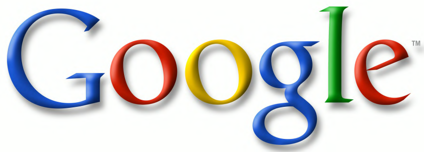

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

HISTORISK TIDSSKRIFT

UTGITT AV

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING

FEMTE REKKE

SJETTE BIND

(TIDSSKRIFTETS 27DE BIND)

OSLO
GRØNDAHL & SØNS BOKTRYKKERI
1927

INNHOLD

Side

Tidsregningen i det 9. og 10. årh. særlig hvad Norge angår. Av professor dr. Finnur Jónsson (Kjobenhavn) 1
English Summary 14
Um kjeldegrunnlage for soga um Håkon Håkonsson. Av professor dr. Halvdan Koht 16
English Summary 29
Um upphave til dei islendske annalane. Av professor dr. Halvdan Koht 31
English Summary 44
Salg af statsgods efter 1814. Af arkivkonsulent G. Tank 46
English Summary 85
Markus Gerhard Rosencrone. Av byråchef Jørgen Scheel 97
English Summary 128
Stevne. Av professor dr. Edv. Bull 130
English Summary 145
Når levde Harald Hårfagre og sonene hans? Av professor dr. Halvdan Koht 146
English Summary 168
Nye oplysninger om Novembertraktatens forhistorie. Av professor Paul Knaplund (Madison, Wisconsin) . 213
English Summary 257
Eyktarstad-problemet og Vinlands-reisene. Av presseattaché M. M. Mjelde 259
English Summary 280
Til Jemtlands historie. Av professor dr. Edv. Bull . 282
English Summary 295
Olav Haraldssons siste regjeringsår. Av stud. philol. Johan Schreiner 309
English Summary 327
Saxes norske Skjoldungrække og Vidsid. Af dr. Gudmund Schütte (Eskjær) 353
To danske Varianter af Hildsagnet. Af seminarielærer Albert Jensen (Jelling) 364

Side
English Summary 372
Eidsivatingslov og håndskriftene av landsloven. Av professor dr. Edv. Bull 373
English Summary 384
Kirkegaarden paa Herjolfsnes. Et bidrag til diskussionen om klimateorien. Af underinspektør dr. Poul Nørlund (Kjøbenhavn) 385
English Summary 401
Studier til Olav den Helliges historie. Av stud. philol. Johan Schreiner 403
English Summary 456
Engelskmennene og Ofot—Luleå-banen. Av lektor Einar Blix 481
English Summary 518
Peningar vegnir og peningar svartir. Av adjunkt Asgaut Steinnes 522
English Summary 532
Gøtalands politiske stilling fra 950 til 1050. Av stud. mag. Barði Guðmundsson 533
English Summary 571

Småstykker:

1. Ytterligare om den isländska kronologien. Av professor dr. Nat. Beckman (Göteborg) 170
2. Konung Magnus Barfots välske riddare. Av kammerherre Hans Toll (Stockholm) 174
3. Erkedegnen Thomas Agnellus. Av professor dr. Halvdan Koht 182
4. Kometen i Haakon Haakonssons saga. Av professor J. Fr. Schroeter 186
5. Hune-hæren. Av E. B. 190
6. Peder Claussons Snorre som norsk bondelesning. Av professor dr. Francis Bull 190
7. Carl XV's plan om giftermål med en polsk grevinne. Av dr. H. Wieckowska (Varsjava) 191
Tillegg. Av H. K. 197
8. Ei norsk ferd til Afrika kring 1040. Av konservator Eivind Kvålen 296
9. Når blev Magnus Lagaboters landslov vedtat på Østlandet. Av E. B. 329

Side
10. Sigurd Brænder. Av E. B. 330
11. Fra Jemtlands siste norske tid. To dokumenter, meddelt ved professor dr. E d v. B u l l 331
12. Norsk biskop under Håkon Adalsteinsfostre? Av professor dr. H a l v d a n K o h t 458
13. Rike Torstein paa Voss. Af Sogneprest O. O l a f s e n 464
14. Herjulvsnes. Av professor S. H a s u n d 573
15. Var Magnus den Gode skald? Av prof. dr. H a l v d a n K o h t 576
16. Knut Erikssons påstådda flykt till Norge. Av kammerherre H a n s T o l l (Stockholm) 579
17. Raumariki—Vestfold. Av statsarkivar J o h. K. B e r g w i t z 581

L i t t e r a t u r :

Jan de Vries, De Wikingen in de lage landen bij de zee. (Ved H a l v d a n K o h t) 88
J. Armitage Robinson, The Times of Saint Dunstan. (Ved H a l v d a n K o h t) 91
J. A. Salter, Allied Shipping Control. (Economic and Social History of the World War.) (Ved H a l v d a n K o h t) 94
Ragnar Gullstrand, Bidrag till den svenska sockensjälvstyrelsens historia under 1600-talet, og Nils Herlitz, Svensk stadsförvaltning på 1830-talet. (Ved E d v. B u l l) . 200
Heimbygdas tidskrift. (Ved E. B.) 203
Proceedings of the Orkney Antiquarian Society (Ved H. K.) 203
Kr. Erslev, Rigsarkivet og Hjælpemidlerne til dets Benyttelse, og d. s., Privatarkiver fra det 19. Aarhundrede beroende i Rigsarkivet. (Ved H. K.). 204
Helmut Gams und Rolf Nordhagen, Postglaziale Klimaänderungen und Erdkrustenbewegungen in Mitteleuropa. (Ved H. K.) 206
Th. Petersen, Meldalsfundene. (Ved H. K.) 208
Trygve Knudsen, P. A. Munch og samtidens norske sprogstrev. (Ved H. K.). 210
Ch. de la Roncière, et nyfunnet verdenskart utferdiget for Columbus. (Ved H. K.) 211
Meddelelser om Grønland, bind 67. (Ved E d v. B u l l) . 303
Fredrik Scheel, Lagmann og skriver. (Ved O s c a r A l b e r t J o h n s e n) 342

Side
Historiska studier tillägnade Ludvig Stavenow. (Ved H. K.) 349
R. Kötzschke, Allgemeine Wirtschaftsgeschichte des Mittelalters. (Ved E. B.) 351
H. P. Hanssen, Fra Krigstiden. (Ved E. B.) 351
La Pologne au Ve congrès international des sciences historiques Bruxelles 1923. (Ved Halvdan Koht) 468
Alexander Bugge, Den norske trælasthandels historie, I. (Ved Fr. Scheel) 472
Nat. Beckman, Tideräkning och historia. (Ved J. Fr. Schroeter) 475
Vilhelm Haffner, Innstillinger og betenkninger fra kongelige og parlamentariske kommisjoner, departementale komiteer m. m. 1814—1924. (Ved Oskar Kristiansen) 476
Gunnar Holmsen, Hvordan Norges jord blev til. (Ved H. K.) 479
Haakon Shetelig, Norges forhistorie, og A. W. Brøgger, Det norske folk i oldtiden. (Ved Halvdan Koht) . . 583
H. Ehrencron-Müller, Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814, I—II. (Ved Halvdan Koht) 589

Register til Historisk Tidsskrift, femte rekke, sjette bind [tidsskriftets 27de bind]. Ved førstebibliotekar A. Kjær 593
Rettelser 623

Den Norske Historiske Forening.
Vedtekter I
Årsberetning for 1923 III
Årsberetning for 1924 IX
Årsberetning for 1925 XIV

Norges historie. Bibliografi for 1923 ved bibliotekar Leiv Amundsen 355
—»— Bibliografi for 1924—25 ved bibliotekar Jonas Hauer 419
Forfatterregister (1916—1925) ved d. s. 555

TIDSREGNINGEN I DET 9. OG 10. ÅRH. SÆRLIG HVAD NORGE ANGÅR.

FOREDRAG I KRISTIANIA VIDENSKAPSSELSKAP 14. SEPT. 1923.

AV FINNUR JÓNSSON.

Tidsregningen i Norges og Islands historie i 9. og 10. årh. er ikke noget let spørsmål. Sagaerne har jo ingen bestemte tidsangivelser efter årstal og kunde ikke have det efter den måde, de er bleven til på. Først i den sidste halvdel af det 13. årh. foretog man sig på Island at skrive en årbog. For Islands vedkommende er det de vigtigste begivenheder i sagaerne, der søges årfæstede. Vi er i mange eller de fleste tilfælde nu ikke i stand til at se, hvorfor en begivenhed netop er henført til det eller det år. Men beregninger må der ligge til grund. For Norges vedkommende er det naturligvis især kongerne, deres herskertid og vigtige begivenheder i deres liv, der er årfæstede. Meget andet er der ikke. Med hensyn til årtællingen deles de eksisterende annalhåndskrifter hovedsagelig i 2 klasser, annales regii på den ene side, de andre på den anden, et enkelt indtager dog en mellemstilling. Dette gælder navnlig den ældre tid. Således sættes Harald hårfagres fødsel i ann. reg. til 848, i de andre til 852, derefter bliver så de øvrige årstal: Haralds riges ophav henholdsvis 858 og 862; fælles for bægge er 10-års afstanden. Jfr. hermed, at Hakon adelstensfostres fødsel sættes i reg. til 918, i de andre til 921. Større forskel er der m. h. t. rigets deling mellem sønnerne; reg. har her årstallet 898, medens de andre har 892, men dette spørsmål er af underordnet betydning. Endelig er der den forskel tilstede, at reg. sætter Haralds død til 931, de andre til 933 (én 932). Efter det bliver så Hakon adel-

stensfostres ankomst til Norge sat henholdsvis til 933 eller 935 (én 934). Denne forskel må bero på forskellig beregning. Kong Harald bliver efter den ene 83, efter den anden 81 år.

Foreløbig skal der blot peges på, at Are frode siger et sted, at »man siger, at Harald havde været 70 år konge og blev 80 år gammel (átrœþr)«, et andet sted, at Hrafn Hœingsson blev lovsigemand (på Island) 60 år efter kong Eadmunds martyrdød — som han udtrykkelig sætter til 870 — »en vinter eller to for Harald hårfagre døde ifølge vise mænds tælling«. Det er således klart, at Are har sat Haralds død til 931 eller 932; det første stemmer ganske med reg., det andet med én annal. Hvis Ares udtryk »80 år gammel« er at tage bogstavret, sætter han altså Haralds fødsel til 851 eller måske snarest 852[1]. Dette sidste stemmer ganske med den ene hovedgruppe af annalerne, og vi har utvivlsomt her nøglen til dette årstal. Reg.s beregning er sekundær og beror på en eller anden særlig opfattelse, som der ikke er grund til at fordybe sig i. Det kan fastslås, at den oprindelige annals forfatter er gået ud fra Ares beregning og udtryk; *det er Are, der er grundlaget.* Derfor er det såre uheldigt, at vi ikke har Ares årsberegning for de norske kongers vedkommende helt og holdent. Den kendes ellers kun brudstykkevis gennem Snorre især.

Hertil skal føjes, at reg. lader Erik blodøkse blive overkonge 928, de andre 930 (én 929). Når disse så lader Harald dø 933 (og ikke 932 [således dog én annal] som man skulde tro efter Are) hænger det vist sammen med, at man regnede med 3 år for Erik som »overkonge« inden Harald døde (hvad der også svarer til årene 928

[1] Ares »eller« kan forklares som om han vilde sige »eller *rettere*«; senere forfattere kunde således tro, at Are var mest tilbøjelig til at antage 932 som Haralds dødsår.

og 931 i reg.). Til 933, 934 eller 935 sættes Hakons ankomst til Norge, hans død til 960 i reg., til 961 i de andre, Sigurd Ladejarls død henholdsvis til 962 eller 963, Olaf Tryggvasons fødsel til 968 eller 969 og kong Harald gråfelds død til 975 eller 976. Indenfor Olafs liv findes bestemte årstal i reg., men de mangler i de øvrige, har altså ikke hørt til urannalen. Olafs fald sættes i alle til 1000.

Dette er altså rammen for kongerækken i Norge: 852 (848) — 1000, Haralds fødsel, Olafs død, d. e. ialt 148 (152) år. Slægtleddene er: Harald — Olaf — Tryggve — Olaf.

Hakon jarls herskerår og liv er bestemt ved hans faders død og Olafs ankomst til Norge; 962 (963)—995 eller regnet fra Harald gråfelds død: 975 (976) — 995, henholdsvis 33 (32) eller 20 (19) år.

Snorre har uden tvivl fulgt Ares tidsregning; ham anfører han ikke blot i sin fortale, men også andre steder. Om Harald hårfagre siger Snorre, at han gjorde Erik til konge over Norge og at han derefter levede 3 år; dette svarer til annalerne. Det er muligt, at det har stået hos Are. Hakon adelstensfostre kommer til Norge straks efter at have erfaret sin faders død. Der er vist al grund til at antage, at Hakon først er kommen til Norge en vinter efter at have fået efterretningen. Ganske vist ved man ikke, på hvad tid af året Harald døde. Men nogen tid må være medgået ud på sommeren, hvis Haralds død er indtruffet om foråret, og nogen forberedelser til Hakons rejse skulde der til; umuligt er det jo ikke, at Hakon er kommen til Norge allerede om efteråret. Men det spiller en mindre rolle. 2 år (vintre) efter flygter Erik ud af landet, og 26 år derefter er Stordslaget. Sættes dette til 960 eller 961, bliver året for Eriks flugt 934 eller 935; det første findes netop i reg.,

935 i Skalholtsannalen; i de øvrige nævnes ikke denne begivenhed. Hermed stemmer, at reg. lader Hakon komme 933. Iflg. Snorre blev Sigurd jarl dræbt 2 år efter Stordslaget (962 eller 963), Harald gråfeld falder 15 år efter Hakons død og 13 efter Sigurds (altså henholdsvis 975 eller 976) og Hakon, siger Snorre, styrede 13 år »sin faderarv« — efter *Ares* udsagn —. Alt dette passer jo godt.

Fagrskinna, Nóregs konungatal og Historia Norwegiæ giver Harald 73 *regeringsår* (de har uden tvivl antaget, at der var gået 10 år inden han blev konge). Tjodrik siger, at Harald herskede (regnavit) fra år »millesimo (dette er en åbenbar fejl, for octingentesimo, som G. Storm rettede det til) quinquagesimo secundo«, d. v. s. fra 852, netop det tal, som Are rimeligvis har haft; men der må her foreligge en fejl opfattelse fra Tjodriks side; han har sammenblandet fødselsåret med året for regeringstiltrædelsen; så siger han, at han herskede i »70 år« »et defunctus est«. Når man går ud fra nævnte fejl, svarer Tjodrik på det nærmeste til Ares udtryk. Når Ágrip siger, at Harald kæmpede i 10 år og derefter herskede i 60 år, så er det det samme; her er ingen fejl, der bortses blot fra de første 10 år af hans liv.

Alt dette er i god overensstemmelse indbyrdes. Haralds høje alder — i modsætning til de senere kongers — egnede sig udmærket til at huskes, og der er ikke den mindste grund til at antage, at de 80 år er lavet — på må og få. Efter hvad skulde den være det? Tallet 80 spillede ingen videre rolle som almindelig brugt tal, f. eks. indenfor folkloristikken.

En anden sag er, til hvilket ophav og slutning man vil ansætte disse 80 år (og måske 1, eller 2, eller 3 til). Her er det, at kritikerne har gjort »indhug«. Først var det *Guðbrandur Vigfússon,* der i sit Corpus poet. boreale

gjorde en radikal kritik gældende. Derefter skulde Islands landnamstid sættes til 900—960, Harald hårfagres tid til o. 900—45, Erik blodøkses til 945—50, Hakon d. godes til 950—67, Harald gråfelds til 967—76. Han anfører til støtte for sin antagelse en mængde slægtregistre (landnamsmænds, kongers og jarlers o. s. v.), hvor leddenes antal skulde være bevisende. Dette nye fandt ingen tilslutning; en indsigelse derimod og kritik deraf skal jeg straks komme til. Men nu har prof. *H. Koht* i en afhandling (Innhogg og Utsyn 34 ff.) «Um eit nytt grunnlag for tidrekninga i den elste historia vår« fremsat lignende tvivl om den islandske opfattelse af Harald hårfagres levetid o. s. v., som G. Vigfússon, men uden at kende dennes afhandling. Koht vil da gøre det sandsynligt, at Harald skulde være født omkring 865 og have levet til 945, og antager, at han kun har været konge »fra 880 eller 890-årene«. »Vissare årstal enn dette torer ein vanskeleg nemne«. Koht er altså ikke fuldt så radikal som G. Vigfússon, idet han ikke fører Haralds død *så* langt ned som denne. Grundene til det nye syn på sagen er kortelig disse: Koht regner efter »den gamle reknemåten« at lade 3 ætled gå på et hundredår, og det mener han er rigtigt. Han kommer til det resultat, at de af Haralds sønner, som man virkelig kan tro var det, må være født i tidsrummet 895—920. Allerede dette er nu ret misligt, ti efter det skulde Harald være først begyndt at avle børn, da han var 30 år gammel. Der er ingen grund til at antage, at det er sket så sent efter alt hvad vi ellers kender til den slags forhold i oldtiden. Han kan godt have fået sønner 10 år før, ja endogså endnu tidligere; det kan man sikkert regne med.

Dernæst er der den grund, at Hålogalændingen Ottar i sin kendte beretning til kong Alfred (som Koht uvist af hvilke grunde sætter til o. 890, den kunde lige så

godt sættes f. eks. til o. 875—80) intet siger om Norges samling til ét rige; den samme grund anførte G. Vigfússon. Der henvises også til Ynglingatals række af Røgnvald heidumhárs forfædre; dette er nu ialfald meget usikker grund at bygge på, da der intet vides om Røgnvalds levetid, undtagen at han var kong Haralds fætter, og fættere kan være meget ulige i alder.

Hvis jeg ikke tager fejl, er det dog Erik blodøkses historie, som den kendes fra engelske annaler, der for Koht er af hovedbetydning (ligesom for G. Vigfússon). »Erik blodøkse, siger han, dukker ikke op i England før 948. *Lige før denne tid må han da visselig være blevet jaget bort fra Norge*« (spærret her). Dette mener han passer også til Haralds alder, og nu først kommer Hakon hjem (altså 4 år efter hans fosterfaders død).

Jeg tror ikke man behøver at komme ind på en nærmere gengivelse af andre enkeltheder. Jeg skal i det følgende især holde mig til udregningen efter slægtled og Erik blodøkses liv — det er de 2 vigtigste punkter. Her kunde jeg egenlig lade mig nøjes med at henvise til den afhandling, jeg før sigtede til, afdøde landshøvding *Magnus Stephensens* imødegåelse af G. Vigfússons afhandling, offentliggjort i Tímarit hins ísl. bókmentafjelags, 5. årg. 1884—85; denne modafhandling, skreven på islandsk og i et islandsk tidsskrift, er, naturligvis kunde man sige, forbleven fuldstændig ukendt udenfor Island. Forfatteren var en historisk interesseret mand og især personalhistoriker og en begavet mand.

M. Stephensen hævder, at fordi Harald eller hans erobring af landet ikke nævnes af Ottar, kan man intet slutte deraf og dette er rigtigt; Alfred giver efter Ottar hovedsagelig en beskrivelse af en Bjarmelandsrejse, forholdene i Hålogaland, hvor han havde hjemme, beskrivelse af Norge, sejlasen til Danmark og lign. (nævnelse af

Skíringssal som en havn i den sydlige del af landet). Der findes ikke et ord om de politiske forhold af nogen art. Man må huske pa, at Alfred stikker dette ind i den *geografiske* indledning af Orosius, hvor der ikke var tale om historie af nogen art. Man kan således drage hvilkesomhelst slutninger man vil m. h. t. regeringsformen og kongedømmets stilling i Norge. Det eneste, man kan slutte noget af, er at »skatten av Finnmarken« endnu ikke var bleven et regale, hvad den jo senere blev og — iflg. Egilssaga — blev det allerede under kong Harald. Det er da også givet, at det først kunde ske noget efter landserobringen, i slutningen af det 9. årh. (når man holder sig til den gamle tidsregning). Det, som det ligger nærmest at slutte deraf igen, er at Ottar har været hos kong Alfred i årene 871—80 omtrent. Der er intet, der modsiger dette. Hvad forholdet til Island angår, ytrer M. Stephensen meget træffende: »Hvis det [at Ottar ikke nævner Island som opdaget osv.] skal bevise, at Island endnu ikke var fundet og at Harald hårfagre ikke var bleven enehersker i Norge, da kong Alfred forfattede sin oversættelse af Orosius' historie [hvori Ottars beretning er optagen], så kan man med samme sandhed sige, at Nordmændene endnu ikke var begyndt at hærje vest over havet, eftersom Ottar ikke nævner det«. Stephensen udtaler også med rette, at Ottars beretning kan ligge mange år før oversættelsen av Orosius. Det er, forekommer det mig, umuligt med nogen sikkerhed at udlede noget som helst af beretningen om de politiske forhold i Norge i den sidste fjærdedel af det 9. årh. eller om kong Haralds alder og levetid.

Jeg tager nu Erik blodøkses «dukken-op» i England i betragtning. Også dette spørsmål har M. Stephensen behandlet og anført de engelske annalsteder, hvor Erik formentlig nævnes; disse anføres også av Koht. I den

angelsaks. årbog hedder det ved år 948: »I dette år hærjede kong Eadred hele Northumberland fordi de havde taget Yric til deres konge«, men straks efter opgav de ham og underkastede sig kongen. Her nævnes »Yric« uden nogen betegnelse, som en kendt person. Der er kun tale om en ganske kort tid — vist nogle få måneder, måske ikke engang det. Det er således klart, at hvad Egilssaga fortæller om Egil og Erik blodøkse i York umulig kan henføres til denne korte tid. Ved år 952 hedder det, at Northumbrerne fordrev kong Anlaf (d. e. Olaf kvåran) og tog imod Yric Haraldssøn. Det er naturligvis den samme. Endelig hedder det ved år 954, at Northumbrerne fordrev Yric. Her er der atter kun tale om en forholdsvis kort tid, knap 2 år. Så forsvinder »Yric« af årbogen. Henrik af Huntingdon siger det samme ved årene 952 og 954. Florents af Worcester siger ved år 949 og 950 at Northumbrerne tog »en af dansk herkomst, ved navn Ircus, til konge«, men jog ham så bort. Dette er åbenbart det samme, som den angels. årbog henfører til 948; det viser en uoverensstemmelse der atter viser, at disse kilder ikke er helt pålidelige. Simeon af Durham siger også det samme, men henfører det til årene 948 og 950. Efter ham og Florents skulde Erik have hersket mindst et år.

Det er klart, at man ikke heraf har nogen ret til at drage den slutning, at denne »Yric« (Erik) først i året 948 er *kommen direkte fra Norge*. For det første indeholder de engelske kilder ikke ét ord derom. Men de giver anledning til det meget vigtige spørsmål: Denne Erik, som »dukker her pludselig op«, bliver straks uden videre taget til konge af Northumbrerne; hvorfor?, hvorfor var de straks villige dertil? Var det ikke fordi de kendte ham i forvejen? På dette er jeg mest tilbøjelig til at svare med ja. Og man kommer da til, hvad vi kender

om Eriks formentlige tidligere år i England. Når de engelske kilder intet indeholder om disse — ligesom de f. eks. ikke indeholder et ord om Hakons ophold og opdragelse i England —, er det let forklarligt. Erik blev — efter de isl. kilder — fredelig modtagen af kong Adelsten og sat til at styre landet, indtil han, på grund af uenighed med kong Adelstens efterfølger, måtte forlade sit rige, som han havde styret ifred i flere år. Om dem var der intet at fortælle. Snorre fortæller, at Adelstens efterfølger Eadmund ikke yndede Erik, og at han måtte fortrække. Nu døde kong Eadmund 946 og Eadred blev konge. Der er da et fortræffeligt samstem her. Efter Eadmunds død tænker Erik, som naturligt var, at han kunde få sin magt igjen, og bliver også ganske rigtig modtaget af Northumbrerne, *fordi de kendte ham i forvejen.* De angelsaks. årbøgers angivelser passer fortrinligt som fortsættelse af hvad Snorre fortæller. Heraf får vi ganske vist ikke at vide, *hvor længe* Erik hadde været i England inden 948; derom haves kun isl. beretninger[1]. Det må således hævdes, at de angels. annalisters udsagn ingen holdepunkter giver os for at bestemme, *når* Erik blodøkse forlod Norge. De må holdes udenfor.

Vi kommer nu til *slægtleddene,* som H. Koht mener taler til gunst for hans opfattelse. Han går da, som anført, ud fra, at der går 30—35 år på et slægtled og 3

[1] P. A. Munch hævdede i virkeligheden det selvsamme, som her er udtalt; kun formoder han, at Erik er først kommet til England i Adelstens sidste år (939—41). Der findes nogle mønter med »kong Erik« navn, som man mener er Erik blodøkse. Et par av disse må henføres til tiden 952—54, da møntmestrene (Ingelgar og Radwulf) også findes på mønter med Olaf (kvårans) navn, men han herskede i Northumberland lige før Erik i 952 f. Men desuden findes mønter med møntmestrene Aculf og Hunreds navne; disse findes ikke ellers; de *kunde* tilhøre tiden 936—40.

sådanne på et århundrede. Dette er man i almindelighed vant og, i mange tilfælde, nødt til at regne med, og det har vist sig i flere tilfælde at være tilnærmelsesvis rigtigt, især når der er tale om en meget lang tid, f. eks. flere århundreder. Men der er meget at bemærke til denne fremgangsmåde[1]. Paa mange punkter kan de konkrete tilfælde vidne imod denne regel; det er f. eks., for blot at nævne dette, ikke lige meget, om man har med kvindelige eller mandlige led at gøre, og der er meget andet, der kan spille ind.

Som anført brugte G. Vigfússon dette som et hovedpunkt til bevis for sin antagelse. M. Stephensen bestred meget virkningsfuldt hans opstillinger; det drejer sig hos ham mest om isl. slægter fra og med landnamsmændene. Når G. Vigfússon mente, at leddene mellem landnamsmændene og deres efterkommere ved år 1030 blev for få, når de skulde være født o. 850, og det måtte de jo være, ialfald flere av dem, anfører M. Stephensen ikke færre end 14 slægtregistre for personer, der levede 1884 (det år, avhandlingen blev skreven) for at vise, hvorledes forholdene kan være, og 14 er ikke noget ringe tal; det kunde sikkert være mangedoblet. Disse personer er for det første den 2. (i 5 tilfælde) fra en stamfader (i dette tilfælde bedstefaderen), der er født 1704, 1719 (bis), 1728, 1731 d. v. s. 180, 165, 156, 153 før 1884. I de øvrige 9 tilfælde er vedkommende 3. mand fra stamfaderen (i dette tilfælde oldefaderen); årsforholdene er følgende: 205, 194 (G. Vigfússon selv), 192, 180, 173, 172, 170, 164, 162. Man lægge mærke til den store forskel, der kan være, der er lang afstand mellem 205 og 162; de fleste (5 tilf.) har dog de laveste tal: 162—173[2].

[1] Fylkesmann Hallager har i Tidens Tegn 7—1 1922 gjort lignende betragtninger gældende og ellers ret virkningsfuldt bestridt Kohts tidsregning.

[2] Et eksempel, fremdraget af J. Jónsson (Tímarit X, 130), er følgende: Þorbergr f. 1573 — Haldór — Jón — Þórður d.

Lad os så se på slægtleddene i den norske kongefamilje. Vi tager da de personer, der lever o. 1000 eller opimod det år. Det er da:

Haraldr — Óláfr — Tryggvi — Óláfr (d. 1000).

— — Björn — Guðrøðr — Haraldr (d. 995).

— — Sigurðr — Halfdan — Sigurðr sýr (d. 1019).

Haraldr — Eiríkr blóðøx — Guðrøðr (d. 999).

— — Álöf — Bergljót — Hákon jarl (d. 995).

Det skal bemærkes, at Olaf Tryggvason og Harald grenske ikke var gamle, da de døde; Sigurd syr var heller ikke gammel ved år 1000; han skal være død o. 1018—19. Hakon jarl var, efter overleveringen, ikke særlig gammel, d. v. s. født o. 940; men her er der to kvindeled mellem ham og kong Harald. I de 4 af disse tilfælde er Harald oldefaderen, i ét bedstefaderen, og der er tale om 150 år eller knap det. Sammenligner man nu disse tilfælde med de 14 ovenfor omtalte, er det uomtvistelig klart, at det *ikke* er tilladt at sige, *at 150 år er for mange år for tiden fra Harald hårfagres fødsel, når den sættes til o. 850, og til hans efterkommere i 2. eller hovedsagelig 3. led ved år 1000.* Der er følgelig ikke af den grund den fjærneste anledning til at forkorte denne tidsafstand, m. a. o. der er ingen grund til at mistænkeliggøre den gamle tidsregning og den gamle overlevering fra Are af. Der er intet unaturligt, endsige umuligt deri. Jeg tør påstå, at den er i høj grad sandsynlig.

Et andet spørsmål er, hvorledes de enkelte herskeres regeringsår skal opfattes, hvor mange der bør tillægges hver. Her er det navnlig Harald gråfelds regeringsår, der vækker tvivl. Sæmund gav ham (ifølge Nór. kgatal)

1814; det bliver 241 år ialt; men et sådant antal er naturligvis usædvanlig højt.

9 år, hvilket vel fører til året 970, — og det er vist det rigtige —, medens de øvrige isl. kilder giver ham 15 år. I Ágrip er tallet usikkert (15 eller 12?). Tjodrik giver Harald 12 år.

Endnu et slægtregister skal anføres, der egenlig er afgørende, hvis det er rigtigt; så vidt ses kan er der ingen som helst grund til at betvivle rigtigheden. Det er et kvindenavn, som her kommer i betragtning, Ingibjörg, der kommer senere frem i kongeslægten (en søster til Olaf Tryggvason). Ingibjörg, en datter af kong Harald, blev gift med Halfdan jarl, deres datter var Gunnhildr og hun blev gift med Finnr skjálgi; deres søn var Eyvindr skáldaspillir, Hakon d. godes ven og beundrer og altså slægtning (hvilket også forklarer venskabet). Da nu Eyvind ved 960 klager over alderdommens tryk, må han dengang have været mindst 50 år (stort mere *behøver* han heller ikke at have været); han må da være født o. 910. Hans fader Finnr kan da antages at være født o. 885; men han er jo gift med kong Haralds datterdatter, der måtte være født o. 890 eller ikke ret meget senere. Hendes moder måtte så atter være født o. 870 eller ikke ret meget senere. Dette passer, og passer *kun* til den alder, som Harald ifølge den isl. overlevering har. Og så føres man atter til Egilssaga. Sigrid, Eyvinds farmoder, var jo den Sigrid på Sandnes, som Torolf Kveldulfsson, Skallagrims ældre broder, havde ægtet. Fejden mellem Torolf og kong Harald må da have stået senest o. 880.

G. Vigfússons nye tidsregning passer så dårlig som vel muligt på Island. H. Koht har heller ikke tvivlet om, at den isl. lovsigemandsrække og de hver lovsigemand tildelte år er rigtige. Rækken fører iflg. Ares angivelser helt op til 930[1]. Følgen deraf er den, at landnamstiden

[1] Der er intet mistænkeligt system i tallene for virksomhedsårene (17+15+20+20).

må henlægges til det tidsrum, man fra arilds tid har slået fast. Selv om nu meget af hvad der berettes om landnamsmændene kan forliges med, at Haralds landserobring havde fundet så sent sted, som antaget av Koht, er der dog andre ting, der ikke godt kan passe dertil. I al almindelighed må det hævdes, at de mænd, der siges at have flygtet fra Norge til Island på grund af uvenskab med Harald eller på grund af hans landserobring, tilhører åbenbart det *ældste lag* af landnamsmænd, hvilket ses deraf, at de kommer til et ubebot land, hvor de kan tage så store strækninger i besiddelse som de ønsker. Det gælder f. eks. Skallagrímr; det gælder Torolf mostrarskæg, Geirmund heljarskinn osv. Det gælder også Haralds ven Ingimund d. gamle, der efter Hafsfjordslaget udvandrede. Alle disse og andre (f. eks. Ketil hœngs) landnam forklares meget bedre ved at de er foregåede noget før 900 end derefter. Det samme fremgår også af, hvad der fortælles om Ketill flatnev og hans datter Auðr den dybsindige. Ketill skal ifølge overleveringen være sendt til vesten af kong Harald, og dette hverken er modbevist eller kan modbevises. En »formodning« om, at denne overlevering er urigtig er ikke meget værd. Hvorfor skulde den overhovedet være opstået? Tyder ikke netop Auds rejse, først til Færøerne og så til Island, på, at hun ikke stolede på forholdet til kong Harald; ellers kunde det jo have ligget ligeså nær for hende at drage til Norge med alt sit. Fjendskab mellem hendes fader og Harald gør det forståeligt, at hun drager til Island — og her tager hun et meget stort ubebot udmærket stykke land i besiddelse. Atter her føres man betydelig længere tilbage end til tiden ved 900.

Det kan ikke være uden betydning, at man allevegne, hvor der overhovedet er oplysninger at søge og finde, er der en overensstemmelse tilstede, selvom de på-

gældende sagaer (Islændersagaer) åbenbart intet ved om en bestemt tidsregning og er selv uafhængige af hinanden. Man kan ikke se bort fra dette som betydningsløst. Således henføres i Kormakssaga Øgmunds rejse til Island omtrent til den »tid da kong Harald døde og Erik blodøkse tog rige» (Kormákss. kap. 2). Nu er det af alt klart, at Øgmunds søn, Kormak skjalds levetid må henføres til omtr. tiden 935—70. Senere kan han ikke have levet, efter det forhold til andre personer, som sagaen angiver. Flere ting kunde der anføres av lignende art.

I virkeligheden stemmer alt således langt bedre med den gamle opfattelse og fører til, at Haralds landserobring og ungdom må falde i tiden før o. 880.

ENGLISH SUMMARY.

The author wants to prove, that the old chronology for the reigns of Harald Hárfagre, Eirik Blodöks and Hákon the Good, such as it was probably established by Are (and Sæmund) Frode, was right, and would have to be maintained in spite of the opposition raised against it by professor Koht in his book »Innhogg og utsyn i norsk historie« (Inroads and Outlooks in Norwegian History), pp. 34—51. He discusses at some length the relations of Eirik Blodöks with England (York), and maintains that nothing is on record to prove that Eirik should have come directly from Norway in the year 948. On the contrary, the way in which the Northumbrians received him in that year makes it probable that he was already known to them.

What the author particularly tries to refute, however, is professor Koht's conception of the length of the generations in the royal family of Norway in the course of a century, which, according to professor Koht, was to prove that king Harald's appearance and conquest of the country

would have to be put later than 872. On this point the author relies on a thorough criticism made by the late Mr. M. Stephensen of G. Vigfusson's conception, which went in the same direction as professor Koht's, only still further. In 14 different cases, Stephensen had shown that a considerably longer space of time could be reckoned with than that presumed by Vigfusson — and now by Koht. There is thus no reason for shortening the lapse of time, as professor Koht wants to do.

The author also emphasizes the fact that what is said in the original texts about different early settlers in Iceland squares much better with a conception of an early conquest by Harald.

UM KJELDEGRUNNLAGE FOR SOGA UM HÅKON HÅKONSSON.

AV HALVDAN KOHT.

Den store soga som Sturla Tordsson har sett i hop um kong Håkon Håkonsson, har vore merkeleg lite granska i nytida. Ein har liksom gått ut ifrå at det ikkje kunde være noko forvitneleg å spørje etter med den. Det syntes liksom so upplagt koss denne soga hadde kome i stand: ein visste alt på fyrehand både kven som hadde skrive ho, og når han hadde gjort det, og det låg so klårt i dagen at han hadde bygd arbeide sitt noko på det kongelege arkive, noko på munnleg forteljing frå birkebeinane i kongsgarden, — so her tyktes inga gåter være.

Men i røynda er det ikkje dermed sagt so mykje um soga og kjeldene hennas. Ein ting for seg er det kor pålitande ho er, og i dette stykke er ho tydeleg merkt av det at ho er offisiell historieskriving; i ei serskild utgreiing um Skule jarl[1] har eg freista vise at ho er alt anna enn uvildigt vitne i meldingane um han. Men endå fyrr ein kjem til dette spursmåle um sannings-truskapen i soga, burde ein freista få klårleik yver spursmåle um forma for sjølve dei kjeldene ho bygger på. Eg trur at vil ein fyrst for ålvor gje seg i kast med dette spursmåle, so skal ein snart finne merkelege ting, viktige for kunnskapen vår både um statsstyringa og um litteratur-voksteren. Det ein fyrst må freista få greie på, det er: kva slags tilfang var

[1] Sjå Hist. Tidsskr. 5. R. V., 428—452.

det Sturla Tordsson fekk å arbeide med då han skulde skrive Håkons-soga? Dette vidar seg ut til spursmåle um korleis offisiell historieskriving kom i stand. Og til slutt må ein spørje um arbeide og fyrearbeide ikkje fekk noko slag framhald i ettertida. Her er i røynda granskings-emne nok, og det er vèl umaken verdt å ta dei upp.

Det er ein einskild mann som titt er umtala i den fyrste parten av Håkons-soga, og han blir nemnd på slik ei vis so det er tydeleg han på ein eller annan måte er sogumann for bokskrivaren, — det er *Dagfinn Bonde*, kongeleg stallare og lagmann i Gulatingslag.

I talen sin på det store riksmøte i Bergen 1223 fortel han um seg sjølv at han i ungdomen hadde kome til kong Sverre og vore med han fyrst i slage i Florvåg 1194 og sidan i slage i Bergen 1198. I sjølve Sverre-soga er han nemnd ein einaste gong; det er i åre 1201, — då sat han i borga i Bergen i lag med Einar kongsmåg (eller Einar prest, gift med ei dotter til kong Sverre). I Baglung-soga høyrer vi noko meir um han, endå han ikkje blir rekna upp mellom dei fremste hovdingane; vi ser at han var hovding for borga i Bergen både i 1204 og i 1207, og det siste åre blir det nemnt at han var syslemann yver Hordaland. Elles er det just ikkje so sers ærefullt det som blir fortalt um han her: to gonger på same sumaren måtte han gje borga yver til baglane og sverje truskap til baglekongen.

Men i Håkons-soga fær han eit mykje meir framskote rom. Fyrst og fremst er han her ein hovudmann for at Håkon Håkonsson vart teken til konge. Han blir nemnd straks i fyrste kapitle mellom dei hovdingane som var med kong Håkon Sverresson aust i Vika sumaren 1203 og hadde greie på at kongen hadde Inga frå Varteig hjå seg. Difor vart han eit av hovudvitna for at Håkon Håkonsson i sanning var kongsson. Og då spursmåle kom upp i 1217 um å velje ny konge, då var det av alle dei som hadde

kunnskap um denne samanhengen, ikkje andre enn Dagfinn Bonde og Roar kongsfrende som kunde være til stades og bere vitne. Alt eit par år i fyrevegen, i eller straks etter 1214, hadde Skule jarl tala på eit hirdmøte um kven som var rette ervingen etter kong Inge; då hadde ein annan av vitnemennene frå den gongen, Øyvind prestmåg, ein gamal birkebein som her er umtala for siste gongen, sterkt halde fram at Håkon Håkonsson var den einaste det kunde bli spursmål um. Elles blir det ikkje nemnt andre som var til stades, enn Dagfinn Bonde, og det kann ingen tvil være um at meldinga um denne dryftinga skriv seg ifrå han. I 1217 høyrer vi so at han og Roar kongsfrende, — Dagfinn no med tittelen lagmann og kongeleg stallare, og utan motsegjing hovdingen for ferda, — kjem ifrå Bergen til Nidaros med det ærende å få Håkon vald til konge, og det breve han hadde med seg frå bispen og lendmennene i Gulatingslag, og den talen han heldt på hirdmøte i Nidaros, var det som avgjorde saka til vinning for Håkon. Etterpå er Dagfinn den som greier med kongs-hyllinga i Bergen, og her blir fortalt um ein samtale som kong Håkon, Skule jarl og Dagfinn hadde seg imellom, — på nytt er det utvilsamt Dagfinn meldinga skriv seg ifrå. Straks etter, same sumaren, er det Dagfinn og kanslaren Ivar Bodde som steller i stand striden med Skule jarl um det breve han hadde sendt i namne til kongen vest til Orknøy-jarlen; då vart Ivar Bodde nøydd til å legge ned kanslar-embete. I dette høve blir Dagfinn og Ivar kalla «rådgjevarane til kongen», og av dei vart då no berre Dagfinn ståande. Åre etter, i 1218, høyrer vi då og at «Dagfinn Bonde stod då kongen nærast i alle rådgjerder»; då fær vi dessutan melding um noko som erkebispen sa i løyndom til Dagfinn, og sidan um ein løynleg samtale Dagfinn hadde med ein annan mann.

Soleis går det år etter år, fram til 1225; stendigt er

Dagfinn mellom dei fremste rådgjevarane til kong Håkon, og gong på gong fær vi høyre um ting som berre Dagfinn kunde ha greie på. I åre 1225 høyrer vi at han kom ifrå Bergen og baud seg til å være med kongen på hærferda imot ribbungane i Vermland. Det blir fortalt merkeleg umstendeleg um denne ferda til Dagfinn: han tok i veg ifrå Bergen jolaftan 1224 og fann kongen i Husvik (innafor Drøbakk), fylgde so med inn til Oslo, men fekk ikkje lov å fare med imot ribbungane. Kongen takka han då, heiter det, for den mangfaldige godviljen han hadde synt han denne gongen som jamleg fyrr, og kongen tala då med han um mange ting i landsstyringa, deribland um koss det skulde bli stelt for son hans, Sigurd, um han ikkje sjølv kom att ifrå ufreden. Sidan fór Dagfinn vestpå att; men då han kom utafor Nesjar (Sør-Vestfold), rak det so mykje is imot han so han laut snu til lands, og han fekk då tilhelde på nokre tyske koggar som låg i Sandefjord, til dess at is-drifta gav seg.

Etter 1225 blir Dagfinn berre nemnd ein einaste gong; det var då han var med på riksmøte i Bergen 1233 og mana til fred mellom kongen og Skule jarl. Når kongen ikkje vilde ha han med på hærferda i 1225, er det visseleg for di han då var ein aldra mann, og han kann vel ikkje ha levd so lenge etter 1233. Han må ha vore fødd kringum 1170, og i alle tilfelle må han lenge ha vore dod då Sturla Tordsson i 1264 tok til med Håkons-soga. Alle dei meldingane Sturla har som utvilsamt skriv seg ifrå Dagfinn, kann då berre ha kome til han på to måtar: anten ifrå ein som Dagfinn har fortalt det til, eller gjenom uppskrifter ifrå Dagfinn sjølv. Ser ein so på kvar einskild ting som han er kjelda for, so trur eg ein må sanne at det rimelegaste er å tenke på uppskrifter som Sturla hadde fyre seg; slike småting som frå ferda i 1225, kunde snautt ha kome med i soga på anna vis.

Og tek ein so fyre seg heile soga bolk for bolk, blir det råd å få eit bilete av korleis desse uppskriftene såg ut. Det kann ikkje berre ha vore ei samling med personlege minne ifrå Dagfinn Bonde; det som vi har um han, må ha vore ein part av ei større samling uppskrifter.

P. A. Munch[1] har ein gong gjort den merknaden at forteljinga i Håkons-soga um brureferda til kongs-dottera Kristin sør til Spania er «saa udførlig, at man næsten maa formode at en af dem, der var med, har efterladt skriftlige Optegnelser, som Sagaskriveren siden benyttede». Eg trur ikkje det kann være tvil um at denne gissinga er rett; kongen har kravd og fått ei skriftleg innmelding um koss heile ferda gjekk for seg, og denne meldinga har vore gøymd i det kongelege kansellie.

Men dette har ikkje vore eit einstaka tilfelle; kansellie har gøymt på mange andre uppskrifter um det som gjekk for seg i landsstyringa, — der er det uppskriftene frå Dagfinn Bonde har høyrt heime.

Det er just på denne tida vi for fyrste gong fær høyre um eit fastskipa kongeleg kanselli. I åre 1208 talar baglekongen Filippus um at han har ein kanslar i Oslo, og sidan blir det meir og meir fast bruk at regjeringa nyttar skriftleg form i landsstyringa.[2] Ivar Bodde er den fyrste kongelege kanslaren vi veit namne på; han fortel um seg sjølv i Håkons-soga, at han kom til kong Sverre i 1199, fekk god ynnest hjå han og til slutt hadde kjennskap til alle løynlege saker hjå han, like eins sidan hjå kong Håkon Sverreson og kong Guttorm Sigurdsson, og då kong Inge Bårdsson og jarlen Håkon Galen tok ved styre, la dei

---

[1] NFH. IV 1, s. 179.

[2] Yngvar Nielsen, Det norske rigsraad, s. 19. Orknøy-jarlen hadde ein kanslar (med denne titteleni) alt kringum år 1190 sjå DN. II 2.

brev-utferdinga i henderne hans, det vil då segje at han vart kanslar.

Attmed kanslaren stod eit kongeleg råd; det fekk nett samstundes fast skipnad, og Håkons-soga nemner eit par gonger kven det var som i eit serskilt år var «rådgjevarane til kongen»: i det 2dre styringsåre hans (1218—19) var det Dagfinn Bonde, Martein kongsfrende (i Kinsarvik), Gunne Lodinsson og Guttorm son hans (av Manvik), og Bård Brimstein; i åre 1223 var det, umfram dei kongelege lendmennene, Martein i Kinsarvik, Sigurd av Onarheim (den same bonden som i 1217 hadde helsa Håkon på vegnene til Gulatings-mennene), kapellanen Askjell (sidan bisp i Stavanger), og Ivar Bodde. I dette siste åre var soleis Ivar tilbake hjå kongen, etter han i 1217 hadde mått vike rome. I dei næraste åra etter 1217 ser det helst ut til at Dagfinn Bonde har havt kanslar-embete; han blir nemnd nærast kongen i 1218 og stendigt i fylge med han fram til 1224; han hadde fehirsla i 1219 og 1220; i eit kongebrev frå 1222 står namne hans næst etter to av dei gjævaste lendmennene i lande. I alle tilfelle var han i desse åra den fremste mannen i det kongelege råde, og det råde som det her er tale um, er ingen ting anna enn det utvale av tenestemenner i hirda og kansellie som stod fyre den daglege styringa. Når det i 1222 blir sagt at kong Håkon hadde med seg i fylge til Nidaros Dagfinn Bonde, Bård Brimstein og Håkon Kåvis, so er det på nytt det kongelege råde vi har fyre oss, og soleis kann vi ymse gonger nemne namne på dei som høyrde til råde. Dagfinn Bonde og Håkon Kåvis fèr erend i hop for kongen i 1224; i 1226 er Gudleik av Ask stallare, i 1263 Aslak Gus; i åre 1233 høyrer vi at Gunnar kongsfrende «stod bak stolen til kongen», og han var med kongen i 1237 og frametter, til dess han i 1248 vart syslemann i Ranrike, — han hadde då soleis i mange år stått fyre styringa. Og kansellie var å rekne for eit em-

betskontor under råde; dei som sat i råde, maatte so å segje dagstøtt ha med kanselli-klerkane å gjøre.

Kansellie ferda ut kongebreva, og det måtte gøyme på allslags brev som kom inn. I Håkons-soga fins det citert meir enn halvhundra brev som Sturla må ha frå det kgl. arkive.[1] Men det er ikkje so mykje som tridjeparten av desse breva som er innkomne til kongen; stormengda er slike brev som har gått ut ifrå det kgl. kansellie. Og det er berre eit einaste brev, det fyrste i heile soga, det som Dagfinn Bonde i 1217 hadde med seg til Nidaros ifrå lendmennene i Gulatingslag, — som blir attergjeve i ordlyd. Elles er det alltid berre stutte samandrag soguskrivaren gjev. Det naturlegaste blir då å tenke seg at han har havt fyre seg innhaldslister uppgjorde i kansellie for både utgjengne og innkomne brev.

I sume tilfelle kann ein tydeleg sjå at sjølve forteljinga i soga må bygge på brev som har fortalt um serskilde hendingar. Soleis må upphave til slittung-reisinga i 1218 være fortalt etter eit brev til kong Håkon og Skule jarl frå Andres Simonsson og Arnbjørn Jonsson. Frå 1219 har vi ei innmelding frå Gregorius Jonsson um bybrand i Nidaros. Frå 1220 har vi brev frå lendmennene i Vika um ribbungupprore. I 1224 melde Skule jarl og korsbrørne i Nidaros, at erkebispen var død, og at dei hadde valt ein ny erkebisp. Same åre skreiv Skule og fortalde kongen um korleis Sigurd Ribbung hadde rømt. I ymse slike tilfelle har soguskrivaren fyrst fortalt sjølve tilgangen, og so nemner han etterpå um breve. Det klåraste døme på at han nyttar ut brev på denne måten, har vi i forteljinga um koss den danske kongsdottera Ingeborg vart henta til Noreg i 1261; her kjem fyrst utførleg um tilgangen, og so heiter det etter-

---

[1] Dei er samla i Regesta Norvegica ved Gustav Storm, I nr 249—618.

på at bisp Håkon av Oslo, han som stod fyre ferda, «sende folk med brev til kong Håkon og fortalde alt um ferda si», — sjølvsagt er det dette breve som her er grunnlage for soga.

Men det er likso rimeleg å tenke seg at soguskrivaren ikkje i slikt eit tilfelle heller har fått nytte sjølve originalbreve, men har kunna fylgje eit ferdigt samandrag i arkive.

For det synes meg fullklårt at soguskrivaren ikkje berre har fått brev eller brev-utdrag frå kansellie; desse brev-uppskriftene må ha vore fellt inn i uppskrifter som beint fram gav melding um viktige hendingar. Dei forteljingane som vi utan motsegjing kann føre tilbake til Dagfinn Bonde, gjev prov for at slike uppskrifter har høyrt heime i sjølve kansellie; det er ingen grunn til å tru, eller rettare sagt det er utenkeleg, at dei skulde være private uppskrifter. Dei radar seg då õg heilt naturleg inn i ei heil rekke med andre meldingar som ein like eins må kalle kanselli-uppskrifter.

Håkons-soga nemner under vinteren 1217—18 at då vart Jon Stål og Ivar Nev gjort til lendmenner, på same måten vinteren 1218—19 Guttorm Gunneson og Pål Vågaskalm, jola 1223—24 Hallvard Bratte og Simon Ku. Dette er tydeleg teke frå offisielle lister i kansellie, og same eins må det være med andre slike upplysningar um kongelege tenestemenner. Serleg i fyrstninga av soga blir det ofte nemnt kven som hadde dei ulike syslene, og just den stendige upprekninga av namn på folk som var med i det eller det åre, viser utvilsamt til embets-uppskrifter. Sjå soleis dette stykke i soga i slutten av åre 1218:

«Kong Håkon og Skule jarl skipa no alle syslene på Upplande. Yver Hadland sette dei Gunnbjørn Jonsbror og Torgeir biskopsmann, yver Romerike Harald Stangfel og Torald Augason, yver Heidmark Olav Mók og Fridrek Slafse, yver Gudbrandsdalen Eindride Bekil og Bård Hale.

— — Dette var den andre vinteren av regjeringa til kong Håkon. Då gjorde han til lendmenner Guttorm Gunneson og Pål Vågaskalm. Denne vinteren styrde Gregorius Jonsson Trøndelag på vegnene til kongen; han skreiv til kongen og jarlen um vinteren etter jol og fortalde at byen i Nidaros hadde brunne upp. Desse mennene var då rådgjevarane til kongen: Martein kongsfrende, Gunne Lodinsson, Guttorm son hans, Dagfinn Bonde, Bård Brimstein. Kongen var då 15 vintrar gamal. Desse rådgjevarane til kongen skreiv til Arnbjørn Jonsson og Pål Vågaskalm ....»

Eg har teke med sovidt mykje i samanheng, og ein trur ein skal sanne at dette alt i hop er som skore ut or uppskrifter og utdrag samla i eit embetskontor. Det kann heller ingen tvil være um at når soga i 1223 reknar upp med namn alle dei som var samla på riksmøte i Bergen — erkebispen, fem bispar, fem abbetar og andre kyrkjefolk, to jarlar, tolv lendmenner, attan syslemenner, ni lagmenner, — so må dette bygge på skrivne lister. Same eins må det være når soga reknar upp kven som fylgde med kongen på ferd eller hærferd, — soleis på nyåre 1225 Nikolas Pålsson, Gunnbjørn Jonsbror, Harald Stangføl, medan Olav Ingason, Øystein Roeson og Onund Brynjolvsson sat på berge i Tunsberg, og på same måten gong på gong, — i 1235 lendmennene Arnbjørn Jonsson, Lodin Gunneson, Simon Ku, Hallvard Bratte, Eirik Stilk, Ivar Nev, Gaut på Mæl, Nikolas Pålsson, Peter på Giske. Eller ein kann sjå på lista på dei hovdingane som var til stades då kongen vart kront i 1247, — erkebispen, fem bispar, ti abbetar, ni lendmenner, fem lagmenner o. fl. Slikt har sjølvsagt ikkje halde seg i munnleg tradisjon; her har soga eit skrive grunnlag, utvilsamt frå kansellie.

Ein kann visseleg endå få det klårare for seg korleis desse kanselli-uppskriftene var førde og såg ut. Ein skal

berre legge merke til kor strengt Håkons-soga fylgjer årsrekninga; kvar gong eit år går til endes, gjør ho upp rekninga: «dette var den fyrste vinteren i kongedøme hans», — «dette var den andre vinteren i regjeringa hans», o. s. fr. Heilt frå 1217 fram til 1263 er det ikkje eit einaste år som fær gå utan denne merknaden. Um det so mest ingen ting er å fortelje frå eit år, so blir det då skilt ut på denne måten; ein kann berre sjå kor tett dei fylgjer på einannan, merknadene um den 24de, 25de, 26de og 27de vinteren i regjeringstida. Stundom kann det ikkje stå anna enn kvar kongen heldt seg igjenom åre, i denne stilen:

«Denne vinteren sat kong Håkon i Bergen, og dette var den 26de vinteren i regjeringa hans. Sumaren etter var kongen i Bergen, men esla seg um hausten sør til Vika og vilde sitte der um vinteren. Han vart seint ferdig, for han hadde mykje å greie med; folk kom til han vestafrå yver have og frå andre land og hadde ærend til han. Då han kom sør for Rogaland, sette det inn med store stormar. Då snudde han inn til Stavanger og heldt seg der ei ri; men vêre vart berre hardare, og so fôr han nord til Bergen og sat der um vinteren. Dette var den 27de vinteren i kongedøme hans.»

Slikt som dette er ikkje lenger soguskriving i den gamle stilen. Det er årbok-uppskrift. Og det er just soleis kansellie må ha havt uppskriftene sine skipa; det må for kvart år ha bokført dei viktigaste aktstykka og dei viktigaste hendingane. Serskilt har det gjeldt um å fylgje kongen, og difor kann Håkons-soga gje oss greie på kvar han har vore til kvar einaste tid på åre. Helst ferdast han frå by til by; men kjem han utafor byane, so kann det bli beint fram dagbok, — vi fær namne på kvar einaste gard han låg på um nettene. Kongen var sjølvsagt det viktigaste av alt for kansellie. Men dessutan må det ha bokført mange andre ting som var viktige for landsstyringa; det er det som

kjem fram i so mange små merknader i Håkons-soga um hendingar i det siste åre, serleg um nåsfall, soleis når bispar og lendmenner døyr, um det so ingen ting har å gjøre med samanhengen i soga.

I det heile er det berrsynt kor mykje vekt Håkons-soga legg på tidrekninga. Sjølve dei fyrste linene i boka bèr vitne um det: «Her byrjar soga um Håkon den gamle, på den måten at i dei dagane Innocentius III var pave hende dei tidendene i Norderlanda som er sett i hop i denne boka um livstida til kong Håkon Håkonsson. Då hadde det lide 1203 år frå Kristi fødsel; då var romerske keisarar Filipp av Svaben i Apulia, Otto av Brunsvik nordafor Alpane, — dei striddes seg imellom til dess at keisar Filipp vart drepen av tenestemannen sin hertog Filipp. Då var Valdemar Valdemarsson yver Danmark, Sverker Karlsson yver Sverike, Jon Henriksson med tilnamne «sine terra» i England, og Håkon Sverresson var konge i Noreg.» Heile denne upprekninga vilde no ikkje ha sagt so mykje um ho hadde stått for seg sjølv; men fram-etter soga fær vi jamt høyre um regjeringsskifte utafor Noreg: «Dette åre (1228) døydde pave Honorius, og Gregorius kom i staden», — «um våren i fasta (1241) hende det store ting i Danmark, då døydde kong Valdemar, son til Valdemar Knutsson, som på den tida var den mest namngjetne kongen i Norderlanda, han hadde då vore konge i Danmark i 39 år, og til styre etter han kom son hans, Eirik, som fyrr hadde vore konge to år i lag med far sin, — — dette åre døydde pave Gregorius, og etter han kom Innocentius.» Soleis har soga augo med seg og gjør merknad um viktige hendingar utalands, d. v. s. just slikt som kann være viktigt for ei regjering.

Legg ein i hop alt slikt, trur eg det må bli utvilsamt at då Sturla Tordsson sette i hop Håkons-soga, hadde han fyre seg rett utførlege årbok-uppskrifter. Og utan dei hadde

det beint fram ikkje vore råd for han å få soga so fyllt med faktisk upplysning og med so fast ei tidfesting frå år til år. Langt minder kunde han ha fått arbeide undagjort på so stutt ei tid.

Sturla fór ikkje ifrå Island fyrr etter han hadde fått høyrt at kong Håkon i juli 1263 hadde teke ut på hærferda til Skotland, so det var fyrst seint på sumaren dette åre at Sturla kom til Noreg, og det var fyrst etter meldinga um at kong Håkon var død der vestpå (15de desb. 1263) hadde nådd til Noreg, at kong Magnus sette Sturla i gang med å skrive Håkons-soga, soleis ikkje fyre slutten av mars 1264. Men endå står det langt uti soga, då fire femtepartar av ho var ferdig, at då hadde endå kong Magnus berre styrt i to år sidan kong Håkon fôr vest yver have, so då er vi endå i åre 1265. Vi torer soleis segje at heile denne store soga, likso lang som sjølve den store soga um Olav den Heilage, er skriven på mindre enn to år. Men so fort kunde visseleg ingen mann ha samla og skipa heile dette dryge tilfange, um det ikkje hadde legje nokolunde vèl tilskipa på fyrehand. Og all ting peiker til at slikt eit tilfang har Sturla fått ifrå det kongelege kansellie.

Dermed blir det mykje mindre enn ein fyrr har vilt tru, som Håkons-soga har ifrå munnleg tradisjon, og alt det faktiske i soga torer ein endå betre tru på. Sturla har meir havt til yrke å sette emne i stil enn å samle tilfang, og just det at so mykje av tilfange låg ferdigt og i nokon mun utforma fyre han, forklårar noko av at soga i mange stykke vart so turr og livlaus som ho er, — ein må heller undre seg på at Sturla greidde å få kanselli-uppskriftene umgjort til sovidt frisk forteljing.

På den andre sida blir då Håkons-soga eit vitnemål um korleis dei arbeidde i det kgl. kansellie. Vi fær innsyn i ein mykje fastare, meir utforma kontor-skipnad enn vi fyrr har havt greie på. Eg trur ikkje dette har kome so

brått; eg trur at eit slag regjerings-kontor eller kanselli har teke til å laga seg eit godt stykke tilbake i 12te hundraåre, og at det meir og meir har fått ein fast arbeidsskipnad. Men i minsto frå fyrstninga av 13de hd.-åre, venteleg helst ifrå styringstida til Inge Bårdsson, har vi det kansellie som Håkons-soga syner oss i arbeid frå 1217 og framettor. Her har dei ikkje berre ferda ut og teke imot brev; dei har laga seg innhaldslister til brev og aktstykke, dei må ha ført embetslister, dei har ført dagbok for alt som kongen tok seg til, og dei har notért viktige stats-hendingar, — alt i hop til grunnlag for regjerings-politikken, men dermed òg til grunnlag for historieskrivning.

Er det rimeleg å tenke seg at eit kgl. norsk kanselli på den tida kunde ha skipa arbeide sitt etter slik ein plan? Ingen ting er rimelegare. Det er nyleg ettervist[1] at kansellie til den tyske keisaren alt ifrå midten av 12te hd.-åre arbeidde nett på denne måten, — samla seg frå år til år utdrag av allslags offisielle aktstykke og dertil gjorde notat um viktige hendingar. Og desse kanselli-uppskriftene vart i Tyskland òg nytta til grunnlag for historieskriving. I England og Frankrike gjorde dei like eins.[2]

Men alt dette gjev oss ikkje berre lærdom um kansellie og um Håkons-soga. Det som eg har freista ettervise med hjelp av Håkons-soga, det kann vi samle i den setninga at det norske kansellie i 13de hd.-åre samla årbok-uppskrifter eller annalar. Ned til våre dagar har det ikkje kome andre norrøne annalar enn dei islendske, og i 14de og 15de hd.-åre var det utvilsamt berre på Island,

---

[1] Robert Holtzmann, Das Carmen de Frederico I. imperatore aus Bergamo und die Anfänge einer staufischen Hofhistoriographie, i Neues Archiv der Ges. f. ältere deutsche Geschichtskunde, B. 44 (1922), s. 252—313.

[2] Sjå Koht, Innhogg og utsyn, s. 163.

ikkje i Noreg, at nokon dreiv på med annal-skriving. Men dei islendske annalane kom ikkje i gang fyre slutten av 13de hd.-åre, og då er dei i røynda berre eit framhald av dei norske, som tok til i fyrstninga av same hd.-åre. Det er nok andre ting òg som har ført fram til annal-skrivinga på Island; det spursmåle skal eg dryfte i ei serskild avhandling. Men dei norske kanselli-annalane som ligg til grunn for soga um Håkon Håkonsson, er det næraste mønstre islendingane kunde fylgje. Frå Danmark har vi slike regjerings-annalar frå um-lag år 1200 [1], soleis berre få år tidlegare enn i Noreg. Det er det norske kansellie som har ført annal-skrivinga yver på norrøn grunn.

ENGLISH SUMMARY.

The author here attempts to give the first detailed account of the presumable sources of the big saga of king Hákon Hákonarson of Norway (1217—1263), written by the Icelander Sturla Þórðarson in the course of the years 1264 and 1265. The starting-point of the author's inquiry is the observation that several facts in the first part of the saga (until the year 1225) must be founded upon information from one of the king's officials, Dagfinn Bonde, who died shortly after 1233. The author then goes on to argue that the whole saga shows what he thinks undisputable signs of being built up on a substratum of chancery records; he points out the existence of an organized royal chancery in Norway at least as early as about 1204, and, by the help of the saga

[1] Annales Danici ed. Ellen Jørgensen (1920), s. 1 og 9. Dei annalane som Curt Weibull (Saxo, 1915, s. 179—235) har funne til grunnlag for Knytlinga saga og Saxo frå 1140-åra fram til 1187, har vel snautt vore soleis offisielle.

he demonstrates of what kind the chancery records are likely to have been: summaries of official letters, received and issued; lists of appointments of government officials; diaries of the king's travels; notes of government changes abroad. Such records form in themselves a stock of annals, and so the saga of king Håkon delivers the proof of official annals having been written in Norway from the beginning of the 13th century, only some few years after their beginning in Denmark. As annals from Norway are not elsewhere known or preserved, this thesis of the author's is the chief conclusion of his treatise.

UM UPPHAVE TIL DEI ISLENDSKE ANNALANE.

AV HALVDAN KOHT.

Då Gustav Storm i 1888 sende ut den fyrste fullt vitskaplege utgåva av dei islendske annalane frå midalderen, kom han med granskinga si til den endskapen at den fyrste uppskrifta til desse årbøkerne måtte ha kome i stand på Island um-lag 1280. Han peikte på at inga islendske soguverk synte merke etter annal-grunnlag fyre bispe- og kongesogur frå 14de hundraåre, og at annal-skriving på Island i det heile aldri var nemnd fyre den tid. Han heldt fram at dei islendske annalane tydeleg hadde teke det norske og islendske tilfange sitt frå dei eldre konge- og bispesogune fram til 1270-åra, og at dei elles var bygd upp på tyske, nederlandske, franske, engelske og danske historieverk frå 11te, 12te og 13de hd.-åre. Fyrst frå 1280 tok dei til å bokføre samtidige hendingar.

Denne synsmåten har sidan fått rå mellom granskarane[1], heilt til dess at Nat. Beckman i 1912 i eit par serskilde avhandlingar[2] freista prove at årbok-uppskriftene på Island gjekk tilbake i minsto til fyrstninga av 12te hd.-

---

[1] Soleis Finnur Jónsson, Den oldn. og oldisl. litt.s hist. II 787 --788 og III 71—80, og framleis i 2. udg. II, 780—782.

[2] Annalstudier, i Studier i nord. filologi III (Helsingfors 1912), h. 4, og Quellen und Quellenwert der isländischen Annalen, i Xenia Lidéniana, s. 16—39.

åre. Han bygde serleg på ei rekke med uppskrifter um naturhende (sol-myrke, merkelege vêr-høve, o. dl.) som tyktes måtte være samtidige, og so fann han innførd i dei elste bispesogune, uppskrivne straks etter 1200, heile samlingar med uvedkomande upplysningar som måtte være lånte ifrå eldre årbøker (Storm hadde meint at dette var yngre innskot i sogune). På den måten kunde han bygge upp ein upphavs-annal som var samtidig alt ifrå 1104. Både Storm og Beckman møttes i den meininga at denne elste annalen var grunnlagt hjå bispen i Skålholt.

No har eg i ei anna avhandling freista syne at soga um Håkon Håkonsson er bygd på annal-uppskrifter i det kgl. norske kansellie i minsto frå åre 1217, — dei fyrste uppskriftene skulde venteleg ha gått tilbake til um-lag 1210. Dette skulde etter mi meining være dei elste *historiske* annalane på norrønt mål. Men det er full grunn til å ta upp til dryfting heile spursmåle um upphave til annalskrivinga i Noreg og på Island, serleg med tanke på dei naturhistoriske uppskriftene. Og nett no har vi fått ei framifrå hjelp i det store verke av J. Fr. Schroeter um sol- og måne-myrke i Europa i midalder og nytid[1], eit tålmods-verk som alle historiegranskarar må være takksame for, og som utgjevaren har gjort lettbrukt for oss med kart-teikning til kvart einaste sol-myrke, so vi med ein gong ser kvar det har vore synleg.

Beckman må utvilsamt ha rett i at mange slike naturhende må være uppskrivne med ein gong, og dei har lett fått rom i dei påsketavlene som kyrkjene hadde bruk for. Vi kann då òg nokolunde trygt segje når dei på Island tok til so smått å bokføre slikt. Alle dei elste meldingane av dette slage i dei islendske årbøkerne skriv seg ifrå utalands

[1] Spezieller Kanon der zentralen Sonnen- und Mondfinsternisse, welche innerhalb des Zeitraums von 600 bis 1800 n. Chr. in Europa sichtbar waren, Kra. 1923.

kjelder, soleis sjølvsagt solmyrke år 880 (mistak for 878), dessutan merknadene um *óǫld* i 957 og 1057 (det kann no elles være eit spursmål um dette er meint um naturvilkår eller um krig og andre ulukker), jordskjelven i Tyskland år 1000, den store snøvinteren 1078. Men den store frostvinteren 1047 er uppskriven etter heimleg kjelde, og vi fær jamvel greie på kven som er sogumannen: det er ingen annan enn Sæmund Frode, — «so segjer Sæmund Frode, at i dette åre var det so stor ein frost so vargane sprang på isen mellom Noreg og Danmark». No var Sæmund sjølv fødd i åre 1056, so han har då ikkje upplevd denne vinteren; han har meldinga ifrå andre, munnleg eller skriftleg ifrå Noreg. Men uppskrifta på Island er då gjort i fyrstninga på 12te hd.-åre, og heng i hop med det kronologiske arbeide som fyrst Sæmund og sidan Are grunnla der på øya.

Det er heilt naturleg at vi frå denne tida møter uppskrifter på Island um serleg merkelege hendingar, soleis «det fyrste elds-utbrote i Hekla» 1104, det andre i 1158 (20de jan.), det tridje i 1206, det fjorde i 1222. Det er slett ikkje naudsynt at alt det fyrste er uppskrive same åre som det hende; det kann være likso rimeleg at det fyrst vart uppskrive etter det andre utbrote hadde fylgt etter. Men dette andre utbrote, som endå-til er dagfest, må utvilsamt straks med det same ha vore bokført, og dermed har vi i minsto *ei* gamal annal-uppskrift som vi torer kalle samtidig.

Ei anna gamal uppskrift som må være samtidig med hendinga på Island, gjeld solmyrke den 30te mars 1131. Det var ikkje totalt andre stader i Europa enn i nordvestparten av Island, og her kann vi då fulltrygt tale um islendsk uppskrift frå same åre.

I same rekka torer vi ta med uppskrifta um «stor is» i åre 1145, «elds-utbrot i Trolladyngjur» 1151, og jord-

skjelven i 1164. Meir tvilsamt kann det være med «manndauen» i 1120; um den fins det munnleg tradisjon i sogune som går tilbake til Sæmund Frode.[1] Men «manndauen» 1151 i samanheng med «sott-vinteren» som fylgde etter, er det rimelegare å ta for samtidig uppskrift, og då kann det same gjelde for meldingar av same slage frå seinare år òg, — um sjukdomar på folk og fe, um vêrlag og anna slikt.

Men alt dette er endå ikkje annalar, ikkje årviss bokføring av historiske hende. Det er notéring meir på slump um merkelege ting, slikt som lettvint kunde få rom i påsketavlene, og serleg slikt som på ein måte kunde synes ha samanheng med tidrekninga, hendingar i sol og himmel som kunde være tidarmerke. Vi kann prove at det ikkje var regelrett uppskriving, av det at det store solmyrke 1147 som var synleg mest yver heile Island (men ikkje i Noreg), ikkje fins nemnt i noka islendsk årbok, og det same gjeld jamvel um solmyrke i 1234. Men solmyrke 22de april 1194 fins i annalane; det har berre kome inn på eit rangt år (1193). Fyrst frå 1312 er dei totale solmyrka på Island regelfast uppskrivne.

Slike uppskrifter vart no ikkje berre gjort på Island; vi har merke etter dei frå Noreg òg, og den elste norske uppskrifta fører oss jamvel nokre år lenger tilbake enn den elste islendske. Fyre 1131 hadde dei ikkje havt noko totalt solmyrke på Island på meir enn to hundra år, so nær som i dei to åra 979 og 1093 (eit solmyrke i 1077 berre strauk so vidt yver nordvest-oddane av øya), og inkje av desse er nemnt i annalane. I Noreg hadde dei havt totale solmyrke fleire gonger: 945, 966, 979, 990, 1023, 1030, 1064, 1106, 1109, 1124, — so inkje alt fyre 1185. Av alle desse er det ikkje andre som er nemnt i annalane enn det

[1] Kristni saga k. 14, Bisk. ss. I 31.

i 1030, og det er då tydeleg teke upp etter sogune for di tradisjonen hadde bunde det i hop med Stiklestad-slage. Men solmyrke i 1124 har vi vitnemål um i norsk kjelde; i Ågrip står det um den hærferda kong Sigurd Jorsalfare gjorde til Småland: «Denne leidangen var sumaren fyre det store myrkre.» Dette store solmyrke hende den 11te august 1124, og det var ikkje totalt andre stader i Noreg enn i Trondheimen. Vi kann då visst gå ut ifrå at det har vore innført på påsketavlene til bispen i Nidaros, og derifrå har Ågrip-skrivaren fått kunnskap um det; det gjev eit nytt vitnemål um at han høyrde heime i Trøndelag, og det gjev dessutan vitnemål um at Ågrip må være skrive fyre det store solmyrke i 1187, som òg var synleg i Trondheimen (solmyrke i 1185 var berre totalt sunnafor Sogn).

Solmyrke den 1ste mai 1185 var ikkje stort synleg på Island, men er innført i dei islendske årbøkerne (under åre 1184) som «myrkr um sudrlǫnd». Det var totalt i Nord-Skotland og heile Sør-Noreg, og her òg synes vi då måtte ha ei norsk uppskrift.

Solmyrka i Noreg 1187, 1218 og 1230 har vi inga uppskrift um. Men solmyrke den 3dje august 1236 står innført i dei islendske annalane, i ein einskild av dei med merknaden «vida um Island», endå det ikkje var totalt nokon stad på Island, berre i Hålogaland i Noreg, og her òg er det då vèl so rimeleg å tru at den fyrste uppskrifta har vore norsk (trøndsk) som islendsk. Det same gjeld um solmyrke den 5te august 1263, uppskrive i dei islendske annalane, men totalt berre i Noreg (Trondheimen og Austlande); i ein einskild annal finn vi her tillegge «i Bjorgvin». Og med full tryggleik kann vi segje det um solmyrke 13de juni 1276; for det såg dei slett ikkje noko til på Island. Det var totalt berre langt aust i Bjarmeland; men i Noreg kunde dei i minsto sjå mykje til det nordafjells og sunnafjells.

Månemyrke finn eg ikkje nemnt i dei islendske annalane fyre 1237; då er det meint det månemyrke som kom den 12te januar, men det er ikkje dagfest i annal-uppskrifta, — det var synleg både i Noreg og på Island. Månemyrka 1ste november 1240 (synleg på Island, men lite i Noreg) og 13de desember 1247 (synleg både på Island og i Noreg) er ikkje uppskrivne. Men so har annalane månemyrka 24de januar 1255, 12te november 1258 og 24de desember 1265, alle tri synlege i Noreg likso vel som på Island. I alle desse tilfella blir det då uråd å segje for visst, anten uppskrifta er gjort på Island eller i Noreg.

I dei islendske annalane fins det umtala naturhende av anna slag som har gått for seg i Noreg. Men just i slike ting er det naturleg at kvart land bryr seg mest um sitt eige, so vi kann ikkje vente at dei på Island skal ha teke upp mykje av det sernorske. Vi har då likevel nok til å syne at hendingar av dette slage må ha vore uppskrivne i 12te og 13de hd.-åre i Noreg likso vel som på Island.

Eg samlar her i ei lita liste alle slike naturhende frå 12te og 13de hd.-åre som synes uppskrivne i Noreg alt i samtida:

1124 myrkrit mikla.
1180 fell fjall í Sogni.
1185 myrkr.
1198 fellivetr mikill ok islǫg.
1236 eclipsis solis III. non. aug.
1240 sén cometa.
1249 landskjalfti í Gautelfi.
1254 sǫkk Raudsvǫllr í Orkadal.
1263 eclipsis solis non. aug.
1273 sén cometa.
1275 hagl í Þróndheimi à Laurentiusvǫkudag.
1276 eclipsis solis.

I ei anna liste sèt eg upp alt som vi har av naturhende på Island i same tidbolken etter annalane:

[1104 eldr í Heklufelli.
1120 manndauði.]
1131 eclipsis solis III. kal. apr.
1145 íss mikill.
1151 eldr í Trolladyngjum.
1152 manndauði (sóttarvetr).
1158 eldr annarr í Heklufelli XIII. kal. febr.
1164 landskjalfti.
1172 skriðnavetr.
1181 sóttarvetr; grasleysusumar.
1182 landskjalftar.
1186 fellivetr = 1187 nautadauðavetr.
1188 elds-uppqváma í Trolladyngju.
1191 vatnavǫxtr.
1192 sóttarvetr.
1193 [d. e. 1194] myrkr X. kal. maji.
1199 flóðit mikla.
1202 frostvetr.
1203 býsnasumar.
1206 eldr hinn þriði í Heklufelli.
1211 góði vetr; vætusumar; landskjalfti.
1222 eldr hinn fjórði í Heklufelli; sén cometa.
1226 elds-uppqváma fyrir Reykjanesi; rotusumar.
1227 sandvetr; manndauði.
1231 hettusótt.
1233 hafísar allt sumar.
1234 flóðit mikla.
1237 eclipsis lunæ.
1238 elds-uppqváma fyrir Reykjanesi.
1240 eldr fyrir Reykjanesi; landskjalftar.
1245 elds-uppqváma í Sólheimajǫkli.
1246 sóttarvetr.
1255 eclipsis lunæ IX. kal. febr.
1258 eclipsis lunæ II. id. nov.
1259 snæfall fyrir Laurentiusmessa; skriða hljóp í Búðardal.
1260 landskjalfti.
1261 hafíss umhverfis Ísland.
1262 eldr í Sólheimajǫkli.
1265 eclipsis lunæ IX. kal. jan.

1275 hafíss nær um allt Ísland.
1284 sótt mikil; eclipsis lunæ.
1285 sótt mikil um vestfjǫrðu.
1287 stórir vetr margir í samt.
1291 fellivetr (snævetr mikill).
1292 sótt um allt land.
1293 grasleysi mikit.
1294 skriða hljóp í Fagradal; landskjalfti á Rangárvǫllum.
1298 sén cometa.
1300 eldr hinn femti í Heklufelli V. id. jul.

Det er greitt nok at denne siste lista måtte bli mykje lengre enn den fyrste, og eg må nemne at månemyrke har eg teke med berre under Island, ikkje under Noreg, endå dei likso vel var synlege her. Men so lang som den islendske lista er, so gjev ho endå ikkje noko prov for at dei på Island i minsto frå midten av 12te hd.-åre regelrett skreiv upp alle hendingar av dette slage. Eg har alt peikt på sume hol i lista; men hovudsaka er at alle desse uppskriftene skriv seg ikkje frå ein einaste stad, — tvert imot, dei er her samla i hop frå tri ulike annalar, og det er berre nokre få av dei som står i alle annalane; sume fins jamvel berre i ein eller eit par. Vi kann då slett ikkje for alt dette rekne med ein upphavs-annal som går tilbake til 12te hd.-åre; vi har å gjøre med ei rekke med skilde uppskrifter frå ymse stader, — uppskrifter som smått um senn kann føre fram til annal-skriving, men som endå ikkje har nådd so langt. Beckman har soleis her funne tak i ei av røtene til annalane, — ei rot i både norsk og islendsk grunn; men han har ikkje dermed motprova meininga til Storm, at annalsamling i rett meining fyrst kom i gang på Island mykje seinare.

Det er historiske, ikkje naturhistoriske hendingar det spørs etter, når ein i sanning skal tale um annalar, — endå sjølvsagt slikt som sott og manndaue bind båe slaga

av hendingar i hop. Spursmåle er, når og kvar dei tok til å føre årbøker for retteleg historie.

Beckman legg no vekt på ymse stutte «annalistiske» namn på år eller vintrar. Men når vi kjem utafor slikt som «sóttarvetr» eller «skriðnavetr», er det ytarleg få år som blir sermerkte i annalane etter historiske hendingar, og ikkje i noko av desse tilfella vitnar namne um gamal årbok-uppskrift. Straks det fyrste namne av dette slage som vi møter, må fyrst seint ha kome inn i annalane; det er åre 1022 som blir kalla «rudduvetr» (visseleg berre i to annalar). Dette namne skriv seg ifrå den «rudda» eller klubba som Kolbein Sterke slo sund Tors-bilete i Gudbrandsdalen med; men det er fyrst Snorre som har tidfest denne hendinga til vinteren 1021—22, so namne må være sett inn i annalane etter Heimskringla, soleis langt ut i 13de hd.-åre. Når deretter åre 1118 blir kalla «róðavetr» eller «undraár» (i dei same to annalane), so er det berre lån ifrå tyske kjelder. «Múgavetr» 1134 er innkome ifrå Snorre, «Seleyjasumar» 1156 like eins, «kynjavetr» 1166 ifrå soga um bispen Gudmund. Det einaste som vi ikkje soleis beint fram kann vise upphave til, er «Jónsvetr» 1127; vi veit slett ikkje for visst kva meininga er med namne. Ein kann tenke seg at det er laga etter dei hendingane som er fortalde um lendmannen Jon Petersson i Sogn i Orknøyingsoga, og då er det fyrst uppkome i 13de hd.-åre; det er vel i røynda det rimelegaste. Men ein kunde gisse på at 1127 var fødesåre til den namngjetne hovdingen Jon Loptsson, og då vilde vi vel i minsto ha ei uppskrift frå slutten av 12te hd.-åre; dette synes likevel ikkje mykje rimeleg. Ikkje i noko tilfelle vitnar då desse namna um samtidig uppskrift.

Ser eg igjenom den upphavs-annalen som Beckman hár freista bygge uppatt for åra 1022—1176, då må eg stryke alt som der fins ifrå norsk historie; det fins ikkje

skugge av prov for at det har kome inn i dei islendske annalane på annan veg enn gjenom kongesogune. Og det same gjeld i røynda um det norske tilfange i annalane heilt fram til slutten av 13de hd.-åre; det er berre norske naturhende som er innskrivne etter andre kjelder, men dette òg kjelder som ikkje har vore nytta på Island fyre 13de hd.-åre. Skulde det være eldre, kunde det likso gjerne være uppskrive på Island i 11te som i 12te hd.-åre; men vi har då ikkje ringaste teikn til annalskriving på Island alt i 11te hd.-åre, — den einaste meldinga i annalane frå den tida som ikkje kann være lånt frå kjende yngre soguverk, frostvinteren 1047, skriv seg som nemnt ifrå Sæmund Frode. Og meldingane frå norsk historie i 12te hd.-åre skil seg ikkje i minste måte frå meldingane frå 11te; det som gjeld for det siste hundraåre, må likso godt gjelde for det fyrste.

Eit anna spursmål er det um noko av det historiske tilfange frå sjølve Island går tilbake til islendske annal-uppskrifter so gamle som 12te eller jamvel 11te hd.-åre. Og eg trur som Beckman at sumt av det i sanning kann være so gamalt; men eg trur ikkje det har lege fyre i annal-form.

Annalane sjølve kann ikkje gje noko trygt svar på spursmåle; men det som det spørs um, er um vi kann ettervise eit annal-grunnlag for islendske soguverk på same måten som eg har freista gjøre det for soga um Håkon Håkonsson. Her nyttar det ikkje å rekne med dei islendske ættesogune; det som dei har av tidrekning, er seint innkome, og det bygger på Are eller yngre soguverk[1]; det viser aldri merke etter annalar. Det einaste som det i denne samanhengen kann bli spursmål um, er bispesogune og Sturlung-soga, og det er bispesogune som Beckman har

---

[1] Sfr. Björn Magnússon Ólsen, Om Gunnlaugs saga Ormstungu Kph. 1911, s. 8.

fest seg ved. Sturlung-soga fortèl hendingane år for år, og sume tider gjev ho beint fram ei liste på alt som hende det eller det åre; men alt slikt er i røynda berre vitnemål um at soguskrivaren, Sturla Tordsson, har teke lærdom frå sitt eige arbeid med den norske Håkons-soga; her er det mønstre frå Noreg som har skapt annalform.

Med bispesogune har det seg soleis: Hungrvaka, soga um dei fem fyrste Skålholt-bispane (1056—1176), sluttar forteljinga um kvar einskild bisp med å nemne det viktigaste som hadde hendt i den tida han var bisp, og på same måten blir det gjort i den serskilde soga um bispen Pål (1195—1211). Båe desse verka synes måtte være sett i hop i åra straks fyre 1220, og det kann være rimeleg nok at same mannen er meisteren for dei. Noko slikt finn vi ikkje i dei andre gamle bispesogune, sogune om Jon i Holar (1106—1121) og Torlak i Skålholt (1178—1193). Men den soga som skildrar heile livsførsla til bispen Gudmund (1161—1237), har for kvart einaste år ei liste på hendingar frå åre. Kva er det som er kjelda for slike meldingar?

Fyrst må ein då sjå kva det er for slag hendingar som soleis blir rekna upp. Dei aller fleste av dei er nåsfall, — norske og andre kongar, islendske logsogemenner og andre stormenne. Det fins grunn til å tru at i minsto sumt av dette kann være yngre innskot i soga; i slutten på forteljinga um den fyrste bispen Torlak (1118—1133) står det fyrst at då han døydde, var Øystein og Sigurd kongar i Noreg, og etterpå står desse kongane nemnde mellom dei som døydde i bispetida hans. Men i alle tilfelle provar slike meldingar um kongelege døds-år ingen ting um islendske annalar; dei vitnar berre um islendsk sans for tidrekning. Og skulde dei prove noko um annalar frå 12te hd.-åre, so vilde dei prove plent det same for 11te, ja heilt tilbake til 1020-åra, — ein kann likso gjerne straks gje upp å nytte dei på denne måten.

Viktigare er uppskriftene um dei islendingane som er avlidne. Dei viser oss utvilsamt til skrivne kjelder; dei gjev oss ofte upplysningar som i minsto ikkje fins i kjende sogur. Det er fyrst og fremst logsogemennene som soleis blir nemnde, og eg trur ikkje det kann være tvil um at det som her ligg til grunn, det er logsogemanns-lister, slike som Are Frode hadde samla fram til 1130-åra. Desse listene må dei på Island ha halde fram med, dei var viktige for lovgjevinga, og vi har dei i røynda i uppskrift i Uppsala-handskrifte av Snorra-Edda (frå um-lag 1325). Men att-med dei må det ha funnes *ártíðaskrár*, nåsfalls-lister, frå klostra og kyrkjene; dei har vi endå mange av, og dei kann òg ha vore nytta i bispesogune. Dei har naturleg vore sambundne med påsketavlene og har kome til bruk i annalane òg i lag med notata i desse tavlene. I seg sjølv kunde det vel være tenkeleg at sjølve årtid-listene ikkje hadde lege framme for annal-skrivarane, men at annalane hadde fått tilfange frå dei gjenom bispesogune; men det er visst ingen serskild grunn til å tenke seg denne umvegen.

Dei annalistiske meldingane som midt i 13de hd.-åre er sett inn i soga um bispen Gudmund, viser oss til endå andre kjelder: her er fullt av kyrkjelege upplysningar av ymist slag, — bispe- og abbet-skifte, relikvie-translasjonar, og anna slikt. Og alt dette finn vi att i sjølve annalane. Her møter vi i røynda eit nytt slag kyrkjelege uppskrifter, og dei er ikkje bundne berre til Island, — dei gjeld like godt alt Noregsvelde, heile den norske kyrkjeprovinsen. Med full visse kann vi her tale um bispelister for kvar einskild bispestol; slike har vi endå nok av både frå Noreg og frå Island. Og på same måten må klostra ha havt abbet-lister. Men dessutan må dei i kyrkjene, serleg domkyrkjene, ha ført bok yver viktige hendingar i kyrkjelive, soleis når store under gjekk for seg eller når kyrkja fekk nye helgedomar, — slikt hadde beint-fram pengeverde for kyrkja, det lokka

pilegrimar til ho. Frå Noreg kann eg nemne uppskriftene um at Kristi blod kom til Nidaros 1165, um at den heilage Sunniva vart førd frå Selja til Bergen i 1170, um jartegn i Oslo 1184, um at den heilage krossen kom til Nidaros 1234, o. s. fr. Slikt er sjølvsagt fyrst uppskrive i dei norske kyrkjene.

I alt dette har vi tilfang til annalar, og alt i hop viser både til Noreg og til Island, — uppskrifter um merkelege naturhende og store ulukker, bispe- og abbetlister, årtidbøker og uppskrifter um serlege kyrkjelege hendingar. Det einaste som er serskilt islendsk, det er listene på logsogemennene.

Alt i hop er tilfang til annalar, men endå ikkje annalskriving. Samling til annalar finn vi fyrst vitnemål um i 13de hd.-åre, — dei kgl. kanselli-årbøkerne frå um-lag 1210. Samstundes møter vi på Island i dei fyrste bispesogune vitnemål um at den kronologiske sansen som hadde kome so sterkt fram hjå Sæmund og Are, endå var fullt levande. Og soga um bispen Gudmund frå 13de hd.-åre syner ein freistnad på å samle det spreidde tilfange. Men i røynda høyrer det ikkje frå fyrsten til her; det er skote inn etterpå, — det er berre Sturlung-soga som dukkar upp her på nytt lag. Det som ettergransking syner, det er at ein ingen stad kann finne annal-samling på Island eldre enn Håkonssoga, og då er det heilt naturleg å tenke seg at dette verke til Sturla Tordsson frå 1260-åra har hjelpt til å sette den islendske annalskrivinga i gang. Det fins jamvel eit serskilt lite merke etter at Sturla sjølv har gjeve tilfang til annalane; under åre 1259 blir han nemnd som sogumann for ei melding[1]. På ymse måtar vitnar annalane sjølve um at dei ikkje er sett i hop fyre 1270-åra; det kann ein sjå endå fleire merke etter enn Gustav Storm har peikt på. Dei har

[1] Isl. Ann. s. 134 og 192, sfr. s. 257.

røter tilbake i det som ein kann kalle både kyrkjeleg og verdsleg kontor-arbeid, embets-uppskrifter av ymist slag, og granskingane til Beckman har hjelpt til å gjøre dette klårt. Men historiske årbøker i rett og full meining kom fyrst i stand i det kgl. kansellie i Noreg.

Eit nytt spursmål blir det kor lenge det norske kansellie heldt fram med slike uppskrifter, — det varde visst eit godt stykke ut i 14de hd.-åre. Men etter 1270-åra, etter Sturla Tordsson dessutan hadde sett i hop soga um Magnus Lagabøte, har vi ingen ting anna å bygge på enn dei islendske annalane; det norske tilfange har gått inn i dei, og anna har vi då ikkje meir av norsk historie, — islendingane har berga ho for oss.

ENGLISH SUMMARY.

This treatise is closely connected with the preceding essay by the same author. The Swedish philologist N. Beckman has tried to prove (1912) that the Icelandic annals, formerly presumed to have their origin from about 1280 onward, have in fact been built up from the beginning of the 12th century with notes even from the 11th century. Professor Koht now admits that something of the contents of the Icelandic annals is really founded upon notes from previous centuries; and natural events, such as solar eclipses, cold winters and the like, may even have been recorded in Iceland as far back as the year 1131. But, at the same time, he points out that, judging from the sagas and the Icelandic annals themselves, phenomena of the same nature have been recorded in Norway as early as 1124. In the same way, he demonstrates that, at the cathedrals of Norway as well as of Iceland, important ecclesiastical events have

been recorded, more or less regularly, from relatively early times. All these separate notes did not yet, however, constitute annals in the real sense of the word. In Iceland, historical annals can not be proved to have been composed earlier than towards 1280 and, at this moment, they seem to have been influenced by the official annals of Norway. The great merit of the Icelanders is to have preserved and continued the Norwegian as well as their own annals.

SALG AF STATSGODS EFTER 1814.

AF G. TANK.

(TRYKT MED BIDRAG AF PROFESSOR DR. L. DAAES LEGAT).

Indledning.

Under foreningen med Danmark foregik de fleste salg af statsgods i Norge i den første tid efter enevældets indførelse. Det meste statsgods blev solgt i tidsrummet 1662—1680[1]. Efter 1700 indtraadte der en stans i salgene. Disse begyndte igjen i 1720-aarene[2]. Almenningernes salg blev stanset ved kgl. reskript af 25. oktober 1726, medens auktionsbudene paa alt det andet krongods blev approberet[3]. Leilændinger, der havde livsfæste, blev ved frd. 18. juni 1723 og 25. februar 1733 tilstaaet forkjøbsret. I 1750-aarene blev ogsaa endel gods solgt især i det trondhjemske. I disse aar var det dog mest kongens *reluitionsrettigheder*, der blev afhændet.

Ved oprettelsen af det ældre (1739—1746) og det yngre (1760—1770) generalforstamt forsøgte man at ordne

[1] C. Christiansen: Bidrag til dansk statshusholdnings historie I, s. 441 flg.

[2] Aubert: Bidrag til kundskab om almenningerne, s. 3 flg., og Obligationsrettens spec. del I, s. 210.

[3] Aubert: l. c. s. 14.

skogforholdene og at raade bod paa statsskogenes ødelæggelse[1], men efterat man havde faaet erfaring for, at disse foranstaltninger ikke førte til maalet, begyndte man atter at *sælge* statens eiendomme som et middel til at hindre skogenes ødelæggelse. Rentekammeret udtalte i en skrivelse af 16. mai 1786 til Cancelliet, at det ikke havde fundet noget bedre og sikrere middel til at forebygge de endnu tilbageværende kgl. almenningers ødelæggelse den at sælge dem med forbeholdenhed af almuens brugsret efter loven. Herved antoges disse almenningsskoge at komme under en nøiere og lettere opsigt og ved en bedre og forsynligere behandling at blive konserverede til nytte for vedkommende almue og det almindelige. Efter 1786 blev der solgt en række almenninger, talrige rydningspladse og gaarde[2]. Salget av krongodset var henlagt under et eget kontor i Rentekammeret i København, og man har i Riksarkivet opgaver over de eiendomme, der blev solgt i tidsrummet 1790—1814.

Ved et reskript af 19. mai 1809 blev fastsat almindelige regler om salg paa auktion af de bygselledige gaarde, der var beneficerede. Nogen tilsvarende bestemmelse om auktionssalg af alt det øvrige statsgods udkom imidlertid ikke før 1814. Forud for hvert enkelt salg blev der udarbeidet en forestilling af Rentekammeret, hvorefter sagen behandledes af kongen og afgjordes ved kgl. resolution.

I. Perioden 1814—1821.

Da grundloven udkom i 1814, var arkiverne i København, og regjeringen i Norge havde ikke nogen paalidelig og udtømmende oversigt over de eiendomme, staten eiede, ud over, hvad de hos fogderne beroende matrikler og

---

[1] Skogvæsenets historie, I, s. 20—30.
[2] —»— I, s. 90 flg.

jordebøger[1] indeholdt. Grundlovens prgf. 19 bestemte rent generelt, at kongen skulde vaage over, at statens eiendomme og regalier blev anvendt og bestyret paa den af stortinget fastsatte og for almenvæsenet nyttigste maade. Grl.s. prgf. 106 havde en egen regel om det beneficerede gods[2]. Efter grl.s prgf. 19 maatte regjeringen oppebie stortingets afgjørelse, før den kunde disponere over statens gods enten ved salg eller bygsel.

Der blev ganske visst *efter* grundloven af 1814 udstedt kongeskjøder paa statseiendomme til private, men i de faa tilfælde, i hvilke dette skede, var der *enten* af stortinget i forveien fattet beslutning om salg *eller* kongeskjødet var grundet paa en af enevoldsregjeringen fattet resolution om salg. Til den første gruppe hører salget af *Krogskogens almenning* til de brugsberettigede i Hole og Norderhov prestegjeld ved skjøde af 28. januar 1832, tinglæst 9. april s. a., der var udfærdiget i henhold til stortingsbeslutning af 24. juni 1816, sanktioneret af kongen den 5. juli s. a. Til den *anden* gruppe hører salget af *Ringsakers almenning*. Denne almenning var ved Rentekammerets forestilling af 10. april 1810 foreslaaet solgt til professor Pihl for 60.000 rd. og salget blev approberet ved kongelig resolution af 17. s. mnd. paa betingelse af, at almenningen blev delt mellem kjøberen og den brugsberettigede almue; til den sidste skulde der udlægges en forholdsmæssig del af almenningen som erstatning for dens brugsret i den hele strækning. I henhold til kongelig resolution af 12. juni 1811 blev delingen af Ringsakers almenning udført 12.—19. august s. a. Efterat denne forretning var approberet ved kongelig

[1] Disse blev først i 1819 indsendt til departementet som bilag ved fogedregnskaberne, cfr. cirk.skr. af 3. november 1818.

[2] Det beneficerede gods' anvendelse hørte under Kirkedept., medens det øvrige offentlige jordegods forvaltedes af Finansdepartementet.

resolution af 2. juni 1812, blev kongeskjødet til professor Pihl udfærdiget 4. september 1815 i henhold til en kongelig resolution af s. a.

Salget af *Gjende fiskevand* til den brugsberettigede almue var besluttet ved kongelig resolution af 20. januar 1813, og da kjøbesummen 300 rd. d. c. var betalt, blev kongeskjødet undertegnet 20. mai 1816 i henhold til en ny kongelig resolution af 26. april s. a., der byggede paa, at salget var besluttet før 1814[1].

Naar der til Finansdepartementet i den første tid efter 1814 indløb ansøgninger om *bygsel* af statsgods, blev svaret, at herom kunde man ikke træffe nogen afgjørelse, da grl.s prgf. 19 bestemte, at stortinget skulde decidere om anvendelsen og bestyrelsen af de staten tilhørende eiendomme[2].

Forat godset dog ikke, naar det var bygselledigt, skulde blive liggende øde og ubrugt, ansaa Finansdepartementet sig allerede i 1815, før der af stortinget var truffet nogen bestemmelse om godsets anvendelse[3], berettiget til *rent midlertidig* at bortforpagte godset paa aaremaal, saaledes at det i tilfælde af, at saa skede, kunde sælges ved forpagtningstidens udløb[4].

I en række tilfælde, i hvilke der til Finansdepartementet indløb ansøgninger om *salg* af bygselledigt gods, blev ogsaa dette *negtet* indvilgelse under henvisning til grundlovens prgf. 19[5].

---

[1] Fin.depts (5. departement) ref.prot. 1816, nr. 712.

[2] Fin.dept. skr. af 7. og 17. december 1814 og 20. februar 1815, 21. februar 1817, res. 28. oktober 1817, 3. dec. s. a. og skr. 11. august 1818.

[3] Ved reskr. af 31. mai 1814 var bestemt, at det bygselledige gods skulde bortforpagtes indtil stortingets sammentræden.

[4] Fin.dept. skr. af 14. og 20. april 1815, 7. mai 1816, 26. febr. 1817 og 15. april s. a.

[5] Finansdepartementets skrivelser af 8. august 1815, res. 21. november 1815, skrivelser af 7. s. md. og 18. november 1816.

Paa det første ordentlige storting blev vedtaget en lov om det geistligheden og det offentlige beneficerede gods. Denne lov, der gik ud paa, at det offentlige gods skulde vedblive at være bygselgods og *ikke* sælges, blev imidlertid af kongen negtet sanktion[1]. Under 8. juni 1818 blev der for stortinget fremsat en kgl. proposition om *salg* efter foregaaende takst af statens gods, idet det dog i prgf. 57 blev indtaget en bestemmelse om, at statens almenninger indtil videre skulde være undtagne fra realisation, da der om disse eiendomme maatte gives særegne lovbestemmelser. Den stortingskomité, der fik denne proposition til behandling, optog til overveielse de forskjellige grunde, der talte for og imod salg af statens leilændingsgods til odel og eiendom[2]. Komiteen fandt, at de grunde, der talte *mod* salg, havde overvægten. Odelstinget besluttede 9. juli 1818, at der skulde udarbeides et forslag til lov om bortforpagtning af statens gods paa aaremaal, indtil der af et senere storting blev fattet endelig afgjørelse om godsets anvendelse.

Resultatet af stortingets og regjeringens overveielser blev lov af 8. september 1818, der fastsatte midlertidige bestemmelser om *bortforpagtning* af det bygselledige statsgods, der endnu var forpagtningsfrit. Overensstemmende med denne lov negtede Finansdepartementet derefter i flere aar alle ansøgninger om bygsel (livsfæste) af statsgods[3].

Alle tilfælde, i hvilke der var spørgsmaal om afvigelser fra reglerne i l. 8. september 1818, eller i hvilke denne lovs anvendelse i praksis kunde volde tvil, maatte fore-

---

[1] Smlgn. E. Jansen: »Det suspensive vetos anvendelse i norsk konstitutionel praksis«, s. 159—160.

[2] Stortingsforh. 1818, juli maaned, s. 342, 344—45 og 389.

[3] Finansdepartementets skrivelser af 7. november 1818, 22. januar 1819, 19. februar s. a. og 28. oktober 1820.

lægges departementet og afgjøres ved regjeringens resolution[1]. Ved en resolution af 3. juli 1821 blev bestemt, at regjeringen ikke for tiden vilde fremsætte proposition for stortinget om salg af *Lysters almenning.* I tidsrummet mellem grundloven af 1814 og lov 20. august 1821 blev der af stortinget *kun* fattet beslutning om salg af *én eneste* statseiendom, nemlig Krogskogens almenning[2].

Ifølge beslutning af rigsforsamlingen paa Eidsvold og ved et kgl. kommissorium af 26. mai 1814 blev der nedsat en komite til at undersøge Norges finansvæsen. Denne komites medlemmer var professor Rasmussen, assessor Vogt, grosserer Thrane, kammerraad Holst og grev Wedel Jarlsberg[3]. Komiteen anmodede 10. juni 1814 1. departement om at faa sig tilsendt forskjellige af statens regnskaber[4], og i en skrivelse af 30. juni s. a. bad den det samme departement om at faa endel andre oplysninger bl. a. en fortegnelse over de eiendomme, som var statens, som ikke var beneficeret til milde stiftelser eller geistligheden, men hvoraf staten oppebar landskyld og andre eiendomsherligheder. Endvidere ønskedes opgave over statens skoge og almenninger[5]. De oplysninger, komiteen modtog fra 1. departement, blev benyttet af denne ved udarbeidelsen af dens overslag over Norges indtægter og udgifter[6], men komiteens forslag omfattede kun skattevæsenet og pengevæsenet. Komiteen afgav derimod intet forslag om anvendelsen af statens eiendomme[7].

---

[1] Resolution af 26. november 1819 og 25. januar 1820 og Finansdepartementets skrivelse af 4. april 1820.

[2] Se herom foran s. 48.

[3] Y. Nielsen: Grev Wedel Jarlsberg III, s. 24 flg.

[4] 1. dept. journal no. 410 B--1814.

[5] 1. dept. journal no. 558 B—1814.

[6] Historiske samlinger II, s. 248—354.

[7] Stortingsforh. 1815—16, okt. s. 175 flg.

Man var dengang ikke enig om, hvorledes statens gods skulde behandles, enten det skulde sælges eller bortbygsles [1]. Det synes dog at have hersket nogenlunde enighed om, at fællesskabet i skogalmenningerne var en medvirkende aarsag til skogenes odelæggelse. Videre synes det at have været den almindelige mening, at et godt middel til at hindre denne skogodelæggelse var, at almenningerne blev solgt og udskiftet og paa den maade forvandlet til privateiendom. Andre hensyn — bl. a. onskeligheden af at faa almenningerne opryddet — talte dog *mod* at sælge almenningerne. Det havde derfor sine vanskeligheder at vedtage en saadan almindelig beslutning i lovsform om, at *alle* almenninger skulde sælges. Dette kunde ikke let ske, før man havde erhvervet sig nærmere oplysninger om de enkelte almenningers omfang og beskaffenhed.

Stortingets 6. komite havde i en indstilling til storting et af 14. september 1815 foreslaaet, at der skulde udnævnes en kommission til at undersøge almenningernes omfang og beskaffenhed og til at fremsætte forslag om salg til den brugsberettigede almue og udskiftning. Komiteen for juridiske gjenstande afgav ogsaa en udtalelse herom til stortinget. Denne komite var stemt for at faa fællesskabet ophævet, men var ikke enig i, at *alle* almenninger burde overdrages til de brugsberettigede gaarde til deling. 2. komite nøiede sig med at foreslaa, at stortinget skulde vedtage en beslutning om at anmode regjeringen at paalægge overøvrighederne at tilveiebringe de befarings- og beskrivelsesforretninger, der maatte bero enten ved amts- eller fogedarkiverne over ethvert steds almenninger, og hvor saadanne dokumenter ikke havdes, at paalægge

[1] Stortingsforhandl. 1815—16, bd. 3, s. 71.

overøvrighederne, saavidt ske kunde, at foranstalte samme tilveiebragt ved deres underordnede. Videre skulde overøvrighederne meddele erklæring om statens indtægter af almenningerne, gaardbrugernes brugsret, almenningernes skoge og grænser. Det, som saaledes maatte indkomme til regjeringen, skulde derefter indsendes til stortinget, der saa nærmere kunde bedømme, hvorvidt undersøgelses- og befaringsforretninger var fornødne. Dette 2. komites forslag blev vedtaget af stortinget 14. november 1815. Samme dag blev af repræsentanten Tandberg foreslaaet, at *Krogskogens almenning* skulde tilbydes de brugsberettigede almuesmænd for den taksationssum, der af en kommission maatte blive fastsat, og paa det vilkaar, at disse almuesmænd lod den dele mellem sig i forhold til deres gaardes skyld. Afgjørelsen af dette sidste forslag blev 14. november 1815 af stortinget udsat indtil videre.

Den førnævnte beslutning om henvendelse til regjeringen om at søge tilveiebragt oplysninger om almenningerne, blev meddelt regjeringen af stortingets præsidentskab 14. november 1815[1].

Overensstemmende med stortingets beslutning tilskrev derefter 5. departement samtlige amtmænd 28. november 1815. I løbet af aarene 1816 og 1817 indløb der svar fra de fleste amtmænd. Amtmændene i Smaalenenes, Stavanger, Jarlsberg og Larvik, Romsdal, Lister og Mandal og Nedenes og Raabygdelagets amter afgav erklæringer om, at der i amtet ikke fandtes nogen almenninger, tilhørende staten. Amtmændene i Akershus, Buskeruds, Hedemarkens, Nordre Bergenhus, Christians, Søndre og Nordre Trondhjems, Finmarkens og Nordlands amter meddelte endel oplysninger om de derværende almenninger.

---

[1] Finansdepartementets journal nr. 5691 — 1815.

Fra amtmændene i Bratsberg og Søndre Bergenhus amter indkom der ikke noget svar paa cirkulæret af 1815. Paa grundlag af de af amtmanden i Buskeruds amt indsendte dokumenter, bl. a. en befaringsforretning af 1794 og en høiesteretsdom af 1807 om *Krogskogens almenning*, blev denne almenning af stortinget den 24. juni 1816 besluttet solgt til den brugsberettigede almue i Hole og Norderhov. Efterat udskiftningen var afsluttet i 1823, blev skjøde udfærdiget af Finansdepartementet i 1832. Kjøberne fik saa lang udsættelse med at betale kjøbesummen paa grund af deres slette økonomiske kaar.

I stortingets beslutning af 30. april 1816 heder det, at almenningernes realisation skulde henstaa indtil videre, men i komiteindstillingen af 20. juni 1816 udtaltes, at man ved de specielt om Krogskogens almenning indkomne oplysninger fandt det godtgjort, at denne eiendom burde afhændes, da staten ingen fordel havde af den. Komiteen mente, at der ikke var nogen grund til at oppebie indsendelsen af de oplysninger, regjeringen i 1815 var anmodet om at tilveiebringe om *alle* almenninger i landet. Stortinget havde den opfatning, at man ikke burde bestemme salg af en almenning, før der var tilveiebragt oplysninger om dens forhold, da disse kunde arte sig forskjellig i de forskjellige dele af landet. Først efterat stortinget havde faaet sig forelagt saadanne fuldstændige og fyldestgjørende oplysninger om Krogskogens almenning, blev dennes salg besluttet. Nogen principiel uvilje mod salg af almenningerne havde man dengang ikke i stortinget. Beslutningerne af 14. november 1815, 30. april og 24. juni 1816 viser dette, men paa den anden side vilde man ikke beslutte salg, før man havde tilstrækkelige oplysninger, der godtgjorde, at et saadant salg efter datidens opfatning maatte ansees som gavnligt og hensigtsmæssigt.

I henhold til kgl. resolution af 20. januar 1817 blev

der i aarene 1818—1820 udarbeidet beskrivelses- og opgangsforretninger over almenningerne i Orke- og Guldalen, Strinden og Selbu. Ingen af de af amtmændene indsendte indberetninger og beskrivelser vedkommende andre almenninger end Krogskogens almenning blev af Finansdepartementet indsendt til eller forelagt for stortinget saaledes, som det oprindelig havde været meningen.

Noget eksempel paa, at Finansdepartementet i perioden 1814—1821 har meddelt rydningsmænd tilladelse til at nedsætte sig i almenningerne, har man ikke. Grundlovens prgf. 19, der efter sin ordlyd omfatter enhver disposition over statens eiendomme, kunde siges at udgjøre en hindring mod at meddele saadan tilladelse. I de tilfælde, i hvilke departementet har afgjort ansøgninger om rydning i almenninger, er disse dog ikke afslaaet under henvisning til den nævnte grundlovsparagraf, men derimod *enten* fordi reglen i N. L. 3—12—4 om, at det ved en besigtigelse maatte godtgjøres, at strækningen var bekvem til med tiden at kunne blive et skattebol, ikke var iagttaget [1], *eller* fordi de brugsberettigede vilde anse sig fornærmede og krænkede i sine lovlige rettigheder, hvis saadan tilladelse blev meddelt (smlgn. N. L. 3—15—8) [2].

Som eier af de usolgte almenninger ansaa staten sig berettiget til at meddele tilladelse til at oprette sætre og sagbrug i almenningerne, naar dette ikke var til fortrængsel for de allerede bestaaende brugsrettigheder. Fra tidsrummet 1814—1821 har man dog intet eksempel paa, at departementet har meddelt saadan tilladelse. En ansøg-

---

[1] Finansdepartementets skrivelser af 3. august 1815 (Frostens almenning), 14. s. mnd. (Eidsvolds almenning), res. af 25. september 1818 (Gjerdrums almenning) og skr. af 22. august 1820 (Rendalens almenning).

[2] Fin.depts. skr. af 12. september 1815 (Bruaas almenning) og 7. august 1820 (Nannestad almenning).

ning om at oprette en bygdesag i *Langmarkens almenning* blev ved Finansdepartementets skr. af 9. april 1816 afslaaet af hensyn til konsekvenserne. I en skrivelse af 23. april 1816 meddelte Finansdepartementet amtet, at en ansøgning om tilladelse til at opbygge en sæter i Langmarkens almenning ikke kunde indvilges, saalænge supplikanterne ikke paa lovlig maade havde oplyst, at saadant ikke var deres medbygdemænd til fornærmelse.

Finansdepartementet vilde i den første tid efter 1814 ikke tage noget standpunkt til, hvem der var brugsberettiget ifølge 3—12—6 i statens almenning *Røshøi* og *Skavdal* i Inderøen. I dets skrivelse af 10. mai 1817 heder det, at dette spørgsmaal maatte bero paa, om vedkommende havde tilhævdet sig brugen eller nydt brug i alders tid, og at departementet derfor ansaa det rigtigst, at det blev overladt fogden at gjøre indsigelse mod den brug, han mente, blev udøvet af uberettigede, da domstolene maatte afgjøre sagen.

Ved en res. af 9. januar 1821 blev en ansøgning fra husmænd i *Stjørdalen* om at hugge i statsalmenningen afslaaet.

Staten havde ret til at udnytte og sælge det tømmer, som blev tilovers, naar de brugsberettigedes behov efter 3—12—6 var fyldestgjort. Denne adgang til salgshugst blev flere gange overdraget til private. Saaledes fik kaptein Lund ved res. af 30. juli 1819 tilladelse til at hugge i *Vesteraa* og *Namse* almenninger i 3 aar efter udvisning — ialt 60 tylter tømmer. Lignende tilladelse til salgshugst i *Landego* almenning blev meddelt W. Schilliaas ved res. af 14. marts 1820.

II. Perioden 1821—1827.

Loven af 20. august 1821 fastsatte nærmere regler for anvendelsen af det offentlige og beneficerede gods.

Grundsætningen om, at *salg* fortrinsvis skulde ske og ikke bygsel, blev godkjendt ved denne lov. I den kongelige proposition, som ligger til grund for denne lov, heder det, at det ved den korte bortforpagtning efter lov av 1818 kunde befrygtes flere misligheder med hensyn til det bortforpagtede gods' brug og vedligeholdelse[1]. Af lovens forarbeider fremgaar, at saavel regjeringen, som stortinget nu var bleven enige om som grundsætning at antage, at *alt* offentlig gods efterhaanden ved salg burde overgaa til at blive odels- og eiendomsjord.

Loven af 1821 indeholder et *paabud* til regjeringen om at besørge det offentlige gods solgt d. v. s. forvandlet til eiendoms- og odelsgods, naar lovens betingelser forelaa og ikke særegne grunde talte mod salg. Den første betingelse for, at salg kunde ske, var, at godset var forpagtnings- eller bygselledigt. Var det tilfælde, skulde godset sættes til auktion. Leilændingen havde i saafald ingen forkjøbsret og i det hele ingen fordel fremfor andre bydere end den, som lovens prgf. 27 gav ham[2]. Saafremt det høieste bud maatte ansees uantageligt, fordi det ikke svarede til eiendommens værdi paa salgstiden, kunde ny auktion afholdes, men opnaaedes heller ikke under senere auktioner noget tilfredsstillende bud, maatte regjeringen have adgang til at negte approbation. Som en *undtagelse* fra regelen om, at statens jordegods skulde sælges, maa bestemmelsen i lovens prgf. 38 betragtes. Denne paragraf bestemte, at almenningerne skulde være undtagne fra realisation. Denne regel havde i stortingets beslutning af 30. april 1816, prgf. 14 saadan ordlyd: »Almenningerne skulle (skal) indtil videre være undtagne fra bortsæl-

---

[1] Stortingsforhand. 1821, august, side 371.

[2] Stortingsforhandl. 1821, marts, side 363 og august, side 373 og side 375 til 376.

gelse ved offentlig auktion, da der om disse eiendommes realisation vil blive fattet en nærmere bestemmelse.«

I den kongelige proposition af 8. juni 1818, der blev fremsat for stortinget (smlgn. lov 8. september 1818 om midlertidig bortforpagtning af statens gods), heder det i paragraf 57 følgende: »De staten tilhørende almenninger skal indtil videre være undtagne fra realisation og afhændelse, da der om disse skal gives særegne lovbestemmelser«. Samme ordlyd har prgf. 56 i den proposition, der ligger til grund for lov af 20. august 1821[1]. Denne sidste sætning: »da der om disse skal gives særegne lovbestemmelser« kom ikke ind i lov af 1821, prgf. 38, der imidlertid iøvrigt maa antages at være dikteret af de samme hensyn som beslutningen af 1816, prgf. 14 og propositionen af 1818, prgf. 57. Spørgsmaalet om almenningernes anvendelse var heller ikke nu saa udredet, at stortinget kunde træffe afgjørelse om, at de *alle* skulde sælges. Man skjød fremdeles afgjørelsen fra sig. Som følge heraf kunde regjeringen heller ikke *efter* 1821 foretage noget salg af almenninger, saalænge stortinget ikke havde besluttet, *hvilke* almenninger skulde sælges.

Efterat loven af 1821 var udkommet, blev regelmæssig ansøgninger til kongen eller departementet om *bygsel* af statseiendomme nægtet, naar salg kunde ske[2].

Til opfyldelse af lovens bestemmelser om salg af statens gods lod Finansdepartementet den 12. oktober 1821 udgaa en cirkulærskrivelse til samtlige amter af følgende indhold: »Ifølge lov af 20. august d. a. skal det staten tilhørende bygselledige og forpagtningsledige gods efter-

---

[1] Stortingsforhandlinger 1821, august, side 404 og 436.

[2] Man har nogen enkelte, men ikke mange eksempler paa, at fogderne paa egen haand efter 1814 har bortbygslet pladse i almenning (3—12—4, cfr. 3—12—5).

haanden bortsælges ved offentlig auktion med betingelse af en uforanderlig jordafgift, en fast kornrente og en efterhaanden udbetalende kjøbesum til statskassen. Da allerede endel af statens jordegods og dette sandsynligen i det seneste til 3. mai næste aar bliver forpagtningsledigt, saa bør saavel med hensyn til bestemmelserne i bemeldte lovs prgf.er 18 og 19 flg. som til skadeligheden og den uforholdsmæssig ringe fordel af de hidtil skede bortforpagtninger, de i den citerede prgf. 18 befalede indberetninger angaaende det ledige gods snarest mulig ske, forat realisationen derefter kan foregaa og saavidt muligt til næste faredag. Ved i denne henseende at have denne sags hensigtsmæssige fremme paa bedste maade anbefalet til amtet saavelsom de vedkommende fogder, hvilke forhaabentlig allerede fra deres overøvrighed haver modtaget exemplarer af denne lov, skal departementet tillige i paakommende tilfælde bede bemerket ved de befalede indberetninger at iagttage de i den omhandlede lovs prgf. 1 og 31 givne bestemmelser, nemlig at de testamentariske dispositioner eller kontrakter, der kan have indflydelse paa auktionskonditionerne eller endog forhindre salg, noiagtigen bliver opgivet, og at det staten tilhørende gods, der ligger i fællesskab med andet jordegods, i almindelighed besørges udskiftet, forinden der gjøres indstilling om eiendommens salg. Tillige maa departementet til iverksættelse af bestemmelserne i lovens 17. prgf. anmode amtet om at erhverve sig og derefter hertil indsende oplysninger om, hvilke embedsgaarde eller enkesæder i amtsdistriktet, forsaavidt disse maatte være udtagne af statens gods, maatte have saa betydelige skogstrækninger, at en større eller mindre del af samme formenes at kunne fraskilles«[1].

---

[1] Finansdepartementets kopibog for 1821, nr. 3002, jfr. j.no. 4598— 1821 A.

Af loven af 1821 fulgte — som før nævnt —, at regjeringen skulde søge at faa solgt det offentlige gods, som efterhaanden blev bygsel- og forpagtningsledigt, medens det i prgf. 38 heder, at almenningerne skulde være undtagne fra realisation. Nogen udtrykkelig bestemmelse om, hvorledes det skulde forholdes med *de i almenningerne beliggende pladse,* har loven derimod ikke. Det varede imidlertid ikke længe efter lovens emanation, før der blev reist spørgsmaal om, hvorvidt bestemmelsen i loven af 1821, prgf. 38 *ogsaa* skulde forstaaes som gjældende de i almenninger beliggende og opryddede pladse, der var bygsel- og forpagtningsledige. Til dette fortolkningsspørgsmaal maatte regjeringen tage et standpunkt. Ved afgjørelsen af, hvorvidt man i det enkelte tilfælde havde at gjøre med en almenningsplads eller ikke, har departementet, som det af dokumenterne sees, regelmæssig fulgt amtets og fogdens erklæringer om, hvorvidt vedkommende eiendom i den senere tid var opryddet i en almenning eller ikke. Til oplysning herom kan nævnes følgende:

Amtmanden i Akershus amt havde 28. august 1821 afgivet indberetning til Finansdepartementet om, at pladsen Baadshougdalen i *Eidsvolds almenning* var bleven bygselledig. Finansdepartementet svarede 18. oktober herpaa, at pladsen paa grund af bestemmelsen i lov af 1821, prgf. 38 ikke kunde realiseres, men at der med den skulde forholdes efter de gjældende bestemmelser om anvendelsen af opryddede pladser i statens almenninger. Paa en ny forespørgsel fra amtet af 8. januar 1822 svaredes, at pladsen skulde bortforpagtes efter lov af 8. september 1818.

Fogden i Orke- og Guldalen Bendz forespurgte i en skrivelse af 29. september 1821, hvorledes der skulde forholdes med 3 i *Dragaas statsalmenning* beliggende pladse. Fogden antog, at lov 1821, prgf. 38 analogisk kunde anvendes ogsaa paa disse pladse især, da det vilde være

vanskeligt om ikke umuligt at udskifte dem af fællesskab. Loven af 1821 paabød jo desuden, at salg ikke skulde ske, før lovlig udskiftning af fællesskabet var foretaget. Finansdepartementet besvarede denne forespørgsel den 30. oktober 1821 derhen, at pladsene paa grund af lov 1821, prgf. 38 ikke kunde afhændes, men at de skulde behandles efter de gjældende regler om anvendelsen af opryddede pladser i statens almenninger. Den samme foged Bendz sendte under 3. november 1821 en forespørgsel, om hvorvidt de uskyldlagte pladser, sæterhavninger og deslige, som hidtil havde været bortbygslede af fogden, fremdeles kunde bortbygsles, naar de blev bygselledige, og om han for sin embedstid skulde beholde sine sportler. Departementets svar herpaa er dateret 4. december 1821. Det gik ud paa, at de ældre bestemmelser d. v. s. loven af 1818 ogsaa skulde anvendes paa saadanne uskyldlagte pladser. Disse maatte derimod *ikke* sælges.

At pladsen *Østre Næstvold* i Aalen, der var beliggende udenfor Dragaas almenning, men dog altid var anseet som almenningsplads og som saadan var opført i beskrivelsen af 1820, som bygselledig maatte kunne sælges efter lov af 1821, fremgaar af Finansdepartementets skrivelse af 9. januar 1822 til Søndre Trondhjems amt. Departementet lagde her vegt paa, at pladsen som beliggende *udenfor* almenningen ikke kunde ansees som en del af Dragaas almenning og derfor ikke indgik under regelen i lovens prgf. 38.

Ved resolution af 15. juni 1822 blev truffet bestemmelse om bortforpagtning paa 10 aar ved offentlig auktion af de staten tilhørende bygselledige almenningspladse. I Finansdepartementets foredrag heder det, at pladse, som ligger i statens almenninger og saaledes udgjør en del af samme, naar de blev bygsel- eller forpagtningsledige, ikke kunde være realisation undergivne, da det tilfælde derved

indtraf, at ved pladsenes realisation tillige almenningen eller endel deraf blev realiseret, hvilket man efter lov af 20. august 1821, prgf. 38 ikke var berettiget til. Paa grund heraf havde departementet ogsaa paa enkelte forespørgsler om, hvorledes der med saadanne bygselledige pladse skulde forholdes, tilkjendegivet, at man ansaa dem som dele af almenningen undtagne fra realisation. Indholdet af denne resolution blev meddelt samtlige amter ved cirkulærskrivelse af 19. juli 1822. Det var under henvisning til denne sidste resolution, at Finansdepartementet den 27. september 1822 anmodede Hedemarkens amt om at foranstalte forpagtningsauktion afholdt over 66 bygselledige almenningspladse i *Ringsakers* bygdealmenning.

Afgjørende for, hvorvidt en eiendom dengang efter departementets mening var at anse som almenningsplads og som saadan ikke skulde sælges, men bortforpagtes efter resolutionen af 15. juni 1822, var ikke eiendommens størrelse eller udstrækning, men dens beliggenhed *indenfor en almenning*, og om den var omgivet af statsalmenning paa de fleste kanter[1].

Gaarden Hammer i *Haukaas almenning* var en sætergaard, der brugtes af avlsgaardseiere omkring Trondhjem. Stiftamtmanden var i nogen tvil om, hvorvidt denne gaard skulde realiseres eller bortforpagtes. Overensstemmende med den fornævnte opfatning af loven skrev Finansdepartementet den 31. marts 1823, at gaarden skulde bortforpagtes efter resolution af 15. juni 1822, da den var beliggende i Haukaas almenning og ansaaes for at udgjøre en del af denne.

I anledning af en forespørgsel fra foged Bendz af 6. september 1822 om salg, forpagtning eller bygsling af

[1] Pladsen Hungerholt i Gjerdrums almenning blev ved en uopmerksomhed solgt ved kongeskjøde af 11. juli 1826, men dette var en undtagelse.

pladse i og i nærheden af *Dragaas almenning* i Guldalens fogderi skrev Finansdepartementet den 16. mai 1823, at resolutionen af 15. juni 1822 skulde anvendes paa de for tiden værende bygsel- og forpagtningsledige almenningspladse, staten tilhørende, men at derimod pladsen *Næstvold*, der var beliggende *udenfor* almenningens grænser, skulde være gjenstand for salg. Departementet sluttede sig til amtmandens erklæring, der gik ud paa, at resolutionen af 15. juni 1822 maatte anvendes paa enhver plads i almenningen, hvad benævnelse pladsen end maatte have. Laa pladsen udenfor almenningens grænser, kunde den derimod ikke ansees som almenningsplads eller udgjøre endel af denne og maatte som følge deraf kunne sælges efter lov af 1821.

Kirkedepartementet foreslog i skrivelse til Finansdepartementet af 3. december 1823, at husmandspladse skulde sælges tilligemed og under de beneficerede gaarde, og at alle særskilt skyldsatte pladse skulde sælges uden hensyn til, om den gaard, de i fortiden havde lagt under, var bygselledig eller ikke. Finansdepartementet svarede 17. s. mnd., at det ikke havde noget imod, at disse regler blev anvendt ikke alene paa det geistligheden beneficerede gods, men ogsaa paa det øvrige staten tilhørende gods[1]. Ved kongelig resolution af 24. februar 1824 blev det derefter truffet regler om salg efter lov 1821 af husmandspladse, uskyldsatte rydningspladse og andre pladse, samt særskilt skyldsatte pladse, tilhørende statens jordegods, naar de blev ledige. De sidste pladse skulde ved en skyldsætningsforretning adskilles fra den gaard, under hvis skyld de hidtil havde hørt. Der tales i denne resolution om pladse *under* statens jordegods. Det har derfor med denne resolution alene været meningen at fast-

---

[1] Fin.dept. jno. 1216—1823 D.

sætte regler for de pladse, der var ryddede *indenfor* ældre gaardes eiendele og *ikke udenfor* disses eiendele i almenninger. Rydningspladse i almenninger sigtes der derimod *ikke* til her. Om disse var jo allerede tidligere fastsat regler ved kongelig resolution af 15. juni 1822. Dette fremgaar bl. a. deraf, at der i resolutionen af 1824 henvises til loven af 1821, der jo — efter departementets mening — netop ikke skulde anvendes paa almenningspladse[1]. Tiltrods herfor sees resolutionen at være anvendt ogsaa paa almenningspladse.

Af de dokumenter, der ligger til grund for de salg og forpagtninger af offentlig jordegods, der er foregaaet i henhold til lov 1821 og resolutionen af 15. juni 1822, erfares, hvorledes regjeringen og departementet har praktiseret disse bestemmelser. Ved afgjørelsen af, hvad der i hvert enkelt tilfælde er solgt, og hvad der har været ment med almenningspladse, der ikke skulde sælges, maa dokumenterne studeres og indholdet af de skematiske forklaringer[2] læses. I departementets indstillinger om salg af eiendomme efter lov af 1821 er regelmæssig anført størrelsen af gaardens indmark og udmark. Derefter anføres enten: »ingen skog« eller »skog til husreparation, gjærdesfang og brænde«, »skog til salg« eller begge dele. Disse oplysninger er hentet fra de skematiske forklaringer og er indtaget i foredraget til oplysning om og til bedømmelse af den solgte eiendoms værdi. Regelmæssig vil dette forstaaes slig, at den sidste oplysning gjaldt den skog, som fandtes indenfor den solgte eiendoms eiendele d. v. s. i dens ind- og udmark. Er derimod anført skog til husbehov *i almenningen*, var det kun en brugsret i almenningen, som formentes at høre til gaarden. Det var oplysningerne om gaardens *herligheder*, som man i den skema-

[1] Fin.dept. jno. 382 — 1824 D.

[2] De fleste af disse beror i Riksarkivet.

tiske forklaring skulde anføre. Saafremt intet er oplyst om, at det kun var en *brugsret*, som tillaa gaarden, eller at den omtalte skog var en fælleseiendom (sameie eller almenning), maa man kunne gaa ud fra, at den første bemerkning om skogen gjaldt gaardens eiendomsskog og beskaffenhed af den skog, der fandtes i gaardens ind- eller udmark, og at det var denne sidste, der var gjenstand for salg. Departementet skulde efter loven have oplysninger om, hvorvidt gaarden laa i noget slags fællesskab eller ikke, og regelmæssig blev oplysning herom indført i skemaet. Naar dette spørgsmaal i skemaet blev benegtet og der samtidig i den anden rubrik anførtes, at der til gaarden hørte skog til salg eller alene til brænde, gjærdesfang o. l., maa man heraf kunne slutte, at den sidste bemerkning ikke refererede sig til skog i noget slags fællesskab.. De oplysninger, der i lensmændenes og fogdernes indberetninger blev meddelt om størrelsen af gaardens indmark og udmark, skog, udsæd, avling, kreaturhold og om gaardens beskaffenhed i det hele[1], dannede — som nævnt — grundlaget for departementets bestemmelse af, om budet svarede til gaardens værdi og til den pris, som kunde ansees antagelig. Lignende oplysninger blev ogsaa tilveiebragt forud for bortforpagtning af godset paa auktion. Disse oplysninger har derfor betydning ved afgjørelsen af spørgsmaalet om, hvad der i det enkelte tilfælde er bleven solgt. De skematiske forklaringer er i denne henseende meget vigtige dokumenter.

Man maa foretage en konkret bedømmelse af de enkelte tilfælde, og ofte er det først, naar man kjender de forud for salget tilveiebragte oplysninger, samt forholdene paa det enkelte sted, at man kan afgjøre, hvad der er solgt, og hvad der forblev usolgt.

---

[1] Se lov 20. august 1821, § 18.

Hovedreglen var som nævnt, at *alt* statens bygsel- og forpagtningsledige gods undtagen almenningerne skulde sælges. Efter resolutionen af 1822 skulde de i almenningerne beliggende pladse bortforpagtes paa offentlig auktion. Denne sidste regel blev anvendt ogsaa paa uskyldsatte sæterhavninger og engeslaatter i *Opdal*, *Singsaas* og *Røros*[1].

Saafremt salg eller bortforpagtning af særlige grunde fandtes uhensigtsmæssigt, blev saadant undladt. Som eksempler herpaa kan nævnes følgende:

Ved resolution af 15. april 1823 blev der bestemt, at *Hovedøen*, *Lindøen*, *Blegøen*, *Nakholmen*, *Græsholmen*, *Ramberget* og *Hegholmen* indtil videre skulde være undtagne fra realisation efter lov af 20. august 1821, men at øerne med undtagelse af Hegholmen maatte ved offentlig auktion bortforpagtes i 10 aar. Hegholmen skulde overdrages Kristiania Havnevæsen til brug og benyttelse. Departementet havde foreslaaet, at der skulde gjøres en *undtagelse* fra bestemmelserne i lov af 1821 af hensyn til de defensionsanlæg, som der var eller maatte blive anlagt. Militæretatens rettigheder skulde reserveres ved forpagtningen[2]. Det høieste bud under forpagtningsauktionen den 29. mai 1823 blev approberet ved resolution af 30. juni 1823[3].

Jon Knudsen ansøgte i 1823 om, at *Nystuen* maatte blive ham overdraget og behandlet som disponibel efter lov af 1821. Fogden i Valders, Meinich, afgav den 23. april 1823 en forklaring om fjeldstuens værdi og andre forhold. Finansdepartementet afslog ved skrivelse af 3. juli 1823 fjeldstuemandens ansøgning, da der ved dette brug var *særlige* omstændigheder forhaanden, der gjorde realisationen betænkelig, blandt andet, fordi det offentlige var

---

[1] Se Finansdepartementets skr. af 13. marts 1827.
[2] Fin.dep. ref.prot. nr. 36, nr. 213.
[3] » » » 37, nr. 357.

interesseret i at foreskrive regler for overholdelse af de forpligtelser, som bygselbrevet af 1797 paalagde leilændingen, hvilket vanskelig kunde ske, hvis bruget blev forvandlet til privat eiendom. Finansdepartementet mente, at man burde oppebie bygselledighed, før man skred til salg, og antog, at leilændingen ikke vilde gjøre et antageligt bud, om eiendommen blev sat til auktion. Fjeldstuemanden ansøgte i 1826 atter om bygsel paa Nystuen for sin søn. Departementet skrev den 14. marts 1826, at man paa de i departementets skrivelse af 3. juli 1823 anførte grunde fandt det hensigtsmæssigt at oppebie bemeldte brugs bygselledighed, forinden der toges nogen beslutning om sammes fremtidige anvendelse [1].

Fogden i Hardanger Vidsten meddelte den 30. juni 1827 Søndre Bergenhus amt, at den tidligere foged sammesteds Koren den 9. juni 1797 [2] havde bortbygslet dalføret *Osafinse* i *Gravens* sogn til Hans Westrem og Torbjørn Osa. Dette fjeldbeite var i 1827 bleven bygselledigt, da Hans Westrem var død uden at have efterladt sig enke og Torbjørn Osa havde frasagt sig bruget. Fogden spurgte, om eiendommen skulde sælges, bortleies eller som bygdealmenning tilfalde Ulviks sogns beboere, der havde klaget over, at de manglede fjeldbeite og havnegang for deres kreaturer, og ytret ønsket om paa en eller anden maade at faa dalen i brug. Amtmand Falsen erklærede sig enig med fogden i, at dette dalføre burde henregnes i den slags almenninger, som omhandles i N. L. 3—12—3 og altsaa henligger til afbenyttelse for de tilgrænsende bygder. Finansdepartementet erklærede sig i en skrivelse af 3. august 1827 enig med amtmanden i hans opfatning, at Osafinse burde henligge til afbenyttelse for de tilgrænsende bygder [1].

---

[1] Fin.dep. jno. 121 — 1826 E.

[2] »Dokumenter vedr. Hardangerviddens retslige forhold«, side 215.

[1] »Dokumenter vedr. Hard.viddens retslige forhold«, s. 307—310.

Ved resolution af 27. august 1824 blev overensstemmende med indstillingen afgjort et andragende fra gjestgiver Andreas Ellingsen om at forundes eiendomsret til fiskeværet *Skraaven* i Saltens fogderi paa nærmere angivne vilkaar. A. E. havde opført kostbare vaaninger og pakhuse der og ønskede nu at blive eier af grunden. Amtet fandt tilbudet antageligt, men da det ved Rentekammerets resolution af 15. januar og 5. november 1791 var bestemt. at de staten tilhørende fiskevær skulde reserveres usolgt, forat det ikke skulde geraade det almindelige fiskeri til hinder, naar saadanne vær kom i private mænds hænder, havde amtet ikke anbefalet ansøgningen. Heller ikke departementet ansaa det tilraadeligt at afhænde nogen af de staten tilhørende fiskevær i Nordlandene, eftersom den private eier mulig kunde fordre uforholdsmæssige afgifter af den fiskende almue, hvorfor indstilledes, at det ansøgte ikke naadigst skulde bevilges[1].

Foruden gaarde og pladse, der ikke paa salgstiden var oplyst at være beliggende i en statsalmenning, blev i denne periode i henhold til lov 1821 ogsaa solgt enkelte fiskevær, oer og fiskevand. Som eksempler nævnes følgende tilfælde.

Velmundsvandet i Gran var allerede i det 18. aarh. særskilt skyldsat for 4 kalvskind[2]. 2 skind var i 1823 bleven bygselledige. Da indberetningen herom blev indsendt til departementet, udarbeidedes foredrag om sagen til regjeringen. I denne indstilling, der bifaldtes ved resolution af 8. juli 1823, heder det følgende: »Vel bestemmer loven af 20. august 1821, at naar et gods bliver bygselledigt, skal det foranstaltes bortsolgt ved auktion, men det forekommer dette departement, at lovens bestemmelser

[1] Fin.dep. ref. prot. no. 43, nr. 421 — jno. 100 — 1823 D.

[2] Se U. A. Mozfeldts »Vasdragsret«, domssamlingen, side 83—85, hvor findes trykt en overhofretsdom af 30. juli 1798 om dette vand i Hadelands almenning.

forudsætter, at det samlede gods bliver bygselledigt paa en gang, og at der ikke er henseet til de tilfælde, hvor en enkelt del af samme bliver bygselledigt.« Det indstilledes, at det maatte henstaa med salg av de bygselledige 2 skind, indtil ogsaa de 2 øvrige skind blev bygselledige, og at en indleveret ansøgning om bygsel paa 2 skind ikke indvilgedes. Det vilde nemlig være forbundet med vanskelighed og omkostninger at faa de bygselledige skind udskiftede og statskassen antoges at være bedre tjent med, at disse 2 skind forblev usolgt, til ogsaa de øvrige dele blev ledige[1]. Nogen skematisk forklaring over godset var ikke indsendt, da denne formular her ikke passede, men amtmanden havde oplyst, at der til dette fiskeri hverken hørte jord eller hus, og at fiskeriet var usikkert[2]. Senere blev forpagtningsauktion afholdt over de 2 skind, og da det hele fiskeri blev ledigt, skrev departementet, at det ikke havde noget imod, at auktionssalg efter loven 1821 blev iverksat[3]. Derefter blev afholdt auktion til salg af det hele fiskeri, 4 skind, og det høieste auktionsbud, der udgjorde 394 spd., blev approberet ved resolution af 5. januar 1825. I departementets foredrag heder det overensstemmende med amtmandens forklaring, at fiskeriet ikke var forbundet med hus eller jord, men der gaves forøvrigt ikke nærmere forklaring om salgets gjenstand[4].

Auktion var i henhold til lov 20. august 1821 efter leilændingens begjæring afholdt over statens gaard *Reine*, matr.nr. 10 i Moskenes fjerding, Lofotens fogderi. Leilændingen blev høistbydende med 600 spd. Paa eiendommen kunde intet korn udsaaes, men der avledes blot hø. Den havde ingen skog, men var et godt fiskevær. Amtet

[1] Fin.depts. ref.prot. nr. 37, nr. 406 og jno. 303 — 1823 D.
[2] » jno. 1180 — 1824 D.
[3] » » 1181 — 1823 D.
[4] Fin.depts. ref.prot. nr. 44, nr. 659 og jno. 1901 — 1824 D.

havde anmerket, at Rentekammeret forhen antog, at de staten tilhørende fiskevær ikke burde sælges paa grund af, at man kunde befrygte vilkaarlig behandling af verterne ligeoverfor fiskerne, naar førstnævnte blev eiere af fiskeværene[1], men da loven af 1. juli 1816 om fiskeriet i Lofoten ved at bestemme de gjensidige pligter og rettigheder for endel havde hævet anledningen til saadanne misbrug, og da man fra fiskerne ved de fiskevær, som tilhørte private, ikke hørte flere klagemaal over indskrænkninger end fra dem, der fisket ved statens fiskevær, og da endelig loven om det beneficerede gods ikke gjorde nogen undtagelse med hensyn til salget af statens fiskevær, saa var det formentlig ikke tilstrækkelig grund til fremdeles at undtage disse fra at sælges. Saavel fogden som sorenskriveren havde i sine betænkninger over denne gjenstand ytret, at statens fiskevær uden skade for det almindelige kunde afhændes. Da departementet var enig med amtet, fogden og sorenskriveren i, at det var hensigtsmæssig *ikke* at undtage fiskeværene fra salg overensstemmende med lov 20. august 1821, og desuden fandt budet antageligt, blev indstillet, at approbation skulde meddeles. Denne indstilling blev bifaldt ved resolution af 28. februar 1826[2].

Resolutionen af 1822 blev kun anvendt paa de pladse, der var beliggende i statens almenninger. De pladse, der eiedes av staten og var beliggende i en almenning, som staten havde solgt, kunde derimod sælges efter lov 1821. Finansdepartementet erklærede sig i en skrivelse af 6. marts 1824 enig med amtmanden i, at lov 1821, prgf. 38 ikke kunde anvendes paa pladsen *Nordre Storberget* i Elverums solgte almenning, men mente, at den kunde behandles som disponibel efter lov 1821. Leilændingens bud blev approberet ved res. af 5. juli 1825[3]. *Afkjern*

[1] Se foran s. 68 om Skraaven fiskevær.
[2] Fin.dept.s ref.prot. nr. 50, nr. 83 — jno. 33 — 1826 E.
[3] Fin.dept.s jno. 729—1825 D. og ref.prot. nr. 46, nr. 303.

i Hadelands vestre almenning blev opbudt tilsalgs paa auktion 12. februar 1825, men da budene fandtes uantagelige, blev sagen henlagt[1]. Denne eiendom blev senere solgt ved kongeskjøde af 25. januar 1833.

Ved lov af 1821 var ikke truffet nogen almindelig bestemmelse om almenningernes anvendelse. Prgf. 38 bestemte kun det rent negative, at almenningerne *ikke* skulde sælges. Regjeringens adgang at disponere over almenningerne og statens gods i det hele var den samme efter lov 1821 som før. Grundlovens prgf. 19 henviste sagen til stortingets afgjørelse. Det kunde dog ikke let lade sig gjøre at forelægge for stortinget alle ansøgninger om tilladelse til at rydde, oprette nye sætre, slaa hø, fiske og hugge i almenningerne. Loven af 1821 indeholder kun regler om salg af det bygselledige gods, men ikke om adgangen til at indrømme *nye brugsrettigheder* i almenning. Regjeringen fortsatte derfor den første tid efter 1821 med den samme fremgangsmaade som i perioden 1814—1821. Den afslog ved res. af 29. august 1823 en ansøgning om tilladelse til at oprydde og opbygge et sæterbol i *Espedalens* almenning under henvisning til, at de brugsberettigede ikke havde meddelt tilladelse dertil. Da endel brugsberettigede havde samtykket deri, blev det ved res. af 21 oktober 1823 givet Jon Markussen tilladelse til at bruge og bebo pladsen *Kulstad* i Setningsdalens almenning for livstid. I en skrivelse af 29. november 1822 erklærede Finansdepartementet de brugsberettigede uberettiget til at bortleie eller bortbygsle nogen pladse i Nordherredsmarkens almenning i Vaage[2]. Ved overretsdom af 24. februar 1823 blev en av foged Lyng paa pladsen *Ulsanden* i den samme almenning underkjendt, og det blev afgjort, at pladsen igjen skulde udlægges til almen-

[1] Fin.dept. skrivelse af 5. juli 1825.
[2] Denne skrivelse er indtaget i den trykte lovsamling.

ningen. Overretten lagde vegt paa, at regelen i 3—12—4 ikke var iagttaget. Foged Lyngs bygselseddel paa *Kulgraven* i den samme almenning blev derimod opretholdt ved høiesteretsdom af 19. februar 1824, idet brugeren antoges at have hævdet pladsen. En fæsteseddel, utstedt af den brugsberettigede almue i Nordherredsmarkens almenning i Vaage til Knud Gundersen paa den fornænte plads *Ulsanden*, blev approberet ved Finansdepartementets skrivelse af 9. oktober 1824. Paa lignende maade blev Finansdepartementets skrivelse af 22. september 1826 approberet et forlig mellem de brugsberettigede i Nordherredsmarkens almenning i Vaage og brugerne af pladsene *Storrusten* og *Hestestulen*, hvorved de sidste blev tilladt at beholde sine pladse paa livstid mod betaling af 96 skilling til de brugsberettigede hvert aar.

Grosserer Jacob Gram ansøgte i 1825 om tilladelse til at hugge 100 tylter tømmer aarlig i 10 aar i den staten tilhørende almenning *Bohylden* i Namdalen mod betaling af aarlig skogleie. Fogderiet og amtet havde anbefalet, at det blev tilladt Gram at hugge 20 tylter aarlig i 10 aar. Ligeledes var der i 1825 til departementet indkommet et af foged og amt anbefalet andragende fra gaardbruger Peder Johnson om at hugge tømmer i *Nordre Furudals* almenning i samme tinglag mod betaling af skogleie. Ansøgningerne blev i 1825 henlagt. I et udkast til departements-foredrag om sagen er som begrundelse for at negte indvilgelsen anført, at det ansaaes rigtigst, at der *ingen disposition* skede over de staten tilhørende almenninger, forinden en endelig bestemmelse blev fattet om, hvorledes der skulde forholdes med disse statseiendomme, der efter lov af 1821, prgf. 38 indtil videre var undtagne fra realisation og afhændelse.

Kaptein Ivar Christian Lund ansøgte den 8. april 1825 om at faa benytte den tilladelse til aarlig at hugge

30 tylter sagtømmer i *Vesteraa* almenning, som var ham bevilget i 1819[1]. Dette andragende blev anbefalet af amtet og fogden, men kan ikke sees at have foranlediget noget svar fra departementet. I journalen staar følgende: »Henlægges indtil videre og haves for øie ved behandlingen af det almindelige spørgsmaal om den rigtigste anvendelse af statens almenninger. Afgives til journal E, hvorigjennem det videre foranstaltes«[2].

Nordre Trondhjems amt oversendte ved skrivelse af 6. april 1825 en ansøgning om rydning i statens almenning *Landego*, som det anbefalede under forudsætning af, at der efter bekjendtgjorelse fra vedkommende kirkebakke ikke meldte sig nogen, der ansaa sig præjudiceret. Finansdepartementet skrev 22 s. md., at det ikke kunde træffe nogen bestemmelse om denne ansøgning, før det blev bragt til visshed, at ingen ved sammes indvilgelse blev præjudiceret[3].

Om brugsretten i *Røshøi* og *Skavdals* almenning i Inderøens prestegjeld var der i 1826 tvil. Endel gaardbrugere i Inderøen oplyste i en skrivelse af 28. januar 1826, at fogden negtede dem tilladelse til at hugge i denne almenning, skjønt de tidligere havde foretaget saadan hugst, skjønt der fandtes tilstrækkelig skog og skjønt de mente at have lovlig ret til at hugge uden tilladelse. Foged Hegge erklærede, at han intet havde imod, at hugst blev tilladt. Amtmanden indstillede paa, at udvisning blev tilladt, dog fortrinsvis af nedfaldne og fortørrede trær. Finansdepartementet skrev den 16. mai 1826, at det agtede at bevirke almindelige bestemmelser tagne med hensyn til den fremtidige anvendelse af de omhandlede, samt de

[1] Se foran s. 56.
[2] Fin.dept. jno. 900 — 1825 D.
[3] » » » 580 — 1825 D. Sagen kan ikke sees atter at være forelagt for departementet.

øvrige i amtet værende statens almenninger og derfor for tiden ikke kunde bevirke tilladelse til nogen anden vedvarende brug af almenningerne end den, hvortil vedkommende maatte have en paa lovlige adkomster grundet ubestridelig ret. Derimod havde departementet intet imod, at det blev ansøgerne eller andre tilladt at hugge efter udvisning i almenningsskogen, naar dette skede uden forringelse, og hvis man fandt, at de omhandlede almenningsskoge forvoksede, fordi der ingen hugst skede i dem eller der fandtes nedfaldne og fortørrede træer.

Morten Olsen Schielbred havde den 29. april 1826 ansøgt fogden i Namdalen om at erholde bygsel paa en strækning i Dunsodalsfjeldet mellem Grøndalen og Staldvigen i Dunsjøelvedalen i *Overhalden* i Namdals fogderi. Strækningen var endel af den store *Namse almenning*. Ansøgningen var anbefalet saavel af amtmand som af foged. Finansdepartementet svarede herpaa 21. mai s. a. — paa samme maade som i skr. af 16. s. md. — at da man agtede at bevirke almindelige bestemmelser tagne med hensyn til den fremtidige anvendelse af den omhandlede, samt de øvrige i amtet værende statens almenninger, saa vilde man for tiden ikke kunne bevilge nogen tilladelse til at nedsætte sig i almenningerne[1].

Bardo Johnsen Garnæs og Nils Olsen Indal havde til kongen indgivet en ansøgning, dateret 26. marts 1825, om at maatte tillades at nedsætte sig som nybyggere i statens *almenning ved Inden sjø* i Værdalens prestegjeld i et lavt dalstrøg i midten af fjeldkjæden mellem Trondhjems stift og Jemtland, der i nogle aar havde været benyttet til sæter af 2 indbyggere i Sul[1]. Fogden erklærede, at strækningen tilhørte private. Amtet derimod mente, at den var almenning, man kunde dog ikke anbefale ansøg-

[1] Fin.dep. jno. 249 — 1826 E.
[2] » » » 1609 — 1825 D.

ningen af hensyn til Suls gaardbrugeres der beliggende engeslaatter. Ansøgningen indstilledes af departementet til ikke at indvilges, da man formentlig ikke burde bevilge nogen ny vedvarende brugsret i almenningerne, forinden endelig bestemmelse var tagen om den fremtidige anvendelse af disse statseiendomme, som ved lov af 1821, prgf. 38 var indtil videre unddragne fra realisation og afhændelse. Denne indstilling blev bifaldt ved resolution af 26. mai 1826[1].

En ansøgning fra Gunder Jellum af Nærøen om tilladelse til at hugge til bygningsmaterialier i *Aurlands almenning* blev med forpligtelse til udvisning indvilget ved Finansdepartementets skrivelse af 22. september 1826[2]. Finansdepartementets skrivelse af 7. marts 1827 afgjorde, at departementet ikke vilde kunne bevirke indvilget et andragende fra Jens Einersen Teglem om tilladelse til i 10 aar at hugge 20—30 tylter sagtømmer aarlig i den staten tilhørende *Bjørnørs almenning*, ogsaa kaldet Vasdølens almenning[3].

Jon Johnsen og Arne Iversen Lille Hugdal fra Støren havde ansøgt om at erholde bygslet en strækning jord til sæter i den staten tilhørende *Endalens almenning* i Størens tinglag i betragtning af, at de ingen sæter havde til deres gaard Lille Hugdal, samt at det stykke, som de havde udseet sig til sæter, laa saa langt tilfjelds, at det ikke vilde blive andre sæterboliger eller slaatter til fornærmelse. Lignende ansøgning blev indsendt af Anders Øvne og Steffen Mosand. Hverken amtmand eller foged kunde anbefale disse ansøgninger, fordi de, som havde sæter i nærheden, havde erklæret, at ansøgningens indvilgelse vilde

---

[1] Fin.dept. ref.prot. nr. 51, nr. 253 og jno. 220 — 1826 E.

[2] » » jno. 494 — 1826 E. 8. marts 1826 indsendtes en lignende ansøgning fra Ole Talle om at faa hugge bygningsmaterialier i Aardals og Lysters almenning (se jno. 493 — 1826 E).

[3] Fin.dept. jno. 102 — 1827 E.

være dem til fornærmelse. I betragtning heraf, samt da det antoges rigtigst, at ingen bortbygsling af de staten tilhørende almenninger skede, forinden en endelig bestemmelse blev fattet om, hvorledes det skulde forholdes med disse statseiendomme, der efter loven af 20. august 1821, prgf. 38 indtil videre var undtagne fra realisation og afhændelse, blev af departementet indstillet, at det ansøgte ikke maatte bevilges. Sagen blev — overensstemmende med indstillingen — afgjort den 30. marts 1827[1].

III. Perioden 1827—1848.

Salget af statens jordegods efter lov 20. august 1821 foregik ikke saa hurtigt, som regjeringen ønskede. For lettere at naa det maal, som man hadde stillet sig, nemlig at forvandle mest mulig af statens leilændingsgods til privateiendom, fremsatte regjeringen i 1827 en proposition, der indeholdt visse forandringer i lov af 20. august 1821. Dette forslag udkom som lov den 4. august 1827. I stortinget blev der ikke foretaget nogen væsentlige ændringer i regjeringens proposition. I prgf. 1 indrømmedes kjøberen visse lettelser ved kjøbesummens betaling. Prgf. 2 gav leilændingen forkjøbsret til det gods, som man brugte. Leilændingen skulde have adgang til *selv* at kjøbe godset underhaanden og desuden til at *oplade* sin bygsel med den følge, at hans livsarvinger kunde kjøbe godset underhaanden (prgf.ne 2 og 4). Hvis godset var bygselledigt, skulde først salg ved auktion prøves og derefter, hvis antageligt bud ikke skede paa auktion, salg underhaanden. Hvis salg ikke kunde ske, skulde godset under regjeringens foranstaltning bortbygsles. I dette tilfælde skulde leilændingens livsarvinger have fortrinsret til at bygsle godset (prgf. 3). Saafremt et bygselledigt jordebrug hverken kunde blive solgt eller bortbygslet for en antagelig sum, kunde

[1] Fin.dept. ref.prot. nr. 57, 137 — 1827 og jno. 138 og 139—1827 E.

det bortforpagtes af regjeringen enten ved auktion eller underhaanden (prgf. 8). Forøvrigt skulde bestemmelserne i lov af 1821 være gjældende. Især kan merkes, at lov af 1827 *ikke* foretog nogen forandring i lov af 1821, prgf. 38. I forarbeiderne til lov af 1827 er hverken almenningernes eller almenningspladsenes anvendelse omtalt med et eneste ord. Efter lov af 1827 kunde godset saaledes *enten* sælges ved auktion eller underhaanden — salg skulde paa samme maade som før være det principale — *eller* godset kunde bortbygsles *eller* endelig, hvis hverken salg eller bortbygsling kunde ske, bortforpagtes. Loven af 1827 indeholder ligesaalidt som loven af 1821 nogen nærmere forklaring om, hvorledes undtagelsen i lov 1821, prgf. 38 skulde forstaaes og gjennemføres i enkelthederne. Efterat loven af 1827 var udkommet, øgedes antal af solgte gaarde aar for aar. Især synes reglerne om salg underhaanden til leilændinger og deres livsarvinger efter prgf.ne 2 og 3 at have bidraget til at øge antallet af salg. I 1827 blev af det staten tilhørende jordegods i henhold til lov 20. august 1821 og 4. august 1827 ialt solgt 29 gaarde og gaardeparter[1]. I 1828 blev ialt solgt 25 gaarde og gaardeparter af det staten tilhørende jordegods[2]. I 1830 solgtes 62 saadanne eiendomme[3], i 1831 var antallet af solgte eiendomme steget til 90[4] og i 1832 til 119 eiendomme. I 1833 solgtes 107 eiendomme[5].

Finansdepartementet skrev 17. juli 1830 til Finmarkens amt, at lovene af 20. august 1821 og 4. august 1827 ikke gjaldt det egentlige *Finmarken,* men at godset der maatte behandles efter kongelig resolution af 27. mai 1775[6]. Her

---

[1] Fin.dept. jno. 320 — 1830 E.
[2] » » » 100 — 1829 E.
[3] » » » 386 — 1831 E.
[4] » » » 390 — 1832 E.
[5] » » » 393 — 1833 E og 274 — 1834 E.
[6] » » » 293 — 1830 E.

er ikke medtaget nogen oplysninger om det gods i Finmarken, der af amtmændene blev overdraget til rydningsmændene efter bestemmelserne i denne resolution[1].

Udkast til skjødeformular for bortsolgt offentlig jordegods var approberet 2. august 1822. Denne formular forudsatte, at auktion blev afholdt, men da saadan efter lov 4. august 1827 ikke var nødvendig, foreslog Kirkedepartementet i skrivelse af 19. juni 1829 en ny formular, der skulde anvendes baade ved salg af det beneficerede og af andet statens jordegods. Dette forslag gik Finansdepartementet med paa[2].

Det kan ikke sees, at Finansdepartementet *med én gang*, efterat lov 1827 udkom, har hævdet nogen bestemt opfatning om, at lov af 1827 *ophævede* resolution af 15. juni 1822 om forpagtning af almenningspladse, eller at lov af 1821, prgf. 38 ved lov 1827 var forandret derhen, at denne paragraf for fremtiden *ikke* skulde gjælde *almenningspladse*. Departementet approberede den 28. juni 1828 en forpagtningsauktion over fæbeitet *Halsen* i Vinje almenning. Denne approbation viser imidlertid ikke klart, hvilken holdning departementet dengang indtog til det nævnte spørgsmaal, da denne forpagtningsauktion var afholdt allerede 15. marts 1827 — altsaa *før* lov 4. august 1827[3]. Det samme gjælder ogsaa afgjørelsen i departementets skrivelse af 10. december 1827 til Søndre Trondhjems amt. I denne skrivelse approberedes de under forpagtningsauktionerne den 1. og 7. august 1827 i Singsaas og Røraas gjorte bud for forpagtning i 3 aar af endel bygselledige sætervolde og engeslaatter i statens *almenning i Guldals* fogderi. Efter

---

[1] Se om disse overdragelsers retslige karakter: Spilling: »Av Finmarkens skogret«, trykt i Kr.a.

[2] Fin.dept. jno. 314 — 1829 E.

[3] »Dokumenter vedr. Hardangerviddens retslige forhold«, s. 412 flg., 419 og 424.

den samme skrivelse skulde nogen myrslaatter ved Hyda elv underhaanden bortforpagtes af fogden i 3 aar[1]. Budet paa bortforpagtning af de sidste slaatter blev approberet af Finansdepartementet den 25. april 1828. Auktion var ikke afholdt, men der var underhaanden afgivet et bud paa en ¼ tønde byg[2].

Derimod synes følgende sag at tyde paa, at departementet ikke straks har optaget til overveielse, om resolutionen af 15. juni 1822[3] var at anse som ophævet ved lov af 4. august 1827. Finansdepartementet havde 16. november 1827 udbedt sig erklæring fra amtmanden i Søndre Trondhjems amt om, hvordan man helst burde forholde sig med de eiendomme i almenningerne i *Orke- og Guldalen,* hvoraf staten havde indtægt, blandt andet hvorledes de burde forvaltes. Foged Nissen skrev 12. december 1827, at han ansaa det rigtigst, at pladsene blev overdraget til besidderne, og at sætrene og engeslaatterne overdroges til de gaardes opsiddere, hvorunder de laa, til eiendom mod takst eller for den sum, de i den nye matrikul var ansat for. Da saadant salg efter fogdens mening ansaaes stridende mod lov af 1821, prgf. 38 mente han, at statens gods i almenningerne som forhen burde bortbygsles, indtil anden bestemmelse blev tagen. Hvis en sæter eller engeslaat blev overdraget til nogen anden end den gaards bruger, hvorunder de stedse havde fulgt, og hvorunder de var matrikulerede, vilde dette bevirke ulighed i matrikulen. Finansdepartementet udtalte i skrivelse af 5. februar 1828, at det maatte ansees rigtigst, at de bygselledige, staten tilhørende eiendomme i Orke- og Guldals fogderi blev *bortforpagtet* i overensstemmelse med

[1] Fin.dept. jno. 499 — 1827 E.
[2] » » » 257 — 1828 E. Disse slaatter blev solgt ved kongeskjøde af 19. februar 1832. Se jno. 589 — 1832 E.
[3] Om indholdet af denne resolution se det foregaaende s. 61 f.

de i kongelig resolution af 15. juni 1822[1] nævnte vilkaar, hvilket amtet anmodedes om at foranstalte.

Lensmanden i Holtaalen afgav 5. december 1827 indberetning om, at pladsen *Langletet* i Dragaas almenning af skyld 3 marklaug var bleven bygselledig. Amtmanden i Søndre Trondhjems amt indstillede 17. marts 1828 til departementet, at pladsen forsøgtes solgt, da almenningens hele dog aldrig kunde blive disponeret i anden bestemmelse, end den nu havde. Departementet bifaldt i skrivelse af 19. april 1828, at eiendommen prøvedes bortsolgt, og anmodede amtet om at indsende auktionskonditioner. Efterat departementet fra amtet havde modtaget forslag til auktionskonditioner, skrev det den 28. oktober 1828, at det intet havde imod, at pladsen søgtes bortsolgt efter de indsendte auktionskonditioner[2]. I 1829 blev afholdt auktion over pladsen, men appropation blev ikke dengang meddelt[3]. Eiendommen blev istedet bortforpagtet nogen aar og blev først solgt ved kongeskjøde af 5. juni 1832 i henhold til resolution af 25. mai s. a.

Under en auktion over den bygselledige plads Vangen i *Ullensakers almenning* blev den sidste leilændings søn høistbydende, og dette bud paa 100 spd. blev bifaldt ved res. af 11. februar 1830.

Salg af pladsen Brænden i *Setningsdalens almenning* med tilliggende brugsret i almenningen blev approberet ved resolution af 13. april 1830, og kongeskjøde blev udfærdiget 11. mai 1830. Ved kongeskjøder af 29. juni 1830 blev flere pladse i *Eidsvolds almenning* solgt og ved kongeskjøde af 6. juli s. a. en plads i *Haukaas* almenning.

Ved disse og flere andre resolutioner var den opfatning af lov 1821, prgf. 38, som kom til orde i den kgl.

---

[1] Om indholdet af denne resolution se det foregaaende s. 61 f.
[2] Fin.dept. jno. 173 — og 529—1828 E.
[3] » » » 18 — 1830 E.

res. af 15. juni 1822, i virkeligheden allerede forladt. Departementets standpunkt ligeoverfor spørgsmaalet om, hvorvidt lov 1821, prgf. 38 *forbød salg* af almenningspladse, kom dog i den følgende tid først helt klart frem i dets skrivelser af 18. marts 1831 om salg af *Gjefsjøen* og *Finvolden.*

18. september 1829 var forpagtningsauktion afholdt over statens almenningsplads *Gjefsjøen* i Snaasens tinglag. Der var budt en skjeppe sædebyg for hver af de to parter for 10 aars bortforpagtning. Finansdepartementet fandt imidlertid i skrivelse af 29. mai 1830 ikke tilstrækkelig grund til at approbere de gjorte bud. Den nuværende bruger skulde derimod beholde pladsen til lovens faredag 1831. Amtmanden blev anmodet om at indkomme med et forslag til konditioner, hvorefter pladsen kunde bortsælges ved offentlig auktion, at indsende skematisk forklaring og forslag til den sum, hvorfor pladsen burde opraabes[1]. Skematisk forklaring og konditioner for salg blev indsendt til departementet ved amtmand Elsters skrivelse af 11. september 1830. I denne skrivelse henledede amtmanden departementets opmerksomhed paa bestemmelsen i lov af 1821, prgf. 38, hvorefter saadanne pladse som dele af almenninger formentlig ikke kunde afhændes, smlgn. kgl. res. af 15. juni 1822 og lov 17. august 1821, prgf. 3 om udskiftning af fællesskab. *Gjefsjøen* var opgivet at ligge i fællesskab og stødte umiddelbart til statens almenning, for hvilken der ikke havdes nøiagtige og paalidelige grænsepunkter. Finansdepartementet skrev imidlertid som svar herpaa den 15. oktober 1830, at pladsen skulde prøves bortsolgt ved offentlig auktion efter de af departementet forfattede konditioner, ifølge hvilke det var kjøberen paalagt paa egen bekostning at besørge pladsens

[1] Fin.dept. jno. 226 — 1830 E, smlgn. jno. 451 — 1830 E.

udskiftning af fællesskab. Auktionsforretning blev afholdt 7. december 1830 og indsendtes af amtet den 12. februar 1831. Amtet skrev i denne skrivelse, at det ogsaa i det høie departements cirkulærskrivelse af 8. august 1825 syntes at være antaget, at de i almenningerne beliggende pladse ligesaalidt som de øvrige dele af almenningerne, saalænge prgf. 38 i lov 20. august 1821 ikke ved lov var forandret, kunde være underkastet bestemmelserne for andet disponibelt offentlig gods. Hvis amtmanden feilede heri og den kgl. res. af 15. juni 1822 saaledes ikke længer var befølgelig, formentes det dog at være hensigtsmæssigst til at afbøde ellers opstaaende disputer og misbrug, at grænserne mellem almenningerne, samt mellem disse pladse indbyrdes blev opgaaede og nøiagtig bestemte. Saalænge dette ikke var skeet, var det vanskeligere at bedømme, hvorvidt budene stod i forhold til eiendommenes værdi, og kunde det desuden ikke ventes, at derfor opnaaedes saadan pris, som naar de lysthavende var forvisset om, at kjøbet ingen ulemper vilde drage efter sig.

Finansdepartementet bad 18. marts 1831 amtmanden om at indsende bygselsedlerne paa pladsene *Gjefsjøen* og *Finvolden*. Disse bygselsedler, der var daterede 1815 og 1796, indkom til departementet ved amtets skrivelse af 4. mai 1831. I bygselsedlen af 1796 var ingen grænsepunkter angivne. Heller ikke vidstes disse senere at være fastsat. Amtmanden antog, at en overdragelse til privatmand til eiendom let kunde medføre tab for staten og fremavle ligesaa kostbare som vanskelige aastedstrætter. Departementet havde allerede den 18. marts 1831 skrevet, at almenningspladsene kunde sælges efter lov 1827 uanseet principet i resolution af 15. juni 1822. Ved resolution af 22. juli 1831 blev auktionsbudet 100 spd. for Gjefsjøen approberet.

Nordre Trondhjems amt afgav i skrivelse af 2. september 1829 melding om, at pladsen *Finvolden* i Namse

almenning i henhold til departementets skrivelse af 3. august 1827 var bortforpagtet til faredag 1830. Amtet reiste spørgsmaalet om, hvorledes den erstatning, som tilkommer en rydningsmand for anvendt arbeide paa pladsens huse, skulde betales, naar forpagtning ifølge resolution af 15. juni 1822 fandt sted til *andre* end rydningsmanden, enke eller børn. Amtet antog, at han isaafald maatte henholde sig til statskassen i henhold til forordningen af 29. april 1752, prgf. 7 og amtets resolution af 10. januar 1818. Finansdepartementet approberede i skrivelse af 7. november 1829 bortforpagtningen og anmodede amtet om at indsende forslag til konditioner for salg og at indskjærpe og vaage over, at forordningen af 1752, prgf. 7 blev overholdt[1]. Derefter sendte amtet 19. december 1829 forslag til forpagtning af pladsen. Departementet skrev 1. februar 1830, at det i dets skrivelse af 7. novembar 1830 var bestemt, at pladsen skulde afhændes ved offentlig auktion, hvorfor de indsendte konditioner ikke kunde tages tilfølge. Amtet skulde derimod paalægge vedkommende foged i overensstemmelse med loven af 20. august 1821 at indsende skematisk forklaring over pladsen, tilligemed forslag til de konditioner, hvorefter den ved offentlig auktion kunde blive at bortsælge[2]. Bygselseddel paa *Finvolden* var udstedt af foged Petersen den 8. december 1815. Den skematiske forklaring og auktionskonditionerne blev af amtet indsendt til departementet 12. februar 1831. I den skematiske forklaring angives Finvoldens udstrækning at udgjøre 1 kvadratmil. Det var kun de ²/₃-dele, der var bygselledige. Amtmanden advarede atter mod salg af en uskyldsat strækning, der havde saa ubestemte grænser. Finansdepartementet skrev 18. marts 1831, at lov 1821, prgf. 38 *ikke*

---

[1] Fin.dept. jno. 523 — 1829 E.

[2] » » » 671 — 1829 E. Om salget af denne og flere andre almenningspladse se »Skogvæsenets historie«, side 95.

kunde omfatte de i almenningerne beliggende pladse, der ved deres udlæggelse til opdyrkning allerede var unddraget fra bygdelagets brug. Departementet mente, at det princip, der var udtalt i resolutionen af 1822, i senere lovgivning syntes at være forladt, og paaberaabte sig baade resolutionen af 24. februar 1824, prgf. 2 og lov 4. august 1827, der misbilligede forpagtning. Departementet antog derfor, at almenningspladse efter den gjældende lovgivning kunde realiseres, naar blot pladsens grænser var bestemt og i auktionskonditionerne var antydet. Hvis pladsen var uskyldsat, maatte det i konditionerne paabindes kjøberen paa egen bekostning at besørge skyldsætning inden en viss tid. Departementet ønskede oplysning om den nuværende brugers hjemmel og, om grænserne var nøiagtig bestemt i overensstemmelse med 3—12—4. Departementet fik sig derpaa tilsendt afskrift af den førnævnte bygselseddel af 8. december 1815. Auktionsforretning over $^{2}/_{3}$ af Finvolden blev afholdt 21. november 1831 og indsendtes af amtet til approbation den 21. april 1832. Eiendommen var opraabt for 15 spd. og blev tilslaaet Ole Olsen Fosland for 24 spd. Fogden i Namdalen erklærede 11. april 1832, at han ansaa beløbet for at være fuldkommen betaling for pladsen i den stand, den for nærværende tid befandt sig i.[1]. Auktionsbudet blev approberet ved resolution af 11. september 1832. I referatprotokollen heder det om pladsen følgende: »Paa pladsen udsaaes ikke korn, men sættes kun lidt poteter, fødes 1 hest, 4 kjør og 10 faar, haves tilstrækkelig skog«[2]. Kongeskjødet udstedtes 28. september 1832[3].

[1] Fin.dept. jno. 268 — 1832 E.
[2] » » ref.prot. 1832, nr. 282.
[3] » » jno. 468 — 1832 E.

ENGLISH SUMMARY.

During the period 1660—1814, much Norwegian Crown land was sold by the Dano-Norwegian government to private individuals. In the latter half of the 18th century, these sales were considered as a means of preventing the ruin of the forests and of assuring a better treatment of them. Article 19 of the constitution of 1814 decided that the government could not dispose of Crown land without the consent of the Storting. During the period 1814—1821 only two Crown Forests, and the lake Gjende were sold by the State to private individuals. One of these sales was concluded by an order in Council in 1810, and the other was decided by the Storting in 1816.

During the period 1814—1818, applications to the government for lease of Crown land were regularly refused, and the refusal was based upon art. 19 of the constitution. When leased property fell vacant during these years, it was farmed quite temporarily for fixed terms of years. Only by the statute of Sept. 8, 1818 were rules fixed for the lease of such leaseable land as was still free to be let. The question of the treatment of Crown land and forests was then entered into more closely by government and Storting, and the nature and condition of these properties were investigated. The final decision as to their use was postponed, but settling on Crown land was regularly not allowed. In some cases, however, permission was given during this period for felling trees for sale in the Crown forests.

The deliberations before mentioned as to the use of Crown property resulted in the statute of Aug. 20, 1821, which decided that sale was to be preferred to lease or renting. This statute instructed the government to sell the Crown property to private individuals when leases fell vacant. Art. 38 of the statute, by which forests were not to be sold, must be regarded as an exception to the general rule.

After the publication of the statute of 1821, applications for lease of the land which was to be sold, were regularly refused. Art. 38 of the statute was understood to concern not only the forests, but also such settlements, meadows, and outfarm pastures within their boundaries as were already leased to private individuals and in their use, and which were, therefore, withdrawn from common use. An order in Council of June 15, 1822 fixed special rules for the lease, by public auction and for terms of 10 years, of these settlements, meadows, and outfarm pastures.

On the other hand order in Council of Febr. 24, 1824 decided that the statute of 1821 on sale of Crown land was to bear upon all other settlements and allotments belonging to the state, that is, all those which were not situated in the forests. Judgments as to the nature of the sales effected under the statute of 1821, and to the extent and value of the land sold must be based chiefly on the short declarations made before each sale, which contain descriptions of the land in question. In special cases lease was preferred to sale. Part of the Hardanger plateau, of which the lease fell vacant, was not sold, but left to the use of the farmers of the neighbouring districts. Fishing stations, islands, and lakes have also been sold to private persons under the statute of 1821.

During the period 1814—1827 the government only quite exceptionally allowed clearing, establishment of summer farms, mowing, fishing or felling trees for sale in the Crowns forests; they referred to art. 19 of the constitution and to the statute of 1821, and to the fact that they intended to have general rules fixed as to the future use of the forests. In order to further the sale of Crown land, the government in 1827 had a statute passed, which settled rules for underhand sale to leaseholders and their issue. In the years following 1827 the sale of Crown land increased. The statutes of 1821 and 1827 were not applied to land in Finmarken proper. The authorities concerned took the law of 1827 to understand that even settlements, meadows and outfarm pastures situated in the Crown forests, and which were used by individuals on lease, were to be sold. They regarded the order in Council of June 15, 1822 as being

abolished by the statute of 1827. This conception of that statute, and of art. 38 of the statute of 1821 had the result that, during these years, much Crown land was sold to individuals without clear boundaries of the land sold being fixed in advance.

The treatise concludes with the year 1848, when a statute was passed which abolished the veto on sale of Crown forests enacted by art. 38 of the statute of 1821.

LITTERATUR.

Jan De Vries, De Wikingen in de lage landen bij de zee. (Haarlem 1923.) 430 s.

Den unge hollandske forsker Jan De Vries har i den siste tiden offentliggjort en hel liten rekke avhandlinger av interesse for nordisk og særlig norsk historie og litteratur, — her i dette tidsskrift en undersøkelse av en viktig irsk kilde til vikingtidens historie, i Arkiv för nordisk filologi b. 39 et forsøk på å utrede det historiske grunnlag for sagaen om Ragnar Lodbrok, i Edda b. 19 en inngående undersøkelse av folkevisen om Sigurd Svein. Nu har han dessuten utgitt en stor bok om vikingtiden.

Denne boken går ut på å gi en sammenhengende fremstilling av vikingtogene til »lavlandene ved havet«, d. v. s. først og fremst Frisland, dette dog regnet i videste mening som landet fra Weser til Schelde. Denne særbolken av vikingtidens historie har ikke vært behandlet for sig siden 1835 (J. H. van Bolhuis: De Noormannen in Nederland), og det var da høist ønskelig å få den tatt op igjen til undersøkelse. Men De Vries's bok viser også, at en slik sær-behandling av et enkelt område kan føre til almene resultater av stor værdi. Det har lykkes ham å vise at Frisland i et bestemt tidsrum av vikingferdene har hatt en central betydning, og ved å stille sig i dette centrum har han formådd å bringe sammenheng og system i meget av det som før syntes uordnet og forvirret. Riktignok må det straks bli sagt at den orden De Vries bringer, delvis beror på en identifisering av navn som slett ikke alltid er sikker; men hans hovedsynspunkter betyr virkelig en berikelse av vår opfatning.

Det økonomiske midtpunkt i Frisland ved vikingtidens begynnelse var handelsplassen Dorestad, som hadde fått sin betydning ved beliggenheten der hvor Rin og Lek skilles. Nettop fordi Dorestad var målet for det første danske vikingtog mot vest (i året 834), kan De Vries få grunnlag for sin mening, at vikingtogene i virkeligheten var en fortsettelse av gammel handel. Han prøver å vise at det foregikk direkte sjøfart mellem landene ved Rin-osen og den skandinaviske halvø allerede før vikingtiden, og han tilspisser ennog sin tanke i det paradoks — som han selv betegner som en overdrivelse, men som gjør tanken tydeligere — at danskene satte sig fast i Dorestad for å sikre sin handel der.

Han er enig med Gustav Storm imot Johs. Steenstrup i at de første vikingtogene — de som fra 790-årene vendte sig imot Nord-England, de skotske øene og Irland — gikk ut fra Noreg, ikke fra Danmark. Enda i de første årtiene av 9de årh. finner han vistnok krig mellem den danske konge og det frankiske rike, men ikke vikingtog, — danskene farer ikke i vesterviking før fra 834. Nu var det — efter De Vries — den skilnad på de norske og de danske vikingene, at normennene fra først kom i småflokker og bare efterhvert blev tvunget til å slå sig sammen i større hærer på grunn av den motstand de møtte, mens danskene helt fra først av optråtte i samlet flokk. Dette kom av at de danske vikingene hadde større makt, ja ennog statsmakt, bak sig og allerede straks kunde sette sig erobring som mål. Mens normennene hadde herjet i over fyrti år på Irland før de begynte å bosette sig der og skape sig et rike (838), varte det ikke mange årene før danskene tok til å vinne land i det frankiske rike, og det danske herredømme i Frisland blir hovedemnet i De Vries's fremstilling.

Den som nu hos ham — men visselig på meget svakt grunnlag — får ansvaret for de danske vikingtogene mot det frankiske riket i tiåret 834—843, det er den kong Harald som var blit kristnet i 826 og så hadde fått et len ved kysten av det senere Oldenborg. De Vries skriver så harskt om denne Harald som om det næsten skulde være en personlig uvenn, og tiltror ham alt mulig vondt, — en intrigant og troløs fyr som han efter skildringen her skal ha vært. Resultatet av herjetogene hans var at han i 841

fikk et nytt og større len: Walcheren i Nederland. Dette var ophavet til det danske riket på denne kanten. Harald selv fikk nu ikke lenge nyte godt av det; han døde alt omkring 844. Men han hadde en bror, Rorik, og en sønn, Godfred, og de strevet efter å vinne samme maktstilling. Rorik herjet på det frankiske riket utefter 840-årene, og i 850 fikk han landet omkring Dorestad i len. Godfred fikk på samme måten Flandern i 852, men forsvinner herfra allerede 855. Rorik opgav sitt len i 857 og fikk i steden land på den danske grensen ved Eider, og De Vries formoder at en annen av Haralds sønner, Rolv, da har fått det nederlandske len. Imidlertid dukker Rorik op igjen her i 860, blir fordrevet 867, men har på nytt lenet i besiddelse 870 og fremdeles i 872, — siden er han ikke nevnt.

Nu er det riktignok ikke helt sikkert, at det hele tiden er den samme Rorik, bror til Harald, som optrær. Og De Vries går visselig for langt, når han formoder at Rolv, Haralds sønn, er identisk med den viking-høvdingen Rolv som vi finner i Irland 852 og 862; denne siste Rolv blir uttrykkelig kalt normann. Men det som er De Vries's viktigste tesis i denne sammenheng, det er at det danske lenet i Frisland, særlig under Rorik fra 850 til ut i 870-årene, er et hjemsted og et utgangspunkt for alle de vikingene som i denne tiden herjer på Frankrike og på Sør-England. Han gisser ennog på at Lodbroksønnene var Roriks jarler. De enkelte sammenknytninger er ikke alltid sikre; men helhetssynspunktet har sin store interesse, og vikingtogene får derved i flere henseender nytt lys over sig.

I 870-årene kom det imidlertid en vending i forholdene, idet da de danske vikingene, allerførst under Lodbroksønnen Halvdan, tok til å sette sig fast i selve England. Dette førte til de voldsomme kampe med kong Ælfred den Store, og nu var det at »storhæren« dannet sig. Efter Ælfreds seier i 878 satte storhæren over Kanalen og slog sig ned i Flandern, og nu fulgte fra dette utgangspunkt en rekke forfærdelige herjinger. Godfrid, Haralds sønn, fikk i 882 Holland i len; men han falt i 885, og dermed var det for alltid slutt på det danske herredømme i det frisiske land. Storhæren fortsatte sine herjinger vesentlig i Frankrike; men efter nederlaget ved Løwen i 891 drog den atter over til England, og fra den tid blev det aldri mere enn spredte

vikingtog som rammet Nederlandene. De Vries mener at hovedsaken var at vikingene ikke lenger hadde bruk for repli-punktet i Frisland; nu hadde de skapt sig et rike i England.

Dette korte riss gir forhåpentlig et lite inntryk av det som er linjen i De Vries's bok. Den inneholder naturligvis meget mer, og jeg fremhever særlig den energiske sammenknytning han foretar mellem vikingtogene og den indre historie i de frankiske riker; vi forstår at årsakene til vikingtogene ligger her likså meget som i vikingenes hjemland. De Vries gir en grei og interessant drøftelse av vikingtogenes forutsetninger og en livlig, delvis ennog åndfull skildring av deres følger både for de herjede land og for hjemlandene; med stor kraft hevder han at vikingene ikke bare var barbarer, men kulturbærende folk, som skapte verdier både ute og hjemme.

Han er vel hjemme i både utenlandske og nordiske kilder, og han kjenner overraskende godt de nyeste forskninger her hjemme. Et og annet hull støter en naturligvis på, og små feilsyn kan en nok finne. Han går således åpenbart i sin nordiske geografi ut fra de nuværende grenser mellem Noreg, Sverige og Danmark, og derved kan han komme til (s. 58) å tegne et kart hvor Ranrike er lagt vestenfor Glomma! Men slike mistak er ytterst sjeldsynte; for det meste har en den behagelige trygge følelse, at forf. arbeider på kjent grunn. Hans verk er da også blitt en virkelig berikelse av litteraturen om vikingtiden.

Halvdan Koht.

J. Armitage Robinson, The Times of Saint Dunstan. (Oxford 1923.) 188 s.

Engelsk historie i 10de årh. har en særlig interesse for norsk historie; hele rekken av våre konger i den tiden — Harald Hårfagre, Håkon Adalsteinsfostre, Olav Trygveson — er sterkt knyttet til England, og viktige impulser, framfor alt kristendommens innførelse, er kommet til oss derfra. Nu er nylig utkommet en bok som går ut på å skildre den åndelige bevegelse i England i dette århundredet, »den hellige Dunstans tid« av *J. Armitage Robinson.* Forfatteren er diako-

nus i Wells, der hvor Thomas Agnellus, den som den elste Norges-historie blev dedisert til i 12te årh., var archidiakonus, og han har selv skrevet avhandlinger om den tids diakoner og archidiakoner ved sin egen katedral. Den nye boken hans gir et ofte sterkt detaljert, men alltid særdeles livfullt billede av Englands gjenreisning i 10de årh., samlet om skildringen av fire ledere i arbeidet: kong Æthelstan (924—939), St. Dunstan (død som erkebisp i Canterbury 988), St. Æthelwold (død som bisp i Winchester 984) og St. Oswald (død som bisp i Worcester 992).

Det er iøinefallende at det er tre av kirkens menn som her er stillet i forgrunnen som landets ledere. Det er et drag vi ofte gjenfinner i engelsk historieskrivning, at den kirkelige gjerning får en bredere og særlig mer positiv rolle i utviklingen, enn vi oftest finner den tildelt i andre lands historie. Vi kan nok søke en grunn til dette i at geistlige forskere, fremfor alle biskop Stubbs, har tatt så stor en del i den engelske historieskrivning, og vi kan da tenke oss at disse menn har vært tilbøielige til å legge litt for stor vekt på den kirkehistoriske side. Men vi bør også holde oss for øie at den protestantiske og senere den positivistiske kamp mot kirkeveldet har ført til en ytterst skjev opfatning av kirkens rolle i middelalderen, — har fått oss til å se på kirken mer som en makt enn som en åndsmakt, og mer som en statsfiende enn som en samfundsbygger. Mange ting (også i norsk historie) er av den grunn blitt fullstendig mistydet, og vi kan da ha særlig godt av å studere de engelske synsmåter.

Det er ikke politisk historie Armitage Robinson gir i sin bok om England i det 10de årh., — det er åndshistorie. Men også i den er det et viktig faktum, at kong Æthelstan skaper et samlet engelsk rike, så han med sanning kan kalle sig — betegnende nok med et gresk-latinsk uttrykk — »basileos totius Britanniæ«. Derved er grunnlaget gitt for et helt nasjonalt åndsliv, og Æthelstan selv er ytterst virksom i arbeidet for det. Armitage Robinson gir en overordentlig interessant skildring av kongens litterære og religiøse virke, og en normann vil bare spørre sig selv med undring: hvorledes var det mulig at fostersønnen til en slik konge — Håkon fra Noreg — kunde gå tilbake til hedendommen?

Ved Æthelstans hoff fikk de sin opfostring, de menn som

videre skulde reformere hele Englands kirkeliv, — St. Dunstan og St. Æthelwold. Det er somme tider blitt fremstillet som om den kristendom som nådde til Noreg med våre to Olav'er, hadde et forholdsvis veikt grunnlag i den vesteuropéiske kirke, — som om den katolske kirke nettop på den tiden var i åndelig nedgang. Men det er ikke det inntrykk vi får av Armitage Robinson. Han viser hvorledes nidkjære biskoper fra 960-årene gjennemfører reformer og vekker nytt liv i den engelske kirke. Det er ett av hans hovedformål å påvise at denne bevegelsen har sin begynnelse og sitt ophav i selve England; men han nekter naturligvis ikke for at den i sin framgang har hentet hjelp fra den cluniacensiske reformbevegelse i Burgund, Lothringen, Nederland og Frankrike. Det faller ikke vanskelig å forstå at så kraftig et kirkeliv kunde gjøre Olav Trygveson til misjonær. Nordboene i England stod jo heller ikke utenfor; det er eiendommelig nok, at i 950-årene var det daner som innehadde erkebispestolen både i Canterbury og i York, og reformbispen St. Oswald var selv av dansk ætt. Her er da tydelige forutsetninger for åndsvirkning over til Noreg, og det er disse forutsetningene vi lærer så meget om i Armitage Robinson's bok.

Det er kjent at kong Æthelstan i våre sagaer er knyttet til norsk historie ikke bare som kong Håkons fosterfar, men også fordi han skal ha tatt imot Eirik Blodøks og gjort ham til konge i Northumberland. De fleste norske historikere vil nu ikke lenger godta dette siste som faktum, idet de særlig fremhever kronologiske vanskeligheter. Hos Armitage Robinson støter jeg nu på en notis som viser hvorledes også i et annet land kong Æthelstan har fått plassen istedenfor en av hans efterfølgere: lothringeren Folcwin av St. Bertin, abbed i klostret Laubach i bispedømmet Lüttich 965—990, forteller om hvorledes munker fra St. Bertin i året 944 flyttet ut til England og der blev mottatt av kong Æthelstan (MGH., SS. XIII 629), — uaktet han da hadde vært død i fem år. Æthelstan var så uten all sammenligning den mest navnspurte av de engelske kongene i 10de årh., og det var ikke så rart om han i utenlandsk opfatning fortrengte efterfølgerne.

Halvdan Koht.

J. A. Salter, Allied Shipping Control, an experiment in international administration. (Economic and Social History of the World War, British Series.) Oxford 1921. 372 s.

Carnegie-stiftelsen for mellemfolkelig fred, som har en særskilt avdeling for økonomisk og historisk forskning, besluttet i 1919 å få iverksatt en omfattende undersøkelse av verdenskrigens økonomiske og sosiale historie, krigens virkninger i næringsliv og samfundsliv. Utgangspunktet var at det aldri vilde finnes en bedre leilighet til å få oplyst alle disse sammenfløkte virkningene enn nettop med det samme krigen var slutt, mens ikke bare dokumentene, men også de mennesker som hadde set virkningene på nært hold og hadde vært med i all krigstidens arbeid, enda var for hånden. Å få en slik undersøkelse i stand nettop nu var derfor ikke bare en viktig praktisk, men likså vel en viktig videnskapelig opgave. Arbeidet måtte synes næsten forfærdende stort; men slikt kunde ikke skremme amerikanerne. Professor *James T. Shotwell* ved Columbia University i New York blev satt i spissen for det, og han organiserte det så i særskilte avdelinger for hvert eneste land som hadde fått føle krigen, — også vårt land blev draget med inn i arbeidet. Han var her personlig høsten 1923 og redegjorde i offentlige forelesninger i Nobel-Institutet for planene. Hele det store verk vil utgjøre et par hundre bind. Derav var inntil utgangen av 1923 kommet 12 bind, — 11 av en »British Series«, og 1 av en »Czechoslowac Series«.

Ett av de allerførste bindene i den britiske rekken har for oss en særlig interesse; det er det som handler om organisasjonen av skipsfarten under krigen. Forfatteren, J. A. Salter, var selv en ledende mann i denne organisasjonen, og den fremstilling han gir, er i eminent grad en førstehånds skildring, bilagt med en hel rekke ytterst instruktive aktstykker. Gjennem denne bok får offentligheten for første gang et bredt innblikk i et arbeide som spillet den allerstørste rolle i avgjørelsen av krigens utfall, og som i sig selv var ett av de mest storstilte tiltak til samfolkelig ordning av vanskelige økonomiske spørsmål. For første gang får vi her full og sann oplysning om de umåtelige vanskeligheter som nettop skipsfartspørsmålet la i veien for entente-maktenes krigs-

førsel eller rettere sagt for deres evne til å holde selve samfundets livsvirksomhet oppe. Vanskelighetene begynte i det andre krigsåret, fra høsten 1915, og i løpet av et års tid blev det nødvendig for regjeringene hver i sitt land å beslaglegge til offentlig bruk all privat tonnasje. Men da så Tyskland i desember 1916 forkynte den uinnskrenkede ubåtskrig, som derefter blev satt i verk fra 1ste februar 1917, da så det i adskillige måneder næsten håpløst ut for de allierte. For første gang får vi nu her i Salters fremstilling virkelig greie på hvor på nippet det var at ubåtskrigen skulde ha tvunget Tysklands motstandere i kne; vi får nøiaktige tall for hvor voldsom en ødeleggelse ubåtskrigen gjorde, og hvor knapp tilførselen av matvarer og andre nødvendighetsartikler blev. De offisielle meddelelser dengang dekket jo over det sanne forhold, og de fleste folk trodde at den desperate ubåtskrig i virkeligheten var helt mislykket. Vi får nu vite hvor nær den var ved å føre til et resultat, og det at den drev Amerika inn i krigen, tjente først og fremst til å øke vanskelighetene for de allierte; for den amerikanske handelsflåte blev nu optatt med troppe-overførsel og kunde ikke lenger tjene vare-tilførselen til de allierte. Nettop i april 1917, da Amerika erklærte krig, var ubåts-herjingene på det allerverste, og den disponible skipstonnasje nådde et minimum.

Salters bok redegjør nøiaktig for hvorledes det lyktes å overvinne vanskelighetene, og det er overordentlig lærerikt å studere hele det organisasjons-arbeide som efterhvert blev satt i gang og utviklet sig til et imponerende omfang, — en verdens-organisasjon på et hittil aldeles uprøvd område. Boken handler jo om de alliertes, og særlig Englands skipsfart; men gang på gang møter vi også den nøitrale, særlig den norske, og vi skimter ganske klart hvor betydningsfull den var for de alliertes seier. Deres økonomiske politikk overfor de nøitrale holdt sig som bekjent ikke innenfor de gamle nøitralitetsgrunnsetningers ramme, men tok temmelig hardhendt de nøitrale, navnlig deres handelsflåte, i sin tjeneste; vi vet jo hvorledes adgangen til å få bunkers og retten til å bli utklarert blev brukt som tvangsmidler til å skaffe de allierte den tonnasje de trang til. Salter omtaler hvorledes det endelig våren 1918 ved Amerikas hjelp lyktes å få nybyggingen av skuter op over krigstapet, og den amerikanske organisasjons-evne viste sig utvilsomt her i all sin glans; men det burde

vel også ha vært sagt, at hele denne nybyggingen ikke godt kunde ha nådd så høit, hvis ikke norske skipsredere, særlig kanskje Christopher Hannevig, hadde satt den i gang på forhånd.

Salter skriver ualmindelig livlig og lett, så selv en legmann uten bry følger med i alle detaljer. De bindene som er kommet efterpå, har jeg enda ikke lest. De fleste av dem handler om lønns-, arbeids- og produksjons-forhold i England under krigen. Men der er også ett om arkivvesen og ett som inneholder en omfattende bibliografi. Det tsjekkoslovakiske bind handler om den nye stats finansstyrelse i det første år av dens tilværelse. Det er ingen tvil om at Carnegie-stiftelsens tiltak skaffer oss en mengde nytt og interessant stoff og gir grunnlag for ny-vurdering av krigens historie på mange områder.

Halvdan Koht.

MARKUS GERHARD ROSENCRONE.

AV JØRGEN SCHEEL.

I årene 1780—84 var nordmannen *Markus Gerhard Rosencrone* det forenede holstensk-dansk-norske monarkis utenriksminister. Som sådan forestod han følgelig også Norges utenrikske interesser. Herved blev Rosencrone den første norskfødte utenriksminister, som vårt land har hat.

Rosencrones ministertid omfattet et særdeles beveget og vanskelig tidsrum i Danmark-Norges historie. I mange retninger hadde hans ministertid berøringspunkter med forholdene i vårt land under verdenskrigen 1914—1918. Rosencrone bekledte utenriksministerstillingen under verdenskrigen i forbindelse med den nordamerikanske frihetskamp, da England kjempet mot de nye fristater, Frankrike, Spanien og Holland, mens de nordiske stater efter beste evne søkte å hevde sin neutralitet. Også monarkiets indre forhold frembød i mange retninger likheter med forholdene i Norge under den siste verdenskrig. Under krigen tjentes veldige formuer ved fraktfart mellem de krigførende nasjoner, likesom krigen også medførte et kunstig opblomstrende næringsliv, som fallt sammen ved fredsslutningen 1783. Også sprogmotsetningene innen dobbeltmonarkiet frembød i nogen grad paraleller til vår tids riksmåls- og landsmålsbevegelse: på den ene side gjorde sig gjeldende motsetningen mellem det tyske og det nasjonalt-nordiske element og på den annen side hevdet det særlig norske element sig i en stedse ster-

kere og sterkere grad overfor monarkiets danske bestanddel.

Rosencrone blev født i Bergen den 25 mai 1738 som søn av lektor og konsistorialråd i Bergen senere titulærbiskop *Edvard Londeman.* Farmoren var islending og søsterdatter av den islandske historieskriver Thormod Torfæus. Farsslekten sees forøvrig å nedstamme fra Snorre Sturlason. Den senere utenriksministers historiske og vitenskapelige interesser var således slektsarv.

Edvard Londeman besad — for å anvende et moderne uttrykk — megen social opdrift. Allerede fra ungdommen av var det vistnokk hans livsmål å nå op i en høiere samfundsklasse enn den han tilhørte ved sin fødsel og utdannelse. Ved en vidtdreven sparsommelighet lykkedes det ham å samle adskillig formue. Da besiddelsen av gammelt, historisk jordegods var det beste middel til å nå høiere på eneveldets sociale trappestige, kjøpte han det store vestlandske jordegods Rosendal, tidligere Rosenkrantzernes norske baroni. Alle hans ønskers mål blev opfyllt i 1749. Den 29 januar s. å. blev han efter egen ansøkning nobilitert, idet han samtidig tilføiet det klingende og for en eneveldets godseier mere passende navn *Rosencrone* til det tidligere mere hverdagslige slektsnavn Londeman. Hans fulle navn blev nu Londeman af Rosencrone. Den 9 september 1749 fikk han endelig ophøiet Rosendal til et stamhus for sin efterslekt. Likesom *Holberg* ved oprettelsen av baroniet Holberg i 1747 bestemte, at dette efter hans død skulde tilfalle Sorø akademi, tilstod den vitenskapelig interesserte biskop Rosencrone ved oprettelsen av stamhuset Rosendal universitetet i Kjøbenhavn arverett til stamhuset ved hans forøvrig talrike efterslekts eventuelle utdøen, en arverett som ved opgjørelsesakten av 20 april 1820 blev overdraget til det nye Kristiania universitet.

Edvard Rosencrone fik kun kort tid til å glede sig over sin nye samfundsstilling. Allerede 7 dage efter Rosendals ophøielse til stamhus avgikk han ved døden, hvorefter stamhuset tilfallt hans søn Markus Gerhard.

Efter som gutt å ha gjennemgått latinskolen i sin fødeby Bergen kom Markus Gerhard Rosencrone som en lovende representant for den daværende dansk-norske godseier- og embedsklasse til Sorø ridderlige akademi. Dettes opgave var å utdanne de unge adelsmenn til statens vigtigste stillinger, til hvilke de ved sin fødsel av det daværende eneveldige styre ansåes for særlig skikket. Bl. a. takket være Holbergs donasjoner befant akademiet — som blev gjenoprettet i 1747 efter i lengere tid å ha ført en hensygnende tilværelse — sig nu i en blomstrende forfatning. Rosencrones ophold i Sorø varte i 3 år. Han la sig herunder særlig efter sprog, historie, stats- og folkerett under Schnedorffs, Schyttes og flere utmerkede lærerers veiledning. Efter således å ha gjennemgått en helt ut nordisk utdannelse foretok han i 1759—62 for å fullenne sin almenutdannelse den utenlandsreise, som av datiden blev anset som hørende med til en vordende statsmanns opdragelse. Rosencrone besøkte herunder bl. a. centret for datidens civilisasjon Paris og Italien. I Paris traff han sammen med sin senere formann og efterfølger som utenriksminister *Bernstorff d. y.* Den meste tid opholdt han sig imidlertid i den lille schweitziske by Lausanne. I det 18 århundredes midte var nemlig det franske Schweitz som fødested for Rousseau og bolig for Voltaire — de to kjente representanter for oplysningstidens nye ideer — almindelig møtested for Europas ungdom, som ønsket å utdanne sig for statstjenesten for senere å bringe tidens ideer til praktisk virkelighet.

Efter således å ha erholdt den beste utdannelse hans fedreland og datidens Europa kunde gi, valgte Rosencrone

ved hjemkomsten til Danmark den diplomatiske løpebane. Han ansattes i det tyske kanselli, hvorunder monarkiets utenrikspolitik — betegnende nokk — dengang hørte. Utenriksministeren *Bernstorff d. e.* interesserte sig meget for den unge nordmann, som nu inviedes i principperne for monarkiets styre utad.

Som bekjent blev der gjennem hele det 18 århundrede drevet et ivrig diplomatisk renkespil mellem Europas hoffer. Århundredet var i utpreget grad de defensive og offensive alliansers tid. For Danmark-Norges vedkommende bestemte for en vesentlig del det omtålelige forhold til Sverige utenrikspolitikken. Efterat det dansk-norske utenriksstyre hadde opgit det tidligere venskap med Frankrike, til hvilken stat Sverige nu sluttet sig, basertes Danmark-Norges utenrikspolitik fra 1760-årene av på forbund med Rusland mot Sverige. Sit ydre uttrykk fik det nye venskap i de med Rusland sluttede traktater av 11 mars 1764 og 12 august 1773. Alliansen med Rusland var officielt et forsvarsforbund og inneholdt bestemmelser om, med hvilken styrke de 2 lande skulde hjelpe hverandre i tilfelle av, at den ene part blev angrepet. Som eventuell angriper var alene tenkt på Sverige. Det var imidlertid ikke alene om forsvar imot denne stat, at Danmark-Norge og Rusland traff avtaler. Alt ved en hemmelig traktat av 13 desbr. 1769 var de to siste stater blit enig om hver å holde et korps på 20 000 mann med artilleri ferdig ved den svenske grense for å være rede til å angripe Sverige, i tilfelle der skjedde nogen forandring i dette lands forfatning, hvorved kongens makt blev utvidet. I 1772 var ved *Gustav 3's* statskupp den tidligere halvrepublikanske svenske statsforfatning blit avløst av et sterkt personlig monarkisk styre. På grunn av slette statsfinanser var traktaten av 1769 imidlertid ikke

kommet videre enn på papiret. I en særegen hemmelig del av traktaten av 1773 forbeholdt nu Danmark-Norge og Rusland sig å forhandle om, ophevelse av de forfatningsendringer, som Gustav 3 netop hadde gjennemført.

Efter å ha arbeidet flere år i det daværende dansk-norske utenriksdepartement utnevntes Rosencrone i 1767 til legasjonssekretær i Stockholm. Her fungerte han i 1771—72 som chargé d'affaires under sendemannen *Gregers Juels* tjenstledighet. Det var under ingenlunde lette forhold, at den unge norske diplomat representerte sit land i Stockholm. Gustav den 3's statskup var ikke bare et indre svensk anliggende. Dets brodd var også rettet utad mot hofferne i Kjøbenhavn og Petrograd. Rosencrone høstet imidlertid megen anerkjennelse for den måte, hvorpå han i den vanskelige tid varetok sit lands interesser. Hans mangeårige Stockholmsophold gjorde ham vistnokk også fortrolig med de av Gustav 3 pány optagne svenske planer om en anneksjon av Norge i forbindelse med et angrep på Danmark.

Ved sin hjemkomst fra Sverige utnevntes Rosencrone til sendemann i Neapel, en stilling han dog ikke kom til å overta. Istedet blev han i 1773 utnevnt til sendemann i Dresden, hvorfra han alt det følgende år — vistnokk mot utenriksministeren Bernstorff d. y'.s innstilling — forflyttedes til Berlin. Forfremmelsen skyldtes antagelig et derom uttalt ønske av *Fredrik den store*, til hvem Rosencrone — den kunnskapsrike, vitenskapelig interesserte bergenser — fra ungdommen av var knyttet ved et trofast venskapsbånd. I Berlin fortsatte Rosencrone og hans hustru den venskapelige forbindelse med den berømte preusserkonge og hans dronning, et forhold som senere vistnokk også blev medbestemmende ved hans kallelse i 1780 til dansk-norsk utenriksminister. Et bevis på Fredrik

den stores venskapelige følelser mottok han da i en meget smigrende avskjedsskrivelse til erindring om det 6-årige ophold i Berlin.

Når Rosencrone, nordmannen som stod de regjerende kredse i Kjøbenhavn så fjernt, blev valgt som utenriksminister ved Bernstorffs demisjon, skyldtes det de daværende særegne nasjonale og statsrettslige forhold i det meget uensartede dansk-norske monarki. Som bekjent hadde Danmark-Norge vært styrt eneveldig siden 1660. Da såvel *Fredrik 5* som *Kristian 7* var omtrent uskikket til å regjere personlig, kom regjeringsmakten fra midten av århundredet til å ligge hos statsrådet, hvis medlemmer benevntes statsministre, og hos kongens kabinetssekretær. Inntil *Struenses* fall i 1772 hadde statsstyrelsen i det hele tatt et utpreget tysk tilsnitt. Kongehuset og armeen var vesentlig tysk, likesom statsrådets medlemmer på et par undtagelser nær alle var tyskere. Betegnende nok hadde siden *Iver Rosenkrantz's* avgang som utenriksminister i 1735 alle de dansk-norske utenriksministre — Schulin, Bernstorff d. e., v. d. Osten, Bernstorff d. y. — vært av tysk oprindelse.

Ved Struenses fall inntrådte imidlertid en meget kraftig dansk-norsk reaksjon mot det tidligere fremherskende tyskeri.

Som bekjent benevnes i almindelighet årene 1772—84 for den Guldbergske periode efter kabinets- og statssekretæren *Ove Høegh Guldberg*, hvis innflydelse i disse år var stadig stigende og som i større og større grad satte sit preg på det hele styre. Guldberg — danskhetens representant — var en patriotisk, gjennemhederlig, overmåde velmenende og ganske velbegavet, nærmest konservativ politiker. Hans kraftige vilje stod imidlertid neppe i forhold til hans evner.

Bak Guldberg stod enkedronningen, den rett begavede *Juliane Marie*, som vedlikeholdt personlig korrespondanse med sin svoger Fredrik den store av Preussen, hvis råd hun søkte å gjennemføre såvel i den ytre som i den indre politik. Også den ubetydelige *arveprins Frederik*, statsrådets formann, var Guldberg en trofast støtte. Både enkedronningen og arveprinsen sluttet sig helt til det danske parti.

Guldbergs nasjonalitetsfølelse fallt sammen med det daværende monarkis grenser og omfattet forsåvidt også Norge og Holsten som integrerende dele av den danske helstat. Personlig stod Guldberg derimot helt forståelsesløs overfor den gryende særlige norske nasjonalitetsfølelse. Typisk er i så henseende hans bekjente brev i 1776 til historikeren Suhm i anledning av dennes utarbeidelse av en Danmarks, Norges og Holstens historie: »Ingen nordmann er til. Alle er vi borgere av den danske stat. Skriv ikke for de foragtelige Kristiania raisonneurs (de norske separatister). Avmal også kongernes omhu for Norge. Var da dette rikes tilstand så herlig før unionen? Er enighet, innvortes fred og det at nordmenn og dansker brukes uten forskjel ikke et gode?«

I statsrådet blev nu det danske element fremherskende. Tyskheten representertes alene av utenriksministeren den i Hannover fødte *Bernstorff* d. y. Som foran nevnt tilhørte statsrådets president, kongens halvbror, arveprins Fredrik det danske parti. Av de øvrige medlemmer var *Otto Thott* av gammel dansk stamme, *Schack Rathlou*, general *Eichstedt* og (fra 1781) *J. E. Moltke* var av innvandrede tyske slekter, men født i Danmark og følte sig som danske.

Mellem Bernstorff, efter hvis politiske anskuelse regjeringsmakten burde ligge hos statsrådet, og Guldberg,

som gjennem kabinetsordrer mere og mere blandet sig inn i statsstyrelsen, utvikledes naturlig nokk snart et stedse tiltagende motsetningsforhold. Først og fremst gjorde selvfølgelig nasjonalmotsetningen sig gjeldende. Også på det utenrikske område var Guldberg og Bernstorff uenige. Guldberg ønsket, at monarkiet skulde slutte sig så nær som mulig til det under verdenskrigen vistnokk neutrale, men litet engelskvenlige Rusland. Bernstorff, som under verdenskrigen nærmest var anglofil, hevdet derimot, at monarkiet burde innta en balanserende holdning mellem de stridende parter. Rent personlig overså vistnokk den aristokratiske, forfinede Bernstorff opkomlingen Guldberg.

Innfødsforordningen av 15 januar 1776, hvorved statens embeder forbeholdtes de innen monarkiet fødte undersåtter utferdigedes av Guldberg ved kabinetsordre uten på forhånd å ha vært forelagt statsrådet. Vistnokk med rette betragtet Bernstorff forordningen som et slag mot sig og beklaget dens utferdigelse. Fra nu av blev et brudd mellem Bernstorff og Guldberg sandsynlig.

Samtidig som Guldbergs innflydelse økedes og Bernstorff, hvis fremragende begavelse forøvrig anerkjentes av alle, tilsvarende isolertes, modnedes hos Guldberg mere og mere tanken om å skille sig av med Bernstorff. Istedet måtte man sikre sig en utenriksminister, som nasjonalt set stemte overens med statsrådet og monarkiets dansknorske flertall og som forøvrig efter sin karakter måtte forutsettes ikke å ville søke å hevde nogen særlig uavhengig stilling overfor statsrådets medlemmer og kabinetssekretæren.

Ministerkrisen inntraff imidlertid først senhøstes 1780; men allerede vinteren samme år omtalte Rosencrone i Berlin, at han var utset til utenriksminister ved Bernstorffs forestående demisjon. Krisen var således lang tid på for-

hånd forberedt og rekonstruksjonen planlagt efter samråd av Fredrik den store, enkedronningen og Guldberg. Den ydre foranledning til krisen blev en affære med Rusland i forbindelse med forhandlingerne mellem de neutrale stater under verdenskrigen.

Den 10 mars 1780 kunngjorde keiserinne *Katharina 2* efter initiativ av den russiske utenriksminister *Panin*, at hun vilde stifte et vepnet forbund med det formål å sikre den neutrale skibsfart i krigstider. Dette forbund skulde omfatte alle neutrale makter, hvis forenede flåter skulde beskytte sjøhandlen, og keiserinnen opfordret straks regjeringen i Kjøbenhavn til å tiltre forbundet. De folkeretts-lige setninger, som forbundet forøvrig skulde gjennemføre, var, at fritt skib gjør fri ladning, at blokade bør være effektiv for å ha gyldighet o. s. v. Ingen kunde imidlertid ta feil av, at således som neutralitetsforbundet trådte frem i russisk form, vilde det ved den almindelige karakter, det hadde, få en mot England rettet spiss. Det var jo netop denne stat, som bestred setningen »fritt skib gjør fri ladning« og forbundet var derhos bestemt til å omfatte de 2 engelskfientlige lande Sverige og Holland.

Da det selvsagt var umulig å avslå keiserinnens innbydelse, blev denne mottat av regjeringen i Kjøbenhavn. Den 9 juli 1780 blev traktaten herom mellem Danmark-Norge og Rusland undertegnet av regjeringen og den russiske sendemann i Kjøbenhavn *Sacken*. Mens Guldberg med overstrømmende begeistring sluttet sig til keiserinnens forslag om vepnet neutralitetsforbund, nærte imidlertid Bernstorff tvil om, hvorvidt forbundet vilde få stor praktisk betydning. Da det forekom ham vigtig å komme til enighet med England om et av de vigtigste stridspunkter med dette land, spørsmålet om hvad der skulde forståes ved krigskontrabande, hadde han alt den 4 juli 1780 efter fullmakt fra den dansk-norske regjering avgjort denne sak ved en

særtraktat med England. I følge særtraktaten skulde der for fremtiden mellem Danmark-Norge og England ved kontrabande forståes for det første alle sådanne gjenstande, som kunde brukes umiddelbart til krig og fremdeles alle sådanne, som kunde tjene umiddelbart til utrustning av skibe, dog med undtagelse av råjern og furutreplanker — Norges utforselsartikler. Endelig blev det uttrykkelig fastslått, at der ikke under kontrabande måtte innbefattes noget av, hvad der tjente til næring og livsophold.

Særtraktaten med England vakte, da den blev kjent i Petrograd, sterk misnøie. Panin bebreidet Bernstorff og med ham den dansk-norske regjering, at der ikke ved avslutningen av neutralitetstraktaten av 9 juli 1780 var blit sagt noget om de samtidige særforhandlinger med England.

Hoffet, d. v. s. Guldberg, enkedronningen og arveprinsen, benyttet sig av den i Petrograd vakte øieblikkelige misnøie til å fjerne Bernstorff. Den 12 november 1780 sendte kongen — d. v. s. Guldberg — ham et brev, hvori han opfordret Bernstorff til å søke sin avskjed, hvad denne — forøvrig under full honnør fra hoffets side — straks gjorde den følgende dag.

Den 4 desember 1780 blev derefter Rosencrone utnevnt til Danmark-Norges utenriksminister.

Utnevnelsen av en nordmann til utenriksminister var først og fremst et utslag av Guldbergs forannevnte principp, at nordmenn og dansker skulde stilles helt likt innen det forenede monarki.

Når en nordmann for første gang blev valgt til utenriksminister og medlem av kongens råd, skyldtes det videre, at det norske element i staten under nasjonalmotsetningen mot tyskeriet også for det danske element stod som den fortrinlige representant for det særlig nordisk-nasjonale. Såvel i litteraturen — Holberg, Wessel, det

norske selskap i Kjøbenhavn, dyrkelsen av den norske odelsbonde — som på annen måte — de store folkekjære sjøhelter Adeler, Huitfeldt, Tordenskjold var norske — kom det nordisk-nasjonale i monarkiet for en vesentlig del til uttrykk gjennem nordmennene. Nordmennene virket derfor nasjonalt ansporende og samlende på foreningstidens dansker.

Aldenstund regjeringen ved tyskeren Bernstorffs fall skulde rekonstrueres i nasjonal retning som motsetning til Bernstorff, var det derfor naturlig å la rekonstruksjonen skje ved en nordmann. Et analogt tilfelle inntraff forøvrig senere ved utenriksministerkrisen i 1810 efter de militære nederlag i århundredets begynnelse og sammenbruddet av den av Bernstorffdynastiet ledede utenrikspolitik. Dengang blev nordmannen *Nils Rosenkrantz* dobbeltmonarkiets siste felles utenriksminister.

Også forholdet til Sverige kunde gjøre det ønskelig, at en nordmann blev betrodd utenriksministerstilling. De svenske anneksjonsplaner med hensyn til Norge og nordmennenes egne separatisttilbøieligheter — jfr. Guldbergs foran anførte bemerkning herom — var ganske frygtet i Kjøbenhavn. En overfor Danmark helt loyal nordmann i spissen for utenriksstyret vilde imidlertid i og for sig inneholde en betydelig garanti for Norges troskap. Herved vilde også avvepnes den hyppige svenske påstand om, at Norge blev undertrykt av Danmark.

Når Guldberg blant de forøvrig ikke mange nordmenn, hvorom der kunde være spørsmål som kandidater til utenriksministerstillingen, valgte Rosencrone, skyldtes det — bortset fra Fredrik den stores innvirken — at det efter Rosencrones hele naturel måtte kunne forutsettes, at samarbeidet mellem ham og hoffet vilde kunne foregå overensstemmende med Guldbergs vilje, så man blev fri

for de tidligere rivninger mellem kabinettet og utenriksministeren.

Rosencrone medbragte mange både ydre og personlige betingelser for å fylle sin nye stilling. Økonomisk uavhengig betenkte han sig aldri — skjønt personlig nøisom — på å bruke av sine private inntekter i fedrelandets og sin stillings interesser. Han hadde reist og set meget og kjente menneskene. Hans sprogkunnskaper var efter de mangeårige ophold i utlandet særdeles omfattende; hans kunnskaper i stats-, folkerett og historie var også meget betydelige. Rosencrones arbeidsevne, pliktfølelse og ordenssans var stor. Hans livlige, elskverdige og omgjengelige vesen og hans utpregede humanitære og filantropiske interesser skaffet ham mange venner særlig innen de videnskapelige kredse. Hans bergensiske verve gjorde ham til en skattet selskapsmann, samtidig som der over hans person var noget frisk og sundt, som uvilkårlig inntok; hans kraftige skikkelse mindet så å si om de norske fjell, hvor han oprindelig hørte hjemme. På samme tid var hans optreden hensynsfull, beskjeden og bramfri overfor alle. Hans karakter var gjennemhederlig og uegennyttig. Alt i alt en høihjertet, edel, harmonisk personlighet. Hans valgsprog »omnia patriae« var for ham intet tomt ord. Danmark-Norge hadde i ham en trofast og iherdig undersått, og som nordmann var han vårt land en utmerket søn, som på en fortjenstfull måte representerte norskdom i monarkiets felles hovedstad.

Hvad Rosencrone som politiker til en viss grad savnet, var eget initiativ, og selvstendighet d. v. s. netop hvad der hadde vært karakteristisk for Bernstorff. Meget nærtagende og følsom manglet han den åndelige robusthet, som hans utsatte stilling i så høi grad krevet. Noget viljesmenneske var han ikke; han underordnet sig let efter

andre sterkere personligheter, av hvis åndelige støtte han gjorde sig avhengig.

Vistnokk med henblikk på Rosencrones manglende evne til å hevde sig personlig hadde Bernstorff ved Rosencrones utnevnelse til sendemann i Berlin uttalt »at han minst av alt var en ørn, men dog hverken manglet iver eller evner«. Senere medgav imidlertid Bernstorff, at Rosencrone som sendemann aldri hadde git anledning til klage.

Ved bedømmelsen av Rosencrones karakter må man imidlertid ta i betragtning, at stillingen for den 42-årige nordmann, som var ukjent med regjeringsforholdene i Kjøbenhavn og som i en overmåde vanskelig situasjon blev tvillingrikernes utenriksminister efter statsmannen Bernstorff, i og for sig var særdeles vanskelig og utsat. Det måtte derfor være naturlig for ham å søke råd og støtte, hvor sådan naturligst kunde gis ham d. v. s. hos den viljeskraftige erfarne Guldberg.

Med de foran nevnte egenskaper måtte Rosencrone være en ideel utenriksminister for Guldberg.

Denne holdt da også stedse sin støttende hånd over Rosencrone, som til gjengjeld i politikken altid var Guldbergs påliteligste tilhenger. Utenrikspolitikken blev derfor nu adskillig fastere enn i årene umiddelbart før Bernstorffs avgang. Man blev helt fri de tidligere rivninger mellem utenriksministeren og kabinettet.

Straks ved sin utnevnelse til utenriksminister leiet Rosencrone av Bernstorff det denne tilhørende i 1750-årene opførte palæ i Kjøbenhavn. Det Bernstorffske palæ var et av de største privathoteller i Kjøbenhavn. Med hensyn til smakfullt utstyr og eleganse stod det over alle andre palæer i hovedstaden. I det Bernstorffske palæ førte den nye utenriksminister stort og luksuriøst liv. Krigsårene medførte, at der i Kjøbenhavn blev utfoldet

en luksus efter en hittil ukjent målestokk, noget som til en viss grad også satte sit preg på den nye nasjonale utenriksministers offisielle representasjon. I sin unge og intelligente hustru Agnete Marie, eneste barn av den fra Island stammende høiesterettsjustitiarius Henrik *Hjelmstierne* — den bekjente kunstsamler og bibliofil — hadde Rosencrone en utmerket vertinne i sine saloner.

Rosencrones leie av det Bernstorffske palæ gav forøvrig anledning til misstemning mellem de 2 utenriksministre. For utleien av sit palæ forlangte Bernstorff 800 Rdl. pr. år, hvilket beløp Rosencrone straks akcepterte. Da Rosencrones utenriksministertid var slutt og han skulde fraflytte palæet, ønsket Bernstorff å avkjøpe Rosencrone endel nye stoler sistnevnte hadde kjøpt for 4 Rdl. stykket. For å gjøre sin efterfølger som utenriksminister en tjeneste var Rosencrone straks villig til å avgi stolene for hvad de hadde kostet ham. Bernstorff vilde imidlertid, da salget skulde effektueres, ikke betale mere enn 3 Rdl. stykket. Herover blev den omtålelige Rosencrone stødt, så intet salg blev av. Overhodet har man inntrykk av, at forholdet mellem de to utenriksministre ikke var særlig venskapelig. I sine brever nevner således Bernstorff ofte Rosencrone, men i regelen på en noget bitter og overlegen måte.

Rosencrone la sin representasjon som utenriksminister anderledes an enn Bernstorff. Mens denne vesentlig var knyttet til det halvtyske hoiaristokrati, men forøvrig inntok en temmelig isolert stilling i Kjøbenhavn, fylltes i Rosencrones tid utenriksministerens saloner av vitenskapsmenn, kunstnere og dansk-norske embedsmenn. Det var det norske demokratiske tankesett, som nu holdt sitt inntog i utenriksministerens hus, hvor det tidligere fremherskende tyske sprog avløstes av norsk og dansk. Særlig den engere vitenskapelige kreds, som efter Rosencrone og

hans svigerfar benevntes den Hjelmstierne-Rosencroneske kreds hadde sit tilhold i utenriksministerboligen. Men man må vistnokk også kunne gå ut fra, at Rosencrone, som den patriotiske nordmann han var, søkte å knytte den ganske betydelige norske koloni i Kjøbenhavn til sit hjem. Denne koloni hadde derfor nu to faste samlingssteder i Kjøbenhavn, for litteraturens verden det norske selskap og for embedsstanden og den officielle verden utenriksministerens bolig.

Bernstorff uttalte nogen tid efter sin avskjed i anledning av Rosencrones utnevnelse til utenriksminister, at han vilde ha funnet det rigtigst, om denne stilling var blit git til Guldberg. Det var nemlig Bernstorff klart, at det måtte bli denne, som vilde få mest å si med hensyn til den utenrikske politik. Det forekom ham da naturlig, at han også var den, som drev forhandlinger med de fremmede kabinetter og ministre og tydelig stod som den, som hadde ansvaret derfor. Men en sådan ordning passet ikke til det kabinetsstyresystem, som nu efter Bernstorffs avgang tydeligere enn tidligere skulde fremmes. Ifølge det burde netop utenriksstyrelsen utgå fra kabinettet dels med utenriksministeren som organ og dels direkte uten nogen formidling gjennem denne.

For å markere kabinettets overlegenhet med hensyn til den utenrikske politik blev Rosencrone ved sin utnevnelse til utenriksminister stillet på et noget lavere trin enn Bernstorff. Til å begynne med fikk Rosencrone nemlig ikke sete og stemme i statsrådet og hadde overensstemmende hermed en lavere rang enn statsrådets medlemmer. Hans stilling var således faktisk alene, hvad vi kaller en utenriksråds, dog således at han refererte sit departements saker i statsrådet. Først efterat Rosencrones loyalitet overfor kabinettet og duelighet var blit prøvet og tat for god, fikk han 4 sept. 1782 sete og stemme i

statsrådet som statsminister, dog efter egen begjæring med fritagelse for å bivåne statsrådet i de innenlandske saker. Herved økedes hans innflydelse gradvis; men først den 6 april 1784 blev han helt likestillet med de øvrige statsministre.

Det nye system, hvorefter kabinettet skulde lede utenrikspolitikken, innviedes på det klareste ved en kgl. kabinetsordre av 3 desember 1780, som bød Guldberg som »våres statssekretær og som den der kjenner våres vilje å opsette sine tanker kort og fullstendig« om den utenrikske politik.

Guldberg avleverte straks (6 desember) en lengere betenkning. Efterat den hadde været tat under overveielse av statsrådet, og »alle dettes medlemmer hadde funnet den i alle måter stemmende med våres virkelige system og våres stats sande vel« sendtes den ved en kabinetsordre til Rosencrone, forat han kunde rette sig efter den.

Den for utenriksministeren således utarbeidede instruks, som optrak Danmark-Norges stilling i den daværende europæiske koncert, omhandlet monarkiets forhold til 16 europæiske makter. Særlig blev selvfølgelig forholdet til de 2 øvrige nordiske makter, Rusland og Sverige, inngående behandlet.

Idet instruksen hvis sprog og avfatning tydelig røber Guldbergs personlige forfatterskap, innlededes med, at det eneste hovedøiemed for den dansk-norske utenrikspolitik var å bevare freden, karakterisertes det særlige forhold til det allierte Rusland således:

»Vi har i 1773 sluttet med Rusland en defensiv allianse og i henseende til Sverige ennu en offensiv allianse. Begge staters fordele var derved blit så nøie forenet, at de begge i mange henseender må tenke og handle ens. Et forbund så nøie og med så megtig en stat gir os sikkerhet for en altid lurende nabo (ɔ: Sverige): endog den værste vilje tør

ei bryte frem, fordi Rusland på dene ene og Danmark på den annen side forfærder likeså meget, som det trøstende Frankrike (Sveriges allierte) er langt borte. Freden synes da sikker, og den er det, Kongen ønsker. — Dette store monarki (Rusland), som så gjerne tar del i europæiske kriger og derfor ofte har enten flåte eller krigshærer langt borte fra sine grenser, ja lettelig kan være i et parti motsat det franske, har i sådanne omstendigheter å frygte et anfall av Sverige, hvilket alene kan forebygges ved den frygt, Sverige må ha for os: følgelig er Danmarks allianse vigtig for Rusland. Jo mere dette rike vil spille hovedroller med i Europa, jo vigtigere er det for samme å kunne regne på os i alle de tilfelle, hvor vår fordel kan forenes med Ruslands. En magt av annen orden blir betydelig, når en magt av den første trenger dertil. Danmark bør derfor gjerne unde Rusland sin vegt og sin anseelse i Europa. — Vi har aldri, når vi bruker forstand og handler snildelig, å frygte for Ruslands overvegt eller skjelve for en dependance. En stat som like så meget behøver os, som vi den, kan ikke oprette over os nogen bydende magt, medmindre vi selv innbyr den dertil. — Rusland er os den beste bundsforvant, ti Rusland er for Sverige, vår arvefiende, forskrækkelig, siden Sverige der har en overmegtig nabo, og for os er denne ven magelig, likeså vel som nyttig, siden den ei er vår nabo. — Foruten den bestrebelse, som vi værdig for os bør ha i alt, hvad der kan bevare os Ruslands venskap, kunde det være ønskelig, om vi ved vår innflydelse der kunde engang gjøre Kjøbenhavn til et vigtig oplagssted for russiske varer. — Grenserne mellem vår og den russiske Finmark er ikke fastsat. Et beleilig øieblik burde gripes for å bringe også dette i rigtighet. — Rusland har garantert den gamle svenske statsforfatning, og vi ikke. Vor traktat med Rusland forbinder os til, når Rusland vil, å angripe tillike for å bringe tilbake den gamle regjeringsform. Hittil har Rusland ei

villet; og da vi ei uten krig kan befordre forandringen, og den nuværende svenske regjering ei er frygtelig, og vi ved Ruslands venskap har al menneskelig sikkerhet, så synes for os ingen årsag å være, hvorfor vi skal skynde på en feide, hvor nødvendigheten ei er større, men utfallet like så uvisst, som bekostningerne yderst svekkende for staten. — Rusland har i avvigte forår foreslått os en konvensjon. Vi antok den. Sverige har siden tiltrådt den. Keiserinnen har foregit, at dens hensigt var å beskytte de forbundne makters neutrale handel grunnet på deres traktater og den av dem gjorte deklarasjon. Det er bekjent, at England, som ved sine kapere mest forstyrrer seiladsen, også mest vilde lide ved denne konvensjon. England som ønsker å svekke konvensjonens virkning, tilstod os den lenge ønskede eksplikasjon på den i vår traktat tvetydige artikel. Vi mottok eksplikasjonen, og mistillid av Rusland og vrange efterretninger gjorde, at dette blev såre ilde optat. Dog forandringen her hjemme (Bernstorffs avgang) har ventelig utslettet alle ubehagelige inntrykk ved et hoff, som vil os vel og som behøver os. — Keiserinnen har lovet Europa i den tilkommende fredsslutning en såkallt Code Maritime, hvis fornemste artikel vedblir: neutralt skib, frit gods, og Kongen har forbundet sig til å understøtte dette forslag. Man venter å gjøre denne almindelige sjørett antagelig for alle makter.«

Om forholdet til Sverige uttalte instruksen bl. a.: »Sverige, vår nærmeste nabo, bevarer altid sit gamle sindelag mot Danmark. Hver en leilighet hvor det kan yttre sig, brukes, og vi måtte overlate os til den uforsvarligste dorskhet, når vi ikke altid hadde øine festet på denne nabo. Dette nag til os er så meget forunderligere, som det ikke er Sverige, som har tapt provinser til Danmark, men Danmark, som ser like overfor sig sine gamle vidtløftige lande i svenske hender; og den danske statsmann synes å ha antat den grundsetning, at disse provinser, som vilde koste en blodig

kamp å erobre, og de betydeligste omkostninger og krig på krig å beholde, neppe (det Båhusiske undtat) fortjener vår begjærlighet. Men Sverige hater os og dets konge hater os selv. Dog med årvågenhet og sand statsklogskap har vi under den Høiestes velsignelse intet å frykte. Uten stolthet kan vi tro os vår lurende fiende like. Vår landmakt tør ei vike for hans, og vår flåte er bedre. Gjeld og omtrent like trykkende har vi begge. Er Frankrike de svenskes ven, så er Rusland vår og det nærmere og for os mere virkende. — Den overmakt, som kong Gustav gav sig 1772, var Danmark ubehagelig; ti de gamle partier måtte ophøre, folket blev mere samlet, krefterne kunde bedre brukes, og en krig lettere besluttes og føres. Vi kunde ønske den gamle rigsdag i sin forrige kraft. Vår traktat med Rusland forbinder os til å virke med, når Rusland forlanger det. Imidlertid synes Danmark ennu ei å ha årsak til å frygte denne kongelige overvegt.«

For Rosencrone som nordmann måtte denne instruks være av særlig interesse, forsåvidt den berørte Norges grenseforhold i Finmark og mot Båhuslen. Med hensyn herpå blev instruksen imidlertid alene på papiret. Først i 1826 lykkedes det å få fastsat grensen i Finmark. For i Båhuslens vedkommende fikk det som bekjent sit forblivende med den i 1660 etablerte grense. Mens — som instruksen viser — de skånske landskaper i og med freden 1720, ansåes for endelig tapt for Danmark, kunde imidlertid den dansk-norske enevoldsregjering gjennem hele det 18 årh. ikke forsone sig med tapet av Båhuslen. I 1739—40 blev der således pleiet diplomatiske forhandlinger med Sverige om en gjenerhvervelse av landskapet. I 1780 inngik spørsmålet om en regulering av grensen mot Båhuslen som foran omhandlet i den dansk-norske utenrikspolitiks program. Den kortvarige krig mot Sverige i 1788 var også rettet mot Båhuslen, som da delvis blev okkupert av nordmennene.

Ved det nye system for utenrikspolitikens ledelse gled Danmark-Norges utenriksstyre for en vesentlig del statsrådet av henderne. De fremmede regjeringer og deres diplomater var i de følgende år ikke i tvil om, at Guldberg var den egentlige styrende og at Rosencrone ikke i vesentlig grad kunde handle på egen hånd. Rosencrone måtte også finne sig i, at Guldberg, når det lystet ham, grep inn ved skrivelser til diplomaterne. Særlig stod Guldberg i fortrolig brevveksling med *Schumacher,* innehaveren av den vigtigste ministerpost, sendemannsstillingen i Petrograd. I sammenligning med Guldbergs breve til denne sendemann var Rosencrones depecher, om de enn kunde inneholde nodvendige og vigtige ordrer, kjendelig av ringere betydning.

Selvfolgelig skadet det Rosencrones anseelse som utenriksminister, at de utenlandske diplomater måtte vite, at det var Guldberg, som i grunnen var den virkelige leder av det utenrikske styre. Det var meget uheldig, at den daværende russiske sendemann i Kjøbenhavn Sacken — den utenlandske diplomat med hvem man på grunn av alliansen med Rusland stod mest i kontakt — viste sig alt annet enn behagelig å ha å gjøre med. Sålenge Bernstorff hadde været utenriksminister, hadde denne med sin overlegne personlighet mestret Sacken. Men Rosencrone formådde ikke å utøve en lignende innflydelse på Sacken. Da han som foran omhandlet ikke uten engstelse og trang til støtte formådde å makte sit unegtelig særdeles vanskelige embede, gjorde han ofte et mindre imponerende inntrykk på diplomaterne.

Sacken blev lett ustyrtelig hidsig. Desuten kunde han, da han nu ikke mere hadde Bernstorff overfor sig, finne behag i å optre med en veldig selvbevisthet. Allerede i efteråret 1781 var det kommet til ubehagelige rivninger mellem Rosencrone og Sacken. Efterat den sistnevnte så

en tid hadde vært høfligere, blev det våren 1783 helt galt igjen. I et større selskap hos Sacken fikk verten uten nogen grunn et anfall av sin hidsighet og overfuste Rosencrone på en sådan måte, at denne sa: »Vous oubliez, que vous parlez à un ministre du roi, et je suis sûr, que M. Schumacher ne parle pas ainsi au cte Ostermann (den russiske visekansler)«. Sacken svarte kort og fyndig: «Mais aussi je ne suis pas Schumacher, et je ne parle pas au cte Ostermann«. Slutten på kontroversen blev, at Rosencrone erklærte ikke mere å kunne forhandle med Sacken. Guldberg måtte nu foreløbig overta dette arbeide. Skjønt der ikke blev fremført nogen formel klage over Sacken til den russiske regjering, blev det dog klart antydet, at man ønsket å bli fri for ham. I Petrograd vilde man helst, at Sacken skulde bli i Kjøbenhavn og at en annen minister skulde utnevnes fra dansk side til å forhandle med ham. Men en sådan krenkelse mot Rosencrone, som i virkeligheten vilde vært en slags avskjedigelse, kunde man fornuftigvis i Kjøbenhavn ikke innlate sig på. Guldberg skrev med føie herom til Schumacher: »Skulde en dansk statsminister danse fra sin post, når en russisk envoyé måtte begegne ham med grovhet, så farvel fædreland.« Det endelige resultat blev da også, at Sacken blev kallt tilbake under den form, at han fikk tjenstledighet i nogen måneder. Han kom ikke tilbake til Kjøbenhavn.

Også utenfor de diplomatiske kredse skadedes Rosencrones politiske omdømme av hans avhengige stilling overfor Guldberg. I anledning av Rosencrones erholdelse av stemme i statsrådet den 6 april 1784 omtalte således *Charlotte Dorothea Biehl* — den ganske kjente kvindelige skribent i 18 årh.'s siste halvdel — Rosencrone i følgende ordelag: »Geheimeråd Rosencrone der ved kongen av Preussen var blit minister for de utenlandske saker og til

ære for sin høie befordrer lot ministrene skrive 8 til 9 brever i rad og begjære forholdsordre i vigtige begivenheter uten å besvare dem et brev, hadde vel hat sete men ingen stemme i statsrådet; da man (d. v. s. Guldberg) alletider kunde være viss på hans (stemme), så var det en følge, at han måtte ha den.«

Verdenskrigen som avsluttedes ved freden i Versailles den 3 september 1783, satte naturlig nokk helt og holdent sit preg på Rosencrones utenriksministertid. Monarkiet pressedes fra alle kanter, fra England, fra de allierte krigførende nasjoner og fra dets allierte Rusland. Utenrikspolitiken knyttedes nu tett op til Rusland i langt større utstrekning enn i Bernstorffs tid. Følgen var imidlertid, at Danmark-Norge blev helt prisgitt Rusland og dettes representant i Kjøbenhavn. Sacken optrådte som den, der ikke tålte nogen motsigelse imot, hvad han mente, var hans store keiserinnes vilje. Han kunde te sig, som om han var en slags russisk generalguvernør eller visekonge i Kjøbenhavn. Det var ikke bare Rosencrone som hans optreden gikk utover. Han avholdt sig enn ikke fra å være uhøflig imot de kongelige personer.

Det med Rusland og Sverige oprindelig sluttede væbnede neutralitetsforbund beredte imidlertid det dansk-norske utenriksstyre mange skuffelser. Om det enn nemlig i den første tid vistnokk forøkede sikkerheten for den danske og norske skibsfart og derved virket til, at denne steg, forandret dette sig, da forbundet kom til å omfatte forskjellige lande — således Preussen — som ingen sjømagt hadde, men dog skulde vernes av det. Det viste sig tilfulle, at Bernstorff hadde hat rett, når han hadde stillet sig meget tvilende med hensyn til de fordele et almindelig forbund vilde by den dansk-norske handel. Den iver, Guldberg fra først av hadde hat for neutralitetsforbundet, hadde åpenbart vært nært ved den antiengelske

ånd, som dengang hersket ved hoffet, og som motsetningen til den engelsksindede Bernstorff yderligere egget. Men også deri var der for Guldbergs vedk. inntrådt en forandring. I 1782 svinget hans personlige sympatier i alfall delvis over på engelsk side.

Keiserinne Katharinas innbydelse til gjennem det vebnede neutralitetsforbund å skape en ny folkerettslig sjørett i krigstilfelle ledet ikke til noget resultat. Keiserinnen som øiensynlig snart tapte interessen for saken gjorde til det danske utenriksstyres skuffelse intet for i praksis å gjennemføre forbundets grunnsetninger. Ennskjønt keiserinnen i alfall i navnet optrådte som megler under fredsavslutningen efter verdenskrigen, inneholdt Versailles-freden intetsomhelst om anerkjennelse av den vebnede neutralitets grunnsetninger. Keiserinnen gikk da også glipp av den berømmelse, hun hadde attrådd, nemlig å bli verdens velgjørerinne ved å stifte en ny internasjonal sjørett.

Ennskjønt England, mot hvem det vepnede neutralitetsforbund nærmest var rettet, ikke vilde gå inn på det av forbundet opstillede program, inntok det til en viss grad en forsigtig holdning. Det førte et forekommende sprog både overfor Kjøbenhavn og overfor Petrograd. Likefremme innrømmelser innlot øriket sig dog ikke på. Det var en betydelig fordel for Danmark-Norge, at kontrabandespørsmålet var blit avgjort ved den særlige traktat av 4 juli 1780. Det forekom nemlig ikke sjelden opbringelser av norske og danske handelsskiber og domfeldelser av dem ved engelske domstoler. Engelske fartøier kunde endog tillate sig sådanne overgrep i farvandene ved den norske kyst, at det blev nødvendig å la krigsskibe krysse langs denne for å holde dem i ave.

Under disse kontroverser med England hadde man god støtte hos de russiske diplomater i London. Over-

hodet viste Rusland sig i disse vanskelige krigens år på flere måter som en særdeles pålitelig og nyttig forbundsfelle, hvorfor Guldberg-Rosencrone trods skuffelsen over, at den russiske regjering gjorde altfor litet for å opretholde neutralitetsforbundets anseelse, fremdeles med iver opretholdt alliansen med Rusland.

Venskapet med Rusland ledet til, at der den 19 oktober 1782 blev sluttet en betydningsfull handelstraktat mellem Danmark-Norge og Rusland. Traktaten var vistnokk det første ledd i planen om å gjøre Kjøbenhavn til et oplagssted for russiske varer, hvilken plan som foran nevnt inngik i den for Rosencrone utarbeidede instruks. Ved den anførte handelstraktat bestemtes mellem de 2 makter, hvad der skulde ansees for kontrabande, likesom konvensjonen om det vebnede neutralitetsforbund påny fastsloges. Traktaten omhandlet videre den for skibsfarten i Øresund så betydningsfulle sundtoll, som blev nedsat for tobakk og tømmerbjelker, som kom fra Rusland. Overensstemmende med Oplysningstidens frisindede ideer tilstod traktaten den dansk-norske stats undersåtter fullkommen religiøs samvittighetsfrihet i Rusland, mens russere omvendt fikk lignende frihet i Danmark-Norge.

Når utenriksstyret opretholdt alliansen med Rusland med sådan iver, var det vistnokk begrunnet bl. a. i forholdet til Sverige. Som foran nevnt gjenoptok Gustav 3 de eldre svenske planer om en anneksjon av Norge. Våren 1783 syntes det rette øieblik å være kommet til et overfall på Danmark, idet dettes forbundsfelle Rusland nu var optat av å ordne sit forhold til Tyrkiet. Den foran omhandlede Sacken-Rosencroneske kontrovers, som blev almindelig kjent, innrapportertes selvfølgelig til Sverige og kunde også synes å tyde på, at alliansen mellem Danmark-Norge og Rusland holdt på å svekkes.

Påskuddet til et overfall fra Sveriges side skulde

hentes fra Øresundtollen. Sverige skulde protestere mot denne toll. Samtidig skulde en svensk fregat lokke det danske vaktskib til å fyre på sig. Dette skulde tas som krigsgrunn, og en svensk eskadre, som holdtes fullt utrustet i Karlskrona, skulde straks styre mot Kjøbenhavn, blokere denne by og hindre danskerne å utruste sin flåte. På samme tid, som de danske krigskibe holdtes innestengt i Kjøbenhavn, skulde landtropper føres over til Sjælland fra Skåne ganske som Karl 12 i sin tid hadde gjort i den kortvarige krig i året 1700. Samtidig skulde mindre troppemasser settes i bevegelse imot den norske grense for å okkupere Norge og således omsider opnå dette lands anneksjon.

Innen Gustav 3 påbegynte dette dristige angrep — som dog i nogen grad kunde forsvares under hensyn både til de defensive og offensive allianser Danmark-Norge hadde inngått med Rusland mot Sverige og til det dansk-norske utenriksstyres program om en grenseregulering mot Båhuslen — holdt han det nødvendig på forhånd å sikre sig fra Katharina 2's side. Det lykkedes dog ikke Gustav å opnå keiserinnens konsens.

For å vinne tid foretok Gustav 3 vinteren 1784 en reise til Italien. Meningen var, at overfallet skulde finne sted våren s. å. efter hans tilbakekomst. Da var imidlertid fremdeles Sveriges forhold til Rusland av den beskaffenhet, at angrepsplanen til lykke for Danmark-Norge fallt bort av sig selv. Keiserinnen gav samtidig de sterkeste forsikringer til regjeringen i Kjøbenhavn om, at hun var rede til å stille en troppestyrke til dens rådighet, som vilde være tilstrekkelig stor til å holde den svenske konge i ave.

Forbundet med Rusland hadde også ved denne leilighet gjort stort gavn, og den av Guldberg-Rosencrone førte

faste utenrikspolitik, basert på en intim allianse med Rusland, hadde forsåvidt vist sig å være den rigtige.

Fra våren 1784 blev Danmark-Norges utenrikspoliske stilling lettere. Rosencrone fikk imidlertid selv ikke nyte godt av de roligere utenrikspolitiske forhold, hvori monarkiet nu for en tid inntrådte. Den 14 april 1784 fallt nemlig det Guldbergske regime ved kronprins Fredriks på forhånd ved forhandlinger med Bernstorff med flere vel forberedte, meget dramatiske personlige inngripen.

Regjeringsforandringen innledede ved en rekonstruksjon av statsrådet for i anledning av kronprins Fredriks forestående inntreden i rådet fremdeles å sikre arveprinsen og Guldberg flertallet innen dette. Guldberg ansä nemlig alene Rosencrone for helt pålitelig. Han var derimot kommet i tvil om de øvrige statsministres fortsatte støtte, såsnart kronprinsen var inntrådt i statsrådet.

Den 4 april 1784 meddeltes Eichstedt avskjed som medlem av statsrådet, i hvilket Guldberg nu inntrådte den 6 april. Samtidig erholdt Rosencrone stemme som de øvrige statsministre og som nyt medlem av statsrådet blev utnevnt konferensråd *Chr. L. Stemann.*

Da kongen den 14 april 1784 hadde tat sete i statsrådet, vilde Rosencrone, Guldberg og Stemann overrekke ham sin skriftlige ed som medlemmer av rådet; men den 16-årige kronprins bad dem vente hermed, til han hadde fått kgl. approbasjon på hvad han hadde å foreslå. Kronprinsen trak frem et beskrevet papir, hvorav han opleste:

»Min nådigste konge, fader og herre! Da min nådigste hr. fader har hat den nåde og kjærlighet for mig nu å sette mig i sit geheimestatsråd, så erkjenner jeg, som jeg bør, denne Deres nådige fortrolighet med den dypeste ærbødighet og største taknemmelighet. Men som jeg er overbevist om, at tingene meget bedre bestyres uten et kabinet, så må jeg underdanigst bede min nådigste hr. fader å opheve kabinettet, hvorved statens publikke affærer

kommer igjen på den fot, de altid har vært inntil nu på 14 à 15 år. —

Likeledes tror jeg mig forbundet i min samvittighet underdanigst å foreslå igjen uti Deres statsråd å innsette 2 brave menn, som før har vært uti samme, og som nu står på pensjon istedetfor efter deres ønske å opofre sig til Deres majestets og landets tjeneste, nemlig geheimeråd Rosenkrantz og geheimeråd grev Bernstorff, samt tillike å innkalle i statsrådet general Huth og geheimeråd Stampe, da alle disse 4 menn forener for sig, enhver især, de til en god og duelig rådgiver fornødne egenskaper og derfor såvel innen- som utenlands er bekjente og agtet.

Skulde nu, som jeg ønsker og håper, min nådigste herre og fader i nåde bifalle disse mine velmente forslag, så ber jeg underdanigst, at Deres resolusjon herpå må nådigst meddeles, og at den derhos føiede ordre til det danske kanselli må bli av Deres Majestet underskrevet, samt at det må være mig tillatt straks i Deres Majestets navn å la bemeldte fire brave og tro menn vite, at de skal innfinne sig i høistsammes geheimestatsråd. Jeg forblir o. s. v. Fredrik. C. P.«

Da kronprinsen hadde lest dette skriftstykke op, forela han kongen dokumentet tillikemed en ordre av samme innhold til det danske kanselli. Den sindssvake konge skrev, skjønt den overrumplede arveprins søkte å hindre det, uten bemerkning under, hvad hans søn således forela ham, hvorefter kronprinsen lot statsministrene Rosencrone, Guldberg, Stemann samt Moltke vite, at kongen ikke mere behøvet deres tjeneste. Den følgende dag innleverte de nevnte statsministre sin avskjedsansøkning, som derefter blev innvilget dem, for Rosencrones vedkommende med 2500 Rdl. i årlig pension. Av den gamle regjerings medlemmer gikk alene Thott og Schack Rathlou over i den nye regjering.

Rosencrones politiske virksomhet var hermed avsluttet. Rosencrone var Norges representant for den vanlige europæiske høiere politikertype i det 18 århundrede. Som regel var nevnte århundredes statsmenn økonomisk uavhengige, høiettede personligheter — således i Danmark

Thott, Schack Rathlou, Bernstorfferne, Iver Rosenkrantz, Moltkerne — hvis livsinteresser overensstemmende med Oplysningstidens ideer gikk ut på å fremme alt humanitært og filantropisk. Samtidig som deres livsanskuelse hadde et aristokratisk islett, var deres syn på menneskehetens utvikling særdeles optimistisk. Til fremme av tidens ideer lot de almenheten i vistnokk adskillig større utstrekning enn nu vanlig nyte godt av sine biblioteker og kunstskatter, likesom de i stort omfang lot sine efterlatenskaper disponere i altruistisk øiemed. Overensstemmende hermed kom også — som nedenfor omhandlet — Rosencrones eiendele efter hans bestemmelse det offentlige tilgode ved hans død.

Som politiker mottok Rosencrone datidens vanlige ytre utmerkelser. I 1780 fikk han samtidig som sin utnevnelse til utenriksminister titel av geheimeråd. Efterat han alt 1778 var blit storkors av Dannebrog, mottok han i 1809 personlig Elefantordenens insigner av Fredrik 6, til hvem han, da bitterheten over begivenheten den 14 april 1784 var forsvundet, i årenes løp knyttedes ved et fast venskap. Endelig blev Rosencrone som en anerkjennelse fra hoffets side og vistnokk også for å heve ham i de utenlandske diplomaters øine den 9 desember 1783 ophøiet til dansk-norsk greve; han er den eneste innfødte nordmann som har opnådd denne verdighet.

Også vitenskapelige æresbevisninger blev ham tildelt. Allerede under sit ungdomsophold i Italien i 1761 var Rosencrone blit optat som medlem av det arkadiske akademi i Rom og det clementinske akademi i Bologna. Nu blev han i 1786 æresmedlem av det norske videnskapernes selskap i Trondhjem. Endelig blev han i 1808 æresmedlem av vitenskapernes selskap i Kjøbenhavn.

Efter sin avskjed som utenriksminister gjeninntrådte Rosencrone ikke i statstjenesten. Han foretrak å leve

som grand seigneur og mæcen i Kjøbenhavn, dyrkende de studier især i historie, statsvitenskap og filosofi, hvortil han under sin fortrinlige utdannelse hadde lagt grunnvolden. Av sine midler understøttet han samtidig rikelig kunstnere og vitenskapsmenn, for hvem hans hjem altid stod åpent.

Som foran nevnt var Rosencrone av sterk fysisk konstitusjon. Høsten 1811 begynte han imidlertid å skrante, og den 5 desember s. å. avgikk den gamle bergenser ved døden. Efter eget ønske blev Rosencrone begravet i stilhet i St. Petri kirke i Kjøbenhavn. I kirken er senere reist et praktfullt mausoleum over Rosencrone og hans først i 1838 avdøde hustru.

Utenriksminister Rosencrone og hustru var barnløse. På samme måte som sit bysbarn Holberg ønsket imidlertid Rosencrone, at den meget betydelige formue ektefellerne eiet også efter deres død skulde virke til fremme av de ideer de så trofast hadde tjent i sit liv. Likesom Rosencrone altid hadde søkt å bestemme sit liv overensstemmende med sit valgsprog »omnia patriae«, skulde hans efterlatenskaper også efter hans død holdes samlet til fremme av fedrelandets øiemed og interesser.

Ved sin svigerfars død arvet Rosencrone dennes betydelige samling av *danica*, bøker, manuskripter, karter og portretter. For at samlingen kunde inngå som ledd i et offentlig bibliotek skjenket Rosencrone samlingen til kongen, som i 1807 overdrog den til det store kgl. danske bibliotek. Her utgjør samlingen en særskilt avdeling under navn av den *Hjelmstierne-Rosencroneske boksamling*. Den er nu en av nevnte biblioteks herlige skatter, som har vært og stadig er en vigtig hjelpekilde særlig for dyrkere av dansk litteratur.

Ved testamentarisk disposisjon av 30 september 1809 oprettet ekteparret Rosencrone videre den *Hjelmstierne-*

Rosencroneske stiftelse, hvorved Rosencrone manifesterte sit patriotiske sindelag ved særlig å forbeholde sit norske fedreland 25 000 Rbdlr., hvorav 12 000 Rbdlr. til det nye universitet i Kristiania og 4 000 Rbdlr. til vitenskapernes selskap i Trondhjem. Efter de for stiftelsen gjeldende fundatser har den til hovedøiemed »å lindre uforskyldt trang, bidra til lykkelige ekteskapers formerelse i næringsstanden, understøtte fremadstrebende, uformuende ungdom, utbrede kultur og vitenskapelighet, samt opmuntre talenters heldige utvikling«. Stiftelsen som først trådte i virksomhet i 1862, står under den danske regjerings overopsyn med sete i Kjøbenhavn. Dens kapital utgjør for tiden ca. $3^1/_4$ million kroner. Inntektene, hvorav $^1/_3$ legges til kapitalen, kommer såvel Danmark som Norge tilgode. For Norges vedkommende går inntektene efter nærmere bestemmelse til universitetet, vitenskapernes selskap i Trondhjem, til kunstnere og til understøttelse av fattige på Rosendal gods.

Norsk og dansk vitenskap og kunst vil stedse stå i taknemlighetsgjeld til Rosencrone for disse høihjertede gaver, som for altid vil bevare hans navn fra glemsel.

Rosencrones personlighet blev også høit skattet i hans egen tid, og ved hans bortgang erkjentes det, at fedrelandet i ham hadde mistet en av sine beste borgere. Som et vidnesbyrd herom skal sluttelig hitsettes følgende nekrolog i et til Rosencrones minde i 1812 utgitt skrift:

Hans private liv var helliget edel virksomhet. Med største begjerlighet grep han vitenskapernes under mange års embedsarbeider forlatte tråd. Intet vigtig historisk, statsvitenskapelig eller moralsk-filosofisk skrift lot han være ulest og unyttet, og skjønt han ikke følte kald til som skribent å gavne medborgere, manglet det ham dog ikke i flere fag på kunnskaper og i intet på fremstillingsevne. Følgen av en ved erfaring og granskning skjerpet dømmekraft var et lyst blik, hvormed han fra et ophøiet standpunkt overskuet begivenheternes gang. Ved eget eksempel over-

tydet om den innvortes kraft, som vitenskapens ekte ånd skjenker den dannede mann i alle livets aldre, fant han glede i å understøtte og fremhjelpe talentfulle unge menn på den vitenskapelige bane. Med fornøielse mottok han utnevnelse som æresmedlem av det norske vitenskapers selskap og senere av det danske vitenskapers samfund, hvis forsamlinger han ofte bivånte. Lysten å utvide sine kunnskaper og berike sin ånd med nye ideer, forlot ham aldri og enn i de siste år av sit liv fant han behag i under en aktet vens veiledning å dyrke et levende sprog, han i sin ungdom ikke hadde lært.

Med klog sparsommelighet bestyrte han sine private anliggender og anså orden i sit husvesen mere som plikt enn fordel. Men hvor enten offentlig anliggende opfordret den formuende statsborgers deltagelse, eller uforskylt privat trang krevet virksom hjelp, savnedes aldri edelmods og velgjørenhets ånd. Varsom i å nære håp eller frykt vedlikeholdt han stedse en sindsrolighet, der forkyndte sig i det blideste åsyn, og hyldende lyse grunnsetninger viste han å gjøre sin omgang ikke mindre lærerik enn behagelig. Pliktens kall og hjertets stemme aktet han over utvortes forhold; derfor kunde ingen begivenhet rokke hans trofasthet mot venner, og når motgang ramte disse, var hans hjelp og deltagelse sikker.

Hvo erstatter savnet av det hjerte
som for dyd, for sandhet og for plikt
slog så varmt og som i fryd og smerte
ømt og trofast blev sig stedse likt?

Ham gav sjelens adel storhet, heder
mer enn skjoldemerkets høie krav.
Til veldedighetens himmelgleder
viet han det guld, som himlen gav.

Høit i visdoms tempel skal hans minde
nevne ham blant kunnskaps venner stor;
aldri glansen om hans navn skal svinde.
medens lærdom har et hjem i nord.

Derfor fedrelandets klager lyder
edle Rosencrone! ved dit lig
derfor manges tunge tårer flyder;
derfor smerten her uttaler sig.

Vårt er tapet! edle! du har vunnet!
nu dit skjønne navn uttydes helt!
paradisets rose har du funnet,
dig en himmel-krone er tildelt.

Som trykte kilder er i det vesentlige benyttet: M. G. Greve af Rosencrones Minde (1812); Høst: Clio I; Dansk Litteraturtidende 1811; Manthey: Ridderes Levnetsløp 1809—17; Gjessing: Struense og Guldberg (1849); Holm: Danmark-Norges historie under Kristian VII og Bidrag til karakteristik av den Guldbergske tid; Friis: Bernstorffske breve; Danske Traktater.

ENGLISH SUMMARY

During the years 1780—1784, Marcus Gerhard Rosencrone, a Norwegian, was Minister for Foreign Affairs to the Dano-Norwegian king. He was born at Bergen on May 25th, 1738. After a careful education and a three years' stay abroad, he entered diplomacy, and became Dano-Norwegian Minister at Berlin in 1774. On the overthrow of Bernstorff in the autumn of 1780 he was appointed Minister for Foreign Affairs on Dec. 4th, probably at the instigation of Frederic II of Prussia.

His term of office was overshadowed by the World War arising out of the American War of Independence. Denmark-Norway succeeded, indeed, in remaining neutral, but the very lucrative carrying trade created serious difficulties, both with the belligerents and with neutral states.

Rosencrone had many qualities, but he was no independent mind. As the king, Christian VII, was incapable of governing, the real management of foreign affairs lay, therefore, chiefly in the hands of Guldberg, the energetic private secretary of the king. While Bernstorff's sympathies had been with the English, Guldberg's were the reverse.

At the invitation of Empress Catherine II of Russia, Denmark-Norway had entered the League of Armed Neutrality in July, 1780. The aim of this League was to protect neutral trade during the war, and to enforce some maxims of international law, such as the following: a free ship makes free cargo, only effective blockade is valid, etc. While Bernstorff had striven to maintain his independence against belligerents and neutrals alike, the foreign policy of the country was now closely dependent on that of Russia, to which country Denmark-Norway was already bound by alliances. The League of Armed Neutrality brought many deceptions to the Dano-Norwegian government, as the Empress did nothing to enforce its maxims. Nevertheless, the Russian diplomats in London proved useful to the government during the numerous controversies which arose out of the war. It was probably also due to the influence of Russia that, in 1783—84, the plans of the Swedish king Gustaf III for an attack on Denmark-Norway were frustrated.

On April 14, 1784, Rosencrone, together with three other members of the government, was dismissed at the instigation of Crown Prince Frederic. He did not take public service again, but lived privately in Copenhagen until his death in 1811.

By his marriage with a daughter of Chief Justice Hjelmstjerne, Rosencrone inherited a considerable collection of Danica, books, manuscripts, maps and portraits. In 1807, this collection was given to the Danish Royal Library, where it forms a separate division under the name of the Hjelmstjerne-Rosencrone collection.

By a will set up in 1807, Rosencrone and his wife created the Hjelmstjerne-Rosencrone foundation, whose chief aims are »to mitigate undeserved distress, to contribute towards the promoting of happy marriages among the trading classes, to assist industrious but necessitous youths, to spread culture and science, and to encourage the favourable development of talent«. The Foundation, whose capital is now some 3¼ million crowns, is to the benefit of Norway as well as of Denmark.

STEVNE.

AV EDV. BULL.

For den som vil vinne frem til forståelse av de skiftende former, under hvilke de norske bønder ned gjennem tidene har utøvet sit selvstyre, er det vigtig å studere tingordningens utvikling, ikke bare slik som den trer frem gjennem lovenes regler, men også slik som den var i det virkelige liv. Og først og fremst gjelder det da å få fat i bygdetingene, hvor bønderne virkelig selv avgjorde sakene og hvor statens representanter gav mer eller mindre tilfældige gjesteroller.

Om disse bygdetingenes organisasjon og virksomhet har lovene ikke stort å fortelle. Vi må forsøke å rekonstruere dem ut fra mangehånde spredte oplysninger, og vi må regne med at der var store forskjelligheter fra landsdel til landsdel. Men vi har også lov til å regne med at der er en meget sterk kontinuitet ned gjennem århundredene innenfor det samme område, slik at også forholdsvis nye oplysninger kan gi viden om langt tilbakeliggende tider.

Det er et enkelt, avgrenset emne fra de norske bygdetingenes historie i middelalderen, som her skal behandles.

I sin store avhandling om tingsteder peker Alex. Bugge på[1] at uttrykkene *stefnubær, stefnustaðr* o. s. v. bare fore-

[1] Hist. Tidsskr. 5 R. IV 100.

kommer i en begrenset del av Norge, nemlig på Vestfold, i Borgesyssel, på Romerike, på Oplandene, i Gudbrandsdal, Valdres, Hallingdal og Numedal, derimot ikke i Ranrike, Telemark, Grenland, Agder eller på Vestlandet og nordenfjells.

For Ranrikes vedkommende har Bugge ikke rett, idet jeg har funnet bygdestevner omtalt der ialfall et par ganger[1], likeledes er »rette stevnestuer« nevnt i Grenland og Telemark[2]; men ellers er hans iakttagelse utvilsomt både rigtig og fruktbar[3]. Stevneinstitusjonen fins utbredt over praktisk talt hele Borgartings- og Eidsivatingslagen og, som jeg har forsøkt å vise[4], i en viss sammenheng med heredsinstitusjonen.

Som Taranger har pekt på[5], gjennemfører Bugge imidlertid ikke klart skillet mellem ting og stefna. Til gjengjeld trekker Taranger skillet så meget tydeligere op, idet han hevder at »þing og stefna er forskjellige rettsbegreper. Tinget er domsstedet, stevnet er almindelig sammenkallt til bevisoptagelse (profstefna)«.

Alt ordet *profstefna* gjør en imidlertid litt mistenksom. Det forekommer ikke ofte; jeg kjender det bare fra nogen få steder, således fra 1372 fra Enebak og fra 1436 fra Øslebø i Kalladalands skibrede på Vestagder, altså utenfor det egentlige stevneområdet[6]. Men navnlig Enebaks-

[1] DN. III 719, 1162.
[2] Aktstykker til de norske stændermøders historie, utg. O. A. Johnsen, s. 81—84.
[3] Den stevnestuen som omtales på Vossevangen i 1563 (DN. IX 788) står helt isolert, og det er videre å merke at brevet om den ikke er norsk, men dansk. Stedsnavnet Stevnebø på Hisøen i Gulen (ikke langt fra Gulatinget) er neppe heller av betydning.
[4] Hist. Tidsskr. 5 R. IV 259 f.
[5] Hist. Tidsskr. 5 R. V. 2, anm. 5.
[6] DN. VIII 194; IX 267.

brevet, som hører til den senere biskop Eystein av Oslos brev, er meget omhyggelig i sin bruk av rettsterminologien, og bare nødvendigheten av å ha en egen terminus som profstefna synes å vise at det ikke kan være akkurat det samme som det enkle stefna; derimot lar det sig vel neppe gjøre å opstille noget skille mellem «almindelig stevne«, »bygdestevne«, »heredsstevne« og »stevne« alene.

At det som i teknisk betydning kalles «stevne», også en og anden gang kan kalles med det almindeligere ordet ting, har vi flere eksempler på [1].

En virkelig inngående undersøkelse av hvad stevnet egentlig er, er imidlertid ikke gjort, og materialet er desuten så fattig at man kanske ikke kan komme til nogen full klarhet; men det tør allikevel være umaken værd å prøve.

Et av de dokumenter som oplyser mest om stevnets saklige innhold, er følgende, som er utstedt av den danske høvedsmanden på Akershus Jesper Friis den 11 sept. 1553 [2].

»Jeg Jesper Friis høvedsmand på Akershus, hilser Eder Svend lensmand, Oluf Henriksen, Ingvoll Aker, Peder Aker og Hans Hansen i Råde sogn med gud. Vit at ærlig og velbyrdig kvinde fru Margrete til Holmen, salig Otte Brockenhuus' efterleverske, har berettet for mig om nogen tiltale, hun har til Eder, som hun sier og selv ydermere berette kan. Da efter den befaling jeg har på kongelig majestæts vegne særdeles i hans nådes fravær å skikke hver lov og ret, stevner jeg Eder førnævnte mænd å møte til bygdestevne på Lundeby den første bygdestevne der blir; hvis I ikke der kan forlikes, da retter Eder efter å møte for loven i Sarpsborg tre søknedager efter vinternat; hvis I ikke der kan forlikes, da retter Eder efter å møte for loven, de gode mænd og lagmænd som forsamles her i

---

[1] DN. III 1110.
[2] DN. XVI 638; jfr. 639.

Oslo tre søknedager efter St. Påls dag nu næstkommende å svare førnævnte fru Margrete til hvad hun kan Eder tiltale med rette. Gjører og hende hvad derom lov og ret er, ladende det ingenlunde under 8 ørtuger og 13 mark i brefabrot. Git på Akershus den 11 dag septembris, år etc. 1553. Under mit signet.«

Bygdestevnets opgave her — og i det følgende, næsten enslydende brev — er altså ikke å få optat prov, men å få bragt istand forlik.

Endda litt lenger kommer vi kanske ved et brev fra Vågå fra 1459[1], hvor seks lagrettesmænd kundgjor om nogen gårder at de er kirkens eiendom, og at de aldrig har hørt eller deres fedre før dem, at nogen har »amaget, enten på ting eller stevne, førnevnte jord«.

Ámága oversettes av Fritzner med »gjøre fordring eller påtale på noget under bestridelse av anden mands ret dertil«, og det sammenstilles med de ensbetydende ord *almaga* og *ámálga*. Ifølge en del yngre diplomer fra det 17 årh.[2] synes det imidlertid å ha fått en mere bestemt fiksert betydning.

De brevene, det gjelder, er en serie på 21 enslydende brev fra årene 1606—16, alle utstedt av lagmannen i Oslo Peder Jørgensen, i overvær av statholderen, kansleren, endel lensherrer, borgermestre og rådmenn i Oslo, til de to lagtingene (sist i januar og ved St. Hans; vintermarked og St. Hansmarked). De går ut på at lagmannen efter kongens befaling har »amaget og givet last og klage« på alle hans kongelige majestets jorder, geistlige eller verdslige, som ulovlig er kommet fra kronen, at der ikke skal »heffd eller fyern[3] på komme«; likeså har han fredlyst alle kronens og »stictens« skoger mot al åvirking. — En række av brevene

[1] DN. XVIII 77.

[2] RA., Statholderskapets innkomne saker 1594—1618 (pk. 4).

[3] Må sikkert være en dansk misforståelse av gammelnorsk *fyrnd*,

er på baksiden forsynt med påskriften »Amagelsebreff til Pauli Conversionis (el. Johannis Baptistæ) lagting år» o. s. v.

Denne form, hvorved kronen forbeholder sig al lovlig ret, er åpenbart meget gammel. Det er tydelig at lagmannen selv ikke rigtig har skjønt de former, han har brukt. Om grunnene til at netop denne lille serien er blit bevart, av den store mengde »amagelsebrev«, som må ha eksistert, kan vi ikke ha nogen formening. Nogen kongelig befaling som skulde ha gitt anledning for Peder Jørgensen til å begynde med denne skik, har jeg ikke kunnet finne; men det synes mig helt naturlig å tenke sig at slik har man gjort i mange lange tider før Peder blev lagmann[1].

Hvordan nu enn dette er å forklare, ser det ialfall ut til at stevnene har været brukt til å fremme denne art av påtale eller påstevning på.

To dokumenter fra Hedrum fra 1440-årene[2] vil dernæst kanske hjelpe os til nærmere forståelse. De er begge utstedt på Bakke (en nu forsvunnet gård som er gått op i Hedrum prestegård), »på rette stevnebø som ligger i Hedrumssogn på Vestfold«, og er begge datert til Hallvardsmesseaftenen, 14 mai. De er også rettslig set helt av samme karakter, idet de er likefremme dommer, avsagt av serskilt opnevnte domstoler, nemlig i første tilfælde fire prester og otte lagrettesmenn, i andet tilfælde to prester og tretten lagrettesmenn; saken gjelder i det første tilfældet en jord som både Hedrumspresten og en bonde gjør krav på, i det

---

gammel sedvane eller (i lovsproget) præskripsjon; vi finner en og anden gang i de middelalderlige diplomene uttrykket *hefð og fyrnd*, således DN. IX 218.

[1] I 1550-årene har kronen en sak gående mot Peder Hansson (Litle)s arvinger i anledning av ulovlig erhvervelse av krongods (NRR. I 198, 227); kan hænde vi her har et utgangspunkt for disse »amagelsene«.

[2] DN. II 739, 770.

andre tilfældet en tvist om kirkeveien til Hedrum; den blandede domstolen har altså sin grunn i at her møtes kirkelige interesser med bøndernes.

Det er altså ikke selve stevnet som dømmer; men dommene er avsagt på stevne[1]. Særlig tydelig er dette ved den siste dommen, hvor vi hører at »alle som lyttet til dommen, lovet å holde den og være fullt forlikt«; der har altså utvilsomt været en tingalmue tilstede, og den har også hat betydning ved å vedta dommen.

Nu er mitten av mai en usedvanlig og efter våre naturforhold også meget litet rimelig tid for en ordinær tingsamling. Det ligger derfor nær å søke efter en forklaring, og den finner vi kanske i landsloven VII 30, i landsleiebolken[2], hvor det bestemmes at Hallvardsmessedagen, 15 mai, skal det være »grannestevne«, for å avgjøre om de gjerder som står mellem gårdene, er gyldige efter loven.

Denne bestemmelsen om grannestevnet må imidlertid ses i forbindelse med bestemmelsene om ånnefreden (*annfriðr*), som kong Håkon Magnusson træffer bestemmelser om i en retterbot for Borgartingslagen, datert Tunsberg den 19 juli 1312[3]. De beste menn i Viken har fremstillet for ham at lovbokens bestemmelse[4] om ånnefredsterminen — hvor der ikke skal kunne stevnes til ting — nemlig fra Marimesse i fasten til Hallvardsmesse (25 mars—15 mai) ikke passer for denne landsdel, og han forandrer derfor

---

[1] Tilsvarende er vel forholdet med biskop Eysteins dom av 7 febr. 1387, DN. III 474.

[2] Denne bolken er, som man på forhånd kunde vente sig, den del av landsloven som viser de fleste spor efter den tapte østlandske lovboken. Taranger antar i sin oversettelse av landsloven 14 kapitler i denne bolk (17, 35, 36, 37, 38, 44, 45, 46, 47, 49, 51, 54, 58, 60) for å skrive sig derfra; jeg er tilbøielig til å tro at ennu adskillig flere har denne kilde.

[3] NgL. III 94 f.

[4] Tingfarebolken kap. 10.

tiden til å gjelde fra sommernat til syv nætter før Botolvsvaka (14 april—9 juni).

Da alle lagtingene efter landsloven blev holdt Botolvsmessedagen[1], kunde annfriden ikke godt utstrekkes lenger enn til en uke før, idet det vel var nødvendig å holde et slags ting eller stevne efter utløpet av den for å få opnevnt nevndermenn til lagtinget. Men den eldre ånnefredsterminen har ikke været bestemt av den slags praktiske hensyn.

Nu gjelder rigtignok både landsloven I/10 og kong Håkons retterbot efter sin ordlyd bare om stevning til lagmannen, som selvsagt voldte mere bryderi enn en stevning til bygdestevne eller grannestevne. Men når grannestevnet settes netop til den dag, da den gamle ånnefreden slutter, må man vel derav kunne slutte at i regelen har det heller ikke været holdt bygdestevne i ånnefredstiden, men at man likeså regelmessig har holdt stevne ved utløpet av den[2].

De seks kapitlene i landsloven om gjerdeplikt (VII/29—34), som også inneholder bestemmelser om grannestevnet, er nu efter mit skjøn visselig av østlandsk oprindelse likesom de umiddelbart efterfølgende (35—38); hele innholdet peker i den retning og likedan visse enkeltheter som kirkesognstinget. Og vi tør derfor ha ret til å innordne det regelmessige grannestevnet på Hallvardsmessedagen i stevneinstitusjonen — ialfall i visse deler av landet.

I Gudbrandsdal f. eks. — hvor vi kjender de små heredene som danner stevnekredsene, ganske godt — ser det

---

[1] Selv ved den store utvidelsen både av lagtingenes antal og av tingsessionene i senmiddelalderen blev Botolvsmessedagen opretholdt som tingtermin for de fleste lagting, og det er derfor ganske påfaldende når vi i det 15-årh. et par ganger ser bygdestevner bli holdt i overvær av bygdens lagrettesmenn netop på denne dagen (DN. I 793, 860).

[2] Netop fra den sydlige del av Vestfold har vi også andre vidnesbyrd om at der har været holdt stevne på Hallvardsdagen, således DN. X 118 (Svarstad, 1413).

ikke ut til at de gjennemgående har omfattet stort mer enn ca. 30 middelalderlige gårder hver, hvad der nok kan passe til et grannestevne; og omtrent samme størrelse har også f. eks. Stokkehered og Skeidhaugahered i Vestfold og heredene i Nedre Telemark (se nedenfor). Men man skal sikkert være forsigtig med å trekke altfor almindelige slutninger om at forholdet har været ensartet over hele østlandet.

Stevnebrevene er i regelen utstedt av et større eller mindre antall lagrettesmenn og bevidner i regelen at der er optat vidnesbyrd om et eller annet; det hyppigste er altså at stevnet, som Taranger sier, har været profstefna. Men det forekommer heller ikke sjelden at de bevidner en eller annen rettshandel som er foretatt — eller offentlig lyst — på stevnet, et forlik, en gårdhandel el. l.[1], og leilighetsvis ser vi også at lagmannen eller kongens ombudsmann er tilstede på stevnet og tar op vidnesbyrd[2] — almindeligere er det dog at bondelensmannen spiller hovedrollen på stevnet.

Det er i diplomene fra det 14, 15, 16 årh., vi finner stevnene omtalt; jeg kjender ca. 90 steder som direkte nevner dem. De forsvinner i begynnelsen av det 17 årh., i sammenheng med den utvikling som fører til dannelsen av sorenskriverembedet. Mere uklart er det derimot om de har nogen høiere elde, om vi kan anta at de går tilbake til det 12—13 årh. eller enda lenger.

I landskapslovene finner vi ikke stevnet nevnt som det ordinære bygdeting. »Heredsting« er i de østlandske lovbøkene[3] det regelmessige navn på bygdetinget, og spørsmålet blir da hvordan forholdet mellem heredsting og stevne er å opfatte.

Heredstingets opgave synes efter lovbøkene ikke først

---

[1] DN. XVIII 391.
[2] DN. III 496.
[3] Hist. Tidsskr. 5 R. IV 261 f.

og fremst å være av dømmende art, selv om rigtignok domsavsigelse også ligger innenfor dets kompetanse[1]. Det skal i første linje træffe avgjørelser i slike ting som veisyn og sæterferder, rydning av ødejord, levering av biskopsreida o. s. v. Det skal være det normale organ for bondernes selvstyre i bygdens egne saker og det sted hvor de møter både kongens ombudsmenn og bispen og hans årmann. Dets funksjoner er altså helt av den samme karakter som det netop omtalte »grannestevnets«.

Alt Eidsivatingskristenretten synes også å forutsette (I 33) at heredstinget blir stevnet til en bestemt *stefnubær*.

Det lar sig således neppe påvise nogen real forskjel mellem lovenes *heredsting* i det 12—13 årh. og senmiddelalderens *stevner* eller *heredsstevner*, og da ordet heredsting neppe forekommer efter år 1300, tør vi vistnok rolig hevde at stevnet er heredstingets direkte arvtager og bondens egentlige selvstyreorgan i perioden 1300—1600[2].

Det ligger ner å se dette skiftet fra heredsting til stevne i sammenheng med den samtidige delingen av de gamle lagdømmene i mindre områder.

Også i lovene finner vi imidlertid ordet stefna brukt om en bestemt slags tingforsamlinger, nemlig om byenes mót; men også her synes det å være det yngre ordet, idet det ikke forekommer i Bjarkøretten, derimot i Magnus Lagabøters bylov og i retterbøtene fra Håkon V og senere[3]. Et enkelt sted blir der gjort forskjel på mót og stefna,

---

[1] NgL. II 523.

[2] At ordet stevne ennu i annen halvdel av det 13 årh. ikke har fått fast hævd i sprogbruken, bestyrkes derved at landsloven (VII/33) — i en bestemmelse som sikkert er av østlandsk oprindelse — opererer med et ellers ukjennt begrep som »kirkesognsting«.

[3] Også de møtene hvor lagmennene avgir sine orskurder, alene eller med flere eller færre meddommere, kaldes stevner (DN. I 784). Jfr. Brandt, Forelæsn. ov. d. n. Retshist. II 194 ff.

idet det i byloven VII/16 heter at om ild er løs eller hær farer til byen, da skal alle løpe til mót; men til andre slags mót er ingen andre enn de husfaste menn pliktige å møte og likedan til de husfaste menns stevne. Hvad forskjellen her består i, lar sig neppe avgjøre.

Ved en topografisk gjennemgåelse av det, vi vet om stevneinstitusjonen på Oplandene er jeg tidligere kommet til følgende resultat[1]:

»Både på Romerike og på Hedmark eksisterer det forut for vikingetiden en fast organisasjon av bygdelag, gruppert om møtesteder for kultisk lek. På Romerike, hvor bebyggelsen er gammel og ikke skifter synderlig karakter i vikingetiden, bevares denne gamle bygdelagsinndelingen som grunnlag for den rettslige organisasjonen om faste »stevner«, som vel i hovedsaken er et produkt av vikingetiden[2]. På Hedmark derimot, hvor det i vikingetiden foregår en vældig nybebyggelse og hvor det i stor utstrekning ryddes hele nye bygder, foregår det i sammenheng med den rettslige stevneorganisasjonen en omfattende nyinndeling i områder som kaldes med det fra Danmark og Sverige lånte navn *herað*[3]. Fra Hedmark brer denne heredsinndelingen sig videre, først og fremst til Gudbrandsdal, dernæst også til Vestoplandene med Valdres og endelig med utløpere enda lengere vekk.

Disse oplandske heredene er meget små, og tydeligst spor har de ikke satt sig i de største og eldste hovedbygdene — som Vang og Ringsaker — men litt i utkantene, i annekssognene, delvis endog i bygder som først synes å være blitt bebygget i kristen tid; det ser derfor ut som om heredsorganisasjonen har vedblitt å utvikle sig også efter

[1] Bygd og bonde IV s. 70.

[2] Som det fremgår av den foregående utvikling, ser jeg nu anderledes på spørsmålet om stevnets elde.

[3] Se Tunberg, Skandinaviens äldsta politiska indelning.

vikingetidens slut, har skapt nye rettskredser også inn i den eldste historiske tid.«

Denne topografiske undersøkelsen trenger imidlertid å suppleres med en gjennemgåelse av materialet fra Viken, navnlig fra Vestfold og tilgrensende bygder.

Det retteste tør være å begynne med de fem heredsnavnene i Søndre Vestfold, mellem Tønsberg og Sandefjord, som utgjør et litet, isolert område for sig, idet der ikke finds »hereder« nærmere enn inne ved Oslofjordens bunn på den ene kant og ved Skiensvasdraget på den andre.

I det nuværende Stokkehered finner vi tre heredsnavn: *Stokkeherad*, *Angreimsherad* og *Skeidhaugaherad*. Det siste svarer omtrent til Skjee sogn; de to første betegner formodentlig det samme området, nemlig Stokke hovedsogn, og forholdet er da det samme som med Osloherad og Akers sogn, at vi oprindelig har hat et Angreimsherad og Stokke sogn, hvorav »Stokkehered« er dannet ved en sammenblanding.

Sandehered svarer helt til det nuverende Sandehered; men navnet er ikke gammelt. Det oprindelige bygdenavnet er *Skaun*, og man fristes til også her å anta en lignende sammenblanding som i Stokke (og Aker) av et oprindelig *Skaunshered* og *Sandesogn* til *Sandehered* — en navneform som her måtte være så meget mer nærliggende som man derved undgik mulige forvekslinger med Sande sogn lenger nord i Vestfold (utenfor »hereds«-området.)

Det siste heredsnavnet her er endelig *Sæmsherad*, som vel neppe har omfattet mer enn det nuverende Sems hovedsogn.

Det er altså her selve de oprindelige storbygdene som kaldes hereder, ikke som på Oplandene fortrinsvis de mere avsidesliggende strøk.

Før vi går inn på en nærmere granskning av disse heredene, vil vi imidlertid ta for os den sydvestligste

heredsgruppen, de syv eller otte heredsnavnene i Nedre Telemark. Det er *Solumshered*, *Lundahered*, *Bøhered*, *Saudehered*, *Nes hered*, *Litlehered* og *Grandalshered*, som stort set svarer til nutidens Solum hered[1], Lunde hovedsogn i Lundehered, Bøhered, Saude sogn og Nes sogn i Saudehered, Lillehered i Hiterdals hered og Granshered. Dertil kommer gårdsnavnet Herre i Bamle, som av A. Kjær i Norske Gaardnavne forklares av ordet »herað«, idet det også er navn på et litet dalstrøk med tre gårder.

Karakteristisk for disse heredsnavnene er det at ialfall de fem første, og kanske også Grandalshered, har navn efter kirkestedet og sognet, og altså er yngre enn sognedannelsen. Ingen av dem er nevnt før 1318[2], og meget eldre kan de altså heller ikke godt være.

At disse heredsnavnene ikke bare er gloser, men virkelig betyr noget, tør man kanske slutte derav at i slutten av det 16 årh. finner vi netop i disse distriktene og nogen av nabobygdene omtalt »rette stevnestuer«. Av bondefullmaktene til Kristian IV's hylding i 1591 er nemlig følgende fra denne landsdel utstedt på stevnestuer[3]: for *Gjerpen* på Rising stevnestue, for *Solum hered og Mælum sogn* på Holtan stevnestue, for *Bø og Lundehered* på Bø prestegjelds rette stevnestue, for *Hollen* på Søve stevnestue, for *Hiterdal* på Hiterdal rette stevnestue, for *Tinn* på Mårem stevnestue, for *Siljord* på Siljord rette stevnestue og for *Vinje* på Særen[4] stevnestue.

Desuten er av disse fuldmaktene følgende utstedt på »stevnestuer«: 4 fra Borgesyssel, 11 fra Romerike, 4 fra Solør og Odal, 1 fra Hallingdal, 1 fra Modum, 1 fra Eker,

---

[1] Det er uvisst om Mælum sogn har været regnet med eller ei.
[2] Neshered, DN. III 113.
[3] Aktst. t. d. n. stænderm. hist., s. 81—84.
[4] I 1472 kaldes stevnestuen her for tingstue (DN. V 876).

1 fra Røken, 1 fra Hurum, 1 fra Lier, 1 fra Sandsvær og 4 fra Vestfold — tilsammen 38 hvor dette uttrykket likefrem er brukt.

Den heredsinndelingen som vi således har funnet rester av i det sydlige Vestfold og i Nedre Telemark, har det fælles præg at den åpenbart ikke er meget gammel. Den gjør ialfall inntryk av å være yngre enn sognedannelsen. I det nordlige Vestfold derimot har vi en inndeling i slike små bygdelag — der kaldt skibreder — som øiensynlig er meget eldre[1], og bygdenavn som Skaun og Angreim viser at der også i det sydlige Vestfold engang har eksistert en slik eldre inndeling, som siden er avløst av heredene.

Med den viden vi nu har om hvor små heredene er, kan vi komme til en klarere forståelse av det gamle lovfragmentet[2], som Tunberg har påvist er fælles for Borgartings- og Eidsivatingslagen[3]. I det første og tredje av de tre bevarte kapitlene er det tale om heredsting; i det mitterste er det først tale om buhogg, drap på folks buskap, og så heter det:

»Sa scal flytia dom eptir þeim til þriðiunghs þinghs. eða holvu þinghs. af holvu þingi. oc til fylkis þinghs. eða alycta þinghs. af fylkis þingi. oc til .iij. fylkna þinghs«.

Flytja dóm må her åpenbart oversettes med *appellere* — som Tunberg gjør — og meningen blir da at man skal appellere — nemlig fra heredstinget — til tredings- eller halvfylkestinget og videre fra dem igjen. Tredings- og halvfylkestingene er med andre ord ikke, som de eldre forskerne mente, den laveste instans, men en melleminstans, og den laveste instans blir i almindelighet heredstinget.

Som vi ovenfor har set, er imidlertid en virkelig heredsinndeling ikke blit gjennemført over hele østlandet.

---

[1] Hist. Tidsskr. 5 R. IV s. 272 f.

[2] NgL. II 522 f.

[3] Skand.s äldsta polit. indeln., s. 213—20.

Men også der hvor man ingen egentlige hereder hadde, må behovet være følt for slike små bygdeting. Tydeligst er det i Borgesyssel, hvor det under de store gamle bygdelagene som i middelalderen kaldes skibreder, holdes ting eller stevne for mindre områder som gjerne kaldes fjerdinger[1].

I kong Magnus Eirikssons retterbot for Borgesyssel, som den 8 jan. 1357 gjøres gjeldende for Oslo fehirdsle[2], er fjerdingstinget[3] det ordinære bygdetinget, og vi finner her at fjerdingene har sine faste stevnesteder — således Osfjerdingen i Skaun (Rakkestad)[4], og at der holdes fællesting for to fjerdinger (også i Rakkestad)[5]; Rive i Aremark er »rette fjerdingssted« hvor der holdes stevne[6]. Videre ser vi at det i Freyland skibrede har været tre stevnesteder (svarende til de nuværende sognene Trøgstad, Båstad og Askim); i Idd er der to stevnesteder, Berger på Iddesletten og Berby i Enningdal o. s. v.

At disse underavdelingene under de gamle bygdelagene, som bærer stevneinstitusjonen, her er av forholdsvis ung dato, kan man vel slutte dels av at de knytter sig til en aritmetisk fjerdingsinndeling, dels av at vi finner så ungt et gårdsnavn som Klemetsby på stevnestedet i Rødenes.

Efter Tarangers opfatning er lagrettesmennene, som spiller så stor en rolle ved alle stevner og i næsten alle stevnebrev, uten undtagelse opnevnt på lagting. De har altså ialfall en gang i sitt liv sittet i lagtingets lagrette

[1] Om forholdet mellem disse fjerdingene og bygdefjerdingene på Oplandene og annensteds tør jeg ikke her uttale mig.
[2] NgL. III 175 f.
[3] Det er helt meningsløst, som Hertzberg gjør i sit glossar, å sammenstille dette fjerdingstinget med det i Gulatingslagen som omfatter fjerdedelen av et fylke.
[4] DN. I 793.
[5] DN. II 282.
[6] DN. VIII 419 f.

og avlagt lagretteseden der, og derfra utleder de sin stilling og sin titel.

Å føre bindende bevis for denne lære lar sig vel neppe gjøre; men da man intet spor har av at der har været lagrette ved bygdetingene, har den al rimelighet for sig[1]. Tydelig nok er det at det er bygdenes beste menn som er blitt lagrettesmenn, og at det å ha avlagt lagretteseden gir en mann en autoritet for hele livet, en autoritet som navnlig har været av betydning på bygdeting eller stevne.

I en liten bygd som Aremark ser det i 1346 ut til bare å ha været en lagrettesmann[2]; men han har da også en slik stilling at han ganske alene tar op prov om en delesgang og selv på egen hånd opnevner seks mann til å granske vidnenes pålitelighet. Ellers vil det i regelen være flere lagrettesmenn i hver bygd, og det følger av sig selv at på alle de mange stevner, hvor hverken lagmann, syssel-

---

[1] Scheel, lagmann og skriver, s. 77 f., opfatter det anderledes. Han mener at der av fogd eller lensmann har været opnævnt 12 lagrettesmenn i hver bygd (kanske med et par overskytende til varamenn), og at det er dem som har utgjort den 12-manns (eller 6-manns) domstolen som vi så ofte finner i forbindelse med tingene. Imidlertid har Hertzberg påvist (D. æ. n. Proces, s. 110 f., 114) at denne domsnevnden nedstammer fra den gamle private sættardómr, og man finner at den slet ikke altid består av lagrettesmenn; således er det i en drapssak i Seljord i 1452 seks lagrettesmenn og seks *skilrike* (retskafne) menn som dømmer (DN. I 821); rigtignok er det bare de seks lagrettesmennene som besegler brevet, men det betyr vel bare at de var de eneste som hadde egne innsegl. Seksmanns- og tolvmanns-dommen er en særskilt opnevnt domstol, som ikke er en del av selve tinget; men i regelen vil det være lagrettesmenn som opnevnes til den, og derfor kan det i brevene fra slutten av det 16 årh. av ta sig ut som om lagrettesmennene er den egentlige dommende del av tinget (se f. eks. NRR. II 304); karakteristisk er det dog at de aldrig kaldes lagrette.

[2] DN. II 275.

mann eller lensmann er tilstede, er det dem som tar ledelsen.

Det billede av de østlandske stevnene som her er forsøkt git, er i mange stykker flimrende og uklart, dels fordi materialet er så snaut, dels fordi forholdene har været så uensartede og skiftende fra bygd til bygd. Det som norske bønder stelte med på sine ting eller stevner, var også småsaker, om vi sammenligner det med den politiske aktivitet der var hos de svenske bønder på Engelbrekts og Sten Stures tid. Men det var nu allikevel den eneste form for offentlig liv som holdt sig i de norske bygdene i den politiske nedgangstiden.

ENGLISH SUMMARY

In the Borgartingslag and the Eidsivatingslag, during the period from about 1300 to about 1600, the word »stefna« (Anglo-Saxon *gemot*) was the regular designation for the meeting of the peasants of one circuit for the purposes of self-government In the provincial statutes of the 12th and 13th centuries, these meetings are called »heraðs-þing«, that is, meeting of a hundred. »Stefna« as well as »þing« had judicial as well as administrative functions, and no fundamental difference can be proved to have existed between them. The division into herað is only found in some parts of Eastern Norway, such as Hedmark, Gudbrandsdal, the head of the Oslo firth, Southern Vestfold and Lower Telemark. The division seems to go back to late heathen times and to the first centuries of Christianity in Norway. Wherever it is found, the institution of »stefna« seems to have followed it. In other parts of the country the »stefna« was attached to different divisions of a later type, such as »fjorðungr« (quarter) etc. These are probably connected with the subdivision of the old »lagdöme« into smaller circuits, which took place from the year 1300 onwards.

NÅR LEVDE HARALD HÅRFAGRE OG SØNENE HANS?

AV HALVDAN KOHT.

I ei bok som eg gav ut i 1921, »Innhogg og utsyn i norsk historie«, prenta eg ei avhandling (s. 34—51) »Um eit nytt grunnlag for tidrekninga i den elste historia vår«. Der freista eg syne at den tidrekninga som historieskrivarane våre i den nyaste tida har fylgt for dei fyrste norske kongane, og som bygger på årsrekninga i skrifter frå 12te og 13de hd.-åre, ikkje godt kunde være rett. Eg peikte på at ho kom i strid med dei årstala vi kunde finne i utalands skrifter, og at ho ikkje svara med den levetida som ein fann for Harald Hårfagre når ein rekna etter alders-ledene for ættmennene hans. Eg meinte det var naudsynt å fore levetida hans minst 15 år lenger ned i tida enn ho no vanleg vart sett, og eg synte korleis ymse ting i den elste historia dermed kom betre i samsvar med kjende fakta.

Straks etter denne avhandlinga var utkomen, kom eg til å lese eit stykke av *Guðbrandr Vigfússon* som heldt fram nett same meininga og nytta i hovudsaka same grunnane. Eg kann ikkje nekte for at eg skjemdes noko for at eg ikkje kjende dette stykke hans fyrr; men det står avgøymt i eit ekskurs i den store utgåva hans »Corpus poeticum boreale« [1], eit verk som ein sjeldan eller aldri har bruk

[1] II 487—500: On Chronology, Oxford 1883.

for no, serleg sidan Finnur Jónsson har gjeve oss den mykje betre utgåva »Den norsk-islandske skjaldedigtning«. Og um eg skjemdes noko på mine eigne vegner, so måtte eg glede meg for sjølve saka; det styrkte tankeføringa mi at ein annan granskar hadde fylgt same vegen og nådd til same endelykta.

Den gongen fekk Guðbrandr Vigfússon motburd av ein annan islending, yverdomar *Magnús Stephensen*[1], og ingen studde uppunder tankane hans, so dei kom ikkje til å sette nokoslag merke etter seg. Etter eg hadde prenta avhandlinga mi, skreiv fylkesmann *G. Hallager* eit utførleg bladstykke[2] der han freista verje sogu-tradisjonen. No har professor *Finnur Jónsson* her i Historisk Tidsskrift teke spursmåle upp til ny kritisk dryfting i eit motlegg imot mi avhandling, og eg nyttar då høve til å greie betre ut um ymse sider av spursmåle.

Finnur Jónsson legg seg ut um å prove at det er godt samsvar mellom alle dei gamle norsk-islendske skriftene når det gjeld tidrekninga frå Harald Hårfagre til Olav Trygveson; men han må stelle vèl mykje på dei for dette formåle, — eg tarv berre be lesarane samføre med den reint faktiske attergjevinga i mi avhandling, so ser dei lett at her er ingen fullstø tradisjon.

Finnur Jónsson vil dessutan syne at dei islendske årbøkerne frå slutten av 1200-tale bygger årsrekninga si på Are Frode. Eg kjenner meg slett ikkje yvertydd av grunnane hans for dette; men anten han har rett eller ikkje, so har det lite å segje for det spursmåle det her gjeld. Are Frode kann ein vanskeleg segje for mykje godt um; men han kunde ingen fyrstehands-kunnskap ha

---

[1] Um hið nýja tímatal Dr. Guðbrands Vigfússonar, i Tímarit hins íslenzka bókmentafélags, V, 1884, s. 145—180.

[2] Tidens Tegn 1922, nr. 6: Fødselsaarene for Harald Haarfagre og nogen av hans efterkommere.

um årstal for hendingar, som gjekk for seg 200 år eller meir fyrr han sat og skulde tidfeste dei, og jamvel han må finne seg i kritisk prøving. I dette tilfelle spørs det ikkje um den litterære kjelde-samanhengen i 12te og 13de hd.-åre, men um det saklege grunnlage for den tidrekninga som då blir bokfest. Eg kann difor denne gongen la desse spursmåla um samsvare og samanhengen mellom dei gamle soguskrivarane ligge, og eg tek berre fyre meg det som gjeld sjølve dei historiske kjensgjerningane.

I.

Eg skal fyrst ta spursmåle um levetida til *Eirik Blodøks*; for her har vi det tryggaste historiske grunnlage. Og her kann det ikkje være minste tvil um at dei norrøne sogune fer i mist i det dei fortel um kong Eirik etter burtferda ifrå Noreg. For sogune sjølve samstavas ikkje.

Ågrip segjer at Eirik og Gunnhild fyrst rømde til Danmark, og at han etterpå siglde med ein flåte yver til England og herja der. Men so søkte han fred med kong Adalstein og vart sett til jarl yver Northumberland. Her styrde han likevel so hardt so folke ikkje kunde herde med han, og difor fór han ut i viking i vesterlanda og fall til slutt i Spania. Då var endå ikkje sønene hans vaksne.

Den latinske Historia Norvegiæ svarar nokolunde med Ågrip. Ho veit ikkje noko um at Eirik fyrst drog til Danmark; men ho fortel at han rømde til England der han fekk god fagning hjå kong Adalstein, vart døypt og sett til jarl yver Northumberland. Folke dreiv han likevel snart burt for hardstyre hans, og so fall han på vikingferd i Spania.

Theodricus segjer at Eirik siglde til England då nor-

mennene hadde teke Håkon Adalsteinsfostre til konge; der fekk han ærefull fagnad hjå kongen, og der døydde han.

Fagrskinna veit å fortelje at Adalstein hadde sendt helsing med kong Håkon, at Eirik skulde være velkomen i England um han ikkje vilde gjøre motstand imot Håkon, og difor fór Eirik straks dit, fekk styringa yver Northumberland og tok kristendomen. Herifrå tok han ofte ut i viking, og ein sumar som han herja vestafor Skotland og kringum Irland og Bretland (Wales), siglde han jamvel heilt sunnanum England og herja der, — for då var Adalstein død og Jatmund var konge. Eirik våga seg langt inn i lande; men der fall han i slag for kong Olav, skattkongen til Jatmund.

Heimskringla fortel at Eirik fyrst rømde til Orknøyane og sidan herja på Skotland og England. Men so sende kong Adalstein bod til han og bad han ta landstyring for seg i England. Eirik fekk då Northumberland og skulde verje lande imot danar og andra vikingar; han vart døypt og budde i York. Um sumrane fór han jamleg i viking, herja på Skotland og Sudrøyane, Irland og Bretland. Men då Adalstein var død, kom det ut ord um at ettermannen hans, Jatmund, vilde sette ein annan hovding yver Northumberland. Då fór Eirik burt i viking, herja på Irland og Bretland, siglde sør um England og herja der, og her fall han mot underkongen Olav.

Egils-soga fylgjer Heimskringla soleis at ho læt Eirik fyrst fare til Orknøyane, so herje på England og etterpå bli landsstyrar for Adalstein i Northumberland; der sat han i York Sidan heiter det at Egil på Island fekk høyre på ein gong um at Eirik var fallen i vesterviking, og at Adalstein var død.

Det er berrsynt nok at alt dette ikkje kann være rett; her er altfor mykje strid mellom sogune. Det er greitt at den norsk-islendske tradisjonen um Eirik har

vore ustø. Og det er reint umogleg å sette han upp imot angelsaksiske meldingar ifrå samtida.

Dei angelsaksiske krønikene veit òg um at Eirik har vore konge i Northumberland; men det var slett ikkje medan Adalstein var engelsk konge. Adalstein eller Æthelstan døydde hausten (27de oktober) 939, og etter han kom bror hans, Jatmund eller Eadmund, som vart drepen våren (26de mai) 946; so kom den tridje broren, Eadred, som styrde til 23de november 955. Under denne Eadred høyrer vi at Northumberland gjorde upprør, sist i åre 947, og tok Eirik til konge; men han vart jaga att i 948. So styrde Dublin-kongen Olav Kvaran i Northumberland frå hausten 949 til våren 952, kanskje som styresmann for Eadred. I 952 tok northumbrane og jaga han, og tok seg i staden Eirik Haraldsson til konge, og denne gongen heldt han seg til våren 954. Men so måtte han rømе, og straks etter fall han imot Magnus Olavsson.

Vil ein no halde fast på tidrekninga i dei norrøne sogune, so blir endskapen at Eirik Blodøks har vore konge i Northumberland tri gonger; men den norsk-islendske tradisjonen veit berre um den fyrste gongen, dei angelsaksiske krønikene veit berre um den andre og tridje. Er det no ikkje i seg sjølv det rimelegaste at det er kjensgjerningane frå dei angelsaksiske krønikene som ligg til grunn for forteljingane i dei norrøne sogune? Det er slett ikkje vanskeleg å skjønne korleis det som krønika fortel har kunna lage seg um til det vi finn i sogune. Og det er alt anna enn god historisk metode å freiste pote sogu-tradisjonen inn i ein annan historisk samanheng. Den islendske provasten *Jón Jónsson* har likevel freista på dette[1], og det er då naudsynt å sjå um det i sanning er mogleg å få det til.

[1] Tímarit hins íslenzka bókmenntafjelags, XVI, 1895, s. 176—203: Um Eirík blóðöx.

Vi lyt vedgå at dei angelsaksiske krønikene gjev oss mykje mindre upplysning um England under kong Æthelstan enn vi har for åra næst fyre og straks etter. Men nett for den northumberlandske historia er dei ikkje so fatige som for lande elles, og her blir ikkje so mange hol ståande åpne[1].

Kong Eadvard I (899—924) hadde vore kar for å legge heile Danelag under det engelske velde i ein stor ti-års-krig (910—919 eller 911—920); til slutt hadde han vunne sjølve Northumberland, og jamvel kong Konstantin av Skotland hadde gjort venskap og samband med han. Danekongen i Northumberland, kong Ragnvald frå Dublin, vart no (919 eller 920) styrar for kong Eadvard, og etter Ragnvald var død (921), kom bror hans, Sigtrygg Blinde, i staden.

Eadvard døydde sumaren 924, og elste son hans, Æthelstan, vart konge etter han, — det ser ut til at han ikkje sat fulltrygt på tronen fyre sumaren 925; han vart kront um hausten dette åre[2]. Han tok imot hylling av kong Sigtrygg 30de januar 926, og Sigtrygg vart gift med syster hans. Men so døydde Sigtrygg alt um våren 927, og bror hans, Gudrød, vart konge. Han har nok ikkje vilt hylle Æthelstan; for same åre kom den engelske kongen og jaga han burt og la Northumberland beinveges under styre sitt. Vi har vitnemål um dette i myntane til Æthelstan; for han slo mynt i York likso vel som sør i England, og dansk mynt vart ikkje slegen her i åra 927—939.

Æthelstan kunde no kalle seg »rex totius Britanniae«.

---

[1] Sjå serleg Charles Oman, England before the Norman Conquest, 1910, s. 514—523.

[2] Um årsrekninga her sjå Murray L. R. Beaven i English Historical Review, 32, 1917, s. 517—521, og J. Armitage Robinson, The Times of Saint Dunstan, 1923, s. 27—36.

Men snart reiste fiendsmakter seg imot han. Kong Konstantin av Skotland tykte nok det vart for fårleg med so mektig ein granne; han slo lag med Dublin-kongen Olav Gudrødsson og tok til med ufred i 934. Æthelstan gjekk imot han med både hær og flåte, flåten hans herja heilt nord til Katanes, og Konstantin måtte bøygje seg straks same åre.

Tri år etter, i 937, reiste same fiends-samlage seg på nytt, berre med endå større makt. Men Æthelstan vann på nytt, — i det store, vidgjetne Brunanburgh-slage; både Olav Gudrødsson og Konstantin måtte røme, og mange hovdingar fall. Det er dette slage som i Egils-soga blir kalla slage på Vinheid, men som der er sett inn i ein heilt ulik samanheng. Vinheid er det same som på engelsk blir kalla Weondune, eit anna namn på Brunanburgh, Brunanwerc eller Brunandune, og dei fleste held no for at dette er det som no heiter Burnswark, den gamle romerske festninga Blatum Bulgium lengst sør i Skotland, på nordstranda av Solway-fjorden[1]. Forteljinga i Egils-soga gjev berre eit nytt vitnemål um kor upålitande den norrøne tradisjonen er for denne gamle engelske historia.

So rådde Æthelstan i fred dei siste to åra han levde. Olav Gudrødsson hadde i denne tida nok å gjøre i Irland, det veit vi um. Men ikkje fyrr var Æthelstan død, i 939, so dukka Olav fram att[2]. Alt um vinteren 939—940 vart han hylla av danane i York, og eit stykke ut i 940 broytte han seg med hæren sin sør igjenom England. Den unge kong Eadmund Ætheling greidde ikkje stå seg imot

[1] Sjå Thomas Hodgkin i The Political History of England, ed. by W. Hunt and Reginald L. Poole, I, s. 334—335.

[2] Um hendingane i dei næste åra sjå Murray L. R. Beaven, King Edmund I and the Danes of York, i Engl. Hist. Rev. 33, 1918, s. 1—9.

han, og alle sigervinningane til Eadvard og Æthelstan tyktes spillt, då Eadmund no måtte gje heile Danelag ifrå seg til kong Olav.

Dette engelske nederlage vart likevel ikkje varigt; Olav Gudrødsson døydde alt i 941, og ettermannen hans, syskenbarne hans, den namngjetne Olav Kvaran, son til Sigtrygg Blinde, var ikkje so veldig ein hærmann. I 942 kom kong Eadmund nordpå med hæren sin og tok straks att alt Danelag sunnafor Humber, og tidleg i 943 måtte Olav Kvaran sjølv gje seg under Englands-kongen, — det synlege teikne var at han tok dåpen. Lenger ut på åre høyrer vi at syskenbarne hans, Ragnvald Gudrødsson, like eins måtte ta dåpen, — det er då mogleg at han har freista på å halde motstande imot kong Eadmund uppe endå ei rid. Eadmund har i minsto ikkje kunna ha noko tiltru til desse viking-kongane; for i 944 jaga han både Olav og Ragnvald burt og sette sine eigne folk til å styre i Northumberland. Ragnvald miste live i denne striden, og i 945 måtte Olav Kvaran røme heim til Irland.

Um dei nye northumbriske reisingane under Eirik i åra 947—954 har eg alt fyrr fortalt. Men er det no naturleg å putte Eirik inn nokon stad i all den eldre historia?

Den vanlege måten, alt ifrå P. A. Munch[1] til Finnur Jónsson, er å segje at venteleg har Eirik Blodøks styrt i Northumberland for Æthelstan ifrå Brunanburgh-slage i 937 og til Olav Gudrødsson kom i 939. Og Jón Jónsson har funne fram ein irsk legende til stønad for dette, — soga um St. Cadroë[2]. Denne Cadroë, er det fortalt, fór ifrå Skotland medan Konstantin var konge der (soleis fyre 942), gjesta fyrst bror hans, kongen i Cumberland, og kom sidan til kong Eirik i York. Eirik, heiter det,

[1] NFH. I1, s. 726.
[2] Tímarit XVI 186—190.

var gift med ei frendkone til Cadroë, og Jón Jónsson har eit par ville gissingar um koss denne skyldskapen kann ha kome i stand. Endeleg fôr Cadroë til kong Eadmund i Winchester; der fann han erkebisp Oda òg, og sidan Oda fyrst vart erkebisp i 941, må Cadroë i det tidlegaste ha kome dit i dette åre. Jón Jónsson reknar då rett nok ut, at det er i 940 at Cadroë har funne Eirik i York. Men ulukka er at då var det Olav Gudrødsson som rådde der, — so dette prove til Jón Jónsson dett i sund av seg sjølv, — umfram at slik ein legende ikkje er noko serleg godt kjelde-tilfang.

Hadde Eirik vore styresmannen i Northumberland 937—939, skulde ein i minsto ha venta at han vart nemnd då Olav Gudrødsson kom og jaga han. Men Eirik er aldri nemnd i krønikene fyre 948, og etter angelsaksiske kjelder har vi ingen grunn til å tru at han har vore i England fyrr.

Det er tydeleg nok at dei norrøne sogune ikkje har tenkt seg noko langt upphald for Eirik i England. Dei reknar at han kom dit i 935 eller 936, og at han fall um-lag 940. Når vi no veit at han ikkje fall fyre 954, blir det etter sjølve sogune naturleg å tru at han ikkje hadde kome dit so mange åra i fyrevegen, — det skulde etter dei angelsaksiske årbøkerne helst bli i slutten av åre 947.

Vil ein rekne 18 år frå Eirik kom til England og til han fall, skaper ein seg mange uturvande vanskar; ein kann berre lese avhandlinga til Jón Jónsson, so skal ein sjå kor han må gisse og dikte so han kann fylle heile denne tidbolken. Serleg må ein undres på at Eirik aldri gjorde nokon freistnad på å vinne att Noreg, — noko som sonene hans freista på med det same han var fallen.

Vil ein ta fyre seg den engelske historia, striden um Northumberland slik som eg ovafor har fortalt han, so trur eg ein skal sanne kor naturleg alt blir etter den tid-

rekninga eg har sett upp. Harald Hårfagre og dei engelske kongane har samstundes ført krig imot vikingane, og medan Eadvard la under seg Danelag (910—919), stagga kong Harald vikingane heime. Det kann vel hende at det har ein samanheng med den norske riksskipinga, at det ifrå 913 ikkje på seksti år kom fleire vikingferder yver have imot England. Og få år i fyrevegen var det at Gonge-Rolv var jaga burt ifrå Noreg. Det var då rimeleg nok at Harald og Æthelstan heldt venskap seg imellom; Harald kann vel ha sendt sonen Håkon yver til England straks etter dei sigrane Æthelstan vann i 927. Etter so Eadmund hadde vorte sigerherre yver vikingkongane i krigane 940—945, kunde det være rimeleg at han sende Håkon yver til Noreg imot Eirik; for Eirik hadde gift seg med dotter til den danske kongen, og Danmark hadde fiendskap med England. Just difor blir det òg rimeleg at Eirik etterpå freistar vinne Northumberland. Men det synes urimeleg at Æthelstan fyrst skal hjelpe til å jage han burt ifrå Noreg og etterpå ta og sette han til landvernsmann for seg sjølv i England.

Eg kann ikkje sjå at Finnur Jónsson i minste måte har veikt denne tankeføringa mi. Og eg vil legge vekt på at det her ikkje berre gjeld eit spursmål um årstal; den tidrekninga eg set upp, gjev dessutan betre historisk forståing, — det er ein hovudvinning med ho.

II.

Sjølvsagt må det ha fylgjer for heile tidrekninga elles, når vi blir nøydde til å flytte historia til Eirik Blodøks lenger ned i tida. Dauden hans må vi, soleis som alle er einige um, flytte ei 15 år lenger ned enn sogune har sett han, — frå 939 til 954. Og heile levetida hans fylgjer naturleg med. Det blir ikkje berre grunnlaust, men beint fram umogleg, at han kann være den same

Eirik som i 903 fører ein vikinghær upp Loire[1]. Det blir urimeleg å tenke seg at han skulde være fødd tidlegare enn um-lag 895, og dette svarar då òg med at dei elste sønene hans, Gorm Gamle og Harald, ikkje godt kann være fødde fyre i det tidlegaste um-lag 930—935. Det blir ikkje godt samsvar i ættledene på annan måte.

Fyrr eg no går yver til spursmåle um kva rekninga etter *ættleder* fører til, skal eg nemne serskilt eit par av ættledene etter Harald Hårfagre.

Heimskringla og Egils-soga fortel at Øyvind Skaldaspille var ein dotterdotterson til kong Harald, og likevel var Øyvind um-lag jamgamal med yngste son til Harald, kong Håkon Adalsteinsfostre. Er dette sant, så må det ha vore noko slikt som femti år mellom Håkon og den syster hans som Øyvind ættas ifrå. Sjølvsagt vil ingen segje at dette er radt *umogleg*; men det skal sterk tru til, um ein vil segje som Finnur Jónsson (s. 12) at det fins »ingen som helst grund til at betvivle rigtigheden«. Eg vil dessutan peike på at den Halvdan jarl som skal ha gift seg med denne dottera til kong Harald, er ein heilt ukjend mann som vi korkje veit ætt eller heimstad til.

Heimskringla og Fagrskinna gjør den namngjetne Lad-jarlen Håkon Sigurdsson like eins til dotterdotterson til Harald Hårfagre, i di at dotterdotter til Harald vart gift med Sigurd Lad-jarl. Dette er ikkje heller *umogleg*. Men her òg støyter vi på visse ting som er urimelege. Fylgjer vi tidrekninga i Heimskringla, so finn vi tilgangen slik: Kong Harald gifter seg straks etter Hafsfjord-slage, soleis i 872, med Gyda Eiriksdotter, og det elste barne deiras er dottera Ålov; ho er soleis fødd um-lag 873. Ho blir i 890 gift med Møre-jarlen Tore Tegjande, og vi

[1] Sjå Innhogg og utsyn, s. 75.

høyrer aldri nemnt fleire barn etter dei enn to døtrar. Den eine av desse to var Bergljot, og det var ho som vart gift med Sigurd Lad-jarl. Ein bør vel tru at Bergljot har vore fødd i 890-åra, og likevel fær ho ingen son fyrr ho er meir enn 40 år gamal, — Finnur Jónsson reknar at Håkon jarl vart fødd um-lag 940 (eg sette fødsla hans til 935).

Dette er no ikkje det einaste som vekker tvil; det fins tvilsame ting i årsrekninga for fars-ætta til Håkon jarl òg. Far hans, Sigurd Lad-jarl, vart etter sogune drepen i åre 963; men då må han etter dei same sogune ha vore i minsto tett innpå 100 år gamal. For far hans, Håkon Grjotgardsson, vart etter Heimskringla drepen i åre 870 (det er den tidfestinga Finnur Jónsson gjev i utgåva si), og Sigurd blir kalla jamaldring med dei sønene som kong Harald fekk fyre 872. Sigurd skulde då være 70 år gamal då han fekk den einaste ektefødde sonen sin, Håkon. Ein merkeleg ting er det dessutan at ei syster til Sigurd, Åsa, vart gift med Harald Hårfagre alt um vinteren 867—868 (etter Heimskringla og Finnur Jónsson); ho skulde då være fødd i minsto so tidleg som um-lag 850.

Som sagt, ingen ting av dette er fysisk umogleg. Men eg trur heller ingen godt kann fri seg ifrå den kjensla at sogune har tøygt hendingane ut yver ein mykje lengre tidbolk enn rimeleg kann være. Ættledene er gjort for lange, d. v. s. ættfaren, Harald Hårfagre, er sett for langt upp i tida.

Dette som soleis stig fram av ettergransking i eit par einskilde tilfelle, det er det som blir stadfest når ein tek fyre seg aldersrekninga for dei historiske ættmennene til kong Harald.

Finnur Jónsson har gjort innkast imot sjølve det prinsippe som Guðbrandr Vigfússon og eg har fylgt. Eg

har rekna at det jamt-yver går hundra år på tri ættleder, eller at sonsons-sonen blir fødd hundra år etter langgodfar sin. Og Finnur Jónsson sannar nok at dette »har vist sig i flere tilfælde at være tilnærmelsesvis rigtigt«; men han meiner det kann då gleppe òg. Han nemner soleis det serskilde innkaste at det er »ikke lige meget, om man har med kvindelige eller mandlige led at gjøre». Eg har sjølv i avhandlinga mi um dette spursmåle peikt både på dette og på andre innkast, og det er difor at eg i det heile aldri har nytta denne reknemåten når det har kome kvinne-led inn, — eg har alltid berre halde meg til manns-lina. Men her trur eg rekninga etter ættled gjev ei nyttig prøve på um sogu-meldingane er rimelege eller ikkje. Sjølvsagt kann det i slikt aldri være tale um *prov*. Men når rekninga i alle dei tilfelle der vi har høve til å nytte ho, fører til same endelykta, då gjev ho i minsto ei rettleiing som vi ikkje skal slå vrak på.

Då eg tok fyre meg ættledene nærast etter Harald Hårfagre, då fann eg at kvar einaste ættlegg førde til at Harald ikkje godt kunde være fødd tidlegare enn 865—870, og eg fann fullt samsvar med dette både for Ladjarls- og for Mørejarls-ætta.

Finnur Jónsson nemner ingen ting um dette samsvare. Men for Hårfagre-ætta gjør han innkast frå to ulike, ja i sanning motsette sider. Når eg har funne at alle dei historiske sønene til kong Harald må være fødde etter 895, og eg likevel reknar Harald fødd so tidleg som 865, so tykkjer Finnur Jónsson (s. 5) det er »ret misligt« at Harald soleis skulde »være først begyndt at avle børn, da han var 30 år gammel«. Dette er soleis ei klage for at eg gjør ættledene for lange. Men dei blir då mykje lengre etter tidrekninga til Finnur Jónsson! Skulde vi tru på at Harald var fødd so tidleg som um-lag 850, so vilde fylgja være at *alle* dei ættmennene vi veit um etter

han, var ætta ifrå søner som han fekk etter han hadde vorte ei 45 år gamal, eller so måtte alle sønene hans uvanleg seint ha fått søner.

Eg har i avhandlinga mi peikt på at i historisk tid, i 11te og 12te hd.-åre, går det heile fire eller fem ættleder av den norske kongs-ætta på hundra år, og for so vidt kunde det vore forsvarleg å nytte samme reknegrunnlage for 10de hd.-åre. Men eg vilde heller være konservativ og halde meg på den trygge sida; difor fylgde eg den gamle reknemåten med tri ættleder på hundraåre. Finnur Jónsson har, som sagt, med umsyn på Harald Hårfagre tykt at eg gjorde fråstande mellom ættledene for langt. Men på den andre sida (s. 10—11) meiner han reint ålment at ættledene godt kann være mykje lengre enn eg har gjort dei, og her viser han serskilt til avhandlinga av Magnús Stephensen.

Stephensen har valt ut 14 islendske ættlegger, soleis at han for 14 embetsfolk frå 18de hd.-åre, fødde i tida kringum 1700, har ettervist eit barnebarn eller barnebarnsbarn som endå levde i 1884[1]. Eg må dess verre segje at dette tilfange er heilt ubrukande til samanlikning. For det fyrste fær vi berre i 2 tilfelle greie på når dette barnebarne eller barnebarnsbarne var fødd, — sjølvsagt spørs det i slik ættled-rekning ikkje etter kor gamal ein mann har vorte, men etter fødes-åre for kvar ny ættled. Det hjelper oss difor ikkje det minste å få høyre at ein mann har ein langgodfar som var fødd for 160 eller 200 år sidan. For det andre gjev Stephensen inga upplysning um ætte-samanhengen elles; for kvar mann fær vi berre eitt barnebarn eller barnebarnsbarn (i eit einaste tilfelle er det nemnt fleire), men fær ikkje vete um dette er det elste eller det yngste i rekka, eller um når den elste

[1] Tímarit V 174—175.

sonsonssonen vart fødd. Det blir ikkje noko grunnlag for vitskapleg tolking på den måten.

For moro skuld har eg òg vilt prøve på ei samanlikning. Eg samlar ikkje på ættetavler; men eg tok fram or hylla mi ei ættetavle som eg eig for di eg sjølv høyrer til ætta, — det er »Foged Jens Holmboes efterkommere«, ei ættetavle frå 1912. Eg nemner at denne ætta er kjend for å være sers barnerik, aller mest i dei eldre ættledene, og difor kann det være stor aldersskilnad på folk som står jamlangt ifrå ættfaren. Eg gjorde meg no upp ei lista på alle sonsonssønene etter futen Jens Holmboe, soleis at eg berre tok med dei som voks upp, og det vart tilsaman 53 mann. Futen Holmboe var fødd i 1752, og fyrste sonsonssonen hans vart fødd i 1852, — det skorta eit snautt halvt år på hundraåre! Eg nemner at den sonen til futen Holmboe som i dette tilfelle var farfar, var det 5te barne i flokken hans, fødd då faren (futen) var 39 år gamal. Den næste sonsonssonen til futen, syskenbarn til den fyrste, var fødd i 1854, og so gjekk det ned-etter, heilt til den yngste vart fødd i 1898. Fråstande frå langgodfaren skifter soleis frå 100 til 146 år. Men denne yngste var det 13de barne til det 9de barne til det 11te barne til ættfaren, so her var då samla upp alt som kunde gjøre aldersskilnaden stor. Tek vi ut den elste sonsonssonen kvar i sin syskenflokk, so finn vi desse fødes-åra: etter den elste av sonene til futen er det seks syskenflokkar der den elste sonen (alltid av dei som vaks upp) var fødd i åra 1852—1868; etter den andre av sonene er det fire syskenflokkar der den elste sonen var fødd i åra 1864—1875; etter den tridje av sønene (det 8de barne) er det to syskenflokkar der den elste sonen var fødd i åra 1869—1871; etter den fjorde av sønene er det berre ein syskenflokk der den elste sonen var fødd 1862; endeleg etter den femte av sønene (det 11te

barne) er det fem syskenflokkar der den elste sonen var fødd i åra 1859—1876 (reint for seg sjølv står ein einskild som er fødd i 1888, i ny ekteskap, 24 år etter elste og einaste syster si). Av sonsønene til futen Holmboe var det soleis 18 som fekk vaksne søner, og dei elste av desse i kvar flokk var fødd i åra 1852—1876 (ein einskild i 1888). Fråstande frå langgodfaren var soleis 100—124 år. I so stor og mangment ei ætt tykkjer eg dette er eit merkeleg samsvar med den regelen eg har gått ut ifrå. Til eit vitnemål um kor mykje stuttare ættledene blir når det kjem kvinner inn, nemner eg at fyrste barnebarnsbarne til futen Holmboe vart født alt i 1821, soleis berre 69 år etter langgodfaren.

Eg har gjort same prøva for ein ættled til. Eg har gått ut ifrå dei fem sønene til futen Holmboe, og set etter når elste sonsonssonen til kvar ein av dei er fødd. For den fyrste sonen, f. 1791, fann eg då 7 sonsonssøner (elst i sin flokk), fødd i åra 1880—1908; for den andre sonen, f. 1792, var dei 6 elste sonsonssønene fødd 1902—1909; den tridje sonen fekk inga sonsonssøner; for den fjorde sonen, f. 1798, var dei to elste sonsonssønene fødd 1892—1899; for den femte sonen, f. 1802, var dei 8 elste sonsonssønene fødd 1885—1910. Det vil då segje at for desse 23 sonsonssønene var fråstande til langgodfaren 83—118 år; for 5 av dei var fråstande mindre enn 100 år, for 5 var det meir enn 110, for dei aller fleste (13) låg det soleis mellom 100 og 110. Samsvare med regelen var her òg merkeleg godt

So tok eg ei anna ættetavle, — for den ætta som kona mi høyrer til. Det er bondeætt, og ættfaren, Gudleik Gruda, var fødd i 1754. Gjenom fire søner og tolv sonsøner vart han langgodfar til ei mengd med sonsonssøner, — den elste fødd i 1853, 99 år etter langgodfaren, og elles er elste sonsonssonen i kvar syskenflokk fødd i åra

1856—1900. Den yngste av desse kom soleis 146 år etter langgodfaren; men dei elleve av dei tolv det her er tale um, var fødd i åra 1853—1877, soleis berre 99—123 år etter langgodfaren. Denne prøva gav då òg eit rett godt resultat.

Går vi no tilbake til Hårfagre-ætta, so finn vi at um ættfaren kong Harald skulde være fødd so tidleg som um-lag 850, so vilde aldersskilnaden mellem han og dei sonsonssønene vi veit um, bli 115—130 år. Dette vilde då bli uvanleg lange ættleder, reint i motsetning til dei stutte ættledene i næste hundraåre. Vi har god grunn til å sette eit spursmålsteikn her.

I Ladjarls-ætta blir aldersskilnaden endå større, minst 130 år. Og når so andre ting òg viser i den leia at ættfedrane er førd for langt upp i tida, so blir heile denne utreknings-prøva ein ny grunn til å drage dei minst ei 15 år ned imot våre dagar.

Alders-høva fører soleis til at Harald Hårfagre skulde være fødd i det tidlegaste um-lag 865, i staden for um-lag 850. Vi har no vandt ved å tru på at han skulde ha greidd å vinne heile Noreg alt i 20-års alderen, so vi vilde dessutan gjerne flytte Hafsfjord-slage endå meir enn 15 år ned i tida; men vi har no ikkje stort tilfang til å tidfeste denne hendinga, so her lyt vi nøgjes med svært vide grenser for årsrekninga.

Sogune segjer at Harald var konge i 70 år og levde i 80 år. Finnur Jónsson tykkjer ikkje eg har nokon grunn til å segje at slike tal ikkje har stort anna meining enn at Harald styrde lenge og vart ein gamal mann. Eg må då minne um at eg slett ikkje har lagt noka serleg vekt på dette tilhøve; eg har tvert imot peikt på at etter mi eiga rekning blir Harald ei 70—80 år gamal. Men tale 70 høyrer no til dei »typiske« tala i folkesegnene, og

når dette blir nemnt for regjeringstida til Harald, so vekker det meir mistru enn tiltru.

I denne samanhengen kann det elles være verdt å nemne òg, at vi just for ein av dei samtidige til kong Harald kann ettervise same ut-tøygjinga i levetida. Det gjeld for Rollo av Normandi. Etter den fyrste normanniske historieskrivaren, Dudo av St. Quentin, som skreiv snaue nitti år etter Rollo var død, måtte Rollo ha vorte ein mann på minst 80 år, og vikingferdene hans i Frankrike skulde ha tøygt seg yver 35 år, 876—911, medan han i røynda ikkje læt seg finne der i meir enn eit par år[1]. Vi har her å gjøre med eit typisk drag i gamal soguskriving.

III.

Det ålvorlegaste innkaste Finnur Jónsson gjør imot tidrekninga mi, gjeld samsvare med den *islendske* historia. Guðbrandr Vigfússon hadde løyst vansken på den måten at han drog årsrekninga for Island òg ei tretti år ned i tida. Og det er rett nok at det kann være ymse tvilsmål med den elste islendske tidrekninga òg; noko konstruksjon kann det nok være i den logsogemanns-lista som Are fyller hundraåre 930—1030 med. Men so mykje som tretti år går det no ikkje lett å hogge burt. — Det kunde være mykje mindre vanske med å ta burt ei titjuge år, og då vilde den islendske tidrekninga fylgje greitt med den norske som eg har sett upp. Men eg ser ikkje i sjølve det islendske tilfange positive grunnar for slik ei årflutning, og det vilde sjølvsagt være metodisk urett å flytte på den islendske tidrekninga berre for å få ho i samsvar med den norske.

---

[1] Sjå Henri Prentout, Etude critique sur Dudon de Saint-Quentin, Paris 1916, sfr. melding i Hist. Tidsskr. 5. R. V 65—69

For den islendske historia bygger Guðbrandr Vigfússon den nye tidrekninga si *berre* på ættlengdene, og um dei alle førde til nokolunde same upphavs-åre, so kunde dette visseleg vekke mistru til dei årstala Are set upp. Men her må eg fyrst gjøre den merknaden at Vigfússon ikkje er so fylgjestreng i ættrekninga si som ein bør krevje i slik ei sak. Han sette upp ei liste på 14 islendingar som levde um-lag samstundes med Olav Trygveson, og han slutta då at langgodfedrane deiras måtte ha levd samstundes med langgodfar til kong Olav, Harald Hårfagre. Det er greitt nok at slik ein sluttemåte ikkje er brukande; ein må i kvart tilfelle spørje etter kor gamal den mannen er som det er tale um, med andre ord når han er fødd, — og då syner det seg at gamle og unge folk er sett jamsides; skilnaden kan være meir enn halvhundra år.

Tek ein no ættlistene fyre seg etter den regelen som eg har fylgt, so blir resultate heller ulikt for dei ulike ættene. Som eg alt har nemnt i den eldre avhandlinga mi, finn vi på den måten at sume landnåmsmenner kann eller må være fødde so tidleg som um-lag 850, soleis den fyrste av alle, Ingolv Ørnsson. Men andre kann ikkje på rimeleg vis få fødes-åre sitt tidlegare enn i 870-åra, og sume må være fødd endå seinare. Det vil då segje at landnåmstidi må ha rokke ifrå um-lag 880 (eller kanskje noko fyrr) fram til 930-åra eller noko lenger, soleis i hovudsaka etter tidrekninga til Are.

Blir det no på den måten strid imellom den norske og den islendske tidrekninga? Etter alt eg kan sjå: nei. Eg vil her for det fyrste minne um at Finnur Jónsson og eg er einige um at utflutninga til Island i det store og heile ikkje har si årsak i »ovrike« til Harald Hårfagre. Ho er visseleg å rekne for eit framhald av utflutninga til dei andre Vesterhavs-øyane i 9de hd.-åre, og vi

treng ikkje freiste på å få ho samtidig med landvinninga til kong Harald. For det andre må ein hugse på at sjølve den store utflutninga til Island, etter dei upplysningane sogune gjev, ikkje kom i gang tidlegare enn i 890-åra, og just sume av dei som det blir fortalt rømde for kong Harald, kann vi sjå kom yver til Island so seint.

Torolv Mostrarskjegg, ein av dei fyrste landnåmsmennene i Breidefjorden, vart jaga or lande av kong Harald — heiter det i Eyrbyggja saga — ti år etter Ingolv hadde fare ut til Island, soleis jamvel etter den tradisjonelle tidrekninga ikkje fyre 884. Um det no er sant som sogune segjer, at dette hadde samanheng med at Kjetil Flatnev på Sudrøyane gjorde upprør mot kong Harald, so kunde ein nok bli huga på å sette eit endå seinare årstal her; for det kunde ikkje godt være so fælt tidleg at Harald herja heilt vest på Sudrøyane. Men soga um Kjetil Flatnev høyrer til det uvissaste i dei gamle meldingane; ho er fortald på tri ulike måtar, og det kann være eit stort spursmål um det er anna sant i ho enn at barna til Kjetil kom til Island ifrå Sudrøyane. Vi torer då sette eit spursmålsteikn attåt forteljinga um at kong Harald hadde noko å gjøre med at ættfolke til Kjetil og venene hans flutte til Island. Kjetil Flatnev må ha vore fødd um-lag 800; han var langgodfar til ein av landnåmsmennene, Olav Feilan, som var fødd um-lag 870 og kom til Island med farmor si um-lag 890. Berre dette talhøve gjør det urimeleg at Kjetil skal ha vore sett til jarl for kong Harald på Sudrøyane, og det er ikkje so få landnåmsmenner som høyrde til Kjetils-ætta; um dei torer vi då segje at dei flutte ut med ættfolke sitt, og ikkje for di dei rømde for kong Harald, — soleis sønene til Kjetil, Bjørn den Austrøne og Helge Bjola, dotter hans Unn den Djupudge, verson hans Helge den Magre,

brorsønene hans Tord og Ørlyg Rappssøner, og endå sume andre.

Ein farbror til Helge Magre, Trond Mjoksiglande, blir det fortalt var med i Hafsfjord-slage, og endå kom han til Island »seint i landnåmstida«. Dette siste svarar ikkje godt med den tradisjonelle tidrekninga. Endå verre er det med at Vebjørn Sygnakappe fór til Island for di han hjelpte ein islending, son til ein landnåmsmann, som hadde drepe ein hirdmann for jarlen Håkon Grjotgardsson; dette er sjølvsagt reint umogleg. Slike ting syner at tidrekninga i Landnåmabok ikkje er heilt pålitande, og at ein ikkje bør tru altfor hardt på det ho fortel um den striden landnåmsmennene hadde med landsstyrarane i Noreg. Det var elles ikkje berre Trond Mjoksiglande som kom heller seint ut til Island, endå dei rømde for kong Harald; det same gjeld um Torstein Tjaldstøding, Geirmund Helskinn og ættfolke hans, og endå fleire kann vi ikkje gje noko nærare tidfesting for.

I det heile er det so lite av norsk rikshistorie som har samanheng med den islendske historia i landnåmstida, so den norske tidrekninga ikkje kann la seg binde av den islendske. Den einaste landnåmsmannen som har utflutnings-historia si fast sambunden med den norske kongesoga, det er Skallagrim frå Fjordane. Dei spursmåla som her reiser seg, er det uråd å ta upp i si fulle vidd, utan ein med det same granskar grunnlage for heile Egils-soga, og eg vonar eg ein gong skal få høve til å legge fram slik ei gransking. No lyt eg nøgjes med å segje at eg reknar Egils-soga korkje for so gamal eller so historisk som ho vanleg blir teken, og serskilt meiner eg at tidrekninga i ho ikkje er sjølvstendig, men heilt-upp bygd upp på den som fyreåt var tilskipa for den norske historia. Ho har då òg just dei same mistaka som vi kjenner frå kongesogune, soles med Eirik Blodøks i Eng-

land og ymse andre ting. Her vekker dessutan ættlengdene på nytt mistru: etter soga er Skallagrim fødd i åre 851, soleis samstundes med Harald Hårfagre; men sonson hans, Torstein Egilsson, er ikkje fødd fyre hundra år etterpå. Her er i sjølve Egils-soga grunn til å flytte årstala ein god mun ned, og då fær vi reint av seg sjølv det samsvare med den norske tidrekninga som innhalde krev. Tidlegare enn 890-åra kann ikkje Skallagrim ha flutt ut til Island, og kanskje dette då gjev oss ei nærare tidfesting for riks-vinninga til kong Harald enn vi elles kann få, — so Hafsfjord-slage kann bli å sette med eit rundt tal um-lag 890.

*

Eg har soleis på nytt dryft grunnlage for den elste norske tidrekninga med umsyn på dei hovud-innkasta som Finnur Jónsson har gjort, og endskapen er då at desse innkasta ikkje har kunna rikke dei tvils-grunnane eg hadde sett fram. Dei islendske kronologane i 12te og 13de hd.-åre har streva med å bygge upp ei gjenomførd tidrekning for heile den gamle historia, og dei har gjort merkeleg gløgt arbeid. Men dei hadde ikkje kjennskap til årstala i den engelske historia, og dette er visseleg hovudgrunnen til at dei gjorde slike mistak for den aller elste tida, levetida til Harald Hårfagre og sønene hans. Ein annan hovudgrunn er at dei trudde utflutninga til Island stod i samband med riks-vinninga til Harald Hårfagre, og difor måtte dei føre den norske rikshistoria likso langt tilbake som den islendske. Heile den historiske samanhengen blir naturlegare og greiare, både innetter og utetter, når vi fører den elste norske historia eit par tiår ned i tida. Vi kann ikkje då sette so faste årstal som vi no ei stund har vore vande med; men dei blir i minsto rettare enn dei tillærde.

ENGLISH SUMMARY.

This treatise is polemically directed against that of Professor Finnur Jónsson, printed on pp. 1—15. The author maintains his criticism of the traditional chronology of the first kings of Norway, and for this purpose discusses three chief points of the problem.

The first point is the history of king Eric Blood-Axe in Northumberland. The author demonstrates that the Norse tradition of his flight to England and his reign in Northumberland under the suzerainty of king Aethelstan is unstable and untrustworthy, and that it proves impossible to find a place for Eric in the whole Northumbrian history of the 930'ies. Moreover, according to Anglo-Saxon sources, Eric did not arrive in England until the winter of 947—948, and died in the year 954. These dates fall about fifteen years later than those given by Norse tradition, and indicate that the reign of Eric in Norway will have to be put about the years 940—945 instead of 930—935. The author lays stress upon the fact that, by this change of dates, the sequence of events becomes clearer and more comprehensible than hitherto.

The next point discussed is the relation of the younger generations of the dynasty to the probable birth date of its founder, king Harold Fairhair, father of king Eric. By two practical examples of the connections as given by the Norse sagas, the author demonstrates the likelihood of the sagas having prolonged the period of king Harold by some decades. He then gives arguments and motives for his method of computing the length of generations, and shows that, by using a very conservative way of calculation, it becomes necessary to transfer the birth date of king Harold from about 850 down to about 865—870, and his conquest of the whole of Norway from 872 to about 890.

Finally, the author takes up the objection made by Prof. Jónsson that, by the proposed change of Norwegian chronology, this would no longer be in accordance with the chronology of Icelandic events. To prove this point, he makes use of the admission, previously made by his oppo-

nent, that the emigration of the Norwegians to Iceland was not caused by the conquest of Norway by Harold. Consequently, a change of the date of this event does not imply a change of Icelandic chronology. What little connection really exists between the reign of Harold and Icelandic emigration rather points to his conquest of Norway taking place about 890.

SMÅSTYKKER.

1.

Ytterligare om den isländska kronologien.

I första häftet för 1924 av denna Tidskrift ha varit införda ett flertal bidrag till diskussionen av den äldre nordiska historiens kronologi. I den mån saken berör de inlägg, jag tidigare gjort, skall jag, med redaktionens tillåtelse, få tillfoga några ord.

Jag vill då först framhålla, att den tid, om vilken mitt intresse koncentrerat sig, är tiden ungefär 1000—1200. Att för senare tid ett tämligen tillräckligt förråd av avtentiska uppteckningar funnits att tillgå, har jag för min del aldrig betvivlat. Att sådana skulla ha funnits i norden för tiden före år 1000, anser jag a priori absolut osannolikt; verkligt källvärde anser jag tillkomma uppgifter, vilka kunna härröra från de vittnesförhör, som av Are Frode företagits med personer, som upplevat de behandlade händelserna. Naturligtvis avtager den noggrannhet, som kan förutsättas, även inom detta tidsavsnitt med tidsavståndet. Om källorna uppge Ingvars död till 1041, så tror jag, att där föreligger en i huvudsak vederhäftig tradition, men jag anser absolut icke uteslutet, att 1042 eller 1040 skulle kunna vara det riktiga året, därest genom ett sådant antagande bättre överensstämmelse med t. ex. byzantinska källor kunde nås. Diskussionen om detaljer, t. ex. år och årtionden i Harald Hårfagers historia, anser jag ha mer ett källhistoriskt intresse, såsom belysande filiationsförhållandet mellan olika källor, än egentligen direkt historiskt sådant. Noggranna uppgifter om data från den tiden kunna icke väntas föreligga. Otvivelaktigt ha beräkningar gjorts, men på grundval av alldeles otillräckligt styrkta primäruppgifter.

Jag saknar sålunda anledning att polemisera med Prof. Finnur Jónsson om dessa ting. Däremot råder en verkligt principiell motsättning mellan Prof. Halvdan Koht och mig rörande metoden för hithörande frågors behandling.

Till en början en definitionsfråga. Med *annaler* menar Prof. Koht åt ett håll något mer än jag. Han innefattar under denna rubrik sådana från år till år fortlöpande redogörelser, som utarbetas inom ett ämbetsverks kansli, t. ex. diarier över ingångna och utgångna skrivelser, konceptböcker o. d. Jag tror, att Koht här är i strid mot inom den vetenskapliga världen gällande språkbruk. Så vitt jag vet, menar man med annaler allmänneligen sådana i rent historiskt intresse gjorda uppteckningar, som vi möta i nästan alla länder, men som enligt gällande teori på Island uppstått först efter den egentliga historieskrivningens slut.

Å andra sidan fordrar han av en annaluppteckning, att den skall äga en sådan fullständighet, som vi i våra dagar fordra av en ämbetsmans registratur. Även detta strider mot våra erfarenheter. Till och med i de mest oomtvistliga annaltexter skulle vi kunna finna luckor, av samma art som att t. ex. 1147 års förmörkelse icke blivit upptecknad. Icke ens de officiella kinesiska annalerna äro absolut fullständiga. Man har först att se till, om förmörkelsen ägde rum vid en tid, då människorna sovo; detta kan framgå av t. ex. Schroeters arbete. Men andra hinder kunna ha kommit emellan; jag nämner blott, att himmelen kan ha varit så mulen, att fenomenet blivit mindre framträdande, att upptecknaren kan ha legat sjuk, och att notisen kan ha fallit bort i avskrifterna. Från källornas tystnad vågar jag endast sluta så till vida, som jag anser det märkligt, att den mest observerade av alla medeltida solförmörkelser, den av 1133, icke annoterats, innebär ett indicium för att denna tids annotationer tillkommit utan större inflytelse från kontinentens annaler.

Andra saker, som Koht klandrar, te sig för mig så enkla, att jag ansett mig kunna använda dem i ett litet läroboksartat arbete «Tideräkning och Historia, en orientering för historiker och amatörsastronomer», som just i dagarna lämnar prässen. Koht förbiser helt och hållet den absolut olika karaktären av uppgifterna om förmörkelsen 1131, som enligt mig upptecknats på Island, och förmörkelsen 1124, som enligt honom samtidigt upptecknats i Norge. Den isländska notisen lyder i sin sannolikt urspringliga form: *Eclipsis solis facta est III Kl. Apr. quasi hora* . . . . Redan den latinska språkformen tyder på en lärd författare, icke på folklig

tradition. *Quasi* i dylikt sammanhang är fast term i fråga om de ungefärligt beräknade timmarna; notisens tidigaste form har angivit även timmen, fast denna i avskrifterna bortfallit. Nu har vi den grundläggande psykologiska regeln: detaljer sådana som datum och timme glömmas fort. Tänk, ärade läsare, efter, vad Ni minnes angående de två senaste, i norden betydliga förmörkelserna. Kanske klickar det rent av på året. Om denna sak äro vi f. ö. ense. Att förm. 1131 blivit samtidigt upptecknad på Island, bestrides, så vitt jag vet, av ingen[1].

Även förm. 1124 har jag använt som skolexempel. Men icke på en notis, som kan på inre grunder påstås vara samtidigt upptecknad. Den måste vila på norsk tradition, ty på en plats, där en solförmörkad sol lyser med ljus som några tusental månar, talar man icke om «det stora mörkret». Vad källorna berätta, är, att i tidssammanhang med «det stora mörkret» kom ett stort krig. Detta är saker, som individen kommer ihåg i hela sitt liv, och som en muntlig tradition gott kan bevara något århundrade. Det finnes sålunda icke skuggan av bevis för att denna förmörkelse varit skriftligt upptecknad före Ágrips nedskrivande[2].

Att förmörkelsen av 1185 har varit annoterad i Norge, är ju icke omöjligt. Märkligt nog nämnes den icke i Sverres saga. Att den tidigast annoterats på Island, där man vid denna tid med spänning följde händelserna i Norge, synes mig a priori lika sannolikt.

Slutligen vill jag erinra om ett par uppgifter från samtiden. Det ena är uppgiften hos Theodoricus monacus, att isländarna voro «både kunnigare och vetgirigare» i avseende på tideräkningen än de andra nordiska folken. Det andra är de kända partierna i Ares bevarade Íslendingabók, där han framträder som en kronolog av högst ovanlig noggrannhet, som med ganska anmärkningsvärda åtgärder skyddar sig mot den tvetydlighet, som vidlädde till och med årtalen «efter Kristus». Härom har jag i «Maal og Minne» 1915 lämnat en utredning.

Därmed ha vi berört de bevis, som jag tillerkänner första rang. Det vill, synes det mig, till vida starkare skäl än

---

[1] Anf. Arb. 134 ff.

[2] Ib. 170 f.

de av Koht anförda för att jäva dem. Med några ord skall jag beröra även en del annat. Sådana naturtilldragelser som Heklas eruptioner kunna icke ställas i klass med förmörkelserna, då de icke kunna med samma effekt kontrolleras. Det är först sedan förmörkelserna och uppgifterna om Ares författarskap givit oss skäl att tro på tillvaron av en vetenskaplig kronologi, som vi kunna tillmäta detta slag av notiser någon betydelse. Och vi måste då som nödhjälp tillgripa ett argumentum ex silentio: Heklas första eruption nämnes icke i någon bevarad källa på sådant sätt, att ett utdrag ur någon skrift, som ställt den i sammanhang med någon annan minnesvärd händelse synes sannolik. Det är först med sådan belysning, som notiser om naturtilldragelser av okontrollerbar art få betydelse. Den märkliga notisen från 1047 och dess stränga vinter, kan icke kontrolleras genom räkning men med hjälp av ett särdeles rikt utländskt källmaterial[1].

Vidare ha vi att hålla oss till notisernas form. En något mer detaljerad berättelse om Titanic-olyckan kan nedskrivas om hundra år. Men i den sammanträngda formen «Titanic-olyckan» nedskrives den endast av den, som själv har händelsen i medvetandets centrum och anser sig kunna tro, att andra ha så med. Det är ur denna synpunkt, som notiser av typen «Seleyjasumar», genom sin form icke genom sitt innehåll annonsera sig som sannolikt samtidiga. Full bevisning innebär ett sådant resonemang ingalunda, men långt mer än «en skugga av bevis».

Som jag nämnde, har jag icke anledning diskutera frågan om Håkon Håkonssons saga, då vi äro ense om huvudsaken, källans tillförlitlighet i sådant, som icke behöver misstänkas för tendentiös historieskrivning. Men utan spår av mindre officiellt källmaterial är icke ens denna skrift. Som Schroeter[2] påvisat, kan dateringen av 1240 års komet omöjligen vara riktig; snarast beror saken på felaktig avskrivning, men minnesfel hos en meddelare är heller icke uteslutet. Och skildringen av 1263 års förmörkelse — som ingenstädes var

[1] Ib. 169 f.

[2] S. här nedan s. 186 fg., dessutom tryckt i «Nordisk Astronomisk Tidskrift Ny række V 2: 70 ff., jfr. ovan anf. arb. 162 ff.

total, blott ringformig — kan icke härstamma från uppteckningar i konungens omgivning, då fenomenet skildras så, som det tedde sig för folk i Norge, bl. a. för sagans författare, som sannolikt befann sig inom centralitetsrayonen[1].

På dessa grunder vidhåller jag, även i den mån det av Koht bestritts, min huvudtes, att från c. 1100 i de isländska annalerna ingår ett avsevärt antal notiser, som grunda sig på samtida isländsk uppteckning.

Nat. Beckman.

2.

Konung Magnus Barfots välske riddare.

När engelske jarlen Tostig »Trespjot«[2] [jemte Harald Hårdråde] stupat mot sin broder Harald Godwinson, medförde Olov (Kyrre), efter att hava slutit fred med den sistnämnde, till Norge Tostigs begge söner Skule och Ketil, vilka der erhöllo stora egendomar. Det är okänt, huruvida den älste av desse, när han senare förde den norske konungens lik tillbaka, dervid kan hava haft med sig, jemte hans moder, den mycket späde Harald, yngre son till denne Harald Godwinson, som under tiden stupat mot Wilhelm Erövraren. Vi veta icke, om han överhuvud någonsin kom till Norge. Men detta är sannolikt, ty vi känna av en utländsk källa[3], att konung Magnus Barfot på sitt första vesterhavståg »år 1098« förde med sig denne kungason på skeppen utanför Anglesea. Med rätta har man framhållit, att det svårligen kan hava varit utan särskild anledning, som Magnus medtog denne. Vilka nu än konungens planer voro, så stannade det vid, att han från sitt skepp avsköt mot den i vattnet galopperande Hugo, earl av Scropshire, som var i tjenst hos Erövrarens son konung Wilhelm Rufus, en pil, som träffade earlen i ögat och ändade hans liv. Denne var en son till

---

[1] A. arb. 129 f.

[2] Om denne, hans slägt och efternamn se Toll, Sigridis Storråda rediviva (*S. H. T.* 1921), pag. 217—219 (not. 1).

[3] William of Malmesbury, Gesta regum anglicorum, London 1840, pag. 506. Om dessa förvecklingars olika framställning se: Freeman, The reign of William Rufus, II, pag. 134—136.

den normand, som först bröt det inhemska motståndet derstädes. Och pilen var ett vinande svar på tvenne förutgående sådana: den ena, som vid Stanfordbridge träffade Magnus' farfar i strupen och slutade hans levnad, den andra, som vid Hastings borrade sig in i ögat på Harald Godwinson, så att han döende sjönk ned vid sidan av baneret[1]. Någon vidare hämnd blev senare aldrig utkrävd. Den engelske kungasonens namn sjunker tillbaka i glömskans natt lika hastigt, som det stigit upp derur. Hans derpå följande öden äro okända.

Den verkan fick emellertid den ridderlige earlens av Scropshire död, att, när Magnus senare — på sitt sista Vesterhavståg — »år 1102« kom till samma trakter, innehades earl Hugos grevskap av hans yngre broder: Robert de Bellesme, upprorsman mot den nye konungen, Henrik. — Här möter oss nu den underrättelsen, att konung Magnus vid denna senare resa hade ombord en person vid namn: Giffard. Och en nutida historieskrivare[2] frågar då: »Denne bärare av ett av Normandies största namn — var han en medbrottsling till eller ett sändebud från earl Robert av Scropshire?« Vi skola här nedan upptaga denna fråga till prövning. Det är nemligen att märka, att detta namn nämnes i sagorna i samband med en berättelse om Magnus Barfot. Men, betecknande nog för sagornas bristande vidsynthet, utan något som antyder, varför han *egentligen* kom till denne norske konung.

Berättelsen ifråga återfinna vi i »Morkinskinna«[3] samt i den senare ensamstående »Magnus Barfots saga«[4]. I korthet lyder den som följer: En välsk riddare »från Vallandi« vid namn: »Giffarþr«, infann sig hos denne konung och frågade honom, om han hade behov av en »god riddare«, då han hade hört, att konungen hade ett svårstyrt rike. Konungen antog anbudet, och Giffard åtföljde derefter denne på hans fälttåg mot Inge Stenkilson, men höll sig i slaget vid Fox-

[1] Om slaget vid Hastings se: Freeman, The norman conquest, III, pag. 465—499.
[2] Freeman (se förest. not. 2) II, pag. 451, samt appendix I. I.
[3] Ungers edition, 1867, pag. 147—148.
[4] Fornmannasögur VII, pag. 56—61. Om denna saga se: Finnur Jónsson, Den oldnorske og oldislandske literaturs historie II, 2—3, pag. 774—775.

erna undan, något som föranledde konung Magnus att utbrista: »Vill han icke flocken vår fylla / falske riddaren välske«. Detta yttrande utökade derefter en i denne konungs sälskap varande skald uti åtta strofer, deri han talar om »fånen, som var fullrädd att rida fram på sin röda häst«. Berättelsen går derefter vidare och förtäljer, hurusom Giffard drog sig undan i bygderna samt med ett köpmansfartyg tog över till England, varvid hans lata uppförande under överresan gav en isländsk skald vid namn Eldjern anledning att i dennes närvaro kväda en nidvisa om denne »riddar hårrik«. Han blev derför vid framkomsten anmäld av Giffard hos den närmaste tjenstförrättande greven, som derefter skall hava begärt att få höra ifrågavarande dikt. Isländaren berättas då hava i stället föredragit ett annat skaldekväde fullt av överdrivet beröm över Giffards tapperhet gentemot »gautsca drengi«, varpå skalden blev frikänd. Dessa kväden finnas ännu i behåll[1].

Ifrågavarande berättelse möter oss icke i Fagrskinna. Ej heller Snorre har omnämnt densamma. Emellertid har den blivit införd i äldre editioner av Heimskringla, och på så sätt har Snorre till på köpet orättvist fått på sitt samvete att hava förvrängt riddarens namn derigenom att det senare tillägget kallar honom för »Gipard« eller »Gippard«.

Om vi nu närmare granska denna berättelse, skola vi ej kunna undgå att anse densamma avfattad i sådana ordalag, att den såsom åtföljd av skaldekväden, bör anses värd all tilltro. Och då vi icke kunna tänka oss möjligheten av att Giffard skulle gjort förenämnde anmälan i England, om han ej sjelv hörde dit, och då vidare till det ovannämnda »Vallandi« räknades Normandie, kunna vi anse, att Magnus Barfots välske riddare var en normandisk riddare i England. Vidare skall framhållas, att berättelsen om riddarens rikliga hårväxt giver ytterligare stöd häråt. Wilhelm Rufus införde nemligen i England detta mode i förening med slätrakat ansigte och långa utdragna skor, vilket senare vållade mycket ond blod hos Kyrkan, som påstod detsamma stridande mot den Heliga Skrift. Härtill kom även, att normanderna under hans regeringstid allt mer förvekligades,

---

[1] Om detta skaldekväde se: i förest. not. 6 anförd källa [Finnur Jónsson] 2. I, pag. 134—135.

vadan även den del av berättelsen, som talar om Giffards lättja, är i full överensstämmelse med normandisk tidsanda.

Vad nu angår denna slägt Giffard[1], hava vi tack vare bl. a. Ordericus Vitalis[2] derom ganska detaljerade upplysningar: Ättens grundläggare, Walter I Giffard, herre till Longueville (nära Dieppe), segrare vid Arques och Lillebonne, genom sin moder befryndad med Wilhelm Erövraren, deltog som mycket ålderstigen i slaget vid Hastings samt blev derefter [år 1071] av denne upphöjd till greve av Buckingham[3]. Hans uppträdande i slaget blev tidigt besjunget[4]. Han avled före år 1084[5].

En person av annan karaktär var deremot hans son och efterträdare, Walter II Giffard, herre till Longueville och andre greve av Buckingham. Som yngling deltog han i sistnämnda drabbning, men har höljt sitt namn med skam genom sitt uppförande derunder. Ty, när Harald Godwinson låg döende vid standaret, voro denne unge Giffard och trenne andre namngivne de fyra normander, som rusade fram, och

---

[1] Då den Walter I Giffard, om vilken här nedan talas, och som till fader hade Osbern de Bolbec och till farbroder Godfrey, fader till vicomten av Arques, är den förste, som bär namnet Giffard, och då vidare Gui av Amiens (537) säger att detta var ett tillnamn [»cognomen«], så återstår för herrar etymologer, till vilka jag ej hör, att avgöra, huruvida detta kan vara härlett från det isländska: »gifr«, jettelik, som förekommer även i ordsammansättningar såsom t. ex. »gifrskagr« [jettelik häst], »sokngifr« [gigantisk strid] (Se: Egilsson, Lexicon poeticum), ävensom huruvida man skall uppfatta slutändelsen: ard som antingen ett annat sjelvständigt ord eller denna vid sagda tid så vanliga franska avslutning [t. ex. Flambard, biskop av Durham och Rufus' kreatur, som fick namnet till följe eldmärken i ansigtet]. — Namnet Giffard skrives stundom även Gifard, Gifart, Gilfard, Giffart och Guiffard [det senaste synbarligen för att i fransk tunga få fram det *hårda*: G.] men aldrig Gipard, Gippard eller dylikt.

[2] Historia ecclesiastica, Edition August le Prevost, vilken edition, jemte ypperliga person- och sakregister innehåller värderika noter, skrivna av denne lärde franske vetenskapsman. Vid citering här nedan av denna le Prevost's edition användes beteckningen: *O. V.*

[3] Freeman (se not. 3) III, pag. 129, 153, 287, 374, 456, 465.

[4] Roman de Rou, 12743 (Freeman (not. 3) pag. 465 not. 48).

[5] *O. V.* IV. pag. 183. Le Prevost's not. 2. Om denne Walter I Giffard se även: *O. V.* II, pag. 148, 221, samt Sir H. Ellis, Introduction to Domesday I—II, 1833, pag. 18, 424 jemte not.

under upprörande, i detalj senare berättad misshandel utsläckte den ädle konungens sista livsgnista[1]. — — Efter Erövrarens död stödde han åren 1089—90 Wilhelm Rufus' sak[2] mot brodern Robert av Normandie samt kommenderade år 1097 en del av den förstnämndes trupper[3]. Men när denne Rufus omkommit i New-Forest den 2 augusti 1100, träffad av en pil[4], och Henrik den förste bemäktigat sig kronan, var han en bland de normander, som namngivas vilja uppsätta Robert på tronen, först hemligt och sedan öppet, »enär«, som Ordericus Vitalis framhåller, »de fruktade Henriks självstorhet samt önskade Roberts veklighet, så att de fritt skulle få utveckla sitt njutningsbegär«[5]. Till följe detta sitt uppträdande blev han konung Henriks fiende. Vi återkomma härtill längre ner. Han uppräknades under år 1102 bland dem, som avledo i England, varvid tillägges, att på hans befallning flyttades hans lik över till Normandie samt begrovs i Longuevilles basilika, der ett epitafium, vars ordslydelse återgives, sjöng hans lov[6]. Såväl slott som basilika lades i ruiner under franska revolutionen.

Giffard II efterlemnade en minderårig son, Walter III Giffard, herre till Longueville och tredje greve av Buckingham[7]. Denne deremot var en trogen anhängare av denne konung Henrik ävenledes år 1116, samt avled barnlös år 1164[8]. — Uti Seine-Inférieure's arkiv [prieurie de Longueville] förvaras en odaterad urkund från XII. seklet, vid vilken hänger ett sigill, som får följande beskrivning: »Slitet ryttaresigill. Ryttare med fana, och iklädd en konisk hjelm, från vilken fladdrar ett det största band. Inskriften förstörd.« [Demay, Inventaire des sceaux de la Normandie, pag. 6, III Série, Sceaux des grands feudataires. Buckingham. Gautier Giffard].

---

[1] Freeman (not. 3) III, pag. 499.
[2] *O. V.* III, pag. 317.
[3] *O. V.* III, pag. 475.
[4] Den bästa sammanfattande redogörelsen för Wilhelm Rufus' död lemnas av Freeman (not. 2) II, pag. 32, 657—76.
[5] *O. V.* IV, pag. 104; detta uppror kallas av *O. V.* för »ingens turbatio in Anglia et Normannia orta«.
[6] *O. V.* IV, p. 183.
[7] *O. V.* IV, p. 184.
[8] *O. V.* IV, p. 184, not. 2 angiver som källa for dödsåret Robert de Mont [Histoire de France, T. XIII, pag. 309].

Utav dessa tre måste Walter II hava varit identisk med Magnus Barfots välske riddare[1]. Efter Rufus' död förenämnda 2. augusti 1100, har han, antager jag, i hemligt uppdrag av sitt parti eller av hertig Robert[2], begivit sig till Magnus Barfot för att utverka hans hjelp. Vad utfästelser han dervid avgivit, är ej känt, men norske konungen tycks hava reflekterat å saken, då vi senare finna, att Giffard varit med på skeppen vid sista vesterhavståget. — Emellertid kom det svenska fälttåget senare på året emellan, och när till följe de ovan relaterade händelserna vid Foxerna Giffard drog sig tillbaka till England, har han säkerligen haft med till sitt parti konungens svar. Upproret kom öppet till stånd först följande år (1101) och Robert lovade bort till upprorsmännen stora landområden till den stund då han skulle bliva konung av England. Vi möta här, som nämnt, bland upprorsmännen Robert av Bellesme, earl av Scropshire. Emellertid stod i juli samma år[3] Roberts av Normandie flotta färdig att gå mot England. Men när han äntligen satte foten på dess jord, slöts efter några mindre skärmytslingar en överenskommelse mellan de båda bröderna och Robert återvände till sitt hertigdöme[4]. —

---

[1] Det finnes visserligen även en Richard Giffard, svärfader till den Gualterus Tirel, som — med rätta eller orätta — stundom angives som Rufus' mördare, och som omedelbart efter mordet flydde till utlandet, der han långt senare avled, bedyrande sin oskuld. Det har aldrig påståtts, att svärfadern varit inblandad i händelsen, och det är otänkbart, att han, om han samtidigt med svärsonen flytt, skulle vågat återvända till England ensam och till och med draga uppmärksamheten på sig genom att hänvända sig till kung Henriks tjenstförrättande greve. — För övrigt finna vi dels i »Introduction to Domesday« [Ellis I—II, pag. 423] som Erövrarens läntagare även en viss Osbernus Gifard, av förnamnet att döma ett ättling till ovannämnde Osbern de Bolbec [se här ovan not. 8], dels en »Guilelmus cognomento Gifardo«, som var kansler hos Rufus och Henrik, och som Le Prevost [IV, 92] antager hava tillhört slägten ifråga. Om förenämnde Richard Giffard se *O. V.* IV, pag. 90.

[2] Om de sammansvurnes förbindelser med den hemvändande hertig Robert se: Freemans anförda arbete om Rufus, II, pag. 395.

[3] Freemans anförda arbete om Rufus, II, pag. 396—404.

[4] Oroligheter utbröto sedan på nytt mellan bröderna. Robert avstod Evreux till Henrik omkring år 1102; besök avlades å

Men Robert av Bellesme's uppror fortfor även följande året 1102 [1]. Det gick honom emot och till slut nödgades han att vända sig till Magnus Barfot, som just då låg utanför kusten, med begäran om hjelp. Efter detta, kan det icke råda tvivel om, att, då vi finna en Giffard i den sistnämndes sälskap, det varit denne Walter II, som anlänt vid obestämbar tidpunkt till norske konungen som upprorsman. — Sedan möter oss en uppgift, att denne Walter Giffard avled den 15. juli 1102 [2]. Vi kunna härav draga den viktiga slutsatsen, att konung Magnus' andra vesterhavståg skett tidigare under året.

När nu, som ovan påpekats, äldre författare velat uti Harald Godwinsons son Haralds närvaro vid *första* vesterhavståget se en presumption för, att Magnus haft härmed sina särskilda avsigter, så hava vi, synes det mig, när saken *upprepas*, och en upprorsman sålunda vid det *andra* tåget *även* är närvarande, dubbel anledning tro, att verkligen hos norske konungen planer mot England förefunnos. Man kan förmoda, att det för denne varit rent av legitimt, att, samtidigt som han derigenom utkrävde vedergällning för far-

---

ömse sidor. Slutligen gick den sistnämnde med en här över till Normandie och tog Robert tillfånga i drabbningen vid Tinchebrai år 1106. Efter 28 års fångenskap avled Robert i fängelset.

[1] Om detta se särskilt Freeman: The revolt of Robert of Bellesme 1102 [Reign—Rufus, pag. 415 f.f.].

[2] Uppgiften finnes hos *O. V.* IV, pag. 183, der Le Prevost i not. 2 meddelar denna dödsdag. I hopp att kunna få konstaterat, hur denne Giffard avlidit — om det varit på sotsängen eller i ett slag och i så fall mellan vilka — hade jag satt igang en månadslång skriftvexling med olika utländska arkiv. Arkivarien i Dieppe har sålunda meddelat, att abbé Tougard lemnar en del upplysningar i sin »Géographie de la Seine-Inférieure«, dervid henvisande till ett manuskript i Rouens bibliotek: »Preuves de Noblesse des familles du Baillage de Caux«, 3 vol. i fol. Fonds Mortainaille no. 77. Catalogue Frère pag. 165. Tougard nämner dock ej döds*dagen*. Deremot angiver samme arkivarie, att ovannämnda dödsdag återfinnes hos Duplessis: Description de la Haute Normandie, 1740. — Här torde väl Le Prevost funnit uppgiften i fråga. — Från England meddelar senast »College of Arms«, Queen Victoria Street, London (under den 21. nästlidne febr.), att angivna dödsdagen även finnes i dess register, men utan angivande av sättet för Giffards död, samt att antagligen uppgift härom saknas.

faderns död och derför erhöll skadestånd, här stödja den på hemväg stadde äldre brodern Robert gentemot inkräktaren konung Henrik.

Men vid framkomsten til engelske kusten fann Magnus sig säkert stå inför en händelse, en av de underbaraste i historien. Denne Henrik hade svarat sin broder, att förstfödslorätten här intet betydde, och att han — Henrik — vore den ende rättmätige såsom ensam bland bröderna född i England och som sådan — *engelsman.* — Och detta underbara skedde: Ett i skilda raser splittrat folk, som, enligt vittnesmålet av Ordericus Vitalis, var »av Rufus hållet i strupen så hårt, att det var nära att kvävas«, detta folk lystrade till denna signal och, ifrån att förut hava bekrigat varandra samt tänkt: britiskt, angliskt, sachsiskt och normandiskt, började det så gott som i ett slag att tänka och handla — *engelskt.* I det avgörande ögonblicket hade England den lyckan att få den rätte mannen på den avgörande platsen, och vann derigenom med ens vad som annars kräver seklers arbete att genomföra. — Derför måste Magnus hava vid framkomsten funnit hela folket i stort sett enigt bakom sin konung: denne »rättvisans lejon«, vars mäktiga ramar som bäst kullstörtade Scropshires sista skansar. Då väjde Magnus undan — måhända endast för att bida sin tid.

Om detta politiska epos hava sagoförfattarne intet att berätta. För dem funnos kvar endast en tradition och några skaldeverser om en narraktigt utklädd normand, åt vilken bönderna skrattat på tingvallarna, i striderna och på skeppen. Det är endast löjet, som räddat denne mans namn från fullständig glömska i Norge, och som gjort det möjligt för oss att draga våra konklusioner. — —

Sällan om väl någonsin annorstädes i historien ser man en sådan följd av, till synes, tillfälligheter i snabb takt följa efter varandra på en så liten fläck av jordklotet, men för århundraden framåt avgöra verldens öde. Man kan fråga sig, hur denna verld skulle sett ut, om de icke inträffat. — Om ej fyra vapen flugit genom luften, och alla träffat sitt mål: de tre pilarne vid Stanfordbridge, Hastings och New-Forest samt till slut — det vinande spjutet på Irlands kust.

Hans Toll.

3.

Erkedegnen Thomas Agnellus.

I 1919 offentliggjorde jeg i »Edda« en avhandling om den »skotske« *Historia Norvegiæ* (optrykt i boken »Innhogg og utsyn i norsk historie«, 1921, s. 197—231), der jeg prøvde å vise at dette var den elste Noregs-historie som eksisterer, forfattet omkring 1170.

I den nye utgaven av *Finnur Jónssons* »Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie« (II, 1923, s. 597—598) er hele min bevisførsel for denne tidfestning summarisk avfeiet som »ganske ufyldestgørende«[1]. Når Finnur Jónsson fremdeles holder fast på Sophus Bugges tidfestning til omkr. 1215, ser jeg ikke at han har noget annet faktisk grunnlag herfor enn skriftets omtale av et jordskjelv på Island, som han mener må være jordskjelvet i 1211, mens jeg har hevdet at det likså gjerne kan være tale om jordskjelv som vi kjenner fra 1164 og 1182. Jeg kan ikke anerkjenne en tidfestning på et slikt grunnlag for »fyllestgjørende«. Om mulig enda mindre »fyllestgjørende« finner jeg Finnur Jónssons begrunnelse for at han fremdeles (s. 598—599) vil anta skriftet forfattet av en utlending; det er mig ikke mulig å finne noget reelt holdepunkt for denne påstand[2].

Imidlertid er det ikke min mening her å opta hele spørsmålet om Historia Norvegiæ til ny behandling. Det er bare et enkelt punkt jeg har noget nytt å si om, og som jeg derfor her skal oplyse bedre enn det var mig mulig i min nevnte avhandling om skriftet. Det gjelder den *Agnellus* som skriftet er vigslet til.

Som bekjent, pekte Gustav Storm på at denne Agnellus

---

[1] Det kan jo også hende at F. J. ikke har fått tid til å granske min tankeføring helt nøiagtig; jeg ser et merke efter flyktig lesning i hans anm. 3 s. 595, der han forteller at jeg har »overset« noget som i virkeligheten *han* har overset i min avhandling!

[2] Ganske pussig er det når Finnur Jónsson bl. a. viser til »forf.s ukyndighed angående Glommen«, fordi, som han sier (s. 595), »han ved ikke, at den *Albia*, han først (udg. s. 81) nævner, er den samme elv, der straks efter omtales som »fluvius in montanis, aureis rubens arenis«.« »Ukyndigheden« er dessverre i dette tilfellet på F. J.s side: han sammenblander nemlig Vorma og Glomma!

måtte være identisk med den *Thomas Agnellus*, erkedegn i Wells, som det forelå en preken av fra 1183 om den engelske kongssøn Henry's død og jordfestelse. I min avhandling (Innhogg og utsyn, s. 221—222) la jeg fram en hel undersøkelse om denne mannen for så nøie som mulig å bestemme hans levetid, og med de kilder som stod til min rådighet, mente jeg å kunne slå fast at han var erkedegn i Wells i årene 1170—1191; siden jeg intet spor fant av ham i nogen kirkelig stilling efter 1191, mente jeg at han måtte være død i dette året. Finnur Jónsson har heller ikke funnet denne utredning »fyldestgørende« (s. 598[1]), og de opstillede årstall kunde naturligvis ikke være absolutt sikre, selv om de ikke kunde avvike særdeles meget fra sanningen.

Nu har jeg fått bedre greie på mannen. I 1921, en måneds tid efter at avhandlingen min var blitt optrykt i min nevnte bok, utkom det i London en bok som gav så nøiaktige oplysninger som det var mulig å skaffe om erkedegnene i Wells. Det var *Somerset historical Essays*, forfattet av dr. *J. Armitage Robinson*, selv degn i Wells. Her fins (s. 73—99) en inngående avhandling om *Early Somerset Archdeacons*, og her er omhandlet ikke bare Thomas Agnellus, men både hans formenn, hans eftermenn og hans samtidige. Det er resultatene av disse forskninger jeg her skal gi et uttrag av.

Biskopene av Wells hadde flyttet bispestolen til Bath i slutten av det 11te årh., og Wells fikk ikke noget domkapitel igjen før omkring 1140. Bisp Robert av Bath (1136—1166) var den som bragte bispedømmet i orden efter et langvarig forfall, og det kan være verdt å notere at denne bisp Robert i forveien hadde vært abbed i St. Swithuns kloster i Winchester; det var i hans tid at Stavanger fikk sin første biskop fra dette kloster, og her er således alt fra denne tiden en liten tråd mellem bispestolen i Bath og den norske kirke.

Fra bisp Roberts tid, fra 1146, er det mulig å opstille en temmelig fullstendig liste på bispestolens erkedegner. Det viser sig av dr. Armitage Robinsons undersøkelser, at det allerede i det 12te årh. stadig var minst to, ofte tre erkedegner i bispedømmet, — i regelen, men slett ikke alltid, fordelt på de tre steder Wells, Bath og Taunton.

Fra 1146—1159 har vi de tre erkedegner Eustacius i Wells, Martin i Bath, og Hugo av Tournai i Taunton. Det ser næsten ut som om biskop Robert i året 1159 har avskjediget dem alle tre; for i de nærmeste fire-fem årene efterpå finner vi enda i bispedømmets aktstykker en magister Eustacius og en magister Martin, som synes å måtte være de forhenværende erkedegner. Efter 1159 finner vi en tid bare to erkedegner i bispedømmet, — Robert i Wells (til 1169) og Thomas i Bath (til 1165).

I 1166 døde biskop Robert, og bispestolen blev stående ledig i hele åtte år, til 1174. Det var den kraftige konge Henry II som da regjerte (1154—1189), og han prøvde av all makt å stagge kirkens selvstendige utvikling i England. Ett av de midlene han brukte til å holde kirken under sitt styre, var at han utnevnte menn fra det kongelige kanselli til erkedegner ved bispestolene, og bispedømmet Bath måtte ta imot en rekke slike kongelige erkedegner. Nettop mens bispestolen var ledig, var det særlig lett å innføre denne praksis.

Efter Thomas i Bath hadde biskop Robert utnevnt til erkedegn en magister Baldvin, som også hadde fått pavelig stadfestelse på embedet sitt. Men ikke før var biskopen død, før kong Henry satte i Baldvins sted en av sine mest betrodde menn i kanselliet, Johannes Comin, som tross pavelig innsigelse, ja tross bannlysning av erkebiskopen Thomas Beckett, beholdt erkedegn-embedet i 16 år (1166—1182), inntil han blev utnevnt til første erkebiskop i Dublin.

Og efter Robert i Wells kom det i 1169 en annen kongelig klerk som erkedegn, — det var *Thomas Agnellus* (se om ham Armitage Robinson, s. 80—84). Mens Johannes Comin sjelden viste sig i bispedømmet, så at embedet for ham nærmest var en prebende mens han fortsatte sin tjeneste hos kongen, ofret Thomas Agnellus sig mere for sin nye stilling. Også han kunde nok rett som det var bli kalt bort i kongelig ærend; men for det meste finner vi ham dog i bispedømmet. Her er han siste gang nevnt i 1195.

I 1198 finner vi som hans eftermann i Wells atter en kongelig klerk, Simon de Camera, som blev biskop i Chichester 1204, og efter ham kom den kongelige klerk Hugo av Welles, som blev biskop i Lincoln 1209.

Da Johannes Comin var blitt erkebisp i Dublin 1182, blev den flittige forfatter Peter av Blois, altså en franskmann, erkedegn i Bath, og han hadde embedet helt til 1206, da han blev erkedegn i London; men han satte nok ikke mer enn en eneste gang foten på Baths grunn, — han var i tjeneste dels hos erkebispen i Canterbury, dels hos kongen. I hans sted er nevnt et par andre som utførte erkedegn-forretningene.

I Taunton finner vi en erkedegn, Richard, fra 1175, og fra denne tiden var det da pånytt tre erkedegner i bispedømmet. Efter den første Richard kom det en ny Richard i Taunton 1184—1189, og han var franskmann, fra Coutances i Normandi. Hans eftermann var Robert av Gildeford (1190—1196).

Jeg har tatt med så meget om alle erkedegnene i bispedømmet Bath i denne tiden, forat det skal bli klart at vi har ganske god greie på dem, og om flere av dem vet vi hvad de blev efterat de hadde sluttet som erkedegner. Her er altså ikke rum for så særdeles mange gisninger. Når vi da ser at en såpass framskutt mann som Thomas Agnellus optrær som erkedegn i årene 1169—1195 og derefter helt forsvinner, så tør det nok være en temmelig sikker slutning at han er død kort tid efter, iallfall før 1198 da hans eftermann blir nevnt. Skal vi dømme efter det vi vet om alderen på hans samtidige, særlig Johannes Comin, må Thomas ha vært født omkr. 1130, og da kan vi heller ikke vente at han skulde ha levd stort lenger enn til henimot 1200. Vi er visselig på den sikre siden når vi går ut ifra at Thomas Agnellus er død ca. 1195—98. Det er altfor lettvint, som Finnur Jónsson gjør, å påstå at »fra tidens standpunkt er der intet i vejen for at han kan have levet 20—30 år efter affattelsen af »bogen om Henrik«« (hermed mener F. J. prekenen fra 1183).

Mens de engelske konger hersket i Normandi og Anjou, var det en naturlig ting at franske klerker stadig kom over til England i kongens eller kirkens tjeneste. Vi finner mange slike som erkedegner i Bath og Wells. Jeg har alt nevnt Peter av Blois og Richard av Coutances, og Johannes Comin var vistnok fra den flanderske byen Comin. Hugo av Tournai (1146—1159) hadde selve navnet sitt fra Tournai i

Hainaut, og Thomas Agnellus var vistnok fra den samme franske byen. Armitage Robinson har prøvd å gjøre det sannsynlig at han var identisk med den mann som blir kalt Thomas av Erlegh, — Erlegh var en landsby i nærheten av Wells. Men sikkert er det at han var en bror til kanniken Stephen av Tournai, og da har han også vært franskmann. Dette styrker den mening som jeg uttalte i min avhandling om Historia Norvegiæ, at han hadde fått sin utdannelse i Frankrike.

På denne måten blir vår kunnskap om Thomas Agnellus øket ikke ubetydelig, og vi forstår lettere hvorfor en norsk forfatter sender ham sitt verk. Det blir også enda sikrere enn før fastslått at dette ikke kan være gjort så sent som efter 1200.

Finnur Jónsson holder likevel så sterkt fast på sin datering av Historia Norvegiæ, så han sier: »Hvis denne Agnellus virkelig er død o. 1191, ligger det nær at sige, at så er det ikke ham, der er ment, men en annen yngre med det samme navn.« Det må være tillatt å bemerke at denne uttalelse bare vitner om mangel på kjennskap til det engelske kildemateriale. Som jeg allerede har gjort opmerksom på i min avhandling, er tilnavnet Agnellus så rent ytterlig sjeldsynt, at det overhode ikke finnes nogen annen mann med dette tilnavnet hverken i England eller i Frankrike i disse århundredene. Det er da vågsom gjerning å konstruere sig op en ny Agnellus rent på egen hånd. En får heller finne sig i å bøie sig for faktum. Og faktum har jeg her lagt fram; det er bare en svakt begrunnet teori som står i veien.

Halvdan Koht.

4.

Kometen i Haakon Haakonssøns saga.

I 1908 henledet riksarkivar *Ebbe Hertzberg* min opmerksomhet paa den i Haakon Haakonssøns saga kap. 210 omtalte komet. Sagaen beretter følgende: (Jeg benytter Alexander Bugge: Norges Kongesagaer IV side 192.)

---

[1] Oversætteren fortolker dette som 15 januar.

»Ni nætter efter jul[1], da det var klarveir, gik kongen ut om kvelden. Da saa han en underlig stjerne, som var meget større og fælere end de andre og ut fra den gik det likesom et skaft. Kongen lot da mester Viljalm kalde til sig. Da han kom og saa stjernen, sa han: »Gud holde sin haand over os! Dette er et merkelig syn. Denne stjerne heter »kometa« og sees forut for store slag eller gjæve høvdingers frafald«. Denne stjerne blev set i mange lande om vinteren.«

Dette er sagaens omtale av kometen.

Beretning av omtrent samme indhold nævner P. A. Munch i: Det norske Folks historie IV side 948, forekommer hos Matthæus Paris (s. 354) og Matthæus av Westminster (s. 154), som beskriver kometen omtrent likelydende: »navnlig i løbet av februar maaned viste der sig om aftenen mot vest en rødlig (*fusca*) stjerne utsendende sin straale mot østen, hvilke mange med rette erklærte at være en komet«. Og Munch tilføier at den nævnte mester Viljalm har han antat for at være den læge av samme navn som omtales i Sturlunga-Saga III 6 og opererte Thorgils Skarde for hareskaar. Han var sikkert en utlænding.

Denne beretning i sagaen har Ibsen benyttet i Kongsemnerne, hvor 5. akt aabnes med at en hirdmand siger: »Hvor rød den lyser«, og en anden svarer: »Den strækker sig halve himmelen over som et gloende sverd.« Et par replikker senere uttales der: »det varsler visselig en stor høvdings død,« og litt senere i samme akt siger hertug Skule: »Himlen er vred paa alt Norge for de gjerninger som saa længe har været øvet. Der staar et gloende sverd høit deroppe og lyser hver nat.« Hr. Hertzberg nævnte for mig ogsaa Islandske annaler, G. Storms utgave, foruten et par kilder til. Men ingen av de her nævnte forfattere har et ord om i hvad retning kometen stod: i nærheten av hvilke stjerner man saa den, og heller ikke pointeres nærmere tiden, hverken dagen eller klokkeslettet. I Pingré, Cometographie I side 403 omtales kometen som en av dem man har sikker underretning om. Pingré anfører som kilde *Monachi Paduani Chronicon* og *Chronicon Rolandini*; han nævner at den blev set 25. januar samt at kometen i slutten av maaneden blev iagttat i vest; gjennem hele februar maaned viste den sig

hver klarveirsaften i vest; farven var rødlig og dens straale (ↄ: hale) var rettet mot øst. Men ingen av de her nævnte beretninger kan benyttes til at bestemme denne komets bane. I *Joh. Williams:* Observations of Comets from B. C. 611 to A. D. 1640 extracted from the chinese annals, London 1871, nævnes side 63 at kometen blev set 31. januar i nærheten av α Pegasi og 23. februar av $\varkappa$ Cassiopeiae. Av disse observationer vilde man kunne bestemme kometens bane hvis man hadde hat en tredje iagttagelse til sin raadighet. Da jeg ikke kunde faa fat paa en tredje observation, la jeg senere saken hen. Men for kort tid siden fik observatoriet sig tilsendt *Annales de l'Observatoire astronomique de Tokyo*, Tome V 3e fascicule. Tokyo 1917. I dette hefte har astronomen *S. Ogura* publicert en avhandling: On the Orbits of two Comets observed in Japan. Den ene av de to kometer er kometen fra 1240. *Ogura* har paatruffet en fuldstændig beretning om denne komet i *Adumakagami*, et haandskrift som omtaler begivenheter som knytter sig til *Kamakura*-styret. Her læses bl. a. følgende:

»I aaret 1240 viste der sig 27. januar kl. 8 aften en komet i WSW, halen var tre fot lang og var rettet mot SE. Farven var rødlig. Kometen var ogsaa set allerede 25. januar[1], og blev ogsaa iagttat 29. januar; dens hode lyste likesaa klart som Saturn. I februar var kometen kl. 8 aften like ved Jupiter, halen var nu rettet mot NE og hodet lyste saa sterkt som Venus. Næste dag var kometen ogsaa nær Jupiter, men nu litt nærmere. De følgende nætter var overskyet og regnfulde, saa kometen først blev synlig igjen 5. februar kl. 8 aften i nærheten av γ Pegasi, 12. februar var den i nærheten av Andromeda, og dens lys var øket i styrke. 20. februar var kometen kl. 8 aften i nærheten av λ Cassiopeiae. Kometen blev ogsaa set 1. mars, men 9. mars var den ikke at øine og saaes heller ikke senere.«

Av denne beretning fremgaar at kometens plads er angit ganske nøie 1., 2., 5. og 20. februar. Av observationerne 2. og 5. februar ser man at kometen har bevæget sig nordover omtrent 5° daglig. 1. og 2. februar var kometen i nærheten av Jupiter, hvis position sidstnævnte dag var

---

[1] Den samme dag som Pingré nævner.

$\alpha = 23^h\ 32{,}9^m\ \delta = \div\ 4{,}0°$ (ekvinoks 1240), med andre ord, planeten stod i Pisces Sammenlignet med de ovenfor nævnte to observationer fra Kina er der en forskjel av 4° i deklination mellem den japanske observation 20. februar og den kinesiske 23. februar.

Ogura har nu benyttet observationen fra 1. februar da kometen som nævnt stod i Pisces, 4. februar da den var i Pegasus og 21. februar i Cassiopeia, og har av disse 3 observationer fundet at den passerte perihel 21. januar i en avstand fra solen av 0,668 astronomiske enheter. Beregner man av disse elementer kometens position 1. januar og 11. januar[1], finder man at den var henholdsvis i Pavo og Tucana, med andre ord synlig kun søndenfor 27° og 30° nordlig bredde. Da man første gang saa den i Japan 25. januar, var den i nærheten av β Sculptoris, og kunde nu sees søndenfor 47° nordlig bredde. Tokyo's nordlige bredde er 36°. 5. februar var kometen 2° nordenfor γ Pegasi. Den kom jorden noksaa nær. 2. februar hadde kometen sin minimumsavstand fra jorden, 0,36 astronomiske enheter.

Av hvad her er nævnt har man *ikke* kunnet se kometen i Bergen, hvor da kong Haakon opholdt sig, 9 dage efter jul, selv om man fortolker dette til at være 9 dage efter 13de dag jul, 6. januar, hvormed julen gik ut, altsaa 15. januar, ti paa den dag stod den for langt syd til at den kunde bli set fra noget punkt i Norge. Det er først i de sidste dage av januar og i februar at man har kunnet iagtta denne komet her i landet.

Ogura nævner at denne komets elementer minder noget om kometen 1863 IV. Men denne komet kan det neppe være, ti efter Svedstrups meget omhyggelige beregninger av kometens bane (A. N. 2799) skulde dens omløbstid være mere end 18 000 aar med en usikkerhet fra 5 000 til 10 000 aar. Kometens bane var paa det nærmeste parabolsk.

Jeg vil til slutning ikke undlate at nævne en anden astronomisk begivenhet som omtales i samme saga.

I kap. 319, side 280 hos Bugge, læser man: »Da kong Haakon laa i Ragnvaldsvaag (paa Orknøyerne) drog et stort mørke over solen, saa det bare var en liten ring

---

[1] Dette har observator Lous utført efter min anmodning.

utenom som var lysende.« Den ringformede solformørkelse som her omtales fandt sted 5. august 1263 og var synlig som saadan paa et strøk fra Østfold til Møre. Kfr. Kart 81 a i min avhandling »Sonnenfinsternisse«. Der hvor kongen da opholdt sig var formørkelsen kun partiel, men rigtignok meget betydelig, ca. 10 tommer (solens diameter = 12 tommer). Skildringen av solformørkelsen er altsaa ikke git av nogen som var med kongen, men er nedtegnet av et øienvidne i Norge.

J. Fr. Schroeter.

5.

Hune-hæren.

Til det som Liestøl fortæller om oprøret i Råbyggelagen i 1541 (H. T. 5 R. V, s. 453 f.) kan føies et litet supplement fra lensherren på Akershus Peder Hanssøns brev til Kristian III. Han skriver nemlig den 7. aug. 1541 til kongen[1] at Anthonius Briske — lensherren i Telemark — hadde hat bud til Råbyggelagen i anledning av oprøret. Anstifteren var en Gunder Lang, som sa, han hadde keiserens befaling til å slå ihjel alle fogder og herremænd, så mange de kunde overkomme. To bønder av de ypperste principaler i det oprør blev straks rettet på tinget.

Den åndelige forbindelsen med samtidige klassereisninger ute i Europa fremgår tydelig av denne brevnotisen, som stemmer helt med Stig Bagges brev. *E. B.*

6.

Peder Claussøns Snorre som norsk bondelesning.

I professor Kohts artikel om dette emnet (V 102 flg.) er Laurids Smiths brev av 1785 nevnt som »det elste vitnemål jeg (Koht) har støtt på om at Snorre var kjent og yndet blandt norske bønder«. Det lar sig dog gjøre å finne eldre kilder; jeg har i boken Fra Holberg til Nordal Brun s. 214 f. nevnt et dikt fra 1762, En Viise om Hellig Olaf, skrevet av Ole Olssen på gården Tingelstad, hvor et langt stykke av Peder Claussøns Snorreoversettelse er sat på rim — 533

[1] Norske uekspederte breve, i Riksark. i Kbh.

firelinjers vers med omkved til! Manuskriptet finnes i Thv. Boecks samling i Trondhjem, og Det kgl. norske videnskapsselskap eier dessuten et annet manuskript (no. 272 in 4to), som flere steder nevner Snorre (sikkert i Peder Claussøns oversettelse) som sin kilde. Det er »Bonde Lensmanden af Loms Prestegield i Gulbrandsdalens Fogderie Anders Olsen Wiborg Hans Betenckning over tilstanden med Agerdørkningen I de ældre Tiider udi Norge«, datert fra »Lensmans Gaarden Stamstad« okt.—nov. 1779.

Prof. Kohts skeptiske ord til Aamund Salvesons beretning om Trond Lauperaks boksamling, hvor »bibelen og Snorre« er nevnt (Syn og Segn XI 67 f.), har senere vist sig berettiget, men kan dog utfylles litt, idet Aamund Salveson i sin bok om Trond Lauperak skriver (s. 52): »Ein son til Trond hadde Snorreboki, og det er trulegt at Trond òg hev havt den boki.«

Francis Bull.

7.

Carl XV's plan om giftermål med en polsk grevinne.

Blandt en hel del manuskripter i grevene Krasinskis bibliotek i Varsjava er også et lite dokument (N. 4363) som er meget interessant fordi det forteller om forbindelsen mellem den svensk-norske konge Carl XV og en av de beste polske familier — familien Krasinski. Det er et lite hefte på 16 sider i sedéz, som heter: »En plan om giftermål mellem Carl XV, konge av Sverige, og grevinne Maria Krasinska, skrevet efter Anton Wrotnowskis fortelling«. Dette dokument er et slags memoire; det er skrevet den 25de desember 1888 av Maria Wrotnowska efter Anton Wrotnowskis diktat.

Av dokumentets innhold får vi vite at det var Anton Wrotnowski som hadde fått det hverv av grev Ludvig Krasinski (den unge grevinnes stedfar) å forhandle om denne giftermålsplanen.

Han var altså vel underrettet om alle detaljene i denne eiendommelige historien, og da han var en alvorlig mann, en kjent advokat, så må vi betrakte ham som et sannferdig vidne,

verdig til vår tillid. Han forteller oss i sin fremstilling enkelt og kortfattet historien om denne giftermålsplanen; han utleverer til oss alle nødvendige detaljer og spesielle omstendigheter som han var vidne til, men forsøker samtidig å undgå å si sin personlige mening eller å overdrive den rolle han selv har spillet i denne begivenhet. Han innskrenker sig til de kjennsgjerninger han har sett eller hørt om — en kan slett ikke av hans fremstilling få vite hvad han selv mente om dette giftermålsspørsmål, for han har avfattet den næsten som et offisielt dokument. Helt blottet for kjedelig prat som skriftet er, blir det et virkelig historisk dokument med stor betydning for en lite kjent begivenhet i Carl XV's livshistorie. Hvis saken var blitt virkeliggjort, kunde den i sine politiske følger fått stor betydning for den polske nasjon i dens tristeste år under fremmed åk. Samtidig må begivenheten tiltrekke sig alles opmerksomhet fordi den bærer et preg av romantikk og undertiden virker næsten usannsynlig.

Uten noen innledning begynner dokumentet med hovedsaken: det forteller oss at i juni måned 1872 fortalte grev Ludvig Krasinski til forfatteren at Wolowski i Paris hadde kommet med et forslag til ham om giftermål mellem frk. Maria Krasinska, som på samme tid var hans steddatter og niece[1], og Carl XV, konge av Sverige, som hadde vært enkemann en tid. I motsetning til det tyske parti i Sverige som efter den regjerende konges død vilde ha hans bror Oscar på den svenske trone, tvang det franske parti kong Carl til å gifte sig, for de regnet med[2] at han i dette andre ekteskap vilde kunne få barn som kunde følge efter ham på tronen og fortsette hans politikk. Da kongen samtykket i planen om det andre ekteskap, skyndte det kongelige parti i Stockholm sig med å søke et godt parti til ham blandt de mediatiserte familiene, for en prinsesse av én av de regjerende familier var næsten utelukket: ekte en tysk prinsesse, det vilde ikke kongen; ekte en fransk prinsesse, det tillot ikke

[1] Maria Krasinska var datter av den store dikter Sigismund Krasinski som var død 1859, og av Elisabeth født Branicha, som efter sin manns død giftet sig med hans fetter grev Ludvig Krasinski; denne blev da stedfar og formynder for sin niece Maria Krasinska.

[2] Kongen var bare 45 år på denne tid.

politikken ham. Men da kongen reiste gjennem Bryssel på veien til Ostende, fikk han se et vakkert billede av frk. Maria Krasinska. Kongen kjente godt og beundret verkene av hennes far, Sigismund Krasinski; og da han var en fremragende dilettant på litteraturens område, forsøkte han til og med å oversette til svensk noen dikt av den store dikter. Han interesserte sig for dikterens familie i det hele og visste derfor godt at en frk. Krasinska hadde ektet Karl, hertug av Kurland, og at hans datter hertuginne Maria var gift med prins Karl av Carignan av huset Savoyen — det måtte da være en fin polsk familie når den var i slekt med det regjerende kongehus i Italia[1]. Da kong Carl dessuten blev aldeles inntatt i den unge grevinne Marias skjønhet, som dokumentet sier, forsikret han sine omgivelser at han vilde begynne å forhandle om giftermål med grevinne Krasinska.

Vi får ikke vite av dokumentet hvorledes kongens omgivelser tok imot denne litt underlige planen; men vi kan med sikkerhet konstatere at han ikke vilde nøle, men snart efter innledet de nødvendige underhandlinger. Paris blev valgt som høvelig plass for underhandlingene, for der var en talrik polsk koloni og der var grev Ludvig Krasinski, grevinne Marias stedfar og formynder, lett å treffe. Til mellemmann valgte de nasjonaløkonomen Ludvig Wolowski, som hadde bodd i Paris siden 1831 og som var godt kjent i den politiske verden i Paris som forhenværende medlem av grunnlovsforsamlingen i 1848 og av den lovgivende forsamling under Louis-Philippe, som president for hypotekbankselskapet, som medlem av akademiet for samfunds- og åndsvidenskaper,

---

[1] Karl Emanuel av Carignan († 1800), hvis svigermor altså var en Krasinska, var farfar til kong Viktor Emanuel av Italia. Karl Emanuels svigerfar, Karl av Sachsen, hadde i nogen få år (1758—63) vært hertug i Kurland; denne Karl var en yngre søn av kurfyrst Fredrik August II av Sachsen, som konge av Polen August III, og gjennem hertug Karl var således Krasinski'ene beslektet med flere av de fornemste tyske fyrstehus. Maria Krasinskas farmor var Maria Radziwill, som hørte til en av Polens allerfineste familier, og faren, dikteren Sigismund Krasinski, hadde hatt selveste Napoleon I til fadder; Carl XV hadde i 1863 mottatt i Stockholm Konstantin Czartoryski, en av polakkenes førere, som var gift med en prinsesse Radziwill. (Anm. av red.)

som professor i økonomikk ved konservatoriet og som forfatter av adskillige politiske og økonomiske verker. En av kong Carls kammerherrer blev så hurtig som mulig sendt fra Stockholm til Paris for å forelegge ham en plan om giftermål mellem kongen og grevinne Krasinska, en plan som var utarbeidet i alle detaljer. I denne planen bestemte kongen at grevinnen skulde få alle en dronnings rettigheter og at de mannlige barn i dette ekteskap skulde ha rett til å følge ham på tronen. Men Sveriges grunnlov forbød kongen å gifte sig med en prinsesse som ikke hadde tittelen kongelig høihet, og derfor fant man et middel til å skaffe frk. Krasinska denne tittelen: Karl Amadeus, konge av Spania, skulde gi grev Krasinski tittel av spansk grande av første klasse, og så skulde hans far Viktor Emanuel, konge av Italia, gi ham tittel av kongelig høihet; grev Ludvig Krasinski skulde så adoptere grevinne Maria og gi henne den nødvendige kongelige tittel. På denne måten forsvant de tvil som grev Krasinski hadde; han næret nemlig litt mistro til hele denne underlige planen og vilde ikke binde sig for meget i begynnelsen, for han var redd for et morganatisk ekteskap for sin steddatter, et ekteskap som hele Krasinski-familien vilde ha motsatt sig.

Nu forsikret han Wolowski at han var villig til å underhandle med en mann som hadde myndighet til det fra kongen; men først vilde han ha mottatt utnevnelsen til spansk grande av første klasse som garanti for at hele planen blev drøftet paa et alvorlig grunnlag. Og noen dager efter overrakte også Spanias ambassadør i Paris ham i sin herskers navn utnevnelsen til spansk grande av første klasse. Underhandlingene mellem greven og kongen av Sveriges kammerherre fant sted straks efter; de angav ennu ikke noen detalj, bestemte bare at Krasinski, som netop da reiste til Varsjava, skulde sende til Paris en person som hadde myndighet til å forhandle om utkastet til ekteskapskontrakt og bryllupsceremoniene, og at kongen av Sverige for disse underhandlinger ga fullmakt til attachéen ved den tyrkiske ambassade i Paris N . . .[1] Bey som stod i nøie og stadig forbindelse med kong Carl. Denne utlending som blev kong Carls befullmek-

[1] Hans navn er uleselig i teksten.

tigede gesant, var egypter av fødsel, han var opdradd i Paris og begynte sin diplomatiske løpebane i Stockholm; han var en god ven av kongen og hans betrodde mann. På den annen side var ikke på noen måte Polen og polakkene fremmed for N . . . Bey: Han interesserte sig svært for polsk litteratur og beundret særlig diktene av Adam Mickiewicz (i fransk oversettelse), han kjente Polens skjebne og dets historie; denne omstendighet kunde da lette de underhandlinger som hadde som mål å skaffe hans ven en polsk dame til hustru. Da grev Krasinski var vendt tilbake til Varsjava, valgte han til sin utsending Wrotnowski, forfatteren av vårt dokument, efter å ha fortalt ham alle disse ting og fremstillet for ham sakenes daværende stilling. Wrotnowski skulde øieblikkelig begi sig til Paris for i grevinne Maria Krasinskas og hennes families navn å drøfte utkastet til ekteskapskontrakt med N . . . Bey. Foruten denne muntlige bemyndigelse fikk Wrotnowski en særskilt instruksjon for å gjøre saken sikrere; den var undertegnet av grev Ludvig Krasinski i Varsjava den 4de juni 1872. Han gjengir i sin fremstilling innholdet av denne instruksjonen ordrett; den inneholder betingelser i disse 5 punkter:

1. Familien Krasinskis fullmektig skulde minne om at det ikke var fra familien Krasinskis side den første begynnelse var gjort og at i betraktning av frierens eksepsjonelle stilling hadde den unge grevinnes foreldre holdt sig sterkt tilbake og vist sig vanskeligere enn de vilde være i en mere normal situasjon.

2. Det måtte ikke bli glemt at den unge dame hadde en personlig formue og at det vilde være ganske naturlig at ekteskapet ikke brakte noen forandring i denne stilling. Men i betraktning av at det var grevinnens uttrykkelige vilje at siden hennes samtykke til denne forbindelse bare kunde ha sitt ophav hos henne i sann følelse av kjærlighet og sympati, ønsket hun at i det tilfelle at landets grunnlov, lover eller sedvaner var imot slikt særeie, skulde man godta de forslag som kunde bli fremsatt.

3. Utsendingen skulde ta alle nødvendige garantier for å beskytte frk. Krasinskas formue og spesielt for å fastsette hennes enkerettigheter godt.

4. Utsendingen skulde få ordentlig greie på arveretten

for de barna som kunde komme i dette ekteskapet, og bestemme dette spørsmål meget klart for å undgå all mulig misforståelse.

5. Det skulde være klart forutsatt at den unge grevinne vedblev å tilhøre den katolske kirke og at dispensasjonene og tilladelsene fra pavestolen til dette giftermål skulde bli opnådd ved beilerens mellemkomst[1].

Utrustet med denne instruksjon reiste Wrotnowski i begynnelsen av juni til Paris; der ventet grevinne Marias bror, den unge grev Wladislaw Krasinski, på ham. Den unge greve underrettet ham om sakenes stilling på dette tidspunkt — han på sin side drev nemlig også underhandlinger med kongens kammerherre og med N . . . Bey — og forsikret ham om at efter hans mening kom giftermålet virkelig til å finne sted, for han så at kongen ønsket det svært alvorlig. Grev Wladislaw personlig ønsket inderlig at denne forbindelse måtte komme i stand, for han hadde bare de politiske følger for øie: han håpet at polakkene skulde få store fordeler av dette giftermål; en polsk dame på tronen i Stockholm vilde jo være i slekt med den russiske monark, og Polens navn — håpet han — måtte da bli mere aktet i Europa, polakkene kunde lettere bli mottatt av tsaren, og alt dette kunde lette forbindelsen mellem den polske nasjon og det russiske styre. Grev Wladislaw hadde stadig disse omstendigheter for øie, og derfor var han mer imøtekommende i sine betingelser for ekteskapet, særlig holdt han ikke så sterkt som grev Ludvig på å få bestemt arverettighetene for sin søsters barn.

Efterat den unge greve var reist til Ems for å besøke sin mor og sin søster, begynte Wrotnowski de offisielle underhandlingene med utsendingen fra kongen av Sverige, N . . . Bey. Forhandlingene gikk lett; to uker efter var utkastet for ekteskapskontrakten utarbeidet og undertegnet av N . . . Bey for kongen og av grev Ludvig Krasinski selv som opholdt sig i Paris nettop på denne tid. Dette utkastet blev sendt til Stockholm for å bli stadfestet av statsrådet.

---

[1] Hele denne instruksjonen er skrevet på fransk, men med forskjellige feil og mange unøiaktigheter.

Foruten dette utkast til ekteskapskontrakt hadde forhandlingene mellem Beyen og Wrotnowski den hensikt å fastsette reglementet for bryllupsceremoniene. Det blev bestemt at kongen i begynnelsen av høsten skulde reise til Nizza for å bli kjent med frk. Krasinska, og så skulde den offisielle kirkelige forlovelse finne sted under kong Viktor Emanuels beskyttelse i én av de italienske byer. Enda før denne forlovelsen skulde grev Ludvig Krasinski personlig i Madrid få tittelen spansk grande av første klasse, så skulde kong Viktor Emanuel gi ham fyrsteverdigheten med tittel kongelig høihet, og så måtte han adoptere grevinne Maria og få denne adopsjonen retsgyldig stadfestet, for når den offisielle forlovelse skulde foregå, måtte grevinnen alt være kongelig høihet. Når alle disse ceremonier var fullført, skulde grevinnens mor Elisabeth Krasinska reise til Stockholm med sin datter, som da altså var prinsesse Maria, for å overvære bryllupshøitidelighetene. Ved den svenske grense, i Malmø, skulde kong Carls bror prins Oscar ta imot de to damer og følge dem til Stockholm med alle de sedvanlige ceremoniene. Ennvidere lovet kongen på sin side at han vilde gi grevinne Maria fritt valg med hensyn til sin skriftefar som skulde bære tittelen dronningens hoff-kapellan; han lovet også å få bevilget en fast inntekt av staten til sin tilkommende hustru for det tilfelle at hun blev enke. Alle disse detaljene skulde bli bestemt kontraktmessig ennu tydeligere av Wrotnowski og N . . . Bey når planen til ekteskapskontrakt var blitt stadfestet av regjeringen i Stockholm. I slutten av juli 1872 vedtok også statsrådet planen. Men næsten samtidig »spredte telegrafen« — med disse ordene ender dokumentet — »den triste nyhet om kong Carls pludselige død«[1].

H. Wieckowska.

Tillegg.

En fremstilling av denne kong Carls giftermålsplan blev gitt i den svenske presse allerede i 1883; men den var mere

[1] Kong Carl XV døde 18. IX. 1872. Det kan nevnes at hans forlovede senere giftet sig med grev Raczynski og døde snart efter i 1884.

bygget på rykter enn på autentiske oplysninger, og var derfor temmelig feilaktig. En ny fremstilling kom i Cecilia Bååth-Holmbergs bok om Carl XV (Sth. 1891), s. 669—676, men meget ufullstendig og i mange punkter uriktig; den polske grevinne blir her kalt Graciosa Grazyncha, og her kommer for første gang fortellingen om at hun var en naturlig datter til kong Viktor Emanuel, et rykte som formodentlig bare har sin grunn i det rett fjerne slektskapsforhold hun stod i til denne konge. Beriktigelser og tilføielser er gitt i Erik Thyselius's bok »Karl XV och hans tid« (Sth. 1910), s. 866—869, og det som står her er riktig; men meget av det viktigste mangler.

Foranstående fremstilling efter polsk kilde gir mange nye oplysninger, men kan ikke på alle punkter være helt riktig.

Først er det uriktig at forhandlingene om giftermålet ikke blev innledet før i juni 1872. Cecilia Bååth-Holmberg henlegger begynnelsen til »våren 1872«. Men allerede Louis de Geer (Minnen, II 132) har oplyst at planen blev lagt i den første del av vinteren 1871—72, og i Fritz von Dardel's Minnen, IV (1913), s. 82, får vi høre at kong Carl den 9. nov. 1871 (han var blitt enkemann 30 mars s. å.) viste frem et portrett av frk. Krasinska, idet han fortalte at han i mai skulde avsted og »se på henne«; det var hennes rikdom som lokket ham. Den 31. mars 1872 kunde kongen fortelle Dardel (IV 125) at grevinnens far skulde bli gjort til grande av Spania, og allerede 13. april er denne ophøielse et faktum (IV 131).

Det har ikke før vært kjent at forhandlingene om giftermålet nådde så langt som her ovenfor fremstillet. Men det er uriktig at den svenske regjering bifalt planen. Det er tvertimot sikkert at statsrådene var bestemte på å sette sine stillinger inn på å forhindre giftermålet.

Den polske fremstilling gjør sig skyldig i nogen forblanding av steder og tidspunkter. Det var ikke til Ostende kong Carl reiste for å underkaste sig en badekur; det var til Aachen. Og opholdet her var så sent som fra 27. juli til 12. sept. 1872.

Den som la planen for kong Carls polske giftermål, var armenieren Demirgian, som i 1869 var kommet til Sverige

med gaver fra den egyptiske khediv, og som snart blev kongens fortrolige venn, — efter manges påstand hans »onde ånd«. Han reiste i april 1872 over til fastlandet for å drive forhandlingene om giftermålet. Den egyptiske tjenestemann i Paris som derefter overtok dem, og hvis navn ikke har latt sig lese i det polske manuskript, hette Nabaraony Bey.

H. K.

LITTERATUR.

To skrifter om Lokalt selvstyre i Sverige: Ragnar Gullstrand, Bidrag till den svenska socken-självstyrelsens historia under 1600-talet. Akad. avh.; Sthm. 1923. — Nils Herlitz, Svensk Stadsförvaltning på 1830-talet; utg. av Stadshistoriska institutet; Sthm. 1924.

De problemer som hænger sammen med det lokale selvstyrets utvikling, forfald og nydannelse, er i norsk historie meget litet behandlet. Vi har Aschehougs bok om kommunenes retsforfatning, og vi har en række bidrag til emnet spredt rundt omkring i den lokalhistoriske litteraturen. Men nogen mere generel diskussion av disse ting har vi endnu ikke fåt. I Sverige derimot er emnet i de siste år blit gjenstand for sterk interesse, og de to ovenfor nævnte arbeider — som begge gir langt mere av almen interesse end titlen lar formode — er gode uttryk for denne nye interessen; de er også i mange henseender av betydning for norsk historie, idet den forskjellige utviklingen av selvstyret er en god hjælp til forklaring av den forskjellige politiske utviklingen i de to land fra senmiddelalderen av.

Gullstrand begynder med en undersøkelse av kirkesognenes opkomst og går derved ut fra en dyptgående forskjel mellem sognedannelsen i Norge og i Sverige — en forskjel som sikkert ikke er så stor som han mener. Han bygger på den gamle opfatningen at det norske folk er blit »tvångskristnat« av mæktige konger og at den »kyrkliga organisationen« »påtvangs *uppifrån*«, mens derimot i Sverige sognedannelsen skal være foregåt nedenfra, ved folket selv.

Forestillingen om at de norske konger i det 11. årh. skulde kunne være herrer over et forvaltningsapparat som satte dem istand til å organisere det man i senmiddelalderen forstod ved kirkesogn — det må ha været henved 1000 av dem — er åpenbart urimelig. Først i løpet av det 13. årh. kan sognedannelsen tænkes å være nogenlunde avsluttet i Norge, og det økonomiske grunnlaget for den store kirkebyggingen likesåvel som for underholdet av den talrike geistligheten kunde ikke skapes av kronen, men bare av bønderne selv. En detaljundersøkelse av sognenes topografiske forhold viser os — ialfald på østlandet — at de i stor utstrækning er knyttet til ældre inndelinger, men også at de på andre steder er helt uavhængige av disse; det vil med andre ord si, at de er dannet på meget forskjellig måte, hvilket også er helt naturlig, hvis vi tænker os at sognedannelsen er en langvarig proces som har pågåt gjennem flere århundreder. Materialet er vistnok ikke tilstrækkelig stort til at vi kan følge denne proces i alle enkeltheter; men som jeg håber ved en anden leilighet å kunne vise, er det dog mulighet for å komme den adskillig nærmere inn på livet end man hittil har kunnet.

Arkeologiens vidnesbyrd viser os også klart at selve »kristendommens innførelse« er et meget langvarigere fænomen end sagaene angir, at der mellem kristendommens seier f. eks. i Borgesyssel og på Hedmark må ligge flere generationer. Kongenes rolle i denne »kristendommens innførelse« vil derfor også måtte reduseres betydelig.

Det tør derfor være berettiget å se sognedannelsen — og dermed også opkomsten av sogneselvstyret — som en i det væsentlige parallel bevægelse i Norge og Sverige, og Gullstrands fremstilling av dette selvstyres historie i middelalderen får derfor også interesse for os. Derimot er den reduktion av det lokale selvstyret som begynder alt i det 15. årh. og som mæktig påskyndes av den nye sterke kongemagt i det 16. årh., langt sterkere i Norge end i Sverige, og denne opløsningsprocessens forløp kjender vi endnu ikke stort til.

Men den viktigste forskjellen mellem de to landene på den skandinaviske halvø består deri, at det i det 17. årh. i Sverige foregår en mæktig nyorganisation av sogneselv-

styret — en nyorganisation som ikke noget sidestykke har i Norge. Det er denne nyorganisationen som er det centrale i Gullstrands bok, og gjennem den trær klart frem. hvorledes den svenske bondens deltagelse i rikets politik er fast forankret i levende deltagelse i selvstyret hjemme i bygden.

At det lokale selvstyret holdt sig bedre i byene end på landsbygden — både i Norge og Sverige — er en naturlig konsekvens av at det her står overfor langt flere, mere mangeartede opgaver. Det Stadshistoriska Institutet som blev oprettet i 1919 av Svenska Stadsförbundet og hvis leder er dr. Nils Herlitz, stillet sig straks som opgave å arbeide for utforskningen av byenes forfatnings- og forvaltningshistorie, og alt i en avhandling fra 1921 i Statsvetenskaplig Tidskrift — Ett och annat om självstyrelsens betydelse i svensk förvaltningshistoria — kom dr. Herlitz inn på emnet. Først nu kommer han imidlertid i en stor bok på nærmere 500 sider om byforvaltningens modernisering i det 19. årh. frem til en mere inngående behandling av det.

Hvad Herlitz' nye bok gir, er først og fremst en beskrivelse av hvorledes byforvaltningen i Sverige virket i 1830-årene. Han ser nemlig 1830-årene som den periode, da den store omdannelsesprocessen foregår, som tilslut munder ut i den nye kommunallovgivningen av 1862. Også i Norge er 1830-årene en slik innledning til modernisering av byenes styre og forvaltning; men hos os forløper utviklingen så å si på den motsatte måten: vi begynder med lovgivningen — formandskapsloven av 1837 — og først i løpet av de følgende 20—30 år fyldes denne rammen med nyt innhold.

En umiddelbar sammenligning med norske forhold på grunnlag av Herlitz' bok er derfor ikke mulig, og dertil kommer, at norsk byhistorie endnu ikke er nådd længer end til de enkelte byenes historie. Men den kloke omsigtsfulde fremstillingen som Herlitz gir, lar en stadig føle hvor meget slektskap der er mellem norsk og svensk byvæsen, og når vi engang, gjennem et byhistorisk institut eller gjennem enkeltmands arbeide, når frem til studiet av almen norsk byhistorie, vil det være en overordentlig stor fordel altid å kunne spørre Herlitz' bok tilråds om hvordan det gik under beslektede og allikevel forskjellige forhold.

Edv. Bull.

SMÅ MELDINGER.

Fra 1923 har de to heimbygdsforeningene i Jemtland, Jämtlands läns fornminnesförening og Jämtslöja, slått sig sammen og utgir nu sine gamle tidsskrifter under fellestitlen *«Heimbygdas tidskrift»*, som to serier: I Fornvårdaren, og II Jämten — den første med historisk-arkeologisk karakter, den andre mere almen, populært kulturhistorisk. I et kvart århundres virksomhet har Jämtlands läns fornminnesförening i syv små bind publisert et også for vår historie viktig materiale — ikke minst betydningsfulle er de ca. 300 diplomene fra Jemtlands norske tid som er trykt der. Og det er all grunn til å anta at foreningen efter reorganisationen, men fremdeles under Länsantikvarien Eric Festins ledelse vil kunne opta et endnu mere energisk arbeide.

Her skal bare opmerksomheten henledes på en rekke tak- og veggmalerier fra året 1601, som sommeren 1923 blev opdaget i Hackås kirke i Jemtland [1] og som delvis er gjengit i den nu utkomne årgangen av «Jämten». Mestrene for disse malerier kalder sig Jonas Olai og Olaus Erici og har sikkerlig været trøndere. Efter Stettinerfreden i 1570 førte den danske regjeringen en bevisst national politikk overfor kirken i Jemtland; fra Danmark og Norge, ikke fra landskapet selv eller fra Sverige skulde impulsene komme. Efter gjengivelsen synes billedene å være holdt i en meget karakteristisk barokk, med mange realistiske detaljer, og for våre fattige kunstlevninger fra omkring år 1600 betyr de en værdifull berikelse.

E. B.

Det har sin store interesse å notere at det den 26. juni 1922 blev dannet i Kirkwall et «Orkney Antiquarian Society», som i 1923 har utsendt 1ste hefte av *Proceedings of the Orkney Antiquarian Society*, 72 finstilte, 2-spaltede sider i

---

[1] Andre opdagelser i den samme kirken (en kristen grav fra det 11 årh.; eldre veggmalerier fra det 13 årh.) blir bare ganske kort omtalt. Det samme er også tilfelle med en rekke veggmalerier i Rödöns kirke fra ca. 1600, i allernærmeste slekt med dem i Hackås.

kvart. Det allermeste av det som er fremkommet, har direkte interesse for norsk historie.

De ledende krefter i selskapet er åpenbart den ene av vicepresidentene, *J. Storer Clouston* (hvis arbeider i orknøysk historie allerede ved flere leiligheter er omtalt her i tidsskriftet, se 5. R. III 327 og IV 422), og sekretæren *Hugh Marwick.* I dette 1ste hefte har Clouston skrevet en inngående undersøkelse av gammel bygningsskikk på Orknøyene, og han redegjør for en hel rekke gamle hus som eksisterer den dag i dag. Han har funnet hele fire hus av den elste kjente islandske type, hvert delt i to rum, derav det største på orknøysk kalt «sellar» d. v. s. «salr» svarende til «skålen». Om ett av disse husene lar det sig direkte påvise at det er eldre enn det 15de årh., og der er et sagn om at en norsk kongssøn har bodd der, — Clouston gisser på at dermed er ment Håkon V.s dattersøn Håkon Jonsson, som i 1369 var syslemann over Orknøyene. Videre har han funnet én årestue enda i bruk, — den er bygget i 1723; men typen er utvilsomt meget eldre. Og han har funnet 3 lofthus, bygninger som i den ene enden har to etasjer; ett av dem, i selve Kirkwall, skriver sig i det minste fra det 15de årh.

Marwick meddeler en nøiaktig gjennemgåelse av alle stedsnavn på Rinnalsay (offisielt feilaktig skrevet Ronaldsay), og dessuten gir han en hel del interessante oplysninger om gårdsnavn, privatkirker og folkeminner fra Sanday.

Av andre forfattere inneholder heftet forskjellige arkeologiske undersøkelser, således en artikkel av *James Cursiter* om de 94 «broch»s eller borger på Orknøyene, som han mener skriver sig fra steinalderen. Av særlig verdi er de notiser som er gitt fra flere av øene om gamle leiker.

Vi har i vårt land all grunn til å følge med i og glede oss ved hele dette forskningsarbeide blandt våre frender på Orknøyene.

H. K.

Det danske riksarkiv har alltid i fremragende grad vist vilje og evne til å gjøre det historiske tilfanget sitt lett tilgjengelig for forskningen, og utenfor Danmark er det jo ingen som har slik nytte derav som vi norske. Vi tør vistnok med full rett hevde, at meget av det norske arkivstoff som fins i Danmark, rettelig og naturlig burde bli overført til vårt land, og vi tør nok håpe at de danske myndigheter en-

gang vil innse dette, så de ikke forholder oss det som er vårt. Men selv efter en slik utskilning må vi naturnødvendig søke til Danmark for å studere viktige ting av vår egen historie; det langvarige administrative fellesskap mellem rikene er et faktum som alltid vil være sterkt kjennelig for forskningen. Vi må derfor være særlig glade for alt som letter oss studiet av det danske riksarkivs aktstoff.

Nu har nettop riksarkivar *Kr. Erslev* utgitt en kort og grei oversikt: «*Rigsarkivet og Hjælpemidlerne til dets Benyttelse*» (115 s.), ordnet helt igjennem efter det proveniensprinsipp som i tiden efter 1850 mer og mer er blitt gjennemført. Med denne oversikt i hånden kan selv en begynner lettvint finne sig tilrette i arkivets samlinger, og han vil med det samme få et godt overblikk over den danske stats administrative ordning, særlig efter eneveldets innførelse. Også den som er ganske vel hjemme i hele denne ordningen, må likevel ha stor hjelp av slik en detaljert ledetråd. Særlig gjelder dette naturligvis for alle de avdelinger av arkivet som det ikke på forhånd er utgitt specielle veiledninger for; det blir da navnlig feudaltidens arkiver, det tyske kancelli og militærvæsenet. Men også for de regjeringskontorene som vi allerede fra før har «Vejledende Arkivregistraturer» for, — altså danske kancelli, rentekammeret og de derfra utsondrede myndigheter, — er denne nye oversikten uundværlig; for de er i de senere årene i adskillig utstrekning blitt omordnet. Særlige norske saker finner vi henvisning til i sakregistret under opslagsordene Norge, Færøerne, Island og Grønland. Jeg anmerker som en liten feil, at det (s. 38) heter om grevskapet Larvik at det «en Tid før og efter 1814 ejedes af den danske Stat»; her burde ha stått «den danske Konge», idet kongen regnet godset for sin personlige eiendom.

Det danske riksarkiv utgav i slutten av forrige århundre tre rekker med «Vejledende Arkivregistraturer», først en registratur for danske kancelli (1513—1848) i «Meddelelser fra det kgl. Gehejmearkiv» (1886), dernæst en for rentekammeret og derfra utskilte kontorer (1660—1848) i to særskilte bind (1892 og 1900). Nu i 1923 er det kommet et fjerde hefte av denne serien: «*Privatarkiver fra det 19. Aarhundrede beroende i Rigsarkivet*» ved *Kr. Erslev* (95 s.). Det meste og viktigste av det som av slike privatarkiver er kommet over i riksarkivet, vedkommer naturligvis først og fremst den rent danske historie. Men meget av det har og-

så utenrikspolitisk interesse; særlig gjelder dette om papirene fra de statsmenn som tok en ledende del i kampen om det slesvig-holstenske spørsmål, og da jo også Norge og Sverige var innviklet heri, kan vi her ha en særlig interesse. Registraturen viser at vi dessuten her kan finne mange ting som direkte har betydning for norsk historie. Her fins f. eks. breve fra 1814 vedkommende Norge i papirene efter J. G. Adler, general Benoni d'Aubert, W. H. Harbou, Fr. Haxthausen, C. H. Holten, Fr. Jul. Kaas, admiral Lindholm, H. Schubart og stiftamtmann Thygeson. Blandt N. F. S. Grundtvigs papirer fins hans korrespondanse med professor Stenersen og andre normenn og dessuten protokoll og brev fra den kjøbenhavnske avdeling av Selskapet for Norges Vel. Og norske saker skal en finne under slike navn som politidirektør Bræstrup (brev fra politimester Morgenstierne i Christiania 1850—66), Christen Pram, professor H. H. Rasch (angående oberst Helgesen), statsminister Reventlow (dagbok fra en reise i Norge 1811), statsminister Schimmelmann, ja ennog under C. F. Tietgen.

Som tillegg til disse arkivene efter privatfolk er trykt registret over papirene efter en del foreninger og andre private institusjoner, og også her kan finnes et par ting av interesse for Norge (under «Nordisk Samfund» 1865—1875 og under den Hielmstierne-Rosencroneske Stiftelse).

Denne nye arkiv-registraturen er ikke den som er viktigst for oss norske. Men den gir et løfte om at vi kanske får flere slike detaljerte registraturer, og det er det allergledeligste ved den.

H. K.

En tysk og en norsk naturforsker, *Helmut Gams* og *Rolf Nordhagen*, har sammen utgitt en undersøkelse som vil være av stor betydning for historikere og arkeologer: *Postglaziale Klimaänderungen und Erdkrustenbewegungen in Mitteleuropa* (München 1923, 336 s., — utkommet som hefte 25 av »Landeskundliche Forschungen herausgegeben von der Geographischen Gesellschaft in München», særtrykk av «Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft in München», b. XVI, h. 2).

De to forskere har nøiaktig undersøkt en rekke sjøer og myrer i øvre Baiern, i høislettene og fjelldalene oppimot Alpene, og de har derved kunnet eftervise sterke skiftninger

i vêrlaget gjennem de årtusener som er hengått efter den store istid. Molluskfund og planterester i jord- og myrlagene har gitt dem oplysninger om de klimatiske vilkår som fra tid til tid har bestemt dyre- og plantelivet. De har jevnført sine egne undersøkelser med dem som andre har gjort i Tirol, Sveits og det sydvestlige Tyskland, og de har overalt funnet et så merkelig samsvar, at de har set sig nødt til å søke almene årsaker til skiftningene.

Jeg kan ikke her gå inn på selve undersøkelsene; jeg vil bare peke på nogen av resultatene. Det lar sig konstatere, at det som gjorde ende på istiden, det var en lengere periode med tørt og varmt vêr. Efterpå den kom en lang tid med utpreget havklima, vått og varmt. Men så kom en ny periode med fastlandsklima, så varmt og tørt at sjøer og myrer tørket ut. En tørke-skorpe av furustubber og lyng midt nedi myrene vitner tydelig om dette skiftet, og arkeologiske fund viser at det kom i slutningen av steinalderen, sån omkring 2500 år f. Kr. Bronsealderens kulturblomstring tilhører denne varmeperioden; bronsealdersfund er gjort høit oppi alpepass som både før og senere var ufremkommelige for is, og livlig gruvedrift i Tirol er knyttet til samme tid. Men bronsealderens solskinstid blev avbrutt av et voldsomt vêr-omslag, som enkelte steder endefram fik form av en katastrofe: istedenfor varme og tørk kom kulde og væte; isbræene drog sig nedefter dalene, myrene blev pånytt blaute og fæle, sjøene steg, — livskårene blev meget ringere enn før. Dette omslaget kom sannsynligvis i det 9de årh. f. Kr., således ved overgangen til jernalderen, og det nye, råe vêrlaget holdt sig i flere hundre år; det letnet litt efterhvert, særlig fra 1ste årh. e. Kr., men hadde ikke gitt sig helt før i 8de årh. e. Kr., — siden har vêrlaget holdt sig omtrent slik som det er i våre dager, bare med forholdsvis mindre skiftninger.

Slik tegner altså utviklingen sig i Alpelandene. Men forfatterne er ikke blitt stående dermed. De har dessuten sammenlignet sitt eget område med det øvrige Europa, særlig Norden, og de slutter sig til Sernanders teorier som gir væsentlig samme resultat. Her er dog visse kronologiske vanskeligheter, idet det nordiske materiale efter gjengs tidsregning fører til en klima-forverrelse først i det 5te, ikke i det 9de årh. f. Kr., og spørsmålet om samsvaret er således ikke helt løst. Men den tørre og varme tid skulde likevel

også her nord svare til slutten av steinalderen og hele bronsealderen. En liten bemerkning i forbigående kan være verd å anføre: «fastlandsklimaet» i det sydligere har sin motvekt i vått og kaldt vêr i Nordishavet, og dette vil vel sie at Nord-Norge i det vesentlige blev liggende utenfor godvêrsområdet.

Forfatterne gir også en sammenstilling av klima-oplysninger for historisk tid; men de forskere de bygger på, har ikke alltid vist tilstrekkelig kritikk i sin materialsamling, og stoffet er derfor ikke helt pålitelig.

Jeg nevner til slutt at boken inneholder en utførlig litteratur-fortegnelse for de hithørende spørsmål, hvorved den blir nyttigere til bruk. I det hele er det et verk som de to forfattere har stor ære av.

H. K.

I avhandlings-rekken «Norske Oldfund», utgitt av Universitetets Oldsaksamling, er kommet som nr. 4 «*Meldalsfundene*» av lektor *Th. Petersen* i Trondhjem. De tre foregående numer i rekken har alle bragt særdeles verdifulle undersøkelser av enkelte stor-fund, som i stor utstrekning har gitt oss ny kunnskap om forhistoriske livs- og kulturforhold i Noreg. Og den fjerde avhandling slutter sig verdig til de foregående. Den gir en nøiaktig og allsidig skildring av en stor gravplass på Vahaugen i Meldalen, som er undersøkt i årene 1917—1919, og hvor der er konstatert ikke mindre enn 211 graver samlet på et enkelt lite område, — sikkert har der vært flere, som senere tiders jorddyrkning har ødelagt. Det er åpenbart at dette har vært gravplassene for en hel liten grend eller «repp» (således som det enda heter i meldalsmål), og lektor Petersens omhyggelige undersøkelser viser at den har vært brukt i omkring 250 år i den eldre jernalder, la oss sie fra 300—550 e. Kr.

Før dette Vahaug-fundet var det ikke gjort mer enn 14 fund fra den eldre jernalder i hele Orklas dalføre, og det er da klart at det nye fundet må utvide vår kunnskap meget om dalens liv i gammel tid. Men det har også stor almen interesse. Det som blev funnet i gravene, var ytterst fattig og tarvelig. Av alle de 211 gravene var det ikke mer enn 61 som inneholdt nogen ting utenom kul og brente knoker, og tilsammen blev det bare 90 gjenstander eller rester av

gjenstander; herav var over halvparten kammer og hårpiler av bein, og resten var altihop rent hverdagslige saker. På hele den store gravplassen fans ikke et eneste stykke innført gods og ingensomhelst kostbarhet. Hele funnet fortæller om et fattig, ensformig bygdeliv, som ikke har forandret sig nevneverdig gjennem århundredene.

Det samme viser selve gravskikken. Enten gravene tilhører det 4de eller det 6te årh., så frembyr de samme billede: Hele tiden har likbrenning hersket, fire bålplasser i eller ved gravfeltet viser hvor de døde er blitt brent, og restene av de brente knoker er blitt lagt ned like under jordskorpen, bare tullet inn i et stykke tøi eller litt næver; hver grav er blitt avgrenset ved en lettvint steinsetning, og over graven er lagt en flat steinhelle. Alle disse hellene utover jordet må ha gitt stedet et «kirkegårds»-utseende, og det er kanskje derfor at folk i grenden helt til den nyeste tid har hatt et minne om død og gjengangere knyttet til stedet. Den gravskikken vi således her finner rådende langt ned i «folkevandringstiden», var på den tiden gått av bruk lenger sørpå. Den tradisjonelle likbrenning holdt sig også ellers i Trøndelag; men på de store gravplassene fra folkevandringstiden i Drivas dalføre, i Opdal og i Sundalen, blev det i det minste reist haug over gravene. Gravplassen på Vahaugen har sitt nærmeste sidestykke i den som ligger på Valberg på Frosta, og som går tilbake til omtr. år 200 e. Kr. Valberg-gravene er de elste jernalders-gravene fra hele det nordenfjelske Noreg. Men lektor Petersen peker på en hel rekke graver av samme type, brandgraver under flat mark, både fra romersk jernalder og fra folkevandringstiden. Og spørsmålet blir om ikke dette store Vahaug-fundet må bringe oss til å se litt annerledes enn før på det store problem som særlig nordenfjells stiller sig så skarpt, om hvorledes vi skal forklare det fullstendige gap i fundene mellem bronsealder og romersk jernalder. Har befolkningen virkelig trukket sig bort? eller er det den fattige og tarvelige gravskikk som gir forklaringen? — eller har den foregående arkeologiske tidsalder holdt sig lenger i Trøndelag enn lenger sørpå? Jeg skal ikke her innlate mig på å drøfte disse spørsmålene; lektor Petersens mønstergyldige undersøkelse gir nytt stoff til løsningen av dem, og hans avhandling er derfor et viktig bidrag til norsk kulturhistorie.

H. K.

Et viktig bidrag til forståelse av en av våre største historikere har cand. philol. *Trygve Knudsen* gitt oss i boken «P. A. Munch og samtidens norske sprogstrev» (Gyldendalske Bokhandel, 1923, 162 s.). Boken forteller oss adskillig om målstriden her i landet fra 30- til 50-årene. Men først og fremst kaster den lys over P. A. Munchs stilling.

Det er jo åpenbart for eftertiden, liksom det var det for samtiden, at Munch gjennem de tredve årene han deltok i målstriden, inntok skiftende standpunkter, som iallfall i det praktiske resultat var temmelig motsatte, og det har vært gjort mange forsøk på å forklare disse svingningene. Det har lykkes for Trygve Knudsen gjennem en inngående analyse å finne mer av indre enhet i de forskjellige standpunkter enn man før har set. Han gjør det klart at Munchs interesse alltid først og fremst har vært knyttet til den historiske sammenheng i sproget, således at han mest mulig har villet bevare det danske skriftsprog som rent dansk og det norske folkemål som en levning av oldnorsk. Derfor var Munch (iallfall så nogenlunde) konsekvent i sin kamp mot den sprogblanding som fornorskningen av skriftsproget vilde bety. Hans svingning bestod i at han til forskjellige tider hadde ulik tro på muligheten av å gjenreise det rent norske folkemål til et skriftsprog i pakt med dets ophav.

Utvilsomt er vi hermed kommet nærmere inn på problemet om Munchs mål-politikk. Men helt løst er dermed enda ikke spørsmålet. Det er nødvendig dessuten å se det i sammenheng med hans hele politiske og videnskapelige psykologi. Trygve Knudsen fremhever selv — det er en av de mange gode iakttagelser i boken — at samtidig med at Munch var optatt av tanken på en virkelig målreisning, trådte også sosiale hensyn frem i hans bevissthet ved siden av de historiske. Dette gir en rettledning om at når han stillet sig imot målreisningen, trådte sosiale hensyn av samme art — tanken på folkets oplysning og fremgang — tilbake hos ham, og det vil faktisk sie at han da følte sig sterkere sosialt bundet til den samfundsklasse han ellers hørte til, — embeds- og borgerstanden. Det er da det hender, det som Trygve Knudsen kaller (s. 78) at da «rekker sprogvidenskapsmannen Munch hånden til sprogaristokraten Munch for å begrunne hans instinktive følelse». Han formådde med andre ord ikke å løsrive sig fra sitt miljø. Men her står vi ved en eiendommelighet i hele hans psykologi. Det er ikke nok

med Trygve Knudsen (s. 80) å sie at «han var et hjernemenneske og ikke et viljebestemt handlingsmenneske». Det gjelder ikke bare for hans politikk, men også for hans videnskapelige tenkning, at han ikke formådde å løsrive sig fra sitt miljø. I en karakteristikk av ham i «Norske Intelligenssedler» for 15. desbr. 1910 fremhevet jeg som et særmerke ved hans historieskrivning, at han gang på gang i sin detaljforskning slog fast resultater som kom i strid med hans almene teorier, uten at det derfor falt ham inn å opgi disse teoriene som han i stor utstrekning hadde overtatt fra andre. Jeg mente her å finne en svakhet i hans tanke som hang sammen med en svakhet i hans karakter: det skal åndelig styrke, et ikke lite moment av vilje, til å gjennemføre en logisk tankerekke. En slik styrke hadde ikke Munch, og denne mangel preger også hans målpolitikk. Her er iallfall et synspunkt som krever undersøkelse og overveielse.

Trygve Knudsens bok har jo ikke stillet sig så stort et mål; den tar bare op Munchs stilling i allslags målspørsmål. Og her gir den oss trygg grunn å stå på. Den inneholder en rikdom av oplysninger om Munchs forhold til Ivar Aasen og Knud Knudsen og andre sprogkjempere, om hans tenkemåte i praktiske og videnskapelige spørsmål. Enkelte før ukjente artikler av ham er her for første gang kommet for dagens lys. Undersøkelsen er i det hele utført med stor nøiaktighet; jeg har bare støtt på et eneste faktisk mistak: på s. 33 står at det saga-bruddstykke som Munch utgav og oversatte i «Samlinger» 1834, var «Fagurskinna», mens det i virkeligheten er «Ágrip». Og detaljene er på ethvert punkt gjennemtrengt av en forståelse som binder dem sammen til levende helhet. Det er et særdeles levende arbeide som her er levert.

H. K.

En høist merkelig opdagelse vedrørende *Christopher Columbus og Amerikas opdagelse* er nylig gjort i Bibliothèque Nationale i Paris. En av bibliotekarene der, *Ch. de La Roncière*, la den frem på et møte i Académie des Inscriptions et Belles-Lettres den 4de april 1924. Opdagelsen består i et verdenskart utferdiget for Columbus og under hans tilsyn før han reiste ut for å finne Amerika, og det gir således nøiaktig

og autentisk greie på hvorledes han på forhånd forestillet sig jorden.

Kartet gjemte sig under tittelen «portugisisk kart fra 16de årh.». Men det er hverken portugisisk eller fra 16de årh. Det lar sig med sikkerhet datere til tiden mellem 1488 og 1492, og det viser sig å være laget av en italiener, nærmere bestemt en genoveser. Enkelte notiser på kartet stemmer så forbløffende med notiser fra Columbus, så det blir ingen tvil om at det er han som har git anvisningene for det. En av disse notisene handler om Island: «Frislanda, en ø full av fjell, snø og is, med stadig kaldt vêrlag, som blir kalt Island i det stedlige sprog og Thile på latin. For kulde har folk der ingen annen mat enn frossen fisk. Øfolket bytter den bort mot korn og mel som engelskmennene hvert år fører til dem.» På kartet fins dessuten Grønland som en halvø lengst nordøst i Asia.

Det interessanteste ved kartet er naturligvis at det forteller oss hvilket land Columbus tenkte sig han seilet til i 1492. Dette har vært et av de mest omstridte spørsmål i hans historie, og nu får vi endelig svaret: Han vilde finne «de syv byers ø» eller Antilia, et sagnland som syv portugisiske biskoper skulde ha utvandret til, dengang araberne veltet sig inn over den pyrenéiske halvø, og hvor man enda trodde at kristne portugisere levde. Columbus var viss på at han vilde finne land når han bare seilte vestover; for han visste at jorden er rund. Men kartet hans viser at de landene han tenkte sig på ytterkanten av østerland, altså de som han der først vilde støte på, var rent mytiske eller legendariske, — det «jordiske paradis» og denslags ting. Det praktiske formål med ferden var det rike Antilia, hvor — ifølge kartet — «sølv er å finne i sanden». Det var andre også som hadde tenkt å lete efter dette landet; flamlenderen Ferdinand van Olm, lensherre på en av Azorene, hadde latt sig gi brev på «de syv byers ø» i 1486. Men Columbus var den som hadde energi til å sette opdagelsesreisen igjennem, og således kom han til Amerika.

H. K.

NYE OPLYSNINGER OM NOVEMBER-TRAKTATENS FORHISTORIE.

Av PAUL KNAPLUND.

Forsøk paa begrensning av Ruslands voksende makt indtar en fremskutt plads i den engelske utenrikspolitik i det nittende aarhundrede. De to stormakter voktet hinanden noie i det fjerne østen, Afghanistan, Persien og Tyrkiet. At frykt for at Rusland skulde vinde fotfeste i Nord-Norge førte til Novembertraktatens avslutning[1] er heller intet nyt for skandinaviske forskere. Mindre kjendt turde det maaske være ogsaa iblandt dem at lenge før Krimkrigen hadde engelske statsmend holdt øie med Ruslands holdning i renbeitesaken, og at norsk-svenske utenriksministre gjentagne gange blev advaret mot at avstaa land ved Varangerfjorden.

Denne interesse i de finmarkske spørsmaal skyldtes en rekke rapporter fra *John Rice Crowe,* britisk vicekonsul i Hammerfest 1823—1843 og generalkonsul i Kristiania 1843—1875. I den første av disse, dateret 7de juni 1836, beskrev han i sterke ordlag Finmarkens naturrikdomme og fremtidsmuligheter og især den fare som vilde true Englands herredømme paa havet hvis Rusland fik tilvende sig havne der nord. Dette vakte den daværende britiske utenriksminister lord Palmerstons opmerksomhet. Og i de paafølgende aar forlangte

---

[1] Carl Hallendorff, *Oscar I, Napoleon och Nikolaus* (Stockholm, 1918), s. 91—96.

denne energiske og mot Rusland fiendtligsindede statsmand at Norge og Sverige ikke skulde gi efter for russiske krav med hensyn til Finmarken og især vokte sig for at avstaa land ved Varangerfjorden. Paa dette punkt avkrevedes høitidelige og bindende løfter. Tre maaneder efter at Palmerston (1855) var blit førsteminister, ankom en ny rapport fra Crowe, hvori denne med stor styrke fremhevet at russefaren i Finmarken, saa langt fra at være over, uten tvil vilde vise sig mere truende ved Krimkrigens avslutning. Folkestemningen i de forenede riker var avgjort paa vestmakternes side under denne krig. Det gjaldt at smede mens jernet var varmt. Palmerston fandt øieblikket gunstig til at binde Norge og Sverige ved en traktat til ikke at la Rusland faa en isfri havn i Finmarken. Til dronning Victorias forbauselse tok England nu ledelsen i de underhandlinger mellem vestmakterne og de forenede riker hvis resultat var Novembertraktaten.

Man maa huske paa, i denne forbindelse, at ved midten av det nittende aarhundrede bestod landenes flaater endnu vesentlig av tre- og seilskibe[1]. Av den grund kunde Norge og Sverige fremdeles spille en betydelig rolle paa havet. Dette undgik ikke Englands opmerksomhet, og Carl Johans russevenlige politik iakttoges med uro og frykt[2]. De engelske sendemænd i Stockholm fik paalegg om at være paa vakt. Og Howard de Walden synes at ha været serdeles plikttro i saa maate. I en depesche av 19de april 1833 uttaler han sig saaledes i

[1] Sir Wm. Laird Clowes, *The Royal Navy* (London, 1897—1903), VII, s. 19, 20.

[2] Rapporter, Lord Bloomfield til Lord Aberdeen 5te og 22de januar 1830; J. A. D. Bloomfield til lord Palmerston, 19de januar og 7de juni 1836. Det engelske riksarkiv, *Public Record Office MSS.*, F. O., Sweden, 73/142 & 164.

meget skarpe ordlag om Carl Johans upaalitelighet, forfengelighet og maktsyke, svakheter som Rusland tilfulde forstod at benytte sig av, og han ber om at bli underrettet paa det nøieste om regjeringens utenrikspolitik for derved at settes bedre istand til at motarbeide russiske intriger[1].

---

[1] »His Swedish Majesty is timid as a Sovereign, despicable as a Politician; He is of an acute, restless, calculating mind. His powers of dissimulation in language and address are considered to be unrivalled; His opinions are tainted with mortified vanity and jealousy respecting his personal importance as a Potentate of Europe.« Denne del av en lengre depesche var i cipher. Den hele skrivelse bærer preget av en meget sterk uvilje mot Carl Johan. *Public Record Office MSS.*, F. O., Sweden, 73/150.

To aar tidligere hadde den daværende engelske minister, lord Bloomfield, uttalt sig meget uforbeholdent om Carl Johans forhold til Norge, av hvilken rapport det følgende er et utdrag. »His Swedish Majesty,« skrev Bloomfield, »looks with the utmost dread towards Norway . . . Was I however to venture an opinion on the State of Norway, I should at once assert that I consider no revolutionary movement is to be expected so long as His Swedish Majesty desists from demanding further concessions from the Norwegians.

They are contented with their Constitution; If any inroads be attempted upon it, — or increase of supplies required, — then perhaps opposition might be looked for, but I cannot believe there exists any serious desire to be again united with Denmark, or to become totally independent of Sweden. — The Norwegian Stor-Thing is so liberally constituted — and the country, — by itself, — would be so feeble, that one is led to conclude that, if a monarchical Form of Government is to be maintained, the Stor-Thing cannot seek further concession. — The Disloyalty (as it has been called) of this Assembly has entirely proceeded from its determination not to yield any essential point of their Constitution. — They ask nothing and will yield nothing.« Bloomfield til Palmerston, 11te mars, 1831. *Public Record Office MSS.*,

Det var dog, som allerede nevnt, først i 1836 at Englands opmerksomhet blev henvendt paa muligheten og følgerne av en russisk fremrykken i Nord-Norge. De tidligere grenseforhandlinger synes at ha været nesten upaaaktet. Den engelske minister i Stockholm rapporterte i 1826 kun i al korthet spørsmaalets avgjørelse og grensens avstikning til »det frosne hav«[1]. At England senere fattet interesse for det høie Nord, skyldtes forsøket paa at gjenopta Bodø-saken og J. R. Crowe's befatning med denne beryktede affære.

Crowe, som derved kom til at spille en viss rolle i verdenspolitikken, var en alsidig og begavet mand med en eventyrlig løpebane. I sin tidlige ungdom tjenestgjorde han i flere aar i den russiske marine under sin onkel admiral Crowe og under admiral Grieg. Efter eget utsagn traadte han i 1821 i firmaet Peter Pole & Co.s tjeneste. Senere slog han sig ned i Hammerfest som kjøbmand og blev direktør for det da florissante Kaafjord kobberverk. Der skal endda gaa frasagn om hans bedrifter i Alten. I 1823 utnevntes han til britisk viceкonsul i Hammerfest, og her førte han en for utenverdenen ganske ubemerket tilværelse. Dette ændredes paa grund av at hans navn ofte blev nevnt i forbindelse med Bodøsakens behandling i trediveaarene. Den engelske minister i Stockholm gjorde hvad han kunde for at neddysse saken[2], og dette lykkedes og-

---

F. O., Sweden, 73/143. Den 19de juli 1836 skrev J. A. D. Bloomfield en lengre rapport om de norske anliggender. F. O., Sweden, 73/165.

[1] Rapporter fra lord Bloomfield til Canning, 19de mai og 29de september 1826. F. O., Sweden, 73/129.

[2] »I must . . . express to your Lordship my opinion that the tone taken by lord Strangford in this business was most unfortunate for the credit of the Government, and that the impression which was made at the time by the extraordinary counte-

saa[1], men det blev dog besluttet at Crowe og Donovan, som nu begge fandtes i den engelske regjerings tjeneste, burde avskediges[2].

Da den førstnevnte fik sin avsked, vinteren 1836, reiste han i al hast til London for at føre sin sak. Lykken stod ham bi i den grad at han vandt Palmerstons fulde tillid, blev tilkjendt en erstatning paa fem hundrede pund og blev forfremmet til konsul[3]. Da konsulposten i Kristiania blev ledig i 1842, forflyttedes Crowe derhen, og stillingen ophøiedes til generalkonsulat. I hovedstaden skal han ha spillet en betydelig rolle i selskapsverdenen, hadde nogen forbindelse med hovedbanens bygning, og hans rapporter er i det hele venligsindet mot Norge. Av sin regjering blev han i 1859 paaskjønnet med »the com-

---

nance, given by His Lordship to Donovan, has been the cause of extreme and lasting irritability on the part of the Norwegian Government against Great Britain.« Howard de Walden til Palmerston den 19de april 1833. Depeschen berer merket »Separate & Confidential«. Den 10de mai 1833 skrev de Walden til Palmerston at han gjør alt i sin makt for at hindre sakens gjenoptagelse da dette vilde stille baade England og den norsk-svenske konge i en pinlig stilling. F. O., Sweden, 73/150.

[1] Yngvar Nielsen, *Bodøsagen* (Kristiania, 1897), s. 128, 129.

[2] Donovan var paa denne tid politi-inspektør i Glasgow. Dokumenter vedrørende Crowes avskedigelse findes i F. O., Sweden, 73/150, 161 & 167. Nielsen nevner den ogsaa, Bodøsagen, s. 128.

[3] En rapport fra »the king's advocate« dateret 29de november 1836, forklarer at en tidligere rapport, 23de september 1835, som tilraadet Crowes avskedigelse, berodde paa en misforstaaelse. Han hadde været av den opfatning at det var Donovan som var britisk vice-konsul i Hammerfest. Donovans forbindelse med Bodøsaken hadde været »base & fraudulent«, men Crowe ansaaes uskyldig. F. O., Sweden, 73/167 & 171. Professor Yngvar Nielsen er dog ikke enig med »krone-advokaten«. *Bodøsagen* ss. 87, 88, 120, 128, 140.

panionship of the Bath«, og den 4de juli 1874 opnaadde han ridderverdigheten. Sir John R. Crowe døde i Kristiania i 1875[1].

Det var under opholdet i London, sommeren 1836, at Crowe skrev sin første rapport om finmarkske forhold og spørsmaal. Den blev skrevet før hans gjenindsettelse, og motivet synes ganske klart: han ønsket at vekke Palmerstons opmerksomhet for sig selv og sin sak, noget som vel neppe kunde ha lykkes for ham hvis han ikke hadde berørt storpolitiske spørsmaal. Det valgte emne, faren som var forbunden med Ruslands fremtrengen til havet i vest, var aktuelt netop da. Palmerston hadde fornylig lidt et meget alvorlig diplomatisk nederlag ved freden i Unkiar Skelessi. Tyrkiet syntes at staa i begrep med at bli et russisk lydrike, og Ruslands makt vilde derved bli farlig i Middelhavet[2]. Et fremstøt med lignende held gjennem Skandinavien kunde let faa meget alvorlige følger for England. Crowe, som var en gløgg kar med gode forbindelser, forstod nok hvordan stillingen var.

I den nevnte rapport gav han først en oversikt over finmarkhandelens historie, dens betydning for England og den rolle havnene der nord, hvis de kom paa russiske hender, kunde spille i en krig med Rusland. Farverne er i det hele temmelig sterke. For handelens vedkommende gik han helt tilbake til Alfred den stores tid, og den blev beskrevet som blomstrende i dronning Elizabeths

---

[1] Det har vist sig vanskelig at opdage nogen biografiske oplysninger angaaende Crowe. — Iblandt nevner han litt om sig selv i sine rapporter, som til eksempel den av 7de juni 1837. *The Times*, 16de juli 1874; A. B. Thom, *The Upper Then Thousand for 1876*, Second edition (London, 1876), p. 111.

[2] Sir A. W. Ward og G. P. Gooch, *The Cambridge History of British Foreign Policy* (London, 1922, 1923), II, s. 165—169.

dage, men senere forfalden paa grund av den dansk-norske regjerings kortsynthet. Endskjønt den hadde tat et sterkt opsving efter 1814, var den endnu kun i sin vorden, især hvad dens muligheter for England angik. Den engelske handel var baade direkte og gjennem Finmarken med Rusland. At den sidste bestod vesentlig av smugleri, synes ikke at ha vakt nogen skrupler hverken hos Crowe eller hos Palmerston[1]. Kaafjord kobberverk beskreves som et lovende foretagende med 700 arbeidere og udelukkende paa engelske hender[2].

Crowe beskrev derpaa Finmarkens mange og utmerkede havne. Disse, især Hammerfest, blev nu meget benyttet av de engelske skibe i hvitehavsfarten. Baade av denne grund og ogsaa for bedre at kunne motarbeide Ruslands voksende indflydelse vilde det være ønskelig at ha en engelsk konsul for Nord-Norge. Crowe næret den tro at Rusland pønset paa at faa tak i nogen av Finmarkshavnene. Torneå dannet knutepunktet i denne fremrykken mot vest. Selv nu gik Finmarkens forbindelse med utenverdenen fra mars til september helt gjennem russisk territorium. Grensen var nu bare tyve engelske mil fra havet, og Crowe var forvisset om at det var Ruslands maal at faa en havn i vest. Av den grund fremsattes stadig nye krav som Norge og Sverige vistnok tilslut maatte indrømme. Man skulde huske paa at Rusland aldrig tapte et givet maal av sikte. Det var derfor høist sandsynlig at en av fjordene vestenfor Nordkap,

[1] Dette smugleri foregik, ifølge Crowe, i russiske skibe, men »the advantages at present reaped by our manufacturers and Ship Owners from this traffick are great, but would appear trifling when compared whith what in such case they must become«. F. O., Sweden 73/167.

[2] Crowes beskrivelse av Kaafjord kobberverk paa denne tid synes ikke at ha været overdrevet. Smlg. Amund Helland, *Finmarkens Amt* (Kristiania, 1905), I, s. 721, 722.

muligens selve Hammerfest, snart vilde komme i denne makts besiddelse[1].

Palmerston skrev sig dette bak øret. Han sendte Crowes rapport til handels- og et utdrag til marinedepartementet[2]. Fra nu av rapporterte Crowe direkte til utenriksministeren, og han gjentok til stadighet at man maatte holde øie med Ruslands virksomhet langs den norske grense. I sin aarsrapport, dateret 31te december 1837, gav han en endda utførligere beskrivelse av Finmarkens og især dens havnes strategiske betydning. Hvis de kom paa russiske hender, vilde denne makt ha fri adgang til Nordsjøen og Atlanteren. Kysten vilde være vanskelig at blokere, og Rusland vilde være istand til alvorlig at true Englands handel. Man maatte ogsaa merke sig at Finmarkens fiskerier, ved siden av deres store økonomiske betydning, ogsaa vilde opøve tusinder av sjømend for den russiske marine. Grensetraktaten av 1826 hadde brakt Rusland store fordele; men ikke tilfreds med disse krævde det stadig nye, som det nok vilde opnaa[3].

---

[1] »Few Governments are more alive to their own interests than that of Russia, none so indifferent as to the means employed to attain their object: When she wishes to increase her power, or annoy her enemies; And I have no doubt sooner or later, that this province will share the fate of Finland, unless guarded against. Every one acquainted with this Province, or who glances at the map, must see the advantages Russia would derive from its possession; giving her what she much wants at present, a port or maritime depot, this side the North Cape.« F. O., Sweden, 73/167.

[2] Palmerston synes at ha lest denne rapport straks den kom ham ihende. Befalingen at sende en avskrift til »Board of Trade« med utdrag til »the Admiralty« er dateret 8de juni. F. O., Sweden, 73/167.

[3] F. O., Sweden, 73/171. Utdrag av denne rapport blev tilsendt »the Admiralty«. Med hensyn til grense-opgjøret av 1826, smlg. Helland, *Finmarkens Amt,* II, s. 750, 751.

Englands sendemend i Stockholm begyndte nu, vistnok efter ordre fra Palmerston, at holde øie med Finmarken, og Crowe forsøkte ogsaa at holde dem underrettet om forholdene i denne del av Norge. F. D. Blight erklærte sig, i depesche av 9de mars 1837, enig med Crowe i at hvis krig brøt ut mellem England og Rusland, vilde den siste makt muligens søke at benytte norske havne[1]. De forhandlinger som førtes sommeren 1837 for at faa avsluttet en norsk-russisk handelstraktat, fulgtes med megen opmerksomhet. J. A. D. Bloomfield, Blights efterfølger i Stockholm, frygtet for at en utvidelse av Ruslands handelsprivilegier i Nord-Norge, ved siden av at virke skadelig for den engelske handel, kun vilde vise sig at være et indledende skridt for en eventuel indlemmelse av denne landsdel i Rusland. Befolkningen der nord syntes ikke at ha noget imot dette. Bloomfield var forøvrig glad ved at melde at den norske regjering nu syntes ha en anelse om den truende fare. Den norske statsminister i Stockholm hadde forsikret ham om at Norge vilde gjøre sit bedste for at avverge den[2]. Men Bloomfield klaget over at hverken kongen

---

[1] F. O., Sweden, 73/169.

[2] »The Russians have completely monopolized the coasting Trade, and now demand that another province, in addition to those named in the present convention, should enjoy the like privilege of importing Russian produce free of duty.

The object of this demand is plain. They feel they have already succeeded in obtaining influence in that direction and are determined to use every exertion to extend it . . . Russia has already stretched her arms with effect in this direction, and her embraces seem willingly returned by the Norwegian population. Not so however by the Government for in a conversation which I had this day with the Norwegian Secretary of State, I learnt that the pretentions of Russia had lately roused their suspicions . . . I was assured that

eller den svenske regjering syntes at bry sig om Finmarken. Alene kronprinsen hadde vist en smule forstaaelse av dette spørsmaals vigtighet[1].

At enkelte i Sverige beskjeftiget sig med dette, sees dog av de oversettelser av to artikler i *Dagligt Allehanda* som Bloomfield sendte til Palmerston den 5te januar 1838. Selv hadde Bloomfield nu kjølnet i sin iver. I depeschen av denne dato siger han at russefrykten var muligens overdreven. Naturen la saa store vanskeligheter i veien for veibygning og anden forbedring av kommunikationerne i Finmarken, at han næret tvil om Rusland virkelig kunde sette sig fast der. Allikevel hadde han retttet advarsler til baade Norge og Sverige om ikke at legge henderne i skjødet og stole paa Englands beskyttelse[2]. Dette vandt Palmerstons bifald, og den 6te mars sendte han til Stockholm en depesche i egte palmerstonsk stil. Han mindte bl. a. om at England neppe vilde røre en finger for at hjelpe et folk som ikke gjorde forberedelser til sit eget forsvar[3].

Her pretentions are considered so inadmissible, and that the danger of Her policy in the North was now so completely laid bare, that there is at present but little probability of a treaty being concluded between Norway and Russia.« F. O., Sweden, 73/169.

At England gjorde sin indflydelse gjeldende imot utvidelse av de russiske handelsrettigheter til Tromsø og Senjen fremgaar ogsaa av Bloomfield til Palmerston 1ste mai 1838. F. O., Sweden, 73/173.

[1] Da Bloomfield forklarte det finmarkske spørsmaal for kronprinsen: »The whole question seemed at once to flash before H. R. H., but he had evidently never been made aware of the realty of the insidious proceedings of the Cabinet of St. Petersburg or the main object of their late convention of commerce.« F. O., Sweden, 73/169.

[2] F. O., Sweden, 73/173.

[3] Palmerston nevnte at det først og fremst paalaa Norge og Sverige at beskytte sig mot russiske overgrep i Finmarken

Da Bloomfield senere i en samtale med kronprinsen brakte finmark-spørsmaalet og russefaren paa bane, syntes denne mindre tilbøielig til at legge noget videre bret paa dette. Bloomfield trodde han heri sporet indflydelsen av det forestaaende besøk av den russiske keiser i Stockholm. Dette besøk vakte adskillig uro i England. Baade kongen og grev Björnstjerna søkte imidlertid at berolige den engelske minister med forsikringer om at Carl Johan hadde henledet keiserens opmerksomhet paa nødvendigheten av at bevare det venskapelige forhold mellem England og Rusland, og at de forenede riker i tilfelde av krig vilde iaktta den strengeste nøitralitet[1].

I sin aarsberetning for 1837 tilbød Crowe sig at foreta en reise gjennem Nord-Rusland for at undersøke om denne makt forberedte sig til krig. For ikke at vekke opmerksomhet vilde han reise som kjøbmand, og han trodde at med sit kjendskap til russiske forhold og sin ferdighet i sproget vilde han være istand til at indhente verdifulde oplysninger. Palmerston gav sit bifald, og den 20de mars 1838 utfærdigedes Crowes instrukser for reisen[2]. Av forskjellige grunde kunde denne dog ikke finde sted før høsten 1839.

I 1838 og 1839 berettet Crowe nye rykter om rus-

---

og at »the English nation would not be easily persuaded to make an effort to aid a people who were, by their apathy in time of danger, to show that they did not think their own liberty and independence worth fighting for«. F. O., Sweden, 73/172.

[1] Bloomfield til Palmerston 6te april og 13de juni 1838; Sir Thomas Cartwright til Palmerston 24de oktober og 4de december 1838. F. O., Sweden, 73/173' & 175.

[2] F. O., Sweden, 73/173 & 174.

Palmerston paalegger Crowe at vise den største forsigtighet saa at ingen aner reisens hensigt samt at sende sine indberetninger med paalidelige personer.

siske krav paa land-avstaaelse i Finmarken og om hemmelige opmaalinger paa den russiske side av grensen[1]. De første var muligens grepet ut av luften, men Palmerston sendte meddelelsen til den daværende engelske minister i Stockholm, Sir Thomas Cartwright, og bad ham gjøre forespørsler hos den norsk-svenske utenriksminister. Men baron Stjerneld tilla ikke rykterne nogen betydning. Opmaalingen satte han i forbindelse med forberedelserne til at faa sat op nye grensemerker. Det hele skulde behandles av en blandet norsk-russisk kommissjon[2]. Forklaringen stillet ikke Palmerston tilfreds. Den 30te oktober 1839 bad han saaledes Cartwright sige til Stjerneld, at den engelske regjering næret det haap at man ikke stod i begrep med »at gjøre nye avstaaelser av Norges kyst til Rusland»[3]. Til dette svarte Stjerneld, at noget slikt var ikke paa tale. Og han gav uttrykkelige forsikringer om at der ikke vilde bli nogen land-avstaaelse i Nord-Norge. Underhandlingerne som nu fandt sted gjaldt kun renbeitesaken. Man hadde møttes i Åbo; men til sommeren vilde kommissærerne muligens foreta en grensebefaring, og det var vistnok med dette for øie at Rusland hadde foretat en del forberedelser[4].

Senhøstes 1839 foretok Crowe sin reise til Hvitehavs-trakterne og Finland, og derfra reiste han over

---

[1] Rapporter til Palmerston 4de september 1838 og 9de august 1839. F. O., Sweden, 73/174 & 179.

[2] Cartwright til Palmerston 1ste oktober 1839. F. O., Sweden, 75/177.

[3] F. O., Sweden, 73/177.

[4] Cartwright skrev bl. a.: »Baron Stjerneld has given me the most positive assurance that there is no intention whatever to make a cession of territory to Russia on the Coast of Norway.« Rapport til Palmerston 5te december 1839, F. O., Sweden, 73/177.

Stockholm til London[1]. Paa gjennemreise gav han Cartwright oplysninger om resultatet av sine undersøkelser, og den 16de mars 1840 hadde han sin rapport ferdig. Denne blev regnet for at være av saa stor vigtighet at den blev forelagt regjeringen[2]. Hvad Crowe forsøkte at slaa fast, var at Rusland forberedte sig til krig for at vinde sikkert fotfeste baade ved Middelhavet og Atlanteren. Det siste vilde opnaaes ved at komme i besiddelse av Finmarken. Hvis dette lykkedes, og at dette vilde ske var den almindelige opfatning der nord, vilde Rusland snart bli en sjømakt av første rang[3].

Grense-avgjørelsen av 1826 beskrev Crowe som en

---

[1] Reisen blev vistnok foretat i november og december dette aar. Den 3die oktober skrev Crowe fra Hammerfest at han vilde begynde reisen senere paa høsten og den 30te januar 1840 skrev han til Palmerston fra Stockholm. F. O., Sweden, 73/179 & 184.

[2] Senere, tillikemed Crowes andre rapporter vedrørende Rusland og Finmarken, sendt til den engelske gesandt i St. Petersburg. F. O., Russia, 65/258.

[3] »It is vain to say that Russia would not gain much by plundering Sweden and Norway. The fact is the geographical position of these Kingdoms, particularly of Norway and Finmark are such that Russia cannot unless in possession of them, or the latter at least, be what she wishes, a maritime power . . . . once in possession of Finmark and north of Norway, she will as far as her Western Empire is concerned be in possession of Ports capable of containing all the navies of the World, and have a sufficient number of sailors to man the largest Fleets; and that she has such a plan in view those who have watched her quiet but steady and consistent progress, assisted by the unpardonable apathy and total ignorance of the Swedish Government in matters referring to that Province, cannot but conclude, and in fact it is the general impression in the province itself that such will be its fate, unless paralysed by England.« Fra Crowes rapport av 16de mars 1840. F. O., Sweden, 73/184.

seier for Rusland, men ikke tilfreds med denne gjorde det nye forsøk paa at flytte merkerne endnu lengere vestover. Det var, ifølge Crowe, av den grund renbeitesaken viste sig saa vanskelig at faa ordnet. Rusland hadde nu omtrent 10 000 øvede sjømend ved Hvitehavet og paa Murmankysten. Krigs- og transportskibe var under bygning i Arkangel. Og Torneå vilde snart ved et utmerket veinet bli sat i den nøieste forbindelse med det øvrige Rusland. Siste sommer hadde seksten russiske ingeniører foretat opmaalinger langs den norske grense. Dette hadde gaat for sig i al hemmelighet, saa at man i Stockholm hadde forvekslet dette arbeide med forberedelserne til en grensebefaring. Russehandelen var et andet meget vigtig led i Ruslands bestrebelse for at tilvende sig Nord-Norge. Som en rød traad gjennem rapporten gaar advarslen om hvilke farlige følger dette vilde ha for England[1].

Crowe hadde meddelt Cartwright sin frykt for at Rusland vilde forsøke at tilvende sig et landstykke ved Varangerfjorden. Denne nevnte saken til Stjerneld og gjentok sin tidligere advarsel, at England paa ingen maate vilde gi sit bifald til en slik landavstaaelse. Stjerneld forsikret paanyt at hverken han eller renbeitekommissjonen kjendte til noget slikt krav fra Rusland[2]. Men Palmerston forlangte bindende løfter. Den 23de mars 1840 skrev han til Cartwright: »I have to instruct you to take an opportunity to refer to this subject, and to state distinctly and officially to Baron Stierneld, that this is a matter to which the British Government attaches extreme impor-

[1] Palmerston gav ordre den 22de mars at rapporten skulde trykkes til regjeringens konfidentielle avbenyttelse, og den blev ogsaa sendt til handels- og marinedepartementerne. F. O., Sweden, 73/184.

Smlg. Helland, *Finmarkens Amt*, II, s. 755.

[2] Cartwright til Palmerston, 6te mars 1840. F. O., Sweden, 73/182.

tance, and that Great Britain could not view with indifference any cession whatever of territory in that quarter by Sweden to Russia.»[1]

Til dette gav Stjerneld det svar at den engelske regjering maatte ikke nære nogen uro i saa maate. Landavstaaelse var ikke blit brakt paa bane ved underhandlingerne i Åbo. Disse dreiet sig kun om fornyelsen av gamle grensemerker og om renbeitesaken. Om denne hadde det vist sig vanskelig at komme til enighet, og det var derfor besluttet at henlegge kommissjonens møter til St. Petersburg[2]. Mot dette gjorde Palmerston bestemte indsigelser. I en depesche av 15de mai 1840 beordredes Cartwright »to point out to the Swedish minister that there is no more convenient mode of obtaining an acquisition of territory than the appointment of commissioners to substitute new landmarks for old, or to erect new landmarks in the room of others supposed to be lost altogether; and that the establishment of a mixed Commission of Swedes and Russians for that purpose at *St. Petersburgh,* would seem to be a proceeding which the Swedish Government would do well to watch with some attention. It is needless for me to point out to you that such a Commission acting under the Superintendence of Count Palmstierna will be exposed to influences of all kinds, and can only be expected to lead to an arrangement advantageous to Russia»[3].

Baron Stjerneld gav igjen den forklaring at det gjaldt at faa gjort ende paa lappernes overtredelse av beitesanordningerne. De norske var i dette tilfelde mere skyldige end de russiske. Og med hensyn til grensemerkerne

[1] F. O., Sweden, 73/181.

[2] Cartwright til Palmerston, 30te april 1840. F. O., Sweden, 73/182.

[3] F. O., Sweden, 73/181.

saa hadde disse kun været aapninger hugget gjennem skogen, som nu var tilvokset og derfor maatte hugges paa nyt. Det var de norske befuldmegtigede som hadde foreslaat at henlegge kommissjonens møter til St. Petersburg, i det haap at man der kunde komme til en avgjørelse med hensyn til beitesavgiften. Russerne forlangte seks skilling pr. dyr, mens nordmendene ikke vilde betale mere end fire. Da Cartwright hertil bemerket at summen syntes saa ubetydelig at det hele kun maatte være et paaskud, svarte Stjerneld at lapperne var fattige og at med hjorder paa 12—1300 vilde dette dreie sig om forholdsvis betydelige pengesummer.

Cartwright gjorde forespørsel om man ikke kunde finde et andet møtested end St. Petersburg, især siden det maatte siges at være maktpaaliggende at forminske den russiske indflydelse over kommissjonens medlemmer. Stjerneld sa at han skulde se hvad som kunde gjøres i dette stykke. Det hadde vist sig nødvendig at ha opsyn med kommissjonens arbeide, ellers blev intet utført, men bare kjevlet. Stjerneld forsikret igjen at der hadde ikke været tale om landavstaaelse, og at saa lenge som han var utenriksminister kunde den engelske regjering være fuldt forvisset om at ethvert forslag i den retning vilde bli avslaat[1].

Dette stillet Palmerston til ro for en kort stund; men i begyndelsen av 1841 fik Cartwright nys om hemmelige underhandlinger som vakte engstelse, styrket tilliden til Crowe og førte til det officielle krav at den norsk-svenske konge og utenriksminister skulde binde sig ved høitidelige løfter til ikke at avstaa nogen del av Finmarken til Rusland. Vistnok en av de første dage av

[1] Cartwright til Palmerston, 5te juni 1840. F. O., Sweden, 73/182.

februar fortalte den russiske minister i Stockholm, grev Matuszewic, sir Thomas Cartwright at Carl Johan i september det forgangne aar hadde uttalt ønske om at faa byttet et landstykke den svenske stat eiet i Konstantinopel, med den landtunge av Finland som strekker sig langt vestover mellem Finmarken og svensk Lappmark. Nogen aar i forveien hadde Rusland ønsket at faa kjøpt det stykke land som staten eiet i Konstantinopel som tomt for et nyt gesandtskapshotel. Men handelen blev ikke avsluttet. Til dette hadde Matuszewic svart at Rusland nu hadde kjøpt en anden tomt til dette bruk, men at han vilde rapportere forslaget til sin regjering. Henimot slutten av oktober fik han den besked fra St. Petersburg at Rusland, som allerede nevnt, ikke lengre hadde bruk for tomten i Konstantinopel, men vilde, hvis kongen ønsket, være villig at foreta et makeskifte av nevnte landtunge med en landstrekning ved Varangerfjorden. Endskjønt kongen i begyndelsen syntes villig til dette, var dog det hele gaat istaa fordi nordmendene og svenskerne ikke kunde enes om hvem som skulde faa den strekning Finland avstod[1].

Cartwright røbet ikke i sin samtale med den russiske minister, at dette netop dreiet sig om et spørsmaal hvori England var meget interessert, og at hans regjering vilde rette de sterkeste indsigelser mot et slikt makeskifte. Han henvendte sig derpaa til den midlertidige norsk-svenske utenriksminister, A. E. Ihre, bad om utførlige oplysninger og gjorde paa samme tid opmerksom paa at England ansaa denne sak av den allerstørste vigtighet. Ihre svarte herpaa at det russiske forslag var betraktet som helt uantagelig, og at selv om kongen gav sit bifald, krævde

---

[1] Cartwright til Palmerston, 5te februar 1841. »Secret«, F. O., Sweden, 73/186.

begge rikers grundlove at ingen landavstaaelse kunde finde sted uten stortingets eller riksdagens samtykke. Cartwright sa da, at det var slet ikke umulig at disse vilde gi sit bifald til makeskiftet, og opleste de forskjellige depescher fra og til Palmerston som klargjorde Englands stilling likeoverfor Nord-Norge. Det vilde være meget at beklage om de forenede riker, som var specielt interesseret i fredens bevarelse, nu skulde sætte den i fare.

Ihre gav da Cartwright »the most positive assurances that the arrangement desired by Russia would not take place. He did not deny that something had passed between the King and the Russian Government, but begged me not to attach importance to that circumstance. He said that the whole of what had passed had been confined to mere conversations and had no official consequence whatever, that the Russian Government had not taken the initiative in the affair, but had suggested the cession of the territory in Norway, as a counter-proposition to another project which the King had had in view, and that the King had rejected the idea of that exchange as soon as it had been broached.« Ihre erklærte sig videre fuldt ut enig med Stjerneld i at England ikke burde nære nogen frykt med hensyn til muligheten av en landavstaaelse i Finmarken[1].

Men denne nyhet bekreftet de av Crowe rapporterte

---

[1] Cartwright skrev at han hadde sagt til Ihre »that my object was . . . to impress upon him the necessity of putting a stop at once to any such project. I said that the cession of any territory to Russia on the northern coast of Norway might be very injurious to the interests of Great Britain, and could not be tacitly acquiesced in by Her.«

Cartwright til Palmerston, 5te februar 1841. F. O., Sweden, 73/186.

rykter, og Cartwright var bange for at selv om dette russiske forsøk ikke var blit kronet med held, saa vilde det uten tvil bli fornyet. Dette var saa meget mere sandsynlig fordi den nevnte landstrekning var vel skikket til byanleg[1].

Da disse underhandlinger kom til Palmerstons kundskap, paala han Cartwright, den 1ste mars 1841, at uttale til den svenske konge og utenriksminister den engelske regjerings tilfredshet med de givne løfter og at »Her Majesty's Government understand the Swedish Government to have distinctly and positively pledged itself to that of Great Britain that no part of the Norwegian Territory shall be ceded to Russia«[2]. I sit svar, den 16de april samme aar, skriver Cartwright: »Ihre has declared to me, that he was expressly authorized by the King, to give the formal assurance to the British Government, that H. M. had no intention whatever to propose, either now, or at any future period, a cession of any part of the Norwegian territory to Russia, or to accede to any proposition for such action«[3].

Med disse løfter slog Palmerston sig tiltaals; men den utrettelige Crowe, som ikke synes at ha hat rede

---

[1] »It has thus transpired that the information furnished by Mr. Consul Crowe, representing the Russian Government to have an eye to the acquisition of this territory in Norway for the purpose of forming a naval establishment there, has been throughout correct. The first attempt to attain their end has been unsuccessful and some time will probably now elapse before another attempt is made, but it is not likely that the idea of obtaining possession of this territory will be given up altogether, as the spot offers great advantages for the site of a town.« Cartwright til Palmerston, 5te februar 1841, F. O., Sweden, 73/186.

[2] F. O., Sweden, 73/186.

[3] F. O., Sweden, 73/186.

paa de foran nevnte underhandlinger, fortsatte med sine advarsler. Aarsrapporten for 1841 gav endel nye oplysninger vedrørende renbeitesaken og gjentok den paastand at Rusland gradvis fik utvidet sin indflydelse i Finmarken. Et stort antal russere blev nu opøvet som sjømend paa Murmankysten, og flere hundrede deltok ogsaa i de norske fiskerier og viste sig meget mere energiske og paagaaende end nordmendene. Hvis Rusland annekterte Finmarken, vilde dette rike snart bli en av verdens sterkeste sjømakter og Englands farligste rival[1].

Det følgende aar gav Crowe en oversikt over den engelske handels fremskridt i Finmarken siden 1835. I dette aar utklarertes 9 engelske skibe paa tilsammen 1636 ton, men antallet av skibe var nu steget til 33 med en samlet dregtighet av 7000 ton[2]. Men Palmerstons efterfølger, den forsigtige og russevenlige lord Aberdeen, synes ikke at ha tat stort hensyn til denne rapport, og da Crowe forflyttedes til Kristiania hengik flere aar før han igjen slog paa de gamle strenge.

Norge og Rusland kom imidlertid ikke til enighet i renbeitesaken, og ved begyndelsen av femtiaarene brakte Rusland paa bane spørsmaalet om de finske lappers jakt og fiskerettigheter paa norsk territorium. Ved behandlingen av dette fremsatte de russiske befuldmegtigede i juni 1851 iblandt andre krav ogsaa dette at et stykke land skulde utvises ved Varangerfjorden hvor de finske lapper skulde faa lov til at opføre hus og boder for sine fiskeredskaper og være der vinteren over for at ta vare paa

[1] Crowe til Aberdeen, 31te december 1841. F. O., Sweden, 73/188.

[2] Crowe til Aberdeen, 31te december 1842. F. O., Sweden, 73/192.

disse[1]. Den 19de august sendte Sir A. Buchanan, som da var british chargé d'affaires i St. Petersburg, et resumé av de russiske krav. Med hensyn til anmodningen om at faa overlatt et landstykke til russiske undersaatters avbenyttelse skrev han: »It is natural to suppose that the Russian Government may eventually hope to extend such a fishing station into a naval station from which their ships of war may at all times have access to the ocean.«[2]

Lord Palmerston, som nu igjen var utenriksminister[3], sendte avskrift av denne depesche til Sir Edmund Lyons, den engelske sendemand i Stockholm, og skrev i denne forbindelse 5te september 1851: »I have to instruct you strongly to dissuade the Swedish Government from making to Russia any cession of Territory in that quarter. Such cession would only serve as a foundation for further encroachments, and afford a basis of a naval station commanding the coast of Norway.«[4] Atter en gang forsikret Stjerneld at et slikt forlangende ikke vilde bli opfyldt[5]. Utover høsten 1851 holdtes Palmerston nøie underrettet gjennem rapporter fra St. Petersburg om underhandlinger-

[1] En oversikt over disse forhandlinger findes i indstillingen fra den i 1897 utnevnte norske lappekommission (Kristiania, 1904), s. 53.

[2] F. O., Russia, 65/394. Buchanan's fremstilling av de russiske krav stemmer i alt vesentlig overens med den som findes i Lappekommissionens indstilling.

[3] Lord Palmerston var engelsk utenriksminister november 1830 —november 1834; april 1835—august 1841; juli 1846—december 1851.

[4] F. O., 73/244.

[5] Lyons skrev at Stjerneld »begged me to assure your Lordship, that the determination not to cede any portion of territory, however small, would certainly be adhered to«. Lyons til Palmerston 23de september 1851. F. O., Sweden, 73/246.

nes gang[1], og han advaret Stjerneld gjentagne ganger mot at vise eftergivenhet[2]. Og Lyons kunde berette at dette hadde hat »en meget gavnlig indflydelse« [3].

I december 1851 gik lord Palmerston av som utenriksminister, og England viste ikke nogen interesse for de finmarkske spørsmaal førend Palmerston blev førsteminister, og generalkonsul Crowe vaaren 1855 gjentok sine gamle advarsler. Da England som følge av disse kom med forslag om at garantere Norges integritet, vakte dette adskillig forundring. Ti denne makt hadde forholdt sig ganske passiv mens Frankrike gjorde forsøk paa at faa Norge og Sverige til at ta del i Krimkrigen paa vestmakternes side.

Straks før krigen brøt ut synes dog Englands utenriksminister, lord Clarendon, at ha tenkt sig muligheten av de forenede rikers bistand. Den 25de august 1853 anmodet han saaledes Lyons om at henlede den svenske regjerings opmerksomhet paa den russiske fare. Det var hans haap at Sverige vilde søke allianse med England. »The character and habits and mutual interests of the two

---

[1] Buchanan til Palmerston 2den september og Seymour til Palmerston 19de november 1851. F. O., Russia, 65/394 og F. O., 182/15.

Den 13de november skrev lord Palmerston til Sir Hamilton Seymour, som var engelsk gesandt i St. Petersburg, at han hadde lenge visst at Rusland ønsket at faa fat i en havn i Nord-Norge. »But it would be very undesirable for the interests of England that Russia should have a naval station commanding the northern coast of this island where we have no naval station, such station being moreover open all the year around.« F. O., Russia, 65/390.

Det synes litt eiendommelig at meddelelsen om de russiske krav ved de forhandlinger som nu foregik i Stockholm skulde komme fra St. Petersburg. Men nogen forklaring av dette kan ikke gives.

[2] Palmerston til Lyons 30te september, 11te november og 16de december 1851. F. O., Sweden, 73/244.

[3] Lyons til Palmerston 28de november 1851. F.O., Sweden 73/246.

countries render this Alliance both natural and desirable, and I need not assure you that the earnest wish of Her Majesty's Government is to promote it by every means in their power.[1]«

Dette sidste »at den engelske regjering næret det alvorlige ønske at befordre [en slik allianse] med alle midler som stod til dens raadighet«, maa dog ikke taes bokstavelig. De engelske sendemend i Stockholm holdt Stjerneld underrettet om alle rykter angaaende Ruslands erobringsplaner. William Grey, engelsk chargé d'affaires, synes ogsaa at ha været kronprinsens fortrolige ven. Av ham fik Grey nøiagtige underretninger om den norsk-svenske utenrikspolitik, og gjennem kronprinsen søkte ogsaa Grey at paavirke stemningen paa høieste sted; men ellers spilte han, saavelsom Magenis, kun én tilskuers rolle mens underhandlinger paagik sommeren 1854 for at faa istand en alliance mellem de forenede riker og vestmakterne. Den engelske regjerings chef, lord Aberdeen, nølet med at paadra sit land nye forpligtelser. Man ønsket hjelp fra Norge og Sverige, men trodde den kunde faaes for intet. Og idetmindste et indflydelsesrikt medlem av regjeringen hadde den feilaktige opfatning at Sverige vilde gjøre store ofre for at faa Ålandsøerne.

Med hensyn til de franske underhandlinger og Oscar I's forhold til disse saa blev baade Grey og Magenis holdt nøie à jour om alt som foregik. Og fra deres rapporter til lord Clarendon kan man faa et glimt av hvad som foregik bak kulisserne.

Den 6te og 8de april 1854 kunde Grey saaledes sende en utførlig indberetning om det første franske forsøk paa at faa istand en allianse. Lobstein, Frankrikes minister i Stockholm, og kronprinsen er angit som kilder.

---

[1] F. O., Sweden, 73/254.

Ved audiensen den 5te april overbrakte Lobstein en depesche fra Drouyn de Lhuys hvori denne uttalte det haap at Sverige vilde ta del i den forestaaende krig mot Rusland og derved gjenvinde endel av de tapte landskaper. Til dette svarte kongen, at hans riker var for øieblikket nøitrale, og han kunde derfor ikke drøfte dette spørsmaal. Han nevnte imidlertid at i tilfelde av krig kunde han stille i felten en hær paa 120 000 mand, hvorav 60—70 000 mand kunde benyttes utenfor rikernes grenser.

Kronprinsen beklaget i en samtale med Grey den 6te april, at Frankrike hadde forhastet sig, og i dette var denne enig. Men han tilla kongens ord at rikerne »for øieblikket var nøitrale«, den betydning at det kunde snart bli anderledes. Av den grund trodde han det vilde være heldig ikke at la saken hvile, men snart gjøre nye forsøk. Disse burde henvendes til kongen. Stjerneld var, ifølge Greys opfatning, avgjort i favør av at bevare rikernes nøitralitet[1].

Lobstein møttes imidlertid ikke med større opmuntring da han igjen, den 29de mai, brakte allianse-spørsmaalet paa bane. Han nevnte muligheter av subsidier og anden hjelp til Finlands gjenerobring, hvis de forenede riker stillet sine flaater og en hær paa 50—60 000 mand til de allicrtes raadighet. Men noget bindende løfte eller garanti for fremtiden kunde kan ikke gi. Til dette svarte kongen at han vilde avvente Østerrikes endelige bestemmelse. Grey trodde dog at baade kong Oscar og folkemeningen i almindelighet var paa de alliertes side, og at

---

[1] Greys indtryk av Stjernelds holdning til alliansespørsmaalet findes i en rapport til Palmerston av 13de april 1854. F. O., Sweden, 73/261.

kongen i grunden vilde være taknemlig om litt »tryk« gav ham et paaskud for at ta del i krigen[1].

I en depesche av 14de juni meldte Grey ankomsten av to franske officerer, major Blanchard av generalstaben og ingeniørkaptein Karth. Hensikten med besøket var angivelig at indhente oplysninger angaaende de finske festninger, men i virkeligheten at underhandle med kong Oscar om en allianse. Fem dager senere rapporterte Grey med Lobstein som kilde, at Blanchard hadde uttalt sin tilfredshet over resultatet av sin samtale med kongen. Denne vegret sig vistnok fremdeles ved at ta noget avgjørende skridt førend Østerrike sluttet sig til vestmakterne, men dette tydedes som et godt tegn. Av kronprinsen fik Grey senere en utførlig beretning om hvad som hadde foregaat mellem kongen og Blanchard. Spørsmaalet om subsidiernes størrelse var blit behandlet, og kongen hadde erklært at for mindre end 6 millioner francs pr. maaned vilde det være umulig at mobilisere en hær paa 60—70 000 mand og flaaten[2].

Grey forsøkte nu at bevæge sin regjering til mere imøtekommenhet med hensyn til en svensk allianse i sin almindelighet og ydelsen av subsidier i særdeleshet. Han beklaget, at hver gang allianse-spørsmaalet kom op til diskussjon, hadde han været nødt til at sige at England

[1] »I have very good reason for believing that His Majesty's desire is to take part in the war against Russia, and I am equally sure that if the cooperation of Austria is secured there will be little difficulty in obtaining that of Sweden. But I should conceal the truth from your Lordship if I were not to state my firm conviction that in order to obtain the cooperation of Sweden it will be necessary to *press* her, and that the king will be grateful for the application of that pressure.« Grey til Clarendon 6te juni 1854. F. O., Sweden, 73/262.

[2] F. O., Sweden, 73/262.

vilde ikke betale subsidier. Dette kunde dog i længden virke skadelig — bli sagt »for ofte«. Han trodde at med løfte om pengehjelp kunde de forenede riker nu vindes over paa vestmakternes side[1]. Noget resultat av denne henvendelse spores dog ikke.

Endskjønt ingen avgjørelse var truffet, gik dog kaptein Karth i gang med at utarbeide en felttogsplan som forutsatte Norges og Sveriges bistand. Planen var i korthet, at man med en hær paa 120 000 mand først skulde foreta et skinangrep paa Sveaborg for at faa Rusland til at trekke sammen tropper til Helsingfors's forsvar. St. Petersburg var imidlertid hærens egentlige maal. For at naa dette skulde tropper landsettes ved Kiperort eller Koivista og ved Styrsudd. Med en hær paa 95 000 mand kunde man saa, dekket av de alliertes flaater, angripe Kronstadt og St. Petersburg[2].

Imidlertid reiste major Blanchard tilbake til Paris for at rapportere resultatet av sin sendelse. Napoleon III og hans raadgivere forsøkte nu, som Hallendorff har antydet[3], at spille Østerrike og Norge-Sverige ut mot hinanden. Ved tilbakekomsten fra Paris brakte Blanchard en privatskrivelse fra Drouyn de Lhuys til Lobstein, hvori den franske utenriksminister berettet at han hadde faat tilfredsstillende mundtlige løfter av den østerrikske keiser angaaende Sverige. Og Blanchard hadde bemyndigelse til at forsikre Oscar I om at regjeringerne i Paris og London hadde antat hans betingelser. Det vilde derfor være heldigst om Sverige uten ophold erklærte Rusland krig. Ved behandlingen av dette, ved audiensen som Lobstein og Blanchard hadde paa Haga den 23de juli,

---

[1] Grey til Clarendon 22de juni 1854. F. O., Sweden, 73/262.
[2] Grey til Clarendon 12te juli 1854. F. O., Sweden, 73/262.
[3] Hallendorff, s. 48.

sa kongen sig at være »convaincu et réassuré« ved rapporten om den østerrikske keisers uttalelser; men han maatte allikevel be om at faa et skriftlig bevis for at denne makt vilde slutte sig til alliansen før han kunde gi avkald paa sin nøitralitet. Med hensyn til enkeltheterne i planen for et angrep paa Rusland, saa lovet kongen at stille en hær paa 70 000 mand landgangstropper, fire linjeskibe, to fregatter, ti dampere og to hundred kanonbaater til de alliertes raadighet mot at faa subsidier til et beløp av 3 300 000 daler banco pr. maaned. For mindre kunde dette ikke la sig gjøre. Han nevnte ogsaa i denne forbindelse at svenske soldater vilde baade falde billigere end franske og engelske og være bedre skikket til at utholde vinteren[1].

Under de forhandlinger som fulgte denne konferanse, fungerte Manderström som mellemmand, og han nedskrev fordringerne som kongen stillet. Indholdet av disse blev gjengit til Grey av Lobstein efter hukommelsen, og den førstnevnte rapporterte dem til Clarendon.

Kongen krevde at Østerrike skulde gi sin tilslutning til en traktat mellem de forenede riker og vestmakterne, hvorved disse forpliktet sig til at yde hjelp tillands og tilsjøs for at erobre Finland, som skulde forenes med Sverige, og at ingen av de allierte skulde slutte en sepa-

---

[1] Grey til Clarendon, 24de juli, »Secret & Confidential«. F. O., Sweden, 73/262. Grey siger at: »The great difficulty in His Majesty's mind appeared to be to find a pretext for breaking with Russia, but that would be overcome if something was done by the Fleet and the Expeditionary Corps from France, which we presume is now on its way to the Baltic. The King said that some decisive blow . . . such as the taking of the Åland Islands would so rouse the enthusiasm of the Swedish people that he would be justified in saying to the Emperor of Russia that he was no longer able to maintain his neutrality.«

rat fred. Lobstein hadde det indtryk at kongen ønsket at faa denne traktat avsluttet hurtigst mulig, saa at angrepet paa Rusland kunde begynde endnu samme høst[1].

Den 10de august mottok Lobstein to depescher fra Drouyn de Lhuys, dateret 1ste og 5te i samme maaned. Den første indeholdt et utkast til en allianse-traktat fremsat av Østerrikes gesandt i Paris, og de franske endringsforslag. Man hadde haap om at opnaa enighet inden 31te august, og Lobstein fik ordre til at søke at vinde de forenede rikers tilslutning til alliansen med løftet om en særtraktat som skulde indeholde kong Oscars krav. Depeschen av 5te august var skrevet efter samraad med Napoleon III. Keiseren tilbød heri Oscar I overbefalingen over de allierte tropper under felttoget mot Rusland. Ved allianse-traktatens underskrivelse vilde det franske armékorps under general Baraguay d'Hilliers, som nu befandt sig i Østersjøen, stilles til kongens raadighet.

Disse forslag blev kongen forelagt ved en to timers audiens den 12te august. Men han viste sig nu meget forbeholden. Tiden syntes ham for langt fremskreden til at begynde et felttog i Finland, de forenede riker var ikke ferdig med sine forberedelser, og det vilde være umulig for Frankrike at transportere 50 000 mand til Østersjøen før vinteren satte ind. Kongen vilde heller ikke underskrive den almindelige alliansetraktat før den omtalte særtraktat laa ferdig til underskrift. Han trodde at vestmakterne ikke la tilbørlig vegt paa nødvendigheten av at begrense Ruslands makt i nord saavelsom i syd. Sverige vilde ikke ta del i en krig som kun angik Tyrkiet, og kongen vilde ikke indlate sig paa eventyr »à la

---

[1] Grey til Clarendon 26de juli 1854. F. O., Sweden, 73/262. Indholdet stemmer overens med hvad Hallendorff gjengir fra Manderströms optegnelser. Hallendorff, s. 50.

Charles Douze«. Han uttrykte ogsaa sin forundring over den engelske ministers taushet under disse forhandlinger[1].

Det endelige svar paa det franske forslag gav kongen den 14de august. Lobstein nedskrev dette efter Manderströms diktat og meddelte indholdet til Magenis som igjen rapporterte det den samme dag til Clarendon. Kongen krevde en garanti fra de tre stormakter før Norge og Sverige kunde ta del i krigen; hvor meget denne garanti skulde omfatte, var ikke nevnt. Den kunde indlemmes som en særskilt artikkel i traktaten med Østerrike. I sin nuværende form kunde denne ikke bifaldes[2].

Tiltrods for dette avslag tapte Napoleon III dog ikke haapet om at vinde Sverige over paa sin side. En depesche fra Drouyn de Lhuys av 21de august indeholdt den paastand at England hadde git sin tilslutning til forslaget om et angreps- og forsvarsforbund med Østerrike og Norge og Sverige. Enkeltheterne vedrørende Finland, de norsk-svenske bidrag til krigen og subsidiernes størrelse vilde bli gjenstand for en særskilt overenskomst. Hvis man kom til enighet, var det mulig at en sterk alliert flaateavdeling vilde overvintre i Østersjøen. Da Lobstein læste denne depesche for Stjerneld, som nu var kommet tilbake til Stockholm efter to maaneders fravær, klaget denne over sin daarlige hukommelse og bad om at faa sig depeschen overlatt til nøiere granskning, hvilket blev indvilget. Kongens svar paa dette var avgjort kjølig. Han beklaget paanyt at Frankrike ikke la nok vegt paa at det var av almen europeisk interesse at begrense Ruslands indflydelse, og at man ikke hadde tat tilbørlig hensyn til det finske spørsmaal. Vestmakterne hadde tat

---

[1] Arthur C. Magenis, nylig utnevnt som engelsk minister i Stockholm, til Clarendon 14de august, »Secret & Confidential«, 1854. F. O., Sweden, 73/263.

[2] F. O., Sweden, 73/263.

det første skridt til disse underhandlinger, og det var Oscar I's mening at de burde forelegge et forslag som han kunde anta[1].

I dette svar kan man vistnok spore Stjernelds indflydelse. Grey hadde tidlig faat det indtryk at den norsk-svenske utenriksminister vilde holde fast ved nøitraliteten, og efterat han var kommet tilbake til sin post, la han tydelig for dagen sin uvilje mot den paatenkte allianse. Som gammel og erfaren diplomat hadde han kun ringe tiltro til traktaters holdbarhet. Han nærte tvil om at finnerne ønsket at gjenforenes med Sverige, og trodde ikke, selv om det lyktes at erobre Finland, at man i lengden kunde forsvare det mot Rusland[2].

Men Stjernelds nøitralitetsvenlighet var kun en av de aarsaker som brakte det franske allianseforsøk til at strande. Av større betydning var uten tvil Østerrikes vaklende holdning og at England hverken vilde betale subsidier eller binde sig med nogen garanti. Lord Clarendon uttalte, som nevnt, allerede i august 1853 haap om Sveriges bistand i den krig som forestod. At han ønsket at bevare den gode forstaaelse med Norge og Sverige, fremgaar av hans villighet til at la russehandelen være i fred[3], og det var vistnok ifølge instrukser fra ham at admiralen for den engelske Østersjøeskadre, sir Charles Napier, brakte alliansespørsmaalet paa bane ved audiensen

---

[1] Magenis til Clarendon 30te august 1854. F. O., Sweden, 73/263.

[2] Magenis til Clarendon 7de november 1854. F. O., Sweden, 73/263.

[3] Dette kom som følge av Stjernelds henvendelse, 10de mars 1854. Det varte dog kun for aaret 1854. I 1855 blev russehandelen avbrutt paa grund av blokaden. Grey til Clarendon 11te mars; Clarendon til Grey 5te april og til Magenis 7de november 1854. F. O., Sweden, 73/259.

hos kong Oscar den 26de april 1854. Napier, hvis flaate hadde saa lite mandskap at han fik ordre om at hverve norske og svenske sjømend[1], var fuldt paa det rene med at intet kunde utrettes mot de finske og russiske festninger uten ved hjelp av flatbundede kanonbaater og landgangstropper[2]. Begge deler kunde Sverige skaffe, og Napier søkte at overbevise kongen om at hans riker vilde høste store fordeler av at delta i krigen. Hertil svarte denne, at man ansaa Rusland for at være en meget farlig nabo; men paa den anden side kunde intet gjøres før alt var paa det rene med hensyn til subsidier og garantier. Napier hadde ingen instrukser med hensyn til disse, og han var ogsaa av den mening at underhuset neppe vilde gaa med paa nogen garanti for Norge og Sverige før disse kom helt over paa vestmakternes side[3].

Paa samme tid synes man i Sverige pludselig at være blit interesseret i Finmark-spørsmaalet. Den 21de februar brakte kronprinsen dette paa bane i en samtale med Grey. Han nevnte forsøket paa at faa istand et

---

[1] Graham til Napier 12te mars, 1854. Noel Williams *Life of Sir Charles Napier* (London, 1918), p. 265. Napier synes dog ikke at ha hat noget videre held med sig i dette. *Life of Napier*, s. 307. Forsøk paa at faa svenske lodser lykkedes heller ikke. Grey rapporterte at han hadde faat bare en. Til Clarendon 17de april 1854. F. O., Sweden, 73/261.

[2] Napier skrev til grev A. E. Rosen den 4de juni 1854: »It is a pity Sweden does not decide to join the Western powers. She never will have such another opportunity; with her army and gunboats we might go to Sweaborg.« Public Record Office MS., *Napier Papers*, XII, s. 302. Grev Rosen som var meget engelskvenlig, rapporterte at folkestemningen var avgjort paa vestmakternes side, og tilbød sig at hjelpe Napier efter evne. Rosen til Napier, 8de juni og 2den september 1854. *Napier Papers*, XII, 303, 304; XIII, s. 346.

[3] Napier til Clarendon, 26de april 1854. *Napier Papers*, XII, s. 170.

makeskifte hvorved Rusland vilde ha opnaadd et stykke land ved Varangerfjorden. Dette hadde ikke lykkes, men flere saker vedrørende Nord-Norge stod endnu uavgjorte, saa at faren fra den kant var langt fra over[1]. Og den 11te mars samme aar gav baron de Geer, som midlertidig representerte de forenede riker i London, lord Clarendon en oversikt over stillingen med hensyn til renbeitesaken og spørsmaalet om de russiske lappers jagt- og fiskerettigheter i Norge. Han nevnte ogsaa, at Rusland uten tvil hadde til hensikt at tilvende sig en isfri havn ved Varangerfjorden[2].

Det er ikke klart hvorfor man valgte netop dette tidspunkt til at gjøre England opmerksom paa russefaren i Finmarken. Tidligere maatte England ta initiativet for at faa dette spørsmaal behandlet. Det er dog mulig at man derved vilde paavirke denne makt til at ta mere energiske skridt for at begrense Ruslands makt i Nord-Europa. Hvad end hensikten kan ha været, det aberdeenske ministerium gav ikke mere akt paa advarslen end at det gav løfter om engelsk hjelp hvis Rusland gjorde fordring paa landavstaaelse.

Sir James Graham trodde Ålandsøerne vilde være tilstrekkelig lokkemat for Sverige. I et brev til Napier den 1ste mai 1854 nevner han at dette land ønsker subsidier og garantier som England ikke kan gi; men han nærte det haap at en fuld forstaaelse av Ålands betyd-

---

[1] Grey til Clarendon, 23de februar 1854, »Confidential«. F. O., Sweden, 73/260.

[2] Det engelske utenriksdepartement sendte dette resumé til admiralitetet som i en svarskrivelse av den 27de april sa blandt andet: »My Lords are of opinion that it is most important to uphold in the strongest manner any protest which Sweden may make against the appropriation of Waranga Bay by Russia.« F. O., Sweden, 73/266 & 267.

ning snart vilde bringe en allianse istand. Av den grund burde Napier la det bero med angrepet paa Bomarsund[1]. Senere fik Graham en anden opfatning med hensyn til dette. Nu trodde han man helst burde ta øerne. Sverige »must become our Suitor, when we hold Åland; and we shall be enabled to command her future assistance on our own terms«[2]. Begge haap slog feil. Sverige betakket sig for at motta Åland av de allierte, og disse maatte nøie sig med at rasere Bomarsund[3].

Sommeren 1854 beklaget Drouyn de Lhuys at England ikke gav ham nogen støtte i forsøket paa at faa istand en allianse med de forenede riker. Til dette svarte baade den engelske gesandt i Paris, lord Cowley, og lord Clarendon, at dette var faafengt saa lenge Oscar I gjorde Østerrikes tilslutning til et *sine qua non* for sin egen[4].

---

[1] »Sweden is well disposed but wants subsidies and guarantees which we cannot give her. At last her own interest will compel her to join us on easier terms — but this is a reason why you should be in *no hurry* about Bomarsund, which will always be open to your attack . . . The hope of regaining possession of these Islands is the strongest possible inducement to Sweden to embark in the confederacy and if Sweden lead the way Denmark will follow.« *Napier Papers*, XII, s. 137, 138.

Napier kom snart til det resultat at man ikke kunde vente hjelp fra Sverige. »I have no hopes of Sweden — even if we take the Islands she will mot move.« Napier til lord Bloomfield, engelsk gesandt i Berlin, 25de juli 1854. *Napier Papers*, XIII, s. 117.

[2] Graham til Napier, 2den juli 1854, »Private«, *Napier Papers*, XIII, 33.

[3] Hallendorff, s. 51, 52.

[4] Cowley til Clarendon 26de juni. Clarendon svarte to dager senere: »Having been explicitly informed by the King of Sweden that he will not declare war against Russia until the intentions of Austria are placed beyond doubt, it does not appear to H. M. Govt. that any useful purpose will be

Lord Aberdeen nærte mistro til en leiet forbundsfelle og stillet sig skeptisk likeoverfor Greys rapporter fra Stockholm. Disse syntes kun at være basert paa samtaler med kronprinsen, og han spør: »Hvordan stiller regjeringen, riksdagen og kongen sig til dette?« England hadde begyndt krigen for at stanse den russiske fremrykning mot Middelhavet, og av den grund var det bedre, hvis man skulde betale subsidier, at betale dem til Østerrike end til Sverige[1].

---

served by pressing His Swedish Majesty further at the present moment.« I juli erklærte den franske utenriksminister at Frankrike var villig til at betale halvparten av subsidierne som Oscar I forlangte, og spurgte om England var villig til at overta resten, men dette synes ogsaa at ha blit avslaat. Cowley til Clarendon, 7de juli 1854. F. O., France, 27/1000, 1017 & 1018.

[1] Lord Aberdeen skrev til lord John Russell den 27de april 1854: »Now with respect to the north, the proposal to subsidise Sweden opens a very serious consideration, for if you once begin this system, you must be prepared, should the war unhappily continue, to see no Power strike a blow without a subsidy.«

»There is something awkward and obscure in the whole of this Swedish negotiation. It is the Prince Royal who treats secretly with Mr. Grey; but where are the Ministry? Where are the Chambers? Where is the King?«

»If Sweden joins us it will be for objects of her own, to which we shall become more or less pledged. Sweden is not moved, as we are, by a regard for the balance of power in Europe, or any desire to redress the wrongs of Turkey. We must, therefore, be bound to attend to Swedish interests, and greatly to increase the complications of the war. It may be very well to have a powerful fleet in the Baltic, to blockade Russian ports, to destroy Russian trade; but our attention ought really to be directed to the Danube. The evacuation of the Principalities would, in truth, be a step towards a termination of the war. For this reason, if I sub-

Høsten 1854 merkes dog et omslag i den engelske regjering i alliansespørsmaalet. Clarendon drøftet det med admiral Virgin[1], og Magenis brakte det paa bane i samtaler med kong Oscar og Stjerneld[2]. Dette kan muligens settes i forbindelse med en rapport fra Crowe av den 13de oktober. Heri bekreftes riktigheten av beretninger i engelske blade om hemmelige stortingsmøter som hadde behandlet de norsk-russiske tvistemaal. Crowe gav en norsk-venlig fremstilling av sakens forhistorie og kritiserte Ruslands optreden i temmelig skarpe ordlag. Paa samme tid blev det tidligere forsøk paa at faa tilbyttet sig land ved Varangerfjorden nevnt, og Crowe nærte mistanke om at tvisten vedrørende lappernes beites-, jagt- og fiskerettigheter benyttedes som paaskud for tilslut at faa tak i den eftertraktede havn[3].

Noget avgjørende skridt blev dog ikke tat mens lord Aberdeen stod ved roret. Han vilde hverken gi subsidier til Norge og Sverige eller binde England med nogen garantitraktat. I denne forbindelse maa man merke sig at Clarendon var av den mening at Oscar I hadde for-

---

sidise at all, I would much rather engage Austria to bring her 150 000 men into the field, where me most want them, and where they would do much to bring the whole affair to a successful termination«.

Lady Frances Balfour, *The Life of George Fourth Earl of Aberdeen* (London, 1922), II, s. 216.

[1] I denne samtale sa Clarendon til admiral Virgin at forhandlingerne var strandet paa grund av Oscar I's krav »that the restoration of Finland should be guaranteed to Sweden, and that the Policy of Austria should guide that of Sweden«. Clarendon til Magenis, 28de oktober 1854. F. O., Sweden, 73/259.

[2] Magenis til Clarendon 7de og 8de november 1854. F. O., Sweden, 73/263.

[3] F. O., 188/82.

langt at Finlands erobring og gjenforening med Sverige skulde garanteres av makterne. Noget som Clarendon sa var »quite out of the question«[1].

At spørsmaalet om en garanti for Norge og Sverige var den største anstøtssten for England, ser man ogsaa av dronning Victorias brev til lord Clarendon av 27de juli 1855. Hvorfor man nu uten nogen betingelser tilbød de forenede riker en garanti som før var blit avslaat som belønning for deltagelse i krigen paa de alliertes side, syntes nu vanskelig at forstaa[2].

Forklaringen findes i lord Palmerstons overtagelse av førsteminister-stillingen og mottagelsen, en kort stund derefter, av en ny rapport fra Crowe med en alvorlig og, som det syntes, vel begrundet advarsel med hensyn til den russiske fare i Finmarken. Nu fandt Crowe et villig øre. Palmerston hadde, som vi har set, lenge været opmerksom paa de finmarkske spørsmaal og hadde tat

---

[1] Clarendon til Magenis, 28de oktober 1854. F. O., Sweden, 73/259.

[2] Dronning Victoria skrev: »The Queen has delayed answering Lord Clarendon's letter respecting Sweden till she received the first letter from Mr Magenis, omitted in Lord Clarendon's box. Now, having read the whole of these documents, she confesses that she requires some explanation as to the advantages which are to arise to England from the proposed Treaty, before she can come to any decision about it. When a Treaty with Sweden was last in contemplation, she was to have joined in the war against Russia, and to have received a guarantee of the integrity of her dominions by England and France in return; yet this clause was found so onerous to this country, and opening so entirely a new field of questions and considerations, that the Cabinet would not entertain it. Now the same guarantee is to be given by us without the counter-balancing advantage of Sweden giving us her assistance in the war.« *The Letters of Queen Victoria* (London, 1907), III, s. 169, 170.

skridt for at forhindre landavstaaelse. Nu syntes forholdene gunstige for at opnaa garanti for at slikt ikke vilde ske, og saaledes faa sat en grense for Ruslands makt ogsaa i Nord-Europa.

Den 31te mai 1855 mottok man i det engelske utenriksdepartement en depesche fra generalkonsul Crowe, dateret den 23de mai, samt en lang historisk fremstilling av norsk-russiske grensespørsmaal. I den første siger han sig at være nøie underrettet om denne saks behandling i de hemmelige stortingsmøter i juli forrige aar. Stillingen ansaaes saa alvorlig at den norske regjering hadde under overveielse at appellere til stormakterne, noget som ogsaa vilde være blit gjort hvis der ikke hadde været krig. Crowe var forvisset om at Rusland vilde søke at faa sig overlatt havner i Nord-Norge saa snart krigen var over, og han fryktet for at man hadde sigte paa Alten. Denne fare laa saa meget nærmere fordi Finmarken var av ringe økonomisk verd for Norge, og dens indbyggere var ikke uvillige til at komme under Rusland, «on the contrary, the majority believe their material welfare would be greatly improved and consequently would not object to the transfer; but its loss or conversion into Russian property would strike at the cornerstone of the independence of Norway, and in time perhaps bring a second Cronstadt or Helsingfors within the vicinity of our own Shores.« Lord Palmerston hadde før været gjort opmerksom paa dette »and I have reason to believe, the importance of the subject did not escape his Lordship's notice«[1].

I den historiske avhandling søkte Crowe at vise hvorledes Rusland hadde været istand til at flytte grensemerkerne vestover til de nu var kun tyve engelske mil fra havet. Og heri gjentar han ogsaa sin advarsel om

---

[1] F. O., Sweden, 73/272.

at være paa vakt mot den fare som truet England fra denne kant[1].

Denne gang forblev den ikke upaaaktet. Depeschen med bilag blev oversendt Palmerston og trykt iblandt de konfidentielle dokumenter for regjeringens bruk. Under datoen $^{3}/_{6}$ findes følgende note i Palmerstons haandskrift og undertegnet med hans karakteristiske »P«: »It might be well to enter into some agreement with the King of Sweden and Norway binding him to make no concession whatever to Russia whether of Fishery Rights, Pasture Rights or Territory without the consent of Great Britain. Such a Treaty would be a security to us and a definitive support to him.«[2] Heri ligger Novembertraktatens ophav og kjerne[3].

Den følgende dag hadde Clarendon ferdig utkastet til en depesche til Magenis hvori han beordredes til at aapne underhandlinger med Oscar I og hans utenriksminister i den hensigt at faa avsluttet en traktat med gjensidige garantier. Depeschen blev først sendt til Cow-

---

1 Denne rapport fylder 45 tetskrevne folioark og er dateret Christiania den 1ste mai. Slutningsparagrafen lyder saaledes:

»The independence of Norway ought to be jealously guarded; and every Changes in her Constitution or in the integrity of the Country deprecated; as it cannot fail being inimical to that fast growing importance which her geographical position, maritime population, and extraordinary development in material welfare since her independence in 1815 (sic) has entitled her to.«

Senere sendte Crowe ogsaa kart som viste Norges gamle grenser. Ifølge dette hadde en stor del av den svenske lapmark, den nordlige del av Finland og hele Kolahalvøen tilhørt Norge. F. O., Sweden, 73/272.

2 F. O., Sweden, 73/269.

3 Hallendorffs formodning, side 93, at »själva planen var Napoleons« er vistnok feilagtig.

ley[1], for at faa Frankrikes godkjendelse, og da dette var opnaadd[2], blev den avsendt til Magenis. Maalet for disse underhandlinger var at faa Oscar I til ikke at gjøre nogen indrømmelser til Rusland »whether of Fishery Rights or Pasturage Rights, or of Territory; and the Queen of Great Britain shall engage, should any attempt be made by Russia to obtain any such concessions by force, to come to the assistance of the King of Sweden and Norway with such an amount of Naval Force as may be necessary for the purpose of repelling any aggressive act on the part of Russia«. Clarendon gjør ogsaa opmerksom paa at efter krigen vil det uten tvil vise sig vanskeligere at opnaa en saadan sikkerhet mot russiske overgrep, og at det var høist sandsynlig at Rusland da vilde fornye sit krav paa avstaaelse av norsk territorium[3].

Disse instrukser kom Magenis i hende den 4de juli. Han ventet nogen dager før han meddelte dem til kongen og Stjerneld, i haap om at hans franske kollega ogsaa skulde faa sine og at de saa i fellesskap skulde ta de indledende skridt. Men da disse uteblev, skred Magenis til handling. Efter at ha gjort kongen, gjennem prins Oscar, opmerksom paa hvad som var igjære, overbrakte han indholdet av det engelske forslag ved en middag paa Haga den 10de juli. Under samtalen som fulgte søkte baade kong Oscar og Magenis at paapeke hvor farlig det vilde bli for den andens land hvis Rusland fik tak i Var-

---

[1] Utkastet blev sendt til lord Cowley den 6te juni og den 8de sendtes ogsaa avskrift av Crowes historiske oversikt over grensespørsmaalet i Finmarken. F. O., France, 27/1054.

[2] Grev Walewski, som nu var Frankrikes utenriksminister, godkjendte planen med det samme og foreslog kun nogen ubetydelige ændringer i Clarendons utkast. Cowley til Clarendon 12te juni 1855. F. O., France, 27/1070.

[3] F. O., Sweden, 73/269.

angerfjord. Magenis la særlig eftertryk paa at nu var leiligheten gunstig for at vinde sikkerhet for fremtiden. I fredstid kunde det bli vanskeligere, noget som kongen ogsaa indrømmet[1].

To dager senere mottok ogsaa Lobstein sine instrukser, som var enslydende med de engelske, og efter samraad med Magenis gjorde han den følgende dag Stjerneld bekjendt med disses indhold. Utenriksministeren later til i førstningen at ha vist liten begeistring. Senere stillet han sig dog mere imøtekommende, sa at han hadde ingen indvendinger at gjøre og skulde konferere med kongen desangaaende. Dagen efter fortalte han Magenis »at princippet i den foreslaatte traktat var bifaldt«[2].

Til Lobstein nevnte kongen den 15de juli for første gang at den paatenkte garanti burde indbefatte begge riker. Rusland truet ikke bare Finmarken, men ogsaa

---

[1] Oscar I »dwelt upon the danger to Great Britain if Russia should succeed in obtaining a Port in Finmark, and added that the Waranger Fjord would admirably suit her purpose, where it never froze and where there existed every capability to make it the Sebastopol of the North which it would speedily become in the hands of Russia, at no great distance from the coast of Scotland; His Majesty then added such a fact was a proof, that our interests were identical.

In replying to His Majesty, I [said] . . . that were we at peace with Russia, or if the present war was concluded before the termination of a Treaty securing Sweden from future aggression of Russia in Finmark, great difficulty might be felt by both the British and the French governments in concluding such and arrangement.«

Oscar I nevnte ogsaa muligheten av at faa Danmark med i denne traktat, men synes ikke at ha lagt nogen videre vegt paa dette. Magenis til Clarendon, 11te juli 1855. »Secret & Confidential«. F. O., Sweden, 73/270.

[2] Magenis til Clarendon, 14de juli 1855, »Secret & Confidential«. F. O., Sweden, 73/270.

Gotland. I besiddelse av denne ø vilde det beherske sundet og belterne. Traktaten betydde ikke mindre end en diplomatisk omveltning for de forenede riker. Av denne grund kunde den let faa alvorlige følger. Svenskerne hadde ogsaa altid vist sig mere beredvillige end nordmendene til at holde forsvarsvesenet vedlike »and a feeling of jealousy might be created in this country by the defensive treaty not being extended to it«[1].

Stjerneld gjorde de samme indsigelser mot den paatenkte traktat i sin samtale med Magenis dagen efter. Han sa bl. a. at »som svensk sporet han konstitutionelle vanskeligheter ved underskrivelsen av en forsvarstraktat som kun angik Norge«. Magenis mindet da Stjerneld om »at endskjønt han var svensk, saa var han ogsaa Norges utenriksminister og som saadan maatte han vareta norske interesser«. Magenis indrømmet allikevel, i sin rapport til Clarendon av 16de juli, at utvidelsen av garantien vilde gjøre traktaten mere verdifuld for begge riker uten i virkeligheten at forøke Englands forpliktelser. Han tilraadet derfor at man skulde indvilge det svenske forlangende[2]. Hvad ogsaa blev gjort.

De første skridt i forhandlingerne vedrørende novembertraktaten var saaledes tat ved midten av juli, men ikke før i oktober kom de riktig i gang. Aarsaken til forsinkelsen er ikke saa let at forklare. Dronning Victorias brev, som allerede er blit citeret[3], tyder paa at hun var alt andet end begeistret for traktaten, og i utenrikske saker øvet hun en betydelig indflydelse. Napoleon III var ogsaa uvillig til at garantere Norges og Sveriges grenser uten noget vederlag. Vestmakterne kunde herved

---

[1] Magenis til Clarendon, 16de juli 1855, »Secret & Confidential«. F. O., Sweden, 73/270.

[2] F. O., Sweden, 73/270.

[3] Note 2, side 248.

paaføres krig uten at være istand til at dirigere den utenrikspolitik som gav aarsak til den. Garantien burde kun bli git hvis de forenede riker tok del i krigen mot Rusland. Lord Cowley imøtegik disse indvendinger ved at paapeke at de oplysninger man hadde forhaanden, viste at Rusland lenge hadde forsøkt at komme i besiddelse av havner i Nord-Norge »where the sea was always open in the most inclement winter, and where one of those gigantic naval establishments which Russia so well understands to create, might be easily formed«. I hvilket tilfelde Frankrike vilde bli tvunget til at erklære Rusland krig. Ved en traktat slik som den foreslaatte kunde man avvende dette, fordi Rusland vilde betenke sig to ganger før skridt blev tat som vilde lede til krig med baade Frankrike og England. Napoleon sa da, at han hadde i grunden ikke noget haap om at faa Sverige med i krigen, og han gav tilslut efter i denne sak[1].

Den 18de oktober var man endelig enig om utkastet til Novembertraktaten, og den blev da tillikemed instrukserne oversendt Magenis som representerte England ved underhandlingerne. I sine instrukser la Clarendon stor vegt paa nødvendigheten av at gjøre det klart i Stock-

---

[1] Cowley til Clarendon, 24de september 1855. F. O., France, 27/1076.

Napoleon III sa til lord Cowley den 23de september: »that he could not understand the object of giving a general guarantee of the Swedish territory without receiving some advantage in return—that the King of Sweden might fairly ask for a guarantee of his dominions, if he engaged with us in hostilities against Russia—but that to pledge ourselves to go to war with Russia in the event of her making any future aggression against Sweden without obtaining reciprocal benefit was to tie our hands for nothing, while it gave Russia the power of forcing us to take up arms, whenever an opportunity which she deemed favorable occurred.«

holm at traktaten vilde ikke forplikte de forenede riker til at ta del i Krimkrigen. Det var ogsaa av stor betydning at intet makeskifte skulde finde sted uten vestmakternes samtykke. Ellers kunde det saa let hende at Varangerfjord blev tat i bytte for Åland og Bomarsund. Noget som uten tvil vilde bringe Sverige store fordele, men skade England.

Det var Clarendons mening at ved traktaten opnaaddes et av krigens maal, nemlig begrensning av Ruslands makt. »England and France went to war to save Turkey from falling into the hands of Russia, but as they have a strong interest in preventing the encroachment of that Power upon Sweden and Norway, they are justified in taking measures for that object; and England and France will gain greatly if they are able by diplomacy to check the aggression of Russia in the Baltic as they are now doing by force of arms in the Black Sea.« [1]

Traktatutkastet og instrukserne kom Magenis i hende den 28de oktober, og allerede den 21de november forelaa traktaten ferdig til underskrift. Der var ingen vesentlig meningsforskjel med hensyn til traktatens ordlyd. Stjerneld ønsket at det skulde nevnes, at den hjelp England og Frankrike maatte yde i tilfelde av krig med Rusland skulde være paa egen bekostning. Palmerston skrev at dette var en selvfølge, og Stjerneld fik et slikt løfte endskjønt det ikke kom ind i traktaten[2]. Det later ikke

[1] F. O., Sweden, 73/269.

[2] F. O., Sweden, 73/269 & 271; F. O., France, 27/1078 & 1079. Under kong Oscars ophold i Kristiania, sommeren 1855, hadde generalkonsul Crowe flere samtaler baade med ham og med prins Oscar om finmarkspørsmaalet og muligheten av at de forenede riker kunde komme med i krigen. Prins Oscar synes at ha været i favør av dette. Crowe til Clarendon 31te juli og 21de august 1855. F. O., Sweden, 73/272. Det fremgaar ogsaa av Hallendorff, side 325, at kongen under dette ophold indhentet oplysninger angaaende Finmarken.

til at general Canroberts sendelse til Stockholm hadde noget at gjøre med Novembertraktatens avslutning. Underhandlingerne var i fuld gang ved hans ankomst, og de synes at ha været udelukkende i Magenis' og Lobstein's hender.

Nyheten om Novembertraktatens avslutning vakte adskillig opsikt[1] og blev hilset med glede i den engelske presse. Tidligere paa høsten hadde en indsender med underskriften »A Norwegian (R)«[2] i *The Times* fremhevet betydningen av en allianse mellem vestmakterne og de forenede riker samt faren som truet paa grund av Ruslands mulige fremrykken i Finmarken. Der blev ogsaa git den feilagtige oplysning at alle fjorde østenfor Jakobselven var tilfrosne om vinteren[3], og derved tillagdes finmarkshavnene en større strategisk betydning end de har i virkeligheten. Men dette gjorde indtryk i England og blev lagt vekt paa i lovprisningen av Novembertraktaten. De ledende engelske blade enedes om dens store betydning. Man hadde avverget en alvorlig fare for Englands herredømme paa havet. Ad diplomatiets vei opnaadde man i nord de samme resultater som man kun efter store ofre hadde vundet i det sydøstlige Europa[4].

Danmarks minister i Stockholm hadde en anelse om

---

[1] Fredrik Bajer, *Nordens særlig Danmarks neutralitet under Krimkrigen* (København, 1914), s. 583–601.

[2] *The Times*, 18de oktober og 9de november 1855. »R« var senere statsminister Richter.

[3] *The Times* 9de november. Dette brev bærer underskriften »A Norwegian«. Spørsmaalet blev ogsaa behandlet i en redaktionsartikel samme dag.

[4] *The Times* fremhevet Novembertraktatens betydning i lengre redaktionsartikler 19de og 25de. *The Morning Post* den 20de og 21de; *The Globe* den 19de og 25de og *The Daily News* den 20de december 1855.

generalkonsul Crowes andel i Novembertraktatens istandbringelse[1]. Men beviser manglet. Rapporterne i det engelske statsarkiv fastslaar at dette var tilfeldet. Det var han som først henledet Palmerstons opmerksomhet paa de finmarkske spørsmaal, og det var hans rapport av 23de mai 1855 som gav støtet til traktatens avslutning. Hans rapporter blev ogsaa benyttet av lord Cowley for at vinde Napoleon III's tilslutning til traktaten i dens endelige form.

Var der nogen virkelig fare for at Rusland kunde ha tat eller tilbyttet sig et landstykke i Finmarken hvis ikke England hadde gjort motstand?[2] Dette spørsmaal overgives andre til besvarelse. Crowes rapporter indeholder mange feilaktige oplysninger. Han skrev dem muligens for at fremme egne interesser. Men dette er altsammen av underordnet betydning. Crowe spillet den ledende rolle i bestemmelsen av Englands utenrikspolitik vedrørende Norge i tiden 1836—1855. Han var muligens baade en eventyrer og en forhenværende smugler — men han var dog Novembertraktatens egentlige far.

ENGLISH SUMMARY.

This paper deals with the origin and history of the negotiations which led to the conclusion of the treaty of November 21, 1855, whereby England and France guaranteed the territorial integrity of Norway and Sweden. It is based upon hitherto unused manuscript material from the English foreign office now found at the Public Record Office in London.

---

[1] Bajer, s. 583, 587.

[2] Sammenlign Crowes rapport om hemmelige forberedelser i 1840 med Helland, *Finmarkens Amt*, II, s. 755.

The paper shows that Lord Palmerston originated the idea of checking a possible Russian expansion westward by means of the guarantee embodied in the November Treaty. His attention was first called to the danger which threatened England if Russia should seize the whole or parts of Finmark, by a report of June, 1836, from John Rice Crowe, English consul in Hammerfest and later consul-general in Christiania. And it was a despatch from Crowe of May, 1855, which caused Palmerston to propose the treaty of guarantees.

Previously, while secretary of state for foreign affairs, he had in the years 1838—1841 and again in 1851 warned the Swedish-Norwegian foreign office and had demanded and got definite promises that no portion of the Norwegian coast should be ceded to Russia.

The negotiations of 1854, which aimed at bringing the united kingdoms into the war against Russia, were conducted chiefly by the French. They failed, largely because Oscar I refused to move until Austria had joined the allies, and because the English government proved lukewarm towards the project of a Scandinavian alliance and did not want to grant the subsidies and guarantees demanded by the King of Norway and Sweden.

But in the fall of 1854 Crowe again began to warn of a Russian danger in the northwest. He felt convinced that Russia still hoped to get an outlet to the sea by taking a part of northern Norway. Palmerston, who became prime minister in February, 1855, took heed, and in June of the same year he formulated the proposal of a joint English-French guarantee of Norway.

Napoleon III withheld his approval for a time. He thought that the guarantee should not be given without tangible compensations in the form of an active participation in the war. But in the end the English views prevailed, and the extension of the guarantee to Sweden is the only important modification of Palmerston's first draft.

EYKTARSTAD-PROBLEMET OG VINLANDS-REISENE.

AV M. M. MJELDE.[1]

(TRYKT MED BIDRAG AV PROFESSOR DR. L. DAAES LEGAT.)

I Flateyboken fortælles det om Leiv Eirikssons opdagelse av Vinland. Der heter det blandt andet: »De tok det raad at slaa sig ned der den vinter og førte op et stort hus. Det skortet ikke paa laks i elven eller i vandet, og det var større laks end de før hadde sett. Det forekom dem at være saa godt et land at buskap ikke kunde behøve fór om vinteren. Det kom ikke frost om vinteren, og græsset visnet ikke meget. Der var mindre forskjel paa længden av dag og nat end paa Grønland og Island. Paa den korteste dag stod solen i eyktarstad og dagmaalstad.«

[1] Avdøde presseattaché i London, redaktør M. M. Mjelde, efterlot sig en række studier over Vinlandsreisene og dermed sammenhørende problemer. Det foreligger i det væsentlige et længere foredrag som han holdt i Viking Society den 5te december 1922; en kortere anmeldelse av 3 Vinlandsbøker, samt kopier av en række paa 6 brever til den engelske Vinlands-forsker, Gathorne-Hardy, hvor han utvikler sine teorier. Mjelde agtet at gi en samlet fremstilling av sine matematisk-astronomiske studier over Vinlandsproblemet; men han naadde bare et stykke paa vei. Hans ufuldførte utkast til en avhandling ligger til grund for den følgende artikkels 10 første sider. Artiklen bygger forøvrig paa et brev til Gathorne-Hardy, dateret London, februar 1922, paa 22 maskinskrevne foliosider. Men ogsaa fra de andre manuskripter er det tat

Denne solobservation har av flere forfattere været brukt til at bestemme den omtrentlige bredde for Leiv Eirikssons Vinland. De forskjellige forskere er kommet til høist ulike resultater, væsentlig paa grund av deres misforstaaelse av hvad »eykt« og »eyktarstad« betyr. Som professor Gustav Storm har gjort opmerksom paa i sine Vinlandsstudier [1], lever ordet eykt endnu i Norge i formen økt eller ykt. Det betyr i almindelighet arbeidstiden mellem to maaltider og omfatter gjerne et tidsrum av mellem 3 og 4 timer [2].

Foruten et tidsrum betegner ordet økt ogsaa et tidspunkt, nemlig tidspunktet for en økts avslutning eller en ny økts begyndelse, specielt om eftermiddagen. Solen sies

---

ind stof, og det hele er søkt sammenarbeidet slik som jeg kunde tænke mig at Mjelde vilde ha gjort det. Med sammendragningen av det matematisk-astronomiske stof har min kollega, docent dr. Almar Næss, hjulpet mig paa det bedste, og professor Schroeter har ogsaa vist arbeidet sin venlige interesse.

Som gammel navigatør og interesseret amatør-matematiker fik Mjelde hurtig godt grep paa arbeidet. Man kan se av hans manuskripter at han ikke var færdig med spørsmaalene, gang paa gang tok han dem op til ny behandling, og man maa sterkt beklage at han ikke fik føre arbeidet til ende. Han vilde da ogsaa kunnet ta forholdet mellem de forskjellige sagaberetninger op til kritisk undersøkelse. Hele sin kraft satte Mjelde ind paa løsningen av eyktarstad-problemet, det vigtigste som foreligger i Vinlandsstudiet. Og han vil med sit arbeide ikke bare kunne føre diskussionen om Vinlandsspørsmaalene ind paa nye felter, men ogsaa bringe os ny forstaaelse av vore fædres astronomiske viden og iagttagelsesevne. Han viser os samtidig paa dette nye omraade brytningen mellem den ældgamle, nedarvede kultur og det nye som kirken førte ind. *Toralf Berntsen.*

[1] Gustav Storm: Studier over Vinlandsreiserne, i Aarbøger for Nord. Oldkynd. og Hist. 1887.

[2] Ivar Aasen: Norsk Ordbog, artiklen øykt.

da at være i øktarstad, d. v. s. over et bestemt merke i landskapet vest for sydpunktet. Ifølge Falk og Torps etymologiske ordbok har begrepet økt sin oprindelse i et indo-europæisk ord med grundform jougitâ, som betyr forspænding av trækdyr, saavelsom det arbeide som utføres mellem to forspændinger.

Det er av betydning at fastholde at grundbegrepet for eykt ikke er noget specifikt norsk eller islandsk; men er en fælleseiendom for den akerdyrkende indo-europæiske race. Fra grundbegrepene forspænding og arbeidet mellem to forspændinger har ganske naturlig utviklet sig de derhen hørende begreper: tidspunkt og tidsrum.

I de primitive tider, før klokker og urer var opfundet, var man henvist til at iagtta solens stilling paa horisonten for at faa et begrep om hvor langt paa dagen det led. Solens horisontale avstand øst eller vest for sydpunktet maatte bli et slags maal for tidsrum før eller efter middag, og solens stilling ved tidsrummets begyndelse eller ende blev den tilsvarende angivelse av et tidspunkt. Man brukte altsaa hvad man kalder en solazimuth til angivelse av tiden.

Hvad man i primitive tider ikke visste, og hvad endog lærde historikere selv i nyere tid ikke har været opmerksomme paa, er den omstændighet at det tidspunkt som svarer til en given azimuth (en horisontal vinkelavstand fra sydpunktet), ikke er uforanderlig ens paa forskjellige bredder og heller ikke ens gjennem de forskjellige aarstider paa samme bredde.

Professor Gustav Storm gjør opmerksom paa at eykt er et tidspunkt om eftermiddagen som varierer efter den geografiske bredde, — han burde ha tilføiet: »og ogsaa med aarstiden«.

Alle tidligere forfattere før Gustav Storm har begaat den feil at gaa ut fra, at det tidspunkt eller det tids-

rum som paa Island svarte til solen i eyktarstad eller til eykt-azimuthen, vilde være det samme paa sydligere bredder. De kom derfor til forskjellige resultater eftersom de gik ut fra det ene eller det andet klokkeslet paa Island for eyktarstad. Allesammen, med undtagelse av Gustav Storm, som blev assistert av astronomen, professor Geelmuyden, har forvekslet azimuth med timevinkel, d. v. s. forvekslet solens bevægelse regnet i horisontal retning med den *tid* den bruker til denne bevægelsen.

Først professor Storm ved Geelmuydens hjælp tilveiebragte den nødvendige orientering i dette spørsmaal. For første gang blev det fastslaat at her var tale om en azimuth, og for første gang blev der gjort et forsøk paa at bestemme størrelsen av denne azimuth. Man gik ut fra at Leiv Eiriksson da han peilet solen, brukte den samme azimuth for eykt som man anvendte paa Island, og denne azimuth mente professorene Storm og Geelmuyden at finde bestemt i den gamle islandske kirkeret, hvor det heter at »eykt er det tidspunkt da solen, idet sydvest (útsuðrsætt) deles i tredjedele, har tilbakelagt to tredjedele og én tredjedel er igjen«[1]. Útsuðrsætt opfatter professor Geelmuyden som den oktant av horisonten, hvor sydvest ligger i midten, altsaa mellem $22^1/_2°$ og $67^1/_2°$ azimuth. Eyktarstad vil da ha en azimuth av $22^1/_2° + {}^2/_3\, 45° = 52^1/_2°$ fra syd til vest[2]. Mens Geelmuyden altsaa opfatter útsuðrsætt som oktanten mellem SSW og WSW, har meget tidligere den islandske lærde, Torfæus, fortolket útsuðrsætt som hele kvadranten mellem S og W[3]. Hvem av de to lærde har ret?

---

[1] Grágás, utgit av Finsen, 1883, 34[7]: Þá er eykt, er útsuðrsætt er deild i þriðjunga ok hefir sólin gengna 2 hluti en einn ógenginn.

[2] G. Storm: Studier over Vinlandsreiserne, s. 5.

[3] Torfæus: Addenda ad Vinlandiam (1706), s. 1 flg.

Professor Geelmuydens fortolkning av útsuðrsætt kan muligens ansees som strengere matematisk end den andres. Men endnu strengere matematisk vilde det ha været at si at útsuðrsætt er den sekstendedel av horisonten som har SW i midten. For de gamle nordmænd kjendte ikke alene otte-delingen, men ogsaa seksten-delingen av horisonten. Men ved at gaa til en mere eller mindre streng matematisk definition, kommer vi helt bort fra den almindelige *sproglige* betydning av útsuðrsætt eller sydvesthin melegn. Det er det som er hændt prof. Geelmuyden. Endnu den dag idag bruker vi talemaatene: »sydvesthorisont« og »sydvestlige himmel«, og mener dermed kvadrantene mellem S og W. Vi siger at solen om vinteren gaar paa nordlig bredde ned i sydvest, om sommeren i nordvest, og vi mener dermed at solen gaar ned etsteds henholdsvis mellem S og W, N og W. Faktisk ser de som bor ved polarcirkelen,' solens nedgangspunkt flytte sig over hele kvadranten mellem S og W, fra vintersolhverv, da solen staar i horisonten i syd, til vaarjevndøgn, da solen gaar ned i W. Nordboerne er derfor simpelthen nødt til at betragte sydvest eller sydvesthorisont som en hel kvadrant.

Professor Geelmuyden vilde sikkert blit forbauset om en av hans studenter hadde anvendt hans egen definition av útsuðrsætt og sagt at uttrykket: solen gaar ned i sydvesthorisont om vinteren, betød at solen gik ned i den oktant av horisonten, hvor sydvest ligger i midten. Han vilde utvilsomt ha rettet paa sin elev, og sagt at meningen var at solen gik ned i den *kvadrant* hvor sydvest ligger i midten. Selv har Geelmuyden sikkert i likhet med andre astronomer mere end én gang anvist publikum at søke et eller andet himmellegeme paa f. eks. den »sydvestlige himmel«, men dermed ingenlunde ment bare oktanten mellem SSW og WSW, men hele kvadranten

mellem S og W. Opfatningen av sydvest ætt, nordvest ætt (hvor ætt betegner himmelegn eller horisont) som kvadranter, maa utvilsomt være meget gammel. Det er derfor sandsynlig at den fortolkning av útsuðrsætt som Torfæus har git, er historisk og sproglig rigtigere end Geelmuydens og Gustav Storms. Isaafald betyr den islandske kirkerets bestemmelse av eykt ret og slet at solen skal ha tilbakelagt $^2/_3$, og $^1/_3$ være tilbake av horisontal-kvadranten mellem S og W. *Solen skal altsaa naar den er i eyktarstad, ha azimuthen S 60° W.*

Her er altsaa tale om en 6-deling av cirkelen, og man faar en meget enklere anvisning paa at bestemme eyktpunktet end Geelmuydens forklaring gir. Det er et stort spørsmaal om kirkeloven kunde forlange av folk at de skulde finde eyktpunktet ved at dele cirkelen i 8 deler, i virkeligheten i 16, og ta $^3/_3$parten av en av 8de partene og lægge til en 16de part for at komme til en eyktvinkel paa $52^1/_2$°. Det er en vel kompliceret metode. Men da det, som anført, er uenighet mellem de lærde, mellem Gustav Storm og Geelmuyden paa den ene side og Torfæus paa den anden, om hvorledes útsuðrsætt og dermed eyktarstad rettelig bør forstaaes, vil vi undersøke eyktspørsmaalet paa et bredere grundlag end den islandske kristenret.

Først vil vi fastslaa den merkelige kjendsgjerning at alle islandske kilder stemmer overens deri at non og eykt er et og samme tidspunkt. Non er et ord som blev indført av kirken og har sin oprindelse fra det latinske: nona hora, den niende time. Man maa gaa ut fra at eykt var en meget ældre benævnelse i Norge end det med kristendommen indførte non. Den omstændighet at non og eykt blev synonymer, tyder bestemt paa at det fra syden indførte non svarte til samme azimuthvinkel som man allerede hadde for eykt i Norge og paa Island. I likhet med nyere tiders lærde historikere er kirken i ældre

tid rimeligvis gaat ut fra at den azimuthvinkel som man brukte i syden, ogsaa kunde brukes i norden for at bestemme den niende time. Det er derfor av stor interesse at undersøke hvilken azimuth man maatte bruke for at bestemme nona hora paa de sydlige bredder, hvor kristendommen og kirken opstod.

Den midlere geografiske bredde hvor jødedommen og kristendommen utviklet sig, kan angis med den 35te breddegrad. Omtrent paa samme bredde holdt ogsaa chaldæerne til. Allerede fra Bibelen kjender vi inddelingen av dagen i 12 timer, idet dagen begyndte og endte med det vi kalder kl. 6 morgen og 6 aften [1]. Tolvdelingen av dagen har kristendommen utvilsomt faat fra jødedommen, som rimeligvis igjen har faat den fra chaldæerne. Disse var, som bekjendt, flinke astronomer og matematikere.

Hvilken sol-azimuth svarer nu til den niende time, d. v. s. til kl. 3 eftermiddag paa 35° nordlig bredde ved jevndøgn? Ved beregning faaes en sol-azimuth av S 60° W. Det vil sige at non paa denne bredde er det tidspunkt da solen har tilbakelagt ²/₃ av kvadranten mellem syd og vest, og har ¹/₃ igjen.

Den niende time er midt paa eftermiddagen, midt imellem middag, da solen staar høiest, og aften, da solen gaar ned ved jevndøgn. Dette middelpunkt vil ikke være vanskelig at bestemme — ved arbeidsmængde f. eks. eller ved tilbakelæggelse av distance under jevn marsch. Man vilde derfor snart lægge merke til dette midttidspunkt svarende til solpeiling av en ²/₃ kvadrant eller ¹/₆ cirkel. Cirkelens 6-deling var i ældre tider gjenstand for megen

---

[1] Strengt taget har dagen denne længde kun ved jevndøgn, men paa disse sydlige bredder er dagens længde ikke saa sterk varierende med aarstidene som paa nordligere bredder.

opmerksomhet. Den er i og for sig merkelig som en av de simpleste og letteste delinger av cirkelen, idet man bare benytter passeraapningen hvormed cirkelen slaaes, til at dele cirkelen i 6 dele. Den dyrkedes i utpræget grad av chaldæerne fra hvem vi har cirkelens inddeling i 360°, hvilket tal er 6 av den av chaldæerne benyttede talenhet: 60. Paa en seksdeling hviler ogsaa dagens og døgnets inddeling i henholdsvis 12 og 24 timer. Interessen for cirkelens 6-deling maatte uvilkaarlig bli endnu større naar man opdaget at en solpeiling av $^1/_6$ cirkel fra syd mot øst eller vest svarte til midttidspunktet mellem henholdsvis solopgang og middag, og middag og solnedgang. En anden merkelighet ved 60°-azimuthen var den, at paa disse bredder stod solen op og gik ned i henholdsvis S 60° O og S 60° W ved vintersolhverv, og at den ved sommersolhverv stod op N 60° O og gik ned i N 60° W. Ved halvering av formiddag og eftermiddag i 2 like dele fik man 12 timersdagen delt i 4 perioder eller eykter, hver paa 3 timer. Romernes militærvakter var hver paa 3 timer, og rimeligvis har de romerske arbeidsøkter under f. eks. pløining med okser ogsaa været paa 3 timer. Disse økters begyndelse og ende svarte som sagt paa disse bredder til en solstilling av $^2/_3$ kvadrant eller $^1/_6$ cirkel fra S.

Romerske skikke og sedvaner utbredte sig som bekjendt langt utenfor Romerriket, saaledes ogsaa til de nordlige land. Paa den maate kan det tænkes at den romerske skik at peile solen i $^2/_3$ av SO-kvadranten eller SW-kvadranten for at bestemme økten, har naadd frem til Norge længe før kristendommen naadde op der. Da derefter kirken kom med sin non, viste det sig at solpeilingen for denne og den allerede herskende eykt var en og den samme. I ingen av disse tilfælder vil man i hine primitive tider ha været opmerksom paa eller brydd

sig om at peilingen paa de nordlige bredder ikke svarte til samme tidspunkt som paa de sydlige bredder.

Den omstændighet at Leiv ifølge sagaen benyttet eykt-peiling i Vinland omkring aar 1000, da kirken og dens skikke endnu langt fra hadde fæstnet sig i Norge, Island og Grønland, tyder paa at nordmændene allerede kjendte denne peiling fra før kristendommen. Videre tyder den omstændighet at Leiv benytter den samme eykt-peiling som hjemme — jfr. uttrykkene: dagmálastad og eyktarstad — paa at hverken han eller sagaskriveren har tænkt sig at den samme eykt-peiling ikke kunde anvendes baade i syd og nord.

Ikke bare i islandsk, men ogsaa i norsk kirkeret findes definitionen av eykt eller non. Det fastsættes at søn- og helligdag skulde begynde den foregaaende dag ved non, og i den anledning er det at der fastsættes ved hvilken solstilling det tidspunkt er for haanden. I den ældre Gulatingslov heter det at lørdagen skal helligholdes fra non, »naar der er en tredjedel igjen av dagen«[1]. I kong Sverres kristenret er der den samme bestemmelse[2]. Vore fædre hadde intet instrument hvormed de kunde bestemme naar der var en tredjedel igjen av *dagen*. Derimot hadde de let for at bestemme naar solen hadde tilbake en tredjedel av sin horisontvandring fra S til W. Derfor kan uttrykket »dagen« neppe sigte til andet end solens stilling; i gamle dage var solen ofte synonym for dagen. Men »en tredjedel igjen av dagen« i den betydning svarer nøiagtig til det faktum at non i de nordlige middelhavsland var det tidspunkt da solen hadde tilbake $1/3$ av sydvesthorisonten, kvadranten fra syd til vest. Bestemmelsen om eykt i Islands kristenret er ganske den

[1] Norges gamle Love, I 9. En þvatdagr firi scal heilagr at none þa er þriðiungr livir dags oc mana nott til hana otto.

[2] Norges gamle Love, I 421.

samme som i Gulatingsloven og kong Sverres kristenret kun med den forskjel at det for tydelighets skyld er talt om solen og sydvest-»ætt« istedenfor om »dagen«. Omtalen av de tilbakelagte to tredjedele av denne »ætt« og at en tredjedel skal være igjen, er noiagtig det faktum som hersker i middelhavslandene, og tyder bestemt paa at eykt- og non-peilingen er uforandret indført derfra til norden. Den omstændighet at den samme eykt-peiling gjælder for hele Island og for praktisk talt hele Norge, synes mig at være et direkte bevis for at man i hine tider ikke har tænkt sig at bredden hadde nogen synderlig indflydelse paa tidspunktet for eykt eller non.

Det var almindelig i gamle dage at man bestemte aarstider og visse festdage paa grundlag av solens opgang eller nedgang paa visse dage. En engelsk ven av mig, mr. Gathorne-Hardy, som har skrevet en udmerket bok om vinlandsreisene [1], og som senere har sluttet sig til min teori om eykt-azimuthens størrelse, har gjort mig opmerksom paa de keltiske solfester: Halloween (31te oktober) og Beltane (Maidag). Om disse solfester heter det i Frazer's store verk [2]: »Disse dage falder ikke sammen med nogen av de fire store hængsler hvorom solaaret dreier sig, nemlig solhvervene og jevndøgnene. Heller ikke falder de sammen med hovedsæsongene for akerbruket, saaningen om vaaren eller indhøstningen om efteraaret.« Men det merkelige er tilfældet at ifølge Gathorne-Hardy's beregning falder Halloween og Maidagen sammen med en azimuth av S 60° W for solnedgangen paa bredde 53° (Midt-Irland). Dette synes at tyde paa at de irske kelter har tillagt solens nedgang i en azimuth av $^{2}/_{3}$ av SW-kvadranten en særlig betydning. Dette skriver sig maaske fra indflydelse fra middelhavslandene.

[1] Gathorne-Hardy: The Norse Discoverers of America, Clarendon Press, Oxford, 1921.

[2] Frazer: The Golden Bough, Part VII, vol. 1, s. 222.

I norrøne land, kan vi nu vise, blev tidspunktet for avholdelse av store hovedblot ved vinterens og sommerens begyndelse bestemt ved eykt-peiling av solen. Vinterblotet i midten av oktober, og sommerblotet i midten av april, blev avholdt naar solen gik ned henholdsvis i eykt, 60° vest for syd, og i dobbelteykt, 120° vest for syd eller 60° fra nord. Likesom de keltiske fester blir saaledes blotene solfester, forsaavidt som tidspunktene bestemmes ved 6-deling av horisontcirkelen.

Avgjørende beviser for rigtigheten av at regne med en eykt-azimuth paa 60° kan vi hente fra solobservationer som er gjort paa Island.

I Snorra-Edda fins det en bestemmelse av aarstidenes varighet[1]: »Fra jafndœgri er haust til þess er sól sezt í eyktarstað; þá er vetr til jafndœgris«. Dette er en observation paa Island, og den gjennemsnitlige bredde der er 65° n. Den fundne værdi av eyktvinkelen sættes ind for at prøve om det derved opnaaes overensstemmelse med kalenderens angivelse av tidspunktet for vinterens begyndelse.

Man beregner da hvilken syd-deklination, d, (d. v. s. avstand fra ækvator) solen maa ha, for paa 65° n. bredde at gaa ned 60° W for syd (vest for meridianen), eller mere astronomisk uttrykt: gaa ned med en azimuth paa 60°. Man har da den fra den sfæriske geometri velkjendte formel:

$$\sin d = \cos 60^\circ \cos 65^\circ, \text{ som gir}$$
$$d = 12^\circ 12'.$$

I en deklinations-tabel finder vi at denne syd-deklination svarer til omkring 26de oktober i vor tid[2], efter

[1] Snorra-Edda I 510 (Arnamagnæanske utg. Hafniæ 1848).
[2] Under sammenligningen av dette tal, 12° 12', med de i tabellen opførte deklinationer for Greenwich middag, maa vi for sikkerhets skyld lægge til 8', under hensyn til eftermiddags-

vor Gregorianske kalender. Men denne dato svarer til 16de oktober i det 11te aarhundrede efter den Julianske kalender som bruktes i kongerikene Norge og Danmark like ned til aar 1700. Ifølge den islandske kalender blev vinteren regnet at ta sin begyndelse i uken før den 18de oktober. Snorra-Edda sier at vinteren begynder naar solen gaar ned i eyktarstad. *Med en eykt-vinkel paa 60° har vi faat en dato av omkring 16de oktober efter gammel stil, hvilken dato ligger i uken før 18de oktober.* Vort resultat ved anvendelse av 60° eykt gir altsaa fuldkommen overensstemmelse mellem den islandske kalenders og Snorres angivelse av vinterens begyndelse.

Antar man derimot at eyktarstad betyr $52^1/_2°$ W, faar man paa samme maate.

sin d = cos $52^1/_2°$ cos 65°, som gir d = 14° 54',5.

Med samme korrektion svarer det til 3dje november, d. v. s. 25de oktober efter den Julianske kalender. Men 25de oktober ligger i uken *efter* 18de oktober, ikke uken før som foreskrevet i den islandske kalender. Og Geelmuydens eykt paa 52° $^1/_2°$ bringer saaledes uoverensstemmelse mellem Snorre og kalenderen. Den maa derfor forkastes som urigtig, og en eykt paa 60° antages som den rette. Det synes at være et avgjørende bevis for at eykt som solpeiling har været 60°.

Vi har fundet at solen gaar ned i SW-horisont i en eykt-azimuth av 60° fra syd omkring den 26de oktober[1],

klokkeslettet og Islands beliggenhet vest for Greenwich, samt til den større deklination i middelalderen Det har dog liten betydning for datobestemmelsen ved deklinationen, da denne sidste forandrer sig med saa meget som 20 minutter i døgnet paa denne aarstid.

[1] For at undgaa forvirring brukes her og i det følgende datoene for ny stil, den gamle stil faaes ved at trække fra et vist antal dager, for det 11. aarhundrede: 10, for vor tid: 13 dager. Med »horisont« menes selvsagt den matematiske eller sande horisont.

og da begynder vinteren, ikke alene efter Snorre Edda's, men ogsaa efter kalenderens utsagn. Den tilsvarende syd-deklination har solen omkring den 17de februar, og den gaar da atter ned i eykt paa 60°. Denne periode da solen er under horisonten før den naar eykt-punktet, 60° fra syd, utgjør da 114 (vinter-)dage, ca. $^1/_3$ av aaret. I 251 eller 252 dage, eller vel $^2/_3$ av aaret, passerer solen eykt-punktet mens den er over horisonten. Ved vaarjevndøgn gaar solen ned i S 90° W, likesaa ved høstjevndøgn. Over vaarjevndøgn mot sommeren begynder solen at gaa ned i NW-horisont og har nord-deklination. Naar deklinationen har naadd 12° 12′ nord omkring den 23de april, vil solen gaa ned i horisonten 60° fra nord eller 120° fra syd (dobbelt eykt). Det samme har vi den 21de august, da solen atter har en nord-deklination av omkring 12° 12′, efterat den ved sommersolhverv har hat sin maksimale nord-deklination av, nu noget under, 23° 30′.

Vi vil nu beregne det klokkeslæt paa eftermiddagen da solen gaar ned de 2 dager hvor den gaar ned i eyktarstad, nemlig 26de oktober og 17de februar. Dette klokkeslæt kaldes astronomisk for solens timevinkel ved nedgang. Betegnes denne størrelse, som jo kan uttrykkes i vinkelmaal, med t, har man:

$\sin t = \sin 60° \sec. 12° 12'$, som gir:

$t = 62° 23' = 4$ timer 9 min. 32 sek. efter middag.

Likesaa beregnes solens timevinkel naar den er i eyktpunktet for andre merkedager i aaret: jevndøgn, 23de april, 21de august og sommersolhverv. Paa disse dage, da solen gaar ned *nordenfor* eykt-punktet, har den en viss høide, h, over horisonten mens den er over dette punkt. For jevndøgn beregnes h til 13° 7′,5 og derav fins ved formlen:

$\sin t = \sin 60° \cos 13° 7',5$; $t = 57° 30' = 3$ timer 50 min.

Den 23de april og 21de august er merkedager fordi solen da er like langt over ækvator som den paa den 26de oktober og 17de februar er under, eller mere astronomisk uttrykt: paa disse dage har den en nordlig deklination paa 12° 12′. Høiden over eyktpunktet beregnes til 26° 15′, og derav beregnes timevinklen, $t = 52° 28' = 3^t 29^m 52^s$. Det vil si at solen da ca. 3½ time efter middag passerer ret over eyktpunktet.

For sommersolhverv beregnes timevinklen for samme stilling av solen til $47° 37',4 = 3^t 10^m 30^s$, naar solens deklination den dag aar 1000 e. Kr. beregnes til 23° 34′.

Sammenfattes resultatene, vil man i perioden fra sommersolhverv til 21de august faa en timevinkel nærmest 3 timer. For perioden 21de august til høstjevndøgn er timevinkelen mellem 3 og 4 timer, nærmest det sidste. Og for den 3dje perioden, fra høstjevndøgn til 26de oktober, er timevinkelen temmelig nøiagtig 4 timer. Paa den anden side av sommersolhverv har vi de nøiagtig tilsvarende perioder og timevinkler.

Vi har altsaa en sommersæsong hvor eykt = 60° gir nogenlunde rigtige 3 timers-perioder, dog noget for store. Dernæst en høstsæsong (og vaarsæsong) hvor eykt = 60° gir os en uttalt og temmelig nøiagtig 4 timers-periode. Mellem disse sæsonger er der to sæsonger paa sommersiden av jevndøgnene hvor timevinkelen for 60° eykt er en mellemting mellem 3- og 4-timers-perioden, dog nærmest den sidste.

Den 23de april og 21de august gaar solen ned 120° fra syd, d. v. s. i dobbelteykt. Man kan nu beregne timevinkelen for nedgangen og finder saaledes hvormange timer efter middag solen gaar ned paa disse dage. Likesaa beregnes den timevinkel da solen staar ret over dobbelteyktpunktet ved sommersolhverv. Resultatet av beregningene blir følgende timevinkler:

Sommersolhverv, med dobbelt eykt	$7^t\,30^m\,28^s$
21de august, med enkelt eykt	$3^t\,29^m\,52^s$
do. med dobbelt eykt	$7^t\,50^m\,28^s$
Høstjevndøgn, enkelt eykt	$3^t\,50^m$
26de oktober, enkelt eykt	$4^t\,10^m$

Vi ser herav at naar vi indfører dobbelt eykt, 120°, som peiling, paa den tid dette lar sig gjøre, i sommertiden, og holder os til enkelteykten, 60°, ved jevndøgnstider, faar vi gjennem hele de ²/₃ av aaret da solen er i eykt, en gjennemført deling av halvdøgnet i ¹/₃ og ²/₃ perioder, d. v. s. 4-timers perioder og 8-timers perioder, d. e. døgnets deling efter 6-delings og 3-delings princippet. Kun ved selve sommersolhverv faar vi en feil paa ikke fuldt 30 minutter for kl. 8 aften; men gjennem resten av aaret faar vi en meget jevn deling i 4-timers og 8-timers perioder. *Paa disse nordlige bredder er altsaa denne deling en naturlig følge av 60° azimuth, regnet efter omstændighetene fra syd eller nord.*

Det ligger nær at spørre om islandske klokkeslæt korresponderer til opsatte solmerker paa punkter av horisonten. Vi har ogsaa noget ældre opgaver over islandsk øktinddeling [1]; men opgavene røber adskillig usikkerhet og uoverensstemmelse med hensyn til den 3-timers ind-

[1] Gathorne-Hardy: The Norse Discoverers, side 213, bringer 2 sætt av slike islandske klokkeslættabeller; det første er hentet fra Henderson: Iceland (1815), og det annet fra Troil: Letters on Iceland (1780).

		1. sætt	2. sætt
1.	Miðnætti	Ca. 11 em.	Ca. 12 em.
2.	Ótta	» 2 fm.	» 3 fm.
3.	Miðurmorgin eller Hirdisrismál	» 5 »	» 5 »
4.	Dagmál	» 8 »	» 8¹/₂ »
5.	Hádegi	» 11 »	» 11 »
6.	Nón	» 2 em.	» 3 em.
7.	Miðuraptan	» 5 »	» 6 »
8.	Náttmál	» 8 »	» 8 »

deling som blev søkt gjennemført paa Island. Ti som vi har set av vore beregninger, er det kun paa høisommeren og litt til siderne av denne, at vi faar nogenlunde rigtige nones- eller 3-timers-perioder med enkelt eykt 60° fra syd; senere gaar 3-timers-periodene distinkt over til 4-timers-perioder.

Det er klart at slikt maatte skape forvirring i de islandske klokkeslæt. Men ind imellem denne 3-timers forvirring kommer nogen klokkeslæt som man maa fæste sig ved. I begge de anførte to tabeller findes opført klokkeslættet 8 aften, og dette klokkeslæt, paa faa minutter nær, kan kun faaes ved om sommeren at bruke dobbelt-eykt paa 120° syd (eller enkelt-eykt paa 60° fra nord). At man ogsaa har brukt enkelt-eykt paa 60° fra syd fremgaar av tabellene, idet der i den ene er angit klokkeslættet 8 morgen eller timevinkel 4^t fra middag, og i den anden klokkeslættet $8^1/_2$ fm. eller timevinkel $3^t\,30^m$ fra middag. Begge disse timevinkler, forskjellen mellem dem er en følge av aarstiden, er, som vi har set, en frugt av en eykt paa 60° fra syd. *Tilstedeværelsen i begge klokkeslætstabeller av klokkeslættene 8 og 4, som jo ikke har noget at gjøre med den virkelige nones-inddeling, er paa disse bredder et kriterium for at en eykt-vinkel paa 60° fra syd eller nord efter aarstiden har været anvendt.*

Den rimeligvis ældgamle, norske inddeling av døgnet er den som f. eks. lever igjen i Hordaland. Dagen er delt i 4 økter paa 4 timer hver; fra 4 om morgenen arbeidet man til kl. 8, saa var det frokost og arbeide til 12. Efter middag var det arbeide til 4, og saa sluttet sidste økt kl. 8. I skibsfarten har vi de 4 timers vagter. Disse 4-timers-perioder er fra nordmændene gaat i arv til de andre nationer som senere blev sjøfarende. De gamle nordmænd gik rimeligvis ut fra at naar solen peiltes $^1/_3$

av horisont-halvcirkelen, eller i sommertiden $^{2}/_{3}$ av horisont-halvcirkelen, fra syd, saa svarte dette til henholdsvis $^{1}/_{3}$ og $^{2}/_{3}$ av dagen fra middag til midnat. Og ved den lykkelige omstændighet at de befandt sig paa saa høie bredder, hadde de tilfældigvis saa nogenlunde ret.

Med 60° eykt paa chaldæernes og jødernes bredde faar vi praktisk talt en nøiagtig 3^t timevinkel ved jevndogn, istedenfor ca. 4^t paa Islands bredde. Punktet for S 60° W blev altsaa betegnelsen for den halvledne tid av de seks timer fra middag til aften, det er den niende time fra dagens begyndelse, da solen stod op i Ø. »Nona« har saaledes sin oprindelse fra 60° solpeiling. Og den kristne inddeling av dagen, som bygger paa disse observationer, passet godt for middelhavslandene, der dagen var mere jevnt 12 timer lang, og 4 økter paa 3 timer hver var passe arbeidsinddeling. Paa nordligere breddegrader med de lange, lyse arbeidsdage om sommeren, kunde den nye inddeling bare bringe forstyrrelse, den ældre, 4 timer lange økt-deling passet bedre for den nordiske 16 timers-dag.

At Islands eykt var S 60° W, derom tør der nu ikke være nogen tvil. Vi har 4 kjendsgjerninger som bestemt peker i den retning, og som maa ansees som fuldgyldige beviser: 1) Vi har den paaviste overensstemmelse mellem Snorre-Eddas angivelse av vinterens begyndelse (naar solen gaar ned i eykt) og den islandske almanaks angivelse av vinterens begyndelse (i uken før 18de oktober, gammel stil), hvilken overensstemmelse er tilstede naar eykten tages som S 60° W. 2) Vi har de islandske klokkeslæt 4 og 8, som kun kan fremkomme ved peiling av solen 60° fra syd eller nord paa disse bredder. 3) Vi har chaldæernes og jødernes og den første kristne kirkes niende time bestemt ved solpeiling S 60° W paa deres bredder. 4) Og vi har i fuld overensstemmelse dermed

kirkens forskrift paa Island at eykten er $^2/_3$ av útsuðrsætt eller SW-horisonten, det er S 60° W. Cirkelens seksdeling har i Syden skaffet kirken dens perioder paa 3 timer; men i Norden har den skaffet sjømændene deres 4 timers vagt om vagt.

Det er, som tidligere nævnt, al grund til at tro at Leiv Eirikssons eykt var den samme som kirkens, enten nu denne eykt var etableret i Norge eller paa Island før kirken naadde op der, eller han hadde den direkte fra kirken, som dens av Olav Trygvason utnævnte missionær paa Grønland. Vi bør ikke la os forvirre av den omstændighet at man paa Island anstrengte sig for at inddele døgnet i 3-timers perioder istedenfor mere naturlig i 4-timers perioder. Det skedde av loyalitet mot kirken, som med sin 60° eykt paa sydlige bredder fik 3-timers perioder. Men kirkens indførelse av denne tidsdeling paa Island styrker vor beviskjede for 60° eykt; ti naar kirken indførte sin sydlandske tidsdeling, var det givet at den ogsaa maatte indføre den peiling, hvorpaa denne tidsdeling grundet sig i Syden. Mens kirken sa at eyktpeilingen repræsenterte den niende time eller 3 timer over middag, ialfald ved jevndøgn, saa var det virkelige forhold det, at den paa Islands bredder repræsenterte den tiende time, eller klokken 4 over middag ved jevndøgn. Følgen maatte altsaa bli at der blev adskillig konfusion i den islandske tidsinddeling.

Den bestemmelse av eyktarstad som vi nu er naadd frem til, gir sagaens astronomiske iagttagelse av solens gang paa Vinlands bredde nyt indhold. »Meira var þar jafndøgri en a Grœnlande edr Islande. Sol hafde þar eyktarstad ok dagmalastad um skamdegi«, sies det,[1] og denne oplysning synes at bære paalidelighetens præg. Den

[1] Flateyjarbók, I 539.

fortæller noget som de reisende ganske naturlig maatte lægge merke til naar de opholdt sig hele aaret paa ett sted. Den jevne tidslikhet mellem dag og nat hele aaret igjennem er netop hvad der slaar en nordboer som kommer til Syden. Og det er ogsaa en speciel iagttagelse at solen paa aarets korteste dag var i dagmalastad og eyktarstad, den gik op 60° øst og ned 60° vest for syd. Paa Islands bredde av 65° gik da solen ned før den hadde naadd en trediedel av eykt. Den gik ned ikke fuldt $1^1/_2$ time efter middag, og dagens længde var altsaa mindre end 3 timer. Solen naadde paa Island ikke eykt efter vinterens indtræden, den 26de oktober. Ved leiren i Vinland var solen endnu over eller i horisonten ved fuld eykt paa den korteste dag, det er netop saa paafaldende at man fæstet sig ved det og meddelte det som en av reisens merkværdigheter.

Men denne iagttagelse fortæller os ogsaa hvor langt syd nordmænd er naadd paa Amerikas østkyst. Det er let at bestemme den bredde hvor solen paa aarets korteste dag gaar ned i eykt og saaledes ved nedgang har en azimuth paa 60°.

Bredden blir 36° 54',3. Nordenfor den bredden vilde solen i aaret 1000 ikke kunnet være i eykt paa den korteste dag, og det er altsaa den *nordligste* bredde som Leiv kan ha befundet sig paa da han gjorde sin observation.

Paa denne bredde gaar solen ned 4 timer 43 minutter 29 sekunder efter middag, og dagens længde var saaledes omkring $9^1/_2$ time og natten omkring $14^1/_2$ time ved vintersolhverv. Paa Island var som nævnt dagen mindre end 3 timer og natten altsaa over 21 timer ved solhverv. Den langt jevnere fordeling av dag og nat sydpaa i sammenligning med fordelingen paa Island, maatte under disse omstændigheter slaa de reisende, selv om de

ikke hadde klokker at kontrollere med. De hadde imidlertid eykten som kontrol. Solen i eykt ved vintersolhverv er i sagaen nærmest anført som et bevis for, eller et eksempel paa, hvor langt jevnere fordelingen var av dag og nat i det fundne land.

Denne oplysning om solstillingen ved leiren bærer et større paalidelighetens præg end adskillige andre detaljoplysninger vedrørende Vinlandsreisene. Opgivelser om seilasenes varighet og landskapets utseende og lignende, er selvfølgelig veiledende inden visse grænser; men uten at de sættes i forbindelse med Leivs observation av solen, saa man faar en idé om de bredder ekspeditionene maa ha passert, gir de ingen sikre antydninger om beliggenheten av det sydlige og egentlige Vin-land. Forstaaet paa rigtig maate, blir Leivs solobservation den ubetinget vigtigste oplysning om hvor hans leir og Karlsevnes dermed identiske Hop, maa søkes. De andre oplysninger faar da sin fulde værdi som detaljer for nærmere bestemmelse av ruten og den lokale beliggenhet av leiren.

I det øieblik observationen maa erkjendes at gi en nord-bredde av ca. 37°, *nordenfor* hvilken Leivs leir *ikke* kan søkes, maa alle forsøk paa at henlægge den til et sted i St. Lawrence-bassinet opgives som uholdbare[1]. Gustav Storms bestemmelse av Vinland til Nova Scotia falder ogsaa. Det samme gjælder Gathorne-Hardy's antagelse, at Leivs leir og Karlsevnes Hop var at søke ved New Yorks havn[2]. Det kan nok være at sagaens beskrivelse av indløpet og stedet passer ganske godt,

[1] Antat av H. P. Steensby: The Norsemen's Route from Greenland to Wineland. Copenhagen, 1917. Reprinted from: Meddelelser om Grønland LVI.

[2] W. Hovgaard: Voyages of the Norsemen to America, London, Humphrey Builford, 1914. H. søker ogsaa Leivs Vinland fra Cape Code av og sydover.

men bredden, ca. 40° 30′, er for stor. Det er dermot rimelig at Long Island Sound utenfor New York kan identificeres med den Straumsfjord som Karlsevne, Leivs efterfølger, kom til paa sin store kolonisationsfærd til Vinland. Fra Straumsfjord drog Karlsevne til Hop ved Leivs gamle leirplads. Reisen gik sydover, og det var lang vei at fare. Det var ogsaa stor forskjel paa vinterklimaet i Straumsfjord og ved Leivs leir, det var strengt paa det første sted og mildt paa det andet.

Søker man sydover til 36° 54′,3 bredde, finder man indløpet til Chesapeak-bugten. Paa sydsiden av indløpet ligger Cape Henry paa 36° 54′. Landet der ligger imot den som kommer seilende nordenfra. Det staar i sagaen at man seilte ind forbi et kap som pekte nord ut fra hovedlandet, og nord for dette hovedland laa en ø. Cape Henry peker nord, og indseilingen er vest forbi dette kap. Paa nordsiden av indløpet ligger Smith Island, og naar man seiler vest ind forbi Cape Henry, fortoner desuten hele landet i nord, Northhampton-halvøene med Cape Charles, sig som en ø. Sagaen sier at der var mange sandbanker og grundt farvand. Ogsaa dette slaar til naar man seiler forbi Cape Henry vestover mot Elizabeth City. Der tales likeledes om en elv som kommer ut av en indsjø. Naar man er kommet vest forbi Cape Henry, møter man restene av sandbarren hvor James River har sit utløp. Sandbarren er nu delvis fjernet ved opmudring. Indenfor barren ligger Hampton Roads, den vide orlogsred, som ganske svarer til den indsjø, som elven ifølge landets beskrivelse gik igjennem før den kom ut i havet.

Baade større hovedtræk og mindre detaljer i sagaens skildring av Vinland, kan gjenfindes i dette strøk omkring Newport News, Norfolk og Portsmouth i Chesapeak-bugtens søndre karakteristiske indsnit. Baade den

astronomiske og topografiske del av sagaens skildring fører os syd til Virginia, længer syd end historikerne har kunnet tænke sig at finde Leivs og Karlsevnes Vinland. Ogsaa den skildring som sagaen gir av det rike dyre- og planteliv, fører os til dette sydligere strøk. Historikernes tilbøielighet til at lægge Vinland saa langt nord som mulig, skal heller ikke der finde nogen støtte.

De historikere som anbringer Vinland saa langt nord som til St. Lawrence-floden og Nova Scotia synes vistnok at tro at de gamle nordmænd med sine smaa skibe ikke kunde eller vaaget at seile stort længer syd. At seile fra Grønland til Virginia er dog ikke længer seilas end fra Hordaland til Gibraltarstrædet. Norske vikingskibe fór ned til Middelhavet længe før aar 1000. Og det er da meget rimelig at de ogsaa paa Amerikas østkyst kunde seile ned til Gibraltars bredde.

ENGLISH SUMMARY

In the last saga dealing with the Vinland voyages an observation is reported on the motion of the sun in the latitude of Vinland. As an evidence of the more equal distribution of day and night in this region, it is told that on the shortest day of the year the sun was in »*eyktarstað*«. This means a point on the horizon, and if the angular distance of the eykt-point from the south-point, the eykt-azimuth, can be calculated, it will be easy to make out in which latitude the observation was made.

While Gustav Storm reckoned with an eykt azimuth of S 52½° W, the author shows that directions in the Canon Laws of Iceland and Norway quite naturally bring us to the value of S 60° W. Only then will there be accordance between the Icelandic calendar and the indications in Snorri's Edda as to the beginning of winter.

When this new value of the eykt-angle is used in the note of the Vinland saga, it shows that Leif Eiriksson must have reached a latitude of 37°. G. Storm's idea that Vinland must be Nova Scotia has to be abandoned. Leif has landed as far south as Virginia. Then, also, we understand the saga's account of the mild winter.

In the latitude of Iceland, the sun is in the eykt-point at 4 o'clock p. m. (ɔ: the tenth hour) at equinox. This was easy to find by dividing the circle of the horizon in six. The author also shows that the ninth hour — the »nona« of Christianity — has been ascertained to be S 60° W at equinox in the latitude of the Jews.

On this division of the circle in six the Church founded its division of the day into periods of 3 hours. When this system was introduced in Iceland by the Church, confusion naturally arose. The old Norwegian periods of 4 hours each became mixed up with the new ones of 3 hours, because the same eykt-angle of 60° was used in both, though meaning something else in Iceland than in Palestine.

——— ———

TIL JEMTLANDS HISTORIE.

AV EDV. BULL.

En gjennemgåelse — selv den aller flygtigste — av de talrike middelalderbrevene fra Jemtland, som er trykt i Diplomatarium Norvegicum, gir et tydelig billede av i hvor høi grad Jemtland inntar en særstilling i det norske rike.

Man ser det alt på navneskikken. Det fins en ikke så liten række av personnavn som er brukelige i Jemtland og intet andet sted i Norge; rent eksempelvis kan nævnes *Ásviðr*, *Austi*, *Guðfastr*, *Guðniótr*, *Ráðgeirr*, *Ráðgerða*, *Ráðgerðr*.

Men langt mere karakteristisk er det likevel, at vi i jemtsk finner en hel lang rad av politiske og administrative gloser, som ellers ikke er i bruk i norsk middelaldersmål: *byrd*, ættegods (DN. XIV 64); *landsskrá* (DN. XVI 66); *landsþing* (DN. XVI 111); *mannsfar* (DN. XIV 65, 71, 196); *okagarðr*, en grind som rimeligvis svarer helt til det, landsloven kalder rimagarðr (DN. XIV 116); *prófastaþing* (DN. XVI 83, 111); *skytningsfe* (DN. XIV 95, 150, 179); *sytning* (DN. III 884, XIV 131, 264).

Alle disse ordene er hver på sin vis lærerike. Jemtland hadde, selv efterat Magnus Lagaboters landslov gjennemførte «retsenheten» i Norge, i mange stykker sin egen ret[1], og slike særord hører til den beste hjælp, en kan

[1] Når det i Jemtlandsbrevene ofte tales om *landslǫg* (således i den faste formelen, vi bl. a. har i DN. XVI 238), tænkes det altid på landskapets egen lov, ikke på den fælles riksloven. Der fældes også dom efter særlige «landsprivilegier» (DN. XIV 215); om lovboken se DN. XIV 36.

finne for å trænge inn i særlige retseiendommeligheter. Her skal bare behandles to av de viktigste: *faste* og *afráð*.

Den svenske retsinstitution som heter *fastar*, er omhyggelig undersøkt av v. Amira[1] og Karl Lehmann[2], og det viser sig efter deres undersøkelser at et større eller mindre antal fastar er nødvendige for gyldigheten av visse retshandler; det gjælder først og fremst kjøp, gave, bytte, pantsættelse eller deling av jord. Og for Jemtlands vedkommende er det bare ved slike transaktioner, vi ser fastene delta. Antallet varierer noget i de svenske landskapslovene; i Helsingelagen (og tildels i Upplandslagen) er de åtte, og dette tallet er det som altid forekommer i Jemtland.

I Norge finnes de overhode ikke.

Fastene er ikke bare vidner. Ved siden av de åtte faster forekommer det tvertimot i de jemtske brevene regelmæssig et par *kaupsváttar*, som bare har å bevidne kjøpet. Særlig belysende er et kjøpsbrev av 26 febr. 1447[3], som fortæller at de åtte mænd, som var faster ved kjøpet, senere var vidnesmænd da det siste avdraget på kjøpesummen blev betalt, mens derimot to andre mænd var vidner da kjøpet blev gjort.

Det sies uttrykkelig at det har ståt bestemmelser om fastar i Jemtlands landslov[4].

Ifølge v. Amiras fremstilling har fastene hat en aktivt handlende rolle. De har optrått på tinget som repræsentanter for det; rimeligvis er de også opnævnt på tinget. De har under iakttagelse av et visst ceremoniel — med å holde i et spydskaft — fremsagt en domsformel, som erklærer — *dømmer* — kjøpet gyldig; derfor kan det også hete at den som bryter et kjøp, avsluttet på denne

[1] Altschwedisches Obligationenrecht, s. 269 ff.
[2] Abhandl. z. germ. Rechtsgesch. II (1888).
[3] DN. XIV 67.
[4] DN. XIV 62; de kaldes derfor også *lagafastar* (DN. III 242 f.).

måten, skal behandles som om han hadde brutt en lagmandsorskurd og tolvmandsdom[1].

At institutionen er meget gammel, har v. Amira visselig ret i; men det er også klart at den i Jemtland under påvirkning av norsk ret har gjennemgåt en selvselvstændig utvikling. —

Afráð svarer i svensk ret temmelig nøie til hvad der på norsk heter landskyld[2]. I Norge utenfor Jemtland møter vi det bare i beretningen om de byrder, Svein Alfivason påla, og i en sen notis fra Sigdal (se Fritzner); begge steder synes det å bety en skat eller avgift til kronen. I Jemtland omtales afráð temmelig hyppig[3]; den synes her å være en avgift som er avledet av landskylden, men som dog har fåt en helt speciel karakter, idet den nemlig betales til kronen for bruksret i almenning; afráð betales således av myrer, skogstykker o. l.

Dette hænger naturlig sammen med almenningens vældige omfang i Jemtland og med den store betydning som jakt og fiske og anden utnyttelse av almenningsskogen bevaret der gjennem hele middelalderen. «Sakøre, landskyld, tegngilde og afráð» er i Erik av Pommerns tid de fire former for kongelig inntekt her, og de «bygningsmænd»[4], som vi støter på fra slutten av det 15 årh. av og som øiensynlig bygger kronens (eller almenningens) jord, må ha ført til at afráð efterhvert har fåt stadig større betydning. —

Der er desværre ikke bevaret noget håndskrift av landsloven som har været brukt i Jemtland og har fåt sin farve derav, og vi må derfor konstruere vår opfatning av jemtsk ret i middelalderen ut fra løse diplom-

[1] DN. III 242.
[2] v. Amira, l. c., 617 ff.
[3] DN. III 408; IV 116; XIV 36, 77, 276.
[4] Det er også et specielt jemtsk uttryk; DN. XIV 181, 221.

steder. Vi ser at Jemtland, med sit tidlig og sterkt utviklede selvstyre, alt tidlig har hat sit eget sigil og hat sine arkivforhold i orden, og der har også lovboken eksistert[1]; men den fins altså ikke nu.

Det viktigste dokument i Jemtlands middelalderlige arkiv — som har været opbevaret ved lagtingsstedet, på kongsgården Forberg på Frösön — var *landsskråen*, som nævnes gjentagne ganger og hvis viktigste innhold var en redegjørelse for grænsen mot Helsingland og Ångermanland[2]. Den omtales flere ganger i det 15 årh., og vi kjender enkelte uttog av den; men den har åpenbart været en del ældre.

For å komme tilbake til denne skråens alder og innhold må vi imidlertid gå til en nærmere undersøkelse av det dokument som angir hele grænsen mellem Norge og Sverige og som i almindelighet antas å bero på en stor grænseopgang mellem rikene fra årene 1268—73[3].

I sin helhet er det bare bevaret i et enkelt håndskrift, fra begyndelsen av det 14 årh. (nærmest 1320-årene), og alt P. A. Munch har påvist at dette håndskriftet har tilhørt drotseten Hr. Erling Vidkunnsson; det er fra dette håndskriftet vi også kjender den såkaldte Tale mot biskoppene, fra Sverres tid, og G. Storm har påvist at både talen og grænsedokumentet er skrevet av samme mand, Ivar Audunsson, klerk i det kongelige kancelli.

Av første avsnit i dokumentet fins også en anden, omtrent samtidig, avskrift; den er også skrevet av Ivar

[1] DN. XIV 36. NgL. 2 R. I nr. 51, § 3 og 6; 1 R. III 213.

[2] «Bökerne som kallas landzskra, som fynz skielege vti al rikemerke j mællan Swarike och Nörie» (NgL. 2 R. I nr. 45).

[3] Først trykt av Werlauff i Ann. f. nord. Oldk. 1844—45, s. 147 ff.; senere i NgL. II 487 ff., og best i Rydberg, Sveriges traktater I 242 ff. Av den ikke ringe litteraturen om den kan nævnes Erik Noreen i Namn och bygd VII (1919), s. 121 ff. (med henvisn. til ældre litt.) og P. Olsson i Jämtlands Läns Fornminnesfören.s Tidskr. III 97 ff.

klerk, men synes ikke å slutte på et tilfældig punkt; rimeligvis har dens forelæg ikke gåt længer.

At det i 1320-årene har været aktuelt å få konstatert i klare ord, hvordan ialfald den sydlige del av grænsen mellem Norge og Sverige gik, er ikke vanskelig at forstå; da hertuginde Ingebjørg i 1326 måtte opgi sine svenske morgengavelen, Vermland og fem hereder i Vestergötland til den svenske regjering, blev derved hertug Eriks forsøk på å skape et eget rike på alle de tre gamle nordiske rikenes bekostning endelig avviklet, og man kunde være forberedt på nødvendigheten av en fast bestemmelse av grænsen.

Alle som har behandlet det store grænsedokumentet, har været klar over at det falder i seks avsnit; men alle har de allikevel behandlet det som en enhet. Det spørs imidlertid om denne opfatningen er riktig.

I. Første avsnit opgir grænsen fra Nödinge å, en fjerding nord for Kongelv, til et sted ved nordenden av Stora Le; den falder i det væsentlige sammen med senere tiders grænser. Det begynder slik[1]: Bar Peter på Hjertheim dette vidnesbyrd mellem Gautland og Norge — og slutter med et selvstændig lite avsnit (I b): Eyolv i Gudranne og Ketil på Havnaseter de bar vidne for Karl konge og Harald konge at Fylsbækken[2] er ret landegrænse både nordfra og sydfra [som nu er talt, tilføier den andre avskriften, som dermed er slut].

Til å datere dette stykket kan vi bare bruke opgaven om Karl konge og Harald konge. Den ældste svenske kongen ved navn Karl er Karl Sverkersson (i 1150—60-årene); men i hans tid er der ingen Harald konge i Norge.

[1] Begyndelsesordene: I faderens, sønnens og den helligånds navn — forekommer bare i den første avskriften og tør kanske antas å skyldes den som har sat det hele sammen.

[2] Fylsbækken nævnes også både i I a og i II som grænse.

Den almindelige antagelsen går ut på — hvis der da skal være noget i det hele — at der siktes til den norske konge Harald Gille og den fra de norske sagaene kjendte jarl i Vestergötland Karl Sunesson, altså til 1130-årene.

Trods vårt meget dårlige kjendskap til svensk historie i 1130-årene er det dog høist usandsynlig at Karl Sunesson skulde ha prøvet å ta kongenavn uten at vi hadde hørt noget om det. Notisen I b kan derfor neppe være blit skrevet op før på et tidspunkt, da man alt hadde glemt at Karl Sunesson bare var jarl; da notisen er norsk, ikke gautsk, behøver dette dog ikke å ha tat så lang tid. På den andre siden kan den vel vanskelig være skrevet op efterat Karl Sverkersson var blit konge mitt i 1150-årene[1], og vi føres derfor naturlig til å anta denne notisen nedskrevet ca. 1150.

Hvad I a, med sine ca. 50 navn, angår, kan den neppe ha levet i mundtlig form; den må være skrevet op ved den anledning, da Peter på Hjertheim bar sit vidnesbyrd, og dertil er så føiet det ældre vidnesbyrdet I b som en bekræftelse.

Hele I skulde således skrive sig fra ca. 1150. —

II. Andet avsnit befatter sig med den samme del av grænsen som I; dog når den et litet stykke længer mot nord. Grænselinjen blir efter disse to stykkene — som er helt uavhængige av hverandre — omtrent den samme; men II er meget utførligere end I, det er delt i ti stykker (*endamerki*). Det begynder slik: Så bevidnet også endemerkene mellem Norge og Gautland — og avslutter derefter første, syvende, åttende, niende og tiende stykke med navnene på de som bar vidnesbyrdet.

---

[1] Det måtte da være at den var skrevet så meget senere at det hele ingenting betydde, at navnene i realiteten var glemt og borte; men da vilde den riktignok heller ikke ha nogen egentlig værdi.

Ingen av personnavnene gir noget holdepunkt for datering; men det er sikkert meget yngre end I. —

III har en helt anden karakter, idet det fortæller om en ganske bestemt overenskomst om grænsen på et bestemt stykke, nemlig forsåvitt den vedkommer Herjedal. Det begynder:

«Dette var båret og svoret om landegrænse og råmerke mellem Norges konges rike og Sviakongens i Sveig i Herjedal på altinget; det bar Loden i Alrarkelda, Pål i Løy og Simon i By, Eirik Lafvorsson, Eyar av Arnaflo og Gudmund Bonde og en halv tylvt bønder fra øvre dalen. Den begynder i Strøm[1], og Loden Bonde sa at han kunde huske, da han fotfôr dette råmerke, at da kunde ingen mand pater noster i Strøm. Derefter gjennemgås grænsen ganske omhyggelig og overensstemmende med hvad vi ellers vet om denne grænsen inntil Trollegraf mellem Särna, Elfdal og Herjedal; derfra går den sydover gjennem Vermland til Tingvoll (ved det nuværende Karlstad) og derfra ret vest til Le. «Er Le et stort vand[2]; Sviakongen eier østenfor vandet og Norges konge vestenfor. Fra Le til landsenden. Svor disse bønder som før var nævnt, og en halv tylvt andre bønder sannet at så har fra fornt og nyt været bestemt og talt mellem rikene. Var her tilstede Hr. Jon erkebiskop, Sira Sigvat, Sira Erlend, Håkon Bonde, Arne prest, Loden prest, Hallvard prest Stekla, Torstein i Tuneim, Eindride Rædesmannsson, Pål Sure, Ivar Andresson på Leine, Markus Eindride Skvadras søn, og alle bønderne fra Nedre dalen[3] var også her til nævnt og sa, at de før skulde falde den ene over den andre enn de skulde opgi

[1] I Jemtland. Jeg følger her Rydbergs opfatning av teksten.

[2] Denne bemerkningen viser tydelig at vi nu er kommet utenfor det område hvor Herjedalsbønderne er kjendt.

[3] Teksten har her, sikkert uriktig, Vedradalenom.

dette som da var båret og deres fædre før hadde lagt frem og forklaret for dem.»

Fremstillingen av grænsen sønnenfor det punkt hvor Herjedal slipper, står i åpenbar strid med hvad der fastsættes i I og II (og også nedenfor i VI), idet det lægger en betydelig del av Vermland under Norge[1]; det som det egentlig har kommet an på på altinget, har været Herjedalsgrænsen.

Til dateringen kan vi bare bruke navnet Jon erkebiskop; det kan være tale om Jon Birgersson (1152—57) og Jon Raude (1267—1282). Fortællingen om at Loden kunde huske at ingen mand i Strøm kunde pater noster, gjør det naturlig å tænke på den første, og III skulde da være omtrent jevngammel med I; på den andre siden kjender vi fra Jon Raudes tid to fremtrædende korsbrødre ved navn Sigvat og Erlend, hvad der gjør det rimelig å tænke på ham.

IV har igjen en anden karakter; det bygger ikke på et enkelt vidneprov, men bare på gammel tradition:

Denne landegrænse har jemter og helsinger holdt siden landene blev bygget, og de har bøtet for det, som har gåt imot den. Landegrænsen begynder nord i Finmark; opgangen slutter med Trollegraf og stemmer i alt væsentlig med III.

Efter grænseopgangen inneholder IV dernæst en historisk avslutning:

Så bar Tord i Trosavik vidne og tolv gamle mænd med ham at Norges mænd bygget først Herjedal, slik at en mand het Herjulv Hornbrjot[2]; han var kong Halvdan

---

[1] Hvad dette kan tænkes å bygge på, vilde det kræve en undersøkelse for sig å bringe på det rene, noget som vi her ikke kan innlate os på.

[2] I Landnåmabok, i en tradition som er helt uavhængig av denne, nævnes to sønner av Herjolv Hornbrjot, Torolv og

Svartes merkesmand; han kom ut for kongens vrede og flyktet øst til Sviarike til kong Onund. Der blev han vel mottat; men det gik ham så ilde at han lå med kongens frænke som het Helga, og flyktet derefter vest i Norges konges rike til en dal som da lå helt øde, som nu er kaldt Herjedal. Der slog han og Helga sig ned og gjorde en bygd der som nu heter Sliarosvellir. Deres søn var Håkon Val, hans søn Frode, hans søn Herlaug Hornstige, hans søn Tore Droge, hans søn Torbjørn Makarkalv, hans søn Torbjørn Gamle, hans søn Dag, hans søn Ljot som først lot gjøre kirke i Herjedal, hans søn Toralde, hans søn Ravn, hans søn Eiliv Tæppimand, hans søn Bjørn, hans søn Tord, hans søn Havtore, hans søn Åsulv.

Den Åsulv, i hvis tid dette altså er skrevet op, kan ikke godt ha levet før år 1300. Selv om man ikke vil fæste synderlig lid til de ældste slektleddene, må man dog kunne gå ut fra at de siste er i orden. Fra den Ljot som først lot gjøre kirke i Herjedal, skulde det efter almindelig ætleggsberegning gå ca. 230 år fremover til Åsulv og ca. 260 år bakover til Herjolv; det kan altså stemme nogenlunde med at vi lar Herjolv leve i første halvdel av 9 årh., Ljot i anden halvdel av 11 og Åsulv ved år 1300. —

V er et aktstykke av ganske samme karakter som IV. Vi har ingen faste holdepunkter for en datering av det; men det kræver av andre grunner en særskilt gjennemgåelse. Det lyder slik i oversættelse:

Denne landegrænse er mellem Jemtland og Finmark og Helsingland: vest fra Lenglingsliene (ɔ: Finliene) og

Olav; de kaldes konger på Oplandene, og Torolv blir far til en islandsk landnåmsmand. Overfor to slike uavhængige ættetraditioner tvinges man til å tro på at der er en historisk kjerne.

så nord til Strøm. Har da jemtene ret nord i Finmark, 19 raster fra Strøm, til å veide dyr og ekorn. Og går så landegrænsen øst mot Ångermanland, tar til der som heter Veimosjø, derfra til Hulsjø og til Kiodsjø, derfra og til Raudasjø, derfra til Høttingssjø, dernæst til Hellusjø, derfra til Telleåsen nordenfor Bilartjern og så syd til Tiorsjøholm og så til Blåfinnungstjern. Det stredes de om i kristendommens begyndelse Gunhild Snjælla som bodde i Solatuna, og Arne Ille het en mand som bodde i Hiælsjø i Rafunda. Han var den første kristne mand. Der voldte det deres uvenskap at Gunhild tok sin finn og satte ham på Arnes land ved Blåfinnungstjern; Arne tok den finnen og søkket ham ned i vandet. Siden blev det deres forlik, at Arne gav fra sig landet på østsiden av tjernet. Da lot Gunhild igjen fare i Arnes vand; men Arne merket vandene sine slik, når han for derfra: han søkket ned hele reinshorn og satte jernnagler i dem til merke, og derved merket Arne Gunhilds griskhet og forliksbrudd. Og siden kom det landet igjen under Arne; men finnen het Blåfinn, og tjernet blev efter ham kaldt Blåfinnstjern. Og så ligger landegrænsen syd i Tundråsen øst for fossen og derfra til Ignarsand fiskelunne mellem Mædalpada og Fiskabua; derfra til Tælliåsen mellem Stæmni og Musasand, derfra til Vigmundarsand østenfor Nærda, derfra til Aga, derfra til Hælliflyg, derfra til Uppsjø og så i Torhogseid i Jemtaskog, derfra til Vigmanbæk og så vest i Hafra østenfor kirken, som er nærmest ved Hafravellir, siden altid østover, hvor (*er*) Skule jarl døde; ligger landegrænsen så syd mot Herjedal.

Mot slutningen synes der her å kunne være feil i teksten; vi har ialfald en dom fra 1480 som inneholder en utskrift av jemtenes landsskrå[1], og som angir landegrænsene mellem Jemtland og Herjedal i det væsentlige

---

[1] DN. III 929; jfr. 942.

overensstemmende med IV; den slutter slik: «dette er de gamle merker mellem Herjedal og den sydligste fjerdingen[1], og så har været, siden Skule jarl han døde.» At dette gir en væsentlig bedre mening, kan det neppe være tvil om.

Werlauff, Munch og Rydberg, som holder på teksten i V, går ut fra at den Skule, det siktes til, må være Skule Kongsfostre, Toste jarls søn, som levet på Olav Kyrres tid, idet vi nemlig vet at Skule jarl ikke døde i Jemtland eller Herjedal, men ved Elgeseter kloster ved Trondhjem. Imidlertid vet vi ingenting om at den gamle Skule Kongsfostre har ført jarletitel, og det vilde ialfald være meget vildledende å betegne ham som «Skule jarl». Ivar Klerk og Erling Vidkunnsson må ved «Skule jarl» utvilsomt ha tænkt på Skule Bårdsson.

Går vi ut fra at dommen av 1480 gir den riktige version, blir der ingen grunn til en slik kunstig antagelse; men V må da riktignok dateres så sent som mulig, idet der må være gåt adskillig tid mellem Skules død og forfattelsen av dette stykket. V må da, likesom IV, antas å være fra tiden ved år 1300 eller senere, ialfald ikke væsentlig ældre end Ivar Klerks og Hr. Erlings tid. —

Stykke VI er igjen av en helt anden karakter end alle de foregående (med undtagelse av I b), idet det er en helt officiel grænseopgang. Den innledes med at seks mand fra hvert av rikene, opnævnt av kongene til å granske landemerkene, blev enige om en grænse på stykket fra Vermland til Herjedal[2]; i enkeltheter kan det på den sydlige del avvike litt fra den nuværende grænsen, og længer nord lægger det — som ventelig kunde være —

[1] Nemlig av Jemtland; meningen er: mellem disse på den ene siden og Helsingland på den andre.

[2] Den begynder i syd ved den nuværende grænserøs 57, mens II som går sydfra og nordover, slutter ved grænserøs 38; for det mellemliggende stykket, ca. 4 mil, har vi da ikke (bortset

Idre og Särna til Norge; et av grænsemerkene her nævnes slik: «Brostnarhella som Einar Tambarskjelve reiste». Derefter bestemmes det at brudd på denne grænsen skal straffes efter hvert rikes lov; så nævnes de tolv vidnene — av dem er de seks kjendt fra andre dokumenter fra årene 1266—85, fra hvilken periode altså VI må være — og det oplyses at det hele blev besvoret på Eidskogen.

Et tillæg (VI b) om at nordmændene opgav sine krav på Elftrunde og gautene sine på Trysil, da de forliktes på Magnor — kan vel antas bare å være et forklarende tillæg til VI a. —

Gjennemgåelsen synes således å vise at dateringen av VI til 1260—70—80-årene ingenting betyr for det hele dokument, og at det må antas først å være bragt istand i Hr. Erling Vidkunnssons tid og til hans bruk, likesom vi må regne med at et par av de enkelte stykkene — IV og V — er mindst en menneskealder yngre end den tid — 1268—73 — som Munch antok for det hele dokument.

Hvert enkelt av de seks stykkene vil efter dette kræve en kritisk gjennemgåelse for sig; en slik undersøkelse ligger imidlertid utenfor vår opgave her; vi skal bare vende tilbake til V, som vi alt har set synes å ha en viss forbindelse med jemtenes landsskrå. At den virkelig gir os landsskråen, blir helt sikkert ved et vidnesbyrdsbrev av 15/5 1482[1], som angir grænsene mellem Jemtland og Finmark og Helsingland og sier om sig selv: «Dette er en utskrift av boken som tilhører landet og som kaldes landsskrå»; i den finner vi ikke bare igjen de fleste av navnene i V, men også historien om Blåfinnen,

fra det på dette punkt ubrukbare III) nogen redegjørelse for grænsen. Også denne mangel peker på at Ivar Klerks grænsebeskrivelse er en samling av innbyrdes uavhængige dokumenter.

[1] DN. XVI 275.

om jemtenes veideret 19 raster nord i Finmark og om Skule jarl (riktignok i en mindre klar form end i den ovenfor nævnte dommen av 1480).

Jemtlands landsskrå er imidlertid ikke den eneste som inneholder opgaver over grænsen; også i de svenske landskapene har der været slike skråer, og fra 5/1 1489 har vi bevaret en utskrift av Medelpads landsskrå[1] som opgir grænsene og som igjen er en direkte utskrift av Helsingelagen slik som vi kjender den.

Mellem den svenske og den norske opfatningen av grænsen er der her en meget betydelig forskjel, idet efter den svenske kilden hele Rafunda og store deler av Lit og Hammardal, som utvilsomt også efter ældre svenske kilder hørte til Jemtland[2], her regnes til Sverige (dermot står der ikke uttrykkelig at det hører til Helsingland). Endnu så sent som i 1490-årene blir, som de nævnte vidnesbyrdsbrevene viser, striden om hvor Rafunda hører hen, tat op igjen, og betegnende er det at vidnesbyrdsbrevet av 15/5 1482 har været bevaret nettop i Rafunda kirke, hvor det altså var særlig viktig å ha beviset for at dette området hørte til Jemtland (og Norge).

Helsingelagen anses i den redaktion, vi nu har den, for å skrive sig fra årene mellem 1320 og 1347, det vil si den er omtrent jevngammel med Ivar Klerks og Hr. Erling Vidkunnssons samling; om dens grænsebestemmelse er ældre, kan ikke ses av innholdet; men den må ialfald være ældre end 1328, idet drosten Knut Jonsson i et brev av 5 sept. dette år tydelig opfatter det første grænsemerket i den — Vlu þræski — som Uleåträsk i Finland.

På hvad grunnlag man fra svensk side har reist kravet på Rafunda og tilstøtende deler av Jemtland, er

---

[1] DN. III 967.

[2] De regnes således dit i en takst av 1316 over palliehjælp fra Uppsala erkestift for erkebiskop Olof; jfr. Rydberg I 250 f.

ikke godt å se; men endnu i 1303 synes ialfald den svenske erkebiskoppen å være klar over at Rafundaskogen hører til Jemtland og Norge[1].

Det ligger da nær å anta at det er det svenske angrepet på en del av Jemtland i 1308—9[2], som først har reist kravet på Rafunda, og vi vil dermed nå frem til en datering såvel av Helsingelagens og Medelpads som av Jemtlands «landsskrå», idet vi kan fiksere dem som samtidige, som direkte skrevet mot hverandre, og som forfattet i tiden ca. 1308—28.

At Rafunda faktisk har hørt under Norge i den følgende tid, at det svenske krav altså bare blev et krav på papiret, fremgår bl. a. derav at i de mange brevene fra det 14 årh. om fiskeret i Rafunda optrær den norske lagmanden og den norske sysselmanden i Jemtland som de der har med saken å gjøre[3].

ENGLISH SUMMARY.

The exceptional position of Jemtland within the old Norwegian kingdom was due to its being in a particular relation to Sweden as well. We find in Jemtish law Swedish legal expressions such as *fastar* and *afráð*, which, however, have undergone an independent evolution in the province. — The *landsskrá* of Jemtland, the substance of which was a statement of the boundary between the province and Sweden, is not extant. The main contents can, however, be reconstructed, partly from documents dating from about 1480, partly from a collection of boundary documents from about 1320. The landsskrá seems to have been created during the first quarter of the 14th. century, when Sweden put forward a claim on Rafunda, the easternmost parish of Jemtland.

---

[1] DN. V 43—44.

[2] DN. I 121.

[3] Se f. eks. DN. III 205 235.

SMÅSTYKKER.

8.

Ei norsk ferd til Afrika kring 1040.

I Mork. 101—103 fortelst det at Haraldr harðráði siglde fram med landet ei gong og råka ein fiskar, som vert kalla Þorgils fiskimaðr. Denne forteljing finn ein og i sideteksti i Flat. III. 377—78. Her er ordi mest dei same som i Mork.; men i Codex Frisianus er formingi onnorleides i mange ting og hev fleire upplysingar som vantar i dei andre. Codex Frisianus hev og vers som vantar i dei andre. Sjå og sideteksti i Fms. VI. 384 ff.

Mork.-forf. let Haraldr hardráði og Þorgils fiskimaðr kappkveda. Han let og Haralds skald Þjóðólfr vera med i kappkvedingi. Men ser ein nogjare etter so forstend ein snart, at denne kappkvedingi er ein freistnad på å tolke versi. Mork.-forf. vil finne den historiske situasjon versi gjeng ut i frå og han vil finne ut, kven som hev dikta versi. Mork.-forf. var ingen mann med skarp sans fyr det sermerkte i versi. Ofte veit han ikkje kven som hev dikta versi endå han kunde visst det. Soleis hermer han noko av eit vers av ein «skald», Mork. 166. Skalden som det er tale um er ingen annan enn Þórarinn stuttfeldr. Mork.-forf. var so upoetisk at han kunde gjeva burt eit vers av den same skald til Halldórr skvaldri. Det verste er at han set verset saman med vers av Halldórr skvaldri, so ein skulde tru det var eitt kvæde av same mann, Mork. 162. Men verset av Þórarinn hev ein annan grunntone enn dei tvo han set det saman med. Ein ser av Hkr. III. 275 at verset er av Þórarinn. Ein annan stad gjev han Þjóðólfr, sambygdingen sin, eit vers som er dikta av Þorleikr fagri, sjå Mork. 57 og Fgsk.

kap. 185. Som venta visar ei samanlikning millom versi i Mork. og versi i Orkn. og, at Mork.-forf. ikkje er á lite på stødt når ein vil vita kva skald som hev dikta versi. So er det og med versi i den nemnde tått. Etter Mork. er tri av versi dikta av Þorgils fiskimaðr, tvo av Haraldr harðráði, og eitt av Þjóðólfr, sambygdingen, som han trur hev dikta alt.

I Cod. Fris. er forteljingi sosso: Þorgils hástaði var frá garden «Hástaðir» difyr bar han det namnet (!). Han hadde fostra Haraldr harðráði upp, (? Hkr. fortel onnorleides!), men etter slaget på Stiklestad drog Haraldr ut i verdi. Dei treftest fyrst att etter slaget ved Niz, då Haraldr siglde fram um Lista. Þorgils var då gamall og ukjenneleg fyr kongen. Han fiska inne ved land og den eine sonen hans var med honom i båten, den andre sonen dreiv med saltbrenning på eit berg på land. I denne situasjonen kjem kongen og so byrjar dei á kappkveda. Þjóðólfr er med kongen her som i Mork.

No er det lite rimelegt at dei byrja med kappkveding med same dei råkast! Lite rimelegt at Haraldr ikkje med ei gong fekk greide på kven fiskaren var, um han var fosterfår hans. Umogelegt er det at saltbrennaren uppe på berget høyrde kva dei sagde og kunde vera med i kappkvedinga, som Cod. Fris. vil. Forteljingi i Cod. Fris. endar so, at Haraldr kjenner att fosterfår sin då dei hev kvede og han og sønine fylgjer kongen etter på og fell med han i England. Mork. fortel ikkje um dei tvo sønine. Ho segjer berre at Þorgils var med kongen sidan. Ho let og Þorgils fortelje kongen at han sjølv var med Óláfr i Stiklestadslaget. Det kunde Þorgils spart seg, då Haraldr var med der sjølv og hadde nok noko greide på kven som var med der.

I desse forteljingane skimtar ein nokre historiske drag, det meste er freistnadar på á tolke versi, finne det historiske utgangspunkt fyr dei. Det kann då ikkje undre um versi vert mistydde som i Cod. Fris. og at dei tvo tekstine er usamde um kven som hev dikta versi. Det er merkande at verset:

Heyrþv á vpreist orda, (Mork.),

vantar i Cod. Fris. I Mork. vert verset lagt i munnen på Þorgils. Mork. let Haraldr dikte dette verset:

Hlavt ec af hravþung sciota
hlyri mer in scyra
svþ gekc felld a fleþi
fram var þat fyr scavmmo,
en fyr England svnnan
oþ bord und mer norþan
ristin scalf i ravstom
ravng en þat var lavngo.

Den fyrste visefjordungen av dette verset vantar i Cod. Fris. Den siste visefjordungen segjer Cod. Fris. er dikta av saltbrennaren uppe på berget, «inn ungi maðr» som teksti kallar han! Den ungguten hadde nok ikkje siglt «nordan til sud um England» som det fortelst i verset. Verset hev denne form i Cod. Fris.; saltbrennaren kved:

Brenndom brvk a sandi
ba'ð ek hyr þara ra'ðom
reyk svælan tok rivka
pa'mm enn þat (var) skommo.
enn fyrir England svnnan
oð hestr vnd mer festa
ristin skalf i rostv
ra'ng enn þat var longo.

Den siste visefjordungen er ei seinare[1] brigding av den tekst ein finn i Mork. Det er ingen ung saltbrennar som hev sagt dei ord! Den fyrste visefjordungen frå Cod. Fris. (254—56) er noko av eit eige vers, som elles er burte og ikkje finnst noko av i Mork. Men er det ikkje ein ung saltbrennar som hev dikta verset frå Cod. Fris., so er det heller ikkje Haraldr harðráði som hev dikta verset frå Mork. so som ho vil. Haraldr kunde aldri fortelje at han hadde siglt «nordan til sud fyr England», då han aldri hadde fare der. Frå Stiklestad drog han yver Russland til Konstantinopel. Han tok same vegen attende til Russland og med skip til Sverige og Noreg som versi fortel, sjå t. d. Mork. 16—17. Elles er me godt underretta um Haraldr sin politikk i vest. Me hev lågt reikna 88 vers av desse samtidige skaldar som fortel um Haraldr sin politikk: Arnórr jarlaskáld, Illugi brýndœlaskáld, Bǫlverkr Arnórsson, Grani skáld,

[1] Ein kann og tenkje seg at det er eit eige vers frå fyrst av.

Grautar-Halli, Valgarðr af Velli, Þórarinn Skeggjason, Stúfr blindi og Steinn Herðísarson. Desutan hev me 16 vers av Haraldr sjølv der han nemner utferdi si, æventyri sine, politikken sin, kvifyr han drep politiske motstandarar og mange andre ting. Til desse samtidige vers kjem det sogune og Adam av Bremen fortel um han. Men ingen av dei nemnde kjeldur veit at han hev gjort meir enn ei ferd vest etter, og då fall han, so han kann ikkje hava dikta um den ferdi.

Men ikkje berre det at tekstine er usamde um kven som hev dikta dette vers. Dei er og usamde um kven som hev dikta verset:

Vig letz Vinða mygir.

Mork. segjar det er dikta av Þorgils fiskimaðr, men Cod. Fris. segjer det er dikta av Þjóðólfr. Men det er dikta av same mann som det nemnde, som ein ser av fleire vendingar. Det hev t. d. denne vending som og finst i det nemnde vers:

en fyrir Sercland svnnann
snarr þe(n)gill hio drengi.

Det er og av stor vikt at fjorde og åttande lina er den sama i alle desse versi. Fjorde lina hev det faste umkvæde: var þat fyr scavmmo, en þat var scommo. Åttande lina endar sosso: var þat fyr lengra, en þat var lǫngo. Dette kann berre koma av at alle versi er dikta av same mann. Det nyttar ikkje her å kjøyre upp med den utslitne teori um at det var vanlegt at fleire dikta i saman. Versi her er alle sterkt personleg farga og hev stor verdi. Ein vert komisk til sinns når ein les i Cod. Fris. at son til Þorgils, «hinn ungi maðr« i båten som han vert kalla, hev dikta dette manndomsvers:

Fer ek i vanda verio
ver naʋð of mer snaʋðom
kaʋsvngr fær vist i vasi
vaʋmm enn þat var skommo
enndr var hitt at hrvndi
hringkofl of mig innga
gaʋgl baro sig sára
svaʋng en þat var longo.

Korleis kunde den unge kvelpen segja at ringbrynja blenkte kring han og at han vekte ramnens hug på kjøt

«fyr lenge sidan»? Elles ser ein i alle versi eit forfattar ek, som má vitne um at alle er av ein diktar. Det sist nemde vers finst berre i Cod. Fris., som hev versi i denne rekkjefylgje:

Haraldr innleider med:	I) Hiogga (!) harðla dyggir.
Þjóðólfr svarar med:	II) Milldingr rað af moði (!).
Þorgils kved so:	III) Fýss bra ek alldri yso (!).
Son hans i báten kved so:	IV) Fer ek i vanda verio (!).
So bed kongen sonen pá berget kveda og han kved pá kommando!:	V) Brenndom brvk a sandi.
Þjóðólfr kved so:	VI) Vig let Vinda mygir.

Verset: Brenndom brvk a sandi visar berre alt fyr godt at diktaren ikkje stod pá eit berg! I Mork. hev versi denne orden: Vers III, I og II fylgjer etter kvarandre. Etter dei fylgjer: Heyrþv á vpreist orda. So fylgjer vers V, som er brigda i Cod. Fris. og etter dette fylgjer vers VI. Som ein ser er versi gruppera pá same máten tvo stadar i dei tvo tekstine, elles er yverleveringi ulik. Det er og eit stygt teikn pá at heile stevleiken ikkje er historisk, noko psykologien i dei tvo forteljingane heilt forbyd. Alle versi er i regelrett drottkvætt, noko som visar at dei er dikta fyr á segjast fram fyr drótt.

Ordi: Heyrþv á vpreist orda
otvín konungr mina

má vera innleidingsordi i dette kvædet. Etter dette má

hava fylgt:	Ofvsa dro ec yso.
Etter dette hev so fylgt:	Hiavggo harða dyggir,
og etter dette:	Hlavt ec af hravþung sciota.
Etter desse fylgde:	Brenndom brvk a sandi,
og etter dette venteleg:	Fer ek i vanda verio.

Ein kann og tenkje seg at det siste hev stade sist og enda heile kvædet. Let ein versi hava den her nemnde gruppering, so ser ein at skalden hev byrja med á fortelje um sitt eige liv. Han hev prøva det tragisk skifte millom eit rikt ungdomsliv og ein alderdom i materiell naud. Resignasjonen talar ut av ord som desse:

þo man ec hitt er hrotta
hǫfþom gvlli vafdann-
dvþom (ɔ: dúði) davrr i bloði
drengr var þat fyr lengra.

Bruken av ordet drengr her visar at forfattaren talar um seg sjølv, ikkje um kongen. Um ein konge kunde han umogeleg bruke det ordet. Drengr er her lik «ek». Han brukar ord som gramr, mildingr og þengill um kongen elles i versi. Skalden hev so mykje meir grunn til á fortelje um sitt eige ungdomsliv som han hev vore pá dei same sudlege traktir som Haraldr sjølv og han hev difyr von um, at kongen vil rørast av ord som desse, som held fram frá skildringi av sverdet, hrotti, golli vafiðr, i andre vers:

hitt var fyrr er fiarri
fostrlandi ravþ ec branda
sverþ i Sercia garþi
sǫng en þat var lǫngo.

Ein gamall mann som i sin ungdom hev raudfarga sverdet[1] i Roma si tenest i Nordafrika, han kann segja dei stolte ord um at skipet bar han nordan til sud um England. Når ein slik mann laut «brenne salt pá sanden» og «draga ysa med uhug» fyr á berge livet, so var det ikkje rart um han kunde byrje kvædet med seg sjølv. At skaldar kunde byrje med sitt eige liv i slike kvæde ser ein t. d. av Arnórr jarlaskáld, Mork. 31_{19}—32_{24}. Her var det all grunn til det. Han fekk med slike vers fortelje kongen at han ikkje var ein vanleg heimeføding, noko kongen nok sette pris pá. Skalden hev vel kjent kongens vers um heimefødingen?

I og med at skalden hev nemnt si eigi ferd til Afrika (Jorsal?) fær han høve til á nemne kongens gjerningar i Serkland i dei tvo fylgjande versi. Kvædet hev soleis halde fram med desse vers: Mildingr rauð í móðu
og Víg letsk Vinda mýgir.
Her nemnest striden ved Niz, móða, drápet pá Einarr Þambarskelfir og sonen, og striden mot vendane som hadde gjort samband med danskane (1053). Det er soleis lite rimelegt at me hev alt av dette fagre kvæde. Det má vera dikta i ári 1053—66. Skalden má hava gjort si ferd søretter kring[2] 1040. Berre den her gjevne tolking tolkar versi. Ein kann ikkje med Finnur Jónsson hakke dette kvædet upp

[1] Med det skal ikkje vera sagt at Þorgils reiste ut for á vinne »sálubót«.

[2] Pá den tid var Haraldr i Konstantinopel, som me veit frá det samtidige greske skrift, som fortel um Haraldr.

og gjeva snart eitt vers til ein, snart eit anna til ein annan. Kvædet er dikta av Þorgils hástaði, ein mann frá Sørlandet. Tradisjonen er knytt til Lista, der dei brenner »bruk». Cod. Fris. si forteljing má vera norsk[1] tradisjon, som hev halde seg til 1325 dá denne boki vart »sett i hop«. Etter Storm hev ho aldri vore pá Island dá bladi i henne er urøykte.

Den tekst som Mork. knyter til versi er frá Mork.-forf. pá fleire stadar. Ein kann feste seg ved rosen yver sambygdingen Þjóðólfr, Mork. 102_{19}. Rosen kjem og fram s. 102_{10-12}. Slik ros yver vers finn ein ofte i Mork., sjá t. d. 32_{11-16}, 96_{10-11}; 100_{24-27}. Versi visar soleis at det hev funnest norsk[1] tradisjon um Haraldr harðráði kring 1325. Det er ein mykje vrang tradisjon, boren av versi. Me ser og at vers hev vore vanlege i forteljingi, her som pá Island, noko mange granskarar endá ikkje veit. At det finst vers i Ágr. er soleis ikkje noko prov pá at forfattaren var islending.

Det er visst meir enn eit slumpehende at denne ferdi kronologisk fell inn i den tidbolken, dá den normanniske folkestraumen rann mot Søritalia og Sicilia. Er det desse normanniske ferdir som hev lokka Þorgils av stad? Er det so, má det hava vore ein sterkare samanheng millom Nøreg og det normanniske Frankrike enn nokon hev visst til idag. Her er ikkje staden til á fylgje denne tanken vidare og setje ferdi inn i ein større samanheng. Men ferdi fell godt inn i samtidi. I millomalderen hadde det gjenge mange skip kring Spania fyre krossferdine. *Eivind Kválen.*

[1] Nokor skrivi kjelde kann nemleg ikkje pávisast.

LITTERATUR.

Meddelelser om Grønland, utg. Kommissionen for Ledelsen af de geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland, bind 67. Kbh. 1924.

Det er ikke ofte, vår middelalderhistorie blir beriket med nyt materiale av større historisk betydning; men i de siste år har arkeologien riktignok git os en del. Oslogravningene begynder å kaste nyt lys over forskjellige forhold vedkommende våre byer, men er endnu ikke på langt nær færdig bearbeidet. Også Hamargravningene synes å love en del. Men alt andet blekner unektelig mot betydningen av det som lægges frem i det store verk som her skal omtales.

Det er resultatene av den danske arkeologiske ekspedition til Herjolvsnes på Grønland i 1921 som nu fremlægges i tre store avhandlinger, alle utgit på engelsk av hensyn til fundets viktighet også for den almindelige historie. Ekspeditionens leder, dr. Poul Nørlund gir de historiske og arkeologiske resultater; prof. Finnur Jónsson fortolker runeinnskriftene, og dr. med. Fr. C. C. Hansen fremlægger det antropologiske materiale.

Herjolvsnes ligger længst syd på Grønland, ikke svært langt fra Kap Farvel, og var næst efter Gardar og Brattalid det viktigste bebyggelsescentrum på det gamle Grønland. Havnen der var den havn, de som for til Grønland, først søkte inn i; kirken der var en av de største på Grønland, og kirkegården omkring den er det som nu er gravet ut.

I våre dager er adkomsten til Herjolvsnes ikke så let som den var i middelalderen. Drivisen, som presses sydover langs Grønlands østkyst, svinger med strømmen rundt Kap Farvel og nordover langs vestkysten, hvis sydligste del der-

for er isblokert det meste av sommeren. Mens man i gammel tid kunde seile ret på Herjolvsnes, må man derfor nu holde åpen sjø helt til langt nord i den gamle Østbygden og derfra søke sydover igjen langs land, innenfor drivisen. Reisen til Herjolvsnes blir derfor nutildags — i motsætning til hvad tilfældet var i de gamle norske koloniencs tid — betydeligere længere end til Gardar eller Brattalid.

Disse forandringene i isforholdene[1] må ses i sammenhæng med det faktum at jorden ved Herjolvsnes nu er fast frosset hele året igjennem, såsnart man kommer nogen få tommer ned. Utgravningen av kirkegården i 1921 kunde derfor bare foregå på den måten, at man når et jordlag var fjernet, holdt op å grave et par dager, inntil solen fik makt til å tine den underliggende blotlagte jorden.

Nu er det alt på forhånd klart at man ikke kunde ha begravet likene i kirkegården — tildels i betydelig dybde — hvis jorden, dengang kirkegarden var i bruk, hadde været helt frosset slik som nu. Og til overflod kan det positivt bevises at jorden dengang har været optint om sommeren, idet det nemlig — i den nu frosne jord — har skutt planterøtter i stor mængde ned i de gamle begravelsene; at planterøtter ikke kan vokse i frossen jord, er helt på det rene.

Det er likeledes sikkert at en hel del av de ting, som blev funnet i kirkegården, navnlig gjenstander av træ eller tøi, bare er blit nogenlunde bevaret, fordi de har ligget i permanent frossen jord, og det synes gjennemgående å forholde sig så, at de fund som er gjort i størst dybde, er de ældste, at man med andre ord i kirkegårdens siste tid ikke har kunnet (eller villet) begrave i så stort dyp som tidligere.

Kirken på Herjolvsnes synes derfor å gi et meget sterkt sandsynlighetsbevis for at der i middelalderen har været et mildere klima på Grønland end der er i vore dager. Naturligvis kan man ikke benekte den mulighet at dette kan ha været et lokalt fænomen, som av en eller anden grunn har været begrænset til trakten omkring Herjolvsnes (betinget f. eks. av ændringer i strømforholdene). I og for sig er dette

[1] Som tidligere påvist av den svenske oceanograf Otto Pettersson, synes man også å kunne iaktta ændringer til det værre i isforholdene ved Grønland fra den ældre til den senere middelalder.

vistnok litet sandsynlig; men til fuld sikkerhet kan man først komme ved utgravning også av andre norrøne kirkegårder på Grønland.

Antagelsen om en forværring av klimaet på Grønland vil imidlertid kunne forklare en række fænomener i koloniernes historie, som ellers ikke er til å forstå, således eskimoenes vandring sydover i det 14 årh. (idet de fulgte sælen, som igjen fulgte drivisen) og kanske også selve koloniernes undergang. En slik antagelse vil desuten også ha betydning for spørsmålet om en forandring av klimaet på Island og i Skandinavien, og fortsatte gravninger på Grønland er derfor av den største betydning for hele vår middelalderhistorie[1].

Av de saker som blev funnet i kirkegården på Herjolvsnes, er draktene uten sammenligning de viktigste. De er allesammen av uld — hvad der naturligvis ikke betyr at ikke grønlendingene også har brukt skinn til klær — og de er funnet i et så stort antal og er så vel bevaret at de gir os et helt klart billede av drakten på Grønland, ialfald i den senere del av nordbokoloniernes tid. Hvad der er det interessanteste, er imidlertid at disse draktene innordner sig helt naturlig i den almindelige europæiske drakthistorie i middelalderen, at grønlendingene med andre ord har fulgt utviklingen av moden i Frankrike og de andre ledende europæiske kulturland. Og mens vi for europæisk drakthistorie i middelalderen væsentlig må bygge på billedmateriale, har vi her selve de originale draktene. Dette grønlandske fund blir således et overordentlig betydningsfuldt bidrag til almindelig europæisk drakthistorie.

Hvad dateringen angår, er det klart at man ikke kan gå ut fra at en mode er kommet til Grønland umiddelbart efter at vi første gang støter på den i Frankrike. Der kan være gåt nogen tid — hvor lang vet vi ikke — før den har

---

[1] I Syn og segn, b. 30 (1924), s. 289—99, har prof. Hasund git en kritisk gjennemgåelse av de viktigste argumenter for teorien om et klimaskifte og dets historiske virkninger. Han kommer til det resultat at et slikt klimaskifte for tiden ikke kan bevises og at det ialfald ikke godt kan ha været så betydelig at det virkelig skulde kunne ha hat helt ødelæggende følger for Norges økonomiske liv. Hasund har imidlertid ikke kjendt undersøkelsene på Herjolvsnes, og også enkelte andre momenter av betydning for spørsmålet har han overset, så saken er ikke definitivt avgjort med hans fremstilling.

spredt sig så langt, og dateringen efter europæiske mønstre vil således i regelen bare gi os en *terminus post quem*. Men heldigvis har vi i funnene også andre daterende saker — runeinnskrifter o. a. — og kan derfor i de fleste tilfælde nå frem til nokså pålitelig datering. Hovedmassen av draktene tilhører utvilsomt det 14 årh., særlig dets senere del[1]; ikke få må skrive sig fra det 15 årh., endog fra dets senere del, og et enkelt stykke — en høi, smal lue, som var meget populær i Ludvig XI's og Karl den dristiges tid og er kjendt bl. a. fra et maleri av Hans Memling — kan ikke være ældre end fra den allersiste del av det 15 årh.

Endnu så sent må altså nordbokoloniene på Grønland ha hat forbindelse med Europa — 2—3 menneskealdre senere end det siste helt sikre skriftlige vidnesbyrdet om dem. Og først inn i det 16 årh. kan vi efter dette tænke os at nordbokoloniene er gåt helt tilgrunne. Den islandske bonde Bjørn av Skardså fortæller i sine annaler fra begyndelsen av det 17 årh. om en Jon Grønlending, det vil si en islending som skal ha besøkt Grønland omkring år 1540; og han skal ha fortalt at han på en ubebodd ø så en død mand, klædt i vadmel. Kanske har vi her fortællingen om den siste norrøne grønlendingen; kanske ser vi her tragediens siste akt.

For vurderingen av vårt skriftlige kildemateriales fuldstændighet er det ialfald av betydning at vi således kan konstatere at et liv fortsat gjennem menneskealdre på denne måten ikke har sat sig noget tydelig spor i skriftlige efterretninger.

Enkelte mindre ting i funnene gir vidnesbyrd om at grønlendingene har ståt i en viss forbindelse med eskimoene. Men virkelig påvirkning av eskimoisk kultur er der ingen spor av. Like til siste stund er det et rent norrønt kulturmilieu, vi har for os.

Det samme fortæller også skeletrestene: en helt norrøn rase, ingen påviselig innblanding av eskimoisk blod. Og også her er materialet så stort, at det er fuldt bevisende.

Også i andre henseender er imidlertid det antropologiske

---

[1] Det er unektelig påfaldende at det 12—13 årh. næsten helmangler i kirkegården på Herjolvsnes. Det kan neppe fort klares på anden måte end at de tidligste gravene, fra det gunstigere klimas tid, har hat dårligere betingelser for å bli bevaret til våre dager.

materialet av meget stor vigtighet, idet det viser os en befolkning i meget sterk degeneration; vi må igjen huske på at det bare er den siste del av kolonienes tid, kirkegården på Herjolvsnes gir vidnesbyrd om. Legemshøiden er gjennemgående adskillig mindre end normalt for en norrøn befolkning, og hjernens rumfang betydelig ringere. En række anatomiske (og fysiologiske?) misdannelser tyder meget sterkt på (kronisk eller akut) underernæring og et voldsomt og helt abnormt slit på tænderne peker også på anomalier i ernæringsforholdene. Tydelige tegn på sterkt utbredt rachitis er også karakteristisk for materialet, navnlig hos kvinderne, og har fremkaldt misdannelser som har vanskeliggjort normale fødsler og bragt både morens og barnets liv i fare under fødselen.

Kanske allermest påfaldende er imidlertid de dødes overordentlig store ungdom. Det store antal spædbarnskeletter peker på en uhyggelig stor barnedødelighet; men endda alvorligere er det at av de voksne individer, som lar sig bestemme, er halvparten død før de er fyldt 30 år. Dødeligheten har altså været meget stor, fødselshyppigheten sandsynligvis meget liten.

Man lægger videre merke til at det blandt de skeletter, som er godt nok bevaret til å kunne bestemmes, er uforholdsmæssig mange flere kvinder end mænd. Hvordan dette skal kunne forklares, er ikke helt klart; men det rimeligste må vel være å anta at mændene i meget stor utstrækning må være omkommet på sjøen og altså ikke har kunnet begraves. I den forbindelse kan det kanske være værd å nævne en mulighet som et par norske arkeologer har antydet for mig:

De bevarete skeletrestene er alle funnet direkte i selve jorden, bare begravet i sine drakter. Men ved siden derav er der også funnet en hel del likkister, som imidlertid ikke har inneholdt skeletrester. Skulde man nu kunne tænke sig, at kistene aldrig har inneholdt noget lik, at de har været tomme begravelser — kenotafier —, og at vi i dem altså har den mandlige befolknings gravminner?[1] Til støtte for en slik

[1] På det rene er det ialfald at kistene repræsenterer den økonomisk best stillede del av befolkningen; de ligger på den fornemste del av kirkegården — under takdryppet fra kirken — og fremfor alt var på det træfattige Grønland en likkiste av træ en særdeles kostelig og dyrebar ting. Det er forøvrig meget påfaldende at der ingen stenkister er funnet på Herjolvsnes.

antagelse kunde anføres, at vi ialfald vet om en slik sikker tom-grav, idet der i en av kistene blev funnet et litet træstykke med følgende runeinnskrift: Denne kvinde blev lagt overbord i Grønlandshavet, som het Gudveig. —

Nansens lære om nordbokolonienes undergang, som ser en væsentlig årsak deri at de norrøne grønlendingene, eftersom forbindelsen med Norge og Island blev dårligere, blev nødt til å søke ut fra bondelivet ved fjordbunden til fangstlivet i åpen sjø, at de derved blev nødt til å leve eskimoenes liv, opta deres vaner, blande sig med deres kvinder, og at de således tilslut tapte ethvert nationalt præg — er ved funnene fra Herjolvsnes for en væsentlig del motbevist. På den andre siden tør det vel sies at Nansen definitivt har slåt ihjel ældre tiders forestillinger om at nordbokoloniene kan være ødelagt ved sammenstøt med eskimoer. Isoleringen fra hjemlandet kan heller ikke efter funnene fra Herjolvsnes ha været så absolut, som det ofte har været antat.

Underernæring og degeneration må ha været de avgjørende årsaker til kolonienes undergang; men den sterkt fremadskridende degeneration i de siste 150 år av det halve årtusen, koloniens historie omspænder, må igjen ha hat sin grunn, og vi vender her tilbake til klimaskiftet som den naturligste — og i virkeligheten eneste — forklaring. —

Undersøkelsen er gjort med mønstergyldig omhyggelighet og nøiagtighet, og bearbeidelsen — ialfald den del av den, som jeg har nogen forutsætninger for å kunne vurdere, dr. Nørlunds — har den rette videnskapelige kombination av fantasi og kritik.

Edv. Bull.

OLAV HARALDSSONS SISTE REGJERINGSÅR.

Av JOHAN SCHREINER.

Selvom Olav Haraldsson var den første virkelige eneherre i Norge, var hans kongedømme egentlig aldri sterkt. Dertil var de indre motsetninger altfor store. Hans kamp for enevoldsmakten hadde fra første stund gjort storhøvdingene i vest og nord til hans naturlige fiender, selv om de måtte bøie sig for ham så lenge han hadde makten. Og hans arbeide for å kristne folket hadde skapt et klart og avgjort motsetningsforhold mellem ham og de landsdeler hvor den gamle tro hersket: Trøndelag og Oplandene.

Da så Knut den mektige gjorde krav på Norge, måtte Olav falle. Det blev den foranledning som fikk hans kongedømme til å bryte sammen. Men bare foranledningen.

Snorre forteller[1] at kong Knut, da han hadde avsluttet sine kampe i England, sendte bud til Olav at han skulde fare til ham og ta landet i len, og betale ham slike skatter som jarlene før betalte. Denne beretning støtter Snorre til et kvad av Sigvat skald: «Dyktige konger nordfra Fife har båret sine hoder til Knut; det var godt fredkjøp. Olav solgte aldri i denne verden sitt hode til noen». Dette kvad synes å høre hjemme i denne

[1] Hkr. OH. kap. 131.

forbindelse, men noe helt sikkert holdepunkt frembyr det dog ikke.

Legendariske saga[1] har en tilsvarende fortelling, men den har flere helt usannsynlige trekk. Noen virkelig overensstemmelse med Snorre kan ikke her sies å foreligge. De andre kilder har intet kjennskap til Knuts sendeferd. Godt underbygget er denne beretning således ikke, men Sigvats kvad gjør allikevel at man ikke uten videre kan forkaste den.

Men noe angrep på Norge har Knut ved denne leilighet ikke foretatt, det er aldeles sikkert. I stedet var det Olav som i forening med sveakongen Anund drog på krigstog til Danmark.

Om dette foreligger en beretning fra Knuts egen hånd. Våren 1027 var han i Rom, og da han vendte tilbake derfra, sendte han et brev til det engelske folk. Han sier her at han allerede for lenge siden har avlagt et løfte om å foreta en reise til Rom, men at han hittil har været forhindret. Fra Rom vil han vende tilbake til Danmark den samme vei som han drog avsted, og der vil han med alle daners råd (omnium Danorum consilio) »slutte fred og fast forlik med de folk (cum eis gentibus et populis) som vilde berøve oss kongedømmet og livet, hvis det var dem mulig, men som ikke kunde, da Gud tilintetgjorde deres styrke.«[2]

Det er Olavs og Anunds angrep han her sikter til, det hersker der ingen tvil om. Når han kunde forlate sitt land og dra til Rom, da er det klart at han har følt sig trygg mot nye overfall, han har slått sine fiender eftertrykkelig. Kongenes angrep på Danmark må da ha funnet sted året før, i 1026.

[1] Olafs saga hins helga, ed. O. A. Johnsen, kap. 45.
[2] DN XIX, nr. 11.

Nu har vi imidlertid også en annen beretning om angrep som Knut har søkt å avvise. De angelsaksiske annaler[1] beretter at i året 1025 »drog kong Knut til Danmark med en flåte til holmen ved Helgå. Der kom Ulf og Eglaf mot ham, og en meget stor hær, bestående både av landtropper og flåte fra Svitjod. Overordentlig mange menn blev der drept på kong Knuts side, og svearne beholdt valplassen«. Det har været gjettet på at Ulf og Eglaf skulde være de to gøtlandske jarler Ulv og Eiliv Ragnvaldssønner[2]. Nu har vi imidlertid et kvad av Ottar Svarte[3], hvor det heter: »Stridsdjerve konge, du drev tilbake svearne (svíum hnekðir þú) der hvor det heter Helgå. Du verget landet mot to konger (fyrster).» Dette kvad stemmer godt med Knuts brev; hans fiender var drevet tilbake fra Danmark og slått ved Helgå. Så langt fra å være et nederlag for Knut, slik de angelsaksiske annaler vil ha det til, er Helgå en avgjørende seier. Nu er det meget lite sannsynlig at det skulde ha stått to slag ved den lille bortgjemte Helgå i Skåne, og det med få års mellemrum[4]. En slik mulighet må helt avvises. Det blir da intet annet tilbake enn å forkaste hvad de angelsaksiske annaler i dette tilfelle forteller. De må vike plassen overfor Knuts brev og Ottars vers, som er samtidige med begivenhetene, eller bare et år yngre.

Halvdan Koht[5] er imidlertid, med støtte nettop i dette kvad av Ottar Svarte kommet til det resultat at Olav Haraldsson overhode ikke var med ved Helgå. Det var en

---

[1] The Anglo-Saxon Chronicle (London 1861) I, s. 289. — Annalenes meddelelser om årene 1028, 1029 og 1030, citert i det følgende, s. 290—291.

[2] Jfr. P. A. Munch, NFH I 2, s. 735, note.

[3] Hkr. kap. 150.

[4] Jfr. Koht, Innhogg og Utsyn, s. 136.

[5] Innhogg og Utsyn, s. 136 fg.

kamp mellem daner og svear. »Først har vi krig i 1025 mellem Sverige og Danmark, og så slutter Olav sig i 1026 til svenskekongen Anund.» Sigvat skald har en rekke vers om disse begivenheter[1]. I et av dem heter det: »Haralds ættmann (ɔ: Olav) har lyst på kamp. Olav lot hæren fare fra Nid (ɔ: Nidelven) ad fiskens veier. De svale kjøler seilte nordfra med kongen til det flate Sjelland. Men kong Anund med annen hærmakt av svear farer frem mot daner.« Det synes med temmelig stor visshet å fremgå av dette at Olav og Anund *samtidig* angrep Danmark. Dette inntrykk bestyrkes ved følgende vers av Sigvat: »Danernes høvding hørte østfra om hæren. Vestfra skred skibet som førte Adalråds fiende (ɔ: Knut) ut fra landet. De kjøler som kom fra vest førtes over havet frem til Limfjorden. — De snare konger (gǫtut drótnar) vant ikke Danmark ved sin hærferd; da lot danernes drapsmann skarpt herje Skåne.«

Er det tenkelig at Olav skulde dra ned til Danmark efterat Knut den Mektige var kommet over fra England med en stor hær og flåte, og efterat han hadde slått svearne fullstendig ved Helgå? Jeg synes ikke det høres rimelig ut. Ottar sier i sitt kvad at Knut, ved å seire ved Helgå, verget landet mot to konger (fyrster, jǫfrum). At dette ikke på noen måte kan være Ulf og Eglaf, som de angelsaksiske annaler nevnte, fremgår helt klart av at disse ifølge beretningen seiret over Knut. Hvem kan det da menes, hvis det ikke nettop skulde være Olav og Anund? Vi har et kvad av skalden Tord Sjåreksson, hvor det heter[2]: »Egdernes herre, Olav, hadde et malmmøte med jydernes herlige fyrste, som kløver ringer. Skåningers herre skjøt skarpt nok mot ham; Sveins sønn

[1] Hkr. kap. 145, 147, 149.
[2] Hkr. kap. 150.

var ikke kraftløs.« Når det sies i et kvad til Olav at hans motstander ikke var kraftløs å kjempe mot — da er dette en lempelig, men helt klar omskrivning for at Knut seiret[1]. Således har vi altså også et vidnesbyrd om at Olav hadde et nederlag overfor Knut. Og endelig en ting til: såvel Heimskringla som Fagrskinna og Legendariske saga har et par vers av Hårek fra Tjotta som henføres til Olavs Danmarkstog. Det heter her[2]: »Gullfiende! det råd tok jeg å ride de lange veier herfra på havhesten, heller enn å gå, omenn den gavmilde konge, Knut, på hærskib ligger ute i Øresund«, og videre: »Jeg lar mitt skib skyte frem forbi øen. Jeg lar ikke Lunds enker eller danske møer le av, at jeg i høst ikke skulde våge å fare med mitt skib tilbake over sjøkongens flate vei».

Situasjonen er i sagaene den, at Olav ligger med sin flåte øst for Øresund, og kan ikke komme gjennem, fordi Knut der har sin flåte på vakt. Olav beslutter sig derfor til å forlate flåten, og dra gjennem Sverige over land tilbake til Norge. Da sier Hårek at han ikke vil gi fra sig det fine skibet sitt uten videre, og at han vil forsøke å seile forbi de fiendlige vaktposter. Det gjør han så, idet han tar ned seil og mast og dekker skibet med skibsteltene, således at Knuts menn tror det er et alminnelig handelsskib[3].

Olav må altså virkelig ha været tvunget til å flykte østover, og han har derved fått Knut mellem sig og Norge. Men når så er tilfelle, er bare én forklaring mulig: Olav kom til Danmark *før* Knut, og blev av denne drevet sydover; sammen med Anund blev han slått ved

---

[1] Jfr. Lauritz Weibull, Knut den stores skånska krig, Hist. Tidskrift för Skåneland, IV, s. 46.

[2] Hkr. kap. 158.

[3] Hkr. kap. 158, Leg. saga kap. 61, Fagrskinna kap. 27.

Helgå. Var nemlig Knut kommet til Danmark før Olav, og hadde han allerede slått sveakongen mens Olav ennu var i Norge, hvordan kunde denne da komme forbi Knut, østfor Øresund?

Jeg mener derfor at Olav og Anund samtidig har angrepet Danmark, og at de så i 1026 er blitt slått av Knut ved Helgå. De var de angripende, det er ikke til å komme forbi. Men allikevel er det temmelig sikkert at det hele var hvad man med et moderne uttrykk vilde kalle en preventiv krig. De fryktet begge Knuts overmakt. Derfor vilde de svekke ham ved å sette sig fast i Danmark. Angrep ikke *de*, så gjorde nok han det. Derfor var det like godt å slå til mens Knut var i England, og med ham de danske stormenn[1].

At Knuts mektige stilling virkelig innebar en trussel mot Olav Haraldssons kongedømme, det fremgår av den titel han gav sig i brevet til det engelske folk: »Cnuto rex totius Anglie et Denemarcie et *Norreganorum*[2] et partis Suanorum«. At han imidlertid på dette tidspunkt ikke var, og ikke regnet sig for å være Norges reelle hersker, det er helt tydelig, idet det et sted tales om »necessitates totius populi universi regni mei, tam Anglorum quam Danorum«, mens nordmennene ikke regnes med til hans regnum. Den titel han gav sig var uttrykk for hans mål: å vinne Norge, som han mente å ha arverett til, og å fordrive kong Olav. Det kjente Olav til, det regnet han med.

Da Olav efter slaget ved Helgå måtte forlate sin flåte, drog han ifølge Snorre gjennem Småland og Vestergotland tilbake til Norge, og gjorde sig rede til vintersæte i Sarpsborg. Like over jul for han til Oplandene, og under

[1] Jfr. Fagrskinna (F. Jónssons utg. 1902—1903) s. 158, kap. 27.

[2] En annen tekst har rex Norregiæ.

opholdet der lar så Snorre ham drepe Tore og Grjotgard Ålvesønner, søstersønner av Tore Hund[1]. Legendariske saga lar disse drap foregå før Olavs Danmarksferd, og ser i dem årsaken til bruddet mellem Tore Hund og kongen[2], mens dette hos Snorre har en helt annen foranledning[3]. Hvordan det virkelig henger sammen, er ikke mulig å si, dertil står de to beretninger altfor skarpt mot hverandre. Ifølge Snorre tok Olav neste vår ut til Tunsberg, og derfra hørte han om Knuts forberedelser til angrepet på Norge. Mens Olav var i Tunsberg, kom Knut med en veldig flåte til landet og blev tatt til konge. Han drog kysten rundt helt opp til Nidaros, hvor han lot Håkon jarl bli igjen. Så forlot han atter landet. Da Olav hørte om dette, drog han vestover fra Tunsberg, og kom i kamp med Erling Skjalgsson. Derpå flyktet kongen opp til Møre, hvor han gikk i land, og i all hast søkte han over til Oplandene og ut av landet[4]. Fagrskinna har en tilsvarende beretning[5].

Dette kan imidlertid umulig være den rette sammenheng. Legendariske saga sier at kong Olav vinteren efter slaget ved Helgå for ut til Viken — utvilsomt fra Oplandene — og derfra drog han videre med 13 langskib vestover[6]. Hvad der har været hans hensikt er ikke godt å si. Ågrip, som synes å gå ut fra at Olav kom nordfra Trøndelag, hvilket umulig kan være riktig, sier at kongen hadde gjort regning på Erlings hjelp, men at denne istedet innlot sig i kamp med Olav og blev drept[7]. Det var

---

[1] Hkr. kap. 159, 162 fg.
[2] Leg. saga kap. 62.
[3] Hkr. kap. 123, 133, 139.
[4] Hkr. kap. 167, 168, 170, 171, 173, 174.
[5] Fagrskinna kap. 28.
[6] Leg. saga kap. 63.
[7] Ågrip (Dahlerups utg. 1880), sp. 46.

21 desember, Tomasmessedag. At dette virkelig inntraff like før jul, viser også skaldevers. Om det kan der således ikke være tvil. Spørsmålet er hvilket år det var. Efter Legendariske saga hendte det vinteren efter slaget ved Helgå, 1027, og det må også være det rette.

Denne saga lar — i motsetning til Heimskringla og Fagrskinna — Knut komme til landet først efter Erlings fall. Det samme er også tilfelle med Theodricus monachus[1].

Nu er først det å si, at det i og for sig er overordentlig lite rimelig at kong Knut skulde komme til Norge med en stor flåte uten å innlate sig i kamp med Olav, men at han skulde dra like forbi det sted Olav opholdt sig. Ennu mindre sannsynlig er det at han igjen skulde forlate landet, mens Olav ennu var der med en hær. En gang tidligere hadde Olav tatt det land Knut regnet sig arveberettiget til, og fordrevet danekongens jarler fra Norge. Knut sørget nok for at det samme ikke skjedde flere ganger. Derfor synes det på forhånd utelukket at Knuts tog til Norge skulde ha funnet sted før Erling Skjalgssons fall.

De angelsaksiske annaler meddeler da også at Knut i 1028 »fôr fra England med 50 skib til Norge, fordrev kong Olav fra landet, og la selv hele landet under sig«.

Våren 1027 var kong Knut i Rom, det er helt sikkert. Som hans brev viser, hadde han så til hensikt å reise tilbake til Danmark, for å ordne sitt forhold til Sverige og Norge. Oprindelig hadde han ment å klare dette med den hærmakt han hadde i Danmark, men da han kom tilbake dit, må han ha besluttet også å samle en hær i England, før han drog til Norge. I 1028 for han så fra England til Danmark, og derfra satte han over til Norge. Et vers av Torarin Lovtunge[2] viser nemlig at

[1] Monumenta Historica Norvegiæ, ed. G. Storm, s. 30.
[2] Hkr. kap. 172.

det var fra Danmark han kom: »Havets fyrste førte en stor flåte ut fra Limfjorden«. Skalden sier at Knut for langs vestkysten opp til Nidaros: »Da gav den kloke konge over Jylland Norge til sin søstersønn.«

Det var først da Knut utpå sommeren 1028 kom til Norge at Olav flyktet nordover. Antagelig har han da efter Erlings fall opholdt sig på sine kongsgårder på Vestlandet[1], og søkt å samle folk der, men vistnok med ringe hell.

Det er nemlig helt sikkert at Olavs flukt fra Sunnmøre foregikk om sommeren. En overgang til Lesje på fjellveien vilde ved nyttårstid ha været en direkte umulighet, og beretningen om denne ferd har intet trekk som kunde tyde på at det var vinter. Det sies ikke et ord om sne og islagte elver[2].

Dertil kommer at vi har et kvad av islendingen Jokull Bårdsson[3], som fikk kongens skib å styre. Det må være diktet på Sunnmøre straks efter Olavs flukt, og det heter der at »kongen blev røvet for seiren i sommer (gramr vas sjalfr á sumri sigri ræntr)«. Dette kan bare sikte til det nederlag det var for kongen å måtte gå i land, og efterlate sine skib i motstandernes hender.

Også andre omstendigheter tyder på at Olavs flukt må ha foregått om sommeren. Et kvad av Bjarne Gullbråskald[4] sier at Kalv Arneson var på kongens side i kampen med Erling før jul. Snorre lar Kalv forlate Olav oppe ved Møre, men det stemmer ikke med Legendariske saga, hvis beretning her avgjort må foretrekkes fremfor Heimskringlas[5]. Ifølge denne saga var Kalv ikke alene

---

[1] Jfr. Hkr. Harald Hårfagres saga, kap. 38.

[2] Gustav Storm, NHT IV, Historisk-geografiske Studier i det nordenfjeldske Norge, s. 443 fg.

[3] Hkr. kap. 182.

[4] Hkr. kap. 177.

[5] Toralf Berntsen, Fra sagn til saga, s. 118.

med i den flaate som kom mot Olav ved Møre, men til og med dens leder[1]. Men når så er tilfelle, da er det ganske klart at det må ligge flere måneder mellem kampen mot Erling og flukten over til Oplandene.

Fagrskinna[2] sier da også at det var om sommeren Olav drog til Sverige.

Både Legendariske saga og Heimskringla har en utførlig beretning om Olavs flukt fra Møre til Oplandene. Men her står vi imidlertid overfor en betydelig vanskelighet. Saken er den at begge sagaers fremstilling er tatt ut av sin oprindelige sammenheng, et faktum man lenge har været opmerksom på[3].

I Heimskringla er forholdet det, at kong Olav efter å ha tilbragt den syvende vinter av sin regjering i Nidaros, neste sommer drog syd til Møre og derfra over til Oplandene. Vi hører intet om denne ferd før han kom opp til Lesje, men fra da av blir fremstillingen meget utførlig. Kongen drog frem gjennem Lesje og Våge og kristnet folket. Så kom han ned til Gudbrandsdalen, og derpå følger skildringen av kong Olavs møte med Dale-Gudbrand. Siden fôr kongen ut på Hedemarken og kristnet der; på denne ferd kom han helt øst til Solør[4].

Overgangen fra Sunnmøre til Lesje, som Snorre helt

---

[1] Leg. saga kap. 66, 67.

[2] Fagrskinna kap. 28, s. 179.

[3] Jfr. P. A. Munch, NFH. I, 2. s. 757 fg. note.

[4] Hkr. kap. 111, 112, 113, 114. Snorre lar Ottar Svarte komme til møte med Olav i Solør og derefter slutte sig til ham. Dette er imidlertid helt galt. Ottar kom ikke til Olav like fra Sverige, hvor han hadde været Olav Sveakonges skald. Han kom fra Danmark eller England, idet han i mellemtiden hadde været hos kong Knut. Jfr. Leg. saga kap. 58.

har hoppet over i denne forbindelse, finner vi imidlertid igjen der det berettes om Olavs flukt fra landet[1].

At denne forbindelse mellem de to deler er klart tilstede, trer ennu tydeligere frem i Legendariske saga. Den oprindelige beretning er imidlertid her delt på et annet sted enn hos Snorre.

Forholdsvis tidlig i sagaens fremstilling omtales møtet mellem Olav og Dale-Gudbrand. Det heter her at »da Gudbrand spurte disse tidender, at kong Olav var kommet til Lom og tvang folk til igjen å slutte sig til kristendommen, *som de hadde vendt sig fra,* da er det sagt at han lot skjære hærpil, og stevnet alle menn fra Dalene (ɔ: Gudbrandsdalen) til møte med sig på den gård som het Hundtorp«. Dernest for Olav ned på Hedemarken og videre til Solør. Han stanset ikke før han kom til Sverige[2]. Under skildringen av kongens flukt fra Sunnmøre får vi så beretningen om hans krigstog gjennem Lesje, Våge og Lom, som altså har direkte tilknytning til Olavs ferd gjennem Gudbrandsdalen og møte med Gudbrand[3].

De to sagaer har således hatt en felles kilde, som har gitt den samlede fremstilling av Olavs flukt fra Sunnmøre til Sverige. Uavhengig av hverandre har de delt denne beretning, og det er ikke vanskelig å se hvorfor de har gjort det: den flyktende Olav kunde umulig tvinge den mektige Dale-Gudbrand til underkastelse.

Snorre og Legendariske sagas forfatter kjente nemlig et kvad av Sigvat skald[4], hvor det i et vers om Erling Skjalgsson heter: »Jeg visste bare om en stridsmann så stor som dig, Gudbrand heter han; vidt råder høvdingen

[1] Hkr. kap. 178, 179, 180.
[2] Leg. saga kap. 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37,
[3] Leg. saga kap. 66, 67, 68.
[4] Hkr. kap. 112, Leg. saga kap. 63.

for land«. Nu er det imidlertid et spørsmål hvorvidt en slik uttalelse kan tillegges synderlig vekt. Hvor det gjelder faktiske begivenheter, som ferder og slag, der har skaldenes kvad som samtidig beretning stor verdi. Helt anderledes stiller imidlertid saken sig i et tilfelle som dette, hvor det gjelder en *vurdering.* En sammenligning av den art er i virkeligheten overordentlig lite å bygge på, nettop fordi den er foretatt av en samtidig. Hvorledes skulde Sigvat være istand til å bedømme Dale-Gudbrands makt? Hans uttalelse har ingen faktisk verdi utover det, at den tyder på at Dale-Gudbrand må ha været en ganske mektig mann.

Den innvending de to forfattere har hatt overfor sin kildes fremstilling, kan således neppe sies å være fullt berettiget. Dertil kommer at såvel Heimskringla som Legendariske saga fastslår at Olav på sin ferd fra Sunnmøre hadde en styrke på 400 mann med sig. Det synes omtrent å kunne svare til den hærmakt, han i det hele hadde, når han fôr rundt på sine kristningstog i landet.[1] Samtidig fortelles det at Gudbrands 18 år gamle sønn drog kongen imøte med 700 bønder som Olav slog på flukt. Olav den Helliges saga vet flere ganger å berette om at kongen innlot sig i kamp med tallmessig overlegne motstandere. Allikevel visste han å seire.[2] Kong Olavs møte med Dale-Gudbrand står således på ingen måte i noen særstilling.

Det gjaldt sikkerlig ikke for kongen hurtigst mulig å redde sig ut av landet. Når han blev tvunget til å forlate sin flåte i Sunnmøre, var det fordi han møtte fiender både syd fra Danmark og nord fra Trøndelag. Men dermed anså ikke Olav slaget for tapt. Han betraktet sig

[1] Jfr. Hkr. kap. 38, 73, (75), 105.
[2] Jfr. Hkr. kap. 40, 49, 61, 74, 121.

fremdeles som Norges konge, og efter det handlet han. Overmakten blev ham for stor, derfor søkte han over til Oplandene for der å samle en hær. Det hastet ikke for ham. Han blev flere dager i hver bygd, og undersøkte nøie hvorledes kristendommens stilling var. Det heter uttrykkelig at Våge, Lesje og Lom hadde vendt sig fra den nye tro, derfor brente han også bygdene. Snorre lar Olav ved en senere leilighet engang si, at han bare gjorde det når bøndene hadde tatt opp sine blotskikker pány[1]. Overalt hvor han kom, tok han gisler som pant på deres troskap: han hadde på ingen måte til hensikt å forlate landet. Når Dale-Gudbrand sier at »det har jeg spurt, at den mann er kommet til Lom som heter Olav, og han kaller sig vår konge«, så kan man ikke heri legge at han tidligere ikke skulde ha hørt om kong Olav[2]. Det vilde være å presse sagaens ordlyd altfor sterkt. I virkeligheten er det visstnok bare hån mot kongen, intet annet. Gudbrand sier da også like efterpå at Olav »er meget vred (vandar miok) fordi *vi har vendt tilbake* til den sed som våre forfedre hadde.« Det synes da her å være klart uttalt at kong Olav tidligere hadde kristnet folket i Gudbrandsdalen.[3] Men visshet kan selvsagt en slik bemerkning ikke gi. Dog må man med temmelig stor sannsynlighet kunne gå ut fra at kongen ikke ventet så lenge

---

[1] Hkr. kap. 205.

[2] Jfr. Oscar Albert Johnsen: Olav Haraldssons ungdom indtil slaget ved Nesjar 25 mars 1016 (Videnskapsselskapets Skrifter, Hist.-filos. klasse, 1916, nr. 2) s. 33.

[3] Jfr. Leg. saga kap. 33: stændr konongrenn upp oc mællte: Leser oc a Lom oc a Vaga hava tækit við kristni þæirri sem þæir hafðu niðr kastat, oc brotet niðr oll skurguð sin, oc trur nu a æinn guð þann er skop himin oc jorð. Nu villdu ver oc yðr þess biðia at þer taket þat sama rað.

med å forkynne kristendommeu i denne del av landet, dertil lå den altfor centralt.

Dermed er det imidlertid ikke sagt at Dale-Gudbrand personlig tidligere behøver å ha truffet sammen med kong Olav, og at han allerede før var blitt kristnet.

Under fortellingen om Olavs møte med de oplandske småkonger nevnes en konge i Gudbrandsdalen, Gudrød, som blev ryddet av veien sammen med de andre fylkeskongene forholdsvis tidlig i Olavs regjering. Det er da naturlig å anta at Gudbrand først efter Gudrøds fall er kommet til makten, at han først er blitt den ledende mann i Dalene efterat kongen hadde gjort det første forsøk på å kristne folket der.

En annen lokaltradisjon fra Gudbrandsdalen beretter om kong Olavs møte med Tord Gutormsson på Steig. Han blev gift med Olavs morsøster, Isrid Gudbrandsdatter — ifølge sagaen i året 1024 — og hadde med henne sønneu Tore, som skulde bli en av landets mektigste og største høvdinger. Når derfor Heimskringla kaller Tord maðr rikastr ì inn nörðra hlut Dala« [1], synes dette snarere å måtte tas som et vidnesbyrd om sønnens enn om farens maktstilling. At så virkelig er tilfellet, fremgår av at Tord nevnes i tradisjonen om Olavs møte med Gudbrand, og her under et annet navn, Tord Istermage. Han kalles »en høvding over dølene«. Gustav Storm har utvilsomt rett når han antar disse to for identiske.[2] Vi har da her et vidnesbyrd om hvor sterk reaksjonen mot kristendommen var mellem bøndene på Østlandet. Selv Olavs slekt reiste sig mot ham.

Da Olav drog fra Sunnmøre blev det, ifølge Legen-

---

[1] Hmkr. kap. 128.

[2] Jfr. Folkeutgaven av Snorre, s. 359,

dariske saga, melt ham at oplendingene hadde kastet kristendommen, og at de ikke lot noen fare over der som kalte sig kristen. Nu sier imidlertid Sigvat i et kvad: »Fyrsten fikk Oplandene fra den ene ende til den annen, og grunnet der en kristentro som mennene holdt fast ved«[1]. Dette vers er dog skrevet så sent som i 1040; efter slaget ved Stiklestad kunde ikke lenger misnøien med den nye tro gi sig åpenlyse uttrykk, og av dette synes så Sigvat å ha sluttet at kristendommen hadde seiret der under Olav. Vi har en beretning om at trønderne samlet sig mot Olav, da han kom tilbake fra Gardarike, *til forsvar for den gamle tro*[2]. Det er da ingen grunn til å tvile på at det samme også har været tilfelle på Oplandene. Legendariske saga forteller at da Olav kom ned på Hedemarken, kristnet han folket der. Det samme var tilfelle på Hadeland og Ringerike. Men fra Romerike samlet folket sig mot ham, og i Nittedal kom det til kamp mellem kongen og bøndene. Olav seiret, men allikevel fôr han østover til Solør, og videre til Sverige. Et skaldekvad om at Olav brente Oplendingenes gårder, er vistnok å henregne til denne sommer[3].

Når Olav flyktet fra landet, var det fordi han forstod at han ikke kunde gjøre regning på noen virkelig støtte av befolkningen i denne landsdel. Hans fiender hadde makten på Vestlandet, på Hålogaland og i Trøndelag. Derfor reiste Oplendingene sig også mot ham, og vendte sig fra kristendommen.

Sigvat skald[4] sier i »arvedråpaen« over Olav at han »rådet for landet i det øvre (ɔ: Oplandene) i fulle fem-

---

[1] Den norsk-islandske Skjaldedigtning, B I, s. 239,v, 2.
[2] Leg. saga kap. 77, Ågrip, sp. 50.
[3] Hkr. kap. 121.
[4] Hkr. kap. 246.

ten vintre før han falt«. I dette vers ser Halvdan Koht et vidnesbyrd om »at Oplandet holdt fast ved Olav også efterat han hadde måttet rømme landet«[1]. Jeg kan ikke innse at en slik slutning er berettiget; Sigvat sier bare at det gikk femten år fra Olav kom til Norge i 1015 og blev tatt til konge på Oplandene, og til han falt i 1030. I denne landsdel alene bar han kongenavn i femten år.

Den felles kilde som Heimskringla og Legendariske saga har benyttet, og som gir en utførlig fremstilling av Olavs flukt, må bygge på norsk lokal tradisjon; på det tyder alle de nøiaktige meddelelser om hvor lenge Olav opholdt sig i hver bygd eller på hver gård, og dernest alle de lokale angivelser, som viser sig å være fullt korrekte. Slike trekk kan ikke bevares nøiaktig i erindringen andre steder enn der hvor beretningen hører hjemme og det hele har gått for sig[2]. Fortellingens preg er folkelig, dens tone noktern og jevn; det er en indre sammenheng i den, som gjør at den ikke kan deles. Den gir et så pålidelig inntrykk at det ikke er berettiget å forkaste den. Denne saga gir virkelig beretningen om kong Olavs ferd fra han gikk iland i Sunnmøre og til han forlot Norge. De innvendinger som har været reist mot den, lar sig ikke oprettholde[3].

Efterat Olav var flyktet til Sverige, var Knut den mektige og Håkon jarl herrer i Norge. De angelsaksiske annaler beretter at Knut i 1029 igjen kom tilbake til England. Hvorvidt han hele tiden hadde været i Norge, eller om han forholdsvis snart for derfra til Danmark, lar sig ikke avgjøre. Imidlertid sier sagaene[4] at Håkon

[1] Innhogg og Utsyn, s. 128.
[2] Jfr. Berntsen, Fra sagn til saga, s. 109—126.
[3] Jfr. Sigurður Nordal, Om Olaf den helliges saga, s. 99—100.
[4] Hkr. kap. 185, men særlig Leg. saga kap. 70.

jarl påny gav gull til stormennene for å sikre sig deres vennskap. Samtidig tok han deres sønner som gisler.

Det er på forhånd lite sannsynlig at Håkon skulde ha reist over til England igjen for å hente sin festemø, samme sommer som han var kommet til Norge. Når Knut hadde overlatt ham herredømmet over landet, har han ganske sikkert ikke gitt Håkon tillatelse til å reise tilbake med en gang, så landet blev uten styrer mens Olav ennu bare var kommet til Sverige.

Det fremgår da også av sagaenes beretning at Håkon jarl først fôr over til England og omkom der et år efterat Olav var dradd østover.

Både Ågrip[1] og Theodricus monachus[2] sier dette direkte. Fagrskinna[3] forteller at Håkon drog over til England den sommer Olav forlot landet. Det samme er også tilfelle med Heimskringla[4]. Begge disse sagaer beretter imidlertid at Kalv Arneson var hos kong Knut samme sommer som Håkon druknet. Et kvad av Bjarne Gullbråskald[5] viser at Kalv virkelig må ha været hos Knut. Men da vi nu vet at denne først kom tilbake i 1029, kan følgelig Kalv ikke ha været der før, og Håkon kan heller ikke være død tidligere.

At kong Olavs tilbakekomst til Norge, og hans fall på Stiklestad fant sted i 1030, det er hevet over enhver tvil, selvom ikke alle kilder her stemmer overens. De angelsaksiske annaler har dette år, og det samme er til-

---

[1] Ågrip. sp. 48: en Hákon forsk um várit eptir i Englandshafi.

[2] Mon. Hist. Norv. s. 31: deinde post annum perrexit Hacon in Angliam pro adducenda uxore sua; jfr. også Leg. saga kap. 71: en um sumaret æftir færr Hakon jarl væstr til Ænglanz æftir fæstarkono sinni.

[3] Fagrskinna kap. 28.

[4] Hkr. kap. 184.

[5] Hkr. kap. 183.

felle med Are Frode, den eldste forfatter i den norrøne litteratur[1]. I virkeligheten er 1030 det første helt sikre årstall i vår historie. Det som imidlertid først og fremst gir denne visshet, er beretningene om solformørkelsen under slaget. Dog inntraff denne 31 august, ikke 29 juli[2]. Siden det bare lå en måned mellem slaget og formørkelsen, kunde man lett komme til å knytte de to begivenheter sammen: det var himlens vrede som gav sig tilkjenne da Olav, helgenkongen, falt, som ved Jesu død. Hadde det derimot dreiet sig om et års forskjell, hadde slaget på Stiklestad f. eks. stått i 1029, vilde man neppe ha kommet til å henlegge solformørkelsen til Olavs dødsdag, tidsavstanden vilde ha hindret den umiddelbare forbindelse.

Det må da være riktig at landet var høvding-løst i næsten et år[3]. Olavs fiender ved Stiklestad hadde samlet en stor hær da han kom tilbake til landet. Ryktet om hans tilbakekomst må ha nådd til Norge tidlig på året 1030. Når derfor de angelsaksiske annaler henlegger Håkon jarls død til samme år, må dette være galt. Håkon kunde umulig ha forlatt landet hvis han hadde hørt at Olav kom tilbake. Sagaene må ha rett i, at det var meddelelsen om Håkon jarls død som fikk Olav til å vende tilbake til Norge.

På den måte blir det to år mellem Olavs flukt fra landet og hans fall ved Stiklestad. Det stemmer også med

---

[1] Íslendingabók kap. 8; jfr. kap. 7.

[2] J. Fr. Schroeter, Spezieller Kanon der zentralen Sonnen- und Mondfinsternisse, welche innerhalb des Zeitraums von 600 bis 1800 n. Chr. in Europa sichtbar waren (Kr.ania 1923), s. 34—35 og s. 105. Jfr. Halvdan Koht, Solmyrke i Stiklestad-slage, Olsok, Aarbok utgjevi av Norrønafelaget Bragr, 1924, s. 27 fg.

[3] Hkr. kap. 186, Leg. saga kap. 72.

hvad Legendariske saga[1], Fagrskinna[2] og Theodricus monachus[3] direkte sier.

Således skulde sammenhengen i Olavs siste år bli klar. Da avgjørelsen kom, styrtet den stolte bygning sammen. Knut hadde kjøpt stormennene, sier sagaen. Allikevel var det ikke gullet som gjorde utslaget; det betydde ikke så meget. Det som betydde noe, det var Olavs eget kongedømme. I det lå årsaken til at alle gikk mot ham, såvel Vestlandets storhøvdinger som Østlandets bønder.

ENGLISH SUMMARY.

The purpose of the treatise is to ascertain the chronology and the sequence of events during the last years of the reign of Olav Haraldsson, that is, between the battles of Helgå and of Stiklestad.

In spite of the opinion set forth by professor H. Koht, the author maintains that both Olav and Anund were beaten by Canute the Great in the Helgå. In the letter which king Canute sent to the English people in the spring of 1027, during his journey to Rome, he says that he has repelled the attack of the kings. The battle must thus have taken place the year before, in 1026. After the battle of Helgå Olav returned to Norway. Already in the same autumn, however, he gathered a large fleet in Viken, and with this fleet he moved westwards. In january, 1027, he became engaged in battle with Erling Skjalgsson, the most powerful chieftain of the West Coast, and Erling was killed.

In the summer of the same year, Canute arrived with a big army and navy, to deprive Olav of his kingdom. The latter, who in the meantime had resided on his estates on the West coast, was forced to flee northwards. Because of the rebel army which was moving against him

[1] Leg. saga kap. 69, 71.

[2] Fagrskinna kap. 28.

[3] Mon. Hist. Norv. s. 30—31 og 35.

from the North, however, he had to go on shore in Møre. From there, he made his way across the mountains to the Eastern part of the country, where he had always found his best support. He had thus no intention at all of leaving his kingdom. On the contrary, he continued his efforts to christianize the people In contrast with the general view, the author tries to prove that it was on this journey that Olav christened the powerful Dale-Gudbrand.

When he came down to Oplandene, however, the peasants had risen against him, and he had to flee the country. This happened in 1028. Thus he remained away from Norway for two years before he came back in 1030 and fell at Stiklestad.

SMÅSTYKKER.

9.

Når blev Magnus Lagabøters landslov vedtat på Østlandet?

P. A. Munch og efter ham alle senere historikere har gåt ut fra at Magnus Lagabøters landslov er vedtat på Eidsivating den 2 sept. og på Borgarting den 29 sept. 1276, idet de bygger på at den islandske såkaldte Gottskalks annal, som for dette år vistnok utskriver den tapte Magnus Lagabøters saga, fortæller at kongen i dette år holdt lagting på Eidsvoll og i Sarpsborg, samt på et håndskrift av landsloven, som sier at den blev vedtat på Eidsivating seks nætter før «Mariumesse sidare» i 1277, i kongens 13de år.

Dertil er imidlertid å merke for det første at det i annalen ikke står noget om at kongen behandlet lovforslag på lagtinget, og for det andre at kongens 13de regjeringsår slutter den 15 dec. 1276, så der altså i lovhåndskriftets angivelse er en feil; enten må — som Munch antok — 1277 være feil for 1276, eller det 13de år må være feil for det 14de.

En nærmere undersøkelse av vedkommende lovhåndskrift[1] kan imidlertig kanske hjælpe os. Det fins i det kgl. bibliotek i Stockholm (Cod. C. 17 qv.), er skrevet i begyndelsen av det 14 årh. og har senere tilhørt dominikanerklostret i Oslo. Det er langt omhyggeligere tilpasset for Eidsivatingslagen end noget av de andre håndskriftene, er vel i virkeligheten en direkte avskrift av selve den officielle loven for Eidsivatinget.

Viktige er her navnlig to steder i Prologen. For det første begynder den med en henvendelse fra kong Magnus til «biskop Andres i Oslo, biskop Torfinn i Hamar og alle de mænd som ser eller hører dette brev og er i Eidsivatingslagen», og dernæst tilføier det foran siste avsnit av Prologen: «og derfor ber og påbyr vi Eder, Hr. Andres biskop og Hr. Torfinn biskop og Eder alle tilsammen at I omhyggelig

[1] I Norges gamle Love kaldt Ee.

undersøker hvad der synes Eder å burde ophæves eller tilføies».

Til datering av disse stedene må vi lægge merke til at biskop Torfinn først er blit konfirmeret av erkebiskop Jon og innviet til biskop i begyndelsen av 1278[1]; ved avslutningen av sættargerden i Tunsberg 9 aug. 1277 er han neppe engang valgt, siden han ikke nævnes som tilstedeværende. Naturligvis kunde det tænkes at han er blit valgt mellem 9 aug. og 2 sept. 1277, og der er altså en mulighet for at denne prologen kan skrive sig fra dette år; men det rimeligste turde dog efter dette være at den ikke er ældre end fra 1278.

Under enhver omstændighet må vi opgi enhver tanke om å bruke annalnotisen for 1276 til å datere vedtagelsen av loven, og dermed bortfalder i virkeligheten også ethvert holdepunkt for en lovvedtagelse på Borgarting, idet håndskriftene av Borgartingsloven, såvidt man kan se av utgaven i Norges gamle Love, ikke synes å være hvad man kunde kalde «officielle utgaver», men mer eller mindre unøiaktige avskrifter efter Frostatings- eller Gulatingsbøkene. Munch[2] er inne på den tanke at loven kanske slet ikke har været vedtat på Borgarting; han opgir den igjen, fordi han vil bruke annalnotisen om 1276; men da det, som vi har set, ikke kan gjøres, tør det kanske være det riktigste å holde fast ved Munchs første tanke.

Til større sikkerhet vil man imidlertid her først kunne komme, når vi får opstillet en virkelig stamtavle for de viktigste lovhåndskriftene. Dette vilde være av stor betydning også for andre undersøkelser, og kan sikkert gjøres. Det ovenfor omtalte håndskriftet av Eidsivatingsloven viser meget stor selvstændighet, ikke bare ved de steder, vi har citert, men også ved bruk av enkelte ord som ellers er fremmede for lovsproget (goðgerning, vigvǫllr o. fl.), og tildels ved ordningen av stoffet. Men også andre av håndskriftene har tydelige eiendommeligheter, som gjør at man temmelig rask vil kunne komme ialfald til en foreløbig gruppering.

E. B.

---

[1] Kolsruds bisperegister i Dipl. Norv. XVII.
[2] DnFH IV/1, s. 575.

10.

Sigurd Brænder.

Akershusregistret av 1622 omtaler blandt Hovedøklostrets breve (nr. 937):

Itt lidet *pergamentz* breff med denne *inscription:* H. Hagen Hagensen och Siguard Jarll, broder Joen konges, liudendis om Hoffuidøe closter och dedtz goedtzis beschermelse, som iche er *daterit.*

Den Jon konge som her er nævnt, kan ikke være nogen anden end Jon Kuvlung (1185—88), som vi vet har utstedt også andre brev til fordel for dette klostret (Akershusregistret nr. 1344). Side 192 mener utgiveren av registret riktignok å burde forklare «Sigurd jarl, bror til Jon konge» som «Skule jarl bror til Inge konge»; men det forekommer unektelig som en meget hårdhendt rettelse, hvis man ellers kan komme til en forklaring; og det kan man nok.

Jon Kuvlung hadde nemlig, som vi vet fra Sverres Saga, en bror ved navn Sigurd; sagaen kalder ham Sigurd Brænder, og forsøker å vise at han ikke var den, han gav sig ut for[1]. Han hadde været hos kong Jon, som anerkjendte frændskapet, og selv om ikke sagaen kjender til at han gjorde ham til jarl, ligger dette dog meget nær å anta.

Hvis dette èr riktig, har det sin interesse ikke bare som korrektur til Sverres sagas fremstilling av forholdet mellem Jon Kuvlung og Sigurd Brænder, men også ved å vise hvorledes Håkon Håkonsson har været nødt til å stadfæste regjeringshandlinger av de vikske motkongene

E. B.

---

[1] A. Chr. Bangs gjetning at han var den forhenværende prest i Oslo stift som omtales i et pavebrev av 1190 (Hist. Skr. tilegnet L. Daae, s. 108) er helt ubegrunnet.

11.

Fra Jemtlands siste norske tid.

To dokumenter, meddelt ved *Edv. Bull.*

For sin optræden under Kalmarkrigen — eller Baltzerfeiden som den her kaldes — blev jemtene straffet meget hardt av den danske regjeringen[1], og endnu ti år senere var tilstandene i Jemtland, som det fremgår av de her meddelte dokumenter[2], i mange henseender meget fattige og dårlige, selv om man naturligvis aldrig skal ta en klages ord altfor bokstavelig.

Den første skrivelsen er av 19 febr. 1623 og lyder således:

Stormegtige høigbornne første och herre, her Christian denn fierde, woris allernaadigstte herre och konningh, Gud allermegttigste beuaare hans kongelig mayttzs: med ett languaarige och lychsalige regimentte ynskett. Er vij fattige bedrøffuede och ellenndige menige bønnder och wndersaather i Jempttelandt boenndis paa thet allervnderdanigstte och ydmygligstte begierenndis, att hans kongl: maytts: for Jesu hellige dødt och pine skylldt milldeligen aff miskundhed villde werdis thill att høre och andsee denne woris høig nødtthrengennde och ydmyge bøn och supplication:

Efftersom oß fattige follck strengeligen andmodis och kreffuis for thuende aars søllff schatter, thuende aars landgielldt, thuende aars thiennde korn, med alld anden kongelig rettighedt, som thill høgbe:[tte] kongl: maytts: vdj nestforleden feigde schulle weritt wdgiffuen, och dogh iche eptter kommitt er,

Saa haffuer thet sig saaledis thilldragett, att der fegden begynttis, rømbde vij en stor partt offuer thill Norge her fraa landett met wortt krigs follck wnnden fiendernne, fraa alltt thet vij eigde, och motte gaa i Norge, gaardt fraa gaard, som andre bæthler om hiellp thill voris wnderholding saa lenge fegden waarede, saa vij diß emeden jnthett haffde (eptter kongl: maytts: sølffschatte breff att skatte aff) eller giøre korn thiennde aff, som andre cronens leiilendiger, huuse

[1] Hist. Afhandl. tilegnet J. E. Sars, s. 37 f.

[2] Originalene i det danske riksarkiv, Danske kancelli, indlæg til norske missiver, 25. juni og 16. nov. 1623.

eller ødegaardzs mendt haffde i Norge, men en partt aff voris gaarder ødelagtt aff fiendernne, ja ved denom heele Vnder Agger prestegielld, miesten met hoffdkiercken affbrentt, och huis gaarder saa iche aff fiendernne var ødelagtt, de var aff dem sellff brugett och besiddett i voris fraauerillße, saa vij sellff inthett afflede, huor aff vij nogen thiennde giøre kunde. Jttem en partt aff jemptterne med quinder och børn paa samme deris rømningsreyse bleffue døde i fielldett aff hunger, frost och kulld, paa thet att den iurament, som vij høgbe:m voris allernaadigstte herre och konning soerit haffde, iche ved oß schulle offuerthrædis. Huad belanger alle voris løßøre samptt korn sæden, der den stod och vexste, daa vij rømbde, bleff thill priiß aff fienderne erøffritt och aff deris hester nederthramppet, førin vij kunde faa den fraa jorden att thiennde aff. Siden haffuer mange vnge mend nu eptter fegden, som iche soer de suendske, bygslett mange gaarder paa ny aff kong: maytts: ombudzmendt, huillcke gaarder de huercken besad i fegden eller haffde daa nogen gauffn der aff, ey hellder var odells borne der thill, men de odells mend, samme gaarder besad i fegden, ere nu en partt døde och inthet gottz eptter findis; en partt gaar och thigger for huer mandz dør, och en partt haffuer opgiffuitt sig formedellst allerdomb, siugdom och fattigdomb skylld thill syttnings meniske[1], som regnis for allmiße follck. Och der fegden haffde ende, bleff vij, som iche soer suendsken eller var knegtter, aff kong: may: thil naade thagett och paa voris odells gottz frj giffuen. For huillckett Gud allermegtigstte hans kongl: maytts: riglig beløne.

Wij andre, som igen bleffue her i landet, bleff aff fienderne hastig offuer iiledt, och en partt paa woris rømningsregse igen aff denom fengseligen optagen, saa vy entten motte gaa dennom thill hande eller vy met quinder och børn ødeliggis eller ochsaa fengselligen bort føris. Och emedler thid de haffde magtt offuer oß, bleffue vij i mange maade ved store skatter samptt stor thirannij bethyngget, saa de

---

[1] Ordet *sytning*, forsørgelse, kjendes neppe fra middelalderen fra andre norske dialekter end netop jemtlandsk; se D. N. III 884.

annammitt baade søllffschatt, stor brendschatt och alld korn thienden aff de gaarder, som iche var affbrenntt eller ødelagtt. Och der fegden fick ende, bleffue vy for voris forseelse, der soeritt haffde, aff kong: maytts: och hans maytts: høyuiße raadt thilldømptt att miste voris odells gottzs; thill med motte kiøbe voris fred igen. Hvorfore woris allernaadigste herris commissarier afftinggede met oß i fred kiøb eptter en huer sin yderste formoue och derforuden alltt woris odells gottz, arff och eyendom vnderschreffuen bleff kongl: maytts: och cronen fraa oß och vore eptterkommere thill euigh thid for aarlig landskylld thill cronen. Siden haffuer vy och mist (for samme forseelse) alle voris gode gamble priuilegier, vy aff salige och høiglofflige konger i Danmarck och Norge naadigstte (formedellst diße smaa frost jorder her i landett) giffuen var. Huorfore voris ydmyge, vnderdanigstte och store nøduendige bøn och begiering er thill høigbe:[m] woris allernaadigstte herre och konningh, att hans maytts: aff miskundhed och barmhierttighedt for Jesu Christj hellige bittre och w-skylldige dødt och pine skylld naadeligen villde andsee voris store nødt, fattigdom och ellendighedt, att vy j nogen maade, huad Gud skyder hans kong: maytts: i sinde, motte forskonis for for:[n] store vdgifft, som vy iche formaa att vddrage; vy ville gierne huer eptter voris fattige effne wdgiffue thill voris kiere førige landzherre, welb: Stheen Bille, saa hans welb: kunde komme skadisløst fraa de tho aars affgifft her aff landett j fegden, som er xij[c] dr., dog thet vill fallde osß thungtt noch. Gud skall viide, huor gierne vy villde vdgiffue thet miere oß forekreffuis, om voris formue der thill kunde strecke; thj oß er thungt noch at ihob samble den konglig rettighedt oß nu aarligen forkreffuis, thill huillchen vy en partt maa reigse thill Norge och i ett fremmett kongerige, Suerrig, och met voris arbedt der forthiene oß pennge, fordj her føris moxen ingen pennge ind j landett. Milldeligen och for Christj skylldt andseendis voris store fattigdom, j thet mange aff oß, som nu allerrede maa bruge furre barck thill brødt, indtill thet ny korn igen vaxer, och mange ere bortt skylldig store restanttzer thill voris fogder for kongl: maytts: rettigheder, som de haffuer giort forlagh paa met pennge vdj kongl: maytts: offuerleuerede regenschaber och der en partt begierer, att fogden for saadantt villde ved vorderingh søge deris boe, daa

findis der inthett hoß manggе vden stor gielld och nogle nøgen børn. Om huillcken leiilighedt och fattigdom nu voris kiere landzherre, welb: Thage Thott, samptt kong: maytts: fogd her i landett saauell som alle voris sognеprester, der daglig omgaais met oß, nochsom vitterligtt er, saa Gud allermegtigstte for alle skall allene omkiennde, att dersom her vdj ingen forlindringh ske kunnde, nødis vy thill mange att drage aff med høstruer och børn fraa huuß och gaard och siden gaa att thigge. Derfore begierer vy elendige follck for Jesu Christj dødt och pine skylldt naade och iche retten, och att her paa motte giøris nogen skillsmis paa de affrømbde eller for:n ny andkomne bønder, der nu eptter fegden gaarderne bygslett haffuer, och ey soer suendschen, frem for de, der soer dennom och gaarderne besadt i fegden. Foruenttendis herpaa ved neruerende voris vdskickede budt, Jens Michellsen Aarhuuß, ett naadigtt och milltt andsuardt, huor eptter vy vnderdanigstte kunde haffue oß att forholde. Gudt allermegtigstte vill herfore hans kong: maytts: rigligen baade her och siden vdj himmerige belønne; samme herre och Gudt vill vy och paa thet aller vnderdaanigstte og ydmygligstte haffue hans høye førstelige naade euindeligen befallett thill itt lychsalligtt och languaarigtt regimentte ynskett. Och dis thill ydermiere vindisbyrdt haffuer vy vnderschreffne 28 lensmend och lagrettis mend, som ere tho mend aff huertt thinglagh paa voris eigen och mennige mandz vegne i Jemptelandt voris zignetter her vnderthrøigtt. Actum landzthing, som hollttis paa kongens gaardt i Jemptland, den 19. februarij 1623.

E: kongl: maytts: ydmyge och thropligttige wndersaatter och thienere alethid

Errich Westerhuuß och Errich Ollsen Valle aff Sunde thinglagh, Kielldt Staffnes och Peder Pedersen Opne aff Reffsundz thinglagh, Errich Kielldsenn Gryttenn och Olluff Mogennsen Helle aff Brøndflodz thinglagh, Anders Chrestensen Mou och Peder Gieronimußen Strømb aff Hammerdalls thinglaugh, Esbiørn Kulldstedt och Niells i Suidj aff Ragens thinglagh, Mogens Andersen Søffre och Anders i Priisgaardt aff Liidz thinglagh, Sunduiß Ollsen Skocku och Thosten Pedersen i Berg aff Bergs thinglagh, Anders Ollsen Helleback och Anders Pedersen Bottaasß aff Ouigs thinglagh, Peder Jen-

sen Hoff och Errich Gudmondsen Sallum aff Hackaaß thinglag, Peder Andersen Thrapnes och Halluordt i Byen aff Halldens thinglagh, Jens Restadt och Jens Hammer aff Vnder-Agger thinglagh, Bentt Klug och Errich Gregersen Vanggen aff Allsen thinglagh, Errich Staffre och Thorben Wogaardt aff Offerdalls thinglagh, Errich Smidzaaß och Errich Backe aff Rødens thinglagh.

[28 Bomærker.]

[Paa bagsiden:] Jemptternis met herdalingernis andlangende.

Den 25 juni samme år ekspederes regjeringens svar, som går ut på, at de som ikke har svoret til svenskene, skal fritas for de to års resterende sølvskat[1].

Det andre brevet er fra lensherren Tage Thott til den danske kansler, datert 14 april 1623 og lyder slik:

Minn ganndsche wennlig helßenn nu och aldtidt forßenndt medt Gudt aldermegtiste. Kierre herr canndtzler, synnderlige thill forladenndes goede wenn och broeder. Betacher ieg canndtzlerenn paa det alder uennligste och giernne for manngfoldig beuiste welgierninger, huilchet ieg alle minne dage aff yderste formouge will finndes redebornne att forschylde wdi alle di maader, ieg wed candtzleren kannd haffue ere, thienniste och goede aff, som iegh mig pligttig kienndes.

Dernest kierre her canndtzler, synnderlige thilforladendes goede wenn, giffuer ieg canndtzleren paa det wennligste thilkiennde, att mig aff jempterne er foregiffuedt, att di schall haffue hafft enn lanndschraa[2] ahnrørenndes lannd-merchenn och grenndtzernne emeldum Jempttelanndt och Suerrigh, huilche lanndschraa medt dj anndere Jempttelannds breffuer och previlegier schall werre thil Kiøpenhaffuenn nedersenndt, och formedelst derres affaldt bleff forbrutt, saa de nu iche ved denn rette lanndmerche, huorwitt grenndtzernne wdstrecher, och jempterne saa vell som herdalingernne sigh nu der offuer beklager, att suennschenn schall jnndvelde sigh offuer landmerchett jnnd vdi

[1] NRR. V 311 f.
[2] Om denne se Hist. Tidsskr. 5. R. VI s. 285—95.

derres march och leigmaall, dennom der paa forhenndring at giørre. *[Ihm: Vill føres vinder och gamle documenta opsøgis, som endnu y landet er, och siden forordnis commissarii paa begge riges vegne. Peder Gallt*[1] *kunde derom anfordre, dog atte suenske midler tid fra holdis att tilholde sig videre end de altid i possessione haffuer hafft.]* Deremodt beklager suennschenn sig vdi lige maade, att jemptterne schall giørre dennom indpas paa derres marcch, endogh der aldeles indted wist er, som manndt kanndt erfarre wdaff, huor denn rette lanndmercke er eller huor witt grenndtzernne wdstre[c]her, huoraff der kunde forfarres, huilche aff parternne der giorde hinn andenn wrett. Huorfor ieg paa dett wennligste begierer, att canndtzlerenn wille welgiøre och lade søgge eptter samme lanndschraae jblanndt dj Jemptttelannds breffue. Om denn kunde findes och bliffue opschichett, [*findis icke; och c....*[2]] kunde dermed stoer jrinng och wenighed bønnderne emeldum nederdempes, thj en suennsche herremanndt wed naffn Carell Boennde, som er lensmanndt indenn grenndtzernne, schall och werre i raadett, haffuer schreffued mig thill, att dj suennsche bønnder sig høygeligenn beklager offuer di norsche, eptersom ieg herhoß sennder canndtzlerenn hanns breff mig tilsch:^{tt}; [*Komb icke fremb*] thuert emod igienn klager konng: may: wnndersaatther lige saa haart paa denn anden side, att dj suennsche med geualdt, med werge och wabenn driffuer dem aff marchenn. Jligemaade er der it laxe fischenn i Jempttelannd, som bønnderne eigede thill odell, føer di forbrøed derres frjheder, wdi huilchet fischen di suennsche bønnder wde med grenndtzen formedelst gifftermaall met di jemptter haffuer bekommed nogle parter; och epterdi jemptternne nu haffuer forbrutt all derres frjhed thil samme fischenn formedelst derres affald i feigdenn, formenner ieg di suensche ochsaa bøer med ald billighed derres at haffue forbrutt, epterdi de ingen herlighed der aff giøer konng: m^{s} vdi Dannmarch. [*er icke gaaen domb y for høigste rett; er och en diversus casus.*] Ehr ieg hervdinden ochsaa candtzleres goede raad och betennchennde begierenndes, thj ieg jdelige aff di suennsche ahnmodes om samme fischenn,

[1] Den senere berømte admiral Peder Galt sat i årene 1621—24 i stillingen som den første faste danske agent i Stockholm.
[2] Den paabegyndte passus er ikke fuldført.

huilchett ligger paa konng: may: grund aff Danmarch, och thøer ieg iche thilstede denom nogenn frjheder her inde i kongenns lannde, førend ieg der om faar hanns may: naadigste wilge att wide. Och om end schønndt worres laugmanndt haffuer kiendt dj suennsche der fra, saa vill di dog ingen lunde lade dennom affuisße, menns endeligen vill holde dennom thill denn frjhed, huilchett ieg neppeligenn throer denom gelinger, jbesynnderlighed epterdi de ingenn herlighed der vdaff giøer eller wdgiffuer thill worres konge. [*Ihm: De suensche burde steffne laugmandens domb for k: m: vden det ved grendzen skulle behandlis.*]

Herhos giffuer ieg och canndtzlerenn ganndsche wenligen at vide, at vdi senniste feigde thidenn emeldum Dannmarch och Suerigh haffuer der werrett enn fattig prestemannd vdi Jemtelanndt nest vde emod grenndtzen thill enn affside boenndes, wed naffnn her Søffrenn Pederßenn, som denn thid war sogne prest wdi Raffuenn. Och der krigs folchenn hannom waffuidendes schall haffue draget wdaff Jempttelanndt offuer thill Norge, schall hanns quinde haffue liget wdi barsellsenngh; ehr fiennderne sidenn hasteligen jnndfaldet der i landett och betreffed hannom i prestegaardenn, saa hannd iche er kundt kommed thill at enndtvige, som hannd giernne schall haffue willett, och er saa bleffuenn ved gieldett vdi midler thid suennschenn haffde lanndett inde. Sidenn den thid feigdenn haffde ennde och Claus daa med di anndere commissarier war der vdi lanndet indreixt, er hannd bleffuenn lanndliust och iche maate bliffue vdi Jemptelannd, formedelst at hannd haffde gaaed suenschenn thilhaande, wannseet hanndt sig høygligen wndschylder dett iche schall haffue gioert wdaff frj forsett, menns aldeles der thill nødtuungenn. Ehr saa reixst der fra ad Suerrigh, huorsomhelst hannd sidenn haffuer verrett, och der endnu er, enn sognne prest. Nu forledenn winter ieg war vdi Jemteland at vissitere haffuer hannd mig besøgtt och sin elenndige thilstand med gredende thaare thilkiennde giffued, med allerstørste ydmygh och wnnderdanigstt begierinngh, att hannd maate forløffues at komme vdi sit fedreneland at bliffue, thj hannd megett heller ville werre her en klocher eller sogene degenn end som en sogne prest, som hannd nu er, wdi fremmede lannd. Och siunes hannd at werre en smuch, fattige, stille manndd, och er en jnndføede føennboe. Och haffuer hannd it gaatt

wendesbiurd wdaff bønnderne vdj Jempttelannd, som hannd war sognne prest thil forne, att hannd schall haffue forholdenn sig vdi leffnet och lerdom som en rettsindig pastor burde och well ahnstoed. Beder der for ganndsche wenligen, att candtzler wille welgiørre och ahndrage hanns sagh for konng: mays:, eptterdi hannd iche med frj forseett schall haffue gaaed suennschenn thilhaannde, menns aff fiennderne hasteligen er offuerfaldenn, och formedelst hanns quindes suaghed iche schall haffue kunde kommed thill rømings, ej heller at haffue werred beuust, dett di norsche krigs folch war affdragenn, och derfoer med høstrue och mannge smaa børenn bleffuen hoß fiennderne ahnholdenn, om det var mougligtt hanns maytt:s naadigstt ville beuilge hannom att komme her vdi sit federnne lannd igien at bliffue boenndes, och om nogen rinnge kald och leiglighed her i lehnnet vdi frembtiden kunde bliffue ledigtt, hannd da der thill igien maatte forhielpes. Her vdi giøerer canndtzleren en megett store welgierningh emod denn fattige mannd. Och begierer wenligenn herpaa çanndtzlerenns goede resolution.

Jlige maade giffuer ieg her canndtzler ganndsche wenligen thilkienndde, att nogenn cortt thid forledenn er sig thildragenn enn drabs sagh vdi Jempttelannd, *[Ihm. Siunis att werre waade, om saa er tilgangen]* saa at der haffuer verrett thuennde smaa wmynndige drennge, huer paa 12 aars alder, som haffuer forsamblett sig paa enn gaard thilhobe vdi Hammerdall ehnn sønnddaug wnnder predichenn der ald folchen war dragenn thill kierchenn, och er indkomenn med huer anndere i stuuen, huor der hengde paa wegen en lad bøsße, huilche bøsße denn enne lidenn drenng, nemblig Peder Pedersenn, schall haffue nedertagenn aff wegenn och holdenn denn først op thill loffted och siden lagtt denn neder paa bennchen igienn, der eptter opspenndt samme bøsße, och er denn strax løßgangenn, och der med schutt denn anden lidenn drengh ved naffn Jørgenn Oelsenn, som stoed wed bencken for endenn paa bøsenn, jgienem hoffuedet med 2 loed, som bøsen war lad med, sig waffuidendes, at samme bøsße war lad, och aldeles indted fenng krued der paa haffuer werret. Huilche leiglighed candtzleren aff hoßføygede things vinnde selff viderre kannd forfare. [*Tingsvidnet er der ikke.*] Och haffuer der ingenn verrett thilstede, der samme wlyche er scheed, wnndertagendes en anden liden

wmyndige drenngh, wnngeferlig 14 aar gammell, som haffuer wonndett i samme sagh, att dett lige saa thill gich som forberøertt er och att samme drennge aldeles ingenn fienndschab eller w-uilighed med huer andere haffuer hafft. Huilchenn sags leiglighed for 12 mennd haffuer werrett indfunden, och effterdi det er enn ganndsche wannschelige sagh, haffuer di aff migh verret begierenndes, att ieg der om thill hoffue ville nedschriffue, och med domb lade beroe, jnndtill nogenn giennsuar igienn op komb. Beder der for gandsche giernne, att canndtzleren her vdi wille lade migh sinn meninngh wide, huorledes med samme drenngh forholdes schall, epterdj de var børenn paa alle sider.

Sammeledes, kierre her canndtzler, ehr for mig wdaff mannge i Jempttelannd klageligen thill kiennde giffuedt, huorledes att denn thid konng: may: loed jnndschicke commissarier i Jemtelannd, epter krigenn emeldum Dannmarch och Suerig haffde ennde, att ahnschriffue derres jorde guods, som haffde sorred suennschenn, ehr paa mannge attschellige steder wdaff smaa och wmynndige børenns formynder angiffued børnenns odels guods, som .dennom arffueligenn er til faldenn, att schulle verre forbrutt, paa dett formynderen med saadann wnnderfundighed sielff sidenn haffuer kund bekomme goedtzet thilfeste, och der offuer ladett dett med falschhed indschriffue wdi protocolen wnnder konng: may: [*Ihm. Saadant er directe mod kong: may: nadigste vilge, mening och befalning; och er stor vnderfundighed, om saa er tilgaaen.*] Nu børnenn er kommed thill derres mynndige aar och laugalder, ahnholder di om samme derres goeds, som formynnderenn dennom saa wlougligenn schall haffue ladett fra schriffue, och eptterdi dett er indschreffued wnnder konng: may:, haffuer iegh der ved ej noget kunde giortt, menns dog ladett formynderen derom thiltalle, att epttersom dj de fattige smaa wmynndige børenns guods (thill derres egenn nytte och fordeell) saaledes haffde ahngiffued, paa dett dj for byxell selff kunde bliffue det megttig at bruge och besidde, saa er der dog ingenn aff samme mennd, som haffuer wdi formouge att kannd indstaa børnenn for derres schaade och wlouglige wergemaall, huilchett de widst med rette burde att giørre, dersom di ellers der thill haffde effnne och raaedt. Haffuer der forre samme børen paa dett

ydmygeligste werred aff mig begierenndes, jegh derom paa derres wegnne wille nedschriffue thilhoffue, huorfor ieg beder canndtzleren gandsche giernne att wille welgiørre och des leiglighed for konng: mayett:s ahnndrage, om hanns may: naadigstt ville beuilge dj fattige folch (som kannd giørres beuißligtt ad haffue werred smaa och wmynndige børenn i feigdenn) och derres goeds aligeuell formedelst derres formynnders wnderfundighed att schall werre schreffued wnnder kongenn, dett denom igienn maatte løssgiffues eller huorledes der med forholdes schall. Jegh formoeder paa forberørtte pungtter resolution at bekomme, schall ieg migh wnderdanigstt der eptter haffue at rette. Och vill iche lennger opholde canndtzleren med denne min schriffuelse, menns her med will haffue canndtzler Gud aldermegtigstt thill siell och liff euindeligenn befahlett. Actum Thrundhiems gaard denn 14. aprilis anno 1623.

Thage Thott And[ersen]
egen handh.

[Udskrift:]

Erlig och welbiurdige manndt, her Christiann Friis thill Kragerup, rider, kon: may:s canndtzler, Dannmarches riges raaed och høffuedsmannd paa Kiøbenhaffns slott, minn synnderlige tilforladenndes goede wen, ganndsch wennligen thilsch[reffue]tt.

[Brevlukkende Laksegl: Thage Thotts Signet.]

Under 16. nov. 1623 får Tage Thott regjeringens svar som er imøtekommende på næsten alle punkter; således sendes op til ham en utskrift av grænsebestemmelsene; derimot nævnes ikke den stakkars prestemands sak[1].

---

[1] NRR. V 343 f.

LITTERATUR.

Fredrik Scheel, Lagmann og skriver. Rettsliv i Norge i det 16de og 17de århundre. (Kristiania 1923).[1]

Forfatteren har hentet emnet for sin avhandling fra det 16. og 17. århundres norske historie, det tidsrum da kildene begynder at flyte så vidt rikelig, at det blir mulig at gi en nogenlunde fyldig og indgående karakteristik av retslivet og dets utvikling. I den henseende ikke mindst er emnet heldig valgt. At det er en historiker, og ikke en jurist av fag, som har tat det op til undersøkelse, er der neppe nogen grunn til at klage over; ti retslivets og retsinstitutionenes utvikling er en viktig side ved den almindelige historie og bør granskes ut fra almindelig historiske synspunkter og efter almindelige historisk-metodiske principper. Hermed skal det dog ikke være benektet at en speciel juridisk erudition kan være ønskelig ved siden av den filologisk historiske utdannelse.

Når forf. kalder sin avhandling »Lagmann og skriver«, er dette, som det synes, mest sket av bokhandlermæssige hensyn, for at skaffe sin bok en velklingende titel. Ialfald dækker den ikke bokens indhold. Ti vel indeholder den et eget avsnit om de første sorenskrivere; men om lagmændenes og lagtingenes virksomhet findes kun en del spredte oplysninger, ingen sammenhængende undersøkelse. Dette må beklages, fordi en sådan undersøkelse netop i denne periode vilde hat megen interesse og hadde høvet godt inden denne avhandlings ramme.

Idethele savner jeg ved bokens komposition avrundethet og indre enhet. De forskjellige avsnit dreier sig vistnok alle

[1] Anmeldelsen er en gjengivelse av mit indlæg som første opponent ved statsarkivar cand. mag. Fr. Scheels doktordisputats den 11. februar 1924. *O. A. J.*

om retsforhold i et bestemt tidsrum og er forsåvidt beslegtet; men de uttømmer langtfra emnet, og den tråd, som skulde ha forbundet dem, er likesom flere gange klippet over. De forskjellige avsnit er ikke formet og gruppert således, at de kaster lys over et bestemt problem eller kompleks av problemer, men er nærmest en række særundersøkelser uten nogen sterk og tydelig indre sammenhæng. Dette er ikke alene rent formelt set en svakhet ved avhandlingen, men får også til følge, at undersøkelsens hovedresultat blir nokså magert.

Denne indvending mot avhandlingen som helhet hindrer imidlertid ikke, at de enkelte avsnit kan være både indholdsrike og velformede. Ikke mindst gjælder dette indledningen, som med utgangspunkt i Norges retslige stilling omkr. 1537 gir en utsigt over almeneuropæisk juridisk videnskap og retsfilosofi i det 16. årh.; den vidner, forekommer det mig, om klar tænkning og godt kjendskap til retshistorien; men allerede her møter vi en brist i forf.s opfatning, som gjør sig gjældende også senere i avhandlingen. Han ser lovgivningen i de forskjellige tidsrum væsentlig som utslag av de styrendes større eller mindre initiativ, aktivitet og begavelse for den art regjeringsvirksomhet og av visse tekniske forutsætninger som administrationens ordning o. l. (se f. eks. s. 7, s. 95—96 og s. 124), og har ikke den fulde forståelse av, at lovgivningen, forsåvidt den da er noget andet end eksperiment, springer ut av folkenes behov og er et produkt av den vekst og omdannelse, hvori ethvert friskt og levedyktig samfund befinder sig. Karl Marx har uttrykt dette skarpt i følgende sætninger:

»Die Gesellschaft beruht aber nicht auf dem Gesetze. Es ist dies eine juristische Einbildung. Das Gesetz muss vielmehr auf der Gesellschaft beruhen . . . . Sobald das Gesetz den gesellschaftlichen Verhältnissen nicht mehr entspricht, ist es nur noch ein Ballen Papier. Sie können die alten Gesetze nicht zur Grundlage der neueren gesellschaftlichen Entwickelung machen, so wenig wie diese alten Gesetze die alten gesetzlichen Zustände gemacht. Aus diesen alten Zuständen sind sie hervorgegangen, mit ihnen müssen sie untergehen. Sie verändern sich notwendig mit den wechselnden Lebensverhältnissen.« (Karl Marx vor den Kölner Geschworenen, Berlin 1895, p. 15).

Tingen er her sat på spidsen; men i hovedsaken gir citatet uttryk for en fuldstændig riktig iakttagelse. Det er netop i samfundsforholdene vi må søke lovenes primære og viktigste årsak; lovgiverens egenskaper m. v. har naturligvis også sin betydning, men kommer først i anden række. At forf. ikke har et tilstrækkelig åpent blik derfor, trær frem også i de mere specielle avsnit, f. eks. i hans omtale av lovenes tilblivelse i det 16. og 17. årh. Forf. søker ophavet til dem omtrent utelukkende hos de regjerende; en gang (s. 20) medgir han, at borgernes sendebud til kongen i Kjøbenhavn kan ha hat nogen betydning, og peker på at det store privilegiebrev for Bergen av 1541 er fremkaldt ved et slikt besøk av borgerfuldmæktige; men ellers gir han ikke plads for tanken om undersåttenes indflydelse på lovgivningen i dette tidsrum. Og dog var denne indflydelse i virkeligheten meget stor for alle stænders vedkommende. Ikke alene tar en mængde reskripter fra denne periode sit utgangspunkt i bønders og borgeres supplikatser, også herredagenes retterbøter er ialmindelighet direkte fremkaldt ved undersåtternes klager og forestillinger, og det samme gjælder i ikke liten utstrækning de store forordninger fra dette tidsrum som Truid Ulfstands og Claus Bildes reces av 1539, Jørgen Lyches m. fl.s reces av 1568, Bjørn Anderssens av 1578 o. s. v., for ikke at tale om privilegiebrevene for adel og borgere, for bønderne i de forskjellige len og bygdelag o. s. v. Hvor man har anledning til at sammenligne reskripter og forordninger med de supplikatser, som har git anledning til dem, vil man se, at de som oftest stemmer overens både i indhold og ordvalg. »Loven« er i hovedsaken kun en gjengivelse av supplikatsene. Hvad herredagenes retterbøter angår, bygger de, som bekjendt, i hovedsaken på landsloven og ældre retterbøter og forordninger; men deres fortolkning av disse er sterkt påvirket av øieblikkets behov og almuens klager, og netop som fortolkning av de ældre love, som anvendt jus, får de ofte en værdi, som nærmer dem til positiv lovgivning.

Under denne synsvinkel bør, tror jeg, også den bekjendte indtrængen av dansk ret i dette tidsrum delvis sees. Det norske samfund befandt sig netop i det 16. og 17. årh. i rask omdannelse og vekst ved opkomsten av nye næringsveie og nye samfundsklasser. Den gamle lovgivning fra det

13. årh. strakte ikke til eller passet tildels ikke længer, var blit forældet, som man sier. I stedse flere tilfælder kunde man i den ikke finde noget holdbart grundlag for retterbøter og domme. Det var derfor ganske naturlig, og endog nødvendig, at man grep til fremmed ret, som var skapt over de samme samfundsformer som de der nu vokste frem også i vort land, og indtrængen av dansk og tysk ret i Norge var dermed en selvsagt ting. At indsættelsen av danske dommere har medvirket til dette resultat er vistnok riktig, men er ikke hovedårsaken. Den fremmede rets indtrængen er også ældre end reformationen. Spørsmålet kunde trænge en særundersøkelse langt mere indtrængende end den forf. har viet det. For at nå videre end L. M. B. Aubert allerede har nådd i sin store avhandling om de norske retskilder og deres anvendelse, måtte retsprotokollene fra denne periode nøie undersøkes.

Det er idethele en hovedindvending, som kan rettes mot forf.s arbeide, at hans kildestudier ikke er omfattende nok. Han har hovedsakelig bygget sin avhandling på de trykte aktstykker fra perioden, og disse gir ganske vist et i og for sig betydelig og viktig materiale; men uttømmende er det selvfølgelig på langt nær ikke; det kunde derfor ha været al opfordring for forf., som selv er arkivmand, til at utdype sine undersøkelser gjennem arkivstudier. Helt har han ikke forsømt dette. Særlig fra det 17. århh. er adskillig utrykt stof benyttet; men hans arkivstudier er dog idethele nokså begrænsede og har tildels en nokså tilfældig karakter. Også den trykte historiske og retshistoriske litteratur vedrørende dette tidsrum kunde han med fordel ha rådført sig med i større utstrækning end han har gjort. Han kunde derved ha undgåt en del misforståelser. Jeg skal nævne nogen sådanne.

Side 25 omtaler forf. den forsamling, som antok den danske kirkeordinans for Oslo og Hamar stifter som en stænderforsamling. En stænderforsamling er imidlertid, hvad enten der er tale om riksstænder eller provinsstænder, en organisert forsamling, hvor sedvanligvis adel, geistlighet og borgerstand, i Norge som oftest også bønderne, er repræsentert, de tre sidstnævnte stænder ved valgte deputerte, forsynt med fuldmakter. Til møtet i Oslo var der imidlertid, som forf. riktig går ut fra, ikke indkaldt nogen repræsentanter

for borgere og bønder; men en del almue var tilstede i anledning av herredagen. »Adel og lagmænd«, som pleier at være første stand ved alle norske stænderforsamlinger fra denne periode, er betegnende nok, ikke engang nævnt. Møtet må nærmest betegnes som en kirkeforsamling, hvor clerus spiller den avgjørende rolle, mens populus er repræsentert av en tilfældig sammenstimlet mængde.

S. 53 sammenligner forf. herredagstiden med riksrådstiden i den senere middelalder og hævder, at herredagene viser en større aktivitet og en større lydhørhet i retslig henseende, end riksrådet i sin tid hadde gjort, og det høres rimelig ut, skjønt vi vet altfor litet om riksrådets dommervirksomhet til at spørsmålet tilfredsstillende kan besvares; men når forf. derefter sammenligner herredagstiden med fremtiden og finder, at »de praktiske tarv i herredagstiden hadde betingelser for at bli varetat på en bedre måte end under suveræniteten, da alle bånd var knyttet sammen i et andet lands hovedstad«, synes denne hans dom at være mindre vel begrundet. Herredagene holdtes, som bekjendt, kun sjelden, omtrent hvert tiende år; deres fornemste dommere var danske mænd, riksråder opsendt for anledningen, og de måtte få fra hånden en stor mængde saker i en fart; der blev ofte ikke tid til ordentlige undersøkelser. I denne henseende betegner indførelsen av de varige, norske overretter, overhofretten i Kristiania og senere stiftsoverrettene, et stort fremskridt. Dertil kom Kristian 5's norske lov fra 1687 og den juridiske eksamen i 1730-årene. Skjønt høiesteret i Kjøbenhavn efter 1660 var høiesteret for Norge i de større saker, tror jeg derfor, at retsforholdene under enevældet var mere betryggende ordnet også for Norges vedkommende end i herredagstiden.

S. 79 synes forf. at gå ut fra, at lagrettesmændene før indsættelsen av de svorne skrivere i 1591 selv har skrevet sine domme. Dette forutsætter, at skrivekyndighet har været nokså utbredt blandt bønderne allerede i det 16. årh.; men dette tror jeg ikke holder stik. Selv færdighet i læsning var meget litet utbredt blandt bønderne på den tid. Endnu i midten av det 17. årh. forekommer det at selv bondelensmænd ikke kan læse (jfr. De norske stænder, s. 192). Jeg har set originale tingsvidner og domme fra det 16. årh.; de har alle været ført i pennen av skrivekyndige utenfor

lagrettemændenes kreds; disse har sat sine bomerker under. Man kan vistnok trygt gå ut fra, at lagrettemændene også før sorenskriverinstitutionens indførelse som regel har betjent sig av skriver; det kan ha været presten, klokkeren eller en professionel skriver; av slike fandtes der mange hele landet over, endog i det ytterste Finmarken. Det nye som skedde i 1591, var vel især, at skriveren blev edfæstet og på denne måte sidestillet med lagrettemændene. Han blev derfor snart optat blandt disse som meddommer, og da han var den præsumtivt kyndigste og hadde en fast, offentlig ansættelse, blev han vel ialmindelighet også rettens formand allerede længe før han i 1634 ved kongens indgripen blev ophøiet til, praktisk talt, at være enedommer.

Når forf. på s. 104 omtaler »den danske adels mægtige stilling« i det 16. årh. i motsætning til »veksten for kongemakten« i senmiddelalderen, synes dette at være en gjenklang av en nu forlængst forladt opfatning, som blev motbevist gjennem Kr. Erslevs grundlæggende avhandling, »Konge og lensmand i det 16. årh.« (Kbh. 1879).

Bristen i forf.s kilde- og litteraturstudium hænger vistnok sammen med, at han ikke synes at være i besiddelse av nogen sterk forskertrang. Han savner, forekommer det mig, meget av den fantasi, som stiller arbeidshypoteser og tvinger til stadig videre undersøkelser, stadig større fordypelse i emnet. Han opnår derfor heller ikke store resultater. Hovedresultatet har han forsøkt at formulere i nogen få linjer i slutten av boken; men de indeholder, såvidt jeg kan se, ingen helt nye synspunkter; det skulde da være, at det 16. årh. på retslivets område betegner en fortsat middelalder, og at overgangen til en nyere tid betegnes ved Kristian 4's regjering. På denne måte har jeg ikke set forholdet uttrykt tidligere, selv om man har været fuldt opmerksom på, at Kristian 4's regjering i flere retninger indleder en ny tid.

Som opponent ved en doktordisputats har jeg den ubehagelige plikt at søke at blotlægge svakheter ved forf.s arbeide; det vilde imidlertid være uretfærdig ikke også at nævne dets fortrin og dermed forf.s egne fortrin som historiker. De ligger klart i dagen. Forf. er nøiaktig i sine angivelser og velgjørende nøktern i sine domme; han har et godt naturlig judicium, som gjør, at han ikke let tar feil, når han har et nogenlunde fyldig materiale at bygge sine

slutninger på. Han er i besiddelse av en kritisk evne, som gjør det let for ham at finde frem til spørsmålenes kjerne uten at la sig hefte av biomstændigheter. Han har også en lykkelig evne til vurdering og sammenfattende karakteristik, selv om han herunder viser nogen tilbøielighet til at være for summarisk og schematisk og til at forbigå de finere nuancer. Hans stil og fremstilling er nøktern og grei; der er ingen fraser, ingen overflødige ord. Sprogføringen er norsk uten nogen stræben efter kunstig fornorskning. Der er mange gode points, og en række fortræffelige enkeltbemerkninger opliver og krydrer fremstillingen. De bedste avsnit i boken er utvilsomt de tre sidste, »Brevform og lovsprok«, »De første sorenskrivere«, »Kristian 4 og retten«, mens de 2 foregående, om lovgivningen i det 16. årh., er svakere. Det har vistnok tildels sin grund i kildestoffets forskjellige art og rikdom, men hænger, som det synes, også sammen med, at forf. er vokset under arbeidet, at hans evne til at utnytte kildematerialet er blit større. Idethele har forf. gjennem sin avhandling på fyldestgjørende måte vist, at han besitter fremtrædende evner som historisk og retshistorisk forsker. Ved energisk arbeide vil han kunne nå frem til at yde det betydelige.

Oscar Albert Johnsen.

SMÅ MELDINGER.

Da professor *Ludvig Stavenow* i Upsala, i øieblikket den ledende mann i svensk historieskrivning, fyllte 60 år den 12te oktober 1924, utgav elever og venner et staselig festskrift til hans ære (*Historiska studier*; P. A. Norstedt & söners förlag, 338 s.). Det er dessverre så, at de ting som står i slike festskrifter, ofte kommer litt til side i den alminnelige litteratur; bl. a. blir jo disse skriftene trykt i små oplag og kommer lite ut blandt folk, og de faller noget utenfor den vanlige bibliografi. Desto større grunn er det til å gjøre opmerksom på et verk av dette slaget og nevne et og annet av innholdet. Og i dette tilfellet er det dobbelt grunn, fordi festskriftet til Stavenow inneholder mange værdifulle bidrag — det er helt igjennem den fremragende forsker og lærer værdig.

Den omfangsrikeste og vektigste av de 16 avhandlinger er *Eli F. Heckscher's* om «Det äldre Vasakonungadömets ekonomiska politik och idéer». Jeg har før her i tidsskriftet (5. R. V. 600) hatt leilighet til å omtale hans overordentlig fruktbare behandling av den økonomiske histories problemer, og de som deltok i det nordiske historikermøte i Göteborg 1923, vil minnes hans foredrag der om de svenske byanlegg i 17de årh. som det idé-rikeste av alt som der kom frem (det er efterpå trykt i svensk Historisk Tidskrift 1923). Hans utredning av Gustav Vasa's og hans sønners økonomiske politikk er mønstergyldig klar og sikker i sin analyse, og det blir særlig Gustav Vasa selv og hans yngste sønn Karl IX som trær skarpt frem i arbeidet for å skape en virkelig rikspolitikk for det økonomiske liv. Vi ser på den ene siden den nedarvede middelalderske tenkemåte, den som har sitt ophav i natural-økonomiske vilkår, og som først og fremst har for øie folkets forsyning med livsbehov, — altså en politikk som gjerne støtter all innførsel av nyttige varer (her i landet kjenner vi den best fra dr. Ræstads fremstilling i «Kongens strømme»). På den andre siden har vi den nye politikk som stiger op av byenes og den nye handelsklasses krav, en politikk som ute i Europa også formes ut i middelalderen og under dens forestillinger, men som efterhvert fører

over i et nytt system, — merkantilismen. Mens denne siste optrær fullt utviklet i England allerede i 16de årh., er det først Karl IX som så smått fører inn i den i Sverige. Men nettop hele omlegningen av statens økonomiske lovgivning, på gammel grunn, men likevel med sterk indre fornyelse, er det Hekscher gir oss, og samtidig får vi se hvorledes selve statsmakten vokser, — det er en ytterst lærerik skildring, dertil livlig og farverik.

Av de andre avhandlingene nevner jeg først *Gottfrid Carlssons* om «Förhistorien till 1396 års svenska konungaval». Det er en ren fornøielse å lese noget så lysende klart. Det begynner som en tolkning av aktstykker, men blir til en ny tydning av dronning Margaretas politikk. Resultatet er at Erik av Pommerns norske kongevalg i 1389 ikke blir så enestående som det før har syntes; han må være blitt anerkjent som svensk tronarving like-ens i 1389, kanskje som dansk også, og selve kongevalget i 1396 kom da som konsekvensen derav.

En ny tolkning av et gammelt dokument gir også *Sven Tunberg* i sin avhandling om Visby og Lybekk. Han viser at hertug Henrik Løves privilegiebrev for gotlendingene av 1163 ikke gjelder Visby, men Lybekk, og at det således ikke gir noget vitnemål om en tysk koloni i Visby i så tidlig tid.

De fleste av avhandlingene gjelder naturligvis svensk historie, deriblandt viktige bidrag til utviklingen av så viktige institusjoner som justitiekansler-embedet (av *Erik Naumann*) og de moderne landsting (av *Erik Broms*). I den siste avhandling sakner jeg ellers en påpekning av sammenhengen med tiltak og institusjoner i utlandet; riksdagsmann Wærns mosjon om det kommunale selvstyre i 1834 kan åpenbart ikke være uten forbindelse med det samtidige arbeid i Noreg.

Enkelte avhandlinger berører direkte norsk og dansk historie, således *Gustaf Lindstén's* «När Elfsborgs lösen betalades», som kaster et interessant lys over forholdet mellem Danmark-Noreg og Sverige i årene straks efter Knærød-freden, og *Theodor Blomqvist's* om «De nordiska rikenas uppgörelse med Marocko 1845», innledningen til en ny nordisk politikk.

Her er også stykker som fører ut i almen europeisk historie. Men jeg tror jeg har omtalt nok til å vise at her

virkelig foreligger et verk av omfattende interesse, — et verk som gir utbytte for mange områder av det historiske studium.

H. K.

Professor *Georg Brodnitz* i Halle begyndte for endel år siden utgivelsen av en stor publikationsserie — *Handbuch der Wirtschaftsgeschichte* — som tegner til å kunne bli meget nyttig. I 1918 kom første bind, *Englische Wirtschaftsgeschichte I,* av seriens redaktør selv, som forresten var skrevet færdig alt før krigen, og som paa over 500 sider rækker frem til det 15. årh. Men siden har den tyske valuta og flere andre vanskeligheter sinket utgivelsen, og først i 1924 kom andet bind av serien, *Allgemeine Wirtschaftsgeschichte des Mittelalters* av prof. *R. Kötzschke* i Leipzig. Av de følgende bind — serien er nu planlagt for en flerhet av de europæiske land, for oldtiden, for Amerikas Forenede Stater — kan det nævnes at prof. *E. Heckscher* i Stockholm har påtat sig å skrive Sveriges økonomiske historie, prof. *A. Nielsen* i Kjøbenhavn Danmarks, og undertegnede Norges.

Kötzschkes store bok inneholder utvilsomt en større fylde av kundskap om middelalderens økonomiske utvikling end noget lignende verk, og den viser en priselig resignation og forsiktighet overfor den mængde, mer eller mindre løst funderte, teorier og omstridte hypoteser, som trives så frodig netop her. I sin almindelighet kan man nok kanske si at Kötzschke bygger mere på tyske forhold og på tysk forskning end strengt forholdsmæssig vilde være. Men paa den andre siden er han også meget vel orientert utenfor Tyskland.

For nordeuropæiske forhold, hvor det for en nordmand falder naturligst å kontrollere ham, viser han naturligvis ikke på nogen måte nogen inntrængende detaljkundskap og av litteraturen kjender han bare hovedverkene. Men om hovedtrækkene i utviklingen er han godt og riktig orientert, og man føler sig i hans selskap ganske trygg mot denslags helt formidable feil som så ofte vanklær utenlandske håndbøker, når de kommer inn på nordiske forhold. *E. B.*

Et kildeskrift av en ganske eiendommelig karakter er *H. P. Hanssen, Fra Krigstiden. Dagbogsoptegnelser I—II.* (Kbh., Gyldendal, 1924). Den sønderjyske riksdagsmand

hadde under krigen anledning til i den tyske riksdag å gjøre en stor mængde iakttagelser, som offentligheten var avskåret fra, og hans nationale særstilling gav ham en frihet overfor de nationale suggestioner, som ellers næsten alle hans riksdagskolleger lå under for. Til belysning av stemninger og meninger i Tysklands politiske kredser under krigen, av forholdet mellem regjering og riksdag, av de små neutrale staters (leilighetsvis også Norges) stilling er denne dagboken overordentlig innholdsrik, og navnlig vil den få betydning som kontrolapparat overfor de forskjellige rent tyske kilderne. Helt nyt er det materiale, han gir fra de fortrolige debattene i riksdagens hovedutvalg. Man stifter også gjennem dagboken bekjendtskap med en klok og forsiktig politiker, en skarp iakttager og en mand med en livlig og levende pen.

E. B.

SAXES NORSKE SKJOLDUNGRÆKKE OG VIDSID.

AF GUDMUND SCHÜTTE.

Som *Axel Olrik* har paavist i «Kilderne til Sakses oldhistorie», bygger Saxe sin danske Ursagas første Bøger væsentlig paa norske Kilder. Fortællingen om Skjolds Søn Gram, siger *I. Olrik* i sin Saxooversættelse S. 29, «bærer tydelige Spor af at være en genfortalt Æventyrsaga af norsk Oprindelse; dens Kærne er Brudstykker af Kvad, overvejende i Samtaleform; af de andre Træk, der fortælles indimellem, hører de fleste til Sagamændenes Fællesgods og er ikke særlig ejendommelige for denne Saga. Sakses Hjemmelsmand synes at have opfattet den som en Indledning til den følgende større og langt betydningsfuldere Fortælling: Haddings Saga». S. 39: «Fortællingen om Hadding er en af de mest udprægede norske Æventyrsagaer i Sakses Værk. Den er som disse sammenvævet af en Mængde brogede Smaahistorier og Episoder, der kun rent løseligt er knyttede til hverandre; den er fuld af Smaadigte, «løse Viser».»

Det var et af Axel Olriks mest banebrydende Forskningsresultater, at den danske Sagnhistorie blev aflastet for en Mængde laant norsk Stof.

Men hvad nu videre? Bliver der efter Udskillelsen af det norske Stof intet andet end et gabende tomt Rum tilbage? Er vi nødte til at sige med Axel Olrik om Hading: «i dansk overlevering findes intet spor af hans tilværelse»? Lader der sig slet ikke paavise grundlæggende danske Spirer, hvoraf det norske Sagnvæv kan være voxet op?

Svaret paa dette Spørgsmaal bliver forskelligt, alt

efter hvor strænge Krav man stiller for at godkende Sagnfigurers Identificering, baade saglig og lydlig. Jeg troer, at man ofte er for smaalig dermed. Naar to hele Grupper episke Navne er tydelig identiske, saa er dette tilstrækkeligt, selvom der ikke er Spor af saglig Lighed tilbage. Og det kan ikke nytte at ville kræve, at de sammenlignede Navneformer undtagelsesløst skal vise lydlovligt Samstem. Naar f. ex. *K. Helm* engang vilde oplyse mig om, at den lydlige Forskel mellem Goterne og det episke Gudefolk «ist den Philologen bekannt», — saa maa jeg tilbagevise denne Underretning som et Udtryk for filologisk Stivstikkeri, for ikke at sige noget værre.

Den episke Overlevering er fri for den Slags Principrytteri. Den bytter vilkaarlig om paa Personernes Roller, hvis det falder den ind, og den har ikke Spor af Filologernes Respekt for Lydlove.

Derimod er der noget, som den mangengang viser en mærkelig Respekt for, og det er *den overleverede Rækkefølge*. Jeg siger ikke, at den altid gør det, men den gør det oftere, end Filologerne troer. Og i denne Iagttagelse ligger der et literært Kriterium af ikke ringe Vigtighed.

Det er nu snart 20 Aar siden, at jeg første Gang fremsatte en saadan Opfattelse. Det var i min Disputats «Oldsagn om Godtjod», 1907. Jeg søgte deri at paavise, at der fandtes et gammelt etnisk Skema, som fra den tyske Etnogoni Mannungstamtavlen havde forplantet sig til det oldengelske Remsekvad Vidsid og fremdeles til Angantykvadets Indledning og forskellige lignende islandske Overleveringer. Samme Traad har jeg forfulgt videre i Afhandlingen «Vidsid og Slægtssagnene om Hengest og Angantyr» («Arkiv f. nord. fil.» XXXVI, 1 ff.); deri mener jeg bl. a. at have godtgjort, at Angantyrs Brødreliste ikke er nogetsomhelst andet end den omdigtede Vidsid I,

der bl. a. henimod Slutningen medoptager Sveakongen Ongenþéow = Angantyr.

Saavidt jeg kan skønne, kunde mine Paavisninger ligesaa godt have været uskrevne. De er gaaet aldeles sporløst hen forbi Forskningen. Nu som før har den væsentlig kun Øje for de Personligninger, der saglig saavel som lydlovlig er i bedste Orden. Den synes aldeles blind for den Kendsgærning, at der fandtes et traditionelt etnisk Skema, — bedst kendt gennem Vidsid —, som brugtes ved alle Slags forefaldende Lejligheder, idet man deri indbyggede sit særlige Stof, uden at tage det altfor nøje med de saglige og lydlige Personligninger.

Jeg havde unægtelig ventet mig nogen Interesse for min Ligning Vidsids Ongenþéow = den episke Angantyr, fordi den giver Lejlighed til at supplere en historisk Sveakonges Saga med Fortællingerne om en navnkundig Viking paa den danske Sagnskueplads. Da denne Forventning slog fejl, havde jeg omsider vænnet mig til at regne Forskningen for fuldkommen uimodtagelig for min Synsmaade, og jeg havde nærmest foresat mig ikke at ulejlige den oftere.

Nu har imidlertid Seminarielærer *Albert Jensen* i Jelling tvunget mig ind paa det opgivne Spor igen ved at tilsende mig nogle Udkast til Sagnstudier, hvori den centrale Tanke var Ligningen: *Hading* og hans Æt = *Hedin* og *Hjadningerne*.

Min første Indskydelse, maa jeg tilstaa, var at reagere paa god filologisk Vis. Ligningen er jo lydlig umulig, sagde jeg til mig selv. Men ved at læse videre, indsaa jeg hurtig, at Albert Jensen havde Ret. Jeg indsaa, at denne Ligning var det manglende Led, der bragte Sammenhæng mellem en Række isolerede Ligninger, jeg selv forud havde anet uden rigtig at kunne faa noget ud af dem.

Forinden jeg nærmere fremstiller dette, maa jeg imid-

lertid foretage en Sammenligning paa et andet Punkt, som ogsaa Albert Jensen har bragt mig til at opfatte klarere.

Som jeg ovenfor nævnede, har jeg i «Oldsagn om Godtjod» søgt at paavise, at der er en Sammenhæng mellem den frankiske Mannungstamtavle og Folkelisten i Vidsid II. Mit Forsøg paa Paavisning er imidlertid ikke tilfredsstillende, og først Albert Jensen har ført mig til den afgørende Parallel.

Albert Jensen gør med Rette opmærksom paa, at der er en gennemgaaende Forskel paa Folkelistens Vershalvdele a og b; a indeholder næsten undtagelsesløst velkendte Folkenavne, medens b ofte indeholder ukendte Størrelser, der seer ud som ren Fyldekalk. Jfr.:

mid Wenlum mid Wærnum mid Wicingum;
mid Gefþum mid Wineþum mid Gefflegum;
mid Anglum mid Swæfum mid Ænenum;
mid Seaxum mid Sycgum mid Sweordwerum;
mid Froncum mid Frysum mid Frumtingum.

Heraf slutter Albert Jensen, at Vershalvdel a i Hovedsagen er den oprindelige Liste, b en senere Udvidelse.

Og naar vi nu sammenholder det saaledes udvundne Kærnestykke med Mannungstamtavlen, vil vi iagttage en mærkelig Overensstemmelse.

Vidsid II	Mannungstamtavlen
Mid Hunum Hred-*Gotum*	Gotos
— Sweom Geatum Suþ-Denum	
— *Wenlum* Wærnum *Gefþum* Wineþum	Wandalus Gepedes
— Swæfum *Seaxum* Sycgum	Saxones
— *Þyringum* Þrowendum *Burgendum*	Burgundiones Thoringus
— *Froncum*, Frysum — Rugum, Glommum *Rum-walum*	Romanos Francos

Det er umuligt, at dette Samstem kan være tilfældigt. Den frankiske Mannungstamtavle, der gennem Vidnesbyrdet hos Tacitus Germ. 2 kan spores tilbage til Kristi Tid, maa regnes for Kilden til Vidsid II.

Vi seer altsaa, hvordan den Liste, der oprindelig var ment som en Folkestamtavle, senere omstøbes til en Rejseskildring. Det gik som Fod i Hose, fordi Folkestamfaderens Afkom, Folkestammerne, ganske naturlig kunde lade sig gøre til Stationer paa en Rejserute. Videre kunde deraf laves en primitiv Hof- og Statskalender som Vidsid I, d. v. s. en Liste over Konger og Folk; her er blot den oprindelige Orden helt forsvunden ved Indskydning af nye Led. Og fra Vidsid I naar vi atter til Angantyrs Brødreliste, eller til Lister over Søkonger, over Konger og deres Heste o.s.v., se min Afh. i «Arkiv» XXXVI.

Men fremfor alt naar vi til en Liste af den mest grundlæggende sagnhistoriske Vigtighed, nemlig *den danske Kongerækkes første Hovedafsnit.* Det er blot mærkeligt, at man ikke har seet det før. Grunden til, at man har overseet det, er Forskernes almindelige Mangel paa Evne til at øjne en fast episk Rækkefølge. Men dertil kommer, at Axel Olriks Kritik har opløst Saxes Fremstilling i en Række løst sammenføjede norske Fantasifostre. Hvem skulde i et saadant Kaos ane en fast Rækkefølge? Og dog er den tilstede, som det fremgaar af nedenstaaende Parallel.

Vidsid I.	Saxe.
Ealhhild (Vidsids Rejsefælle) Ætla	Attal (fældet af Skjold) Alvilda (Skjolds Brud).
Becca Gifeca	Bessus (Grams Fælle) Grip (Jætte, fældet af Gram).
Finners Konge	Finners Konge (Grams Svigerfader).

Hagena wéold Holmrygum, Heoden Glommum, Wada Hælsingum	a. Hading med Skatmester Glumer. To skaldede Gubber, at skue som Utysker, kæmper med hinanden henh. for og mod Hading (= Hagene & Wate i det tyske Digt Kudrun). Hading maa fly til Helsingland. b. Haquins Datter (Regn)ilda vindes af Hading; da han sejler hjem med hende, forfølger Vikinger ham, men forgæves. (= Hagenes Datter Hild bortføres af Hetele, som forfølges tilsøs af Hagene; Kudrundigtet).
Hundingum .. Þyle Rondingum ... Oswine ...	Thuning, Hunding, Asmund
Ytum .... Sæferð Sycgum, Sweom	Jyder, Syfrid Hertug af Saxland, Sveer
Offa .... Hródgár Hródwulf, Ingeld.	Roe, Rolvo, Ingilds Søn, Uffo.

Alt ialt er det kun en tynd Islæt, der fra Vidsid er gaaet over i Danmarks Sagnkongerække. Bortseet fra Hovedepisoderne med Hading, Roe, Rolf, Ingild og Uffe, er det lutter løsrevne Vragstumper, hvor det er forgæves at ville øjne nogen saglig Sammenhæng med den Sagnoverlevering, der ligger bagved Vidsid. Kun ét staar fast, nemlig *Rækkefølgen*, der gør de to Konglomerater til iøjnefaldende Paralleler.

Ealhhild-Alvilda staar ved Toppen. At *Alhhildiz svarer til Saxes *Alfhild, kræver ingen nærmere lydlig Paavisning. Figuren sættes iøvrigt begge Steder kun i løst Forhold til det øvrige Sagnindhold. Ealhhild er en Dronning, som Sangeren Vidsid tænkes at ledsage til

Goterkongen Ermanriks Hof; Alvilda er en Kongedatter, som Skjold vinder til Dronning efter Tvekamp med den tyske Jarl Scat Saxe, 24 . . . Men fælles er den fremskudte Stilling: Ealhhild nævnes forud for Vidsid I, og faar atter udførlig og forherligende Omtale ved Slutningen af Vidsid II; hun er den eneste Kvinde, der forekommer i Kvadet. Alvilda er tilsvarende den første virkelig fremragende Kvinde, der optræder i Saxes Danesaga; og hun vindes af selve Skjoldungstamfaderen Skjold. Denne episke Sværvægt erstatter det manglende Indhold af personlige Lighedstræk og gør Identiteten uafviselig.

Saa følger i Vidsid *Ætla* ɔ: den navnkundige Hunnerkonge Attila, stillet ligeoverfor Goterkongen Ermanrik. Hos Saxe optræder *Attal* som underordnet Staffagefigur, der fældes af Skjold sammen med Jarlen Skate; noget nærmere om Sammenhængen fortælles ikke, men vi maa vel gaa ud fra, at han ligesom Skate har været Skjolds Medbejler i Kampen om at vinde Alvilda. Iøvrigt er det rimeligt at formode, at Parret Atle og Skate er opstaaet ved Lemlæstelse af Fyrstelistens første Linje:

Ætla weold Hunum, *Eor*manric *Got*um > *Attal Jar*l s*Cat*.

Vidsid fortsætter efter Goterne med Fyrsteparret *Becca* og *Gifeca*. Hos Saxe staar paa tilsvarende Plads en Tildragelse, som foregaar i *Gøtland* og handler om Grams Stalbroder *Bessus* 26 og Jætten *Grip* 29. Af sagligt Samstem er der stadig ikke Spor; men i Listen over Dankongernes Ledsagere følger Bess aldeles umiddelbart efter Attal og Jarl Scat; saa Ligningen Becca—Gifeca = Bess—Grip kan ikke være noget tilfældigt Træf.

Baade Vidsid og Saxe lader derpaa følge en *Finnekonge*. Hans Navn er forskelligt — Cælic hos Vidsid, Sumbl hos Saxe; men i Rækkefølgen spiller han samme

Rolle som Slutning paa et Afsnit: hos Vidsid slutter Cælic en Liste, som indeholder de fremmede Storfolk — Hunner, Grækere, Finner; hos Saxe danner Kampen med Sumbl Slutningen paa Kong Grams Saga.

Med **Heoden* hos Vidsid = *Hading* hos Saxe forlader vi endelig de nøgne Navne-Ligheder og kommer til det iøjnefaldende saglige Samstem; det er som sagt Albert Jensen, hvem jeg skylder Paavisningen af de to Skikkelsers Enhed. *Heoden, Hetele eller Hedin, Hjadningernes Herre, er en fremragende Skikkelse i gottonsk Heltedigtning, kendt fra dansk, tysk, engelsk og norsk-islandsk Overlevering. Det var paa Forhaand at vente, at han maatte indgaa i den danske Kongerække, der paa samme Vis annekterede Hadubarderkongerne Frode og Ingild, Jydekongen Amled, Anglerkongerne Uffe og Vermund, og Goterkongen Ermanrik. Faktisk lader da ogsaa Sagnkresen om Hedin sig spore hos Saxe i mindst 7 særskilte Episoder; overalt følges han med Frode, ligesom Hetele i den tyske Sagnform er Stalbroder til Kong Fruote von Tenemarken. 1 er Fortællingen om, hvordan Hading, Frodes Fader, vandrer til Underverdenen med en Dødens Fe (= Hild), Saxe 51. 2 & 3 er de ovenfor under a og b refererede Sagnoptrin vedrørende Hading, —hilds Brudgom og Frodes Fader, Saxe 46, 48, 50. 4 er det almindelig kendte Sagn om Hithins Bortførelse af Hilda, og om den evige Kamp Hjaðningavíg, indflettet i Frode Fredegods Saga, Saxe 241. 5 er Hjadningskjalden Hjarnes Saga, som Efterspil til Frode Fredegods Død, Saxe 258. 6 er en i Forbigaaende omtalt Fortælling om Fridlev Frodesøns Forbund med Hythin, Saxe 266. 7 er Fortællingen om, hvordan efter Frodes Død Kong Haldan (= Hedin) kæmper med Haquin (= Høgne) og flyer til Vitolf af Helsingland, Saxe 323. Ordene Vitolf . . . . Helsingia er simpelthen en Radbrækning af Vidsids Linje 22: *Witta weold*

Swæfum, Wada *Hælsingum.* (Paavisningen af Episoden Nr. 7 skylder jeg Albert Jensen).

Af Kriterier for Hadings Enhed med Hedin har jeg allerede ovenfor nævnt et meget væsentligt, nemlig Følgeskabet med Frode af Danmark. Det foreligger tydeligst fastslaaet i den tyske Sagnforms Stalbroderskab mellem Hetele og Fruote von Tenemarken.

Et andet Hovedkriterium er Forbindelsen med den evige Dødningekamps Dis. I Hedins Saga optræder Høgnes Datter Hild og vækker de faldne Kæmper til det evig fortsatte Hjaðningavíg. Hos Saxe 51 viser en unavngiven Kvinde Hading, hvordan de faldne Kæmper vækkes til evig fortsat Strid; i Tilknytning dertil bliver Dodsriget i Goðrúnarkviða II, v. 22, kaldt »land Haddingja«. Vi seer altsaa, at de evig kæmpende Krigergenfærd i det mytiske Sprog kaldes dels Hjaðningar, dels Haddingjar. Om Enheden kan der ikke tvivles, skønt den lydlovlige Forbindelse er afskaaren. Det er i og for sig saare naturligt, at det mytiske Navn Hjaðningar er blevet fortrængt af et andet navnkundigt mytisk Navn = de vandalske Dioskurers Navn Hazdingi. — En medvirkende Aarsag var vel Forekomsten af en navnkundig Viking ved Navn Hasting, saaledes som Olrik gør gældende S. 134; fra Hasting hentede den norske Saga hele sin Udpyntning af Hading med æventyrlige Vikingedaader. Men dette var kun et Bimotiv. Det centrale i Hadings Figur er hans Forbindelse med Dødsfeen i »land Haddingja« = Hedins Forbindelse med Hild og Hjaðningavíg.

Dette Hovedmotiv bliver nu hos Saxe puttet ind midt i sin egen Dublet. Den mytiske unavngivne Kvinde, som fører Hading til »land Haddingja«, er nemlig ingen anden end hin —hild, Haquins Datter, som Hading vinder efter en Kamp med en Jætte, Saxe 50; Paavisningen deraf skylder jeg Albert Jensen. Da Hading

sejler hjem med sin Brud, forfølges han af »Vikinger«, men slipper fra dem, S. 51. Denne virkningsløse Forfølgelse er, som Albert Jensen paaviser, den sidste matte Efterklang af Høgnes Kamp med Hedin i det evige Hjaðningavíg.

Forud har imidlertid samme Kamp allerede været skildret efter en anden Sagnkilde, omend i lemlæstet Form, saa dog med kraftigere Farver. Kvindemotivet er her helt forsvundet; Skildringen drejer sig blot om Vikingetog og Kampe om Landsherredømme. Til Gengæld er der af Heodens Folk Glommerne opvoxet en Skatmester Glumer, hvem Hadding maa lade hænge til Straf for Utroskab. Og Kampen mellem de vrede Gubber Hagene og Wate, som udmales i Kudrun str. 513 ff., fortsættes her i Skildringen af Kampen mellem de to skaldede Gubber, der mere ligner Utysker end Mennesker, Saxe 48. Den slutter med, at Hadding maa fly til Helsingland. Dette gentagne Tilflugtssted for Hading alias Haldan er fra geografisk Synspunkt temmelig umotiveret for en Konge over Danmark; men dets oprindelige Mening bliver indlysende, naar vi mindes Vidsids Linje Wada (wéold) Hælsingum. Her tænkes altsaa paa Hjemstedet for den med Hedin forbundne Gubbe Wate alias Wada. Dermed er det, som Albert Jensen paaviser, tilstrækkelig tydelig godtgjort, at de to unavngivne Gubber er Høgne-Hagena og Wada.

Det er om Hjaðningavíg, at Hovedinteressen samler sig, saa vi alene i Haddings Saga finder det fremstillet efter tre forskellige Kilder. I de følgende Stykker af Overleveringen maa vi atter nøjes med nøgne Navneparalleler mellem Vidsid og Saxe.

Vidsid nævner efter Hagena, *Heoden og Wada Folket *Hundingerne* samt noget længere nede en Fyrste ved Navn *Oswine*. Dertil svarer hos Saxe 53, at den næstførste

Episode efter Hadings Bryllup med —hild er en Kamp i Sverige, som ender med, at Hading skænker Landet til *Hunding*, en Slægtning af *Asmund*. Hunding er aabenbart Opnævner for Vidsids Hundinger, og Asmund er traadt istedenfor en *Asvin.

Vidsid fortæller paa Pladsen mellem Hundingerne og Oswine, v. 24, at *Þyle* (weold) *Rondingum*. Hertil svarer, at Saxe 52 lige efter Hadings Bryllup nævner en overvunden Modstander ved Navn *Thuning* d. v. s. *Thu[l Ro]n[d]ing[um].

Vidsid fortsætter efter Oswine med: *Ytum*, *Sæferð Sycgum*, *Sweom*, 26—31. Hertil svarer følgende Optrin hos Saxe 55: en *Jyde* Tosto tvinger Saxlands Hertug *Syfrid* til Kamp mod Hading. Senere naaede et falsk Rygte om Hadings Død til *Sveerne* og lokkede Hunding i Døden, hvorpaa Hading hængte sig selv, Saxe 60. Til Sycgernes Fyrste Sæferð svarer i Finsburgkvadet v. 42 Sigeferð Secgena léod, ligesom overhovedet Sige- og Sæ- i oldengelske Navne ofte flyder over i hinanden. Sycgerne nævnes i Vidsid II v. 62 ved Siden af Saxerne; altsaa kan vi trygt sætte Vidsids Sycgerfyrste Sæferð lig med Saxes Saxerhertug Syfrid. — Sveerne sættes i Slutningen af Vidsid I.s remsende Del; og hos Saxe er det tilsvarende et svensk Optrin, der slutter Hadings Saga.

Vidsid I slutter med skildrende Vers, hvis Indhold har en tydelig og velkendt Genspejling hos Saxe. Blot er Ordenen omvendt: Vidsid har først Offa-Episoden og dernæst Hródgár-Hródwulf-Ingeld-Episoden; Saxe bytter dem om.

I disse Afsnit tager endelig Saxes danske Overlevering for Alvor fat, men selvfølgelig har den af norske Sagamænd overleverede Vidsidstamme haft sine tilsvarende Stykker, der iøjnefaldende frembød sig som Tilknytningspunkter.

Vort Hovedresultat er, at vi maa forkaste Axel Olriks Dom om Hading: »i dansk overlevering findes intet spor af hans tilværelse«. Vi kan ikke indrømme, at »giftermaalet med Regnild skyldes den yngre fornaldarsaga-udvikling«. Paa disse Punkter har Seminarielærer Albert Jensen seet rigtigere, og ved hans Iagttagelse har der paa Bunden af de norske Fornaldarsagaers Kaos aabenbaret sig et fast Formskema, som viser sig at være Vidsid I.s Fyrsteliste i urdansk Omdigtning.

Jeg troer, at dette Korrektiv til Olriks Opfattelse har sin Interesse, fordi det viser os den norske Overlevering af Danesagaen ikke længere som en løbsk Fantasis ukontrollerbare Udskejelser, men som en trods al Udsmykning dog i Hovedsagen tro Fastholdelse af en ældgammel etnisk Grundplan.

Derfor var det ønskeligt, om Forskningen nu endelig vilde opgive sin Utilbøjelighed til at drøfte den episke Rækkefølge. Thi omend de vilkaarlige Forskydninger af en mekanisk forplantet Navneremse kan synes at være en Faktor af liden literær Interesse, saa er det dog en Kendsgærning, at denne Proces har spillet en ikke uvigtig Rolle i Sagnudviklingen, og ved fremdeles at lukke Øjnene derfor afskærer Forskningen sig et Middel til at øve virkningsfuld Kritik.

Eskjær, 30. Maj 1925.

TO DANSKE VARIANTER AF HILDSAGNET.

AF ALBERT JENSEN.

Det gamle Sagn om Hedin, Hagen og Hild findes i flere Varianter i den norrøne Litteratur. Hovedindholdet af det, saaledes som det fortælles i Snorres Edda, er følgende: Kong Hedin, Hjarrandes Søn, bortfører Kong

Hognes (Hagens) Datter Hild. Hogne forfølger og indhenter dem ved Ørkenøerne, hvor det kommer til Slag, Hjadningernes berømte Kamp, der fortsættes hver Dag i det uendelige, idet Hild om Natten vækker de døde Kæmper ved Trolddom.

I tysk Middelaldersdigtning kendes Hildsagnet ogsaa, idet første Del af Gudrunskvadet er bygget derover. Her optræder Hedin som Hetel, Hegelingernes Konge. Han sender sine Hjælpere, den stærke Kæmpe Wate (Wade) og Sangeren Horant, til Irland for paa hans Vegne at bejle til Kong Hagens Datter Hild, der ikke maa gifte sig. Hun samtykker i at flygte med dem; ved en List faar de hende om Bord i deres Skib og sejler med hende til Hetels Land, medens Hagen er ude af Stand til straks at forfølge, da hans Skibe er i Uorden. Hetel holder Bryllup med Hild, hvorpaa den vrede Fader ankommer. I det paafølgende Slag saares Hetel af Hagen, som derefter selv bliver saaret og haardt trængt i en Tvekamp med Wade. Paa Hilds Bøn skiller Hetel endelig de to vældige Kæmper. Wade, der er dygtig i Lægekunsten, helbreder de saarede, og alt ender i Fryd og Glæde.

Forskellen mellem de to Sagn er let at se. Det norrøne mangler den udførlige Beretning om Wades og Horants Bejlen. Af Wade er der overhovedet intet Spor, medens Horant aabenbart svarer til Hjarrande, der dog ingen Rolle spiller i Sagnet. Til Gengæld har det den pragtfulde Slutning med det evige Slag, medens det tyske har en for et Heltedigt ret usandsynlig og lidet dramatisk Udgang. Det viser sig da ogsaa, at tysk Tradition kender en helt anden, meget naturligere Afslutning. I Lamprechts Alexanderlied omtales Slaget ved Wolfenwerde, «da Hilden vater tot gelach, zewisken Hagenen unde Waten».

De to Sagnhelte Wade og Horant bør omtales lidt

nøjere. Wade skildres i Gudrunskvadet som en Kæmpe af overnaturligt Tilsnit med et vildt og frygteligt Udseende. Han er først og fremmest Hetels trofaste Hjælper i Krig og Fred. Det er ham, der binder an med den kæmpestærke Hagen i den afgørende Kamp; men det er ogsaa ham, der efter Kampen — som Følge af sin Indsigt i Lægekunsten — helbreder de saarede. Han er trofast overfor sine Venner; mod sine Fjender er han simpelthen forfærdelig. I tysk og engelsk Folkeoverlevering er der mange Minder om ham, og i Þiðrekssaga indgaar han som Biperson. Han kaldes der Vaði fra Sælland, er født af en Havfrue og vader gennem Grønasund med sin Søn paa Skuldrene. Horant kendes i angelsaksisk Overlevering fra Digtet Deor, hvor der siges, at Heorrenda er Heodeningernes Sanger. I de norrøne Sagn er han Konge, Hedins Fader, og kaldes Hjarrande. I danske Sagn er det vel ham, der bærer Navnet Hjarne. Han er der en udmærket Skjald og bliver Konge, men er uden Forbindelse med Hildsagnet. I Gudrunskvadet er han sat i særlig nær Forbindelse med Danmark; han kaldes »von Tenemarke«, og der siges udtrykkeligt, at han boede her.

I det hele taget peger Stedfæstelserne i Sagnene mod Danmark, saa der kan være Grund til at tro, at Hildsagnets egentlige Hjem maa søges i vore Egne, og at vore Nabolande har modtaget det herfra. Men da det faktisk har været kendt i disse Nabolande adskillige Hundrede Aar, inden det blev nedskrevet af Snorre og af Gudrunskvadets Forfatter (13de Aarh.), maa det i saa Fald have blomstret her i meget tidlig Tid. At dette virkelig er Tilfældet, fremgaar af Vidsidkvadets to berømte Linier:

Hagena (weold) Holm-Rygum ond Heoden Glommum,
Witta weold Swæfum, Wada Hælsingum.

Vi træffer her Hildsagnets Hovedpersoner, Hedin og Hagen, i samme Linie og Wade umiddelbart efter. Dette kan vanskeligt forstaaes paa anden Maade, end at de gamle Angler i Sønderjylland kendte det Sagn, der bandt disse tre Personer sammen.

Som bekendt har Saxe ogsaa en Variant af Hildsagnet, der er indflettet i den store Frodesaga i femte Bog. Denne Form stemmer med den norrøne i flere Hovedpunkter: Wade er ukendt, Hagens Navn er Hogne, og der sluttes af med den evige Kamp og Hilds Trolddom. Men trods disse afgørende Kendetegn paa norrøn Oprindelse er der dog ogsaa tydelige Spor af dansk Sagnstof deri. Axel Olrik nævner (Kilderne til Sakses Oldh. II, 192 o. flgn.) nogle Eksempler paa saadanne Enkeltheder, t. Eks. at Slaget er stedfæstet til Hiddensee[1], og at Hedin og Hild elskede hinanden inden deres første Møde — hvad der for øvrigt stemmer fortræffeligt med det tyske Sagn. Jeg kan tilføje, at der findes endnu et vigtigt Træk af dansk Oprindelse, som Olrik ikke omtaler. I det paagældende Afsnit af Frodesagaen fortælles nemlig, at en Høvding ved Navn Glomer (Glomerus) drog paa Krigstog sammen med Hedin og Hogne, og at de vendte hjem med 900 Skibe. Selve denne Beretning er fri Fantasi; men Glomer er alligevel tydeligt nok *Opnævner* for *Glommerne*, Hedins Folk[2]. Vi føres derved helt tilbage til Vidsidkvadet.

[1] Medens Sakse med rene Ord knytter Kampen til Øen Hithinsø = Hiddensee ved Rygen, maa det tilføjes, at et nøjagtig lignende Navn Hedinsee, Hiddeneze etc. optræder ved det tyske Sagns Kampplads, Øen Wulpenwerder ved Scheldes Munding. Her er Hedinsee imidlertid en Kanal mellem to Øer. Jævnfør Frings, «Zur Geographie der Kudrun», «Zeitschr. f. deutsches Altertum» LXI, 192. Denne mærkelige Parallel i Stedfæstelsen hos den danske og tyske Sagnform opfordrer til nærmere Undersøgelse. (Tilføjelse af G. Schütte).

[2] At Glomer hører sammen med Hildsagnet er ogsaa set af Fr. Panzer (Hilde-Gudrun S. 180).

Da Hildsagnet har haft sit ældste (eller ældst kendte) Hjem i Sønderjylland, og da vore Nabolaude til alle Sider øjensynligt har modtaget det herfra, ser det underligt ud, at det paa Sakses Tid skulde være saa sjældent i dansk Overlevering, at han ikke har kendt andet af det end de Smaating, vi kan pille ud af en ellers udpræget norrøn Historie. Men det er heller ikke rigtigt. I Sakses Værk findes der i Virkeligheden adskilligt mere, der hører Hildsagnet til. Jeg skal her fremlægge et Par Varianter.

Regnhildvarianten findes i Haddings Saga. Til Hedin, Hagen og Hild svarer her Hadding, Hagen (Nidernes Konge) og Regnhild. At Hadding i dette Afsnit af Sagaen betyder Hedin fremgaar allerede meget tydeligt af den Omstændighed, at der optræder en Person ved Navn Glumer (Glumerus), som kaldes Haddings Skatmester. Han er aabenbart identisk med den ovennævnte Glomer og ligesom han Repræsentant for Glommerne.

Varianten er behandlet paa den Maade, at Sagaens Forfatter har klippet dens Indhold i Stykker og anbragt Stykkerne, hvor han syntes, de nogenlunde kunde passe. Heldigvis er der ikke nogen større Vanskelighed ved at pille dem ud igjen.

Indledningen, der fortæller, hvorledes Regnhild genkender Hadding paa en Ring, som hun har skjult i et Saar paa hans Ben, er i og for sig ikke uden Interesse, men den har næppe noget at gøre med Hildsagnet og kan derfor her lades ude af Betragtning. Derefter finder vi følgende:

1) Efter at Hadding har ægtet Regnhild, rejser han med hende i et Skib til sit Hjemland, under Vejs forfulgt af Sørøvere eller Vikinger, som dog ikke formaar at indhente ham, da han har Forspring. Det er ikke vanskeligt at se, at i denne forvanskede Beretning er der Tale om Bortførelsen i Skib og om Hagens Forfølgelse.

At Forfølgelsen er flyttet over paa nogle ganske ligegyldige Vikinger, er en simpel Følge af, at i Indledningen har Hadding jo ægtet Regnhild med Faderens Samtykke. Af samme Grund maatte Bortførelsen omskrives til en Slags Bryllupsreise.

2) I Afsnittet om Toste fortælles, at da Hadding en Gang maa flygte i en Baad, borer han først Huller i sine Forfølgeres Skibe, saa de ikke kan holde Søen. Dette minder jo stærkt om det tyske Sagns Beretning om Hagens Skibe, der var i Uorden, da Hild blev bortført, og passer fortræffeligt med det Forspring, Hadding i Følge det foregaaende havde. Det er værd at lægge Mærke til, at det — ligesom i de norrøne Former — er Helten selv, der foretager Bortførelsen, og ikke hans Hjælpere.

3) I det Afsnit af Sagaen, der handler om Kampene mellem Hadding og Uffe, skildres et Slag, hvor to fæle Gubber kæmper med hinanden. Hadding taber Slaget og flygter til Helsingia. Det er tydeligt, at vi her har en Beretning om Hildsagnets store Slag, tilspidset til en Tvekamp mellem Wade og Hagen ligesom i de tyske Sagn. At Hadding taber Slaget og flygter er et Træk, vi vil genfinde ogsaa i den anden danske Variant, og at han søger Tilflugt i Helsingia er en interessant og meget vigtig Meddelelse, der viser dette Sagns Slægtskab med det gamle Anglersagn og afgørende beviser, at Wade maa have været kendt i Danmark, og at han ogsaa her har været Hedins Hjælper. Thi Helsingia har ikke det mindste med den svenske Provins Helsingland at gøre; det betyder naturligvis Helsingernes, Wades Folks, Hjemland. At Hagen og Wade betegnes som et Par fæle Gubber af overnaturlig Art, er der ikke meget at sige til. Det passer ret godt med tilsvarende Skildringer i Gudrunskvadet.

I *Vitolfvarianten,* der findes i den store Halvdan-

saga i 7ende Bog, er Hedin erstattet med Halvdan, hvilket Navn aabenbart tilhører den berømte Kongestamfader, der har suget saa mange Sagn af forskjellig Art til sig. Beretningen begynder her med selve Slaget, hvor Halvdan møder en Kæmpe ved Navn Hagen, der kan døve Sværd — han har altsaa overnaturlige Evner — men bliver dræbt ved et Slag af sin Modstanders Kølle. Alligevel taber Halvdan Slaget og flygter saaret til Helsingia, hvor han søger Tilflugt hos Vitolf (Vitolfus), som i sin Tid har tjent i hans Faders Gaard og tilbragt det meste af sin Tid under Vaaben. Denne Vitolf, som har megen Indsigt i Lægekunsten, helbreder Halvdans Saar og beskytter ham ved Trolddom mod hans Fjender.

At Vitolf er Wade, kan der ikke være mindste Tvivl om. Hans Hjem er Helsingia, han er Slægtens gamle Tjener, han er en prøvet Kæmpe, og han er lægekyndig. Ogsaa den Meddelelse, vort Sagn giver, at han ikke altid helbredte de syge, der søgte Hjælp hos ham, men undertiden gjorde ondt værre, er et ægte Wadetræk [1]. Ikke en Gang Trolddommen behøver vi at gaa af Vejen for. Navnet Vitolf er ikke *saa* underligt, som det straks ser ud til. Wade vilde nemlig let kunne ombyttes med Witte; de to Navne hører nær sammen og staar ved Siden af hinanden i Vidsidkvadet. Naar denne Ombytning først er sket, er der ingen Vanskelighed ved at komme til Vitolf. Efter Gudmund Schüttes Mening — fremsat i Brev til mig — kan denne Form være fremkommet ved, at de to første Ord i Sætningen: «Witta weold Swæfum»

[1] Da Hilde i Kudrun str. 531 beder Wate læge de Saar, han har tilføjet hendes Fader Hagene, svarer han i str. 533 uvillig »ich bin ir arzât niht«. Dette Træk, som Albert Jensen her forudsætter kendt, er en af de mest slaaende Overensstemmelser mellem Wate i Helsingernes Land og Vitolf i Helsingia. (Tilføjelse af G. Schütte).

opfattedes som et Navn, altsaa Wittaweold > Vittold > Vitolf.

I Vitolfsagnet har Halvdan ikke alene overtaget Hedins Rolle; han har ogsaa fortrængt Wade som Hagens Modstander og Drabsmand. Dertil er der neppe noget at sige. Naar den store Danekonge overhovedet skulde indføres i Sagnet, er det kun rimeligt, at han fik Lov til at udføre Hovedbedriften deri.

* * *

De to danske Varianter bringer, som det kunde ventes, en Form af Sagnet, der ligger mellem de tyske og de norrøne Varianter; de byder derfor et godt Middel til at komme Grundsagnets Indhold nærmere paa Livet. Det kunde da se ud til, at det evige Slag og Hilds Opvækkelse af de døde Kæmper er en særlig norrøn Opfindelse, medens Horant og Wades underlige Bejlerfærd er ret fri tysk Digtning. Af særlig dansk Tilsætning er der ikke mange Spor. Uden Tvivl er Wades og Hagens overnaturlige Evner stærkere fremhævet i vore end i de udenlandske Varianter; men det skulde ikke undre mig, om netop dette gaar helt tilbage til Sagnets ældste Former. Flugten til Helsingia, der ogsaa er særlig dansk, er saa sikkert afhjemlet ved Navnet, at det vanskeligt kan være en senere Udvækst. Derimod er der tydelige Tab at notere. Saaledes er Horant-Hjarrande, hvis oprindelige Tilværelse i Sagnet er sikret gennem baade norrøn, tysk og angelsaksisk Overlevering, helt forsvundet. Hans Rolle har neppe været stor; men jeg skal ikke her indlade mig paa at undersøge, hvori den mulig kan have bestaaet.

ENGLISH SUMMARY.

Mr. Albert Jensen, teacher at the training college of Jelling, Denmark, maintains that both the Norse legend of Hild and Hedin and the eternal battle of the Hjadnings, as well as the German legend about the abduction of Hild, the king's daughter (which in some ways corresponds to it, and which is known from the poem about Kudrun) must have been known in Denmark in the 12th century. According to an indication in the Widsid poem, these legends even had their origin in that country. Mr. Jensen points to two stories of Saxo's which he considers to be variants of the same legend, namely, the story of Hadding who marries Regnhild and then flees, and the one about Vitolf who receives the fleeing king Halvdan. By the help of these two variants, the original contents of the legend may be ascertained more closely.

In adhesion to these studies, and especially to the identity thus discovered of Hedin with Hadding, Dr. Gudmund Schütte sets forth his theory of the conformity between the list of kings given in the Widsid poem, and the oldest Danish line of kings, which is given by Saxo. He maintains that a fixed ethnical scheme underlies these lists as well as the Norse legends. He points out more especially the correspondence between the Frankish genealogy of the Mannungs and the list of peoples in Widsid, and then between the epical sequences in Widsid and in Saxo's work, which in this instance is based on Norwegian traditions.

EIDSIVATINGSLOV OG HÅNDSKRIFTENE AV LANDSLOVEN.

Av EDV. BULL.

For å komme tilbake til det gamle østlandske lovsystemet fra før Magnus Lagabøters landslov, trænger vi mange specialundersøkelser, ikke mindst av håndskriftene til de østlandske redaktionene av landsloven, idet det nemlig — som bl. a. Taranger har vist — ikke er tvil om at landsloven, navnlig i landsleiebolken, har optat viktige bestemmelser fra gammel østlandsk rett.

Et av de viktigste håndskriftene til landslovens Eidsivatingsutgave er nu utvilsomt det som kaldes Cod. C 17 qv. i det kongelige bibliotek i Stockholm[1] — i «Norges gamle Love» kaldt Ee — og som skriver sig fra begyndelsen av det 14 årh. Det har engang tilhørt dominikanerklostret i Oslo; men om det er skrevet for det, er foreløbig ikke godt å vite.

Dette håndskriftet har en særlig interesse, fordi det inneholder oplysninger om den oplandske lovredaktionens tilblivelse som ingen andre håndskrifter har[2], og derved synes å vise et særlig intimt forhold til selve Eidsivatinget; også i flere andre henseender står det i en klasse for sig, ved sin gjennemførte tilpasning til Eidsivatinget og ved megen selvstændighet både i sprogbruk og stofordning.

[1] Beskrevet NgL. IV 661 ff. — Codex er siden det 17 årh. sammenbundet av to forskjellige håndskrifter; der er her bare tale om det siste av dem, det som inneholder Eidsivatingsloven.

[2] Hist. Tidsskr. 5 R. VI, 329 f.

Vistnok er der innvendinger å gjøre mot dets fuldstændighet og pålitelighet. Det henviser således i tingfarebolkens første kapitel til at det i næste kapitel skal gjøre rede for opnevningen av nevndarmænd til lagtinget; men dette kapitlet er så av en eller anden grunn blit oversprunget. Men trods slike leilighetsvise feil[1] fortjener det en undersøkelse for sig.

Først lægger man merke til at det bruker en del ord som ellers ikke forekommer i lovsproget, således i første kapitel av kristendomsbolken det utpræget geistlige ord *góðgerning*, hvor de andre håndskriftene har *goðum lutum*, og i kap. 36 av landsleiebolken *vigvǫllr*, som ellers bare hører hjemme i sagalitteraturen og oversættelseslitteraturen; i samme forbindelse kan det også merkes at det i prologen bruker *lunnanda* (ɔ: fordeler) istedenfor det almindelige *umbota*, og *Æidzsiva þings logsogn* for å betegne Eidsivatingslagen. I tyvebolkens kap. 2 er dette håndskriftet alene om å bruke det eiendommelige ordet *forvé* (*forvæðs*), et vanhellig sted — et ord som ellers bare er brukt en enkelt gang i den ældste vikske kristenretten.

Et par steder synes å antyde en forbindelse mellem dette håndskriftet og Cod. Arn. Magn. 304 fol.[2]; således har de på et sted i landvernsbolkens kap. 12 en fælles feil (*gialkyri* istedenfor *syslumaðr*), og likeledes i den samme bolken kap. 10 mot slutten, hvor de for den som av trods eller ulydighet uteblir fra ledingsfærd, bestemmer brefabrotsstraf istedenfor utlegd. Direkte avskrift synes det dog ikke å kunne være; dertil er der også for mange forskjelligheter; men sandsynligvis går de gjennem mellemledd tilbake på et fælles forelæg.

---

[1] Hvis det da er en feil og ikke gjort med hensikt.

[2] Som igjen er skrevet med samme hånd som Cod. Arn. Magn. 60 qv. og 322 fol.

At dette forelægget er en Gulatingsbok, ikke en Eidsivatingsbok, synes klart, og det fremgår altså derav at de avvikelser fra Gulatingsboken, som vi finner i dette håndskriftet, har dets direkte forelæg foretat selv, av hensyn til retsforholdene i den landsdel hvor det skulde brukes.

Som Taranger har pekt på i sin oversættelse av landsloven, er store deler av landsleiebolken (kap. 17, 35—38, 44—47, 51, 54, 58, 60 og kanske adskillig mer) tat fra østlandsk rett. Sammenarbeidelsen av østlandsk og vestlandsk rett i denne bolken er imidlertid gjort før Magnus Lagabøters Gulatingsbok blev vedtat, og vi må derfor være forberedt på at vi i denne bolken, hvor sammenarbeidelsen har været gjort grundigst, finner mindst eiendommeligheter i Cod. C 17 qv., fordi der har været mindst behov for å fravike forelægget. Derimot skulde der kunne være håb om på andre steder i loven ved hjælp av dette håndskriftet å kunne få fat i en og anden ting av østlandsk rett.

En slik bestemmelse har vi således øiensynlig i landvernsbolkens kap. 11, om våbenbunad. Hovedmassen av håndskriftene regner her med tre formuesklasser: de som eier inntil 6 mark, skal ha rødt skjold med jernbeslåt rand på begge sider, samt spyd og sverd eller øks; de som eier 12 mark, desuten stålhue, og de som eier 18 mark, tillike brynje eller panser. Cod. C 17 qv. derimot har også en lavere klasse — de som bare eier 3 mark og som kan nøies med et simpelt lindetresskjold. — Likeledes er det visselig en østlandsk bestemmelse, når det i VII/43 tillægges at den som ødelægger en bro, skal betale bøter ikke bare til eieren, men også til kongen.

Særlig oplysende er kap. 3 i arvebolken, om felag mellem ektefolk, som derfor kræver litt nærmere gjennemgåelse. Tre østlandske håndskrifter — Ee, Ec og Bf —

har nemlig her et avsnit som mangler i de andre og som synes å stå i nogen strid med den normale retsreglen. Alt Fr. Brandt[1] har set at dette rimeligvis stammer fra ældre østlandsk rett, uaktet det også viser slektskap med Gulatingsloven[2].

Ifølge landslovens tekst er et felag, lagt på anden måte end loven bestemmer, ugyldig under alle omstændigheter, uanset om arvingene ønsker å omstyrte det eller ei; ifølge den tekst som er fælles for den ældre Gulatingslov og de tre nævnte østlandske håndskriftene derimot[3], blir det bare ugyldig, hvis arvingene møter frem på ting for å få det omstyrtet. Særskilt for de østlandske håndskriftene er derimot den bestemmelsen som handler om *helmingsfelag*, som idethele synes å være en rent østlandsk institution.

Den lyder slik (i Tarangers oversættelse):

Men om de får barn til å arve sig, da kan de lægge felag sig imellem, helmingsfelag hvis der skal skiftes med deres barn; men om der skal skiftes med utarvinger, da eier længstlevende to tredjedeler, men arvingene en tredjedel; men deres odel skal gå eftersom lovboken vidner.

Foruten i disse tre håndskriftene fins denne bestemmelsen også i et håndskrift fra slutningen av det 16 årh., skrevet av Tunsberglagmanden Hans Jacobsen Loe. Utgaven av Norges gamle Love (IV 15 f.) antar at dette er avskrevet efter den ældre Gulatingslov, men med urette, hvad der fremgår både av teksten her og av håndskriftets almindelige vikske karakter, og hvad der endelig tilfulde bevises av at det her, i det samme avsnittet, har

---

[1] Retshist. I 118 f.

[2] Se Tarangers oversættelse av landsloven, s. 75 anm. (hvor 51 er trykfeil for 53).

[3] I Ee står dog de to tekstredaktionene uformidlet ved siden av hverandre.

et tillæg — om en møs fædrene frænder gifter hende bort for selv å ha vinding av det — som er tat fra den ældre Borgartingskristenretten[1].

At det ikke lykkedes landsloven å skape ensartede retsregler for felag mellem ektefæller, fremgår vel også klart av Håkon Magnussons retterbot fra før 1306[2], som i innledningen sterkt fremhæver at dens ændrede bestemmelser om felag skal gjælde over hele landet. Disse ændrede bestemmelsene bygger forøvrig i det væsentlige netop på helmingsfelagsreglen fra de østlandske håndskriftene, og ophæver desuten landslovens regler om at felag bare er gyldig hvis det lægges på en bestemt måte.

Av den gamle vikske kristenretten (III/4) ser vi at en ændring i bestemmelsene om formuesfællesskapet mellem ektefæller tilskrives Log-Besse (i anden halvdel av det 11. årh.); alt så tidlig har altså de østlandske lovreglene om denne materie været utformet.

Om innholdet av det østlandske helmingsfelaget får vi nærmere besked av en del diplomer. Først oplyser et Skiensdiplom fra 1305—6[3] at der ved siden av helmingsfelag også kan avtales et *þriðjungsfélag*, som går ut på at manden eller hans arvinger, om han dør først og ekteskapet er barnløst, skal ha to tredjedeler av boet, konen en tredjedel samt det beløp der er avtalt å skulle svare til hendes medgift (*þing*). Helmingsfelag inntrær bare ved særskilt avtale (*kaupafélag*, *kaupmál*)[4], og avtalen kan også gå ut på en mere speciel ordning av felaget, f. eks. om hvordan der skal forholdes hvis først en av ektefæl-

---

[1] Det er trykt i NgL. II 338 c og der antat for å tilhøre Gulatingsretten, men er av Storm påvist å høre til Borgartingsretten (NgL. IV 68 (nederst) og 658).

[2] NgL. III 138 ff.

[3] DN. I 108.

[4] DN. VI 482; I 258, 634.

lene dør og derefter barnet deres[1]. Avtalen kan gå ut på at helmingsfelaget skal inntræ, såsnart der kommer barn i ekteskapet[2], og det ser endog ut som om konen efter mandens død under visse omstændigheter kan vælge om hun vil skifte efter reglene for *tilgjǫf* eller helmingsfelag (som *gjavarkona* eller *helmingskona*)[3]. Endelig kan også visse bestemte eiendeler undtas fra fællesboet, selvom der er helmingsfelag[4].

At disse helt fri reglene for oprettelse av felag (*félagsgerð*) repræsenterer rent østlandsk rett, fremgår videre — foruten av diplomene — derav at vi i retterbøtene for Ringerike og Hadeland (av 1297) og for Østerdalen (av 1358) finner git som kongelig privilegium rett til å oprette felag slik som ektefællene ønsker det. — Også i Codex Tunsbergensis finner vi (på første blad), i en notis fra slutten av det 16 årh., helmingsreglen notert.

Saken kompliseres imidlertid derved at C 17 qv. også viser tydelig forbindelse med trøndsk rett. I begyndelsen av mandhelgebolkens kap. 10, hvor de andre håndskriftene sier at den mand skal anses for drapsmand, som øienvidner bærer vidnesbyrd om, tilføier nemlig C 17 qv., at det samme er tilfældet, om *heimsoknarvitni* (vidne på overfald i en mands hjem) avgir vidnesbyrd; og denne tilføielsen er hentet — praktisk talt ordlydende — fra Frostatingsloven (IV/5). Det samme er også tilfældet med den sætningen i odelsløsningsbolken kap. 5, som C 17 qv. (og et av håndskriftene til Frostatingsboken)[5] har, at *kauprof* kun skal gjælde i den der-

[1] DN. II 715.

[2] DN. II 555, 919.

[3] DN. II 896.

[4] DN. IV 769; V 832. Jfr. et enkelt brev om helmingsfelag på Agder, DN. I 427.

[5] Dette håndskriftet (Delagardies saml., Uppsala univ.bibl., nr. 8 fol.) viser også på andre punkter overensstemmelser med C

bestemte anledning; det er tat direkte fra den gamle Frostatingsloven (XII/4).

Eller skulde forklaringen snarere være den, at der er tydelige fællestræk mellem trøndsk og østlandsk rett i motsætning til vestlandsk? Så skrøpelig som vårt kjendskap er til den gamle østlandske retten, lar det spørsmål sig naturligvis ikke uten videre besvare; men man minnes riktignok straks hvorledes en sproglig form for et rettsuttryk som *tryggvar* er fælles for trøndsk og østlandsk (mot vestlandsk *trygðar*), og hvorledes *ǫrvarþing* spiller en så stor rolle både i Frostatingsloven og i det bevarede brudstykket av østlandets verdslige rett, mens det i Gulatingsloven bare såvitt nævnes. Videre forekommer slike tekniske lovord som *ausli* (*auvisli, usli*), *auslabôt, auslagjald* bare i Frostatingsloven og i de delene av landsloven som — også ifølge Taranger — utvilsomt skriver sig fra den østlandske lovboken. —

Set i forhold til C 17 qv. hører alle de andre Eidsivatingslovhåndskriftene til en fælles gruppe[1], og plase-

17 qv., som peker på et fælles forelæg, således i kapitelordningen i begyndelsen av kaupabolken (se NgL. II, s. 149 anm. 30 og 151 anm. 24).

[1] Også innenfor denne lar det sig dog gjøre å foreta en gruppering; slektskap mellem utgavens Ea og Ec viser således det fælles tillægget som de har ved slutten av VII/53, mens Eb og Ed har enkelte fælles særtræk i tingfarebolkens kap. 2, om opnævnelse av mænd til Eidsivatinget; også i VII/32 og andensteds viser det sig sterke overensstemmelser mellem Ea og Ec. Av dem er Ec ældst og kan kanske ha været forelæg for Ea. For den saklige undersøkelsen er imidlertid denne grupperingen langt mindre væsentlig end utskillelsen av Ee. For detaljundersøkelser viser det sig, at variantapparatet i utgaven av Norges gamle love ikke er helt fuldstændig eller pålitelig i alle enkeltheter, og da jeg av originalhåndskrifter bare har hat adgang til Ee, må jeg også av den grunn opgi å komme nærmere inn på forholdet mellem Ea, Eb, Ec og Ed.

ringen av C 17 qv. får derfor sin særskilte betydning. Prof. Seip, som har vist mig den velvilje å gjennemgå det fra et sproglig synspunkt, uttaler at det i hele sit præg ikke er oplandsk, men viksk, og ovenikjøpet snarere fra den sydlige del av Viken end fra den nordlige. Når man ser dette i forbindelse med at C 17 qv. både i begyndelsen og slutningen av prologen henvender sig til biskoppene Andres i Oslo og Torfinn i Hamar — hvad intet andet håndskrift gjør[1] — ligger det meget nær å tænke sig at håndskriftet eller dets direkte forelæg oprindelig er utarbeidet for bispestolen i Oslo.

Prologen i den form den foreligger i vårt håndskrift, er imidlertid åpenbart et virkelig brev fra kongen — i likhet med hvad tilfældet er med et par av Frostatingshåndskriftenes prolog, men til forskjel fra hele hovedmassen av håndskriftene, som ikke gjengir dette kongebrevet andet end i utdrag — og det blir da naturlig å spørre sig selv hvorfor dette brevet er utstedt til begge de to østlandske biskoppene.

Rent saklig kan dette naturligvis forklares derav, at Eidsivatingsområdet foruten å omfatte praktisk talt hele Hamar bispedømme også omfatter store deler av Oslo bispedømme, navnlig Romerike; men der er på den andre siden ingenting i brevet selv som antyder en slik begrænsning, antyder at det ikke skulde gjælde for hele det område, de to bispenes myndighet omfatter — altså også det vikske lagdømmet.

Det heter i Ee mot slutten av prologen:

Erfðir þær allr er til hafa fallet ok vm jærðrbrigði ok vígafærði ok ol annur laga mal vndir huarium lagum

[1] Codex Tunsbergensis og det derav avhængige Sth. C 15 qv. har dog en henvendelse i begyndelsen av prologen til biskop Andres alene.

er þau uurdu þa sculu ol æftir þui vera ok æftir þui nu ganga sæm þa gengo logh j landeno er þau mal gerdost æf æigi hefur aðr loglæg skipan a komet. ok af þui biðium ver ok biotvm yðr herra A. biskup ok herra Þorfiner biskup ok alla yðr iæmsaman at þer skoðet at inuerðulæga. huar yðr þickir af vera takande eða uiðr læggiandi. Biðium ver ok at þer varkunnið við oss þær sæm a scortir. þui at mæir hefir uoldit fiolscylða vor ok vankunnandi ok galœysi en vilialœysi sæm ætzla ma þo at ver hæfðem minna j væð sætt ok oss tœke þetta æfni siældr en oss tækr. finzt ok nockot nytsamlægt j þa þackum þat varom herra ihu xpo ok hans nafn se blæzat vtan ænda.[1] —

Ifølge denne teksten får altså de to biskoppene ordre til å gjennemgå loven omhyggelig for å foreslå forandringer; kongen må altså ha opfattet den lovavskrift, han sendte dem, ikke som en færdig beslutning, men som en proposition, og brevet — samt avskriftens forelæg — har altså været ældre end behandlingen på Eidsivating (resp. Borgarting). Sammenligner man dette opdraget til de to østlandske biskoppene med hvad der sies i brevet til erkebiskop Jon og Frostatingsmændene (i AM. 72 qv. og Delagard. 8 fol.), at Frostatingsloven trænger mindre til ændringer og er mere selvberget end alle de andre lovene, fordi den er klarere og tydeligere — så fremgår det klart at kongen har været forberedt på ret inngripende forandringer i sit forslag på østlandet; formuleringen i brevet til Frostatingsmændene kan vel også ha sin sammenhæng med at der i 1269 — efter hvad de islandske Annales Regii for dette år fortæller — øiensynlig på Frostating har været en viss opposition mot de kongelige lovreformprojekter, idet kongen bare fik fuldmakt til å

[1] Ved en sammenligning mellem denne tekstprøven og utgaven i NgL. II 9 f. vil man se unøiaktigheten i utgavens gjengivelse av variantene.

foreta reformen for den verdslige retts vedkommende, mens vestlendinger og østlendinger de to foregående år synes å ha git sit samtykke uten ophævelser.

I landsleiebolken hadde alt det kongelige forslaget — som vi før har nævnt — innarbeidet østlandsk rett, og det er naturligvis på dette området avvikelsen mellem østlandsk og vestlandsk rett har været størst. For biskoppene har det vel derfor ikke fortonet sig som nogen bydende nødvendighet å innføre betydelige ændringer i regjeringsforslaget; et og andet er, som vi har set, kommet med, og der ligger utvilsomt en ikke ringe juridisk kyndighet bakom bearbeidelsen. —

Gjennemgår man — om så bare efter Gustav Storms beskrivelse i NgL. IV — de håndskriftene som inneholder Eidsivatingsutgaven av landsloven, slår det en at de øiensynlig næsten allesammen er knyttet ikke til Oplandene, men til Oslo; det gjælder om Ee, som vi alt har påvist, om Ea som har tilhørt Mariakirken og overveiende inneholder viksk stof, bl. a. også Oslo bylov[1], om Eb som har tilhørt en klerk ved Mariakirken og rådmand i Oslo, og om Ef som viser tilknytning til Oslo bispedømme; tvilsomt er det med Ec, som dog ialfald har en tilknytning til Oplandene; bare om Ed viser dets kalenderoptegnelser med fuld sikkerhet at det hører hjemme ved Hamar bispestol.

Borgartingshåndskriftene på sin side viser en like så påfaldende tilknytning til Tunsberg og Skien og idethele til distriktene på vestsiden av Oslofjorden. Det gjælder om Ba — Codex Tunsbergensis — som har været Tunsberg lagstols officielle eksemplar, om Bd og Be, skrevet for Skiens ting, og Bk. Bl har tilknytning til Oslo, Bc

[1] Et enkelt sted (i første kapitel av landevernsbolken) henviser det også til Borgartingslagen istedenfor til Eidsivatingslagen.

til Båhuslen; om de øvriges hjemstavnsforhold lar det sig foreløbig ikke si noget nærmere, før de er blit underkastet en sproglig undersøkelse.

Nærmere oplysninger om det materielle innholdet av gammel østlandsk rett vil man neppe kunne få ved studium av Borgartingshåndskriftene; men et forhold kan ikke undgå å påkalde opmerksomheten: alle Borgartingshåndskriftene mangler — på samme måte som Ee — opgave over hvorledes nevndarmænd skal uttas til lagtinget.

Det er klart nok at når landsloven blev vedtat på lagtingene, må der være fattet uttrykkelig bestemmelse om nevndarmændene. Den gjennemgåelse, vi har foretat av de træk, som særmerker Ee, tør ha gjort det sandsynlig at det er bearbeidet efter et eksemplar som blev sendt de to østlandske biskoppene fra kongen, ikke efter et som er vedtat på Eidsivatinget; og når ikke et eneste Borgartingshåndskrift har nogen nevndarmændsbestemmelser, ligger det nær å anta at der heller ikke har foreligget nogen lovvedtagelse på Borgarting.

Riktignok sier tre av håndskriftene i epilogen at loven er blit lovtat på Borgarting i 1274[1]; men efter hvad vi ovenfor har set om lovens vedtagelse på Eidsivating, synes dette årstallet ikke å kunne være riktig, og det naturlige er vel å opfatte hele passussen i disse håndskriftene som en tankeløs avskrift efter et oprindelig vestlandsk eller trøndsk forelæg.

[1] To av dem daterer den til St. Hansdag, det tredje til Petersokdagen (28 juni) som var den almindelige lagtingsdagen for Borgarting.

ENGLISH SUMMARY.

Those manuscripts of king Magnus Lagabøter's national code of law which have belonged to the Eidsivating, display several peculiarities which are evidently derived from more ancient eastern law, and which may, therefore, add to our knowledge of this subject. The Stockholm manuscript Cod. C. 17 qv is particularly important in this respect. It gives information as to special eastern rules about armour and about community of goods between consorts. The manuscript, moreover, opens with a letter from the king to the bishops of Oslo and Hamar, calling upon them to examine the law carefully and to suggest amendments. Judging from linguistic peculiarities, the manuscript must be supposed to have been written in Oslo; we may perhaps, therefore, see in it the result of an examination of the law by the bishop of that town.

KIRKEGAARDEN PAA HERJOLFSNÆS.

ET BIDRAG TIL DISKUSSIONEN OM KLIMATEORIEN.

Av POUL NØRLUND.

Det sidste aar har i Norge bragt forskellige vigtige bidrag til belysning af spørgsmaalet om det formodede klimatskifte i middelalderen, af prof. Edv. Bull og prof. S. Hasund i »Syn og Segn«, jan.—feb. 1925, og nu sidst prof. Fridtjof Nansens indholdsrige, lille skrift, »Klimat-vekslinger i Nordens historie« (Det norske Videnskaps-Akademis Avhandl. I, Mat.-Nat. Klasse, 1925, No. 3)[1]. For denne genopvakte diskussion har mine udgravninger af Herjolfsnæs kirkegaard paa Grønland været et af udgangspunkterne, og jeg maa opfatte det som en gavnlig ildprøve for mine undersøgelser, at saa erfarne og skarpsindige forskere har underkastet dem en kritisk vurdering. Jeg er taknemmelig for professor Bulls tilslutning, men ikke mindre for de to sidstnævnte forfatteres indvendinger. Dermed være dog ikke sagt at jeg ogsaa kan bøje mig for dem.

Unægtelig følte jeg mig lidt overrasket, ja jeg kan godt sige lidt opskræmt, da jeg i prof. Nansens afhandling paa side 7 fandt en udtalelse, endda med udhævet skrift, om, at undersøgelserne fra Herjolfsnæs leverer vægtige beviser for, at aarstemperaturen og dermed i det hele klimatforholdene paa Grønland i middelalderen maa have

---

[1] Jfr. ogsaa V. Nordman: Klimatforandringer i de nordlige Polarlande, »Naturens Verden«, april 1925.

været væsentlig de samme som nuomstunder. Thi selv havde jeg i min redegørelse for udgravningerne, »Buried Norsemen at Herjolfsnes« (Meddelelser om Grønland, vol. LXVII), tolket fundforholdene ganske stik modsat og heri set en mærkelig og uventet støtte for den af andre fremsatte anskuelse om et klimatskifte i slutningen af middelalderen.

Prof. Nansen har imidlertid kun kunnet komme til det for mig saa uventede resultat ved en beklagelig mistolkning af de funddybder som jeg opgiver, og jeg kan vanskelig erkende, at det er uklarhed fra min side som er skyld heri. De dybdetal, jeg anfører, er overalt de beregnede dybder under gammel overflade, saaledes som jeg har bemærket baade ved hver enkelt fundbeskrivelse og i overskriften over tabellen bagest i min afhandling. Det vil altsaa sige, at jeg allerede *har* fradraget de 25—30 cm., som terrænet maximalt kan antages at være voxet, medens prof. Nansen er kommet til at fradrage den samme størrelse eengang til og derved er naaet til optøningsdybder hvorom han kan sige, at de ikke afviger væsentlig fra de nuværende ved midsommer- eller sensommertid.

Om disse 25—30 cm. vil jeg gærne have lov til at bemærke, at de udgør det allerhøjeste, terrænet i tidens løb kan antages at være voxet. Udgangspunktet for beregningen af de gamle terrænhøjder er forholdene inde ved kirkeruinens mure, hvor vi meget nøje kan fastslaa den oprindelige overflade dels ved de stærkt fremstikkende fundamenter dels ved tærskelstenene foran den lille norddør der har ligget lige i jordoverfladen. Her beløb terrænstigningen sig til de 25—30 cm., hvor ikke særlige nedstyrtninger fra murene gjorde sig gældende. Og vel at mærke har jeg for at være paa den sikre side kun holdt mig til den oprindelige terrænhøjde fra kirkens ældste tid, medens de 2—300 aar yngre begravelser vel i

virkeligheden maa have ligget endnu et stykke dybere end af mig angivet, idet terrænet sikkert er voxet noget i mellemtiden, og vi kan vel endog sige, at det er voxet stærkere i dette tidsrum end i den følgende lange ubebyggede periode.

Med andre ord, jeg har for ikke at risikere at gøre mig skyldig i «talsvindel» — noget der jo undertiden hænder folk mod deres vilje — bestræbt mig for en vidtdreven forsigtighed i mine beregninger, men til gengæld maa jeg ogsaa hævde, at der ikke yderligere kan manipuleres med tallene for at gøre dem mindre; de betegner en *undergrænse* for de virkelige dybder under gammel jordoverflade.

Beregningerne af de gamle funddybder har imidlertid endnu et støttepunkt foruden forholdene inde ved kirken, nemlig beliggenheden af de øverste begravelseslag. De laa meget overfladisk, hvorpaa jeg har nævnt et par exempler i »Buried Norsemen« p. 239 f.; desværre har jeg ikke nær saa mange nivellerede maal som ønskeligt kunde være, da betydningen af at indmaale ogsaa disse gamle opløste begravelser ikke stod mig klart, — overhovedet maa jeg indrømme, at jeg aldeles ikke var indstillet paa, at problemet om klimatskiftet skulde kunne berøres af de udgravninger, vi her foretog. Givet er det imidlertid, at de ikke faa begravelsesrester, som rundtom paa kirkegaarden blev fundet i mindre end $^1/_2$ m.s dybde under nuværende overflade[1], yder en fuldt betryggende garanti for, at der er regnet rigeligt med de 25—30 cm.s terrænvæxt, *hvad enten* det nu har været den naturlige,

[1] Kistebegravelserne havde helt eller delvis deres oprindelige højde, medens de kisteløse lig var sunket sammen til en flad kage. For deres vedkommende maa man regne med, at deres øverste punkt har ligget ca. 30 cm. højere end de dybder, hvori de blev fundet.

aarhundredlange vækst *eller* en kunstig højnelse, foraarsaget, som prof. Fridtjof Nansen antager, ved at der er paaført grus eller sand for at dække de øverste begravelseslag, der naturligvis maa være nedlagt paa koldere aarstider, da det kneb med at komme i jorden.

Selv om denne eventualitet derfor ingen direkte betydning har for det foreliggende spørgsmaal, vil jeg dog gærne gøre nogle bemærkninger derom. Man kunde, naar man skulde begrave ved vintertid, enten hakke sig ned i jorden, eller man kunde tilføre paafyldningsmateriale, sand eller grus, (at dække ligene med sten, som eskimoerne bruger, er som »ukristeligt« aabenbart ikke kommet i betragtning), eller man kunde endelig lade ligene henstaa ubegravede, indtil tøbruddet indtraf, saaledes som det andetsteds har været skik. Den sidste udvej er næppe altfor sandsynlig i et land, hvor jorden er frosset i aarets fleste maaneder. Derimod kan muligheden for en paafyldning principielt ingenlunde udelukkes, har maaske endog en vis sandsynlighed for sig. Dog maa jeg med de lokale forhold in mente bemærke, at det naturlige sted at hente sig saadant paafyldningsmateriale vilde være i strandkanten, men at jeg kun eet eneste sted paa kirkegaarden iagttog strandsand, nemlig ved det nordvestre hjørne af kirken, hvor det laa i en temmelig stor grube, hvis betydning jeg ikke kan forklare, men som i hvertfald intet direkte havde med begravelserne at gøre, da den nærmest gik i nord—syd[1]. Det forekommer mig derfor sandsynligst, at den fremgangsmaade, man i almindelighed har anvendt paa de koldere aarstider for at

[1] Endnu maa jeg bemærke, at hvad jeg p. 67 har oplyst om trækul strøet ud over begravelserne ganske er blevet misforstaaet af prof. Nansen (p. 6 f.). Trækulstykkerne laa umiddelbart henover ligene, ogsaa de dybest liggende, og kan umulig være blevet strøet ud paa jordoverfladen.

bringe ligene i jorden, har været at hakke den frosne bund op i tilstrækkelig dybde; at det derimod ikke er paa den maade, at de dybest liggende begravelser er blevet indkapslet i de frosne bundlag, viser de planterødder, hvoraf ligdragterne var gennemtrukne (»Buried Norsemen«, pag. 238 f.).

Min korte konklusion af de foregaaende bemærkninger er da den, at prof. Nansens kritik ikke har anfægtet den af mig givne dokumentation for, at jordbunden paa Herjolfsnæs kirkegaard i middelalderen maa være tøet op i større dybder, end vi nuomstunder kender i disse egne. Det næste spørgsmaal bliver aarsagen til dette fænomen. Professor Hasund har herom gjort nogle skarpsindige bemærkninger (»Syn og Segn«, febr. 1925), der gaar ud paa, at jordens vandholdighed maa være steget, efter at nordboerne var døet ud og ikke længere ved afgrøftning kunde holde vandtilstrømningen fra fjeldet borte fra kirkegaarden. Differencen mellem optøningsdybderne før og nu skulde da bero paa, at den vaade jord tør vanskeligere op end den tørre, et forhold som danske Grønlandsfarere ogsaa er meget velkendte med, men som her er forklaret paa meget anskuelig maade.

Professor Hasund overser imidlertid, at der ikke blot er paavist en rent lokal difference mellem før og nu paa selve kirkegaarden, men at de dybdetal, vi forefandt, er større end dem vi ellers kender fra Syd-Grønland. Det er herpaa hovedvægten ligger. De nutidige optøningsdybder deroppe tør ganske vist ikke siges at være saa alsidig oplyste, at det kan udelukkes, at der findes pletter, hvor jorden tør dybere op end af mig angivet, men det vilde være meget extraordinært, og naar jeg har nævnt maximaltallet 90 cm., er det en betydelig større dybde, end jeg selv nogetsteds har konstateret.

Hvad nu angaar selve muligheden for en væsentlig

ændring i jordens vandholdighed paa Herjolfsnæs kirkegaard, stiller jeg mig meget skeptisk dertil. De smaa vandløb, som nu, i 1921, flød ind over kirkegaarden, og som naturligvis ikke har faaet lov til at løbe derind i gammel tid, bl. a. fordi stengærdet forhindrede det, holdt sig udelukkende til kirkegaardens vestligste del. Videre end 1 à 2 m. indenfor hegnet kom de ikke. Terrænet hæver sig nemlig østover paa kirkegaarden udefter næsset, medens det er lavest ved næssets rod kort vest for kirkegaarden, hvor vandet fra fjældet løber af til havet. Hovedmassen af det vand, der stod i jorden, maa skyldes dels vintersneen — som nordboerne vel næppe har skovlet bort —, dels underjordisk vandtilstrømning, og egentlig grunddræning tør det dog vist ikke formodes at de gamle har indladt sig paa.

At jordbunden paa kirkegaarden virkelig skulde have været tør i middelalderen, kan nu ogsaa af andre grunde vanskelig tænkes, thi i saa fald vilde dragterne ikke have holdt sig saa mærkelig godt, som det er tilfældet. Det er kulden i *forbindelse* med fugtigheden, der har bevaret dem. Havde tøjet ligget tørt i den tid, da liget langsomt forraadnedes og planterodderne trængte ned til det, vilde det være smuldret hen, og en senere gennemvædning vilde have gjort mere skade end gavn.

Det er mig derfor umuligt i professor Hasunds forklaringsforsøg at se gaadens løsning, og jeg maa vedvarende betragte det som den nærmestliggende forklaring, at der er sket en virkelig ændring i sommertemperaturen, altsaa i klimatet. Men jeg fastholder stadig mine forbehold naar det drejer sig om almindelige konklusioner ud herfra: Sagen maa undersøges nøjere og alsidigere, baade arkæologisk og geologisk, og forhaabentlig vil det ogsaa ske. Det er jo muligt, at saadanne undersøgelser vil give til resultat, at forholdene paa Herjolfsnæs kun er et lokalt

fænomen, som ikke har gyldighed for hovedbebyggelsen inde i fjordene.

Paa et enkelt punkt vil jeg dog gærne have lov til allerede nu at modsige baade prof. Hasund og prof. Nansen. Jeg er ganske uenig med dem, naar de maler forholdene i de grønlandske bygder i ældre tid saa umaadelig dystert. Ruinerne tyder paa noget ganske andet. Inde i de to hovedfjorde, Eriks- og Einarsfjordene, ligger gaardtomterne sine steder i tætte klynger, de mægtige kostalde, som findes ved enkelte gaarde, særlig ved Gardar, gør et helt imponerende indtryk, og endelig er der et forhold, som jeg allerede har berørt i min bog om Herjolfsnæs (p. 51), og som jeg ved, at ogsaa den islandske museumsdirektør M. Þordarsson har studset ved og agter at komme nærmere ind paa: de forbløffende store og velbyggede kirker. De er langt større end de tilsvarende islandske, og det kan dog kun tyde paa relativ velhavenhed. Og naar prof. Nansen som bevis paa landbrugets forholdsvis ringe betydning for de gamle grønlændere nævner sælknoglernes store overtal i affaldsdyngerne i forhold til husdyrknoglerne (p. 10 og 16), maa hertil bemærkes, at der hidindtil ingen fuldstændige udgravninger er foretaget i dyngerne. Hvad der er hjembragt, er rimeligvis kun de øvre lag, idet de nedre vel var frosne. Der tiltrænges lagvise gravninger i affaldsdyngerne for at konstatere, om indholdet viser nogen forskel mellem ældre og yngre tid, og jeg kan tilføie, at saadanne undersøgelser ogsaa staar paa vort program.

For Herjolfsnæs' vedkommende, der laa ved det aabne hav, vil det være naturligt at betragte forholdene i sammenhæng med isforholdene udenfor kysterne, og her forekommer der mig stadig i den historiske overlevering at være væsentlige indicier for, at der er sket en forværring i middelalderens slutning. Jeg har i denne sammenhæng

haft lejlighed til særlig at fremdrage de ejendommelige forhold ved selve Herjolfsnæs. At denne plads har været en af de betydeligste i nordbotiden, er dog ganske ubestrideligt. Jeg maa her for detaljernes vedkommende henholde mig til min udførlige redegørelse i »Buried Norsemen«, kap. 1. Det er ganske vist kun Ivar Baardsøn, der nævner stedet som anløbsplads for de norske købmandsskibe; men denne ene nævnelse er vel ogsaa tilstrækkelig beviskraftig, thi den støttes paa det bedste ved hele den rolle, som Herjolfsnæs spiller i den sparsomme overlevering om Grønlands nordbotid, den støttes af stedets beliggenhed som den eneste betydelige nordboplads ude ved det aabne hav, og endelig støttes den meget kraftigt af selve fundene paa kirkegaarden. De udpræget europæiske moder, de velskaarne, civiliserede klæder er kun tænkelige paa en plads, der har staaet i nøje forbindelse med moderlandet. Indenfor Østerbygden ligger Herjolfsnæs som saadant meget perifert, og kun hvis det har været en betydende handelsplads, kan man forklare den rolle, stedet har spillet, og det relativt nære forhold til den europæiske civilisation, som gravfundene har aabenbaret.

Hvorledes forliges dette nu med forholdene nuomstunder, da stedet er et af de vanskeligst tilgængelige punkter paa hele den gamle nordbokyst, blokeret som det er af drivisen indtil ud paa sensommeren? Professor Nansen finder forklaringen deri, at besejlingen i gamle dage fandt sted paa sensommeren, og jeg maa indrømme, at denne mulighed er tilstede. Naar jeg tidligere har vist den fra mig som mindre sandsynlig (»Buried Norsemen«, p. 236 f.), var det fordi jeg fandt det *for* paafaldende, at Kongespejlet mellem sine ypperlige oplysninger om Grønland kunde indeholde en saa fyldig skildring af isforholdene og besejlingsforholdene uden at berøre et saa ejen-

dommeligt forhold, — medens det derimod i vor allerыngste efterretning, pavebrevet fra 1492, anføres, at besejlingen kun kan ske i august maaned, naar isen er smeltet. Men man gør dog bedst i at regne med, at de gamle, erfarne skippere har besejlet landet paa den aarstid, da forholdene var gunstigst. *Har* isen virkelig blokeret Østerbygdens kyster sommeren igennem ligesom nu, da har de ventet, til den i august—september sædvanlig slækker. Det lyder rimeligt.

Men naar vi holder fast ved den antagelse, at Grønland først er blevet besejlet ud paa eftersommeren, hvorledes gaar det da med Kongespejlets berømte skildring af storisen og besejlingsforholdene? Thi denne forklarer Nansen (p. 11 f.) ligesom Hasund (p. 71) og Dan. Bruun (The Icelandic Colonization of Greenland, p. 24) i overensstemmelse med isforholdene, som vi kender dem den dag idag, men vel at mærke i *juni og juli maaned*, altsaa i den værste storistid. Denne skildring er jo netop hovedbeviset for, at forholdene dengang var ganske som nu[1]. Men opfatter vi Kongespejlet paa den sædvanlige maade, saa kan vi vanskelig paa trods af denne vor bedste og troværdigste kilde regne med, at besejlingen normalt fandt sted ud paa sensommeren. I hvertfald kan vi da umulig, som prof. Nansen, holde den sildige besejling for en saa selvfølgelig sag, at der ingen anledning var til at omtale den.

Jeg kan imidlertid ikke slutte mig til den sædvanlige tolkning af Kongespejlets text (jfr. mine bemærkninger i

---

[1] Hasund (p. 72) vil forklare navnet Østerbygd udfra det forhold, at det ved besejlingen var nødvendigt at passere bygden og indenom isen søge hen til den med østlig kurs. Jeg maa tilstaa, at jeg aldeles ikke forstaar, hvad der derved vindes. Øster- og Vesterbygd kaldes de to bygder vel udfra deres indbyrdes beliggenhed.

»Buried Norsemen«, p. 235 f.). Det hedder her, at isen (d. v. s. drivisen) ligger mere i nordost eller i nord end i syd eller sydvest eller vest og *derfor* skal den, der vil naa landet, seile om det mod sydvest og vest, indtil han er kommet udenom isen, og derefter søge til land. Man maa ved en fortolkning sørge for, at der bliver mening og sammenhæng i denne sejladsforskrift. Kongespejlets udmærkede forfatter kan dog ikke mene, at fordi der er mere is mod nord eller nordost end imod syd eller sydvest eller vest, skal man sejle op forbi Østerbygden og siden søge til land. Han burde isaafald have sagt, at der laa mere is mod syd eller sydost eller øst end imod nord og nordvest. Saadan er forholdene jo nu om sommeren, men herom mæler han ikke et ord; og det, at man skal sejle forbi den bygd, man vil besøge, og siden søge mod land og vende kursen tilbage, skulde dog synes en ganske interessant og paakrævet oplysning, som nok kunde fortjene direkte at blive nævnt, særlig af en forfatter, som ellers ikke sparer paa ord for at forklare de forhold, han finder har betydning.

Nej, det forekommer mig ganske evident, at det er forholdene ved østkysten, hvorom det især drejer sig[1]. Man maa nemlig være klar over, at de norske skippere, der sejlede til Grønland, ikke har holdt kurs efter Kap Farvel, hvorved de ogsaa alt for let risikerede ved nogen afdrift mod syd at forvilde sig udefter mod den amerikanske kyst. Det var udentvivl modige og dristige folk disse skippere, og de fortjener vel mere at mindes, end mangen en viking der med brask og bram og vold gjorde sit navn udødeligt, — ligesom Erik Arup i sin nye Danmarkshistorie siger om bonden der ryddede skov, at han er mere værdig til at mindes af historien, end de der gik

[1] Saaledes ogsaa Nansen: Nord i Taakeheimen, p. 214 f.

paa korstog mod Vender og Ester med Absalon og Andreas Sunesøn. Men trods alt vovemod er det tydeligt, at de gamle skippere nødig mistede føling med land, og efter at være sejlet ud i oceanet mellem Shetlandsøerne og Færøerne holdt de derfor saa nær under Island, at de mærkede fugletrækket og hvaltrækket derfra, eller, som en anden kursforskrift udtrykker det, kun 12 mil (d. v. s. sømile, Ivar Baardson siger 12 uger søs) sønden om Island (Reykjanæs). De har vel derved ramt Grønlands kyst et sted midtvejs mellem Angmagssalik og Kap Farvel, og ud herfra forstaas Kongespejlets ord let og i naturlig, logisk sammenhæng.

Kongespejlet beviser altsaa *ikke,* at Østerbygden om sommeren har været blokeret af drivisen, saaledes som nuomstunder, og det eneste vidnesbyrd der bliver tilbage om, at isen har spillet en rolle foran denne kyst, er fortællingen om Einar Sokkesøn i Grænlendinga þáttr[1]. Men at isen lejlighedsvis kunde lægge sig foran Østerbygden, har jeg heller aldrig betvivlet; jeg kunde tænke mig, at forholdene dengang havde været i Julianehaabsbugten, som de nu er længere nord paa ved Ivigtut eller Frederikshaab.

Tilbage staar Ivar Baardsøn. For hans vedkommende er der jo det interessante, at han direkte udtaler, at kurserne af hensyn til den is, som er kommet i de senere aar, har maattet lægges om. Prof. Fridtjof Nansen kommer uden om denne vanskelighed ved en bemærkning om, at »hvis man vil benytte som historisk bevis alt hvad folk fortæller om hvordan forholdene var i »gamle dage«, da kan man komme til mange mærkelige slutninger«. Men dette er dog vel en meget fri maade at drive historisk kildekritik paa. Forholdet er jo slet ikke det, at der i

[1] Grønl. hist. Mindesm. II, p. 716. Nansen p. 15. Buried Norsemen p. 232.

beskrivelsen i al ubestemthed henvises til et sagn om gammel sejling. Tværtimod staar denne nu forladte kurs som den primære, meddelt af »vise mænd som fødde er i Grønland og sidst komne af Grønland« (d. v. s. Ivar Baardsøn), medens den nye kurs maa opfattes som en senere tilføjelse, hvad enten det nu skyldes den oprindelige meddeler selv, eller en yngre kilde, — hele forfatterskabet til denne Grønlandsbeskrivelse er jo noget uklart[1].

Med overleveringen staar det da efter mit skøn saaledes til, at Ivar Baardsøn direkte omtaler, at der er sket en forværring af isforholdene — snarest vel omtrent paa hans egen tid —, at Kongespejlets text ikke strider imod, at der i den ældre tid, som dette skrift repræsenterer, har været gunstigere isforhold, og endelig at pavebrevet fra 1492 bekræfter, at issituationen i middelalderens slutning, hvad enten dette nu gælder for det 15. aarh.s første eller dets sidste del, var vanskelig for besejlingens opretholdelse. Hvorfor da ikke lade Ivar Baardsøns ord gælde som de er skrevet? Og hvorfor ikke kæde det billede, de giver af isforholdene sammen med den ejendommelige klimatiske ændring paa Herjolfsnæs?

Der er imidlertid endnu et fænomen fra Herjolfsnæs som trænger til en forklaring: den af underernæring udpinte menneskerace. Ogsaa her er det forklaring nok, at landbruget paa grund af den klimatiske forværring er mislykket for befolkningen, som paa grund af manglende

---

[1] Det hedder: »Saa siger vise mænd som fødde er i Grønland »og sidst komne af Grønland, at . . . . fra Snefjældsnæs paa »Island, som er stakkest til Grønland, 2 dage og 2 nætter ret »i vest, osv. Dette er gammel sejling, men nu er kommet is »udaf landnordbunden . . . ., saa at ingen uden livsfare kan »sejle den gamle led, som herefter høres.« Skulde Nansens fortolkning være rigtig, burde det have heddet: Kursen til Grønland er . . . ., men den gamle sejling var (eller: skal have været) . . . .

tilførsler hjemmefra hverken har kunnet faa kvægbestanden fornyet eller har kunnet drive sælfangst som tidligere, idet den stod uden tømmer til nye baade og jærn til vaaben og redskaber. Med eskimoerne har disse mennesker tydelig nok ikke blandet sig, thi i saa fald havde de jo ikke behøvet at sulte. I det hele maa jeg om prof. Nansens teori, at de sidste nordboer fredelig har blandet sig med eskimoerne, sige, at den direkte modsiges af grønlændernes sagn og af de arkæologiske forhold, og at den ingensomhelst positiv støtte faar i den historiske overlevering. Vi kan maaske her se bort fra, at der paa Herjolfsnæs ingen spor af kulturblanding er fundet, omendskønt der netop her undtagelsesvis var en nordboplads, som egnede sig ogsaa for eskimoisk bebyggelse. Men naar Nansen mener (pag. 21), at en stor del af nordboerne har forladt deres gaarde inde i fjordene, hvor de ikke længere kunde bjærge livet, og er søgt ud til havkysterne, hvor der var god fangst, og hvor de mere og mere gik over til eskimoernes levevis og efterhaanden blandede sig med dem, — saa maa man rigtignok her spørge: hvor ligger ruinerne af disse udflytteres gaarde eller huse? Vi finder i Sydgrønland talrige eskimoiske husruiner ude ved det aabne hav og talrige nordboruiner inde i fjordene eller i det mindste placeret i læ og med hensyntagen til kvægavl. Men ligesom jeg ikke kender nogen nordboplads, der ikke bærer vidne om husdyrshold, og bortset fra Herjolfsnæs kun ganske faa, der paa eskimoisk vis ligger nær ved det aabne hav, saaledes kender jeg heller ikke bygningsmæssig set en eneste mellemform, og det kan dog vel ikke antages, at de udflyttede nordboer ogsaa har opgivet deres højere udviklede byggeskik og i det hele intet bragt med sig ved deres overgang til den eskimoiske kultur.

Det er jo muligt, at fremtidige undersøgelser kan

bringe saadanne mellemformer for en dag; men foreløbig gør man dog bedst i at stille sig til det yderste tilbageholdende overfor muligheden af en almindelig blanding mellem de to racer, selv om det naturligvis ikke kan udelukkes, at en og anden udhungret nordbo har kastet sig i armene paa eskimoerne af længsel efter deres rige kødforraad.

Der hersker hos mine kritikere nogen uklarhed om, naar det fald i sommertemperaturen skulde være indtruffet, som jeg mener at have konstateret paa Herjolfsnæs. Aabenbart har jeg selv nogen skyld i denne uklarhed ved en vending jeg har brugt, og som prof. Hasund fæster sig ved: klimatforværringen *efter* middelalderen. Det burde have heddet: i slutningen af middelalderen. Sagforholdet er jo ganske klart. Naar prof. Nansen (p. 34) siger, at det tidligere mildere klima, som jeg mener at have konstateret paa Herjolfsnæs, falder i sidste del af det 14. aarh. og første halvdel af det 15. aarh., kunde det maaske forstaas, som om der ogsaa forud herfor laa en koligere periode. Men saaledes forholder det sig jo slet ikke. Tværtimod. Undersøgelserne paa Herjolfsnæs viser, at tiltrods for at stedet formodentlig har været bebygget fra den ældste tid af, fandtes der dog kun et enkelt stykke, et udskaaret træstykke i en kiste, som kunde føres tilbage til det 12. aarh. eller til tiden omkring 1200, og det gemte sig inde under kirkens mure, hvor en kunstig terrænhævning jo maa være foregaaet ved bygningens opførelse. Iøvrigt stammer trækorsene tidligst fra o. 1300, dragterne tidligst fra o. 1350; alle ældre begravelser var helt opløste. I et enkelt tilfælde, hvor der laa begravelser i flere lag, kunde det konstateres, at den ældste og dybest liggende begravelse var opløst, medens en anden, der laa over den, var ret velbevaret (»Buried Norsemen«, p. 242). Just dette forhold, at alle de ældre begravelser er opløst, er et ganske afgørende bevis mod

den fortolkning, at det simpelthen skulde være terrænets (kunstige eller naturlige) væxt, der har foraarsaget, at de underste begravelser frøs inde og bevaredes. Der maa være sket en følelig ændring, en gradvis tilfrysning af bunden, som har begyndt at gøre sig tilstrækkelig gældende i løbet af det 14. aarh. Hovedparten af dragterne kan henføres til midten og sidste halvdel af det 14. aarh. og er maaske blevet nedgravet i aartierne før og efter 1400, og da de først efter nogen tids forløb, efter ligets fuldstændige eller delvise forraadnelse, er blevet indkapslede i den frosne bund, maa dette antages at være indtruffet i løbet af det 15. aarh.s første halvdel.

Et par enkelte, væsentlig yngre dragtstykker blev ogsaa fundet, rimeligvis fra tiden omkring 1450—75. Om dem bægge gælder, at deres bevaringstilstand var slet, sammenlignet med de noget ældre stykker; dette kunde tyde paa, at reduktionen af optøningsdybden da er standset. Overhovedet, naar der kun er bevaret saa faa stykker fra den seneste tid, kan det muligvis skyldes befolkningsmængdens aftagen, men grunden kan ogsaa være den, at der paa de yngste begravelser ikke har virket det samme fald i sommertemperaturen og optøningsdybden som paa de ældre; lavpunktet var naaet og passeret. Og her maa det bemærkes, at hvis det var mangel paa afvanding efter nordboernes uddøen eller bortrejse fra stedet, der havde forvoldt, at dragterne holdt sig, burde det jo netop være de alleryngste, der var bevaret bedst. Men som vi har set, forholder det sig ikke saaledes.

Det fremgaar af det foranstaaende, at naar professor Otto Pettersson i sin store teori om klimatforandringen regner med et maximum ved aar 1433, saa stemmer dette saa ypperligt som det overhovedet er muligt med resultaterne fra Herjolfsnæs. Et svagt punkt kunde det derimod, som prof. Nansen gør opmærksom paa, synes at

være, at der ikke kan konstateres nogen følelig klimatforbedring i de aarhundreder, der er forløbet, siden maximet blev passeret, idet forholdene i aarhundredet forud derfor synes at have været gunstigere end nu 500 aar senere. Dog ved jeg ikke, om kurverne indenfor den lange periode mellem to maxima behøver at være regelmæssige. Herpaa maa prof. Pettersson give os svar, og af let forstaaelige grunde maa jeg i det hele som historiker og arkæolog give afkald paa at deltage i drøftelsen af problemets naturvidenskabelige side, førend fagmændene har ført diskussionen til bunds. Saa kan vi andre vel ogsaa skønne derom.

Spørgsmaalet om et sentmiddelalderligt klimaskifte paa Grønland kan imidlertid meget vel drøftes for sig og afficeres ikke af, om prof. Petterssons teori iøvrigt er holdbar, og strængt taget heller ikke af, hvorledes det gaar med det sideløbende spørgsmaal om forholdene paa Island og i Norge, som det er prof. Edv. Bulls sag at defendere. Naar jeg i min fortolkning, med al den varsomhed og forbeholdenhed som min ufuldkomne sagkundskab paalagde mig, har hægtet iagttagelserne fra Herjolfsnæs paa prof. Petterssons teori, er det fordi det forekom mig en smuk og frugtbar, ja genial arbejdshypotese, fuld af videnskabelig fantasi. Og jeg vil gærne ende disse bemærkninger med en varm tilslutning til prof. Bull, fordi han saa energisk har ført problemer af denne art ind i den historiske diskussion.

Der raader i almindelighed hos historikerne alt for stor vrangvilje over for den mulighed, at der kan være foregaaet noget i naturen, som har grebet ind i historiens gang. Forhistoriske arkæologer er vant til at regne dermed, men heller ikke historikerne kan unddrage sig. Et godt exempel er den store middelalderlige sildefangst i Øresund, som jo ogsaa udgør et af de bemærkelsesvær-

digste led i prof. Peterssons beviskæde. Man har villet fortolke denne sild bort ved at hævde, at der i virkeligheden ikke var nogen stor forskel paa sildens mængde nu og da, indtil nylig den skaanske historiker Curt Weibull har dokumenteret, hvor kolossale de sildestimer virkelig maa have været, som i middelalderen stod ved Skanør og Falsterbo[1]. Der maa i denne periode være foregaaet en forøget tilstrømning ind i Øresund af det saltere bundvand, som silden søger til, og naar den skaanske sild i middelalderens slutning atter kan konkurreres ud af den hollandske, har man gjort sig megen umage med at udspekulere forskellige merkantile og politiske aarsager; men det gaar ikke an at se bort fra, at hovedaarsagen har været ændringer i de hydrologiske forhold. Der er her et naturfænomen, som vi maa tage i betragtning, og som bør studeres. Hvad angaar dette forholds betydning for selve den Pettersson'ske klimateori, synes det ganske vist aabenbart, at det er tilbagegangen i sildemængden i Øresund, ikke tilvæxten, der falder sammen med den antagne klimaforværring paa Grønland og med den kosmiske konstellation, hvormed prof. Pettersson opererer, maximet for solens og maanens samlede tiltrækning paa jorden, der sidste gang indtraf ved 1433.

ENGLISH SUMMARY.

The author turns against some critical papers by Professor Fridtjof Nansen and Professor S. Hasund, occasioned by the publication concerning the excavation of the medieval Norse churchyard at Herjolfsnes in southern Greenland (Meddelelser

[1] Lübeck ock Skånemarknaden (1922).

om Grønland LXVII, København 1924, with English text). It was ascertained through the excavations that during the Middle Ages, until the beginning of the 15th century, the thaw in summer went considerably deeper down than is the case at present in southern Greenland. Prof. Nansen's objections to the author's argumentation on this point of fact are based on a misconception.— In order to explain the change in the degree of thaw Prof. Hasund has suggested that it may have been caused by a growing humidity in the earth, after the Norsemen had died out and were no longer able to undertake the necessary works of drainage. The author argues that the nearest explanation is to be found in a real change in the summer temperature, but that further research will be necessary to ascertain whether this was caused by a general change of the climate in southern Greenland.

It is quite natural that attempts have been made to put the facts of Herjolfsnes in connection with the hints given by historical record as to growing difficulties caused by the ice in the 14th century. As opposed to Professor Nansen the author maintains that Ivar Baardson's direct evidence that old sailing tracks had to be changed because of ice difficulties cannot be dismissed. Nor is this statement contradicted by the description of ice conditions given in the King's Mirror. An aggravation of the climate and of the conditions of navigation (the state of the ice), taken in connection with each other, will explain why the inhabitants of Herjolfsnes ended as an underfed and degenerated race, such as the anthropological examination of the skeletons has shown them to have been.

In conclusion the author asserts that the results of the excavations so far show complete harmony with Professor Pettersson's great theory of a deterioration of the climate all through the 14th century, and a minimum in 1433. The question of a change of climate in Greenland may, nevertheless, well be discussed alone, and its fate would not be decided even if Prof. Pettersson's theory should be defeated.

———

STUDIER TIL OLAV DEN HELLIGES HISTORIE.

AV JOHAN SCHREINER.

(Trykt med bidrag av Professor Dr. L. Daaes Legat.)

Vårt kjennskap til de fleste av Norges gamle konger støtter sig i første rekke til temmelig kortfattede beretninger i de sammenhengende fremstillinger av sagatidens historie, i Heimskringla, Fagrskinna, Ágrip og i Historia de antiquitate regum Norwagiensium av Theodricus monachus. Helt anderledes forholder det sig med kildene til Olav den Helliges historie. Sagaen om hans 15-årige regjeringstid utgjør nesten tredjedelen av Snorres verk — det verk som omfatter flere hundrede års norsk historie. Dertil kommer at Olavssagaen er den centrale del av Heimskringla, som de øvrige grupperer sig omkring. Beretningen om de andre konger danner i grunnen bare innledningen til og fortsettelsen av sagaen om Olav, sagatidens største kongeskikkelse. Olavssagaen er en helt selvstendig fremstilling, forfattet før Heimskringla, og så senere satt inn i den[1]. Den er Snorres oprindelige verk, den er hans mesterverk.

Snorres saga om Olav den Hellige er vel det høieste uttrykk for hvad den norrøne litteratur har nådd i karaktertegning, i kunst. Fordi denne saga i en så enestående grad er et produkt av den store historikers kombinasjonsevne og enhetsopfatning, har den like til den siste tid dannet grunnlaget for synet på og vurderingen av Olavs historie og personlighet. Efterhvert som den historiske

---

[1] Jfr. Sigurður Nordal: Om Olaf den Helliges saga, s. 166 fg. Snorres særskilte Olavssaga er utgitt av Munch og Unger (Kr.ania 1853) under titlen: Saga Olafs konungs ens helga.

forskning har øket sitt krav til metodisk kritikk, er imidlertid opfatningen på dette punkt blitt en annen. Olavssagaens litterære og kunstneriske verdi er i særdeles mange tilfelle skapt nettop på bekostning av den oprindelige beretning. Snorre er på ingen måte den slaviske avskriver av det skriftlige og muntlige kildestoff hvorpå han har bygget sin fremstilling. Han omformer det ofte, og besjeler det med sin dikterfantasi. Den historiske kritikk må derfor søke å skille ut det som Snorre selv har resonneret sig til, det som skylles hans kombinasjon.

Nettop av denne grunn er det så betydningsfullt at vi ved siden av Heimskringlas Olavssaga også har andre sagaer som forteller om denne konges liv og gjerning, kilder som i mange tilfelle setter oss istand til å kontrollere Snorres beretning. For flere av disse sagaers vedkommende gjelder nemlig det motsatte av det som karakteriserer hans verk. De bærer den muntlige tradisjons ofte naive preg, ingen enkelt mann har skapt dem om til virkelig historieskrivning. Tildels uten indre sammenheng, fulle av varierte fremstillinger av en og samme ting, kan enkelte av dem gi et nokså rotet og ubehjelpelig inntrykk. Men det er nettop dette som bestemmer deres verdi som historisk kilde. Fordi deres beretninger tildels er nokså utførlige, kan de gi faktiske enkeltheter som Snorre ikke har kjent. De bidrar ikke bare til kontroll av Olavssagaens fremstilling, de beriker den også på flere punkter. Men dermed er imidlertid ingenlunde alt sagt om dem. Selvom disse sagaer kan være aldri så noiaktige uttrykk for den muntlige tradisjon, må der tildels reises ganske alvorlige innvendinger mot deres historiske pålidelighet. Den beretning de gjengir har levet 150 à 200 år på folkets munn, før den er blitt nedtegnet i den form hvori den nu er bevart. Hvor det gjelder lokal tradisjon behøver ikke dette bety så meget; men den muntlige fortelling om

helgenkongen og kristendommens store martyr i Norge har ofte været truet så sterkt av legende og moralisering, at dens oprindelige trekk ikke lar sig utskille. Inntrykket av Olavs død har bestemt opfatningen av hans liv. Også overfor disse kilder må således kritikken være på vakt. Den må søke ut over dem, for å nå et sikrere grunnlag for vurderingen av Olav den Helliges historie.

Det er skaldekvadene som i siste instans blir det materiale vi har å holde oss til. De er skapt samtidig med eller like efter begivenhetene; hvor det derfor gjelder oplysninger om ferder og slag, og i det hele ting av den art, må de sies i høi grad å være pålidelige. Hvor rik enn imidlertid den samling av skaldekvad er som knytter sig til kong Olav — også her gjelder det at kildestoffet er verdifullere enn om mange av de andre konger — blir de allikevel til syvende og sist en nokså spinkel kilde. De er for knappe og for spredte. Til støtte av sagaenes utførligere fremstilling kan de tildels ha sin betydning, hvis da ikke denne fremstilling bare er en omskrivning og utlegning av kvadenes sammentrengte utsagn, noe som meget ofte synes å være tilfelle[1]. Alene kan kvadene ikke gi grunnlaget for noen virkelig helhetsopfatning av Olav den Helliges historie, hvor nødvendige, hvor verdifulle de enn er.

En kritisk gjennemgåelse av de skriftlige kilder vil og må således føre til den erkjennelse at vi i virkeligheten vet mindre om Olavs historie enn sagaenes, og da særlig Snorres beretning gjerne vil gi det inntrykk av. Vi må renonsere på de brede og lokkende skildringer, for i stedet å opsøke det som synes sikkert, for å nøie oss med et kanskje ofte litt spinkelt, men til gjengjeld så meget mere pålidelig grunnlag. Hvor nødvendig det enn er at

[1] Jfr. Curt Weibull, Sverige och dess nordiska grannmakter under den tidigare medeltiden (Lund 1921), s. 12 fg.

den kritiske forskning er skarp og våken overfor kildene, hvor meget man enn må innrømme at disse på ingen måte er fullkomne, noen av dem, hvor uomgjengelig nødvendig det derfor er at man er på vakt overfor hver eneste beretning — så er det dog en forhastet og gold skeptisisme å føre denne strengt metodiske kritikk ut i en fornektelse av tradisjonens, av sagaenes verdi som historisk kilde. Forkaster man prinsipielt dette stoff, da mister man taket på det hele, alt blir flytende. Kildekritikken må nettop søke å holde sig fri for slike almene og kategoriske domme, den må ta hvert enkelt ledd for sig og bedømme det som det det er. Men den må dog ikke bli stående ved detaljundersøkelsen; den må gjennem vurderingen av enkelthetene søke frem mot og bestemmes av et helhetssyn. Hvis så ikke skjer, vil den altfor lett kunne fortape sig i ufruktbar og temmelig betydningsløs roting, som bare bringer forvirring og ikke klarhet. Men kildekritikken må ikke alene knytte de enkelte deler sammen til et hele, den må også selv søke støtte hos andre grener av forskningen, ellers vil den lett gli ut i løshet, den vil mangle en fast grunn å bygge på.

De disipliner som i denne forbindelse kommer i første rekke er arkeologien og stedsnavneforskningen, og ved siden av dem studiet av naturforholdenes sammenheng med samfundslivet — den videnskap som i Frankrike under benevnelsen «géographie humaine» har hatt sin første representant i Vidal de la Blache. Disse tre forskningsgrener må først gi det sikre grunnlag, til det kan så siden kildekritikken søke tilknytning. De gir oss billedet av det vidstrakte land med de ulikeartede naturforhold, som gjennem århundreder stillet sig hindrende iveien for Norges samling. De forskjellige landsdeler trådte frem hver med sitt preg, slik at enheten ikke fikk vokse sig frem. Vestlandet, ja kyststrekningen fra Agder til Lofoten

i det hele, Viken, Trøndelag og Oplandene utgjorde hver for sig på mange måter selvstendige kulturgrupper, hvor folkets livsvilkår, hvor samfundsforholdene i det hele hadde antatt forskjellig karakter.

Vestlandet og Hålogaland var den typiske vikingekulturs hjemsted, hvor hedendommen som social faktor hadde mistet sin betydning, idet aristokratiets utvikling blev bestemt av de rigdomme som førtes hjem fra fremmede land. Stormennenes maktstilling gjorde enkelte få ætter dominerende på den øvrige befolknings bekostning. Således gikk det til at kysten i vest og nordover, hvor jorden er nokså fattig, hvor det allerede dengang var liten anledning til nydyrkning i større målestokk, blev den del av landet hvor det rikeste og mektigste aristokrati utviklet sig. — Den skarpeste motsetning til dette samfund gav forholdene på Oplandene. Ingen vikingetog hadde der lagt grunnen for utviklingen av en rik stormannsklasse. De brede jordbruksbygder, hvor det stadig var anledning til å legge nye arealer under plogen, gjorde forholdene langt jevnere, forskjellen mellem bonde og aristokrati blev ikke så skarp. Den gamle religion dannet i flere henseender grunnlaget for stormennenes makt, som på den måte blev regulerct, slik at den enkelte ætt ikke formådde å svinge sig op over de andre. Trøndelag stod forholdene på Oplandene nær. Vel hadde vikingetogene her spillet en viss rolle, men kulturen, samfundsvilkårene beholdt dog sitt preg av hedendom. Det arkeologiske materiale viser hvorledes hedenske gravskikker holdt sig lenge på Oplandene og i Trøndelag. På et sted mangler disse gravfunn nesten helt, nemlig i Viken. Den nære handelsforbindelse med andre land hadde der gitt utviklingen en helt annen retning enn på Oplandene.

Den nærmere begrunnelse for og fremstilling av disse forhold kan ikke bli gitt her. Men denne korte og skisse-

messige antydning vil kanskje gi et svakt inntrykk av de resultater som kildekritikken må sammenholdes med. Nærværende undersøkelse har en slik kildekritisk opgave som mål. Gjennem en mest mulig nøiaktig drøftelse av de forskjellige sagaers beretninger, gjennem prøvelse av hver detalj som er av interesse, vil den søke frem mot et helhetssyn. Men den har ikke nok i sig selv. Den danner bare et enkelt ledd i en større, samlet fremstilling av Olav den Helliges historie. —

Det var i året 1015 at Olav Haraldsson drog fra England med to knarrer, for å tilvinne sig makten i Norge. Om dette årstall er nyere forskere enige[1], så det kan vi bli stående ved med temmelig stor trygghet. Av Ottar Svartes kvad om denne ferd fremgår det at man kom ut for uvêr og storm underveis, slik at det ennog virkelig var fare på ferde[2]. Undersøkelser av vinnforholdene i Nordsjøen viser med nogenlunde sikkerhet at denne overfart må ha funnet sted om høsten, noe som vel også det hårde vêr kunde tyde på. Denne årstid var særlig vel skikket til seilas østover fra England eller Skottland, samtidig som de herskende sydvestlige vinne lett kunde føre skibene langt mot nord[3]. Heimskringla sier da også at det var om høsten Olav drog avsted[4].

Alle våre kilder beretter at det var på Selja, den lille ø like syd for Stad, at Olav første gang satte foten på

[1] Jfr. Halvdan Koht, Innhogg og Utsyn. s. 128; Oscar Albert Johnsen, Olav Haraldssons ungdom indtil slaget ved Nesjar 25 mars 1016 (Videnskapsselskapets Skrifter. II. Hist.-Filos. klasse, 1916, nr. 2), s. 32.

[2] Den norsk-islandske Skjaldedigtning, ed. Finnur Jónsson, B I, s. 270—71, v. 13 og 14.

[3] H. Mohn, Vindene i den nordlige del av Nordsjøen og vikingetogene. (Videnskapsselskapets Skrifter. I. Mat.-Naturv. klasse. 1914, nr. 3), s. 3, 13 og 14.

[4] Hkr. II, kap. 29: hann sigldi norðr í haf um haustit . . .

Norges grunn efter sin tilbakekomst[1]. Ottar sier i sitt kvad at kongen landet mitt i Norge (beittuð miðjan Nóreg)[2], og dette svarer til betegnelsen «mitt land»[3] som flere ganger forekommer i sagaen, og som betegner Vestlandet. Det må således være helt riktig når sagaene sier at Olav kom inn til Selja.

Mot denne opfatning er det imidlertid reist innvendinger av P. Holmesland[4], som hevder at det ikke her kan være tale om Selja ved Stad, men at det er Seley ved Lindesnes som menes. Dette syn forekommer mig dog å være noe svakt begrunnet. Hvad enten det var stormen eller Olavs egen plan som var årsaken til at han landet ved Selja, så var det ialfall et meget gunstig sted. Viken ved Selja danner en lun og udmerket havn, et samlingssted for fiskere og handelsmenn, hvor ofte store flaater på sin ferd langs kysten kan ligge og vente på gunstig bør rundt Stad, og hvor det således er rik anledning til å møtes med folk fra de forskjelligste kanter av landet. Nettop et slikt sted måtte være vel skikket for Olav: der, som vel intet annet sted, kunde han få nyheter om jarlenes ferd og om tilstandene i Norge. Her var det vel han hørte av folk som kom sydfra, at den unge Håkon jarl opholdt sig på Vestlandet, og at han seilte nordover med et eneste langskib. Denne meddelelse var ikke Olav sen om å benytte sig av.

---

[1] Heimskringla II, ed. Finnur Jónsson, kap. 29; Fagrskinna, ed. Finnur Jónsson, kap. 26; Ágrip, ed. Verner Dahlerup, sp. 42; Legendariske saga, ed. O. A. Johnsen (Olafs saga hins helga), kap. 19; Flat. II s. 31; Theodricus monachus, Monumenta historica Norvegiæ, ed. Gustav Storm, s. 26.

[2] Skjaldedigtning, sm. st.

[3] Jfr. Hkr. Harald Hårfagres saga, kap. 34 og 44; Håkon den godes saga, kap. 3, og Harald gråfelds saga, kap. 1.

[4] Om Olav Haraldssøns hjemreise fra England 1015 og første tog til Trondhjem, NHT, 5 Rekke, V, s. 285 fg.

I Saudungssund (Sauesund i Askvold) overrumplet og fanget han Håkon jarl og hans folk, og tvang jarlen til å forlate landet. Av Heimskringlas beretning fremgår det klart at Olav kom nordfra da han møttes med Håkon[1], og det samme sier også våre øvrige kilder. Så langt må de ha rett, men heller ikke lenger. Saken er nemlig den at de fleste av dem lar Olav, efter Håkon jarls tilfangetagelse, fortsette langs kysten til Viken og derefter til Oplandene.

Heimskringla gir en bred og farverik fremstilling av Olavs ankomst til Sigurd Syrs og Åstas gård, og av hans samtaler med de oplandske fylkeskonger. Efter lange drøftelser, som Snorre har tegnet med stor kunst og fin forståelse, hvor det hever sig røster både for og mot Olav, beslutter kongene sig omsider til å gi ham sin støtte. Olav samler sig så en hær og drar med den over Dovre til Trøndelag, hvor han imidlertid er uheldig og derfor igjen må trekke sig tilbake til Oplandene[2]. Fagrskinna sier overmåde lite om Olavs ophold hos Sigurd Syr og forbigår helt hans møte med småkongene. Derimot er denne sagas beretning om Trøndelagstoget noe utførligere, selv om den ikke på noen måte kan måle sig med Heimskringlas. I det store og hele stemmer dog de to sagaer her overens, skjønt der er enkelte mindre avvikelser[3].

I Snorres skildring av dette tog er det imidlertid et trekk som på en påfallende måte står i strid med selve beretningen. Han henlegger Olavs ophold i Trøndelag til julen, men forteller samtidig at Svein jarl skjulte sitt skib bak løvtette trær[4]. Sporsmålet blir da hvorledes dette kan

---

[1] Hkr. II, kap. 30: Olafr konungr helt inn af leið er hann kom suðr yfir Fjalir ok snøri inn til Saudungssunda ok lagðisk þar.

[2] Hkr. II, kap. 32—45.

[3] Fagrskinna kap. 27.

[4] Hkr. II, kap. 41; jfr. Halvdan Koht, Innhogg og Utsyn, s. 129.

henge sammen. Står vi her overfor en oplysning som Snorre selv har satt inn for å berike eller anskueliggjøre fortellingen, men som så, uten hans vidende og vilje, er kommet i direkte strid med de fakta han selv ellers angir? Eller er dette en rest av en beretning som Snorre har passet inn i sin fremstilling, men hvis trekk ikke stemte med hans eget resonnement? Det er ganske klart at det siste må være tilfelle. Snorre har ikke selv laget fortellingen om de løvklædte trær, den står igjen som et vidnesbyrd om hvad en eldre kilde — skriftlig eller muntlig — her har berettet. Og denne beretning har ikke stemt med Snorres, den har i motsetning til Heimskringla henlagt Olavs tog til sommerhalvåret.

Snorre gir også en annen fortelling som ved nærmere undersøkelse viser sig ikke å holde stikk. Om kong Olavs ferd over Oplandene og gjennem Gudbrandsdalen på vei nordover til Trøndelag heter det[1]: «Det gikk da så, som Sigurd Syr hadde sagt, at så mange menn drev til ham, at han syntes han ikke trengte halvdelen, og han hadde da nesten 300 mann. Da rakk ikke de gjestebud til, som var avtalt; for det hadde været sedvane at kongene fôr over Oplandene med 60 eller 70 mann, men aldri mere enn 100.» Den styrke Olav ved denne leilighet skulde ha samlet, svarer således omtrent til den hærmakt han hadde når han drog rundt på sine kristningstog i landet[2]. Denne beretning kan imidlertid ikke være korrekt, idet den står i strid med et kvad av Sigvat skald, hvor det heter om slaget ved Nesjar[3]: «Kongens styrke vokser, for oplendingene ønsker å støtte denne mann; det fikk du å merke Svein (ɔ: Svein jarl). Det har vist sig at heinerne

[1] Hkr. II kap. 38.

[2] Jfr. mitt stykke: Olav Haraldssons siste regjeringsår, NHT, 5 R. VI, s. 320.

[3] Skjaldedigtning, B I, s. 219, v. 12.

(ↄ: hedemarkingene) kunde øve annet verk enn å drikke øll hos kongen; de kjemper kraftig.» Av dette kvad, som må være diktet kort tid efter slaget, fremgår det med full klarhet at oplendingene ikke ved noen tidligere leilighet hadde ydet kongen sin støtte. Derved faller da ikke alene Snorres beretning på det ovenfor gjengitte punkt, men grunnlaget rykkes bort såvel under Heimskringlas som Fagrskinnas fremstilling av Olavs tog fra Oplandene til Trøndelag. Denne sak må ha en annen sammenheng.

Legendariske saga, kjenner overhodet intet til kong Olavs ferd til Trøndelag. Når så er tilfelle, må vel årsaken være den at dette tog intetsomhelst hadde med Oplandene å gjøre: det var ikke derfra han skaffet sig folk til dette angrep. Legendariske saga gir imidlertid andre oplysninger som i denne forbindelse er av den aller største interesse. Det heter her uttrykkelig at Olav opholdt sig hos Sigurd Syr hele den første vinteren[1], og det er vel dėt det siktes til, når det i Sigvats ovenfor anførte kvad berettes at oplendingene hadde drukket øll sammen med kong Olav. Et trekk som synes å hentyde til dette fins da også i flere av sagaene[2]. Legendariske saga står ikke alene med sin fortelling; Ágrip har en helt tilsvarende beretning[3], og det samme er også tilfelle med Theodricus monachus[4]. Vi blir da således ført til den slutning at Olav virkelig må ha

---

[1] Legendariske saga, kap. 22: Væitti Sigurðr hanum þar um vætrenn við allt lið sitt; — Olafr konongr var þann vætr a Upplandum með Sigurði.

[2] Legendariske saga, kap. 22 og 24 (begynnelsen); Fagrskinna kap. 27, s. 147; Hkr. II, kap. 25 (slutten).

[3] Ágrip, sp. 44: hann uar en fursta uetr lengstom meþ Sigurþi magi sinom a Upplandum. Ágrip kjenner heller intet til Trøndelagsferden.

[4] Mon. hist. Norv. s. 27—28: .. secessit in superiorem provinciam ibique hiemavit cum vitrico suo Siwardo et Asta matre.

opholdt sig hos sin stedfar på Oplandene den første vinter han var i Norge.

Hans tog til Trøndelag må da ha funnet sted før han kom til Oplandene. Hvad nu for det første hans ophold i Trøndelag angår, så har vi flere kvad av Sigvat skald som synes å måtte knyttes til det, uten at vi dog har den avgjørende visshet for at så er tilfelle. Av Sigvats Nesjarviser fremgår det med sikkerhet at han da må ha været i kong Olavs følge[1], det vil altså si tidlig på året 1016. Samtidig synes hans kvad om møtet mellem Olav og Håkon jarl i Saudungssund å tyde på at han da ennu ikke hadde truffet kongen[2]. Mellem disse to begivenheter må de således ha møtt hverandre, og vi har da også flere vers av Sigvat om deres første sammenkomst[3]. De inneholder imidlertid ikke egentlig noen oplysninger som direkte knytter dem til Trøndelag, skjønt ialfall de vers hvori skalden ber kongen om å eftergi Islands-farerne halvdelen av landørene, nærmest må henregnes hertil. Vi har også en strofe av Sigvat, hvor det tales om svik mot kong Olav: «Jeg vet at mennene, som tidligere holdt sine ord ubrytelig, fant forræderiet mot kongen utilladelig»[4], og det synes avgjort som han herved har siktet til at trønderne gikk mot Olav ved Nesjar, skjønt de året iforveien hadde gitt ham troskapsløfte, men noen virkelig sikkerhet har vi dessverre ikke. Det er sikkerlig dette vers Theodricus monachus hentyder til, når han sier om trønderne at kon-

---

[1] Skjaldedigtning, B I, s. 217, v. 1: «jeg vet å fortelle de krigere som ikke var der (ɔ: ved Nesjar), hvorledes deres møte løp av».

[2] Skjaldedigtning B I, s. 216, v. 15: «den mektige konge erklærte kamplysten, at han måtte søke imot Håkon i det gamle Saudungssund».

[3] Skjaldedigtning, B I, s. 246—47, v. 2, 3 og 4.

[4] Skjaldedigtning, B I, s. 220, v. 13.

gen «noverat eorum facilitatem et inconstantiam»[1]. Det er således allikevel temmelig sikkert at Olav har foretatt et tog til Trøndelag før slaget ved Nesjar[2].

Theodricus monachus synes da også å mene at Olav like efter møtet med Håkon jarl drog til Trøndelag[3], og dette høres også mest sannsynlig.

Når Olav våget å komme over til Norge, var det fordi den dyktigste av landsstyrerne, Eirik jarl, hadde reist over til kong Knut den Mektige i England. Det var således alene ved å gå raskt og dristig til verks at han kunde gjøre sig noe håb om seir. Like efter sin ankomst til landet fant han en anledning til å overrumple Eiriks sønn, den unge Håkon jarl, og han blev avtvunget ed på at han skulde forlate Norge. Efter denne heldige begynnelse hadde kong Olav bare én ting å gjøre: å forsøke på samme måte om han ikke også kunde få Svein jarl i sin makt. Det var ennu ikke kongen som optrådte, det var vikingen — og han vilde med en gang fortsette sitt hell. Men det gikk ikke, overmakten blev ham for sterk, og han måtte opgi sitt fremstøt mot Svein og mot Trøndelag. Hvorvidt han efter dette mislykkede angrep trakk sig tilbake over fjellet og ned Gudbrandsdalen, eller om han drog kysten rundt og satte opp sine skib inne i Viken, det er ikke godt å si. Det siste skulde dog være det rimeligste; med den begrensede styrke han hadde, måtte det være farlig å forlate sine skib for å trenge inn i et

[1] Mon. hist. Norv. s. 27. Jeg tror således avgjort at Gustav Storm tar feil, når han sier at denne dom henviser til trøndernes stilling i partistridighetene under Magnus Erlingsson (sm. st.).

[2] Jfr. O. A. Johnsen, Olav Haraldssons ungdom, s. 34 fg.; Halvdan Koht, Innhogg og Utsyn, s. 129, som begge hevder denne opfatning.

[3] Mon. hist. Norv. s. 27; jfr. Halvdan Koht, Innhogg og Utsyn, s. 129—30.

ukjent, ja fiendlig land. Dertil kommer at vi har direkte oplysninger om at folk fra Agder hadde været på kongens side i Nesjarslaget[1], og så kunde vel bare skje under forutsetning av at Olav hadde truffet sammen med dem i forveien. Dette er imidlertid ikke noe spørsmål av fremtredende interesse[2].

Det resultat vi mener å være kommet til, er da at Olav ikke drog østover til Oplandene efter å ha uskadeliggjort Håkon jarl Eiriksson i Saudungssund høsten 1015. Trøndelag blev regnet for å være den centrale landsdel i Norge[3], og det var dit Olav først søkte hen. Den eneste som ennu var igjen av jarlene holdt til der, og kunde Olav sette ham også ut av spillet, da var han i besiddelse av makten i landet, da var han dets konge. Han forsøkte med en gang angrepet, men hadde ikke lykken med sig. Først efterat han var blitt drevet tilbake fra Trøndelag av en betydelig overmakt, drog Olav til Oplandene for å søke støtte der. Oplandene spilte en ganske anderledes tilbaketrukken rolle enn Trøndelag, så det var naturlig at han ikke fra første stund var besluttet på å dra dit. Denne del av landet hadde på mange måter ligget noe utenfor utviklingen, den var ikke blitt trukket inn i vikingetogene, som var rigdomskilder for de øvrige landsdeler. I grunnen var det først gjennem Olav den Helliges livsverk at Oplandene for alvor blev en del av Norge; i 1015 var så ennu ikke skjedd. I virkeligheten var det

[1] Hkr. II, kap. 62, om Eivind Urarhorn.

[2] Det har sin interesse å understreke i denne forbindelse at den største forskjell mellem Snorres spesielle Olavssaga og Heimskringla nettop trer frem i beretningen om Olavs tog til Trøndelag den første vinter. Hkr. er her langt utførligere. samtidig som de to fremstillinger på flere punkter gir ulike oplysninger, et forhold som umulig kan sies å øke tilliden til fortellingen om disse ting hos Snorre. Jfr. Sigurður Nordal, Om Olaf den Helliges saga, s. 180 fg.

[3] Hkr. II kap. 53.

bare i Trøndelag eller på Oplandene det for Olav kunde bli tale om å søke støtte, da han kom til Norge for å bli landets konge. Vestlandets stormenn og de geografiske forhold der, gjorde denne landsdel helt uskikket til å danne utgangspunktet for Norges samling. Norge er ikke fra naturens side utstyret med de lavsletter som har spillet en så stor rolle i andre folks utvikling frem mot nasjonal enhet. Pariserbassinet har været Frankrikes dominerende landsdel, hvorfra landets samling har utgått. England har Londonerplateauet, Tyskland den nordtyske slette. Ingen enkelt del av Norge har med selvfølgelighetens rett på tilsvarende måte kunnet bestemme vår historie, et forhold som har været av dyptgående betydning for hele vår nasjonale utvikling, og som kanskje særlig i sagatiden, i den periode da landets samling fant sted, og enheten vokste opp over alt det som skilte, måtte sette dype spor efter sig. Enten måtte denne samling utgå fra Oplandene eller fra Trøndelag; motsetningen mellem disse to landsdeler optar en stor plass i norsk historie efter Olav den Helliges tid.

Med én gang han kom over til Norge med det mål å bli landets herre, meldte spørsmålet om den dominerende landsdel sig for ham. Fra først av ønsket han å etablere sin makt i Trøndelag, men det blev Oplandene som kom til å innta den ledende stilling under hans kongedømme.

Kong Olavs ophold på Oplandene den første vinter blev utnyttet vel. Da la han grunnen for sin makt ved å knytte til sig befolkningen i denne landsdel, slik at han ved det uundgåelige sammenstøt med Svein jarl kunde ha en bedre krigsstyrke bak sig, enn tilfellet hadde været ved deres første møte. Legendariske saga[1] forteller at

[1] Legendariske saga, kap. 22: Oc þenna sama vætr miðrlaðe Olafr konongr gull oc silfr við Upplændinga oc gaf rikis mannum oc drogozt undir vinsælld oc fiolmenne.

Olav gav sølv og gull til stormennene, for på den måte å vinne deres vennskap og knytte dem til sig. Fagrskinna[1] sier det samme, og selv om vi ikke har skaldekvad som beretter noe om dette, må det sies å være overmåde rimelig. På sine vikingetog måtte han ha samlet betydelige rigdommer, og de blev vel benyttet under bestrebelsene for å vinne tilhengere. Samtidig lot han bygge krigsfartøier, slik at han kunde ha en flåte til sin disposisjon[2]. Alt må således ha været innstillet på den avgjørende kamp. Under disse forhold synes det å være helt galt når en tradisjon i Legendariske saga[3] henlegger Olavs opgjør med fylkeskongene til denne første vinter. Den samme saga sier da også på to andre steder[4] at dette først skjedde efter slaget ved Nesjar, og det stemmer med Heimskringlas[5] og Fagrskinnas[6] beretning. Det er imidlertid nødvendig å understreke at kildematerialet ikke tillater noen avgjørende sikkerhet på dette punkt.

Palmesøndag, 25. mars 1016 stod slaget ved Nesjar; det sier Sigvat skald i sitt kvad om denne begivenhet[7]. Hans Nesjavísur er skrevet like efter kampen, og gir en såvidt utførlig skildring av denne at vi får en forestilling om hvad der virkelig har foregått. At styrke-

---

[1] Fagrskinna, kap. 27, s. 149—150: Olafr konongr hafðe vingaz við rikismenn i Norege með fegiafum.

[2] Fagrskinna, sm. st.; Leg. saga, kap. 24.

[3] Leg. saga, kap. 23.

[4] Leg. saga, kap. 27: Olafr læggr nu allan Noreg undir sic. oc var hann nu til konongs tækinn i allum Norege. Olafr œyddi allum fylcis konongom i landeno. oc hafðe nu æinn allan Noreg undir sic lagðan næst æftir Haralld hinn harfagra. Jfr. også kap. 46.

[5] Hkr. II, kap. 73 fg.

[6] Fagrskinna, kap. 27, s. 155.

[7] Skjaldedigtning, B I, s. 220, v. 14: Hirð Áleifs vann harða hrið palmsunnudag.

forholdet rent tallmessig sett ikke var til Olavs fordel. fremgår av følgende halvstrofe: «Den inntrønderske kloke kvinne bebreider oss ikke vårt arbeide iår, uaktet kongens mannskap var ringere i tall; det tenkte jeg bestemt». Denne oversettelse er så sikker at den ikke godt lar sig rokke ved; det var således Svein jarl som hadde den største hær og flåte. Dette må da nødvendigvis også være meningen med et annet vers av samme kvad: «Den gavmilde fikk et langt større mannskap til kampen enn den karrige, da den glade hird var betenkt på å undgå folkekongens vrede; men for den venneløse fyrste, som sparte på gullet, blev mannskapet tynt om fanestangen». Når det kommer til stykke er det ingen grunn til å legge for stor vekt på Sigvats uttalelser om den «gavmilde (mildr)» og den «karrige (gløggr) som sparte på gullet (es sparði fé)». Det var ikke slike forhold som bestemte hærenes styrke, ialfall neppe for Sveins vedkommende, idet storhøvdingene så sin interesse i å støtte hans nokså svake styre. De hadde alt å tape og intet å vinne hvis Olav Haraldsson kom til makten i Norge. Disse ord av Sigvat kan da heller ikke tas som noe vidnesbyrd mot det som ovenfor blev sagt, at Olav må ha utdelt gull mellem stormennene på Oplandene. Uttrykkene er å opfatte rent dikterisk og ikke bokstavelig. Når Olav allikevel seiret i slaget, så skyltes dette nettop oplendingenes tapperhet: «Kongens styrke vokser (afli konungs vex), for oplendingene ønsker å støtte denne mann; det fikk du å merke Svein. Det har vist sig at hedemarkingene kunde øve annet verk enn å drikke øll hos kongen; de kjemper kraftig». Når det heter at kongens styrke vokser, så må meningen være at den er blitt større siden den gang Svein og Olav møttes i Trøndelag. Ordene viser tydelig hen på en tidligere kamp mellem dem. Det var da alene ved oplendingenes hjelp at kong Olav seiret i slaget ved Nesjar, og kom i besiddelse av makten i Norge.

Fagrskinna[1] gjengir uten kommentar av noen art det vers hvor det heter at den inntrønderske kloke kvinne ikke kan bebreide kongens menn deres arbeide, skjønt de var underlegne i antall. Heimskringla[2] sier at Svein hadde den største hær, og gjengir den samme strofe. Flatøyboken[3] går så langt som til å angi hvor mange skib hver av de to parter hadde. Legendariske saga[4] står i dette spørsmål i en klasse for sig selv. Den kjenner ikke strofen om den inntrønderske kvinne, men derimot det annet vers, om den gavmilde og den karrige, et vers som ikke er gjengitt i noen av de tre øvrige sagaer. Av denne strofe slutter så Legendariske saga at det var kong Olav som hadde flest folk. Som det vil fremgå av det foregående, må på dette punkt denne sagas fremstilling opgis til fordel for det de andre kilder beretter.

Imidlertid er det ett trekk i denne fortelling som er av betydelig interesse, og som åpner for et spørsmål av den største rekkevidde også med hensyn til Olav den Helliges historie. Legendariske saga[5] oplyser nemlig følgende: «Svein jarl fór sydover langs landet og holdt ting vidt omkring, og bød ut leding. Men det gikk dårlig, og han fikk lite med folk (oc var illt til manna, fecc litit lið). Ledingen gikk ikke ut sønnenfor Stad (geck ækci ut læiðangrenn firir sunnan Stað)». Ut fra en rent almindelig betraktning er det nu for det første det å si, at det er lite rimelig at en bemerkning som denne, som ikke gir noen oplysning ut over hvad der andre steder

[1] Fagrskinna, kap. 27, s. 153.
[2] Hkr. II, kap. 49; jfr. kap. 52.
[3] Flat. II, s. 42, om Olavs styrke: þeir hofdu allz .XX. langskip ok .ij. skæidr ok .ij. knorru er Olafr konungr kom j land med. — Og s. 43: Sveinn jall hafde halfan Vta tog skipa.
[4] Leg. saga, kap. 24.
[5] Sm. st.

berettes, men tvert om innskrenker og fremsetter reservasjoner til det som de øvrige kilder anfører, helt skulde være grepet ut av luften. Den er mere å stole på enn Snorres uttalelse[1] om at jarlene var vel tilvenns med alle lendermennene, og derfor hadde lett for å få folk.

Til dette kan imidlertid føies momenter av mere konkret natur. Saken er at Legendariske sagas oplysning utvilsomt må sikte til det motsetningsforhold som hadde eksistert mellem Erling Skjalgsson og jarlene. Av selve ordlyden i den knappe meddelelse fremgår det klart at sagaens forfatter ikke kan ha været opmerksom på denne sammenheng, angivelsen kan således umulig være en frukt av resonnement, og den må stå til troende, selvom Legendariske sagas uttalelse om at Svein jarl ved Nesjar hadde færrest folk, må vike plassen overfor de andre kilders fremstilling.

Fiendskapet mellem jarlene og Erling omtales i et par skaldevers, mest direkte av Tord Kolbeinsson[2]: «Jeg vet at de fleste herser med undtagelse av Erling tidlig blev jarlenes venner.» Og hos Sigvat skald heter det i hans Erlingsflokkr[3]: «Erling var en konge blandt jarler, hvis makt var så stor at Olav Trygvasons svoger var fryktinngydende for folk.» Snorre[4] fremstiller denne motsetning som et resultat av Eirik jarls optreden mot Erling,

---

[1] Hkr. II, kap. 46.

[2] Skjaldedigtning, B I, s. 204, v. 6.

[3] Skjaldedigtning, B I, s. 230, v. 9. — Hugo Gering, Zeitschrift für deutsche Philologie, XXXXIV, 1912, s. 145, har en opfatning av denne strofes lesemåte, som viker noe av fra Finnur Jónssons: «Svá vas at Erlingr mágr aldyggs Áleifs sonar Tryggva œgði jarla ǫ́tt, es skjǫldungr mátti («wozu — sonst — nur ein König imstande war»)». Utfra en historisk betraktning, kan det imidlertid bli nogenlunde det samme hvilken lesemåte man velger.

[4] Hkr. II, kap. 22.

idet jarlen fant hans makt for stor, og derfor søkte å innskrenke hans herredømme. Efter skaldenes ord synes imidlertid snarere det motsatte å måtte være tilfelle: det var Erling som søkte å utvide sitt landområde og sin maktstilling, av den grunn kom han i konflikt med landsstyrerne. Legendariske sagas ord om at Svein jarl før Nesjarslaget fikk lite folk sønnenfor Stad, skulde da få sin forklaring ut fra dette forhold. Nu er det et faktum som ikke uten videre kan lates ut av betraktning, at Erlings sønn Aslak var gift med en datter av Svein jarl, noe som avgjort viser hen til at striden mellem de to parter var bilagt og helt bragt ut av verden. Dette skulde da bety at Svein må ha gått inn på Erlings krav, denne er blitt herre også over området mellem Sognefjorden og Stad. Da nu Erling hørte at Olav var kommet til landet, hadde han en hel vinter å samle folk. Helt nord til Stad har han da hatt leding ute, og Svein fikk ingen folk da han kom dit. De var allerede i Erlings hær. Den mektige Erling følte sine egne interesser best tjent med å opretthölde jarlenes svake styre, derfor var det helt naturlig for ham å ruste sig til kamp mot Olav Haraldsson. Det var en selvfølge at han sluttet sig til Svein da denne drog østover til møte med Olav. Snorre forteller at «da de kom syd forbi Rogaland, kom Erling Skjalgsson til møte med dem og hadde mange folk, og med ham var mange lendermenn».

Efter at Olav hadde seiret i slaget ved Nesjar, lot han mange av oplendingene igjen dra hjem. Om dette heter det i Heimskringla[1]: «Da de skiltes, gav kong Olav gaver til kong Sigurd Syr, sin måg, og likeså til andre høvdinger som hadde ydet ham hjelp. Til Kjetil av Ringanes gav han en karve på 15 sæter, og Kjetil

[1] Hkr. II, kap. 52.

førte karven opp efter Raumelven (d. e. Glommen) og helt opp i Mjøsen.» Derefter drog Olav vestover langs kysten og blev der tatt til konge hvor han fôr frem. Heimskringla[1] beretter at han seilte på denne måte helt til Lindesnes. «Da spurte han at Erling Skjalgsson hadde stor folkesamling; han dvelte da ikke på Nord-Agder, ti han fikk god bør og drog så skynnsomt som mulig nord til Trøndelag, for der tyktes ham hele landets styrke å være; han vilde få lagt det under sig mens jarlen var ute av landet.» Saken er nemlig den at Svein jarl og med ham hans svoger Einar Tambaskjelve efter nederlaget ved Nesjar hadde forlatt landet, og var dradd østover til sveakongen, jarlens svigerfar, for å få hjelp av ham. Når Svein tok et slikt skridt, synes det ikke egentlig å kunne tyde på at han hadde fått særlig god støtte av befolkningen nord i landet. At hans styrke ved Nesjar var Olavs tallmessig overlegen, må skylles den hjelp han fikk av Erling Skjalgsson, som så sine egne interesser best tjent med å ha den svake Svein jarl som landets styrer. Efter slaget drog da også Erling hjem til sin gård, idet han hadde for stor tillid til sin folkestyrke til å forlate landet og alt han eide. Så stor var hans hær at Olav altså ikke våget å innlate sig i kamp med ham efter å ha sendt endel av oplendingene hjem.

Dessverre forteller ingen skaldevers om disse ting, så noen avgjørende visshet kan forskningen ikke operere med i dette spørsmål. Allikevel er det dog fullt berettiget å forsøke på grunnlag av de kilder som i dette tilfelle står til vår rådighet, å vinne frem til nogenlunde klarhet over disse forhold. Det er ingenlunde en harmonisering mellem divergerende synsmåter som således finner sted, men en bestrebelse efter å finne forbindelsen mellem de forskjellige beretningers enkeltoplysninger, for

[1] Hkr. II, kap. 53.

så utfra disse å nå til en opfatning som ikke er bestemt av de enkelte sagaers vurdering og kombinasjon. En slik metode er imidlertid alene berettiget der hvor detaljene samler sig til en helhet, hvor de enkelte deler danner ledd i en større sammenheng. Dette må i utpreget grad sies å være tilfelle hvor det gjelder Olavs politikk overfor de forskjellige landsdeler, og derfor er det på sin plass i denne forbindelse å understreke, at jeg betrakter det som metodisk holdbart ved undersøkelse av problemer av denne art å legge sagaenes enkeltmeddelelser til grunn, selvom selve spørsmålets karakter udelukker de sikre kilder som skaldekvadene er. Saken er jo den at skaldene stod begivenhetene for nær til å kunne se deres årsakssammenheng og rekkevidde; de kunde ikke gi sig til å resonnere over tingene, for det første fordi disse umulig kunde stå klart for dem, for det annet fordi deres opgave var en helt annen: å lage lovkvad, å besynge de strålende hendelser i heltens liv. Forskningen kan således ikke gjøre regning på her å støtte sig til noe annet kildemateriale enn sagaene. Det er nødvendig å erkjenne dette, og allikevel ikke å opgi bestrebelsene for å nå til nogenlunde klarhet i de interessante problemer som melder sig, og som er så centrale at de ikke er til å komme forbi, hvis det overhodet skal kunne drives norrøn historieforskning. Historien søker dog ikke først og fremst de enkelte ytre begivenheter, den søker selve sammenhengen, for så i lyset av den å se de hendelser som kvad og saga har festet sig ved. Utfra dette syn er det jeg ikke alene finner det berettiget, men ennog uomgjengelig nødvendig å søke å bringe på det rene Olav den Helliges forhold til og optreden overfor de høist ulikeartede kulturgrupper som fantes i Norge på hans tid.

Snorre forteller[1] at Olav opholdt sig i Trøndelag den

[1] Hkr. II, kap. 56 fg.

første vinter efter slaget ved Nesjar, mens derimot Fagrskinna sier[1] at han da var i Sarpsborg. Heimskringla må ialfall ta feil på dette punkt, det fremgår tydelig av det som berettes om Olavs ophold og arbeide. Først oplyses det at Olav lot sette hus på kongsgården i Nidaros, men intet trekk henfører med tvingende nødvendighet dette til nettop denne vinter. Dernest gis en fremstilling av hans kristendomsverk i Trøndelag, direkte hentet fra den felles kilde for Heimskringla og Legendariske saga, nemlig den såkalte Eldste saga, hvis beretning om disse ting vistnok er tapt, men dog fins bevart i Legendariske saga, som sier helt det samme som Snorre, alene med én temmelig vesentlig forskjell: i denne saga er disse ting ikke henlagt til noe bestemt år. Når så er tilfelle i Heimskringla, må dette alene skyldes Snorres trang til å innpasse alle meddelelser i en fast opbygget kronologi. Endelig forteller Snorre at en sendeferd fra sveakongen den vinter kom til Trøndelag for å kreve skatt i dennes navn, og at flere av disse menn blev grepet av kongens folk og hengt. Denne beretning hviler dog på helt feilaktige forutsetninger, og maa derfor avvises[2]. Det blir således meget lite igjen av Olavs ophold i Trøndelag denne vinter. Det hele skriver sig ene og alene fra Snorres kombinasjon og gir intet uttrykk for de faktiske forhold. Allikevel synes det dog som Olav virkelig må ha foretatt denne ferd opp til Trøndelag i løpet av sommeren 1016. Og når han gjorde det, da var det for å bli anerkjent som konge der, og for å samle folk. Med en hær fra Trøndelag drog

---

[1] Fagrskinna, kap. 27, s. 154.

[2] Curt Weibull, Sverige och dess nordiska grannmakter under den tidigare medeltiden (Lund 1921), s. 116 fg. Jfr. Lauritz Weibull, Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000 (Lund 1911), s. 140 fg.

han så sydover langs landet, og denne gang var Olav så sterk at han tvang den mektige Erling Skjalgsson til å gå inn på sine betingelser.

Ved Nesjar seiret han ved oplendingenes hjelp, ved forliket med Erling i Hvitingsø satte han sin vilje gjennem overfor landets mektigste storhøvding, takket være den støtte trønderne gav ham. Dernest drog Olav videre til Ranrike, hvor sveakongens sysselmenn styrte i sin herres navn. Det lykkedes ham å bringe denne landsdel tilbake til Norge, og da så var skjedd tok han for annen gang opp til Oplandene. Nu var Olav i sikker besiddelse av magten i landet, og han kunde gå igang med det verk som var hans egentlige mål: kristendommens innførelse. Sålenge han ennu ikke var herre i Norge, hadde han holdt stille med dette. Det sies ikke med étt ord i noen av sagaene, at han innlot sig på å kreve at folk skulde ta imot den nye tro, da han den første vinteren var hos Sigurd Syr på Oplandene, og forberedte sig til kampen med Svein. Han var helt klar over at det vilde ha været en selvmorderisk gjerning. Heller ikke kan han ha krevet av trøndene at de skulde omvende sig til kristendommen, da han kom opp til dem efter Sveins flukt fra landet. Han innså at det vilde ha motvirket det som var den egentlige grunn til at han drog til Trøndelag: behovet efter å skaffe sig en hær og flåte, slik at han kunde tvinge Erling til underkastelse. Da så Ranrike også var bragt under Norge, kunde den annen fase i Olav Haraldssons regjering begynne. Selv om man ikke må legge for meget i selve ordlyden, har det dog sin interesse å legge merke til hvad Legendariske saga[1] sier om dette: «Straks efter at Olav var blitt enevoldskonge over hele Norge, da la han av alle ting mest sin

[1] Leg. saga, kap. 29.

hug på å innføre kristendommen.» Først tilegnelsen av makten, dernest dens anvendelse.

Nu er det imidlertid selvsagt så, at hans bestrebelser for å tvinge den nye tro inn på folket, har nær sammenheng med hans annet mål: å bli Norges ubetingede herre; intet sted trer dette kanskje klarere frem enn nettop hvor det gjelder forholdene på Oplandene.

De oplandske fylkeskonger stod direkte iveien for Olav, idet de selv representerte en ganske betydelig makt, som det kunde være temmelig farlig å ha mot sig. Det kan være at deres maktstilling ikke direkte berodde på hedendommen, den patriarkalske samfundsordning som må ha hersket i denne del av landet, å dømme efter det arkeologiske materiale. Men de har dog utvilsomt følt sig nær knyttet til den gamle tro, og reagert heftig da Olav tok det første skritt til å innføre kristendommen. Den nye religion har de følt, ikke bare som et brudd på hevdvunnen sed og skikk, men som en trussel mot sin egen stilling, og Olav kan vel neppe ha været blind for at de måtte se det hele slik.

Det er ikke helt lett å komme på det rene med hvor mange småkonger det var på Oplandene, idet vi har to forskjellige angivelser i skaldekvad. I sin arvedråpa over Olav den Hellige, skrevet omtrent ti år efter kongens død, sier Sigvat[1]: «Fyrsten fikk Oplandene fra den ene ende til den annen . . . . Tidligere blev de styrt av elve menn (áðr fyrr stýrðu þeim ellifu eyðar hella mildings máls).» Ottar Svarte forteller[2] imidlertid: «Nu hersker du over det land som fem konger styrte før (nú ræðr þú fyr þeiri fold, es fimm bragningar heldu forðum); dine vidt utstrakte slektsland er i din besiddelse helt østpå til

---

[1] Skjaldedigtning, B I, s. 239, v. 2.
[2] Skjaldedigtning, B I, s. 272, v. 18.

Eidskogen (til Eiða).» Av Ottars kvad fremgår det helt tydelig at skalden må ha sagt det frem for kongen og hans hird, så det kan ikke godt inneholde en feil angivelse. Den eneste måte å forklare denne tilsynelatende misforståelse på, er da den slutning at det har været fem konger på Oplandene, men tilsammen ialt elve menn av kongelig byrd. Dette stemmer da også helt med Legendariske sagas beretning[1] om disse ting, og i Flatøyboken[2] fins det en fortelling som synes å vise at fylkeskongene hadde ved sin side endel frender som også — frivillig eller tvungent — forlot landet da småkongerne mistet sin makt. Sigvats og Ottars ord skulde således godt kunne stemme overens. — I en av Ottars strofer om denne begivenhet sies det[3]: «Kriger, du har jaget kongene ut av landet; som alle vet flyktet enhver konge (hverr konungr) langt bort fra dig, konge.» Av disse uttalelser må man slutte at Sigurd Syr enten var død før Olavs fremferd mot de oplandske konger, eller at han måtte rømme landet sammen med de øvrige, idet det sies at alle kongene flygtet bort fra Olav. Endelig er det en mulighet til, nemlig at Sigurd Syr opgav sin maktstilling til fordel for Olav. Flere omstendigheter tyder på at forholdet var dette.

Ved å rydde småkongene avveien mente kong Olav å sikre sig herredømmet i denne del av landet. Nu var det ikke lenger der noen makt som kunde bli farlig for hans stilling. De stormenn som naturlig var blitt holdt nede ved kongenes dominerende ættekrets, sluttet sig til

---

[1] Leg. saga, kap. 23: A Upplandum varo þa marger fylcis kongar. oc sumir ungir menn þæir er konongborner varo . . . Sva sægia menn um Olaf . . . at hann let taka a æinum morne .XI. kononga eða konongborna menn.

[2] Flat. II, s. 118 fg.

[3] Skjaldedigtning, B I, s. 271, v. 17.

Olav[1] og gav ham garantien for at oplendingene holdt fast ved ham. «Ingen kriger har før hersket over et slikt landområde», sier Ottar Svarte[2], og det var nettop dette som skulde danne grunnlaget for Olavs makt i Norge. På Oplandene var det hans stilling først og fremst hadde sin støtte, det var den centrale landsdel[3].

Ifølge Fagrskinna[4] blev fylkeskongene bragt ut av spillet allerede vinteren efter slaget ved Nesjar, mens Heimskringla[5] henlegger denne begivenhet til den tredje vinter Olav opholdt sig i Norge. Det er således en uforenlig motsetning tilstede mellem de to fremstillinger, så det nytter ikke å prøve å komme til klarhet på dette punkt. Vel kan vi så nogenlunde bestemme begivenhetenes rekkefølge, selvom også dette ofte kan bli tvilsomt nok. Derimot lar det sig på ingen måte avgjøre når Olav foretok de forskjellige ting, vi må for den største del av hans regjeringstids vedkommende erkjenne at en fast kronologi ikke lar sig oprettholde. Det er karakteristisk for Snorre at han tvinger de forskjellige begivenheter inn i et fast kronologisk system, men ved nærmere undersøkelse viser det sig at dette faller ubehjelpelig sammen, og kildematerialet tillater oss ikke i stedet å bygge opp et nytt, vel å merke for tiden mellem Nesjar- og Helgåslaget. Det lar sig da heller ikke bestemme når kong Olav drog opp til Hålogaland, for også å bringe denne landsdel inn under sitt herredømme.

---

1 Jfr. Hkr. II, kap. 128.

2 Skjaldedigtning, B I, s. 272, v. 18.

3 Dog skal det villig innrømmes at Olav, efter sin hårde fremferd mot de oplandske fylkeskonger, ikke lenger synes å ha søkt regelmessig til Oplandene. Efterhvert har det kanskje været så at Trøndelag har trengt sig mere i forgrunnen som den landsdel Olav i første rekke støttet sin makt på.

4 Fagrskinna, kap. 27, s. 154—155.

5 Hkr. II, kap. 73 fg.

Paa samme måte som dengang det gjaldt å kue Erling Skjalgsson, således lar Snorre[1] Olav samle en hær i Trøndelag da han skulde dra nordover i landet. På denne ferd blev Hårek fra Tjotta og Tore Hund på Bjarkø kong Olavs lendermenn, og kristendommen nominelt innført i Hålogaland. Olav Trygvasons saga beretter[2] om alle de vanskeligheter denne konge hadde med å bringe aristokratiet der nordfra til lydighet, så det var nok nødvendig for Olav Haraldsson at han hadde en ordentlig krigsmakt å støtte sig til da han drog dit opp.

Efterat kongen også hadde fått makten i denne del av landet, tok han for alvor fatt på kristendomsverket blandt trønderne. Forholdene var her nogenlunde overensstemmende med på Oplandene. En krets av mektige ætter var nær knyttet til den hedenske religion rent samfundsmessig sett, uten at det dog lar sig avgjøre hvilken reell rolle den spilte for deres maktstilling. Flatøyboken[3] forteller et sted at flere av medlemmene av kongsætten på Oplandene fôr i viking, for på den måte å skaffe sig rigdommer, og det samme gjaldt i en ganske annen målestokk for de trønderske stormenns vedkommende. Men allikevel hører vi i Heimskringla[4] at de store årlige blotfester gikk på runde blandt de mektige bønder i Inntrøndelag, således at aristokratiet trods vikingetogene utgjorde en rekke jevne ætter, hvor den ene ikke raget opp over de andre, men hedendommen knyttet dem sammen og skapte enhet mellem dem.

Olav optrådte i Trøndelag helt på tilsvarende måte som overfor de oplandske fylkeskonger. Lederne av blot-

---

[1] Hkr. II, kap. 105.
[2] Hkr. Saga Óláfs konungs Tryggvasonar, kap. 74—79; jfr. kap. 59.
[3] Flat. II, s. 118.
[4] Hkr. II, kap. 107 fg.

festen, og da først og fremst Ålve på Egge, blev drept, noen også lemlestet eller drevet fra landet. Ved dette fikk Olav stemningen mot sig i Trøndelag, men han søkte å knytte landsdelen til sig ved å sette sin venn Kalv Arneson som lendermann over inntronderne, samtidig som andre menn fikk kongens ombud på de øvrige steder i Trøndelag.

Det er en klok og omtenksom manns politikk som viser sig bak Olavs optreden i disse spørsmål. På Oplandene og i Trøndelag var det et aristokrati av jevne ætter som utgjorde en sluttet krets, nær knyttet til den gamle tro. Før han fellet disse stormenn, som nødvendigvis måtte bety en fare for Olavs eget herredømme, samlet han nettop i disse egne de hærer hvormed han la landet under sig, og tvang storhøvdingene til underkastelse.

På denne måte fikk Olav den Hellige ikke alene de få og mektige høvdinger mot sig, men også bondene i de brede trønderske og oplandske bygder gikk mot ham. Det kan med sannhet sies at hans kongedømme aldri var virkelig sterkt. Hans enhetsstat hadde nettop sin forutsetning i at de forskjellige fylkesriker var så ulikeartede at de ikke lett kunde samles på en felles front mot ham. Han balanserte mellem dem, benyttet den ene mot den annen, samtidig som hans mål var å overvinne forskjellighetene, å knytte de enkelte deler sammen til et hele. Motsetningen og vekselvirkningen mellem middel og mål gjør studiet av denne konges personlighet og historie så fengslende. Olav Haraldsson står i vår historie som den første representant for enhetsverket. Nettop derfor er det så merkelig å se at det ikke var *han* som skapte denne enhet, men det var *hans fiender*. Hans politikk samlet stormennene, samlet landsdelene, ikke for ham, men mot ham.

Det norske aristokratis fremskutte menn samlet sig omkring Knut den Mektige, og fikk gjennem ham et program. Det er ut fra dette synspunkt man skal se kampen mellem Knut og Olav, den prinsipielle betydning av at danekongen gikk mot kong Olav. Hans eget kongedømme var årsaken til hans fall, men når dette kom så brått, da må forklaringen søkes i motsetningen til Knut den Mektige.

Legendariske saga[1] beretter at Knut i kong Olavs elevte regjeringsår sendte menn til Norge for å speide, og med gull å bringe stormennene til å vende sig mot Olav Haraldsson. Dette gikk da også, men kongen fikk nyss om det som foregikk, og optrådte med stor hårdhet mot dem som hadde mottatt gull for å drive ham fra landet. Kongen lot drepe fire menn, hvorav noen var Tore Hunds frender. Tore hevnet sig ved å ta av dager tre av Olavs kjæreste venner. «Efter det gjorde kong Olav ham utlæg over hele Norge. Tore flyktet da unna og nord til Finmarken, og var der to vintre.» Like efter heter det så videre: «I det trettende år av Olavs regjeringstid kom Tore Hund om høsten nordfra Finmarken til Norge. Han trøstet sig til finne-trolldom mot kong Olav, og var den ivrigste til å gå mot kongen.» Eldste sagas mere utførlige fremstilling av dette er gått tapt, men enkelte bevarte setninger viser at den har ligget til grunn for Legendariske sagas fremstilling av disse ting[2], og det er vel også fra denne saga at Heimskringla har hentet sin beretning om det samme. Det heter nemlig hos Snorre[3] at Tore Hund hadde finneferden to vintre, og begge vintre var han lenge oppe i fjellene hvor finnene holdt til

---

[1] Leg. saga, kap. 61, s. 63, og kap. 62.

[2] Otte brudstykker af den ældste saga om Olav den Hellige, ed. Gustav Storm, 3dje blad, s. 8, og 5te blad, s. 10.

[3] Hkr. II, kap. 193.

med sine renhjorder, og han vant sig på den vis meget gods. «Han lot sig der gjøre tolv rensdyr-kofter med så stor trolldom, at intet våben festet sig på dem, meget mindre enn på ringbrynje.» Forskjellen mellem Legendariske sagas (og Eldste sagas) fortelling om dette og den som fins i Heimskringla, er imidlertid at den første lar Tore opholde sig i Norge helt til han måtte flykte opp til Finmarken efter drapet på kongens menn, mens Snorre fremstiller det som Tore da drog over til kong Knut i England, og så kom tilbake til Norge i dennes hær sommeren 1028.

Eldste saga[1], og på grunnlag av den også Legendariske saga[2] samt Fagrskinna[3], forteller i en helt annen forbindelse følgende: «Tore Hund var en mektig mann. Han hadde været på en ferd til Bjarmeland og der drept en god mann ved navn Karle, som fôr med ham. Kong Olav sendte folk for å gripe Tore, og denne blev tvunget til å gi bøter på grunn av sin handling (fek hann nauþa sætt fir illvirki sitt). Han drog derefter fra landet (fór síþan ór landi), og det samme gjorde mange andre lendermenn; de var utro mot kongen i planer og sindelag.» Det eneste som således blir sagt her er at Tore drog bort fra landet; vi hører overhodet ikke ett ord om at han fôr til kong Knut i England. Blandt alle våre kilder er Snorre den eneste som fortæller om dette.

Heimskringla har en temmelig utførlig beretning om at Karle drog til Bjarmeland i kong Olavs erende[4], og at så Tore Hund sluttet sig til ham. Det kom så til uenighet mellem dem, og enden blev at Tore drepte Karle. Dette stemmer vel med Eldste sagas nettop gjengitte, knappe meddelelse, og synes således å måtte stå til tro-

[1] Otte brudstykker, 1ste blad, s. 2.
[2] Leg. saga, kap. 46.
[3] Fagrskinna, kap. 27, s. 160.
[4] Hkr. II, kap. 133 fg.

ende. Finn Arneson blev så sendt nord til Hålogaland for å kreve leding i anledning kongens forestående tog til Danmark, og herunder kom han også til Bjarkø, og melte Tore kongens hårde forslag til forlik. Istedetfor å betale den bot som var fastsatt, drog Tore sydover og kom frem til England hvor han opsøkte Knut den Mektige[1]. Denne fremstilling kan ikke være korrekt, Tore kan ikke ha faret over til kong Knut. Når Snorre først sier dette, og så siden lar Tore ha finneferden i to vintre, da beror dette på at han har misforstått sin kilde. Av Eldste sagas meddelelse om at Tore måtte forlate landet, har Snorre skapt beretningen om hans reise til Knut. Siden denne saga har to forskjellige oplysninger, som er helt uavhengige av hverandre, har Snorre trodd at talen var om to forskjellige begivenheter. Men det er på ingen måte tilfelle. Det fremgår med fuld klarhet av Eldste sagas annen angivelse at det alene kan være tale om den ene ferd bort fra landet, den til Finmarken. Det er da også et uttrykk for Snorres trang til å passe beretningene inn i hverandre, når han ikke sier at Tore i to vintre var borte fra landet, men at han to vintre hadde finneferden og hvert år opholdt sig en lang tid inne på fjellet. Snorre hadde bruk for meddelelsen om Tores nære forbindelse med Finmarken like før Stiklestadslaget, idet han under skildringen av det gjengir noen vers av Sigvat skald; i et av dem heter det[2]: «Den gavmilde konge merket selv best hvorledes de trollkyndige finners kraftige trolldom reddet den overmodige Tore, da fyrsten slog Tore Hund med sitt gullprydede sverd over skulderne; det sløve sverd bet aldeles ikke.»

Beretningen om at Tore drog til Finmarken og ikke

[1] Hkr. II, kap. 139.
[2] Skjaldedigtning, B I, s. 242, v. 16.

til kong Knut efter Karles død, bestyrkes ved en sagnmessig fremstilling av hans ophold der, og møte med en konge, en fortelling som er hentet fra Styrme Frodes tapte livssaga om Olav den Hellige, og som fins gjengitt i Flatøyboken[1].

Endelig er det det å si at Snorre, for å passe denne beretning inn i sin fremstilling, helt har måttet se bort fra det faktum at Eldste saga uttrykkelig understreker når Tore fôr opp til Finmarken. Han lar Tore opholde sig der 1028 til 1030, mens Eldste saga sier at det var fra det elevte til det trettende år av Olavs regjeringstid, altså mens Snorre ennu lar Tore være hos kong Knut.

Tore Hunds maktstilling berodde på handlen med finnene og var således på det nærmeste knyttet til Finmarken. Han bodde så langt borte fra Norges centrale landsdeler, at hans stilling når det kom til stykke var temmelig uavhengig, og gjorde ham til en av de mektigste menn i landet. Derfor kunde han umulig finne sig i at kong Olav sendte Karle dit opp; han så det som et forsøk fra kongens side på å ta opp konkurransen med ham i hans eget distrikt, derfor slog han hårdt til. Da kongen så vilde tvinge ham til et ydmygende forlik, drog han istedet nord til Finmarken. Men selvsagt ikke til England, det vilde ha været en meningsløst lang reise. Ved å holde sig i Finmarken, kunde han passe på at ingen kom og tok fra ham hans rigdomskilder. Han vernet om grunnlaget for sin egen makt.

Legendariske saga[2] sier at Knuts sendemenn kom til Norge da Olav hadde været konge i elve år. I hans regjeringstids trettende år kom Tore Hund tilbake fra Finmarken, og ved begynnelsen av den følgende vinter drog kong Olav øst til Viken, og derfra med tretten lang-

[1] Flat. III, s. 244 fg., kap. 9.
[2] Leg. saga, kap. 62.

skib langs kysten vestover. Umiddelbart før jul den samme vinter fant så sammenstøtet sted med Erling Skjalgsson, og like efter kom Knut til Norge med en stor hær og flåte.

Spørsmålet er nu hvorledes man skal stille sig til disse tidsangivelser. Halvdan Koht sier om dette[1]: «Uttryksmåten i den legendariske saga er ikke helt tydelig. Den nevner at Tore Hund rømte landet da Olav hadde styrt i 11 år, og at han kom tilbake etter utløpet av det 13de; denne tidsangivelsen er sammenført med Helgå-slaget på en slik måte at en kan være i tvil enten det gjelder flukten eller tilbakekomsten.» Koht sikter hermed til følgende setningsforbindelse i Legendariske saga: «Flyði þa Þorer undan oc a Finn mork norðr oc var þar .ij. vætr. þat haust hitt sama er þæir barðuzt Olafr konongr oc Knutr konongr oc Anundr við ana hælgu. Sva er sact at Olafr konongr let stika ana uppi oc stor votn er nær lago.» Det er sant at dette sted i Legendariske saga ikke er helt klart, men grunnen hertil er bare den at fremstillingen er sterkt sammentrengt. Den er en forkortelse av beretningen i Eldste saga[2], og der er det ikke mulig å ta feil: tidsangivelsene er overhodet ikke sammenført med Helgåslaget, det beror alene på en tilfeldighet at meddelelsen om Tores flukt står like foran fortellingen om Helgåslaget. Det er derfor ikke riktig når Koht sier at «det kan være tvilsomt om sagaen har ment å sette Helgå-slaget til 1026 eller 1028». Som en nær-

[1] Innhogg og Utsyn, s. 135—136, note.

[2] Otte brudstykker, 5te blad, s. 10. Det heter først at Olav, på grunn av Knuts sendeferd, og den uro overfor Olav som danekongens gull hadde til følge blandt stormennene, drog med sine skib til Skåne, og kjempet ved Anunds side mot Knut. Denne la sig så i Øresund, og Olav måtte dra over land tilbake til Norge. Så kommer en ny beretning, som er passet til den foregående: þat haust it sama er þeir bærþosc . . . . við ána helgo, þa segia sumir menn osv.

mere forklaring til dette siste, heter det videre hos Halvdan Koht: «For tydelighets skyld anmerker jeg her, at jeg flytter alle tidsangivelser i den legendariske saga et år fram; den regner nemlig at Olav falt i 1029 og setter derfor hans kongstid til årene 1014—1029, som jeg da her omskriver til 1015—1030.» Jeg tror imidlertid ikke at Koht har rett på dette punkt. For det første må det understrekes at året 1029 for Stiklestadslaget bestemt synes å skrive sig fra Ágrip[1], mens de kronologiske oplysninger helt sikkert går tilbake på Eldste sagas beretning[2]. Denne saga har henlagt Olavs fall til 1030, og kan således ikke uten videre sammenstilles med tidsangivelser som går tilbake på Ágrip.

Et forhold som også er av den største betydning i denne forbindelse, er Legendariske sagas kronologi for tiden mellem Knuts angrep på Norge og Olavs fall; denne er skapt ved behendige forkortelser av Eldste sagas tekst. Det heter her at kong Knut kom til Norge med en svær krigsmakt like efter Erling Skjalgssons fall, altså ennu mitt på vinteren. Olavs flukt fra Møre til Oplandene, og videre østover til Sverige og Gardarike, henlegges da til samme årstid — tiltrots for at beretningen om Olavs tog gjennem Gudbrandsdalen har flere trekk som tydelig viser at den må ha funnet sted i løpet av sommerhalvåret. Når Erling døde i slutten av Olavs 13. regjeringsår, må flukten fra landet således henlegges til det 14. år. Han opholdt sig så en tid hos Sigtrygg i Sverige, og neste vinter var han i Holmgard hos kong Jarisleiv. I det 15. år av sin kongstid kom Olav dernest tilbake, og falt samme år ved Stiklestad; det blir altså i 1029.

I mitt stykke om «Olav Haraldssons siste regjeringsår»[3] mener jeg å ha godtgjort at kongens overfart

[1] Ágrip, sp. 53.
[2] Otte brudstykker, 3dje blad, s. 8, og 5te blad, s. 10.
[3] NHT, 5. R. VI, s. 309 fg.

fra Møre til Oplandene må ha gått for sig i løpet av sommeren, og at Knut umulig kan ha kommet til Norge om vinteren, all den stund de angelsaksiske annaler sier at han drog fra England til Norge i 1028, og vi også vet at han underveis en tid var i Danmark. Olav opholdt sig da fra juletider til utpå sommeren på Vestlandet; da han så en gang om høsten drog østover fra landet, var det for å tilbringe hele den første vinter hos sin venn i Sverige[1]. Den følgende sommer fôr han så videre til Gardarike, og var der den annen vinter. Våren efter fant hjemreisen til Norge sted. Går vi nu ut fra 1030 som Olavs dødsår, noe som er absolutt sikkert, må flukten fra Norge ha foregått høsten 1028, Erlings fall før jul 1027, og samme år kom Tore Hund hjem fra sitt toårige ophold i Finmarken. I 1025 fôr han dit opp, og samme år kom Knuts menn med gull til de norske stormenn.

Ágrip[2] sier at Olav møtte Erling da han drog mot

[1] Otte brudstykker, 6te blad, s. 11: fara nú austr of Eiþa scóg, oc i Svia veldi. oc dvalþisc þar mioc lengi, meþ Sigtryggvi foþr Ivars . . . . *þaþan fór hann of várit* austr i Garda riki. oc *er hann annan vetr* i Hólmgarþi.

[2] Ágrip, sp. 46: «En þa er in helgi Olafr fór austr til motz viþ Knut konung þa mœtti hann Ærlingi oc uænti at hann vari til liþueitzlo cominn í mot honum.» Uttrykket «austr» synes å tyde på at Ágrip lar Olav komme nordfra, men det kan umulig være korrekt.

Efter at Legendariske saga, kap. 61, s. 62, har berettet om Hårek fra Tjottas ferd gjennem Øresund og hjem til sin gård, efter slaget ved Helgå, heter det til slutt: «Nu er fra þui at sægia er Harekr kom a fund Olafs konongs i Þrondæimi. Oc var þa norðan komenn fra bui sinu or Þiotto.» Dette sted har i Fagrskinna, kap. 27, s. 169, fått følgende form: «Sigldi siðan norðr til bua sinna . oc fann Olaf konong um varet æftir i Niðar ose . oc var þa comen norðan af Haloga lande.» Dette forekommer mig imidlertid å måtte være rent galt. I Leg. saga står denne bemerkning alene som en forklarende

Knut, og at han gjorde regning på støtte av Erling, men at denne istedet innlot sig i kamp med kongen. Theodricus monachus[1] har derimot en helt annen opfatning av forholdet. Han understreker at Erling som den ledende mann blandt Olavs fiender innen det norske aristokrati samlet en hær mot kongen, men at han så led nederlag overfor Olav i et sjøslag. Dette er også de øvrige kilders opfatning av sammenstøtet mellem Erling Skjalgsson og kong Olav. Av Sigvat skalds kvad om Erlings siste kamp fremgår det[2] at kongen hadde søkt innover mot det indre av Bokn-fjorden, og P. A. Munch[3] har da trukket den slutning at «det var hans Hensigt at søge hen i de indre Egne af Bukn-Fjord, for, om muligt der at faa sig Folk og Penge». I Flatøyboken[4] sies det da også direkte at dette var Olavs mål. Imidlertid vet vi intetsomhelst om kongens ophold på Vestlandet våren 1028, hverken om han fikk folk eller hvor han holdt til.

Da så Knut kom med sin styrke, og Olav samtidig blev truet nordfra av lendermennene, som under Kalv Arnesons ledelse hadde samlet en styrke i Trøndelag, søkte han over til Oplandene.

---

tilføielse til den foregående fremstilling: Hårek hadde deltatt i Olavs tog til Danmark, idet han nemlig var kommet nordfra sin gård til møte med kongen i Trøndelag før denne drog sydover. —

[1] Mon. Hist. Norv., s. 30: »rex Kanutus Daciæ et Angliæ . . . coepit sollicitare principes Norwagiæ adversus regem et clanculo pecunia corrumpere, Erlingum videlicet filium Scialgs de Sola, Kalf filium Arna, Thore hund et alios plures. Et quia Erlingus præcipuus erat illorum, collegit exercitum et congressus est navali proelio cum rege Olavo«.

[2] Skjaldedigtning, B I, s. 228 fg.

[3] NFH. I,2, s. 751.

[4] Flat. II, s. 308, kap. 240: þa stefnnde hann innlæid . ætlade hann suo ferd sina at fara inn j fiordu ok fa ser þar lid oc fe«.

Beretningen om denne ferd, som samtidig utgjør fortellingen om Olavs møte med Dale-Gudbrand[1], har flere trekk som avgjort henviser den til sommerhalvåret. Det sies således at kongen fikk underretning om hvorledes Kalv og hans feller drog frem, av sine egne hirdmenn som hadde holdt sig hjemme på sine gårder den sommer[2]. Og det heter om bøndene, da Gudbrand kalte dem til tings på Hundtorp, at de fôr med skib over et stort vann i dalen[3]. Fortellingens avgjørende point, solopgangen, må også henlegge møtet til sommeren.

Av betydelig større interesse ved denne fremstilling er imidlertid det som sies om Olavs kristningsverk. Om kongens ophold i Lesje heter det således[4], at han gav bøndene valget mellem å ta ved den nye tro eller lide døden eller fly unna Enden blev da at de lot sig døpe «og de lovte at de *aldri mere skulde gå fra kristendommen* (oc heto þui at þæir skilldu alldrigin oftar ganga af kristni)». Og da Olav kom til Lom, lot han folk fra bygdene omkring stevne til sig, og sa at de enten skulde kjempe mot ham eller få sine gårder brent av, «eller de skulde *vende tilbake til kristendommen* (hværva aftr til kristni) og gi avkall på den hedenske tro». Videre heter det[5] at Gudbrand stevnte ting på Hundtorp da han hørte «at kong Olav var kommet til Lom og *tvang bøndene til å ta opp igjen sin kristendom, som de var gått fra* (nauðgaðe menn til at hværva aftr til kristni þæirrar er þæir hafðu niðr kastat)». Og på tinget sier Gudbrand at kong Olav «er meget vred fordi *vi har vendt tilbake til*

[1] Leg. saga, kap. 66, 67, 68 og kap. 31, 32, 33, 34, 35, 36 og 37. Jfr. Hkr. II, kap. 178, 179, 180 og kap. 112 og 113.
[2] Leg. saga, kap. 66.
[3] Leg. saga, kap. 178.
[4] Leg. saga, kap. 68, om Lesje og Lom.
[5] Leg. saga, kap. 31, om Gudbrands uttalelser.

den sed som våre forfedre hadde (vandar miok um þat at ver hauum horvet aftr til siðar þess er varer forælldrar hava haft)». Endelig lar sagaen kong Olav si[1] i sin tale til bøndene at «Lesje og Lom og Våge *har vendt tilbake til kristendommen som man var gått fra* (Leser oc a Lom oc a Vaga hava tækit við kristni þæirri sem þæir hafðu niðr kastat)». Som en avslutning på hele beretningen heter det så tilsist: «Siden blev de døpt som ikke før var det, men *de som tidligere var kristne vendte tilbake til kristendommen* og holdt siden den rette tro (þæir sem kristnir varo aðr huruu aftr til kristni och helldo siðan retta tru).»

Om Gudbrand sies det at «han var den mektigste mann i Dalene (d. e. Gudbrandsdalen) på den tid (hann var rikaztr manna i Dalunum i þann tima)». Ved siden av ham nevnes også en annen høvding for dølene, Tord Istermage. «Han var den nest-mektigste mann i Dalene (hann var annar maðr mestr i Dalunum).» Tord Istermage er et annet navn på Tord Gutormsson på Steig. Flatøyboken[2] forteller at han deltok på Olavs side i slaget ved Nesjar, og at han der hadde et stort følge med sig. Tord blev gift med kong Olavs morsøster, Isrid Gudbrandsdatter, og var således en av kongens mest betrodde menn. Hvor det berettes om dette ekteskap, kaller Heimskringla[3] ham «den mektigste mann i den nordlige del av Dalene (maðr ríkastr í inn norðra hlut Dala)». Det stemmer lite med hans tilhold på gården Steig at han skulde være den mektigste mann i den nordre del av Gudbrandsdalen, og det så meget mere som jo Gudbrand hørte hjemme der. Alt taler da for at Flatøyboken[4] har

[1] Leg. saga, kap. 33; den siste oplysning, kap. 36.
[2] Flat. II, s. 41.
[3] Hkr. II, kap. 128.
[4] Flat. II, s. 251.

rett, når den sier at «Tord var den mektigste i den nedre del av Dalene (Þorðr uar rikazstr j hinn *nedra* hlut dalanna)» [1]. Når denne mann tilslutt gikk mot Olav, da er dette et uomstøtelig vidnesbyrd om hvor sterk reaksjonen mot kristendommen var mellem bøndene i Gudbrandsdalen.

Det var imidlertid ikke bare oppe i dalene at folket vendte sig mot kristendommen. Således heter det i Legendariske saga [2] at det blev gitt Olav følgende beskrivelse av forholdene på Oplandene: «Det har vi spurt, at oplendingene har vendt sig fra kristendommen, og at de ikke lar noen fare over der som kaller sig kristen.» I det følgende [3] blir det så fortalt om Olavs kampe på Oplandene, for å tvinge bøndene til å slutte sig til den kristne tro på ny. Vistnok seiret han i et sammenstøt med dem, men reisningen mot kristendommen må allikevel ha været for utbredt i den del av landet. Derfor opgav Olav det hele, og drog østover til Sverige og Gardarike.

Ved siden av denne fremstilling har vi også en annen, som tydelig viser at stemningen på Østlandet helt hadde vendt sig mot kong Olav. Det er beretningen om Olavs tilbakekomst fra Gardarike gjennem Sverige våren 1030 som forteller om dette.

Om denne ferd gir Fagrskinna [4] en kort, men klar beskjed. Olav fôr over havet til Sverige til sin måg Anund, og fikk folk av ham. Derfra drog han til Hälsingland «og det var en svært slitsom ferd (mikil vasfærð).

[1] Det er således ikke helt riktig hvad jeg har sagt om dette spørsmål i avhandlingen om «Olav Haraldssons siste regjeringsår», NHT. 5. R. VI, s. 322.

[2] Leg. saga, kap. 67: Þat hauum ver oc spurt at Uplændingar hafa kastat niðr kristni sinni. oc lata ængum lyða þar ivir at fara þæim sem kristinn læzc vera.

[3] Leg. saga, kap. 37.

[4] Fagrskinna, kap. 28, s. 180—181.

De fôr gjennem skoger og over vann, og mange steder bar de sine skib på skuldrene mellem vannene, og de kom frem med stort besvær«, frem til Værdalen i Inntrøndelagen.

Heimskringlas beretning om denne ferd[1] stemmer ikke ganske med Fagrskinnas. Snorre sier at Olav seilte inn i Lågen (d. e. Mälaren) og stevnet opp i landet til Åros (d. e. Upsala), hvor han hadde en sammenkomst med sveakongen. Dernest drog Olav opp gjennem skogene og kom frem i Jarnberaland (d. e. Dalarne). Der kom til kongen den hær som hadde faret ham imøte fra Norge. «Kong Olav flyttet da sin hær frem og fôr gjennem skogbygder og tildels gjennem ødemarker, og ofte over store vann; de drog eller bar skibene efter sig mellem vannene.» På den måte kom kongens styrke gjennem Härjedalen og Jämtland og nord til Kjølen.

Det kan imidlertid ikke egentlig sies å tjene til støtte for disse to beretninger, at de viker såvidt sterkt av fra hverandre. De innvendinger som dog først og fremst bør reises mot hvad de begge anfører er av geografisk art. Saken er nemlig den at ruten opp til Hälsingland og videre til Jämtland, eller den rett mot vest til Dalarne, måtte fremby så overordentlig store vanskeligheter, at det synes lite rimelig at kong Olav skulde ha valgt noen av dem: uendelige strekninger dekket av tykk skog, slik at det nesten ikke var til å komme frem. Spesielt måtte dette være omtrent umulig nettop på den årstid da ferden fant sted, ved slutten av vinteren og utover våren, i sneløsningstiden, den tid da veiene er tungest, da skogene nesten ikke er til å arbeide sig gjennem. Dertil kommer så at både Heimskringla og Fagrskinna uttrykkelig gjør opmerksom på at kong Olavs menn hadde båter, ja ennog

[1] Hkr. II, kap. 192, 197 og 198.

skib med sig, noe som ikke egentlig skulde tyde på at han hadde valgt å dra gjennem disse trakter, hvor de tykke skoger bare yderst sjelden avbrytes av innsjøer, så sjelden at det vilde være helt meningsløst å slepe med sig store båter av hensyn til dem. Derimot vilde disse egne sig udmerket hvis kongen la veien over de store svenske sjøer, den vei som fra naturens side var den hurtigste og mest bekvemme; i virkeligheten uten tvil den eneste som det kunde være tale om for Olav.

En rekke av våre kilder fortæller da også at kongen fôr over de svenske sjøer til Oplandene, den landsdel som hadde været den centrale i Norge under Olavs kongedømme.

Theodricus monachus[1] sier at Olav førte sin hær «per superiora in Norwagiam», og tilføier at hans bror Harald og flere andre av kongens trofaste menn der sluttet sig til ham. Fra Oplandene drog så kongen med sin styrke til Trøndelag, idet han var forhindret fra å komme ned til Viken, fordi Knut den Mektiges sønn Svein lå der med en betydelig krigsmakt[2].

Legendariske sagas fremstilling av Olavs hjemreise[3] er temmelig usammenhengende og springende, men i det store og hele er den dog klar. Først heter det, tilsvarende til det Fagrskinna sier, at Olav drog gjennem Hälsingland. Men det som følger umiddelbart efter, synes dog å tyde på at ruten gikk gjennem ganske andre egne. Det oplyses nemlig følgende: «Nu fara þæir austan um œystra riki, en sioren er þar ækci salltr. Konongrenn

[1] Mon. hist. Norv. s. 35.

[2] Mon. hist. Norv. s. 39: Beatus itaque Olavus congregata manu, quam habere poterat in Upland, tetendit in Throndheim; audierat enim Sueinonem filium Kanuti in Wic operiri adventum suum cum valida manu et ideo declinavit ab eo.

[3] Leg. saga, kap. 72 fg.

biðr at menn skulu lyða tiðum aðr en þæir hævi upp færðena. En sniofoll varo mikil um dagana a isunum.» I anmerkningene til sin utgave av Legendariske saga sier Keyser og Unger[1] at «œystra riki» må betegne den østlige del av Sverige, «og ved den Sø, som ikke er salt, (forstaaes) en af de store Indsøer, maaskee Mælaren, eller ogsaa selve den botniske Bugt (?)». Et annet sted i Legendariske saga tales det plutselig om at «kong Olav fôr mellem Oplandene og Sverige»[2], og noe senere fortelles det[3] at «da kong Olav kom på Oplandene, kom hans bror Harald Sigurdsson til mote med ham», og like efter heter det om Dag Ringsson at han var blitt efter i Sverige for å samle folk, og «kong Olav ventet en tid på ham på Oplandene. Men da han (d. e. Dag) ikke kom vilde han (d. e. Olav) likevel holde frem med ferden. Og da de fôr mellem Mjøsen og Vænes (?)[4] på Oplandene, da måtte de bære sine skib og våben på ryggen, og ferden var meget besværlig».

Flatøyboken[5] gir om disse ting oplysninger der går i helt samme retning som det Theodricus monachus og Legendariske saga forteller. Det heter der at kong Olav «stefndu fyst upp a land til marka», hvilket vel snarere betyr «til skogene», enn «til Marker», skogbygdene på grensen mellem det sydlige Norge og Sverige, like syd for Eidskogen. Det berettes videre at da Olav drog gjennem Sverige, «þa la firir þeim vatn er Sviar kalla sio, er þat osallt vatnn ok jse þakit». Dette usalte vann som svearne

---

[1] Olafs saga hins helga, udg. af R. Keyser og C. R. Unger (Chr.ania 1849) s. 115, anm. til kap. 80.

[2] Leg. saga, kap. 73.

[3] Leg. saga, kap. 76.

[4] Vel kanskje Vänern, som Keyser og Unger hevder; jfr. deres utg. s. 116, anm. til kap. 86.

[5] Flat. II, s. 327, kap. 258.

kaller sjø må vel være en av de store sjøene, antagelig Vänern. Ferden blev temmelig sen, sies det, fordi de snart red og snart fôr på skibene. «Derpå drog de over det fjell som skiller mellem Sverige og Norge, og kom frem der hvor det heter Jarnberaland (d. e. Dalarne)». Av dette sted, som må være fallt ut av sin oprindelige sammenheng, synes det tydelig å fremgå at Olav har været på Oplandene og at han så derfra drog nordover til Trøndelag ved først å legge veien mot øst gjennem Sverige. Endelig lar denne kilde litt senere[1] Olav tale om «þat lid er til vor kom a Upplondum».

Av alle disse meddelelser må vi trekke den slutning at kong Olav på sin hjemferd fra Gardarike først drog til Oplandene. Dette kan da passe med en oplysning i Legendariske saga[2], hvor det tales om Olavs siste forhandlinger på Oplandene før sin flukt fra Norge høsten 1028. Det heter der at man gav kongen det råd å søke unna, for å skaffe sig flere folk og en virkelig hær. Det må da ha været avtalen at kongen skulde komme tilbake dit. Og det var da også naturlig, ikke bare fordi veien til Oplandene gjennem Sverige var den ubetinget letteste, men kanskje i like høi grad fordi denne landsdel hadde været den dominerende under Olavs styre. Og hvad skulde egentlig fra først av trekke ham mot Trøndelag? Olav visste jo at Kalv var mot ham og bak denne en betydelig hærmakt der oppe fra; det hadde kongen erfart da han forlot sine skib oppe i Møre. Theodricus monachus[3]

[1] Flat. II, s. 338.
[2] Leg. saga, kap. 69.
[3] Mon. hist. Norv. s. 39. — Det er selvsagt intet argument mot den opfatning som her er gjort gjeldende av Olav den Helliges hjemferd gjennem Sverige, at hans sønn Magnus, da han fôr fra Gardarike til Norge, virkelig synes å ha dradd den lange og besværlige vei gjennem Hälsingland, Jämtland og videre til Trøndelag. Saken er nemlig den at Magnus var

sier at trønderne først samlet sig til kamp mot Olav da de hørte han var kommet til Oplandene. Det høres også mest rimelig ut.

Men hvorfor drog Olav bort fra Oplandene igjen, efterat han var kommet dit fra Sverige? Svaret synes ikke å kunne være tvilsomt. Når Olav atter forlot denne landsdel, må grunnen ha været den at oplendingene hadde vendt sig fra ham, og dette hadde igjen sin forutsetning i hans kristendomsverk. Kongen må ha fått et sterkt inntrykk av at så var tilfelle, siden han ikke drog opp til Trøndelag den vanlige vei gjennem Gudbrandsdalen og over Dovre, men istedet valgte den anstrengende marsj gjennem Dalarne, Härjedalen og Jämtland, slik at han kom tilbake til Norge oppe i Værdalen i Inntrøndelag.

Nu forteller imidlertid våre kilder at Olav samlet en ganske betydelig hær på Oplandene, eller at denne kom til møte med ham under ferden gjennem Sverige. Sigvat Skald hentyder dog ikke med ett ord til dette, i de strofer fra Stiklestadslaget hvori han taler om Olavs hær[1]; det heter her at «svearne, som kommer østfra med den milde konge, vadet i veier, lyse av blod». Og i et annet vers sier skalden: «Det er mig en bitter sorg at kongen førte for få folk med sig østfra. Bøndene fikk seier fordi de var dobbelt så mange.» Det er østfra Sverige Sigvat lar

i følge med de trønderske storhøvdinger, og derfor helt naturlig ikke søkte over til Oplandene, slik tilfelle var med kong Olav. Man må regne med et visst konkurranseforhold mellem Trøndelag og Oplandene, og samlingen mot Olav blandt trønderne kan vel tenkes også å være fremskynnet derigjennem at Oplandene under hans kongedømme hadde været den centrale landsdel. Under Magnus blev dette til gjengjeld i utpreget grad tilfelle med Trøndelag. Kalv og Einar visste nok derfor hvad de gjorde da de tok Olavs sønn direkte til Trøndelag.

[1] Skjaldedigtning, B I, s. 241, v. 8 og 9.

Olav ha sin hær. Dog kan det selvsagt ha været en del oplendinger med, idet det viser sig at kong Olav på ingen måte bare hadde kristne i sin hær på Stiklestad. Vi har nemlig et overordentlig interessant og betydningsfullt vers av Sigvat, og det lyder slik[1]: «Noen av mennene trodde på Gud. Hæren blev delt i to deler; den modige konge hadde tyve folkekampe. Den berømte fyrste bad den kristne skare stå ved sin høire hånd. Jeg ber Gud Herren å motta vel Magnus' fluktsky far.» Det kan ikke herske den ringeste tvil om at det er Stiklestadslaget det her er tale om. Såvel tonen som innholdet viser dette klart. Men når så virkelig er tilfelle, da rykkes grunnen bort under alle sagaens beretninger om hvorledes Olav før slaget sendte alle hedningene fra sig, fordi han alene vilde ha døpte i sin hær. Disse oplysninger stammer fra legenden, og er fullstendig uten rot i de faktiske forhold. Selve Stiklestadslaget blir et annet enn det det er i sagaens fremstilling.

Da Olav gjorde sig til herre i landet, hadde han fullt ut formådd å avpasse sig efter forholdene i de forskjellige landsdeler, og mellem disse innbyrdes. Den samme klare dømmeevne møter oss også før det siste slag. Han var selv helt på det rene med at det først og fremst gjaldt å vinne sitt tapte kongedømme tilbake, og da spurtes det ikke efter hvorvidt folk var kristne eller hedenske. Olav stod virkelighetens verden for nær til å innlate sig på en selvmorderisk handling som å vise hedenske menn bort fra sin hær.

På bakgrunn av dette blir det så meget mere bemerkelsesverdig at han igjen forlot Oplandene, efter å være kommet dithen østfra Sverige og Gardarike. Det kan alene ses som et uttrykk for hvor sterkt stemningen på Østlandet hadde vendt sig mot ham. Han våget ikke

[1] Skjaldedigtning, B I, s. 244, v. 22.

engang å ta veien over Dovre, men foretrakk å fare tilbake gjennem Sveriges grensebygder nord til Inntrøndelagen. Når han gjorde dette, må det ha været fordi det trots alt kom så få folk til ham på Oplandene. I Sverige håbet han derimot å kunne forøke sin styrke, og hans hær kom således for den største del til å bestå av menn fra dette land, hvilket også Sigvat Skalds ovenfor gjengitte vers synes å tyde på.

Om denne Olavs ferd nordover gjennem Sverige heter det hos Snorre[1]: «Kong Olav sendte bud fra sig i bygdene og sendte ord til de menn, som vilde vinne gods ved å samle hærfang og ta opp de gårder, som kongens uvenner sat på, at de skulde komme til ham og følge ham . . . . . En mengde menn drev til kongen, skogbygger og noen stimenn.» Og like efter[2] lar Snorre Olav si til Avrafaste og Gautatore at de skulde slutte sig til ham; «jeg skal da gjøre eder til meget store menn». Om disse to sies det at «de var de største ransmenn». Noe senere[3] legges helt tilsvarende ord i Olavs munn: «Hvis jeg får råde efter slaget, vil jeg lønne hver mann efter hans verd og efter hvorledes han går frem i striden. Hvis vi vinner seir, da vil det bli nok både av land og løsøre til å skifte med eder det, som nu våre uvenner farer med.» I den tale som den danske biskop Sigurd holdt for bøndene[4] før slaget ved Stiklestad, heter det, efterat Olavs tidligere grusomheter er blitt fremstillet: «Nu farer han med en utenlandsk hær, og de fleste av den er skogmenn og stimenn eller andre ransmenn. Tenker dere at han vil være mild, når han farer med slike

[1] Hkr. II, kap. 200.
[2] Hkr. II, kap. 201.
[3] Hkr. II, kap. 211.
[4] Hkr. II, kap. 218.

umennesker, han som gjorde slikt hærverk da alle som fulgte ham rådet ham fra det?»

Disse trekk må være helt pålidelige, ikke alene fordi de stemmer med det man selv kommer til, ved nøkternt å tenke forholdene igjennem. For det er dog klart, at det alene var ved å appellere til deres egeninteresser, at Olav kunde få folk til å følge sig. Og måtte han ikke da gjøre det samme som så mange feltherrer har gjort, både før og efter ham, måtte han ikke love sine menn andel i seirens frukter? Dertil kommer så at disse oplysninger hos Snorre igrunnen gjør brudd på helhetssynet og stemningen. Heimskringla lar med genial kunst strålen fra helgenglorien kaste sitt skjær over Olavs optreden og hele personlighet i den siste tid før slaget ved Stiklestad. Denne skildring står i en merkelig motsetning til den hårde og kolde virkelighet som beretningene om Olavs hær bærer bud om. Derfor synes disse så meget pålideligere.

En helt annen Olav trer på denne måte frem for oss, enn legendens fromme og milde helgenkonge, som la sin avgjørelse i Guds hånd, og som rolig så døden i øinene, resigneret og vemodsfull. Han vilde leve og fortsette sitt verk. Det kongedømme han så møisommelig, og med så megen innsikt og klokskap hadde bygget op, var styrtet fullstendig sammen. Istedet vilde han skape et nytt, som skulde ha et fastere grunnlag enn det forrige. Det kongedømme han kjempet for ved Stiklestad, var båret av den samme idé som Sverre Sigurdssons, 150 år efter. Olavs ord til sine menn er helt tilsvarende til Sverres kjente program fra hans tale før slaget på Kalvskinnet, 18de juni 1179: «Den som kan godtgjøre at han har fellt en lendermann, han skal bli lendermann, og enhver skal få slik rang her i landet som han rydder sig plass til; den skal bli hirdmann som dreper en hirdmann, og dertil

skal han få annen god ære.» Men Olav falt i slaget, hans idé blev ikke virkeliggjort. Det var stormennene som istedet bygget opp det nasjonale kongedømme, ved å hente Olavs sønn Magnus hjem til Norge.

Ved siden av Oplandene hadde Trøndelag været den landsdel hvor Olav først og fremst søkte støtte. Da han tvang Erling Skjalgsson til underkastelse, da han la Hålogaland under sig, skjedde dette med trøndernes hjelp. Men også denne del av landet vendte sig mot ham, som en direkte følge av kongens arbeide for å innføre kristendommen.

Ágrip[1], og på grunnlag av den også Legendariske saga[2], har en beretning som tydelig viser dette. Efterat det er fortalt om Olavs hjemferd gjennem Sverige, heter det: «Da reiste Kalv en stor ufred mot ham med stor iver og megen kraft og ondskap (af miklu kappe oc af miklu mægni oc illzku). Og han (d. e. Kalv) fant især et påskudd (argument, soc) i hans (d. e. Olavs) kristendomspåbud, før kong Olav kom tilbake igjen til landet (d. e. under hans tidligere ophold i landet). Kalv var nemlig på det rene med at han nu vilde fortsette det kristningsverk han før hadde drevet med stor iver, og som han var kommet langt ivei med. Og han (d. e. Kalv) fikk det til å besmykke sin sak (fecc þat til malbota ser), at gode menns sønner ikke skulde bli leveret som gisler.» Det må altså ha funnet sted under Olavs herredømme, noe også sagaene flere ganger sier at kongen gjorde, for således å ha en garanti for folks pålidelighet. Theodricus monachus[3] sier da også at trønderne, ved efterretningen

[1] Ágrip, sp. 50.
[2] Leg. saga, kap. 77.
[3] Mon. Hist. Norv. s. 39: Throndenses autem audito adventu regis convenerunt in Nidrosiensem civitatem quasi vir unus adversus Dominum et *adversum christum ejus*.

om kong Olavs tilbakekomst til landet, samlet sig som én mann mot ham fordi han hadde arbeidet for den nye tros innførelse.

Av Sigvat Skalds arvedråpa over Olav den Hellige[1] fremgår det da også klart at Olavs motstandere ved Stiklestad først og fremst var fra Trøndelag. Han sier at «trøndernes fane fôr frem mitt i deres fylking». «De trønderske menn våget ikke å se kongen i øinene.» «Kongen lot det rødbrune sverd finnes i inntrøndernes hoder.» Det er å merke at ingen andre omtales på samme måte i dette kvad. Alle våre kilder sier da også at trøndere, mektige som ringe, samlet sig for å dra mot kong Olav.

Således kan det da ikke være i tvil om at det nettop var det de to landsdeler hvor Olav hadde hatt sin beste støtte, som til slutt vendte sig mot. Og årsaken hertil lå i hans arbeide for å innføre kristendommen i Norge.

Snorre forteller[2] at da Olav drog fra landet østover til Sverige, «da var med ham dronning Astrid, deres datter Ulvhild, kong Olavs sonn Magnus, Ragnvald Bruseson, Arnesønnene Torberg, Finn og Arne og ennu flere lendermenn; han hadde et godt mannevalg». I denne oplysning ser Halvdan Koht[3] et uttrykk for at de fleste lendermenn i landet fulgte med kong Olav ennog så sent som da han flyktet fra Norge. Det er dog høist tvilsomt

---

[1] Skjaldedigtning, B I, s. 241, v. 11; s. 242, v. 13 og 14. Jfr. et vers av skalden Torfinn Munn, s. 292, v. 2: «Det trekker opp til en sterk kamp. Værdølenes skare vil kjempe mot den modige konge . . . . La oss felle trønderne i kampen.» Jfr. også s. 264, v. 18.

[2] Hkr. II, kap. 180.

[3] Innhogg og Utsyn, s. 104.

hvorvidt en slik slutning er berettiget. Saken er nemlig den at vi i Eldste saga[1], som på dette punkt må ha været den direkte kilde for Heimskringla, har nøiaktige meddelelser om hvem det var som fulgte kong Olav.

Eldste sagas oplysning lyder slik: «Þessir vóro í ferþ meþ Olafi konungi, þeíra manna er vér cunnom nǫfnom merkia, sem nú mun ec telia. Astríþr drótning. Goðrøþr. Hálfdanr. Rognvaldr. Dagr. Hringr. Þorleífr tveggia hvárr. Aslácr. Helgi. Þórþr. Eínarr. Fiðr Hærecs sonr. Þórðr. Fiðr Arna sonr. Þorbergr. Arni. Kolbiorn. Þormoþr scáld. Tofi. Egill. Þessir allir fóro ór landi meþ konunginom.»

Det er her nevnt 21 stykker som fulgte Olav. At hans hustru, dronning Astrid var med ham, er så selvfølgelig at det ikke er noen grunn til å opholde sig nærmere ved det. De to som derpå nevnes, må være Sigurd Syrs og Åstas sønner, begge eldre enn Harald. Fagrskinna[2] kaller dem nettop Guðroðr og Halfðan. Rognvaldr er helt sikkert kong Olavs venn, sønn av orknøjarlen Bruse, og kongens gissel for å sikre sig jarlens troskap[3]. Et vers av Tormod Bersason Kolbrunarskald[4] viser at Dag og Ring virkelig var med i slaget ved Stiklestad. Mere tvilsomt kan det vel imidlertid være om det er helt korrekt som Eldste saga her sier, at de fulgte Olav allerede da han drog fra landet. Saken er den at Ottar Svarte sier i en av sine strofer om Olavs optreden overfor de oplandske fylkeskongene[5]: «Som alle vet, flyktet enhver av kongene langt bort fra dig.» Antagelig har Olav satt stevne med dem da han kom tilbake

[1] Otte brudstykker, 6te blad, s. 11.
[2] Fagrskinna, kap. 27, s. 159.
[3] Hkr. II, kap. 102.
[4] Skjaldedigtning, B I, s. 265, v. 22.
[5] Skjaldedigtning, B I, s. 271, v. 17.

fra Gardarike. Når disse menn var med ham ved Stiklestad, da er det klart at han må ha lovet dem vederlag for det. Mest naturlig er det å tenke sig at Olav har lovet å gi dem den gamle maktstilling på Oplandene tilbake. Heimskringla[1] sier da også, at «om de vant Norge, skulde Dag der få ikke mindre rike, enn hans forfedre hadde hatt». Dette er da et vidnesbyrd om hvorledes han innrettet sig efter forholdene: for påny å bli herre over Oplandene, gav kong Olav Dag og Ring, hvorav ialfall den siste synes å ha hørt med blandt de fylkeskonger som blev fordrevet fra landet fordi de stod iveien for Olavs herredømme, og fordi de holdt fast ved hedendommen, deres gamle makt tilbake. Derigjennem må Olav ha hatt til hensikt å forsone oplendingene, for påny å knytte dem til sig.

Efter disse nevner Eldste saga «Þorleífr tveggia hvárr». Disse menn er kjent fra Legendariske saga[2], hvor det fortelles om dem at de var i kong Olavs følge før han gikk i land oppe i Møre, for å søke over til Østlandet. «De to brødre sier kongen at de kjenner kong Knuts skib og at han var kommet til landet; og de kunde nevne mange menn i hans hær.» Flatøyboken[3] har også litt å fortelle om dem: «Torleif Kvek og Torleif Hvite var i kongens følge. Torleif Hvite var hans frende og kjertesvenn, og han styrte ofte skib. De bragte stadig kongen tidender og speidet for ham.» Efter dette må man gå ut fra at de var temmelig storættede menn, siden den ene — og vel begge, hvis de virkelig var brødre — kalles kong Olavs frende. — Den Aslak som derpå nevnes, må være den kjente Aslak Fitjaskalle, men han var

---

[1] Hkr. II, kap. 199.
[2] Leg. saga, kap. 65, s. 57.
[3] Flat. II, s. 308, kap. 241.

imidlertid blitt drept oppe på Møre[1]; det må således bero på en feiltagelse når han omtales i denne forbindelse.

Hvem Helge er lar sig ikke avgjøre; antagelig var han dog en islending, idet Tord og Einar, som følger efter ham i Eldste sagas fortegnelse, i Flatøyboken[2] anføres som «ij islenzskir menn». I samme kilde[3] fortelles det i en annen forbindelse at «Þorfinnr skalld ok Þordr brodir hans urdu sarir miog»; skalden Torfinn Munn nevnes hos Snorre[4], og efter alt å dømme er da den Tord Eldste saga regner med blandt Olavs følge, en bror av ham. — Det har sin interesse å finne Hårek fra Tjottas sønn hos kong Olav. Sikkerlig betyr ikke dette at Finn Håreksson var gått mot sin far. Han er snarere å opfatte som kongens gissel. Ved å ha ham i sin makt var Olav sikret mot angrep fra Håreks side. Det viser sig da også at våre eldste kilder ikke anfører Hårek blandt Olavs motstandere ved Stiklestad. Mens vi har skaldekvad om at både Kalv Arneson og Tore Hund deltok, omtales ikke han i en strofe. Hverken Theodricus monachus eller Ágrip kjenner Hårek blandt høvdingene ved Stiklestad; selv i de senere beretninger, hvor han er kommet inn — Legendariske saga, Fagrskinna, Heimskringla — spiller han en meget tilbaketrukken rolle. Forholdet må da være at han overhodet ikke var tilstede. Forklaringen hertil må nettop ligge i at Olav hadde hans sønn hos sig som gissel.

Den Tord som anføres efter Finn Håreksson, kalles i Flatøyboken[5] «Þordr digri, systurson Æinars Þambarskelfis». Også han må antas å være gissel. Heimskringla

[1] Leg. saga, kap. 66.
[2] Flat. II, s. 315.
[3] Flat. II, s. 358, kap. 289.
[4] Hkr. II, kap. 206.
[5] Flat. II, s. 315.

forteller[1] at Einar Tambaskjelve ikke var med ved Stiklestad fordi kong Knut var gått fra sitt ord om å gjøre ham til herre i Norge. Dette høres imidlertid helt usannsynlig, og det må skyldes Snorres trang til å forklare og kombinere; de andre, eldre kilder har ikke ett ord om dette. Det er da langt mere rimelig å anta at Einar holdt sig unna fordi kong Olav hadde hans søstersønn som gissel.

Efter ham nevnes så Arnesønnene Torberg, Finn, Arne og Kolbjørn. At de var i Olavs følge er helt naturlig, idet de var hans eneste venner blandt stormennene i Norge.

Tormod Bersason Kolbrunarskald er en av de mest fremstående islendinger som stod kongen nær. Det samme må også sies å være tilfelle med Egill Hallsson. — Tofe Valgautsson var en mektig mann fra Gautland[2].

Dermed har vi gått gjennem fortegnelsen over alle dem som ifølge Eldste saga holdt fast ved kong Olav like til det siste. Ved siden av dem nevnes noen ganske få i Flatøyboken[3], således skalden Gissur Gullbrårskald, som også omtales i Heimskringla under beretningen om Stiklestadslaget. Endelig Torstein Ragnhildson, en helt ukjent mann.

Ved siden av Arnesønnene er det således ingen norske stormenn i Olavs følge, bortsett fra hans frender og de to gisler. Derimot er det en rekke islendinger og en orknøing. Selvom Adam av Bremen vistnok har misforstått forholdet endel, har han således trots alt rett når det heter[4] om Olav at han samlet en stor mengde med

[1] Hkr. II, kap. 194.

[2] Leg. saga, kap. 50 fg. Jfr. Flat. II, s. 142 fg.

[3] Flat. II, s. 315.

[4] Magistri Adam Bremensis gesta Hammaburgensis ecclesiæ pontificum. Editio tertia. Recognovit Bernhard Schmeidler (Scrip-

hærfolk hos sveakongen og hos øfolkene, eller islendingene, som andre håndskrifter sier. Intet viser tydeligere i hvor høi grad hans kongedømme var styrtet sammen, enn at kong Olav, da han kom tilbake til Norge, for den største del støttet sig til en svensk hær og islandske og orknøiske stormenn. Ikke alene var aristokratiet næsten uten undtagelse mot ham, men også bøndene, hele den jevne befolkning. Han forenet hvad landets tidligere utvikling hadde ført i forskjellige retninger: Trøndelags og Oplandenes bønder med Vestlandets og Hålogalands storætter, men han forenet dem *mot* sig.

ENGLISH SUMMARY.

The paper is a critical contribution to the study of the history of Olav the Saint. It forms part of a more comprehensive treatise, in which facts from other branches of study are drawn in for comparison, especially archaeological finds and the varied natural conditions of Norway. These investigations afford a sound basis, on which the author founds his studies. They show that along the west and north coast of Norway, where arable land is rather scarce, a rich and powerful aristocracy had gradually come into existence. Their position was based, not on the natural conditions of the districts themselves, but on the riches brought home from Viking expeditions. Heathendom had lost its predominance in these provinces, and the social position of the great families had no connection whith it. In the rich and open districts of Opland and Trøndelag on the other hand, conditions were quite different. Here the community was more uniform, because agriculture was to all classes the main source of wealth and power. Here, also, a patriarchal order of society had been preserved, and the position of the aristocracy was intimately connected with heathendom.

---

tores rerum germanicarum in usum scholarum), Lib. II, Cap. LXI, s. 121.

This difference between the various parts of the country was bound to be of vital importance to Olav the Saint, and the purpose of the paper is to make clear the consequences. In contrast to the generally accepted view the author maintains that Olav first tried to seize power in Trøndelag. Only when this attempt was not crowned with success did he go to Opland, where he got real support. With assistance from this district he was able to defeat Svein jarl, the master of the country, at the battle of Nesjar. After this battle Olav went to Trøndelag and gathered an army, by the help of which he subdued Erling Skjalgsson, the mightiest chieftain in the country. Later on he again obtained help from Trøndelag in his attempts at putting Hålogaland under his control. Thus, with the support of Trøndelag and Opland, the geographical position of which made them the heart of the country, he made himself master of all Norway and brought the magnates to submission. And then he began introducing Christianity. It is clear that this work was bound to go against the evolution which had been prevailing just in these districts. Thus Olav, through this attempt, defeated his own ends and destroyed the very foundations of his power.

It was these two provinces that now turned away from him, and through their desertion brought about his fall. A considerable part of the paper is taken up by an attempt to show that this was the case. The author lays down that, on his return in 1030, after two years' stay in Sweden and Gardarike, Olav went to Opland, but that he had to proceed onwards because everybody had turned away from him and he could obtain no support. The Trønders also turned against him, and killed him at Stiklestad.

The author has tried to pierce through the picture woven by legends about Olav's last expedition, and to see the hard reality. It then appears, that, contrary to the account of the sagas, Olav had heathens in his army, and that this army had been gathered among highwaymen in Sweden, because all Norway had deserted him. Olav had promised his followers that they should take the places of their powerful enemies, but his death prevented the realisation of the plan. The plan, however, clearly shows that Olav intended to build up his kingdom anew, and founded on quite new principles.

SMÅSTYKKER.

12.

Norsk biskop under Håkon Adalsteinsfostre?

For noen år siden, i 1921, skrev jeg her i Historisk Tidsskrift (5. R. V 128—34) en liten undersøkelse om de første norske biskoper, og her uttalte jeg mig bl. a. imot den mening som først var hevdet av A. Taranger, derefter optatt av O. Kolsrud, at vi måtte sette til Håkon Adalsteinsfostres tid en «norsk bisp Sigurd», munk fra Glastonbury, som fins omtalt i et skrift av William av Malmesbury.

Spørsmålet om kong Håkon virkelig hadde hatt slik en biskop med sig fra England, våknet hos mig på nytt da jeg et par år efter kom til å lese Armitage Robinson's bok om England på St. Dunstans tid (se min melding i Hist. Tidsskr. 5. R. VI 91—93). Jeg fikk et håp om at det skulde lykkes å få spørsmålet absolutt avgjørende løst, da jeg i denne boken støtte på nogen nye oplysninger om et kalendarium fra Glastonbury som sannsynligvis måtte ha vært William av Malmesburys kilde. Forfatteren henviste (s. 99 fg.) til en versjon av dette kalendarium som ikke hadde vært kjent for Taranger og Kolsrud, og som dets utgiver, Edmund Bishop, hadde brukt til grunnlag for en utredning av alle de engelske middelalders-kalendariers sammenheng.

Efter mange anstrengelser lyktes det endelig (i 1925) vårt Universitetsbibliotek å få tak i den utgaven det her var tale om. Boken heter «*The Bosworth Psalter*», utgitt av F. A. Gasquet og Edmund Bishop, og den utkom i London allerede i 1908. Den er på 189 sider, og derav er s. 15—125 optatt av Bishop's behandling av kalendariet.

Straks jeg fikk denne boken i mine hender, kastet jeg mig over den med både nysgjerrighet og spenning, og i én retning blev jeg virkelig tilfredsstillet: Bishop's avhandling gav detaljerte og interessante oplysninger om kalendarienes historie og dermed om de kirkelige festdagers utvikling i

England, — jeg tror ingen forsker i middelaldersk kirkehistorie kan gå forbi denne udmerkede undersøkelse. Men om den norske biskop Sigurd fant jeg ikke et ord!

Også denne negative konstatasjon kan jo riktignok ha sin betydning. Og selv har jeg ved disse kalendariske studier blitt drevet til å gå dypere inn på spørsmålet om biskop Sigurds tilværelse. Jeg tror det er mulig nu å stille det på en sikrere grunn enn før, så det med større trygghet lar sig besvare, og jeg vil derfor her legge fram alt jeg har kunnet finne som kaster lys over det. Det kan muligens ha værdi også i andre henseender.

Grunnlaget for teorien om at kong Håkon Adalsteinsfostre hadde en bisp Sigurd med sig fra England, er følgende:

I et skrift av William av Malmesbury, *De antiquitate Glastoniensis ecclesiæ*, skrevet i 1130-årene, fins opregnet en del munker fra Glastonbury som var biskoper «på kong Eadgars tid», — Eadgar var konge 958—975. Og blandt disse bispene finner vi «*Sigefridus, episcopus Norwegensis*», med oplysning om at hans dødsdag var 5te april, og at han hadde skjenket fire sømmede kapper til klostret.

Kan vi stole på at denne notisen er bokstavelig sann, må Sigefridus ha vært biskop i Norge under Håkon Adalsteinsfostre. Men det er nettop kildens troværdighet det gjelder om å undersøke. Og da hjelper det ikke, som Taranger har gjort, bare å overveie meddelelsens rimelighet i og for sig. Vi må ha greie på det litterære grunnlag for den.

Taranger bemerker riktignok[1] at en feiltagelse her — «en så skjødesløs benyttelse af skrevne kilder eller af den ved klosteret bevarede tradition» — «kan ikke uden tvingende grunde tillægges en saa omhyggelig og kyndig forfatter som William af Malmesbury».

Men, enn om vi slett ikke her har med William å gjøre, bare med en eller annen senere kompilator? Og om det er William selv, har vi da grunn til å stole så rent ubetinget på ham?

Det pågjeldende skrift av ham blev først utgitt av Thomas Gale i Oxford 1691 (Historiae Brittannicae, Saxonicae,

---

[1] Den angelsaksiske kirkes indflydelse paa den norske, s. 145.

Anglo-Danicae scriptores XV, s. 289—335), og denne utgaven fins i vårt Universitets-Bibliotek. Men den eneste virkelig kritiske utgave skal være den som Thomas Hearne besørget i 1727, og den eier dess verre Universitets-Biblioteket ikke. Optrykket i Mignes Patrologia latina (b. 179, sp. 1681—1734) er gjort efter Gale's utgave og hjelper altså ikke.

Utgaven av 1727 skal gjøre det fullt tydelig at William av Malmesburys skrift, slik som det nu foreligger, er fullt av senere innskudd og tillegg. Og en undersøkelse av alle disse innskuddene, med utskilning av det som virkelig skriver sig fra William selv, er nylig gjort av dr. J. Armitage Robinson, i en bok som jeg også før har hatt leilighet til å citere her i tidsskriftet (5. R. VI 183 fg.), — *Somerset historical Essays* (London 1921), s. 1—25.

For å få et grunnlag for sin undersøkelse har dr. Robinson foretatt en sammenligning med William av Malmesbury's siste bearbeidelse av hans store verk *Gesta regum*, der meget er tatt op fra skriftet om Glastonbury. Og forf. beviser til evidens hvorledes dette siste skrift efter Williams tid er blitt utvidet med tilføielser av alle slag, med nye navn og nye detaljer hentet fra yngre kilder, delvis ennog fra dokumenter forfalsket i 13de årh. Somme innskudd er så omfattende at de fyller mange sider.

Dr. Robinson har ikke særskilt tatt for sig de avsnittene av Glastonbury-skriftet som det her nærmest blir tale om, og det er mulig at han mener de skriver sig fra William selv. Men hans undersøkelse viser iallfall at vi må være ytterst forsiktige med å godta allting bare på Williams navn; hvert øieblikk står vi i fare for å la oss narre av en eller annen mindre kritisk interpolator.

Hovedsaken for William var å eftervise hvor gammelt og ærværdig klostret i Glastonbury var, og så vidt mulig holdt han sig til gamle dokumenter. Men dr. Robinson har i en annen avhandling i ovennevnte bok (s. 26—53) nøiaktig gjennemgått Williams abbed-historie helt fram til det 11te årh., og derav ser vi tydelig at den inneholder mange feil. Særlig er det her værdt å merke sig at tidfølgen hos ham for 10de årh. på mange punkter er upålitelig og uriktig; han lar således abbed Ælfric være St. Dunstans forgjenger istedenfor hans efterfølger og derfor bli abbed i 926 istedenfor

først i 956, og like-ens lar han Sigegar efterfølge Ælfweard i 965, mens det rette er at Ælfweard efterfulgte Sigegar i 975. Denne usikkerheten i Williams kronologi i 10de årh. har betydning for den tiltro vi tør skjenke ham for andre dateringer fra samme tid.

Allersist i skriftet om Glastonbury fins en opregning av munker og abbeder derfra som opnådde ledende stillinger i den engelske kirke. Først blir det nevnt 7 Glastonbury-menn som blev erkebisper i Canterbury, — en omkring år 700, fire i det 10de årh., to i det 11te. Det er riktig altsammen. Derefter blir det nevnt 8 som blev bisper i tiden fra slutten av det 8de til slutten av det 10de årh. For ingen av disse er det sagt *hvor* de blev bisper, og vi kan ikke alltid kontrollere oplysningene. De to siste av disse bispene tilhører det 10de årh.; men den ene av dem, en Daniel, død 956, har jeg ingensteds funnet igjen, og for den andre, Ælfric, død 988, er årstallet nokså usikkert, — han burde vel dessuten rettelig ha stått i den næste listen, bispene fra kong Eadgars tid, idet han formodentlig er den Ælfric som vi fra annen kilde vet var abbed i Glastonbury fram til ca. 970.

Til slutt har vi en liste på 11 «bisper på kong Eadgars tid», som altså allesammen skulde tilhøre tidsrummet mellem 958 og 975, og det er da i denne listen vi finner en norsk biskop. Det er best her å gjengi hele rekken[1]:

1. Sigegarus, biskop i Wells.
2. Britelmus, biskop i Wells.
3. Alfuoldus, biskop i Crediton [Exeter].
4. Sigefridus, episcopus Norwegensis.
5. Athelwoldus, biskop i Winchester.
6. Wilmus.
7. Ælfstanus.
8. Ægelricus.
9. Kenewaldus.
10. Almer.
11. Livingus.

Av disse gjenfinner vi nr. 1 som biskop i Wells 975—997, altså først fra kong Eadgars dødsår, så det er bare så

[1] Jeg anmerker at Taranger i sin gjengivelse, s. 144, har uteglemt nr. 8.

vidt han med rette er tatt med i denne listen. Han er nevnt først fordi han er den eneste av disse bispene som i forveien hadde vært abbed i Glastonbury.

Nr. 2 var biskop i Wells ca. 955—973, altså virkelig på Eadgars tid.

Nr. 3 var biskop i Crediton 953—972 og står altså også her med rette.

Like ens nr. 5, som var biskop i Winchester 963—984.

Nr. 6 er ukjent.

Nr. 7 er av Taranger antatt å være bispen av dette navn i London 960—996, men kunde vel likså gjerne være bispen i Rochester 955—984. I begge tilfelle tilhører han Eadgars tid.

Nr. 8 er muligens en gjentagelse av den Ælfric som alt er opført på den foregående liste, og som av enkelte forskere er antatt for biskop i Hereford 983—988, men som i det tilfelle ikke skulde ha vært med på denne tredje listen. Den som har satt ham her, har åpenbart holdt ham for en annen mann, kanskje den Ælfric av Elmham som er omtalt i 10de årh. på en ubestemt tid. I ethvert tilfelle er denne Ægelricus en uviss størrelse som vi vanskelig tør regne med.

Nr. 9 var biskop i Worcester 929—957, altså før Eadgars tid.

Nr. 10 var biskop i Sherborne [Salisbury] i førstningen av 11te årh., en 30—40 år efter Eadgars tid.

Nr. 11 er av Taranger antatt å være identisk med biskopen i Wells 999—1012, som blev erkebiskop i Canterbury 1013—1020. Men var dette riktig, måtte han jo hå stått i Williams liste over Glastonbury-menn som blev erkebisper. Det kan derfor ikke godt være nogen tvil om at den som er ment, er biskopen i Crediton [Exeter] 1031—1046.

Av de 11 bispene som her er opregnet, er det således bare 5, i det allerhøieste 6, som virkelig tilhører kong Eadgars tid; 2 eller 3 kan vi ikke tidfeste, og 3 hører til en annen tid, — den siste ennog en tid som ligger minst 56 år efter Eadgars død.

Vi møter da atter her en usikkerhet i William av Malmesbury's kronologi for det 10de årh., og den lar sig i dette tilfelle meget vel forklare. Ved alle disse 11 bispene har

han tilføid dødsdagen, og det er da åpenbart at han må ha hatt sin kjennskap til dem fra et kalendarium i Glastonbury. Men i slike kalendarier er aldri dødsåret angitt, bare dødsdagen, — naturligvis fordi det bare var den som hadde betydning; den er innført i kalendariet av hensyn til den sjelemesse som skulde bli læst.

Nu har vi tilfeldigvis to avskrifter eller bearbeidelser av et kalendarium fra Glastonbury. Den ene fins i det såkalte «*Leofric Missal*», utgitt av F. E. Warren 1883, s. 23—24. Det er et kalendarium som har tilhørt selve Glastonbury-klostret. Her finner vi (s. 25), opført biskop Lifingus (nr. 11 ovenfor) som død 19de mars[1], men ellers ingen av de andre. Så har vi en bearbeidelse av dette kalendariet i det ovenfor anførte «*Bosworth Psalter*». Men her er ingen av de nevnte biskopene medtatt.

Vi kan således ikke direkte kontrollere oplysningene i Williams skrift. Men det er åpenbart nok at her er i dette tilfellet ophopet så mange usikkerhets-momenter så det er all mulig grunn til å stille sig skeptisk overfor tidfestningen av den norske bisp Sigurd.

Når vi så virkelig finner en norsk bisp Sigurd innenfor det tidsrum som er omfattet av Williams liste fra Glastonbury, nemlig Olav den Helliges biskop, da blir det svært lite grunnlag for å konstruere en ny bisp Sigurd bare efter det ubestemte ordlaget «på kong Eadgars tid». Efter alt det vi kan skjønne om Williams kilder, og efter den utrygghet vi finner hos ham nettop for denne tiden, blir det langt naturligere å gå ut ifra at her er et mistak, og heller identifisere hans Sigefridus med den kjente norske Sigurd fra 1020-årene.

Halvdan Koht.

---

[1] Taranger, s. 144—145, anm. 3, har av en trykkfeil i utgiverens innledning latt sig narre til å tro at kalendariet nevner to særskilte bisper Lifingus, en død 19de febr., den andre død 19de mars. Selve teksten viser at dette er uriktig, og utgiveren identifiserer ham da også som bispen i Crediton.

13.

Rike Torstein paa Voss.

I N. historisk Tidsskrift for 1909 (4de R. 5te B.) har jeg meddelt nogle Oplysninger om Torstein Askjellsen paa Voss, almindelig kjendt under Navn af «*Rike Torstein*». I de Aar, som er forløbet, siden denne lille Afhandling saa Lyset, har det lykkedes at finde mange nye Diplomer vedrørende Manden og hans Æt. Alle er fremkommet som Indlæg i de vidløftige og langvarige Stridigheder om Arven efter ham eller Retsdomme i Sagen. Særlig er et i den sidste Tid i Opedal i Ullensvang fundet Diplom (Pergamentbrev) fra 1558 af den største Betydning for vor Kjendskap til Slægten.

Jeg vil derfor forsøge, støttet til de nye Fund, at give endel supplerende eller korrigerende Oplysninger og Bemerkninger til den nævnte Afhandling.

Først skal jeg da gjengive det væsentlige Indhold af det nævnte Diplom fra 1558. Det er nærmest at betragte som en Dom. Dommerne var: Kristoffer Valkendorf, Befalingsmand paa Bergenhus, Evert Bild, Høvedsmand paa Kongsgaarden i Trondhjem, og Mats Størsøn, Bergen og Gulatings Lagmand. Mandag næst efter St. Olavs Dag kom for dem paa Raadhuset i Bergen *Ingebrigt Netteland* og klagede over, at Hustru *Inga Torsteinsdr.* havde overgivet til *Kristoffer Trundsøn* (d. e. Kristoffer Rustung) nogle Odelsbreve og en Dom, hvorved *Rike Torstein* havde vundet en Del Jordegods fra *Svein Arneson*. Paa Grund heraf havde han ikke de fornødne Adkomstbreve til dette Jordegods, som han saaledes ikke kunde hævde som sin Eiendom. Han begjærede derfor, at Kristoffer skulde udlevere til ham de nævnte Brevskaber og Dommen, saasom han var en sand Odelsmand til alt det Gods, som Rike Torstein hadde efterladt sig, og som hans Datter *Hustru Inga* havde arvet efter ham («havde fulgt hende»). Han fremlagde derpaa i Retten et Arvetal for at vise Slægtsforholdet mellem ham og Hustru Inga. Først var der en Kvinde, som hed *Ragna* (*Rangne*) *Berdorsdr.* Hende var Godset tildømt efter sal. *Svein Arneson.* Hun havde en Søn, som hed *Rike Torstein*, og en Datter, som hed *Gunhilda* (Gunnille). Torstein havde en Datter, hed Hustru *Inga.* Hos hende blev Arven staaende. Gunhilda havde en Datter, hed *Bodil.* Denne havde to Døtre:

Ingeborg og *Steinvor*. «Og haffver wj udj sandhed forfaret, att her findes ingen nærmere Arffuinger och Odelsmænd end form. Ingebrigt (Ingellbrett) och hans Medarffuinger efther thet arffuetall, som for staar». Kristoffer Trondsen blev saa dømt til at møte igjen for Retten førstkommende St. Olavs Dag 1559 med de Breve og Beviser, han havde, eller ogsaa sende sin Fuldmægtig hid som Norges Lov formeldte.

Heraf sees klart de første Slægtsled, og det forholder sig ikke, som antaget i min første Afhandling, at Torsteins Søster var gift med en Ola Olsen. Det er en Forveksling. Hvem hun var gift med, skal nedenfor paavises.

I Arvetallet nævnes *Svein Arnesøn*, som maa være den samme Person, som oftere omtales i Retsakterne, og som synes at have staaet i Slægtskabsforhold til Torstein. Det ligger nær at antage, at denne Svein Arnesøn har været gift med Torsteins Moder *Ragna*, efterat hendes første Mand *Askjel* var afgaaet ved Døden. Dette synes at fremgaa af, at Godset var tildømt Ragna efter Svein Arnesøns Død. Svein maa antages at have havt Børn før dette Ægteskab eller Søskende, da Torstein senere ligger i Proces med dem om Arven. Vi har her et Diplom i Diplomatariet[1], som ikke er anført i min første Afhandling og derfor skal omtales her. Det er af 9 Desember 1516. Torstein Askjellsen søner her Kongen — Kristian den anden — om at denne vilde opnævne nogle Mænd, som han foreslaar, til at dømme angaaende hans Arv efter Svein Arnesøn, som blev ham forholdt «af mange«, d. e. af Sveins Slægtninge eller Børn. I Ansøgningen udtaler han, at baade Kristian den første og Hans, Kongens Bedstefader og Fader, havde dømt i Sagen, men at hans Modpart ikke havde villet bøie sig. Torstein klager over, at han er gammel og svag og har lidt megen Uret, vel særlig fordi han er bleven gammel og ikke formaar at hævde sin Ret. Merkelig er det at se, hvilke Mænd han bringer i Forslag: 5 Biskoper, Hr. Nils Henriksen til Austraat, Provsten i Oslo, Lagmanden nordenfjelds osv. Til Forsvarer udpeger han ingen ringere end den daværende Erkedegn Olaf Engelbregtsøn. Da Kristian den første døde i 1481, maa Svein Arnesøn være død flere Aar i Forveien.

I de følgende Processer nævnes oftere en Anders Baard-

[1] D. N. II 1055.

søn og en Svein Baardsøn, som synes at have staaet Torstein nær, og det ligger nær at antage, at de har været hans Morbrødre.

Det første, som falder os i Øinene, naar vi nærmere betragter det foranstaaende Arvetal, er, at der ikke nævnes et Ord om, at Torstein havde flere Børn end *Inga,* som var gift med Sigurd Matssøn paa Tolga. Efter min første Afhandling skulde han ogsaa have haft en Datter *Kristina,* gift med Erik Orm til Vatne, Valvatne og Lokru; dette synes ogsaa at være vel begrundet, og vi staar da her over for to Modsætninger, der ikke synes at kunne forliges. Dette synes ikke at kunne ske paa anden Maade end ved at antage, at Kristina var død uden Børn, eller at hendes Børn i hvert Fald var døde førend Arvestriden brød løs. Inga synes at være eneste Arving, da det siges, at Arven blev staaende hos hende. Eller kan man antage, at Kristina havde faaet sin Arvelod udbetalt baade paa Faders- og Moderssiden, da Torstein giftede sig igjen? En af disse to Udveie maa man formentlig gripe til, hvis man skal fastholde, at *Kristina* var Rike Torsteins Datter. Det maa udtrykkelig betones, at i alle de Diplomer, jeg har samlet om Torstein og hans Slægt, nævnes der ikke et Ord om Kristina eller nogen Hentydning til hende.

Hvad jeg i min første Afhandling skrev om Torsteins Søster er feilagtig eller en Forveksling. Søsteren hed *Gunhilda,* og af andre Diplomer sees, at hun var gift med en Mand fra Gjærdeskvaal paa Voss, som hed *Haftor* sandsynligvis *Gjermundsøn.* De havde en Søn *Gjermund,* g. m. *Brita Gudmundsdr.*; de kom til I. Aalvik. Det er ham, som beskyldes for at have revet Arven til sig. Gjermund havde Sønnen Haftor, hvem der blev holdt Skifte efter i I. Aalvik i 1612. Hans Datter Anna var gift med Halldor Ellingsøn Gjerdeskvaal. Denne Linie er saaledes nogenlunde klar.

Ingebrigt Netteland, som var Sagsøker i en Mængde af disse Prosesser, var muligens en Søn af Ingeborg, Bodils Datter. Hans Fader var Olav Netteland. Det er mulig, at denne Ingeborg er identisk med den Ingeborg Birgesdr. som oftere omtales, og som var gift med en Olav Olsen; men sikkert er det ikke. Ingebrigt Netteland havde Datteren Ingeborg, som var gift med Isak Aalvik og havde Sønnen Iver Isakssøn I. Aalvik, som var gift med Kristine Johannesdr. Torsnes.

Hvem Steinvor var gift med, vites ikke.

I Hardanger finder vi et Søskendlag: Lars, Nils, Astrid, Herborg og Ragnhilda. Deres Fader hed Lars og i et af Diplomerne hedder det om Astrid Larsdr., som var gift med Eiliv Djønne, at hun var en Brordatter af Gjermund. Eiliv siger rigtignok, at Gjermund var hans *Brodersøn*; men dette synes mindre trolig. Rimeligere er det, at Lars, Fader til det nævnte Søskendlag, var en Broder af Gjermund.

Hvordan det nu hermed forholder sig, vil vel vanskelig kunne opklares; men vist er det, at der paa flere af de største Gaarde i Indre Hardanger var Efterkommere af Rike Torstein eller rettere efter hans Søster og ligeledes, at der var en Gren af Slægten i Romsdalen, hvor den eiede flere Gaarde særlig i Fanne Otting.

O. Olafsen.

LITTERATUR.

La Pologne au Ve congrès international des sciences historiques Bruxelles 1923. (Varsovie, Comité national polonais du Ve congrès d'histoire, 1924. 268 s.)

Polen var, som jeg før har pekt på (se dette tidsskrift, 5. R. V 484 og 486), ypperlig representert på den internasjonale historikerkongress i Bryssel 1923; de polske historikere bidrog i høi grad til å gi denne kongressen sitt preg. Det var ikke tilfeldig: alle landets historikere hadde året i forveien organisert sig for å skape en fyldig og værdig representasjon, og de fikk liberal understøttelse av Regjeringen for sin opgave. Nu efterpå har de, fremdeles med regjerings-støtte, utsendt i et stort bind 18 av de 19 foredrag som blev holdt av polske videnskapsmenn på kongressen — det 19de er før trykt i et belgisk tidsskrift.

Dette bindet er vel skikket til å gi verden et levende inntrykk av hvor omfattende og hvor betydningsfull den polske historieforskning er. Polsk er jo ikke av de sprog som er meget lest utenfor de slaviske landene, og de polske historikere har ikke sørget meget for å gjøre sin produksjon lett tilgjengelig; deres historiske tidsskrift har enda ikke begynt å gi sammendrag av sine avhandlinger på et vesteuropeisk sprog. Desto større glede, og kanskje også overraskelse, vekker derfor slikt et bind som dette. Det slår til lyd for polsk videnskap på en måte som ikke kan undlate å gjøre sin virkning.

La mig straks fremheve det som synes mig det viktigste i dette polske historie-verk: det er den rekken av avhandlinger som tvinger inn på oss forståelsen av hvor uundværlig studiet av den østeuropeiske historie er for alle

oss andre, både fordi de slaviske stater og samfund har vært med i den almene europeiske utvikling, og fordi vi der ofte kan finne det nødvendige sammenlignings-materiale til forklaring av våre egne historiske problemer.

I spissen her står en avhandling av professor *O. Halecki* i Varsjava, som på godt og vel 20 sider drager op grunnlinjene i hele den østeuropeiske historie og viser oss den sammenheng den går inn i, — det er gjort på en overordentlig interessant og lærerik måte. Det er fra omkring år 900, altså samtidig med de nordiske landene, at Østeuropa trær inn i historiens lys, og bare denne utvidelsen av vår histories område betegner en ny tid i Europas utvikling. Fra da av er det at de slaviske stats-dannelser skriver sig, både den polske og den russiske, og de nye statene spiller uavlatelig en rolle i den europeiske politikk. Forf. peker her på det spørsmål som er så godt som ukjent for vesteuropeisk historieskrivning, om Ruriks rike har sin fortsettelse i det tsaristiske Russland eller i Ukraina eller i Rutenia. Men det som han legger vekt på, det er den betydning de slaviske riker alt nu får for vesteuropeiske maktforhold, — Polen for kampen mellem keiser og pave, Russland for bruddet mellem Rom og Byzans. Han skildrer derefter stats-opløsningen i Østeuropa fra midten av 12te til førstningen av 14de årh., fulgt av nye nasjonale dannelser både i Polen, i Littauen og enda mer i Volga-dalen, en utvikling som gjør det mellemliggende Rutenia til et efterstrebt bytte for alle grannestaters erobringstrang; det er forhold som både påvirker og blir påvirket av den tyske utvidelse østover. Efter opløsningen kommer så samlingen, dels ved den polsk-litauiske union, som underlegger sig Rutenia, dels ved reisningen av det nye russiske rike, og fra nu av er de østeuropeiske stater endefram maktfaktorer i kampene mellem de vesteuropeiske stormakter, helt fra Sverige og Danmark-Norge til England, Frankrike og Østrike; ja, de får sin plass i vesteuropeisk åndshistorie, i Renessansen og i kampen mellem protestantisme og katolisisme. Fra slutten av 16de til slutten av 18de årh. er Østeuropa behersket av konkurransen mellem Russland og Polen, en tevling som ikke bare er politisk, men også åndelig, og i hele denne kampen er Vesteuropa på det sterkeste interessert. Den slutter med Russlands seier; men tradisjonene fra for-

tiden vedblir å leve og sprenger sig fram til seier igjen i det 20de årh. Det er en utvikling som gjennem tusen år utgjør en uadskillelig del av Europas historie, og forf. fremhever dessuten hvorledes vi her har høve til å studere det almene spørsmål om nasjonalitetens opkomst.

Til denne avhandlingen slutter sig så en rekke andre som drøfter mer eller mindre omfattende spørsmål vedkommende sammenhengen mellem øst- og vesteuropeisk historie. Professor *M. Handelsman* i Varsjava skildrer feudal-utviklingen i hele Europa under ett, således at han stadig fra slaviske forhold kaster lys over vesteuropeiske, og han får derved fram et karakteristisk billede av politisk opløsning på den ene siden, økonomisk samling i små enheter på den andre. Professor *J. S. Lewinski* i Lublin har gitt sin avhandling overskriften: «Blir den økonomiske utvikling styrt av lover?» Men det som han vil, det er egentlig å vise hvorledes to særlige utviklingsformer i det økonomiske liv, landsbyene og byene, overalt har et felles grunnlag, og det er ved hjelp av særgranskning i russiske forhold, som lar sig fullstendig belyse ved aktstykker, at han gir forklaring på de tilsvarende dannelser i eldre vesteuropeisk samfundsliv, — både landsbysystemet og byenes opkomst fører han tilbake til de økonomiske krav som befolkningens vekst og jordens ulikeartede kvalitet fremkaller. Det er viktige grunnspørsmål, dette, og mange vil avvise prof. Lewinskis meninger; men det er umulig å løse spørsmålene for Vesteuropa uten kjennskap til utviklingen i Østeuropa.

Professor *S. Kutrzeba* i Krakov drøfter oprinnelsen til den middelalderske parlamentarisme, og her er det særlig den polske parlamentarisme som hjelper til å forstå den vesteuropeiske: den viser klart at det er retten til selv å bevilge skatter som er institusjonens grunnlag. Stillingen i Littauen oplyser rettsforholdet mellem konge og stenderrepresentasjon, og utviklingen i Polen viser hvorledes stendermøtet blir til to-kammer-parlament. Professor *J. K. Kochanowski* i Varsjava hevder, i en avhandling om «Polen og Europa i 14de årh.», at nye, innflydelsesrike statstanker steg fram gjennem dannelsen av den polsk-littauiske union, — begynnelsen til en virkelig politisk moral. Professor *Th. Grabowski* i Posen har en tilsvarende tesis: han hevder at toleransens idé først blev realisert i Polen, ved brytningen

der mellem reformasjon og katolsk kirke. På den andre siden viser professor *St. Kot* i Krakov hvorledes vesteuropeiske tanker virker i Polen; han gir en interessant utredning av arbeidet for en skolereform der i slutten av 18de årh. I denne sammenheng er det værdt å minnes, at nogen av de viktigste ledd i den moderne nasjonalitets-tankes utvikling blev utformet av Rousseau i et skrift om den polske forfatning. Og det polske spørsmåls betydning for denne tanke i det 19de årh. får i det foreliggende verk en interessant belysning ved *Z. L. Zaleski*'s redegjørelse for venskapet mellem Adam Mickiewicz og franskmennene Edgar Quinet og Jules Michelet. Litt tynt faller det derimot ut med et forsøk av fru *Sophie Daszynska-Golinska* (Varsjava) på å overbevise oss om verdien av den nasjonal-økonomiske videnskap i Polen, — skjønt hun nokk kan ha rett i at de polske økonomer har gjort nasjonaliteten til et mer levende ledd i det økonomiske liv enn andre har vært tilbøielige til, og at de for så vidt kan ha tilført videnskapen noget selvstendig.

Flere av de her nevnte avhandlingene gir selvstendige bidrag til den europeiske historie, og enkelte av dem får øket verdi ved de oplysninger de gir om tidligere historiske skrifter fra Østeuropa, særlig fra Polen.

Det er naturlig at en historieskrivning som den polske, som så å si må arbeide på to fronter og stadig må søke sammenligning med utviklingen i andre land, uvilkårlig blir drevet til å klargjøre almene historiske spørsmål. Og derav bærer også det foreliggende verk tydelige spor. Et innlegg av professor *Fr. Bujak* i Lwow til fordel for kravet på historisk syntese virker riktignok litt unødvendig. Derimot leser man med stor interesse en avhandling av professor *W. M. Kozlowski* (Posen) om «idéenes virkning i historien»; den inneholder mange skarpe iakttagelser og fruktbare synspunkter.

Ved siden av alle disse ting som gjør verket til et programskrift for polsk historieforskning, bringer det også en del avhandlinger av mer spesiell interesse. Jeg nevner således Varsjava-professoren *Th. Zielinski*'s åndfulle analyse av den greske tragedies forbindelser med tidens politiske historie. Bibliotekar *A. Birkenmajer* og professor *C. Michalski* (begge i Krakov) gir inngående bidrag til studiet av den middel-

alderske filosofi. Professor *B. Dembinski* forteller om italienere i verdenspolitikken i slutten av 18de årh. Endelig nevner jeg den polske riksarkivar *J. Paczkowski*'s innlegg angående delingen av statsarkivene efter de store grenseflytninger nu nylig, — de prinsipper han hevder her, har interesse også for oss.

Alt i alt er det et høist verdifullt verk som de polske historikere således i samarbeid har skjenket oss; det rykker Polen et godt stykke fram i europeisk kulturbevissthet og gir oss andre en berikelse som vi må må være dypt takknemlig for.

Halvdan Koht.

Alexander Bugge: Den norske trælasthandels historie I. Fra de ældste tider indtil freden i Speier 1544. Skien, i kommission hos J. A. Krogh. 1925. 355 s.

På grunnlag av sin både brede og dyptgående viden om den norske og europeiske Middelalder har professor Bugge i denne bok behandlet et avsnitt av vår viktigste handelsvares, trælastens historie. Verket er første del av en større publikation, som utgives med bidrag av en rekke fellesfløtningsforeninger, og hvortil initiativet er tatt av konsul H. H. Holta i Skien.

Man studser litt — for med engang å bli ferdig med titelbladet — ved å se freden i Speier nevnt som tidsgrense. Kristian 3.s tyske anliggender synes efter ens vanlige forestillinger kun meget fjernt å tangere den norske historie. Forfatteren anser imidlertid freden med keiseren i 1544 for å betegne Hansaværldets avslutning og Hollænderværldets begynnelse i den norske handels historie. Man må da erklære sig enig med ham i her å finne et avgjørende tidsskjel, men kunde nok allikevel ha ønsket en annen betegnelse, en som sa litt mer; man blir ikke for ingen ting påminnet av forfatteren selv om å se bort fra den politiske histories tidsavsnitt når man er inne på økonomiens områder.

Den hittil rådende opfatning har været, at den norske trælasthandel stort sett netop begynte med hollændernes komme til våre kyster ved inngangen til den nyere tid, og at de

mastetrær o. lign. som man stundom påtreffer også før den tid, mere har kuriositetsinteresse som varsler om fremtiden. Summen av Bugges bok er, forekommer det mig, at denne opfatning er fullstendig feilaktig, og at den norske trælasthandel er et halvt, for ikke å si et helt årtusinde eldre enn hittil antatt. Praktisk talt fra historiens gry har vi hatt en regelmessig og betydelig utførsel av trælast til England, Nordtyskland og Danmark. Det som begyndte i 1520—30-årene var bare *skurlastens* tidsalder. Den var betinget av vandsagens innførelse, og betegnet et stort opsving i handelen. Men trælastutførselen i sig selv er langt eldre. Før skurlastens tidsrum ligger trælasthandelens middelalder, da *huggenbordene* var den viktigste vare; middelalderen begynte omkring 1100, og avløste trælastens oldtid, den primitive *rundlasts* periode.

Jeg tror virkelig professor Bugge her har satt et Columbusegg på bordet. Man skal ikke innvende, at slik står det jo i kjente kilder, og vi visste meget av det før. Bugge er den første som har tatt skrittet fullt ut, og vi har bare å beundre det uhildede blikk, hvormed han er gått til sin opgave, og det imponerende kildekjenskap hvormed han har kunnet utstikke sig sin egen vei.

Det er ikke formeget sagt, at boken på denne måte betegner en skjøn provins av nyvunnet land i vår økonomiske historie. Jeg tror også den er meget heldig i selve sitt anlegg. Forfatteren behandler et økonomisk emne, som har hatt den største betydning for vår allmindelige historie, og som på sin side alltid i nogen grad har været influeret av politiske forhold. Det kunde ha ligget nær å legge det hele nationaløkonomisk an. Da hadde man fått en helt annen bok, neppe av større økonomi-historisk, og sikkert av mindre almenhistorisk verdi. Bugge har vistnok valgt det rette, når han straks i første linje med fullt overlegg inntar det standpunkt, hverken å skrive mere eller mindre enn en *handelsvares* historie. Boken viser hvor fruktbar en sådan behandling kan være også for den allmindelige kulturhistorie.

Bugges fremstilling er som alltid båret av en ekte historisk fantasi, og hans evne til malende skildring fornekter sig ikke: vi ser både skogen og vandsagene for oss. Inn i bildet av sagatiden og senmiddelalderen føier der sig stabler

av rundlast og huggenbord på lahellerne, naturens egne stenkaier rundt om på kysten, hvor knarrer og kogger ligger og laster. Man må også stilistisk sett anerkjenne den måte hvorpå forfatteren næsten umerkelig får innsneket en velkommen forklaring av de mange tekniske uttrykk, som emnet fører med sig — begerholt og spirer og deler, for å nevne nogen få. De fleste av disse uttrykk har for allmindelige lesere en så omtrentlig betydning, at det vilde være heldig i slutten av verket å få en samlet, kommenteret fortegnelse over dem.

De mange ting som kan sies *in bonam partem* for boken, er ikke til hinder for at man her og der kan sette et og annet, berettiget eller uberettiget, spørsmålstegn. Når forfatteren som bevis for det iøvrig uomtvistelige faktum, at der i eldre tid har vokset mere *eik* i landet enn nu, påberoper sig de mange gårdsnavn med dette trænavn i, så kunde man innvende, at de snarere tyder på at det har været noget gromt ved nogen få eiketrær på vedkommende sted. Den som tilfeldigvis har havnet på Stordøen og fått se de store plantninger av skotsk *barlind* der, kunde føre dem i marken mot påstanden om dette træs store sjeldenhet. Som i tidligere verker dveler Bugge meget ved det interessante emne om *frisernes* handel heroppe i karolingisk tid. Når han tilskriver denne handel en så stor betydning, vilde nogen flere orienterende ord om det gådefulle Frislands folk og grenser virke klarnende. Et og annet sted lider unektelig fremstillingen av, at stoffet delvis er lite skikket for en sammenhengende skildring. Man kunde her og der ha foretrukket en tabellarisk eller skjematisk fremstilling. Når forfatteren ikke har valgt den, er det vistnok ut fra bevisstheten om at den måtte bli fragmentarisk. Nogen forsøk i denne retning vilde dog ha været interessante.

In malam partem må det anføres at boken har mange trykkfeil.

Bugge har i sin tid latt oss forstå at han hører til de lærde menn, som kan drømme om å la pennen ligge og heller gripe hakke og spade for å rydde landet. Karakteristisk, man kan tillike si sympathisk, er hans ønske: »Maatte ogsaa verket ved at fortælle om trælasthandelens skiftende kaar ned gjennem tiderne kunne faa noget praktisk betydning«.

Min skepsis er her så ordinær, at jeg skjemmes ved å uttale den: jeg vet nok at den eldre Pitt lot sin søn studere Thukydides for å skaffe ham innsikt i et monarkis fornuftige bestyrelse, men jeg tviler på at trælastens menn vil bedre sine chancer paa den fri konkurrences turnerplass gjennem studiet av denne nye bok. Derimot er jeg fullt overbevist om at de vil følge Bugges fremstilling med den største interesse, og med følelsen av at dens egenverdi er så stor, at forfatteren ikke behøver å se sig om efter nogen sekundær hensikt med den. De kunde ikke gjort noget heldigere valg enn å kåre Bugge til sin historiker.

Fr. Scheel.

Nat. Beckman: Tideräkning och historia. En orientering för historiker och amatörastronomer. (Stockholm, P. A. Norstedt & Söners förlag. 1924. 186 s.).

Forfatteren af dette arbeide har som bekjendt gjennem en række afhandlinger søgt at finde holdepunkter for indtræffen af historiske begivenheder ved hjælp af simultane astronomiske fænomener. Han har selv måttet arbeide sig gjennem de hertil nødvendige astronomiske discipliner. Og resultaterne af sine studier på dette område har han nedlagt i denne publikation, som viser hvorledes man kan finde et holdepunkt såvel ved at gjøre et overslag som gjennem en mere eksakt beregning. I den senere tid er der udkommen ikke så få hjelpemidler for historikere på dette grænsegebet mellem astronomi og historie. Forf. benytter de vigtigste af disse i oplysende eksempler. Sådan som bogen foreligger vil den være en meget nyttig håndbog for historikere, som selv vil avgjøre hvorvidt en foreliggende historisk optegnelse kan bringes i overensstemmelse med en astronomisk begivenhed t. eks. solformørkelse eller komet. Fremstillingen bærer helt igjennem præget af, at forfatteren har været sin egen lærer. Ikke altid er den givne måde at løse problemet på den enkleste. For ikke at gå i detail skal jeg kun nævne at relation mellem den gamle og nye stil kan udtrykkes betydelig simplere end forfatteren har den side 73. Den her givne relation frygter jeg for vil virke afskrækkende på læseren, og det er ikke frit for at forf. ikke har veget tilbage for at benytte et mere kompliceret

udtryk, hvor teorien fører til et ganske simpelt resultat. Forfatteren går freidig igang med en længere numerisk udvikling, som vel for de fleste historikere vil være i større eller mindre grad uforståelig for ikke at sige afskrækkende. En stor fordel har fremstillingen, nemlig den, at man trygt kan studere et bestemt afsnit uden at være nødt til at ha et indgående kjendskab til de tidligere partier af bogen. Det kan naturligvis ikke undgåes, at man nu og da træffer på afsnit som bør revideres. Jeg skal her henlede opmerksomheden på begyndelsen af § 38 side 68, hvor forf. vil forklare grunden til at solens bevægelse ikke er jevn og bevirker sit til at soldøgnet ikke altid har samme længde. Forf. har her udeladt et meget væsentlig punkt, som han kjender alt for vel til at jeg behøver nærmere at pege på det. Når forf. i sidste afsnit også vil benytte periodiske klimatændringer i historisk øiemed, anser jeg dette for mindre heldig, thi endnu kjender man for lidet til disse ændringer; hvad vi ved er så usikkert, og det hele hviler endnu på gyngende grund. Heraf at ville udlede tidspunktet for en historisk begivenhed er endnu for tidlig; forhåbentlig vil man når større materiale foreligger få fastere grund under foden. Meget prisværdig har forf. sammenstillet de historiske begivenheder han astronomisk har undersøgt, og han henviser til hvor diskussionen er ført. Bogen afsluttes med et hændigt alfabetisk register.

Da dette arbeide er, såvidt jeg ved ialfald her i Norden, det eneste som viser historikeren enkelt og detailleret, hvorledes han selv skal kunne afgjøre om der er nogen forbindelse mellem en historisk begivenhed og et specielt astronomisk fænomen, anbefaler jeg den på det bedste til de historikere som har interesse for denne side av forskningen.

J. Fr. Schroeter.

Innstillinger og betenkninger fra kongelige og parlamentariske kommisjoner, departementale komiteer m. m. 1814—1924. Utgitt av Vilhelm Haffner, arkivar i Stortinget. Oslo 1925.

Det er en gammel plan at faa istand et arbeide som nærværende. Men at planen endelig er realiseret, skyldes

den komite som kirkedepartementet nedsatte i 1919 til utredning av forskjellige biblioteksporsmaal, og som samme aar indstillede til departementet, at der maatte blive utgivet en katalog over de kongelige og parlamentariske kommissioners indstillinger, som var spredt paa mange forskjellige steder og ofte var vanskelige at finde frem til for dem som havde bruk for dem. Dette forslag blev bifaldt av Stortinget i 1920, som gav den første bevilgning til sakens gjennemførelse, og arbeidets utførelse blev saa i 1921 overdraget til stortingsarkivar Haffner.

Det er resultatet av dette arbeide som nu fremlægges, et værk paa ikke mindre end 823 sider, og som det har kostet mere end 4 aars flittigt og ihærdigt arbeide at faa istand. Bibliotekkomiteen havde i sit forslag kun tænkt paa indstillinger og betænkninger fra kommissioner, komiteer og enkeltpersoner, kanske nærmest paa dem som allerede forelaa trykt. Men arbeidet vokste under utførelsen. Hr. Haffner har ikke alene taget med de utrykte indstillinger og betænkninger, men har gaaet et skridt videre, idet han ogsaa har givet plads til de brochurer samt de tidsskrift- og avisartikler av nogen større betydning som kom frem i samtiden om kommissionerne og om de emner som var behandlet i deres arbeider. Paa denne vis er boken blevet mere end en katalog. Ialfald for de større sakers vedkommende, med de talrike henvisninger til de steder hvor saken i tidens løp har været behandlet, er den for den enkelte sak blevet en liten historik over sakens skjæbne fra dens første behandling av utvalg eller enkeltperson og videre gjennem de forskjellige stadier, indtil den endelig — ofte efter mange aars forløp — har faaet liv som administrativ foranstaltning eller lov, eller ogsaa er besluttet henlagt eller har hensovet i stille ubemærkethet.

Utgiveren har ikke sparet sig nogen møie for at faa alt saa fuldstændigt og nøiagtigt som muligt. Foruten en stor del aviser, tidsskrifter og andet trykt materiale har han gjennemgaaet de større bibliotekers kataloger, foretaget indgaaende undersøkelser i Riksarkivet og Stortingets arkiv, i departementskontorernes og andre administrationskontorers arkiver. Som et eksempel paa det arbeide han har lagt paa sin bok, kan ogsaa nævnes personregisteret, som omfatter 4200 personer, og hvor det har lykkedes ham at finde

fødsels- og i tilfælde dødsaar for alle undtagen henved 20, skjønt en stor del av disse folk har været eller er spredt over det hele land og har tildels været ganske ukjendte personer.

Det skyldes vel nærmest den betydning dette arbeide vil have for forberedelsen av lovgivnings- og administrationssaker, at Stortinget har bevilget de nødvendige midler til dets utgivelse. Men et ikke mindre værdifuldt hjælpemiddel vil boken være for den historieforsker som sysler med vort lands historie efter 1814, og for hvem det hittil ofte har kostet saa meget arbeide og undertiden har været omtrent ugjørligt at opspore alle disse indstillinger m. m. som gjemmer sig bort i biblioteker og arkiver. Avgjørende for brukbarheten av en bok som denne, der jo kun skal tjene som opslagsbok, bliver den maate hvorpaa sakregisteret er ordnet. Og registeret er praktisk og let at finde frem i. Utgiveren har i registeret ikke sparet paa gjentagelser og henvisninger fra en tittel til en anden, saa man vil ikke staa fast med at finde traaden frem til det man søker. Mange av disse indstillinger og betænkninger indeholder andet og mere, end man skulde tænke sig efter det mandat som er givet vedkommende utvalg. Ogsaa om disse saker vil man for største delen finde oplysning i registeret. Paa det sted i selve teksten hvor vedkommende indstilling er nævnt, findes ogsaa meddelelse om i hvilket bibliotek eller arkiv den befinder sig, for arkivernes vedkommende med saavidt muligt nøiagtig oplysning om hvor i arkivet man skal søke den. En del — men vistnok kun en liten del — av disse sidste oplysninger kan det desværre for tiden blive vanskeligt at nyttiggjøre sig paa grund av den omordning hvorunder Riksarkivet og den uorden hvori departementsarkiverne tildels befinder sig i.

Det har været et vanskeligt og besværligt arbeide at faa samlet alle disse indstillinger m. m., fordi utgiveren ingen forarbeider har havt, fordi stoffet er spredt paa saa mangfoldige steder, fordi utgiveren har været henvist til at søke den underretning han trængte, hos saa mange institutioner og enkeltpersoner og forøvrigt har været nødt til for den aller største del selv at finde frem de dokumenter han søkte. Men ved den omhu hvormed boken er utarbeidet, og med den interesse som utgiveren har lagt i sit arbeide, har det

allikevel vistnok lykkedes ham at faa boken saa fuldstændig som et saadant arbeide overhovedet kan blive. Utgiveren nævner selv, at han under trykningen er blevet opmærksom paa komiteer som han ikke har nævnt, og antyder muligheten av at der senere kunde komme et kort tillæg til hans bok. Som et litet bidrag til dette tillæg kan nævnes et utdrag paa 30—40 sider i «Finmarkens Amtstidende» 1832 (Deichm.) av indstilling fra kommissionen til Finmarkens opkomst av 25. novbr. 1826, hvis samlede indstilling utgiveren oplyser han ikke har fundet, og som da sandsynligvis er gaaet tapt.

Oskar Kristiansen.

Som nr. 123 fra »Norges geologiske undersøkelse« er utkommet et lærerikt lite skrift: *»Hvordan Norges jord blev til«* av *Gunnar Holmsen.* Det er en sammenfatning av mange enkeltgranskninger som her er foretatt, og i det store og hele er stoffet lagt vel til rette også for den som ikke har særlige naturvitenskapelige forutsetninger. Det er ikke hele Norges geologiske historie som her er gitt; det er bare tilblivelsen og sammensetningen av landets dyrkbare jord boken handler om. Men dette hører jo til de viktigste forutsetninger for hele bebyggelsens historie og har derfor betydning for all norsk historiegranskning, — vi kan bare tenke på hvor meget Yngvar Nielsen gjorde ut av siluren i sin bok »Af Norges Historie« (1904). Nå, Yngvar Nielsen schematiserte sikkert for meget, det viser nettop Gunnar Holmsens bok tydelig. Men tankeføringen hos ham vitner om hvor viktig, ja nødvendig det er å få full greie på jord-vilkårene; spørsmålet om dyrkningsjordens fordeling og godhet er på mange punkter avgjørende for vår opfatning av den historiske utvikling i landet, både tatt som helhet og i dets lokale ulikheter.

Gunnar Holmsens bok gir god veiledning her. Jeg skulde ha ønsket fremstillingen enda skarpere lokalisert, således at det ved omtalen av de forskjellige fenomener i jorddannelsens historie var blitt fullstendigere angitt *hvor* de hadde vist sine virkninger. Men hovedtrekkene trær da klart frem. Vi følger morene-dannelsene gjennem hele av-

smeltningstiden efter de store istidene. Vi ser hvorledes bræene bygger op de eiendommelige kystflatene vestpå og nordpå, fra Lister og Jæren til Sunnmørs-øyene og Anda, med kalk-rik leire ovenpå sand og aur. Vi lærer hvor ulik jorden blir, enten morenene blir lagt av under havet og siden stiger op, eller de danner sig på tørt land, og enten det er voksende eller minkende bræer som legger dem igjen. Vi får greie på dannelsen av de tørre furumoer, av sandøyrene i elve-osene og av leirbakkene i de brede dalene. Men vi hører også om det som hindrer jorddyrkningen, særlig all steinen ut over flyene. Frostsprengt stein dekker store deler av landet; men mange steder har nettop slik stein kunnet gi god jord, særlig i silur-området på Østlandet. Både dette og meget annet forteller Gunnar Holmsens bok om, og alle som interesserer sig for Noregs historie, må være ham takknemlige for arbeidet.

H. K.

ENGELSKMENNENE OG OFOT—LULEÅ-BANEN.

AV EINAR BLIX.

I. *Innledning.*

Kirunavare, Luossavare og Gellivare malmfelter er overordentlig verdifulle. Malmen er usedvanlig rikholdig, idet den som regel inneholder 60—70 % rent jern. Videre er feltene meget mektige; Kirunavare malmfelt er således blitt anslått til å utgjøre 1200 millioner tonn. Malmen finnes delvis i «malmberg», nesten bokstavelig talt fjell av jern, som reiser sig fra landskapet omkring. Store masser av malmen kan brytes i dagbrudd [1].

Intet under at der har været strid om retten til å utnytte disse malmfelter. Mange konsortier og aktieselskaper er blitt dannet i tidens løp for å drive malmleiene, mange prosesser er blitt fort om eiendomsretten til malmfeltene eller deler av dem; finansmenn og politikere har været travelt beskjeftiget. Ofte har de menn eller korporasjoner som har været interesseret i malmleiene været lite nøieregnende med hensyn til de midler som er blitt anvendt i striden. Tilbunns i alle de transaksjoner som har knyttet sig til malmleiene kommer vel ingen.

En ting trer tydelig frem i malmleienes historie fra

---

[1] Helland, Nordlands Amt II s. 616—619; Gunnar Ekerot, Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund s. 24—25.

1870-årene til våre dager, og det er den svenske stats stigende makt over det hele foretagende: malmleiene, og banen som måtte bygges om malmleiene skulde utnyttes. Denne bane vilde muligens forbinde Russland med Atlanterhavet, hvorved mange slags forviklinger kunde opstå; samtidig vilde banen være av uvurderlig betydning for Norrbotten, og derigjennem for hele Sverige. På denne måte er den svenske stats interesse for banen meget forståelig. Den blev da også påbegynt som privatbane, men fullført som statsbane. — Hvad malmleiene angår, har der tidlig arbeidet sig frem hos svenske politikere en slags statssocialistisk tankegang. Tanken tar vel først den form: disse malmleier er svenske, og bør ikke komme utlendinger til gode. Senere tar den en ny form: disse malmleier burde tilhøre staten, og ikke bare komme private til gode. De svenske myndigheter har hvad de nordsvenske malmleier angår gått langt videre i å hevde rettigheter for staten overfor naturherligheter enn vi i vår konsesjonslovgivning.

Dette kom særlig frem ved ordningen med de store nordsvenske aktieselskap i 1907, da staten overtok aktier til en verdi av 40 000 000 kr. uten kontant vederlag. Derved kom staten i 1907 til å sitte med halvparten av aktiekapitalen, samtidig med at den hadde banen[1].

Resultatet av all den strid som har knyttet sig til malmleiene er da at den svenske stat vel må sies å være blitt ledende innen det storslåtte foretagende som gradvis er blitt bygget op i Nordsverige. Den svenske stat er gått av med seiren.

Dette skal her bare antydes. Her skal hovedsakelig fortelles om hvordan malmleiene og banen holdt på å komme på engelske hender.

[1] Gunnar Ekerot, Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund.

II. *Dannelsen av The Northern of Europe Railway Co. Ltd.*

Malmleiene har været kjent i flere hundre år; men transportvanskeligheter stillet sig lenge i veien for en effektiv utnyttelse av dem. Først lot man rensdyr trekke malmen fra fjellet og ned til de store skoger, hvor masovner blev bygget og jern utvunnet ved hjelp av trekull. Men transporten var for besværlig[1]. I 1864 stiftedes så et engelsk kompani, The Gellivare Co. Ltd., som arbeidet med å kanalisere Luleå, og vilde frakte malm på prammer trukket av dampbåter; en kort jernbane skulde også anlegges. I 1869 blev dette kompani oplost, og dets eiendeler blev kjøpt av et nytt engelsk kompani, The New Gellivare Co. Ltd., som drev en del økonomisk virksomhet i Norrbotten, men som snart kom til å forholde sig temmelig passivt. Det satt dog med store rettigheter over Gellivare malmfelter, og fikk derved betydning senere. — Heller ikke forsøket med kanalisering av Luleå haddeført frem[2].

Den svenske major Robert Schough var meget interessert av malmleiene og deres utnyttelse. I 1872 uttok han mange mutsedler i Kirunavare-Luossavarefeltet. Hans plan var at en jernbane skulde bygges fra den Botniske Bukt forbi Gellivarefeltet, Kirunavare-Luossavarefeltet, til riksgrensen og videre til en havn i Norge. Det kunde ha været tale om å bygge banen fra den Botniske Bukt og til malmleiene, så banen vilde blitt utelukkende beliggende i Sverige. Men det er især to ting som taler mot en slik bane; for det første er den Botniske Bukt tilfrosset om vinteren; for det annet ligger Kirunafeltet nærmere Atlanterhavet enn den Botniske Bukt, så det

[1] Gunnar Ekerot, Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund.
[2] Ekerot, s. 17.

faller meget billigere å utføre Kirunamalm over Norge[1]. Major Schoughs plan blev da at banen skulde bygges i sin helhet.

I 1875 lot den svenske stat malmleiene undersøke av den Svenske Geologiske Undersøkelse. Resultatene blev offentliggjort i 1877, og det blev da almindelig kjent i Sverige hvor rike malmleiene var[2]. Forskjellige komiteer arbeidet på begge sider av grensen for jernbaneprojektet, og undersøkelser angående linjevalg blev foretatt, men vanskeligheten var å skaffe kapital til bygningen av banen[3]. Private i Norge og Sverige kunde ikke reise de summer som det her dreiet sig om, og den svenske og den norske stat, som var optatt med jernbanebygning i andre deler av rikene, kunde ikke på dette tidspunkt avse de store summer som var nødvendige. Den norske veidirektør Hans M. Krag sier også i skrivelse av 26 juli 1877: «Skulde ikke engelske Kapitalister vise sig saaledes interesserede i Sagen, at de gav større Pengemidler til dens Ordning, tror jeg at Anlæg af en Jernbane her først vil blive en fjern Fremtids Sag[4].» Major Schoughs håb stod også til engelsk kapital. Han sendte dr. Gercke med fullmakt til England for å prøve å få engelske pengemenn interesseret. Til å begynne med hadde ikke dr. Gercke heldet med sig. Da grep en englender ved navn William Spear inn. Han var på den tid regnskapsfører for et engelsk firma i Brettesnes i Lofoten. Sommeren 1881 traff han den ansette handelsmann Anton Mosling på hans gård Fagernes i Ofoten; Fagernes er nå en del av kjøpstaden Narvik. Mosling hadde alltid været meget interesseret av jernbaneplanene, og hadde været med

[1] Helland, Nordlands amt II, s. 622.
[2] Helland, s. 623.
[3] Festskrift i Anledning Ofotbanens høitidelige Aabning.
[4] Skrivelse i Nordland fylkes arkiv.

på et stort møte av de norske og svenske jernbanekomiteer i Luleå 1877. Han gav nu William Spear beskjed om major Schoughs planer og arbeide. Spear sendte så et telegram til major Schough, hvor han tilbød sig å sette ham i forbindelse med et firma jernbaneentreprenører i London, som antagelig vilde bygge banen. Resultatet av den videre korrespondanse var at dr. Gereke henvendte sig til entreprenørfirmaet Wilkinson & Jarvis, og snart var en foreløbig kontrakt undertegnet[1].

Det næste skritt var å opnå konsesjoner hos den svenske og den norske stat. I et brev av 14 febr. 1882 fremsetter Wilkinson & Jarvis sine ønsker om konsesjonens bestemmelser dersom de i det hele tatt skal påta sig å bygge banen. Brevet gir et sterkt inntrykk av hvor vanskelig og dristig foretagendet virkelig var. Banen skulde tildels bygges nordenfor polarcirkelen, i tungt fjellterreng. På grunn av vanskelighetene ventet de derfor å få en gunstig konsesjon[2].

Den 25 febr. 1882 sendte så major Schough og dr. Alrik Ljunggren, som Schough hadde associert sig med, inn ansøkning om konsesjon på en bane fra Haparanda i Finnland til den norske grense. Haparanda var blitt valgt til utgangspunkt da den påtenkte jernbane derved innen lang tid vilde komme i forbindelse med det finsk-russiske jernbanenett, og trevare- og fiskehandel og annen virksomhet vilde da kunne utvikle sig langs banen og langt inn i Russland. Den 3 mars sendte Schough og Ljunggren inn ansøkning om konsesjon på den norske del av banen[3].

[1] William Spear lever fremdeles og har sendt mig en fremstilling av hele det engelske kompanis historie, som er ensidig, men inneholder mange verdifulle oplysninger.

[2] Skrivelsen i Nordland fylkes arkiv.

[3] Kongelig proposisjon til Stortinget 1883 om bevilgning av konsesjon.

Imidlertid hadde den svenske riksdagsmann Nyström arbeidet for dannelsen av et svensk aktieselskap til utnyttelse av malmleiene. Den 27 mars 1882 sendte han og 6 andre av Norr- og Vesterbottens riksdagsmenn inn ansøkning om konsesjon på en bane fra den Botniske Bukt og til malmleiene. Samtidig motarbeidet Nyström Schoughs og Ljunggrens konsesjonsandragende, idet han hevdet at banen fra Haparanda til Ofoten vilde friste russerne til å søke adgang til isfri havn, og den vilde i militær henseende være av stor betydning for russerne. Den 28 april blev Schoughs og Ljunggrens konsesjonsandragende avslått av den svenske regjering, som vel delte Nyströms betenkeligheter hvad russerne angår. Men Nyströms ansøkning blev ikke dermed innvilget[1]. — Schough og Ljunggren er visstnok blitt betydet at grunnen til at deres ansøkning blev avslått var at de hadde valgt Haparanda til utgangspunkt. Den 8 november 1882 blev så nytt konsesjonsandragende innsendt, undertegnet av dr. Ljunggren, J. W. Arnberg og C. R. Hierta. Her søktes om konsesjon på bane fra riksgrensen i nærheten av sjøen Vassijaure til Luleå stad. De søkte også om å få bygge sidebane til Töre, og når kongen fant tidspunktet beleilig, da få fortsette banen til Haparanda. Denne ansøkning blev innvilget for hovedbanens vedkommende, men hvad sidebanen angikk, imøtekom regjeringen ansøkernes ønsker bare forsåvidt som ansøkerne i 15 år i tilfelle banen til Haparanda skulde bygges skulde ha fortrinsrett fremfor andre private, som ikke underbød dem[2]. Når banen nådde den Botniske Bukt ved Luleå, vilde en eventuell tilslutning til det fremtidige finsk-russiske jernbanenett undgåes. — Konsesjonen blev gitt 8 desember 1882.

---

[1] Mosjon i den svenske riksdag 1884, nr. 39.

[2] Konsesjonen av 8 desember 1882; avskrift finnes i arbeidsdepartementets arkiv.

Samtidig blev Nyströms ansøkning avslått[1]. Når den ansøkning som skrev sig fra det engelske firma blev foretrukket fremfor Nyströms, henger dette sammen med at Nyström stillet ganske store krav om statsstøtte[2]. Videre var det daværende ministerium (Posseministeriet) frihandelsvenlig, og hadde ikke den følgende tids skrekk for utenlandsk kapital.

Den svenske konsesjon av 8 desember 1882 blev grunnleggende for den senere utvikling. Dens hovedinnhold skal derfor gjengives[3].

Konsesjonshaverne får rett til å bygge og drive jernbane fra riksgrensen til Luleå. Ansøkerne (Ljunggren, Arnberg og Hierta) får rett til å overlate konsesjonen til firmaet Wilkinson & Jarvis i London «och de öfriga in- och utländska män med hvilka firman kan komma att förena sig». (Regjeringen hadde gjennem legasjonen i London latt innhente uttalelse om firmaet Wilkinson & Jarvis, og denne uttalelse var falt ut til firmaets gunst.) — Fullstendig plan ledsaget av omkostningsoverslag skal innsendes til godkjennelse. Banen bør inndeles i tre seksjoner, fra Luleå til Gellivare, fra Gellivare til Luossavare, og fra Luossavare til riksgrensen. Konsesjonshaverne får ikke begynne arbeidet på nogen av disse seksjoner før de har godtgjort at de har kapital nok til helt å fullføre vedkommende seksjon. — Arbeidet skal begynnes senest 1 juli 1884 og drives således at der bygges omtrent like store strekninger hvert år fra Luleå vestover som fra Ofoten østover, og banen i sin helhet skal være ferdig til å åpnes for almindelig trafikk senest

[1] Mosjon i den svenske riksdag 1884, nr. 39.

[2] Debatt i førstekammeret 29 mars 1884 i anledning proposisjon om «virkesunderstöd» til The Northern of Europe Railway Co. Ltd.

[3] Efter avskrift i det norske arbeidsdepartement.

innen utgangen av år 1891. — Trafikktakstene skal approberes av kongen; de kan settes 25 % høiere enn de som gjelder på en hvilkensomhelst annen svensk privatbane, sålenge nettoinntekten av jernbanen ikke overgår 10 % av anleggskapitalen. — 200 000 kr. skal deponeres av konsesjonshaverne innen utgangen av år 1883 til sikkerhet for at konsesjonens vilkår blir opfylt.

Videre skulde banen være normalsporet, der var bestemmelser om fremtidig samtrafikk med andre baner i Sverige, om troppetransport, telegrafanlegg, tjenestereglementer, ekspropriering o. lign.

Den svenske stat skulde ha rett til å innløse banen 40 år efter dens åpning. Innløsningssummen skulde være 20 ganger den gjennemsnitlige nettofortjeneste de 10 siste år før innløsningen.

Når regjeringen bevilget denne konsesjon, som på mange måter var fordelaktig for det engelske firma, var det fordi den på den ene side var overbevist om banens store betydning, på den annen side visste at staten ikke på dette tidspunkt kunde bygge denne bane; derfor måtte man være takknemlig for at utlendinger vilde gjøre det.

I lys av det som senere hendte er det særlig to ting å merke ved konsesjonen. Det ene er bestemmelsen om at fraktene kan settes 25 % høiere enn på en hvilkensomhelst annen svensk privatbane. På grunn av denne bestemmelse viste det sig at englenderne kunde få stor makt over alt næringsliv langs banen, og svenskene kom senere til den overbevisning at de hadde gitt englenderne for vide tøiler. — I konsesjonen var der ingen bestemmelse om utførselsforbud eller utførselstoll på malm, og banens lønnsomhet vilde avhenge av malmutførselen. Dette fikk også betydning senere.

Saken blev avgjort av den svenske regjering efter uttalelser fra Styrelsen för allmänna väg- och vattenbyg-

nader, Skogsstyrelsen og andre myndigheter[1]. Det var i Sverige ikke nødvendig å forelegge saken for nasjonalforsamlingen. — Ministerchefen var grev Arvid Posse, chef for civildepartementet Fredrik Hederstierna.

Den første ansøkning til den norske stat om konsesjon på den norske del av banen var blitt trukket tilbake da den tilsvarende ansøkning blev avslått i Sverige[2]. Imidlertid hadde flere lokale myndigheter (Ofoten herredsstyre, amtmannen i Nordland) uttalt sig og anbefalt andragendet på det beste. Senere var fornyet konsesjonsandragende blitt sendt inn, av Ljunggren, Arnberg og Hierta. I Norge var der almindelig enighet om at konsesjonen burde gives; en måtte være takknemlig for at en ny mellemriksbane blev bygget på denne måte, og man håbet at banen vilde skape nye markeder for fisken fra Lofoten. Da så konsesjonen blev innvilget i Sverige 8 desember 1882, blev der snart efter fremsatt kongelig proposisjon for stortinget om bevilgning av konsesjon. I det hele har nordmennene hvad Ofoten—Luleåbanen angår bestandig stillet sig loyalt overfor de avgjørelser de svenske myndigheter har tatt. — Saken gikk gjennem i stortinget 11 juni 1883, og sanksjon blev gitt 16 juni[3].

Den norske konsesjon var så vidt mulig likelydende med den svenske. Konsesjon blev meddelt på den norske del av banen, med rett til å overdra konsesjonen til Wilkinson & Jarvis osv. Blandt avvikende bestemmelser kan merkes: 100 000 kr. skulde deponeres som sikkerhet for banens fullførelse. De norske myndigheter hadde valget mellem to måter å innløse banen på 40 år efter dens åpning i Norge.

[1] Konsesjonen.

[2] Stortingsforhandlingene 1883 om konsesjon på den norske del av Ofoten—Luleåbanen.

[3] Stortingsforhandlingene 1883.

Den 27 juni overdrog dr. Ljunggren på egne og med-konsesjonærenes vegne den svenske og den norske konsesjon til firmaet Wilkinson & Jarvis[1].

I skrivelse av 12 juli 1883 sendte Wilkinson, Jarvis og 5 andre engelske herrer inn andragende til de rette engelske myndigheter om å få danne et kompani. Kompaniets navn skulde være: The Northern of Europe Railway Company. Dets hensikter var å overta konsesjoner på bane fra Ofoten til Luleå, og søke om konsesjoner på bane videre til Haparanda og inn i det Russiske Rike; videre bygge disse baner, og drive dem når de var ferdigbygget. Men kompaniet aktet også å søke om konsesjoner på gruberettigheter, eller kjøpe slike rettigheter, og drive grubene, enten det var i Sverige, Norge eller det Russiske Rike. Videre vilde de erhverve og drive kullgruber, petroleumskilder o. lign. som måtte forefinnes, og drive skogbruk og skipsfart, og handle med arbeiderne ved anleggene. — Kompaniets aktiekapital skulde være 600 000 £ fordelt på 120 000 aktier à 5 £. Men der skulde også utstedes ihendehaverobligasjoner til et beløp av 1 500 000 £[2].

Wilkinson & Jarvis synes altså enda ikke helt å ha opgitt planene om en stor nordeuropeisk bane. — Det kommer også tydelig frem i denne ansøkning at de ikke bare vilde bygge og drive jernbanen, men også erhverve malmleier.

Den 14 juli 1883 blev kompaniet registreret.

Det gjaldt nå å skaffe kapital. Men her støtte kompaniet med en gang på vanskeligheter: publikum vilde ikke kjøpe kompaniets papirer. Grunnene til dette var vel at man i England på den tid ikke visste noget be-

[1] Avskrift av dokumentet i Statens eiendommes arkiv, Narvik.
[2] Denne ansøkning (Memorandum of Association) finnes i Statens eiendommes arkiv i Narvik.

stemt om de store nordsvenske malmleier; det kunde jo hende at de ikke eksisterte. Videre var jernbanebygning så langt mot nord og så høit tilfjells et foretagende som ganske sikkert vilde være overordentlig vanskelig å gjennemføre. Det var derfor ikke underlig at de englendere som hadde penger å anbringe, holdt sig tilbake[1].

Imidlertid innbetalte Wilkinson & Jarvis de 200 000 kr. til den svenske stat og de 100 000 til den norske[2]. De ordnet sig også med anskaffelse av tømmer i Sverige[3] for at arbeidet kunde begynne sommeren 1884, som konsesjonen forlangte.

I mars 1884 foregikk store forandringer i kompaniets struktur; det var da det fikk den noget eiendommelige form som det senere beholdt.

Wilkinson & Jarvis var jernbaneentreprenører, og en kunde vente at de vilde utføre byggearbeidet selv. Men de kunde ikke samtidig innta ledende stillinger innen kompaniet (være medlemmer av direksjonen) og utføre lønnet arbeide for kompaniet. De inngikk derfor 1 mars 1884 kontrakt med et annet entreprenørfirma — Prim & Millett — om utførelsen av byggearbeidet. Pinn & Millett påtok sig å bygge banen ferdig innen den tidsfrist som var bestemt i konsesjonen. Betalingen skulde de få, ikke i kontanter, men i selskapets aktier og obligasjoner. Aktiekapitalen skulde økes fra 600 000 £ til 1 500 000 £. Antagelig blev den øket så pass meget da man belært av erfaring regnet med å måtte selge kompaniets papirer til en betraktelig underkurs. Der skulde som før utstedes 1 500 000 £ som ihendehaverobligasjoner. Efter dette

[1] William Spears brev.

[2] Kongelige resolusjoner av 21 desember 1883 i Sverige og 19 februar 1884 i Norge.

[3] Kongelig proposisjon til den svenske riksdag av 16 november 1883 om virkesunderstöd til det engelske kompani.

blev selskapets samlede kapital 3 000 000 £ (54 480 000 kr., regnet efter en kurs av 18,16). Denne kapital var fordelt slik:

Almindelige aktier (hvis eiere hadde stemmerett på generalforsamlingene)	750 000 £
Preferanseaktier (hvis eiere ikke hadde stemmerett, men rett til 5 % renter pr. år)	750 000 £
Ihendehaverobligasjoner	1 500 000 £
Tilsammen	3 000 000 £

Av disse 3 000 000 £ skulde Pinn & Millett få papirer til en nominell verdi av 2 850 000 £ for å bygge banen. Kompaniet beholdt for 150 000 £ i ihendehaverobligasjoner til rullende materiell og enkelte andre utgifter. De øvrige utgifter i byggetiden skulde utredes av Prim & Millett. Så snart entreprenørene hadde bygget ferdig et bestemt stykke, skulde kompaniet utstede til dem et bestemt beløp i aktier og obligasjoner som lønn; disse papirer skulde dog ikke selges av Pinn & Millett, men av kompaniet[1]. For at man kunde by pengeanbringere større sikkerhet, og således lette salget av obligasjoner og aktier, blev den svenske og den norske konsesjon overført til kompaniet (18 mars 1884)[2]. Wilkinson & Jarvis beholdt allikevel visse rettigheter over konsesjonene. Inntil overdragelsen var godkjent av den svenske og den norske regjering, skulde Wilkinson & Jarvis beholde konsesjonene. Denne godkjennelse er visstnok aldri blitt gitt; om den er blitt søkt om, vet jeg ikke. Wilkin-

[1] Kontrakten av 1 mars finnes i Registration of Companies Search Room, Somerset House, London. Der finnes også en rekke andre dokumenter til kompaniets historie.

[2] Statens eiendommes arkiv, Narvik.

son & Jarvis skulde ha rett til å være tilstede ved alle direksjonsmøter, selv om de ikke var medlemmer av direksjonen. Dersom Pinn & Millett ikke klarte å opfylle kontrakten av 1 mars 1884, skulde Wilkinson & Jarvis ha rett til å overta kontrakten.

Selskapets finansielle arrangementer tok sig muligens bra ut på papiret, men det stillet sig anderledes i virkeligheten. Hvad obligasjonene angår blev de solgt til en betydelig underkurs. I 1890 regnet en betrodd mann innen selskapet, William Spear, at de ca. 1 500 000 £ i obligasjoner som var blitt utstedt, var blitt solgt efter en gjennemsnitlig kurs av 70 %[1]. *Bedre* gjennemsnitlig kurs har de ikke hatt ihvertfall. Obligasjonseierne fikk renter (5 %) fra første stund av, og når den tid kom da obligasjonene skulde innløses, måtte det skje efter pari kurs. Derved vilde kompaniet komme til å trekkes med en langt større gjeldsbyrde enn det hadde fått valuta for, og mange av de penger som kompaniet fikk inn, måtte anvendes til renter.

Meget oplysende er hvad bankchef K. A. Wallenberg (den senere utenriksminister) forteller i en redegjørelse trykt i «Aftonbladet» fredag 4 oktober 1901.

«På hösten 1885 innfann hr. Wilkinson sig i Stockholms enskilda bank och mottogs af mig. Han framställde då följande förslag: Mot tio millioner kr. 5 proc. obligationer, inteckna de i den blifvande jernvägen, skulle banken lämna fyra millioner kr. kontant, samt innehålla tre års ränta eller 1 500 000 kr., d. v. s. öfvertaga obligationer efter 55 proc. Efter en het diskussion, hvarunder jag öppet sade hr. Wilkinson min mening, både om hans förslag, och hans tilvägagående i öfrigt, visade jag hr. Wilkinson på dörren, tillika uttalande, att jag ämnade

---

[1] William Spear i tidsskriftet «Iron» 1890.

göra mitt bästa för att få bort honom ur landet. En emission af obligasjonslånet annonserades sedermera i Sverige, men misslyckades, och likaså strandade dylika försök i England och Tyskland, till dess omsider holländerna blefvo de slutliga innehavarne af hr. Wilkinsons papper.»

William Spear hevder at det var meget om å gjøre for kompaniet at dets papirer blev solgt i Sverige, da dette vilde virke gunstig på salget i England. Derfor vilde det svare sig for hr. Wilkinson å selge til så stor underkurs i England. — Videre har englenderne hele tiden hevdet at svenskene motarbeidet dem i den utenlandske presse, idet korrespondenter fra Sverige blandt annet skildret hvor umulig det var å bygge jernbanen så langt mot nord, hvor arbeidet måtte innstilles om vinteren på grunn av mørketiden.

Kompaniets *obligasjoner* blev solgt ihvertfall, og det er forholdsvis lett å følge deres historie. Om preferanseaktiene og de almindelige aktier kan jeg gi følgende oplysninger[1]:

22 desember 1884 var der innbetalt tilsammen 40 080 £ på preferanseaktier og almindelige aktier[1]. Den 12 mars 1886 overtok så Wilkinson & Jarvis alle de aktier som ikke da var solgt, nemlig 147 784 almindelige aktier à 5 £, og 144 200 preferanseaktier à 5 £[2]. Hvor meget de betalte for disse aktier vet jeg ikke, men meget har det neppe været. Heller ikke har jeg funnet oplysninger om hvor mange av disse aktier Wilkinson & Jarvis har solgt. — I den for nevnte artikkel i tidsskriftet

[1] Kompaniets protokoller, regnskaper, forhandlingene på generalforsamlingene osv. er efter engelsk skikk blitt brent op nogen år efter kompaniets opløsning.

[2] Registration of Companies Search Room.

«Iron» opstiller William Spear en beregning over hvor mange penger der står på spil ved foretagendets skibbrudd 1889—90, og her anfører han: shares held by the public 300 000 £. — I en skrivelse fra generalkonsulatet i London til det svenske utenriksdepartement av 30 januar 1891 heter det at da få aktier blev tegnet, fant Wilkinson & Jarvis sig «föranlåten att för egen räkning teckna aktier för ett belopp af, såsom för mig af delegare i bolaget uppgifvits, öfver 260 000 £ st. Å denna teckning lärer dock icke någon kontant inbetaling hafva egt rum utan har såsom valuta för den samma firmans skuldförbindelse å hela beloppet aflemnats». Dersom kompaniet blev erklæret fallitt, måtte Wilkinson & Jarvis innfri sin gjeld [1].

Efter dette synes det klart at den kontante sum kompaniet fikk ved salget av sine aktier var temmelig ubetydelig; den har sikkert ikke oversteget 300 000 £ høit regnet. Også på denne måte blev finansieringen av kompaniet temmmelig usolid. Jo flere midler utenom obligasjonseiernes egne der er anbragt i et foretagende, desto større er den sikkerhet der bydes dem for deres penger. Den sikkerhet der her blev budt obligasjonseierne, var den bane som blev bygget for en del av deres egne penger efterhvert som arbeidet skred frem. — Utvilsomt er den måte kompaniet blev organisert på en av de viktigste grunner til dets sammenbrudd tilslutt.

Således hadde Wilkinson & Jarvis associert sig med The Northern of Europe Railway Co. Ltd. og Pinn & Millett for å bygge banen. Wilkinson & Jarvis var fremdeles de ledende innen dette konsortium. Pinn & Millett

[1] Avskrift av skrivelsen, som er fra generalkonsul i London, Juhlin Dannfelt, i det norske arbeidsdepartement.

var vel nærmest stråmenn[1]. Wilkinson & Jarvis sørget visstnok helt fra først av for å kontrollere aktiemajoriteten av de aktier som gav eierne stemmerett; disse aktier utgjorde bare 1/4 av de 3 millioner pund, dersom de var solgt alle sammen. På denne måte kontrollerte de generalforsamlingen, som blandt annet valgte bestyrelse. Som om dette ikke var nok hadde de også adgang til å være tilstede ved alle direksjonsmøter. Wilkinson hadde visstnok mere å si enn Jarvis, så innen dette aktieselskap, som innen så mange andre, var vel forfatningen et maskert enevelde.

Når Wilkinson & Jarvis trodde at foretagendet i det hele tatt kunde gå med den høist usolide finansielle basis det hadde, var det fordi de hadde en usvikelig tro på de store nordsvenske malmleier. Deres plan var å få banen fra Luleå til Gellivare bygget så snart som mulig; i kontrakten med Pinn & Millett hadde disse påtatt sig å gjøre alt hvad de kunde for å få banen fra Luleå til Gellivare ferdig innen utgangen av 1884. Når så malm blev utført, prøvet, og solgt i England, da vilde kompaniet for det første få inntekter, for det annet vilde tilliden til det stige, det vilde bli lett å avhende obligasjoner og aktier til en gunstig kurs. Da Wilkinson & Jarvis i mars 1886 overtok bortimot 300 000 aktier, vilde de tjene store penger på foretagendet, dersom det gikk godt. Og det var ikke svært langt fra at deres beregninger slo til.

Nok er blitt sagt foreløbig om kompaniets organisasjon og dets finansielle transaksjoner. En slik finansiering av et kompani var kanskje en almindelig foreteelse i England, og helt lovlig, men i Sverige og Norge var man lite vant til disse metoder.

---

[1] William Spear.

III. *Av kompaniets historie i Sverige og Norge 1883—87.*

I den svenske konsesjon het det at like lange strekninger skulde hvert år bygges fra Luleå og vestover som fra Ofoten østover, og arbeidet skulde påbegynnes innen 1 juli 1884. Bestemmelsen om byggingen av like lange strekninger var urimelig på grunn av at arbeidet var meget vanskeligere i det bratte fjordterreng i Norge enn på de forholdsvis flate strekninger ved den Botniske Bukt. — I Norge var der opstått strid om beliggenheten av endestasjonen, så arbeidet kunde ikke påbegynnes i Norge til fastsatt tid. Kompaniet sendte da inn ansøkning til de svenske myndigheter om å få forandret et par punkter i konsesjonen som angikk disse spørsmål, og punktene blev da ved kongelig resolusjon av 3 mars 1884 forandret derhen at der hvert år skulde anvendes minst dobbelt så stor sum penger i Sverige som i Norge, og det var intet i veien fra svenskenes side for at kompaniet kunde få begynne arbeidet i Sverige uten samtidig å begynne i Norge. Dette blev tiltrått for Norges vedkommende ved resolusjon av 10 mai 1884. Her kommer det vel også frem at englenderne hadde hastverk med å få banen i Sverige frem til Gellivare.

I den svenske konsesjon var det også bestemt at konsesjonshaverne skulde før de begynte arbeidet på en av de tre seksjoner godtgjøre at de hadde kapital nok til å fullføre helt vedkommende seksjon. Da kompaniet hadde lite kapital og derfor tenkte å reise penger efterhvert som arbeidet skred frem, idet en da kunde by som sikkerhet for obligasjonene det av banen som var ferdig, hadde de megen vanskelighet med å opfylle kravet om beviser for kapital. De hadde i den nettop nevnte ansøkning om forandringer i konsesjonen også søkt om å få

bli fritatt for forpliktelsen til å bevise at de hadde kapital nok, men dette var blitt avslått, også 3 mars 1884[1].

Kompaniet hadde imidlertid sendt inn planer og omkostningsoverslag for strekningen Gellivare—Luleå til approbasjon. Her hadde de satt omkostningene til 4 236 177 kr. Styrelsen for de svenske statsbaner fant imidlertid at beløpet var for lavt; seksjonen vilde med rullende materiell koste ca. 7 300 000 kr., og dette tall burde legges til grunn når kompaniet skulde godtgjøre at det hadde kapital nok. Kompaniet sendte så inn forskjellige beviser for kapital. Pinn & Millett hadde overtatt 1 500 000 £ av selskapets aktier, Wilkinson & Jarvis disponerte over 360 000 £, som de i tilfelle vilde anvende til banen, 1 million kroner var alt nedlagt. Disse beviser blev ikke funnet å være helt fyldestgjørende, men kompaniet fikk allikevel den 26 september 1884 rett til å ekspropriere grunn, og drive arbeidet på banen[2]. Den 18 april var planen blitt approbert ved kongelig resolusjon[3].

Arbeidet var alt begynt lenge før, og blev nu drevet med så stor kraft som pengemidlene tillot.

Imens hadde englenderne begynt å erhverve sig rettigheter over malmleiene. Før er nevnt at The New Gellivare Co. satt med rettigheter over store deler av Gellivarefeltet. Underhandlinger blev innledet mellem de to kompanier, og ved kongelig resolusjon fikk The Northern of Europe Railway Co. Ltd. rett til å bearbeide de gruber som tilhørte Gellivarebolaget fra banens åpning til 1 januar 1938. Her kan også nevnes at Wilkinson & Jarvis ved kontrakt av 2 juni 1886 for 50 000 £ kjøpte

[1] Avskrift av den kongelige resolusjon av 3 mars i arbeidsdepartementet.

[2] Telegram fra civilministeren Krusenstjerna til det norske arbeidsdepartement, våren 1885 (i arbeidsdepartementet).

[3] Avskrift av resolusjonen i arbeidsdepartementet.

de rettigheter dr. Ljunggren tidligere hadde hatt over Kirunaleiene[1].

I ansøkningen om konsesjon i Sverige hadde søkerne anholdt om å få overta trær til en pris av 10 øre pr. stykke i kronens skoger. Dette kunde ikke kongen innvilge uten riksdagens samtykke, men i 1884 blev der efter fornyet ansøkning fra englenderne fremsatt kongelig proposisjon om «virkesunderstöd» til det engelske kompani. Omtrent samtidig hadde den svenske riksdagsmann Nyström fremsatt mosjon om at der skulde bevilges penger til hurtigst mulig å utstrekke «norra stambanan» til Luleå, da russerne ellers vilde ha fritt spillerum der når den engelske bane blev ferdig[2]. På denne måte kom spørsmålet om Ofoten—Luleå-banen og det engelske kompani til å bli diskutert i riksdagen. — Statsutskottet anbefalte den kongelige proposisjon, men føiet til at kompaniet burde deponere en sum som motsvarte trærnes virkelige verdi, og få heve det resterende av denne sum senere. Statsutskottets innstilling blev behandlet i første kammeret 29 mars. Nyström hevdet da at russerne lett vilde få aktiemajoriteten i det engelske kompani; det var et spørsmål om det ikke stred mot novembertraktaten å gi konsesjon på en bane som russerne vilde bruke mot englenderne. Utskottets innstilling blev vedtatt med stor majoritet både i første og i annet kammer[3]. Nyströms mosjon blev ikke behandlet i riksdagen. — Befolkningen i Norrbotten hadde stillet sig helt på det engelske foretagendes side, og agiteret mot herr Nyström.

Når herr Nyström påstod at det var russerne som stod bak det engelske kompani, da så han syner på høilys dag. Men banen vilde kunne få stor politisk betydning,

[1] Bankchef Wallenberg i «Aftonbladet» 4 oktober 1901.

[2] Mosjon nr. 39 1884.

[3] Riksdagsforhandlingene 1884.

og det kunde da tenkes at englenderne hadde blikk for denne side av saken. Men William Spear har utvilsomt rett når han fremholder at det engelske foretagende var av rent økonomisk natur. Dette fremgår tydelig av at det engelske kompani ved å bygge en bane som i tilfelle vilde komme russerne til gode, arbeider i stikk motsatt retning av det som var tradisjonell engelsk politikk på den Skandinaviske Halvø, nemlig å motarbeide Russland.

I 1885 skulde arbeidet på Ofot—Luleå-banens *norske* del begynne. Kompaniet hadde samme vanskeligheter med å bevise at det hadde kapital nok som i Sverige året i forveien. Kompaniet sendte inn de samme dokumenter som de året i forveien hadde sendt inn til den svenske regjering. Da indredepartementet forlangte bedre beviser, utfoldet kompaniet en febrilsk virksomhet i Tyskland for å skaffe penger, men det hele resulterte bare i at de fikk avsluttet en kontrakt med et næsten ukjent tysk bankfirma, Gottfried & Felix Herzfeldt, som skulde overta for 500 000 £ obligasjoner. Da departementet forespurte om dette vilde si at bankfirmaet garanterte pengene eller kjøpte obligasjonene, svarte kompaniet at firmaet stillet pengene til kompaniets rådighet. — Det var imidlertid sikkert kun en brokdel av de 500 000 £ som kompaniet virkelig fikk utbetalt senere. — Fra norsk side tenkte man i disse dager på å erklære konsesjonen forbrutt, men det er sannsynlig at når så ikke skjedde, var det fordi svenskene ikke på dette tidspunkt vilde tilbakekalle konsesjonen i Sverige. Kompaniet fikk således tilladelse til å påbegynne arbeidet i Norge (kgl. res. av 3 juli 1885)[1].

Det hadde lenge været snakk om at den norske stat skulde kjøpe for 2 000 000 kr. av kompaniets 5 % obli-

[1] Dokumenter i det norske arbeidsdepartement.

gasjoner, idet kompaniet hadde bestemt sig for et dyrere linjevalg i Norge, tildels på grunn av lokale ønsker[1]. Men det blev ikke noget av statens subskribering, sannsynligvis fordi den norske regjering trodde det ikke vilde bli nogen sikker pengeanbringelse. Imidlertid gikk det engelske kompani i gang med arbeidene i Ofoten, og hadde ved arbeidsnedleggelsen april 1889 anvendt omtrent 2 millioner kr. i Norge og planeret omtrent 20 km. bane i vanskelig terreng fra Victoriahavn, som banens endestasjon i Norge snart kom til å bli kalt, og opover mot riksgrensen.

I 1885 skiftet kompaniet navn. Det hang slik sammen. Et visst beløp i obligasjoner skulde bringes på markedet, og kompaniet averterte at renten for et antall år fremover skulde sikres ved en sum som skulde anbringes i svenske og norske statsobligasjoner; dette dannet «a Swedish and Norwegian Government Security». De nettop citerte ord var med uthevet trykk i prospektet, og nå hevdet man i Sverige at dette gav pengeanbringere det inntrykk at den svenske og den norske stat garanterte de penger som blev satt i foretagendet. I Sverige fant man det derfor nødvendig officielt å protestere mot en slik tolkning av prospektet, og dette førte til at kompaniet fant det best å skifte navn. Det kalte sig ikke lenger «The Northern of Europe Railway Co. Ltd.» men «The Swedish and Norwegian Railway Co. Ltd.». Navnebyttet blev vedtatt på ekstraordinær generalforsamling 9 september 1885[2].

Det var blitt bestemt at svillene på den svenske del av jernbanen skulde ha en bestemt lengde. Nå nedla

[1] William Spears brev. Dokumenter i arbeidsdepartementet.
[2] Grunnen til navnebyttet meddelt av William Spear.

imidlertid Pinn & Millett sviller som var for korte. Kompaniet søkte om tilladelse til å anvende de sviller som var blitt nedlagt allikevel, med den begrunnelse at Prim & Millett ikke hadde greie på de forpliktelser Wilkinson & Jarvis hadde gått inn på[1]. Ved kongelig resolusjon av 26 mars fikk kompaniet tilladelse til å benytte de korte sviller inntil banen blev åpnet for almindelig trafikk; da skulde sviller av den rette lengde byttes inn.

IV. *Kompaniets sammenbrudd.*

Høsten 1887 blev banen nogenlunde ferdig fra Luleå til Gellivare, og den første malm blev utført. Malmen blev prøvet, og solgt i England, og prøvene falt udmerket ut. Engelske bankmenn og jernkonger begynte å bli interessert. Tidsskriftet «Iron» optok 1887 en lang artikkel om de nordsvenske malmleier og banen av William Spear. Sommeren 1888 blev der utsendt en ekspedisjon for å undersøke forholdene, og rapporten var meget gunstig[2]. Snart efter blev der avsluttet en kontrakt mellem kompaniet og det ansette meglerfirma Sheppards, Relly & Co. om reisning av kapital[3]. I året 1888 blev ihvertfall 70 000 tonn malm utført over Luleå[4], Gellivaremalm blev notert på det engelske marked, og meget malm blev solgt. Det så ut til at det tidspunkt skulde komme da inntektene vilde begynne å strømme inn, og kompaniet vilde komme ut av de fortvilede pengevanskeligheter det hele tiden hadde kjempet mot. Foretagendets virkelig solide

---

[1] Avskrift av skrivelsen i arbeidsdepartementet.

[2] William Spear. — Skrivelse fra Trunders Co. Solicitors, innsendt av legasjonen i London til utenriksdepartementet.

[3] William Spear. Skrivelse fra Trunders Co.

[4] Nya dagligt Allehanda 27 novbr. 1888 oplyser at 70 000 tonn er eksportert 1888 fra Luleå.

grunnlag begynte å gjøre sig gjeldende, så det engelske kompani blev tilført ny kraft. Men samtidig begynte man i Sverige å se på det engelske kompani og affærene i Nordsverige med ganske andre øine enn før, og dette henger sammen med proteksjonismens seier i Sverige i 80-årene. Det russiske og det amerikanske korn kunde selges til så billige priser i Sverige at det svenske jordbruk følte sig truet, og en sterk proteksjonistisk bevegelse opstod. Nye proteksjonistiske aviser blev grunnlagt og en livlig agitasjon utfoldet sig. Efter valgene 1887 fikk proteksjonistene flertall, og da den nye riksdag møttes i januar 1888, blev det svenske korn straks beskyttet ved innførselstoll, og senere blev også industrien beskyttet.

Året 1888 er av central betydning i de store nordsvenske malmleiers historie. Banen var sågodtsom ferdig fra Luleå til Gellivare, malmtogene gikk stadig, malmleienes verdi var steget i høi grad. — Samtidig hadde den proteksjonistiske tankegang seiret i Sverige. For dem hvis slagord var «Sverige för svenskarne» måtte det være bittert å se på at de rike svenske malmleier kom på utenlandske hender.

Snart blev det engelske kompanis affærer behandlet for annen gang i den svenske riksdag. Den 30 april 1888 fremsatte H. P. Tamm en interpellasjon i førstekammeret. Han hevdet at snart vilde millioner tonn svensk malm utføres uten å ha været gjenstand for nogen foredling i Sverige, og denne malm vilde i utlandet forarbeides til jern, som vilde utkonkurrere jernet fra Mellemsverige på de utenlandske markeder. — Snart skulde spørsmålet om approbasjon av det engelske kompanis jernbanetakster op; englenderne hadde rett til å sette frakten 25 % høiere enn på en hvilkensomhelst annen privatbane i Sverige. La en nå fraktene på malm på Bergslagernes jernbane til grunn, vilde frakten bli så dyr at englenderne

helt vilde kunne avgjøre hvem som skulde få sende malm på deres bane. — Det engelske kompani hadde flere ganger misligholdt konsesjonen; de hadde ikke kunnet levere bevis for at de hadde kapital nok, de hadde anvendt undermåls sviller, de hadde ikke fått seksjonen Luleå—Gellivare ferdig i rett tid. Alltid hadde regjeringen føiet sig efter englenderne. Vilde regjeringen fortsette med sine innrømmelser?

Civilministeren, Krusenstjerna, svarte blandt annet at regjeringen hadde ment å burde opfylle sine forpliktelser overfor det engelske kompani, uansett om mange nå ønsket det gjorte ugjort.

I denne interpellasjon var det blitt pekt på det faktum at et engelsk kompani holdt på å oparbeide sig en meget sterk stilling inne i Sverige, idet kompaniet i ly av en gunstig konsesjon ved hjelp av jernbanetakstene vilde kunne slå under sig en hel rik landsdels næringsliv, og danne en slags stat i staten. Det spørsmål vilde da reise sig hvilke midler staten har overfor et slikt kompani, som kanskje setter sig ut over statens autoritet, og skader statens undersåtter. — En må dog her huske på at efterat staten selv blev eier av banen, har den benyttet den makt som eieren av banen har til å opnå store fordeler. — Forslagene til trafikktakster, som var blitt innsendt, blev ikke godkjent; jernbanestyrelsen hadde før herr Tamms interpellasjon uttalt sig i samme retning som han.

Høsten 1888, da kompaniet holdt på å oparbeide sig tillid i England, blev et hårdt slag rettet mot det i Sverige. I begynnelsen av november 1888 innkom til den da forsamlede tollkomité en skrivelse fra menn som representerte mellemsvenske grubeinteresser[1]. Deres argu-

[1] Skrivelsen referert i Nya dagligt Allehanda for 6 november 1888.

mentasjon var omtrent den samme som herr Tamms; av Gellivaremalmen vilde i utlandet fremstilles et produkt som vilde utkonkurrere det mellemsvenske jern. Men de stillet et bestemt forslag tilslutt: best vilde det være om der blev innført et utførselsforbud for jernmalm, men da *det* antagelig ikke lot sig gjøre, da mange vilde stille sig mot det, burde der legges en passende utførselstoll på jernmalm.

Denne skrivelse blev straks offentliggjort og proteksjonistiske aviser, som Nya dagligt Allehanda og Svenska Dagbladet, gav tanken om utførselstoll på jernmalm varm støtte. I en ledende artikkel den 19 november 1888: Videant Consules, opfordret Nya dagligt Allehanda statens styrere til å være på vakt mot den utenlandske kapital, og spesielt mot The Swedish and Norwegian Railway Co. Ltd. — Svenska Dagbladet hadde den 12 december en leder som begynte slik: «Utskeppningen av malm från Gellivara har nu stigit till en sådan höjd, att den påkallar varje tänkande svensk mans uppmärksamhet». Regjeringen opfordredes i samme artikkel til enten å pålegge utførselstoll eller ved neste kontraktbrudd fra englendernes side å erklære konsesjonen forbrutt. — I hele december fortsattes agitasjonen i den svenske presse.

Fra engelsk side[1] er det blitt hevdet at svenskenes optreden var den eneste grunn til sammenbruddet; hadde ikke svenskene motarbeidet kompaniet, vilde det blitt et glimrende foretagende. — Her kan det være på sin plass å anføre et par ting til videre belysning av kompaniets stilling omkring årsskiftet 1888—89. Det hadde været forholdsvis lett å få solgt obligasjonene. Som før nevnt skulde der utstedes obligasjoner til et nominelt beløp av 1 500 000 £. Nå var ikke bare alle disse obligasjoner

[1] William Spear.

utstedt og solgt, men man hadde også yderligere avhendet obligasjoner til et nominelt beløp av 41 514 £, vel ikke helt med rette[1]. Det blev da preferenceaktier som Sheppards, Pelly & Co. forsøkte å selge høsten 1888[2]. og de var det vanskeligere å få solgt. — Det er også grunn til å tro at salget av malmen ikke gikk fullt så godt som man hadde tenkt sig[2]. Dette, i forbindelse med hvad før er anført om kompaniets finansielle grunnlag, viser at kompaniet på det kritiske tidspunkt vinteren 1888—89 vilde hatt meget alvorlige vanskeligheter å kjempe med, selv om ikke svenskene hadde motarbeidet det.

Men det er klart at den svenske agitasjon måtte virke på England. Folk, som hadde penger å anbringe, måtte tenke sig den mulighet at den svenske stat ved å pålegge toll og senere øke den kunde ta all fortjeneste fra det engelske kompani, og de vilde da ikke anbringe sine penger i kompaniets papirer. Kompaniets ledere følte også at agitasjonen i den svenske presse var meget farlig. På en ekstraordinær generalforsamling den 12 november blev en av Svenska Dagbladets artikler lest op, og det blev besluttet å sende et brev til Lord Salisbury om saken[3]. Den 12 november blev det bestemt at Mr. Wilkinson skulde reise til Stockholm og forhandle med den svenske regjering om salg av banen.

Han fremsatte i Stockholm et forslag til ordning med den svenske stat (dateret 14 december 1888). Det engelske kompani skulde fullføre banen så snart som mulig. Det skulde så drive banen, og utføre malm inntil gjelden var avviklet, obligasjonene innbetalt, og aktiene innfridd.

---

[1] Public Record Office, London, saken Hay versus The Swedish and Norwegian Railway Co. Ltd.

[2] Skrivelse fra Trunders Co. til den svensk-norske legasjons sakførere i London. Avskrift i arbeidsdepartementet.

[3] William Spear.

Dette vilde antagelig skje i 1904. Da skulde staten få banen gratis. Til gjengjeld skulde staten garantere 4 % renter på hele aktiekapitalen fra 1 januar 1889 av. Videre skulde staten forplikte sig til «att ej belägga jernmalm med utförselsförbud eller utförselstull». For å godtgjøre at selskapet vilde tjene op kapitalen på ca. 15 år, beviste kompaniet at omkostningene for brytningen og frakten av malm fra Gellivare til Luleå vilde utgjøre 6 sh. pr. tonn, mens de fikk den solgt for 12 sh. pr. tonn, levert i Luleå [1].

Avisene kritiserte forslaget skarpt; det blev avslått av regjeringen 31 december 1888 [2]. — Regjeringen kunde neppe gi nogen bindende løfter med hensyn til toll-lovgivningen 15 år fremover.

I januar 1889 trådte riksdagen sammen, og der blev straks fremsatt flere mosjoner om utførselstoll på jernmalm. I mosjon av 19 januar foreslog herr af Burén en toll på 10 kr. pr. tonn, 26 januar fremsattes mosjon om utførselstoll på malm av herr Reutersvärd, og likeledes 26 januar fremsatte herr Ericsson en mosjon om at tollen bare måtte ramme malm med mer enn 60 procents jerngehalt; (fra Mellemsverige blev der utført en del jernmalm, og denne næringsgren vilde bli ødelagt av utførselstoll; derfor forslaget om en graderet utførselstoll, som bare rammet den malm som var på englendernes hender) [3].

De forskjellige mosjoner blev oversendt bevillningsutskottet, hvis innstilling er dateret 4 mars. Her blev en utførselstoll på 3 kr. pr. tonn foreslått. Den skulde gjelde all jernmalm, idet den mellemsvenske utførsel av jernmalm måtte ofres for det heles beste. En slik toll vilde ikke ødelegge det engelske kompani.

[1] Forslaget gjengitt i Nya dagligt Allehanda 15 december 1888.
[2] Nya dagligt Allehanda 3 januar 1889.
[3] Mosjonene i Riksdagens forhandlinger 1889.

Den 13 mars blev bevillningsutskottets innstilling behandlet i annetkammer. Statsministeren, Bildt, erklærte at regjeringen mente at Sverige på grunn av handelstraktater med Frankrike og Spania, som først utløp 1892, ikke på dette tidspunkt kunde pålegge nogen utførselstoll på malm. Det var da temmelig klart at forslaget vilde falle. Allikevel blev det en temmelig skarp debatt om forslaget, både i annetkammer 13 mars, og i førstekammer 16 mars. Proteksjonistene hevdet at jern fremstillet av Gellivaremalmen vilde utkonkurrere det mellemsvenske jern. Frihandlerne svarte at der blev ingen konkurranse, da det mellemsvenske jerns kvalitet berodde på at det var fremstillet ved hjelp av trekull. Når proteksjonistene fremholdt at malm burde forarbeides i Sverige og ikke utføres i ubearbeidet tilstand, svarte frihandlerne at englenderne hadde søkt om å få anlegge masovner, men ansøkningen var blitt avslått. Proteksjonistene hevdet at svenske naturherligheter ikke burde komme på utlendingers hender, og berike utenlandske spekulanter. Frihandlerne svarte at tollpålegget var umoralsk; dersom det blev vedtatt, vilde det se ut som den svenske stat hadde stillet en felle for englenderne, idet staten først hadde latt dem bygge en bane på en tid da den selv ikke hadde penger til det, og senere, da store deler av banen var bygget, jaget englenderne ut igjen. En slik fremgangsmåte stemte ikke med den svenske stats heder.

Bevillningsutskottets innstilling blev så forkastet i begge kamre, trods det proteksjonistiske flertal i riksdagen. Nya dagligt Allehanda for 14 mars 1889 hevdet at det som hadde følt til at forslaget blev forkastet i annetkammer var traktatene med Frankrike og Spania; i 1892 kunde spørsmålet bli tatt op på ny; det engelske kompani burde derfor ta med i sine beregninger mulighet for eksporttoll senere.

Den omstendighet at forslagene om tollpålegg falt i riksdagen fikk ikke nogen innflydelse på det engelske kompanis skjebne. Det var igrunnen alt styrtet sammen på dette tidspunkt.

Agitasjonen for utførselstoll hadde gått på fra november 1888 til mars 1889. Truselen om utførselstoll hadde hengt som et damoklessverd over kompaniet. Det er klart at i denne tid vilde ingen kjøpe kompaniets papirer. Sheppards, Pelly & Co. støttet kompaniet en stund, men det kom til brudd mellem dem og kompaniet[1]. Følgen av alt dette var en fullstendig pengemangel. Det gjaldt for kompaniet at holde arbeidet gående til isen gikk op på den Botniske Bukt, og en kunde få betaling for solgt malm. De ledende menn gjorde derfor fortvilede forsøk på å reise penger for å holde arbeidet gående. På en generalforsamling blev der stillet et forslag om at en skulde anvende det beløp som var avsatt til rente på obligasjonene. De hollandske obligasjonseiere grep da inn, og henvendte sig til the Court of Chancery. Den 6 mars blev der utstedt stevning mot The Swedish & Norwegian Railway Co. Ltd., den 1 april blev en Mr. Arthur Cooper utnevnt til «receiver» av the Court of Chancery; han skulde vareta obligasjonseiernes interesser. Snart var prosesser gående, hvori var innviklet Pinn & Millett, Wilkinson & Jarvis, The Swedish and Norwegian Railway Co. Ltd., de hollandske obligasjonseiere og enda flere parter.

Utvilsomt var forslagene om utførselstoll en medvirkende grunn til kompaniets sammenbrudd. Det spørsmål reiser sig da: hvorfor fikk ikke kompaniet diplomatisk støtte av den engelske stat? Når en tenker på hvilken rolle det kunde ha spillet under verdenskrigen 1914—18 om Ofot—Luleå-banen da hadde været drevet av et en-

[1] William Spear hevder at bruddet kom av en strid mellem kompaniet og svenskene om innførselstoll på malmvogner.

gelsk kompani, så blir det også et spørsmål om det ikke var en feil av de engelske myndigheter ikke å støtte kompaniet. — Muligens har spørsmålet ikke foreligget for den engelske regjering; men selv om det har foreligget, var der meget som talte mot innblanding; de økonomiske interesser var ikke så svært store, det meste av den kapital som stod på spil var hollandsk, det var ikke nogen handling av den svenske stat der skulde protesteres mot, men mot agitasjon i den svenske presse, og mot mosjoner, som til og med blev forkastet, i den svenske riksdag. Snart lå også de skilte fraksjoner av kompaniet, som dertil neppe hadde noget godt ord, i strid med hverandre, hvilket vanskeliggjorde innblanding.

Det var Mr. Cooper som nå kontrollerte kompaniets affærer. — Ved baneanlegget i Norge var det blitt stor arbeidsnedleggelse i april måned. Da man fryktet for optøier, idet arbeiderne ikke hadde fått sin optjente lønn utbetalt, blev militær avsendt, og de ca. 450 arbeidere ved anlegget i Norge forlot Victoriahavn i god ro. Det varte over et år før arbeiderne tilslutt fikk lønnen utbetalt av Mr. Cooper. — I Sverige bestemte Mr. Cooper sig snart for å utbetale den arbeidslønn som arbeiderne der hadde til gode, og så begynte utskibningen av malm fra Luleå. Men den 26 juli blev der utstedt et kongelig dekret som gikk ut på at den ufullførte bane bare fikk brukes i selve jernbanebyggingens tjeneste, og malmtogene blev innstillet. Englenderne var nå blitt bitre, idet de mente svenskene la hindringer i veien for dem på alle måter, og fortolket dekretet slik at de ikke kunde kjøre proviant til den civile svenske befolkning langs banen, som nå var blitt avhengig av banen for tilførsel. Denne befolkning øvet da trykk på regjeringen, men forgjeves.

Den tanke var imidlertid blitt reist i Sverige at banen

burde innkjøpes av den svenske stat. Civilministeren, Krusenstjerna, hadde den 25 juli 1889 en konferanse med bankchef Wallenberg, hvor der var tale om at bankchef Wallenberg skulde stille sig i spissen for et konsortium, som skulde innkjøpe selskapets obligasjoner til ca. 28 %, og så enten selge banen til staten, eller drive den selv. Denne plan blev imidlertid ikke utført. — Den 9 august hadde Nya dagligt Allehanda en sensasjonell artikkel; en togulykke hadde funnet sted på englendernes jernbane, da banelegemet var for høit og smalt; en mann var blitt drept. Englenderne hadde satt sig ut over alle forskrifter for hvordan banen skulde bygges. Nå burde staten kjøpe inn banen. — Den 19 august hadde det samme blad en artikkel som kritiserte skarpt englenderne og deres utførelse av arbeidet, og hevdet at dersom staten overtok banen, måtte det skje efter taksering av upartiske menn.

I september 1889 takserte den svenske banedirektør Sundberg linjen fra Luleå til Gellivare[1], og en annen svensk ingeniør takserte det rullende materiell.

Den 1 oktober 1889 var siste frist for denne banedels fullførelse, men arbeidet var så dårlig utført at det ikke kunde være tale om å åpne den for almindelig trafikk. Nya dagligt Allehanda hevdet at nå var konsesjonen forbrutt[2].

Imens blev det klart for de menn i England som hadde mest å si i ordningen av kompaniets affærer at den eneste utvei var salg av banen. De hollandske obligasjonseiere hadde visstnok først tenkt på å bli Wilkinson & Jarvis kvitt og selv overta banen og fullføre den[3]. De trodde at de hadde rett til konsesjonene, som de mente de hadde pant i. Men pantsettelsen av konsesjonene var

[1] Morgenbladet 24 september 1889.

[2] Nya dagligt Allehanda 17 oktober 1889.

[3] William Spear.

neppe gyldig, idet de ikke kunde overdrages uten den svenske og den norske stats samtykke, og det var ikke blitt gitt. Wilkinson & Jarvis stod da fremdeles som innehaverne av konsesjonene, og obligasjonseierne måtte avfinde sig med dem. En tid så det ut til at de forskjellige fraksjoner av kompaniet skulde komme til enighet, et nytt kompani skulde dannes[1]. Men tiden var nå så langt fremskreden at det vilde være nødvendig å få en forlengelse av konsesjonstiden, og nogen slik forlengelse vilde temmelig sikkert ikke bli gitt. Det var da bare en ting å gjøre, nemlig å selge banen. Da ingen kunde eie bane i Sverige uten konsesjon, hadde den svenske stat ganske stor innflydelse over betingelsene for salget.

I skrivelse av 13 januar 1890 bad den svenske utenriksminister om uttalelse fra legasjonen og generalkonsulatet i London om hvorvidt regjeringen, dersom andragende om forlengelse av konsesjonen blev innsendt, burde ansees moralsk forpliktet til å innvilge et slikt andragende. Generalkonsulen (Juhlin Dannfelt) svarte at der hverken var moralske eller juridiske grunner til å forlenge konsesjonstiden, men det vilde være klokt å gjøre det, da det kunde skade den svenske stats anseelse at dette kompani gikk fallitt, videre da det vilde opfattes som en hensynsløshet av staten ikke å bevilge det, og da det ikke var umulig at aktieeierne vilde appellere til de engelske makthavere. Videre sier generalkonsulen at Mr. Jarvis, som ansees for å være en hederlig og samvittighetsfull mann, skal ha forsøkt å få tre ut av kompaniskapet med Mr. Wilkinson, idet han var misfornøiet med den måte foretagendet var blitt drevet på. Men Mr. Wilkinson hadde

[1] Artikkel i «Iron» 1890 av William Spear.

satt sig mot dette, sålenge deres felles forpliktelser ikke var avviklet.

Den daværende chargé d'affaires i London, Wedel Jarlsberg, svarte blandt annet på regjeringens spørsmål: «Messrs. Wilkinson & Jarvis tør i og for sig ikke fortjene, at noget videre Hensyn tages til dem. Som uvederheftige, og sandsynligvis uhederlige Contractors, kunne de ikke være berettigede til at påregne nogen yderligere Overbærenhed fra Kongl. Majts. Regjerings Side. Noget anderledes stiller imidlertid Sagen sig for de Personer som i god Tro have sat Penge i Foretagendet i Tillid til Sveriges Soliditet. De har, om ikke nogen Ret, så et Billighedens Krav på at der tages Hensyn til dem.» Derfor bør kanskje forlengelse gives dersom kompaniet kan stille full sikkerhet, fortsetter Wedel Jarlsberg. Kan sikkerhet ikke stilles, består ingen slags forpliktelse lenger til å forlenge konsesjonen. Videre heter det: »I Forbindelse hermed tror jeg med Hensyn til de ved flere Leiligheder fremkomne Udtalelser om at Compagniet muligens skulde kunne begjære og erholde den engelske Regjerings Mellemkomst at burde bemerke at man neppe turde behøve at befrygte nogen politisk Forvikling med England i den Anledning. Det er ikke den engelske Regjerings Vane i Almindelighed at officielt optræde for så forholdsvis ubetydelige Interesser som her stå på Spil og om så end skulde være Faldet vil en Indgriben fra Regjeringens Side i en Sag som denne efter de hidtil af Foreign office fulgte Principer indskrænke sig til en venskabelig Henstillen til Kongl. Majts. Regjering om såvidt muligt at varetage Interessenternes Tarv.» (Skrivelse av 24 januar.) I et brev datert 5 februar 1890 sier Wedel Jarlsberg at inntil en likvidator eller annen person berettiget til at handle på hele kompaniets vegne er anstillet, gjør regje-

ringen best i å betrakte mulig fremkommende forslag som blott gjorte av en fraksjon av de interesserte[1].

I sitt foretrede for civilminister Krusenstjerna hadde bankchef Wallenberg lovet at han skulde tenke over hvordan jernbanen Gellivare—Luleå best kunde erhverves av staten. I promemoria av 15 mars 1890 foreslog han at der skulde dannes et svensk konsortium, som skulde innkjøpe den ufullførte banedel for høist 7 000 000 kr., og derefter tilby staten å overta banedelen; dersom staten ikke vilde kjøpe, skulde konsortiet få konsesjon på banen på almindelige vilkår. — Dette forslag vant regjeringens bifall og bankchef Wallenberg reiste så til Amsterdam og forhandlet med den komité som obligasjonseierne hadde valgt for å vareta deres interesser. Her møtte også Mr. Wilkinson op og motarbeidet bankchef Wallenberg. Allikevel kom det til en foreløbig avtale, som gikk ut på at den svenske stat skulde overta den svenske del av jernbanen for 6 750 000 kr.[2]. Der blev så fremsatt en kongelig proposisjon av 2 mai 1890 «angående anvisande af medel för inköp af järnvägen mellan Luleå och norska gränsen». Banens verdi var:

Strekningen Luleå—Gellivare	4 896 000	kr.
Materiell	537 000	»
Vest for Gellivare	350 000	»
Tilsammen	5 783 000	kr.

Englenderne påstod at ca. 30 000 000 kr. var blitt anvendt, og at således den svenske vurdering var alt for

[1] De citerte skrivelser fra legasjonen og generalkonsulatet finnes i avskrifter i det norske arbeidsdepartement.

[2] Aftonbladet 4 oktober 1901 (Bankchef Wallenbergs redegjørelse).

lav [1]. Men tallet 30 000 000 er sikkert meget overdrevet, og mange penger var gått blandt annet til betaling av renter. Det engelske kompani hadde i sin tid anslått banedelen Luleå—Gellivare til å skulle koste 4 236 177 kr., hvilket beløp Styrelsen for de svenske statsbaner hadde forhøiet til 7 300 000 kr. — Videre var banedelen Luleå—Gellivare slett ikke i den stand den burde være, flere millioner kroner måtte anvendes til ombygning og utbedring før den kunde åpnes for almindelig trafikk. — Regjeringen var imidlertid opmerksom på at englenderne utvilsomt hadde anvendt meget større beløp enn de 5 783 000 kr. banen var vurdert til og foreslog derfor at staten skulde by 6 750 000 kr. for banen, hvilket var omtrent 25 % av obligasjonskapitalen. Den kongelige proposisjon blev vedtatt av riksdagen mai 1890 [2].

Bankchef Wallenberg fikk så i opdrag ved lån å reise de nødvendige midler til kjøpet av banen. Om dette forteller han [3]: «För att anskaffa nödiga medel till likviden fick jag riksgäldskontorets uppdrag att i utlandet uppnegociera 7 000 000 kr. Sedan jag förgäfves underhandlat med det konsortium jag själf då tillhörde, Rothschilderna i Frankfurt och London, Bleichröder m. fl. och fått klar besked genom följande telegram från Rothschild i London: «I will not touch a swedish paper for the present», for jag till Paris och afslutade lånet med Credit Lyonnais.» I desember 1890 blev så kjøpet fullbyrdet. De 200 000 kr. som var blitt deponeret som sikkerhet blev tilbakebetalt av den svenske stat. Salgssummen for den svenske del av jernbanen blev fordelt av den engelske receiver mellem obligasjonseierne og andre fordringshavere. Selvfølgelig blev der ingenting til aksjonærene.

[1] William Spear i tidsskriftet «Iron» 1890.
[2] Riksdagsforhandlingene 1890.
[3] Aftonbladet 4 oktober 1901.

I Norge var som før nevnt omtrent 20 km. blitt planeret og ca. 2 000 000 kr. anvendt efter kompaniets egne regnskaper, mens en norsk kontrollerende ingeniør anslo verdien av det utførte arbeide til ca. 1 500 000 kr. I slutningen av 1891 tilbød den engelske «receiver» den norske stat arbeidene i Ofoten for 10 000 £[1]. Arbeidsministeren (statsråd Nysom) telegraferte til svar at ved videre behandling av kompaniets tilbud gikk han ut fra at garantisummen (100 000 kr.) var forbrutt[1]. Dette gikk kompaniet med på, foreløbig kontrakt blev opsatt, og proposisjon fremsatt for stortinget 1892. Kjøpesummen var 182 000 kr. 100 000 vilde utredes derved at de 100 000 kr. kompaniet hadde deponert hos den norske stat blev anvendt til innkjøp av banedelen. William Spear hadde tatt eksekusjon i brakker, huser og andre bygninger og alle slags løse eiendeler ved jernbaneanlegget i Norge, idet Pinn & Millett var i gjeld til ham. Nå mente Mr. Cooper at alt dette tilhørte kompaniet, og prosessene om eiendomsretten til de nevnte eiendeler var enda ikke avgjort. Deres verdi blev satt til 27 000 kr., og i den foreløbige kontrakt var det blitt bestemt, at dersom kompaniet vant prosessene, skulde det selge nevnte eiendele til den norske stat for 27 000 kr.; dersom William Spear vant, falt dette salg bort. Nå vant William Spear prosessene 1894 og 95, og den norske stat kjøpte da for 155 000 kr. den påbegynte banedel i Ofoten, den eksproprierte grunn, og de eiendeler William Spear ikke hadde tatt eksekusjon i. — En må være enig med den kongelige proposisjon i at dette var et billig kjøp. Proposisjonen blev også vedtatt av stortinget[2].

---

[1] Telegram i arbeidsdepartementet.

[2] Om dette, og kompaniets øvrige historie i Norge, henvises til en bok om byen Narviks historie, som antagelig utkommer i løpet av 1926.

Dette beløp blev også fordelt av den engelske receiver, og 22 april 1893 gav den dommer ved the Court of Chancery i London, som hadde hatt med kompaniets affærer å gjøre, ordre til at kompaniet skulde opløses. — Obligasjonseierne hadde fått tilbake litt av sine penger, men ikke på langt nær 25 %, aktieeierne hadde ingenting fått, firmaene Pinn & Millett og Wilkinson & Jarvis hadde gått fallitt og var blitt opløst.

Englenderne hadde på dette tidspunkt tapt alle rettigheter over de store nordsvenske malmleier. Rettighetene ved Gellivare hadde de tapt med konsesjonen; forresten var der prosesser gående om Gellivare malmfelter, idet oberstløitnant C. O. Bergman påstod at The New Gellivare Co. hadde mistet sine rettigheter på grunn av «ofullständigt försvarsarbete», og da hadde heller ikke The Swedish and Norwegian Railway Co. Ltd. nogen rettigheter. Dommen gikk The New Gellivare Company imot; der dannet sig et nytt kompani, A/S Gellivare Malmfält, hvis hovedmann var konsul Broms. Dette kompani begynte malmutførsel i stor stil fra Gellivare gruber på den bane som englenderne hadde bygget og den svenske stat overtatt [1].

Som før nevnt hadde Wilkinson & Jarvis kjøpt visse rettigheter ved Kirunavare for 50 000 £. Wilkinson & Jarvis representertes i Sverige av konsul Brehm-Olivecrona for disse rettigheters vedkommende, og de hadde pantsatt dem i England til Sheppards, Pelly & Company. Disse rettigheter kom også på svenske hender, visstnok i begynnelsen av 90-årene [2].

Den norske og den svenske stat satt med hver sin del av den ufullendte bane. Malmleiene var så rike, og major Schoughs jernbaneplan så godt grunnlagt at det

[1] Gunnar Ekerot, Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund.
[2] Riksdagsforhandlingene 1897 og 98; Helland, Nordlands amt.

bare var et tidsspørsmål når arbeidet vilde bli gjenoptatt. I 1896 blev der innsendt konsesjonsandragender på banens fullførelse av et konsortium som representerte eierne av malmleiene. Imidlertid var den svenske regjering opmerksom på banens store politiske og økonomiske betydning, og ønskeligheten av at banen blev statsbane. Istedenfor å innvilge konsesjonsandragendet fremsatte regjeringen proposisjon for riksdagen om bevilgning av 40 000 kr. til undersøkelse og planleggning av fullførelsen av banen som statsbane. Beløpet blev bevilget. Der blev så i 1897 og 1898 drevet forhandlinger mellem grubebolagene, den svenske og den norske stat, og resultatene var proposisjoner til riksdagen og stortinget (1898) om bevilgning av penger til å fullføre banen. Nasjonalforsamlingene bevilget pengene, og mellem 1898 og 1903 blev banen bygget ferdig[1].

15 juli 1903 fant banens høitidelige åpning sted under store festligheter.

ENGLISH SUMMARY.

The iron ore deposites of Northern Sweden — Kirunavare, Luossavare and Gellivare — are very extensive and valuable. They have been known for some centuries, but as they are situated far inland, the chief difficulty was how to bring the ore down to the sea. At first reindeers were used, but this of course did not work very well. Then an English company, which was founded in 1860, planned to canalize the river Luleå, and build a short railway from the mines to the river, but the plan failed. The Swedish major Robert Schough understood in the seventies that the best means of solving the difficulty of transport would be to build

[1] Aftonbladet 4 oktober 1901.

a railway from the Gulf of Bothnia past the ore deposites and to a port in Norway on the Atlantic Ocean. But at that time it was impossible for a private company to raise money enough in Sweden and Norway for building such a railway, and the Swedish and Norwegian states could not then spare the money for railway-building in these parts of the countries. Therefore Major Schough tried to interest English capital. William Spear, an Englishman then living at Brettesnes in the Lofoten Islands, put Major Schough in connection with a London firm of railway contractors, Wilkinson & Jarvis, and concessions were applied for in 1882. In Sweden Wilkinson & Jarvis would build the railway from the Norwegian frontier to Haparanda on the Finnish frontier, as they hoped eventually to extend the railway through parts of the Russian Empire. But the Swedish government was afraid that such a railway would be of great service to the Russians, if they wished to get access to the sea at the expense of Norway and Sweden, and the government refused to grant the concession. In the same year, however, a new concession was applied for, according to which the railway should reach the Gulf of Bothnia at Luleå, and thus connection with Finland was avoided. This concession was granted on December 8, 1882. The concession on the Norwegian part of the railway was granted on June 16, 1883. The concessionaires got the right to build and work the railway, which should be completed in 1891.

Wilkinson & Jarvis immediately formed a company, which was incorporated on July 14, 1883 under the name of The Northern of Europe Railway Co. Ltd. Shares to the amount of 600 000 £ were to be issued, and debentures to the amount of 1 500 000 £. However, people would not buy the shares and debentures of the Company. On March 1. 1884 the capital was increased to 3 000 000 £, probably because the Company understood that it would have to sell the shares and debentures very cheap. At the same time a contract was formed between the Company and Messrs. Pinn & Millett, also a firm of railway contractors, according to which Pinn & Millett undertook to build the railway for 2 850 000 £, which were to be paid, not in cash, but in the shares and debentures of the Company, which should be

sold by the Company for Pinn & Millett. Of the 3 000 000 £ 1 500 000 £ should be issued as debentures, 750 000 £ as preference shares, and 750 000 £ as ordinary shares. During the following years debentures to the amount of 1 541 514 £ were sold, but at about 70 %. 5 % interest on this capital was to be paid, and later on the debentures should be redeemed at par; the Company therefore got much less real value than it would have to answer for later on. — Of the shares not above 300 000 nominal value was sold, the rest of the shares were taken over by Wilkinson & Jarvis, who probably paid very little cash for them. Thus the financial basis of the Company was not very sound.

In 1885 the Company changed its name to The Swedish and Norwegian Railway Co. Ltd.

In 1887 Pinn & Millett had built the railway from Luleå to Gellivare though the work was not very well executed. The Englishmen meanwhile had got control of the Gellivare mines, and in 1888 much ore was exported (about 80 000 tons). It seemed as if the prospects of the Company brightened, as if the difficulties now were at an end. But shortly afterwards came the downfall of the Company.

The Swedish ministry that had granted the concession, had favoured free trade. But in the eighties the Russian and the American corn threatened to destroy Swedish agriculture, a strong protectionist party was formed, and in the Riksdag that met in 1888 there was a protectionist majority. The Swedes began to be afraid, with good reason, that the English company by means of the freights would control all the iron ore deposites, woods etc. near the railway; they also saw that the most valuable Swedish iron ore deposites were on the point of becoming the property of Englishmen. The watch-word of the Swedish protectionists was: Sweden for the Swedes. — An agitation for an export duty on iron ore was raised in November 1888. So dangerous was this to the Company that it offered the railway to the Swedish state wholly gratis about the year 1904, if the state would promise not to impose any export duty; but this offer was declined. — In January 1889 several motions (private members' bills) proposing export duties on iron ore were brought in.

These events were the immediate cause of the downfall

of the Company. No money was left, and no one would risk their money by supporting a company, whose very existence was threatened. The debentureholders, mostly Dutch, were afraid that the money set apart for interest on their debentures, would be seized by the Company to tide over the crisis, and keep the work going till spring, when iron ore would be exported and sold. On March 7. 1889 the debentureholders therefore took out a writ against The Swedish and Norwegian Railway Co. Ltd. On April 1. the Court of Chancery appointed Mr. Arthur Cooper receiver of the Company to protect the interests of the debentureholders.

Meanwhile the proposal for imposing an export duty on iron ore had been thrown out by the Swedish Riksdag, chiefly because the minister of state, Bildt, stated that Sweden could not at the time impose any duty on account of treaties with France and Spain, which were in force till 1892.

It was of no use to the Company that the proposal was thrown out. — Now Mr. Cooper controlled the affairs of the Company. The bondholders thought of completing and working the railway themselves, but they could not take over the concession without the consent of the Swedish government, and no such consent would be given now. Therefore they had to sell the railway, and there was practically no other buyer than the Swedish state, as no one could work a railway in Sweden without a concession. The Swedish state bought the Swedish part of the incompleted railway in 1891. In 1892 the Norwegian state bought the Norwegian part of the railway, and in 1893 the English company was wound up. The Englishmen had by this time also lost all the rights they had possessed over the iron ore deposites. — Between 1898 and 1903 the railway was completed by the Swedish and Norwegian states.

PENINGAR VEGNIR OG PENINGAR SVARTIR.

AV ASGAUT STEINNES.

I Pavelige Nuntiers Regnskabs- og Dagbøger ved P. A. Munch s. 12—14 er prenta eit dokument som inneheld rekneskap yver tiendi frå Noreg i åri etter 1274. Dokumentet hev ikkje datum, men synest vera frå året 1287. Av innleidingsordi ser ein at erkebispen i Nidaros hadde stade fyre innsamlingi av tiendi so lenge han levde, at han hadde vorte usamd med kongen sin og fare til utlandet og døytt der, og at tiendi so hadde vorte liggjande heilt til magister Huguitio hadde vorte utsend frå pavestolen med den uppgåva å taka imot pengane og samla inn det av tiendi som endå stod att. Den erkebispen som det her er tale um, Jon Raude, døydde i Sverike i desember 1282. Huguitio vart sett til tiendinnsamlar i Noreg, Sverike og Danmark 1. november 1285 og var i Noreg året etter. So snart han kunde, sende han »quod de pecunia collecta per dictum Archiepiscopum et collectores suos recepit», og det er desse pengane tiendrekneskapen gjer greida for. Dei må etter dei gjevne upplysningane vera innsamla fyre 1282.

I denne rekneskapen finst ein post som både C. I. Schive (Norges Mynter i Middelalderen s. 72, note 4) og Macody Lund (Norges økonomiske System s. 104 ff.) hev halde for å vera urett. Macody Lund hev jamvel meint å kunna prova at eit tal i denne posten skal lesast på ein annan måte, og av denne konjekturen hev han drege slutningar som han sidan nyttar ut.

Ei ny gjenomgåing av rekneskapen hev synt at dei nemnde forfattarane hev bygt meiningi si på ei mislesing. Schive hev nytta ei avskrift som ikkje hev vore heilt pålitande. Macody Lund hev derimot havt Munchs utgåva å halda seg til og skulde soleis ha kunna finna det rette.

Til å skyna mistaket er det naudsynleg å sjå både på den posten det gjeld og på den som gjeng fyreåt i rekneskapen. Dei tvo postane lyder so:

Item — iiij^{m} iiij^{c} marchas monete subtilis dicti Regni Norwegie ad pondus predictum Regni Norwegie de qua moneta facto assagio per aurifices et mercatores camere sicut subtilius potuit fieri, tenet de argento ad bonitatem Veneti pro quarta parte et vnum tarenum de argento plus pro qualibet libra ad pondus. Qua moneta reducta ad purum argentum Venetorum valet — vij^{c} xvij. libras .viij. vncias, et .viiij. tarenos argenti ad pondus Romanum.

Item — v^{m} marchas veteris grosse monete eiusdem Regni ad numerum — viij. solidis pro marcha qualibet computatis. Verum de eadem moneta marcha ad pondus Romanum requirit et recipit — xiij. solidos et .iij. denarios. De qua moneta facto assagio subtiliter secundum quod potest subtiliter fieri per aurifices et mercatores camere inuenitur quod dicta moneta grossa tenet de argento de bonitate Veneti pro quinta parte et plus .j. tarinum argenti pro qualibet libra ad pondus. Qua quidem moneta reducta ad purum argentum Venetorum valet — iiij^{c} viij. libras .j. vnciam, viij. tarenos, et vij. grana argenti ad pondus Romanum.

Både Schive og Macody Lund les i den siste posten «pro *quarta* parte» der det stend «pro *quinta* parte», og reknar difor med same sylvinnhald etter vekti i «moneta subtilis» og i «vetus grossa moneta». Dertil hev Schive set heilt burt frå og Macody Lund ikkje skyna dei serskilde upplysningar um vetus grossa moneta som den same posten inneheld. Det hev difor vore rådlaust for dei å

finna ut korleis det heng i hop at 4400 merker av det eine slag pengar hev vorte til meir enn 700 romerske pund sylv de bonitate Venetorum og 5000 merker av det andre slaget til berre godt og vel 400.

Det romerske pundet var bytt i 12 unciae = 288 tareni = 6912 grana. Kallar ein vekti p, skulde etter uppgåvone i rekneskapen moneta subtilis innehalda $\frac{p}{4} + \frac{p}{288}$ og vetus grossa moneta $\frac{p}{5} + \frac{p}{288}$ sylv de bonitate Venetorum.

Rekneskapen upplyser og at «marca ad pondus Norwegie sit minor quam marca ad pondus Romanum quarta parte vncie et .iiij. granis pro qualibet marca», og i hovudsummen er romerske pund umrekna til romerske merker etter samhøvet 1 pund = $1^{1}/_{2}$ mork. Den romerske morki var soleis 4608 grana og den norske morki 4608 ÷ $\left(\frac{576}{4} + 4\right)$ = 4460 grana.

Ser ein no på den fyrste posten, finn ein at dei 4400 merker moneta subtilis rett rekna skulde innehalda $\frac{4460 \text{ grana} \times 4400}{4} + \frac{4460 \text{ grana} \times 4400}{288} = 4\,974\,139$ grana = 719 librae 7 unciae 15 tareni 19 grana sylv de bonitate Venetorum. Det er på lag 0,27 % meir enn dei same 4400 merker er sette til i rekneskapen. Ein tilsvarande mismun finst av og til i liknande utrekningar frå den tid.

I denne posten stend det med reine ord at pengane er *vegne*. Um dei 5000 merker grossa moneta i den andre posten er det sagt likeso tydeleg at dei er *talde*, og at det er rekna 8 solidi på kvar mork. Med «solidi» er her som i ymse andre dokument på latin meint ertogar. Ordi «*de eadem moneta* marcha ad pondus Romanum requirit» etc. er avgjort i vegen for å taka ordet i tydingi

engelske shillings, slik som Macody Lund hev gjort. Dei 5000 merker vert då det same som 40 000 talde ertogar eller 400 000 talde peningar, og sidan det i rekneskapen er sagt at det gjekk 13 ertogar og 3 peningar på kvar mork romersk vekt, finn ein at dei 400 000 peningar hev vege $\frac{4\,608 \text{ grana} \times 400\,000}{133} = 13\,858\,647$ grana og hev innehalde $\frac{13\,858\,647 \text{ grana}}{5} + \frac{13\,858\,647 \text{ grana}}{288} =$ 2 819 850 grana = 407 librae 11 unciae 13 tareni 18 grana sylv de bonitate Venetorum. Heller ikkje desse tali fell heilt saman med dei ein finn i rekneskapen. Mismunen er her likevel berre 0,036 %, mykje mindre enn den som vart funnen ovanfor. Heile tiendrekneskapen inneheld 4 umrekningar til romersk vekt, og ei umattrekning syner berre ein stad ein mismun som er mindre enn 0,036 %. Dermed kann ein slå fast at posten um dei 5000 merker grossa moneta er so rett som ein kann venta å finna han i dette dokumentet.

Macody Lund meinte at talet 5000 var ei misskriving og skulde lesast 2500. Og når ein reknar med sylvinnhaldet $\frac{p}{4} + \frac{p}{288}$, finn ein rett nok at 2500 merker mynt etter norsk vekt må verta til $\frac{4460 \text{ grana} \times 2500}{4} + \frac{4460 \text{ grana} \times 2500}{288} = 2\,826\,215$ grana = 408 librae 10 unciae 14 tareni 23 grana sylv de bonitate Venetorum etter romersk vekt, ein sum som berre er 0,19 % større enn den som stend i rekneskapen. Men då fær ein ikkje nokor meining i vendingane «viij. solidis pro marcha qualibet computatis» og «de eadem moneta marcha ad pondus Romanum requirit et recipit xiij. solidos et .iij. denarios».

Endå det soleis syner seg at konjekturen til Macody Lund ikkje er rett, so er han likevel forvitneleg. For når 2500 merker norsk mynt med same sylvinnhald som moneta subtilis hev innehalde so å segja plent like mykje sylv som 40 000 talde ertogar grossa moneta, so hev ei vegi mork eller 24 vegne ertogar av det eine pengeslaget havt same sylvinnhald og dermed same pengeverd som 16 talde ertogar av det andre slaget. Med andre ord kann det segjast so: *15 vegne peningar moneta subtilis hev havt same pengeverd som 10 talde peningar grossa moneta.*

Men når 16 talde ertogar grossa moneta var jamgode med ei vegi mork moneta subtilis, lyt ein spyrja korleis 8 ertogar av dei same pengane kunde verta rekna for ei heil mork *ad numerum*. Svaret kann berre verta at det må ha gjenge 2 talde merker eller 480 talde peningar på kvar vegi mork moneta subtilis.

Kor mange talde peningar det hev gjenge på kvar vegi mork grossa moneta, er lett å rekna ut. Det er uppgjeve at 133 peningar vog ei romersk mork eller 4608 grana. På ei norsk mork hev det då gjenge $4460 : \frac{4608}{133} = 128{,}7$ peningar. Dette må tyda at det vart slege 128 peningar av kvar vektmork myntmetall eller 16 peningar av kvar øyre. Eit greidare tal for myntmeisteren kann vel ikkje tenkjast. Talet 128,7 i staden for 128 er ikkje anna enn ein må venta når ein veit at pengane var gamle og difor sjolvsagt noko slitne. Det kann og henda at det norske mork-loddet som magister Huguitio hadde sendt til Rom og som vog 4460 grana, hev vore i tyngste laget.

Med umsyn på myntmetallet finn ein av uppgåvone i tiendrekneskapen at moneta subtilis inneheldt 25,347 % og grossa moneta 20,347 % sylv de bonitate Venetorum. At dette sylvet og vert kalla «*purum* argentum Venetorum», er ikkje noko prov på at det var heilt skirt. Det er ven-

dingane «ad bonitatem» og «de bonitate» nok til å syna. Med «Veneti» må vera meint venetianske grossi. Etter Papadopoli: Le monete di Venezia I s. 84 f. inneheldt desse pengane $\frac{139}{144}$ (på lag 96,5 %) skirt sylv. Reknar ein med denne skirleiken, vert prosenten av skirt sylv i moneta subtilis 24,467 og i grossa moneta 19,640. Det kann knapt vera tvil um at dette skal tyda 25 % og 20 %. Av eit brev frå 1340 (DN VIII 128) lærer ein at det hev vore skikk å rekna med eit greidt og einfelt samhøve millom bruttovekti av myntmetallet og nettovekti av sylvinnhaldet, med di det heiter «at þar sem aðer var. fiorda hwær mork tasbrend j. være nu æi mæira. en fimta hwær». Rett nok er det her rekna med «tasbrent» eller heilt skirt sylv, og då skulde prosent-tali 24,467 og 19,640 vera i lågaste laget. Men i praksis hev truleg det tasbrende sylvet aldri vore heilt skirt, og ein skilnad som den millom 24,467 % og 25 % var i røyndi so liten at han ikkje var merkande.

Den siste posten i tiendrekneskapen nemner «v^c^ marcas *veteris* subtilis monete predicte». Umrekningi til venetiansk sylv syner at dette er same slag pengar som ovanfor er kalla «moneta subtilis». Tillegget «predicte» er og eit prov på det. Ein ser soleis at både moneta subtilis og grossa moneta i 1287 er kalla *gamle* pengar. Men ein finn ikkje noko i rekneskapen um nyare pengar, og det er difor rimeleg at det ikkje hev funnest andre norske pengeslag i åri millom 1274 og 1282 då tiendi vart innsamla.

I kong Eirik Magnussons rettarbot frå 1282 um handel og takstar i Bjorgvin (NGL III s. 12—16) finn ein fleire upplysningar um myntsystemet i Noreg på den tid. Ei av fyresegnene lyder so: «bolle mungatz skal gialda fimtan penningha veghna. æða .x. svarta mæðan

þeir ganga». Det hev vore skrive ikkje so lite um desse «svarte» pengane. Schive meinte at dei var identiske med vetus grossa moneta, og dei upplysningar ein hev, talar for at dette er rett. For det fyrste svarar *15 peningar vegnir = 10 peningar svartir* nøgje til det samhøvet som fyrr er funne millom vegne peningar av moneta subtilis og talde peningar av grossa moneta, og dinæst synest det høva godt at pengar med berre 20 % sylvinnhald vert kalla *svarte.* Men både Schive og andre hev lært at det skulde gå 160 svarte peningar på kvar vegi mork. Skal ein halda «vetus grossa moneta» og «svarte peningar» for å vera tvo namn på ein og same ting, so må denne læra uppgjevast.

Ein annan stad i den same rettarboti heiter det: «Gyllsmiðir skolu taka fyrir hueria slett smiða mork er þeir gera *halfa mork veghna.*» Det handskriftet som denne rettarboti er avprenta etter i lovutgåva, inneheld og ei rettarbot frå 1314 som gjeld dei same gullsmedane. Der er det påbode at «þar sem þeir toku aðr *mork forna* fyrir þatt smiði er stoð mork af slettv smiði, þar skolu þeir nv taka heðan af .vi. aura fyrir mork smiðaða» (NGL III s. 108). Den siste rettarboti synest peika beint attende til den fyrste. Ordi «mork forn» må difor vera bruka um morki i 1282 og kann ikkje utan vidare takast i same tyding som «forngild mork», ei nemning som er yngre enn 1314. I lovutgåva er rettarboti frå 1314 avprenta etter eit einaste handskrift. Ein kunde då tenkja seg at ordet «halfa» lett kunde vera utegløymt framfyre «mork forna» i dette eine handskriftet. Men skal ein freista ein konjektur, lyt ein ha gode grunnar til å vraka den lesemåten ein hev. Held ein seg til den gjevne teksti, er det uråd å tolka henne på annan måte enn at *det må ha gjenge 2 forne merker på kvar vegi mork*, og «forn mork» kann då ikkje vera noko anna enn «mork talin».

Macody Lund hermer desse fyresegnene i verket sitt (s. 110) og tolkar dei på sin måte. Men tolkingi hans styd seg til den mistydde tiendrekneskapen og vert difor utan grunnlag. Dessutan lyt det vekkja tvil at han let «mork vegin» og «peningar vegnir» tyda tvo slag pengar i eitt og same dokument. Rettarboti frå 1282 nemner vegi mork 1 stad, vegne øyrar 2 stader, vegen ertog 1 stad og vegne peningar ikkje mindre enn 14 stader. Det kann ikkje vera tvil um at det alle desse stadene er tale um eitt og same slag pengar, og det ser helst ut til at same slag pengar er meint og når det ikkje er sagt beint fram at dei er vegne. Berre 2 stader kann ein vera viss på at det *ikkje* er meint vegne pengar. Den eine staden er der det er tale um dei svarte pengane. Den andre staden er ein «penningh talin» nemnd.

Ei onnor fyresegn i denne rettarboti lyder so: «þa er sua skipat att *.iiij. merkr geldr dekur huða.* þa skolu nautskins hosur hinar bestu gialda .ij. aura.» Codex C 21 i Stockholms kgl. bibl. hev «.iij. merkr», men inneheld sume takstar som synest vera tilmåta etter ein nyare pengekurs (t. d. 12 vegne peningar = 10 svarte), og er vel mindre pålitande enn hovudhandskriftet. Frå tidi ikring år 1300 hev ein ymse uppgåvor um at ein deker huder i Gulatingslag då vart rekna for ei mork brend. Ein hev all grunn til å tru at hudprisen var den same 20 år tidlegare. Når so prisen i 1282 var 4 vegne merker for ein deker huder, *so må det ha gjenge 4 vegne merker på ei mork brend.* Sylvinnhaldet i dei vegne pengane hev med andre ord vore eller hev i minsto vore rekna for å vera 25 %.

Ein finn soleis på alle hovudpunkt fullt samsvar millom «moneta subtilis» i tiendrekneskapen og dei vegne pengane i rettarboti frå 1282. Dermed kann ein slå fast at det må vera same slag pengar, og då kann det heller

ikkje lenger vera tvil um at dei svarte pengane i 1282 må vera det same som «vetus grossa moneta».

Etter det som her er halde fram, hev pengane i Noreg i åri millom 1274 og 1282 vore av tvo slag:

1. *Svarte pengar* (grossa moneta) med 20 % sylvinnhald, 128 talde peningar på kvar vektmork myntmetall. Ei tald mork på 240 svarte peningar inneheldt $\frac{240}{5 \times 128}$ mork $= \frac{3}{8}$ mork $=$ *3 øyrar* skirt (brent) sylv.

2. *Små pengar* (moneta subtilis) med 25 % sylvinnhald, 480 talde peningar på kvar vektmork myntmetall. Ei tald mork på 240 små peningar inneheldt $\frac{240}{4 \times 480}$ mork $= \frac{1}{8}$ mork $=$ *1 øyre* skirt sylv. Det synest ha vore vanleg skikk og bruk å vega dei små pengane, og 4 vegne merker vart då rekna jamgode med 1 mork brend.

I dette pengesystemet kunde 3 små peningar gå for 1 svart, og 8 talde ertogar svarte peningar hadde same verd som 1 tald eller ½ vegi mork små peningar eller 1 øyre brent sylv.

Det er fyrr peika på at både moneta subtilis og grossa moneta i 1287 vert kalla *gamle* pengar. Tillegget «mæðan þeir ganga» um dei svarte pengane i rettarboti frå 1282 syner dertil at det alt då hev vore tanken å lata i minsto det eine pengeslaget gå ut or kurs. Likevel ser det ut til at dei svarte pengane hev halde seg endå nokre år. Eit brev frå 1295 (DN XII 19) nemner ein kjøpesum på «xxx marka gangs sylfuirs er þa gengo firir vj merkir brendar». Her er 1 mork brend sett lik 5 merker gangssylv. Samhovet er som millom brent sylv og *vegne* svarte pengar. Men dette vitnemålet um svarte pengar etter 1280-åri stend heilt åleine, og noko tilsvarande vitnemål

um dei små pengane med 25 % sylvinnhald er ikkje kjent. Alt i 1285 ser ein at det er rekna *3* merker norsk sylv på 1 mork brend (skilsdom millom Noreg og dei tyske sjøbyane 31. oktober 1285), og dette samhøvet finn ein stødt sidan. Kring år 1300 vert desse nye pengane kalla *kvite* pengar (t. d. DN XII 24, 28, 31, 35, II 72), ei nemning som det hev falle naturleg å bruka um pengar med større sylvinnhald enn dei gamle *svarte* pengane. Seinare vart pengane ringare, og i staden for å rekna med gangspengar vart det skikk å rekna med *forne* — frå 1320-åri *forngilde* — pengar. På 1 mork brend vart det då alltid rekna 3 forngilde merker.

Som kjent er, var det i den tid likso vanleg å betala med varor som med pengar, og det laut difor vera ein greid samanheng millom pengesystemet og vareprisane. Ei av dei viktigaste betalingsvaror på Vestlandet var smør. I den luten av landet som sokna til Bjørgvin, vart det i året 1300 og seinare alltid rekna 9 laupar smør for 1 mork brend. Ein finn denne prisen t. d. i DN XII 25 (1300), 28 (1301) og II 67 (1303). Eldre prisnoteringar på smør er ikkje kjende. I den same luten av landet vart 1 forngild mork alltid rekna jamgod med 3 laupar smør.

Det hev vore ymse meiningar um kva tid denne 3-kloyvingi og 9-kloyvingi av den brende morki skriv seg frå. So framt ein i det heile kann lita på uppgåvone i tiendrekneskapen og rettarboti frå 1282, må det vera råd å få eit avgjerande svar på dette spursmålet.

Til 1 mork brend svara 640 svarte peningar. *Dette talet kann ikkje kloyvast i 3.*

Like eins svara 1920 talde små peningar til 1 mork brend. Dette talet kan kloyvast i 3, men *ikkje i 9.*

I eit sovore pengesystem kann det ikkje vera tale um å søkja upphavet til den forngilde morki med si

tridobling uppetter og trikløyving nedetter. Trikløyvingi må ha kome inn med det pengesystemet som ein fyrste gong høyrer um i 1285. Sidan ein ikkje finn noko um dette nye pengesystemet i rettarboti frå 1282, kann ein tolleg trygt gå ut frå at det må vera innført millom åri 1282 og 1285.

ENGLISH SUMMARY.

By way of introduction the author shows that an item in the papal accounts of tithes collected in Norway between 1274 and 1282 (Pavelige Nuntiers Regnskabs- og Dagbøger p. 12—14) have been misinterpreted by C. I. Schive (Norges Mynter i Middelalderen p. 72, note 4) and Macody Lund (Norges økonomiske system p. 104 ff.). These authors have read «pro quarta parte» for «pro quinta parte», and for this reason they have not been able to make the figures agree. It is shown that not only are the accounts correct, but they also give a distinct idea of the Norwegian monetary system during these years. The coins were of two kinds: 1) «grossa moneta» containing one fifth of silver, 128 counted coins going to one weighed «mark» of currency metal, and 2) «moneta subtilis» containing one fourth of silver and 480 counted coins (i. e. 2 counted «marks») going to each weighed half pound of metal. The correspondence between these coins and pure («burnt») silver was as follows: 1 counted «mark» grossa moneta = 3 counted «marks» moneta subtilis = $1^1/_2$ weighed «mark» moneta subtilis = 3 *aurar* ($^3/_8$ mark) burnt silver. The author compares this monetary system with the one of which evidence is found in a royal decree from 1282 (Norges Gamle Love III p. 12—16), where 10 «black coins» are counted as equivalent to 15 «weighed coins». He identifies the black coins with grossa moneta and the weighed coins with moneta subtilis, and terminates by the conclusion that the subsequent computation, by which 1 mark burnt = 3 marks «forngildar» (i. e. old value), can not have its origin in this monetary system. It must be derived from a new system, the first evidence of which is found in 1285.

GØTALANDS POLITISKE STILLING FRA 950 TIL 1050.

AV BARÐI GUÐMUNDSSON.

I.

Efter den herskende opfatning blandt historieskriverne har Svea- og Gøtaland — landet norden skogs og landet sønnen skogs, som man gjerne pleide å kalle disse to hovedlandsdeler i Sverige — alt fra den tidlige middelalder været det svenske kongerikes kjerne[1]. Fremragende videnskapsmenn som Emil[2] og Hans[3] Hildebrand og Oscar Montelius[4] har ment at man med sikkerhet kan gå ut fra at disse to svenske landsdeler har dannet en politisk enhet under Uppsalakongens herredømme allerede før det 9. århundres begynnelse. En nærmere tidsbestemmelse for det svenske kongerikes grunnleggelse har Knut Stjerna søkt å gi i sin avhandling: «Svear och Götar under folkvandringstiden»[5]. Han kom til det resultat at den politiske forbindelse mellem Sveriges gamle hovedstammer sveer og gøter er kommet istand omkring år 500 eller i

---

[1] Birger Nerman, Det svenska rikets uppkomst (Nordiska arkeologmötet i Stockholm 1922, Stockh. 1923) s. 112.

[2] Svenska statsförfattningens historiska utveckling (Stockh. 1896) s. 31—32.

[3] Sveriges historia intill tjugonde seklet (Stockh. 1905) II, s. 14, 58.

[4] Vår forntid (Stockh. 1919) s. 266, 267.

[5] Svenska fornminnesföreningens tidskrift (Stockh. 1905) XII s. 339—360.

begynnelsen av det 6. århundre, idet sveekongen da skal ha underskastet sig goternes land[1].

Mot denne opfatning har nylig den svenske historieforsker Curt Weibull tatt til orde i en utførlig avhandling: «Om det svenska och det danska rikets uppkomst». Han fremhever at det først i Óláfr Eiríkssons regjeringstid lar sig påvise at sveer og goter har stått under samme konge. «Vid tiden omkring år 1000 har svearnas konung också blivit göternas», sier han[2]. Denne opfatning støtter Weibull blandt annet med følgende resonnement: «I den norsk-isländska skaldediktningen ha alltsedan Harald hårfagers dagar norska härskares bragder under strider i österled besjungits. Samtliga dessa strider ha, i den mån de gällt Sverige, under tiden fram i slutet av 900-talet utkämpats endast med götarna — Anskarslegenden och Wulfstan tala endast om svearna och deras rike. De norsk-isländska skalder, som skildra sin samtids händelser, nämna under tiden fram i 900-talets slut aldrig svearna. De nämna endast götarna och Götaland. I Sverige har att döma av dessa underrättelser funnits ett svearnas rike, vid Sveriges ostkust och ett land, Götaland med vars folk, götarna, norska härskare legat i strid alltsedan Harald hårfagers dager»[3].

Denne kjennsgjerning peker utvetydig i den retning at det ikke har været nogensomhelst politisk forbindelse mellem Gotaland og det svenske kongedømme i de decennier om og efter midten av det 10. århundre da skalde-

---

[1] Til samme resultat er också Otto von Friesen kommet: «Eröfringen torde vara att døma av Beowulf och arkeologiska förhållande fullförd omkr. 525». Studentföreningen Verdandis Småskrifter No. 200 (Stockh. 1915) s. 21.

[2] Om det svenska och det danska rikets uppkomst. Historisk tidskrift för Skåneland VII s. 358, 360.

[3] Hist. tidskr. för Skåneland VII s. 351—352.

kvadene blev til som beretter om kampene mellem nordmenn og gøter. Dersom dette var tilfelle, vilde det rentut bli uforklarlig at ingen kilder, hverken yngre eller eldre, hverken i prosa eller poesi beretter om at de svenske konger har gjort det aller ringeste til Gøtalands forsvar mot norske herjingstog. Men at alvorlige feider er utkjempet mellem nordmennene og gøterne i disse tider er hevet over enhver tvil da de bevidnes av samtidige hjemmelsmenn, nemlig skaldene.

Det er nu ganske visst så at blandt videnskapsmennene har meningene om skaldedigtenes verdi som historiske kilder været meget delte. Det er endog fra videnskapelige hold blitt fremholdt «at en Historieforsker, som vil benytte Sagaernes Vers som egentligt Bevis og Grundlag for den historiske Fortælling, i Virkeligheden spilder sin Tid»[1]. Bortsett fra denne strenge dom over skaldekvadene som historiske kilder, kan en neppe tvile på at deres beretninger om de norske herskeres herjingstog til Gøtaland er ekte nok. Deres ekthet bekreftes best derav at de i historien står så å si isolerte. De er ikke noget bindeledd i de gamle sagaskriveres konstruksjoner eller resonnementer, nettop derfor kan der her ikke være tale om senere opdiktning. En sådan savner grunnlag, den hadde været meningsløs.

Kort sagt, skaldenes beretninger om de norsk-gotiske stridigheter har stått i samme lys for middelalderens historieskrivere som for den senere forskning. Man antok det som historisk kjennsgjerning at Norges herskere i det 10. århundre gjentagne ganger hadde fort krig med gøterne, men grunnene til disse stridigheter var da som siden ukjente. Man anså gøterne for de svenske kongers undersåtter,

[1] Johannes Steenstrup, Normannerne (Kbh. 1882) III s. 449—450.

men der forelå ingen beretninger om ufred mellem dem og de norske herskere i disse tider.

Grunnen til kildernes taushet på dette punkt forklares gjennem Curt Weibulls teori om det svenske kongerikes sene grunnleggelse, — det er ikke mer noget besynderlig ved at Uppsalakongene og sveerne står utenfor de omtalte stridigheter mellem gøter og nordmenn i det 10. århundre. Men da opstår uvilkårlig det spørsmål: Hvilken var Gotalands politiske stilling i disse tider? Weibull lar dette spørsmål stå åpent, han sier at man ikke med sikkerhet kan slutte noget om det ut fra de norsk-islandske skaldedikt, men det later til at han snarest helder til den mening at landet har været uavhengig[1].

Det er adskillige ting som taler mot Gøtalands uavhengighet i disse tider. Det mest ieinefallende er kildeskriftenes tallrike beretninger om Gøtaland som jarledømme og om gøtiske jarler. Det er nu en velkjent sak at Nordens gamle jarler neppe kan betraktes som uavhengige herskere, men som kongelige embedsmenn[2]. Ganske visst kan man regne med at enkelte jarler har gjort sig uavhengige uten å ta kongenavn — slik som sannsynligst er tilfelle med den norske jarl Hákon Sigurðarson i de siste 9 år (986—995) av hans regjeringstid[3]. Men at det samme land har stått under uavhengige jarlers styre gjennem flere generasjoner er vanskelig å tenke sig.

[1] Om det svenska och det danska rikets uppkomst. Hist. tidskr. for Skåneland VII s. 352. C. Weibull, Sverige och dess nordiska grannmakter under den tidigare medeltiden (Lund 1921) s. 33—35.

[2] H. Hildebrand, Svenska folket under hednatiden (Stockh. 1872) s. 228. H. Schück, Studier i Ynglingatal (Uppsalauniversitetets årsskrift 1910) s. 158. Lexicon poeticum. utg. Finnur Jónsson (Kbh. 1913—16) s. 336.

[3] Ludv. Wimmer, De danske Runemindesmærker (Kbh. 1895) I s. 29.

Det avgjørende for spørsmålets løsning forekommer mig dog å være at de stridigheter mellem nordmenn og gøter som skaldekvadene og de senere kilder beretter om, åbenbart står i nøie forbindelse med ufred mellem de norske og danske landstyrere, og at gøterne har stått som de sistnevntes kampfeller. Dette sier riktignok de gamle sagaskrivere ingensteds uttrykkelig, men det er i høieste grad forståelig da de opfattet gøterne som Uppsalakongens, ikke som Danekongens undersåtter, og ingen beretninger forelå om at de to kongeriker i fellesskap hadde ført krig mot nordmennene.

Det eldste av de gamle hirdskaldes kvad som beretter om ufred mellem daner-gøter og nordmenn er Guttormr sindris Hákonardrápa[1] diktet i midten av det 10. århundre[2]. Man ser av diktets bruddstykker som ennu er bevart, at kong Hákon Haraldsson den gode har herjet på Danekongens land Jylland, Sjælland og Skåne. Hærtogets hovedbedrifter regner Guttormr sindri op. Kong Hákon skal ha slått jyderne i en kamp (vers 1), og i et berømmelig sjøslag ryddet han med 2 skibe 11 danske (vers 2), underkastet sig Sjælland (vers 3), og gjorde gøterne skattskyldige (vers 4). Guttormr beretter ennvidere om kong Hákons strid med sine brorsønner Eiríkssønnerne (vers 7). Av andre skaldekvad får vi vite at det var med dansk hær de kjempet mot norske kongen og at de først kom til makten efter dennes død (959)[3]. Ut fra samtidige

[1] Den norsk-islandske Skaldedigtning, utg. Finnur Jónsson (Kbh. 1912) A I s. 61. B I s. 55.

[2] Finnur Jónsson, Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie (Kbh. 1920) I s. 443. E. Mogk i Grundriss der germanischen Philologie, herausg. von Hermann Paul (Strassburg 1893) II s. 98.

[3] Den tidsregning som her benyttes og ikke før har været anvendt av historieforskerne, skriver sig fra egne undersøkelser som jeg håper å kunne publicere i nærmeste fremtid.

kilder lar det sig således konstatere at Hákon den gode i sine siste regjeringsår (fra 950) har ført krig mot dansker og gøter.

De senere kilder som beretter om kong Hákons herjingstog til Gøtaland lar dette foregå samme år som han angrep Danmark. Snorri Sturluson[1] sier at kongen tok vinterophold i Viken høsten efter sitt tog til Gøtaland og Danmark for å være forberedt på eventuelle angrep av gøter og daner. Samme opfatning møter man også i Ágrip[2] og Egils saga[3], men mens Snorri Sturluson hovedsakelig støtter sin skildring på den omtalte Hákonardrápa av Guttormr sindri, bygger begge disse sagaer på andre kilder, i det minste har Egilssagaens forfatter hentet sin viten fra andre skaldekvad om Hákon den gode som nu forlengst er tapte.

Det næste vidnesbyrd om ufred mellem Norges herskere og goterne er å finne i Glúmr Geirasons Gráfeldardrápa[4], som er diktet umiddelbart efter kong Haraldr Eiríkssons død år 974. Skalden sier at kong Haraldr Eiríksson rødfarvet sverdet i goternes blod, der traff man landets beskytter i kamp (vers 4). Fagrskinna beretter også at kong Haraldr har hatt strid med gøterne. I den opregning av kongens herjingstog som finns der og åpenbart er hentet fra et eller annet gammelt skaldekvad, heter det at kong Haraldr drog med sin hær øst til Gotaland og gjorde der megen ufred[5].

---

[1] Heimskringla, utg. Finnur Jónsson (Kbh. 1893—1900) s. 175—178.

[2] Ágrip af Noregs konunga sögum, utg. Verner Dahlerup (Kbh. 1880) s. 10.

[3] Egils saga Skallagrimssonar, utg. Finnur Jónsson, i Altnordische Saga-Bibliothek (Halle 1894) s. 251.

[4] Skaldedigtningen A I s. 75. B I s. 66.

[5] Fagrskinna, utg. Finnur Jónsson (Kbh. 1902—03) s. 56.

Dette herjingstog skal ifølge P. A. Munch[1] ha funnet sted umiddelbart efter at kong Haraldr Eiríksson og hans brødre hadde underkastet sig Viken, og derfor taler også all sannsynlighet. Først ved Vikens erobring fikk kong Haraldr gøterne til naboer, og i hans senere regjeringsår synes Konungahella å ha været hans hovedopholdssted[2]. At kongen velger sitt opholdssted i landets ytterste hjørne — syd ved Vestergøtlands grense — lar sig neppe forklare på annen måte enn at det er av hensyn til forsvaret av den nyerhvervede landsdel Viken. Største faren har dog sikkert nok ikke truet fra gøternes side men fra danskernes eftersom Danekongen anså landet som hørende til sitt rike[3]. Herigjennem forklares også det fiendtlige forhold mellem Eiríkssønnerne og kong Haraldr Gormsson, som fikk sin tragiske slutt med kong Haraldr Eiríkssons svikefulle drap på Limafjordens strandbredd våren 974 og hans brødres fordrivelse fra Norge samme sommer, mens Danekongen indsatte som sin jarl over landet deres dødsfiende Hákon Sigurðarson. — Som Hákon den gode hadde hans efterfølger Haraldr krig med gøter og daner i sine siste regjeringsår. Det får antas som visst.

Det tredje i rekken av skaldenes vidnesbyrd om norske angrep på Gøtaland er Einar Helgasons tydelige utsagn i Vellekla[4], hans store dikt om jarlen Hákon Sigurðarsons bedrifter, antagelig diktet i året 987. Her heter det at jarlen «vilde tilintetgjøre gøternes liv (vers 30). Jarlen

---

[1] Det norske Folks Historie (Kr.a 1853) I, 2 s. 30.

[2] Det norske Folks Historie I, 2 s. 33. A. Bugge, Norges Historie (Kr.a 1910) I, 2 s. 202.

[3] A. D. Jørgensen, Den nordiske Kirkes Grundlæggelse og første Udvikling (Kbh. 1874—76) s. 253. A. Bugge, Norges Historie I, 2 s. 204, 206.

[4] Skaldedigtningen. A I s. 122. B I s. 117. A. O. Freudenthal, Einar Skálaglams Vellekla (Helsingfors 1865) s. 83, 89.

holdt kamper hvor ingen mann før var kommet for å herje, ingen har ført gullprydede skjold lengere bort fra havet; fyrsten trengte til fots gjennem hele Götaland» (vers 31). Alle de kildeskrifter som beretter om dette berømmelige herjingstog tvers over Gøtaland, lar det finne sted umiddelbart efter kampen ved Danevirke[1]. Man kan da trygt sette det til 975 da det er visst at keiser Otto II's hærtog til Danmark fant sted i slutten av det foregående år[2]. Ifolge yngre som eldre historieskrivning er Gøtalandstogets forhistorie i korte drag følgende[3]:

Høsten 974 angriper keiser Otto II Danmark. Kong Haraldr Gormsson sender sin jarl Hákon Sigurðarson bud om å møte med sin norske hær til landets forsvar. Hákon jarl gir møte og kjemper med sine nordmenn side om side med danskene mot keiser Ottos hær til fred blev sluttet, hvilket fant sted allerede den samme vinter. Efter fredslutningen tvinger så Danekongen Hákon jarl til å la sig døpe og gir ham det opdrag å innføre kristendommen i Norge. I dette øiemed sender kongen med Hákon jarl lærde folk og prester som skal ledsage ham hjem og ta sig av nordmennenes omvendelse til kristendommen. All

---

[1] Heimskringla I, s. 302—303. Fagrskinna s. 75—76. Jómsvíkinga saga, utg. Carl af Petersens (Kbh. 1882) s. 33. Oddr Snorrason, Saga Ólafs konungs Tryggvasonar, utg. P. Groth (Kr.a 1895) s. 27.

[2] Leopold v. Ranke, Jahrbücher des deutschen Reichs (Berlin 1840) II s. 17—18. Wilhelm Biereye, Beiträge zur Geschichte Nordalbingiens im 10. Jahrhundert (Berlin 1909) s. 101. A. M. v. Liliencron, Beziehung des deutschen Reiches zu Dänemark im 10. Jahrhundert, Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte (Leipzig 1914) 44, s. 30.

[3] Munch, Det norske Folks Historie I, 2, s. 92. Freudenthal, Einar Skálaglams Vellekla, s. 84—85. J. Steenstrup, Danmarks Riges Historie I, s. 339. H. Hildebrand, Sveriges historia II, s. 69. A. Bugge, Norges Historie I, 2, s. 210.

denne tvang inngyder den stolte jarl som var hedning av overbevisning hat og vrede, og neppe har han forlatt kongen, før han beslutter å rive sig løs fra det danske overherredømme. Han lar prestene sette i land og styrer øst mot Øresund hvor han nu optrer som Danekongens avsagte og åpenbare fiende, idet han herjer på begge sider av sundet. Derpå fortsetter han farten langs den østlige Skåneside fremdeles herjende og når Gøtaland. Der brenner han sine skib, går på land og drar med hærskjold over landet. Ottar, jarlen over Gøtaland, søker å motsette sig ham, men blir slått i en heftig kamp, og Hákon jarl drar videre gjennem Småland og Vestergøtland til Norge, brennende og ødeleggende hvor han kommer.

Det som først og fremst er iøinefallende ved kildeskriftenes beretninger om Hákon jarls oprør mot Danekongen, er at han på hjemreisen efter den påtvungne dåp velger en temmelig stor omvei, idet han drar syd gjennem Øresund og inn i Østersjøen. Han foretrekker dernæst istedenfor sjøreisen å brenne sine skib og tiltre den vanskelige reise tvers over Gøtlandene og Småland[1]. Dette tog kan ikke opfattes som et almindelig vikingerovtog «til fjár og frama». Det er et hevntog. Dets øiemed er klart, — å gjøre mest mulig skade i Danekongens rike, — og det rammer hårdest Gøtaland. Hvem kan nu forstå at gøterne får lide for Danekongens skyld hvis de har stått under Uppsalakongens herredømme eller hvis den før omtalte Ottar jarl har været uavhengig fyrste? Vi må søke en annen forklaring.

I denne forbindelse er det på sin plass å pointere Hákon jarls stilling på det tidspunkt da han reiser oprørsfanen mot Danekongen. Det er knapt gått et år fra hans innsettelse som kongens jarl over Norge. Ennu er

[1] Heimskringla I, s. 303. Fagrskinna s. 76—77.

sikkert nok ikke Eiríkssønnenes parti bragt til taushet, og fra Danekongens side har han i vente en høist alvorlig krig. Under disse omstendigheter kan en med god grunn si det er utenkelig at Hákon jarl har begynt kampen for uavhengighet og herredømmet over Norge ved å angripe et nøitralt land uten foranledning, forverre sin stilling og forøke sine fienders antall. Gøtalandshærtoget har snarere gjeldt det motsatte, å forminske fiendens antall ved å uskadeliggjøre goterne før den forestående og avgjørende kamp mot Danekongen for alvor brøt ut. Men hvis man antar den forklaring, så får man også ta for godt at gøterne har været kong Haraldr Gormssons undersåtter.

Og hvorfor ikke det? I det minste behøver ikke den opfatning på nogen måte komme i konflikt med K. Stjernas og von Friesens teori om det svenske kongerikets grunnleggelse i det 6. århundre, og derfor kan man likeså godt gi B. Nerman rett, som nylig er kommet til følgende resultat: «Vi finna altså att sveaväldet vid mitten av 600-talet skulle omfatta Svealand och Vestergötland»[1]. Der finnes selvsagt ingen rimelig grunn til å formode at de svenske kongers maktområde har holdt sig uforandret gjennem de mellemliggende århundrer, tvertimot. Selvfølgelig har de svenske kongers maktstilling, som andre herskeres været avhengig av deres dyktighet og av tidsforholdene. Og det er unødvendig å fremheve at disse to hovedmomenter har været forandringer underkastet og gitt kongenes makt skiftende kår i løpet av 300-års perioden før den historiske tid gryr frem i Sverige.

Den eneste utvei til løsning av problemet om gøternes eller Gotalands politiske stilling ved tiden om og efter midten av det 10. århundre er å prøve å trekke slutninger

[1] Nordiska arkeologmötet i Stockholm 1922, s. 119.

ut fra pålitelige kildesteder, så som jeg har søkt å gjøre i det foregående. På grunnlag av det således vundne resultat tør jeg fremholde: Gøtaland har tilhørt kong Haraldr Gormssons rike. Således forklares den eiendommelighet, at de norske herskere ifølge samtidige vidnesbyrd angriper Gøtaland gjentagne ganger nettop når de står på krigsfot med Danekongen. Denne forklaring behøver heller ikke å vekke nogen forundring. I den tid var Danmark bevislig Nordens sterkeste makt, og det forekommer mig på ingen måte å være en urimelig tanke — at kong Haraldr som hadde underkastet sig hele Danmark og Noreg — uan tanmaurk ala auk nuruiak[1] — så som det heter på det berømte Jellingemonument —, også har strakt sitt herredømme over danernes gamle nabostamme, goterne.

II.

Blandt de påliteligste kilder til Danmarks og Sveriges historie i slutten av det 10. og utover den første halvdel av det 11. århundre er Adam av Bremens: «Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum». Adam påberoper sig Danekongen Sveinn Úlfsson som hjemmelsmann om hvem forfatteren uttaler at «han gjemte barbarenes hele historie i sin hukommelse som i en skreven bok». Ifølge Adam skal sveernes konge Eiríkr ha underkastet sig Danmark efter kong Haraldr Gormssons død (986) mens kong Sveinn Haraldsson måtte romme fra landet[2]. Det lyktes så

[1] De danske Runemindesmærker I, s. 28.

[2] Adami Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum ex recensione Lappenbergii. Editio altera (Hannover 1876). II. c. 28. Om den danske stormakts undergang efter kong Haraldr Gormssons død, se ennvidere Thitmari Merseburgensis Episcopi Chronicon. Recognovit Fr. Kurze (Hannover 1889) VIII c. 36, og Saxonis Grammatici Gesta Danorum herausg. von A. Holder (Strassburg 1886) s. 336.

igjen Sveinn å vinne sitt fedrene rike efter kong Eiríkrs død, og forlik kom istand mellem ham og dennes efterfølger, kong Óláfr Eiríksson. Sveinn skal tillike ha ektet kong Óláfrs mor, — en oplysning som ikke er av ringe interesse for forståelsen av de svensk-danske forhold i det nærmest følgende tidsrum.

Om kongenes forlik vet man dessverre ikke noget nærmere. Ut fra Adams ord: «optinuit regnum patrum suorum»[1] kan man ikke slutte noget om hvorvidt kong Sveinn har fått det samme maktområde å styre som hans far, kong Haraldr Gormsson, før hadde hatt. De ord kan likeså godt betegne de egentlige danske landskapene: Jylland, Oerne, Skåne og Halland. Angående Gøtalands politiske stilling — om det tilfalt det svenske eller det danske kongedømme — må man som før søke å lede svaret ut fra kildenes enkeltberetninger.

Adam nevner ikke navnet på den svenske dronningen, som giftet sig med Danekongen Sveinn Haraldsson. Derimot er de norrøne sagaskrivere enige om å gi henne navnet Sigríðr stórráða eller den ríka. Ifølge «Ólafs saga helga» skal hun for en tid ha været dronning over Götaland[2]. Denne beretning støttes også av et annet forholdsvis gammelt kildeskrift, Oddr Snorrasons Saga Ólafs konungs Tryggvasonar. Oddr Snorrason vet å berette at kong Óláfr Tryggvason som hadde hørt om Sigríðrs store ry, har fridd til henne, for hvis hun blev hans dronning, kunde han komme i besittelse av hennes rike, Gøtaland[3]. Det blev nu ikke noget av ekteskapet mellem dem, og litt senere giftet dronning Sigríðr sig med Danekongen, — men bragte hun ham sitt rike? Såfremt disse sagn kan

---

[1] Adam II, c. 37.

[2] Ólafs saga hins helga, utg. R. Keyser og C. R. Unger (Kr.a 1849) s. 4.

[3] Oddr, s. 51.

tilregnes historisk verdi, så taler sannsynligheten unektelig for det. Det kan neppe være tvil om at kong Sveinn har gjort krav på landet, eftersom det før hadde tilhørt hans fars rike, og at dronning Sigríðr heller har overlatt dets styre til sønnen, Sveekongen, enn til sin ektemann, Danekongen, er der ingen rimelig grunn til å formode. Derimot er det sannsynlig at en deling av hennes rike har funnet sted mellem mann og sønn.

Umiddelbart efter dronning Sigríðrs giftemål med Danekongen får man først høre om hennes brorsønn Rögnvaldr Úlfsson i Skara som jarl over Gøtaland[1]. Jeg er nu snarest tilbøielig til å tro at dronning Sigríðr da hun tok ophold i Danmark, har innsatt ham som sin jarl over landet, men da det nu later til at hans jarledømme har innskrenket sig til Vestergøtland, er det rimelig å formode at det østlige Syd-Sverige, iberegnet Østergøtland, ved samme leilighet er tilfalt Sveekongen. I det minste er det bemerkelsesverdig at det fra den tid av ikke er Gøtaland og gøterne som kommer i forgrunnen i de gamle sagaskriveres beretninger, men vestgøter og Vestergøtland.

I tiden 1015—18 fremtrer jarlen Rögnvaldr Úlfsson i spissen for sine vestgøter som en viktig faktor i Nordens politikk. Snorri Sturluson som åpenbart bygger sin kunstneriske fremstilling av Sveriges indre politiske forhold i disse tider på den forutsetning at vestgøterne og deres jarl var den svenske konges undersåtter, lar dem optre som forrædere mot sin konge Óláfr Eiríksson, idet de slutter fred og venskapsforbund med den norske kongen Óláfr Haraldsson som han lå i krig med[2]. Til tross for Snorris tilsynelatende nøie kjennskap til svenske forhold på denne tid vet han allikevel intet å berette om at der er kommet til noget alvorlig brudd mellem kong Óláfr

[1] Fornmannasögur (Kbh. 1826) II, s. 220—221.
[2] Heimskringla II, s. 100—103, 142.

Eiríksson og vestgoterne, — men derimot lar han den formodede høiforræder Rögnvaldr jarl ledsage kongens datter Ingigerðr til Russland[1]. I det hele tatt er Snorris fremstilling av Rögnvaldr jarls og vestgøternes holdning over for den norske og svenske konge i høieste grad mistenkelig[2].

Det lar sig nu imidlertid konstatere ut fra samtidige vidnesbyrd, nemlig skaldens Sighvatr Þórðarsons såkalte Austrfararvísur at det for en tid har været ufredstilstand mellem Rögnvaldr jarl og den norske kongen, og at deres strid ikke bare blev bilagt, men at de også sluttet venskapsforbund sig imellem. Sighvatr selv fikk i opdrag å være den norske konges sendemann til jarlen som fredsmegler og fredens budbringer. Om den misjon handler Austrfararvísur. For det her behandlede emne, Gøtalandets politiske stilling, er det av stor viktighet å komme nærmere inn på Sighvatrs dikt som er den eneste samtidige kilde der gir oplysninger om Vestgøtejarlens holdning overfor den norske kongen og om den rolle som vestgoterne har spillet under hans styre i Nordens politikk. Den tekst jeg velger til grunnlag for følgende betraktninger er Finnur Jónssons fremstilling av kvadet i hans utgave av de norsk-islandske skaldedikt[3], som utvilsomt er den beste.

Hvad diktet i sin helhet angår, så er det å bemerke

[1] Heimskringla II, s. 181—182.

[2] Overhodet kan man si at Snorris beretning om de svenske forhold i kong Ólafr Eiríkssons regjeringstid er lite troverdig. Se C. Weibull, Sverige og dess nordiska grannmakter s. 131—141, 185—196. O. A. Johnsen, Friðgerðar saga i Historisk tidsskrift (Kr.a 1916) V. r. 3 s. 513—539. H. Schück, Svenska folkets historia (Lund 1914) I, s. 238. B. Närman, Torgny lagmand i Arkiv för nordisk filologi (Lund 1916) XXXII s. 302—315.

[3] Skaldedigtningen B I, s. 220—225.

at det skriver sig fra vinteren 1015—16. Det er tildels diktet under selve reisen, tildels umiddelbart efter den. Dette fremgår tydelig av versenes innhold og av forhold ved den grammatikalske konstruksjon i dem. Det forekommer mig således klart nok at versene 1—5, 7—10 og 16—21 først er diktet efter Sighvatrs hjemkomst fra Gøtaland, mens versene 6 og 11—15 er blitt til på reisen. Vers 6 er diktet på reisen østpå til Rögnvaldr jarl, vers 13—15 under skaldens ophold hos jarlen, og versene 11 og 12 skriver sig fra hans hjemreise. Fra Snorri Sturlusons tid av har det været den herskende opfatning at de to sistnevnte vers handler om Sighvatrs ankomst til Røgnvaldr jarls by (Skara)[1]. Men den lar sig ikke oprettholde. Man står her overfor en i historieforskningen tradisjonell feiltagelse som alting vidner imot og intet for. Ut fra selve kvadet lar det sig konstatere at Sighvatr har reist tilfots østpå til Rögnvaldr jarl, har hatt en vanskelig og besværlig reise og er tilslutt nådd frem til jarlen med sår på sine fotsåler (vers 3, 13, 14, 15). De 8 første versene handler om denne strevsomme reise gjennem fiendtligsindet land (vers 19), hvor han på en og samme aften 4 ganger blir nektet nattely (vers 8). I vers 9, som er en naturlig fortsettelse av de foregående, drar så skalden op et poetisk billede av de strabadser han før har hatt på sjøen som motsetning til den skildrede kummerlige landreise tilfots. Vers 10 kan neppe opfattes anderledes enn som et dikterisk bindeledd mellem de foregående og følgende vers i kvadet. Her går skalden over til å skildre sin hjemreise. Han sier:

[1] Heimskringla II, s. 114. Hildebrand, Sveriges historia II, s. 82. N. Beckman, Vägar og städer i medeltidens Västergötland (Göteborg 1916). s. 47. Bugge, Norges historie I, 2, s. 356. F. Paasche, Sigvat Tordssøn, Edda (Kr.a 1917) VIII s 69.

en i haust, þars hestar
hagþorms á mó sporna
(tekk ýmissar) Ekkils
(íðir) hlautk[1] at ríða.

= men i høst, da skibene er satt op på land, var jeg nødt til å ride. Min id er avvekslende (tekk ýmissar íðir)[2]. De siste ordene synes snarest å henvise til de tre reisemåter som skalden benyttet på sin Gøtalandsferd, å seile (vers 2)[3], dra tilfots og til hest. Han lar det være grunnen til at han rider at skibene er satt op på land. Men nu heter det i vers 1 at Sighvatr blev sendt op fra skibene på sin reise (sendr vask upp af svanvangs öndrum), hvilket vidner om at skibene ennu ikke var trukket på land da han tiltrådte reisen. Derfor kan heller ikke vers 11 og 12 som handler om rideturen, gjelde reisen østover eller skaldens ankomst til Skara. Isåfall vilde man her ha med en ubehjelpelig motsigelse å gjøre, bortsett fra at det er tydelig nok som før fremhevet at han da reiste tilfots. Forresten behøver man heller ikke her å være i nogen uvisshet, for av selve versene fremgår det med full

---

[1] Sml. E. Noreen, Studier i fornvästnordisk diktning, s. 38 i Uppsalauniversitetets årsskrift 1923.

[2] Sml. F. Jónsson, Skaldedigtningen, B I, s. 223. Rudolf Meissner Die Kenningar der Skalden (Bonn und Leipzig 1921) s. 88.

[3] Forutsatt at det er Store Ed ved Gøtaelven mellem Trollhetten og Venersborg som Sighvatr omtaler i vers 2 (se anm. i G. Storms oversettelse av Norges kongesagaer I, s. 263 og N. Beckman, Sverge i isländsk tradition, Hist. tidskr. (Stockh. 1922 42. årg. s. 164), så kan det neppe være tvil om at hans fotreise bare gjelder strekningen derfra til Skara. Fra skibene til Ed har han benyttet sin «karfi» (se E. Noreen, Studier i fornvästnordisk digtning, s. 70). Det blir da lett forståelig at Sighvatr på reisen østover er uten hester, hvilket vilde være høist besynderlig hvis den almindelige antagelse var riktig at han hele veien hadde reist på landjorden.

klarhet at de er diktet under hjemreisen og handler om den. Vers 12 lyder så:

Út munu ekkjur líta,
allsnúðula, prúðar
— fljóð séa reyk — hvar ríðum
Rǫgnvalds í bý gǫgnum;
keyrum hross, svát heyri
harða langt, at garði,
hesta rǫ́s ór húsum
hugsvinn kona innan.

Av strofens første havdel kan man merke skaldens stolthet og glede over å være kommet på hesteryggen; han minnes sin møisommelige fotreise til jarlen gjennem fiendtligsindet land. Men nu er det anderledes. Han behøver ikke å tiltre hjemreisen tilfots, for jarlen som mottok ham så venlig (vers 17) har skaffet ham heste — «La oss spore hestene, så at den kloke kvinne på lang avstand fra gården inne fra huset kan høre hestenes sterke løp (keyrum hross svát hugsvinn kona heyri innan ór húsum **harða** langt at **garði** hesta rǫ́s)[1]. De ord tyder ikke på slutt på en dagreise. Derimot har vi en slik beskrivelse i vers 11.

Jór rinnr aftanskœru
allsvangr gǫtur langar,
vǫll kná hófr, til hallar,
(hǫfum lítinn dag) slíta;
nú's þats blakkr of bekki
berr mik Dǫnum ferri,
fákr laust drengs í díki
(dœgr mœtast nú) fœti.

«Hesten løper sulten i aftenskumringen ad de lange veier til hallen». Hvilken hall? Til kong Óláfr Haraldssons hall

---

[1] Sml. E. Noreen, Studier i fornvästnordisk diktning s. 39 i Uppsalauniv. årsskr. (1923).

i Sarpsborg[1]. Skalden betegner jarlens hjem som gård (vers 12, 17) men kongens hjem som hall (vers 16). I kongens hall fremsier Sighvatr sitt dikt, i Rögnvaldrs gård underhandler han med jarlen.

Idet Sighvatr nærmer sig hallen på sin trette og snublende hest, sier han så: «nu er det at hesten bærer mig over bekkene fjernt fra danernes land» (Dǫnum ferri)[2]. Jeg tør si at disse ord er for historieforskningen en av de allerviktigste oplysninger som er å finne i den norrøne skaldepoesi, den gir ikke blot nøklen til forståelsen av Sighvatrs reise, men klarer tillike op i Sveriges historie i middelalderen og kaster nytt lys over datidens politiske forhold i Norden. Av den får man vite at Vestergøtland var et dansk, ikke svensk, land, at Rögnvaldr jarl var Danekongens, ikke Sveekongens jarl, hvilket jeg i det foregående har formodet. Vers 11 er en direkte fortsettelse av vers 12 hvori skalden skildrer sin avreise fra Vestergøtland, og derfor sier han da han nærmer sig kongens hall i Sarpsborg: «nu er det (nú's þats) at hesten bærer mig fjernt fra danernes land», det land han er kommet fra — Vestergøtland.

Efterat Sighvatr for kongen og hans hird (vers 1) har fremsagt sin beskrivelse av reisen til og fra Skara, går han over til å berette om hvorledes reisens egentlige formål, fredsmeglingen, er løpet av og slutter med å gi sin konge det råd at han skal ubrødelig holde fred med den mektige Rögnvaldr (vers 21). Derom handler de 5

[1] Ifølge Fagrskinna s. 154 skal kong Óláfr Haraldsson ha tilbragt den første vinter efter Nesjarslaget i Sarpsborg. Se O. A. Johnsen, Friðgerðarsaga, Hist. tidsskr. V. r. 3, s. 520—521.

[2] Sml. F. Jónsson, Skaldedigtningen B I, s. 223. Fr. Paasche, Sigvat Tordssøn, Edda VIII, s. 69. H. Toll, Sigvat skalds resa till Sverige. Hist. tidsskr. (Kr.a 1924) V. r. 5, s. 563.

siste versene (17—21) i hans dikt som jeg vil tillate mig å opta her i sin helhet således som Finnur Jónsson har fortolket dem[1]:

Vers 17: Jeg har holdt mig rigtig de fortrolige aftaler overfor eder, kong Olav, efterrettelige, da jeg traf den herlige, mægtige Ragnvald; jeg har deltaget i særdeles mange samtaler i den gavmilde jarls gård, kriger, og jeg har aldrig hørt mere forekommende ord.

Vers 20: Ulfs søn gik ind på forligsforslagene mellem eder begge, Olav; vi fik trygge svar; I bilægger striden retfærdige fyrste. Ragnvald erklærede, at det for dig var en let sag at undlade at forfølge den forbitrelse over fredsbruddet videre.

Vers 19: Da jeg kom vestfra, rugede folk over sådanne planer i alt, konge, således som Eiriks æt havde opfordret til den svig. Kun derved fik du atter (lov at beholde) jarlernes land, som du fratog Sven at Ulvs søns broderhjælp, som jeg siger, blev givet dig.

Vers 18: Jarleætlingen bad dig, gavmilde fyrste, at sørge godt for enhver af sine huskarler, som kommer herhen, men hver af dine mænd, Listes konge, som vil rejse østerpå, vil der få støtte og værn hos Ragnvald. Det er ligeså vist.

Vers 21: Ubrødelig skal du, mægtige konge, holde fred med den mægtige Ragnvald; han ivaretager venlig dit tarv baade nat og dag; det vet jeg fyrste, at han er den allerbedste ven, som du har i østen langs hele det grønne hav.

Det kan nu forekomme en besynderlig at skalden tilskriver Rögnvaldr jarls broderhjelp (bróður-lið) at det lykkedes kong Óláfr å beholde landet tiltross for at han her uttrykkelig taler om et fredsbrudd mellem dem, som først blir bilagt gjennem hans megling. Jeg vil søke å forklare

[1] Skaldedigtningen B I s. 224—225.

denne tilsynelatende motsigelse, men det lar sig imidlertid neppe gjøre uten først å søke grunnene til ufredstilstanden mellem kong Óláfr og Rögnvaldr jarl. Vi får da gå litt tilbake i tiden.

I februar 1014 døde Englands, Danmarks og Norges konge Sveinn Haraldsson. Så snart denne mektige og fryktede herskers død blir kjent, vekkes håpet blandt angelsakserne om å kaste av sig det danske åk. Deres landflyktige konge, Æthelred, vender tilbake. Om ham flokkes angelsakserne og kong Knútr Sveinsson, sin fars efterfølger som Englands konge, fordrives fra landet. Sommeren 1014 drar han til Danmark for å søke støtte til Englands gjenerobring; tillike sender han bud til sin norske jarl Eiríkr Hákonarson om å møte med sin hær. Eiríkr jarl imøtekommer kongens bud og innsetter sin unge sønn Hákon som sin stedfortreder. Ved Eiríkrs bortreise blir han Norges regent sammen med sin farbror Sveinn jarl Hákonarson som fra gammelt av skal ha varetatt den svenske konges interesser i landet[1].

Mens kong Knútr Sveinsson opholder sig i Danmark og forbereder sig til Englandstoget, kommer den unge krigerkonge Óláfr Haraldsson hjem til sitt fedreland og reiser oprørsfanen mot fremmedstyret. I førstningen er han heldig da det lykkes ham å ta jarlen Hákon tilfange, men til å begynne med må allikevel hans stilling som tronpretendent til Norges rike ha været rett fortvilet. Kort tid efter sin ankomst til landet prøver han således å sette sig fast i Trøndelagen, men bukker under for overmakten og redder sig ved flukten[2].

---

[1] Munch, Det norske Folks Historie I, 2, s. 476—479. J. Worsaae Den danske Erobring af England og Normandiet (Kbh. 1863) s. 289—291, 298. Steenstrup, Normannerne III, s. 276—279, 345.

[2] H. Koht, Innhogg og utsyn, s. 129. J. Schreiner, Studier til Olav den helliges historie, Hist. tidsskr. (Kr.a 1925) V. r. 6, s. 413—414.

Ved den tid da kong Knútr er ferdig med sine rustninger og forlater Danmark, har Óláfr Haraldsson kun bemektiget sig Oplandene. De nærmeste landskap, så som Viken, står ennu under dansk styre, og i det vesten- og nordenfjellske Norge har Sveinn jarl og hans tilhengere herredømmet og forbereder sig til å slå oprøret ned. Skjønt sakene står slik ved kong Knútrs bortreise fra Danmark, er det ikke tvil om at han har tatt sine forholdsregler før han begav sig på Englandstoget for det tilfelle at Sveinn jarl ikke gikk av med seiren i den forestående styrkeprøve mellem ham og Óláfr Haraldsson. Heri har man visstnok grunnen til fredsbruddet mellem kong Óláfr Haraldsson og Rögnvaldr jarl. Rögnvaldr får som den danske konges jarl det opdrag å støtte Sveinn jarl i striden mot Óláfr Haraldsson med sine Vestgøter, men han foretar intet i den retning; hans sympati med kong Óláfr Haraldsson seirer over den plikt som påhvilte ham som dansk jarl — å gripe aktiv inn i den norske borgerkrig. Med sin passivitet bidrar Rögnvaldr jarl således til at kong Óláfr vinner sin glimrende seier over Sveinn jarl ved Nesjar i april 1015[1], og til at det lykkes ham umiddelbart efter slaget å underkaste sig landet uten nogen nevneverdig motstand.

[1] Ifølge Snorri Sturlusons tidsregning bør kong Óláfr Haraldssons ankomst til Norge settes til høsten 1014 og Nesjaslaget til våren 1015 (Heimskr. II s. 417, 522). Snorri bygger her på Ari fróðis og Sighvatr Þórðarsons klare og utvetydige utsagn om kong Óláfrs regjeringstid. Disse er innbyrdes helt uavhengige, men allikevel overensstemmende, så det kan ingen tvil være om at Snorris tidsregning her er riktig. Den almindelige påstand om at Nesjaslaget skal ha stått den 25. mars 1016 skyldes hovedsakelig misforståelser av kildeskriftenes tidsangivelser («vetratal»). Den sikkreste datum som overhodet finnes i Nordens gamle historie er den 3. april 1015, dagen for Nesjaslaget.

Fra den svenske konges side kunde kong Knútr ikke regne med nogen støtte av betydning eftersom denne på samme tid var innviklet i krig i Russland[1]. Dithen drar Sveinn jarl[2] da han måtte rømme fra Norge efter nederlaget ved Nesjar, — hvilket vidner om at hverken han eller hans svoger svenskekongen Óláfr Eiríksson da har sett muligheten av å fortsette krigen effektivt mot Óláfr Haraldsson.

Nominelt står i disse tider Rögnvaldr jarl på krigsfot med den norske konge Óláfr Haraldsson. Muligens har grensefeider også funnet sted mellem nordmenn og vestgøter efterat kong Óláfr hadde underkastet sig Viken. Han sender så Sighvatr til å underhandle om fred med Rögnvaldr jarl og søke å overtale ham til å bryte med sin konge. Det lykkedes. «Jarlen gikk inn på forliksforslagene». Av Rögnvaldr jarls egen munn får Sighvatr høre sakens riktige sammenheng — om hvorfor han har holdt sig passiv under den norske borgerkrigen. I sitt dikt motiverer derfor skalden sterkt sin formaning til kongen: «Ubrødelig skal du holde fred med Rögnvaldr, — det er hans broderhjelp det skyldes at du fikk beholde landet — han varetar ditt tarv både natt og dag».

I årene 1015—18 mens kong Knútr opholdt sig i England og hans dådløse[3] bror Haraldr beklædde Danmarks kongetrone, har Rögnvaldr jarl styret Vestergotland som en uavhengig fyrste. Det er sikkert ikke skryt hos Sighvatr når han sier om jarlen at han måler sig med konger[4]. Men Rögnvaldr jarls forlik og vennskapsforbund

[1] H. Schück, Svenska folkets historia I, s. 237.
[2] Johnsen, Friðgerðar-saga, Hist. tidsskr. V. r. 3, s. 518.
[3] Scriptores rerum Danicarum medii aevi ed. J. Langebek (Kbh. 1773), II, s. 434.
[4] Sml. F. Jónssons fortolkning av vers 14, Skalded. B 1, s. 224.

med den norske kongen har kommet ham dyrt å stå. Samtidig med at den seirrike danske hær drar hjem fra sitt Englandstog og kong Knútr bestiger Danmarks trone, ser vi jarlen forlate sitt land for aldri mer å vende tilbake[1]. Dette sammentreff behøver neppe forklaring.

III.

Som før omtalt er C. Weibull kommet til det resultat, at man fra tiden omkring år 1000 må regne med politisk forbindelse mellem Sveaveldet og Gøtaland idet Óláfr Eiríksson «är den förste av Svearikets konungar, som kan visas ha varit götarnas konung»[2]. Hvad nu Vestergøtlands politiske stilling i disse tider angår, så kan jeg ikke være enig heri. Weibull bygger sin påstand på følgende premisser. Ifølge Adam av Bremen skal kong Óláfr Eiríksson ha grunnlagt en kirke og et bispesete i Vestergøtland. I Vestgøtalagens kongerekke er han innskreven som Sveriges første kristne konge. Og hvad Weibull legger hovedvekten på, skalden Óttar svarti kaller kong Óláfr Eiríksson «gauta döglingr» (gøternes konge) i sitt kvad «Höfuðlausn», mens han i sin «Ólafs drápa» betegner ham som «svía gramr» (sveernes konge). Disse premisser beviser ikke at Óláfr Eiríksson samtidig har været sveernes og vestgøternes konge. De peker snarere i motsatt retning. At Óttar benytter sig av forskjellige titler lar sig godt forklare ut fra andre kildesteder. Både Adam av Bremen og norrøne sagaskrivere vet å berette at sveerne har reist sig mot Óláfr Eiríksson[3]. Grunnen skal ifølge Adam ha været kong Óláfrs arbeide for kristen-

---

[1] Disse begivenheter setter Munch til år 1019. Det norske Folks Historie I, 2, s. 873.

[2] Hist. tidskr. f. Skåneland VII, s. 357—358.

[3] Adam, II c. 56. Heimskringla II. s. 192—195. Saga Ólafs konungs ens helga, utg. Munch og Unger (Kr.a 1853) s. 89.

dommens innførelse og at han truet med å bryte ned templet i Uppsala, hedningenes helligdom. Herom vet de norrøne sagaskrivere intet å berette, men til gjengjeld suppleres Adams skildring gjennem deres meddelelser om at sveerne har utropt Jakob, Óláfrs 10- eller 12-årige sønn til konge. Formodentlig har kong Óláfr Eiríksson set sig nødt til å abdisere til fordel for sin sønn, som sveernes og Uppsalakonge, men beholdt Østergøtland og de sydlige svenske landsdeler. Da det heller ikke finnes nogen grunn til å tvile på Adams beretning om at kong Óláfr har oprettet et bispesete i Vestergøtland, så blir det sannsynligst at han har fått dette land i len av Danekongen efter Rögnvaldr jarls bortreise. Herpå beror det antagelig at Óttar den svarti har kalt ham goternes konge i sin «Höfuðlausn» som Finnur Jónsson[1] har anslått til å være diktet omkring 1023, men sveernes konge i Ólafsdrápa, som efter samme autoritets mening skriver sig fra tiden omkring år 1018 da Óláfr Eiríksson ennu var sveernes konge.

Høist 2—3 år efter sveernes reisning mot kong Óláfr Eiríksson inntraff hans død. Hans rike tilfalt da sønnen Önundr Jakob, mens Vestergotland vedblev å stå under Danekongens styre. Dette fremgår nokså tydelig av den ellers besynderlige beretning om svenskekongen Önundr Jakobs færd om i Vestergotland vinteren 1024—25 med en forholdsvis større hærstyrke — over 3600 mann skal ha været i hans følge[2]. At dette tog stod i forbindelse med utbruddet av den nordiske krig i årene 1025—26 mellem Norge—Sverige og Danmark—England, forekommer

[1] Skaldedigtningen, B I, s. 267—268. Litteraturs Historie I, s. 574—576.

[2] Heimskringla II, s. 300. «Önundr Svía-konungr reið þann vetr yfir vestra Gautland, ok hafði meirr en XXX hundraða manna».

mig helt innlysende. Så vidt jeg vet har ingen tilskrevet dette tog nogen videre politisk betydning eller forsøkt å forklare hæropbudets årsak og reisens formål. En kortere redegjørelse vil jeg derfor prøve å gi.

Under året 1025 beretter de angelsaksiske årbøker[1] om at kong Knútr Sveinsson har foretatt et tog til Danmark og hatt et stort slag i Helgå med svenskene, som møtte ham der under anførsel av Ulf og Eglaf. Halvdan Koht[2] har i sine «Kritiske undersøkelser i Olav den Helliges historie» sagt at «man kan trygt følge den gissing som først er uttalt av Munch at Ulf og Eglaf er de to gautlandske jarler Ulv og Eiliv Ragnvaldssønner». Det forekommer mig da ikke forhastet å ta denne identifisering for god, idet den er enstemmig hos autoriteter som P. A. Munch[3], H. Koht, Edw. Freeman[4] og A. D. Jørgensen[5]. Det later altså til at Rögnvaldssønnene er komne fra Russland hvor deres far hadde tatt ophold efter sin bortreise fra Vestergøtland, og er gått i svensk krigstjeneste for å vinne sine eiendommer og sitt fedrene jarledømme tilbake. Derfor finner man dem som Danekongens motstandere i Helgåslaget. Önundr Jakob begynner krigen med å besette Vestergøtland og innsette Rögnvaldssønnene i sine rettigheter som gøtlandske jarler, således blir i det minste kildeskriftenes beretninger om kong Önundr Jakobs tog til Vestergøtland med ca. 4000 mann og om kong Knútrs gesandtskap som umiddelbart efter innfant sig hos den svenske konge[6] for å underhandle om fred forståelige.

[1] Two of the Saxon Chronicles ed. C. Plummer I, s. 157.

[2] Innhogg og utsyn, s. 136.

[3] Det norske Folks Historie I, 2, s. 734.

[4] History of the Norman conquest of England (Oxford 1867) I, s. 502.

[5] Den nordiske Kirkes Grundlæggelse I, s. 493, II, Tillæg s 61.

[6] Ólafs saga hins helga, utg. Keyser og Unger, s. 49—50. Heimskringla II, s. 289. Saga Ólafs konungs ens helga, utg. Munch og Unger (Kr.a 1853), s. 133.

Stridsspørsmålet er herredømmet over Vestergøtland, det er fra den svenske konges side fredsbruddets hovedårsak. Önundr Jacob har med god grunn ment at han hadde bedre rett til landet enn Knútr Sveinsson, og han griper den første leilighet som tilbyr sig til å drive sitt krav gjennem med våben i hånd. Denne leilighet fant han vinteren 1024—25 da kong Knútr var optatt med å ordne riksforholdene i England og Skotland og hans danske statholder jarlen Úlfr Þorgilsson konspirerte mot ham og søkte å gjøre sig uavhengig[1]. Beredvillige forbundsfeller fant svenske kongen i kong Óláfr Haraldsson og de landflyktige jarlssonnene Úlfr og Eilífr. De danner forbund mot kong Knútr for å søke å bryte hans maktstilling i Norden, — felles interesser forener dem i kampen for denne sak.

Til tross for min avvikende opfatning om krigens årsaker og gang i flere viktige hovedpunkter fra tidligere redegjørelser, kan jeg ikke her komme nærmere inn på disse spørsmål eftersom de faller utenfor avhandlingens ramme. Jeg vil bare tillate mig å pointere at kong Knútr gikk ut av krigen som den seirende part[2], — at der ikke kan være tale om nogen landavståelse fra hans side. Det nys vundne Vestergøtland gikk tapt for svenske kongen. Hans erobringspolitikk hadde lidt nederlag. De gøtlandske jarlene Úlfr og Eilífr finner man også litt senere i fremmed tjeneste fjernt fra sitt fedreland[3].

Da det har været aldeles ukjent i historien at Dane-

[1] Worsaae, Den danske Erobring af England, s. 323. Steenstrup, Normannerne III, s. 349. Larson, Canute the Great (New York and London 1912), s. 212.

[2] Lauritz Weibull, Knut den stores skånska krig, i Hist. tidskr. f. Skåneland IV, s. 51. Larson, Canute the Great, s. 221.

[3] Munch, Det norske Folks Historie II, s. 52. Y. Nielsen, Nordmænd og skrælinger i Vinland i Det norske geografiske selskabs aarbog (Kr.a 1905) XVI, s. 16.

kongens maktområde nogensinde før Kalmarunionens tid har strakt sig utover Sverige, har det været en hård nøtt å knekke for den senere historieforskning at der ikke bare foreligger mynt i flere eksemplarer fra den første halvdel av det 11. århundre med innskriften: Cnut Rex Sv.(eonum)[1], men at tillike samtidige aktstykker vidner om at kong Knútr Sveinsson har regnet sig for å være konge over svensker[2]. Som H. Schück har sagt, kan dette ikke betraktes som «tomt skryt»[3] fra kong Knútrs side, og jeg vil tillate mig å tilføie, allerminst når Knútr i et brev skrevet våren 1027 umiddelbart efter hans seirrike krig med nordmennene og svenskene er så beskjeden at han bare kaller sig konge over en del av svenskene — rex partis Suanorum. I kraft av disse ubestridelige vidnesbyrd har flere forskere antatt at kong Knútr Sveinsson har hersket over en svensk landsdel, men på grunn av kildeskriftenes taushet på dette punkt har det været et håpløst uforklarlig mysterium hvilken landsdel det gjelder, når den er kommet inn under dansk styre og igjen gått tapt for de danske herskere[4].

Uten direkte å ta hensyn til disse viktige spørsmål har jeg i det foregående søkt å vise at Vestergøtland fra gammelt av har været et stridens eple mellem de nordiske

---

[1] H. Hildebrand, Sveriges medeltid I, s. 785. Hauberg, Myntforhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146. D. Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Skr. 6. R. historisk-filosofisk Afd. V, s. 46, 192.

[2] Liebermann, Die Gesetze der Angelsachsen I, s. 276, 279. Breszlau, Jahrbücher des deutschen Reichs II, s. 142.

[3] Den äldsta kristna konungalängden i Sverige, s. 20. Uppsala universitets årsskrift 1914.

[4] Henvisninger til litteraturen vedrørende Knútr Sveinssons kongetitel og hans svenske mynt er å finne i C. Weibulls bok: Sverige och dess nordiska grannmakter under den tidigare medeltiden.

konger og at det nettop i tiden før den nordiske krigs utbrudd i år 1025 har stått under de danske kongers overherredømme. Det får nu bli specialistenes sak å dømme hvor riktig min teori er. Såfremt den er holdbar, da er det nokså innlysende at den svenske landsdel som kong Knútr Sveinsson regnet sig for å være konge over og som hans ovenomtalte mynt gjaldt, har været jarledømmet Vestergøtland. Man må tillike være opmerksom på at det danske rikes utvidelse på Sveriges bekostning sikkert nok har foregått ved den dansk-svenske grense, og da man kan gå ut fra det som visst at Blekinge ved disse tider ennu tilhørte Sverige[1], så får vi søke efter kong Knútrs svenske landbesiddelse ved den vestlige grense hvor vi nettop har Vestergøtland som det danske rikes tilstøtende grenseland.

For mig stiller saken sig slik at man med visshet kan gå ut fra at Vestergøtland så sent som i årene om og efter 1027 ennu har stått under danske kongens styre[2]. Men dermed kan en ikke slutte, for tar man dette som historisk sannhet, stiller det spørsmål sig uvilkårlig op: Når gikk Vestergøtland da tapt for de danske herskere?

Med all rimelig grunn kan man anta at Vestergøtland allerede før kong Steinkell Rögnvaldssons regjeringstiltredelse 1056[3] er blitt forenet med det svenske konge-

[1] C. J. Schlyter, Juridiska afhandlingar (Uppsala 1836) I, s. 51—52. Munch, Det norske Folks Historie I, 2, s. 732, II, s. 173. O. Rydberg, Sveriges traktater (Stockh. 1877) I, s. 54.

[2] Det siste vidnesbyrd som tyder på at Knútr Sveinsson har regnet sig for å være konge over svensker, er et brev henført til år 1032. Der kalles han «rex — magnæ partis Swavorum». Brevet er å finne i Ingulfi Croylandensis historia, Rerum Anglicarum Scriptorum veterum (Oxoniæ 1684) I, s. 58.

[3] Munch, Det norske Folks Historie II, s. 174. N. Beckman, Sveriges äldsta kristna konungalängd, Personhistorisk tidskrift (Stockh. 1914), 16. årg., s. 5.

rike. Han synes selv ha været vestgøte[1], og vestgøterne var hans kjæreste undersåtter, heter det i en pålitelig kilde[2]. Det later altså til at Vestergøtlands forening med Sverige er kommet istand engang i tidsrummet 1027—56. Men nu kjenner historien ikke til nogen tvistigheter enn-si krig mellem svenskene og danskene i dette tidsrum, — det finnes ikke nogetsomhelst kildested som kan gi an-ledning til den tanke at et større landskap er gått over fra det ene kongedømme til det annet undtagen Vestgøta-lagens berømte beretning om den grenseregulering, som på foranledning av den svenske konge Eðmundr Óláfsson (1051—56) skal ha været foretatt mellem Sverige og Dan-mark. I årenes løp har der ophopet sig en større littera-tur om denne Nordens eldste grenseregulering, men tiltross for megen uenighet blandt videnskapsmennene om dette spørsmål i det hele tatt, forekommer det mig at de to hovedpunkter i C. J. Schlyters redegjørelse av dette dunkle problem har stått sin prøve og er gått gjennem historie-forskningens skjærsild som fakta, — at grensereguleringen skriver sig fra Eðmundr Óláfssons og Sveinn Úlfssons regjeringstid, og at Blekinge da gikk tapt for det svenske kongerike og forenedes med det danske[3].

Overhodet har også den senere historieforskning antatt at grensereguleringen bør henføres til tiden omkring midten av det 11. århundre[4], og takket være Curt Weibulls ut-

---

[1] F. Bruun, Hvem var Ingvarr enn viðförli? Fornvännen 1910, s. 109. H. Schück, Svenska folkets historia I, s. 283.

[2] Ur vår äldsta bok, utg. N. Beckman (Stockh. 1912), s. 30.

[3] Juridiska afhandlingar I, s. 50—53.

[4] Rydberg, Sveriges traktater I, s. 51—52. R. Kjellén, Inledning till Sveriges geografi (Göteborg 1900), s. 37. H. Hildebrand, Sveriges historia II, s. 12. C. Weibull, Sverige och dess nordiska grannmakter, s. 1. J. Kalén, Halländska gränsmärken (Göteborg 1924), s. 7.

merkede undersokelser kan man trygt stole på at det er kongene Eðmundr Óláfsson og Sveinn Úlfsson som gjennem overenskomst sig imellem har fastsatt grensen mellem rikene[1]. Derimot har han og flere andre fremragende forskere såsom Johannes Steenstrup[2], Arthur Stille[3] og Lauritz Weibull[4] stillet sig tvilende overfor den tidligere opfatning at den svenske konge ved denne leilighet har avstått Blekinge. Denne landavståelse har nemlig været likeså uforklarlig som Sighvatr Þórðarsons uttrykk «Donum ferri», kong Knútr Sveinssons svenske mynt og «rex Suanorum» i hans kongetitel. Derfor har også Hans Hildebrand som med god grunn slutter sig til den eldre opfatning at Blekinge ved grensereguleringen er tilfalt Sveinn Úlfsson, forgjeves spurt: «Hvem kan nu gissa till de omständigheter, som gafvo anledning till att han hugnades med öfverlåtelsen af detta svenska landskap»[5].

Det som har utelukket all forklaring av Blekinges avståelse til kong Sveinn Úlfsson er kildenes beretninger om hans forhold til den svenske konge i de nærmest foregående år for grensereguleringen fant sted. Understøttet av svensk hær førte han i disse tider en hårdnakket krig med de norske kongene Magnús Óláfsson og Haraldr Sigurðarson om det danske rike, som han ansâ sig arveberettiget til. Når krigslykken gikk ham imot, søkte han tilfluktssted i Sverige for å samle krefter til fornyet strid, og det er visst ikke for meget sagt at det for en del

[1] Den äldsta gränsläggningen mellan Sverige och Danmark. Hist. tidskr. f. Skåneland VII, s. 12—13.

[2] Danmarks Riges Historie I, s. 451.

[3] Till frågan av Blekinges förbindelser med Sverige i äldre tid. Skånska samlingar (Lund 1896) III, s. 23.

[4] Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000 (Lund 1911), s. 76—77.

[5] Sveriges historia, II, s. 84—85.

skyldes den hjelp svenskekongen ydet ham at det til slutt lykkedes ham å bli Danmarks konge. Når sakene stiller sig slik, er der snarere grunn til å formode at kong Sveinn har måttet lønne hjelpen med avståelse av en del av sitt arverike til den svenske konge, og det er også tilfelle.

Det var kong Hörða-Knútrs norrøne rike som striden mellem de norske kongene og Sveinn Úlfsson gjaldt. Men hvilke lande kjempet man om? Det får vi blandt annet vite fra den «højst uheldige» Chronicon Eriki regis — som en historieforsker har betegnet denne kilde. Om kong Hörða-Knútr sier kronikens forfatter kort og godt at han «regnavit super Daciam, Sveciam, Slaviam et Angliam»[1], og her har han også ganske visst været litt «uheldig». Selvfølgelig har kong Hörða-Knútr aldri regnet sig for å være konge over Svecia (Sverige), men likesom sin far kong Knútr Sveinsson konge over svensker (rex Svecorum). Man har her å gjøre med samme slags forvanskning av kongetitlen som hos de gamle forfattere Ingulf av Croyland, Florentius av Worcester og William av Malmesbury som visstnok bytter folkenavnene om med landene[2]. Det Svecia som der er tale om, kan ikke være

[1] Scriptores rerum Danicarum I, s. 159.

[2] Kong Knútr Sveinssons såkalte Romerbrev fra 1027 finnes hos nevnte forfattere. Se Rerum Anglicarum script. I, s. 59; Wilelmi Malmesbiriensis De gestis regum Anglorum libri quinque, ed. W. Stubbs (London 1887) I, s. 221; Florentii Wigorniensis, Chronicon ex Chronicis, ed. B. Thorpe (London 1848) I, s. 185—186. Titelen lyder hos Florentius: Canutus rex totius Angliæ, et Denemarciæ et Norreganorum, et partis Swanorum, men hos Wilhelm: Cnuto, rex totius Angliæ, et Denemarchiæ et Norregiæ, et partis Swavorum. Formodentlig er det av sproglige hensyn at de gamle forfattere skiftevis har anvendt landenes navn og folkenavnene i kongetitlene. Se F. Liebermann, Die Gesetze der Angelsachsen III, s. 190. Det blir da en lett forståelig feiltagelse når de yngre krønikeskrivere kaller de danske herskere konger over Sverige istedenfor konger over svensker.

noget annet enn den svenske landsdel som bevislig tilhørte det danske kongerike så sent som i år 1027, nemlig Vestergøtland.

Således forekommer mig sakens sammenheng klar, og gjetninger nærmest overflødige. Det er det danske rike, innbefattet Vestergøtland, som de norske konger og Sveinn Úlfsson gjør krav på. Sikkert nok har også Sveinn Úlfsson efter sin bestemor dronning Sigríðr ríka hatt store jordeiendommer i Gøtaland, og under hans merke kjempet gøterne. Sannsynligvis har også det samme været tilfelle med den svenske konge Önundr Jakob som likeledes var dronningens barnebarn, og nu var tiden inne for ham til å gjøre sitt krav til Vestergøtland gjeldende, som han måtte opgi i år 1026. Men den eneste utvei for ham var å stille sig på Sveinn Úlfssons side i striden mot Norges mektige konger. Til gjengjeld for svenskekongens hjelp har kong Sveinn Úlfsson opgitt sitt arvekrav til landet men fått den ubetydeligere og avsidesliggende svenske landsdel Blekinge som erstatning. Slik er efter min opfatning grensereguleringens forhistorie.

Denne opfatning støttes på det kraftigste av beretningen om selve grensereguleringen således som den foreligger i Vestgøtalagens Conongsbolkær[1]. 12 menn fra begge land skal ha været opnevnt til å legge grensen mellem rikene, og de setter op 6 stener som grensemerker. Det må nu forekomme en nokså innlysende at det ved plaseringen av bare 6 grensemerker på den lange strekning fra Gotaelvens utløp til Sveriges østersjøkyst hvor Møre og Blekinge møtes, ikke kan ha været hensikten å legge nogen egentlig grenselinje mellem rikene, eftersom det på den måte var en umulighet. I datiden har det visstnok heller ikke været noget videre behov for en slik

[1] Äldre Västgötalagen, utg. B. Sjöros (Helsingfors 1919), s. 111.

grenselinje mellem rikene[1]. De ubebyggede trakter mellem de sammenstøtende svenske og danske landskaper har gjort den overflødig. Kort sagt, natur- og bebyggelsesforholdene har dannet et tilstrekkelig skille mellem de to kongedømmer.

De grunner som forårsaket grensereguleringen, kan altså ikke ha været tvistigheter om mindre grenseområder, den må ha gjeldt avståelse av større landsdeler eller landebytte, ellers hadde den været aldeles meningsløs. Blekinges avståelse til Danekongen kjenner også historien til, men da nu leiene for 5 av de 6 grensestener skal være å finne på den vestlige grense[2], taler det tydelig nok for at en dansk landavståelse til svenskekongen ved samme leilighet har funnet sted på disse trakter. Ved grensereguleringen er den østlige grense blitt flyttet mot nord, den vestlige mot syd, derom kan der neppe være nogen tvil.

Det lar sig ikke med sikkerhet avgjøre om landebyttet som forårsaket grensereguleringen, allerede har funnet sted i kong Önundr Jakobs tid, — om han har oplevet å bli vestgøternes konge, men all sannsynlighet taler dog for det. I denne forbindelse spiller det i og for sig en underordnet rolle, for sikkert nok er arvespørsmålet om Vestergotland igjen blitt aktuelt ved hans død i året 1051[3], da hans halvbror Eðmundr fulgte ham på tronen. Deri finner man

---

[1] Weibull, Den äldsta gränsläggningen mellan Sverige och Danmark, Hist. tidskr. f. Skåneland VII, s. 3, 15.

[2] R. Kjellén, Inledning till Sveriges geografi, s. 38. Hildebrand, Sveriges historia II, s. 12. C. Weibull, Den äldsta gränsläggningen mellan Sverige och Danmark, Hist. tidskr. f. Skåneland VII, s. 16.

[3] Se Schück, Den äldsta kristna konungalängden i Sverige, s. 19. Beckman, Sveriges äldsta kristna konungalängd, Personhist. tidskr., 16. årg., s. 4.

nettop den direkte årsak til grensereguleringen. Det måtte være maktpåliggende for kong Eðmundr å få den danske konges avkall på Vestergøtland på det eftertrykkeligste stadfestet, da han sikkert nok også hadde den norske konge Haraldr Sigurðarson som medbeiler til landet[1]. Grensereguleringen kan neppe opfattes anderledes enn som det endelige resultat av den danske og svenske konges underhandlinger om landebyttet. Opstillingen av de 6 omtalte grensemerker er overenskomstens symbolske bekreftelse og det later til at den skyldes den svenske konges initiativ. «Han gærðe skil mællim Swerikis oc Danmark, swa sum six i landemærum»[2]. Det var han som ved overenskomsten høstet størst fordel, grensemerkenes opstilling betød utvidelse av hans rike. Sett i dette lys blir det også lett forståelig at disse fikk sin plass på den vestlige grense mens man nøiedes med bare en eneste grensesten til å betegne den svenske landavståelse på den østlige side.

IV.

Edvard Bull[3] har karakterisert middelalderens stat «som en tredobbelt organisasjon: retslig, militær og finansiel. En slik organisasjon dannes ikke med en gang; den utvikler sig gjennem generasjoner». Ved den historiske tids begynnelse finner vi således statsdannelsen i Norden på sine første utviklingstrin. De bånd som har knyttet de forskjellige land eller landsdeler sammen til en riks-

[1] At kong Haraldr har gjort krav på Vestergøtland bevidnes av kildenes beretninger om hans forsøk på å erobre landet fra den svenske konge nogen år senere. Se Morkinskinna, utg. Unger (Kr.a 1867), s. 88 og Heimskringla III, s. 179—180. Dette bekrefter igjen at landet har tilhørt kong Hörða-Knútrs rike.

[2] Ur vår äldsta bok, s. 30.

[3] Leding (Kr.a 1920), s. 172.

enhet har sannsynligst bare været de som skaptes gjennem sammenslutning til felles forsvar mot ytre fiender og anerkjennelse av en og samme konge. Ut fra denne forutsetning anså jeg stridighetene mellem daner-gøter og nordmenn i det 10. århundre som et tydelig vidnesbyrd om at en sådan politisk forbindelse hadde funnet sted mellem Danmark og Gøtaland i disse tider, at begge land hadde stått under en og samme konge med felles hærordning og forsvarsvesen, hvilket nødvendigvis måtte forene dem i kampen mot nabokongedømmene. For denne opfatning vil jeg nu søke yderligere støtte eftersom den er det egentlige utgangspunkt for den foran skisserte redegjørelse for Gøtalands politiske stilling i tidsrummet 950 — 1050.

Rent påfallende blir da den eiendommelige gamle dansk-gøtiske herredsinndeling. Det har hersket god overensstemmelse blandt forskerne om at den stammer fra hedensk tid og at dens oprinnelige hjemland er Danmark. Man har også ment at dette inndelingssystem har stått i nøie forbindelse med hærutrustningene og forsvarsvesenet[1], kort sagt snarest er å opfatte som en militær inndeling bragt i anvendelse på statslig initiativ, men at det så senere har tapt den betydning og er blitt av en helt annen karakter i politisk henseende. «Såsom statlig indeling måste häradet först hafva kommit til användning på ett håll, inom ett land, och därifrån eventuellt lånats öfver till

[1] Se J. Ihre, Glossarium Suiogothicum (Uppsala 1769), s. 821. R. Tengberg, Om den äldsta territoriala indelningen och förvaltningen i Sverige (Stockh. 1875) I, s. 20. A. Kock, Om ordet härad och grunden för härads-indelningen. Arkiv för nordisk filologi XXI, s. 358—369. Henvisninger til litteraturen om herredsinndelingen er å finne i S. Tunbergs: Studier rörande Skandinaviens äldsta politiska indelning (Uppsala 1911).

närboende folk» pointerer S. Tunberg i sine «Studier»[1]. Men hvorledes har da herredsinndelingen funnet vei til nabofolkene? Det er et spørsmål av stor interesse.

Foruten i Danmark er som bekjent sporene efter denne inndeling å finne i Norge og Sydsverige, iberegnet Gøtalandene, hvor den synes å ha været fullt ut gjennemført. Jeg kan nu ikke finne nogen naturligere forklaring på herredsinndelingens utbredelse enn at den har foregått gjennem erobring, gjennem utvidelse av det kongedømme hvor den først hadde været tatt i bruk — Danmark —, at det er Danekongen som har innført sitt hjemlands militærordning i de vundne land.

Hæropbud fra de omtalte land efter befaling av Danekongen lar sig også vise. For Norges vedkommende kan det ut fra samtidige vidnesbyrd konstateres både i år 974 og 1014[2], og så stor sannsynlighet taler for det samme hvad Gøtaland angår, at det kan antas for visst. Med dansk-norsk-svensk hær førte kong Knútr Sveinsson krigen om Englands herredømme i årene 1015—16. Heri har man sett at kong Óláfr Eiríksson har understøttet ham med hjelpetropper, en i historieskrivningen fastslått opfatning[3], som visstnok skyldes Adam av Bremens beretning om at kong Knútr Sveinsson har sluttet forbund med svenskekongen og håpet å undertvinge England og

[1] Skandinaviens äldsta politiska indelning, s. 44.

[2] Se Vellekla vers 26—27 og Þórðr Kolbeinssons Eiríksdrápa (Skaldedigtn. B I, s. 121—122 og 205). Dessuten taler Theodrik uttrykkelig om Hákon jarls plikt til å understøtte Danekongen med norsk hær hvis der var krig i Danmark. Monumenta historica Norvegiæ, utg. G. Storm (Kr.a 1880), s. 11.

[3] Se Lappenberg, Geschichte von England I, s. 450; Jørgensen, Den nordiske Kirkes Grundlæggelse I, s. 436; Steenstrup, Normannerne III, s. 279. Larson, Canute the Great, s. 68; Otto von Friesen, Upplands runstenar (Uppsala 1913), s. 25; Schück, Svenska folkets historia I, s. 237.

Norge med hans bistand[1]. Dog har det været helt uforståelig og uforklarlig hvilke motiver kunde bevege den svenske konge til å sende sin hær til England for å kjempe for en sak som var ham uvedkommende, mens han selv hadde bruk for alle sine stridskrefter. Man har også bebreidet ham for uklokskap i dette henseende, men den beskyldning er neppe berettiget. Det kan ikke vises at han har sendt nogen hær til England, — så vidt jeg vet finnes ingen beretninger av historisk verdi derom utover Adams uklare utsagn, som snarest gir inntrykk av å være forfatterens resonnement ut fra sagn som har foreligget om svensk deltagelse i Englandskrigen og muligens om forbund mellem Knútr og den svenske konge mot Norges konge Óláfr Haraldsson.

Direkte nevner Adam heller ikke at en svensk hær har været med på kong Knútrs Englandstog, men hans samtidige, den normanniske forfatter Guillaume de Jumièges[2] sier derimot uttrykkelig at en «Lacman» svenskenes konge, har ledsaget kong Knútr med sin hær. Denne beretning hos Guillaume de Jumièges, som for øvrig lite synes å kjenne til Nordens historie, må ha sin grunn i at en svensk hær i virkeligheten har kjempet under en «Lacmans» førerskap i England på kong Knútrs side. Hvorfra denne svenske hær og dens fører Lacman har stammet må nu være nokså innlysende. Fra kong Knútrs svenske landsdel. Således forklarer de spredte og innbyrdes uavhengige beretninger sakens sammenheng. Likesom fra Norge har kong Knútr i år 1014 opbudt hær fra Vester-

---

[1] Adam II, c. 50; «Chnud — pactum iniit cum fratre Olaph filio Herici, qui regnavit in Suedia, eiusque fultus auxilio deliberavit primo quidem Angliam subiugare, deinde Norvegiam».

[2] Gesta Normannorum ducum. Édition critique par J. Marx (Paris 1914) V, c. 8.

gøtland, hvilket igjen bekrefter at dette land har stått under hans avdøde far kong Sveinn Haraldssons herredomme[1].

Hvis det er en holdbar opfatning at den gamle herredsinndeling er en på kongelig initiativ gjennemført ordning for eventuelle hæropbud til kongedømmets forsvar og kamp for herskerens interesser, så finner vi heri et vektig vidnesbyrd om at det danske kongedømme en gang i tiden har strakt sig nord til «den naturlige grense», skogbeltet mellem Veneren og Østersjøen. Så langt nord hadde nettop det omtalte inndelingssystem funnet sin utbredelse. Man har ment at Tiveden og Kolmården igjennem lange tider har dannet et kulturhinder mellem Svea- og Gøtaland (Sverige norden- og sonnenskogs), men hvorfor skulde man da ikke i disse for eldre tider næsten uigjennemtrengelige skogstrekninger se et hinder for politisk likesåvel som kulturelt samkvem mellem Sveriges befolkning «norden- og sonnenskogs». Til en viss grad kan det sies å være inkonsekvent når man har antatt datidens Sverige opdelt i forskjellige kulturområder, men tillike fastslått som historisk faktum at de samme områder d. v. s. Svea- og Gøtaland fra urgamle tider har dannet en politisk enhet. Ut fra den forutsetning at den sydsvenske befolkning, gøterne, har hatt flere berøringspunkter i kulturell henseende med sine naboer i syd, danskene, enn med stammebrødrene «nordenskogs», er det naturligere å formode at de ved det danske og det svenske rikes opkomst også politisk er kommet til å stå det danske folk nærmere.

Dette lar sig imidlertid likeså litt fastslå som tidene for de nordiske rikers grunnleggelse. Der kan bare opstilles mer eller mindre sannsynlige hypoteser i disse spørs-

[1] I en krønike tituleres også kong Sveinn som «rex Svecie». Se Script. rer. Danicarum I, s. 117.

mål. Når jeg har kalt denne avhandling: Gøtalands politiske stilling fra 950—1050, så skyldes det heller ikke at jeg har ansett den politiske forbindelse mellem daner og gøter for å skrive sig nettop fra midten av det 10. århundre. Grunnen er at det historiske kildemateriale først da gir mulighet for å danne sig en bestemt mening om Gøtalands politiske forhold til nabolandene. I årtiene om og efter midten av 900-tallet finner man gøterne som Danekongens undersåtter. Under 980-tallet bryter den danske stormakten sammen, men gjenreises ved århundrets slutt, dog ikke med samme territorialutstrekning. Før sammenbruddet synes skogbeltet Tiveden—Kolmården å ha dannet det danske kongedømmes nordøstlige grense, efter gjenreisningen Helgåen, Vetteren og Tiveden. Først ved midten av det 11. århundre går så Vestergøtland over til det svenske og Blekinge til det danske kongerike. En ny grense legges mellem rikene av kongene Eðmundr Óláfsson og Sveinn Úlfsson. Fra den tid begynner en ny periode i Sveriges såvel som i Gøtalands historie.

— — —

ENGLISH SUMMARY

The author attempts to prove that the Swedish province of Götaland belonged to the empire of the Danish king Harold Gormsson. In the middle and latter half of the 10th century, the forest zone of Tiveden-Kolmården formed the border between the Danish and Swedish kingdoms.

The Danish empire fell to pieces between 980 and 990, when the Swedish king Erik Segersäll (i. e. the Victorious) conquered nearly the whole of Southern Sweden and Denmark. Some years later king Svein Haroldson succeeded in reconquering Denmark, and before the year 1000 peace was finally concluded between the Swedish and Danish kings. According to the author's opinion Vestergötland was then

again made over to the king of Denmark, while the Swedish king retained possession of Östergötland and Southern Sweden east of Helgå.

The author is further of opinion that Vestergötland remained under the Danish scepter for about half a century, with the exception of the years 1015 to 1018, when earl Ragnvald ruled independently, and a short period about 1025, when the Swedish king Anund Jakob gained control of the province.

It may be considered certain that Vestergötland was not united with Sweden till the middle of the 11th century, and that king Svein Ulfsson finally gave up the Danish claim on the province in 1051. By way of compensation he obtained Blekinge, which had previously belonged to the Kings of Sweden.

SMÅSTYKKER.

14.

Herjulvsnes.

I «Syn og Segn» fremkom jeg ifjor med en innvending mot at resultatene fra utgravningen av kirkegården på Herjulvsnes i Østgrønland blev tatt til inntekt for teorien om en forværring av klimatet i slutten av middelalderen, idet jeg hevdet at der siden middelalderen må være foregått en forandring i fuktighetsforholdene på denne kirkegård, og dermed en forværring av teletilstanden. For å være så kortfattet som mulig anførte jeg som bevis bare det punkt i beretningen hvor dr. Nørlund forteller om de dræningsarbeider han måtte foreta, bl. a. for å avlede «*the many little rivers* streaming down from the mountains *across the field of excavation*» (side 29). I sitt tilsvar her i tidsskriftet oplyser han nu (side 390) at «de smaa vandløb . . . holdt sig udelukkende til kirkegaardens vestligste del; videre end 1 à 2 m. indenfor hegnet kom de ikke». Han mener at disse småbekkene i eldre tid har været holdt utenfor kirkegården av «*stengærdet*», mens dette gjerde i beretningen betegnes som «*an earth-wall*, the interior of which is stayed by stones».

Idet jeg går ut fra at disse uoverensstemmelser i uttryksmåten vedkommende samme ting kun betegner at forfatteren ikke har hat fuktighetsfaktoren klar for sig, skal jeg her i korthet peke paa de punkter jeg har bygget og fremdeles bygger min innvending på.

Sammenholder man gravdybdene på de tre felter av kirkegården, må det straks slå en at der på kirkegårdens øvre og vestre del må være nokså vått, hvad enten nu vatnet skriver sig fra overflate-tilsig eller fra innsig av grunnvatn eller begge deler. Ti på dette parti var gravlevningene merkelig godt bevaret, selv når de fantes i meget ringe dybde. Der blev således gjort adskillige gode fund i så små dybder som bare *35—50 cm.* under gammel jordyte, tiltross for at flere ting var tatt bort fra disse grunne lag tidligere ved tilfellige gravninger.

I motsetning hertil må kirkegårdens lille sydøstre gravparti være forholdsvis tørt og godt avvatnet. Her fantes der intet gravgods i mindre dybde enn 72 cm., og selv det som lå dypere var kleint bevaret. Dr. Nørlund sier om gravene her at de på grunn av strandens nærhet var blit gjenstand for temperaturforandringer («thaws in the summer») og var således blit gradvis uttørret (side 60). Denne uttørring må da aldeles overveiende ha foregått siden Kielsens besøk på stedet i 1840, ti dengang lå strandlinjen 12—13 m. lenger ute, så strandfallet kan ikke ha tørret gravene ut tidligere. Dette bekreftes også derav at der er adskillige vel bevarte graver bare et par meter ovenfor den herombhandlede gravklynge og lenger vest i same avstand fra stranden. Herved er det da bevist at en ødeleggelse av gravgodset paa Herjulvsnes *kan gå fort for sig også nu*, når bare ikke væten er iveien, og at denne forråtning ikke bare holder sig til de grunne jordlag, men går godt i dybden (1.25 m.).

Ennskjønt hr. dr. Nørlund således er opmerksom på at der er foregått en forandring til det bedre i fuktighetsforholdene på én kant av kirkegården, stiller han sig «meget skeptisk» til tanken om at der kan ha foregått en forværring i fuktighetsforholdene på dens øvre og vestre del, bortset fra «the little rivers». Han kan nok gå med på at der er grunnvatn, men anser det for usannsynlig at de gamle skulde ha innlatt sig på nogen grunndræning.

Jeg tror hellerikke på nogen grunndræning. Men jeg mener at kirkegården i kolonitiden var omgitt av en *jord- eller torvgard* («earth-wall») hvori fantes en mer eller mindre sterk stenkjerne — overensstemmende med dr. Nørlunds egne antydninger og på grunnlag av forekomsten av en stenrekke som ennu markerer gjerdets plass. Til opførelsen av et sådant gjerde behøves der ikke lite jord, og denne jord tas altid langsmed gjerdet, helst på begge sider. På denne måten dannedes der *åpne grøfter langsmed gjerdet.* Da det sannsynligvis var vanskelig å finne bindende jord nok (grastorv), nyttet de sten sålangt den rakk, og forøvrig grastorv. Men enda kan det ha været vanskelig å få gjerdet høit og sterkt nok så det hegnet godt, og isåfall utdypet de den utvendige grøft såmeget som telen tillot det, forat grøft og gard tilsammen skulde danne tilstrekkelig hegn. Slik har man iallfall gjort til denne tid når man setter op torvgard.

Dissse grøftene vilde ikke alene opta tilstrømmende overvatn; de vilde også opta tøvatnet av sneen og telen i sine nærmeste omgivelser, så jorden blev forholdsvis raskt befriet for denne væten, og derved vilde grunnvatnet senkes — på et område som stod i direkte forhold til grøftenes dybde og jordens gjennemtrengelighet. Fra det øvre gjerde ned til kirken er avstanden bare 4,5—6 m., og over et så litet område kan en gjerdegrøft godt ha senket grunnvatnet (og telen) over 1 fot under det nuværende telenivå. Serlig sterk må denne virkning ha været på kirkegårdens vestside hvor der nu går overvatn, og hvor en tidligere forekomst av torvgjerde med grøfter må anses som utvilsom. Det nu forekommende overvatn som holder jorden våt adskillig lenger innover enn de 1 à 2 m. hvor det går som overvatn, betyr en meget betydelig forværring av fuktighetsforholdene på denne del av kirkegården; avstanden fra gjerdet til kirken på denne kant kan efter kartet ikke være mer enn vel 6 m., og der behøves da ingen «skarpsindighet» til å avgjøre at forekomsten av overvatn her er væsentlig bestemmende for fuktighetsforholdene på hele det vestre gravfelt. Her blev der da også funnet velbevarte gravlevninger op til bare 35 cm. under jordyten.

Bortsmuldringen av torvgarden og gjenfyllingen av gjerdegrøftene var sannsynligvis begynt lenge før kolonien døde helt ut, og da der ikke lenger var nogen prest og kirkeverge som sørget for å holde kirkegården vedlike, jevnedes gjerder og grøfter gradvis ut, og gravene blev mer enn før omsluttet av vatn og tele. Nu ser man nesten bare de stenene som lå inne i gjerdet. —

— Dette er da den opfatning jeg kom til ved gjennemgåelsen av den interessante, usedvanlig klart avfattede beretning om utgravningen på Herjulvsnes. Min innvending gjelder *kun* fuktighets- og klimatspørsmålet, ikke beretningen forøvrig. Jeg holder det ikke for usannsynlig at fremtidige utgravninger på Grønland kan komme til å belyse i større eller mindre grad spørsmålet om en forværring av klimatet derborte i slutten av middelalderen; men under utgravningene må man da være skarpt opmerksom på de forhold jeg her har påpekt.

S. Hasund.

15.

Var Magnus den Gode skald?

I Finnur Jónsson's «norsk-islandske skjaldedigtning» fins det avprenta to vers som blir tilskrivne kong Magnus den Gode (A, I s. 330 og B, I s. 304).

Det eine verse er helst å rekne for eit innlegg i ein stevkamp, og det er so einfelt i forma so nær-sagt kvar ein mann kunde ha dikta det. Det ber vitnemål um ei gamal heidensk ovtru, og det er ingen grunn til å tvile på at kong Magnus har sett det i hop. Han kunde ikkje difor bli kalla skald.

Annarleis er det med det andre verse. Det er kunstfullt dróttkvætt, med ihopfløkte setningar og ekte kenningar. Den som har laga det, måtte skjønne seg på skaldskap. Men er no dette verse i sanning av Magnus den Gode? Eg kann ikkje sjå at nokon fyrr har reist tvil um det, og Finnur Jónsson segjer stutt og fyndigt i den nye utgåva av litteratur-historia si (I s. 460) um dei to versa: «Bægge vers er ægte.» Eg trur likevel det kann være god grunn til å sette eit spursmålsteikn til det siste verse, og eg trur eg kann ettervise den rette diktaren.

Innhalde i verse er dette: «Mang ein sverdsvingar segjer at ei bonde-dotter er han til sorg (det trur eg so gjerne), men um eikor kvinne tek svevnen ifrå meg, so er det visseleg den kloke kongs-systera som held meg vaken.»

Verse skriv seg ifrå Morkinskinna. Men det står der utan minste samanheng med noko slag forteljing. I fyrevegen er det fortalt ei lita segn um korleis kongane Magnus og Harald hjelpte ein unggut til å få att minne sitt. Og etterpå kjem det ei soge um korleis ei lendmanns-dotter berga seg ifrå å bli frilla til kong Magnus. Det er vel denne soga som har drege inn her det verse som blir citert. Men verse blir likevel ikkje sett i hop med soga; det står berre: «Þessa viso orti Magnus konungr», og so kjem soga utan noka sambinding. Verse høver ikkje heller med denne soga; det er utenkeleg at ei lendmanns-dotter skulde bli kalla «kongs-syster» (siklings systir), og nokon bror hennas blir det ikkje tale um heller.

Vil ein so spørje kva det kann være for ei kongs-syster Magnus kann ha havt i tankane, so leitar ein fåfengt etter

ho. I Gardarike, der Magnus hadde levd i guteåra, styrde Jaroslav den Store, gift med versyster til Olav den Heilage; han hadde nok døtrar som Magnus kunde tenke på, men visseleg ikkje systrar, — dei måtte alle være mykje for gamle. Sviakongen, Anund Jakob, var verbror til Olav den Heilage, og hadde han endå noka ugift syster, so måtte ho òg være reint for gamal for Magnus. Den danske kongen, Hardeknut, hadde ei syster som heitte Gunnhild; men ho hadde i 1035 vorte trulova med ein son til den tyske keisaren, vart gift med han i 1036 og døydde so alt 1038, då Magnus endå berre var fjortan år gamal. Den saksiske hertogen Bernhard, som Magnus møttes med i 1042, hadde nok ein son som kunde bli gift med syster til kong Magnus; men um han so hadde døtrar som Magnus sjølv kunde tenke på å fri til, so måtte systrane hans være altfor gamle. Ingen stad kringum Noreg finn eg ei «kongs-syster» som verse kunde være dikta um.

Men — vi veit um ei kongssyster som ein annan norsk konge har dikta kjærleiksvers til, og denne andre kongen er *Magnus Berrføtt.*

Av han har vi tri drottkvedne vers, skrivne til ei «Maktildr» eller Matilde (Skjaldediktning, A, I s. 432—433, og B, I s. 402—403). Desse versa liknar i forma mykje på det verse som blir tilskrive Magnus den Gode; kenningane er av same slage, helst sett i hop av to leder, og blir kvinna i verse av Magnus den Gode kalla «eld-Gefn», so heiter ho hjå Magnus Berrføtt «arm-Hlín». Men viktigare er det at det eine verse av Magnus Berrføtt slær burtpå same tanken som verse av Magnus den Gode. Det segjer: «Det fins *ei*, Maktild, som meinkar meg leik og lyst og vekker strid (sorpå drikk ramnen or såra); den kvitbrune kvinna som vèr landa sine med skjolden (sverda beit skjoldane) lærer meg å sove lite.» Her òg høyrer vi då um ein konge som ei kvinne held vaken.

Men vi høyrer òg kvifor ho gjør det: ho er i strid med kongen og vèr lande sitt imot han. Og vi veit kven denne kvinna var: det var Matilde, dotter til Kong Malcolm av Skotland[1]. Far hennas var død i 1093, og då Magnus Berrføtt kom på hærferd dit vest, var det bror hennas,

[1] Sjå Suhm, Historie af Danmark V 92; P. A. Munch, NFH. II 522.

Eadgar, som var konge i Skotland. Magnus hadde krig med han og gjorde upp fred med han, og dei versa vi har etter Magnus, tyder på at kongssystera hjelpte til å få fred i stand, — han hadde fått venlege ord ifrå ho, og han elska ho, endå han aldri hadde set ho. Ho gifte seg i åre 1100 med den engelske kongen Henrik I.

Her har vi då ei kvinne som med full rett kann bli kalla «kongs-syster». Til henne høver det verse som blir tilskrive Magnus den Gode, og det svarar heilt med dei historiske tilhøva. Eg tykkjer det må være utvilsamt at verse i røynda er dikta av Magnus Berrføtt eller høyrer til den krinsen med vers som er lagt i munnen på han.

Det er verdt å legge merke til at dei gamle soguskrivarane ikkje hadde greie på kva for umstende desse versa av Magnus Berrføtt høyrde inn i. Dei trudde Matilde var «dotter til keisaren». Dei har tydeleg berre havt fyre seg nokre vers med påskrift um at «kong Magnus hadde dikta dei». So mykje lettare er det å skjønne at eit einskilt vers kann ha kome på avveg og bli putta inn i soga um ein annan kong Magnus.

Ein kunde sjølvsagt kome på den tanken at det fans ei keisardotter Mathilde som Magnus den Gode kunde ha dikta vers til, soleis at alle desse versa i røynda var dikta av han og ikkje av Magnus Berrføtt, — for då Magnus Berrføtt levde, fans det inga keisardotter Mathilde. Og no høver det soleis til, at keisar Konrad II (1024—1039) hadde ei dotter som heitte Mathilde. Ho var då syster til keisar Henrik III (1039—1056) og kunde då på hans tid ha vorte kalla «siklings systir». Men det blir likevel umogleg å feste noko av desse versa til henne; for ho var død alt i 1034, i det høgste åtte år gamal. So hadde keisar Henrik III òg ei dotter som heitte Matilde; men ho vart ikkje fødd fyre 1045, og det er då uråd at Magnus den Gode kann ha skrive vers til henne. Dette med «keisardottera» har då ingen ting på seg; ein kann ikkje nytte det til å tidfesta versa, og Magnus kann ikkje på dette grunnlage bli gjort til diktaren.

Vi har elles inkje vitnemål um at Magnus den Gode sysla med skaldskap. Og vi torer no trygt stryke han ut or skalde-rekka, med di vi flyttter dette eine lausrivne vers ut or soga hans og dit det høyrer heime, i soga um Magnus Berrføtt.

Halvdan Koht.

16.

Knut Eriksons påstådda flykt till Norge.

Uti sin «Sveriges Historia» har Montelius angivit, att Erik den heliges son Knut «efter en olycklig strid måst fly till Norge, där han hade mödernefränder». Man kan då med rätta fråga sig, till vilka bland dessa han skulle farit. Vem nu än Knuts moder varit dotter till: Inge den yngre eller Harald Keysas son Björn Järnsida, så hörde i varje fall till dessa fränder Ingerid Ragvalds dotter och Orm, moder och halvbroder till sveakonung Magnus Henrikson, som i förening med en av Svithjods «Principes» dödat bemälde Erik. Påståendet är sålunda i sig sjelvt mycket osannolikt. Det grundar sig i verkligheten på en uppgift, som vi för första gången möta hos den ovederhäftiga gamla svenska prosakrönikan[1]. Efter att hava framhållit, att Karl (Sverkerson) «varit i radhe, at S:t Erik wart slaghen» — en fullständigt ovederhäftig uppgift —[2] tillägger denna, att Knut «wart utdriven til Norge i try aar» samt att Karls förenämnda påstådda delaktighet uti Eriks dödande skulle varit anledningen till varför Knut «drapp honom uppå visingö — aarom MCLXVIII».

Efter prosakrönikan möta vi i huvudsak dylika uppgifter uti «minsta rimkrönikan»[3], hos Olaus Magni[4], hos Olaus Petri[5] och dennes broder Laurentius[6]. Men i ingen av dessa omnämnes något om Knuts förbemälda möderne-fränder samt hans vistelse hos dem under en tre-årig landsflykt.

Överhuvud tycks hela denna berättelse om landsflykten vara gripen ur luften, och ej omöjligt är, att den uppkommit genom förvexling med sonen Eriks flykt till Norge efter händelserna vid Elgarås. Ty ingen norsk eller isländsk saga

[1] *S. R. S.* I. pag. 247.
[2] Den otillförlitliga «Erikslegenden», som är den första källa som lemnar förenämnda uppgift om Magnus Henriksons förbund med en av Rikets «Principes», nämner dock ej denne Princeps' namn. Det är här Prosakrönikan, som sätter likhetstecken mellan denne och Karl. Om Erik se: Toll, Erik den heliges korståg till Finland. [*H. T. för Finl.* 1926.]
[3] *S. R. S.* I, I, pag. 246.
[4] *S. R. S.* II, 1, pag. 48.
[5] *S. R. S.* I, II, pag. 242.
[6] *S. R. S.* II, II, pag. 67.

har något att därom förmäla[1]. Och såväl Knuts egen berättelse om tilldragelserna, intill dess han definitivt vunnit kronan[2], som Sverker den yngres relatering av händelserna allt ifrån hans farfars död fram till hans flykt efter slaget vid Lena[3] giva, sammanstälda, oss en helt annan bild av tilldragelsernas förlopp. Vi få därav veta, att efter Eriks död sonen, ansatt från alla håll, haft en sammandrabbning med sina fiender samt besegrad visserligen måst fly men försonats med Karl Sverkerson, varefter han dock senare «glömsk av den tro och den ed», som han gentemot denne förbundet sig till, dödat honom. Huruvida detta skedde genom ett plötsligt överfall på hans gård[4] å Visingsö, eller på öppna fältet, är ej känt. Vår älsta källa härom: Den svenska Konungalängden[5], införd vid en avskrift av den äldre Vestgötalagen har intet som angiver, att här ett *mord* skulle vara begånget.

Då emellertid Karls död inträffade år 1167 den 12 april[6], kan det vara möjligt, att Knut begagnat tillfället, då Karls förbundne och frände konung Valdemar av Danmark var borta på tåg till Venden. Måhända har han sjelv av Karl fått veta vad Erling Skakke planlade mot Danmark — det talas om ett i Sverige uppsnappat brev från denne till Buris Henrikson[7] — samt därför funnit ögonblicket ytterligare gynsamt. Som bekant hade ej Knut därigenom hela spelet vunnet. Han nödgades först döda konungarne Karl och Byrisleph, varför han kan sägas ej hava «fått Sverige med

---

[1] Till följe *Munchs* (Det norske Folks Historie III pag. 5) kategoriska uppgift, att Knut uppehallit sig i Norge åren 1164—67 hava vi rådfrågat prof. Paasche, som benäget lemnat oss ovanstående besked.

[2] *D. S.* no. 825.

[3] *D. S.* no. 135.

[4] Det var antagligen i denna, som något senare den norske pretendenten Erling «Stenvägg» satt inspärrad uti. Två slott: Näs och Borga ligga i ruiner nu på Visingsös kust under Vetterns vatten. Det är okänt, i vilken av dessa Erling satt fangen.

[5] *S. R. S.* I, I, pag. 11—12.

[6] *S. R. S.* I, I, pag. 83. Vi hava här ovan sett prosakrönikan angiva dödsaret till 1168. Detta står i strid med alla övriga kallor, som sätta detta till år 1167.

[7] *Munch* a. a. III, pag. 20—21. Det talas i Sverker den andres inlaga om, att fadern alltför mycket trodde på Knut.

ro» förr än år 1173[1]. Detta årtal är särskilt påfallande, enär vi möta året därpå folkungen Birger Brosa omnämnd som jarl för första gången (i samband med Eystein Meylas besök hos denne)[2] samt Birgers företrädare jarlen Guthorm, en tydlig vän till Danmark[3], omtalad framträda urkundligt för sista gången något tidigare. Det kan därför se ut, som om Knut vann kronan definitivt med Birgers hjelp. I alla händelser skedde under tiden för dennes jarlavärdighet en omkastning i Sveriges politik. Man intog en fientlig hållning mot Danmark och närmade sig Norge[4]. Första kända yttringen därav var, när birkebeinarnes utskickade medförde brev till Sverre från så väl konung som jarl i Sverige.

Hans Toll.

17.

Raumariki—Vestfold.

Dr. Jan Petersen var inne på dette emne i sin prøveforelesning (trykt i H. T. V, 5, s. 46—64) og prof. A. W. Brøgger atter i sin nyeste bok: Det norske folk i Oldtiden s. 191. Fra *Jordanes'* tid (550—600 e. Kr.) mangler Vestfoldnavnet eller en folkestamme med tydelig tilknytning der.

Mine stednavnsstudier har gitt mig mange tanker om dette. Jeg var, da Jan Petersen skrev, i færd med med å gi svar. Men andre studier bragte mig bort fra det. Nu mener jeg, at tiden er inne til å resumere op.

Der er fullt op av vin-navn i Nordre Vestfold (iberegnet Liðir), mindre i Hurum, Røyken og Asker, tiltagende flere i Bærum, flest i Aker (Osloherað), og sprett av dem ut over hele Raumariki. Men der er forholdsvis få funn på alle disse steder i *ældre jernalder*. *Da* må der ha været liten bebyggelse. Videre er det sikkert, at vin-navnene er meget, meget elldre enn yngre Jernalder (Vikingetid). Der er da bare en mulighet tilbake, den som jeg altid har hevdet: *Vin-*

---

[1] Enligt förenämnda «Vestgötalängden» var Knut konung i tjugutre år. Han avled år 1196, och bör sålunda hava kommit i orubbad besittning av riket år 1173.

[2] Sverres saga.

[3] Guthorm avhemtade Karls danska drottning och stod fadder till danske prinsen Knut.

[4] Se härom: *Paasche*, Kong Sverre, pag. 27, 237—242.

navnene er fra *Broncealder*, fra en urgammel blomstringstid, men talmessig sett svak og med få funn, fordi broncen var et skjørt, lett forgjengelig metall!

Så kom ældre jernalder. Da blev nordens folk, ved goternes fremtrengen i Mellem-Europa, utestengt fra sydens kultur. Der blev knappe, fattigslike forhold i mange av Norges bygder. Raumarikingene drog ut. De vilde til sjøen, Øieren var dem ikke nok. Heidsjor (Mjøsa) var dem stængt. Heidnirne stod *der* imot. Skogbygdene sydover langs Glåma fristet dem ikke. De klemte på ned til Folden.

Underveis støtte de på rester av det gamle broncealders folk ennda på de gamle vin-gårder. Kanskje var denne stamme sterk nokk til å slå Raumarikingene fra sig, kanskje slog deler av den selv følge og gikk op i den stamme, som kom nordfra. I sambånd tok de bopæl på lunere, rikere jordbunn i Nordre Vestfold, landet fra Slagn (Slagen) til Engra (Sande) med Borro i mitten.

Men heimstavnsnavnet beholdt de. De var et utflytter-folk, men hærdet i kamp for nye bopæler. Derfor traff Jordanes Raumernes navn ved sjøen, på slutten av elldre jern-alder.

Men tilbake ved Glåmas, Nittjas, Rømuas bredder levde dog folk, som hevdet Ullar-vin, Disvin, Hænsvin, Gerdar-vin, Han-vin (Heni) og Þor-vin som gamle kultsteder. Trots de gamle navn bl. a. i Læm (Læ heim) etc., var de gjennem flere hundredtall dog en relativ svak stamme.

Da så utvidelsestrangen vollsomt kom med vikingetid, vilde atter Raumarikingene heimat. Først laget de 21 staðir-gårder (det var da tidens typiske navn) i Asker (Skoga-bygd), de forsøkte sig også i Bergheim (Bærum). Men der-med blev det stopp. «*Foð*» blev nu som altid en folkegrense. *Sydraumerne kom aldri heimát.* Osloherað vek ikke undav en gang til!

Men gamle Raumariki fikk tilsig til ny blomstring. Den kom nordfra[1], fra Heidmork, ned langs Glåma og ut over alt Raumariki, bl. a. i Skaun (Sørum), Læheim (Gjerdrum og Holter). Overalt blev der nu fullt op av staðir-navn.

På dette vis forklares både Petersens og Brøggers knuter!

Joh. K. Bergwitz.

[1] Jfr. Petersen, l. c. s. 63—64.

LITTERATUR.

Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie A: Forelesninger.

V a. *Haakon Shetelig: Norges forhistorie.* Problemer og resultater i norsk arkæologi. 227 s.

VI a. *A. W. Brøgger: Det norske folk i oldtiden.* 222 s.

Disse to skriftene er utkommet samtidig; de behandler samme tidsrum av norsk historie, og Instituttet for sammenlignende kulturforskning annonserer at det vil sende dem ut i oversettelse til et verdenssprog, det ene på fransk, det andre på tysk, med titler som helt dekker hinannen: Archéologie norvégienne, og Norwegische Archaeologie. En sammenligning mellem dem byr sig således fram av sig selv.

Det er likevel ikke riktig, uten videre å måle dem imot hinannen. De er i virkeligheten ikke så helt samtidige: Sheteligs bok er forelesninger som han holdt høsten 1924, Brøggers er forelesninger fra høsten 1925. Brøggers bok forutsetter ennog på en vis Sheteligs bok eller iallfall hele den forskning og metode som Shetelig har gitt et så ypperlig samlende uttrykk. Og hovedsaken er at de to skriftene setter sig helt ulike mål, så at det ene ikke på nogen måte, næsten ikke i et eneste punkt, gjentar det andre. Så langt fra at ett av dem skulde overflødiggjøre det andre, står de tvertimot utfyllende til hinannen, hver med sine selvstendige synspunkter, og de krever å bli lest begge to.

Selv om altså en anmeldelse hverken bør eller kan gi en sammenlignende værdsetning av dem, kan det enda være lærerikt og fruktbart å stille dem ved siden av hinannen. Problemene i norsk forhistorie kommer derved i så meget skarpere lys.

Shetelig har gitt programmet for sin bok i selve tittelen: hans fremstilling handler om «arkeologi» i strengeste mening. Hans formål er å redegjøre for det tilfang som den arkeologiske forskningen har å arbeide med, og den metoden som den har å følge for å få ordning og mening i tilfanget. Det som han behandler, er derfor først og fremst de to hovedelementene i arkeologien: fundene og formene. Han tar for sig periode efter periode i vår forhistorie og drøfter hvad vi kan vite om dem i henhold til fundenes art og utbredelse, teknikkens og formenes utvikling Han lærer oss likefram å studere arkeologi, og han gir oss fyldige tilvisninger til litteraturen om emnet.

Det som er den ledende linje i hans fremstilling, det er å vise oss — som han selv sier — «den norske utviklingen som et ledd i en større sammenheng, som en del av hele Europas kulturhistorie». Det er en vesentlig opgave for ham å eftervise hvor de skiftende skikker, ferdigheter og former kommer fra, og derved kommer han til å gi en sammenhengende utredning av påvirkningene fra fremmed kultur og av hvilke veier de nådde fram til oss på.

Hele det livet som rørte sig bak alle disse formene, går Shetelig forholdsvis lite inn på. Teknikk, kunst og religion tar den største plass for ham, med andre ord alt det som har den nærmeste sammenheng med selve studietilfanget, og alt dette hører jo også med til livet, — religionen, slik som den trær fram i gravskikkene, i offer-ritus og i billedkunst, er selvfølgelig av den allerhøieste betydning. Men han drøfter også leilighetsvis andre spørsmål som fundene reiser, — om næringsdrift, om innvandring, om samfunds- og statsvilkår.

Sheteligs bok gir i det hele et rikt inntrykk av hvor store og omfattende opgaver arkeologien arbeider med. Vi ser hvilke resultater den har nådd til, og like meget ser vi hvor mange problemer den fremdeles tumler med. Boken er skrevet av en mann som helt ut er herre over sin videnskap, og den gir en udmerket sammenfatning av hvad norsk arkeologi er idag. Det er på en måte en avsluttende bok; men den peker likevel fram med alle de uløste spørsmål den viser til.

Leseren vil kanskje ennog sette nye spørsmålstegn ved enkelte av de ting som Shetelig gir som resultater. Når han

f. eks. skiller ut de skjematiske, helt stivnet konvensjonelle dyrefigurer i bergskur fra steinalderen, og mener at denne måten å tegne på, i motsetning til den naturalistiske, mest sannsynlig skyldes påvirkning fra Østersjølandene, så stiller jeg mig meget skeptisk til en slik forklaring. Og jeg spør mig selv om ikke dette «fremmede element» i vår gamle bergskur ved nærmere eftersyn vil vise sig å være rent hjemlig. Kanskje ennog nye fund kan komme til å befeste dets hjemstavnsrett. Jeg hugser et slikt skjematisk lite dyrebillede innrisset på et steinredskap av ytterst primitiv form, som jeg så for nogen år siden på gården Gruda på Jæren, framkommet ved uttappningen av Grudavatnet. Allerede et enkelt fund av denne art kan gi nytt lys over spørsmålet. Vi vet jo godt hvorledes alle fundene av bergskur med dyrebilleder på Østlandet i de siste årene har omstøtt mange gamle teorier om de skilte kulturgrupper i landet.

Et enda større spørsmålstegn må man vel sette ved Shetteligs påstand om at den vestnorske kulturgruppen som lar sig skille ut i 7de århundre e. Kr. «nødvendigvis» må bety en hel riksdannelse på Vestlandet. Slik en teori går langt ut over det som arkeologisk tilfang tillater å gjøre slutninger om. Det er da en grunnfestet arkeologisk regel, at kultursammenheng slett ikke nødvendigvis betyr politisk sammenheng. Og hele teorien har ikke utgangspunkt i annet enn en ytterst tvilsom, snarest ganske uriktig tolkning av Jordanes's fortelling om «Rodulvs rike» i det 5te årh. Tolkningen består i at det relativ-pronomen som knytter Rodulv sammen med den foregående opregning av norske stammer, blir henført til dem allesammen, helt frå *grannii* til *ranii*, istedenfor bare til det sistnevnte av dem, og det gjør åpenbart en meget stor skilnad.

På mange andre punkter gir Shetteligs bok høve til nydrøftelse av de forhistoriske spørsmål, og derfor blir en ikke så fort ferdig med den. En vil ofte komme til å ta den fram når en vil friste å gjøre sig op en mening om hvorledes det eller det spørsmål står, og se hvilke synspunkter det er mulig å anlegge. Det er både en rik, og en lærerik bok.

A. W. Brøgger har villet noe helt annet med sin bok. Den er i grunnen et programskrift, ja næsten et kampskrift. Den betyr i stor mon et oprør mot hele den typologiske metode som nu i et halvt hundre år har hersket i arkeologien,

og som Brøgger selv også har arbeidd med. Det vil sie, han vil ikke avskaffe selve typologien; han vet altfor godt hvor værdifull den har vært i strevet for å skape sammenheng og kronologi i det arkeologiske tilfanget. Men han vil ikke la sig beherske av den; han vil ta andre kulturhistoriske forhold med i betraktningen. Og framfor alt vil han nå bakenom formtyper, kunst og teknikk inn til selve det folk og det folkeliv som fundene gir oss kunnskap om. Han vil med andre ord bygge virkelig historie op på arkeologien.

Nå trur jeg nok at Brøgger er litt urettfærdig mot den tidligere norske arkeologi, når han i iveren for det nye skriver som om den aldeles har forsømt de almen-historiske synspunkter. Jeg trenger bare minne om et verk som Shetelig's «Primitive tider i Norge» fra 1922, — den inneholder sannelig mye god historie. Men det er sikkert nok at ingen før Brøgger har gjennemført den historiske betraktning med slik en energi, jeg kunde næsten sie med slik en pågåenhet. En kan f. eks. sammenligne den med et verk med næsten samme tittel, «Vor Oldtid» av Danmarks store arkeolog Sophus Müller (1897), så blir en uvilkårlig slått av skilnaden. Müllers bok er så fyllt med drøftelse av redskapsformer og ornamentikk, så den næsten blir en kunsthistorie, og han rører næsten ikke ved de problemene som for Brøgger er de viktigste, de alt overragende. Det er ikke bare tretti år i tid, det er et helt tankeskifte som skiller de to bøkerne.

Mens Shetelig i sin «forhistorie» la mest vinn på å finnne forbindelsen mellem norsk og almen-europeisk kultur, prøver Brøgger først og fremst på å vise hvorledes naturvilkårene i Noreg måtte forme den kultur som her måtte leves. Og grunnsynspunktet hos ham er det at folket her i landet måtte bli «et av verdens mest typiske veidefolk», — i grunnen er det først den økonomiske utvikling i det 19de århundre, fastslått ved jaktloven av 1899, som har gjort ende på bondens liv som veidemann. Helt fra åkerbruk og februk blev kjent i landet, omkring to tusen år f. Kr., vedblev jakt og fiske å høre med i bondens næringsliv som nødvendige elementer.

Det blir da ikke så viktig for Brøgger å skifte forhistorien i steinalder, bronsealder og jernalder. Det han legger vekt på, er de store skifter i næringslivet. Og han får da først den lange rene veidetiden i eldre steinalder, derefter

det blandede veideliv og gardsbruk, særlig knyttet til sjøbygdene, fra yngre steinalder til langt inn i jernalderen, endelig erobringen av de store innlandsdalene med jernøksen fra slutten av den «romerske» jernalder, fra 4de årh. av. Med liv og lyst og stor kraft argumenterer Brøgger for denne sin synsmåte. Og en historiker kan ikke annet enn følge ham med samhug, når han bryter igjennem det eldre arkeologiske skjema.

Typologien førte ofte til et syn på utviklingen som om den bestod i horisontale lag, det ene regelmessig ovenpå det andre, — mens historien ellers alltid viser oss tidsaldrene skjøvet voldsomt inn i hinannen, så skillelinjen mellem dem aldri blir rett, men kroket og bølget på ulik vis. En alminnelig historieforsker har derfor mangen gang måttet stå tvilende overfor de absolutte dateringer som arkeologer har gitt; vi kjenner metoden også fra runeforskerne (jeg tenker særlig på Wimmer), og vi står med samme tvilsmål der.

Arkeologien var alt på forhånd på vei til å sprenge den typologiske lagdeling. Shetelig hadde sterkt framholdt hvorledes eldgamle steinalders-former delvis var i levende bruk enda i jernalderen. I Danmark hadde Sophus Müller påvist at redskap av stein blev nyttet også i bronsealderen. De svenske historikerne Lauritz og Curt Weibull hadde tatt konsekvensen og vilde ikke vite av nogen særlig bronsealder mer. Brøgger er enda radikalere: han hevder at vi her i landet i virkeligheten levde i steinalder helt fram i «romersk jernalder».

Hovedsaken i den nye synsmåten er ikke navnene på de ulike «aldrene» og heller ikke den nøiaktige tidfestning av skillet mellem dem. Det avgjørende er at Brøgger klarere enn nogen før ham opgir den typologiske opfatning av tidsfølgen mellem de ulike former; han kaster således resolutt overbord sin egen gamle typologisk-kronologiske opstilling av steinalders-øksene. Han er dypt slått av det faktum at ulike former og typer holder sig ved siden av hverandre gjennem tusener av år, og han kan ikke lenger være med på findelingen av «aldrene». Hvert slag næringsliv krever sin særlige form, og derfor anerkjenner han f. eks. ikke lenger nogen tidsforskjell mellem «steinalders-» og «bronsealders-» bergskuren; det blir for ham bare uttrykk for to sider av folkelivet som var samtidig tilstede, — jordbruket og veidingen.

Det er mange slike omvurderinger Brøgger foretar. Jeg fremhever særlig at han ikke vil anerkjenne nogen virkelig jernvinne her i landet før enn 4de årh. e. Kr., mens Shetelig fører den tilbake helt til 6te eller ennog 7de årh. f. Kr. Men det er ikke mulig å omtale alle de nye enkelt-synsmåter Brøgger uttaler. Boken hans er helt igjennem full av friske tanker, morsomme og slående sammenstillinger; den er uttrykk for en personlig innlevelse i fortidens liv som har sitt grunnlag i sterk med-leven i nutiden.

Det følger næsten av sig selv, at en bok som denne er sterkt ensidig. Egentlig er det bare en eneste side av historien som Brøgger tar hensyn til, — det er erhvervslivet. Og selv her er åkerbruket skjøvet litt til side for jakt og fiske. Det kunde ha vært vel værdt å peke på en slik nyvinning som at norsk åkerbruk, simpelt hen på grunn av naturvilkårene, av mangel på plass, blev drevet bort fra vekselbruk over til en mer intensiv dyrkning, bl. a. med årviss gjødsling, på samme jordflekken år efter år, meget tidligere enn andre steder i Europa, — det har funnet sitt uttrykk i Gulatingslovens sammenbinding av februk og åkerbruk i vendingen »sex kúa bú eða sex sálda sáð».

Men erhvervslivet er jo ikke hele historien. Den sosiale utviklingen inneholder vel til syvende og sist mer virkelig historie, og det som Brøgger har om denne siden av historien, faller unektelig litt tynt ut, selv om han også her gir gode, rammende iakttagelser.

Det er likevel naturlig å gle sig mer over alt det positive boken gir, enn feste sig ved det en sakner i den. Og jeg vil gjerne spesielt nevne at Brøgger ikke avgrenser sig til bare det rent arkeologiske tilfanget, men stadig drager inn både oplysninger fra senere skrifter, aller mest lovene, og sammenligninger med nutidsliv i dal og fjell. Det er derigjennem det lykkes ham å gjøre fortiden til *liv*, og derved blir også selve boken så levende. Han har hatt en merkelig evne til å tilegne sig frisk kunnskap fra alle kanter.

Nettop derfor stusser en litt ved de feil eller huller som en støter på. Det er nokså snodig at han ikke bare én, men to ganger (s. 31 og 166), altså ikke ved en trykkfeil, forteller oss at Gulatings- og Frostatingslovene i sine foreliggende formninger skriver sig fra 10.—11. årh. (istedenfor 12.—13.). Og hvad han mener med den «den østlandske

lovboken» som han også omtaler (s. 168), er mig ikke ganske klart; de citatene han gir er fra landsloven. Når han sier (s. 181) at «alle fortolkere» har vært enige om at Ptolemaios's *chaideinoi* er enstydig med de norske *heinir*, så har han ikke vært opmerksom på at en mann som Noreen (i «Fornvännen» 1920) har foreslått en helt annen tolkning, og at efterpå en annen svensk forsker har forsøkt sig med en tredje tydning. Litt underligere er det at Brøgger ikke synes kjenne O. Olafsens bok fra 1916 om «Myrmalmsmeltning i Norge i ældre Tid».

Innkast og innskrenkninger lar sig altså gjøre. Og selve grunntankene i Brøggers bok kommer sikkert til å vekke diskusjon, særlig efterhvert som han gir dem en fullere utførelse i det store verk om Norges oldtid som han lover oss. Allerede den korte skissen som foreligger, tvinger til nydrøfting av viktige grunnspørsmål. Så meget lar sig likevel alt nu sie, at Brøggers lille bok i mange henseender betyr en fornyelse innenfor norsk arkeologisk forskning.

Den er skrevet med en pågående kraft som river med, og sproget i den har et sterkt muntlig preg; det er ofte uvørent, dessverre ikke sjelden også altfor upleiet, og det byr ennog på temmelig grove bukker både i setningskonstruksjon og i ordvalg. Forhåpentlig legger forfatteren mer arbeid på formen i det endelige verk.

Halvdan Koht.

H. Ehrencron-Müller, Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814. Bind I: A—Bo. Bind II: Br.—E. København 1924—25. 544+489 s. (H. Aschehoug & Co.).

Endelig det verket som skal avløse Nyerup-Kraft's Litteraturlexicon fra 1819! Ja, meget mer enn avløse; det nye verket gir i virkeligheten langt, langt mer enn Nyerup og Kraft overhode kunde tenke på. Det var et meget fortjenstfullt arbeid disse to gjorde for over hundre år siden. Men det var likevel bare et lite utvalg av den dansk-norsk-islandske bokavl de kunde og vilde gi. Bibliotekar Ehren-

cron-Müller har satt sig til mål å gi *alt*. Alle som levde før 1814 og har fått noget på trykk, skal være med i det nye forfatterleksikon, — de selv og alle deres skrifter. Den nye utgiver kan da også oplyse at under bokstaven H kommer hans leksikon til å omhandle over 300 forfattere som ikke engang er nevnt hos Nyerup-Kraft. Og veksten i omfang syner tydelig skilnaden: Nyerup-Kraft's hele verk inneholdt 692 (riktignok store to-spaltede) sider, — bare de to første bindene av Ehrencron-Müllers verk fyller over 1000 sider, og dette kan vel enda ikke være stort over fjerdeparten av det hele. Vi forstår fullvel at det har kostet ham all hans fritid i mer enn 25 år.

Kanskje bare den som selv i årevis har sittet i et lignende arbeid, fullt ut kan forstå hvad det er for et endeløst slit og utrettelig tålmod som ligger i et verk av denne art. Her er ingen leilighet til å briljere på nogensomhelst måte, her er intet hvilepunkt og ingen opfriskning; her er ingen annen glede enn den som en har for sig selv hver gang en finner ut av en dunkel eller floket detalj, — som ingen annen efterpå aner har vært så vanskelig. Men utalte forskere i eftertiden vil ha nytte av arbeidet. Det verk som Ehrencron-Müller her har lagt fram, og som innen få år vil være avsluttet (han har manuskriptet færdig), vil bli en sann gullgruve for alle som sysler med forskning i dansk-norsk litteratur i eldre tid på alle dens områder, det være sig videnskap eller diktning. Her ligger tilfang til store deler av vår åndshistorie.

Når en sitter og blader i slikt et verk, blir en sterkt slått av hvorledes det virkelig er en «felles-litteratur» som her blir behandlet. *Islendingene* faller i virkeligheten utenfor, de allerfleste av dem. Utgiveren gjør også et slags undskyldning for at han i det hele har tatt dem med; det har ikke vært mulig for ham å skaffe så fullstendige oplysninger om den islandske litteratur som han kunde ønsket og burde ha gitt. Men de islandske forfattere skjærer sig dessuten ut fra den øvrige mengde ved at de oftest skriver et annet sprog, — sitt eget. Det islandske åndsliv var kanskje fattig i denne tiden; men — det var islandsk.

Helt annerledes med den norske litteraturen. Noreg fikk jo ikke engang et boktrykkeri innenfor sine grenser før langt ut i det 17de århundre. Og de norske forfattere

nyttet dansk sprog, de gikk uten videre inn i den danske litteratur. Det kunde være en og annen som diktet en vise på norsk bygdemål. Men de setter iallfall ikke noget merke efter sig i de to bindene som hittil foreligger av det nye forfatterleksikon. Den eneste som er nevnt er Ole Camstrup; men siden den ene norske visen hans ikke blev særskilt trykt, fins den ikke citert i bibliografien. Og utgiveren har slett ikke medtatt presten Anfind Breder, som dog har vært angitt som forfatter til den første trykte nynorske vise, Kråkelundsvisa, trykt i 1647 og gjentagne ganger senere (se Hist. Tidsskr. 2. R. II 302 f. av O. A. Øverland, og D. A. Seips bibliografi over gamle viser på norske bygdemål i Syn og Segn 1917).

Det er næsten selvfølgelig at det er de danske forfatterne som dominerer i leksikonet, både efter tal og produksjons-rikdom. I de to første bindene har vi slike menn som Werner Abrahamson, Kofod Ancher, Anders Arrebo, Jacob Baden, Bartholin'ene, Oluf Borch, Anders Bording, Tyge Brahe, Jesper Brochmand, H. A. Brorson, Johannes Ewald. I sammenligning dermed blir det smått og fattig, det som nordmenn — eller menn født i Noreg — har prestert. Vi støter på en enkelt første-rangs dikter som Petter Dass eller på ymis vis merkelige menn som Absalon Petersson Beyer, Peder Claussøn Friis, Hans Egede og nogen få andre. Men verkene deres er ofte trykt i Danmark, og ser vi over den hele skare, blir det norske særpreg næsten forsvinnende. Vi støter på en og annen norsk bonde-forfatter som Carl Bachrud (d. v. s. Bakkerud, Nes på Hedmark) med en vise fra 1786 eller Arne Balholmen (fra Sogn) med en vise fra 1796. Men også her er dansk sprog- og stilmønster rådende. I første bind har jeg talt op omtrent nitti norskfødde forfattere, og en hel mengde av dem bærer danske slektsnavn, — Aalborg, Astrup, Bjelke o. s. v. Vi finner en hel rekke forfatternavn eller ennog forfatterfamiljer som optrær dels i Danmark, dels i Norge, uten at det gjør nogen nasjonal skilnad, — Abel, Abildgaard, Arboe, Arctander, Bang, Bredal. Det er et viktig trekk i Noregs åndelige fysionomi, dette, og det lar sig ikke slette ut av historien. Forfatterleksikonet gir virkelig et billede av «dansketid» i Noreg, sterkere enn nogen politisk historie kan gi det.

Det er klart at Ehrencron-Müller's verk blir uundvær-

lig også for alle norske litteraturforskere. Og han har samlet prisverdig meget til oplysning om norske forfattere. Men det lar sig jo ikke nekte at her også er adskillige huller som kunde ha vært fyllt. Utgiveren er ikke så fullstendig hjemme i norsk litteratur og norsk historieskrivning som ønskelig kunde ha vært. Selv en dansk mann som Eske Bille (som vel egentlig med urette er medtatt i verket) må lide under dette; her burde ha vært henvist både til alt det fra hans hånd som er trykt i Noreg, og til historiske verker som omhandler ham. Under islendingen Jon Arason burde det ha vært nevnt at Kristofer Janson har skrevet et sørgespill om ham. Men naturligvis særlig for de norske forfattere er det en kan sakne adskillige litteraturhenvisninger,— se således Halvor Andersen (Høverstads artikkel i Syn og Segn 1916), Hans v. Aphelen, sorenskriver Hans Arentz (J. E. Sars's og Edv. Holms verker), Magnus Berg, Arent Berntsen, presten J. Chr. Bie, Jens Bjelke (verker av Oscar Albert Johnsen og F. B. Wallem), Just Tyrholm Bing, Peder Claussøn (oplysningene om hans saga-oversettelse i Hist. Tidsskr. 5 R. V og VI), Petter Dass (min artikkel om Nordlands Trompet i Håloygminne 1920). For flere av disse forfatterne er det lett nu å gjøre en prøve ved å sammenligne med henvisningene i Norsk Biografisk Leksikon (som forresten for andre forfattere igjen står tilbake for forfatterleksikonet). Det ser videre litt underlig ut, at det ikke skulde ha vært mulig å skaffe nogen biografiske oplysninger om en mann som var foged i Noreg i slutten av 18de årh. (J. S. Bang). Og det viser sig (I s. 87) at utgiveren ikke vet om at boksamlingen efter Thv. Boeck († 1901) nu er i videnskapsselskapets bibliotek i Trondhjem, som nylig har offentliggjort en katalog over den.

Utsettelser mot verket lar sig altså gjøre. Men det positive som det gir, overveier likevel mange ganger det som mangler. Hovedsaken er om alt det som står i det, er riktig. Og efter de forskjellige stikkprøver jeg har gjort, har jeg et bestemt inntrykk av absolutt pålitelighet og nøiaktighet. Det er og blir derfor et overordentlig verdifullt hjelpemiddel Ehrencron-Müller her har stillet til forskernes rådighet, og vi kan ikke annet enn være ham dypt takknemlig for det veldige arbeid han har gjort for oss alle.

Halvdan Koht.

REGISTER

REGISTER

Aachen, 198.
Aarhus, Jens Michelsen, 335.
Aasen, Ivar, 211.
Aa- forøvrig se Å-.
Aberdeen, Lord George, 214. 232. 235. 246. 247.
Absalon, erkebiskop i Lund, 395.
Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, 211.
Aculf, myntmester, 9.
Adam av Bremen, 299. 455. 543. 544. 555. 556. 568. 569.
Adelsten, se Æthelstan.
Adler, J. G., kabinetssekretær, 206.
Adumakagani, håndskrift, 188.
Afghanistan, 213.
Afkjern i Hadelands almenning, 70.
«afráð», 284.
Afrika, 301.
«Aftonbladet», 493.
Aga (i Jemtland), 291.
Agder, 131. 406. 415.
Ågrip, 4. 12. 35. 148. 172. 211. 302. 315. 325. 403. 412. 436. 437. 450. 454. 538.
Aker herred, sogn, 140. 581.
Aker, Ingvald, 132. — Peder, 132.
Akershus, 132. 133. — amt, 53. 60.
«Akershusregistret», 331.
Alexanderlied av Lamprecht, 365.
Alfred, se Ælfred.
Alfuoldus, biskop i Crediton, 461.
Almer, biskop i Sherborne, 461.
Alperne, 26. 206. 207.
Alsen tinglag, Jemtland, 336.
Alten, 216. 249.
Alvilda (Alfhild), Skjolds brud, 357—359.
Amerika, 95. 211. 212. 277. 280.
v. Amira, Karl, retshistoriker, 283. 284.
Amsterdam, 514.
Anda, 480.
Anders Bårdsøn, 466.
Andreas Sunesøn, erkebiskop i Lund, 395.
Andres, biskop av Oslo, 329. 380. 381. — Simon Kåressons søn, 22.
Angantykvadet, 354.
Angantyr, 354. 355. 357.
Angelsakserne, 552.
Anglerne, 367.
Anglesea, 174.
Angmagssalik på Grønland, 395.
Angreimsherad i Vestfold, 140. 142.
Anjou, 185.
Anna Gjermundsdatter (g. m. Halldor Ellingsøn Gjerdeskvål), 466.
Annaler, Islandske, 1—3. 31—44. 174. 187.
«Annales regii», 1—4. 381.
Ansgar, Legenden om, 534.
«Antilia», 212.
Anund Jakob, svensk konge, 310. 312—314. 435. 441. 556—558. 564. 565. 577.
Apulia, 26.
Araberne, 212.
Are Frode, 2—4. 11. 12. 33. 40. 42. 43. 147. 163. 164. 170. 172. 173. 326. 553.

Aremark herred, 143. 144.
Arkangel, 226.
Arnberg, J. W., 486. 487. 489.
Arnbjørn Jonsson, 22. 24.
Arne Arneson, 451. 452. — Ille, 291. — prest, 288.
Arnórr jarlaskáld, 298. 301.
Arques, Slag ved, 177.
Arup, Erik, professor, 394.
Aschehoug, T. H., professor, 200.
Asia, 212.
Asker herred, 581. 582.
Askim sogn, 143.
Askjel, biskop av Stavanger, 21. — Torsteinssøn på Voss, 465.
Aslak, Erling Skjalgssøns søn, 421. — Gus, 21.
Asläkr fitjaskalli, 452. 453.
Asmund, Hundings slegtning (hos Saxo), 363.
Astrid, Olav den Helliges dronning, 451. 452. — Larsdatter (g. m. Eiliv Djønne), 467.
Athelwoldus, biskop i Winchester, 461.
Atlanterhavet, 220. 225. 482. 483.
Attal (hos Saxo), 357. 359.
Attila, 359.
d'Aubert, Benoni, generalmajor, 206.
Aubert, L. M. B., professor, 345.
Auðr den dypsindige, 13. (Jfr. Unn.)
August III, konge av Polen, 193.
Aurlands almenning, 75.
«Austrfararvísur» av Sigvat skald, 546.
Avrafaste, 448.
Azorerne, 212.

Baadshougdalen, plads i Eidsvolls almenning, 60.
Bachrud, Carl, 591.
Bagge, Stig Skafsten, 190.
Baglerne, 17.
Baglunge-sagaen, 17.
Baiern, 206.
Bakke, gård i Hedrum, 134.
Bakke, Erik, 336.
Bakkerud i Nes, Hedmark, 591.
Baldvin, erkedegn i Bath, 184.
Balholmen, Arne, 591.
Baltzerfeiden, 332.
Bang, J. S., foged, 592.
Baraguay d'Hilliers, fransk general, 240.
Bath bispedømme, 183—185.
Becca (i Vidsid), 357. 359.
Beckett, Thomas, erkebisp, 184.
Beckman, Nat., professor, 31. 32. 38. 39. 44. 475. 476.
Beltane (maidag), 268.
Bendz, Jacob Johan, foged, 60—62.
Beowulf, 534.
Berby, gård i Enningdal, 143.
Berg tinglag i Jemtland, 335.
Berg, Torsten Pedersen, 335.
Bergen, Bjǫrgvin, 18. 19. 25. 35. 43. 98. 99. 189. 344. 527. 531. — Riksmøte i, 1223, 17. 24. 1233, 19. — Rådhuset i, 464. — Slag i, 1198, 17. — Sverres borg i, 17.
Bergenhus, Nordre, amt, 53. — Søndre, amt, 54. 67.
Berger, gård i Idd, 143.
Bergheimr (Bærum), 582.
Bergljot, Tore Mørejarls datter, 11. 157.
Bergman, C. O., oberst, 517.
Bergslagernes jernbane, 503.
Berlin, 101. 102. 104. 109.
Bernhard, hertug af Sachsen, 577.
Bernstorff, A. P., greve, 99, 101—111. 114. 116. 118. 119. 122—124. — J. H. E., greve, 100. 102. 124.
Bessus (hos Saxo), 359.
Bibliotek, Det kgl., i Stockholm, 329. 373. 529.
Biehl, Charlotte Dorothea, 117.
Bilartjärn, 291.
Bild, Evert, befalingsmand i Trondhjems len, 464.
Bilde, Claus, til Lyngsgaard, riksråd, 344.
Bildt, D. A. G., friherre, statsminister, 508.
Bille, Eske, lensmand på Bergenhus, 592. — Steen, lensherre

over Trondhjem, Herjedalen og Jemtland, 334.
Birger Brosa, jarl, 581.
Birkebeinerne, 16. 581.
Birkenmajer, A., bibliotekar i Krakov, 471.
Bishop, Edmund, 458.
Bjarkø, 429. 433.
Bjarkøretten, 138.
Bjarmeland, 6. 35. 432.
Bjarne Gullbrårskald, 317. 325.
Bjørn Andersen, riksråd, 344. — Austrøne, 165. — Eliv Tæppimands søn, 290. — Farmand, konge i Vestfold, 11. — Jærnside, 579. — av Skarðsá, 306.
Björnstjerna, Magnus Fr. Ferd., greve, 223.
Bjørnørs (Vasdølens) almenning, 75.
Blanchard, fransk major, 237. 238.
Blatum Bulgium, 152.
Bleichröder, Bankierhus i Berlin, 515.
Blekinge, 560—562. 564. 565. 571.
Blekøen ved Oslo, 66.
Bligh, John Duncan, britisk gesandt i Stockholm, 221.
Blomqvist, Theodor, 350.
Bloomfield, John Arthur Douglas, baron, britisk legationssekretær i Stockholm, gesandt i Berlin, 214—216. 221—223. 245.
Blåfinn, finn, 291. 293.
Blåfinnungstjärn, 291.
Bodil (datter av Gunhilda, Rike-Torsteins datter), 464.
Bodø-saken, 216. 217.
Bohylden almenning i Namdalen, 72.
Boknfjorden, 438.
van Bolhuis, J. H., historiker, 88.
Bologna, Det clementinske akademi i, 124.
Bomarsund, 245. 255.
Bonde, Karl, friherre, 337.
Borga slotsruin på Visingsö, 580.
Borgarting, 329. 330. 381. 383.
Borgartingskristenret, Den ældre, 377.
Borgartingslagen, 131. 135. 142.
Borgesyssel, 131. 141. 143. 201.
Borró i Vestfold, 582.
«Bosworth Psalter», 458. 463.
Botniske bugt, 444. 483. 486. 509.
Bottaas, Anders Pedersen, 335.
Brandt, Fr., professor, 376.
Branicha, Elisabeth, 192.
Bratsberg amt, 54.
Brattalid på Grønland, 303. 304.
Breder, Anfind, prest, 591.
Brehm-Olivecrona, se Olivecrona.
Breidefjorden på Island, 165.
Bretland (Wales), 149.
Brettesnes i Lofoten, 484.
Briske, Anthonius, lensmand i Telemark, 190.
Brita Gudmundsdatter (g. m. Gjermund Haftorsøn), 466.
Britelmus, biskop i Wells, 461.
«Brochs» på Orknøerne, 204.
Brodnitz, Georg, professor, 351.
Broms, Erik, 350. — Gustaf Emil, vicekonsul i Neder Kalix, 517.
Brostnarhella, 293.
Brunanburgh, Slag ved, 152. 153.
Brunflo tinglag i Jemtland, 335.
Bruse Sigurdsson Orknøjarl, 452.
Bruun, Daniel, kaptein, 393.
Bruås almenning, 55.
Bryssel, 193. 468.
Brænden, plads i Setningsdalens almenning, 80.
Bræstrup, Chr. J. C., politidirektør, 206.
Brøgger, A. W., professor, 581—583. 585—589.
Buchanan, Sir Andrew, britisk chargé d'affaires i St. Petersburg, 233. 234.
Búðardalr på Island, 37.
Bugge, Alex., professor, 130. 131. 472—475. — Sophus, professor, 182.
Bujak, Fr., professor i Lwow, 471.
Bull, Edv., professor, 385. 400. 566.
af Burén, C. P., brukseier, 507.

Burgund, 93.
Buris Henrikson, 580.
Burnswark i Skotland, 152.
Buskeruds amt, 53. 54.
Bylov, Magnus Lagabøters, 138. 139.
Byrislef, Sverker I's søn, 580.
Byzans, 469.
Bærum herred, 581. 582.
Bø prestegjeld i Nedre Telemark, 141. — herred i Telemark fylke, 141.
Bǫlverkr Arnórsson, 298.
Båhuslän, 115. 121. 383.
Bård Brimstein, 21. 24. — Hale, 23.
Båstad sogn i Trøgstad, 143.
Bååth-Holmberg, Cecilia, 198.

St. Cadroë, 153. 154.
Camstrup, Ole, 591.
Canning, George, britisk utenriksminister, 216.
Canrobert, François Certain, fransk marschal, 256.
Canterbury, 185. 461. — erkebispestol, 93.
Cape Charles i Virginia, 279.
Cape Code i Massachusetts, 278.
Cape Henry i Virginia, 279.
Carl, se Karl.
Carlsson, Gottfrid, 350.
Carnegie-stiftelse, 94. 96.
Cartwright, Sir Thomas, britisk minister i Stockholm, 223—231.
Chaideinoi, 589.
Chaldæerne, 265. 266. 275.
Chesapeak-bugten, 279.
Christian, se Kristian.
Chronicon Monachi Paduani, 187. — Rolandini, 187.
Clarendon, George W. F. Villiers, lord, britisk utenriksminister, 234. 235. 237—248. 250—255.
Clouston, J. Storer, 204.
Codex Frisianus, 296—300. 302.
Columbus, Christopher, 211. 212.
Comin i Flandern, 185.
Cooper, Arthur, 509. 510. 516.
Court of Chancery i London, 509. 517.
Coutances i Normandie, 185.
Cowley, Henry Rich. Ch., lord, engelsk gesandt i Paris, 245. 246. 250. 251. 254. 257.
Crédit Lyonnais. 515.
Crediton (Exeter), 461—463.
Crowe, russisk admiral, 216. — Sir John Rice, britisk generalkonsul, 213. 214. 216—221. 223—226. 228. 230—232. 234. 247—249. 251. 255. 257.
Cumberland, 153.
Cursiter, James, 204.
Czartoryski, Konstantin, Fyrst, 193.
Cælic finnekonge (i Vidsid), 359. 360.

Daa, Claus, lensmand i Trondhjem, 338.
Dag Ringsson, 444. 452. 453. — Torbjørn Gandes søn, 290
Dagfinn Bonde, stallare, 17—24.
«Dagligt Allehanda», 222.
Dalarne, 442—446.
Dale-Gudbrand, 318—322. 439. 440.
Dalene, Dalir, se Gudbrandsdal.
Danekongerne, 537. 539. 541—543. 556—558. 565. 568. 571.
Danelagen, 151. 153. 155.
Danerne, 149. 152. 310. 312. 537 —539. 543. 549. 550. 562. 567. 571. (Jfr. Danskerne.)
Danevirke, 540.
Daniel, biskop i England, 461.
Danmark, 6. 26. 29. 33. 46. 89. 91. 97. 100. 101. 103. 107. 113—115. 123. 148. 155. 203—205. 215. 245. 252. 256. 270. 310—318. 320. 324. 337. 338. 340. 358. 362. 366. 369. 433. 437. 438. 473. 522. 538. 540. 543. 545. 552. 553. 555—557. 561. 563. 566—568. 580. 581. 586. 587. 591.
Danmark-Norge, 97. 100—102. 105. 106. 108. 112. 116. 118—122. 126. 139. 334. 337. 350. 469.
Danske øer, De, 544.

Danskerne, 89. 301. 538—540. 561. (Jfr. Danerne.)
v. Dardel, Fritz, overintendent, 198.
Daszynska-Golinska, Sophie, Fru, 471.
Dembinski, B., professor, 472.
Demirgian, Ohan, staldmester, 198.
Denovan, Francis Garden, politiinspektør i Glasgow, 217.
Deor, angelsaksisk digt, 366.
Djønne, Eiliv, 467.
Donau, 246.
Dorestad, 89. 90.
Dovre, 410. 446. 448.
Dragås almenning i Guldalens fogderi, 60. 61. 63.
Dresden, 101.
Driva, 209.
Drouyn de Lhuys, fransk utenriksminister, 236. 238. 240. 241. 245.
Dudo av St. Quentin, 163.
Dunsjøelvedalen i Overhallen, 74.
Dunsodalsfjeldet i Overhallen, 74.
St. Dunstan, erkebisp i Canterbury, 92. 93. 460.
Dølerne (Gudbrandsdølerne), 322.

Eadgar, angelsaksisk konge, 459. 461—463. — konge av Skotland, 578.
Eadmund den Hellige, konge i Østanglia, 2. — (Jatmund) Ætheling, angelsaksisk konge, 9. 149. 150. 152—155.
Eadred, angelsaksisk konge, 8. 9. 150.
Eadward I, angelsaksisk konge, 151. 153. 155.
Ealhhild (i Vidsid), 357—359.
Eðmundr Óláfsson (Edmund den Gamle), svensk konge, 561. 562. 565. 566. 571.
Egderne, 312.
Egil (Hallsson), 452. 455. — Skallagrimsson, 8. 149.
Egilssaga, 7. 8. 12. 149. 152. 156. 166. 167. 538.
«Eglaf», 311. 312. 557.
Ehrencron-Müller, H., bibliotekar, 589—592.
Eichstedt, Hans Henrik, general, 103. 122.
Eider, 90.
Eidsivating, 138. 329. 373. 379. 381. 383.
Eidsivatingslagen, 131. 142. 329. 374. 380.
Eidskogen, 293. 427. 437. 444.
Eidsvoll, 329. — Almenning i, 55. 80. — Riksforsamlingen på, 51.
Eiliv Ragnvaldsson, jarl, 311. 557. 558. — Tæppimand, 290.
Einar Helgason, 539. — kongsmåg (prest), 17. — Sokkesøn, 395. — Tambarskjelve, 293. 301. 422. 446. 455.
Einarr ...., 452. 454.
Einarsfjord på Grønland, 391.
Eindride Bekil, 23. — Rædesmannsson, 288. — Skvadra, 288.
Eirik, vikingehøvding på Loire, 156. — Blodøks, norsk konge, 2. 3. 5—9. 11. 14. 93. 148—150. 153—155. 166. — Håkonsson, jarl, 414. 420. 551. 552. — Lafvorsson, 288. — Magnusson, konge av Norge, 527. — Stilk, 24.
Eiríksdrápa av Þórðr Kolbeinsson, 568.
Eirikssønnerne, norske konger. 537. 539. 542.
Eker herred, 141.
Eldjarn, skald, 176.
Elfdal i Dalarne, 288.
Elftrunde, 293.
Elgarås, 579.
Elgeseter kloster, 292.
Elizabeth, engelsk dronning, 218.
Elizabeth City i Virginia, 279.
Ellingsen, Andreas, gjestgiver, 68.
Elster, Chr., amtmand, 81.
Ems, 196.
Endalens almenning i Størens tinglag, 75.
Enebak, 131.

Engelbrekt Engelbrektsson, rikshøvedsmand, 145.
England, 6. 7. 9. 26. 28. 89. 90—93. 95—97. 105. 106. 114. 118. 119. 148. 151—155. 166. 176. 178—181. 184. 186. 213. 214. 216—223. 226. 229. 230. 232. 234. 237. 241. 242. 244—248. 250. 253—257. 297. 298. 301. 309. 312. 314. 316. 318. 324. 325. 350. 408. 416. 432—434. 437. 458. 459. 469. 473. 484. 490. 494. 496. 502. 504. 506. 511. 513. 517. 552—556. 558. 563. 568. 569.
Englandshaf, 325.
Englænderne, 488. 494. 498—500. 503. 504. 507. 508. 510. 511. 514. 515. 517.
Engra skipreiða (Sande) i Vestfold, 582.
Eormanric, 359.
Ericsson, Harald M., brukseier 507.
Erik (IX) den Hellige, svensk konge, 579. 580. — (X) Knutsson, svensk konge, 579. — Magnusson, hertug, 286. — Orm til Vatne, 466. — Plogpenning, konge av Danmark, 26. — av Pommern, unionskonge, 284. 350. — Seiersæl, konge av Svearike, 543. 544.
Eriksfjord paa Grønland, 391.
Erlegh ved Wells, 186.
Erlend, Sira, 288. 289.
Erling Skakke, jarl, 580. — Skjalgsson, 315—319. 420—422. 425. 429. 435—438. 450. — Steinvegg, 580. — Vidkunnsson, drotsete, 285. 292—294
Erlingsflokkr, 420.
Ermanrik, 359. 360.
Erslev, Kr., riksarkivar, 205. 347.
Eskimoerne, 306. 308. 397. 398.
Espedalens almenning, 71.
Esterne, 395.
Europa, 32. 33. 99. 100. 113. 114. 190. 196. 207. 215. 246. 256. 306. 349. 469. 470. 584. 588.
Eustacius, erkedegn i Wells, 184.
Evreux, 179.
Eyar av Arnaflo, 288.
eykt, eyktarstaðr, 259—262. 264. 267—278.
Eyolv i Gudranne, 286.
Eyrbyggja saga, 165.
Eystein, se Øystein.
Eyvind, se Øyvind.

Fagernes i Ofoten, 484.
Fagridalr på Island, 38.
Fagrskinna, 4. 149. 156. 176. 211. 296. 313. 315. 316. 318. 325. 327. 412. 417. 419. 424. 428. 432. 437. 441—443. 454. 538.
Falsen, Chr. Magnus, amtmand, 67.
Falsterbo, 401.
Fanne Otting i Romsdalen, 467.
«fastar» i Jemtland, 283. 284.
Festin, Eric, länsantikvarie, 203.
Fife, 309.
Filippus Baglerkonge, 20. (Jfr. Ph-.)
Finland, 220. 229. 236. 239—242. 247. 248. 250.
Finn Arneson, 433. 451. 452. — Hårekssson, 452. 454. 455. — Skjaalge, 12.
Finner, 242. 360. 431.
Finnmark (= Lappland), 289—291. 293. 294. — Grenseforhold i, 113. 115.
Finnmarken, Finnmarkens amt, 7. 53. 77. 78. 213. 214. 219—222. 224. 225. 228—230. 232. 243. 244. 248 249. 251. 252. 255—257. 347. 431—435. 437. 479.
«Finnmarkens Amtstidende», 479.
Finvolden, plads i Namse almenning, 82—84.
Fiskabua (Boda i Liden, Medelpad), 291.
Flambard, biskop av Durham, 177.
Flandern, 90.
Flateyjarbók, 259. 296. 419. 427. 429. 434. 438. 440. 441. 453—455.
Florentius av Worcester, 8. 563.
Florvag, Slag i, 17.
Folcwin av St. Bertin, 93.
Folden (Oslofjorden), 582.

Forberg kongsgård på Frösön, 285.
«Fornvårdaren», tidsskrift, 203.
Fosland, Ole Olsen, 84.
Foxerna, Slag ved, 175. 179.
Frankiske rike, 89. 90.
Frankrike, 28. 90. 93. 97. 100. 113. 115. 186. 234. 236. 239—241. 246. 248. 251. 254. 255. 302. 305. 406. 416. 469. 508.
Fredrik V, konge av Danmark og Norge, 102. — VI, konge av Danmark og Norge, 122—124. — den store, konge av Preussen, 101. 103. 105. 107. 117. — arveprins til Danmark og Norge, 103. 106.
Fredrik August II, kurfyrste av Sachsen, se August III.
Fredrikshaab på Grønland, 395.
Freeman, Edw., historiker, 557.
Fridlev Frodesøn, 360.
Fridrek Slafse, 23.
von Friesen, Otto, professor, 534. 542.
Friis, Christian, til Kragerup, kansler, 341. — Jesper, høvedsmand på Akershus, 132. — Peder Claussøn, sogneprest til Undal, 190. 191.
Friserne, 474.
Frisland, 88—91. 474.
«Frislanda», 212.
Frode Fredegod, 360. 361. — Håkon Vals søn, 290.
Frostating, 381.
Frostatingslov, Den ældre, 378. 379. 588.
Frosten, Almenning i, 55.
Fruote von Tenemarken, 360. 361.
Frøyland skibrede, 143.
Furudals almenning, Nordre, 72.
Fylsbækken, 286.
Fæ:øerne, 13. 395.
Fǫð (Lysakerelven), 582.

Gale, Thomas, 459. 460.
Galt, Peder, admiral, 337.
Gams, Helmuth, botaniker, 206.
Gange-Rolv, 155. (Jfr. Rollo.)
Garðar på Grønland, 303. 304. 391.
Gardarike, 323. 436. 437. 441. 445. 447. 453. 577.
Garnæs, Bardo Johnsen, 74.
Gasquet, A., 458.
Gathorne-Hardy, G. M., overbibliotekar, 259. 268. 273. 278.
Gaut på Mæl, 24.
Gautatore, 448.
Gautelfr, Gøtaelv, 36. 564.
Gauterne, 293. 533—539. 541—543. 545. 555. 556. 564. 567. 571.
Gautland, 286. 287. 359. 455. 533—536. 538—548. 555. 564. 567. 568. 570. 571.
Geelmuyden, Hans, professor, 262—264. 270.
de Geer, Louis, friherre, 198. 244.
Geirmund Heljarskinn, 13. 166.
Gellivare, 481. 483. 487. 496—498. 502—504. 507. 511. 514. 515. 517.
«Gellivare Co. Ltd.», 483.
Gellivaremalm, 502. 505. 508.
«Gellivare Malmfält, A.S», 517.
Generalforstamt, 46.
«Géographie humaine», 406.
Gercke, Dr., 484. 485.
Gibraltarstrædet, 280.
Gifardus, Guilelmus, kansler, 179. — Osbernus, 179.
Gifeca (i Vidsid), 357. 359.
Giffard, slegt. 177. — Richard, 179. — Walter I, greve av Buckingham, 177. — Walter II, greve av Buckingham, 177—180. — Walter III, greve av Buckingham, 178.
«Giffarðr valski», ridder, 175—177. 179.
Gissur Gullbrárskald, 455.
Gjefsjøen, plads i Snåsen, 81. 82.
Gjende fiskevand, 49.
Gjerdeskvål på Voss, 466.
Gjerdeskvål, Halldor Ellingsøn, 466.
Gjerdrum sogn, 582. — Almenning i, 55.
Gjermund Haftorsøn i I. Ålvik, 466. 467.
Gjerpen herred, 141.
Glasgow, 217.

Glastonbury, 458—463.
Glomerus, konge, 367.
Glommen, Glåma, 182. 422. 582.
Glommerne (i Vidsid), 356. 358. 362. 367. 368.
Glumer, skatmester, 358. 362. 368.
Glúmr Geirason, 538.
Glåma, se Glommen.
Godfred, dansk vikingekonge, 90.
Godfrey, vicomten av Arques' fader, 177.
Goðrúnarkviða II, 361.
Gorm Eiriksson Gamle, 156.
Goterne, 354. 359.
Gotland, 253.
Gotlændingerne, 350.
Gottskalks annal, 329.
Grabowski, Th., professor i Posen, 470.
Gráfeldardrápa av Glúmr Geirason, 538.
Graham, Sir James Rob. George, britisk admiralitetslord, 243—245.
Gram, Skjolds søn, 353. 360.
Gram, Jacob, grosserer, 72.
Grandalshered (Gransherred) i Nedre Telemark, 141.
Grani skáld, 298.
Grautar-Halli, 299.
«Grazyncha, Graciosa», 198.
Gregor IX, pave, 26.
Gregorius Jonsson, 22. 24.
Grenland, 131.
Grense mellem Norge og Sverige, 285—295.
Grensetraktat mellem Norge og Rusland av 1826, 220. 225.
Grey, William, engelsk chargé d'affaires i Stockholm, 235—240. 242. 244. 246.
Grieg, russisk admiral, 216.
Grip, jætte, 357. 359.
Grjotgard Ålvessøn, 315.
Gruda på Jæren, 585.
Gruda, Gudleik, 161.
Grudavatnet, 585.
Grundtvig, N. F. S., 206.
Grytten, Erik Kjeldsen, 335.
Græker, 360.
Græsholmen ved Oslo, 66.
Grønasund (i Þiðrekssaga), 366.
Grøndalen i Overhallen, 74.
Grønland, 212. 259. 267. 276. 280. 303—307. 385. 392—396. 400. 401. 575.
Grønlandshavet, 308.
Grœnlendinga þáttr, 395.
Grønlændinger, Norrøne, 305—308. 391. 397.
Gudbrand, se Dale-Gudbrand.
Gudbrandsdal, 23. 39. 131. 136. 139. 318. 319. 321. 322. 411. 414. 436. 440. 441. 446.
Gudleik av Ask, 21.
Gudmund Arason, biskop av Holar, 39. 41—43. — Bonde, 288.
Gudrød, konge i Gudbrandsdalen, 322. — i Northumberland, Sigtrygg Blindes bror, 151. — Bjørn Farmandssøn, 11. — Eirik Blodøks's søn, 11. — Sigurd Syrs søn, 452.
Gudveig, Runeindskrift om, 308.
Gui av Amiens, 177.
Guillaume de Jumièges, 569.
Gulating, 21. 131.
Gulatingslag, 17. 18. 22. 143. 529.
Gulatingslov, Ældre, 267. 268. 376. 379. 588.
Guldalen, se Orke- og Guldalen.
Guldalens fogderi, 78.
Guldberg, Ove Høegh, geheimeråd, 102—107. 109. 111. 112. 116—123.
Gullstrand, Ragnar, 200—202.
Gunder Lang, 190.
Gundersen, Knud, 72.
Gunhilda (Gunille) Askjelsdatter, 464. 466.
Gunnar kongsfrænde, 21.
Gunnbjørn Jonsbror, 23. 24.
Gunne Lodinsson, 21. 24.
Gunnhild, Eirik Blodøks's dronning, 148. — Halvdan jarls datter, 12. — Knud den Mægtiges datter, 577. — Snjælla, 291.
Gustaf Vasa, konge av Sverige, 349. — III, konge av Sverige, 100. 101. 115. 120. 121.
Guthorm, svensk jarl, 581.
Guttorm Gunnesson av Manvik,

21. 23. 24. — Sigurdsson, konge av Norge, 20. — Sindre, 537. 538.
Gyda Eiriksdatter, 156.
Gyldenløve, Nils Henriksen, til Austraat, 465.
Gøtaelven, se Gautelfr.
Gøteborg, Historikermøte i, 1923, 349.
Gøter, se Gauter.
Gøtland, se Gautland.

Hackås kirke i Jemtland, 203. — tinglag i Jemtland, 336.
Had(d)ing (hos Saxo), 353. 355. 359—364. 368. 369.
Haddingjar (= Hjaðningar), 361.
Hadeland, 23. 323. 378. — almenning, 68.
Haffner, Vilh., arkivar, 476—479.
Hafra (Hafverö i Medelpad), 291.
Hafravællir (Vallen i Hafverö), 291.
Hafsfjord, Slag i, 13. 156. 162. 166. 167.
Haftor Gjermundsøn på Gjerdeskvål, 466. — Gjermundsøn i I. Ålvik, 466.
Haga slot, 238. 251.
Hagen, kjempe (hos Saxo), 370. — Nidernes konge, 368.
Hagena (i Vidsid), 358. 362. 366.
Hagene (i Kudrun), 358. 362. 365. 366. 368—371.
Hákonardrápa av Guttorm Sindre, 537. 538.
Haldan (= Hedin), konge, 360. 362. 370. 371.
Halecki, O., professor i Varsjava, 469.
Hallager, G., fylkesmand, 10. 147.
Halland, 544.
Halldórr skvaldri, 296.
Hallen tinglag i Jemtland, 336.
Hallingdal, 131, 141.
Halloween (31. okt.), 268.
Hallvard Bratte, 23. 24. — Stekla, prest, 288.
Halsen, febeite i Vinje almenning, 78.
Halvdan jarl, 12. 156. — Ragnar Lodbroks søn, 90. — Sigurd Rises søn, 11. — Sigurd Syrs søn, 452. — Svarte, konge, 289.
Halvor i Byen, 336.
Hamar, 303.
Hamar bispedømme, 380. 382. — stift, 345.
Hammer, gård i Haukås almenning, 62.
Hammer, Jens, 336.
Hammerdal sogn, tinglag i Jemtland, 294. 335. 339.
Hammerfest, 213. 216. 217. 219. 220. 225.
Hampton Roads i Virginia, 279.
Handelsman, M., professor i Varsjava, 470.
Hannevig, Christopher, skibsreder, 96.
Hannover, 103.
Hans, unionskonge, 465. — Hansen, 132.
Hansavældet, 472.
Hansen, Fr. C. C., dr. med., 303.
Hansen(-Nørremølle), Hans Peter, 351.
Haparanda, 485. 486. 490.
Haquin (= Høgne), 358. 360. 361.
Harald, dansk vikingekonge, 89. 90. — Eiriksson Gráfeld, norsk konge, 3—5. 11. 12. 156. 538. 539. — Gille, konge av Norge, 287. — Gormssøn, konge av Danmark, 539. 540. 542—544. — Grenske, 11. — Hårdråde, konge av Norge, 174. 296—302. 443. 444. 562 566. 576. — Hårfagre, konge av Norge, 1—7. 11—14. 91. 146. 147. 155—159. 162—167. 170. 534. — Keysa (Kesja), 579. — Stangføl, 24. — Sven Tjugeskjegs søn, konge av Danmark, 554.
Harbou, Wilhelm Henrik, kaptein, 206.
Hardanger, 467.
Hardeknud (Hǫrðaknútr), 563. 566. 577.
Harold Godwineson, angelsaksisk konge, 174. 175. 177. 180. — Harold Godwinesons søn, 174. 180.

Hástaðir, 297.
Hasting, viking, 361.
Hastings, Slag ved, 175. 177. 181.
Hasund, S., professor, 305. 385. 389--391. 393. 398.
Haukås almenning, 62. 80.
Havtore Tordssøn i Herjedal, 290.
Haxthausen, Fr. G., generalmajor, 206.
Hazdingi, 361.
Hearne, Thomas, 460.
Heckscher, Eli F., professor, 349—351.
Hedemarkens amt, 53. 62.
Hederstierna, Fredrik, statsråd, 489.
Hedin, Hjarrandes søn, 355. 360—362. 364. 367. 370. 371.
Hedinsee, Hiddeneze, ved Wulpenwerder, 367.
Hedmark, 23. 139. 201. 318. 319. 323.
Hedrum prestegjeld, 134. 135. — prestegård, 134.
Hegelingerne (i Kudrun), 365.
Hegge, J. S. B., foged, 73.
Hegholmen ved Oslo, 66.
Heiðmork, 582.
Heiðsjór (Mjøsen), 582.
«Heimbygdas tidskrift», 203.
Heimskringla, 39. 149. 156. 157. 176. 296. 297. 313. 316—318. 322. 324. 325. 403. 408. 410—412. 417. 419. 421. 422. 424. 428. 429. 431. 432. 440. 442. 449. 452—455.
Heinerne, Hedemarkingerne, 411. 418. 582. 589.
Hekla (Heklufell), Utbrudd av, 33. 37. 38. 173.
Helga, kong Anunds frenke, 290.
Helge Bjola, 165. — den magre, 165. 166.
Helgesen, Hans, oberst, 206.
Helgi . . ., 452.
Helgå, 571. — Slag ved, 311, 312. 314—316. 428. 435. 437. 557.
Helle, Oluf Mogensen, 335.
Hellebakk, Anders Olsen, 335.
Hellusjø (Hellvatnet), 291.
Helm, K., religionshistoriker, 354.
Helsingelagen, 283. 294. 295.
Helsingerne, 289.
Helsingfors, 238. 249.
Helsingland (Hälsing-), 285. 290. 292—294. 441—443. 445.
Helsingland, Helsingia (hos Saxo), 360. 362. 369—371.
Henrik III, tysk keiser, 578. — I, konge av England, 175. 178. 179. 181. 578. — II, konge av England, 184. — Løve, hertug av Sachsen, 350. — av Huntingdon, 8.
Heoden (i Vidsid), 358. 360. 362. 366.
Heorrenda (i Deor), 366.
Herborg Larsdatter, 467.
Herjedal, 288—292. 342. 446.
Her(je)dalingerne, 336.
Herjolvsnes på Grønland, 303—308. 385—400 573—575.
Herjulv Hornbrjot, 289.
Herlaug Hornstige, 290.
Herlitz, Nils, 200. 202.
Herre, gårdnavn i Bamble, 141.
Hertzberg, Ebbe, riksarkivar, 143. 144. 186. 187.
Herzfeldt, Gottfried & Felix, tysk bankfirma, 500.
Hestestulen, plads i Våge, 72.
Hetele (i Kudrun), 358. 360. 361. 365. 366.
Hiddensee ved Rügen, 367.
Hielmstierne, Henrik, geheimeråd, 110.
Hielmstierne-Rosencronske bogsamling, 125. — stiftelse, 125. 206.
Hierta, C. R., 486. 487. 489.
Hild, Høgnes (Hagenes) datter, 360. 361. 365. 367. 369—371.
Hildebrand, Emil, numismatiker, 533. — Hans, historiker, 533. 562.
Historia Norwegiæ, 4. 92. 148. 182. 186.
Historikerkongres i Bryssel 1923, 469.
Hithin, Hythin (= Hedin), 360.
Hithinsø (Hiddensee), 367.
Hitterdal (Heddal) herred, 141.

Hiælsjø i Rafunda, 291.
Hjaðningavíg, 360—362.
Hjadningerne, 355. 365.
Hjarne, skald, 360. 366.
Hjarrande, Hedins fader, 364—366. 371.
Hof, Peder Jensen, 336.
Hogne (Høgne), Hilds fader, 362. 365. 367.
Holberg, Ludvig, 98. 99.
Hole prestegjeld, 48. 54.
Holland, 90. 97. 105.
Hollen herred, 141.
Hollænderne, 472.
Holmboe, Jens, foged, 160. 161.
Holme i Båhuslän, 132.
Holmesland, P., amtskasserer, 409.
Holmgard, 436. 437.
Holmryger (i Vidsid), 358. 366.
Holmsen, Gunnar, geolog, 479. 480.
Holst, Poul Christian, kammerraad, 51.
Holsten, 103.
Holta, H. H., konsul, 472.
Holtaalen, 80.
Holtan, gård i Solum, 141.
Holten, C. H., geheimekabinetsarkivar, 206.
Holter sogn, 582.
Honorius III, pave, 26.
Hop i Vinland, 278. 279.
Horant (i Kudrun), 365. 366. 371.
Hordaland, 17. 274. 280.
Hovedøen ved Oslo, 66. — Kloster på, 331.
Howard de Walden, Charles Augustus Ellis, lord, britisk minister i Stockholm, 214. 217.
Hrafn Hœingsson, 2.
Hrotti, sverd, 301.
Hugdal, Lille, gård i Støren, 75.
Hugdal, Arne Iversen, 75. — Jon Johnsen, 75.
Hugo, earl av Scropshire, 174. 175. — av Tournai, erkedegn i Taunton, 184. 185. — av Welles, biskop i Lincoln, 184.
Huguitio, Magister, 522. 526.
Hulsjø, 291.
Humber, 153.
Hunding (hos Saxo), 363.
Hundinger (i Vidsid), 358. 362. 363.
Hundtorp i Søndre Fron, 319. 439.
Hungerholt, plads i Gjerdrums almenning, 62.
Hungrvaka, 41.
Hun(n)er 356. 360.
Hunred, myntmester, 9.
Hurum herred, 142. 581.
Husvik ved Drøbak, 19.
v. Huth, Heinrich Wilh., general statsminister, 123.
Hvitehavet, 224. 226.
Hvitehavsfart, 219.
Hvitingsø, 425.
Hyda, elv, 79.
Hælliflyg, 291.
Hælsingas (i Vidsid), 358. 362. 366. 369.
Hǫfuðlausn av Ottar Svarte, 555. 556.
Høgne, se Hogne.
Høttingsjø, 291.
Håkon, biskop av Oslo, 23. — Bonde, 288. — Eiriksson, jarl, 315. 324—326. 409. 410. 413—415. 552. — Galen, jarl, 20. — den gode, Adalsteinsfostre, konge av Norge, 1. 3—6. 9. 12. 91—93. 149. 155. 156. 458. 459. 537—539. — Grjotgardsson, jarl, 157. 166. — Håkonsson, konge av Norge, 16—19. 21—27. 187. 189. 331. — Jonsson (Jon Haftorssons søn), 204. — V Magnusson, konge av Norge, 135. 136. 138. 204. 377. — Kåvis, 21. — Sigurdsson Ladejarl, 3. 11. 156. 157. 536. 539—542. 568. — Sverresson, konge av Norge, 17. 20. 26. — Val, 290.
Hålogaland, 6. 35. 323. 407. 428. 429. 433. 437. 450. 456.
Hårek av Tjotta, 313. 429. 437. 438. 454.

Ibsen, Henrik, 187.
Idd herred, 143.
Idre sogn, 293.
Ignarsand, 291.
Ihre, Albrekt Elof, norsk-svensk utenriksminister, 229. 230.

Illugi bryndølaskáld, 298.
Indal, Nils Olsen, 74.
Inderøen, 56. 73.
Inga Torsteinsdatter, Hustru, 464. 466. — fra Varteig, 17.
Inge Bårdsson, konge av Norge, 18. 20. 28. — Halstensson, svensk konge, 579. — Stenkilsson, svensk konge, 175.
Ingebjørg, Harald Hårfagres datter, 12. — Håkon V Magnussons datter, hertuginde, 286. — Trygvesdatter, 12.
Ingeborg (Bodils datter = Ingeborg Birgesdatter?), 466. — Birgesdatter (g. m. Olav Olsen), 466. — Ingebrigtsdatter, 466. — Magnus Lagabøters dronning, 22.
Ingelgar, myntmester, 9.
Ingerid Ragvaldsdatter, 579.
Ingigerðr, Olav Skötkonungs datter, 546.
Ingimund den gamle, 13.
Ingolv Ørnsson, landnåmsmand, 164. 165.
Ingulf av Croyland, 563.
Ingvar (= Yngvarr enn víðfǫrli), 170.
Innen (Inden) sjø i Verdalen, 74.
Innocentius III, pave, 26. — IV, pave, 26.
Inntrøndelag, 429. 442. 446. 448.
Inntrønderne, 430. 451.
Irland, 89. 90. 149. 152. 153. 181. 268. 365.
«Iron», tidsskrift, 502.
Island, 1. 2. 5—7. 12—14. 27—29. 31—38. 40. 42. 43. 110. 149. 163—167. 171. 182. 212. 259. 262. 274. 267—270. 274—277. 302. 305. 308. 395. 400.
Islandsfarere, 413.
Islendingabók, 172.
Islændingerne, 29. 44. 456. 590.
Isrid Gudbrandsdatter, 322. 440.
Italia, 99. 121. 124. 193.
Ivar Andresson på Leine, 288. — Audunsson, klerk, 285. 292—294. — Bodde, kansler, 18. 20. 21. — Bårdsson, 392. 395. 396. — Nev, 23. 24.
Ivigtut på Grønland, 395.

Jakob, se Anund Jakob.
Jakobselven, 256.
James River i Virginia, 279.
Janson, Kristofer, digter, 592.
Japan, 189.
Jarlsberg og Larvik amt, 53.
Jarnberaland (Dalarne), 442. 445.
Jaroslav (Jarisleiv) den Store, storfyrste i Novgorod, 436. 577.
Jarvis, Mr., 496. 512.
Jatmund, se Eadmund.
Jellingemonumentet, 543.
Jellum, Gunder, 75.
Jemterne, 289. 291. 294. 332. 333. 336. 337.
Jemtland (Jämt-), 74. 203. 282—285. 290—295. 332. 335—340. 442. 445. 446.
Jemtlandske personnavne, 282.
Jensen, Albert, seminarielærer, 355. 356. 360—362. 364.
Johannes Comin, erkedegn i Bath, erkebisp av Dublin, 184. 185.
John «sine terra», konge av England, 26.
Johnson, Peder, gårdbruker, 72.
Jokull Bårdsson, 317.
Jon Arason, biskop, 592. — (Birgersson eller Raude?), erkebiskop av Nidaros, 288. 289. — Grønlending, 306. — kuvlung, 331. — Loptsson, 39. — Ogmundsson, biskop i Hólar, 41. — Petersson, lendermand i Sogn, 39. — Raude, erkebisp av Nidaros 330. 381. 522. — Stål, 23.
Jonas Olai, maler, 203.
Jónsson, Finnur, professor, 147. 153. 155—159. 162—164. 167. 170. 182. 183. 185. 186. 301. 303. 546. 551. 556. 576. — Jón, provst, 10. 150. 153. 154.
Jónsvetr, 39.
Jordanes, 581. 582. 585.
Jordskjelv på Island, 182.

Juel, Gregers Chr., envoyé i Stockholm, 101.
Juhlin-Dannfelt, C., generalkonsul, 495. 512.
Juliane Marie, dronning af Danmark og Norge, 103. 105. 106.
Julianehaabsbugten, 395.
Jyderne, 312. 537.
Jylland, 317. 537. 544.
«Jämten», tidsskrift, 203.
«Jämtlands läns fornminnesförening», 203.
«Jämtslöja», 203.
Jæren, 480.
Jøderne, 275.
Jørgen Olsen, 339.
Jørgensen, A. D, historiker, 557.

Kaas, Fr. Jul,. statsminister, 206.
Kallaðarlands skibrede, 131.
Kalmarkrigen, 332.
Kalv Arneson, 317. 325. 430. 438. 439. 445. 446. 450. 454.
Kalvskindet, Slag på, 449.
Kanal, Den britiske, 90.
Kap Farvel, 303. 394. 395.
Karl IX, konge av Sverige, 349. 350. — XII, konge av Sverige, 121. — XIV Johan, konge av Norge og Sverige, 214. 215. 223. 229. — XV, (kronprins) konge av Norge og Sverige, 191—198. 235. 236. 243. 246. — den dristige, hertug av Burgund, 306. — af Sachsen, hertug av Kurland, 193. — Sunesson, jarl, 287. — (VIII) Sverkersson, svensk konge, 286. 287. 579—581.
Karl Amadeus, konge av Spanien, 194.
Karl Emanuel af Carignan, prins, 193.
Karle den håleyske, 432. 434.
Karlsevne, 278—280.
Karlskrona, 121.
Karlstad, 288.
Karth, fransk ingeniørkaptein, 237. 238.
Katanes (Caithness), 152.
Katharina II, keiserinde, 105. 114. 119. 121.
Kelter, Irske, 268.
Kenewaldus, biskop i Worcester, 461.
Ketil Flatnev, 13. 165. — på Havnaseter, 286. — Høng, 13. — av Ringanes, 421. — Tostig jarls søn, 174.
Keyser, R., professor, 444.
Kielsen, Ove Valentin, kolonibestyrer på Grønland, 574.
Kina, 189.
Kiodsjø, 291.
Kiperort, 238.
Kirkeret, Norsk, 267.
Kirkwall, 203. 204.
Kirunavare, 481. 483. 484. 499. 517.
Kjær, A., førstebibliotekar, 141.
Kjølen, 442.
Klemetsby, gård i Rødenes, 143.
Klug, Bent, 336.
Knud den mægtige, konge, 309—318. 324. 325. 327. 414. 431—438. 443. 453. 455. 552—555. 557—560. 562. 563. 568. 569. — VI, konge av Danmark, 581.
Knudsen, Jon, 66. — Knud, overlærer. 211. — Trygve, cand. philol., 210. 211.
Knut Eriksson, svensk konge, 579—581. — Jonsson, drots, 294. (Jfr. Knud.)
Knytlinga saga, 29.
Knærød, Fred i, 350.
Kochanowski, J. K., professor i Varsjava, 470.
Kötzschke, R., professor, 351.
Koht, Halvdan, professor, 5—7. 9. 10. 12. 13. 170. 171. 173. 174. 190. 191. 311. 324. 435. 436. 451. 557.
Koivista, (Björkö) i Finland, 238.
Kolahalvøen, 250.
Kolbein Sterke, 39.
Kolbjørn Arneson, 452. 455.
Kolmården, 570. 571.
Kolsrud, O., professor, 458.
Kometer, 173. 186—189.

Kommission til Finmarkens opkomst av 1826, 479.
Kongelv, 286.
Kongespeilet, 392—396.
Konrad II, tysk keiser, 578.
Konstantin, konge av Skotland, 151—153.
Konstantinopel, 229. 298. 301.
Konungahella, 539.
«Konungalängden» (den svenske), 580.
Koren, Ulrik Vilh., foged, 67.
Kormak Øgmundsson, 14.
Kormakssaga, 14.
Kot, St., professor i Krakov, 471.
Kozlowski, W. M., professor i Posen, 471.
Krag, Hans M., veidirektør, 484.
Krasinska, Elisabeth, grevinde, 197. — Maria, grevinde, 191—198.
Krasinski, Familien, 191. 194. 195. — Ludvig, greve, 191—197. — Sigismund, polsk digter, 192. 193. — Wratislaw, greve, 196.
Krimkrigen, 213. 214. 234. 255.
Kristenret, Eidsivatings, 138. — Islandske, 262. 264. 267. — Sverres, 267. 268.
Kristian I, unionskonge, 465. — II, unionskonge, 465. — III, konge av Danmark og Norge, 190. 472. — IV, konge av Danmark og Norge, 141. 332. 347. — VII, konge av Danmark og Norge, 102.
Kristiania, 103. 213. 217. 232. 250. 255. — Havnevæsen, 66. — Overhofretten i, 346. — universitet, 98. 126.
Kristians amt, 53.
Kristina, Håkon Håkonssons datter, 20. — Torsteinsdatter (g. m. Erik Orm), 466.
Krokskogens almenning, 48. 51. 53—55.
Kronstadt, 238. 249.
v. Krusenstjerna, Julius Edvard, statsråd, 498. 504. 511. 514.
«Kråkelundsvisa», 591.
Kudrun, tysk digt, 366. 369.
Kulgraven, plads i Våge, 72.
Kulldstedt, Esbiørn, 335.
Kulstad, plads i Setningsdalen, 71.
Kutrzeba, S., professor i Krakov, 470.
Kynjavetr, 39.
København, 47. 101. 102. 105. 107. 109—111. 113. 116—121. 124—126. 336. 344. — Bernstorffske palæ i, 109. 110. — Det store kgl. Bibliotek i, 125. — Høiesteret i, 346. — St. Petri kirke i, 125. — universitetet i, 98.
Kåfjord kobberverk, 216. 219.

«Lacman», 569.
Ladejarlsætten, 158. 162.
Lamprechts Alexanderlied, 365.
«land Haddingja», 361.
Landego almenning, 56. 73.
Landnámabók 166, 289.
Landnåmstid, Islands, 5. 12. 13. 164—166.
Landslov, Jemtlands, 282. 283. — Magnus Lagabøters, 282. 329. 373. 589. — Magnus Lagabøters, Borgartingsavskrifter av, 330. 377. 382. 383. — Magnus Lagabøters, Eidsivatingsutgaven av, 330. 373. 379. 382. — Magnus Lagabøters, Frostatingsutgaven av, 330. 380. 381. — Magnus Lagabøters, Gulatingsutgaven av, 330. 375.
Landsskrå, Jemtlands, 285. 291. 294. 295. 336. — Medelpads, 294. 295.
Langletet, plads i Dragås almenning, 80.
Langmarkens almenning, 56.
Lapper, Finske, 232, 247. — Norske, 228. — Russiske, 244.
Lappmarken, Svensk, 229. 250.
de La Roncière, Ch., bibliotekar, 211.
Lars Larssøn, 467.
Larvik grevskap, 205.
Laubach, Kloster i, 93.
Lauperak, Trond, 191.

Laurentius Petri, 579.
Lausanne, 99.
Leiv Eiriksson, 259. 260. 262. 267. 276—280.
Lek i Nederlandene, 89.
Lena, Slag ved, 580.
Lenglingsliene (Finliene), 290.
«Leofric Missal», 463.
Lesje, 317—319. 321. 439. 440.
Lewinski, J. S., professor i Lublin, 470.
Lier (Líðir) herred, 142. 581.
Liestøl, K., professor, 190.
Lifingus (Liv-), biskop i Crediton, 461. 463. — erkebiskop av Canterbury, 462.
Lillebonne, Slag ved, 177.
Lillehered i Hiterdals herred, 141.
Limfjorden, 312. 317. 539.
Lindesnes, 422.
Lindholm, Hans, kontreadmiral, 206.
Lindstén, Gustaf, 350.
Lindøen ved Oslo, 66.
Lister, 297. 302. 480. 551
Lister og Mandal amt, 53.
Lit sogn, tinglag i Jemtland, 294. 335.
Litle, Peder Hanssøn, lensherre på Akershus, 34. 190.
Litlehered i Nedre Telemark, 141.
Littauen, 469. 470.
Ljot Dagssøn i Herjedal, 290.
Ljunggren, Alrik, dr., 485—487. 489. 490. 499.
Lobstein, Victor, fransk minister i Stockholm, 235—241. 252. 256.
Lodbrokssønnerne, 90.
Loden (Lodin) i Alrarkelda, 288. 289. — Gunneson, 24. — prest, 288.
Loe, Hans Jacobsen, lagmand i Tønsberg, 376.
Loewen, Slag ved, 90.
Lofoten, 70. 406. 489.
Log-Besse, 377.
Loire, 156.
Lom prestegjeld, 191. 319. 321. 439. 440.
Londeman (af Rosencrone), Edvard, biskop, 98. 99.
London, 119. 217. 218. 225. 238. 244. 259. 458. 462. 485. 487. 495. 506. 512.
Londonerplatået, 416.
Long Island Sound ved New York, 279.
Longueville i Normandie, 177. 178.
Lothringen, 93.
Louis-Philippe, konge av Frankrike, 193.
Lous, Kr., observator, 189.
Lov, Kristian V's Norske, 346.
Ludvig XI, konge av Frankrike, 306.
Lübeck, 350.
Luleå, 483.
Luleå stad, 485—487. 496—499. 502—504. 507. 510. 511. 514. 515.
Lund i Skåne, 313.
Lund, Fr. Macody, 522. 523. 525 —527. — Ivar Chr., kaptein, 56. 72.
Lundahered i Telemark, 141.
Lunde sogn i Telemark, 141.
Lundeby, gård i Råde, 132.
Luossavare, 481. 483. 487.
Lyche (Lykke), Jørgen, til Overgaard, riksråd, 344.
Lyng, M. S., foged, 71. 72.
Lyons, Sir Edmund, engelsk sendemand i Stockholm, 233. 234.
Lysters almenning, 51. 75.
Læmr (Læheimr), bygd på Romerike, 582.
Lågen (Mälaren), 442.

Madrid, 197.
Magenis, Arthur C., engelsk minister i Stockholm, 235. 241. 242. 247. 248. 250—256.
Magnor, 293.
Magnus Barfot (Berrføtt), konge av Norge, 174—176. 179—181. 577. 578. — Eriksson, konge av Norge og Sverige, 143. — Erlingsson, konge av Norge, 414. — den Gode, konge av

Norge, 445. 446. 450. 451. 562. 576—578. — Henriksson, svensk konge, 579. — Lagabøter, konge av Norge, 27. 138. 280 329. 373. 375. — Olav Kvårans søn, 150.
«Maktildr», 577.
Malmø, 197.
Manderström, Kristoffer Rutger Ludvig, greve, kabinetssekretær, 239—241.
Mannungstamtavle, 354. 356. 357.
Margareta Valdemarsdatter, dronning, 350.
Margrete, Fru, Otte Brockenhuus's, 132. 133.
Maria, prinsesse av Carignan, 193.
Marker, 444.
Markus, Eindride Skvadras søn, 288.
Markussen, Jon, 71.
Martin kongsfrende i Kinsarvik, 21. 24. — erkedegn i Bath, 184.
Marwick, Hugh, 204.
Marx, Karl, 343.
Matilde, keiser Henrik III's datter, 578. — keiser Konrad II's datter, 578. — datter av kong Malcolm av Skotland, 577. 578.
Mats Størssøn, lagmand, 464.
Matthæus Paris, 187. — av Westminster, 187.
Matuszewic, greve, russisk minister i Stockholm, 229.
«Meddelelser om Grønland», 303.
Medelpad, Mædalpad, 291. 294.
Meinich, Jens Chr., foged, 66.
Meldalen, 208.
Mellem-Europa, 582.
Mellem-Sverige, 503. 507.
Memling, Hans, maler, 306.
Michalski, C., professor i Krakov, 471.
Michelet, Jules, 471.
Mickiewicz, Adam, polsk digter, 195. 471.
Middelhavet, 218. 225. 246. 280.
Middelhavslandene, 267. 268. 275.
Mjelde, M. M., redaktør, 259. 260.
Mjøsen, 422. 444. 582.
Mo, Anders Christensen, 335.
Modum herred, 141.
Moltke, Joachim Godske, greve, statsminister, 103. 123.
Montelius, Oscar, arkæolog, 533. 579.
Morgenstierne, Chr. F. J. v. Munthe af, politimester i Kristiania, 206.
Morkinskinna, 175. 296—302. 576.
Mosand, Steffen, 75.
Mosling, Anton, handelsmand, 484.
Müller, Sophus, arkæolog, 586. 587.
Múgavetr, 39.
Munch, P. A., 9. 20. 153. 187. 210. 211. 285. 292. 293. 329. 330. 438. 522. 523. 539. 559. 580.
Murmankysten, 226. 232.
Musasand, 291.
Mälaren, 442. 444.
Mælum sogn i Solum, 141.
Møre (i Norge), 190. 315. 317. 318. 436. 437. 445. 453. 454.
Möre (i Sverige), 564.
Mørejarlsætten, 158.
Mårem, gård i Tinn, 141.

Nabaraony Bey, 199.
Nakholmen ved Oslo, 66.
Namdalen, 74. 84.
Namse almenning, 56. 74. 82.
Nannestad almenning, 55.
Nansen, Fridtjof, 308. 385. 386. 388. 389. 391—393. 395—399.
Napier, Sir Charles, admiral, 242—245.
Napoleon I, 193. — III, 238. 240. 241. 250. 253. 254. 257.
Narvik, 484. 516.
Naumann, Erik, 350.
Neapel, 101.
Nedenes og Råbygdelagets amt, 53.
Nederlandene, 91. 93.
Nerman, B., docent, 542.
Nes herred i Nedre Telemark, 141. — sogn i Sauherad, 141.

Nesjar, 19. — Slag ved, 411. 413—415. 417. 418. 420—422. 424. 425. 428. 440. 550. 553. 554.
Nesjavísur, 413. 417.
Netteland, Ingebrigt, 464—466. — Olav, 466.
New-Forest, 178. 181.
«New Gellivare Co. Ltd.», 483. 498. 517.
Newport News i Virginia, 279.
New York, 278.
Nidaros, 18. 21. 22. 24. 35. 43. 315. 317. 318. 422. 437.
Nid elven), 312.
Nielsen, Axel, professor, 351. — Yngvar, professor, 217. 479.
Nikolas Pålsson, 24.
Nils Larssøn, 467. — i Svidi, 335.
Nissen, G. D., foged, 79.
Nittedal, 323.
Nittja, elv, 582.
Niz, Slag ved, 297. 301.
Nizza, 197.
Nobel-institutet i Oslo, 94.
non, 264. 265. 267.
Nordafrika, 301.
Nord-Agder, 422.
Nordboerne på Grønland, 397. 399. (Jfr. Grønlændinger.)
Norderhov prestegjeld, 48. 54.
Nord-Europa, 244. 249.
Nordhagen, Rolf, botaniker, 206.
Nordherredsmarkens almenning i Våge, 71. 72.
Nordishavet, 208.
«Nordiske Samfund», 206.
Nordkap, 219. 220.
Nordlandene, 68.
Nordlands amt, 53. 489.
Nordmænd, 7. 89. 107. 115. 215. 229. 232. 253. 263. 267. 274. 277. 280. 293. 314. 535—537. 540. 554. 559. 567.
Nord-Norge, 208. 213. 216. 219. 221. 224. 226. 230. 234. 244. 249. 254.
Nordsjøen, 220. 408.
Nord-Sverige, 482. 503.
Nordtyske slette, 416.
Nordtyskland, 473.
Noreen, Adolf, professor, 589.
Nóregs konungatal, 4. 11.
Norfolk i Virginia, 279.
Norge, 1—3. 6—9. 13. 22. 26. 27. 29. 32—36. 38. 41—44. 46. 47. 51. 89. 91. 92. 97. 101. 103. 106. 107. 115. 120. 121. 123. 126. 131. 148. 154. 155. 162. 166. 171. 172. 174. 181. 189. 190. 200—203. 206. 208. 209. 214. 215. 217. 219. 221. 222. 224. 225. 230—235. 238. 241—244. 247—251. 253. 255. 257. 260. 264. 266—268. 270. 276. 282—290. 293—295. 298. 305. 308—310. 313—317. 321. 324—326. 332—334. 338. 343. 346. 350. 352. 385. 400. 403. 405. 406. 408. 409. 413—416. 418. 423. 425. 426. 428. 431. 432. 434—437. 442—446. 450. 451. 453. 455. 456 459. 479. 480. 483. 484. 489—491. 496. 497. 500. 501. 510. 516. 522. 523. 527. 530. 531. 535. 538—543. 552—554. 556. 561. 568. 569. 577. 579—582. 586. 589—592.
«Norges geologiske undersøkelse», 479.
Normandie, 175. 176. 178. 180. 185.
«Norra Stambanan», 499.
Norrbotten, 482. 483. 486. 499.
«Norske Intelligenssedler». 211.
«Northern of Europe Railway Co. Ltd.», 487. 490. 495. 498.
Northhamptonhalvøene i Virginia, 279.
Northumberland, 8. 9. 93. 148—151. 153—155.
Northumbrerne, 8. 9. 150.
Nova Scotia, 278. 280.
Novembertraktaten av 1855, 213. 214. 254—257. 499.
Numedal, 131.
«Nya dagligt Allehanda», 502. 504. 505. 508. 511.
Nyerup & Kraft's Litteraturlexicon, 589. 590.
Nysom, H. H. T., statsråd, 516.
Nyström, Johan Erik, førstelandmåler, 486. 487. 499.

Nystuen på Filefjeld, 66. 67.
Nærda, 291.
Nærøen sogn i Sogn, 75.
Näs slotsruin paa Visingsö, 580.
Næss, Almar, docent, 260.
Næstvold, Østre, plads i Ålen, 61. 63.
Nödinge å, 286.
Nørlund, Poul, dr., 303. 308. 573. 574.

Oda, erkebisp av York, 154.
Odd Snorrason, 544.
Offerdal tinglag i Jemtland, 336.
Ofoten, 486. 487. 489. 497. 501. 516.
Ofoten—Luleåbane, 489. 490. 499. 500. 509.
Ogura, S., astronom, 188. 189.
Olafsen, O., sogneprest, 589.
Olaus Erici, maler, 203.
Olaus Magni, 579.
Olaus Petri, 579.
Olav Engelbrektssøn, erkedegn (erkebiskop), 465. — Eriksson Skötkonung, 318. 534. 544—546. 554—556. 568. 569. — Feilan, 165. — Gudrødsson, konge i Dublin, 152—154. — Haraldssøn, konge i Viken, 3. 11. — Haraldsson den Hellige, konge av Norge, 93. 297. 309—327. 403. 405. 408—419. 421—432. 434—456. 463. 545. 549—554. 558. 569. 577. — Herjolv Hornbrjots søn, 290. — Ingason, 24. — Kvåran, 8. 9. 149. 150. 153. — Kyrre, konge av Norge, 174. 292. — Mòk, 23. — Olsen, 466. — Tryggvason, konge av Norge, 3. 11. 91. 93. 147. 164. 276. 420.
Olavsdrápa av Ottar Svarte, 555. 556.
Oldenburg, 89.
Oliveerona (tidligere: Brehm), Carl Johan, vicekonsul, 517.
van Olm, Ferdinand, 212.
Olof, erkebisp av Uppsala, 294.
Olrik, Axel, 353. 357. 361. 364. 367. — I., 353.
Oluf Henriksen, 132.
Ongenþéow, 355.
Onund, konge i Sviarike, 290. — Brynjolvsson, 24. (Jfr. Anund).
Opdal, 66. 209.
Opedal i Ullensvang, 464.
Oplandene, 23. 131. 139. 140. 143. 290. 309. 314. 315. 318. 321. 323. 324. 382. 407. 410—413. 415. 416. 418. 425—430. 436—438. 441. 443—448. 450. 453. 456. 553.
Oplændingerne, 323 411. 412. 418. 421. 422. 425. 441. 446. 453.
Opne, Peder Pedersen, 335.
Ordericus Vitalis, 177. 178. 181.
Orke- og Guldalen, Almenninger i, 55. 60. 79.
Orkla, 208.
«Orkney Antiquarian Society», 203.
Orkneyinga-saga, 39.
Orknøerne, 149. 204. 365.
Orm Kongsbroder, 579.
Orosius, Kong Alfreds oversættelse av, 7.
Osa, Torbjørn, 67.
Osafinse, 67.
Osbern de Bolbec, 177. 179.
Oscar I (kronprins), konge av Norge og Sverige, 222. 223. 235—243. 245—247. 250—252. 255. — II (prins) konge, 192. 197. 251. 255.
Osfjerdingen i Skaun (Rakkestad), 143.
Oslo, 19. 20. 43. 133. 303. 345. 380. 382. 465. — bispedømme, stift, 345. 380. 382. — bylov, 382. — Dominikanerkloster i, 329. 373. — fehirdsle, 143. — Mariakirken i, 382.
Oslofjorden, 140. 382.
Osloherad, 140. 581. 582.
v. d. Osten, A. S., greve, utenriksminister, 102.
Osten-Sacken, Karl Magnus von der, greve, russisk minister i København, 105. 116—118. 120.
Ostende, 193. 198.
Ostermann, Ivan Andrejevitsch, greve, russisk vicekansler, 117.

St. Oswald, biskop i Worcester, 92. 93.
Oswine (i Vidsid), 358. 362. 363.
Ottar, jarl i Gautland, 541. — fra Hålogaland, 5—7. — Svarte, 311. 312. 318. 408. 409. 426—428. 452. 555. 556.
Otto II, tysk keiser, 540. — IV, tysk keiser, 26.
Overhallen, 74.
Ovik tinglag i Jemtland, 335.
Oxford, 459.

Paasche, Fr., professor, 580.
Paczkowski, J., riksarkivar, 472.
Palmerston, Lord, britisk utenriksminister, 213—215. 217—234. 236. 248—250. 255. 257.
Palmstierna, Nils Fredrik, friherre, svensk gesandt i St. Petersburg, 227.
Panin, N. I., greve, russisk utenriksminister, 105. 106.
Papadopoli, numismatiker, 527.
Paris, 99. 192—196. 199. 238. 240. 245. 515. — Bibliothèque Nationale i, 211.
Pariserbassinet, 416.
Peder Jørgensen, lagmand i Oslo, 133. 134. — Pedersen, 339.
Persien, 213.
Peter av Blois, erkedegn i Bath, 185. — på Giske, 24. — på Hjertheim, 286. 287
Petersen, Jan, arkæolog, 581. 582. — Peter Herman, foged, 83. — Th., lektor, 208. 209.
Petrograd, 101. 106. 116. 117. 119.
Pettersson, Otto, oceanograf, 304. 399—401.
Philipp (!), hertug, 26.
Philipp av Schwaben, tysk konge, 26.
Pihl, Ole, tit. professor, 48. 49.
Pingré, Alex. Guy, astronom, 187. 188.
Pinn & Millett, entreprenørfirma, 491—493. 495. 496. 498. 502. 509. 516. 517.
Polakkerne, 193. 195. 196.
Pole, Peter, & Co., 216.
Polen, 195. 196. 468—472.
Portsmouth i Virginia, 279.
Portugisere, 212.
Posse, Arvid, greve, 489.
Posse, Ministeriet, 487.
Pram, Christen, 206.
Preussen, 118.
Priisgaard, Anders, 335.
«Proceedings of the Orkney Antiquarian Society», 203.
profstefna, 131.
Ptolemaios, græsk geograf, 589.
Pyreneiske halvø, 212.
Pål Jonsson, biskop i Skålholt, 41. — i Løy, 288. — Sure, 288. — Vågaskalm, 23. 24.

Quinet, Edgar, 471.

Raczynski, greve, 197.
Radwulf, myntmester, 9.
Radziwill, Maria, prinsesse, 193.
Rafunda (Ragunda) sogn i Jemtland, 294. 295.
Ragna Berdorsdatter, 464. 465.
Ragnar Lodbrok, 88.
Ragnhilda Larsdatter, 467.
Ragnvald fra Dublin, underkonge i Northumberland, 151. — Bruseson, 451. 452. — Gudrødsson, 163. (Jfr. Røgnvald.)
Ragnvaldsvåg på Orknøerne, 189.
Ragunda tinglag i Jemtland, 335.
Rakkestad herred, 143.
Ramberget (Rambergøen), ved Oslo, 66.
Rangárvellir, 38.
Ranrike, 21. 91. 131. 425.
Rasch, H. H., professor, 206.
Rasmussen, Søren, professor, 51.
Raudasjø (Räströmsjö i Angermanland), 291.
Rauðsvǫllr i Orkedal, 36.
Raumaríki, se Romerike.
Raumarikinger, Raumer, 582.
Raumelven, 422.
Ravn Toraldesøn i Herjedal, 290.
Refsunds tinglag i Jemtland, 335.
Regnilda, 358. 364. 368. 369.
Reine, gård i Moskenes, 69.
Rendalen, Almenning i, 55.

Rentekammeret i København, 47. 70.
Restad, Jens, 336.
Reutersvärd, P. O., hofmarskalk, 507.
Reventlow, Chr. D. F., greve, statsminister, 206.
Reykjanes, 37. 395.
Ribbungerne, 19.
Richard (I), erkedegn i Taunton, 185. — av Coutances, erkedegn i Taunton, 185.
Richter, Ole, statsminister, 256.
Rike-Torstein, se Torstein Askjellsen.
Riksarkiv, Det danske, 204—206. — Det norske, 477. 478.
Riksforsamlingen på Eidsvoll, 51.
Rin, flod, 89.
Ring Dagsson, konge på Hedmark, 452. 453.
Ringerike, 323. 378.
Ringsaker herred i Hedmark, 139. — almenning, 48. 62.
Rinnalsay (Ronaldsay), 204.
Rising, gård i Gjerpen, 141.
Rive, gård i Aremark, 143.
Roar kongsfrende, 18.
Robert, biskop av Bath, 183. 184. — erkedegn i Wells, 184. — hertug av Normandie, 178—181. — de Bellesme, earl av Scropshire, 175. 179. 180. — av Gildeford, erkedegn i Taunton, 185.
Robinson, J. Armitage, diaconus, 91—93. 183. 186. 458. 460.
Rochester, 462.
Róðavetr, 39.
Rodulv, norsk konge, 585.
Rogaland, 25. 421.
Rollo av Normandie, 163. (Jfr. Gange-Rolv.)
Rolv (Haralds søn), dansk vikingehøvding, 90. — vikingehøvding i Irland, 90.
Rom, 301. 310. 316. 469. 526. — Det arkadiske akademi i, 124.
Romerike, 23. 131. 139. 141. 323. 380. 581. 582.
Romerne, 266.
Romerriket, 266.
Romsdal amt, 53.
Romsdalen, 467.
Rondingas (i Vidsid), 358. 363.
Rorik, dansk vikingehøvding, 90.
v. Rosen, Adolf Eugène, greve, 243.
Rosencrone, Agnete Marie, f. Hielmstierne, 110. — Markus Gerhard, greve, utenriksminister, 97—128.
Rosendal stamhus, 98. 99. 126.
Rosenkrantz, Fr. Chr., statsminister, 123. — Iver, utenriksminister, 102. 124. — Nils, utenriksminister, 107.
Rothschild, Huset, i Frankfurt, 515. — i London, 515.
Rousseau, J. J., 99. 471.
Rudduvetr, 39.
Rurik, 469.
Rusland, 100. 101. 104. 105. 112—116. 118. 120—122. 213—215. 218—235. 237—244. 247—252. 254—257. 298. 469. 482. 485. 500. 546. 554. 557.
Russell, John, Lord, britisk utenriksminister, 246.
Russerne, 228. 486. 49?. 500.
Russiske rike, 490.
Rustung, Kristoffer Trundsøn, 464. 465.
Rutenia, 469.
Rydberg, O. S., arkivar, 285. 292.
Ræstad, A., dr., 349.
Rødenes herred, 143.
Rödöns kirke i Jemtland, 203. — tinglag i Jemtland, 336.
Røgnvald heidumhár, 6. — Ulvsson i Skara, 545—547. 549—554. 556. (Jfr. Ragnvald.)
Røken (Røyken) herred, 142. 581.
Rømua, elv, 582.
Røros, 66. 78.
Røshøi almenning i Inderøen, 56. 73.
Råbyggelagen, 190.
Råde sogn, 132.

Saga, Boglunga, 17. — Egils, 7. 8. 12. 149. 152. 156. 166. 167.

538. — Håkon Håkonssons, 16—29. 32. 40. 41. 43. 173. 186. — Knytlinga, 29. — Kormaks, 14. — Magnus Barfots, 175. — Magnus Lagabøters, 44. 329. — Ólafs konungs ens helga, 1853, 403. 415. — Olav den Helliges, i Heimskringla, 403. 404. — Legendariske, om Olav den Hellige, 310, 313—320. 322—324. 327. 412. 416. 417. 419—421. 424. 425. 427. 431. 432. 434—437. 441. 443—445. 450. 454. — om Olav den Hellige, Styrme Frodes, 434. — Ældste, om Olav den Hellige, 424, 431—436. 452. 454. 455. — Olav Tryggvasons, i Heimskringla, 429. — Ólafs konungs Tryggvasonar av Odd Snorrason, 544. — Orkneyinga, 39. — Sturlunga, 40. 41. 43. 187. — Sverres, 17. 172. 331. — Þiðreks, 366.
St. Bertin kloster, 93.
St. Lawrence floden, 278. 280.
Salisbury, Lord, britisk premierminister, 506.
Sallum, Erik Gudmundsen, 336.
Salter, Sir James Arthur, direktør i Folkeforbundet, 94—96.
«Samlinger t. d. norske Folks Sprog og Hist.», 211.
Sanday, i Orknøerne, 204.
Sande sogn i Vestfold, 140. 582.
Sandefjord, 19. 140.
Sandeherad, 140.
Sandsvær, 142.
St. Petersburg, 222. 225. 227—229. 233. 234. 238.
Sarpsborg, 132. 314. 329. 424. 550.
Saude sogn i Sauherad, 141.
Saude herred i Nedre Telemark, 141.
Saudungssund (Sauesund i Askvoll), 410. 413. 415.
Saxerne, 363.
Saxland, 358. 363.
Saxo Grammaticus, 29. 353. 357—362. 367. 368.
Scat, «tysk jarl», 359.
Schack Rathlou, Joachim Otto, statsminister, 103. 123. 124.
Scheel, Fr., statsarkivar, 144. 342—348.
Schelde, 88.
Schielbred, Morten Olsen, 74.
Schilliaas, W., 56.
Schimmelmann, H. G., greve, statsminister, 206.
Schive, C. I., numismatiker, 522. 523. 528.
Schlyter, C. J., retshistoriker, 561.
Schough, Robert, major, 483—486. 517.
Schroeter, J. Fr., professor, 32. 171. 173. 260.
Schubart, Herman, diplomat, 206.
Schück, H., professor. 559.
Schütte, Gudmund, dr., 370.
Schulin, Johan Sigismund, greve, utenriksminister, 102.
Schumacher, Peter Christian, chargé d'affaires i Petersburg, 116. 117.
Schweiz, 99. 207.
Schytte, Andreas, professor i Sorø, 99.
Seine-Inférieure, 178.
Seip, D. A., professor, 380.
Selbu, Almenninger i, 55.
Seley ved Lindesnes, 409.
Seleyjasumar, 39. 173.
Selja, 43. 408. 409.
Seljord (Siljord) herred, 141. 144.
«Selskabet for Norges Vel», 206.
Sem sogn i Vestfold, 140.
Senjen, 222.
Serkland, 299. 301.
Sernander, R., professor, 207.
Seymour, Sir George Hamilton, britisk gesandt i St. Petersburg, 234.
Shetelig, H., professor, 583—585.
Sheppards, Pelly & Co., măeglerfirma, 502. 506. 509. 517.
Shetlandsøerne, 395.
Shotwell, James T., professor, 94.

Sicilia, 302.
Sigdal, 284.
Sigeferd (i Finsburgkv.), 363.
«Sigefridus, episcopus Norwegensis», 459. 461. 463.
Sigegar, abbed i Glastonbury, 461.
Sigegarus, biskop i Wells, 461.
Sigrid på Sandnes, 12. — Storråde, dronning, 544. 545. 564.
Sigtrygg Blinde, 151. 153. — i Närike, 436. 437.
Sigurd, biskop hos Håkon den Gode (?), 458. 459. — dansk hirdbiskop hos Håkon Eirikssøn jarl, 448. — hirdbiskop hos Olav den Hellige, 463. — Brænder, 331. — Håkonsson Ladejarl, 3. 4. 156. 157. — Håkon Håkonssons søn, 19. — Jorsalfare, konge av Norge, 35. 41. — Matssøn på Tolga, 466. — av Onarheim, 21. — Ribbung, 22. — Rise, Harald Hårfagres søn, 11. — Svein, Visen om, 88. — Syr, 11. 410—412. 421. 425. 427. 452.
Sigvat, Sira, 288. 289. — Tordssøn, skald, 309. 310. 312. 319. 320. 323. 324. 411—413. 417. 418. 420. 426. 427. 433. 438. 446—448. 451. 546—548. 550. 553. 554. 562.
Simeon av Durham, 8.
Simon i By, 288. — de Camera, biskop i Chichester, 184. — Ku, 23. 24.
Singsås, 66. 78.
Sjælland, 121. 312. 537.
Skallagrim, 13. 166. 167.
Skandinavien, Skandinaviske Halvø, 218. 305. 500.
Skanør, 401.
Skara i Östergötland, 547. 548. 550.
Skate, jarl, 359.
Skaun (Rakkestad), 143. — (Sandeherad), 140. 142. — (Sørum), 582.
Skavdal almenning i Inderøen, 56. 73.
Skeidhaugahered i Vestfold, 137. 140.
Skien, 382.
Skiensvasdraget, 140.
Skiringssal, 7.
Skjee sogn i Vestfold, 140.
Skjold, sagnkonge, 359.
Skocku, Sundvis Olsen, 335.
Skogabygd, 582.
Skotland, 27. 35. 149. 152. 153. 252. 408. 558. 577. 578.
Skotske øer, 89.
Skråven fiskevær i Salten, 68. 70.
Skule Bårdsson, jarl, 16. 18. 19. 22. 23. 291. 292. — Kongsfostre, Tostig jarls søn, 174. 292. 294.
Skålholt, 32. 41.
Skålholts annal, 4.
Skåne, 121. 312. 435. 537. 541. 544.
Skåningerne, 312.
Slag(e)n i Vestfold, 582.
«Slavia», 563.
Sliarosvellir i Herjedal, 290.
Smidsaas, Erik, 336.
Smith, Laurids, rektor, 190.
Smith Island i Virginia, 279.
Småland, 35. 314. 541.
Smålenenes amt, 53.
Sneedorff, Jens Schielderup, professor i Sorø, 99.
Snefjældsnæs paa Island, 396.
Snorra-Edda, 42. 269—271. 275. 364.
Snorre Sturlasson, 2—4. 9. 39. 98. 176. 190. 191. 270. 309. 310. 314. 315. 317—319. 321. 366. 403—405. 410—412. 415. 420. 421. 423. 424. 428. 429. 431—434. 442. 448. 449. 451. 454. 455. 538. 545—547. 553.
Sogn, 35. 36.
Sognefjorden, 421.
Solatuna, 291.
Solformørkelser, 171—173. 189. 190.
Sólheimajokull, 37.
Solum herred i Telemark fylke, 141.

Solumshered i Nedre Telemark, 141.
Solway-fjorden, 152.
Solør, 318. 319. 323.
Solør og Odal, 141.
Sorte Hav, 255.
Sorø akademi, 98. 99.
Spania, 20. 97. 148. 303. 508.
Spear, William, 484. 485. 493—496. 500—502. 505. 506. 509. 511. 512. 515. 516.
Speier, Fred i, 472.
Stad, 408. 409. 419. 421.
Stadsförbundet, Svenska, 202.
«Stadshistoriska Institutet», 202.
Staffre, Erik, 336.
Stafnes, Kjeld, 335.
Staldvigen i Overhallen, 74.
Stampe, Henrik, generalprokurør, statsminister, 123.
Stamstad, gård i Lom, 191.
Stanfordbridge, Slag ved, 175 181.
Stavanger, 25. — amt, 53. — bispedømme, 183.
Stavenow, Ludvig, professor, 349.
Steenstrup, Johs., professor, 89. 562.
Steig i S. Fron, 440.
Steinkell Ragnvaldsson, konge i Sverige, 560.
Steinn Herdísarson, 299.
Steinvor (Bodils datter), 465. 467.
Stemann, Chr. Ludv., statsminister, 122. 123.
Stenersen, St. Johs., professor, 206.
Stephen av Tournai, kannik, 186.
Stephensen, Magnus, landshøvding, 6. 7. 10. 147. 159.
Stettin, Fred i, 203.
Stevnebø på Hisøen, 131.
Stierneld, G. N. A. A., baron, norsk-svensk utenriksminister, 224. 226—228. 230. 233—236. 241. 242. 247. 251—253. 255.
Stiklestad, Slag ved, 35. 297. 298. 323. 325. 326. 433. 436. 446—449. 451—455.
Stille, Arthur, svensk historiker, 562.
Stjerna, Knut, arkæolog, 533. 542.
Stjørdalen, 56.
Stockholm, 101. 192—197. 214. 216. 221. 223—226. 229. 234. 235. 241. 246. 254. 256. 337. 506.
Stokke sogn i Vestfold, 140.
Stokkeherad i Vestfold, 137. 140.
Stora Ed ved Götaelven, 548.
Stora Le, 286. 288.
Storberget nordre, plads i Elverum, 70.
Storbritannien, 217. 227. 231. 250—252.
Stord(øen), 474. — Slag på, 3. 4.
Storm, Gustav, professor, 4. 31. 32. 38. 43. 89. 182. 187. 260—262. 264. 278. 285. 302. 322. 377. 382. 414.
Storrusten, plads i Våge, 72.
Stortingsarkivet, 477.
Strangford, Percy Clinton Sydney Smythe, viscount, britisk gesandt i Stockholm, 216.
Straumsfjord i Vinland, 279.
Strinden, Almenninger i, 55.
Struensee, Joh. Friedr., greve, kabinetsminister, 102.
Ström i Jemtland, 288. 289. 291.
Strøm, Peder Gjeronimussen, 335.
Stubbs, William, engelsk biskop, historiker, 92.
Stúfr blindi, 299.
Sture, Sten, d. ældre, 145.
Sturla Tordsson, 16. 17. 19. 22. 26. 27. 41. 43. 44.
Sturlunga-saga, 40. 41. 43. 187.
Styrme Frode, 434.
Styrsudd i Finland, 238.
Stæmni, 291.
Støren tinglag, 75.
Sudrøerne, 149. 165.
Suhm, P. F., 103.
Sul i Værdalen, 74. 75.
Sumbl finnekonge (hos Saxo), 359. 360.
Sundalen, 209.
Sundborg, C. F., banedirektør, 511.
Sunde tinglag i Jemtland, 335.
Sunniva, Den hellige, 43.
Sunnmøre, 317—320. 322. 324. 480.

Svarstad sogn, 136.
Sveaborg, 238. 243.
Svealand, 533. 542. 555. 570.
Svearike, 290.
Svearne (Svíar), 311. 312. 444. 446. 533. 534. 543. 555. 556.
Svedstrup, Chr. Aug., astronom, 189.
Sveig i Herjedal, 288.
Svein Alfivason. 284. 443. — Arnesøn, 464. 465. — Bårdsøn, 466. — Håkonsson, jarl, 411. 414. 416. 418—422. 425. 552—554. —Haraldsson Tjugeskjeg, konge av Danmark, 543—545. 551. 552. 570. — Ulfsson, dansk konge, 543. 561—564. 570. 571.
Sven, lensmand i Råde, 132. (Jfr. Svein.)
«Svenska Dagbladet», 505. 506.
«Svensk geologisk undersøkelse», 484.
Sveits, se Schweiz.
Svenskerne, 229. 253. 333—338. 340. 488. 494. 497. 505. 509. 510. 557. 559. 560. 561. 563.
Sverige, 91. 100. 101. 105. 107. 112—115. 118. 120. 121. 139. 192. 194. 196. 198. 200—203. 206. 214. 215. 219. 222. 225. 227. 234—248. 250—255. 285. 286. 290. 294. 298. 312. 313. 316. 318. 319. 323—325. 334. 336. 338. 340. 350. 363. 436. 437. 441—448. 450. 451. 469. 482—484. 488—491. 494. 496. 497. 499—501. 503. 504. 508. 510. 512. 513. 517. 522. 533. 534. 542. 543. 545. 550. 555. 556. 559—564. 566. 569—571. 580. 581.
Sverker (den yngre) Karlsson, svensk konge, 26. 580.
Sverre Sigurdsson, konge av Norge, 17. 20. 285. 449. 581.
Sverres-saga, 17. 172. 331.
Svithjod, 579.
Sweon (i Vidsid), 356. 358. 363.
«Swedish and Norwegian Railway Co. Ltd.», 501. 505. 509. 517.
Sycgerne (i Vidsid), 356. 358. 363.
Syd-Grønland, 389. 397.
Syditalia, 302.
Syd-Sverige, 545. 568.
Syfrid, hertug av Saxland, 358. 363.
Sæferð (i Vidsid), 358. 363.
Sæmsherad i Vestfold, 140.
Sæmund Frode, 11. 33. 34. 40. 43.
Særen, gård i Vinje, Tel., 141.
Särna sogn, 288. 293.
Søffre, Mogens Andersen, 335.
Søfren Pedersen, sogneprest i Ragunda, 338.
Sønderjylland, 367. 368.
Søve, gård i Hollen, 141.

«Tale mot biskopperne», 285.
Talle, Ole, 75.
Tamm, H. P., godseier, 503—505.
Tandberg, G. E., gårdbruker, 53.
Taranger, A., professor, 131. 135. 137. 143. 373. 375. 376. 379. 458. 459. 461—463.
Taunton, 183. 185.
Teglem, Jens Einersen, 75.
Telemark, 131. — Nedre, 137. 141. 142.
Telleåsen, 291.
Theodricus monachus (Tjodrik), 4. 12. 148. 172. 316. 325. 327. 403. 412—414. 438. 443—445. 450. 454. 568.
Thomas, erkedegn i Bath, 184. — av Erlegh, 186. — Agnellus, archidiaconus i Wells, 92. 182—186.
Thott, Otto, greve, statsminister, 103. 123. 124. — Tage Andersen, lensherre i Trondhjem, 335. 336. 341.
Thrane, Johannes, grosserer, 51.
Thuning (hos Saxo), 358. 363.
de Thygeson, N. E., stiftamtmand, 206.
Thyselius, Erik, 198.
Tietgen, C. F., bankdirektør, 206.
Tinchebrai, Træfning ved, 180.
Tingelstad, Ole Olsen, 190.
Tingvoll i Vermland, 288.
Tinn herred, 141.
Tiorsjøholm, 291.

Tirel, Gualterus, 179.
Tirol, 207.
Tiveden, 570. 571.
Tjodrik, se Theodoricus.
Tofi (Valgautsson), 452. 455.
Tokyo, 189.
Toralde Ljotssøn i Herjedal, 290.
Torarin Lovtunge, 316.
Torberg Arneson, 451. 452. 455.
Torbjørn Gande, 290. — Makarkalv, 290.
Tord Bjørnssøn i Herjedal, 290. — Gutormsson på Steig (Tord Istermage), 322. 440. 441. — Kolbeinsson, 420. — Rappsson, 166. — Sjåreksson, 312. — i Trosavik, 289.
Tore Droge, 290. — Hund, 315. 429. 431—435. 437. 438. 454. — Tegjande, jarl på Møre, 156. — Tordssøn av Steig (Steigar-Tore), 322. — Ålvessøn, 315.
Torfinn, biskop av Hamar, 329. 330. 380. 381. — Munn, 451. 454.
Torfæus, Thormod, 98. 262. 264.
Torgeir biskopsmand, 23.
Torgils Skarde, 187.
Torhogseid i Jemtaskog, 291.
Torlak Runolvsson, biskop i Skålholt, 41. — Torhallsson, biskop i Skálholt, 41.
Tormod Bersason Kolbrunarskald, 452. 455.
Torneå, 219. 226.
Torolv, Herjolv Hornbrjots søn, 289. 290. — Kveldulvsson, 12. — Mostrarskjegg, 13. 165.
Torsnes, Kristine Johannesdatter, 466.
Torstein Askjellsen («Rike-Torstein»), 464—467. — Egil Skallagrimssons søn, 167. — Ragnhildson, 455. — Tjaldstøding, 166. — i Tuneim, 288.
Tostig Trespjot, jarl, 174.
Tosto (hos Saxo), 363. 369.
Tournai i Hainaut, 185.
Trapnes, Peder Andersen, 336.
Trolladyngjur, 33. 37.
Trollegraf, 288. 289.
Tromsø, 222.
Trond Mjoksiglande, 166.
Trondhjem, Thv. Boecks samling, i, 191. 592. — Det kgl. norske videnskabers selskab i, 124. 126. 191. 592.
Trondhjems gård (Kongsgården), 341. 464. — stift, 74.
Trondhjems, Nordre, amt, 53. 73. 82. — Søndre, 53. 61. 78—80.
Trunders, Co., Solicitors, 502. 506.
Tryggve Olavssøn, konge i Viken, 3. 11.
Trysil, 293.
Trøgstad sogn, 143.
Trøndelagen, 24. 35. 209. 309. 315. 320. 323. 407. 410—416. 418. 422—425. 428—430. 438. 443. 445. 446. 450. 451. 456. 552.
Trønderne, 323. 413. 414. 425. 429. 446. 450.
Tunberg, Sven, professor, 142. 350. 568.
Tundråsen, 291.
Tyrkiet, 120. 213. 218. 240. 246. 255.
Tyske sjøstæder, 531.
Tyskland, 28. 33. 95. 207. 351. 352. 416. 494. 500.
Tælliåsen, 291.
Tønsberg (Tunsberg), 24. 135. 140. 315. 382. — Sættargerd i, 330.
Töre i Norrbotten, 486.

Þiðrekssaga, 366.
Þjóðólfr skáld, 296. 297. 299. 300. 302.
Þjótta, 437.
Þórarinn Skeggjason, 299. — stuttfeldr, 296.
Þorðarson, M., museumsdirektør, 391.
Þórðr . . . ., 452. 454. — (digri), 452. 454. — Kolbeinsson, 568.
Þorgils fiskimaðr (hástaði), 296. 297. 299. 300. 302.
Þorleifr hvíti, 452. 453. — (kveikr), 452. 453.
Þorleikr fagri, 296.

Þróndheimr (Trondheimen), 35. 36. 437. 443.
Þyle (i Vidsid), 363.

Uffe (hos Saxo), 369.
Ukraina. 469.
Uleåträsk, 294.
«Ulf», 311. 312. 557.
Ulfstand, Truid, 344.
Ulsanden, plads i Våge, 71. 72.
Ulu þræski (Ulsjön i Finnliene), 294.
Ulv Ragnvaldsson, jarl, 311. 557. 558. — Torgilssøn, jarl, 558.
Ulvhild, Olav den Helliges datter, 451.
Ulvik sogn, 67.
Undersåker prestegjeld i Jemtland, 333. — tinglag i Jemtland, 336.
Undraár, 39.
Unger, C. R., professor, 444.
Unkiar Skelessi, Fred i, 218.
Unn den Djupudge, 165. (Jfr. Auðr.)
Upplandslagen, 283.
Uppsala, 442. 556. — erkestift, 294.
Uppsalakongerne, 533. 536. 537. 541. 556.
Uppsjö (i Jemtland), 291.
útsuðrsætt, 262—264. 276.

Vaði (i Þiðrekssaga), 366.
Vahaugen i Meldalen, 208.
Valberg på Frosta, 209.
Valdemar I den store, konge av Danmark, 580. — II Seir, konge av Danmark, 26.
Valdres, 131. 139.
Valgarðr af Velli, 299.
Valkendorf, Christoffer, lensmand på Bergenhus, 464.
Valland, 175. 176.
Valle, Erik Olsen, 335.
Vang herred i Hedmark, 139.
Vangen, plads i Ullensakers almenning, 80.
Vangen, Erik Gregersen, 336.
Varangerfjorden, 213. 214. 226. 229. 232. 244. 247. 251. 252. 255.
Varsjava, 191. 194. 195.
Vasdølens (Bjørnørs) almenning, 75.
Vassijaure, 486.
Vebjørn Sygnakappe, 166.
Veimosjö i Åsele lappmark, 291.
«Vellekla», 539. 568.
Velmundsvandet i Gran, 68.
Venden, 580.
Venderne, 395. (Jfr. Vinðr.)
Vermland, 19. 286. 288. 289. 292.
Versailles, Fred i, 1783, 118. 119.
Vesterbotten, 486.
Vesterbygden på Grønland, 393.
Vestergötland, 286. 314. 539. 542. 545. 550. 554—561. 564—566. 569. 571.
Vesterhavsøerne, 164.
Vesterhus, Erik, 335.
Vesterå almenning, 56. 73.
Vesteuropa, 469. 470.
Vestfold, 131. 136. 140. 142. 581.
Vestgötalagen, 555. 561. 564. 580.
Vestgöterne, 545. 546. 553. 555. 561. 565.
Vestlandet, 131. 317. 323. 327. 406. 407. 409. 416. 437. 438. 456. 531. 585.
Vestoplandene, 139.
Victoria, Dronning, 214. 248. 253.
Victoriahavn, 501. 510.
Vidal de la Blache, Paul, fransk geograf, 406.
Vidsid, angelsaksisk digt, 354—360. 362—364. 366. 367.
Vidsten, Ole, foged, 67.
Vigfússon, Guðbrandur, 4—6. 10. 12. 146. 147. 157. 163. 164.
Vigmanbæk, 291.
Vigmundarsand, 291.
Viken, 17. 22. 25. 135. 140. 315. 380. 407. 410. 414. 434. 443. 538. 539. 553. 554.
«Viking Society», 259.
Viktor Emanuel, konge av Italia, 193. 194. 197. 198.
Viljalm, mester, 187.
Vinðr (se også Venderne), 299—301.
«Vinheið», Slag på, 152.
Vinje herred, 141.

Vinland, 259. 260. 267. 276—280.
Virgin, Chr. Adolf, svensk admiral, 247.
Virginia, U. S. A., 280.
Visby, 350.
Visingsö, 579. 580.
Vitolf av Helsingland, 360. 369—371.
Vogaard, Torben, 336.
Vogt, Jørgen Herman, Assessor, 51.
Volga-dalen, 469.
Voltaire, 99.
Vormen, 182.
Vossevangen, 131.
de Vries, Jan, historiker, 88—91.
Vänern, 444. 445. 570.
Vænes (?), 444.
Værdalen, 442. 446.
Værdølerne, 451.
Vättern, 571.
Vågå (Våge), 133. 318. 319. 321. 440.

Wada (i Vidsid), 358. 361. 362. 366.
Walcheren, 90.
Wales, 149.
Walewski, Alexandre C., greve, fransk utenriksminister, 251.
Wallenberg, K. A , bankchef, 493. 499. 511. 514. 515.
Warren, F. E., 463.
Wate (i Kudrun), 358. 362. 365. 366. 369—371.
Wedel Jarlsberg, Fr. H. H., chargé d'affaires i London, 513. — Johan Caspar Herman, greve, 51.
Weibull, Curt, svensk historiker, 29. 401. 534. 536. 555. 561. 587. — Lauritz, svensk historiker, 562. 587.
Wells, 92. 183—185. 461. 462.
Weondune (Brunanburgh), 152.
Werlauff, E. Chr., 285. 292.
Weser, 88.
Westrem, Hans, 67.
Wiborg, Anders Olsen, bondelensmand, 191.
Wieckowska, H., 197.
Wilkinson, Mr., 493. 494. 496. 506. 512. 514.
Wilkinson & Jarvis, entreprenørfirma, 485. 487. 489—496. 498. 502. 509. 511—513. 517.
William Erobreren, konge av England, 174. 177—179. — av Malmesbury, 458—463. 563. — Rufus, konge av England, 174. 176—179. 181.
Wilmus, biskop, 461.
Wimmer, L., professor, 587.
Winchester, 154. 462. — St. Swithuns kloster i, 183.
Witta (i Vidsid), 360. 366. 370.
Wolfenwerde, Slag ved, (i Alexanderlied), 365.
Wolowski, Ludvig, nasjonaløkonomisk forfatter, 192—194.
Wrotnowska, Maria, 191.
Wrotnowski, Anton, 191. 195—197.
Wulfstan, angelsaksisk reisende, 534.
Wulpenwerder, ø ved Schelde, 367.
Wærn, Jonas, brukseier, 350.

Ynglingatal, 6.
York, 8. 149. 151—154. — erkebispestol, 93.
«Yric», se Eirik Blodøks.
Ytas (i Vidsid), 358. 363.

Zaleski, Z. L., 471.
Zielinski, Th., professor i Varsjava, 471.

Ægelricus, biskop, 461. 462.
Ælfred den store, engelsk konge. 5—7. 90. 218.
Ælfric, abbed i Glastonbury, 460. 461. — biskop i England, 461. 462. — biskop i Hereford, 462. — biskop av Elmham, 462.
Ælfstanus, biskop i London eller Rochester, 461.
Ælfweard, abbed i Glastonbury, 461.
Æthelstan, angelsaksisk konge, 9. 92. 93. 148—153. 155.

Æthelwold, biskop i Winchester, 92. 93.
Ætla (i Vidsid), 357. 359.

Ø, De syv byers, 212.
Øgmund Kormaksson, 14.
Øislebø sogn, 131.
økt (jfr. eykt), øktarstad, 260. 261. 274. 275.
Önundr, se Anund.
Øresund, 120. 313. 314. 400. 401. 435. 437. 541.
Øresundstolden, 121.
Ørlyg Rappsson, 166.
Østerbygden på Grønland, 304. 392—395.
Østerdalen, 378.
Östergötland, 545. 556.
Østerrike, 236. 237. 239—242. 245 —247. 469.
Østersjøen, 239—241. 246. 255. 541. 570.
Østersjølandene, 585.
Østeuropa, 469—471.
Østfold, 190.
Østlandet, 35. 142. 322. 327. 441. 447. 453. 480. 585.
Øvne, Anders, 75.
Øystein, biskop av Oslo, 132. 135. — Magnusson, konge av Norge, 41. — Meyla, 581. — Roeson, 24.
Øyvind Finnsson Skaldaspillir, 12. 156. — prestmåg, 18.

Åbo, 224. 227.
Ålandsøerne, 235. 239. 244. 245. 255.
Ålov, Harald Hårfagres datter, 11. 156.
Ålve på Egge, 430.
Ålvik, Isak, 466. — Iver Isakssøn, 466.
Åmund Salveson, 191.
Ångermanland, 285. 291.
Årdals almenning, 75.
Åros (Uppsala), 442.
Åsa, Håkon Grjotgardssons datter, 157.
Åsta, Sigurd Syrs dronning, 410. 452
Åsulv Havtoressøn i Herjedal, 290.

Rettelser.

S.	34	l.	3	f. n.	alt, skal være: att.
»	72	»	7	f. o.	førnænte, skal være: førnævnte.
»	99	»	17	»	Schnedorffs, skal være: Sneedorffs.
»	103	»	5	f. n.	J. E. Moltke, skal være: J. G. Moltke.
»	110	»	5-6	f. o.	Hjelmstierne, skal være: Hielmstierne.
»	175	»	5	f. n.	förest. not. 2, skal være: pag. 174, not. 3.
»	176	»	2	»	förest. not. 6, skal være: not. 4, pag. 175.
»	177	»	5	»	not. 3, skal være: pag. 175, not. 1.
»	178	»	11	»	not. 3, skal være: pag. 175, not. 1.
»	»	»	7	»	not. 2, skal være: pag. 174, not. 3.
»	217	»	1	f. o.	Donovan, skal være: Denovan.
»	491	»	15	f. n.	Prim, skal være: Pinn. (Likeledes s. 492 l. 15 f. o. og s. 502 l. 3 f. o.)
»	502	»	14	»	Relly, skal være: Pelly.
»	532	»	15	»	half pound, skal være: mark.

NORGES HISTORIE

BIBLIOGRAFI FOR 1923

VED

LEIV AMUNDSEN

Utgiveren (adr. Universitetsbiblioteket) tar med takk imot alle oplysninger som kan bidra til å gjøre denne bibliografi så fullstendig som mulig. Innsendte bidrag vil bli tatt inn i neste års fortegnelse.

Hvor intet annet er oplyst, er trykkestedet Kristiania, trykkeåret 1923 og formatet oktav.

De bøker og tidsskriftartikler som er anført i W. P. Sommerfeldts litteraturfortegnelse for arkeologi og fortidsminner i årsberetning fra «Foreningen til norske fortidsmindesmerkers bevaring», er som regel ikke optatt i nærværende bibliografi.

Denne medtar heller ikke alle mindre bidrag til norsk personalhistorie i norske tidsskrifter; for dette avsnitts vedkommende henvises til den utførligere registratur i W. P. Sommerfeldts Norsk tidsskrift-index.

1. Bibliografi og innledende skrifter.

4631. *Årbok*, Universitetsbibliotekets, for 1922. (Inneholder Utenlandske avdelings tilvekst i 1922, Håndskrift-avdelingens tilvekst i 1922.) XXVII + 147 s.

4632. *Aarskatalog* over norsk litteratur 1922. Utg. av Den norske Boghandlerforening. 100 s.

4633. *Amundsen, Leiv*. Norges historie. Bibliografi for 1919. S. 129—171. Hist. tidsskr. 5. r. V.

4634. *Bokfortegnelse*, Norsk. 1911—20. Saml. og utarb. av H. J. Haffner. 1923—24. 2 bl., 738 s.

4635. *Broberg, Sven Grén*. [Nordisk filologisk] Bibliografi för 1921.
Arkiv för nord. filol. 39 (Lund 1923), s. 350—84.

4636. *Fortegnelse* over den dansk-norske Stamtavle-Litteratur i 1919 & 1920. II. Norge.
Personalhist. Tidsskr. 8. R. II, s. 117 f.

4637. *Fortegnelse* over den danske og norske genealogiske Litteratur i Aaret 1921. II. Norge.
Personalhist. Tidsskr. 8. R. II, s. 269.

4638. *Konstbibliografi*, Nordisk. Med biträde af Svend Dahl och W. P. Sommerfeldt [fra 1922:] och Olga Borg-Zetterberg, red. af Fritjof Hazelius. Lund. 1920. 36 s. — 1921. S. 37—62. — 1922. S. 63—94.
Tidskr. f. konstvetensk. [Bilag.]

4639. *Krarup, Alfred*. Fortegnelse over historisk Litteratur for Aaret 1919 & 1920 vedrørende Danmarks Historie.
[Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. Litteraturhefte. S. 287—368.

4640. *Munthe, C. M.* Kilde-register til norsk slegtshistorie. Særtr. av Norsk tidsskr. f. genealogi. 71 s.
Jfr. 2170. — Anm. i Personalhist. Tidsskr. 8. R. II, s. 270 f. av P. H.

4641. *Setterwall, Kristian.* Svensk historisk bibliografi 1901—20. Systematisk förteckning över skrifter och uppsatser som röra Sveriges historia utkomna från och med 1901 .till och med 1920. Sth. XI + 835 s.
Skr. utg. av Svenska historiska föreningen. 3. Anm. i Nord. tidskr. för bok- och bibl.väs. X, s. 200—06 av S. E. Bring; i Hist. tidskr., s. 301—304 av L. Stavenow.

4642. *Setterwall, Kristian.* Svensk historisk bibliografi 1922. [Sv.] Hist. tidskr. Bilaga. 40 s.

4643. *Sommerfeldt, W. P.* [Arkeologisk] Bibliografi 1922. Foreningen til norske fortidsmindesmerkers bevaring. Aarsberetn. 78 (1922), s. 289—303.

4644. *Sommerfeldt, W. P.* Norsk tidsskriftindex 1921. Aarg. 4 1922. XXV + 163 s.

4645. *Statskalender*, Norges, for året 1923. Red. av J. H. Beer. 68* + 1774 sp.

4646. *Christiansen, G. E.* Historielag og lokalhistoriske tidsskrifter.
Heimen I, s. 156—64, 189—98.

4647. *Falck-Muus, Rolf.* Registrering av de gamle bergverksarkiver.
Norges geologiske undersøkelse. Nr. 98. Årbok for 1922, s. 21—26.

4648. *Fra* arkiv og museum. I. Berettning om registreringen av fylkenes skifte- og panteprotokoller. Ved Oscar Albert Johnsen. II. Lensmannsarkivene. III. Statsarkiv i Tromsø. IV. Fylkesarkiv i Skien. V. Statskupet 1784. En samtidig beretning, fundet i Arendals museum.
Heimen I, s. 165—171.

4649. *Historikermøtet*, Det nordiske, i Kristiania 7.—10. juli 1920.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 468—75.

4650. *Homme, Torleif.* Noko um lands- og folkelagnaden i Noreg og elles.
Norsk pedagogisk tidskr. 1923, s. 219—30.

4651. *Koht, Halvdan.* 5te internasjonale historikerkongress i Bryssel 1923.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 476—87.

4652. *Liestøl, Knut.* Um gransking av norsk ættetradisjon.
Heimen I, s. 145—55.

4653. *Scheel, Fr.* Arkivene og lokalhistorien.
Heimen I, s. 107—114.

4654. *Schroeter, J. Fr.* Sonnenfinsternisse von 600 bis 1800 n. Chr. Hg. durch Videnskapsselsk. i Kra. 305 + CL s.

4655. *Stiftsarkiv* til Skien?
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1923, s. 69 ff.

4656. Riksarkivets *svar* paa landsmøtets henstilling av 6. juli 1920.
Heimen I, s. 95—106.

4657. *Urdahl, O. Th.* Skolehistoriearbeidet.
Skole og samfund 1923, s. 344—53.

2. Rikshistorie.

4658. *Kinck, Hans E.* Lidt om de tre stammer i Norden. Kauserier. I—III.
Nord. tidskr. för vetensk. (Letterst.) 1923, s. 369—85, 462—79.

4659. *Jürgens, A.* Skandinavien und Deutschland in Vergangenheit und Gegenwart. Lübeck 1921. 97 s.
Pfingstblätter des hansischen Geschichtvereins. Bl. 12.

4660. *Johnsen, Oscar Albert.* Finmarkens politiske historie aktmæssig fremstillet. 355 s.
Vidensk.selsk. skr. II. Hist.-filos. kl. 1922, nr. 3.
Anm. i Hist. tidskr. f. Finland 1923 av E Anthoni; Engl. hist. Review 39, s. 157 f. av C. B.;

Dagbl. 1923, nr. 150 av E. Blehr; Morgenbl. 1924, nr. 404, 1925, nr. 4, 28 av Kr. Nissen; Heimen I, s. 175 ff. av Arnold Ræstad.

4661. *Lødoen, O. I. K.* Vikingtidens gudetro. 16 s.
Fagbiblioteket «Fri lesning». Nr. 20.

4662. *Vogt, Walther Heinrich.* Wandel im altnordischen Menschentum.
Preuss. Jahrbücher 193, s. 315—22.

4663. *Vries, Jan de.* De kultureele beteekenis der wikingtochten.
Onze eeuw 1923, afl. 5.

4664. *Vries, Jan de.* Om betydningen av Three Fragments of Irish Annals for vikingetidens historie.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 509—32.

4665. *Vries, Jan de.* De wikingen in de lage landen bij de zee. Haarlem. XI + 430 s., 20 pl.
Anm. i Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 88—91 av Halvdan Koht.

4666. *Eitrem, S.* Vognen i Osebergskibet — dens utsmykning.
Kunst og kultur XI, s. 75—85.

4667. *Vikingegrav* fra Harald Hårfagres tid.
Melding frå Nordtrøndelag historielag for 1922, s. 40.

4668. *Koht, Halvdan.* Dronning Gunnhild.
Haaloygminne 1923, s. 19—26.

4669. *Enge, Martin.* Dronning Gunnhild.
Haaløygminne 1923, s. 28 f.

4670. *Bing, Just.* Sunnivalegenden.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 533—45.

4671. Sankta Sunnivas *helligdom* paa Selje.
St. Olav 1923, s. 210 ff.

4672. *Eskeland, Lars.* Heilag Olav. Minneskrift til 900-årshogtidi på Voss 29. juli 1923. Bjorgvin. 87 s.

4673. *Eskeland, Lars.* Kyrkja grunnfest i Noreg. Tale ved 900-års-hogtidi på Voss olsok 1923. Bjørgvin. 16 s.

4674. *Eskeland, Lars.* Sankt Olav. Oratorium til 900-årshøgtidi på Voss, Olsok 1923. Bjorgvin. 7 s.

4675. *Hammarström, Art.* Kåseri om kungar. 2. Kungar i norden.
Finsk tidskr. 94, s. 48—68. Delv. om Olav d. hellige.

4676. *Toll, Hans.* Sighvat skalds resa till Svithjod.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 546—65.

4677. *Kielland, Thor.* Hellig Olavs skrin.
Guldsmedkunst 1923, s. 16 ff. Jfr. nr. 2287.

4678. *Bull, Edv.* Norrøn historieforskning.
Nord. tidskr. för vetensk. (Letterst.) 1923, s. 217—38.

4679. *Berntsen, Toralf.* Fra sagn til saga. Studier i kongesagaen. 257 s.
Anm., se nr. 4678.

4680. *Koht, Halvdan.* Skule jarl. Foredrag.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 428—52.

4681. *Paasche, Fredrik.* Snorre Sturlason.
Ord och bild 32, s. 401—12.

4682. *Petersen, Th.* Trondhjems katedralskoles middelalderske segl.
Trondhjemske samlinger. Ny r. 2, s. 52—57.

4683. Magnus Lagabøters *bylov.* Overs. av Knut Robberstad. Utg. ved Absalon Taranger. XI + 84 s.

4684. *Hasund, S.* Kornavlen paa Vestlandet fyre mannedauden.
Syn og segn 1923, s. 385—93.

4685. *Koht, Halvdan.* Magnus Erikssons giftermål med Blanche av Namur.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 566—82. Jfr. [Sv.] Hist. tidskr. 1924, s. 190 ff. av Gustaf Rudbeck.

4686. *Strøm, K. Münster.* De tre langskib som Norges konges vaaben.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 498 ff.

4687. *Jørgensen, Ellen.* Danske og norske studerende ved Universitetet i Cølln i Tidsrummet 1476—1559.
Personalhist. Tidsskr. 8. r. II, s. 91—98.

4688. *Espeland, Anton.* Lutherdommens indførelse i Vest-Norge.
St. Olav 1923, s. 124 f.

4689. *Skrede, Sverre Moe.* Presteskapets utvikling til en geistlig stand efter reformasjonen. 197 s.
Avhandlinger fra universitetets historiske seminar. Utg. av Halvdan Koht, Oscar Albert Johnsen, Edv. Bull. Bd. 6, h. 2.

4690. *Scheel, Fredrik.* Lagmann og skriver. Rettsliv i Norge i det 16de og 17de århundre. 134 s.

4691. *Liestøl, Knut.* Hune-heren.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 453—67.

4692. *Bull, Francis.* Hamarkrøniken.
Edda XIX, 430—36.

4693. *Kloth, Herbert.* Lübecks Seekriegswesen in der Zeit des nordischen Siebenjährigen Krieges 1563—70. Ein Beitrag zur deutschen Seekriegsgeschichte im 16. Jahrh.
Zeitschr. des Vereins für Lübeckische Geschichte und Altertumskunde XXI, s. 1—51, 185—256.

4694. *Sinding, Olav.* En gravtale av Jørgen Ericksson, «Norges Luther», fra aar 1578.
Kirke og kultur 1923, s. 21—34.

4695. *Tank, Roar.* Hollændervældet i Norge. Et avsnit av Norges økonomiske historie. Foredrag.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 346—59.

4696. *Kindem, L.* Eit og anna fraa 1600-talet.
Vossebygdene XIII, s. 62 f.

4697. *Bull, Francis.* Norsk aandsliv i det 17. aarh.
Samtiden 1923, s. 315—34.

4698. *Munthe, Arn.* Något om Sveriges krigspolitik på 1600-talet och dess betydelse för Sveriges utveckling till et geografiskt helt m. m.
Landstormsmannen 1922, s. 207—14.

4699. *L'Orange, W.* Av Nordenfjeldske dragonregiments historie. 1922. 56 s., 1 kart.

4700. *Widerberg, C. S.* Små bidrag til artilleriets historie.
Norsk artilleritidsskr. 1923, s. 153—73, 318—34.

4701. Danmark-Norges *Traktater* 1523—1750 med dertil hørende Aktstykker. Udg. af L. Laursen. Bd. 6. 1665—75. Kbh. 714 s.

4702. *Midthaug, Leif.* En sak om signeri på Hedemarken 1666. — *R. Th. Christiansen.* Bemerkninger til ovennævnte retssak.
Bygd og bonde IV, s. 157—71.

4703. *Fabricius, K.* Griffenfeld.
Nordisk administr. Tidsskr., s. 1—17.

4704. *Wahl, J.* Johan Wibe. Generalløitnant og vicestatholder. 1637—1710. Et bidrag til den norske hærs historie.
Norsk militært tidsskr. 86, s. 34—50, 393—414, 441—76, 530—61, 690—98. Jfr. nr. 2345.

4705. *Bugge, Alexander.* Livet på landeveien i grænsebygderne i Norge for 200—250 år siden.
Nord. tidskr. för vetensk. (Letterst.), s. 53—68.

4706. *v. Munthe af Morgenstierne, O.* Woldemar Løvendal — og hans Families Ophold i Sachsen samt Stamtavler over de fra Ulrich Frederik Gyldenløve (I) nedstammende Slægter: Friherrer af Løvendal (II), Grever af Danneskiold-Løvendal (III), Grever af Løvendal (Bangemann-Huygens) (IV), v. Løvensøn (V) og Grever af Danneskiold-Laurvig (VI).
Personalhist. Tidsskr. 8. r. II, s. 1—61.

4707. *(Trosner, Nils.)* Tordenskiolds Matros. Dagbok ført av en norsk matros paa den dansk-norske flaate 1710—1714. 220 s. + 1 pl.
Norske breve og erindringer II.

4708. *Fra* en svunden tid. [Kaptein Hacks kompanirulle over soldater som deltok i kampene mot Karl XII.]
Underofficersbl. 1923, s. 284 ff.

4709. *S., O.* Fra en svunden tid. [«March-routte» fra 1715.]
Underofficersbl. 1923, s. 168 f.; jfr. s. 183 f. av Olai Ovenstad.

4710. *Nissen, Kristian.* Kongefærden over Dovre i 1733.
Den norske turistforenings aarbok 1923, s. 185 ff.

4711. *Eskeland, Severin.* Thomas von Westen. Bjørgvin. 32 s.

4712. *Selmer, Ludvig.* Oplysningsmenn i den norske kirke. Et bidrag til forstaaelsen av oplysningsbevegelsens utvikling i Norge. Bergen. 226 s.
Bibliotheca Norvegiæ sacræ. III.

4713. *Fett, Harry.* Enevoldsmagt og tjenersind.
Samtiden 1923, s. 533—56.

4714. *Liestøl, Knut.* Peder Claussøns Snorre hjå norske bønder.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 501 f. Jfr. nr. 2402.

4715. *Arne* fra Agder. Norsk sogeskriving og O. A. Øverland um Kristian Lofthus.
Ung-Norig VI, s. 191—96.

4716. *Kabinetsstyrelsen* i Danmark 1768—72. Aktstykker og Oplysninger udg. ved Holger Hansen af Rigsarkivet. Bd. 3. Kbh. 654 s.
Jfr. nr. 1651.

Statskupet 1784, se nr. 4648.

4717. Livlæge *W. Guldbrands'* Indberetning til Kronprins Frederik om Kong Christian VII.s Sygdomsanfald ved Nytaar 1807. Af Louis Bobé.
Personalhist. Tidsskr. 8. r. II, s. 102—05.

4718. *Midthaug, Leif.* Soldater begravne i Vinger 1780—1814. Utdrag av kirkebøkene.
Bygd og bonde V, s. 28—40, 69—83.

4719. *Linvald, Axel.* Kronprins Frederik og hans Regering 1797—1807. Bidrag til Danmark-Norges inden- og udenrigske Historie omkring Begyndelsen af det 19. Aarh. Bd. 1. Styrelsen og dens Mænd, økonomisk og social Politik. Kbh. XV + 478 s.
Anm. i Hist. tidskr. 44, s. 102—06 av Eli F. Heckscher.

4720. *Espegard, Embrik E.* Prisar paa dyr og varor i fyrsten av fyrre aarhundrad.
Dølaminne 1923, s. 45 f.

4721. *Seierstad, Andreas.* Kyrkjelegt reformarbeid i Norig i XIX. hundreaaret. Bd. 1. Bergen. 341 s.
Bibliotheca Norvegiæ sacræ. II.

4722. *Bratager, O. Olsen.* Litt um sume av dei hallingane som var med i krigen 1807—14.
Dølaminne 1923, s. 33—39. Jfr. nr. 2410.

4723. *Gjelsvik, N.* 1814 og 1905. Serleg fraa ein folkerettsleg synsstad. 2. umarb. utg. 47 s.
Norske folkeskrifter.

4724. *Koht, Halvdan.* Østlandsreising i gamle dager. 1814.
Østaglett 1922, s. 34 ff.

4725. *Historia,* Sveriges, till våra dagar. Utg. av E. Hildebrand och L. Stavenow. D. 11. Sam Clason. Karl XIII och Karl XIV Johan. D. 12. C. Hallendorff. Oskar I och Karl XV. Sth. VIII + 488 s.; VIII + 428 s.

4726. *Tank, G.* Salg av statsgods efter 1814.
Tidsskr. for det norske landbruk 1923, s. 265—77.

4727. *Kristiansen, Oskar.* Norges skibsfart 1815—30.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 360—427.

4728. *Stenersen, St. J.* Et brev til Mathias Irgens-Bergh fra 1821.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 488—94.

4729. *Birch-Reichenwald, Chr.* Et brev om Thraniterbevægelsen.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 494—98.

4730. *Hansteen, Chr.* Prester og videnskapsmænd i 50-aarene. Brev.
Samtiden 1923, s. 491 ff.

4731. *Reymert, August.* Norsk-amerikanerne og Harald Haarfagrestøtten 1872. Et halvhundredaars minne.
Nordmandsforb. 1923, s. 59—63.

4732. *Koht, Halvdan.* Johan Sverdrup. H. 33—34. 96 s.
Jfr. nr. 2248.

4733. *Eskeland, Lars.* Johan Sverdrup og målreisingi. 80 s.

4734. *Krieger, Andr. Fr.* Dagbøger. Udg. af Elise Koppel, Aage Friis og P. Munch. Bd. 5. 1870—74. Kbh. 396 s.
Jfr. nr. 2446.

4735. *Koht, Halvdan.* J. Lovland. 3. febr. 1848—21. aug. 1922. Oslo. 32 s.
Særpr. av Syn og segn, s. 1—17, 49—63.

4736. *Ungdom,* Den røde, i kamp og seier. Norges kommunistiske ungdomsforbund gjennem 20 aar, ved Arvid Hansen, Eugèn Olaussen og Aksel Zachariassen. 444 s.

4737. *Heiberg, Gunnar.* 1905. [1.—]2. opl. 153 s.
Anm. i Samtiden 1923, s. 575—84 av Gerh. Gran; i Dagbl. 1924, nr. 239 av Jac. S. Worm-Müller.

4738. *Günther, Ernst.* Minnen från ministertiden i Kristiania 1905—08. Sth. 126 s.
Anm. i Tidens tegn nr. 69 av Chr. Michelsen.

4739. *Staël von Holstein, L.* La doctrine des servitudes internationales et son application en Scandinavie. Bruxelles. 39 s.
Extr. de la Revue de droit internat. 1922.

4740. *Arctander, Signy.* Arbeidskonflikter i Norge 1913—1921.
Statistiske meddelelser 41, s. 382 f.

4741. *Norges jubilæumsutstilling* 1914. Officiel beretning. H. 1. 2.

4742. *Aall, Herman Harris.* The neutral investigation of the causes of wars. An essay concerning the politics of war of the great powers and the policy of right of small nations. 161 s. + (18) s. (Bibliography) + XIV s. (Appendix).

4743. *Meyer, Chr.* Av skibsfartens historie under verdenskrigen 1914—18.
Norsk tidsskrift for sjøvæsen 1923, s. 15—24, 69—79. Jfr. nr. 2470.

4744. *Tinayre, Mme Marcelle.* Choses vues en Norvège et en Suède.
Revue des deux mondes, 7. Pér., 15, s. 166—184.

4745. *Daae, Peter.* Maaneden i Norge.
Nordmandsforb. 1923, s. 14 ff.

4746. *Norway* in 1922.
Norwegian Trade Review 1923, s. 17—20.

4747. *Sørensen, H. P.* Striden i det norske Arbejderparti.
Socialisten XX, s. 38—41.

4748. *Vik, A. S.* Tvangspolitik før og nu. En sammenligning. Bergen. 64 s.

4749. *Kalender,* Utenriksvesenets, for 1923. (Ført à jour til og med 15. aug. 1923.) 1922. 174 s.

4750. *Drachmann, Povl.* Danmark—Norge.
Den ny Tid VI 2, s. 219—37.

4751. *Thalbitzer, Carl.* De skandinaviske landes handelspolitiske stilling ved årsskiftet.
Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1923, s. 1—14.

3. Geografi og lokalhistorie.

4752. *Heimen.* Tidsskrift utg. av Landslaget for bygde- og byhistorie 1923. Red.: Oscar Albert Johnsen. Bd. I, h. 3. 4.

4753. *Beskrivelse,* Norges topografiske. Utg. av Norges geografiske opmaaling.
L 2 Nordfold. 172 s. L 10 Hamarøy. 101 s.

4754. *Broch, O. J.* Norges geografiske Opmålings 150 års jubileum.
Norsk militært tidsskr. 86, s. 641—44.

4755. *Bugge, Anders.* Gamle gaarder i Norge.
Nordmandsforb.s julehefte 1923, s. 5—8.

4756. Commercial and economic *geography* of Norway.
Norwegian Trade Review 1923, s. 65—70.

4757. Norges geografiske *opmåling* gjennem 150 år. 1773—1923. 52 s.

4758. *Klingenberg, K. S.* Norges geografiske opmaalings virksomhet gjennem 150 aar.
Teknisk ukebl. 1923, s. 413 f.

4759. *Year book,* The Norway, 1924. Ed. by S. C. Hammer. 544 s., kart.

4760. *Søderlund, Alfred.* Befolkningens fordeling i Norge. Bilag til folketetthetskart over Norge. 155 s.

4761. *Svanø, Endre Johannesen.* Begnalinjen. En fremstilling ang. jernbane gjennem Aadal og Begnas dalføre. 1922. 85 s.

4762. *Bækkestad, E.* Foredrag [om skolen i Ål].
Skolebl. 1923, s. 657 f.

4763. *Bækkestad, E.* Gjestebodskikkar i Aal fraa 1850—1860-aari.
Kjenn ditt land I, s. 21 f.

4764. *Bækkestad, E.* Lønsstrid i Aal for 100 aar siden.
Dølaminne 1923, s. 95 f.

4765. *Bækkestad, E.* Prestar i Aal (og Hol).
Dølaminne 1923, s. 17—23, 98—103.

4766. *Bækkestad, E.* Stupullen ved Aal kyrkje.
Dølaminne 1923, s. 93 f.

Aal, se nr. 5264.

4767. *Bugge, Kristian.* Aalesunds historie. Bd. I. Utg. av Aalesunds kommune i anledning av byens 75 års jubilæum. Aalesund. 382 s., illustr., 13 karter.
Anm. i Heimen I, s. 177 f. av E. W. O.

4768. *Aasmundstad, Olav.* Trollsteinan på Åsmundstad.
Bygd og bonde V, s. 84.

4769. *Moe, Wladimir.* «Sørlandets perle» Billeder fra Aust-Agder.
Kjenn ditt land, julenr. 1923, s. 23—26.

Agder, Vest-Agder, se nr. 5281.

4770. *Arendal* fra fortid til nutid. Utg. ved byens 200-aars jubileum som kjøbstad. 7. mai 1923. XVI + 744 s.
Inneholder bl. a.: Helge Gjessing: Aust-Agder i forhistorisk tid. S. 1—56. — Magnus Olsen: Gamle stedsnavne omkring Arendal. S. 57—88. — Alexander Bugge: Handel og skibsfart paa Aust-Agder Arendal vokser frem. S. 89—153. — Roar Tank: Arendal under enevældet 1660—1814. S. 155—396. — Fredrik Scheel: Trange tider 1814—1837. S. 397—421. — Hans Schrøder: Tidsrummet 1837—1870. Bykrønik. S. 423—554. — Axel Smith: Av en ældre Arendalsmands erindringer fra de sidste 50 aar (1870—1920). 555—653. — Johannes Salve Kallevig: Krigs- og kriseaar. S. 655—692. — Einar Klem: Arendals bys stortingsmænd, ordførere og magistrater. S. 693—738. — Einar Jansen: Embedsmandslister. S. 739—744.

4771. *Lassen, Carl.* Den første tømmerhugst i Atnedalen og de ordninger som gik forut for den.
Bygd og bonde V, s. 18—23.

4772. *Nuland, Lars Fr.* Den fyrste formannskapsprotokollen for Bakka, Gyland og Sirdal.
Grannen 1923, s. 14 ff.

4773. *Engelstad, Bjarne.* Bekkelagskirken. Utstyret ved Enevold Thømt. 80 s.

4774. Turistforeningen for Bergens by og stift. *Aarbok* 1922. Bergen. 97 s.

4775. *Blomquist, Victor Hugo.* Et 300-Aars Minde. Branden i Bergen, 6. April 1623.
Dansk Assurance IX, s. 128.

4776. *Borgerbok,* Bergens. Bd. II. 1752—1865. Utg. av Bergens historiske Forening ved A. M. Wiesener. Bergen 1917—23. XXI + 511 s.
Jfr. nr. 1698.

4777. *Jessen, Burchard.* Vi bergensere. 143 s.

4778. *Kolsrud, Oluf.* Bergens domkirke. (Efter «Dagen».)
St. Olav 1923, s. 20.

4779. *Nordahl-Olsen, Joh.* Bergens sparebank i hundrede aar. 1823—1923. Bergen. 4. 161 s.
Jfr. Sparebankbl. 1923, s. 14—17.

4780. *Bergh, Anton.* Over Bergensfjeldene 1865.
Den norske turistforenings aarbok 1923, s. 79—91.

4781. *Jakobsen, M.* Blade av Bindalens historie. Særtr. av «Helgelands Blad». Sandnessjøen 1921. 32 s.

4782. *Knudsen, K.* Bodø haandverks- og industriforening 1898—1923.
Norges haandverk 1923, s. 197.

Bykle, se nr. 5266.

4783. *Restaureringen* av Haslum kirke i Bærum.
Byggekunst V, s. 116—21.

Bø, se nr. 5039.

4784. *Bull, Francis.* Dovre i sagn og digtning.
Den norske turistforenings aarbok 1923, s. 62—78.

4785. *Lyche, Fr.* Fra Dovrefjeldtraktene.
Den norske turistforenings aarbok 1923, s. 56—61.

Dovre, se nr. 4815.

4786. *Aarbok,* Drammens og oplands turistforenings. 1923. Drammen. 148 s.

4787. A/S Drammens *Armaturfabrik,* 25 års-jubilæum.
Jernindustri 1923, s. 200—05.

4788. *Rustad, Anton B.* Drammens sparebank i 100 aar.
Sparebankbl. 1923, s. 51 ff.

Eiker, se nr. 5391.

Elverum, se nr. 5416.

4789. *Fliflet, G.* En avskrift fra 1650 av et odelsskiftebrev av 1574. [Faaberg.]
Bygd og bonde V, s. 133 f.

4790. *Fliflet, G.* Gaarden Nedre Smestad i Faabergs historie til 1809. Efter sagf. Jørstads optegnelser fra 1853.
Bygd og bonde V, s. 1—11.

4791. *Sinding, Olav.* St. Thomaskirken paa Filefjeld. Foredrag. (Efter «Stav. Aftbl.»)
St. Olav 1923, s. 91 f.

4792. *Brodtkorb, Eilert.* Østfinmarken.
Nordmandsforb.s julehefte 1923, s. 26—31.

4793. *Astrup, P.* Er det samiske spursmaalet løyst?
Norsk aarbok 1923, s. 131—134.

4794. *Fokstad, Per.* Samiske tankar og krav.
Norsk aarbok 1923, s. 120—30.

4795. *Klokk, Olav.* Fra en Finmarksreise.
Norsk landmandsbl. 1923, s. 449—52, 474—77, 488—92, 504 ff., 517 ff., 551—56, 568—71, 579—82.

4796. *Lorentzen, Georg.* Finmark.
Det tyvende aarh. 1923, nr. 10.

4797. *Wessel, A. B.* En Englænders skildringer fra Finmark for vel 100 aar siden. Kirkenes 1922.

Finmarken, se nr. 4660.

4798. *Østberg, Kristian.* Finskogen.
Tidsskr. for skogbruk 1923, s. 33—50.

Fjordane, se nr. 4931.

4799. *Grannen.* Samlingsblad for segn og soga fraa Flekkefjord og bygderne. IX. Flekkefj.

4800. *Fede, Gabr. Villumsen.* Den gamle postveien.
Grannen 1923, s. 4 f.

4801. *Gamalt* fraa Flekkefjord.
Grannen 1923, s. 1—4.

4802. *Seland, Hans.* Flekkefjord og bygdene umkring «Hvinir».
Kjenn ditt land, julenr. 1923, s. 36 f.

4803. *Skrubben* (ulven). Ved Hanna Peersen og H. S[eland].
Grannen 1923, s. 6 f.

4804. *Harbitz, G. P.* Gammeløens befæstninger (i Flekkerø).
Norsk artilleritidsskr. 1923, s. 195—289.
4805. *Flatin, Tov.* Flesberg fraa dei eldste tidir til no. II. 416 s.
4806. *Flesberg* heradstyre. Ymse sakir som hev vori fyri.
Dølaminne 1923, s. 14 f., 60—64, 71 ff., 126 ff.
4807. *Herbransen, S. H.* Var den første utvandringa til Amerika fra Flesberg i — 1838?
Dølaminne 1923, s. 67 ff.
4808. *S., P.* Gamalt. Fraa Flesberg.
Dølaminne 1923, s. 65 f.
4809. Fredrikstad platearbeideres *forening* 1898—1923.
Jern og metalarbeideren 1923, s. 54 ff.
4810. *J., A. N.* Frosta.
Nordmandsforb. 1923, s. 337 ff.
4811. *Skjeldsø, Lars.* Gamle minder fra Gjerstad.
Norsk folkekultur IX, s. 177—80.
Gjerstad, se nr. 4945.
4812. *Møllenbeck, W.* Glemmens gamle kirke. (Efter Dr. Tid.)
St. Olav 1923, s. 237.
Grenland, se nr. 4948.
4813. *Gjone, Toralv.* Grundset marked. 144 s.
Anm. i Heimen I, s. 128 ff. av Gustav Indrebø.
4814. *Garborg, Hulda.* Brurebunader fraa Gudbrandsdalen.
For bygd og by 1923, julenr.
4815. *Kleiven, Ivar.* Gamal bondekultur i Gudbrandsdalen. Lesja og Dovre. 374 s.
Anm. i N. folkekultur X, s. 88 av R. B[erge].
4816. *Kleiven, Ivar.* Gudbrandsdalsbunad.
For bygd og by 1923, s. 397 f.
4817. *Kleiven, Ivar.* Samferdsleveigjer og samferdsle i Gudbrandsdalen til ymse tider og lite um bygningsskikken.
Den norske turistforenings aarbok 1923, s. 1—9.
4818. *Lyng, M. S.* Beskrivelse over almenningerne i Gudbrandsdalen. Udg. med forord, noter, tilføielser og register af G. Tank. 204 s.

Gudbrandsdalen, se nr. 4890.
4819. *S[eland], H.* Nuland i Gyland. Ei utskifting fraa 1742.
Grannen 1923, s. 25—31.
Gyland, se nr. 4772.
4820. *Haaløygminne.* Utg. av Haalogaland historielag. Skriftstyrar: Hans Eidnes. Svorkmo 1923. Nr. 1—2: 32 s. Nr. 3—4: 48 s.
4821. *Koht, Halvdan.* Håløygske ættesogur.
Haaløygminne 1923, s. 1—8.
4822. *Sæter, Ivar.* Gamle katolske kirker i Haalogaland.
St. Olav 1923, s. 361 f, 370 f.
4823. *Lie, Finn.* Hadelandsmuseet paa Halvdanshaugen.
Nordmandsforb. 1923, s. 277—83.
4824. *Dølaminne.* Tidsskr. for folkeminne. Hovudstyrar: Tov Flatin. Styrar for Hallingbolken: Torleiv Perstølen. Utg. av sogelagi i Hallingdal og Numedal. Kongsberg. Bd. 5. 1923. 128 s.
4825. Ymse gamle *hendinga.* (Han Embrik Espegal ha skrivi upp dette «efter en gammel skriftebog». Paa bygdemaal ve T. P.)
Dølaminne 1923, s. 88—92, 110 ff.
4826. *Nestegard, Svein.* Hallingdal.
Kjenn ditt land I, s. 22 ff.
Hallingdal, se nr. 5261.
Hamarøy, se nr. 4753.
4827. *Natvig, Reinhardt.* Hammernesgrotterne ved Langvandet.
Den norske turistforenings aarbok 1923, s. 170—83.
4828. Hardanger Historielag. *Hardanger.* Tidsskrift. Norheimsund. 1923. 2 bl., 52 s.
4829. *Aarekol, Olav.* Litt om fruktavlen i Hardanger før i tida.
Selskapet Havedyrkningens venner. Medlemsskr. (1923). I, s. 24 ff.
4830. *Aga, Johannes P.* Optegnelser ang. dyrkningsarbeide paa Aga.
Hardanger historielag. Hardanger. Tidsskr. 1922, s. 3 ff.

4831. *Ingebrigtsen, J. M.*, Storjorden. Hattfjelldalens bebyggelse m. m. Mosjøen. 192 s.

Helgeland, se nr. 5294 og 5295.

4832. *Flaten, Hans.* Jol i Hemsedal. (Skrivi i Hemsedalsdialekt.)

Kjenn ditt land II, s. 79.

Hitterø, se nr. 4868.

Hol, se nr. 4765.

Holt, se nr. 4945.

Hovin, se nr. 5292.

4833. *Eftestol, Tollei.* Fraa gamle dagar. [i Hægebustad].

Grannen 1923, s. 31 f.

Høgsfjord, se nr. 5299.

4834. *Inderøy* bygdemuseum.

Melding frå Nordtrøndelag historielag for 1922, s. 36 f.

Indfjorden, se nr. 4990.

4835. *Knudsen, Gunnar.* Jotunheimen for 50 aar siden.

Den norske turistforenings aarbok 1923, s. 135 ff.

4836. *Haaland, R. A.* Jæderslegter. II. (Øksnevadslegten.)

Rogalands historielag. (Aarshefte 1923.) No. 9, s. 1—59.

4837. *Mauland, Torkell.* Ei jærbu-ætt. (Or ei uprenta soga um Maulands-garden.)

Norsk aarbok 1923, s. 195—119.

Jæren, se nr. 5445.

4838. *Hjelbrekke, Eirik.* Jølstrabunaden.

For bygd og by 1923, s. 363.

4839. *Bugge, Arne.* Kongsberg sølvverk i 300 aar.

Bergverksnyt 1923, s. 57 f., 65 f, 82.

4840. *R., C.* Kongsberg sølvverk.

Teknisk ukebl. 1923, s. 203 ff. Jfr. Tidsskr. for kemi og bergvæsen 1923, s. 57—61.

4841. Kristiania. *Beretning* om den økonomiske tilstand i femåret 1916—20. Utg. av Det statistiske centralbyrå. 82 s.

4842. *Bull, Edv.* Akershus. Tegninger av Anton Hansen. 75 s.

4843. *Elephant-Apotheket* gjennem to hundrede og femti aar. 1672—1922. 1922. 29 s. + pl.

4844. *Finne-Grønn, S. H.* Oplysninger om familier i Oslo og det gamle Christiania. (Forts.) 27. Stiftsprovst Thomas Laugesens slegt. 28. Lidt om raadmand Tullins slegt. 29. Om slegten Muus. 30. Om slegten Ankers herkomst. 31. Familien Holter. 32. Et brev fra P. A. Munch. 33. Lidt om slegten Leegaard. 34. Bogbinder Philip Philipsens endeligt.
Norsk tidsskr. for genealogi III, s. 207—31. Jfr. nr. 2786.

4845. *Frogner menighet* i de første fem og tyve aar. 106 s.

4846. Kristiania *haandverkersangforening* 1848—1923.
Norges landssangerforbund II, s. 203—10.

4847. *Kielland, Thor B.* Gammelt Kristiania-sølv. Utstillingen i Kra. kunstindustrimuseum.
Guldsmedkunst 1923, s. 43—48.

4848. *Muus, Rudolf.* Gamle Kristiania-minder. 87 s.

4849. *Olrik, Hans.* Det gamle Oslo.
Nord. tidskr. för vetensk. (Letterst.) 1923, s. 105—18. Anm. av nr. 2796.

4850. *Steen, Sverre.* Kristiania postvesen 1647—1921. Et stykke postens historie i Norge. 370 s.

4851. Kristiania bys *velstand.*
Økonomisk revue 1923, s. 666 ff.

4852. *Vulkan* — 50 år.
Jernindustri 1923, s. 266—71.

4853. *Lindboe, Th.* Kristiansand.
Kjenn ditt land, julenr. 1923, s. 28 ff.

4854. *Flekstad, Kaspar.* Trekk av Kvam kirkes historie.
Melding frå Nordtrøndelag historielag for 1922, s. 21—31.

4855. *Ansøkning* om skattelettelse fra Kvikne almue. Ved P. H.
Bygd og bonde V, s. 85 ff.

4856. *Jerdal, Ludv.* Gamle namn paa jordstykke paa gaarden Jerdal i Kvinesdal.
Grannen 1923, s. 24.

4857. *Bugge, Anders.* Nyfundne rester av middelalderlig maleri i Laardal kirke.
Foreningen til norske fortidsmindesmerkers bevaring. Aarsberetn. 78, s. 184—88.

4858. *M[idthaug], L.* Oberst Osc. Munthe: Lands-bygdenes gårders historie (vesentlig efter trykte kilder).
Bygd og bonde IV, s. 142.
4859. Larviks *aktiemeieri* og handelssamlag i 25 aar 1898—1923.
Norsk meieritidende 1923, s. 520—28.
4860. *Historie,* Larviks. Utg. efter foranstaltning av Larviks kommune. Red. av Oscar Albert Johnsen. Bd. I. Larviks historie indtil 1814. Under medvirkning av Aage Aagaard, Lorens Berg, Einar Blix, Anders Bugge, K. Emil Bødtker, Domenico Erdmann, F. W. Gulbranson, Ove Arboe Høegh, Oscar Albert Johnsen, Ivar Ketilson, Thoralf Klaveness, Jan Petersen, Jacob Schetelig og Roar Tank. 623 s.
Jfr. nr. 2836.
Lesja, se nr. 4815.
4861. *Petersen, Th.* Av en fjellbygds saga. (Lierne.)
Melding frå Nordtrøndelag historielag for 1922, s. 1—21.
4862. *Gjerde, Olav.* Gamalt. Fraa Lyngdal.
Dølaminne 1923, s. 2—6.
4863. *Støren, E.* Løkkens gruber i Meldalen.
Kjenn ditt land II, s. 43 f.
4864. *Fagerli, E. D.* Grubedrift i Meldalen i siste halvdel av det nittende aarhundrede.
Orkdølafylket 1923, s. 30—37.
4865. *Grefstad, Ola.* Meldals-kyrkja.
Kjenn ditt land II, s. 49 f.
4866. Stort jordskred i Moe pgd. under uveirsdagene 12. til 15. septb. 1837.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1923, s. 67 ff.
4867. *M., K. L.* Skogfaldet i 1837 [i Namdalen].
Skogeieren 1923, s. 190 ff.
Nannestad, se nr. 5421.
4868. *Fede, Gabr. V.* En gammel slegt fra Nes og Hitterø.
Grannen 1923, s. 9 f.
4869. *Veiforlik* paa Nes 1363. Avskrift ved P. H.
Bygd og bonde V, s. 24 f.

4870. *Ø[degaard], L. K.* Jutulstein i Nes.
Dølaminne 1923, s. 44 f.
Nissedal, se nr. 5298.
4871. *Festskrift* i anledning aapningen av Nordfjords folkemuseum. Utg. av Nordfjords sogelag. Bergen 1922. 66 s.
4872. *Lødoen, O. I. K.* Et offeralter («horg») fra den hedenske tid (?). [Nordfjord.]
Heimen I, s. 118 f.
Nordfold, se nr. 4753.
4873. *Dale, Johs. D.* Nordhordlands bunaden.
For bygd og by 1923, s. 286.
4874. *G., T.* Bjørneskytterhistorier fra Nordland i gamle dager.
Haaløygminne 1923, s. 42—45.
4875. *Hovde, Bj.* Kolonisasjonen i Nordland.
Norden 1923, s. 77 ff.
4876. Det nordlandske *landbruk* og dets mænd.
Norden 1923, s. 243 ff, 255 ff.
4877. *Nordlandsbanen.* Utg. av Nordlands fylkes jernbanekomité. August 1923. Bodø. 4. 109 s.
Nordland, se nr. 5443.
4878. *Fleischer, C. G.* Nord-Norges forsvar feirer sitt 25-års jubileum i år. Et tilbakeblikk.
Vor hær 1923, s. 163 f.
4879. *Gjelle, K. K.* Veter i Nord-Norge.
Haaløygminne 1923, s. 40 f.
4880. *Vogt, D.* Nord-Norges forsvar 25 år 1898—1923.
Underofficersbl. 1923, s. 250 ff.
4881. *Liseth, Inga.* Fraa Nore. Gamle joleskikkar.
Dølaminne 1923, s. 66 f.
4882. *Flatin, Tov.* Gamalt frå Numedal. V. 95 s.
Anm. i N. Folkekultur IX, s. 185.
4883. *Dol.* Den gamle stugu. Ogso eit dølaminne.
Dølaminne 1923, s. 28 ff.
4884. *Herbransen, S. H.* Numedals utvandrings- og fylkesmuseum.
Dølaminne 1923, s. 113—18.
Numedal, se nr. 4824 og 5038.
Odal, se nr. 4890.

4885. *Bolt, Ben.* Byen som døde da ilden sluknet. [Odda.]
Bergverksnyt 1923, s. 85 f.

4886. *Johnsen, Oscar Albert.* Gildet paa Onarheim. Utg. til Olsokstemna på Onarheim 30. juli 1922. Leirvik, Stord.

4887. *Boyson, Harald.* Opdal.
Kjenn ditt land II, s. 28 ff.

4888. *Donnali, S.* Sneskredet i Lien på Nordskogen i Opdal i året 1842.
Orkdølafylket 1923, s. 63.

4889. *Rise, Ola J.* Historisk tilfang i jordfund o. l. Opdal.
Orkdølafylket 1923, s. 45—62.

4890. *Bygd og bonde.* Tidsskrift for historie og folkeminner. Utg. av Oplands historielag, Gudbrandsdalens historielag, Solør og Odals historielag og Østerdalens historielag ved Oluf Kolsrud og G. E. Christiansen. Aarg. V. Hamar. 184 s.

Opland, se nr. 5285.

4891. Historielaget for Orkdølafylket. *Årsskrift* 1923. Svorkmo. 62 s., 1 bl.

4892. *Bjørnbeth, L.* Orkdølafylkets tjordbygder.
Kjenn ditt land II, s. 65 ff.

4893. Et gammelt *bygdecentrum* i Orkladalen. [Gisvold.]
Kjenn ditt land II, s. 71 f.

4894. *Dombu, S. R.* Orkladalens jordbruk.
Kjenn ditt land II, s. 50 ff.

4895. *Grudt, O. A.* Lidt om fiskeri i Orkladalen.
Kjenn ditt land II, s. 68 f.

4896. *Krog, Olav.* Folkeoplysning i Orkladalen.
Kjenn ditt land II, s. 45 f.

4897. *Løvseth, Jørgen E.* Småtræk av fædres liv ved Bynæslandet.
Orkdølafylket 1923, s. 38—41.

4898. *Ree, Gunnar.* Skogen i Orkladalen.
Kjenn ditt land II, s. 57 ff.

4899. *Rolvsjord, K. H.* Om Rolvsjord gård og dens tidligere eiere.
Orkdølafylket 1923, s. 42 ff.

4900. *Støren, E.* Av Orkladalens historie.
Kjenn ditt land II, s. 41 f.

4901. *Støren, E.* Lidt om folkekulturen.
Kjenn ditt land II, s. 44 f.

Oslo, se nr. 4844 og 4849.

Rauland, se nr. 4951.

4902. *Rena-Trysilbanen* og Rena kanal. Utarb. ved den av herrederne nedsatte fælleskomité. 1922. 147 s.

4903. *Myrmo, Erik.* Hoelshornet i Rennebu.
Kjenn ditt land II, s. 46, 49.

4904. *Dalaker, Knud.* Rennesøy i Ryfylke.
Kjenn ditt land I (1922), s. 11 ff.

4905. *Midthaug, Leif.* Litt slektshistorie fra Ringsaker. Kjos, Gjølstad, Koss og Kråkvik.
Bygd og bonde V, s. 128—32.

4906. *Lindstøl, Tallak.* Risør gjennem 200 aar. 1723—1923. Jubilæumsskrift. Utg. av Risør kommune. 502 s.
Anm. i Heimen I, s. 307 av E. W. O.

Risør, se nr. 4945.

4907. Rogalands historielag. *Aarshefte* 1922 & 1923. No. 8 & 9. Stavanger. 1922: 85 s., 1 upg. s., 1 bl. 1923: 84 s., 2 bl.

4908. *Aurenes, Ola.* Litt um prestane i Rogaland i fyrste hundraåret etter reformasjonen.
Rogalands historielag. (Aarshefte 1923.) No. 9, s. 72—80.

4909. *Aurancs [!], Ola.* Ei liti soga frå Riskakvervo frå 1599.
Rogalands historielag. (Aarshefte 1923.) No. 9, s. 85.

4910. En *bryllupssang* fra året 1744. Ved Om. Lunde.
Rogalands historielag. (Aarshefte 1923) No. 9, s. 60—66.

4911. *S., K.* Rogalandsbunader.
For bygd og by 1923, s. 283 f.; jfr. s. 333 f. av Magnus Våge.

4912. *Tveteraas, R.* Rogaland.
Kjenn ditt land, julenr. 1923, s. 37 ff.

Rogaland, se nr. 4939.

4913. *Fløseth, N. K.* Valmenn fraa Rollag pgd. for aari 1829—1903.
Dølaminne 1923, s. 6—12.

4914. *Låke, Trygve.* Romerikshumor.
Østaglett 1923, s. 63 ff., 71.

Romerike, se nr. 5286.

4915. *Årsskrift* åt Romsdals sogelag. III. Molde 1923. 80 s.

4916. *Foss, Knut.* Skredulykker i Romsdalen i gamle dage.
Årsskr. åt Romsdals sogelag III, s. 49—52.

4917. *Holm, Hall.* Tjellefonna.
Årsskr. åt Romsdals sogelag III, s. 46—49.

4918. *Olafsen, O.* Gjermanes og fogderne i Romsdalen.
Årsskr. åt Romsdals sogelag III, s. 56—64.

4919. *Olafsen, O.* Har der været Almenninger eller Almenningsfjeld i Romsdalen?
Årsskr. åt Romsdals sogelag III, s. 27—36.

4920. *Olafsen-Holm, Jørgen.* Av Romsdalens historie. Oversigt over den forhistoriske indledning.
Årsskr. åt Romsdals sogelag III, s. 3—23.

4921. *Parelius, M.* Folkemængden i Romsdal i det 16de og 17de århundrede.
Årsskr. åt Romsdals sogelag III, s. 37 ff.

4922. *Rekdal, Bjarne.* Gjelstenlida.
Årsskr. åt Romsdals sogelag III, s. 53—56.

4923. *Bing, Just.* Ryfylkes ældste tingbok gjenfundet.
Heimen I, s. 120.

Ryfylke, se nr. 4904 og 5290.

4924. *Bygdemuseet* på Sakshaug.
Melding frå Nordtrøndelag historielag for 1922, s. 42 f.

4925. *Sakshaug, Ingvald.* Samlinga i gamle Sakshaug kyrkja.
Melding frå Nordtrøndelag historielag for 1922, s. 40 ff.

4926. [a/s Borregaards *historie.* Sarpsborg.]
Tidsskr. for papirindustri 1923, s. 33—36.

Selbu, se nr. 5044.

4927. *Flatin, Kjetil A.* Ættir fraa Selgjord.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1923, s. 15—62.

4928. *Flatin, Kjetil A.* Folkeminne fraa Telemarki. III. Ættir fraa Selgjord ved Tov Flatin. Skien. 54 s.
Anm. i N. Folkekultur IX, s. 185.

4929. *Bull, Francis.* Vor hellige ø. [Selje.]
St. Olav 1923, s. 387 f.

Setesdal, se nr. 5270.

Sirdal, se nr 4772.

4930. *Holta, H. H.* Skiringssal.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1923, s. 63—67.

4931. *Sogn og Fjordane.* Indstilling fra Trafikkomiteen av 1919. Bergen 1921. 464 s.

Sogndal, se nr. 5262.

4932. *Lassen, Carl.* Tillegg til Solliens historie.
Bygd og bonde IV, s. 97—138. Rettelse til nr. 2995.

4933. *Bull, Edv.* Diplomforfalskning.
Bygd og bonde V, s. 12 f.

4934. *Lassen, Carl.* Det forfalskede diplom om grænselinjen Nordhue-Bredskarshoiden og dette diploms forhold til traditionen.
Bygd og bonde V, s. 14—17.

4935. *Skirbekk, Haavard.* Soløyrbunaden.
For bygd og by 1923, s. 84.

Solør, se nr. 4890.

4936. *Sundt, Trygve.* Spinn.
Kjenn ditt land, julenr. 1923, s. 32 ff.

4937. *Ansøkning* om benådning fra 1770. [Stange.] Ved P. H.
Bygd og bonde IV, s. 143 f.

4938. Stange *meieribolag* gjennem 40 år.
Norsk meieritidende 1923, s. 361—65, 390—93.

4939. *Bergesen, Sigval.* Stavanger og Rogaland.
Kjenn ditt land, julenr. 1923, s. 39 ff.

4940. *Petersen, Th.* Om gravplassen paa Tingvoll og andre oldtidsminder omkring Steinkjer.
Melding frå Nordtrøndelag historielag for 1922, s. 1 ff.

4941. *Christiansen, G. E.* Litt om uldspinderiet og valkemøllen Enigheten i Storelvedalen. 1781—1800.
Bygd og bonde V, s. 115—24.

4942. *Kløften, Elida.* Stor-Elvdal.
Kjenn ditt land I, s. 15.

4943. *Brodahl, Joh. E.* Malte portrætter og billeder i Støren kirke.
Trondhjemske samlinger. Ny r. 2, s. 58—77.

4944. *Roalkvam, Jakob.* Av høifjellets saga. 2. Gammelt fra Suldal.
Stavanger turistforening. Aarbok 1923, s. 64—69.

Sunnmøre, se nr. 5273.

4945. *Stamsø, H.* Søndeled, Gjerstad, Vegårdshei, Holt, Risør, Tvedestrand.
Kjenn ditt land, julenr. 1923, s. 17—20.

4946. *Med* Sørlandsbanen østover. Ålgårdsbanen. 1. Gjestal og Ålgårdsbanen. Av Olav Engen. 2. Træk av Aalgaardsbanens forhistorie. Av Sven Nilssen. 3. Bygning av Aalgaardsbanen. Av Olav Bakke. 4. Utflukter fra Aalgaardsbanens stationer. Av H. C. Nilssen. 5. De kan tro. Av Just Broch.
Stavanger turistforening. Aarbok 1923, s. 8—27.

4947. *Sørlandsbanen* og Sorlandet. Nogen avisartikler fra det sidste aar. Utg. av Jernbanekomiteen for Vest-Agder og Rogaland. Stv. 54 s.

4948. Historielaget for Telemark og Grenland. *Aarsskrift.* 1923. Skien.

4949. Gammelt *brev* [fra Hovin]. Ved Alexander Bugge.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1923, s. 71 ff.

4950. *Hallager, G.* Foregangsmenn i Telemark.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1923, s. 9—14.

4951. *Meyer, Johan.* Fortids kunst i Norges bygder. Telemarken: Vinje og Rauland. Utg. av Kristiania kunstindustrimuseum. 1922. Fol. 49 s. + 18 pl.

4952. *Skulerud, Olai.* Utsyn yver åndslivet i Telemark.
Norsk aarbok 1923, s. 60—104.

Telemarken, se nr. 5039 og 5280.

4953. *M[idthaug], L.* Kontrakt imellem Torpens Almue angaaende deres Skovprodukters Avhændelse.
Bygd og bonde V, s. 135 f.

4954. *Bugge, Anders.* Byggeskik og arkitektur paa Toten.
Bygd og bonde V, s. 137—53.

4955. *Skeidsvoll, Agnar* Gamle skikkar i Tresfjord.
Årsskr. åt Romsdals sogelag III, s. 70—74.

Treungen, se nr. 5298.

4956. *Tromsbanen.* Utg. av Troms jernbanekomite. Red. av O. Munthe-Kaas. Tromsø. 146 s.

4957. *Qvigstad, J.* Hvorledes Tromsø blev by.
Haaløygminne 1923, s. 16—25.

4958. *Qvigstad, J.* Nationalitetene i Troms fylke, særlig i ældre tid.
Haaløygminne 1923, s. 27—39.

4959. *Qvigstad, J.* Almuebiblioteker i Tromsø stift.
Haaløygminne 1923, s. 9—13.

Troms, se 5443.

4960. *Aaeng, Rich.* Trondhjems bymark. 50 aar.
Tidsskr. for skogbruk 1923, s. 14—25, 260 f.

4961. *Aktstykker* fra haandverkerlaugenes dage. I.
Trondhjemske samlinger. Ny r. 2, s. 95 f.

4962. *Brodahl, Joh. E.* Trondhjems domkirkes organister.
Trondhjemske samlinger. Ny r. 2, s. 78—89.

4963. *Hasak, Max.* «Ad Quadratum». (Efter Zentralbl. der Bauverwaltung.)
Ukens revy 1923, s 190—96.

4964. *Kroman, K.* Gjenreisningen af Trondhjems domkirke. 25 s.

4965. *Mathiesen, Henr.* Domkirken i Trondhjem og det norske folk. 2 planer, 2 portr. og 39 illustr.
Norrønafolket VI, s. 67—139.

4966. *Mathiesen, Henr.* Erkebiskopgaarden i Trondhjem.
Norsk folkekultur 1923, s. 55—62.
4967. *Pedersen, Sverre.* Trondhjems domkirke.
Byggekunst V, s. 1—12.
4968. *Petersen, Theodor.* Kulturminder fra Nidarneset før byanlægget. Foredrag.
Trondhjemske samlinger. Ny r. 1, s. 3—15.
4969. *Schmidt, Olaus.* Et par bidrag til Trondhjems handels historie ved slutten av 1700-tallet.
Trondhjemske samlinger. Ny r. 1, s. 16—23.
4970. *Wallem, Fredrik B.* Hvorledes Baklandet blev bebygget. Meddelt.
Trondhjemske samlinger. Ny r. 1, s. 39—48.
4971. *Garaasen, Haakon.* Trysilmalm og andre malmar. Frå grensebygder og finnskogar. 1. saml. 220 s.
Anm. i Heimen I, s. 180 av O. A. J[ohnsen].
4972. *Trysilbanen.* Renalinjen eller Elverumslinjen? Red. av Halvor Hanson. 1922. 60 s.
Trysil, se nr. 4902.
4973. *Brodahl, Joh. E.* Gammel trøndersk guldsmedkunst.
Guldsmedkunst 1923, s. 88 f.
4974. *Lund, Wilh.* Træk av gammel trøndersk bondekultur. Utg. av Bygningsmuseet for Trondhjem og Trøndelagen. Thjem. 60 s.
Anm. i Heimen I, s. 307 f. av E. W. O.
4975. *Nordgård, O.* Lemenår i Trøndelag. 11 s.
Det kgl. norske vidensk.selsk. skr. 1922. Nr. 3.
Tvedestrand, se nr. 4945.
4976. *Tønsbergs* papirindustri 1898—1923.
Farmand 1923, s. 386—90.
4977. *Tveteraas, R.* Utstein kloster. (Efter Dagen 23/12 1922.)
St. Olav 1923, s. 5 f.
4978. *H., B. N.* Gamalt. Frå Uvdal.
Dølaminne 1923, s. 1 f.
4979. *Haugejorden, Halvor.* Gamalt fraa Uvdal.
Dølaminne 1923, s. 57 ff.
4980. *Røisgard, Lars L.* Gamalt frå Uvdal. Joleskikkar.
Dølaminne 1923, s. 118 f.

4981. *Kleiven, Ivar.* Et sjæleregister over alle unge og ugifte i Vaage prestegjeld fra 7—40 aar, overleveret Hans Høyædle Høyærværdighed Biskopen ved visitatsen 1ste juni 1736.
Bygd og bonde V, s. 99—114.

4982. *Bugge, Alexander.* Vaaler bygdebok. H. 1. 2. Kongsvinger. 96 s.

4983. *Valdres.* 900-årsskrift 1923. Skriftnævnd: G. O. Hovi, Olaus Islandsmoen, J. Værnes, Herman Karlsgot. Gjøvik. 485 s.

Valdres, se nr. 5040, 5045 og 5261.

4984. *Holter, Aksel.* Vardøyhus fæstning.
Underofficersbl. 1923, s. 260—263.

4985. *Øyebruk* i nødre aa søre Vass aa Leveld te Leveldkjyrkjun. (Ve Guttorm Toen.)
Dølaminne 1923, s. 31 f.

Vegårshei, se nr. 4945.

4986. *Thomassen, Th.* Frå Vestby i gamle da'r.
Østaglett 1923, s. 47 ff., 56 ff.

Vestby, se nr. 5297.

4987. *S., O.* Fra en svunden tid. Et lite bidrag til Vestfolds krigshistorie.
Underofficersbl. 1923, s. 230—32, 245—47.

4988. *Hodal.* Skogsaken paa Vestlandet gjennem 25 aar.
Tidsskr. for skogbruk 1923, s. 484—524.

4989. *K., K.* Paa det gamle, historiske Veøy. Et sommerminde.
St. Olav 1923, s. 314—17.

Vinje, se nr. 4951.

4990. *Fortegnelse* over hvilke Skolelærere der i Fortiden fra først av har forestaaet Volds Sogns og Indfjordens Skoledistrikt.
Årsskr. åt Romsdals sogelag III, s. 39—46.

4990 a. *Vossebygdene.* Tidsskr. utg. av Voss sogelag. XIII. Voss. 64 s.

4991. *Afskrift* af et dokument om postførning og postkarle.
Vossebygdene XIII, s. 56 f.

4992. *Kindem, L.* Etterrøkjingar i Voss kyrkja.
Vossebygdene XIII, s. 25—28.

4993. *Olafsen, O.* Klokkeré paa Voss.
Vossebygdene XIII, s. 29—38.

4994. *Olafsen, O.* Rike Torstein og hans slegt.
Vossebygdene XIII, s. 38 f.

4995. *Olafsen, O.* Da prof. Hansteen opdagede V ø r i n g-f o s s e n.
Hardanger historielag. Hardanger. Tidsskr. 1923, s. 38—49.

4996. *Fosvold, Anders.* Ø s t e r d a l e n s forsvundne skindbrev.
Østlændingen 1923, 21/12. Jfr. Heimen I, s. 205—09 av Edv. Bull; Bygd og bonde 1923, s. 12 f. av samme.

4997. *Sæter, Ivar.* Godseieradelen i Østerdalen.
Skogeieren 1923, s. 282 ff.

Østerdalen, se nr. 4890 og. 5282.

4998. *Koht, Halvdan.* Ø s t l a n d s-reisning i gamle dager.
Østaglett I, s. 2 f, 10 f., 25 f., 42 f., 73 f.

4999. *Østland-Vestland.* En ubrudt veilinje fra østlandet til havet i vest. Ropseidsveien—Slettedalsveien. Utg. av Senla kommunikationskomite. Stv. 1922. 41 s.

4. Tidligere norske landsdeler og norske utbygder.

5000. *Anderson, Thor.* Bullarbygdens avfolkning. [B o h u s-l ä n.] Sth. 1922.
Anm. i Heimen I, s. 127 f. av T. E.

5001. *Berggrén, P. G.* Vårt B o h u s l ä n. Läsebok i hembygdskunskap. Uddevalla. 230 s.

5002. *Haglund, And.*, och *A. Hagnell.* Bohuslän. En bok för skola och hem. Lund. 379 s.
Heri bl. a.: And. Haglund: En borg, som ingen kunnat erövra. Bohusläns äldsta stad. — Cl. Krantz: Livet i Bohuslän under femtonhundratalet.

5003. *Haneson, Valdem.* Bohusfisket. Avd. 1. Historisk översikt. Göteb. S. 1—75.
Skr. utg. till Göteborgs stads trehundraårsjubileum. 19.

5004. *Olán, E.* Bohus fästning och Kungälvs stad. Sth. 76 s.

5005. *Persson, Per.* Refsunds socken i Jämtlands län. Historiska och geografiska anteckningar samt dokumentavskrifter. Sth. 158 s.

5006. *Jämten.* Heimbygdas tidskrift. II. Östersund. 152 s. + 8 pl.
Anm. i Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 203 av E. B[ull].

5007. Vore gamle *skatlande.*
Utenrikspolitikken II, s. 113 f., 136 f.

5008. *Proceedings* of the Orkney Antiquarian Society. Vol. 1. Kirkwall. 4. 72 s.
Anm. i Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 203 f. av H. K[oht].

5009. *Østberg, Kristian.* Orknøerne.
Ny jord 1923, s. 21—37.

5010. *Ekwall, E.* English place-names in *-ing.* Lund. XIX + 190 s.
Skrifter utg. av Human. Vet.samf. i Lund. VI.

5011. *Ansteensen, Erl.* Litt om det gamle norske riket i Skotland og minder om det i vore dage.
Nordmandsforb. 1923, s. 51—56, 369—80, 422—431.

5012. *Bremner, Robert Locke.* The Norsemen in Alban. Glasgow. 286 s.

5013. *Sommerfelt, A.* Résumé des «Recherches sur l'histoire du vieux-norrois en Irlande» de C. Marstrander.
Revue celtique 39. No. 2.

5014. *Eskeland, Lars.* Island, Færøyane og' Grønland. Risør. 16 s.

5015. *Bryn, Halfdan.* Islands antropologi.
Norsk tidsskr. for militærmedicin 27, s. 160 ff.

5016. *Stefansson, Jon.* Island som bindeled mellem England og Norden.
Atlantis IV, s. 412—24.

5017. *Patursson, Joannes.* Færøingerne, et norrønt folk. Nordmandsforb. 1923, s. 417—21.
5018. *Reynolds, Hans.* Færøyarne. Hjaa gamalt norskt folk. 2. auka utg. Nidaros. 158 s.
5019. *Østberg, Kristian.* Det færøske folk. Litt om styret. Spredte træk fra aandslivet og næringslivet paa Færøerne. 32 s. Særtr.
5020. *Østberg, Kristian.* Det færøske folk.
Ny jord 1923, s. 145—76.
5021. *Anker, Ella.* Grønland for Norge. 32 s.
5022. *Berlin, Knud.* Grønlands statsretlige Stilling.
Det grønlandske Selskabs Aarsskr. 1922—23, s. 50—71. Gads danske Magasin 17, s. 210—22.
5023. *Bobé, Louis.* Grønlands Guvernør Claus Enevold Paars og Kolonien Godthaabs Grundlæggelse.
Det grønlandske Selskabs Aarsskr. 1922—23, s. 38—49.
5024. *Handagard, Idar.* Grønland og Norge. Oslo. 119 s.
5025. *Huus, J. Th.* Bør vi bringe et Offer? Et Indlæg i den dansk-norske Konflikt om Grønland. U. s. 8 s.
5026. *Jónsson, Finnur.* Runeindskrifterne fra Herjolfsnes (Ikigait).
Det grønlandske Selskabs Aarsskr. 1922, s. 21—26.
5027. *Keilhau, Wilhelm.* Grønland.
Det nye Nord V, s. 173.
5028. *Larsen, Sofus.* Grønlands Genopdagelse.
Det grønlandske Selskabs Aarsskr. 1922—23, s. 72—78. — Jfr. nr. 3234.
5029. *Nørlund, Poul.* Om Nordboerne paa Ikigait.
Det grønlandske Selskabs Aarsskr. 1922, s. 6—20.
5030. *Ræstad, Arnold.* Grønland og Spitsbergen. 49 s.
5031. *Holand, Hjalmar R.* Five objections against the Kensington rune stone.
Scandin. studies and notes VII, s. 122—34.
5032. *Larson, Laurence M.* Did John Scolvus visit Labrador and Newfoundland in or about 1476?
Scandin. studies and notes VII, s. 81—90.

5033. *Jacobson, G.* En Spetsbergsfråga för femtio år sedan.
Nord. tidskr. för vetensk. (Letterst.), s. 15—22.

5034. *Jensson, Gunnleik.* Spitsbergen og Norge.
Utenrikspolitikken II, s. 81 f.

5035. *Iversen, Thor.* Torskefiske ved Spitsbergen i gamle dage. Torskeperioder.
Norsk fiskeritidende 1923, s. 115—29.

5036. *Lidt* om Spitsbergen og vore interesser der.
Bergverksnyt 1923, s. 3 f.

5037. *Werenskiold, Werner.* Fra Spitsbergen. 88 s.

5038. *Aarbok* for Numedalslaget. No. 9. 1923. Utg. av lagets sekretær. Minneap. 104 s.
I. Numedal med billeder. II. Pioner- og slegthistorier. III. Biografier. IV. Mindeskrifter. V. Allehaande.

5039. *Telesoga.* Utg. av Telelage. Torkel Oftelie, Soguskrivar. Minneap. 1923. No. 52. 32 s.
Inneholder: Telar paa Indilande. Ein takkefest hjaa Eilev Tinndøl. Daa Tussen og Huldri gifte seg. Kjempekarar i Bø. To Lovgivere: H. Shipstead, Knut Wefald.

5040. *Diesrud, Juul.* «Valdris Samband» og dets ledende mænd. Et kapitel av den norske bygdelagsbevægelses historie.
Nordmandsforb. 1923, s. 139—45, 194—201.

5041. *Folkestad, Sigurd.* Merkelige fortidsminder blandt det norske utflytterfolk.
Nordmandsforb.s julehefte 1923, s. 24 ff.

5042. *Herbransen, S. H.* Upplysningar og merknader til Ole Nattestads «Reisebeskrivelse».
Dolaminne 1923, s. 47—54.

5043. *Scheel, Fr.* Kleng Persson og «Restauration».
Nordmandsforb. 1923, s. 323—27.

5044. *Selbybogen.* Meddelelser om Selbyggernes Slægt i Amerika og deres Virke. Minneap. 1921.

5045. *Valdreser* i Amerika. Aarbok 1922. Utg av Valdris Samband ved A. M. Sundheim. Minneap. 1922. 222 s.

Inneholder bl. a.: A. M. Sundheim: Utvandringen fra Valdres til Amerika. Hvor mange valdreser er der i Amerika? — J. J. S.: Nybyggernes boliger. — Hjalmar R. Holand: Jøder og valdreser. — A. A. Veblen: Fra Valdris Sambands historie. — Juul Dieserud: A. A. Veblen. — J. J. Skørdalsvold: John Dahle. — A. M. Sundheim: O. L. Kirkeberg. — N. J. Lockrem: Et kort omrids av Helge R. Haugsruds livshistorie. — A. A. Veblen: Christopher J. Heen. Bendix Holdahl. — Nils Flaten: Harald Thorson. — J. C. M. Hanson: Nils Brandt. Nogen erindringer. — Juul Dieserud: Stølen og stølslivet. — Hallvard Bergh: Gjennem Skrautvaal og Østre Slidre til Jotunheimen.

5. Slekt- og personhistorie.

(Se også avsnittet Personalhistorie i W. P. Sommerfeldts Norsk tidsskriftindex.)

5046. *Aarbog*, Danmarks Adels. Red. af G. O. A. von Irgens-Bergh og Louis Bobé. 40. Aarg. 1923. Kbh. 589 s.

5047. *Aure, Anton.* Prestar som talar nynorsk. Nokre biografiske data.

Ung-Norig VI, s. 286—301, 307—32.

5048. *Bugge, Anders.* Norske billeder og portrætter, restaurerte og undersøkte.

Foreningen til norske fortidsmindesmerkers bevaring. Aarsberetn. 78, s. 231—40.

5049. *Cederschiöld, Gustaf.* Nordister som jag känt.

Ord och bild 32, s. 359—70; s. 364—67 om norske filologer.

5050. *Harbitz, Alf.* Nyopdagede malere. Mathias Stoltenberg, Peder Balke, Lars Hertervik, Mathilde Dietrichson, Ole Juul. 4. 72 s.

5051. *Leksikon*, Norsk biografisk. Red.: Edv. Bull, Anders Krogvig, Gerhard Gran. Bd. I. Aabel—Bjørnson. VIII + 677 s.
Anm. i Edda XXI, s. 293 f. av H. Jæger. Jfr. nr. 3294.
5052. *Naadland, Jakob.* Penneteikningar. Garborg. Sveinsson. Steen. Ullmann. Skien. 128 s.
5053. *Rasch, A. W.* Dødsfald i Norge 1922.
Personalhist. Tidsskr. 8. R. II. Tillæg. 34 s.
5054. *Scheel, Jørgen.* Adelen i Norge.
Dansk Adels Blad XIII, s. 41 ff.
5055. *Studenterne* fra 1872. III. 1922. 96 s.
5056. *Studenterne* fra 1873. III. Trykt i anledning av femtiaars-jubilæet. 86 s.
5057. *Studenterne* fra 1898. Biografiske oplysninger samlet til 25 aars-jubilæet. XXIV + 353 s.

5058. *Aalvik, Nils Larsen.* Optegnelser. Meddelt av O. Olafsen.
Hardanger historielag. Hardanger tidsskr. 1923, s. 14 ff.
5059. *Elster, Kristian.* Hans Aanrud.
Nordmandsforb.s julehefte 1923, s. 47—53.
5060. *Eskeland, Lars.* Ivar Aasen. Ei folkeskrift. Bergen. 51 s.
5061. *Eskeland, Lars.* Ivar Aasen og den nynorske maalreisingi.
Ung-Norig VI, s. 202—20.
5062. *Garborg, Arne.* Ivar Åsen. 4. uppl. 23 s.
Norske folkeskrifter nr. 2.
5063. *Hansson, Rs.* Overlæge P. Aaser.
Tidsskr. for den norske lægeforening 1923, s. 879 ff.
5064. *Schou, Peter.* Overlæge P. Aaser.
Norsk magazin for lægevidensk. 1923, s. 757—760.
5065. Fire *dokumenter* vedr. N. H. Abel.
Norsk matematisk tidsskr. 1923, s. 33 f.

5066. *Eliassen, A.* Magnus Alfsen.
Den høiere skole 1923, s. 311—15.
5067. *Thomle, E. A.* To Kragerø-Slægter. 1. Alsing.
Personalhist. Tidsskr. 8. R. II, s. 225—38.
5068. *Brun, Johan.* O. Amundsen.
Den norske tandlægeforenings tidende 1923, s. 317—21.
5069. *Andersen, Tryggve.* Dagbog fra en sjøreise. 289 s.
5070. *Boyesen, Einar.* Professor Otto Anderssen.
Scandinavian Scientific Review II, 1, s. 5—8.
Anker, slekten, se nr. 4844.
5071. *F[olkestad], S.* Billedhugger Sigvald Asbjørnsen.
Nordmandsforb. 1923, s. 432—37.
5072. *Møllargutten* [Torgeir Augundson] paa Kongsberg. Gjenfortalt av M. J. Monrad.
Dølaminne 1923, s. 119—25.
5073. *Aurell, Tage.* Olav Aukrust.
Nord. tidskr. för vetensk. (Letterst.) 1923, s. 193—202.
Balke, Peder, se nr. 5050.
5074. *Baumann, Julius B.*
Nordmandsforb. 1923, s. 92 f., 399 ff.
5075. *Svang, Ole.* Godseier Knut Berg.
Buskeruds jæger- og fiskerforenings tidsskr. X, s. 48 ff.
5076. *Lie, Magnus.* Kjøbmand P. L. Bergh.
Trondhjemske samlinger. Ny r. 2, s. 49 ff.
5077. *Bull, Francis.* Bjørnstjerne Bjørnson. Særtr. av Norsk biogr. leksikon. 71 s.
5078. *Collin, Chr.* Bjørnstjerne Bjørnson. Hans barndom og ungdom. 2. gjennemsete og forøkede utg. I. II. 299 s., 344 s.
5079. *Marstrand, Jacob.* Bjørnstjerne Bjørnson. En Livsskildring. Kbh. 80 s.
Folkelæsning 1923, Nr. 335.
5080. *Olsen, Emil.* Bjørnstjerne Bjørnsons artium.
Edda XIX, s. 204—08.
5081. *Sørlie, Mikjel.* Axel Bjørnstad.
Østaglett 1923, s. 54 f.

5082. *Undset, Sigrid.* L. A. Bollerud.
Jul i Norge 1923. 2 s.

5083. *Ratche, Arthur.* Redaktør Chr. S. Brochmann.
Journalisten 1923, s. 53—55.

5084. *Koch, Carl.* Hans Brun. Grundtvigs første Levnedstegner.
Højskolebl. 1923, s. 609—14.

5085. *Hognestad, Peter.* Christopher Bruun. Tale ved avduking av minnesteinen.
Luthersk kirketidende 1923, s. 545—49.

5086. *Høverstad, Torstein.* Tvo minnetaler. [Christopher Bruun.]
Kirke og kultur 1923, s. 466—87.

5087. *Buslett, O A.*
Nordmandsforb. 1923, s. 82—86.

5088. Et *kapitel* av Bætzmanns journalistiske katekismus.
Journalisten 1923, s. 129 f.

5089. *Bockman,* Biskop *P. W. K.*
Luthersk kirketidende 1923, s. 134 ff.

5090. *Christensen, Peder.* P. W. K. Bøckman's 30-aarige bispejubilæum.
Norsk kirkebl. 1923, s. 122—27.

5091. *Fede, Gabr. V.* Bøgvald-slegten paa Sande.
Grannen 1923, s. 19—23. Jfr. nr. 3408.

5092. *Johnsen, P. Rosenkrantz.* Theodor Caspari.
Nordmandsforb. 1923, s. 56—59.

5093. *Skavlan, Einar.* Nationalteatrets tredje chef. [Halfdan Christensen.]
Samtiden 1923, s. 65—71.

5094. *Skjelderup, Arthur.* Familien Clauson.
Norsk tidsskr. for genealogi III, s. 205 ff.

5095. *Egeberg, H.* Redaktør Halfdan Cock-Jensen.
Tidsskr. for smaabrukere 1923, s. 233 ff.

5096. *Dahle, L.* Tilbakeblik paa mit liv og særlig paa mit missionsliv. Stv. D. 2. Fra min ankomst til Madagaskar til min hjemreise derifra. (1870—87.) 292 s. D. 3. Fra min avreise fra Madagaskar 1887 indtil min avsked, mars 1920. 296 s.
Jfr. nr. 3425.

Dietrichson, Mathilde, se nr. 5050.

5097. *Wessel, A. B.* Utsjok-presten og forfatteren Jacob Fellmann. Kirkenes. Portr., 38 s.
5098. *Rasch, A. W.* [Om Slægten Fleischer.]
Personalhist. Tidsskr. 7. R. VI, s. 202.
5099. *Nordgaard, O.* Herman Friele.
Vidensk.selsk.s forhandl. 1922, s. 92—98.
5100. *Frølich, Thorbjørn.* F. H. Frølich og hans samtid. D. 3. S. 529—640 + X s.
Jfr. nr. 1664 og 3463.
5101. *B[erger], N. W.* Oberst W. H. Færden.
Norsk artilleritidsskr. 1923, s. 291—94.
5102. *Laurantzon, J.* Oberst W. H. Færden.
Norsk militært tidsskr. 86, s. 765 ff.
5103. *Gaarder, Vinsentz.* Fem aar i nødens og dødens land. 53 s.
5104. *Gade, Ingeborg.* Stamtavle over slegterne Gade og Wallem. Tr. som ms. 1921. 2 bl., 73 s., 2 tabeller.
5105. *Galschiøt, M.* Skandinaver i Rom for halvhundred Aar siden. Kbh. 292 s.
5106. *Bukdahl, Jørgen.* Arne Garborg.
Forum 1923, s. 145—57.
Garborg, Arne, se nr. 5052.
5107. *Gjelland, N.* Odd Knutson Gjelle.
Vossebygdene XIII, s. 52 ff.
5108. *Kjær, A.* Rektor G. A. Gjessing.
Vidensk.selsk.s forhandl. 1922, s. 103—10.
5109. *Olafsen, O.* Henrik Kristoffer Glahn.
Hardanger Historielag. Hardanger. Tidsskr. 1923, s. 17—30.
5110. *R[asmussen], R. P.* En ny Biskop i Trondhjem. [J. Gleditsch.]
Menighedsbl. V, s. 404 f.
5111. *Grieg, Edvard.* Breve. Et Udvalg ved Gunnar Hauch. Kbh. 1922. 188 s.
Anm. i Tilskueren 1923 I, s. 316—19 av Rudolph Bergh.
5112. *Grieg, Edvard.* Breve til Frants Beyer. 1872—1907. Utg. av Marie Beyer. 287 s.
5113 *Odegaard, L. K.* Tor Grimsgaard.
Dølaminne 1923, s. 104 f.

5114. *Urstad, Johs.* Ein bygdekunstnar og fyregangsmann. [Elias Ivarson Grong.]
Melding frå Nordtrøndelag historielag for 1922, s. 32—40.

5115. *Werenskiold, Erik.* Bernt Grønvold.
Samtiden 1923, s. 501 ff.

5116. *H[ambro], C. J.* Statsminister Otto B. Halvorsen.
Ukens revy 1923, s. 225 ff

5117. *Marcus, Carl David.* Till Knut Hamsuns karakteristik.
Det nya Sverige 17, s. 277—84.

5118. *Holtermann, Ch.* Generalløitnant Ole Hansen.
Norsk militært tidsskr. 86, s. 51—56.

5119. *Isaachsen, Th.* Stiftsprovst Carsten Hansteen.
Bud og hilsen 1923, s. 305 ff.

5120. *Olafsen, O.* Hvem var Hause? [Mikkel Larsen Hause.]
Hardanger historielag. Hardanger. Tidsskr. 1923, s. 11 ff.

5121. *Johnsen, Rosenkrantz.* Konsul Axel Heiberg og skogsaken.
Nordmandsforb 1923, s. 242—48.

5122. *Kielland, Thor.* Gotfred Hentschel. En renæssansekunstner i Stavanger.
Stavanger turistforening. Aarbok 1923, s. 30—39.

Hertervik, Lars, se nr. 5050.

5123. *Thomle, E. A.* [Om Familien Hesselberg.]
Personalhist. Tidsskr. 7. R. VI, s. 111—14.

5124. *Holberg Aarbog.* Red.: Francis Bull, Carl S. Petersen. Kbh. & Kra. 1923. 220 s.

5125. *Nielsen, Harald.* Holberg i nutidsbelysning.
Samtiden 1923, s. 517—32.

5126. *Nielsen, Harald.* Holberg i Nutidsbelysning. En æstetisk Undersøgelse. Kbh. 228 s.
Anm. i Nord. tidskr. för vetensk. (Letterst.) 1923, s. 522 av N[iels] M[öller].

5127. *Olsvig, Viljam.* Holbergs opfatning av mikroskopisk liv.
Tidsskr. for den norske lægeforening 1923, s. 1274 f.

5128. *Petersen, Carl S.* Holberg i Sorøegnen.
Den nye Litteratur 1, s. 57—64, 124—28, 159—66, 187—91.

5129. *Rubow, Paul V.* I Anledning af forskellig nyere Holberglitteratur.
Tilskueren 1923 I, s. 236—48.

5130. *Holck, Harald.* Nogle Bemærkninger om Oberstløjtnant Ole Holcks Slægt og dens Tilknytning til andre Slægter af samme Navn.
Personalhist. Tidsskr. 8. R. II, s. 239—54.

5131. *Holm, Olaf.* Fra en nordlandsk prestegaard. Oplevelser og skisser. 173 s.

Holter, familien, se nr. 4844.

5132. *Sagen, Einar.* Generalmajor E. C. Holtermann.
Vor hær 1923, s. 149 ff.

5133. *Olafsen, O.* Mons Olsen Honve eller Rekve.
Vossebygdene XIII, s. 40—44.

5134. *Ødegaard, L. K.* Spelemann Aslag G. Hougen.
Dølaminne 1923, s. 105.

5135. *Aure, Anton.* Peder E. Hovdan.
Ung-Norig VI, s. 89—94.

5136. *Aure, A.* Anders Hovden.
Ung-Norig VI, s. 322 f.

5137. *Midttun, Olav.* Professor Marius Hægstad.
Den høiere skole 1923, s. 1 ff.

5138. *Høst, Sigurd.* Henrik Ibsen. Paris 1924. 245 s.
Anm. i Dagbl. 1924 nr. 22 av N. C. Vogt.

5139. *Aure, A.* Kristofer Janson.
Ung-Norig VI, s. 293 f.

5140. *Bonnevie, Marie.* Barndomsminde om Gustav Jensens første virksomhet som lærer i Kragerø.
Norsk kirkebl. 1923, s. 14 ff.

5141. *Gleditsch, Jens.* Gustav Jensen.
Nordmandsforb. 1923, s. 45 ff.

5142. *Maroni, J.* Stiftsprovst Gustav Jensen. Træk av hans kirkehistoriske profil. 45 s.

5143. *Moroni, J.* Gustav Jensen.
Kristelig pædagogisk tidsskr. 1923, s. 3 ff.

5144. *Jersin, G. B.* Brev fra presten Georg Jersin, skrevet til bonden Nils Sjursen Tesdal.
Vossebygdene XIII, s. 54 f.
Juul, Ole, se nr. 5050.
5145. *Lund, Thora.* Marie Jørstad.
Nylænde 1923, s. 161 ff.
5146. *Skodvin, G. M.* Ein bygdediktar. [Ivar Ivarson Kårdal.]
Syn og segn 1923, s. 145—54.
5147. *Kielland, Eugenia.* En norsk lyriker — Charles Kent.
Kirke og kultur 1923, s. 555—62.
5148. *Bukdahl, Jørgen.* Hans E. Kinck. Studie over en moderne Romantiker.
Gads danske Magasin 17, s. 452—68.
5149. *Gierløff, Christian.* Kinck. 137 s..
Anm. i Edda XXI, s. 306 f. av H. Jæger.
5150. *Quam, Louise.* Marie Kjølseth.
Nylænde 1923, s. 98—104.
5151. *Aarrestad, Sven.* Asbjørn Kloster.
Menneskevennen 1923, s. 401—04.
5152. *Indrebo, Gustav.* Halvdan Koht. 50 aar.
Syn og segn 1923, s. 241—54. Ung Norig VI, s. 169—77.
5153. *Midttun, Olav.* Maalmannen Koht.
Syn og segn 1923, s. 255—59.
5154. *Thomle, E. A.* [Om Billedskærer Kongstadt og Klokker Thore Næve.]
Personalhist. Tidsskr. 7. R. VI, s. 110 f.
5155. *Michelet, S.* Carl Konow. Et mindeord.
Kirke og kultur 1923, s. 399—405.
5156. *Skagen, Dankert.* Carl Konow.
Norsk kirkebl. 1923, s. 243 ff.
5157. *Folkestad, Bernhard.* Christian Krohg.
Nordmandsforb. 1923, s. 47—51.
5158. *Overland, Arnulf.* Christian Krohg.
Ord och bild 32, s. 353—58.
5159. *Alme, K.* Bladstyrar Jens Kvåle.
Ung Norig VI, s. 257—61.

5160. *Flaten, Hans.* Hundeguten. [Ola Toresen Kyrkjebøn.]
Dølaminne 1923, s. 83 ff.
5161. *L.* Familien Kølle i Ulvik.
Hardanger historielag. Hardanger. Tidsskr. 1923, s. 1—10.
5162. *Nilsen, Halkild.* M. B. Landstad.
Jfr. nr. 3639. Anm. i N. folkekultur IX, s. 185 ff. av R. B[erge].
5163. *Thiis, Jens, Emil Hannover* og *Carl G. Laurin.* Chr. Langaard.
Kunst og kultur X, s. 73—79.
5164. *Langberg, Ludv. Kr.* Oplysninger om Gunder Andersen Langbergs efterkommere. 245 s.
5165. *Shetelig, Haakon.* Eyvind de Lange.
Oldtiden X, s. 85 f.
Laugesen, Thomas, se nr. 4844.
5166. *Hambro, C. J.* Henry Lawson.
Nordmandsforb.s julehefte 1923, s. 8 ff.; jfr. Nordmandsforb. 1923, s. 24 f. av S.
Leegaard, slekten, se nr. 4844.
5167. *Berge, Rikard.* Knut Loupedalen.
Ung-Norig VI, s. 137—41. Norsk aarbok 1923, s. 144—50.
5168. *Fladlien, P.* Anders Lysgaard.
Bygd og bonde IV, s. 172—88.
5169. *Gunnersen, G. F.* Anders Lysgaard.
Bygd og bonde V, s. 60—68.
5170. *Løken, Håkon.* Urolige tider. Billeder og minner fra ungdoms- og studentertiden. 1875—1881. 151 s.
5171. *Mjøen, Cläre.* Haakon Løken in memoriam.
Det nye Nord V, s. 191 f.
5172. *Ratche, Arthur.* Fylkesmann Håkon Løken.
Journalisten 1923, s. 99 ff.
5173. *Fett, Harry.* Jørgen Løvland.
Foreningen til fortidsmindesmerkers bevaring. Aarsberetn. 78, s. 1 f.
5174. *Tveiten, Gunnar.* J. Løvland som lærer.
Norsk skoletidende 1923, s. 247 ff.

Løvland, J., se nr. 4735.

5175. *Ødegaard, L. K.* Anders Maribraaten.
Dølaminne 1923, s. 41 f.

5176. *Undset, Sigrid.* Henrik Mathiesen.
Norsk folkekultur 1923, s. 49—54.

5177. *Krag, Erik.* Sigurd Mathiesen.
Akademisk tidsskr. 1923, s. 59—65.

5178. *Brodahl, Joh. E.* Pastelmaler Mathias Mathisen.
Trondhjemske samlinger. Ny r. 1, s. 24—38.

5179. *Garborg Arne.* Torkell Mauland. Minne.
Syn og segn 1923, s. 289—304.

5180. *Garborg, Arne.* Eit granskarliv. (Torkell Mauland.)
Norsk aarbok 1923, s. 139—43.

5181. *Breilid, Magnus.* T. Melby.
Grannen 1923, s.

5182. *Welle-Strand, Edv.* En kjøbmands storslagne gave til sin by. [Rasmus Meyer.]
Skala 1923, s. 195—98.

5183. *Mjaatveit, Elias.* Ein gamal meisterspelemann. [Peder Olson Mjaatveit.]
Ung-Norig VI, s. 11 ff.

5184. *Olafsen, O.* Mordet paa Ingeborg Jørgensdr. Moen.
Vossebygdene XIII, s. 45—51.

5185. *Arnesen, Arne.* Slegten Münster (fra Bergen). 165 s.

5186. *Holaas, Odd.* Edvard Munch.
Skala 1923, s. 199 ff.

Munch, P. A., se nr. 4844 og 5357.

5187. *Schnitler, Carl W.* Gerhard Munthe.
Nordmandsforb.s julehefte 1923, s. 44—47. Jfr. Fram nr. 1, s. 8—12.

Muus, slekten, se nr. 4844.

Muus, Rudolf, se nr. 4848.

5188. *Mørch, Gustav.* Familien Mørch fra Melsomvik og Smaalenene. Slegtshistoriske meddelelser. 62 s.

5189. *Nelson, Knute.*
Nordmandsforb. 1923, s. 79—82.

5190. *Norbeck, Karl.* Liv og kampe. Hvorfor han blev Norges sterkeste mand. Med forord av Karl Norbeck og Oscar Mathisen. 127 s.

5191. *Holmboe, Jens.* Joh. M. Norman.
Naturen 1923, s 257—77.
5192. *Johanssen, Karl.* Carl Nærup.
Skala 1923, s. 80 ff.
Næve, Thore, se nr. 5154.
5193. *Moren, Sven.* Obstfelder-minne.
For bygd og by 1923, julenr.
5194. *Meidell, Birger.* Arnfin Palmstrøm.
Norsk matematisk tidsskr. 1923, s. 1—7. — Jfr. Forsikringstidende 1923 fl. st.
5195. *Petersen, Sigv.* Sigvardt Blumenthal Petersens slegt. Trykt som ms. 1922. 4. 67 s.
Philipsen, Philip, se nr. 4844.
5196. *Friberg, Maikki.* Alvilde Prydz's minde i Finland.
Nylænde 1923, s. 33 ff.
5197. *Refsum, Helge, A. B. M. Aasgaard* og *Sverre Refsum.* Ætten Refsum fra Romerike. Litt gårds- og slektshistorie fra Romeriksbygdene, særlig fra Nes og Sørum. 1922. 124 s.
Anm. i Personalhist. Tidsskr. 8. R. II, s. 123 av P. H.
Rekve, Mons Olsen, se nr. 5133.
5198. *Løken, Olaug.* Julie Richter.
Nylænde 1923, s. 321 ff.
5199. *Rustad, A.* Minder fra Bara. Thjem. 114 s.
5200. *Ratche, Arthur.* Andreas N. Rygg.
Journalisten 1923, s. 93 ff.
5201. *Keilhau, Wilhelm.* Politikere. XI. Ræstad.
Samtiden 1923, s. 44—54.
5202. *Vaage, Magnus.* Aamund Salveson.
Ung Norig VI, s. 233—37.
5203. *Bu, Aam. K.* Lidt um Sandve-slegti.
Hardanger historielag. Hardanger. Tidsskr. 1923, s. 31—37.
5204. *Schartum, Sv.* Underlige veier. Oplevelser og skildringer. 162 s.
5205. *Qvam, F. M.* Schavland-ætten.
Melding frå Nordtrondelag historielag for 1922, s. 13—36.

5206. *A., A.* Veterinærmajor Martin R. W. Schou.
Norsk veterinær-tidsskr. 1923, s. 136—40.

5207. *Killingstad, A.* Hans Schreuder, Norges første missionær i Afrika. 16 s.
Fagbiblioteket «Fri lesning». Nr. 13.

5208. *A[arrestad], S[ven].* Minningar um Per Sivle.
Menneskevennen 1923, s. 49 ff., 67 f.

5209. *E., K.* Mathias Skard. Nokre ungdomsminne frå samlivet med han.
Hogskulebl. 1923, s. 170 ff., 181 f.

5210. *X.* Anna Skiaker, f. Røberg.
Bygd og bonde V, s. 173 f.

5211. *Austbø, Johan.* Olav Sletto. Ein studie. 45 s.

5212. *[Salvesen], Engvald Bakkan.* Arne Smeland.
Ung-Norig VI, s. 33—38.

5213. *Bøckman, K. L.* E. A. Cappelen Smith.
Nordmandsforb. 1923, s. 335 ff.

5214. *Stamtavle* over Slægten Sommerfeldt henholdsvis Sommerfelt. Tillæg av 1922 ved R. Sommerfelt Holst. 4. 48 s.

5215. *Johanssen, Aars.* Adolf Bredo Stabell.
Journalisten 1923, s. 81 ff.

Steen, Johannes, se nr. 5052.

5216. *Steinsaaker, Absalon.* J. M. Steffensen.
Ung-Norig VI, s. 8 ff.

5217. *Steffensen, J. M.* Absalon Steinsaaker. Ein bygdediktar fraa Nordfjord.
Ung-Norig VI, s. 113—17.

5218. *Gunnersen, G. F.* Av Stenersenfamiliens slegtregister. Et brudstykke.
Bygd og bonde V, s. 41—59.

Stoltenberg, Mathias, se nr. 5050.

5219. *Strøm, Halfdan,* 1863—1923. 4.

5220. *Svarstad, A. C.* Halfdan Strøm.
Samtiden 1923, s. 614—25.

5221. *Halvorsen, A.* Finmarkspresten Jens Stub.
Kirke og kultur 1923, s. 237—45.

5222. *Saareim, Kr.* Professor Kristoffer R. Støren.
Norsk meieritidende 1923, s. 191 ff.

5223. *F[latin], T.* Johan Svendsen Surten.
Dølaminne 1923, s. 56 f.
Sveinsson, Olaf, se nr. 5052.
5224. *Finne-Grønn, S. H.* Slegten Sverdrup. Kortfattede genealogisk-personalhistoriske oplysninger med prospekter og portrætter. 4. 161 s.
5225. *Iversen, Einar.* Edvard Sverdrup.
Kristelig pædagogisk tidsskr. 1923, s. 35 ff.
Sverdrup, Johan, se nr. 4732 og 4733.
5226. *Sylow, C.* [Om slægten Sylow.]
Personalhist. Tidsskr. 8. R. II, s. 274.
5227. *Langaard, Johan H.* Henrik Sørensen.
Akademisk tidsskr. 1923, s 10—13.
5228. *Veslestøl, H.* Einhendingen. [Knut K. Teigen.]
Dølaminne 1923, s. 85 ff.
5229. *Tellefsen, Thomas.* Familiebreve. Med forord av Gerhard Schjelderup. XIV + 187 s.
Fra svunden tid. Norske breve, erindringer og dagbøker. 2.
5230. *Bringa, Torstein.* Var Jørund Telnes diktar?
Ung-Norig VI, s. 95—98.
5231. *Thaulow, Th.* Slægterne Thaulow. Udg. som Ms. for Familien. Kbh. [1922]. 136 s. + 6 pl.
5232. *Odegaard, L. K.* Spillemann Thoingen.
Dølaminne 1923, s. 39 f.
5233. Pastor *L. P. Thorkveen.*
Nordmandsforb. 1923, s. 125 ff., 172 ff.
5234. *Finne-Grønn, S. H.* Om slegterne Thorne og Tyrholm. Borgerrepræsentant paa Bragernæs, skibsrheder Lars Israels' optegnelser.
Norsk tidsskr. for genealogi III, s. 188—205.
5235. *Størmer, Carl.* Professor Axel Thue.
Vidensk.selsk.s forhandl. 1922, s. 84—92.
5236. *[Trojel, H.]* En takkesang av statsfangen paa Munkholmen Hans Trojel. Meddelt ved F. B. Wallem.
Trondhjemske samlinger. Ny r. 2, s. 90—94.
Tullin, C. B., se nr. 4844.
Tyrholm, slekten, se nr. 5234.

5237. *Ødegaard, L. K.* Eirik Tyribakken.
Dølaminne 1923, s. 41.

5238. *Ødegaard, L. K.* Erling Tøristdokken.
Dølaminne 1923, s. 42 f.

5239. *Daae, Aagaat.* Hustru Magdalene Tørrisdatter og hendes to sønner.
Personalhist. Tidsskr. 8. R. II, s. 111—14.

5240. *Berulvson.* Fruktene av Ullmanns reisningsarbeide i Aust-Agder.
Høgskulebl. 1923, s. 329 ff.

Ullmann, Viggo, se nr. 5052.

5241. *F[latin], T.* Herleik Herleikson Underberge.
Dølaminne 1923, s. 55 f.

5242. *Hoverstad, Torstein.* Ole Vig-hundradaarsminne 1824—1924.
Den høiere skole 1923, s. 418 ff.

Wallem, slekten, se nr. 5104.

5243. *Vaa, Dyre.* Erik Werenskiold.
Syn og segn 1923, s. 116—30, 155—69.

5244. *Valentin, Hugo.* Henrik Wergeland och de svenska judarna. En tidsbild från liberalismens genombrottsår.
Ord och bild 32, s. 633—42.

5245. *Wergeland* og jøderne.
Nation. tidsskr. 1923, s. 7 f.

5246. *Winsnes, Andreas H.* Var Wergeland rationalist?
Edda XX, s. 215—23.

5247. *Moller, Niels.* Wesseliana.
Tilskueren 1923 I, s. 321—24.

Westen, Thomas von, se nr. 4711.

Wibe, Johan, se nr. 4704.

5248. *Schoning, Kaare.* Halfdan Wilhelmsen.
Samtiden 1923, s. 585—91.

5249. *F[olkestad], S.* Ole Windingstad.
Nordmandsforb. 1923, s. 259—62.

5250. *Larsen, Ansgar.* Et blad av fotografiens historie. [Hans Toger Winther.]
Norsk fotografisk tidsskr. 1923, s. 93—98, 105 f.

5251. *Tandberg.* N. Ødegaard. Mindetale.
Norsk landmandsbl. 1923, s. 542 ff.
Øksnevadslekten, se nr. 4836.
5252. *Birkeland, Martin.* Folkehøgskulestyrar Søren Øvretveit.
Høgskulebl. 1923, s. 281—84. Jfr. s. 279 og 284 ff.
5253. *Eskeland, Lars.* Folkehøiskolebestyrer Søren Øvretveit.
Højskolebl. 1923, s 1343—48.
5254. *Svello, Hallvard.* Søren Øvretveit.
Norsk aarbok 1923, s. 151—58.

6. Kulturhistorie og folkeminne.

(Se også de bygdehistoriske tidsskrifter under 3. Geografi og lokalhistorie.)

5255. *Liestøl, Knut.* Aktstykke til soga um nordisk folkeminnegransking.
Maal og minne 1923, s. 97—118.
5256. *Folkekultur*, Norsk. Folkeminne-tidsskrift. Styrt av Rikard Berge med hjelp av Alexander Bugge, O. Olafsen og K. Visted. 9. aarg. Risør. 188 s.
5257. *Aasen, Ivar.* Norske minnestykke ved Jens Lindberg. XV + 216.
Norsk folkeminnelag I.
5258. *Asbjørnsen, P. Chr.* Eventyrbok for barn. Norske folkeeventyr. 2. & 3. saml. 6. opl. Rev. utg. ved Moltke Moe. 84 s & 97 s.
5259. *Asbjørnsen* og *Moe.* Barne eventyr. Rev. og utg. av Moltke Moe. 5. opl. 114 s.
5260. *Aure, Anton.* Gamall tru og ovtru.
Årsskr. åt Romsdals sogelag III, s. 66—70.
5261. *Bergh, Hallvard.* Folkeminne ifraa Valdres og Hallingdal.
Norsk folkekultur IX, s. 81—176.
5262. *Bondevik, Kjell.* Arbeidet med grjonavlen i folketrui i Sogndal.
Norsk folkekultur IX, s. 63—66.

5263. *Breilid, Magnus.* Dei gamle fortel. Kr.sand.
Anm. i N. folkek. IX, s. 184.

5264. *Bækkestad, E.* Ymse aatgjerdsraader i Aal.
Dølaminne 1923, s. 79—83.

5265. *Christiansen, Reidar Th.* At faa stjaalet gods igjen.
Maal og minne 1923, s. 251 f.

5266. *Eventyr.* I. Fraa Bykle, uppskrivne av Knut Hoslemo. II. Ved Torleiv Olavson, uppskrivne av T. Groven.
Norsk folkekultur IX, s. 67—75.

5267. *Falk, Hjalmar,* og *I. Reichborn-Kjennerud.* Islandsk ámusótt — norsk åmesykje.
Maal og minne 1923, s. 86—96.

5268. *Falk, Hjalmar,* og *I. Reichborn-Kjennerud.* Frosken og padden i nordisk folkemedisin.
Maal og minne 1923, s. 58—73.

5269. *Falk, Hjalmar,* og *I. Reichborn-Kjennerud.* Tussebitt og verkefinger.
Maal og minne 1923, s. 74—85.

5270. *Frode-stev* frå Sætesdal.
Norsk aarbok 1923, s. 159.

5271. *Garborg, Hulda.* Norske dansevisur. 4. auka utg. 165 s.
Jfr. nr. 3952.

5272. *Garborg, Hulda.* Hoskul-leiken.
For bygd og by 1923, s. 414.

5273. *Gjerding, Jørgen.* Eit par gamle segner fraa Sunnmøre.
Ung-Norig VI, s. 332 f.

5274. *Jansen, Einar.* Folkenavne paa lægemidler og deres oprindelse. Utg. av Norges farmaceutiske forening. 2. utg. 46 s.

5275. *Lammers, Thorvald.* Norske folkeviser. Tekst og toner. I. 4. opl. 34 s.

5276. *Liestøl, Knut.* Hagbard og Signe.
Haaløygminne 1923, s. 1—15.

5277. *Liestøl, Knut.* Til Skraddarsoga.
Maal og minne 1923, s. 119—23.

5278. *Liestøl, Knut.* Upphavet til huldrefolket.
Norsk aarbok 1923, s. 47—59.

5279. *Loupedalen, K.* Eventyr.
Ung-Norig VI, s. 141—146.

5280. *(Loupedalen, Knut.)* Eventyr og segnir fraa Telemarki. Samla og sagde av —. 284 s.

5281. *Lunde, Peter.* Kynnehuset. Vestegdske folkeminne. H. 1. S. 1—160.
Norsk folkeminnelag VI, 1.

5282. *Nergaard, Sigurd.* Eventyr, barnevers, spurningar og ordspraak. Folkeminne fra Østerdalen. III + 145 s.
Norsk folkeminnelag VII. Jfr. nr. 3992 og 3993.

5283. *O., M. B.* «At gaa med stjernen.»
Våronn julenr. 1923, s. 16 f.

5284. *Olafsen, O.* Trolddom. Trolddomsformularer samlet av L. N. Aadvik.
Hardanger historielag. Hardanger. Tidsskr. 1923, s. 50 ff.

5285. *Prestkvern, Ivar.* Ordtak frå Oplanda.
Østaglett 1923, s 7 f.

5286. *R[efsum], H[elge].* Ordtak frå Romerike.
Østaglett 1923, s. 49 f., 65, 72 f., 91 f.

5287. *Refsum, Helge.* Påskeegg.
Maal og minne 1923, s. 206.

5288. *Reichborn-Kjennerud, I.* Lægerådene i den ældre Edda.
Maal og minne 1923, s. 1—57.

5289. *Reichborn-Kjennerud, I.* Våre folkemedisinske lægeurter. 1922. 109 s.
Bidrag til norsk folkemedisin. III. Tillegg til Tidsskr. for den norske lægeforening.

5290. *Salveson, Aamund.* Segner frå Ryfylke.
Rogalands historielag. (Aarshefte 1923.) Nr. 9, s. 67—71.

5291. *Schjelderup-Ebbe, Th.* «Overtro» om maanen.
Naturen 1923, s. 58 f.

5292. *Stoltenberg, Einar.* Svarteboka og svartekonster. Fraa Hovin.
Norsk folkekultur IX, s. 76—80.

5293. *Storaker, Joh. Th.* Rummet i den norske folketro. (Storakers samlinger II.) Ved Nils Lid. 112 s.
Norsk folkeminnelag VIII. Jfr. nr. 4043.
5294. *Strompdal, K.* Segner frå Helgeland.
Haaløygminne 1923, s. 14—18.
5295. *Strompdal, K.* Segner frå Søre Helgeland.
Haaløygminne 1923, s. 30 ff.
5296. *Støren, E.* Om øl og ølbollerim.
Orkdølafylket 1923, s. 1—29.
5297. *Thomassen, Th.* Sagn frå Vestby.
Østaglett 1923, s. 36—39.
5298. *(Tveit, Andreas.)* Segner og sogur fraa Nissedal og Treungen. Samla og uppskrivne av —. Risør. 4. 46 s.
Fraa landslaget for folkeminnesamlarar. 4. Ogs. i Norsk folkekultur IX, s. 1—46.
5299. *Tveteraas, R.* Huldresegner fraa Høgsfjord.
Rogalands historielag. (Aarshefte 1923.) No. 9, s. 81—84.
5300. *Visted, Kristofer.* Vor gamle bondekultur. Ny forøket utg. 374 s.
Anm. i Norsk folkekultur IX, s. 181 ff.; i Bygd og bonde V, s. 88; i Heimen I, s. 179 av O. A. J[ohnsen]; i Dagbl. 1924, nr. 12 av H. Koht.
5301. *Vries, Jan de.* Folkevisen om Sigur Svein.
Edda XIX, s. 144—198.
5302. *Vries, Jan de.* Stereotype og individuelle sermerke ved den skandinaviske folkediktingi.
Norsk aarbok 1923, s. 23—46.
5303. *Wessén, Elias.* Till de nordiska äringsgudarnas historia.
Namn och bygd X, s. 97—118.

7. Videnskap og kunst.

5304. *Daae, Hans.* Militærlægers bidrag til norsk antropologi.
Norsk tidsskr. for militærmedicin 1922, s. 151—178.

5305. *Hagen, Sigurd.* Om oftalmologiens, særlig stæroperationens utvikling i Norge.
Norsk magazin for lægevidenskaben 1923, s. 193—211.

5306. *Horne, H.* Av veterinærvæsenets historie. Veterinærskolespørsmaalet.
Norsk veterinær-tidsskr. 1923, s. 286—96.

5307. *Tillier, S.* Om fortidens dyrlægekunst i Norge.
Norsk veterinær-tidsskr. 1923, s. 231—39, 241—51.

5308. *Bugge, Anders.* Glas.
Kunst og kultur X, s. 246—51.

5309. *Erdmann, Domenico.* Barokstilens interiørfarver i Norge.
Byggekunst V, s. 65—74.

5310. *Fett, Harry.* Merkurs kunstnere.
Foreningen til norske fortidsmindesmerkers bevaring. Aarsberetn. 78, s. 3—128.

5311. *Lexow, Einar.* Hovedlinierne i entrelacornamentikkens historie. Med 10 pl. Bergen. 8. 92 s.
Bergens museums aarbok. 1921—22. Hist.-antikv. r. nr. 1.

5312. *Munthe-Kaas, Herman.* Norsk Arkitektur.
Architekten 25, s. 196—210.

5213. *Nilssen, Arne Nygaard.* Norske silhouetter.
Kunst og kultur XI, s. 86—92. Jfr. nr. 4080.

5314. *Thiis, Jens.* Nordisk kunst idag. 112 s.

5315. *Vaa, Dyre.* Norsk maalarkunst.
For bygd og by 1923, s. 4 ff., 26 f.

5316. *Viddal, Olav.* Havekunstens utvikling i vårt land.
Norsk gartnerforenings tidsskr. 1923, s. 157 ff.

5317. *Bødtker, Sigurd.* (S. B.) Kristiania-premierer gjennem 30 aar. Teaterartikler. Utg. besørget av Einar Skavlan. I. 286 s.
Anm. i Edda XXI, s. 307 f. av H. Jæger.

5318. Norsk *theaterliv.* Utg. av Norsk skuespillerforbund til 25 aars jubilæet. 27. okt. 1923. Bergen. 40 s.

5319. *Eggen, Erik.* Skalastudier. Studier over skalaens genesis på norrønt område. Oslo. 99 s.
Anm. i N. folkekultur X, s. 85—88 av Eyvind Groven.

5320. *Haarklou, Johannes.* Norsk folkemusik.
Musikbl. 1923, s. 1 ff.

5321. *Johnsen, Rosenkrantz.* Den 5. sangerfest i Bergen 14.—18. juni 1863.
Musikbl. 1923, s. 81 ff.

5322. *Musikkonservatoriet* 1883—1923.
Musikbl. 1923, s. 153 f.

8. Litteratur.

(For enkelte forfattere se også under 5. Slekt- og personhistorie.)

5323. *Aster, E. v.* Ibsen und Strindberg. Menschenschilderung und Weltanschauung. München. 130 s.

5324. *Beyer, Harald.* Søren Kierkegaards betydning for norsk aandsliv. Inntrykk av S. Kierkegaard i samtidens Norge.
Edda XIX, s. 1—143.

5325. *Bing, Just.* Sigrid Undsets moderne digtning.
Nord. tidskr. för vetensk. (Letterst.) 1923, s. 423—41.

5326. Norsk *bladmannalag* gjenom 10 aar. Bjørgvin. 112 s.

5327. *Boer, R. C.* Noorwegens letterkunde in de 19. eeuw. Haarlem 1922.
Volksuniversiteits bibliotheek. 20.

5328. *Boer, R. C.* De poëtische motieven in Ibsen's epiloog.
Onze eeuw 1923, afl. 5.

5329. *Bull, Francis,* og *Fredrik Paasche.* Norsk litteraturhistorie. H. 1—4. (= Bd. I, s. 1—64, II, s. 1—64.)
Anm. i Nord. tidskr. för vetensk. (Letterst.) 1923, s. 521 f. av G[erhard] G[ran].

5330. *Elster, Kristian,* d. y. Illustr. norsk litteraturhistorie. I. Fra Eddakvadene til Wergelandstiden. 576 s.
Anm. i Edda XXI, s. 288 ff. av H. Jæger.

5331. *Erichsen, Valborg.* Søren Kierkegaards betydning for norsk aandsliv.
Edda XIX, s. 209 —429.

5332. *Grøndahl, Illit,* og *Ola Raknes.* Chapters in Norwegian Literature, Being the Substance of Public Lectures given at the University College, London. 1918—22. London.
Anm. i Edda XXI, s. 290 ff. av H. Jæger.

5333. *Hanssen, Olav.* Sigrid Undset. Kristin Lavransdatter.
Ung-Norig VI, s. 57—65.

5334. *Indrebø, Gustav.* Det norske samlaget. Historie.
Norsk ungdom 1923, s. 268—71.

5335. *Kent, Charles.* Norske romaner og noveller.
Nord. tidskr. för vetensk. (Letterst.) 1923, s. 90—104.

5336. *Koren, Aug.* Et responsum. Beslaglæggelsen av Hans Jægers «Kristiania-Bohemen». Ophævelsen av den offentlige prostitution i Norge.
Tidsskr. for den norske lægeforening 1923, s. 1162—68.

5337. *Løken, Håkon.* Ibsen og kjærligheten. En grunntanke gjennem Ibsens værker. 109 s.
Anm. i Edda XXI, s. 303 av H. Jæger.

5338. *Meissner, R.* Ludwig Fuldas Übersetzung des «Peer Gynt».
Der Wächter 1923, h. 3.

5339. *Midttun, Olav.* Dansk eller norsk litterær tradisjon?
Syn og segn 1923, s. 433—51.

5340. *Neumann, Fritz.* Baumeister Solness. Skizze zu einer Wesenserkenntnis Henrik Ibsens.
Edda XX, s. 1—56.

5341. *Schulze-Berghof, Paul.* Ibsens Kaiser und Galiläer als Zeitsinnbild. Eine neue Wertung und Deutung der Dichtung. Rudolst. 114 S.

5342. *Sturtevant, Albert Morey.* Regarding «Subconscious elements in the composition of Peer Gynt».
Scandin. studies and notes VII, s. 201—07.

5343. *Sturtevant, Albert Morey.* The cultural elements in Bjørnson's Fiskerjænten with special reference to Goethe's Wilhelm Meister.
Scandin. studies and notes VII, s. 257—64.

5344. *Thesen, Rolv.* Ibsen og det estetiske livssynet. (Noko om Garborg og nyare Ibsen-gransking.)
Syn og segn 1923, s. 31—43.

5345. *Thuesen, Arthur.* Om førsteutgaven av Ibsens «Catilina». 1922. 16 s. — «Gildet paa Solhaug.» 14 s. — «Fru Inger til Østeraad». 16 s.

9. Sprog.

5346. *Broch, Olaf.* Fra Østlandets dagligtale.
Maal og minne 1923, s. 124—55.

5347. *Cahen, M.* L'écriture runique chez les Germains.
Scientia 33, s. 401—20.

5348. *Cahen, M.* Origine et développement de l'écriture runique.
Mémoires de la Société de linguistique de Paris, XXIII, s. 1—46.

5349. Die *Eddalieder* klanglich untersucht und hg. von E. Sievers.
Abhandl. d. ph.-hist. Kl. d. Sächs. Akad. d. Wiss. 37, 3.

5350. *Flatin, Tov.* Flesberg-maalet. (Numedal.) 2. utg. 32 s.
Norske maalføre. 5.

5351. *Foss, Thorbjørg.* Ordforrådet i Asbjørnsen og Moes første eventyrutgaver.
Maal og minne 1923, s. 209—37.

5352. *Hannaas, Torleiv.* Måltyningi i Finnmark.
Norsk aarbok 1923, s. 135—38.

5353. *Heggstad, Leiv.* Norsk mål i styringsverket.
Syn og segn 1923, s. 337—51.

5354. *Heggstad, Leiv.* Personnamn fraa Voss.
Vossebygdene XIII, s. 1—24.

5355. *Jóhannesson, Alexander.* Grammatik der urnord. Runeninschriften. (Übers.: J. C. Poestion. Bearb.: Franz Rolf Schröder.) Heidelb. VIII, 136 s.
Germ. Bibliothek I, 1, 11. Jfr. nr. 4262.

5356. *Knudsen, D. F.* Et brev om norsk sprog. Ved Didrik Arup Seip.
Maal og minne 1923, s. 156—60.

5357. *Knudsen, Trygve.* P. A. Munch og samtidens norske sprogstrev. 162 s.
Anm. i Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 210 f. av H. K[oht].

5358. *Koht, Halvdan.* Var «finnane» alltid finnar?
Maal og minne 1923, s. 161—75.

5359. *Kolsrud, Sigurd.* Valdres-maalet. Gjøvik.
Særtr.

5360. *Larsen, Amund B.* Sognemålene. H. 1. Utg. på offentlig bekostning ved Videnskapsselskapet i Kristiania. 1922. X + 289 s., 1 kart.
Anm. i Maal og minne 1923, s. 242 ff. av Alf Sommerfelt.

5361. *Leem, Knud.* Norske maalsamlingar fraa 1740-aari. (Handskr. nr. 597. 4to i Kallske samling.) Utg. for Kjeldeskriftfondet ved Torleiv Hannaas. IX + 354 s.

5362. *Lid, Nils.* Mala.
Maal og minne 1923, s. 206 ff.

5363. *Mo, Eilert.* «Olk».
Maal og minne 1923, s. 205.

5364. *Mo, Eilert.* Tonelagstilhøve i Rindalsk. (Med umtale av nokre eksperimentale freistnader på det Fonetiske institut.) 68 s.
Vidensk.selsk.s forhandl. 1922.

5365. *Olsen, Magnus.* Røis og rysseberg. Bidrag til Edda-tolkning. (Helg. Hund. I. 36 og 41.)
Maal og minne 1923, s. 176—86, 250.

5366. *Qvigstad, J.* Navne paa dyr og planter i nordnorske stedsnavne. I. II. 1922—23.
Tromsø museums årsh. 45, 46.

5367. *Scheel, Fredr.* Finnerud.
Maal og minne 1923, s. 206.

5368. *Seip, Didrik Arup.* Norge. Om navnet på vårt land fra de eldste tider. 95 s.
Anm. i Heimen I, s. 172—75 av Gustav Indrebø; jfr. s. 199—204 av D. A. Seip.

5369. *Fr[ydenberg], A[lf].* Norge — Noreg.
Østaglett 1923, s. 61 f.

5370. *Koht, Halvdan.* Norge og Noreg.
Syn og segn 1923, s. 411—19.

5371. *Seip, Didrik Arup.* Planer om en norsk ordbok før 1700.
Maal og minne 1923, s. 187—99.

5372. *Seip, Didrik Arup.* Språkspørsmålet i Norge. (Foredrag på foreningen Norden's studievecka i Helsingborg 1922.)
Nord. tidskr. för vetensk. (Letterst.) 1923, s. 275—89.

5373. *Selmer, Ernst W.* Beretning nr. 1 for norsk fonogramarkiv. 37 s.
Forhandl. i Videnskapsselsk. for 1923, nr. 4.

5374. *Skulerud, Olai.* Tinnsmaalet. Ei utgreiding um ljod og formverket i maalføret i Tinn i Nord-aust-Telemark under jamføring med andre norske og andre nordiske maal. Med maalprøvor og ei ordliste. Halle 1922. 4. XII s., s. 111—458.

5375. *Sommerfelt, Alf.* Et differentiationstilfælde paa Agder.
Maal og minne 1923, s. 238—41.

5376. *Stoltz, G.* Sladot endnu engang.
Maal og minne 1923, s. 208.

5377. *Stoltz, G.* Smørsalmenningen.
Maal og minne 1923, s. 205.

5378. *Thomassen, Th.* Fint — simpelt. (Follodialekt.)
Østaglett 1923, s. 10 f.

5379. *Wolff, Simon Olaus.* Om det nye norske Sprog.
Ung Norig VI, s. 15—18.

10. Kirke og undervisning.

5380. *Dons, Chr.* Schreudermissionen 1873—1923.
Zuluvennen 1923, s. 69 ff.

5381. *Gjessing, Marcus.* Kirkelig Liv i Norge 1922.
Teologisk Tidsskr. for den danske Folkekirke. 4. R., IV, s. 314—39.

5382. *Handeland, Oscar.* To linor i norsk kyrkjepolitik. 212 s.

5383. *Homme, Torleif.* Den norsk-lutherske kyrkja i Amerika.
Kirke og kultur 1923, s. 281—95.

5384. *J., B.* Nogen betragtninger i anl. av domprost Hansteens bok.
Norsk kirkebl. 1923, s. 29—34. Jfr. nr. 4375.

5385. *Koren, L.* De forskjellige trossamfund i Norge.
Nordmandsforb. 1923, s. 149—52.

5386. Et 80-aars *minde.* Den første off. katolske gudstjeneste i Kra.
St. Olav 1923, s. 117 f.

5387. *(Møller, Ingeborg.)* Norrøne Marialegender. Gjenfortalt av —. 151 s.

5388. *Nilssen, J. E.* Det norske missionsselskaps kinamission.
Nordmandsforb. 1923, s. 103—08, 248—54.

5389. *Sivertsen, Nils.* Kyrkja i Noregs soga. Etter ei foredrag.
Kirke og kultur 1923, s. 418—29.

5390. *Sæter, Ivar.* Norske konvertiter. (Efter «Dovre».)
St. Olav 1923, s. 308 ff., 318 f., 326, 332.

5391. *Aas, Hans.* Vår folkeskoles utvikling. Et tversnit fra en krets på Eiker.
Norsk skoletidende 1923, s. 795 ff.

5392. *Eng, Hans.* Granhaug off. skole for barn og ungdom med talefeil.
Vor skole 1923, s. 505 ff.

11. Rettsvesen og samfundsforhold.

5393. *Alten, E.* Sjømannsloven av 16. febr. 1923. Utg. med anm. og henvisn. V + 91 s.

5394. *Arenander, E. O.* Om attungen i de nordiska landskapslagarna och dess innebörd. Föredrag.
Språkvetensk.sällsk.s i Uppsala förhandl. 1922—24. Upps. 1922. S. 17—46.

5395. *Debes, Inge.* Erfaringer med tvungen voldgift i Norge.
Samtiden 1923, s. 76—90, 151—60.

5396. *Debes, Inge.* Norske Erfaringer om tvungen Voldgift i Arbejdsstridigheder.
Social Forsorg XIX, s. 59—69, 85—91.

5397. *Eriksen, Gunnar.* Navneloven. Lov om personnavn av 9. febr. 1923. Med forklaring. 17 s.

5398. *Fliflet, Gunnvald.* Odelsretten og grundlovens § 97. En undersøkelse av forholdet mellem odelsretten og grundlovens forbud mot loves tilbakevirkning. 130 s.
Vidensk.selsk.s skr. II. Hist.-filos. kl. 1922, nr. 5.

5399. *Færden, And.* Den norske fattiglovgivning. Samling av de gjældende lovforskrifter m. v. ang. forsorgen for trængende med tilføiede fortolkningsskrivelser og andre anmerkninger. 2. omarb. og forøkede utg. VIII + 216 s.

5400. *Gjelsvik, N.* Norsk personrett. Forelesninger. Utg. av Chr. Stray til bruk for de juridiske studenter. VIII + 120 s.

5401. *Hanssen, Einar.* Lov om aktieselskaper og kommanditaktieselskaper av 19. juli 1910. Utg. med anm. og henvisn. 30 s.

5402. *Harboe, N.* Den strafferetslige skyldevne. 288 s.

5403. *Hartmann, Carl.* Lov om løsgjengeri, betleri og drukkenskap av 31. mai 1900 utg. med anm. 2. utvidede utg. 85 s.

5404. *Klæstad, Helge.* Landslot. 1922. 115 s.

5405. *Klæstad, Helge.* Landslotbegrepets historiske utvikling og nuværende stilling. 1919.
Utkast til lov om landslott. 1913.

5406. *Li, Einar.* Norges Byforbund 1903—23.
Købstadforeningens Tidsskr. XXXIV, s. 57—61.

5407. *Lie, Mikael H.* Domstolene og grunnloven. 4. 62 s.

5408. *Medicinallovgivning,* Norsk. En kronologisk samling av love, plakater, resolutioner, skrivelser m. m. vedkommende Norges medicinalvæsen, for aarene 1916—20. Utg. med henvisninger av Th. Boye. 172 + 24 s.

5409. *Nordang, Andr.* Ætt og ættargard. [1.—]3. uppl. 4 24 s.

5410. *Olafsen, O.* De «ytre» Almenninger.
Hist. tidsskr. 5. R. V, s. 313—45.

5411. *Olafsen, O.* En retssag om en brudekrone.
Hardanger historielag. Hardanger. Tidsskr. 1922, s. 6 ff.

5412. *Paulsen, Halvor.* Kommunal forvaltning. 197 s.
Norsk statsborgerbok. Under red. av Carl Platou. II.

5413. *Rygh, Per.* Om Begrebene Formue og Indtægt efter Skattelovene af 1911 med Tillægslove. XI + 536 s.

5414. *Solberg, P. C.* Den første erhververs ret. Træk av eiendomsrettens historie.
Tidsskr. for retsvidensk. 36, s. 181—206.

5415. *Solnørdal, O.* Rusdrikkloven. Utg. med anm. 50 s.

5416. *Tank, G.* Elverums almenning.
Bygd og bonde V, s. 89—98.

5417. *Tank, G.* Findes der endnu privatalmenninger i Norge?
Norsk retstidende 1923, s. 753 ff.

5418. *Tank, G.* Findes der i Norge fjeldstrækninger, der uden at være almenning dog ikke er i privat eie?
Norsk retstidende 1923, s. 801—06.

5419. *Tank, G.* Har husmænd efter norsk ret brugsret i almenninger? Fortolkning af Lovbogens bestemmelser i 3—12 og oplysninger fra domspraksis i det 19. aarhundrede.
Bygd og bonde V, s. 154—72.

5420. *Tank, G.* Gamle høiesteretsdomme om almenninger.
Bygd og bonde IV, s. 145—56.

5421. *Tank, G.* Raasjø skog i Nannestad. En skogs historie gjennem 250 aar.
Tidsskr. for skogbruk 1923, s. 285—99.

12. Næringsliv og økonomi.

5422. *Aarum, Thv.* Vore pengeforholde før og nu.
Norsk forsikring VI, s. 52 ff., 57, 63 f.

5423. *Bjanes.* Er vårt jordbruk gått frem eller tilbake i den senere tid? Hvor står vi nu?
Tidsskr. for det norske landbruk 1923, s. 493—507.

5424. *Boëthius, Gerda.* Bidrag till det nordiska timmerhusets historia.
Ymer 43, s. 349—63.

5425. *(Børve, J. L., og Aam. K. Bu.)* Opgangssagen.
Heimen I, s. 120—23. Jfr. nr. 4584.

5426. *Christensen, Maurice.* Spredte træk fra den norske skotøiindustris utvikling.
Økonomisk revue 1923 nr. 38.

5427. The *commerce* of Norway.
Norwegian Trade Review 1923, s. 65—68.

5428. *Cross, C. F.* Celluloseindustrien 1873—1923.
Papir-Journalen 1923, s. 169—72.

5429. *Egeland, John.* Skibsfartens stilling før krigen og nu.
Samtiden 1923, s. 396—402.

5430. *Finne, Arnfinn.* Um konnavling, kvednhus og maling i gamle daga.
Vossebygdene XIII, s. 58—61.

5431. De norske papirfabrikanters *forening* 1893—1923.
Papir-Journalen 1923, s. 9—13.

5432. *Gierløff, Christian.* Skogen og folket. [1.—]2. opl. 292 s.

5433. *Gjermoe, E.* Seddelomløpet 1851—1922.
Statistiske meddelelser 41, s. 59 f.

5434. *Grimstvedt, Abr.* Fra svundne dage.
Papir-Journalen 1923, s. 17 ff., 46 ff., 62 ff., 79 f., 148—51, 172—76.

5435. *Hasund, S.* Tunsberg vekt.
Syn og segn 1923, s. 209—16.

5436. *Heiberg, G. F.* Jernbarrer og redskaper. Særtr.

5437. *Hersoug, Ole.* Fra Skillebæk til Pasvik — fra Boris Gleb til Loelvens bredder. En reiseberetning fra Ultima Thule.
Tidsskr. for det norske landbruk 1923, s. 337—96.

5438. *Historie,* Den norske sjøfarts, fra de ældste tider til vore dage. Med bidrag av Alexander Bugge, Fredrik Scheel, Roar Tank, Jac. S. Worm-Müller og en række special-forfattere. H. 1. 4. 63 s.

5439. *Holmsen, Gunnar.* Vestkystens skoger i forhistorisk tid.
Meddelelser fra det norske myrselskap 1923, s. 117—22.

5440. *Høye, Bjarne.* Hermetik-industrien gjennem 50 aar.
Tidsskrift for hermetikindustri 1923, s. 177—80.

5441. *Jelstrup.* Statens skoganlæg. En 50-aars oversigt. Foredrag.
Tidsskr. for skogbruk 1923, s. 161—80.

5442. *Ilsaas, T.* Nydyrkning og kolonisasjon i Norge.
Sociale meddelelser 1923 I, s. 300—305.

5443. *Iversen, Thor.* Den gang storsilden besokte Nordland og Troms. Sildefiskeperioder.
Norsk fiskeritidende 1923, s. 73—80, 103 ff.

5444. *Kobro, H.* Norsk Gartnerforening. Oversikt over dens historiske utvikling.
Norsk gartnerforenings tidsskr. 1923, s. 139 f.

5445. *Line, Jon.* Jærens meieri i 25 aar.
Meieriposten 1923, nr. 4, 5, 16.

5446. *Lund, Henr.* Erindringer fra marmordriften i nittiaarene.
Tidsskr. for kemi og bergvæsen 1923, s. 41 ff.

5447. *Lund, Oddvar.* Norges havebruk og gartneri i historisk belysning.
Norsk gartnerforenings tidsskr. 1923, s. 136—39.
5448. *Nilsson, Nils Gustaf.* Sjöfartens och skeppsbyggeriets utveckling. Norden.
Sveriges sjöfart. Utg. av N. G. Nilsson och G. Åstrink. Sth. 1921. 4. S. 54—100.
5449. *Nord-Norge* i 1922. Af Indberetninger fra Konsulatet i Trondhjem og Vicekonsulatet i Tromsø.
Udenrigsministeriets Tidsskr. IV, s. 108 f.
5450. *Pihl, W. R.* Av tekstilindustriens utvikling.
Økonomisk revue 1923, nr. 29.
5451. *Smith, Gabriel.* Det norske havnevæsens historie til 1914. 157 s., illustr., pl.
5452. *Stadsbyggnadsutställningen,* Internationella. Nordiska avdelningen. Katalog. Jubileumsutställningen i Göteborg 1923. Göteb. VI + 407 s.
5453. *Syd-Norge* i 1922. Af Aarsberetninger fra Konsulaterne i Bergen, Stavanger og Haugesund.
Udenrigsministeriets Tidsskr. IV, s. 115—21.
5454. *Thomassen, Th.* Husmannskår før.
Østaglett 1923, s. 2 f.
5455. *Tveter, Haakon.* Blade av Selskapet for Norges vel's historie.
Tidsskr. for det norske landbruk 1923, s. 97—106.
5456. Teknisk *ukeblad* 70 aar.
Teknisk ukebl. 1923, s. 1—3.
5457. *Vannkraft,* Utbygget, i Norge. En foreløbig oversikt. 1922. 117 s., 1 kart.
5458. *Wium, Bernh. A.* Fra tidligere dages haandverkerliv.
Norsk boktrykkerkalender VI, s. 75—91.
5459. *Østberg, Kristian.* Dugnad — dovning.
Tidsskr. for skogbruk 1923, s. 205 ff., 264 ff.
5460. *Østberg, Kristian.* Husmanden.
Ny jord 1923, s. 97—110.

NORGES HISTORIE

BIBLIOGRAFI FOR 1924—25

VED

JONAS HAUER

Utgiveren (adr. Universitetsbiblioteket) tar med takk imot alle oplysninger som kan bidra til å gjøre denne bibliografi så fullstendig som mulig. Innsendte bidrag vil bli tatt inn i neste års fortegnelse.

Hvor intet annet er oplyst, er trykkestedet Oslo og formatet oktav.

De bøker og tidsskriftartikler som er anført i W. P. Sommerfeldts litteraturfortegnelse for arkeologi og fortidsminner i årsberetning fra «Foreningen til norske fortidsmindesmerkers bevaring», er som regel ikke optatt i nærværende bibliografi.

Denne medtar heller ikke alle mindre bidrag til norsk personalhistorie i norske tidsskrifter; for dette avsnitts vedkommende henvises til den utførligere registratur i W. P. Sommerfeldts Norsk tidsskriftindex.

Mesteparten av materialet til denne bibliografi er samlet av den tidligere utgiver, bibliotekar Leiv Amundsen, der for tiden opholder sig i utlandet.

1. Bibliografi og innledende skrifter.

5461. *Årbok,* Universitetsbibliotekets, for 1921. XXXIII + 181 + 110 s. 1923.
— for 1922. XXVII + 147 s. 1923.
— for 1923. 45 + VIII + 84 + 164 s. 1924.

5462. *Aarskatalog* over norsk litteratur 1923, 1924. Utg. av Den norske Boghandlerforening. Forsynet med henvisninger og systematisk register av G. E. Raabe. 1924, 1925. 108 s., 104 s.

5463. *Amundsen, Leiv.* Norges historie. Bibliografi for 1920—1922, 1923.
Hist. tidsskr., 5. r. V, s. 175—353, VI, s. 353—418.

5464. *Aviser,* Norske, 1763—1920. Fortegnelse over aviser som finnes i Universitetsbiblioteket og andre samlinger. 1924. 84 s.

5465. *Bibliotek,* Deichmanske. Bokfortegnelse nr. 24: Polarlitteratur. 1925. 27 s.

5466. *Bokfortegnelse,* Norsk, 1911—20. Samlet og utarb. av H. J. Haffner. 1924. 738 s.

5467. *Bokfortegnelse,* Norsk, for 1920. Utg. av Universitetsbiblioteket. 1923. 181 s.

5468. *Broberg, Sven Grén.* [Nordisk filologisk] Bibliografi för 1922, 1923.
Arkiv för nord. filol. 40 (Lund 1924), s. 350—84. — 41 (Lund 1925), s. 346—84.

5469. *Ehrencron-Müller, H.* Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814. Kbh. Bd. 1: A—Bo. 1924. 554 s., Bd. 2: Br—E. 1925. 494 s.
Anm. af H. O. Lange i Bogens Verden VI, s. 156—58.

5470. *Erichsen, B.,* og *Alfr. Krarup.* Dansk historisk Bibliografi. Bd. 2. H. 1. Kbh. 1924. 360 s.

5471. *Haffner, Vilhelm.* Innstillinger og betenkninger fra kongelige og parlamentariske kommisjoner, departementale komiteer m. m. 1814—1924. 1925. XLIII + 823 s.
Anm. av Oskar Kristiansen i Hist. tidsskr. 5. r. VI. s. 476—79.

5472. *Harboe, Henrik,* og *Oluf Kolsrud.* Norsk teologisk tidsskrift. Hovedregister over indholdet i bd. I—XXV. 33 s.
Norsk teologisk tidsskr., 3. r. bd. 6. h. 1.

5473. *Kolsrud, Oluf,* og *W. P. Sommerfeldt.* Kirkelig bibliografi 1922.
Norvegia sacra III, s. 451—69.

5474. *Krarup, Alfr.* Fortegnelse over historisk Litteratur for Aaret 1921 og 1922 vedrørende Danmarks Historie.
[Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. VII, s. 415—53 og 454—88.

5475. *Litteratur,* genealogisk, i 1925.
Norsk tidsskr. for genealogi III, s. 448 f.

5476. *Litteratur* over norsk guldsmedkunst i gammel tid.
Guldsmedkunst 1924, s. 195 f.

5477. *Neckel, G.* Nordische sprachen. — Nordische literatur.
Jahresbericht üb. d. erscheinungen a. d. gebiete d. germ. philologie, N. F. I. Bibliographie 1921, s. 51—55, 128—131.

5478. *Pettersen, Hjalmar.* Norsk anonym- og pseudonymlexikon. 1924. 690 sp. + 34 s.

5479. *Register* til forhandlinger og skrifter utgit av Videnskapsselskapet i Kristiania. 1858—1924. 1925. 80 s.

5480. *Setterwall, Kristian.* Svensk historisk bibliografi 1923. 1924. 60 s., 44 s.
[Sv.] Hist. tidskr. 1924, Bilaga. — 1925, Bilaga.

5481. *Sommerfeldt, W. P.* [Arkeologisk] Bibliografi 1923.
Foreningen til norske fortidsmindesmerkers bevaring. Aarsberetn. 1923, s. 273—83.

5482. *Sommerfeldt, W. P.* Norsk tidsskriftindex. 5. årg. 1922. XVI + 163 s. — 6. årg. 1923. 160 s. — 7. årg. 1924. 170 s.

5483. *Sommerfeldt, W. P.* Norges topografi og lokalhistorie. Bibliografi for 1921, 1922.
Heimen I, s. 31—52, 223—44.

5484. *Statistik,* Norges offisielle. VII. 102—103, 106—109, 111 —112, 114—149, 151—157, 159—172, 174—181, 183. 1924—25.

5485. *Statskalender, Norges,* for året 1924. Red. av I. H. Beer. 1778 sp., — 1925. Red. av C. Lampe. 11 s. + 1750 sp.

5486. *Aandsliv,* politik, financer og nogen ord om «Vor Verden».
Vor Verden II, s. 329—32.

5487. *Aarbok,* Nordens, 1924. Kra. 1924. 214 s. — 1925. Kbh. 1925. 196 s.

5488. *Andresen, Hans.* Kan vi gjøre historieundervisningen mere levende ved å knytte den til våre lokale fortidsminner? Foredrag.
Skolebladet 1925, s. 95—97, 105—07; Vor skole 1925, s. 117—22; Norsk skoletidende 1925, s. 109—12.

5489. *Berg, Lorens.* Arbeidsveiledning i lokalhistoriske undersøkelser for begyndere. 2. opl. 1925. 47 s.

5490. *Brøndum-Nielsen, J.* Den nordiske skrift.
Haandb. i Bibliotekskundskab. 3. Udg. Kbh. 1923. S. 51—90.

5491. *Bugge, Anders.* Vernet om de vigende værdier. Historielagene og den antikvariske forskning.
Heimen I, s. 351—55.

5492. *Bull, Edv[ard].* Dokumentforfalskning.
Heimen I, s. 205—209.

5493. *Bull, Edvard.* Innledning til bygdehistorisk studium. 1924. 75 s.
Anm. av E. W. i [Sv.] Historisk tidskr. 1925, s. 67.

5494. *Bødtker, K. Emil.* Om lokalhistorien i historieundervisningen.
Heimen I, s. 309—26.

5495. *Christensen, Hjalmar.* Hjem og utfærd. Sund og syk nationalisme.
Vor Verden II, s. 125 f.

5496. *Christensen, Hjalmar.* Sprogkamp, nationalisme, romantik. Træk av norsk mentalitet.
Vor Verden II, s. 473 f.

5497. *Christiansen, G. E.* Historielag og lokalhistoriske tidsskrifter.
Heimen I, s. 156—64, 189—98.

5498. *Falck-Muus, Rolf.* Registrering av de gamle bergverksarkiver.
Norges geol. undersøkelse 122, s. 32—58.

5499. *Festschrift* Eugen Mogk zum 70. Geburtstag 19. Juli 1924. Halle. LII + 652 s.

5500. *Festskrift* tilegnet førstebibliotekar A. Kjær av venner 26. september 1924. 126 s.

5501. *Festskrift* til Amund B. Larsen til hans 75-års fødselsdag 15. desember 1924. 246 s.
Anm. av Ernst W. Selmer i Nationen 1925, nr. 304.

5502. *Festskrift* tillägnad Hugo Pipping. 1924. XII + 607 s.
Skr. utg. av Sv. litt. sällsk. i Finl. 175.

5503. *Fett, Harry.* De klassiske dyder og anarkiets moralister.
Samtiden 35, s. 186—212.

5504. *Fett, Harry.* Vort nationale enevelde. Ethos og eros. 1925. 192 s.

5505. *Fett, Harry.* Det klassiske gudsbillede.
Samtiden 35, s. 450—88.

5506. *Fett, Harry.* Klassicisme og den indbildte herlighet.
Samtiden 35, s. 1—24.

5507. *Fett, Harry.* Den indre reisning.
Norge I, s. 2—6.

5508. *Forslag* om indredning av et byarkiv i Trondhjem 1743. T.hjem 1925.
Trondhjemiana, s. 173 f.

5509. *Gudbrandsen, H.* Person- og stedregister over Bergens historiske forenings skrifter. No. 11—22.
Bergens hist. foren.s skr. No. 29—30, s. I—XXXXVII.

5510. *Indrebø, Gustav.* Den norske historiske skulen og Danmark.
Syn og segn 31, s. 337—51, 369—83, 437—46.

5511. *Johnsen, Oscar Albert.* Beretning om registreringen av fylkenes skifte- og panteprotokoller.
Heimen I, s. 165 f.

5512. *Johnsen, Oscar Albert.* Den lokalhistoriske forskning i Norge.
Nordmandsforb. 17, s. 363—67.

5513. *Johnsen, Oscar Albert.* Litt om vore arbeidsopgaver. Foredrag.
Vestfoldminne I, s. 5—10.

5514. *Kolsrud, S[igurd].* Arkivregistreringa paa Akershus i 1622.
Meddelelser fra Det norske riksarkiv III.

5515. *Kolsrud, Sigurd.* Nokre ord um gardsarkiv.
Heimen I, s. 13—17. 54—57.

5516. *Krarup, Alfr.* Nordiske Vatikanundersøgelser.
[Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. III, s. 192—204.

5517. *Lindstøl, Tallak.* Statistik i bygdebøker.
Lorens Berg. Arbeidsveiledning i lokalhistoriske undersøkelser for begyndere. 2. opl. 1925, s. 19—22.

5518. *Løyland, Jon.* Bygdesoga eller Noko um arbeid med bygdesoga. Nokre ord helst til bygdesogemennene.
Bidrag til Agders historie VI, s. 55—59.

5519. *Nådland, Jakob.* Straumdragi etter krigen.
Høgskulebladet 1925, s. 241 f., 250 f.

5520. *Nansen, Fridtjof.* Klimatvekslinger i Nordens historie. 63 s.
Avhandlinger. Utgitt av Det norske videnskaps-akademi i Oslo. I. 1925. Nr. 3.

5521. *Olafsen, O.* Bygdehistorisk forskning, dens opgave, maal og middel.
Årsskrift åt Romsdals sogelag V, s. 3—13.

5522. *Pedersen, Tord.* Bybøker.
Lorens Berg. Arbeidsveiledning i lokalhistoriske undersøkelser for begyndere. 2. opl. 1925, s. 14—19.

5523. *Petersen, Th.* Oldfundenes tale og lokalhistorie. Foredrag.
Melding frå Nordtrøndelag historielag 1925, s. 3 f.

5524. *Scheel, Fr.* Arkivene og lokalhistorien. Foredrag.
Heimen I, s. 107—14.

5525. *Scheflo, Olav.* Den røde tråd i Norges historie. 1925, 110 s.

5526. *Schreiner, Johan.* Norsk historieskrivning.
Vor Verden II, s. 34—39.

5527. *Singdahlsen, O. Lic.* Landdistriktenes kommunale arkiver.
Heimen I, s. 299—302.

5528. *Skrifter* utg. av Bergens hist. forening. Nr. 29—30, 31. 1923—24, 1925. Bergen. 275 + XXXVII s., 160 s.

5529. *Skrifter*, Det kgl. norske Vidensk. Selsk.s. 1921 og 1922. T.hjem 1923.

5530. *Werenskiold, Werner.* Klimavekslinger som historisk faktor.
Samtiden 35, s. 147—58.

5531. *Wimarson, Nils.* Nordiska historikermötet i Göteborg 5.—7. juli 1923. Berättelse enligt uppdrag. Göteb. 1924. 87 s.

2. Rikshistorie.

5532. *Braun, Gustav.* Die nord. Staaten Norwegen, Schweden, Finnland. Eine soziol. Länderkunde. Bd. 1. Einführung u. Grundlagen. Breslau 1924. 138 s.

5533. *Christie, H., og Sylfest Muldal.* Norgeshistorie med verdenshistorie. 2. opl. 1925. 262 s.

5534. *Gathorne Hardy, G[eoffrey Malcolm].* Norway. With a foreword by H. A. L. Fisher. Lond. 1925.
The modern World, vol. 3.

5535. *Johnsen, Oscar Albert.* Finmarkens politiske historie. 1922.
Anm. av Johannes Paul i Historische Zeitschrift Bd. 131, s. 106—09. Jfr. nr. 4660.

5536. *Paul, Johannes.* Nordische Geschichte. Breslau 1925 [ɔ: 1924]. 120 s.

5537. *Skandinavien.* Dänemark, Schweden, Norwegen, Finnland. Baukunst, Landschaft u. Volksleben. Mit e. Einl. v. Valdemar Rørdam, Ernst Klein, Theodor Caspari, Johannes Öhquist. Berlin 1924. 4to. XXXVI + 272 s.

5538. *Åberg, Nils.* Den nordiska folkvandringstidens kronologi. Sth. 1924. 83 s.
Kungl. vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. Monografiserien nr. 14.

5539. *Åberg, Nils.* Förhistorisk nordisk ornamentik. Upps. 1925. XXIV + 154 s.
Föreningen Urds skrifter. 3.

5540. *Arenander, E. O.* Germanernas jordbrukskultur omkring Kristi födelse.
Nordiska arkeologmötet i Sth. 1922. Berättelse. S. 85—111.

5541. *Belsheim, Einar.* Norge og Vest-Europa i gammel tid. Fra begyndelsen av vor tidsregning indtil slutningen av vikingetiden (ca. aar 1 til ca. 1050). En historisk-linguistisk undersøkelse. 1. levering. 1925. 68 s.

5542. *Bjørn, Anathon.* Stenalderstudier. 51 s.
Vidensk.selsk.s skr. II. Hist.-filos. kl. 1924. Nr. 5.

5543. *Brøgger, A. W.* Arkæologi og historie. Indledningsforelæsning ved Instituttet for sammenlignende kulturforskning.
Samtiden 36, s. 467—82.

5544. *Brøgger, A. W.* Norges oltidskultur [!].
Vår skole 1925, nr. 43, 45, 46.

5545. *Brøgger, A. W.* Vestfold. Fra småkongedømme til rikssamling.
Vestfoldminne I, s. 11—34, 88—107.

5546. *Bugge, Alexander.* Atle i Eddakvadene og den historiske Attila. Et par literaturhistoriske og historiske spørsmaal.
Edda XXIII, s. 275—84.

5547. *Bugge, Alexander.* Har der bodd Kelter i de nordiske lande?
Nord. tidskr. för vetensk. (Letterst.) 47, s. 145—60.

5548. *Bugge, A[lexander].* Norse influence upon English institutions.
Norsk-britisk forening, Stvgr. Aarbok 1924.

5549. *Ekholm, Gunnar.* Orientaliska inflytelser på Nordens bronsålderskultur.
Svensk tidskr. 14, s. 320—30.

5550. *Espeland, Anton.* Adel og træl i den vestnorske landsbyen. Bosetningsforholdene i Vest-Noreg. Risør.
Norsk folkekultur XI, s. 33—50.

5551. *Fahlbeck, Pontus.* Beowulfskvädet som källa för nordisk fornhistoria. 13 s.
Kungl. vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens handlingar. D. 33. = N. F. 13 : 3.

5552. *Fra* haug og museum. Til A. W. Brøgger 40-aarsdagen 11/10 1924. (Tr. som ms.)

5553. *Hansen, Andr. M.* Indflytterfolk i Norge.
Nordmandsforbundet 1925, s. 3 f., 55—60, 105—11.

5554. *Hougen, Bjørn.* Grav og gravplass. Eldre jernalders gravskikk i Østfold og Vestfold. 57 s.
Vidensk.selsk.s skr. II. Hist.-filos. kl. 1923. Nr. 6.

5555. *Karlin, K.* Medeltida keramik i Norden.
Nordiska arkeologmötet i Sth. 1922. Berättelse. S. 147—61.

5556. *Karsten, T. E.* Germanerna. En inledning till studiet av deras språk och kultur. Sth. 1925. 205 s.
Natur och kultur. 47.

5557. *Mémoires* de la Société Royale des Antiquaires du Nord. Nouv. sér. 1920—1924. Kbh. 1925. 336 s.

5558. *Montelius, Osc.* Sverige och vikingafärderna västerut. 31 s.
Antikv. tidskr. för Sverige. D. 21, h. 2.

5559. *Nerman, Birger.* Die Herkunft und die frühesten Auswanderungen der Germanen. Sth. 62 s.
Kungl. vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens handlingar. D. 34, 3. följd. D. 1, h. 5.

5560. *Petersen, Th.* Meldalsfundene. En gravplads under flat mark fra ældre jernalder paa Vahaugen i Meldalen. 1924. 4to. 62 s. + 1 pl., 1 kart.
Norske oldfund. Avhandlinger utg. av Universitetets oldsaksamling ved A. W. Brøgger. IV.

5561. *Plutzar, Friedrich.* Die Ornamentik der Runensteine. Sth. 105 s.
Kungl. vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens handlingar. D. 34 = N. F. 3. D. 1 :6.

5562. *Proceedings* of the Orkney Antiquarian Society. II. 1923—24.

5563. *Schütte, Gudmund.* Saxes norske Skjoldungrække og Vidsid.
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 353—64.

5564. *Shetelig, Haakon.* Norges forhistorie. Problemer og resultater i norsk arkæologi. 1925. 227 s.
Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie A: Forelesninger. V. a.

5565. *Shetelig, H[aakon].* Norske myrfund av fartøier.
Berättelse över det nord. arkeologmötet i Sth. 1922.

5566. *Skrede, Sverre Mo.* Et gårdnavn og et bronsealdersfund.
Maal og minne 1924, s. 206—10.

5567. *Sydow, C. W. v.* Beowulfskalden och nordisk tradition.
Vetenskaps-societeten i Lund. Årsbok 1923, s. 77—91.

5568. *Year-Book* of the Viking Society for Northern Research. Vols. VI—XVI in one volume. 1914—24. London. 252 s.

5569. *Mowinckel, Rolf.* Middelalderen. 1924. 48 s.
Universitetets oldsaksamling. Smaa veiledninger. IV.

5570. *Cook, Albert Stanburrough.* Ibn Fadlān's account of Scandinavian merchants on the Volga in 922.
The journal of Engl. and Germanic philology. Vol. 22, s. 54—63.

5571. *Adigard des Gautries, Jean.* Var den fjerde normanniske hertuginde av vestfoldsk æt?
Vestfoldminne I, s. 149—56.

5572. *Koht, Halvdan.* Når levde Harald Hårfagre og sønene hans?
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 146—69.

5573. *Olrik, Axel.* De nordiska folken under vikingatiden och den äldsta medeltiden. Efter förf.s död genomsedd av Hans Ellekilde. Övers. från danskan. Sth. 1925. 160 s.
Världskulturen.

5574. *Qvigstad, J.* Hvor bodde håløygen Ottar?
Haaløygminne 1924, h. 2, s. 18—22.

5575. *Nordman, C. A.* Nordens äldsta mynt.
Finskt museum 30, s. 15—32.

5576. *Steenstrup, Johannes.* Nogle Studier fra Vikingetiden.
[Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. III, s. 148—64.

5577. *Beckman, Nat.* Ytterligare om den isländska kronologien.
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 170—74.

5578. *Berntsen, Toralf.* Sagaringen om Olav Trygvason.
Edda XXII, s. 193—235.

5579. *Hasund, S.* Klasseskipnaden i det gamle bondesamfundet.
Syn og segn 31, s. 297—310.

5580. *Hasund, S.* Utfareleiding og bordleiding.
Syn og segn 30, s. 84—94.

5581. *Jónsson, Finnur.* Tidsregningen i det 9. og 10. årh. særlig hvad Norge angår. Foredrag.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 1—15.

5582. *Daa* Noreg var misjonsmark. Minneskrift um Mostertinget i aar 1024 av Peter Hognestad, Absalon Taranger, Knut Robberstad, Johan Meyer. Bergen 1924. 96 s.

5583. *Devold, H.* Norges kristning. Tale.
Norsk kirkebl. 1924, s. 393—98.

5584. *Bergsgaard, Arne.* Olsok. Tale ved olsokstemna.
Norsk skoletid. 1924, s. 538—41.

5585. *Friesen, Otto v.* Sighvat skald och solförmörkelsen år 1030.
Språkvetensk. sällsk.s i Uppsala förhandlingar 1922—24. Upps. 1924, s. 1—16. (= Uppsala Universitets årsskr. 1924. Filosofi etc. 8.)

5585 a. *Koht, Halvdan.* Solmyrke i Stiklestad-slage.
Olsok 1924, s. 27—42.

5586. *Naadland, Jakob.* Olav den heilage i europæisk samanheng.
Norsk aarbok 1925, s. 87—111.

5587. *Schenström, F.* Var gick Olof Haraldssons tåg genom Svea välde?
Dalarnas hembygdsförbunds tidskr. IV, s. 1—8.

5588. *Schreiner, Johan.* Olav Haraldssons siste regjeringsår.
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 309—28.

5589. *Schreiner, Johan.* Studier til Olav den Helliges historie.
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 403—57.

5590. *Skagestad, G.* Til Olavsdagen. Olav den hellige og Norges samling.
Luthersk kirketidende 1925, s. 337 f.

5591. *Toll, Hans.* Konung Magnus Barfots välske riddare.
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 174—81.

5592. *Qvigstad, J.* Hvor på Hinnøy overvintret Sigurd Slembe 1138—1139?
Håløygminne 1925, h. 1, s. 7—10.

5593. *Thoner, Just.* Hvor gikk kong Sverre?
Den norske turistforenings årbok 1925, s. 126—50.

5594. *Thoner, J[ust].* Hvor gik kong Sverre?
Vossebygdene XV, s. 29—44.

5595. *Mogk, E.* Novellistische Darstellung mythologischer Stoffe Snorris und seiner Schule. Helsingf. 1923.
F. F. Comm. 51.

5596. *Koht, Halvdan.* Um kjeldegrunnlage for soga um Håkon Håkonsson.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 16—30.

5597. *Schroeter, J. Fr.* Kometen i Haakon Haakonssøns saga.
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 186—90.

5598. *Ree, Birger.* Sættargjærden i Tønsberg 9/8 1277.
St. Olav 1925, s. 298 f.

5599. *Jónsson, Finnur,* og *Ellen Jørgensen.* Nordiske Pilegrimsnavne i Broderskabsbogen fra Reichenau.
Aarbøger for Nord. Oldkyndighed 1923, s. 1—36 + 1 tavle.

5600. *Koht, Halvdan.* Um upphave til dei islendske annalane.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 31—45.

5601. *Sigiller,* Norske, fra middelalderen. Kongelige og fyrstelige segl. Efter de ved riksarkivar H. J. Huitfeldt-Kaas efter offentlig foranstaltning indsamlede tegninger, udgivne ved Chr. Brinchmann. 1924. 41 s. med 22 fot. i 4to.
Anm. av Arthur Köcher i [Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. IV, s. 363—67; av E. W. i [Sv.] Hist. tidskr. 1925, s. 67.

5602. *Akten* und Urkunden, Niederländische, zur Geschichte der Hanse und zur deutschen Seegeschichte. Hg. von Verein für hansische Geschichte. Bearb. von R. Häpke. Bd. 2. 1558—1669. Lübech 1923. 4to. XVI + 484 s.

5603. *Hasund, S.* Bønder og hanseatar.
Syn og segn 31, s. 167—75.

5604. *Bull, Edv.* Klimaskifte og nedgang i Noreg i seinmillomalderen.
Syn og segn 31, s. 12—19.

5605. *Hasund, S.* Var det eit klimat-umskifte?
Syn og segn 30, s. 289—99 (jfr. s. 209 og 401), 31, s. 8—11.

5606. *Homme, Torleif.* Noko um Noregs nedgang i slutten av millumalderen.
Syn og segn 31, s. 114—18.

5607. *Røstad, Anton.* Var det auking i luftstrøyminga?
Syn og segn 30, s. 401—15 (jfr. s. 209 og 289).

5608. *Røstad, Anton.* Verumskiftet fyre nedgangstida i Noreg.
Syn og segn 30, s. 209—14 (jfr. s. 289 og 401).

5609. *Johnsen, Oscar Albert.* Norgesveldets undergang. Et utsyn og et opgjør. Nedgangstiden. 1924. 323 s.
Anm. i Kirke og kultur 31, s. 617 av J. Gl[editsch]; i Nordmandsforb. 17, s. 515 av Kr. Østberg; English Historical Review 40, s. 306; [Sv.] Hist. tidskr. 1925, s. 163 av O. W-n; av Johan E. Mellbye i Nationen 1925, nr. 288.

5610. *Pedersen, Oscar.* Middelalder og nutid.
Vor Verden II, s. 428—33; jfr. s. 495 f. av Karl Marthinussen.

5611. *Christensen, Hjalmar.* Lys over mørke aarhundreder.
Samtiden 36, s. 566—83.

5612. *Danielsson, Carl.* 1500- och 1600-talens svenska tullpolitik. En översikt.
Statsvetensk. tidskr. 27, s. 394—423.
5613. *Drolsum, A. C.* Norge og Danmark — Danmark og Norge. 1924. 84 s.
5614. *Friis, Astrid.* Bemærkninger til Vurdering af Øresundstoldregnskaberne og Principerne for deres Udgivelse.
[Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. IV, s. 109—182.
5615. *Gullvaag, Olav.* Dansketidi. Bjørgvin 1922. 19 s.
5616. *Scheel, Fredrik.* Lagmann og skriver.
Jfr. nr. 4690.
Anm. i Tidsskr. for retsvidensk. Ny r. III, s. 220—32 av Edv. Bull.
5617. *Tabeller* over Skibsfart og Varetransport gennem Øresund 1497—1660. Udarb. efter de bevarende Regnskaber over Øresundstolden.
Udg. paa Carlsbergfondets Bekostning. Ved Nina Ellinger Bang. D. 2. Tabeller over Varetransporten. Kbh. 1922. 4to. XII + 620 s.
5618. *Bendixen, B. E.* Jørgen Hansen Skriver, Kristian II.s ombudsmand paa Bergenhus.
Skrifter utg. av Bergens hist. foren. XXIX—XXX, s. 1—58.
5619. *Holmesland, P.* Det store forlis paa Lista 1531.
Grannen 1924, s. 13 f.
5620. *Parelius, M.* Riksmøtet i Bud 1533.
Årsskrift åt Romsdals sogelag V, s. 35 f.
5621. *Jørgensen, Ellen.* Nordiske studerende ved Universitetet i Louvain.
[Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. III, s. 385.
5622. *B[ull], E[dv.].* Hune-hæren.
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 190.
5623. *Mowinckel, Rolf.* Norsk pergamentkalender fra 1558.
Foren. til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 1923, s. 14—24.
5624. *Kloth, Herb.* Lübecks Seekriegswesen in der Zeit des nordischen siebenjährigen Krieges 1563—70. Kapitel 3.
Zeitschr. des Vereins für lübeckische Geschichte und Altertumskunde. XXII, s. 121—52.
5625. *Wahl, J.* Da Bergenhusingerne reddet Akershus. Et blad av syvaarskrigens historie. Bergen.
Norges vern 1925, nr. 9.

5626. *Austlid, Andreas.* Sinklar-soga. Soga um skottan og dølan 1612. 3. uppl. 1924. 63 s.
5627. *Herredags-Dombøger,* Norske. Udgivne for Det norske historiske Kildeskriftfond. 2. R. (1607—1623). V. Dombog for 1619 ved P. Groth. 1925. 264 s. 2. R. VI. Dombog for 1622 ved P. Groth. 1925. 308 s.
5628. *Brevbøger,* Kancelliets, vedrørende Danmarks indre Forhold. I Uddrag udg. ved L. Laursen af Rigsarkivet 1624—1626. Kbh. 1925. 958 s.
5629. *Wilcke, J.* Møntvæsenet under Christian IV og Frederik III i Tidsrummet 1625—70.
Numismatisk Foren.s Medlems-Blad VIII.
Anm. av Knud Fabricius i [Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. III, s. 397—404.
5630. *Bergman, Gösta.* Magister Lars [Rolander] och norrmännen. [1645.]
Hembygden. Utg. av Dalslands hembygdsförbund. 1924, s. 28—32.
5631. *Landberg, Georg.* De nordiska rikena under Brömsebroförbundet. Akad. avh. Upps. 1925. XX + 309 s.
5632. *Schiøtz, Johannes.* Kongsvinger-avsnittets militære historie 1644—1814. Fra Hannibalsfeiden til anlægget av Kongsvinger fæstning 1644—1681. Utg. av Solør-Odals historielag. Kongsv. 1924. 184 s.
5633. *Widerberg, C. S.* Norges første militæringeniør Isaac van Geelkerck og hans virke. 1644—56. Et bidrag til de norske befestningers historie. 124 s.
Vidensk.selsk.s skr. II. Hist.-filos. kl. 1923. Nr. 2.
5634. *Holm, Torsten.* Några synpunkter rörande Karl X Gustavs planläggning av det andra kriget med Danmark.
[Sv.] Hist. tidskr. 45, s. 270—278.
5635. *Larsen, Ernst.* En Beretning fra Stændermødet 1660.
[Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. III, s. 389—99.
5636. *Centraladministration,* Den danske. Kbh. 1921.
Heri: Knud Fabricius: Kollegiestyrets Gennembrud og Sejr 1660—1680. — Axel Linvald: Struensee og den danske Centraladministration, Statsstyrelse og Statsforvaltning i 18. Aarh.
Anm. i [Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. VII, s. 501—12 av Kr. Petersen.

5637. *Tank, Roar.* Ulrik Frederik Gyldenløve og Tønsberg grevskap.
Vestfoldminne I, s. 65—79.

5638. *Wahl, J. O.* Johan Wibe, Generalløitnant og vicestatholder. 1637—1710. Et bidrag til hærens historie 1924. 212 s.
Særtr. av Norsk militært tidsskr.

5639. *Bidrag* til den store nordiske Krigs Historie. Bd. 7.
Jfr. nr. 2362. Anm. i [Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. VII, s. 512—15 av K. C. Rockstroh.

5640. *Bergersen, O.* Iver Huitfeldt og hans innsats i slaget i Kjøge.
Norsk tidsskr. for sjøvæsen 1924, s. 203—28, 374—78.

5641. *Schaffalitzky de Muckadell.* Iver Huitfeldt og hans Indsats i Slaget i Køgebugt 4. Okt. 1710.
Tidsskr. f. Søvæsen VI, s. 495—520.

5642. *Kock, Chr.* Aus der Notzeit des Nordischen Krieges [1713 f.].
Die Heimat 34, s. 161—66.

5643. *Wahl, J.* Strilekrigen 1765.
Norges vern 1925, nr. 12.

5644. *Scheel, Jørgen.* Markus Gerhard Rosencrone.
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 97—129.

5645. *Oftedahl, J. W.* Statskupet 1784. En samtidig beretning. fundet i Arendals museum.
Heimen I, s. 168—71.

5646. *Bull, Francis.* Peder Claussøns Snorre som norsk bondelesning.
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 190 f.

5647. *Linvald, Axel.* Kronprins Frederik og hans Regering 1797—1807. Bd. I.
Jfr. nr. 4719.
Anm. i [Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. III, s. 400—07 av Johannes Steenstrup.

5648. *Brandt, Otto.* Friedrich VI von Dänemark als Kronprinz. Ein Beitrag zu seiner Charakteristik.
Nordelbingen III, s. 411—17.

5649. *Wicklund, Erling Tambs.* Bøndene og brennevinsspørsmålet i Norge 1800—1850. 1925. 121 s.

5650. *Johnsen, Oscar Albert.* Fra krigsårene 1807—1814.
Vestfoldminne I, s. 80—83. 135—43. 266—74.

5651. *Kallarberg, Eilif.* Fra pengekrisens tid.
Bidrag til Aust-Agders historie III, s. 67 f.

5652. *(Krogh, M. B.)* Fra nødsårene 1807—1811. Utdrag av biskop M. B. Kroghs kopibøker. Ved J. Qvigstad.
Håløygminne 1925, h. 3—4, s. 103—07.

5653. *Skeidsvoll, Agnar.* Minne frå ufredsåri 1807—14. Tresfjordingar som var med.
Årsskr. åt Romsdals sogelag IV, s. 167.

5654. *Aas, Einar.* Det kgl. selskap for Norges vel. Momenter fra den grunnleggende tid.
Norsk skoletidende 1924, s. 621 f., 635 f., 652 f.

5655. *Tveter, H.* Blade av Selskapets historie. [Det kgl. selskap for Norges vel.]
Tidsskr. for det norske landbruk 1925, s. 168—77.

5656. *Aga, Johannes Ped.* Optegnelser fra 1811.
Hardanger Historielag. Hardanger. Tidsskr. 1924, s. 62.

5657. *Tingsten, Lars.* Huvuddragen av Sveriges krig och yttre politik augusti 1813—januari 1814. Sth. 1924. 395 s.

5658. *Tingsten, Lars.* Det första skedet av kronprinsen Karl Johans och Metternichs diplomatiska kampanj hösten 1813.
Kgl. Krigsvetenskapsakademiens tidskr. 1924. Bihäfte, s. 34—48.

5659. *Ueland, O. G. J.* Krigsaaret 1813 i Heskestad.
Grannen 1924, s. 31 f.

5660. *Aktstykke* frå uppgjerda millom Noreg og Danmark etter 1814. Utgjevne for Kjeldeskriftfondet ved Halvdan Koht. H. 1. 1925. 147 s.

5661. *Bergwitz, Joh. K.* Hvem var sorenskrivere i Norge den 14de januar 1814? Vore Eidsvoldsmænd og deres standsfæller.
Medlemsbl. for den norske dommerforening 62—63, s. 2—21.

5662. *Tingsten, Lars.* Huvuddragen av Sveriges krig och yttre politik februari—augusti 1814 (från Kiel till Moss). Sth. 1925. VI + 277 s. + 2 kart.

5663. *Birck, L. V.* Statslaan i Danmark og Norge efter 1814. Gads Danske Mag. XVIII, s. 84—102.

5664. *Birkeland, M.* Historiske Skrifter III. Utgit for Den norske historiske Forening ved Fr. Ording. 1925. 401 s.
Jfr. nr. 2225.

5665. *Brander, Uno.* Bernadotte. En hjältesaga. Sth. 4to. 272 + (4) s.

5666. *Brander, Uno.* Karl Johan. Kronprinsen och konungen. Sth. 1925. 342 s.

5667. *Forssell, N.* Bernadotte-problem. Några kritiska anmärkningar.
[Sv.] Hist. tidskr. 1924. s. 278—91.

5668. *Forssell, N.* Karl XIV Johan. Sth. 1924. 92 s.
De största märkesmännen. 18.

5669. *Barton, D. Plunket.* Bernadotte, Prince and King. 1810—1844. London 1925.
Anm. av F. W. Morén i [Sv.] Hist. tidskr. 1926, s. 412—14.
Jfr. 2421.

5670. *Moe, H.* Norges Flagg.
Norsk tidsskr. for sjøvæsen 1924, s. 249—55, 298—308, 326—33.

5671. *Tank, G.* Salg av statsgods efter 1814.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 46—87.

5672. *Neergaard, Jon.* [Ola-Boka.] En Odelsmands Tanker om Norges nærværende Forfatning tilligemed en Samtale indeholdende Veiledning for Bønder til en rigtigere Fremgangsmaade ved Udkaarelse av Valgmænd og Repræsentanter. 4. Opl. 1924. 46 s., portr.

5673. *Grimberg, C.* Svenska folkets underbara öden. D. 9. Den sociala och kulturella utvecklingen från Oscar I:s tid till våra dagar samt de politiska förhållandena under Karl XV:s, Oskar II:s och Gustaf V:s regering. Sth. 1924. 739 + (3) s. + 5 pl.

5674. *Blomquist, Th.* De nordiska rikenas uppgörelse med Marocko 1845. Ett blad ur skandinavismens begynnelsehistoria.
Historiska studier tillägnade L. Stavenow 12/10 1924. s. 278—96.

5675. *Krieger, Andreas Frederik.* Dagbøger. 1848—1880. Udg. af Elise Koppel, Aage Friis og P. Munch. Bd. 6, 32.—

35. Bog, 23. 6. 1874 — 31. 3. 1878. 324 s. — Bd. 7. 36.—38. Bog, 1. 4. 1878. — 24. 7. 1880. 312 s. — Jfr. 2446 & 4734.

5676. *Knaplund, Paul.* Nye oplysninger om novembertraktatens forhistorie.
Hist. tidsskr., 5. r. VI, s. 213—58.

5677. *Tank, G.* Salg av statsskog før 1858.
Bygd og bonde VI, s. 1—30.

5678. *Hauer, Jonas.* Til belysning av partiforholdene i Norge under kronprins Karls vicekongedømme.
Festskrift tilegnet førstebibliotekar A. Kjær. 1924. S. 95—96.

5679. *Dokk, T. O.* Grundtvigianismen i Norge i 1850—70 åra.
Norsk pedagogisk tidskr. 1924, s. 221—44.

5680. *Hallendorff, C.* Från Karl XV:s dagar. Personer och händelser. Sth. 1924. VIII + 288 s.

5681. *Wieckowska, H.* Carl XV's plan om giftermål med en polsk grevinne.
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 191—95; jfr. s. 197 f. av H. K[oht].

5682. *Høgsbro, Sofus.* Brevveksling og Dagbøger. Udg. af Hans Lund. I. 1858—74. IV + 327 s. Kbh. 1924. — II. 1874—1901. II + 329 s.
Heri brev fra og til Bjørnstjerne Bjørnson.

5683. *Boëthius, S. J.* Oskar II.
Litteratur och konst 1850—1908 av Fr. Böök och A. Romdahl. Sth. 1925. VIII + 445 s. + 3 pl. (= Sveriges historia till våra dagar. 13.)

5684. *Koht, Halvdan.* Johan Sverdrup. 1924—25. H. 35—51. Jfr. nr. 2248 & 4732.
Anm. av F. Chr. Wildhagen i Dagbladet 1925, nr. 266; av Arne Bergsgård i Nidaros 1926, 25. sept.

5685. *Vedel, Valdemar.* Firsernes Førere. Karakteristiker og Kritiker. Kbh. 1923.

5686. *Peyron, Gösta.* Hågkomster från femtio år av mitt liv. Sth. 1924. 240 s.

5687. *Morgenstierne, Bredo.* Riksretten 1883—84. Samtidige optegnelser. Særavtryk av «Aftenposten». 1925. 32 s.

5688. *Fagerli, E. D.* Et politisk møte i Meldalen 1885.
Orkdølafylket 1924, s. 4 f., 59.

5689. *Cold, T. B.* Kort Oversigt over Norges politiske Historie 1905—1920. Kbh. 1924. 112 s.

5690. *Knudsen, Gunnar.* Folkeavstemningene 1905.
Samtiden 36. s. 534—39.

5691. *Krokann, Inge.* Kring 20 års-minnet. I. Chr. Michelsen. II. Unionen raknar. III. Det svenske skulefolket.
Høgskulebladet 1925. s. 233 f., 242 f., 251 f.

5692. *Aall, Herman Harris.* Verdenspolitiske maal og midler. 1925. 149 s. + 40 s. + 33 s.

5693. *Bonnevie, Carl.* Vort demokrati og dets førere.
Samtiden 35. s. 521—29.

5694. *De la Gardie, R.* Trekungamötet i Malmö. [1914.]
Skåne. Årsbok 1924. s. 10—18.

5695. *Jubilæumsutstilling.* Norges. 1914. Officiel beretning ved N. A. Brinchmann. utstillingens generalsekretær. I. 384 s. II. 524 s. 1924.

5696. *Friis, Jacob.* Anerkjennelsen av Sovjetregjeringen og dens konsekvenser.
Det tyvende aarh. 1924. s. 37—42.

5697. *Bruhn, Helge,* og *Aage Houken.* Foreningen «Norden» og dens Virksomhed.
Nær og Fjærn 1924. s. 514—33.

5698. *Bukdahl, Jørgen.* Danmark og Norge.
Under Dusken. vårsem. 1925. s. 85—91; Fram 1925 nr. 5. s. 6—11.

5699. *Foredrag* og taler ved Fedrelandslagets trønderstevne 7de juni 1925 i Trondhjem. [T.hjem.] 1925. 30 s.
Heri: Johan Hiort. Et samlet folk. — Fridtjov Hegge. 7de juni 1905. — Fredrik B. Wallem. Vore landsmænd over havet. — Th. Petersen. By og bygd i Trøndelagen.

5700. *Haffner, Vilhelm.* Stortinget 1925—27. Med 155 billeder. 1925. 104 s.

5601. *Kalender,* Utenriksdepartementets. for 1924. (Ført à jour til og med 31. aug. 1924.) 123 s.

5702. *Lødrup, Hans P.* Efter krigen. Politik ute og hjemme. 1924. 192 s.

5703. *Maaneden* i Norge.
Nordmandsforb. 17. s. 36—44. 88—95. 138—43. 179—84. 235—40. 287—94. 331—37. 386—92. 435—41. 476—79. 503—08. 537—42.

5704. *Michelsen, Chr.* De nationale instinkter.
Under Dusken 1925, vårsem., s. 65—68.

5705. *Munch, Ebbe.* Det norske arbejderparti og kommunismen.
Tilskueren 41 II, s. 52—59.

5706. *Reusch, Chr. P.* Norge i 1923.
Nordens aarbok 1924, s. 197—203.

5707. *Reusch, Chr. P.* Nordisk samarbeide 1923.
Nordens aarbok 1924, s. 204—12.

5708. *Rørholt, Arnold.* Christiania militære Samfund gjennem 100 aar, 1825—1925. Utgit av Christiania mil. Samfund. 1925. 336 s.

5709. *Schiøtz, Johannes.* Oversigt over Vestlandsavdelingenes historie. Utgit av Bergens Forsvarsforening og Bergens Militærforening. Bergen 1925. 71 s.

5710. *Vasbotten, O. Johan.* Stortingsboken. 1924. VIII + 68 s.

5711. *Wesenberg, B.* Den norske hærs intendantur. 1825—1925. 1925. 194 s.

5712. *Berlin, Knud.* Østgrønlandstraktaten.
Gads Danske Mag. XVIII, s. 257—68.

5713. *Castberg, Frede.* Østgrønlandsavtalen. 1924. 48 s.

5714. *Christiansen, C. P. O.* Den dansk-norske Overenskomst.
Højskolebl. XLIX, s. 225—30.

5715. *Drachmann, Povl.* Danmark—Norge.
Tale holdt i Folketinget 22. Oktbr. 1923. Kbh. [1923.] 24 s.

5716. *Eskeland, Lars.* Tala um «Eit sterkt folk».
St. Olav 1925, s. 359.

5717. *Hambro, C. J.* Grønlandsspørsmålet.
Ukens revy 1924, s. 57—64, 86—91, 113—17, 141—46, 169—76.

5718. *Handagard, Idar.* Norsk leid. 1924. 71 s.

5719. *Koht, Halvdan.* Det Grønland vi miste — og det vi ikkje miste. 1924. 55 s.

5720. *Kyllingstad, Olav.* Ei sida av Grønlandssaki.
Høgskulebl. 1924 s. 97, med innlegg av Olav Hidle og Torleiv Homme.

5721. *Linvald, Axel.* Omkring det grønlandske spørgsmaal.
Vor verden I, s. 377—81.

5722. *Reedtz-Thott, Otto.* Grønlandsoverenskomsten.
Gads Danske Mag. XVIII, s. 269—80.

3. Geografi og lokalhistorie.

5723. *Årbok,* Den norske turistforenings. 1924. 230 s. — 1925. 287 s.
5724. *Heimen.* Tidsskrift utg. av Landslaget for bygde- og byhistorie 1924 & 1925. Red.: Oscar Albert Johnsen. Bd. I, h. 5—8.
5725. *Year book,* The Norway. 1924. Ed. by S. C. Hammer. 1923. 544 s., kart.
Jfr. nr. 4759.
5726. *Bull, Edv.* Fem norske bykarter.
Festskrift tilegnet førstebibliotekar A. Kjær. 1924. S. 42—47.
5727. *Bunkholdt, Bjørn.* Norway's cities.
Norway I, s. 18 f.
5728. *Caspari, Theodor.* Det Norge som forsvinder.
Nordmandsforb. 17. s. 156—62.
5729. *Gleditsch, K. G.* Reisehåndbok over Norge. Utg. av Landsforeningen for reiselivet i Norge. Østlandet. 1925. 223 s. + 1 kart. — Vestlandet. 1925. 189 s. + 1 kart.
5730. *Killingstad, A.* Småskisser i hjembygdsgeologi. [Hjemstedslære.]
Vor skole 1925, s. 77 f., 107 f.
5731. *Kinck, Hans E.* Steder og folk. 1924. 249 s.
5732. *Onsager, Nils,* og *N. Rustad.* Til fots. Reisebok over Norge. 1924. 417 s.
5733. *Skrifter* til Norges lokalhistorie og topografi, utkommet 1891—1925 (indtil 1/7). Særtryk av Norsk Bokhandlertidende. 1925. 16 s.

5734. *Bækkestad, E.* Prestar i Aal [og Hol]. Kapellaner. Prestar. (Framh.)
Dølaminne 1924. s. 33—41. Jfr. 4765.
5735. *Veslestøl, H.* «Skriudn» i Ål.
Dølaminne 1924. s. 25—29.
Ål, se nr. 6872.

5736. *Bugge, Kristian.* Aalesunds historie. Bd. II. Utg. av Aalesunds kommune i anledning av byens 75-års jubilæum. Aalesund 1923. 272 s.
Jfr. 4767.

5737. *Saxe.* Oversigt over Aalesunds tilblivelse og historie.
Norske kommunale ingeniørvæseners forening. Meddelelser fra det 18. aarsmøte, s. 9 f.

5738. Aamli *forbruksforening.* 1899 — 4. februar — 1924. 25 aars beretning. Arendal [1924]. 4to. 26 s.

5739. *Salvesen, Olaf.* Aamli. Litt um heradstyre og heradshus. Arendal 1925. 24 s.

5740. *Salvesen, Olaf.* Konventikelplakaten i Aamli formandskap. Et minde fra 40 aarene.
Bidrag til Aust-Agders historie III, s. 3—10.

5741. *Salvesen, Olaf.* Litt om handel og handelsveie i Aamli i eldre og nyere tid.
Aamli forbrugsforening 1899—1924. Arendal 1924. S. 1—17.

5742. *M[idthaug], L.* Aamot kirke 1739.
Bygd og bonde VI, s. 186—89.

5743. *Wulfsberg, J. G.* Aarøelven i Sogn.
Turistforeningen for Bergens by og stift. Aarbok 1922, s. 30—44.

5744. *Hasund, S.* Ås.
Kjenn ditt land 1925. nr. 11/12. s. 5 f.

5745. *Bugge, Anders.* Aasgaardstrand.
Kjenn ditt land 1924, julenr., s. 16.

5746. *Indrebø, Gustav.* Kor gamall er grensa millom Agder og Rogaland — og kor gamle Egdafylket og Rygjafylket?
Maal og minne 1925, s. 5—17.

5747. *Goffeng, E.* Lidt historikk [om Akers område].
Boligsak i by og bygd 1925. s. 109—16.

5748. *Olsen, Hroar.* Akershus fylke ved årsskiftet.
Norges herredsforbunds tidsskr. 1925. s. 375 f.

5749. *Hukkelberg, M.* Sogneprest Høyems beskrivelse av Akersø sogn fra 1818.
Årsskr. åt Romsdals sogelag V. s. 44—51.

5750. *Thomassen-Overvik.* Fra Alta til Koutokaino.
Norge I, s. 149—52.

5419. *Tank, G.* Har husmænd efter norsk ret brugsret i almenninger? Fortolkning af Lovbogens bestemmelser i 3—12 og oplysninger fra domspraksis i det 19. aarhundrede.
Bygd og bonde V, s. 154—72.

5420. *Tank, G.* Gamle høiesteretsdomme om almenninger.
Bygd og bonde IV, s. 145—56.

5421. *Tank, G.* Raasjø skog i Nannestad. En skogs historie gjennem 250 aar.
Tidsskr. for skogbruk 1923, s. 285—99.

12. Næringsliv og økonomi.

5422. *Aarum, Thv.* Vore pengeforholde før og nu.
Norsk forsikring VI, s. 52 ff., 57, 63 f.

5423. *Bjanes.* Er vårt jordbruk gått frem eller tilbake i den senere tid? Hvor står vi nu?
Tidsskr. for det norske landbruk 1923, s. 493—507.

5424. *Boëthius, Gerda.* Bidrag till det nordiska timmerhusets historia.
Ymer 43, s. 349—63.

5425. *(Borve, J. L., og Aam. K. Bu.)* Opgangssagen.
Heimen I, s. 120—23. Jfr. nr. 4584.

5426. *Christensen, Maurice.* Spredte træk fra den norske skotøiindustris utvikling.
Økonomisk revue 1923 nr. 38.

5427. The *commerce* of Norway.
Norwegian Trade Review 1923, s. 65—68.

5428. *Cross, C. F.* Celluloseindustrien 1873—1923.
Papir-Journalen 1923, s. 169—72.

5429. *Egeland, John.* Skibsfartens stilling før krigen og nu.
Samtiden 1923, s. 396—402.

5430. *Finne, Arnfinn.* Um konnavling, kvednhus og maling i gamle daga.
Vossebygdene XIII, s. 58—61.

5431. De norske papirfabrikanters *forening* 1893—1923.
Papir-Journalen 1923, s. 9—13.

5432. *Gierløff, Christian.* Skogen og folket. [1.—]2. opl. 292 s.

5433. *Gjermoe, E.* Seddelomløpet 1851—1922.
Statistiske meddelelser 41, s. 59 f.

5434. *Grimstvedt, Abr.* Fra svundne dage.
Papir-Journalen 1923, s. 17 ff., 46 ff., 62 ff., 79 f., 148—51, 172—76.

5435. *Hasund, S.* Tunsberg vekt.
Syn og segn 1923, s. 209—16.

5436. *Heiberg, G. F.* Jernbarrer og redskaper. Særtr.

5437. *Hersoug, Ole.* Fra Skillebæk til Pasvik — fra Boris Gleb til Loelvens bredder. En reiseberetning fra Ultima Thule.
Tidsskr. for det norske landbruk 1923, s. 337—96.

5438. *Historie,* Den norske sjøfarts, fra de ældste tider til vore dage. Med bidrag av Alexander Bugge, Fredrik Scheel, Roar Tank, Jac. S. Worm-Müller og en række special-forfattere. H. 1. 4. 63 s.

5439. *Holmsen, Gunnar.* Vestkystens skoger i forhistorisk tid.
Meddelelser fra det norske myrselskap 1923, s. 117—22.

5440. *Høye, Bjarne.* Hermetik-industrien gjennem 50 aar.
Tidsskrift for hermetikindustri 1923, s. 177—80.

5441. *Jelstrup.* Statens skoganlæg. En 50-aars oversigt. Foredrag.
Tidsskr. for skogbruk 1923, s. 161—80.

5442. *Ilsaas, T.* Nydyrkning og kolonisasjon i Norge.
Sociale meddelelser 1923 I, s. 300—305.

5443. *Iversen, Thor.* Den gang storsilden besøkte Nordland og Troms. Sildefiskeperioder.
Norsk fiskeritidende 1923, s. 73—80, 103 ff.

5444. *Kobro, H.* Norsk Gartnerforening. Oversikt over dens historiske utvikling.
Norsk gartnerforenings tidsskr. 1923, s. 139 f.

5445. *Line, Jon.* Jærens meieri i 25 aar.
Meieriposten 1923, nr. 4, 5, 16.

5446. *Lund, Henr.* Erindringer fra marmordriften i nittiaarene.
Tidsskr. for kemi og bergvæsen 1923, s. 41 ff.

5447. *Lund, Oddvar.* Norges havebruk og gartneri i historisk belysning.
Norsk gartnerforenings tidsskr. 1923, s. 136—39.

5448. *Nilsson, Nils Gustaf.* Sjöfartens och skeppsbyggeriets utveckling. Norden.
Sveriges sjöfart. Utg. av N. G. Nilsson och G. Åstrink. Sth. 1921. 4. S. 54—100.

5449. *Nord-Norge* i 1922. Af Indberetninger fra Konsulatet i Trondhjem og Vicekonsulatet i Tromsø.
Udenrigsministeriets Tidsskr. IV, s. 108 f.

5450. *Pihl, W. R.* Av tekstilindustriens utvikling.
Økonomisk revue 1923, nr. 29.

5451. *Smith, Gabriel.* Det norske havnevæsens historie til 1914. 157 s., illustr., pl.

5452. *Stadsbyggnadsutställningen,* Internationella. Nordiska avdelningen. Katalog. Jubileumsutställningen i Göteborg 1923. Göteb. VI + 407 s.

5453. *Syd-Norge* i 1922. Af Aarsberetninger fra Konsulaterne i Bergen, Stavanger og Haugesund.
Udenrigsministeriets Tidsskr. IV, s. 115—21.

5454. *Thomassen, Th.* Husmannskår før.
Østaglett 1923, s. 2 f.

5455. *Tveter, Haakon.* Blade av Selskapet [for Norges vel]s historie.
Tidsskr. for det norske landbruk 1923, s. 97—106.

5456. Teknisk *ukeblad* 70 aar.
Teknisk ukebl. 1923, s. 1—3.

5457. *Vannkraft,* Utbygget, i Norge. En foreløbig oversikt. 1922. 117 s., 1 kart.

5458. *Wium, Bernh. A.* Fra tidligere dages haandverkerliv.
Norsk boktrykkerkalender VI, s. 75—91.

5459. *Østberg, Kristian.* Dugnad — dovning.
Tidsskr. for skogbruk 1923, s. 205 ff., 264 ff.

5460. *Østberg, Kristian.* Husmanden.
Ny jord 1923, s. 97—110.

NORGES HISTORIE

BIBLIOGRAFI FOR 1924—25

VED

JONAS HAUER

Utgiveren (adr. Universitetsbiblioteket) tar med takk imot alle oplysninger som kan bidra til å gjøre denne bibliografi så fullstendig som mulig. Innsendte bidrag vil bli tatt inn i neste års fortegnelse.

Hvor intet annet er oplyst, er trykkestedet Oslo og formatet oktav.

De bøker og tidsskriftartikler som er anført i W. P. Sommerfeldts litteraturfortegnelse for arkeologi og fortidsminner i årsberetning fra «Foreningen til norske fortidsmindesmerkers bevaring», er som regel ikke optatt i nærværende bibliografi.

Denne medtar heller ikke alle mindre bidrag til norsk personalhistorie i norske tidsskrifter; for dette avsnitts vedkommende henvises til den utførligere registratur i W. P. Sommerfeldts Norsk tidsskriftindex.

Mesteparten av materialet til denne bibliografi er samlet av den tidligere utgiver, bibliotekar Leiv Amundsen, der for tiden opholder sig i utlandet.

1. Bibliografi og innledende skrifter.

5461. *Årbok*, Universitetsbibliotekets, for 1921. XXXIII + 181 + 110 s. 1923.
— for 1922. XXVII + 147 s. 1923.
— for 1923. 45 + VIII + 84 + 164 s. 1924.

5462. *Aarskatalog* over norsk litteratur 1923, 1924. Utg. av Den norske Boghandlerforening. Forsynet med henvisninger og systematisk register av G. E. Raabe. 1924, 1925. 108 s., 104 s.

5463. *Amundsen, Leiv.* Norges historie. Bibliografi for 1920—1922, 1923.
Hist. tidsskr., 5. r. V, s. 175—353, VI, s. 353—418.

5464. *Aviser,* Norske, 1763—1920. Fortegnelse over aviser som finnes i Universitetsbiblioteket og andre samlinger. 1924. 84 s.

5465. *Bibliotek,* Deichmanske. Bokfortegnelse nr. 24: Polarlitteratur. 1925. 27 s.

5466. *Bokfortegnelse,* Norsk, 1911—20. Samlet og utarb. av H. J. Haffner. 1924. 738 s.

5467. *Bokfortegnelse,* Norsk, for 1920. Utg. av Universitetsbiblioteket. 1923. 181 s.

5468. *Broberg, Sven Grén.* [Nordisk filologisk] Bibliografi för 1922, 1923.
Arkiv för nord. filol. 40 (Lund 1924), s. 350—84. — 41 (Lund 1925), s. 346—84.

5469. *Ehrencron-Müller, H.* Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814. Kbh. Bd. 1: A—Bo. 1924. 554 s., Bd. 2: Br—E. 1925. 494 s.
Anm. af H. O. Lange i Bogens Verden VI, s. 156—58.

5470. *Erichsen, B.,* og *Alfr. Krarup.* Dansk historisk Bibliografi. Bd. 2. H. 1. Kbh. 1924. 360 s.

5471. *Haffner, Vilhelm.* Innstillinger og betenkninger fra kongelige og parlamentariske kommisjoner, departementale komiteer m. m. 1814—1924. 1925. XLIII + 823 s.
Anm. av Oskar Kristiansen i Hist. tidsskr. 5. r. VI. s. 476—79.

5472. *Harboe, Henrik,* og *Oluf Kolsrud.* Norsk teologisk tidsskrift. Hovedregister over indholdet i bd. I—XXV. 33 s.
Norsk teologisk tidsskr., 3. r. bd. 6. h. 1.

5473. *Kolsrud, Oluf,* og *W. P. Sommerfeldt.* Kirkelig bibliografi 1922.
Norvegia sacra III, s. 451—69.

5474. *Krarup, Alfr.* Fortegnelse over historisk Litteratur for Aaret 1921 og 1922 vedrørende Danmarks Historie.
[Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. VII, s. 415—53 og 454—88.

5475. *Litteratur,* genealogisk, i 1925.
Norsk tidsskr. for genealogi III, s. 448 f.

5476. *Litteratur* over norsk guldsmedkunst i gammel tid.
Guldsmedkunst 1924, s. 195 f.

5477. *Neckel, G.* Nordische sprachen. — Nordische literatur.
Jahresbericht üb. d. erscheinungen a. d. gebiete d. germ. philologie, N. F. I. Bibliographie 1921, s. 51—55, 128—131.

5478. *Pettersen, Hjalmar.* Norsk anonym- og pseudonymlexikon. 1924. 690 sp. + 34 s.

5479. *Register* til forhandlinger og skrifter utgit av Videnskapsselskapet i Kristiania. 1858—1924. 1925. 80 s.

5480. *Setterwall, Kristian.* Svensk historisk bibliografi 1923. 1924. 60 s., 44 s.
[Sv.] Hist. tidskr. 1924, Bilaga. — 1925, Bilaga.

5481. *Sommerfeldt, W. P.* [Arkeologisk] Bibliografi 1923.
Foreningen til norske fortidsmindesmerkers bevaring. Aarsberetn. 1923, s. 273—83.

5482. *Sommerfeldt, W. P.* Norsk tidsskriftindex. 5. årg. 1922. XVI + 163 s. — 6. årg. 1923. 160 s. — 7. årg. 1924. 170 s.

5483. *Sommerfeldt, W. P.* Norges topografi og lokalhistorie. Bibliografi for 1921, 1922.
Heimen I, s. 31—52, 223—44.

5484. *Statistik,* Norges offisielle. VII. 102—103, 106—109, 111—112, 114—149, 151—157, 159—172, 174—181, 183. 1924—25.
5485. *Statskalender, Norges,* for året 1924. Red. av I. H. Beer. 1778 sp., — 1925. Red. av C. Lampe. 11 s. + 1750 sp.
5486. *Aandsliv,* politik, financer og nogen ord om «Vor Verden». Vor Verden II, s. 329—32.
5487. *Aarbok,* Nordens, 1924. Kra. 1924. 214 s. — 1925. Kbh. 1925. 196 s.
5488. *Andresen, Hans.* Kan vi gjøre historieundervisningen mere levende ved å knytte den til våre lokale fortidsminner? Foredrag.
Skolebladet 1925, s. 95—97, 105—07; Vor skole 1925, s. 117—22; Norsk skoletidende 1925, s. 109—12.
5489. *Berg, Lorens.* Arbeidsveiledning i lokalhistoriske undersøkelser for begyndere. 2. opl. 1925. 47 s.
5490. *Brøndum-Nielsen, J.* Den nordiske skrift.
Haandb. i Bibliotekskundskab. 3. Udg. Kbh. 1923. S. 51—90.
5491. *Bugge, Anders.* Vernet om de vigende værdier. Historielagene og den antikvariske forskning.
Heimen I, s. 351—55.
5492. *Bull, Edv[ard].* Dokumentforfalskning.
Heimen I, s. 205—209.
5493. *Bull, Edvard.* Innledning til bygdehistorisk studium. 1924. 75 s.
Anm. av E. W. i [Sv.] Historisk tidskr. 1925, s. 67.
5494. *Bødtker, K. Emil.* Om lokalhistorien i historieundervisningen.
Heimen I, s. 309—26.
5495. *Christensen, Hjalmar.* Hjem og utfærd. Sund og syk nationalisme.
Vor Verden II, s. 125 f.
5496. *Christensen, Hjalmar.* Sprogkamp, nationalisme, romantik. Træk av norsk mentalitet.
Vor Verden II, s. 473 f.
5497. *Christiansen, G. E.* Historielag og lokalhistoriske tidsskrifter.
Heimen I, s. 156—64, 189—98.
5498. *Falck-Muus, Rolf.* Registrering av de gamle bergverksarkiver.
Norges geol. undersøkelse 122, s. 32—58.

5499. *Festschrift* Eugen Mogk zum 70. Geburtstag 19. Juli 1924. Halle. LII + 652 s.
5500. *Festskrift* tilegnet førstebibliotekar A. Kjær av venner 26. september 1924. 126 s.
5501. *Festskrift* til Amund B. Larsen til hans 75-års fødselsdag 15. desember 1924. 246 s.
Anm. av Ernst W. Selmer i Nationen 1925, nr. 304.
5502. *Festskrift* tillägnad Hugo Pipping. 1924. XII + 607 s.
Skr. utg. av Sv. litt. sällsk. i Finl. 175.
5503. *Fett, Harry*. De klassiske dyder og anarkiets moralister.
Samtiden 35, s. 186—212.
5504. *Fett, Harry*. Vort nationale enevelde. Ethos og eros. 1925. 192 s.
5505. *Fett, Harry*. Det klassiske gudsbillede.
Samtiden 35, s. 450—88.
5506. *Fett, Harry*. Klassicisme og den indbildte herlighet.
Samtiden 35, s. 1—24.
5507. *Fett, Harry*. Den indre reisning.
Norge I, s. 2—6.
5508. *Forslag* om indredning av et byarkiv i Trondhjem 1743. T.hjem 1925.
Trondhjemiana, s. 173 f.
5509. *Gudbrandsen, H.* Person- og stedregister over Bergens historiske forenings skrifter. No. 11—22.
Bergens hist. foren.s skr. No. 29—30. s. I—XXXXVII.
5510. *Indrebø, Gustav*. Den norske historiske skulen og Danmark.
Syn og segn 31, s. 337—51, 369—83, 437—46.
5511. *Johnsen, Oscar Albert*. Beretning om registreringen av fylkenes skifte- og panteprotokoller.
Heimen I, s. 165 f.
5512. *Johnsen, Oscar Albert*. Den lokalhistoriske forskning i Norge.
Nordmandsforb. 17, s. 363—67.
5513. *Johnsen, Oscar Albert*. Litt om vore arbeidsopgaver. Foredrag.
Vestfoldminne I, s. 5—10.
5514. *Kolsrud, S[igurd]*. Arkivregistreringa paa Akershus i 1622.
Meddelelser fra Det norske riksarkiv III.

5515. *Kolsrud, Sigurd.* Nokre ord um gardsarkiv.
Heimen I, s. 13—17. 54—57.
5516. *Krarup, Alfr.* Nordiske Vatikanundersøgelser.
[Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. III, s. 192—204.
5517. *Lindstøl, Tallak.* Statistik i bygdebøker.
Lorens Berg. Arbeidsveiledning i lokalhistoriske undersøkelser for begyndere. 2. opl. 1925. s. 19—22.
5518. *Løyland, Jon.* Bygdesoga eller Noko um arbeid med bygdesoga. Nokre ord helst til bygdesogemennene.
Bidrag til Agders historie VI, s. 55—59.
5519. *Nådland, Jakob.* Straumdragi etter krigen.
Høgskulebladet 1925, s. 241 f., 250 f.
5520. *Nansen, Fridtjof.* Klimatvekslinger i Nordens historie. 63 s.
Avhandlinger. Utgitt av Det norske videnskaps-akademi i Oslo. I. 1925. Nr. 3.
5521. *Olafsen, O.* Bygdehistorisk forskning, dens opgave, maal og middel.
Årsskrift åt Romsdals sogelag V, s. 3—13.
5522. *Pedersen, Tord.* Bybøker.
Lorens Berg. Arbeidsveiledning i lokalhistoriske undersøkelser for begyndere. 2. opl. 1925, s. 14—19.
5523. *Petersen, Th.* Oldfundenes tale og lokalhistorie. Foredrag.
Melding frå Nordtrøndelag historielag 1925, s. 3 f.
5524. *Scheel, Fr.* Arkivene og lokalhistorien. Foredrag.
Heimen I, s. 107—14.
5525. *Scheflo, Olav.* Den røde tråd i Norges historie. 1925. 110 s.
5526. *Schreiner, Johan.* Norsk historieskrivning.
Vor Verden II, s. 34—39.
5527. *Singdahlsen, O. Lic.* Landdistriktenes kommunale arkiver.
Heimen I, s. 299—302.
5528. *Skrifter* utg. av Bergens hist. forening. Nr. 29—30, 31. 1923—24. 1925. Bergen. 275 + XXXVII s., 160 s.
5529. *Skrifter,* Det kgl. norske Vidensk. Selsk.s. 1921 og 1922. T.hjem 1923.
5530. *Werenskiold, Werner.* Klimavekslinger som historisk faktor.
Samtiden 35, s. 147—58.

5531. *Wimarson, Nils.* Nordiska historikermötet i Göteborg 5.—7. juli 1923. Berättelse enligt uppdrag. Göteb. 1924. 87 s.

2. Rikshistorie.

5532. *Braun, Gustav.* Die nord. Staaten Norwegen, Schweden, Finnland. Eine soziol. Länderkunde. Bd. 1. Einführung u. Grundlagen. Breslau 1924. 138 s.

5533. *Christie, H.,* og *Sylfest Muldal.* Norgeshistorie med verdenshistorie. 2. opl. 1925. 262 s.

5534. *Gathorne Hardy, G[eoffrey Malcolm].* Norway. With a foreword by H. A. L. Fisher. Lond. 1925.
The modern World, vol. 3.

5535. *Johnsen, Oscar Albert.* Finmarkens politiske historie. 1922.
Anm. av Johannes Paul i Historische Zeitschrift Bd. 131, s. 106—09. Jfr. nr. 4660.

5536. *Paul, Johannes.* Nordische Geschichte. Breslau 1925 [ↄ: 1924]. 120 s.

5537. *Skandinavien,* Dänemark, Schweden, Norwegen, Finnland. Baukunst, Landschaft u. Volksleben. Mit e. Einl. v. Valdemar Rørdam, Ernst Klein, Theodor Caspari, Johannes Öhquist. Berlin 1924. 4to. XXXVI + 272 s.

5538. *Åberg, Nils.* Den nordiska folkvandringstidens kronologi. Sth. 1924. 83 s.
Kungl. vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. Monografiserien nr. 14.

5539. *Åberg, Nils.* Förhistorisk nordisk ornamentik. Upps. 1925. XXIV + 154 s.
Föreningen Urds skrifter. 3.

5540. *Arenander, E. O.* Germanernas jordbrukskultur omkring Kristi födelse.
Nordiska arkeologmötet i Sth. 1922. Berättelse. S. 85—111.

5541. *Belsheim, Einar.* Norge og Vest-Europa i gammel tid. Fra begyndelsen av vor tidsregning indtil slutningen av vikingetiden (ca. aar 1 til ca. 1050). En historisk-linguistisk undersøkelse. 1. levering. 1925. 68 s.

5542. *Bjørn, Anathon.* Stenalderstudier. 51 s.
Vidensk.selsk.s skr. II. Hist.-filos. kl. 1924. Nr. 5.

5543. *Brøgger, A. W.* Arkæologi og historie. Indlednings-forelæsning ved Instituttet for sammenlignende kulturforskning.
Samtiden 36, s. 467—82.

5544. *Brøgger, A. W.* Norges oltidskultur [!].
Vår skole 1925, nr. 43, 45, 46.

5545. *Brøgger, A. W.* Vestfold. Fra småkongedømme til rikssamling.
Vestfoldminne I, s. 11—34, 88—107.

5546. *Bugge, Alexander.* Atle i Eddakvadene og den historiske Attila. Et par literaturhistoriske og historiske spørsmaal.
Edda XXIII, s. 275—84.

5547. *Bugge, Alexander.* Har der bodd Kelter i de nordiske lande?
Nord. tidskr. för vetensk. (Letterst.) 47, s. 145—60.

5548. *Bugge, A[lexander].* Norse influence upon English institutions.
Norsk-britisk forening, Stvgr. Aarbok 1924.

5549. *Ekholm, Gunnar.* Orientaliska inflytelser på Nordens bronsålderskultur.
Svensk tidskr. 14, s. 320—30.

5550. *Espeland, Anton.* Adel og træl i den vestnorske landsbyen. Bosetningsforholdene i Vest-Noreg. Risør.
Norsk folkekultur XI, s. 33—50.

5551. *Fahlbeck, Pontus.* Beowulfskvädet som källa för nordisk fornhistoria. 13 s.
Kungl. vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens handlingar. D. 33. = N. F. 13 : 3.

5552. *Fra* haug og museum. Til A. W. Brøgger 40-aarsdagen 11/10 1924. (Tr. som ms.)

5553. *Hansen, Andr. M.* Indflytterfolk i Norge.
Nordmandsforbundet 1925, s. 3 f., 55—60, 105—11.

5554. *Hougen, Bjørn.* Grav og gravplass. Eldre jernalders gravskikk i Østfold og Vestfold. 57 s.
Vidensk.selsk.s skr. II. Hist.-filos. kl. 1923. Nr. 6.

5555. *Karlin, K.* Medeltida keramik i Norden.
Nordiska arkeologmötet i Sth. 1922. Berättelse. S. 147—61.

5556. *Karsten, T. E.* Germanerna. En inledning till studiet av deras språk och kultur. Sth. 1925. 205 s.
Natur och kultur. 47.

5557. *Mémoires* de la Société Royale des Antiquaires du Nord. Nouv. sér. 1920—1924. Kbh. 1925. 336 s.

5558. *Montelius, Osc.* Sverige och vikingafärderna västerut. 31 s.
Antikv. tidskr. för Sverige. D. 21, h. 2.

5559. *Nerman, Birger.* Die Herkunft und die frühesten Auswanderungen der Germanen. Sth. 62 s.
Kungl. vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens handlingar. D. 34, 3. följd. D. 1, h. 5.

5560. *Petersen, Th.* Meldalsfundene. En gravplads under flat mark fra ældre jernalder paa Vahaugen i Meldalen. 1924. 4to. 62 s. + 1 pl., 1 kart.
Norske oldfund. Avhandlinger utg. av Universitetets oldsaksamling ved A. W. Brøgger. IV.

5561. *Plutzar, Friedrich.* Die Ornamentik der Runensteine. Sth. 105 s.
Kungl. vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens handlingar. D. 34 = N. F. 3. D. 1:6.

5562. *Proceedings* of the Orkney Antiquarian Society. II. 1923—24.

5563. *Schütte, Gudmund.* Saxes norske Skjoldungrække og Vidsid.
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 353—64.

5564. *Shetelig, Haakon.* Norges forhistorie. Problemer og resultater i norsk arkæologi. 1925. 227 s.
Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie A: Forelesninger. V. a.

5565. *Shetelig, H[aakon].* Norske myrfund av fartøier.
Berättelse över det nord. arkeologmötet i Sth. 1922.

5566. *Skrede, Sverre Mo.* Et gårdnavn og et bronsealdersfund.
Maal og minne 1924, s. 206—10.

5567. *Sydow, C. W. v.* Beowulfskalden och nordisk tradition.
Vetenskaps-societeten i Lund. Årsbok 1923, s. 77—91.

5568. *Year-Book* of the Viking Society for Northern Research. Vols. VI—XVI in one volume. 1914—24. London. 252 s.

5569. *Mowinckel, Rolf.* Middelalderen. 1924. 48 s.
Universitetets oldsaksamling. Smaa veiledninger. IV.
5570. *Cook, Albert Stanburrough.* Ibn Fadlān's account of Scandinavian merchants on the Volga in 922.
The journal of Engl. and Germanic philology. Vol. 22, s. 54—63.
5571. *Adigard des Gautries, Jean.* Var den fjerde normanniske hertuginde av vestfoldsk æt?
Vestfoldminne I, s. 149—56.
5572. *Koht, Halvdan.* Når levde Harald Hårfagre og sønene hans?
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 146—69.
5573. *Olrik, Axel.* De nordiska folken under vikingatiden och den äldsta medeltiden. Efter förf.s död genomsedd av Hans Ellekilde. Övers. från danskan. Sth. 1925. 160 s.
Världskulturen.
5574. *Qvigstad, J.* Hvor bodde håløygen Ottar?
Haaløygminne 1924, h. 2, s. 18—22.
5575. *Nordman, C. A.* Nordens äldsta mynt.
Finskt museum 30, s. 15—32.
5576. *Steenstrup, Johannes.* Nogle Studier fra Vikingetiden.
[Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. III, s. 148—64.
5577. *Beckman, Nat.* Ytterligare om den isländska kronologien.
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 170—74.
5578. *Berntsen, Toralf.* Sagaringen om Olav Trygvason.
Edda XXII, s. 193—235.
5579. *Hasund, S.* Klasseskipnaden i det gamle bondesamfundet.
Syn og segn 31, s. 297—310.
5580. *Hasund, S.* Utfareleiding og bordleiding.
Syn og segn 30, s. 84—94.
5581. *Jónsson, Finnur.* Tidsregningen i det 9. og 10. årh. særlig hvad Norge angår. Foredrag.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 1—15.
5582. *Daa* Noreg var misjonsmark. Minneskrift um Mostertinget i aar 1024 av Peter Hognestad, Absalon Taranger, Knut Robberstad, Johan Meyer. Bergen 1924. 96 s.
5583. *Devold, H.* Norges kristning. Tale.
Norsk kirkebl. 1924. s. 393—98.
5584. *Bergsgaard, Arne.* Olsok. Tale ved olsokstemna.
Norsk skoletid. 1924, s. 538—41.

5585. *Friesen, Otto v.* Sighvat skald och solförmörkelsen år 1030.
Språkvetensk. sällsk.s i Uppsala förhandlingar 1922—24. Upps. 1924, s. 1—16. (= Uppsala Universitets årsskr. 1924. Filosofi etc. 8.)

5585 a. *Koht, Halvdan.* Solmyrke i Stiklestad-slage.
Olsok 1924, s. 27—42.

5586. *Naadland, Jakob.* Olav den heilage i europæisk samanheng.
Norsk aarbok 1925, s. 87—111.

5587. *Schenström, F.* Var gick Olof Haraldssons tåg genom Svea välde?
Dalarnas hembygdsförbunds tidskr. IV, s. 1—8.

5588. *Schreiner, Johan.* Olav Haraldssons siste regjeringsår.
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 309—28.

5589. *Schreiner, Johan.* Studier til Olav den Helliges historie.
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 403—57.

5590. *Skagestad, G.* Til Olavsdagen. Olav den hellige og Norges samling.
Luthersk kirketidende 1925, s. 337 f.

5591. *Toll, Hans.* Konung Magnus Barfots välske riddare.
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 174—81.

5592. *Qvigstad, J.* Hvor på Hinnøy overvintret Sigurd Slembe 1138—1139?
Håløygminne 1925, h. 1, s. 7—10.

5593. *Thoner, Just.* Hvor gikk kong Sverre?
Den norske turistforenings årbok 1925, s. 126—50.

5594. *Thoner, J[ust].* Hvor gik kong Sverre?
Vossebygdene XV, s. 29—44.

5595. *Mogk, E.* Novellistische Darstellung mythologischer Stoffe Snorris und seiner Schule. Helsingf. 1923.
F. F. Comm. 51.

5596. *Koht, Halvdan.* Um kjeldegrunnlage for soga um Håkon Håkonsson.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 16—30.

5597. *Schroeter, J. Fr.* Kometen i Haakon Haakonssøns saga.
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 186—90.

5598. *Ree, Birger.* Sættargjærden i Tønsberg 9/8 1277.
St. Olav 1925, s. 298 f.

5599. *Jónsson, Finnur,* og *Ellen Jørgensen.* Nordiske Pilegrimsnavne i Broderskabsbogen fra Reichenau.
Aarbøger for Nord. Oldkyndighed 1923, s. 1—36 + 1 tavle.

5600. *Koht, Halvdan.* Um upphave til dei islendske annalane.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 31—45.

5601. *Sigiller,* Norske, fra middelalderen. Kongelige og fyrstelige segl. Efter de ved riksarkivar H. J. Huitfeldt-Kaas efter offentlig foranstaltning indsamlede tegninger, udgivne ved Chr. Brinchmann. 1924. 41 s. med 22 fot. i 4to.
Anm. av Arthur Köcher i [Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. IV, s. 363—67; av E. W. i [Sv.] Hist. tidskr. 1925, s. 67.

5602. *Akten* und Urkunden, Niederländische, zur Geschichte der Hanse und zur deutschen Seegeschichte. Hg. von Verein für hansische Geschichte. Bearb. von R. Häpke. Bd. 2. 1558—1669. Lübech 1923. 4to. XVI + 484 s.

5603. *Hasund, S.* Bønder og hanseatar.
Syn og segn 31, s. 167—75.

5604. *Bull, Edv.* Klimaskifte og nedgang i Noreg i seinmillomalderen.
Syn og segn 31, s. 12—19.

5605. *Hasund, S.* Var det eit klimat-umskifte?
Syn og segn 30, s. 289—99 (jfr. s. 209 og 401), 31, s. 8—11.

5606. *Homme, Torleif.* Noko um Noregs nedgang i slutten av millumalderen.
Syn og segn 31, s. 114—18.

5607. *Røstad, Anton.* Var det auking i luftstrøyminga?
Syn og segn 30, s. 401—15 (jfr. s. 209 og 289).

5608. *Røstad, Anton.* Verumskiftet fyre nedgangstida i Noreg.
Syn og segn 30, s. 209—14 (jfr. s. 289 og 401).

5609. *Johnsen, Oscar Albert.* Norgesveldets undergang. Et utsyn og et opgjør. Nedgangstiden. 1924. 323 s.
Anm. i Kirke og kultur 31, s. 617 av J. Gl[editsch]; i Nordmandsforb. 17, s. 515 av Kr. Østberg; English Historical Review 40, s. 306; [Sv.] Hist. tidskr. 1925, s. 163 av O. W-n; av Johan E. Mellbye i Nationen 1925, nr. 288.

5610. *Pedersen, Oscar.* Middelalder og nutid.
Vor Verden II, s. 428—33; jfr. s. 495 f. av Karl Marthinussen.

5611. *Christensen, Hjalmar.* Lys over mørke aarhundreder.
Samtiden 36, s. 566—83.

5612. *Danielsson, Carl.* 1500- och 1600-talens svenska tullpolitik. En översikt.
Statsvetensk. tidskr. 27, s. 394—423.

5613. *Drolsum, A. C.* Norge og Danmark — Danmark og Norge. 1924. 84 s.

5614. *Friis, Astrid.* Bemærkninger til Vurdering af Øresundstoldregnskaberne og Principerne for deres Udgivelse.
[Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. IV, s. 109—182.

5615. *Gullvaag, Olav.* Dansketidi. Bjørgvin 1922. 19 s.

5616. *Scheel, Fredrik.* Lagmann og skriver.
Jfr. nr. 4690.
Anm. i Tidsskr. for retsvidensk. Ny r. III, s. 220—32 av Edv. Bull.

5617. *Tabeller* over Skibsfart og Varetransport gennem Øresund 1497—1660. Udarb. efter de bevarende Regnskaber over Øresundstolden.
Udg. paa Carlsbergfondets Bekostning. Ved Nina Ellinger Bang. D. 2. Tabeller over Varetransporten. Kbh. 1922. 4to. XII + 620 s.

5618. *Bendixen, B. E.* Jørgen Hansen Skriver, Kristian II.s ombudsmand paa Bergenhus.
Skrifter utg. av Bergens hist. foren. XXIX—XXX, s. 1—58.

5619. *Holmesland, P.* Det store forlis paa Lista 1531.
Grannen 1924, s. 13 f.

5620. *Parelius, M.* Riksmøtet i Bud 1533.
Årsskrift åt Romsdals sogelag V, s. 35 f.

5621. *Jørgensen, Ellen.* Nordiske studerende ved Universitetet i Louvain.
[Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. III, s. 385.

5622. *B[ull], E[dv.].* Hune-hæren.
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 190.

5623. *Mowinckel, Rolf.* Norsk pergamentkalender fra 1558.
Foren. til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 1923, s. 14—24.

5624. *Kloth, Herb.* Lübecks Seekriegswesen in der Zeit des nordischen siebenjährigen Krieges 1563—70. Kapitel 3.
Zeitschr. des Vereins für lübeckische Geschichte und Altertumskunde. XXII, s. 121—52.

5625. *Wahl, J.* Da Bergenhusingerne reddet Akershus. Et blad av syvaarskrigens historie. Bergen.
Norges vern 1925, nr. 9.

5626. *Austlid, Andreas.* Sinklar-soga. Soga um skottan og dølan 1612. 3. uppl. 1924. 63 s.
5627. *Herredags-Dombøger,* Norske. Udgivne for Det norske historiske Kildeskriftfond. 2. R. (1607—1623). V. Dombog for 1619 ved P. Groth. 1925. 264 s. 2. R. VI. Dombog for 1622 ved P. Groth. 1925. 308 s.
5628. *Brevbøger,* Kancelliets, vedrørende Danmarks indre Forhold. I Uddrag udg. ved L. Laursen af Rigsarkivet 1624—1626. Kbh. 1925. 958 s.
5629. *Wilcke, J.* Møntvæsenet under Christian IV og Frederik III i Tidsrummet 1625—70.
Numismatisk Foren.s Medlems-Blad VIII.
Anm. av Knud Fabricius i [Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. III, s. 397—404.
5630. *Bergman, Gösta.* Magister Lars [Rolander] och norrmännen. [1645.]
Hembygden. Utg. av Dalslands hembygdsförbund. 1924, s. 28—32.
5631. *Landberg, Georg.* De nordiska rikena under Brömsebroförbundet. Akad. avh. Upps. 1925. XX + 309 s.
5632. *Schiøtz, Johannes.* Kongsvinger-avsnittets militære historie 1644—1814. Fra Hannibalsfeiden til anlægget av Kongsvinger fæstning 1644—1681. Utg. av Solør-Odals historielag. Kongsv. 1924. 184 s.
5633. *Widerberg, C. S.* Norges første militæringeniør Isaac van Geelkerck og hans virke. 1644—56. Et bidrag til de norske befestningers historie. 124 s.
Vidensk.selsk.s skr. II. Hist.-filos. kl. 1923. Nr. 2.
5634. *Holm, Torsten.* Några synpunkter rörande Karl X Gustavs planläggning av det andra kriget med Danmark.
[Sv.] Hist. tidskr. 45, s. 270—278.
5635. *Larsen, Ernst.* En Beretning fra Stændermødet 1660.
[Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. III, s. 389—99.
5636. *Centraladministration,* Den danske. Kbh. 1921.
Heri: Knud Fabricius: Kollegiestyrets Gennembrud og Sejr 1660—1680. — Axel Linvald: Struensee og den danske Centraladministration, Statsstyrelse og Statsforvaltning i 18. Aarh.
Anm. i [Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. VII, s. 501—12 av Kr. Petersen.

5637. *Tank, Roar.* Ulrik Frederik Gyldenløve og Tønsberg grevskap.
Vestfoldminne I, s. 65—79.

5638. *Wahl, J. O.* Johan Wibe, Generalløitnant og vicestatholder. 1637—1710. Et bidrag til hærens historie. 1924. 212 s.
Særtr. av Norsk militært tidsskr.

5639. *Bidrag* til den store nordiske Krigs Historie. Bd. 7.
Jfr. nr. 2362. Anm. i [Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R VII, s. 512—15 av K. C. Rockstroh.

5640. *Bergersen, O.* Iver Huitfeldt og hans innsats i slaget i Kjøge.
Norsk tidsskr. for sjøvæsen 1924, s. 203—28, 374—78.

5641. *Schaffalitzky de Muckadell.* Iver Huitfeldt og hans Indsats i Slaget i Køgebugt 4. Okt. 1710.
Tidsskr. f. Søvæsen VI, s. 495—520.

5642. *Kock, Chr.* Aus der Notzeit des Nordischen Krieges [1713 f.].
Die Heimat 34, s. 161—66.

5643. *Wahl, J.* Strilekrigen 1765.
Norges vern 1925, nr. 12.

5644. *Scheel, Jørgen.* Markus Gerhard Rosencrone.
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 97—129.

5645. *Oftedahl, J. W.* Statskupet 1784. En samtidig beretning fundet i Arendals museum.
Heimen I, s. 168—71.

5646. *Bull, Francis.* Peder Claussøns Snorre som norsk bondelesning.
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 190 f.

5647. *Linvald, Axel.* Kronprins Frederik og hans Regering 1797—1807. Bd. I.
Jfr. nr. 4719.
Anm. i [Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. III, s. 400—07 av Johannes Steenstrup.

5648. *Brandt, Otto.* Friedrich VI von Dänemark als Kronprinz. Ein Beitrag zu seiner Charakteristik.
Nordelbingen III, s. 411—17.

5649. *Wicklund, Erling Tambs.* Bøndene og brennevinsspørsmålet i Norge 1800—1850. 1925. 121 s.

5650. *Johnsen, Oscar Albert.* Fra krigsårene 1807—1814.
Vestfoldminne I, s. 80—83. 135—43. 266—74.
5651. *Kallarberg, Eilif.* Fra pengekrisens tid.
Bidrag til Aust-Agders historie III, s. 67 f.
5652. *(Krogh, M. B.)* Fra nødsårene 1807—1811. Utdrag av biskop M. B. Kroghs kopibøker. Ved J. Qvigstad.
Håløygminne 1925, h. 3—4, s. 103—07.
5653. *Skeidsvoll, Agnar.* Minne frå ufredsåri 1807—14. Tresfjordingar som var med.
Årsskr. åt Romsdals sogelag IV, s. 167.
5654. *Aas, Einar.* Det kgl. selskap for Norges vel. Momenter fra den grunnleggende tid.
Norsk skoletidende 1924. s. 621 f., 635 f., 652 f.
5655. *Tveter, H.* Blade av Selskapets historie. [Det kgl. selskap for Norges vel.]
Tidsskr. for det norske landbruk 1925. s. 168—77.
5656. *Aga, Johannes Ped.* Optegnelser fra 1811.
Hardanger Historielag. Hardanger. Tidsskr. 1924, s. 62.
5657. *Tingsten, Lars.* Huvuddragen av Sveriges krig och yttre politik augusti 1813—januari 1814. Sth. 1924. 395 s.
5658. *Tingsten, Lars.* Det första skedet av kronprinsen Karl Johans och Metternichs diplomatiska kampanj hösten 1813.
Kgl. Krigsvetenskapsakademiens tidskr. 1924. Bihäfte, s. 34—48.
5659. *Ueland, O. G. J.* Krigsaaret 1813 i Heskestad.
Grannen 1924, s. 31 f.
5660. *Aktstykke* frå uppgjerda millom Noreg og Danmark etter 1814. Utgjevne for Kjeldeskriftfondet ved Halvdan Koht. H. 1. 1925. 147 s.
5661. *Bergwitz, Joh. K.* Hvem var sorenskrivere i Norge den 14de januar 1814? Vore Eidsvoldsmænd og deres standsfæller.
Medlemsbl. for den norske dommerforening 62—63, s. 2—21.
5662. *Tingsten, Lars.* Huvuddragen av Sveriges krig och yttre politik februari—augusti 1814 (från Kiel till Moss). Sth. 1925. VI + 277 s. + 2 kart.

5689. *Cold, T. B.* Kort Oversigt over Norges politiske Historie 1905—1920. Kbh. 1924. 112 s.
5690. *Knudsen, Gunnar.* Folkeavstemningene 1905.
Samtiden 36, s. 534—39.
5691. *Krokann, Inge.* Kring 20 års-minnet. I. Chr. Michelsen. II. Unionen raknar. III. Det svenske skulefolket.
Høgskulebladet 1925, s. 233 f., 242 f., 251 f.
5692. *Aall, Herman Harris.* Verdenspolitiske maal og midler. 1925. 149 s. + 40 s. + 33 s.
5693. *Bonnevie, Carl.* Vort demokrati og dets førere.
Samtiden 35, s. 521—29.
5694. *De la Gardie, R.* Trekungamötet i Malmö. [1914.]
Skåne. Årsbok 1924, s. 10—18.
5695. *Jubilæumsutstilling,* Norges, 1914. Officiel beretning ved N. A. Brinchmann, utstillingens generalsekretær. I. 384 s. II. 524 s. 1924.
5696. *Friis, Jacob.* Anerkjennelsen av Sovjetregjeringen og dens konsekvenser.
Det tyvende aarh. 1924. s. 37—42.
5697. *Bruhn, Helge,* og *Aage Houken.* Foreningen «Norden» og dens Virksomhed.
Nær og Fjærn 1924. s. 514—33.
5698. *Bukdahl, Jørgen.* Danmark og Norge.
Under Dusken, vårsem. 1925. s. 85—91; Fram 1925 nr. 5, s. 6—11.
5699. *Foredrag* og taler ved Fedrelandslagets trønderstevne 7de juni 1925 i Trondhjem. [T.hjem,] 1925. 30 s.
Heri: Johan Hiort. Et samlet folk. — Fridtjov Hegge. 7de juni 1905. — Fredrik B. Wallem. Vore landsmænd over havet. — Th. Petersen. By og bygd i Trøndelagen.
5700. *Haffner, Vilhelm.* Stortinget 1925—27. Med 155 billeder. 1925. 104 s.
5601. *Kalender,* Utenriksdepartementets, for 1924. (Ført à jour til og med 31. aug. 1924.) 123 s.
5702. *Lødrup, Hans P.* Efter krigen. Politik ute og hjemme. 1924. 192 s.
5703. *Maaneden* i Norge.
Nordmandsforb. 17, s. 36—44, 88—95, 138—43, 179—84, 235—40, 287—94, 331—37, 386—92, 435—41, 476—79, 503—08, 537—42.

5704. *Michelsen, Chr.* De nationale instinkter.
Under Dusken 1925, vårsem., s. 65—68.
5705. *Munch, Ebbe.* Det norske arbejderparti og kommunismen.
Tilskueren 41 II, s. 52—59.
5706. *Reusch, Chr. P.* Norge i 1923.
Nordens aarbok 1924, s. 197—203.
5707. *Reusch, Chr. P.* Nordisk samarbeide 1923.
Nordens aarbok 1924, s. 204—12.
5708. *Rørholt, Arnold.* Christiania militære Samfund gjennem 100 aar, 1825—1925. Utgit av Christiania mil. Samfund. 1925. 336 s.
5709. *Schiøtz, Johannes.* Oversigt over Vestlandsavdelingenes historie. Utgit av Bergens Forsvarsforening og Bergens Militærforening. Bergen 1925. 71 s.
5710. *Vasbotten, O. Johan.* Stortingsboken. 1924. VIII + 68 s.
5711. *Wesenberg, B.* Den norske hærs intendantur. 1825—1925. 1925. 194 s.
5712. *Berlin, Knud.* Østgrønlandstraktaten.
Gads Danske Mag. XVIII, s. 257—68.
5713. *Castberg, Frede.* Østgrønlandsavtalen. 1924. 48 s.
5714. *Christiansen, C. P. O.* Den dansk-norske Overenskomst.
Højskolebl. XLIX, s. 225—30.
5715. *Drachmann, Povl.* Danmark—Norge.
Tale holdt i Folketinget 22. Oktbr. 1923. Kbh. [1923.] 24 s.
5716. *Eskeland, Lars.* Tala um «Eit sterkt folk».
St. Olav 1925, s. 359.
5717. *Hambro, C. J.* Grønlandsspørsmålet.
Ukens revy 1924, s. 57—64, 86—91, 113—17, 141—46, 169—76.
5718. *Handagard, Idar.* Norsk leid. 1924. 71 s.
5719. *Koht, Halvdan.* Det Grønland vi miste — og det vi ikkje miste. 1924. 55 s.
5720. *Kyllingstad, Olav.* Ei sida av Grønlandssaki.
Høgskulebl. 1924 s. 97, med innlegg av Olav Hidle og Torleiv Homme.
5721. *Linvald, Axel.* Omkring det grønlandske spørgsmaal.
Vor verden I, s. 377—81.
5722. *Reedtz-Thott, Otto.* Grønlandsoverenskomsten.
Gads Danske Mag. XVIII, s. 269—80.

3. Geografi og lokalhistorie.

5723. *Årbok*, Den norske turistforenings. 1924. 230 s. — 1925. 287 s.

5724. *Heimen*. Tidsskrift utg. av Landslaget for bygde- og byhistorie 1924 & 1925. Red.: Oscar Albert Johnsen. Bd. I, h. 5—8.

5725. *Year book*, The Norway. 1924. Ed. by S. C. Hammer. 1923. 544 s., kart.
Jfr. nr. 4759.

5726. *Bull, Edv.* Fem norske bykarter.
Festskrift tilegnet førstebibliotekar A. Kjær. 1924. S. 42—47.

5727. *Bunkholdt, Bjørn.* Norway's cities.
Norway I, s. 18 f.

5728. *Caspari, Theodor.* Det Norge som forsvinder.
Nordmandsforb. 17, s. 156—62.

5729. *Gleditsch, K. G.* Reisehåndbok over Norge. Utg. av Landsforeningen for reiselivet i Norge. Østlandet. 1925. 223 s. + 1 kart. — Vestlandet. 1925. 189 s. + 1 kart.

5730. *Killingstad, A.* Småskisser i hjembygdsgeologi. [Hjemstedslære.]
Vor skole 1925, s. 77 f., 107 f.

5731. *Kinck, Hans E.* Steder og folk. 1924. 249 s.

5732. *Onsager, Nils*, og *N. Rustad.* Til fots. Reisebok over Norge. 1924. 417 s.

5733. *Skrifter* til Norges lokalhistorie og topografi, utkommet 1891—1925 (indtil 1/7). Særtryk av Norsk Bokhandlertidende. 1925. 16 s.

5734. *Bækkestad, E.* Prestar i Aal [og Hol]. Kapellaner. Prestar. (Framh.)
Dølaminne 1924, s. 33—41. Jfr. 4765.

5735. *Veslestøl, H.* «Skriudn» i Ål.
Dølaminne 1924, s. 25—29.

Ål, se nr. 6872.

5736. *Bugge, Kristian.* Aalesunds historie. Bd. II. Utg. av Aalesunds kommune i anledning av byens 75-års jubilæum. Aalesund 1923. 272 s.
Jfr. 4767.

5737. *Saxe.* Oversigt over Aalesunds tilblivelse og historie.
Norske kommunale ingeniørvæseners forening. Meddelelser fra det 18. aarsmøte. s. 9 f.

5738. Aamli *forbruksforening.* 1899 — 4. februar — 1924. 25 aars beretning. Arendal [1924]. 4to. 26 s.

5739. *Salvesen, Olaf.* Aamli. Litt um heradstyre og heradshus. Arendal 1925. 24 s.

5740. *Salvesen, Olaf.* Konventikelplakaten i Aamli formandskap. Et minde fra 40 aarene.
Bidrag til Aust-Agders historie III. s. 3—10.

5741. *Salvesen, Olaf.* Litt om handel og handelsveie i Aamli i eldre og nyere tid.
Aamli forbrugsforening 1899—1924. Arendal 1924. S. 1—17.

5742. *M[idthaug], L.* Aamot kirke 1739.
Bygd og bonde VI. s. 186—89.

5743. *Wulfsberg, J. G.* Aarøelven i Sogn.
Turistforeningen for Bergens by og stift. Aarbok 1922. s. 30—44.

5744. *Hasund, S.* Ås.
Kjenn ditt land 1925. nr. 11/12. s. 5 f.

5745. *Bugge, Anders.* Aasgaardstrand.
Kjenn ditt land 1924. julenr., s. 16.

5746. *Indrebø, Gustav.* Kor gamall er grensa millom Agder og Rogaland — og kor gamle Egdafylket og Rygjafylket?
Maal og minne 1925. s. 5—17.

5747. *Goffeng, E.* Lidt historikk [om Akers område].
Boligsak i by og bygd 1925. s. 109—16.

5748. *Olsen, Hroar.* Akershus fylke ved årsskiftet.
Norges herredsforbunds tidsskr. 1925. s. 375 f.

5749. *Hukkelberg, M.* Sogneprest Høyems beskrivelse av Akersø sogn fra 1818.
Årsskr. åt Romsdals sogelag V. s. 44—51.

5750. *Thomassen-Overvik.* Fra Alta til Koutokaino.
Norge I, s. 149—52.

5751. *Hammer, S. C.* Arendal i første halvpart av seilskibenes tidsalder. 2 bl.
Sørlandsheftet 1925.

5752. *Lindstøl, Tallak.* Dagskatten i Arendal og Risør 1712—1713.
Bidrag til Aust-Agders historie III, s. 48—51.

5753. *Wiesener, A. M.* Strømsnæs gaard paa Ask. En oversigt over gaardens historie.
Bergens historiske foren.s skr. Nr. 29—30, s. 101—20.

5754. *Valstad, Otto.* Askerbygden.
Kjenn ditt land 1924, julenr., s. 5 f.

5755. *Hukkelberg, M.* Fra Aukra.
Årsskr. åt Romsdals sogelag IV, s. 69—72.

5756. *Parelius, M.* De ældste lutherske prester i Aukra.
Årsskr. åt Romsdals sogelag IV, s. 68 f.

5757. *Kallarberg, Eilif.* Han slap eksisen.
Bidrag til Aust-Agders historie III, s. 68.

5758. *Vaagen, S.* Gamall tru og tenkjemaate i Austevoll.
Nordhordland og Midthordland IV, s. 30 f.

5759. *Magelssen, N. S.*, og *Peter A. Larssen.* Balsfjords bygdebok. Optegnelser fra ældre og nyeste tid. Omfattende delvis inntil aaret 1924. Tromsø 1925. 307 s.

5760. *Hasvold, P. M.* Bardu. Et tilbakeblik. Bardudalens første bebyggelse og senere utvikling. Stv. 1924. 47 s.

5761. *Bakke, Harald.* Berg [Østfold].
Kjenn ditt land 1925, nr. 11/12, s. 25 f.

5762. *Berg, Adolph.* Bergen i gamle dage. Med tegninger av Thorvald Olsen. 1925. 146 s.

5763. *Berg, Adolph.* Gamle Bergensbilleder fra 1850—70 aarene. Med tegninger av Thorvald Olsen. 1.—2. opl. 1924. 151 s.

5764. *Bibliotek,* Bergens offentlige, 1874—1924. 2. februar. Meddelelser og boklister 1924, nr. 1—2. Jubileumsnr. Bergen. 4to. 29 s.

5765. *Borge, Johannes.* Det nye Bergen.
Nordmandsforbundet 18, s. 493—98.

5766. *Bull, Edv.* Bergen og Hansestædene. Nogen oplysninger fra nordtyske arkiver.
Skrifter utg. av Bergens historiske forening. Nr. 31, s. 121—56.

5767. *Fürst, Hans Backer.* Norsk bykultur. [Bergen.]
Kommunalt tidsskr. 1924, s. 139—43.

5768. *Lexow, Einar.* Bergens folkemængde i ældre tid.
Skrifter utg. av Bergens historiske forening. Nr. 31, s. 103—20.

5769. *Nordahl-Olsen, Joh.* Bergenske smug.
Turistforeningen for Bergens by og stift. Aarbok 1922, s. 85—91.

5770. Bergens *rederiforening* i femogtyve aar 1899—15. febr. —1924. Bergen 1924. 4to. 47 s.

5771. *Schumann-Olsen, O.* Bergens-billeder med karter over Bergen og specielle karter over Nordnes, centrale bydele, Stadsporten - Torvet - Tyskebryggen - Bergenhus samt Sandviken. 1924. 4to. 159 s.

5772. *Skrifter* utgivne av Bergens historiske forening. Nr. 29 —31. Bergen 1924—25.

5773. *Sollied, Olaf,* og *P. R. Sollied,* Bergens bartskerere og kirurger 1500—1800. Bergen. S. 121—262.
Bergens hist. foren.s skr. Nr. 29/30, s. 121—262.

5774. *Sund, Oscar.* Bergen ved havet.
Turistforeningen for Bergens by og stift. Aarbok 1925, s. 24—28.

5775. *Wahl, J.* Haakonshallen. Litt om dens historie og dens restauration.
Norges vern 1925, nr. 6. 7.

5776. *Welle-Strand, E.* Norway's cities. II. Bergen.
Norway I, s. 48 f.

5777. *Vislie, Geirmund.* Bergens rimkrønike. Utgave efter håndskriftene. Med en undersøkelse av krønikens tilblivelse og kilder. 1925. 94 s.
Småskrifter fra det litteraturhistoriske seminar, utgitt av Francis Bull. XX.

5778. *Wiesener, A. M.* Dødsfald i Bergen 1765—1850. Bergen 1925. 271 s.

5779. *Wiesener, A. M.* Det nyttige Selskab. 1774—18. okt.—1924. En historisk oversikt over selskapets virksomhet i 150 aar. Bergen 1924. 4to. 62 s.

5780. *Wiesener, A. M.* Bergens topografi. I. Stiftsgaarden. II. Emmaus.
Bergens hist. foren.s skr. No. 29—30, s. 82—100.

Bergen, se nr. 7063, 7065, 7066, 7068, 7178.

5781. *Heber, Sigvard.* Da B e r g e n s b a n e n blev til. Fem aars ingeniørliv paa høifjeldet. 1.—2. opl. 1924. 201 s.

5782. *Olafsen, O.* Processen om Krosset mellem B o r d a l s mænd og Nesheims mænd.
Vossebygderne XIV, s. 3—13.

5783. *Bydahl, H. R.* B o r g e og Torsnes.
Kjenn ditt land 1925, nr. 11/12, s. 20 f.

5784. *Virksomhet,* Borge sparebanks 25 aars. 1900—1925. [Fr.-stad 1925.] 19 s.

5785. *Ketilsson, Ivar.* B r u n l a n e s.
Kjenn ditt land 1924, julenr., s. 30 f.

5786. *Bugge, Kr. K.* Litt veiprat. Gamle veier, veimerker o. l. litt indenfor og litt utenfor B u s k e r u d fylke.
Drammens og oplands turistforening. Aarbok 1924. s. 49—59.

5787. *Diplomar* (brev), Riksarkivet sine, vedk. eigedomar m. m. i Buskerud fylke.
Dølaminne 1924, s. 44—49, 97—104.

5788. *Frøseth, Arnt.* Lidt gårdshistorie. (Frøset, B y n e s s e t.)
Landbrukstidende 1924, s. 154.

5789. *Bærum.* En bygds historie. Utg. av Bærums herredsstyre ved en komité. II. 1924. 544 s.
Jfr. nr. 2602.

5790. *Koht, Halvdan.* Om Bærums bebyggelse og navnet Oslo.
Maal og minne 1925, s. 1—4.

Bø, Telemark, se nr. 6208, 6991.

5791. *Kufås, Johs.* Lærere og klokkere i B ø r s e s k o g n.
Orkdølafylket 1924, s. 1 f., 58.

5792. *Dovre,* Opdal og Orkladalen. Naturforhold, historie, kulturminder og næringsliv. Utg. med bidrag av Norges statsbaner og Foreningen Kjenn ditt land under red. av B. A. Grimeland. 1924. 142 s.
Kjenn ditt land. II.

5793. *Midthaug, Leif.* Litt om fjellstugun på Dovre.
Bygd og bonde VI, s. 178—85.

5794. *Sannes, Olav.* D r a n g e d a l med Tørdal. Ei bygdesoga. 1924. 728 s.

5795. *Schøning, A.* D r ø b a k og Frogn.
Kjenn ditt land 1925, nr. 11/12, s. 4 f.

5796. *Schøning, A.* Vaar Frelsers kirke i Drøbak. Bygget 1774—1776.
Norvegia sacra IV, s. 91—124.

5797. *Lindstøl, Tallak.* Bidrag til Dybvaag Sogns Gaardhistorie.
Bidrag til Aust-Agders historie III, s. 21—39.

5798. *Lindstøl, Tallak.* Mandtallet i Dybvaag sogn 1664—66 og 1701.
Bidrag til Aust-Agders historie III, s. 40—47.

5799. *Stamsø, H.* Dyvåg og Flosta.
Kjenn ditt land 1925, s. 17—21.

5800. *Taraldsen, N.* Sambandet millom Egge og Følling sokna. Utdrag av møtebøker o. a. vedk. Egge kyrkje.
Melding frå Nordtrøndelag historielag 1924, s. 20—24.

5801. *Olafsen, O.* Kirkelige forholde i Eidfjord i ældre tid.
Hardanger Historielag. Hardanger. Tidsskr. 1925/1926, s. 69—83.

5802. *Johnsbråten, Magnus.* Folk og fe i Eidsvoll for sytti år sea.
Østaglett 1924, s. 95 f.

5803. *Bærheim, Anders.* Erfjord.
Stavanger Turistforening. Aarbok 1925, s. 36—44.

5804. *Sørflaten, Magne.* Fraa Etnedal.
For bygd og by 1925, s. 31—34.

5805. *Fliflet, G.* Bygselseddel på Gropen sæter i Fåberg.
Bygd og bonde VI, s. 96.

5806. *Fliflet, G.* Utdrag av lagtingsakt av 1622 i sak ang. Gjettestad i Faaberg. Efter S. Jørstads optegnelser.
Bygd og bonde VI, s. 86—95.

5807. *Skjøte* paa Presterud i Faaberg av 22/2 1626.
Bygd og bonde VI, s. 191.

Fåberg, se nr. 7389.

5808. *K., J.* 175 års [skole]jubileum i Fana.
Skolebl. 1924, s. 705 f.

5809. *Bjørnstad, Erling.* Finmarksvidda.
Den norske turistforenings årbok 1925, s. 124 f.

5810. *Eckhoff, J.* Finmark og dets skiltvakt.
Norge I, s. 54 f.

5811. *Furevik, M.* D. N. L. Finnemissionsforbund. Historisk oversikt over dets tilblivelse og utvikling. [Askvoll 1925]. 16 s.

5812. *Koht, Halvdan.* Striden om Finnmarka.
Håløygminne 1924, h. 2, s. 8—17.

5813. *Johnsen, Johs. Andr.* En tjenestereise vinteren 1924 over Finmarksvidderne.
Norsk toldtidende 1925, s. 92 f., 104 f., 129 f., 140 f.

5814. *Knaplund, Paul.* Finmark in British diplomacy 1836—1855.
Amer. Hist. Review, 30/3 1925.

5815. *Larssen, Waldemar.* Finmarksforhold. Foredrag. 16. novbr. 1923. 15 s.
Finnmark, se nr. 7240, 7283.

5816. *Welle-Strand, Edvard.* F i n s e - idyller.
Turistforeningen for Bergens by og stift. Aarbok 1921, s. 35—52.

5817. *Frølich, Thorbjørn.* F j o n eller Masfjorden i Hordaland fylke. 1924. 541 s.

5818. *Sydnes, Kristofer.* F j æ r e sparebank, Førde i Sunnhordland gjenom femti aar 12/8 1875—12/8 1925. Stord 1925. 36 s.

5819. *Grannen.* Samlingsblad til segn og soga for F l e k k e f j o r d og bygdene. Skriftstyrar: Hans Seland. 10. aarg. 1924. 32 s. — 11. aarg. 1925. 32 s.

5820. *F[ede], G. V.* Flekkefjord i gamle dage.
Grannen 1924, s. 25 f.

5821. F l e s b e r g *heradstyre.*
Dølaminne 1924, s. 55—62 (framh.).
Jfr. 4806.

5822. *Herbransen, Sv. Herbert.* Litt utvandrings-statistikk fra Flesberg.
Dølaminne 1924, s. 92 f.

5823. *Haugaerne, Knut.* Av høifjellets saga. 6. Umkring ferdslevegen F l o t h y l - Suldal.
Stavanger turistforening. Aarbok 1925, s. 68—71.
Flosta, se nr. 5799.

5824. *Bakke, Harald.* F r e d r i k s h a l d.
Kjenn ditt land 1925, nr. 11/12, s. 27 f.

5825. *Tillier, Fr.* Klubselskapet Phønix 1875—1925. Fr.stad 1925. 93 s. [F r e d r i k s t a d.]

5826. *Western, Aug.* Fredrikstad.
Kjenn ditt land 1925, nr. 11/12, s. 17 f.

5827. *Øvergaard, Louise.* Korte træk fra Fredriksstads Ebenezerforenings 20-årige virksomhet.
Værn 1924, s. 85—89.

5828. *Nødtvedt, Joh. K.* F r e d r i k s v æ r n.
Kjenn ditt land 1924, julenr., s. 33 f.

5829. *Bøthun, Jakob.* Soga um F r e s v i k g o d s e t. Bjørgvin 1925. 71 s.

5830. *Bøthun, Jakob.* Fresvikgodset. (Utdrag av upprit ved arkiv-etterrøkingar.)
Tidsskr. utg. av Historielaget for Sogn Nr. 6, s. 11—30.

Frogn, se nr. 5796.

5831. *Petersen, Th.* Helleristningerne på Okkenhaug i F r o l.
Melding frå Nordtrøndelag historielag 1925, s. 26—34.

5832. *Weierholt, Ivar.* F r o l a n d s kirke.
Bidrag til Aust-Agders historie III, s. 17 f.

5833. *Giertsen, Per E.* Skistuen paa F r ø e n s v o l d e n. (Den ældste i landet.)
Foreningen til skiidrættens fremme. Aarbok 1924, s. 67—76.

Fyresdal, se nr. 7092.

Følling, se nr. 5800.

5834. *Nordbø, G. O.* G a a r a kirke.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1925, s. 53—74.

5835. *Kiærland, Lars.* Om eksersis og ekserserplasser, spesielt G a r d e r m o e n, fra begynnelsen av 18. til slutten av 19. århundre.
Norsk militært tidsskr. 1924, s. 553—66, 629—49.

5836. *Refsum, Helge.* Busteinen i G j e r d r u m.
Østaglett 1925, s. 73.

5837. *Holta, H. H.* Helleristninger paa Tufte, G j e r p e n.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1925, s. 17—20.

5838. *Lindstøl, Tallak.* G j e r s t a d og Søndeled kirker i 17. aarh.
Bidrag til Aust-Agders historie III, s. 52—58.

5839. [*Bjørnstad, O.*] Bjørn frå landet. G l o m m e n d a l e n.
Jonsok 1925, s. 20—26.

5840. *Aaland, Jacob.* En skolestrid for 175 år siden. [G l o p p e n.]
Skolebl. 1924, s. 198 f.

Gol, se nr. 7028.

5841. *Brodahl, Joh. E.* Fra G r a n via Strømsø til Sorø. En altertavlestudie.
Bygd og bonde VI, s. 68—84.

5842. *M[idthaug], L.* Stenhuset på Grans prestegard. Notat fra tingbøkene.
Bygd og bonde VI, s. 190.

5843. *Selskapet* for G r i m s t a d bys vel. Medlemsskrift nr. 1. Grimst. 1920. 19 s. — nr. 2—3. 1924. 32 s.

5844. *Urstad, Johs.* Sandølen i G r o n g.
Melding frå Nordtrøndelag historielag 1924, s. 9—20.

5845. *Gjone, Toralv.* G r u n d s e t marked. 1925. 16 s.
Fagbiblioteket «Fri lesning». Nr. 25.

5846. *Gleditsch, K. G.* Gjennem G u d b r a n d s d a l e n s mektige bygder.
Norge I, s. 231—38.

5847. *Julehilsen,* Gudbrandsdølernes, 1924. Red. og udg. med Gudbrandsdalslagets specielle anbefaling af Johan Ovren. Eau Claire, Wis. 80 s.

5848. *Ofigsbø, H. H.* Noko gamalt fraa Gudbrandsdalen.
Heimen I, s. 73—77.

5849. *Skrede, Anders.* Brev fra Gudbrandsdalen. Aars-revy for sidste aar.
Gudbrandsdølernes julehilsen 1924. Eau Claire, Wis., s. 19—37.

5850. *Matricul,* Lister Amts, 1668. G y l l a n d s Soegen.
Grannen 11, s. 9—15.

5851. *N., L. F.* Fatigkommisjonsmøte i Gyland 1782.
Grannen 10, s. 21—24.

5852. *N., L. F.* Dei fyrste konfirmanter i Gyland.
Grannen 10, s. 25.

5853. *Nuland, Lars Fr.* Manntal for Gyland sokn 1664.
Grannen 11, s. 1—5.

5854. *Optegnelse* paa Folketallet i Gyland Sogn under Lister Amt, saaledes som det befandtes at være den 1ste Februar 1801, tilligemed Forklaring om enhver Persons Stand, Embede og Næringsvei m. v.
Grannen 11, s. 21—32.

5855. *Kolderup, Carl Fred.* Haasteinens devonfelt. English summary. Bergen. 32 s.
Bergens museums årbok 1923/24. Naturv. r., nr. 11.

5856. *Grieg, Sigurd.* Hadeland. Vei og bygd i oldtiden.
Norge I, s. 100—04.

5857. *Krafft, Sophie.* Et enestaaende bronsealders fund fra Hadeland.
Guldsmedkunst 1925, s. 97 f.

5858. *Tang, Per.* Moe gård i Hafsloe. Efterkommere av Adam Hansen Reutz og Karen Munthe Rumohr.
Tidsskr. utg. av Historielaget for Sogn nr. 6, s. 31—94 + tabel.

5859. *Bergsgaard, A.* Gammelt fra Hallingdal. Skatte- og sagfaldslister samt utdrag av tingbøker for Aal fra 1610 til 1848. 1925. 140 s.

5860. *Odegaard, L. K.* Hallingdal i tekst og billeder. Nesbyen 1925. 167 s.

Hallingdal, se nr. 6881, 6902.

5861. *Bäckström, Mina.* Sagatun. [Hamar.]
Fram 1924 nr. 12—13, s. 8 f.

5862. *Fischer.* Korskirken i det gamle Hamar. Utgravningen.
St. Olav 1924, s. 5 f.

5863. *Kjelstrup, K.* En kopi av det berømte Olavsantemensale til Hamar.
St. Olav 1925, s. 260 f.

5864. *Ording, Einar.* Hamar domkirke. Minder fra Norges storhetstid.
St. Olav 1924, s. 57 f., 69 f., 92 f.

5865. *Undset, Sigrid.* St. Torfinns kapel, Hamar.
St. Olav 1925, s. 146 f., 166 f., 171 f.

5866. *Fotland, Nils.* En bispevisitas i Hamre kyrkja 1748.
Nordhordland og Midthordland IV, s. 29.

5867. *Platou, O.* Kirkeklokken i Haram.
Tidsskr. for Sunnmøre historiske lag 14/15, s. 79 f.

5868. Hardanger *Historielag*. Hardanger. Tidsskr. 1924. Norheimsund 1925. 63 s. — 1925—26. 92 s.

5869. *Aga, Johannes Ped.* Optegnelser fra 1811. [Hardanger.] Hardanger Historielag. Tidsskr. 1924. s. 62.

5870. *Gade, F. G.* Harding-lynne. Smaastubber og minder. Nordmandsforb., juleh. 1924. s. 22—25.

5871. *H., J.* Fra Hardangervidden. Stavanger turistforening. Aarbok 1925. s. 91—101.

5872. *Hardangervidda.* Drammens og oplands turistforenings årbok 1925. Drammen. 220 s.

5873. *Haugejorden, Besse N.* Gamalt frå Hardangervidda. Drammens og oplands turistforenings årbok 1925. s. 78—84.

5874. *Olafsen, Olaf.* Fra Hardangerviddas fortid. Drammens og oplands turistforenings årbok 1925. s. 6—35.

5875. *Reimers, Otto.* På grenseopgang. [Hardangervidda.] Stavanger turistforenings årbok 1925. s. 22—35.

Hatfjelldal, se nr. 6999.

5876. *Bakka, Gabr.* Haugesund og Haugaland. 1924. 16 s. Fagbiblioteket «Fri lesning». Nr. 22.

5877. *Vik, Jakob E.* Fra Haukeliseter til Bleskestadmoen. Stavanger turistforening. Aarbok 1925. s. 83—90.

5878. *Haugholt, Olav H.* Fra forhistorisk tid ved Heddalsvatn. Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1925. s. 46—52.

5879. *Ansteinsson, Ove.* Hedemarken og hedemarkingene. Norges bondeblad 1925. s. 167 f.

5880. *Christiansen, G. E.* Haugianerne paa Hedmark 1798—1800. Bygd og bonde VI. s. 141—65.

5881. *Christiansen, G. E.* Hedmarksbygdenes gamle kulturminner. Jonsok 1925. s. 61—65.

5882. *Christiansen, G. E.* En Hedemarksgaard. Hol, Nes. Bygd og bonde VI. s. 36—67.

5883. *Fett, Harry.* Hedemark og bygningsskikken. Norge I. s. 272—75.

5884. *Historie,* Hedmarks. 1ste fellesbind. Red.komité: J. E. Mellbye, G. E. Christiansen, G. Gjestvang, R. Svendsen. 1.—4. hefte. Hamar 1925.

5885. *Jonsok.* Hedmark i tekst og billeder. Redaksjonen ved Sigurd Fjørtoft. 1925. 69 s.

5886. *Kjølstad, Lars.* De nedre bygder [i Hedmark].
Jonsok 1925, s. 27—30.

5887. *Løchen, Thorvald.* Hedmark fylke ved årsskiftet.
Norges herredsforbunds tidsskr. 1925, s. 379 f.

5888. *Mellbye, Johan E.* Hedemarken.
Jonsok 1925, s. 6—16.

5889. *Moren, Sven.* Grensebygdene [til Hedmark].
Jonsok 1925, s. 16—19.

5890. En *sak* om signeri på Hedemarken 1666.
Bygd og bonde IV, s. 157 f. av Leif Midthaug; s. 159—71: Bemerkninger til ovennævnte retssak av Reidar Th. Christiansen.

5891. *Bjørset, Ey.* En arbeidsdag under sjømålingen nordpå. [Helgeland].
Norge I, s. 80—83.

5892. *Strompdal, K.* Segner frå Helgeland.
Haaløygminne 1924, h. 1, s. 32, h. 2, s. 34.

5893. *Svensen, Sven.* Helgeroa og Nevlunghavn.
Kjenn ditt land 1924, julenr., s. 34 f.

5894. *Flaten, Hans.* Hemsedals slektshistorie 1693—1923. Drammen 1925. 414 s.

Herøy, se nr. 6904, 7182, 7205.

Hillesøy, se nr. 7037.

5895. *Beretning* om Hjartdals sparebanks 25 års virksomhet 1898—1923. [1923].

5896. *Reinton, Sigurd S.* Hol gamle kyrkje.
Dølaminne 1924, s. 110—20.

Hol, se nr. 5734, 7051.

5897. *Ytterbøe, S.* Holla. Historisk skildring av bygda og dens utvikling. Gårds- og slektshistorie. 1925. 649 s.

5898. *Graarud, G.* Holmestrand.
Kjenn ditt land 1924, julenr., s. 11 f.

5899. *Graarud, G.* Holmestrands oprindelse.
Vestfoldminne I, s. 48—55.

5900. *Kirke,* Holmestrands, er 250 aar gammel. Festskr. av Holmestrands historieskriver og sogneprest. Holmestrand 1924. 34 s.

5901. *Neuberth, I. Fr. Wilh.* Den Tordenskioldske skole gjennem hundre år. Et bidrag til den norske borger- og middelskoles historie. 1924. 364 s.

5902. *Dalen, J. I.* Klokkorne i Hoprekstad-kyrkja. Tidsskr. utg. av Historielaget for Sogn IV, s. 54.

5903. *Steffensen, J. M.* Hornelen. Eit mêd for fiskarar og sjømenn.
Ung Norig 1925, s. 118 f.

5904. *Meyer, Chr.* Horten.
Kjenn ditt land 1924, julenr., s. 12 f.

5905. Hove *kyrkja.*
Tidsskr. utg. av Historielaget for Sogn IV, s. 51 f.

5906. *Busland, H. R.* Hurum før og nu.
Kjenn ditt land 1924, julenr., s. 8.

5907. *Welle, Ivar.* Hvaler.
Kjenn ditt land 1925, nr. 11/12, s. 30 f.

5908. *Hjertaas, Mathias.* Hvitsten.
Kjenn ditt land 1925, nr. 11/12, s. 6 f.

5909. *Hylen, Hans.* Hylen og Hegladalen.
Stavanger turistforening. Aarbok 1924, s. 120—24.

5910. *Krogh, Aug.* Gammalt frå Sør-Høland og derikring.
Østaglett 1924, s. 92—95.

5911. *Hjertaas, Mathias.* Hølen.
Kjenn ditt land 1925, nr. 11/12, s. 7 f.

5912. *Bakke, Anna.* Idd.
Kjenn ditt land 1925, nr. 11/12, s. 30.

5913. *Bugge, Anders.* Jarlsberg.
Kjenn ditt land 1924, julenr., s. 18.

5914. *Mauland, Torkell.* Or soga um Jelsa-prestarne. For «Stavanger Aftenblad». Stavanger [1925]. 255 s.

Jenseheiene, se nr. 5969.

5915. *Sartz, O.* Jomfruland.
Kjenn ditt land 1925, s. 74 f.

5916. *Bu, Aam. K.* Jondal.
Hardanger Historielag. Hardanger. Tidsskr. 1925/1926, s. 84—87.

5917. *Riple, Alf.* I Jotunheimen og Rondane. Bergens fjeldmannalags sommertur 1921.
Turistforeningen for Bergens by og stift. Aarbok 1921, s. 26—34.

5918. J æ r e n s *folkehøgskule* 25 år.
Høgskulebl. 1924, s. 305 f.
5919. *Grude, Karoline.* Jæren.
For bygd og by 1925, s. 219 f.
5920. *Tjensvoll, Nils.* Jæren — Norges Gosen.
Norge I, s. 240—48.
5921. *Fraa* J ø l s t e r.
Sunnfjordingen I, s. 3.
5922. *H., J.* Fra Jølster.
Sunnfjordingen I, s. 18 f.
5923. *H., J.* Kongens tiende [i Jølster].
Sunnfjordingen I, nr. 3, s. 24.
5924. *Sandnes, Ola.* Sogeminne. Auduns borg [Jølster].
Sunnfjordingen I, nr. 3, s. 25 f.
5925. *Vreim, Halvor.* Gamalt fraa Jølster.
Sunnfjordingen I, s. 6—9.
Kautokeino, se nr. 5750.
5926. *Bu, Aam. K.* Aakre sag, K i n s a r v i k.
Heimen I, s. 120—23.
5927. *Grue, Thoralf.* K l o k k e r v a n g 1822 — 29. juni — 1922. Med et kort slegtsregister. Røros [1923]. 90 s.
Kolbotn, se nr. 7169.
5928. *Bergwitz, Joh. K.* K o n g s b e r g som bergkoloni, bergstad og kjøpstad. 1624—1924. Utg. på kommunal foranstaltning ved en tremandskomité. 1924. I. 400 s., II. 933 s.
5929. *Hammer, S. C.* Kongsberg og dets 300-aars jubilæum.
Nordmandsforb. 17, s. 165 f.
5930. Kongsberg *middelskole* gjennem 100 aar. Litt historik.
Den høiere skole 1924, s. 527—34.
5931. K r i s t i a n s s a n d s mek. *værksted.* 1913—22. januar—1923. 1923. Ill.
5932. *Anordning* OM Begravelser Paa Landet udi Christiansands Stift Efter Kongelig Mayj'tts Lovs og Forordningers Tilhold og anledning. Avskrift ved Daniel Vigeland.
Bidrag til Aust-Agders historie III, s. 19 f.
5933. *Christensen, Hjalmar.* Vilhelm Krag og Christianssand.
Ukens revy 1925, s. 63—67.
5934. *Krag, Vilhelm.* Christianssands Sparebank 1824—1924. Et Jubilæumsskrift. 1924. 138 s.

5935. *Moe, Wladimir.* «Sørlandets hovedstad». Smaatræk av Kristianssands historie. 2 bl.
Sørlandsheftet 1925.
5936. *Heber, Sigvard.* I Bernhard Herres fotspor. Sommerture paa Krokskogen.
Den norske turistforenings aarbok 1924, s. 47—54.
5937. *Bjerke, Erling.* Krødsherad.
For bygd og by 1924, s. 191—94.
Kvam, se nr. 6131.
5938. *Rund, Edv. J.* Segner frå Kvedfjord.
Haaløygminne 1924, h. 1, s. 30 f.
5939. *Fede, Gabr. Villumsen.* «Familier utenfor Bondestanden» i Kvinesdals prestegjæld fra ca. 1650 til 1800.
Bidrag til Agders historie VI, s. 24—41.
5940. *Fede, Gabr. Villumsen.* Fra gamle dage. Valborg i Faret. — Fra de gamle kirkebøker i Kvinesdals prestegjeld.
Grannen 11, s. 5—8, 17—21.
5941. *Jerstad, Johan.* Eit bilæte frå Kvinesdal frå 1600-talet.
Grannen 11, s. 15 f.
5942. *Steinnes, Asgaut.* Hev Ogmund i Byre etterkomarar i Kvinesdal og Setesdal?
Grannen 10, s. 26—30.
5943. *Stuland, Arne.* Kvinnherad. Naturtilhøve og gardssoga. Norheimsund 1924. 679 s.
5944. *Nordang, Andr.* Kviteseid seminar.
Skole og samfund 1925, s. 49—56.
5945. *Stamsø, H.* Kvitingen-Kjølveien.
Kjenn ditt land 1924, s. 17 f.
5946. *Bugge, Alexander.* Nokre gamle brev fraa Heggtveit i Laardal.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1925, s. 5—16.
5947. *Landingsboka.* Utg. efter tiltak av landinger ved Oluf Kolsrud. Bd. 2. Fra gamle dager. Folkeminner i Land samlet av R. Th. Christiansen. H. 1—5. 1924—25.
5948. *Beretning* om Langesunds Sparebanks 50-aars virksomhet 1874—1924. [1924.] 10 s.
5949. *Werenskiold, Th.* Larkollen.
Kjenn ditt land 1925, nr. 11/12, s. 12 f.

5950. *Erdmann, Domenico.* Gyldenløves residens i Larvik.
Kjenn ditt land 1924, julenr., s. 27 f.
5951. Larvik *Haandverkerforening.* [75 aar.]
Norges haandverk 1924, s. 173 f.
5952. *Johnsen, Oscar Albert.* Larviks gamle våben.
Vestfoldminne I, s. 193—201, 263 f.
5953. *Jørgensen, A. W.* Larvik.
Kjenn ditt land 1924, julenr., s. 24 f.
5954. *Koht, Halvdan.* Sverdrup-tiden i Larviks historie (1849—1856).
Vestfoldminne I, s. 108—34, 202—13.
5955. *Thomle, E. A.* Larviks gamle byvaaben.
Vestfoldminne I, s. 260 f.
5956. *Treschow, F. M.* Fritzøe Værk før og nu.
Kjenn ditt land 1924, julenr., s. 29 f.

Larvik, se nr. 7427.

5957. *Jelstrup, Henrik.* Ledalen, et av våre villeste dalfører.
Norge I, s. 257—60.

Lier, se nr. 7021.

5958. *Lind.* Lidt om Lillehammer by.
Norske kommunale ingeniørvæseners forening. Meddelelser 1924, s. 4—8.
5959. *Birknes, Karl L. G.* Odelsmenner og leiglendingar i Lindaas præstekall fyr 100 aar sidan.
Nordhordland og Midthordland IV, s. 37 f.
5960. *Leegaard, M.* På Lista.
Norge I, s. 105—09.
5961. *Hagen, Rikholst.* Feskeløkka og finnekonst. Segn frå Lofoten.
Håløygminne 1924, h. 2, s. 29—32.
5962. *Garborg, Hulda.* Fraa samlingane paa Graffer i Lom. Gamle dølebunader. (Ope brev til Ragna Helleberg, Faaberg.)
For bygd og by 1924, s. 268 f.
5963. *S[eland], H[ans].* Gamle brudlaupsskikkar i Lund. Etter «Folkevennen» 1859.
Grannen 10, s. 4 f.
5964. *S[eland], H[ans].* Fraa Lund.
Grannen 10, s. 4.

5965. *Stranna, Olav.* L u n d e herad med Flaabygd.
[B. 1.] Gardesogur og ættetavlur. 1921. Fol. 166 s.
B. 2. Lundesoga. Skien 1925. 767 s.
5966. *Heiberg, G. F.* Et paatænkt kjøpstadsanlæg paa L æ r d a l s ø r e n.
Tidsskr. utg. av Historielaget for Sogn 6, s. 5—10.
Lødningen, se nr. 7056.
5967. *Fagerli, E. D.* Omkring L ø k k e n grube og Fagerlibygden.
Orkdølafylket 1925, s. 21—35.
5968. *Steffensen, J. M.* M a a l ø y. Ein uppveksande by i yttre Nordfjord.
Ung Norig 1924, s. 292 f.
5969. *Nilssen, H. C.* Over M a d l a n d s-, Jense- og Maudalsheiene.
Stavanger turistforening. Aarbok 1925, s. 60—66.
5970. *Bugge, Chr. A.* En sørlandsby. Erindringer og skildringer fra M a n d a l i gammel og nyere tid. 1924. 212 s.
5971. *Harbitz, Alf.* En vakker Sørlandsby. [Mandal.]
Norge I, s. 267—71.
Masfjorden, se nr. 5817.
5972. *N., L. F.* «M a s t e i n s k a r e t».
Grannen 10, s. 30 f.
Maudalsheiene, se nr. 5969.
5973. M e l d a l s *sparebank* 1894—1924. Svorkmo 1924. 9 s.
5974. Et gammelt *dokument* [fra Systad i M e l d a l e n, om salg av eiendom].
Orkdølafylket 1924, s. 24 f.
5975. *Grefstad, Ola.* Skulestell og lærarar i Meldal og Rennebu føre skulelova av 1827.
Orkdølafylket 1925, s. 115—22.
5976. *Støren, E.* Kalstad gård i Meldalen.
Orkdølafylket 1925, s. 77 f.
5977. *Welle-Strand, Edvard.* M j ø l f j e l l.
Turistforeningen for Bergens by og stift. Aarbok 1925, s. 18—23.
5978. *Welle-Strand, Edvard.* Mjølfjell.
Kjenn ditt land 1925, s. 67 f.
Mo, Telemark, se nr. 7092.
Modalen, se nr. 6998.

5979. *Pettersen, Anneken.* Vike kirke paa Modum.
Drammens museums aarbok 1922—23, s. 29—42.
5980. *Hansen, Chr.* Molde Haandverkerforening.
Norges haandverk 1924, s. 32.
5981. *Qvigstad, J.* Nybyggerne ved Monselven efter folketællingen 1801.
Håløygminne 1925, h. 1, s. 23 f.
5982. *Schreiner, Kaare.* Moss.
Kjenn ditt land 1925, nr. 11/12, s. 9—11.
5983. *C.* Innvielsen av Mosstrands kirke 27/9 1923.
Skien-Telemarken turistforening. Årsskr. 1924, s. 13—16.
5984. *B[elsheim], E[inar].* Navnet Moster m. m. Oslo 1925. 16 s.
5985. *Kaldhol, H.* Bidrag til Møre fylkes kvartærgeologi. III. Strandlinjeforskyvninger under den eldre del av stenalderen. 97 + 3 s.
T.hjems vid.selsk. skr. 1924, nr. 4.
5986. *Krokann, Inge.* Møre folkehøgskule i 25 år.
Høgskulebl. 1924, s. 313—16.
Møre, se nr. 6246.
5987. *Mørkved, Karl L.* Av Namdalens sagbrukshistorie.
Skogeieren 1924, s. 221 f., 247 f., 260 f., 287.
Namdal, se nr. 6246.
Nesheim, se nr. 5782.
5988. *Berner, Hj.* Nesodden herred. Bidrag til bygdens historie. Utg. paa bekostning av Nesodden herred. 1924. 323 s.
5989. *Dahl, N. A.* Nesodden.
Kjenn ditt land 1925, nr. 11/12, s. 3 f.
Nevlunghavn, se nr. 5893.
Nissedal, se nr. 7092.
5990. *Nordfjord.* Utgjeve av Nordfjordlaget i Oslo mars 1925. 22 s.
5991. Kyst, Nordfjords. Utg. i anl. Norsk-Amerikanernes 100 aars jubileum. Bergen 1925. 191 s.
5992. *Juuhl, Johan C. W.* Nordhordlands skjulte skatter. Masfjorden og Matre.
Turistforeningen for Bergens by og stift. Aarbok 1922, s. 71—84.

5993. *Litleskare, Joh.* Gamle bunadshus i Nordhordland.
Nordhordland og Midthordland IV, s. 19—22.

5994. *Litleskare, Joh.* Øydejorder, gløymde gardsnamn og burttynte gardar i Nordhordland. Utgjevi med studnad fraa bygdelaget «Nordhordlendingen», Nord- og Midhordlands sogelag [og] Norsk stadnamnarkiv. 1925. 100 s.

5995. *Negaard, Hj.* Spredte reiseindtryk fra Indre Nordhordland.
Turistforeningen for Bergens by og stift. Aarbok 1921, s. 17—25.

5996. *Coldevin, Axel J.* Befolkningsforhold og økonomiske forhold i N o r d l a n d 1500—1800.
Haaløygminne 1925, h. 3—4, s. 81—102 + 2 tab.

5997. *Freding, Thyra.* Efter Nordlandskuster. Stämningar och intryck från en färd i Midnatssolens land.
Den norske turistforenings aarbok 1925, s. 15—26.

5998. *G., T.* Bjørneskytterhistorier fra Nordland i gamle dager.
Håløygminne 1924, h. 1, s. 14—20.
Jfr. 4874.

5999. *Løkke.* Nordlands fylke.
Norges herredsforbunds tidsskr. 1925, s. 311—14.

6000. *Kildal, W.* N o r d m a r k e n.
Den norske turistforenings aarbok 1924, s. 6—20.

6001. *Nissen, Kristian.* Skogfinnene i Nordmarken.
Den norske turistforenings aarbok 1924, s. 21—38.

6002. *Aarsskrift* for N o r d m ø r e historielag. Red. av arbeidsutvalet. Kr.sund 1924. 50 s.

6003. *Nordmøre* og Kristiansund. Naturforhold, historie, kulturminner og næringsliv. Utg. av Kjenn ditt land. Under redaksjon av B. A. Grimeland. 1925. 111 s.
Kjenn ditt land. V.

6004. *Todal, P.* Det skjønne Nordmør. En tur gjennem Sunndalen.
Norge I, s. 143—48.

6005. *Vatn, Edv.* Litt um Straumsgarden [Kanestrøm] og eigarane av denne garden.
Aarsskr. for Nordmør historielag 1925, s. 8—26.

6006. *Nicolaissen, O.* Triste blade av N o r d - N o r g e s saga. 1924. 26 s.
Tromsø museums årsh. 46, nr. 2.

6007. *Nicolaissen, O.* Gamle bryllupsskikke i Nord-Norge.
Håløygminne 1924, h. 1, s. 21—25.
6008. *Herbransen, Sv. Herbert.* Numedal utvandrings-museum.
Dølaminne 1924, s. 53 f.
Numedal, se nr. 6870, 6910.
6009. *Moltu, Paul.* Om skapet fra Nærøy i Vestlandske kunstindustrimuseum.
Tidsskr. for Sunnmøre historiske lag 14/15, s. 65 f.
6010. *Langtvedt, Haaver.* Bekjendtgjørelse fra Eieren af Næs Jernverk, I. Schnell. 1780.
Bidrag til Aust-Agders historie III, s. 11—16.
6011. *Bugge, Anders.* Nøtterø og Tjømø.
Kjenn ditt land 1924, julenr., s. 19 f.
6012. *Ullerud, Anders.* Onsøy.
Kjenn ditt land 1925, nr. 11/12, s. 15—17.
6013. *Brodahl, Joh. E.* Trøndermalere i Opdal kirke.
Kunst og kultur XII, s. 42—50.
Opland, se nr. 7190.
6014. *Aarvik, Erik.* Varghistorier fra nedre del av Orkedalen.
Orkedølafylket 1925, s. 65—69.
6015. *Haugen, Johs. E.* Uferds-natta, 20/1 1737. [Orkdal.]
Orkdølafylket 1925, s. 54 f.
6016. *Høyem, Brage.* Orkdal.
For bygd og by 1925, s. 79—82.
6017. *Tveit, Nils.* Ein boksamling for 100 aar sidan. [Os.]
Nordhordl. og Midthordl. IV, s. 14—18.
6018. *Tveit, Nils.* Ein strid um laksefisket i Oselvi.
Nordhordl. og Midthordl. IV, s. 23—28.
6019. *Oslo*, Kristiania 1047, 1624, 1924. Byhistorisk utstilling paa Akershus slot, avholdt av Kra. kommune 1924. 153 s.
6020. *Boyesen, Einar.* Skolejubileer, Nissens skole 75 år.
Den høiere skole 1924, s. 351—54.
6021. *Bull, Edv.* Kristiania.
Samtiden 35, s. 369—76.
6022. *Byfest*, Programmer og beretning, utgit av komiteen for den byhistoriske utstilling paa Akershus 1924, ved Thor Kielland, komiteens sekretær. 1925. 57 s.

6023. *Christensen, Haakon.* Reisehåndbok over Oslo. Utg. av Landsforeningen for Reiselivet i Norge. 1925. 89 s.

6024. *Daae, Ludvig.* Det gamle Christiania. 1624—1814. 3. omarb. og udvidede udg. ved Roar Tank. 1924. 444 s.
Anm. i Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1924, s. 516 f. av F. B[ull].

6025. *Dørum, Helene.* Fra industriskolen i gamle dage.
Skole og samfund 1925, s. 322—25.

6026. *Fett, Harry.* Kristiania—Oslo. Ved aapningen av den byhistoriske utstilling paa Akershus.
St. Olav 1924, s. 307 f.

6027. *Finne-Grønn, S. H.* Oplysninger om familier i Oslo og det gamle Christiania.
(Forts.) 35. Gyldenaar og Eschildsønnerne. 36. Raadmand Mads Trulsen og prokurator Hans Povlsen. 37. Lidt om slegten Kold (Cold). 38. Den yngre Christianiaslegt Gjerdrum. 39. Tillæg til foregaaende nummere. 40. Præsident Lauritz Jacobsen. — Lagmand Lauritz Jacobsen. 41. Slegten Kold (Cold), et tillæg. Slegten Hummer. 42. Stiftamtsskriver Claus Hansen. 43. Raadmand Peder Johansen Heide.
Norsk tidsskr. for genealogi III, s. 243—61, 413—26. Jfr. nr. 4844.

6028. *Fischer, Gerhard.* Oslo paa Akershusutstillingen.
Byggekunst VI, s. 183 f.

6029. *Fischer, Gerhard.* Oslo og det eldste Akershus.
Bjørnsonforbundet. Det 4. nasjonale stevne 13.—16. august 1924, s. 27—57.

6030. *Grevenor, Henrik.* Kristiania guldsmedfags historie.
Guldsmedkunst 1924, s. 83—87.

6031. *Grevenor, Henrik,* og *Thor B. Kielland.* Guldsmedhaandverket i Oslo og Kristiania. Lauget. — Arbeiderne. — Mestrene. 1924. 449 s.

6032. *H., E.* Den gamle kirke. [Gl. Akers kirke.]
Under kirkehvælv 1925, s. 65 f., 90 f.

6033. *Halvorsen, Caroline.* Gamle minner. [Fra Industriskolen.]
Skole og samfund 1925, s. 317—22.

6034. *Hammer, S. C.* Christiania ved midten av 1870-årene.
Festskrift til femti års jubileet ved Oslo handelsgymnasium. 1925. S. 1—7.

6035. *Hammer, S. C.* Kristiania i det 19. aarh. Foredrag.
Bjørnsonforb. 1923, s. 75—88.

6036. *Hammer, S. C.* Oslo og Kristiania.
Nordmandsforb. 1924, s. 353—57.

6037. *Hammer, S. C.* Træk av haandverkslivet i Kristiania i det 19. aarh.
Norges haandverk 1924, s. 97 f.

6038. *H[ertzberg], M.* Oslo domkirke.
Luthersk kirketidende 1925, s. 26—29.

6039. *Historie,* Kristianias. Utg. til 300-aars jubilæet 1924 av Kristiania kommune. Bd. IV 1814—77 av S. C. Hammer. 1924. 604 s.
Anm. i Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1924, s. 445 av N. H.; i [Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. VII, s. 533—36 & 9. R. VII, s. 557 av Ax. L[invald].

6040. *Hognestad, Arne.* Studenterhjemmets beboere 1875—1925. 80 s.

6041. *Indrebø, A.,* og *Trygve Lie.* Stor-Oslo.
Det tyvende aarhundrede 1925, s. 72—75.

6042. *Industriskole,* Den kvinnelige, i Oslo 1875—1925. Med bidrag av Annette W. Schirmer, Caroline Halvorsen, Helene Dørum, Ingeborg Solberg, Einar Sigmund. 1925. 68 s. Ill.

6043. *Jubilæum,* Kristianias.
Nordmandsforb. 17, s. 357—63.

6044. *Kristianiafjorden.* I. Vestsiden. Utg. av Kjenn ditt land. Red.: B. A. Grimeland. 1924. 4to. 37 s.

6045. *Oslofjorden.* II. Østsiden. Utg. av Kjenn ditt land. 1925. 4to. 31 s. Jfr. 6044.

6046. *Lindroth, Hjalmar.* Kristiania—Oslo.
Svensk tidskr. 1925, s. 37—46.

6047. *Lochmann, A.* Kristiania og omegn i utklip. 1. saml. 1924. 318 s.

6048. *Lyth, Hjalmar.* Svenskarne i Oslo. En minnesskrift. 1925. 4to. 112 s.

6049. *Martens, Nora.* C. Bonnevies skole. 1889—1925.
Bog og Naal 32, s. 155 f.

6050. *Mellbye, Chr. S.* Nissens Pikeskole 1899—1924.
Skole og samfund 1924, s. 306—33.

6051. *Muus, Rudolf.* Kristiania forstadsscener og deres skuespillere. Minder fra 70—90 aarene. 1924. 95 s.

6052. *Natrud, Gudrun.* Vår hovedstad 1624—1924. Det gamle og det nye Kristiania. 15 s.
Kjenn ditt land. 1924. Nr. 10.

6053. *Nissen, Henriette,* f. Prebensen. En elevs erindringer fra Nissens Pigeskole i 1860-årene.
Skole og samfund 1924, s. 289—93.

6054. *Pedersen, Oscar.* Vore dages Kristiania. 1924. 267 s.

6055. *Pedersen, Oscar.* Oslo—Kristiania—Oslo. Træk av byens liv før og efter begivenheterne i 1624.
Kommunalt tidsskr. 1924. s. 159—63.

6056. *Pikeskole,* Nissens, 1849—1924. Med bidrag av Einar Boyesen, Therese Bertheau, Chr. S. Mellbye, Henriette Nissen f. Prebensen, Elisa Platou, Halfdan Tvedt. I anledning av skolens femogsyttiårige beståen. 1924. 111 s. + 4 billeder.

6057. *Schirmer, Annette W.* Den kvindelige industriskole i 50 aar. 1875—1925.
Skole og samfund 1925, s. 273—310.

6058. *Sinding-Larsen, H.* Akershus. Bidrag til Akershus' slots bygningshistorie i de første 350 aar, 1300—1650, paa grundlag av den bygningsarkæologiske undersøkelse 1905—1924. Bd. 1. 2. 1924—25. 4to. 126 s., 150 s.

6060. *Sinding-Larsen, H.* Akershus.
Bjørnsonforbundet. Det 4. nasjonale stevne 13.—16. august 1924, s. 19—26.

6061. *Sinding-Larsen, H.* Akershus og dets anvendelse. Svar til Komiteen for Akershus slot av 12. aug. 1922 i anledning av dens «Meddelelse» dat. 21. nov. 1923. 1924. 15 + 19 + 28 s.

6062. *Wahl, J. O.* Et blad av Akershus slots historie. Kristian II's beleiring av slottet 1531—32.
Norges vern 1924, nr. 7 f.

6063. *Wahl, J. O.* Akershus slots og fæstnings historie i ældre tider.
Norsk militært tidsskrift 1925, s. 164—81, 354—68, 417—30, 509—23, 733—49.

Oslo, se nr. 5790, 7209, 7292, 7404, 7407, 7411.

6064. *Brenne, N.* Frå Overhalla.
Melding frå Nordtrøndelag historielag 1925, s. 48 f.

6065. *Melhus, Alf C.* En «falskmynter»-historie fra Overhalla fra 1705.
Melding frå Nordtrøndelag historielag 1924, s. 1—4.
Porsanger, se nr. 7166.

6066. *Fallize, J. O.* Porsgrunds katolske menighet og kirke. Et stykke norsk missionshistorie.
St. Olav 1924, s. 372 f.

6068. *Swensen, Wilhelm.* Gamle Porsgrundsbilleder.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1925, s. 21—45.

6069. *Vemmestad, Stian.* Porsgrund og omegns sjømandsforening 1847—1922. Et mindeskrift. Porsgrund 1924. 232 s.

6070. *Lavik, J.* Råde.
Kjenn ditt land 1925, nr. 11/12, s. 13 f.

6071. *Heltzen, Ivar Anker.* Utdrag av Ranens prestegjelds beskrivelse.
Håløygminne 1924, h. 3—4, s. 1—15.

6072. *Arnesen, Andr.* Ei Raulands-ferd.
Ung Norig 1925, s. 225 f.

6073. *Alm, Paul.* Raumabanen. 1924. 106 s.

6074. *Høgslund, O.* Raumabanen. Utg. til banens åpning den 29. nov. 1924 av Hovedstyret for Norges statsbaner. 72 s.

6075. *Kindem, L.* Saki mot Klas Hendrikson Miltzow for skoghogster i Raundalens aalmenning.
Vossebygderne XIV, s. 25—65.

6076. *Kilde, Tollef.* Rena.
Jonsok 1925, s. 31 f.

6077. *Ordre* fra foged Christian Juell til lensmanden Jacob Larsen i Øvre Rendalen av 21/2 1711.
Bygd og bonde VI, s. 85.

6078. *Støren, E.* Fra gamledage i Rennebu.
Orkdølafylket 1924, s. 32—35.
Rennebu, se nr. 5975.

6079. *Mo, Eilert.* Dativ og genitiv av gardnamn i Rindalen og Surndalen.
Festskrift til Amund B. Larsen 1924, s. 156—67.
Rindal, se nr. 7221.

6080. *Kluften, Pål.* Ringebu kirke. 3 s.
Kimer I klokker 1924.

6081. *Nyhus, Hans.* Hvad Ringebu-kirken gjemmer under sit gulv.
Gudbrandsdølernes julehilsen 1924. Eau Claire, Wis., s. 48—53.

6082. *Hammer, H. J.* Ringerikes høiere skole.
Kommunalt tidsskr. 1924, s. 49 f.

6083. *Tveiten, Gunnar.* Ringerike.
Kjenn ditt land 1925, s. 89—96, 101—05.

6084. *Tveiten, Gunnar.* Ringerike. Utgitt av Kjenn ditt land. Redaktør B. A. Grimeland. 1925. 36 s.
Kjenn ditt land. VI.

6085. *Tveiten, Gunnar.* Ringerike. 1925. 10 s.
Fagbiblioteket «Fri lesning». Nr. 31.

6086. *Fylkesskole,* Ringsaker, i 25 år 1900—1925.
Svorkmo 1925. 47. s.

Risør, se nr. 5752.

6087. *Semb, Klara.* Fraa Rjukan og Tinnbygder.
For bygd og by 1925, s. 202 f.

6088. *Lampe, G. B.* Norway, the holiday land. Rogaland and its capital.
Norway I, s. 78 f., 81 f.

6089. *Mauland, Torkell.* Lensmenner i Rogaland.
II. Hemnes fjordung. Haugesund 1925. 31 s.

6090. *Oftedal.* Rogaland og dets fremtid.
Kjenn ditt land 1925, s. 34—39.

6091. *Petersen, Jan.* Rogaland i den hedenske tid.
Kjenn ditt land 1925, s. 45—52.

Rogaland, se nr. 5746, 6979.

Rolvsøy, se nr. 6254.

6092. *Braanaas, Adolf H.* Optegnelser angaaende en bondeslegt paa Romerike. Lillestrøm 1924. 69 s.

6093. *Refsum, Helge.* Beamenn paa Romerike.
Norsk folkekultur 1924, s. 67 f., 161 f.

6094. *Refsum, Helge.* Minne om finner på Romerike.
Østaglett 1924. s. 10 f.

Romerike, se nr. 6984, 6997, 7002, 7004, 7005.

6095. *Årsskrift* åt Romsdals Sogelag 1924. IV. Molde. 78 s.
— 1925. V. Molde. 80 s.

6096. *Fladmark, O.* Noen trekk fra Romsdalens historie.
Kjenn ditt land 1925, s. 117—21.

6097. *Foss, Knut.* Stenraset paa søndre Flatmark 11/3 1822.
Årsskr. åt Romsdals sogelag V, s. 29 f.

6098. [*Krohg, H. M., Johan Sommerschield* og *N. Synnestvedt.*] Jordbruket i Romsdals fogderi omkring 1845. Ved F. H. Anfinsen.
Årsskr. åt Romsdals sogelag IV, s. 39—60.

6099. *Olafsen, O.* Romsdals Marked.
Årsskr. åt Romsdals sogelag IV, s. 11—26.

6100. *Olafsen, O.* Vestnes gaard.
Årsskrift åt Romsdals sogelag V, s. 19—26.

6101. *Olafsen-Holm, Jørgen.* Av Romsdalens historie. Oversigt over den forhistoriske indledning.
Årsskr. åt Romsdals sogelag IV, s. 26—39, V, s. 52—64.

6102. *Romsdal* og Molde. Turistruter, naturforhold, næringsliv, historie og kulturminner. Utg. av Kjenn ditt land. Under redaksjon av B. A. Grimeland. 1925. 128 s.
Kjenn ditt land. IV.

Romsdal, se nr. 6883.

6103. Rotvold *landbruksskole* 1860—1870.
Landbrukstidende 1924, s. 81 f.

6104. *Bing, Just.* Ryfylkes ældste tingbok gjenfundet.
Heimen I, s. 120.

6105. *Grude, Kr.* Gjennem Ryfylke. Fra Sand til Haukelisæter.
Norge I, s. 76—79.

6106. *Hovda, Theodor.* Ryfylke.
For bygd og by 1925, s. 210 f.

6107. *Nygård, S. Mossige.* En fjelltur i Ryfylke.
Stavanger turistforening. Aarbok 1925, s. 72—75.

6108. *Salveson, Aamund.* Rygjabø fylkesskule, Amtsskulen i Ryfylke, 1875—1925. Utg. av elevlaget. Stvgr. 1925. 40 s.

6109. *Steinnes, Asgaut.* Koll-ætti i Ryfylke. Haugesund 1925. 21 s.

Ryfylke, se nr. 6973, 7001.

6110. *Holst, Fr. J.* Rygge.
Kjenn ditt land 1925, nr. 11/12, s. 11 f.

6111. *Olsen, Alfhild.* Fra fjell og vidde — Røldalsheien.
Stavanger turistforening. Aarbok 1925, s. 76—82.
6112. *Brekke, Egil.* Kirkelig heimbygdkundskap. [Røros kirke.]
Luthersk kirketidende 1924, s. 104—09, 126—30, 148—51.
6113. *Falkberget, Johan.* Bergstaden Røros og landsogn.
Norge I, s. 33—37.
6114. *Guldal, Olav.* Ordførere og viceordførere i Røros 1837—1925. Røros 1925. 76 s.
6115. *Pedersen, Maths.* Skoleminder [fra Røros] fra 1850-årene.
Norsk skoletidende 1924, s. 523 f.
6116. *Bygdemuseet* i Sakshaug gamalkyrkje. Mottagne gaver 1924.
Melding frå Nordtrøndelag historielag 1924, s. 26 f.
6117. *K., L.* Gammelt fra Salta. Kvænflåget.
Håløygminne 1924, h. 1., s. 26 f.
6118. *K., L.* Gamalt fra Salten. [Rørstad-kirkens arkitekter m. m.]
Håløygminne 1924, h. 3—4, s. 31—36.
6119. *Drage, H. Edvardsen.* Om Saltdals første skolehus.
Håløygminne 1925, h. 1, s. 15—18.
6120. *Drage, H. Edvardsen.* Varden (veten) i Saltdal.
Håløygminne 1925, h. 2, s. 61.
6121. *Ronander, V.* 4de meddelelse om myntfundet fra Sand. T.hjem. 1922. 13 s.
Det kongelige Videnskabers Selskabs Skrifter. 1922. Nr. 4.
6122. *Bjørlykke, Jakob M.* Kræmarsæte eller handelsplassar i Sande.
Tidsskr. for Sunnmøre historiske lag 14/15, s. 1—26.
6123. *Bugge, Anders.* Sandefjord.
Kjenn ditt land 1924, julenr., s. 21 f.
6124. *Hougen, Knut.* Sandefjord for 200 aar siden.
Vestfoldminne I, s. 56—64.
Sandeherad, se nr. 7226.
6125. *Vulsberg, Sæmund.* Gamalt or Sandsvær.
Norsk folkekultur 1924, s. 69—79.
Sandsøy, se nr. 7053.

6126. *Aas, Ingebret.* Sarpsborg.
Kjenn ditt land 1925, nr. 11/12, s. 22 f.
6127. *Andresen, Kr. S.* Sarpsborg sparebank 1850—1925. Sarpsborg 1925. 4to. 55 s.
6128. *Norbye, P.* Selbu og selbyggerne.
Nordmandsforbundet. 18, s. 67—71.
6129. *Tybring, Fredrik.* En landshelligdom. [Selje]. (Efter T. T.)
St. Olav 1925, s. 379 f.
6130. *Næs, Olaf.* Seljord.
Skien—Telemarkens turistforening. Årsskr. 1923, s. 33 f.
6131. *Tank, Gunnar.* Bredenbygden i Sell og Kvam.
Bygd og bonde VII, s. 179—86.
6132. *Benneche, Olaf.* Setesdal. 1925. 16 s.
Fagbiblioteket «Fri lesning». Nr. 26.
6133. *Bjørnaraa, Torgeir.* Paa stølsferd i Setesdal. 2 s.
Sørlandsheftet 1925.
6134. *Homme, Torleif.* Sætesdalfolket. 2 s.
Sørlandsheftet 1925.
Setesdal, se nr. 5942.
6135. *Åsmundstad, Olav.* Ovanum Helgefell. Ættesogur frå Skåbu. Oslo 1924. 76 s.
6136. *Strand, Ingv.* Skjeberg.
Kjenn ditt land 1925, nr. 11/12, s. 23 f.
6137. *B., C. H.* Skiens latinskoles 100-aars-jubilæum.
Den høiere skole 1924, s. 329—32.
6138. *Kittilsen, Ingolf.* Skiens brugseierforening. En historisk utredning av brugseierforeningens virksomhet 1881—1923. 1924. 433 s.
6139. *Latinskole, Skiens,* 1824—1924. Minneskrift til hundredårs festen 28. juni 1924. Skien. 28 s.
6140. *Moe.* Rektors tale ved Skiens skoles 100-årsfest juni 1924.
Den høiere skole 1924, s. 355—63.
Skien, se nr. 7429.
6141. Skjetlein *landbruksskole.* 25-årsberetning. Thjem. 1925. 94 s.
6142. *Sartz, O.* Sklinna.
Kjenn ditt land 1924, s. 28 f.

6143. *Krokann, Inge.* Kring folkehøgskulen i Inntrøndelag. S k o g n høgskule — Martin Sivertsen.
For bygd og by 1924, s. 279—82.
6144. *Erdmann, Domenico.* Avdækket kalkmaleri i Vestre S l i d r e kirkes kor. Indberetning.
Foren. til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 1923, s. 211—14.
6145. *Hegge, Ole O.* Utgreiding um målet i Øystre S l i d r e i Valdres. 1925. 33 s.
Norske maalføre. VII.
Slidre, se nr. 7183.
6146. *Melhus, Alf C.* Da S n å s a prestegård brente for annen gang. [1746.]
Melding frå Nordtrøndelag historielag 1924, s. 4—7.
6147. *Tidsskriftet* for S o g n. (Tidsskrift utg. af Historielaget for Sogn.)
Norsk tidsskrift for genealogi III, s. 231 f.
6148. *Austbø, Johan.* Litt um Sogn og sogningane.
For bygd og by 1924, s. 141 f.
6149. *Munthe, C. M.* Sognske patriarker. Levnetsbeskrivelser med portrætter.
Tidsskr. utg. af Historielaget for Sogn 4, s. 7—50.
6150. *Heimbygdi* vaar. S o g n d a l. Aarbok I. Emne av soga og samtal med bilæte. Utg. av Sogndals sogelag. Bergen. 1921. 61 s. — II. 1923, 75 s.
Sogndal, se nr. 6885.
6151. *Mørkved, K. L.* Solunger (S o l ø r i n g e r) i Namdalen.
Skogeieren 1925, s. 153 f., 172 f.
6152. *Tanga, Gunnar.* Solør.
For bygd og by 1925, s. 135 f.
6153. *Wedel-Jarlsberg, G.* S o o n.
Kjenn ditt land 1925, nr. 11/12, s. 8 f.
Spydeberg, se nr. 6767.
6154. *Aas, Einar.* S t a v a n g e r Katedralskoles historie 1243—1826. Stavanger 1925. 180 s.
6155. *Berntsen, M.* Kongsgård skoles hundreårsjubileum.
Den høiere skole 1924, s. 459—68, 547.
6156. *Bugge, Anders.* St. Svithuns kirke i Stavanger
Kjenn ditt land 1925, s. 53—56.
6157. *Grude, J.* Stavangers opland og dets betydning for byen.
Stavanger turistforening. Aarsskr. 1924, s. 71—77.

6158. [*Gundersen, Erik S.*] Stavanger kommunebibliotek i 40 år 1885—1925. Stavanger 1925. 27 s.
6159. Stavanger *Haandværk- & Industriforening* i 50 aar. 7. oktober 1873—7. oktober 1923. Stavanger. 1924. 4to. 60 s.
6160. *Kielland, Thor.* Kongsgaard, Biskopgaarden, Lensherre-residensen, Amtmandsboligen og Skolehuset.
Stavanger turistforening. Aarsskr. 1924, s. 11—27.
6161. *Kolsrud, Olaf.* Stavanger bispestol og katedral.
St. Olav 1924, s. 124 f.
6162. *Ohm, O.* Stavangers 800 og 500 aars jubilæum.
Norges haandverk 1925, s. 174 f.
6163. *Sinding, Olav.* Stavangerdômens gamle korkåpe.
St. Olav 1924, s. 29 f.
6164. Kongsgaard *skole* 1824—1924. Stavanger. 1925. 343 s.
6165. *Smitt-Ingebretsen, H.* Norway's cities. 3. Stavanger.
Norway I, s. 80 f.
6166. *Stavanger.* 1125—1425—1925. Utg. av Stavanger kommune. Stavanger. 1925. 185 s.
6167. *Stavanger* og Rogaland. Utg. av Kjenn ditt land, under redaksjon av B. A. Grimeland. 1925. 77 s.
Kjenn ditt land. III.
6168. *Steen, Sverre.* Stavanger borgervæbning. Stvgr. 1925. 64 s.
6169. *Tank, Roar.* Det gamle Stavanger.
Norge I, s. 97 f.
6170. *Tverdahl, John.* Gotiken i Domkirken i Stavanger.
Foren. til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 1923, s. 7—13.
6171. *Tveteraas, R.* Stavanger. 1 bl.
Sørlandsheftet 1925.
6172. *Tveteraas, R.* Stavangers 800 aars jubilæum.
Nordmandsforbundet 18, s. 262—66.
6173. *Tveteraas, R.* Stavanger omkring 1600 tallet.
Rogalands historielag. Aarshefte. Nr. 11, s. 81—93.
6174. *Tveteraas,* [*R.*] En beskrivelse av Stavanger og Rogaland fra aaret 1795.
Rogalands historielag. Aarshefte. Nr. 11, s. 15—30.
Stavanger, se nr. 7165, 7254.
6175. *Nordgård, O.* Steinalders boplassen ved Steinkjer.
Melding frå Nordtrøndelag historielag 1925, s. 5—8.

6176. *Five, Ola.* Dagligt liv i Stod ikring hundradåret. Eit yversyn.
Melding frå Nordtrøndelag historielag 1925, s. 8—26.

6177. *Tilset, Arne.* Målet i Strinda i Sør-Trøndelag. 1924. 35 s.
Norske maalføre. IX.

6178. *Stensaker, M.* Sagn og sandhet. Brudstykker av Strand kirkes historie.
Rogalands historielag. Nr. 10, s. 11—16.

Strømsø, se nr. 5841.

Suldal, se nr. 5823.

6179. *Sletbak, Nils.* Sunndalen.
For bygd og by 1925, s. 255 f.

6180. *Seljedal, I. A.* Kirkerne i Sunndal prestegjeld. Litt av deres historie gjennem tiderne. VI. Kirkernes historie efter 1796.
Aarsskr. for Nordmør historielag 1925, s. 48—74. Jfr. nr. 3026.

6181. *Sunnfjord.* Tidskrift um Sunnfjord — soga, segn og sed. 3. aarg. Bjørgvin 1922. Skriftstyrar: Albert Abramson Joleik.
S. 1: Jordeign og annan midel i 1520. — S. 4: A. H. Standnes. Segner or Dalsfjorden. — S. 10: A. H. Standnes. Segner tá Jølstr. — S. 13: S. M. Hestad. Jens Olavson Espedal og A. H. Standnes. Ordtøkje og vedstev or Dalsfjorden. — S. 17: Brandsøy-kyrkja. — S. 19: Misgjerd og dom og bot paa 15- og 16-hundradtalet. — S. 29, 47: Nokre mæte sunnfjordingar. XVIII—XIX. — S. 32: Dei fyrste postførarane. Skipet ved Værøyi. — S. 33: Daa fyrdsfjordingarne miste prestekallsretten. — S. 43: Du skal ikke begjære din næstes gjødselvand! — S. 44: Gustav Indrebø. Stadnamn i ei fjellbygd. Anm. — S. 45: Gamall busetning paa Frøyi (Brymanger). — Sigurd Brendehaug. Segner or ytre Sunnfjord. — S. 49: Øykjeliten i Sunnfjord no og fyrr .— S. 53: Anders Hansson Standnes. Segn og soga or Dalsfjorden. — S. 62: Jens Olavson Espedal. Segne á soge o Guddala. — S. 65: Kanning av øykjer og fé i tidi 1567—1855. Kornavl og folkesetnad i tidi 1350—1855. — S. 88: Læraren

som vart truga frå å gifta seg. — S. 89: J. M. Steffensen. Johs. D. Sandal. — S. 90: Sigv. Sørebø. Ordtøkje aa herme o Guddala. — S. 92: A. H. Standnes og Oluf Hjelmeland: Ordtøkje o. a.

6182. *Sunnfjording.* Utflyttere.
Sunnfjordingen I, s. 4.

6183. *B., A.* Gamle folk i Sunnfjord.
Sunnfjordingen I, s. 20.

6184. *Gejerstam, Gösta av.* Søndfjordsprat.
Turistforeningen for Bergens by og stift. Aarbok 1922, s. 5—16.

6185. *H.* Utflyttere.
Sunnfjordingen I, s. 15.

Sunnfjord, se nr. 7040.

6186. *Korsnæs, Knut L.* Bidrag til Sunnmøres historie. B. [I]. 224 s. II. 113 s. Aalesund 1924—25.
«Søndmørsposten»s føljeton.

6187. *Overøye, S. K. J.* Frå Sunnmøre. Ei ferd gjenom Storfjorden.
Kjenn ditt land 1925, s. 105—07.

6188. *Rogne, M.* Arkivregistratur. Register og katalog til sunnmørske arkivsaker i Bergens statsarkiv.
Tidsskrift for Sunnmøre historiske lag 14/15, s. 27—56.

Sunnmøre, se nr. 7022, 7162.

6189. *Bjoraa, S. J.* Spitsbergen. [Svalbard].
For bygd og by 1924, s. 10—14.

6190. *Hoel, Adolf.* Svalbards opdagelse og historie.
Norge I, s. 38—43.

6191. *Spitsbergen* og Bjørnøya (Svalbard). Det nye norske land i Nordishavet, dets historie, beskaffenhet og muligheter. Særtryk av «Aftenposten». 1924. 68 s.

6192. *Utkast* til lover for Spitsbergen. Avgitt av en av Justisdepartementet 20/4 1920 opnevnt komité. 1923. 4to. 31 s.

Svalbard, se nr. 7424.

6193. *Høeg, Ove.* En myr under Svartisen.
Tidsskrift for skogbruk 1925, s. 110—14.

6194. [*Nilsen, Anthon B.*] Elias Kræmmer. Svelvik.
Kjenn ditt land 1924, julenr., s. 9 f.

Søndeled, se nr. 5838.

6195. *Bennecke, Olaf.* Sørlandsforeningen. 1 s.
Sørlandsheftet 1925.
6196. *Brøgger, A. W.* Sørlandsbanen. Utg. av jernbanekomiteerne for Telemark, Aust-Agder, Vest-Agder og Rogaland. 1924. 67 s.
6197. *Isaachsen, Hanna.* Små kulturbilleder fra Sørlandet fra begyndelsen av det 19. aarh.
Urd 1924, s. 382 f., 396 f., 485 f., 499 f., 509 f.
6198. *Keim, Einar.* Militære tradisjoner fraa Sørlandsfylki. Stvgr. 1924. 61 s.
6199. *Sørlandet* i billeder. Red. av B. A. Grimeland. Utg. av Kjenn ditt land. 1924. 4to. 42 s.
6200. *Sørlandsheftet.* Redaktør Jens Dahl. Tekst og illustr. 1925. 4to. 29 bl.
Talvik, se nr. 7279.
6201. *Arneberg, Halfdan.* Litt om Telemarks prydkunst i gammel tid. Tekst og tegninger. Utg. av Fylkesutstillingen i Porsgrund. Porsgrund 1925. 15 s.
6202. *Borchsenius, J.* Reisehåndbok over Telemark fylke. Skien 1924. 63 s.
6203. *Borchsenius, J.* Telemark. Foredrag.
Kjenn ditt land 1924, s. 25 f.
6204. *Bugge, Sophus.* Gaader samlede i Telemarken. Risør 1925. 42 s.
Norsk folkekultur. Aarg. 11. h. 3. 4. Tilleggsbok.
6205. *Hegna, Hans.* Telemark.
Norge I, s. 180 f.
6206. *Landstad, M. B.* Ættesagaer og sagn fra Telemarken. Efterladte optegnelser. 1924. 222 s.
6207. *Meyer, Johan.* Fortids kunst i Norges bygder. Utg. av Kra. kunstindustrimuseum. Telemarken (Mo, Fyresdal, Vraadal, Nissedal og Nordre Tørdal). 1924. Fol. 38 s. + pl. I—XX.
6208. *Nordbø, Olav.* Segner og sogur fraa Bø i Telemark.
Norsk folkekultur 1924, s. 152—56.
6209. *Qvisling, J. L.* Lokalhistoriske avhandlinger væsentlig vedkommende Telemarken. Skien 1924. 53 s.
6210. *Taraldlien, Bendik.* Fraa gard og heid. Skildring fraa Telemark. Skien. 1924. 128 s.
6211. *Skarprud, Johannes.* Telemark og telane.
Den frilyndte ungdomen. Saml. 8, s. 155—65.

6212. *Vislie, Vetle.* Telemarki og telene fyrr og no.
Norsk aarbok 1925, s. 74—86.
6213. *Varden-boka.* 25 års festskrøfte før fylkeslage «Varden». Samle tå Gunnar Mandt m. fl. Kragerø [1925]. 214 s.
Telemark, se nr. 6969, 7092.
6214. *Bugge, Anders.* «Guldfløien» fra Tingelstad.
Kunst og kultur XI, s. 165—77.
6215. *Olsen, H. Norby.* Hellemålingi på Honnhamar i Tingvoll.
Norsk aarbok 1925, s. 132—37.
6216. *Petersen, Th.* Gravfundene på Flemma i Tingvoll.
Aarsskr. for Nordmør historielag 1925, s. 31—47.
Tinn, se nr. 6087, 6875, 6876, 7049.
6217. *Bakke, Harald.* Tistedalen.
Kjenn ditt land 1925, nr. 11/12, s. 26 f.
6218. *Hem, Ole L.* Tjølling sparebank 1898—1923. Larvik 1923. 57 s.
6219. *Fürst, Hans Backer.* Om Tjømes merkverdigheter.
Norge I, s. 129—33.
Tjøme, se nr. 6011.
Torsnes, se nr. 5784.
6220. *Jørgensen, J.* Skolelærerseminariet paa Toten 1804—1807. Efterlatte optegnelser.
Bygd og bonde VII, s. 1—77.
6221. *Rogneby, Adolf.* Toten gjennem 100 år 1825—1925. Hamar 1925. 39 s.
Tresfjord, se nr. 7033.
6222. *Nissen, Kristian.* Lapper og ren i Troldheimen i slutten av 1600-aarene.
Orkdølafylket 1924, s. 11—23, 62 f.
6223. *Løken, Rolf.* Tilsjøs og tilfjelds i Troms fylke.
Nordmandsforbundet 18, s. 430—35.
6224. *Qvigstad, J.* Nationalitetene i Troms fylke særlig i ældre tid.
Håløygminne 1924, h. 1, s. 1—13.
Jfr. nr. 4958.
6225. *Nordbye, Nikolai.* Tromsø Haandverks- og Industriforenings 75 aars jubilæum.
Norges haandverk 1924, s. 96. Jfr. s. 126 f.
Tromsø, se nr. 7070.

6226. *Anderson, P.* En hundreårig skole. [Den off. skole for døve i Trondhjem.]
Norsk skoletidende 1925, s. 181—84, 255 f., 281—84.
6227. *Artikler,* Trondhjems 1ste likbærerlaugs.
Trondhjemiana, s. 24—28.
6228. Borgervæbning, Trondhjems ældste.
Trondhjemske samlinger. Nr. 3, s. 135—44.
6229. *Brodahl, Joh. E.* Trondhjems guldsmeder. I. Barokken. Utg. med bidrag fra T.hjems sparebank. T.hjem 1923. 246 s.
Skr. utg. av Trondhjems hist. foren.
6230. *Domkirken* i Nidaros. 20 billeder. Med en kort historisk tekst av Oluf Kolsrud. Trondhjem 1924. Tver-8°.
6231. *Fjeldberg, Herm.* Fra Trondhjem og nord efter leden.
Kjenn ditt land 1925, s. 69—72.
6232. *Knudsen, Johannes.* Norway's cities. No. 4. Trondhjem.
Norway I, s. 113 f.
6233. *Nordgaard, O.* Trondhjemsforhold for omkr. 100 aar siden. Uttalelser av en svensk og en dansk naturforsker samt en fransk madame.
Trondhjemiana, s. 53—56.
6234. *Nordhagen, Olaf.* Trondhjems domkirke.
St. Olav 1925, s. 382 f.
Norges haandverk 1925, s. 160—64.
6235. *Senior.* Ferielæsning. Erindringer fra 80-aarene i Trondhjem og Strinda.
Landbrukstidende 1925, s. 216 f., 258 f., 282 f., 307 f., 366 f.
6236. Trondhjems *Sparebank* 1823—1923. Utg. av Trondhjems Sparebank (ved Aagaat Daae). T.hjem 1923. 4to. 154 s. + pl.
6237. *Trondhjemiana* til Theodor Petersen paa hans 50 aarsdag. 6. februar 1925.
Særtryk av Trondhjemske samlinger. T.hjem 1925. 176 s.
6238. *Wallem, Fredrik B.* Bidrag til bokhandelens historie i Trondhjem. Til bokhandler Fridthjov Brun 1875—26. novbr. — 1925. [T.hjem 1925.] 38 s.
6239. *Wallem, Fredrik B.* Trondhjems forsvarstilstand paa Napoleonskrigenes tid. Aktstykker.
Trondhjemiana, s. 66—98.

6240. *Wallem, Fredrik B.* Trondhjemske medaljer fra ældre tid. I anl. av medalje-utstillingen i Nordenfj. Kunstindustrimuseum.
Trondhjemske samlinger. Ny r. I, s. 145 f.
Trondhjem, se nr. 7059.
6241. *Garaasen, Haakon.* Trysilmalm og andre malmar.
Jfr. nr. 4971. Anm. i Ung Norig VII, s. 62.
6242. *Grambo, Peder P.* En slektstragedie fra Trysil. Elverum 1925. 30 s.
6243. *Torgals, Per Olaf O.* En bondeslegt fra Lørdalen i Trysil gjennem 300 aar. 1624—1924.
Bygd og bonde VII, s. 88—98.
6244. *Østberg, Kristian.* Finnernes rydning i Trysil.
Ny jord 1924, s. 1—15.
6245. *Bojer, Johan.* Trøndelagen.
Norge I, s. 193—99.
6246. *Gammelt og nyt* fra Trøndelagen, Møre og Namdalen. Utg. av J. Gleditsch. 1925. 64 s.
6247. *Hasund, S.* Herad og heradsinndeling i Trøndelag.
Meldinger fra Norges landbrukshøiskole 1925, s. 219—22.
6248. *Helleristninger.*
Melding frå Nordtrøndelag historielag 1924, s. 25 f.
6249. *Hersoug, Ole.* Selskapet for Norges Vels foredragsmøte i Stjørdal 1925. Reiseindtryk fra Nord-Trøndelag.
Tidsskrift for det norske landbruk 1925, s. 415—40.
6250. *Jørstad, Arne N.* Tilfjelds i Indtrøndelagen.
Nordmandsforb. 18, s. 121 f.
6251. *Klingenberg, Odd.* Sør-Trøndelag fylke ved årsskiftet.
Norges herredsforbunds tidsskr. 1925, s. 378 f.
6252. *Reitan, Jørg.* Vokalavrunding i nytrøndsk.
Festskrift til Amund B. Larsen 1924, s. 201—12.
6253. *Broch, Hjalmar.* Tufsingdal og Tufsingdølene.
Norge I, s. 154 f.
6254. *Aas, Ingebret.* Tune og Rolvsøy.
Kjenn ditt land 1925, nr. 11/12, s. 21 f.
6255. *Heggelien, Knut.* Ætter og bustader i Tunhovd.
Dølaminne 1925, s. 115—28.
6256. *Onsager, Nils.* Fra Tvedestrand til Stavanger.
Stavanger turistforening. Aarbok 1925, s. 7—20.

6257. *Hagane, Olav S.* T v e i t folkeskole. Kr.sand 1924—25. 156 s.
[S. 125—39: Litt av bygdens saga.]
6258. *Aaen, Tore.* Til hvilken landsdel hørte T y n s e t i gammel tid?
Bygd og bonde VII, s. 149 f.
6259. *Aaen, Tore.* Tynset. En bygdehistorie. 1925. 704 s.
6260. T ø n s b e r g *Haandsverks- og Industriforening.* 1849—1924. Av et medlem.
Norges haandverk 1924, s. 42.
6261. *Klub- og balselskapet* Harmonien i Tønsberg 1825—1925. Tønsberg 1925. 36 s.
6262. *Knudsen, Trygve.* Om Tønsbergs bymål.
Festskrift til Amund B. Larsen 1924, s. 130—42.
6263. *Olsen, Emil.* Paa Tønsberg Slotsfjeld.
Kjenn ditt land 1924, julenr., s. 17.
6264. *Olsen, Emil.* Tønsbergs latinske skole.
Vestfoldminne I, s. 35—47.
6265. *Orholt, E. W.* Tønsberg byarkiv.
Heimen I, s. 298 f.
Tørdal, se nr. 5794, 7092.
6266. U l l e n s a k e r *sparebank* gjennem femogsytti år 1848—1923. 1923. 4to. 12 s.
6267. *Jaastad, Torgils T.* Jaastad. [U l l e n s v a n g.] Ved Aam. K. Bu.
Hardanger Historielag. Hardanger. Tidsskr. 1924, s. 45—48.
6268. *Heggstad, Leiv.* Stadnamn i U l v i k.
O. Olafsen. Ulvik i fortid og nutid. B. 2. Norheimsund 1925, s. 241—322.
6269. *Krohn, Henrik.* Til Ulvik.
O. Olafsen. Ulvik i fortid og nutid. B. 1. Norheimsund 1925, s. 1—17.
6270. *Olafsen, O.* Kirkealmenningen i Ulvik.
Hardanger Historielag. Hardanger. Tidsskr. 1925/1926, s. 28—34.
6271. *Olafsen, O.* Historiske oplysninger om Ulvik gamle prestegaard.
Hardanger Historielag. Hardanger. Tidsskr. 1925/1926, s. 46—51.

6272. *Olafsen, O.* Ulvik i fortid og nutid. En bygdebok. Utg. av en dertil nedsat nevnd. Norheimsund 1925. Bd. 1. VIII + 451 s. — Bd. II. 341 s.
6273. *Fylkeslaget* Uppland 1899—1924. Brandbu 1924. 88 s.
6274. *Bugge, Alexander.* Vaaler bygdebok. Utg. av Solør-Odals historielag. H. 3. 48 s. Kongsvinger 1924.
Jfr. nr. 4982.
Vadsø, se nr. 7166.
6275. *Islandsmoen, Olaus.* Valdresdalane. Foredrag.
Kjenn ditt land 1924, s. 44—48.
6276. *Kolsrud, Sigurd.* Tri brev um Tildei med innleiding og uttyding.
Tidsskr. for Valdres historielag VI, s. 42—48.
6277. *Valdreslaget* i Oslo gjenom 25 aar. 8. decbr. 1899—8. decbr. 1924. Ei stutt utgreiding av lagssoga. 1924. 19 s.
6278. *Ødegaard, O. K.* Valdres matrikul 1667 og 1723. 1921. 281 s.
Valdres, se nr. 6881.
6279. *Crøger, J. W.* Vang paa Hedemarken i 40-aarene. En reiseskildring.
Bygd og bonde VII, s. 78—87.
6280. *Kattevold, Bøie.* Gamla presteslekte i Vang.
Tidsskr. for Valdres historielag VI, s. 17—25.
6281. *Olafsen, O.* Veblungsnes.
Årsskr. åt Romsdals sogelag V, s. 13—18.
6282. *A., K.* Vefsn folkehøgskule.
Høgskulebl. 1924, s. 321.
6283. *Riksheim, Vilhjelm.* Noko um tonelag i Vefsnmålet.
Festskrift til Amund B. Larsen 1924, s. 213—23.
6284. *F[éde], G. V.* Bondelensmænd 1668. [Vest-Agder.]
Grannen 10, s. 24.
6285. *Fylkesskulane* i Vest-Agder 1875—1925. Utg. av fylkesskulelærarlaget. Flekkefjord [1925]. 30 s.
6286. *Reiser* i Vesteraalen. [Utg. av] Vesteraalens turistforening. [Stokmarknes] 1925. 28 s.
6287. *Brøgger, A. W.* Vestfold. Fra småkongedømme til rikssamling.
Vestfoldminne I, s. 157—92.
6288. *Holmesland, P.* Iakttagelser fra Vestfold.
Vestfoldminne I, s. 240—44.

6289. *Muldal, Sylfest.* Vestfold fylke.
Vestfold fylkesutstilling Tønsberg 1925. Katalog over deltagere m. v. Tønsberg 1925, s. 3—37.

6290. *Sand, A. O.* Vegøy som gamalt kultursentrum i Raumsdøla fylke.
Årsskr. åt Romsdals sogelag IV, s. 3—11.

6291. *Ulvig, Elisa.* I svartedødens skygge. [Vidalen.]
Drammens og oplands turistforenings aarsskr. 1924, s. 11—22.

6292. *Rustad, N.* En interessant liten vestlandsbygd. [Vik i Sogn.]
Norge I, s. 10 f.

6293. *Segner* fraa Vik.
Tidsskr. utg. af Historielaget for Sogn IV, s. 51.

6294. *Petersen, Th.* Et hedensk kulturcentrum i Vistdalen.
Årsskr. åt Romsdals sogelag V, s. 31—34.

6295. *Mork, R.* Um vegstellet i Volda og Ørsta fraa gamle dage.
Aarsskr. for Volda sogelag 1924, s. 7—35.

6296. *Riste, Olav.* Ætte-tavla åt «Morits»-garden på Søre-Bjørkedal og den eldste ætti på Rotset. Pl.
Årsskr. for Volda sogelag. 1924.

Volda, se nr. 7239.

6297. *Finne, Arnfinn.* Strid imellem sogneprest og husmænd paa Voss.
Vossebygdene XIV, s. 66 f.

6298. *Holdhus, Olav.* Voss folkehøgskule. Eit 30 års-minne.
Høgskulebladet 1925, s. 309—13.

6299. *Kindem, L.* Gamle-stova paa Rogne.
Vossebygdene XV, s. 52—55.

6300. *Kindem, L.* Velkenshornet.
Vossebygdene XV, s. 1—10.

6301. *Olafsen, O.* Postgang og postaabnere paa Voss.
Vossebygdene XIV, s. 14—24.

6302. *Olafsen, O.* Veien Voss—Eide.
Hardanger Historielag. Hardanger. Tidsskr. 1925/26, s. 88 f.

6303. *Um* Voss i 1714. Avskrift ved L. Kindem.
Vossebygdene XV, s. 45—51.

6304. A/s. Voss *veksel- og landmandsbank.* 15/9 1899—15/9 1924. Voss [1924]. 14 s.

Voss, se nr. 7185.

Vrådal, se nr. 7092.

6305. *Frihetsbreve* for Østerdølene 1552—1752. [Østerdalen.]
Bygd og bonde VII, s. 135—48.

6306. *Tank, G.* Grænsen mellem Østerdalen—Gudbrandsdalen og Hedemarken.
Heimen I, s. 327 f.

6307. *Teige, Johan.* Søndre Østerdalens landbruksforening gjennem 40 aar. [1882—1922.] En oversikt over foreningens virksomhet. Hamar 1924. 47 s.

Østerdalen, se nr. 6990.

6308. *Munthe, Osc.* Gammelt og nyt forsvar i Østfold.
Jonsok 1924, s. 20—24.

6309. *Janson, A.* Østmarken. Øst for Oslo.
Norge I, s. 218—22.

Øyer, se nr. 7389.

4. Tidligere norske landsdeler og norske utbygder.

6310. *Dahle, P. Blessing.* En kirkeordning for de norske «kolonier».
Nordmandsforb. 1924, s. 204—10.

6311. *Ebbel, Bendix.* Veien mot nord. Fire århundrers eventyr fortalt for ungdom. 176 s.

6312. *Kristensen, Marius.* Om nogle dialektejendommeligheder i Vesterøernes sprog.
Festskrift til Amund B. Larsen 1924, s. 143—49.

6313. *Aberstén, S.,* og *C. A. Tiselius.* Göteborgs och Bohus län i litteratur, karta och bild intill utgången av år 1923. Bibliografisk översikt. Göteb. VIII + 215 s.
Bihang till Göteb. och Bohus läns fornminnesförenings tidskr. Bd. 2.

6314. *Nordström, J. A.* Rester av ett lägre frälse i Bohuslän i slutet av den danska och början av den svenska tiden.
Personhist. tidskr. 25, s. 4—19.

6315. *Tiselius, Carl A.* Bohusläns gamla adliga gods och sätesgårdar. Bidrag til gårdarnas och släktenas historia. Göteb. 1925. XXVI + 268 s. + 3 pl. 4to.
Anm. av C. F. Sandberg i Morgenbl. 1925, nr. 384.

6316. *Flom, G. T.* Place-name tests of racial mixture in Northern England.
Modern language notes 1924.

6317. *Dánjalsson, Mikkjal, á Ryggi.* Útróður i föroyum áður í tiðini.
Norsk aarbok 1924, s. 58—70.

6318. *Eskeland, Lars.* Kyrkje-umveltingi på Færøyane.
Norsk aarbok 1925, s. 31—38.

6319. *Jacobsen, M. A.* Færøerne.
Nær og Fjærn 1923, s. 241—61.

6320. *Kallsoy, J.* Songdansen i Færøyom. Umsett frå «Varðin» ved A. B. Larsen.
Fram 1925, nr. 9, s. 10 f.

6321. *K[jelstrup], K.* Reformationens indførelse paa Færøyene.
St. Olav 1925, s. 355 f.

6322. *Kvæði,* Föroysk, um brögd norðmanna ættarinnar úti og heima. Úrvalt og lagt til rættis hevur Jóannes Patursson. 1925. 161 s.

6323. *Noregssaka* i lagtinget paa Færøyane. Offisielt uppset fraa ordskiftet i lagtinget. Med tilraadinga fraa sjølvstyrepartiet i umsetjing. Tillegg: Litt um færøymaalet med ei ordliste ved Amund B. Larsen d. y. Torshamn og Oslo 1923. 120 + 16 s.

6324. *Patursson, Jóannes.* Fra Færøyane. Færøysk tekst og Norsk umsetjing av Leiv Heggstad. 2. utg. 1925. 60 s.
Norske folkeskrifter. Nr. 39.

6325. *Patursson, Sverre.* Hin tjoðskapliga vaknanin i Föroyum.
Norsk aarbok 1925, s. 21—30.

6326. *Rysstad, Jon Bjørgulvsson.* Nokre minne frå Færøyane.
Norsk aarbok 1924, s. 71—84.

6327. *Arup, Erik.* Grønland — en historisk redegjørelse. Kbh. 1924.
Anm. i [Dansk] Hist. Tidsskr. 9, R. III, s. 430 f. av E. M.

6328. *Christiansen, C. P. O.* Dansk Udsyn. Kbh. 1924.

6329. *Christiansen, Reidar Th.* Ein gamal norsk utpost. Dei nyaste utgravingane paa Grønland.
Syn og segn 31, s. 220—28, 252—63.

6330. *Hasund, S.* Grønland og klimateorien.
Syn og segn 31, s. 69—73.

6331. *Hjorth-Johansen, Trygve.* Med Mørefiskere til Grønland. 1925. 133 s.

6332. *Indstilling,* Den norske konstitutionskomités, [ang. Grønland] af 3. Juli 1923.

6333. *Isachsen,* Gunnar. Grønland og Grønlandsisen. 1925. 248 s.

6334. *Jónsson, Finnur.* Interpretation of the runic inscriptions from Herjolfsnes. Kbh. 1924.
Meddelelser om Grønland 67. nr. 2.

6335. *Nørlund, Poul.* Kirkegaarden paa Herjolfsnæs [Grønland]. Et bidrag til diskussionen om klimateorien.
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 385—402.

6336. *Ostermann, H.* Grønland og Grønlænderne.
Tune Elevers Aarsskr. 1924, s. 3—54.

6337. *Ostermann, H.* Den grønlandske Missions og Kirkes Historie. Kbh. 1921.
Jfr. nr. 3228. Anm. i [Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. VII, s. 546 f. av Bjørn Kornerup.

6338. *Rasmussen, Knud.* Myter og Sagn fra Grønland. III. Kap York-Distriktet og Nordgrønland. Kbh. 1925. 346 s., 21 tver. og 1 kart.

6339. *Spur, Erik.* Lauge Kochs Grønlandsfærd.
Højskolebl. XLIX, s. 1—12.

6340. *Handagard, Idar.* Naar eit tungemaal døyr. [Om H j a l t l a n d.]
Syn og segn 31, s. 241—51.

6341. *Helgason, Jón.* Den i s l a n d ske Kirkes Kaar under Katolicismen. En kort Oversigt.
Norvegia sacra III, s. 6—29.

6342. *Helgason, Jón.* Islands kirkelige udviklingsgang siden reformationen. En kort oversigt.
Norvegia sacra IV, s. 35—68.

6343. *Island*—Noreg.
Fram 1924, nr. 7—8, s. 3 f.

6344. *Sethne, Anna.* Islandsk åndsliv.
Vor skole 1925, s. 363 f.

6345. *Tidskrift*, Heimbygdas, I. I. Forvårdaren. II. Jämten. — Jämten. 1925. 19. årg. Utg. av Eric Festin. Östers. 192 s.
Heri bl. a. K. O. Andrén, Njords dyrkan i Jämtland. G. N[äsströ]m. Nya bidrag till Jämtlands och Härjedalens bibliografi.

6346. *Bull, Edv.* Fra Jemtlands siste norske tid. To dokumenter.
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 332—41.

6347. *Bull, Edv.* Til Jemtlands historie.
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 282—95.

6348. *Persson, Per.* Sundsjö socken i Jämtlands län. Historiska och geografiska anteckningar samt dokumentsavskrifter. Östersund. 1925. 176 s.

6349. *Christiansen, Reidar, Th.* Norske minne på Suderøyane.
Norsk aarbok 1925, s. 7—20.

6350. *Ager, Waldemar.* Norske monumenter i Amerika.
Nordmandsforb.s julehefte 1925, s. 52—57.

6351. *Ager, Waldemar.* Norskhetsbevægelsen i Amerika.
Nordmandsforb. 18, s. 211—19.

6352. *Andersen, R.* Pastor Claus Laurits Clausen. Banebryder for den norske og danske Kirke i Amerika. Første skandinavisk Feltpræst. Kirkehistorisk Bidrag. New York (Kbh.) 1921. 252 s.

6353. *Anderson, Rasmus B.* Johan Nordboe. Den første utvandrer fra Gudbrandsdalen.
Gudbrandsdølernes julehilsen 1924. Eau Claire, Wis., s. 53—57.

6354. *Andersen, Rasmus B.* Sluppefolkene.
Nordmandsforb. 18, s. 162—67.

6355. *Arnskov, L. Th.* De med to Fædrelande.
Tilskueren 1925 I, s. 110—21.

6356. *Bergh, Martin.* Det norske sangerforbund i Amerika.
Nordmandsforb. 18, s. 205—08.

6357. *Brækhus, A. Ragnv.* Cleng Peersons Norgesbesøk i 1843.
Nordmandsforb. 18, s. 227—31.

6358. *Bækkestad, E.* Utvandra til Amerika fraa Aal og Hol.
Dølaminne 1925, s. 48—53, 81—96.

6359. *Dieserud, Juul.* Nordmænd i den amerikanske politik.
Nordmandsforb. 18, s. 183—88.

6360. *Ebbell, Bendix.* De som drog ut. Av den norske utvandrings historie. 1.—2. opl. 1925. 118 s.

6361. *Eskeland, Lars.* Utvandringi og norsk folkelynde og åndsvokster.
Nordmandsforb. 18, s. 353—59.

6362. *Folkestad, Sigurd.* Stavangerlaget.
Nordmandsforb. 18, s. 308—12.

6363. *Hambro, C. J.* 100 aars norsk Amerika.
Nordmandsforb.s julehefte 1925, s. 30—33.

6364. *Hambro, C. J.* Glimt fra Amerika. 1925. 159 s.

6365. *Hambro, C. J.* 1925.
Nordmandsforb. 18, s. 1 f.

6366. *Hammer, S. C.* Hovedlinjerne i utvandringen.
Nordmandsforb. 18, s. 157—61.

6367. *Gathorne-Hardy, G. M.* The Norse discoverers of America. Oxf. 1921.
Jfr. nr. 3235. Anm. i [Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. VII, s. 557 f. av Sigfús Blöndal.

6368. *Gathorne-Hardy, G. M.* Om 'eykt'-peilingen på Leifs Vinlandsreise.
Maal og minne 1924, s. 97—103.

6369. *Gierløff, Christian.* Folket som utvandrer. 1925. 304 s.

6370. *Herbransen, Sv. Herbert.* De første utvandrere fra Numedal til Amerika. 1924. 41 s.

6371. *Johnson, Simon.* Glimt av norsk foreningsliv i Amerika.
Nordmandsforb. 18, s. 189—97.

6372. [*Jønsberg, Ragnvald.*] Hvor stor er den samlede norske befolkning i U. S. A.?
Nordmandsforb. 17, s. 485—90.

6373. *Keilhau, Louise.* Norsk-amerikanerne og gamlelandet. Utvandrernes 100-aars jubilæum i 1925. Foredrag.
Nylænde 1924, s. 21 f., 39 f., 57 f.

6374. *Kildal, Arne.* Norsk oplysningsarbeide i Amerika. Foredrag holdt 14. septbr. 1924. 19 s.
Skrifter utg. av Den norske bankforening. Nr. 22.

6375. *Langbach, Peder.* Litt om nordmændene i Milwaukee.
Nordmandsforb. 18, s. 132—35.

6376. *Larsen, Sofus.* The discovery of North America twenty years before Columbus. Copenhagen 1924. 116 s.

6377. *Mjelde, M. M.* Eyktarstad-problemet og Vinlandsreisene. Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 259—81.

6378. *Morgenstierne, Wilhelm.* Det norske Amerika og Gamlelandet 1825—1925.
Norge I, s. 65—69.

6379. *Morgenstierne, Wilhelm.* Et norsk nationalforbund i Canada.
Nordmandsforb. 18, s. 417—25.

6380. *Morgenstierne, Wilhelm.* Det store stevne i Outlook. Avslutning og resultater.
Nordmandsforb. 18, s. 467—71.

6381. *Morgenstierne, Wilhelm.* Nogen tanker ved 100-aars jubilæet.
Nordmandsforb. 18, s. 243—49.

6382. *Nattestad, Ole Knudsen.* Beskrivelse over en Reise til Nordamerica 1839. Pány utg. ved S. Herbert Herbransen.
Dølaminne 1924, s. 65—91.

6383. *Olafsen, O.* De første utvandrere fra Hardanger til Amerika.
Hardanger Historielag. Hardanger. Tidsskr. 1925/26, s. 35—45.

6384. *Pedersen, Oscar.* Det utflyttede Norge og riksbiblioteket. Nordmandsforb. 18, s. 259—62.

6385. *Pryser, Thoralf.* Fra 100-aarsfestligheterne i Amerika. Journalisten 1925, s. 71—74.

6386. *Rasmussen, Ingeborg.* Norske kvinder i Amerika. Nordmandsforb. 17, s. 458—65.

6387. *Ring, Frederick.* Hundredaarsfesten i Norge 4. juli 1925. En bok for mænd, kvinder og barn paa begge sider av havet. Oslo [1925]. 23 s.

6388. *Rise, Ola J.* Nordmenn og Amerika. Ved hundreårsminne.
Orkdølafylket 1925, s. 59—62.

6389. *Rølvaag, O. E.* Riket grundlægges. 1925. 206 s.

6390. *Saxe, Ludv.* La skolebarnene faa lære noget om det utflyttede Norge!
Nordmandsforb. 18, s. 103 f.

6391. *Stiansen, P.* Nordmennenes hundredårsjubileum i Amerika. Tromsø 1925. 22 s.
Særavtrykk av «Tromsø».

6392. *Stomberg, A. A.* Early efforts at Scandinavian church union in America.
Year-book of the Swedish historical society of America 1923—24, h. 9, s. 7—34.

6393. *Utvandring,* Den oversjøiske, i 1924.
Statistiske meddelelser 43, s. 250 f.

5. Slekt- og personhistorie.

6394. *Aarbog,* Danmarks Adels. Udg. af en Forening. Red. af G. O. A. von Irgens-Berg og Louis Bobé. Kbh.
41. Aarg. 1924. XXIV + 520 s. — 42. Aarg. 1925. XXIV + 536 s.

6395. *Aure, Anton.* Prestar som alltid preikar paa nynorsk.
Ung Norig VII, s. 23—28, 47—57, 82—85, 108.

6396. *Aure, Anton.* Prestar som stundom hev preika paa nynorsk.
Ung Norig VII, s. 86—91, 109—23.

6397. *Aure, Anton.* Prestar som talar nynorsk. Stutte livssogor med ei innleiding um norsk maal i kyrkja. Risør 1924. 83 s.

6398. *Bjørnson, H.* De fem amerikanske guvernører av norsk æt. [John J. Blaine, Theodore Christianson, Karl Gunderson, Arthur G. Sørlie, John E. Erickson.]
Nordmandsforb. 1925, s. 312—17.

6399. [*Bjørnstad, Oskar.*] To østerdalske bjørnejegere. Av Bjørn frå landet. Elverum 1925. 109 s.

6400. *Dahl, Svend,* og *P. Engelstoft.* Dansk biografisk Haandleksikon. B. 1—3. Kbh. 1920—26.

6401. *Eskeland, Lars.* Bønder. 1925. 192 s.

6402. *Geistlighet,* Norges, og andre norske teologiske kandidater i fast stilling i 1925. Red. av N. F. Leganger. 3. forøkete utg. av «Norges geistlighet». 1925. 306 s.
Norges portrettgalleri. I.

6403. *Hvem* er hvem i jødeverdenen samt fortegnelse over fremmede forretninger i Norge. 1. utg. 1925. 63 s.

6404. *Jønsberg, Ragnvald.* Nordmenn i utlandet.
Statistiske meddelelser 42, s. 421 f.

6405. *Jørgensen, Ellen.* Nordiske Studerende ved Universitetet i Louvain.
[Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. 3. s. 385—389.

6406. *Kvinder,* Norske. En kort oversigt over deres stilling og livsvilkaar i tiaaret 1914—1924. III. Utg. av Marie Høgh under redaktion av Fredrikke Mørck. 1925. XX + 184 s.

6407. *Leksikon,* Norsk biografisk. Redaktion: Edv. Bull. Anders Krogvig, Gerhard Gran. Bd. II. 1921 f. VIII + 614 s.

6408. *Lensmenn,* Norges, i 1923. Red. av N. F. Leganger. 1923. 164 s.
Norges portrettgalleri. II.

6409. *Munthe, C. M.* Vore fælles ahner. En plan for en artikelserie og en prøve paa planens gjennemførelse.
Norsk tidsskr. for genealogi III, s. 261—412.

6410. *Munthe, C. M.* Vore fælles ahner. Supplements og rettelser.
Norsk tidsskr. for genealogi III, s. 438—46.

6411. *Munthe, C. M.* Navneregister til bind III.
Norsk tidsskr. for genealogi III, s. 450—67.

6412. *Munthe, W[ilhelm].* Norske boksamlere i eldre tid.
Bok- och bibliotekshistoriska studier tillägnade Isak Collijn. Sth. 1925, s. 249—263.

6413. De *norske* i boerkrigen.
Nordmandsforb. 17, s. 533—36.

6414. *R., A. B.* Vore ringere brødre — landeveiens frie fugle. («Keiser Dal», Wergelands-gutten «Fille-Hans».)
Drammens og oplands turistforenings aarsskr. 1924. s. 30—38.

6415. *Rogstad, Anna.* Kjente menn og kvinner. Fra deres liv og virke. I. 1925. 71 s.

6416. *Schmidt, Olaus.* Familierne Tangen—Lykke med deres kognatiske ascendents i slekterne Blomberg, Graae. Hagerup, Wanvig m. fl. Genealogiske og personalhistoriske oplysninger. T.hjem. 1925. 58 s.

6417. *Similengjar.* Gards- og ætte-soga frå eldste tider til 1865.
Tidsskr. for Valdres historielag VII, s. 51—92.

6418. *Studenterne* fra 1874. Biografiske meddelelser samlet i anledning av deres 50 aars-studenterjubilæum. Tr. som ms. 143 s.

6419. *Studentene* fra 1875. Biografiske meddelelser samlet i anledning av deres 50-aars jubilæum. XVI + 184 s.

6420. *Studenterne* fra 1885. II. Trykt som manuskript ved 40 aars jubilæet 1925 ved J. Kobro. 142 s.
6421. *Studenterne* fra 1899. Biografiske oplysninger samlet til 25 aarsjubilæet. XXIII + 354 s.
6422. *Studenterne* fra 1900. Biografiske oplysninger samlet til 25 aars jubilæet 1925. 361 s.
6423. *Tidsskrift,* Norsk, for genealogi, personalhistorie, biografi og litteraturhistorie. (Norsk personalhistorisk tidsskr.) Udg. ved S. H. Finne-Grønn og C. M. Munthe. Bd. III, h. 4. (H. 14.)

6424. *Holter, Karl.* Peder Aadnes. En norsk bondekunstner fra det attende århundre.
Norge I, s. 278 f.
6425. *Steffensen, J. M.* Bygdesogegranskaren Jakob Aaland.
Ung-Norig 8, s. 49—54.
6426. *Tybring, Fred.* Sogneprest Andreas Aamodt. 1864—1922.
Norvegia sacra III, s. 334 f.
6427. *Høgevold, Nils.* Sven Aarrestad.
Ung-Norig VII, s. 161—70.
6428. *Brochmann, Georg.* Den norske bondegut som blev ridder av Æreslegionen. Opfinderen Aasens eventyrlige karriére.
Nordmandsforb. 17, s. 56—61.
6429. Fire *brev* fraa Ivar Aasen. (Ved Gustav Indrebø.)
Syn og segn 30, s. 20—34.
6430. *Rigstad, Ole Olsen.* Et møte med Ivar Aasen. Ved E. Støren.
Orkdølafylket 1925, s. 74.
6431. Doctor philosophiae *C. S. Aaser.*
Norsk veterinær-tidsskr. 1925, s. 369 f.
6432. *Steffensen, J. M.* Haakon Aasvejen.
Ung-Norig 8, s. 2—7.
6433. *Horn, A. D.* Oberst O. A. C. Abildgaard.
Norsk militært tidsskr. 1925, s. 240 f.
6434. *Hougc, S. V.* Oberst Abildgaard.
Norsk artilleri-tidsskr. 1925, s. 137—41.

6435. *Koht, Halvdan.* Erkedegnen Thomas Agnellus.
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 182—86.

6436. *Boyesen, Einar.* En reformpedagog for 100 år siden. Carl Jonas Love Almqvist.
Skole og samfund 1925, s. 139—47.

6437. *Foss, Knut.* Kabbin. [Ole Amundsen 1778—1822.]
Årsskr. åt Romsdals sogelag V, s. 26—29.

6438. *Sæter, Ivar.* Nordens apostel. [Ansgar.] 1925. 200 s.

6439. *Høverstad, Torstein.* Skulehistoriske aktstykke. Sogneprest Peder Arctander, Dagbog over Huusbesøg. Ofoten pdg. 1775—76.
Norsk pedagogisk årbok 1925, s. 133—41.

6440. Borgermester *Sofus Arctander.*
Kommunalt tidsskr. XI, s. 163—66.

Asbjørnsen, Peter Christen, se nr. 7245.

6441. *Aure, Anton.*
Årsskr. åt Romsdals sogelag IV, s. 73 f.

6442. *Dalgard, Olav.* Anton Aure.
For folkeoplysning X, s. 5—8.

6443. *Munthe, W[ilhelm].* Anton Aure 1884—1924. Et eftermæle. Upps. 1925. 11 s.

6444. *Rytter, Henrik.* Anton Aure.
Ung-Norig VII, s. 201—11.

6445. *Nedrebø, Willien.* Ei ny soga um Gjest Bårdsen.
Rogalands Historielag. Aarshefte X, s. 70 f.

6446. *Gran, Gerhard.* Harriet Backer.
Samtiden 36, s. 1—4.

6447. *Lone, Erling.* Harriet Backer. Med en skildring av barndoms- og ungdomstiden av hende selv og med forord av Jens Thiis. 1924. 4to. 145 s.

6448. *Feragen, Andr.* Forstmester Barth.
Norsk jæger- og fiskerforenings tidsskr. 1925, s. 1—6.

6449. *Neiiendam, Michael.* Basthólmske Familiepapirer. Bidrag til det 18. Årh.s Oplysning. Kbh. 1924. 144 s. + portr.

6450. *Ætti* Beer i Flekkefjord.
Grannen 10, s. 15 f.

6451. *Løvseth, Jørgen E.* Hvorledes Bengt blev eier af Bengtgaren og fik et presentabelt gårdsbruk ut af samme.
Orkdølafylket 1925, s. 36—38.

6452. *Gierløff, Chr.* Thomas B e n n e t t. Tr. s. ms. 1925. 157 s. + portr.
6453. *Bleken-Nilsen, Toralv.* Magnus B e r g og Syndefaldet. Kunst og kultur XI, s. 189—92.
6454. *Bjerknes, V.* C. A. B j e r k n e s, hans liv og arbeide. Træk av norsk kulturhistorie i det nittende aarhundrede. 1925. 240 s.
6455. *Sæland, Sem.* Carl Anton B j e r k n e s og fysikken i hans tid. Tale ved Universitetets mindefest paa 100-aarsdagen for C. A. Bjerknes's fødsel 24de oktober 1925.
Samtiden 36, s. 605—20.
6456. *Bjørlykke, J.* Ei lita ættarsoge.
Tidsskr. for Sunnmør historiske lag 14/15, s. 88 f.
6457. *Collin, Chr.* Bjørnstjerne B j ø r n s o n. Hans barndom og ungdom. D. 1. 2. 1923. 299 s., 344 s.
Bjørnson, Bjørnstjerne, se nr. 5682.
6458. *Heggtveit, H. G.,* og *Aug. B. Jahnsen.* Sogneprest Sigvald B l a k e r. 1848—1922.
Norvegia sacra III, s. 280—87.
6459. *Nordahl-Olsen, Joh.* Johan B l y t t.
Turistforeningen for Bergens by og stift. Aarbok 1921, s. 5 f.
Bojer, Johan, se nr. 7125.
6460. *Arbo, Jens.* Hjalmar B o r g s t r ø m.
Musik 1924/25, s. 185—91.
Borgstrøm, Hjalmar, se nr. 7115.
6461. *Bryn, Halfdan.* Dr. med Lyder M u s t B o r t h e n.
Tidsskr. for Den norske lægeforening 1925, s. 101 f.
6462. *G., F. G.* Dr. med. Lyder Must Borthen.
Norsk magazin for lægevidenskaben 1925, s. 92.
6463. *Steffensen, J. M.* Mathilda B o t n. Eit minneord.
Ung-Norig 8, s. 217—22.
6464. *Sivertsen, Ingebjørg.* Tale ved avsløringen av fru B r a g s t a d s billede.
Vår skole 1925, s. 271—74.
6465. Dr. teol. *O. E. Brandt.*
Nordmandsforb. 17, s. 414—17.
6466. To *brever* fra Fredrika B r e m e r til Henrik Wergeland. Meddelt av Herman Jæger.
Samlaren N. f. V, s. 242 f.

6467. *Schmidt, Olaus.* Familien B r u u n. Billeder av det norske haandverks historie gjennem 300 aar. [T.hjem. 1924.] 9 s.

6468. *Buset, Johs.* Christopher B r u u n og det nasjonale i 1866.
Høgskulebladet 1925, s. 361—64. 372 f.

6469. *B[ull], E[dv.].* Sigurd B r æ n d e r.
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 331.

6470. *Hagene, K. F.* Statsraad Aasulv B r y g g e s a a. 1856—1922.
Norvegia sacra III, s. 298—305.

6471. *Bu, O. A.* Erindringer fra min barndom.
Gudbrandsdølernes julehilsen 1924. Eau Claire Wis., s. 39—47.

6472. *Dedichen, Henrik A. Th.* Overlæge dr. med Edv. B u l l.
Tidsskr. for Den norske lægeforening 1925, s. 645 f.

6473. *Gade, F. G.* Overlæge, dr. med. Edvard Isak Hambro Bull.
Norsk magazin for lægevidenskaben 1925. s. 744 f.

6474. *Arbo, Jens.* Ole B u l l og Den nationale scene.
Musik 1924/25, s. 22 f.

6475. *Bjørnson, Bjørn.* Et minde om Ole Bull.
Musik 1924/25, s. 21.

6476. *Castberg, Torgrim.* Ole Bull.
Musikbladet og Sangerposten 1925, s. 17 f.

6477. Den norsk-amerikanske literaturs *far.* [O. A. B u s l e t t.]
Nordmandsforb. 17, s. 218 f.

6478. *Fede, Gabr. Villumsen.* B ø g v a l d [!]-slegten endda en gang.
Grannen 10, s. 17.

6479. *Hestad, R. M.* Ingvar B ø h n. In memoriam.
Norsk skoletidende 1925, s. 89 f.

6480. *Vogt, Johanne,* f. Collett. Statsraad C o l l e t t s hus og hans samtid og andre erindringer fra første halvdel af forrige aarhundrede. 3. ændrede utg. 1925. 203 s.
Anm. av Jacob S. Worm-Müller i Dagbladet 1925, nr. 272.

6481. *Finne-Grønn, S. H.* Maleren Jacob C o n i n g h.
Norsk tidsskr. for genealogi III, s. 446 f.

6482. *Tråen, A. E.* Prof. dr. Barthold Hansteen C r a n n e r.
Naturen 1925, s. 65—69.

6483. *Fonahn, A.* Mindetale over tolddirektør I. M. D a a e.
Forhandl. i Vidensk. selsk. i Kra. Oversigt 1924, s. 119—22.

6484. *Ording, Fr.* Professor Ludvig D a a e. Et bidrag til hans biografi. 1925. 31 s.
Særtrykk av Kirke og kultur nr. 4.

6485. *Ording, Fr.* Ludvig Daae.
Kirke og kultur 1925, s. 186—214.

6486. *Gjerløw, Ragnvald.* Lars D a h l e s profil.
Kirke og kultur 1925, s. 141—46.

Dass, Peder, se nr. 7135, 7163.

6487. *Perstølen, Torleiv.* Ola D e k k o.
Dølaminne 1925, s. 65—69.

6488. *Anderssen, Justus.* Henrik D e t h l o f f.
Nordisk filatelistisk tidsskr. 1925, s. 129 f.

6489. *Gotaas, Birger.* Thorstein D i e s e n.
Ukens revy 1925, 393—97.

6490. *Stamtavle* over slekten D i e t r i c h s o n med de kognatiske descendenter. Utarb. av David Dietrichson i 1882 og videreført av Cathrine Dietrichson i 1923. 1923. 4to. 142 s. + 2 pl.

Dingstad, slekten, se nr. 6767.

6491. *Diriks, C. F.* Fyrdiriks tegner og fortæller. Trykt og utrykt. Utg. med indledning og oplysninger av Arne Nygaard Nilssen. 1924. 259 s.

6492. Den ældgamle Nordmands, *Christian Jacobsen Drakenbergs,* Levnets-Beskrivelse, tilligemed den over ham holdte Liigprædiken og hans Portrait. Aarhus 1924. 94 s. + portr.

6493. Den ældgamle Nordmands, *Christian Jacobsen Drakenbergs,* Levnets-Beskrivelse. Illustreret Udgave. Fotografier fra det gamle Aarhus. Tegninger af Emil Poulsen. Genfortalt efter Forvalter P. Mønsters Skrift 1774. Udg. af «Drakenbergfondet». Aarhus 1924. 48 s.

6494. *Landmark, Joh. D.* Gamle Trondhjemsbreve fra familien D u n k e r.
Trondhjemiana s. 126—165.

6495. *Floden, Halvor.* Olav D u u n.
For folkeoplysning 1925, s. 107—15.

Duun, Olav, se nr. 7146.

6496. *Eidnes, Hans.* Skiftet etter verfar til Hans Egede. Utskrift av skifteprotokollen for Senja sorenskriveri 1706—1712.
Håløygminne VI, s. 1—6.
Elislekten, se nr. 6809.
6497. *Logeman, H.* Erik Lakej eller Baron Nilus?
Danske Studier 1924, s. 36—39.
6498. *Skulerud, Olai.* Misjonæren dr. phil. Ludvig Eriksen. 1866—1924.
Norvegia sacra IV, s. 220—40.
6499. *Brodahl, Joh. E.* Dekanen Svein Eriksson. En trøndersk kirkefyrste paa 1400-tallet.
Trondhjemiana, s. 99—118.
Esmark, Slekten, se nr. 6860.
6500. *Steffensen, J. M.* Jens Olavson Espedal.
Ung Norig 8, s. 169—74.
6501. *Falck-Ytter.* En gjæterguts erindringer. Avtryk efter «For Ungdommen» 1868. 1925. 79 s.
6502. Professor *P. Farup.*
Norsk farmaceutisk tidsskr. 1925, s. 1 f.
6503. *Busch, Anthon C.* Slegten Farup. (Slegtens ældste generation og grenen Sørensen). Kontratryk. 1925. 20 s. 4to.
6504. *Heilskov, Chr.* Mindeblade om Gerhard Faye. Kbh. 1925. 80 s. + portr.
6505. *Breve* fra Thomas Fearnley til J. C. C. Dahl. Meddelt ved Védastine Aubert.
Kunst og kultur XII, s. 1—27.
6506. *Berner, Carl.* Riksantikvar Harry Fett. 50 aar.
Byggekunst 1925, s. 129—35.
6507. *Thorsrud, Ole.* John Nielsen Fjeld.
Tidsskr. for Valdres historielag VI, s. 8—11.
6508. *Clementsen, O. H.* Fortegnelse over Flints Portrætstik. Kbh. 1924. 168 s. + 5 Portr.
6509. *Indrebø, Gustav.* George T. Flom. Ein norsk-amerikansk maalgranskar.
Syn og segn 30, s. 256—66.
6510. *Foros, Per.* Familien Foros 1625—1925. Et 300-aars minne. Røros 1925. 30 s.
6511. *Hove, Anders.* Stefan Frich.
Ung Norig VII, s. 298—302.

6512. *Steffensen, J. M.* Diktarpresten Claus F r i m a n n. Ung Norig 8, s. 155—65.

Frølich, Slekten, se nr. 6860.

6513. *Frølich, Thorbjørn.* F. H. F r ø l i c h og hans samtid. 22.—24. hefte. 1925.

6514. *Gjerding, Jørgen.* Peder F y l l i n g. Ein folkeminnesamlar. 1818—1890.
Tidsskr. for Sunnmør historiske lag 14/15. s. 73—77.

6515. *Schiøtz, Johannes.* Generalmajor F ö l c k e r s a m b i Kongsvingeravsnittet 1709—1711.
Norsk militært tidsskr. 1925. s. 28—44. 98—122.

6516. *Olafsen, O.* Sella G a d.
Skrifter utg. av Bergens hist. foren. XXIX—XXX, s. 59—67.

6517. *Wiesener, A. M.* Yderligere oplysning om Cille Gad. Skrifter udg. af Bergens hist. Foren. XXIX—XXX, s. 69—82.

6518. *Haaland, M.* Dr. med. F. G. G a d e 70 aar.
Medicinsk revue 1925, s. 49 f.

6519. *Hambro, C. J.* Dr. F. G. Gade.
Nordmandsforb. 17, s. 201 f.

Galtung, Slekten, se nr. 6696.

6520. *Garborg, Arne.* Dagbok 1905—1923. I. (26. jan. 1905—20. juni 1907). 300 s. 1924. II. (25. juni 1907—27. december 1909). 282 s. 1925. III. (6. jan. 1910—28. december 1912). 288 s. 1925.

6521. *Aarrestad, Sven.* Daa Arne G a r b o r g var skulegut.
Syn og segn 30, s. 98—101.

6522. *Bergsgaard, Arne.* Arne Garborg.
Kirke og kultur 31, s. 133—47.

6523. *Christensen, Hjalmar.* Garborg i hans dagbok. Tvil og tro.
Ukens revy 1925, s. 147—51, 176—81.

6524. *Fostervoll, Kaare.* Arne Garborg og studentersamfundet.
Syn og segn 30, s. 102—18.

6525. *Garborg* og religionen.
Samtiden 35, s. 69—72.

6526. *Hognestad, Eivind.* Barndomsminne um Arne Garborg.
Rogalands historielag. Aarshefte XI, s. 76—80.

6527. *Hognestad, Peter.* Or ei minnetale. [Garborg.]
Syn og segn 30, s. 143—49.

6528. *Hovden, Anders.* Arne Garborg.
Syn og segn 30, s. 127—31.
6529. *Mauland, Torkell.* Arne Garborg. Utspring og ætt.
Rogalands historielag. Aarshefte XI, s. 60—75.
6530. *Midttun, Olav.* Arne Garborg.
Nordmandsforb. 17, s. 11 f.
6531. *Moren, Sven.* Arne Garborg i Østerdalen.
Syn og segn 30, s. 132—36.
6532. *Mortensson Egnund, Ivar.* Arne Garborg. Ein fyretalsmann. 2. utg. (umvølt og auka). 1924. 154 s.
6533. *Mortensson Egnund, Ivar.* Når Garborg var gjævast for meg.
Syn og segn 30, s. 155—63.
6534. *Møller, Jørg. E.* Arne Garborg og Henry George.
Syn og segn 30, s. 164—69.
6535. *Or* Garborgs siste dagbokshefte.
Syn og segn 30, s. 191 f.
6536. *Ord* um Garborg av Lars Eskeland, Jens Gleditsch, Nils Kjær, Barbra Ring, Jens Tvedt, Kristofer Uppdal, Tore Ørjasæter.
Syn og segn 30, s. 170—76.
6537. *Reiestad, Lars.* Arne Garborgs religiøsitet.
Fram 1925, nr. 9, s. 5 f.; nr. 10, s. 4 f.
6538. *Seland, Hans.* Den praktiske mannen. [Garborg.]
Syn og segn 30, s. 137—42.
6539. *T., N.* Post festum eller kyrkja og Garborg.
Kirke og kultur 31, s. 241 f. Jfr. s. 353 f. av J. Gl[editsch].
6540. *Vislie, Vetle.* Flogvitet. [Garborg.]
Syn og segn 30, s. 119—26.
6541. *Welle, Ivar.* Arne Garborgs religion.
Norvegia sacra IV, s. 141—64.
Garborg, Arne, se nr. 7140, 7144, 7148.
6542. *Garborg, Hulda.* Dagbokblad frå Knudaheio. 3 s.
Sørlandsheftet 1925.
Geelkerck, Isaac van, se nr. 5633.
6543. *Tveteraas, R.* Vår første domprost. [Ragnvald G j e r l ø w, Stavanger.]
Kirke og kultur 32, s. 49—52.
6544. *Brøgger, A. W.* Mindetale over dr. philos. Helge G j e s s i n g.
Forhandl. i Vidensk. selsk. Oversigt 1924, s. 122—28.

6545. *Petersen, Jan.* Helge Gjessing. 1 s.
Stavanger museums aarshefte for 1921—24.

6546. Den nye biskop i Nidaros. Biskop dr. theol. *Jens Gleditsch's* vita.
Norvegia sacra III, s. 346—48.

6547. *Berggrav, Eivind.* Gerh. Grans incognito.
Kirke og kultur 32, s. 308—12.

6548. *Bull, Edv., Hjalmar Falk, Harry Fett, Nils Collett Vogt.* Gerhard Gran.
Samtiden 36, s. 256—60.

6549. *Christensen, Hjalmar.* Gerhard Gran og Samtiden.
Samtiden 36, s. 228—33.

6550. *Erichsen, Valborg.* Gerhard Gran og studenterne.
Samtiden 36, s. 250—55.

6551. *Kinck, Hans E.* Nogen ord om Gran.
Samtiden 36, s. 213—18.

6552. *Krag, Vilhelm.* Gerhard Gran i unge dage.
Samtiden 36, s. 234—43.

6553. *Paasche, Fredrik.* Gerhard Gran.
Samtiden 36, s. 219—27.

6554. *Refsdal, I. A.* Professor Gerhard Gran er død.
Den høiere skole 1925, s. 244—49.

6555. *Stoltz, Gerhard.* Gerhard Gran som lærer.
Samtiden 36, s. 244—49.

6556. *Gimse, Anders.* Haugianeren og demokraten Mikkel Grendahl.
Norvegia sacra III, s. 145—89.

6557. *Grieg, Edvard.* Breve til Frantz Beyer. 1872—1907. 1923.
Anm. i Kirke og kultur 31, s. 216 f. av Eivind Berggrav. — Jfr. nr. 5112.

6558. *Eggen, Erik.* Edvard Grieg. 2. utg. 1925. 48 s.
Norske folkeskrifter. Nr. 54.

6559. *Arbo, Jens.* Nina Grieg 80 aar.
Musik 1924/25, s. 245 f.

6560. *Breve* fra og til N. F. S. Grundtvig. I (1807—20). Udg. af Georg Christensen og Stener Grundtvig. Kbh. 1924. 552 s. + portr.

6561. *Stauri, Rasmus.* Grundtvig. 2. utg. 1925. 40 s.
Norske folkeskrifter. Nr. 61.

6562. *Grønvold, Fr.* Slægts-Krøniker. 1500—1800. Tr. som Ms. 1924—25. Bd. 1. VI + 298 + 192 s. — Bd. 2. 296 + 133 s. med portr.
Anm. av Edv. Bull. Slegtstradition i Samtiden 36, s. 134—40, Nils Ahnlund i Svensk tidskr. 1925, s. 548—552.

6563. *Willoch, Sigurd.* Hans Gude 1825—1925. Den store mindeutstilling hos Blomqvist.
Kunst og kultur XII, s. 69—75.

6564. *Gude, Hans og Betzy.* Brevveksling. D. 1. Forlovelsestiden. 1924. 364 s.

6565. *Ihlen, Chr.* J. E. Gunnerus og oplysningen. Nogen bemerkninger i anledning av Ludvig Selmers Gunnerus-billede i hans bok: «Oplysningsmenn i den norske kirke.»
Teol. tidsskr. 1924, s. 65—81.

Gunnerus, J. E., se nr. 7201.

Gyldenløve, Ulrik Frederik, se nr. 5637.

6566. *Stalleland, Kristen.* Torstein Haakedal. 70 aar 30 mars. Hjurdingen som vart vekkjar og folkelærar.
Syn og segn 31, s. 119—26.

6567. *Fleischer, Hans.* Jon Haftoressøns barn.
Norsk tidsskr. for genealogi III, s. 233—43.

6568. *Finne-Grønn, S. H.* Hvorfra stammer slegten Hagerup? Borgermester Adrian Rockertsens slegt av Trondhjem.
Norsk tidsskr. for genealogi III, s. 426—38.

6569. *Hall, Birger.* Verdens hovedstad. Minder og indtryk fra London. En folkebok. 1924. 136 s.

6570. *Hall, Birger.* Sort paa hvitt. Oplevelser og skildringer. En folkebok. 1924. 112 s.

6571. *Hambro, C. J.* Statsminister Otto Bahr Halvorsen.
Nordens aarbok 1924, s. 149 f.

6572. *Simonsen, Konrad.* Knut Hamsun. Udg. af Folkeuniversitetsudvalget. Kbh. (1923). 16 s.
Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning. Nr. 318.

6573. *Hørven, L.* Idar Handagard. Risør. 1924. 15 s.

6574. *Hørven, L.* Idar Handagard.
Ung Norig VII, s. 225—35.

6575. *Aure, Anton.* Hallvard Hande.
Ung Norig VII, s. 97—100.

6576. *Lee, Carl.* En av Thraniterbevægelsens pionerer. [Bernhard Hansen.]
Det 20. aarh. 1925, s. 65—70.
6577. *Berner, Jørgen H.* Generalsekretæren fratrær. [Dr. Rs. Hansson.]
Tidsskr. for Den norske lægeforening 1925, s. 26 f.
6578. *Lorenzen, M.* Friseren Harro Harring.
Grænsevagten VI, s. 317—20, 351—58.
6579. *Bang, A. Chr.* Hans Nielsen Hauge og hans samtid. Et tidsbillede fra omkring aar 1800. 4. opl. 1924. 508 s.
6580. *Dahle, L.,* og *Edv. Sverdrup.* Hauge och Haugianismen. Övers. av Thure A. J. Carlson. Sth. 1925. 214 s.
6581. *Fibiger, A.* Hans Nielsen Hauge i Danmark. En Materialsamling. Kbh. 1924. 96 s. + 8 tvl.
6582. *Hauge, Alfred.* Hans Nielsen Hauge. 1771—1824. 1924. 80 s.
Vor kirkes menn II.
6583. *Kolsrud, Oluf.* Hans Nielsen Hauges fangenskap. Dokumenter fra aarene 1804—14. Samlet og utgit.
Norvegia sacra III, s. 90—144.
6584. *Tveteraas, R.* Hauges venner i Rogaland.
Rogalands historielag. Aarshefte. Nr. 10, s. 73—84.
6585. *Haukanes, Jon.* Mikkjell Larsson Hause og kona Ragnhild Nilsdotter si ætt.
Hardanger Historielag. Hardanger. Tidsskr. 1924, s. 37—44.
6586. *S[eland], H[ans].* Christian Fredrik Hausmann. Etter forteljing i Heskestad.
Grannen 10, s. 5 f.
6587. Oberst *Heg*-monumentet.
Nordmandsforb. 17, s. 276 f.
6588. *Amundsen, Leiv.* En vise om en «søfarendis mand». [Mogens Heinesøn.]
Festskrift tilegnet førstebibliotekar A. Kjær 1924, s. 117—124.
6589. *Hovel Helseths* selvbiografi. Meddelt og forsynet med tillæg om hans slegt af Einar Jansen. 1924. 88 s.
6590. *Hansson, Rs.* Jens Skagen Henrichs.
Tidsskr. for Den norske lægeforening 1925, s. 538 f.
6591. *Henriksen, P.* Direktør Jens Skagen Henrichs.
Norsk magazin for lægevidenskaben 1925, s. 307 f.

6592. *Herre, Bernhard.* En Jægers Erindringer. Tegning og Udstyr af Torleif Rud. 96 s. Med Supplement: Amundsen, Leiv. Bernhard Herre og hans forfatterskap med tillæg. 1925. 147 s.
6593. *Heum, O. J.* Heum. Oplysninger om gaarden og slekten derfra, samlet for mine barn. 1925. 15 s.
6594. *Barth, Thomas.* Biskop Arnoldus Hille. 1829—1919. Norvegia sacra III, s. 216—24.
6595. *Hiortdahl, Th.* En reisende geologs erindringer. Naturen 1925, s. 100—10.
6596. *B., J. A.* Professor Th. Hiortdahl. Norges apotekerforenings tidsskr. 1925, s. 406 f.
6597. *Farup, P.* Professor Thorstein Hallager Hiortdahl. Norsk farmaceutisk tidsskr. 1925, s. 345 f.
Holandslekten, se nr. 6809.
6598. *Holberg Aarbog* 1924. Redaktion: Francis Bull, Carl S. Petersen. Kbh. 223 s. — 1925. 204 s.
6599. *Aall, Anathon.* Om individualismen hos Holberg. Samtiden 35, s. 350—52.
6600. *Alker, Ernst.* Ueber die Beziehungen Holbergs zu Philipp Hafner und Joseph Freiherrn von Petrasch. Holberg Aarbog 1925, s. 113—70.
6601. *Amundsen, Leiv.* Holberg-opførelser i Arendal. Holberg Aarbog 1925, s. 189 f.
6602. *Amundsen, Leiv.* Om Heltehistoriernes tilblivelse. Holbergs bruk av litterære kilder. Holberg Aarbog 1925, s. 7—30.
6603. *Andersen, Vilh.* Mindeblad fra Holberg-Samfundets Opførelse af Philosophus udi egen Indbildning. Udg. af Holbergsamfundet af 3. Decbr. 1922. (Tegninger ved Fanny og Poul Sæbye). Kbh. 1924. 32 s. Illustr. Anm. i Nord. tidskr. f. vetensk. (Lettest.) 1924, s. 226 av H. O[lrik].
6605. *Christensen, Victor P.* N. Dajons Buste af Holberg. Holberg Aarbog 1925, s. 74—78.
6606. *Ehrencron-Müller, H.* Oversættelser af Holbergs Dannemarks Riges Historie. Holberg Aarbog 1925, s. 60—73.
6607. *Glahn, Alfr.* Sorø Akademi og Holberg. Udg. af Holberg-Samfundet af 3. December 1922. Kbh. 1925. 48 s. + 1 tvl.

6608. *Glahn, A[lfr.]* Fra Sorø Akademis Holbergiana. En Peder Paars-Udgaves Fataliteter.
Nord. T. f. Bok- o. Biblioteksväsen XI, s. 210—25.

6609. *Hjelholt, Holger.* Smaatræk om Holberg som godsejer.
Holberg Aarbog 1924, s. 7—27.

6610. *Høffding, Harald.* Holberg som populær Filosof.
Gads Danske Magasin 1924, s. 12—19.

6611. *Jensen, Bernhard.* Holbergs Menneskeopfattelse.
Holberg Aarbog 1925, s. 31—59.

6612. *Jørgensen, Ellen.* Hans Grams Vurdering af Holbergs hist. Arbejder.
Holberg Aarbog 1924, s. 137—41.

6613. *Logeman, H.* Nederlandse Holbergvertalingen en bewerkingen.
Het Boek 1924, s. 201—20.

6614. *Logeman, H.* Den ældste hollandske «Politiske Kandestøber».
Danske Studier 1924, s. 92—94.

6615. *Mortensen, Karl.* Ludvig Holberg. Kbh. 1925. 110 s.
Mennesker i Litteraturens, Kunstens, Politikens og Videnskabens Tjeneste. XX.

6616. *Mortensen, Karl.* Holberg og Peder Syv.
Holberg Aarbog 1924, s. 98—136.

6617. *Paludan, J.* Nyere Holbergforskning 1884—1919.
Holberg Aarbok 1924, s. 28—64.

6618. *Petersen, Carl S.* Holberg i Sorøegnen. Kbh. 1924. 28 s.
Jfr. 5128, — Anm. i Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1924, s. 226 av H. O[lrik].

6619. *Roos, Carl.* Holberg i Holland.
Holberg Aarbog 1925, s. 185—89.

6620. *Rosenkrantz, Palle.* Hvem var den ubenævnte Statsminister i Epistel 412 og 538? (En endnu uløst Holberggaade.)
Holberg Aarbog 1925, s. 191—97.

6621. *Rostrup, Egill.* En ny Holberg-kilde.
Gads Danske Magasin 1925, s. 649—65.

6622. *Stender-Petersen, Ad.* Holberg og den russiske Komedie i det 18. Aarh.
Holberg Aarbog 1924, s. 142—87, 1925, s. 93—112.

6623. *Vries, Jan de.* Om Jeppe paa Bjerget.
Holberg Aarbog 1925, s. 79—92.
Holberg, Ludvig, se nr. 7145, 7149, 7150, 7159.
6624. *Bae, Jakob.* Provst P. Chr. Holtermann. Et og annet fra hans virke som sogneprest i Kvernes.
Aarsskr. for Nordmør historielag 1925, s. 3—7.
6625. *Dalgard, Olav.* Olav Hoprekstad.
Ung Norig VII, s. 33—42, 79 f.
6626. *Halfdan Hopstock.*
Tidsskrift for Den norske lægeforening 1925, s. 887 f. av *Yngvar Ustvedt;* s. 888 f., av *J. W. S. Johnsson.*
6627. *Gade, F. G.* Prosektor Halfdan Hopstock.
Norsk magazin for lægevidenskaben 1925, s. 914 f.
6628. *S[eland], H[ans].* Hr. Mads Horsens, «Graudemass.» Etter Ludvig Daae.
Grannen 10, s. 6 f.
Hovden, Anders, se nr. 7156.
6629. *Hoslemo, Knut.* Svein Hovden. 18. aug. 1841—26. juli 1924. Nokre minneord.
Bidrag til Agders historie VI, s. 3—10.
Huitfeldt, Iver, se nr. 5640, 5641.
Hægstad, Marius, se nr. 7191.
Høegh, Slekten, se nr. 6860.
6630. *Smith, A. V.* Knut Høegh.
Tidsskr. for Den norske lægeforening 1925, s. 1257—60.
6631. *Høgbro, Sofus.* Brevveksling og dagbøker. I. 1858—1873. Udg. af Hans Lund. Kbh. 1924. 336 s.
Anm. i Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1924 s. 383 av H. O[lrik].
6632. En *skrivelse* fra Henrik Ibsen. Meddelt ved Francis Bull.
Edda XXI, s. 283—87.
6633. *Laurila, K. S.* Bidrag till belysning av Henrik Ibsens estetiska åskådning.
Edda XXIII, s. 1—40.
6634. *Lund, Audhild.* Henrik Ibsen og det norske teater. 1857—63. 1925. 129 s.
Smaaskrifter fra det litteraturhist. seminar. XIX.
Anmeldt av Nils Collett Vogt i Dagbladet for 14. nov. 1925.

6635. *Petsch, Robert.* Ibsens «Lebensform».
Edda XXI, s. 270—82.

6636. *Roffler, Thomas.* Henrik Ibsen. Winterthur 1925 [ɔ: 1924]. 142 s.

6637. *Schjelderup, Gerhard.* Ibsens hjerte. Gina i «Vildanden.»
Kirke og kultur 31, s. 34 f.

6638. *Vries, Jan de.* Henrik Ibsen. Maastricht 1924.
De Schatkamer 1. 2.

Ibsen, Henrik, se nr. 7145, 7160, 7162, 7165.

6639. *Christensen, Thomas.* Sigurd Ibsen.
Vor Verden II, s. 341 f.

6640. *Handagard, Idar.* Kristofer Janson.
Syn og segn 31, s. 154—66.

6641. *Hertzberg, Mikael.* Stiftsprovst Gustav Jensen. 1845—1922.
Norvegia sacra III, s. 242—69.

Jensen, Ludvig Irgens, se nr. 7115.

6642. *Kornelius, K. O.* Søster Ólafía Jóhánnsdóttir. 1836—1924.
Norvegia sacra IV, s. 212—20.

6643. *Salvesen, Louise.* Utdrag av breve fra Søster Olafia Johannsdottir. 1925. 59 s.

Johansen, David Monrad, se nr. 7115.

6644. Morten Johansens *minde.*
Norsk boktrykkalender 1925, s. 27 f.

6645. *Stolee, M. J.* Professor dr. theol. Erik Kristian Johnsen. 1863—1923.
Norvegia sacra IV, s. 208—11.

6646. *Mathiesen, Sigurd.* Et ungdomsmøte med Hans Jæger.
Vor Verden II, s. 231 f.

6647. *Hjortaas, H. Chr.* Aamund Jørgenson paa Sandvin.
Hardanger Historielag. Hardanger. Tidsskr. 1924, s. 49—61.

6648. *Sandvik, P.* Rektor Jørgen Jørgensen. 1841—1922.
Norvegia sacra III, s. 224—41.

Kaas, Stiftamtmann, se nr. 6978.

6649. *Kaas, Hugo Munthe.* Ahasverus Kaas. Christiania guldsmedlaugs oldermand 1819—1825.
Guldsmedkunst 1925, s. 79—83.

6650. *Sollied, Thora,* f. Kahrs. Stamtavle over familien K a h r s. Bergen 1923. 147 s. + 2 tab.

6651. *Koht, Halvdan.* Søren K i e r k e g a a r d og Noreg. (Eit innskot i dr. disp. åt H. Beyer).
Høgskulebladet 1925, s. 335 f.

6652. *Hoel, Sigurd.* Hans E. K i n c k.
Samtiden 36, s. 461—66.

6653. *Kinck, Hans E.* Aapent brev til ukjendte venner.
Under Dusken 1924, jubelnr., s. 1—7.

6654. *Nygaard, Mads.* Kinck.
Samtiden 35, s. 338—49.

6655. [*Kindem, Lars.*] Ættetavla aat Lars Olson K i n d e m og Guro Torgeirsdtr. Kindem (f. Dagestad) «Voss». [Bergen 1925.] 2 stamtavler i pat.

6656. *Kindem, Lars.* Ættebok aat Lars og Guro Kindem. Voss [1925]. 128 s.

6657. *Handagard, Idar.* Lars K i n s a r v i k. En norsk bondekunstner.
Norge I, s. 216 f.

6658. *Mannsaaker, Jon.* Lars Kinsarvik.
Norsk aarbok 1925, s. 138—49.

6659. *Krokann, Inge.* Olav K i r k e b e r g. Ein norsk-dansk-amerikansk høgskulemann.
Høgskulebladet 1925, s. 169 f.

6660. *Fortegnelse* over A. K j æ r s trykte arbeider.
Festskrift tilegnet førstebibliotekar A. Kjær 1924, s. 125—26.

6661. *Hoel, Sigurd.* Nils K j æ r.
Samtiden 35, s. 73—81.

6662. *Jenssen, Jens.* Sverre K l a u s e n.
Den høiere skole 1925, s. 270 f.

6663. *Ivar Kleiven.*
Gudbrandsdølernes julehilsen 1924. Eau Claire, Wis. s. 65.

6664. *Midttun, Olav.* Ivar Kleiven 70 aar.
Nordmandsforb. 17, s. 278 f.

6665. *Skrede, Anders.* Ivar Kleiven.
Ung Norig VII, s. 185—91.

6666. *Tveito, Håkon.* Klemmekarane.
Dølaminne 1925, s. 41 f.
Kleven, Arvid, se nr. 7115.
6667. *Knudsen, Chr. H.* 1845 — 15. Juli — 1925. 4to. 30 s.
6668. *Birkeli, E.* En ørkenvandrer. Norges første Amerika-missionær H. C. Knudsen. 1925. 210 s.
Koll, Slekten, se nr. 6109.
6669. *Haaland, R. A.* Jæderslegter. III. Kolnæsslegten.
Rogalands Historielag, Aarshefte X, s. 45—69.
6670. *Marthinussen, Karl.* Pastor Carl Konow. 1863—1923.
Norvegia sacra III, s. 322—34.
6671. *Slegten* Krefting. D. 1. Trykt som ms. for slegtens medlemmer ved A. K. 1924. 43 s.
6672. *Jubileum,* 125-aars. A. T. Kristensen, Kristiansand S.
Guldsmedkunst 1925, s. 86 f.
6673. *Christian Krohg.*
Nordmandsforbundet 18, s. 491 ff.
6674. *Revold, Axel.* Christian Krohg.
Kunst og kultur XII, s. 193—97.
6675. *Vaa, Dyre.* Christian Krohg.
For bygd og by 1925, s. 404 f.
6676. *Werenskiold, Erik.* Christian Krohg.
Samtiden 36, s. 529—33.
6677. *S[eland], H[ans].* Trond Hoskuldson Kvinlog.
Grannen 10, s. 9—13.
6678. *L.* Familien Kølle i Ulvik.
Hardanger Historielag. Hardanger. Tidsskr. 1924, s. 1—17.
6679. *Torne, Kris Wold,* f. Laache. Om biskop N. J. Laache.
Norvegia sacra III, s. 211—15.
6680. *Arbo, Jens.* Mally Lammers 75 aar.
Musik 1924/25, s. 199 f.
6681. *Landmark, A.* Stamtavle over en norsk slegt Landmark. 1924. 206 s. 4to.
6682. *Woll, Hans.* Adjunkt Albert Landstad. 1831—1923.
Norvegia sacra IV, s. 174—78.
6683. *Lunde, Einar.* To skjebner. [M. B. Landstad.]
Vidar 1925, s. 181 f.
6684. *Petersen, Jan.* Eyvind de Lange. 1 s.
Stavanger museums aarshefte for 1921—24.

6685. *Kolsrud, Sigurd.* Amund B. Larsen. Ferder og skrifter.
Festskrift til Amund B. Larsen 1924, s. 239—46.
Larsen, Amund B., se nr. 7177.

6686. Direktør *Chr. Larssen.*
Festskrift til femti års jubileet ved Oslo handelsgymnasium. 1925, s. 74—84.

6687. *Ole O. Lian.*
Det 20. aarh. 1925, s. 40 f.

6688. Ole O. Lians *minne.*
Meddelelsesblad. Utg. av Arbeidernes fagl. landsorganisation i Norge 1925, s. 205—08.

6689. *Breve* fra Jonas Lie til professor Wilhelm Bolin. (Universitetsbiblioteket i Helsingfors.) Meddelt ved mag. Emil Hasselblatt.
Edda XXIII, s. 308—36.

6690. *Garborg, Arne.* Jonas Lie. En udviklingshistorie. 3. opl. 1925. 242 s.

6691. *Lindemann, Thv.* Den trønderske familie Lindemann. Samlet og skrevet for familien. Ført à jour indtil ultimo juni 1924. T.hjem. 75 s.

6692. *Finne-Grønn, S. H.* Familien Lieungh. Genealogisk-personalhistoriske oplysninger. 1925. 30 s.

6693. *Øksnevad, Arnt.* O. A. Knudsen Lode.
Norsk skoletidende 1925, s. 15 f.

6694. *Stalleland, Kristen.* Kristian Lofthus.
Norsk aarbok 1925, s. 112—31.

6695. *Daae, Aagaat.* Gustav Lorentzen.
Edda XXII, s. 326 f.

6696. *Kindem, Lars.* Losnaætti med greiner av Galtungætti og Rustungætti. Voss 1925. 143 s.

6697. *Bryn, Halfdan.* Minnetale over cand. theol. Carl Lumholtz.
Forhandl. i Vidensk. selsk. Oversigt 1924, s. 128—42.

6698. *Henrik Lund.*
Mot Dag 1925, s. 32 f.

6699. Luxdorphs *Dagbøger.* I Uddrag, udg. ved Eiler Nystrøm. Bd. I. H. 1—3. II. H. 1. Kbh. 1915—26.

6700. *Rogstad, Anna.* Valborg Løkeberg.
Norsk pedagogisk årbok 1925, s. 96—100.

6701. *M., F.* Fru Olaug Løken. f. 29. november 1854. d. 11. mars 1925.
Nylænde 1925, s. 97—100.

6702. *Ording, Fr.* Overlærer Jakob L ø k k e. 1925. 31 s.
Særtrykk av Skole og Samfund nr. 3.
Løslekten, se nr. 6809.
6703. *Jensen, S. Bretteville.* Statsraad Jørgen L ø v l a n d. 1848—1922.
Norvegia sacra III, s. 272—80.
6704. *Steffensen, J. M.* Elias M e l v æ r.
Ung Norig 8, s. 97—101.
6705. *Heum, O. J.* Slekten M e y e r. Jens Hans Meyer's slekt. Oplysninger samlet for slektens medlemmer. Tr. s. ms. 1925. 16 s.
6706. *Tobiassen, Erling.* Professor S. M i c h e l e t.
Kirke og kultur 31, s. 93—97.
6707. *Bull, E. Hagerup.* Christian M i c h e l s e n.
Samtiden 26, s. 389—410, 527 f.
6708. *Dahl, A. Fasmer.* Ved Christian Michelsens baare. Tale 3. juli 1925.
Luthersk kirketidende 1925, s. 313 f.
6709. *Keilhau, Wilhelm.* Christian Michelsen.
Vor Verden II, s. 425 f.
6710. *Lindboe, Asbj.* Chr. Michelsen.
Under dusken. Høsten 1925, s. 1 f.
6711. *Wall, Annie.* Omkring Christian Michelsen och 1905. 1925. 74 s.
Michelsen, Christian, se nr. 5691.
6712. *Gilhuus, J. B.* Sogneprest Ole Theodor M o e. 1863—1922.
Norvegia sacra III, s. 316—22.
6713. *Moe, Olaf.* Sogneprest Oscar M o e. 1846—1918.
Norvegia sacra IV, s. 197—205.
6714. *Mohr, Gustav Lous.* Eventyrlysten og pengelæns. Minder fra trampliv i Amerika. 1.—4. opl. 1924. 164 s.
6715. *Brev, Lærde,* fraa og til P. A. M u n c h. Utg. av Det kgl. Frederiks Universitet ved Gustav Indrebø og Oluf Kolsrud. I. 1832—50. Univ.progr. 2. sem. 1924. 473 s.
Anm. i Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1924, s. 517 f. av F. B[ull].
6716. P. A. Munch og K. Knudsens *Haandbog.* Ved Leiv Amundsen.
Maal og minne 1925, s. 138—41.
6717. *H., K.* Bergmester Thomas M ü n s t e r.
Norsk entomologisk tidsskr. II, s. 1—4.

6718. *Møller-Nielsen.* Stamtavle over en dansk-norsk slegt Mygind-Møller-Nielsen. Askim 1925. 22 s.
6719. *Myllarguten.*
For bygd og by 1925, s. 69 f.
Møller-Nielsen, Slekten, se nr. 6718.
6720. *Nansen, Fridtjof.* Blant sel og bjørn. Min første ishavsferd. 1924. 285 s.
6721. *Steffensen, J. M.* Pål Naustdal. Ein bondediktar frå Nordfjord.
Ung Norig 8, s. 78—84.
6722. *Neiiendam, Robert.* Skuespiller og Patriot. Uddrag af H. C. Knudsens Dagbøger. Kbh. 1925. 148 s. + 9 tavler.
6723. *Swenson, L.* Knute Nelson.
Nordmandsforb. 17, s. 273—76.
6724. *Maalsnes, Jon.* Sigurd Nesse.
Ung Norig VII, s. 1—17.
6725. *Maalsnes, Jon.* Sigurd Nesse. Risør 1923. 17 s.
6726. *Koht, Halvdan.* Antikvar O. Nicolaisen.
Håløygminne 1924, h. 2., s. 1—7.
6727. *Swang, Ole.* Dyrlæge Bernt Anker Nielsen.
Buskeruds jæger- og fiskerforenings tidsskrift XI, s. 97 f.
6728. Skolebestyrerinde Fru *Ragna Nielsen.*
Bog og Naal 31, s. 199—202.
6729. *Jæger, Oskar.* Fru Ragna Nielsen.
Norsk tidsskr. for psykisk forskning IV, s. 49—53.
6730. *Tank, Roar.* Yngvar Nielsen og hans reisehåndbok.
Norge I, s. 168—74.
6731. *Eggen, Erik.* Nils Organist. Bergensinteriør frå 1500-talet.
Musik 1924/25, s. 159 f.
6732. *Amdahl, Einar.* Lægemissionæren Jørgen Edvin Nielssen. 1871—1922.
Norvegia sacra III, s. 336—45.
6733. *Lillebø, P. A.* Johannes Sjurson Nordang.
Tidsskr. for Sunnmør historiske lag 14/15, s. 82—86.
6734. *Aars, Harald.* Olaf Nordhagen.
Byggekunst 1925, s. 161 f.
6735. *Aars, Harald.* Olaf Nordhagen.
Norsk kirkeblad 1925, s. 546 f.

6736. *Sandaker, Bjarne.* Sondre N o r d h e i m.
Foreningen til skiidrættens fremme. Aarbok 1924, s. 80—87.
6737. *A., J.* N o r d r a a k iana.
Musik 1924/25, s. 215.
6738. *Arbo, Jens.* Ved Richard Nordraaks hjemkomst.
Musik 1924/25, s. 213 f.
6739. *Fedrelandssangen* og dens komponist. Av Bjørnstjerne Bjørnsons tale ved Nordraaks bauta, Berlin 17. mai 1906.
Norge I, s. 225—30.
6740. *Petersen, K.* Legpredikanten Peder N o r d s l e t t e n. 1837—1923.
Norvegia sacra IV, s. 183—96.
6741. *Nygaard, Hanna.* En missionærhustrus erindringer. Stv. 1923. 106 s.
6742. *Aure, Anton.* Olav N y g a a r d.
Ung Norig VII, s. 65—72.
Nygaard, Olav, se nr. 7136.
6743. *Clausen, Christian.* Sigbjørn O b s t f e l d e r i hans digtning og breve. En psykologisk studie. 1924. 136 s.
6744. *Havrevold, Finn.* Sigbjørn Obstfelder.
Norsk teosofisk tidsskr. 1925, s. 82—86.
6745. *Skaar, Nils.* Sokneprest O. O l a f s e n.
Hardanger Historielag. Hardanger. Tidsskr. 1925/26, s. 91 f.
6746. *Steinnes, Asgaut.* Presten Tallak O l a v s s o n i Vikøy og ætti hans.
Hardanger Historielag. Hardanger. Tidsskr. 1924, s. 18—24.
6747. *Trondsen, Knut.* J. O l d b e r g o Hamrissløtte.
Tidsskr. for Valdres historielag VI, s. 14 f. Trykt fysste gaange i Folkevennen 1853.
6748. *Olsen, Carl Christian.* Reisebreve skrevne underveis til Jerusalem af forhenværende Sogneprest til Nore, Numedal, Carl Christian Olsen. Ved overlærer Emil Olsen, Oslo. Trykt som Tillæg til Numedalslagets Aarbog. Decorah Iowa. 56 s.
6749. *Due, Alf.* Ole O l s en — 75 aar.
Musik 1924/25, s. 157 f.

6750. *Prytz, A. F. W. J.* Sogneprest Ole Tobias Olsen. 1830—1924.
Norvegia sacra IV, s. 165—74.

6751. *Olsen, Tinius.*
Nordmandsforb. 18, s. 532 f.

6752. *Herbransen, Sv. Herbert.* Ingeniør Tinius Olsen. En norsk banebryter for materialprøvemaskiner i Amerika. 1845—7. decbr.—1925. Hans livshistorie og andre bidrag i anledning av hans 80 årsdag. 1925. 51 s.

6753. *Hals, Nils.* Slegten Oppegaard fra Enebak. 1925. 4to. 62 s.

6754. *Sv., K.* Oberst Jørgen Fredrik Ording.
Norsk militært tidsskr. 1925, s. 184 f.

6755. *Thomassen, G. Emil.* Direktør Harald Otto. Den første som aapnet norsk teater i Amerika.
Nordmandsforb. 18, s. 253 f.

6756. *Meidell, Birger.* Mindetale over professor Arnfinn Palmstrøm.
Forhandl. i Videnskapsselsk. i Kra. Oversigt 1924. s. 106—09.

6757. *Munthe, C. M.* Fru Johanne (Andersdatter) [Panter] til Asdal [og hendes efterslægt].
Norsk tidsskr. f. genealogi III, s. 264—312.

6758. *Parelius, M.* Kort stamtavle over slegten Parelius. 1924. 40 s. + 1 pl.

6759. *Espeland, Anton.* Lagmannen Jens Pedersøn til Bro.
Rogalands Historielag. Aarshefte XI, s. 3—9.

6760. *Aarflot, L. D.* Generaldirektør Chr. Platou.
Nordens aarbok 1924, s. 159 f.

6761. Direktør *C. Polaczek.*
Festskrift til femti års jubileet ved Oslo handelsgymnasium. 1925, s. 85 f.

6762. Et *brev* fra Erik Pontoppidan. Meddelt ved Edv. Bull.
Edda XXIII, s. 159 f.

6763. *Thomle, E. A.* To Kragerø-Slægter. 2. Poulsen.
Pers. T. 8. R. III, s. 53—76.

6764. *Bødtker, A. Trampe.* Monsieur et Madame Pralon.
Atlantis V, s. 305 f.

6765. *Heber, Lilly.* Kvindeskikkelser i norsk aandslivs historie. II. Alvilde Prydz. 1925. 225 s.

6766. *Bukdahl, Jørgen.* Minda R a m m.
Samtiden 35, s. 241—46.
6767. *Sølvberg, Lauritz.* Ettetavle 1617—1925 over R a m s t a d-Dingstad-slekten. En bondeslekt fra Spydeberg og omliggende bygder. 1925. 71 s. + 4 bl. billeder av slektsgårder.
6768. *Rehbinder, C. M. V.* Ätten R e h b i n d e r genom åtta sekler. 1925. 562 s.
6769. *Bäfverfeldt, Sigurd Jensen.* Den baltiska diktaren Nikolai Ludvig Rehbinder. Et biograf. utkast. (Särtryck ur C. M. V. Rehbinder. Ätten Rehbinder). 1925. 16 s.
6770. *Gerhard Henrik Reiner.*
Grannen 10, s. 1 f.
6771. *Rekstad, J.* Hans R e u s c h. Nekrolog og bibliografi. 1923. 26 s.
Norges geol. unders. Nr. 100.
6772. *Holmesland, P.* Laksefiskeren og fribytteren Finn R e m p e. Et tidsbillede fra det 16. aarhundrede.
Bidrag til Agders historie VI, s. 16—23.
6773. *Fj., H.* En veteran blandt vore laksefiskere. Nils Larsen R e n a a i Meraaker.
Norsk jæger- og fiskerforenings tidsskr. 1925, s. 177—86.
6774. *Ole O. Rigstad.* Levnetsbeskrivelse efter hans egne notater. Ved dr. Støren.
Orkdølafylket 1925, s. 75 f.
Rolander, Lars, se nr. 5630.
Rosencrone, Markus Gerhard, se nr. 5644.
6775. *Scheel, Jørgen.* R o s e n k r a n t z i Norge.
Dansk Adels Blad XIV, s. 13—15, 17—19.
6776. *Sigmund, Einar.* En norsk håndarbeidsmetodiker. [Marie R o s i n g.]
Skole og samfund 1925, s. 331—36.
Rustung, Slekten, se nr. 6696.
6777. *Odd.* Oscar R u u d in memoriam.
Norsk boktrykkalender 1925, s. 21—25.
6778. *Røe, M. A.* Lys i Mørket eller Bonde-Biografien. Et karakteristisk-kritisk Slægtsregister med historiske Beretninger om mine Forfædres Liv og Handlinger og Skjæbner, samt mit eget Levnetsløb og Herkomst. Molde 1925. 60 s.

6779. *Olafsen, O.* Erik Røring. Sogneprest i Vegøy 1741—1789.
Norvegia sacra IV, s. 79—90.

6780. Missionsprest *Karl Rørstad.*
Norvegia sacra IV, s. 327.

6781. *Hersoug, Ole.* Kaptein Ole R. A. Sandberg.
Tidsskr. for det norske landbruk 1925, s. 211 f.

6782. *Schartum, Sv.* Underlige veier. Oplevelser og skildringer. Bergen 1924. 160 s.

6783. *Holmsen, Gunnar.* Professor O. E. Schiøtz. Mindetale.
Norsk geologisk tidsskr. VIII, s. 137 f.

6784. Oberst *Gudmund Schnitler.*
Norsk militært tidsskr. 1925, s. 774—80.

6785. [*Schram, Peder*]. Stamtavle over den danske Gren af Slægten Schram samt foreløbigt Bidrag til en Stamtavle over den norske Slægt Schram. Tr. s. Ms. Kbh. 1924. 110 s.

Schreiner, Slekten, se nr. 6860.

6786. *Schrøder, Jens Christian.* Erindringer. Ved Hans Schrøder. VII + 186 s.
Fra svunden tid. III.

6787. [*Selmer, Erik Gløersen.*] Selmer-Slægten gjennem 4 Aarhundreder. Stamtavle over de norske Forgreninger av Selmer-Slægten indtil 10. Generation. Udarb. paa Grundlag av Stamtavlen av 1868 ved VIII 56. Skien [1924]. 4to. 101 s.

6788. [*Stensaas, J.*] Lærer og kirkesanger John Semmingsen og hustru Marit Engebrigtsdatter's slegtsregister samt en kortfattet biografi. Røros 1924. 8 s.

6789. *Andersen, Karin B.* Henrik Shipstead, den nye norske senator i Washington.
Nordmandsforb. 17, s. 65—70.

6790. *Hovden, Anders.* Per Sivle. Ei livssoge. 3. uppl. 1924. 56 s.
Norske folkeskrifter. Nr. 24.

6791. En *sorenskriver* i Orkedalen for 200 år siden. [Sorenskriver Mathias Skånlunds dagbokoptegnelser.]
Orkdølafylket 1925, s. 97—114.

6792. *Diesen, Einar.* Stiftsprovst Einar Skavlan, 1845—1923.
Norvegia sacra III, s. 269—72.

6793. *Olafsen, O.* Eirik Skjellevik. En bygdedoktor. Hardanger Historielag. Hardanger. Tidsskr. 1924, s. 25—29.
6794. *Hammer, K. V.* Veidirektør J. Skougaard. Teknisk ukeblad 1925. s. 379 f.
6795. *Elster, Kristian.* Amalie Skram. For folkeoplysning 1925, s. 93—102.
6796. *Svalastoga, Sveinung.* Skredsvig. Ein norsk kunstnar. Ung Norig 8, s. 166 f.
6797. *Breda, O. C.* Lars Skrefsrud i Bodsfængslet. Norvegia sacra III, s. 190—210.
6798. *Lunde, Einar.* To skjebner. [Lars Skrefsrud.] Vidar 1925. s. 197—206.
6799. *Sæter, Ivar.* Skrefsrud. Kra. 1924. 192 s.
6800. *Freihow, Th.* Rektor Vilhelm Sommerfelt. 1848—1920. Norvegia sacra III, s. 288—97.
6801. *Rasch, A. W.* Den norske slegt Sparre. 1925. 58 s. + 2 tavl.
6802. *Harstad, Einar.* Georg Stang. Foredrag. Underofficersbladet 1925, s. 206 f., 215 f., 229 f., 274—77.
6803. *Røkke, Olav.* Georg Stang. Høgskulebladet 1925, s. 161 f., 177 f., 194 f.
6804. *Haugen, Johs. E.* Eli Stenbueng. Eit tidsbilæte for ikring 200 år sidan. Orkdølafylket 1925. s. 46—53.
6805. *Slegten* Stenersen fra Vaalen i Gausdal samt andre slegtsgrene fra Vaalen. Personalhistoriske og genealogiske oplysninger. Hamar 1924. 180 s.
6806. *Ødegaard, O. K.* Lit um presten Stenersen i Aal. Dølaminne 1925. s. 35 f.
6807. *Thomle, E. A.* Vedrørende Familien Stockfleth. Personalhist. Tidsskr. 8. R. III, s. 247—50.
6808. *Schøning, A.* Prost Henrik Stoltenberg. Norvegia sacra IV, s. 95 f.
6809. *Strugstad, Andr.* Strugstadslekten og gaarden Strugstad i eldre tider samt en kortfattet optegnelse om Eli-, Øver-, Lø- og Holanslektene. Stenkjær 1924. 77 s.

6810. *Schmidt, Olaus.* Peter Frederik Suhms forhold til Thomas Angell.
Trondhjemiana, s. 166—72.

6811. *Moe, Olaf.* Professor Edvard Sverdrup. 1861—1923.
Norvegia sacra III, s. 308—16.

Sverdrup, Johan, se nr. 5684.

6813. *Riise, K. E.* Statsraad Ivar Sælen. 1855—1923.
Norvegia sacra IV, s 205—08.

6814. *Sollied, Olaf.* Borgermester Søfren Søfrenssøn.
Skrifter utg. av Bergens hist. foren. 31, s. 81—102.

Sørensen, Slekten, se nr. 6503.

6815. *Haaland, R. A.* Taarlandsslegten.
Rogalands Historielag. Aarshefte XI, s. 31—59.

6816. *Reite, Ole O., d. e.* Tambur-Elling.
Tidsskr. for Sunnmør historiske lag 14/15, s. 80 f.

6817. *Tellefsen, Thomas.* Familiebreve. 1923.
Jfr. 5229. — Anm. i Kirke og kultur 31, s. 557 av J. Gl[editsch].

6818. *Wessel, A. B.* Utsjok-presten og forfatteren Jacob Tellman. Kirkenæs 1923. 31 s.

6819. *Romdahl, Axel L.* Jens Thiis.
Ord och bild 1925, s. 263—70.

6820. *Kjelstrup, K.* Mindetale holdt i kirken San Agostino 25/11 ved avsløringen av en mindetavle over Olav Trondsson.
St. Olav 1924, s. 406 f.

6821. *Kolsrud, Oluf.* Erkebiskop Olav Trondsson av Nidaros.
St. Olav 1925, s. 53 f.

6822. *Kolsrud, Oluf.* Erkebiskop Olav Throndsson av Nidaros. 1459—1474.
Norvegia sacra IV, s. 19—34.

6823. *Skrede, Anders.* Gamle Tolsta'n.
Gudbrandsdølernes julehilsen 1924. Eau Claire, Wis., s. 57 f.

6824. *Bergersen, Olav.* Viceadmiral Tordenskiold. T.hjem. 1925. I, 575 s.; II, s. 576—1152.
Anm. av S. O. i Norsk tidsskr. for sjøvesen 1925, s. 425—31.

6825. *Bergersen, O[lav].* Peter Tordenskiold som skibsreder.
Trondhjemiana, 49—52.

6826. *Olafsen, O.* Rike T o r s t e i n paa Voss.
Hardanger Historielag. Hardanger. Tidsskr. 1925/26, s. 52—68.

6827. *Olafsen, O.* Rike Torstein paa Voss.
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 464—67.

6828. *Jæger, Oskar.* Bernt Christian Sverdrup T o r s t e n s o n.
Norsk tidsskr. for psykisk forskning V, s. 9 f.

6829. *Bukdahl, Jørgen.* Det skjulte Norge og dets kunst. Omkring Jens T v e d t s forfatterskap.
Norsk aarbok 1925, s. 39—59.

6830. *Bing, Just.* Sigrid U n d s e t. 1924. 88 s.

6831. *Pedersen, Jens.* Sigrid Undset. (Norges største Forfatterinde). Introduktion til Læsning af hendes Forfatterskab. Kbh. 1924. 8 upag. s.
Særtryk af «Læsning» Nr. 7, 1924.

Undset, Sigrid, se nr. 7146.

6832. *Dalgard, Olav.* Kristofer U p p d a l.
Ord och bild 1925, s. 649—59.

6833. *Utheim, Hans.* Seming U t h e i m.
Orkdølafylket 1924, s. 41—44, 64.

6834. *Handagard, Idar.* Dyre V a a og hans slegt.
Nordmandsforb. 18, s. 564 f.

6835. *Vedeler, Albert.* Slegten V e d e l e r. Bergen 1925. 70 s.

6836. *Eskeland, Lars.* Minneskrift um Ole V i g. 6. febr. 1824 —6. febr. 1924. Bergen 1924. 46 s.

6837. *Eskeland, Lars.* Ole Vig.
Syn og segn 30, s. 49—62.

6838. *Gleditsch, Jens.* Ole Vig.
Kirke og kultur 31, s. 163—67.

6839. *Høverstad, Torstein.* Ole Vig. Nidaros 1924. 132 s.

Vig, Ole, se nr. 7193.

6840. Billedhugger *Gustav Vigeland.*
Bjørnsonforb. 1923, s. 20—50 av Harald Aars; s. 51—60 av Henrik Groth.

6841. *Aubert, Marcel.* Emanuel V i g e l a n d og glasmaleriet. Overs. fra fransk.
Luthersk kirketidende 1925, s. 54—59.

6842. *Falcon, Jean.* Emmanuel Vigeland. Paris 1925. 19 s. + 62 bl. billeder. Fol.

6843. *Arnesen, Andreas.* Åsmund Vinje.
Ung Norig 8, s. 121—25.

6844. *Handagard, Idar.* Vinje i Manndal. Etter borgarskule-protokollarne og andre uprenta aktstykke.
Norsk aarbok 1925, s. 60—73.

Vinje, Aasmund O., se nr. 7138, 7147.

6845. *Handagard, Idar.* Olav Aasmundsson Vinje.
Nordmandsforb. 18, s. 61—64.

6846. *Blekastad, Ivar.* Visknut.
Vidar 1925, s. 37—42.

6847. *Aurell, Tage.* Nils Collett Vogt.
Ord och bild 33, s. 302—06.

6848. *Kindem, L.* Ola Voss.
Vossebygdene XV, 59—62.

6849. *Prytz, A. F. W. J.* Prost August Weenaas 1835—1924.
Norvegia sacra IV, s. 178—82.

6850. *Freihow, Th.* Ekspeditionschef Halfdan Wennevold 1856—1923.
Norvegia sacra III, s. 305—08.

6851. *Lone, Erling.* Erik Werenskiold og hans kunst.
Nordmandsforb.s julehefte 1925, s. 4—7.

6852. *Nilssen, Arne Nygård.* Erik Werenskiold 1855—11. febr. 1925.
Ord och bild 1925, s. 199—207.

6853. *Refsum, Helge.* Henrik Wergeland og romeriks-målet.
Maal og minne 1924, s. 116 f.

6854. *Seip, Didrik Arup.* Til Henrik Wergelands politisk-poetiske utvikling i 1831.
Edda XXI, s. 237—48.

6855. Polemik. *Herman Jæger:* Til D. A. Seips avhandling om Henrik Wergelands politisk-poetiske utvikling i 1831. — *Didrik Arup Seip:* Replikk. — *Herman Jæger:* Ny replik. — *Didrik Arup Seip:* Duplikk.
Edda XXII, s. 155—67.

6856. *Seip, Didrik Arup.* Til striden om Henrik Wergeland i 1831, hjemme og ute.
Edda XXIII, s. 296—307.

6857. *Seip, Didrik Arup.* Wergelandsartikkelen. (Tillegg til artikkelen i januar-heftet om Wergeland og Danmark).
Kirke og kultur 1925, s. 173 f.

6858. *Jæger, Oskar.* Hans Wiers-Jenssen.
Norsk tidsskr. for psykisk forskning V, s. 1—8.
6859. *Bergersen, Olav.* Litt om raadmand Jan Wessel — Tordenskiolds far. 1925.
Trondhjemske samlinger. Ny r. I, s. 97—118.
Wibe, Johan, se nr. 5638.
6860. *Slekterne* Wiborg — Brevik—Kragerøgrenen —, Schreiner, Esmark, Høegh. Utg. paa grundlag av Karen Sophie Høeghs efterlatte optegnelser, ved Martha Wiborg Fleischer. Slekten Frølich utarb. av direktør Georg Frølich. 1925. 209 s. med portr. og tab.
6861. *Holmboe, Jens.* Mindetale over prof. dr. N. Wille.
Forhandl. i Vidensk.selsk. i Kra. Oversigt 1924, s. 114—18.
6862. *Vogt, R.* Mindetale over dr. med. Paul Emanuel Winge.
Forhandl. i Videnskapsselsk. i Kra. Oversigt 1924, s. 110—14.
6863. *Ring, Barbra.* For hundrede aar siden. Hanna Winsnes og hendes. 1924. 183 s.
6864. *Larsen, Ansgar.* Et blad av fotografiens historie. H. T. Winther.
Norsk fotogr. tidsskr. 1924, s. 1—8, 13—17. (Forts.) Jfr. 5250.
6865. *Mathiesen, Sigurd.* Tore Ørjasæter.
Samtiden 36, s. 289—99.
Ørjasæter, Tore, se nr. 7157.
Øverslekten, se nr. 6809.

6. Kulturhistorie og folkeminne.

(Se også de bygdehistoriske tidsskrifter under 3. Geografi og lokalhistorie.)

6866. *Folkekultur,* Norsk. Folkeminne-tidsskrift. Styrt av Rikard Berge med hjelp av Alexander Bugge, O. Olafsen og K. Vistad. Risør. 10. aarg. 1924. — 11. aarg. 1925.
6867. *Aall, Hans.* Arbeide og ordning i kulturhistoriske museer. Kort veiledning. 1925. 112 s.

6868. *Aas, Ingebret.* Tandmidlene i de nordiske lægebøker fra middelalderen. 90 s.
Særtr. av Den norske Tandlægeforenings Tidende. hefte 6 og 7 1924, med enkelte rettelser og tilføielser.

6869. *Abildgaard, O.* En uopklaret historie «Poltergeisterne» paa Brændsæter. En norsk «spøkeri»-sak, hentet fra forhørsprotokoller.
Norsk tidsskr. for psykisk forskning IV, s. 172—79.

6870. *Arbeide,* Numedal fylkeslags, for oprettelse av museum.
Dølaminne 1925, s. 10 f.

6871. *Bækkestad, E.* Gaupekroken.
Dølaminne 1925, s. 96.

6872. *Bækkestad, E.* Saagni fraa Aal. Haugafolk.
Dølaminne 1925, s. 71 f.

6873. *Belsheim, Johannes.* Lykkjefolket i fire visor.
Tidsskr. for Valdres historielag VI, s. 36—41.

6874. *Berge, Rikard.* Norsk bondesylv. Risør 1925. 592 sp. + 200 tekstbilæte.

6875. *Berge, Rikard.* Bygdedikting fraa Telemarki. XIX. Tinndølvisur. Rjukan 1925. 52 s.

6876. *Berge, Rikard.* Folkedikting paa Tinn. Rjukan 1925. 36 s.

6877. *Berge, Rikard.* Litterær fraasegn i de munnfortalde.
Norsk folkekultur 1924, s. 137—51.

6878. *Berge, Rikard.* Drikke joleskaal. Studie av ei norderlandsk villsegn.
Norsk folkekultur 1924, s. 1—53.

6879. *Berge, Rikard.* Ringsko.
Heidersskrift til Marius Hægstad 1925, s. 124—27.

6880. *Berge, Rikard.* Norsk sogukunst. Sogusegjarar og sogur. Skildringar og uppteikningar av Rikard Berge, Sophus Bugge, Anna Monrad, Sigrid Undset, Nikka Vonen. 1924. 175 s.

6881. *Bergh, Hallvard.* Folkeminne ifraa Valdres og Hallingdal.
Norsk folkekultur 1924, s. 89—136.

6882. *Bergh, Hallvard.* Paa leiting etter gamalt.
Bygd og bonde VI, s. 121—40.

6883. *Bjørnerem, Anna.* Litt um kyrkjeklæda i ytre Romsdal fyrr i tida.
For bygd og by 1925, s. 120 f.

6884. *Bokbind,* Gamle, i Norge. Katalog over utstillingen. 1925. Kunstindustrimuseet. 73 s.

6885. *Bondevik, Kjell.* Arbeidet med grjonavlen i folketrui i Sogndal.
Norsk folkekultur 1923, s. 63—66.

6886. *Bondevik, Kjell.* Jol—påske. (Sét frå folkeleg-folkloristisk synsstad).
Syn og segn 30, s. 460—63.

6887. *Breilid, Magnus.* Dei gamle fortel. Kr.sand 1923. 120 s.

6888. *Bryllupsvise,* Gammel.
Orkdølafylket 1924, s. 56 f.

6889. *Bugge, Alexander.* Fra hovedjæger til gentleman. Et avsnit av den menneskelige dannelses saga.
Ord och bild 1925, s. 497—517.

6890. *Bunader* fraa Krødsherad.
For bygd og by 1924, s. 197 f. Jfr. s. 99 (Johs. Eidnes, Nordlandsbunaden), 381 f. (Karoline Grude, Kvinnebunad fraa Nordmør), 246—50 (Eirik Hirth, Skauti i Hordaland), 363 f. (Hildur Hirth, Noko um kvinnebunaden i Romsdal), 132 (Høgtidsbunad fraa Gudbrandsdalen), 146 f. (Anna Knutsen, Noko um kvinnebunaden i Sogn), 164 (Kring Nordmørsbunaden), s. 67 f. (Helge Refsum, Nasjonaldrakter paa Romerike), 115 (Sognebunaden).

6891. *Brøgger, A. W.* Det norske folk i oldtiden. 1925. 222 s.
Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie A: Forelesninger. VI a.

6892. *Brøgger, A. W.* Vår bondekulturs oprinnelse 1925. 30 s.
Aarbok for Det norske videnskapsakademi i Oslo. Bilag II.

6893. *Brøgger, A. W.,* og *Anders Bugge.* Bronsefløiene fra Heggen og Tingelstad kirker. 1925. 27 s. fol.
Norske oldfunn. Avhandlinger utgitt av Universitetets oldsaksamling. V.

6894. *Bull, Edv.* Kulturforskningsinstituttet.
Nordmandsforb. 18, s. 463—66.

6895. *Buset, Rasmus.* Gåtor.
Tidsskr. for Sunnmøre historiske lag, 14/15, s. 56—65.

6896. *Christiansen, Reidar Th.* Bidrag til spørsmaalet om berøringen mellem keltisk og nordisk tradition.
Maal og minne 1924, s. 49—64.

6897. *Christiansen, Reidar Th.* Bygdehistorie og folketradition.
Heimen I, s. 58—71.

6898. *Dalen, J. I.* Anna Brurastakk.
Tidsskr. utg. af Historielaget for Sogn IV, s. 55.

6899. *Eikrem, Jonas.* Viter og varder.
Årsskr. åt Romsdals sogelag V, s. 42 f.

6900. *Eitrem, S.* Vor gamle bondekultur.
Samtiden 35, s. 112—16.

6901. *Eitrem, S.* Lina laukar.
Festskrift tilegnet førstebibliotekar A. Kjær 1924 s. 85—94.

6902. *Eitrem, S.* Optegnelser fra Hallingdal med nogen forklaringer.
Maal og minne 1925, s. 81—96.

6903. *Enge, Martin.* Merknader til gåtene.
Håløygminne 1925, s. 63 f.

6904. *F.* Gamalt frå Herøy.
Tidsskr. for Sunnmøre historiske lag 14/15, s. 78 f.

6905. *Falk, Hjalmar.* Mytologiens gudesønner.
Festskrift tilegnet førstebibliotekar A. Kjær 1924. s. 1—8.

6906. *Falk, Hjalmar.* Odensheite. 1924. 45 s.
Det norske videnskapsselskaps skrifter. II. 1924. Nr. 10.

6907. *Fett, Harry.* Vort nationale enevelde. Ethos og eros. 1925. 192 s.

6908. *Finne, Arnf[inn].* Motarbeidelse av gamle uskikke i forrige aarhundrede.
Vossebygdene XV, s. 16—28.

6909. *Finne, Arnfinn.* Naar kjyrkjeklokkona i Vangskjyrkjene sprokko.
Vossebygdene XV, s. 51.

6910. *Flatin, Tov.* Laagdalsmuseet og uppgaavune for det.
Dølaminne 1925, s. 3—10.

6911. *Folkedansar,* Norske. I. Dansevisor. 3. auka utgåva, ved Knut Liestøl. 1925. 136 s. — II. Rettleiding um dansen. 2. utgåva, ved Klara Semb. 1925. 212 s.

6912. *Folke-eventyr,* Norske, i utvalg, til skolebruk. Med innledning og oplysninger ved Georg Sverdrup. Bergen 1925. 128 s.

6913. *Folkeminne* frå Bøherad. Etter uppskrifter av Moltke Moe. 1924. 173 s.
Norsk folkeminnelag. IX.

6914. *Folkemuseum*, Norsk. Beretning om virksomheten 1923/1924. XXIX. 1924. 32 s. — 1924/1925. XXX. 1925. 36 s.

6915. *Friluftsmuseet* på Norsk Folkemuseum 1925. 47 billeder i st. tveroktav.

6916. *Folketru*. I. Meddelt av Ragnhild Nordli, Sell. Nedtegnet av Margrethe Galtung. II. Optegnet i Lesja av Amund Sommerfeldt. III. Av A. H.
Norsk folkekultur 1925, s. 68—72.

6917. *Garborg, Hulda*. Norske bygdebunader.
Norge I, s. 44—48.

6918. *Gjerde, Olav*. Gamalt fraa Lyngdal.
Dølaminne 1925, s. 28 f.

6919. *Gjerding, Jørgen*. Tremærra og gapestokken.
Ung Norig VII, s. 155—58.

6920. *Gill, Johs*. Gamalt frå Jøsenfjorden.
Rogalands historielag. Aarshefte. Nr. 11, s. 10—14.

6921. *Grevenor, Henrik*. En gruppe norske brudekroner av sølv.
Guldsmedkunst 1924, s. 189—94.

6922. *Grude, Karoline*. Kring Nordmørsbunaden.
For bygd og by 1925, s. 259 f.

6923. *Grønlie, Oddvar*. Rim og regler. I. Barnerim og gátur frá Røvarsdal i Rana. Samla i 1922.
Norsk folkekultur 1924, s. 157—60.

6924. *Hannaas, Torleiv*. Ei gamal norsk vise i svensk uppskrift.
Heidersskrift til Marius Hægstad 1925, s. 81—89.

6925. *Hanssen, Olaf*. Ei segn um kva snjo-fonni gøymer.
Naturen 1924, s. 351 f.

6926. *Hasund, S*. Gamalnorsk kornvekt.
Meldinger fra Norges landbrukshøiskole 1925, s. 258—66.

6927. *Hasund, S*. Måldrikking og drikkemål.
Meldinger fra Norges landbrukshøiskole 1924, s. 182—93.

6928. *Haugland, Konrad*. Nokre små prestesogor frå Vegusdal.
Bidrag til Agders historie VI, s. 50—54.

6929. *Haukanes, Jon.* Arvesylv.
Hardanger Historielag. Tidsskr. 1925/26, s. 1—19.

6930. *Herbransen, S. H.* Kulturdrag frå Kongsberg.
Dølaminne 1925, s. 97—110.

6931. *Heurgren, Paul Gerhard.* Husdjuren i nordisk folktro. Örebro. 1925. 455 s. 4to.

6932. *Holm, O.* Jagten med hund i gammel tid i Norge.
Norsk kennelklubs tidsskr. 1925, s. 528—32.

6933. *Holta, Bjørn.* Trolhaugen.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1925, s. 75 f.

6934. *Jahn, Gunnar.* Byggeskikker på den norske landsbygd. 1925. 197 s.
Særtryk av Folketellingen i desember 1920. Utg. av Det stat. centralbyrå.

6935. *Jerstad, Johan,* Rikard Berge og J. Nilssen Værnesbranden. Heilage steinar.
Norsk folkekultur 1924, s. 59—66.

6936. *Ihlen, Chr.* Svartfinn-sagn. 1924. 92 s.

6937. *Instituttet* for sammenlignende kulturforskning. Serie A: Forelæsninger.
I a. Fire innledningsforelesninger holdt 4.—8. september 1924 av Fredrik Stang, Alf Sommerfelt, Knut Liestøl, J. Qvigstad. 86 s.

6938. *Jürgensen, Sophus.* Danske og norske Folkedragtsbilleder fra Begyndelsen af forrige Aarh.
Samleren I, s. 23—24, ill.

6939. *Iversen, Ragnvald.* En liten samling ordtak fra romantikkens dager.
Festskrift tilegnet førstebibliotekar A. Kjær 1924. s. 110—116.

6940. *K., L.* Gammelt fra Salta.
Håløygminne VI, s. 26—30, 58 f., 78 f.

6941. *Kielland, Thor.* Ølkande og relikvarium. Et middelalderfund fra Utstein. Stavanger. 8 s.
Stavanger museums aarshefte 1921/24.

6041 a. *Kleiven, Ivar.* Embetsmenn og folkemåle i dansketida.
Heidersskrift til Marius Hægstad 1925, s. 18—22.

6942. *Kloster, Robert.* Røkovnen; badstue og røkstue. Bergen. 18 s.
Bergens museums aarbok 1923/24. Hist.-antikv. r. nr. 3.

6943. *Knudsen, Gunnar.* Det tredie nordiske Folkelivs- og Folkemindeforskermøde i København 12.—13. August 1924. (S. 159 f. Knut Liestøl: Svend Grundtvig og det norske Folkevisearbejde. — S. 170 f. Gisle Midttun: Arbejdet med «Norske Bygder». — S. 171 f. Knut Liestøl: Den norske Folkemindeindsamling.)
Danske Studier 1924, s. 149 f.

6944. *Konow, Sten.* Njord og Kali.
Festskrift tilegnet førstebibliotekar A. Kjær 1924, s. 53—60.

6945. *Lagli, Nils.* Eventyr og sagn fra Nordland. 1924. 112 s.

6946. *Landstad, M. B.* Folkeviser fra Telemarken. Utg. av Knut Liestøl. 1925. XV + 168 s.
Anm. av Herman Jæger i Morgenbl. 1925, nr. 366.

6947. *Landstad, M. B.* Ættesagaer og Sagn fra Telemarken. Efterladte Optegnelser. 1924. 222 s.
Anm. av T. F. i Dølaminne 1925, s. 30 f.

6948. *Langslet, Ola.* Gamle «bumark» frå Hallingdal.
Dølaminne 1925, s. 44 f.

6949. *Langslet, Ola.* Litt om eldre redskaper og driftsmåter i fjellbygdene.
Norges bondeblad 1925, s. 177 f.

6950. *Langslet, Ole.* Gammalt frå Nes. (Nesningsdialekt).
Dølaminne 1925, s. 36—39.

6951. *Larsen, Amund B. d. y.* Ordtak fraa Nord-Odal.
For bygd og by 1925, s. 327, 343, 366.

6952. *Larsen, Amund B., d. y.* Tussen. Litt folketru.
Østaglett 1924, s. 62 f.

6953. *Larsen, Amund B., d. y.* Tørkjell å Ragnhill. Opskrivi i fleire ulike fårmer (i Hof, Solør).
Østaglett 1924, s. 82.

6954. *Larsen, Henning.* En variant til eventyret om spikersuppen.
Maal og minne 1925, s. 78 f.

6955. *Lexow, Einar,* og *Magdalene Abel.* Fortegnelse over den kulturhistoriske samlings tilvekst fra 1/7 1918—30/6 1924. Bergen. 111 s.
Bergens museums årbok 1923/24. Hist.-antikv. r. nr. 2.

6956. *Lid, Nils.* Ein bindetrolldom.
Syn og segn 31, s. 229—36.

6957. *Lid, Nils.* Gumbe, gumme.
Maal og minne 1925, s. 110 f.

6958. *Lid, Nils.* Innsamling av skikkar og truer um slakt.
Maal og minne 1924, s. 125—34.

6959. *Lid, Nils.* Skikkar og truer um fisking.
Norsk fiskeritidende 1925, s. 39—42.

6960. *Lid, Nils.* Norske slakteskikkar med jamføringar frå nærskylde umråde. 1. luten. 209 s.
Vidensk.selsk.s skr. II. Hist.-filos. kl. 1923. Nr. 4. Anm. i Norsk folkekultur 1924, s. 163—71 av I. Reichborn-Kjennerud.

6961. *Lid, Nils.* Um upphavet til jolehøgtidi. Kritikk av dei ymse teoriane.
Syn og segn 31, s. 417—34.

6962. *Lid, Nils.* Ullins øyra.
Heidersskrift til Marius Hægstad 1925, s. 128—44.

6963. *Lie, John,* og *Hallvor Lie.* Gaamaalt etti bestemor. Risör 1925. 43 s.
Norske folkeminnesamlarar II, 5.

6964. *Liestøl, Knut.* Dei nordiske segnene um Verland og Vidrik Verlandsson.
Maal og minne 1924, s. 65—80.

6965. *Liestøl, Knut.* Gaglemyrane.
Festskrift tilegnet førstebibliotekar A. Kjær 1924, s. 65—69.

6966. *Liestøl, Knut.* Til Draumkvædet.
Heidersskrift til Marius Hægstad 1925, s. 113—23.

6967. *Liestøl, Knut.* Um gransking av norsk ættetradisjon.
Heimen I, s. 145—55.

6968. *Liestøl, Knut,* og *Moltke Moe.* Norske folkevisor. Folkeutg. III. 1924. 234 s.
Jfr. nr. 3982.

6969. *Loupedalen, Knut.* Eventyr og segnir fraa Telemarki.
Jfr. 5280. Anm. i Ung Norig VII, s. 61 f.

6970. *Lous, Kr.* De gamle helgennavne i almanakken.
St. Olav 1925, s. 212.

6971. *Ludwig, Bohmerkamp o. fl.* Vore bier i digtning, sæder og folketro.
Tidsskr. for biskjøtsel 1925, s. 163 f.

6972. *L[unde], Om.* Gygrarøså.
Rogalands historielag. Aarshefte. Nr. 10, s. 19.

6973. *Lunde, Om.* To segner frå Ryfylke.
Rogalands historielag. Aarshefte. Nr. 10, s. 17 f.
6974. *Lunde, P[eter].* Kynnehuset. Vestegdske folkeminne. H. 2. 1924.
Norsk folkeminnelag VI, 2. Jfr. nr. 5281.
6975. *M., Otto.* Kongsberg bys avdeling paa museet.
Dølaminne 1925, s. 1 f.
6976. *Mathiesen, Henr.* Gammel bygningsskik og gammelt snekkerarbeide paa Strinden.
Norges haandverk 1925, s. 244 f.
6977. *Mathiesen, Henr.* Haandverk fra 1690. Stiftamtmand Kaas' gaard Teslia ved Trondhjem.
Norges haandverk 1925, s. 230—33.
6978. *Mauland, Torkell.* Folkedikt og skjemt i Rogaland.
Rogalands historielag. Aarshefte. Nr. 10, s. 20—44.
6979. *Midttun, Gisle.* Fra museer og samlinger.
Norges haandverk 1925, s. 187 f.
6980. *Moe, Moltke.* Samlede skrifter. Utg. ved Knut Liestøl. Bd. 1. 1925.
Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie B: Skrifter. I.
6981. *Moe, Moltke.* Folkeminne frå Bøherad. 1925. VII + 173 s.
Norsk folkeminnelag IX.
6982. *Mogk, E.* Lokis Anteil an Baldrs Tode.
F F Comm. 57.
6983. *Monrad, Anna.* Øventyr aa sagn fraa Romerike.
Norsk folkekultur XI, s. 51—64.
6984. *Moren, Gudrid.* Hallingbunaden.
For bygd og by 1925, s. 67 f.
6985. *Mortensson Egnund, Ivar.* Eventyret um Hugfrid etter norskt folkeepos.
Vidar 1925, s. 156 f., 247—50, 334.
6986. *Mortensson Egnund, Ivar.* Kulturtreet vårt. Folke-epos-tanken.
Vidar 1925, s. 19—23.
6987. *Much, R.* Balder.
Zeitschrift f. deutsches Altertum 61.
6988. *Nergaard, Sigurd.* Hulder og trollskap. Folkeminne fraa Østerdalen IV. 1925. 250 s.
Norsk folkeminnelag XI.
Jfr. nr. 3992, 3993 og 5282.

6989. *Nergaard, Sigurd.* Utsyn over folkeminna i Østerdalen.
Bygd og bonde VII, s. 152—78.

6990. *Nordbø, Olav.* Bygderim fraa Bø i Telemark.
Norsk folkekultur 1924, s. 80 f.

6991. *Nordén, Arthur.* Sankt Olofsyxan. En studie över kultutövningens lokala kontinuitet.
Fornvännen 1925, s. 1—16.

6992. *Nordeng, A.* Gåter.
Håløygminne 1925, h. 1, s. 19—22, h. 3—4, s. 108—13.

6993. *Olafsen, O.* Folkemedicin efter en gammel lægebok for folket.
Hardanger Historielag. Tidsskr. 1924, s. 30—36.

6994. *Olafsen, O.* Gammel norsk tidsregning.
Hardanger Historielag. Tidsskrift 1925/26, s. 20—27.

6995. *Or* «Ordtøke-boka». Ved I. K[rokann].
Høgskulebladet 1925, s. 237 f.

6996. *Ordtak* frå Romerike. IX.
Østaglett 1924, s. 88 f.

6997. *Otterstad, Hans.* Folkeminne fraa Modalen.
Nordhordland og Midthordland IV, s. 35 f.

6998. *Qvigstad, J.* Lappische Erzählungen aus Hatfjelldalen. Kra. 1924. 4to.
Kristiania etnografiske museums skrifter. I., h. 4, s. 253—315.

6999. *Qvigstad, J.* Smaaplukk.
Håløygminne 1925, h. 1, s. 31 f.

7000. *Rabbe, Dorthea.* Litt um matstellet i Ryfylke dei siste 50 år.
Høgskulebladet 1925, s. 396 f.

7001. *Refsum, Helge.* Gammalt frå Romerike.
Østaglett 1924, s. 61 f.

7002. *Refsum, Helge.* Katten som ulykkesdyr.
Norsk folkekultur 1924, s. 162.

7003. *Refsum, Helge.* Ordtak frå Romerike.
Østaglett 1924, s. 3 f., 25 f., 42 f., 61.

7004. *R[efsum], H[elge].* Værspådommer frå Romerike.
Østaglett 1925, s. 72.

7005. *Reichborn-Kjennerud, I.* Åndetruer i norsk trolldomsmedisin.
Syn og segn 31, s. 391—405.

7006. *Reichborn-Kjennerud, I.* Medicinske forhold i Norge i 1300-aarene. Foredrag.
Norsk magazin for lægevidenskaben 1925, s. 637—53.

7007. *Reichborn-Kjennerud, I.* Navnets og ordets makt i norsk folkemedisin.
Maal og minne 1924, s. 158—91.

7008. *Reichborn-Kjennerud, I.* Maning i jordfast sten som lægeråd.
Bygd og bonde VI, s. 31 f.

7009. *Reichborn-Kjennerud, I.* Eddatidens medisin.
Arkiv f. nord. filol. 40, s. 103—48.

7010. *Reichborn-Kjennerud, I.* Ormen i nordisk folkemedisin belyst ved den klassiske oldtidsmedisin.
Bilag til Norges apotekerforenings tidsskr. 1924, s. 49—93.
Anmeldt i Danske Studier 1924, s. 86 f. av Poul Hauberg.

7011. *Reichborn-Kjennerud, I.* En oversigt over og karakteristik av de gamle nordiske lægebøker.
Tidsskr. for den norske lægeforening 1924, s. 382—86, 424—29, 461—67.

7012. *Reymert, Martin L.* The inauguration of the Institute for comparative research in human culture.
Scandinavian scientific review III, nr. 2, s. 64—70.

7013. *Riksheim, Vilhjelm.* Gåtor. Upskrivne av Kristine Vassdal.
Håløygminne VI, s. 16—30.

7014. *Riksheim, Vilhjelm.* Gåtemerknader — eit svar.
Håløygminne VI, s. 47 f.

7015. *Riksheim, Vilhjelm.* Tillegg til gåtemerknadene i nr. 3/4, 1924.
Håløygminne VI, s. 11—14.

7016. *Rise, Ola J.* Olavs-sagn ved Dovrefjelle.
Orkdølafylket 1924, s. 7—10, 62 f.

7017. *Ruud jr., E. J.* Gamle segner.
Håløygminne 1924, h. 3—4, s. 37 f.

7018. *Ruud jr., E. J.* Gamle segner.
Håløygminne 1925, h. 2, s. 53—57.

7019. *Ruud, Edv. J.* Gamalt frå bygdene, truer og anna.
Håløygminne 1925, h. 3—4, s. 118—20.

7020. *Røed, Nils.* Ordtak frå Lier.
Østaglett 1924, s. 52, 59, 66 f.

7021. *Røsok, Anna A.* Brudlaup paa Sunnmøre i gamle dagar. Ved K. S.
For bygd og by 1925, s. 37 f.
7022. *S., K.* Brudlaup i Sogn i gamle dagar.
For bygd og by 1925, s. 101 f.
7023. *S., K.* Kyndeldansar.
For bygd og by 1924, s. 266 f.
7024. *Salveson, Aamund.* Folkeminne. Stvgr. 1924. 149 s.
7025. *Schjelderup-Ebbe, Th.* Overtro om kløver.
Naturen 1925, s. 188 f.
7026. *Segner.* Ved Jon Løyland.
Bidrag til Agders historie VI, s. 42—49.
7027. *Segner* fraa Gol. Uppskrivne av E. Bækkestad i 1872.
Dølaminne 1925, s. 33 f.
7028. *Semb, Klara.* Er turdansane vaare norske?
For bygd og by 1924, s. 101 f.
7029. *Semb, Klara.* Slåtter. 1924. 52 s.
Norske folkedansar. III.
Jfr. nr. 3946.
7030. *Semb, Klara.* Julestjerna.
For bygd og by 1925, s. 38 f.
7031. *Skar, Johannes.* Gamalt or Sætesdal.
I. Ny auka utg. 1925. XVI + 248 s.
[Heri Knut Liestøl: Johannes Skar.]
Anm. i Syn og segn 31, s. 460 av O. Midttun.
7032. *Skeidsvoll, Agnar.* Minne frå ufredsåri 1807—14. Sogor frå folkemund (Tresfjord).
Årsskr. åt Romsdals sogelag V, s. 39—42.
7033. *Smaamat.*
Dølaminne 1925, s. 73—80.
7034. *Solheim, Ludvig.* Olskjellaa i Stavanger.
Rogalands historielag. Aarshefte. Nr. 10, s. 9 f.
7035. *Solvang, Jens.* Ein nord-norsk barnesull.
Håløygminne 1925, h. 2, s. 62 f.
7036. *Solvang, Jens.* Folkeminne og segner frå Leirstranda i Hillesøy.
Håløygminne 1925, h. 2, s. 49—52.
7037. *Solvang, Jens.* Gamal tru og skikk i bygda.
Håløygminne 1924, h. 2, s. 23—28.
7038. *Spøkelseshus.* «Poltergeister».
Norsk tidsskr. for psykisk forskning IV, s. 158—71.

7039. *St., A. H.* Ordtøkje. Samla i Sunnfjord.
Sunnfjordingen. I, s. 18.

7040. *Stiansen, P.* Julens historie.
Menneskevennen 1925, julenr. s. 7 f.

7041. *Stoltenberg, E.* Ein hamlaupar. Etter ymse bjørnesogur fortald av fleire sogumen.
Norsk folkekultur XI, s. 65—68.

7042. *Storaker, Joh. Th.* Elementerne i den norske folketro. (Storakers Samlinger III) ved Nils Lid. 1924. 148 s.
Norsk folkeminnelag X.

7043. *Støren, E.* Budrag — fedrag.
Orkdølafylket 1924, s. 55.

7044. *Støren, E.* Lars Langelår og troldene.
Orkdølafylket 1925, s. 80 f.

7045. *Støren, E.* Overtro.
Orkdølafylket 1924, s. 49 f.

7046. *Støren, E.* Torre [januar] og Gjø [februar] og en del veirmærker.
Orkdølafylket 1925, s. 89 f.

7047. *Støren, E.* Gammel tro om hanen.
Orkdølafylket 1925, s. 93—96.

7048. *Sørensen, Johan.* Birgjit Lien. Segn fortald paa Tinnmaal.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1924, s. 43—47.

7049. *Taraldsen, N.* Bumerk.
Melding frå Nordtrøndelag historielag 1925, s. 38 f.

7056. *Tærum, Ivar.* Huldrefolki på ei seter i Hol.
Dølaminne 1925, s. 46 f.

7051. *Undset, Ingvald.* Fra Akershus til Akropolis. Erindringer fra arkæologiske studiereiser. 2. forkort. utg. 1925. 354 s.
Anm. av S. Eitrem i Morgenbl. 1925, nr. 375.

7052. *Ussing, Henrik.* Nordisk Jul.
Nær og Fjærn 1923, s. 203—18.

7053. *Våge, O. A.* Gamall segn frå Sandsøy.
Tidsskr. for Sunnmøre historiske lag 14/15, s. 86 f.

7054. *Vassdal, Kristine.* Ordtøke. Med merknader av Vilhjelm Riksheim.
Håløygminne VI, s. 33—47, 65—77.

7055. *Veset, J. O.* Sterkoder-visa. Tekst og tone uppskrive av Arne Bjørndal.
Nordhordl. og Midthordl. IV, s. 32 f.
7056. To *viser* frå Vestbygda i Lødingen. Ved D. Hægstad.
Håløygminne 1925, h. 3—4, s. 114—17.
7057. *Visted, Kr[istofer]*. Vor gamle bondekultur.
Jfr. 5300 — Anm. i Samtiden 1924, s. 112—16 av S. Eitrem; i Danske Studier 1924, s. 48 av Gunnar Knudsen; i Fataburen 1924, s. 907 av N. E. H.
7058. *Visted, Kr[istofer]*. Gamle merkedager.
Norges bondeblad 1925, s. 237 f.
7059. *Wallem, Fredrik B.* Natmændene i Trondhjem i det 18. aarh.
Trondhjemiana, s. 1—41.
7060. *Østberg, Kristian.* Aarets merkedage.
Heimen I, s. 356—78.
7061. *Østberg, Kristian.* Svartboka. 1925. 142 s.

7. Videnskap og kunst.

7062. *Ångström, Anders.* Nordiska insatser i geofysikens utveckling under de sista decennierna.
Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1924, s. 233—46.
7063. *Holmboe, Jens.* Bergens Museum. 1825—1925.
Naturen 1925, s. 97—100.
7064. *Horne, H.* Veterinærvæsenets historie i Norge. 1925. 328 s.
7065. *Landmark, Joh. D.* Bergens Museum 1825—1925.
Under dusken. Vårsem. 1925, s. 137 f.
7066. *Lie, H. P.* Bergens museums 100-aars jubilæum.
Medicinsk revue 1925, s. 97—108.
7067. *Munthe, Wilhelm.* Universitetsbibliotekets overgang til selvstendig riksbibliotek. Utredning avgitt til Det akademiske kollegium. 1925. 43 s.
7068. «Bergens *Museum*» 1925. En historisk fremstilling redigert av professorkollegiet. Utg. av Museets styre. Bergen. 528 s.
7069. *Nystrøm, Eiler.* Den grevelige Hielmstierne-Rosencroneske Stiftelse. Et historisk Tilbageblik. Udg. paa Direktionens Foranstaltning. Kbh. 1925. 554 s. + 2 tvl.

7070. *Qvigstad, J.* Tromsø museum i 50 aar. Tromsø 1924.
7071. *Billedkunst,* Norsk, gjennem tusen aar. Redaktion: Henrik Grevenor, Anders Bugge, Thor B. Kielland. 1925. 22 s. + 150 billeder + XI s.
7072. *Brøgger, A. W.* Norske bispegårder fra middelalderen. (Efter Ham. St.)
St. Olav 1924, s. 195 f.
7073. *Brøgger, A. W.* Folkevandringstidens og vikingetidens kunst.
Norsk kunsthistorie I, s. 29—80.
7074. *Bugge, Anders.* Arkitekturen i 16. og 17. aarhundrede.
Norsk kunsthistorie I, s. 266—332.
7075. *Bugge, Anders.* Byggekunst og byggeskik.
Vestfoldminne I, s. 223—39.
7076. *Bugge, Anders.* Gjenreising og nyskaping i nyere norsk kirkekunst. En oversigt for aarene 1900—1923.
Norvegia sacra III, s. 349—62.
7077. *Bukdahl, Jørgen.* Norsk national Kunst.
Samtiden 36, s. 511—26.
7078. *Byggekunst.* Norske arkitekters tidsskrift for arkitektur og anvendt kunst. 6. aarg. 1924. — 7. aarg. 1925. 4to.
7079. *Christensen, Victor P.* Om havekunst.
Havedyrkeren 1923, s. 11, 19, 26 f.
7080. *Dresdner, Albert.* Schwedische und norwegische Kunst seit der Renaissance. Breslau 1924.
7081. *Fett, Harry.* Skulptur og malerkunst i middelalderen.
Norsk kunsthistorie I, s. 197—238.
7082. *Grevenor, Henrik.* Kunstindustrien i 16. og 17. aarhundrede.
Norsk kunsthistorie I, s. 409—36.
7083. *Grevenor, Henrik.* Østlandsk portrettkunst 1675—1700. Norsk folkemuseums særutstilling nr. 15. 1925. 60 s. Ill.
7084. *Heiberg, Gunnar.* Salt og sukker. 1924. 188 s.
7085. *Kielland, Thor.* Kunsthaandverket i middelalderen.
Norsk kunsthistorie I, s. 238—66.
7086. *Kunsthistorie,* Norsk. Fremstillet av Harald Aars, A. W. Brøgger, Anders Bugge, Harry Fett, Henrik Grevenor, Thor Kielland, Johan Meyer, Gisle Midttun, Arne Nygaard-Nilssen, Carl W. Schnitler, Haakon Shetelig, Jens Thiis. B. I. 1925. 436 s. 4to.

7087. Den første *kunstutstilling* i Trondhjem.
Trondhjemiana, s. 175 f.

7088. *Langaard, Johan H.* Malere i Rasmus Meyers samling.
Kunst og kultur XII, s. 210—56.

7089. *Laurin, Carl G.* Nordisk konst från och med Thorvaldsen till och med von Rosen. Sth. 1923.
Anm. i Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1924 s. 139 f. av H. O[lrik]; i Tidskr. f. konstvetensk. 8 s. 115 av Johnny Roosval.

7090. *Laurin, C. G.* Nordisk konst. Danmarks och Norges konst från 1880 till 1925. Sth. 1925. 413 s.

7091. *Meyer, Johan.* Kirker og klostre i middelalderen.
Norsk kunsthistorie I, s. 115—96.

7092. *Meyer, Johan.* Fortids kunst i Norges bygder. Telemarken: Mo, Fyresdal, Vraadal, Nissedal og Nordre Tørdal. 1924. Fol. 38 s. + pl. I—XX.

7093. *Meyer, Johan.* Profanbygningen i middelalderen.
Norsk kunsthistorie I, s. 81—114.

7094. *Moen, N. O.* Dei gamle rosemålarane.
Dølaminne 1924, s. 29—32, 42 f. — 1925, s. 40, 69 f.

7095. *Schnitler, Carl W.* Klassisistisk og malerisk arkitektur i Norge og i Italien.
Byggekunst 1925, s. 49—54.

7096. *Schnitler, Carl W.* En gruppe norskfødte kunstnere i Danmark i det 17. og 18. årh.
Kunstmuseets Aarsskr. 1921—23, s. 189—202.

7097. *Schnitler, C. W.* Skulptur og malerkunst i 16. og 17. aarhundrede.
Norsk kunsthistorie I, s. 333—408.

7098. *Shetelig, Haakon.* Norsk kunst i de ældste tider.
Norsk kunsthistorie I, s. 1—28.

7099. *Shetelig, Haakon.* Rasmus Meyers samlinger.
Kunst og kultur XII, s. 198—209.

7100. *Vaa, Dyre.* Nasjonalgalleriet. 1837—1924.
For bygd og by 1925, s. 5 f., 29 f., 46—50, 63 f.

7101. *Viddal, Olav.* Havekunst — byggekunst.
Norsk gartnerforenings tidsskr. 1923, s. 3 f.

7102. *Viddal, Olav.* Havekunstens utvikling i vårt land.
Norsk gartnerforenings tidsskr. 1923, s. 157—59.

7103. *Bødtker, Sigurd.* (S. B.) Kristiania-premierer gjennem 30 aar. Teaterartikler. II. 1924. 312 s.
I, se nr. 5317. Anm. i Nordmandsforb. 17, s. 13—18 av Thomas Christensen; i Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1924, s. 516 av F. B[ull].

7104. *Muus, Rudolf.* Kristiania forstadsscener og deres skuespillere. Minder fra 70—90 aarene. 1924. 95 s.

7105. *Skavlan, Einar.* Nationalteatret gennem 25 aar.
Ord och bild 33, s. 477—87.

7106. *Wiers-Jenssen, H.* Nationalteatret gjennem 25 aar. 1899—1924. 1924. 395 s.
Anm. i Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1924, s. 516 av F. B[ull].

7107. *Anderssen, Fridthjov.* Lidt smaaprat om de Nordlandske folkemelodier.
Musik 1924/25, s. 274 f.

7108. *Arbo, Jens.* Norske musikere i Paris.
Musik 1924/25, s. 43 f., 72 f., 98.

7109. *Arbo, Jens.* Opera paa Nationaltheatret gjennem 25 aar.
Musikbl. 1924, julenr.

7110. *Eggen, Erik.* Norsk musikksoge. 1924. 62 s.
Norske folkeskrifter. Nr. 69.

7111. *Eggen, Erik.* Skalastudier. 1923.
Jfr. 5319. — Anm. i Syn og segn 30, s. 238 f. av Asgaut Steinnes.

7112. *Eggen, Erik.* Ulike synsmaatar i folketonegranskinga.
Syn og segn 31, s. 127—38, 176—88.

7113. *Elling, Catharinus.* Strøbemærkninger til vor musikhistorie. 1925. 44 s.

7114. *Five, E. O.* Spellmenn i det gamle Stod.
Melding frå Nordtrøndelag historielag 1924, s. 7 f.

7115. *Mjøen, Reidar.* Strømninger i nynorsk tonekunst. [Hjalmar Borgstrøm, David Monrad Johansen, Arvid Kleven, Ludvig Irgens Jensen.]
Ord och bild 1925, s. 617 f.

7116. *Sandvik, O. M.* Felespillemænd og folkemusik.
Nordmandsforb. 17, s. 306—10.

7117. *Sandvik, O. M.* Forholdet mellem tekst og tone i norsk folkemusikk.
Festskrift tilegnet førstebibliotekar A. Kjær 1924, s. 22—27.

7118. *Sandvik, O. M.* Nogen gammelkirkelige melodier i Hans Thomissøns psalmebog av 1569.
Norvegia sacra III, s. 30—36.
7119. *Sandvik, O. M.* Ny norsk musik.
Nordmandsforb. 17, s. 112—17.
7120. *Sandvik, O. M.* Vekkelse og musikk. Inntrykk fra samlerreiser.
Norsk kirkebl. 1924, s. 373—76.

8. Litteratur.

(For enkelte forfattere se også under 5. Slekt- og personhistorie.)

7121. *Beyer, Harald.* Søren Kierkegaard og Norge. 1924. 309 s.
7122. *Bugge, Stein.* Linjen i vor dramatiske digtning.
Samtiden 1924, s. 505—20.
7123. *Bukdahl, Jørgen.* Norsk national Kunst. Litterære Essays. Kbh. 1924. 358 s.
Anm. i Under dusken II. nr. 9, s. 4—7 av Asbj. Lindboe; i Tilskueren 41 II, s. 390 f. av P. L[evin]); i Syn og segn 31, s. 456 f. av Otto Minde.
7124. *Bull, Francis* og *Fredrik Paasche.* Norsk litteraturhistorie. H. 5—15. 1924—1925.
Jfr. nr. 5329.
7125. *Claussen, Christian.* Johan Bojers digtning.
Ord och bild 33, s. 269—78.
7126. *Cornell, Henrik.* Ett bidrag till Liljas genesis.
Edda XXI, s. 140—44.
7127. *Eggen, Erik.* «Han er deus caritatis».
Syn og segn 30, s. 35—44.
7128. *Elfelt, Kjeld.* Den lykkelige Flugt. Essays om moderne Digtere. Kbh. 1925. 112 s.
7129. *Elison, Albin.* Miljøskildring i svensk, dansk och norsk litteratur. Sth. 1925. 16 s.
7130. *Elster, Kristian, d. y.* Illustreret norsk litteraturhistorie. I. Fra Eddakvadene til Wergelandstiden. 1923. 576 s. II. Fra Wergelandstiden til vore dage. 1924. 857 + XV s.
7131. *Falk, Hjalmar.* Himmelsfærene i vår gamle litteratur.
Heidersskrift til Marius Hægstad 1925, s. 34—38.

7132. *Fett, Harry.* Eros.
Samtiden 1925, s. 22—46, 115—33, 189—212, 309—24, 359—88.

7133. *Folkestad, Sigurd.* Den norsk-amerikanske skjønliteratur.
Nordmandsforb. 18, s. 219—27.

7134. *Handagard, Idar.* Oskureidi i diktingi og i røyndi.
Syn og segn 31, s. 354—64.

7135. *Hannaas, Torleiv.* Det eldste Bergenske bok-prentet. [Dass's katechismussange.]
Norsk boktrykkalender VII, s. 33—38.

7136. *Ihle, Tor.* Olav Nygards dikting.
Ung Norig VII, s. 196—99, 216—23.

7137. *Jónsson, Finnur.* Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie. 2. Udg. Bd. 3. Kbh. 1924. 156 s.
Jfr. nr. 4168.

7138. *Iversen, Ragnvald.* Eit uprenta Vinje-dikt.
Heidersskrift til Marius Hægstad 1925, s. 145—48.

7139. *Jæger, Herman.* Norsk litteraturforskning 1921—23.
Edda XXI, s. 288—320.

7140. *Koht, Halvdan.* «Læraren».
Syn og segn 30, s. 153 f.

7141. *Kolsrud, Sigurd.* Poesiens lille Have i Norden. Et satirisk Digt i søndmørsk Dialekt av Ivar Aasen. (1836.)
Syn og segn 31, s. 49—58.

7142. *Kválen, Eivind.* Den eldste norske kongesoga Morkinskinna og Hryggjarstykki. 1925. 200 s.

7143. *Kválen, Eivind.* Kva meinast med finnar i gamalnorsk litteratur.
Maal og minne 1925, s. 44—49.

7144. *Liestøl, Knut.* «Haugtussa».
Syn og segn 30, s. 150 f.

7145. *Logeman, H.* Sproglige berøringspunkter mellem Holberg og Ibsen.
Edda XXIII, s. 111—41.

7146. *Marcus, Carl David.* Den norska prosadiktens två storverk. [Olav Duun, Sigrid Undset.]
Det nya Sverige 18, s. 399 f.

7147. *Midttun, Olav.* Vinje i «No ser eg atter slike fjell og dalar».
Heidersskrift til Marius Hægstad 1925, s. 149—63.

7148. *Midttun, Olav.* Tilraading um aa gjeva Garborg Nobelprisen.
Syn og segn 31, s. 37 f.

7149. *Müller, Th. A.* Om Holbergs «Barselstuen».
Teatret XXIII, s. 9—14.

7150. *Müller, Th. A.* Om Holbergs «Den honnette Ambition».
Teatret XXIII, s. 100—104.

7151. *Møller, Niels.* Baronen og Erich.
Tilskueren 41 I, s. 50—53.

7152. *Møller, Niels.* Norsk-islandske bøger.
Tilskueren 41 II, s. 160—69.
Anm. av verker av Fr. Paasche, Hans E. Kinck og Sigrid Undset.

7153. *Olsen, Magnus.* Hjadningekampen og Hallfreds arvedraapa over Olav Tryggvason.
Heidersskrift til Marius Hægstad 1925, s. 22—33.

7154. *Plesner, K. F.* Landsmålsdigtning.
Tilskueren 42 I, s. 434—41.

7155. *Reinskou, Finn.* Er Eddaen norsk eller islandsk?
Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1924, s. 220—25.

7156. *Rytter, Henrik.* Anders Hovden. Tungalda.
Ung Norig VII, s. 265—78.

7157. *Rytter, Henrik.* Tore Ørjasæter. Eldringen.
Ung Norig VII, s. 304—11.

7158. *Rytter, Henrik.* Vôluspå. Håvamål. Rigs-tula. Skirnesmål.
Ung Norig VIII, s. 103—10, 128—53, 176—81.

7159. *Sandvad, Holger.* En lille Holbergkonjektur.
Danske Studier 1924, s. 89—90.

7160. *Skard, Eiliv.* Kjeldone til Ibsens Catilina.
Edda XXI, s. 70—90.

7161. *Steffen, Richard.* Den norska kämpavisan och dess genljud i svensk litteratur.
Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1924, s. 19—32.

7162. *Thuesen, Arthur.* Om førsteutgaven av Ibsens Kongsemnerne. (Særtryk av Morgenbladet). 1925. 16 s.

7163. *Thuesen, Arthur.* Et hittil ukjendt tryk av Petter Dass. [Mart. Luthers Lille Catechismus. Kbh. 1721.] 1925. 11 s.

7164. *Toll, Hans.* Form och innehåll uti «Austrfararvisur».
Edda XXIII, s. 155—58.

7165. *Vogt, Walther Heinrich.* Hákonar Soga — Kongsemnerne.
Edda XXII, s. 113—54, 300—25.
7166. *Winsnes, A. H.* Det norske Selskab. 1772—1812. 467 s.
Anm. i Tilskueren 41 II, s. 422 f.

9. Sprog.

7167. *Aasen, Ivar.* Søndmørsk Grammatik eller kortfattet Underretning om Bygdemaalet paa Søndmør. 2. Utg. 1924. 38 s.
Norske maalføre. VIII.
7168. *Aasen, Ivar.* Norsk maalbunad. Samanstilling av norske ord etter umgrip og tyding. 1925. 231 s.
7169. *Berntsen, M.* Levninger av u-omlyd og w-omlyd i Stavanger bymål i ord med stamvokalen a eller med a fremkalt ved brytning.
Festskrift til Amund B. Larsen 1924, s. 150—55.
7170. *Berntsen, M.,* og *Amund B. Larsen.* Stavanger bymål. Utg. av Bymålslaget. 1925. 528 kontratr. s.
7171. *Beronka, Johan.* Iagttagelser fra orddannelses- og formlæren i de finske dialekter i Vadsø og Porsanger. 84 s.
Skrifter utgit av Det norske videnskapsakademi i Oslo. II. 1925. Nr. 1.
7172. *Bing, Just.* Et gudemøte i gaardnavn.
Heimen I, s. 4—12.
7173. *Edda* Snorra Sturlusonar. Cod. Worm. AM 242. fol. Udg. for Kommiss. f. Det Arnamagn. Legat [ved F. Jónsson]. Kbh. 1924.
7174. *Ellingbø, Martin.* «Kolabånn» og andre språkspørsmål.
Østaglett 1924, s. 77 f.
7175. *Ent, W. van den.* Het fornyrðislag. Haarlem 1924.
7176. *Falk, Hjalmar,* og *I. Reichborn-Kjennerud.* Knud Leems Glose-bog.
Maal og minne 1925, s. 25—33.
7177. *Festskrift* til Amund B. Larsen på hans 75-års fødselsdag 15. dec. 1924. 246 s.
7178. *Flom, G. T.* The language of the Konungs Skuggsjá. II.
Univ. of Illinois Studies in Lang. & Lit. VIII, 4.
Jfr. nr. 4244.

7179. *Flom, G. T.* The study of place-names, with special reference to Norway.
Journal of Engl. and German Philol. 23.

7180. *Friesen, Otto von.* Rö-stenen i Bohuslän och runorna i Norden under folkvandringstiden.
Uppsala universitets årsskr. 1924.
Anm. i Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1924. s. 377 av E. W.

7181. *Graarud, G.* Lorteteig.
Vestfoldminne I, s. 148.

7182. *Grieg, Sigurd.* Smug og almenning. Om gamle gatenavn i Bergen.
Norge I, s. 204—09.

7183. *Groth, P. A. M.* A Norwegian grammar. 3. ed. 1924. 120 s.

7184. *Haavoll, Andreas.* Djupe merke av danske vaapn svida. 15 s.
Foredrag åt ungdomslag. Nr. 26.

7185. *Hannaas, Torleiv.* Norske bygdemåls-arbeid fyrr Ivar Aasen.
Festskrift til Amund B. Larsen 1924, s. 87—105.

7186. *Hasund, S.* Tjørvaaganne (gn. 53, Herøy S.).
Maal og minne 1925, s. 79 f.

7187. *Hegge, Ole O.* Utgreiding um målet i Øystre Slidre i Valdres. 1925. 33 s.
Norske maalføre. VII.

7188. *Heggstad, Leiv.* Norske ibuarnamn.
Maal og minne 1925, s. 144 f.

7189. *Heggstad, Leiv.* Teigenamn frå Voss.
Heidersskrift til Marius Hægstad 1925. s. 43—64.

7190. *Homme, Torleif.* Noko meir um namni Noreg og Norlandet.
Norsk pedag. tidsskr. 1924, s. 166 f.

7191. *Heidersskrift* til Marius Hægstad frå vener og læresveinar. 15. juli 1925. 176 s. + portr.

7192. *Hægstad, Marius.* Norsk målsoga for skule og heim. 4. uppl. 1924. 51 s.
Norske folkeskrifter. Nr. 22.

7192. *Høverstad, Torstein.* Ole Vig og det danske målet.
Norsk skoletidende 1925, s. 199 f.

7194. *Indrebø, Gustav.* Norske innsjønamn. I. Upplands fylke. 287 s.
Vidensk.selsk.s skr. II. Hist. filos. kl. 1923. Nr. 7. Anm. i Syn og segn 31, s. 411 f. av Sigurd Kolsrud.

7195. *Indrebø, Gustav.* Kopr.
Festskrift tilegnet førstebibliotekar A. Kjær 1924, s. 80—84.

7196. *Indrebø, Gustav.* Noreg. Ein polemikk. Serprent av «Den 17de Mai». 1925. 44 tosp. s.

7197. *Indrebø, Gustav.* Sigvaldasteinar — Steilene.
Maal og minne 1925, s. 97—101.

7198. *Indrebø, Gustav.* Nokre stadnamn.
Heidersskrift til Marius Hægstad 1925, s. 65—80.

7199. *Indskrifter,* Norges, med de ældre Runer. Udg. for Det norske historiske Kildeskriftfond. Bd. 3 ved Magnus Olsen. H. 3. 4to. S. 201—344. 1924.

7200. *Jónsson, Finnur.* Hávamál. Kbh. 1924.

7201. *Iversen, Ragnvald.* En ordsamling mellem Gunnerus' papirer.
Festskrift til Amund B. Larsen 1924, s. 190—200.

7202. *Jørgensen, Th.* Om anglo-frisiske, heruliske og burgundiske Indskrifter med de ældre Runer fra Nordens tre Riger. H. 1. 74 s. H. 2. 74 s. Kbh. 1925.

7203. *Kjær, A.* Tre navne.
Festskrift til Amund B. Larsen 1924, s. 233—38.

7204. *Koht, Halvdan.* Eit gardsnamn på —heim?
Festskrift tilegnet førstebibliotekar A. Kjær 1924, s. 20—21.

7205. *Koht, Halvdan.* Det store målvende i 1885.
Heidersskrift til Marius Hægstad 1925, s. 7—17.

7206. *Koht, Halvdan.* Norsk riksmål i Noreg. Programmet for Noregs mållag. Serprent or «Norsk ungdom» nr. 10. 1924. 44 s.
Foredrag åt ungdomslag. Nr. 18.

7207. *Kopperstad, Knut.* Årbe'nda.
Maal og minne 1925, s. 106—09.

7208. *Kopperstad, Knut.* Tjērvå'gaŋŋi. (G N 53, Herøy s.)
Maal og minne 1924, s. 88—93.

7209. *Kopperstad, Knut.* Uttynte mannsnavn.
Maal og minne 1925, s. 147 f.

7210. *Kopperstad, Knut.* Vo'lda. (Herredsnr. 7. Romsdals amt).
Maal og minne 1925, s. 39—43.

7211. *Larsen, Amund B., yngre.* Stadnamna i Oslo.
Fram 1925, nr. 9, s. 8 f.

7212. *L[arsen], A. B.* Tynes tunga—?
Fram 1925, nr. 6, s. 3 f.

7213. *Leem, Knud.* Norske maalsamlingar fraa 1740-aari (Handskr. nr. 597 4to i Kallske saml.). Utg. for Kjeldeskriftfondet ved Torleiv Hannaas. 1923. XIX + 354 s.

7214. *Liestøl, Knut.* Framgangsvegar i norsk målreisning.
Norsk aarbok 1924, s. 102—20.

7215. *Logeman, H.* Spikkelasi.
Maal og minne 1924, s. 81—87.

7216. *Marstrander, Carl J. S.* Une correspondance germano-celtique. 1924. 53 s.
Videnskapsselskapets skrifter. II. 1924. Nr. 8.

7217. *Marstrander, Carl J. S.* Klodvignavnet og den germanske dissimilationslov. 39 s.
Avhandlinger. Utg. av Det norske videnskaps-akademi i Oslo. II. 1925. Nr. 1.

7218. *Marstrander, Carl [J. S.].* Skjæks øl.
Festskrift til Amund B. Larsen 1924, s. 186—89.

7219. *Marstrander, Carl J. S.* Træll.
Heidersskrift til Marius Hægstad 1925, s. 173—76.

7220. *Meissner, R.* Die sprache der götter, riesen und zwerge in den Alvíssmál.
Zeitschr. f. deutsches Altertum 61, s. 128 f.

7221. *Melhus, Alf C.* P. A. Heiberg og det norske sprog.
Maal og minne 1925, s. 136 f.

7222. *Mo, Eilert.* Rindalske namn på dyr og vokstrar.
Aarsskr. for Nordmør historielag 1925, s. 75—86.

7223. *Mo, Eilert.* Tonelagstilhøve i Rindalsk. 1923. 67 s.
Opuscala phonetica. Fasc. I.

7224. *Mogk, E.* Der Machtbegriff im Altnordischen.
Streitberg-Festgabe 1924.

7225. *Moren, Sven.* Austlandsk reisning. Norsk samling. 1924. 21 s.
Foredrag åt ungdomslag. Nr. 21.

7226. *Namn* på småbruk og villaer. Namneskikk i Sandeherad.
Østaglett 1924, s. 12 f.

7227. *Nordén, Arthur.* Romarhandeln och runorna. Vår skriftkonsts äldsta historia i nytt ljus.
Ord och bild 1925, s. 62 f.

7228. *Nordgård, O.* Litt lemenologi.
Maal og minne 1924, s. 119—24.

7229. *Olsen, Magnus.* Einang-stenen.
Tidsskr. for Valdres historielag VI, s. 1—7.

7230. *Olsen, Magnus.* En tekstrettelse til «Røde bok.»
Maal og minne 1924, s. 95 f.

7231. *Olsen, Magnus.* Norske ønavne.
Festskrift tilegnet førstebibliotekar A. Kjær 1924, s. 61—64.

7232. «En videnskapelig fullstendig *ordbok* til det nynorske bokrike.» (Fra ordbokskomiteen.)
Maal og minne 1924, s. 1—8.

7233. *Os, Edv.* Målfolket i dagleglivet. 1925. 26 s.
Foredrag åt ungdomslag. Nr. 23.

7234. *Qvigstad, J.* Navne paa dyr og planter i nordnorske stedsnavne. 114 s., 72 s.
Tromsø museums årsh. 45, nr. 1; 46, nr. 1.

7235. *Refsum, Helge.* Norges innbyggernavn.
Maal og minne 1925, s. 50—61.

7236. *Reichborn-Kjennerud, I.* Gamle sykdomsnavn. I. Lett, mot, hugbit.
Maal og minne 1924, s. 211 f.

7237. *Reitan, Jørg.* Dativbruken i Ålbyggmålet.
Heidersskrift til Marius Hægstad 1925, s. 105—12.

7238. *Riksheim, Vilhjelm.* Ei namnetyding. Hikelen.
Håløygminne 1924, h. 2., s. 33.

7239. *Riste, Olav.* Vol'da. Nokre småmerknader av ein Volding.
Maal og minne 1925, s. 141 f.

7240. *Rygh, O.* Norske Gaardnavne. Oplysninger samlede til Brug ved Matrikelens Revision. Efter offentlig Foranstaltning. B. 18. (Tillægsbind) Finmarkens Amt. Bearb. af J. Qvigstad og Magnus Olsen. 1924. XVI s. + (8) s. + 377 s.
[O. m. t.: Navne paa matrikulerede Jordeiendomme i Finmarkens Amt.]

7241. *Sagaen* om vår drottin Krists nedferd til helheim. (Niðrstigningar saga). Omsatt fra fornnorsk av Ingeborg Møller.
Kirke og kultur 1925, s. 236—45.
7242. *Schütte, Gudmund.* Lappiske smaating. 1. Finnenavnet. 2. Skadesiuolo. 3. Mons Saevo.
Maal og minne 1924, s. 192—205.
7243. *Seip, D. A.* Fra ordskiftet om norsk språk 1830—1850. Foredrag.
Maal og minne 1924, s. 135—52.
7244. *Seip, D. A.* Hu og ho.
Østaglett 1924, s. 39 f.
7245. *Seip, D. A.* En kritikk av Asbjørnsens eventyrsprog i 1838.
Maal og minne 1924, s. 94 f.
7246. *Seip, Didrik Arup.* Norge.
Syn og segn 30, s. 214—29.
Anm. i Heimen I, s. 172—75 av Gustav Indrebø; jfr. s. 199—204 av D. A. Seip.
7247. *Seip, Didrik Arup.* Om talordet 100 i norsk.
Heidersskrift til Marius Hægstad 1925, s. 99—104.
7248. *Seip, Didrik Arup.* Noen gamle oplysninger om nordiske språk.
Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1924, s. 356—62.
7249. *Seip, Didrik Arup.* Pronomenet hvem i gammelnorsk.
Festskrift tilegnet førstebibliotekar A. Kjær 1924, s. 70—72.
7250. *Seip, Didrik Arup.* Et gammelt sjømålsfenomen.
Festskrift til Amund B. Larsen 1924, s. 168—85.
7251. *Seip, D. A.* Steinmal.
Maal og minne 1924, s. 95.
7252. *Selmer, Ernst W.* Noen bemerkninger om «stød» og tonelag.
Heidersskrift til Marius Hægstad 1925, s. 90—98.
7253. *Selmer, Ernst W.* Hvor kommer «båten» fra?
Maal og minne 1925, s. 62—71.
7254. *Selmer, Ernst W.* Om Stavangermålets hårde og bløte klusiler. 26 s. + 3 pl.
Vidensk.selsk.s forhandl. for 1924. Nr. 3.
7255. *Shetelig, H.* Piræusløven i Venezia.
Fornvännen 1923, s. 201—21.

7256. *Skulerud, Olai.* Sør-austlandske målføre etter samlingar av Johan Storm.
Festskrift til Amund B. Larsen 1924, s. 1—72.

7257. *Solheim, Ludvig.* Bemerkninger til stedsnavn.
Maal og minne 1925, s. 102—05.

7258. *Sommerfelt, Alf.* Des noms de nombre islandais au pays de Galles. 11 s.
Avhandlinger. Utg. av Det norske videnskaps-akademi i Oslo. II. 1925. Nr. 2.

7259. *Sommerfelt, Alf.* Til brytningen.
Festskrift til Amund B. Larsen 1924, s. 82—86.

7260. *Støren, E.* Døende ord.
Orkdølafylket 1925, s. 82—88.

7261. *Sverdrup, Jakob.* Er baat laan fra frisisk?
Maal og minne 1924, s. 104—07.

7262. *Sverdrup, Jakob.* Våre innsjønavn.
Maal og minne 1925, s. 113—31.

7263. *Sverdrup, Jakob.* Om idg. *bh *dh *gh i det eldste germansk.
Festskrift til Amund B. Larsen 1924, s. 224—32.

7264. *Þórlólfsson, Bjorn K.* Um íslenskar orðmyndir á 14. og 15. öld og breytingar þeirra úr fornmálinu. Með viðauka um nýjungar i orðmyndum á 16. öld og síðar. Reykjav. 1925. 172 s.

7266. *Þórdarson, Matthías.* Alvíssmál.
Árbók hins íslenzka fornleifafélags 1924, s. 61—78.

7267. *Wergeland, Henrik.* Om norsk Sprogreformation. Utg. ved Didrik Arup Seip. 1922. 22 s.

10. Kirke og undervisning.

7268. *Norvegia sacra.* Aarbok til kunnskap om den norske kirke i fortid og samtid. 3. aarg. 1923. 469 s. — 4. aarg. 1924. 328 s.

7269. *Aas, R. L.* Oplevelser og indtryk fra mit missionsarbeide paa Madagaskars vestkyst og hjemme. D. 2. 1889—1920. Stvgr. 1923. 304 s.

7270. *Beretninger* om den norske kirke. Avgitt til Kirkedept. av den norske kirkes biskoper.
1922, Norvegia sacra III, s. 363—99.
1923, Norvegia sacra IV, s. 241—92.

7271. *Brandrud, Andreas.* Norsk kirkeliv under efterkrigsårene. (1919—23.)
Teologisk tidsskr. 3. r. V, s. 201—300.

7272. *Bækkestad, E.* Då kyrkjone var handelsvare.
Dølaminne 1924, s. 121—28.

7273. *Dokk, T. O.* Grundtvigianismen i Norge i 1850—70 åra.
Norsk pedagogisk tidsskr. 1925, s. 21—33, 45—59, 90—129, 175—182.

7274. *Fett, Harry.* Det klassiske gudsbillede.
Samtiden 35, s. 450—88.

7275. *Fridrichsen, Anton.* Kyrkjestriden og folkekyrkja. 1925. 48 s.
Norske folkeskrifter. Nr. 70.

7276. *Gjessing, Marcus.* Kirkelig Liv i Norge i 1923.
Teologisk Tidsskr. for den danske Folkekirke, 4. R., V, s. 129—50.

7277. *Graduale.* Messebok for den norske kirke ved O. M. Sandvik. Harmonisering av Per Steenberg. 1925. 238 s.

7278. *Graduale.* Messebok for den norske kyrkja ved O. M. Sandvik. Harmonisering av Per Steenberg. 1925. 238 s.

7279. *Halvorsen, A.* Bidrag til Finmarkens kirkehistorie III. Fra den første Talvikprests tid. 1705—1723.
Norvegia sacra IV, s. 69—78.

7280. *H[ertzberg], M.* Bispe-ordinationen i Stavanger.
Luthersk kirketidende 1925, s. 163 f.

7281. *Hille, Henrik.* Norsk teologisk tidsskrift 25 år.
Kirke og kultur 31, s. 168—71.

7282. *Hvoslef, D.* Kirkelig statistik.
Norvegia sacra III, s. 400—12.

7283. *Hætta, Lars Jakobsen.* En beretning om de religiøse og moralske forhold i Kautokeino før den Læstadianske vækkelse. Overs. fra lappisk av J. Qvigstad. — Bidrag til Finmarkens kirkehistorie. II.
Norvegia sacra III, s. 68—89.

7284. *Høeg, Hans.* Billeder fra Indien og vort missionsarbeide der. 1923. 124 s.
7285. *Høverstad, Torstein.* Renaissance i norrøn livskunst.
Norsk pedagogisk årbok 1925. s. 45—80.
7286. *J., B.* Et kirkeminde.
Norsk kirkebl. 1924, s. 321—24.
7287. *Koht, Halvdan.* Norsk biskop under Håkon Adalsteinsfostre?
Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 458—63.
7288. *Kolsrud, Oluf.* Episkopatet i den evangeliske kyrkja i Norden.
Fra den norske kirkes presteforenings 10. generalforsamling (1923).
7289. *Kolsrud, Oluf.* St. Olavs kristenrett. Tale ved kyrkjestemna paa Moster i Sunnhordland 29/7 1924.
Norvegia sacra IV, s. 1—8.
7290. *Kolsrud, Oluf.* Kyrkjelegt reformarbeid i Noreg 1814—1845. Innlegg ved Andreas Seierstads doktordisputas 11. juni 1924.
Syn og segn 30, s. 337—58.
7291. *Lexow, Einar.* Primstavtegn og helgendyrkelse.
Norsk folkekultur 1924, s. 54—58.
7292. *Løvdal, Sofie.* Gamle Akers kirke.
Vor skole 1925. s. 79—82.
7293. *Malmin, R.* Den norske-amerikanske kirke.
Nordmandsforb. 18. s. 168—77.
7294. *Meyer, Johan.* Vore fædres valg av kirkested.
Norvegia sacra III, s. 1—5.
7295. *Missionsselskap,* Det norske, gjennem 80 aar. Stvgr. [1922]. Fol. 16 s.
[Bilag til «Norsk missionstidende» nr. 22, 1922.]
7296. *Moe, Olaf.* De nordiske kirker og kirkens enhet.
Luthersk kirketidende 1925. s. 316—21.
7297. *Olafsen, O.* Kirkebøkerne i vort land, betragtet fra et kulturhistorisk synspunkt.
Norvegia sacra III, s. 37—51.
7298. *Olsen, A.* De norske missioner i 1922.
Norvegia sacra III. s. 413—33.
7299. *Refsaas, J.* Slavenes kirkegang for hundrede aar siden.
Trondhjemiana, s. 119—25.
7300. *Sandvik, O. M.* Koralboken for den norske kirke.
Musik 1924/25, s. 273.

7301. *Schartum.* Sjømandsmissionen i 60 aar.
Nordmandsforb. 17, s. 410—14.
7302. *Sjømandsmission,* Den norske, i 60 aar.
Bud og hilsen 1924, s. 252—84.
7303. *Strømme, L.* Litaniet i metrisk gjengivelse fra 16. aarh.
Luthersk kirketidende 1924, s. 166—69.
7304. *Undset, Sigrid.* Norges kirke og norsk kultur i middelalderen.
St. Olav 1925, s. 257 f.

7305. *A., J.* Norges kr. lærerforbund i 25 aar.
Kristelig pædagogisk tidsskr. 1925, s. 97—102.
7306. *Aas, Einar.* De pedagogisk-litterære forutsetninger for skolen i Norge ved år 1800.
Den høiere skole 1925, s. 221—28, 281—91.
7307. *Aas, Einar.* Et hundreår. (Sammenligning mellem 1814 og 1914.)
Vor skole 1924, s. 22—25.
7308. *Bergsgaard, Arne.* Krigen og sogeupplæringa.
Fram 1925, nr. 2, s. 7—10.
7309. *Bergsgård, Arne.* Litt um ymse tidskrav til sogeupplæringa.
Norsk pedagogisk årbok 1925, s. 1—14.
7310. *Boyesen, Einar.* Kvinnelig dannelse og undervisning. Et historisk perspektiv.
Skole og samfund 1924, s. 229—68.
7311. *Boyesen, Einar.* Kvinnedannelse og skole. Av den norske kvinnes historie i forrige århundred.
Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1924, s. 482—93.
7312. *Boyesen, Einar.* Firtiårenes norske skolereformforsøk i deres forhold til nabolandenes utvikling.
Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1924, s. 33—54.
7313. *Bringa, Torstein.* Historia i folkeskulen.
Norsk skoletidende 1925, s. 233—37.
7314. *Høverstad, Torstein.* Kampen um aalmugeskulen i Norge 1814—27.
Norsk pedag. tidskr. 1924, s. 253—71.
7315. *Høverstad, Torstein.* Um lokal skulesoga. Oversyn og rettleiding. Foredrag.
Heimen I, s. 265—94.

7316. *Jørgensen, J.* Omkring 1739. Et bidrag til folkeundervisningens historie paa landet i Norge. Efterlatte optegnelser.
Norvegia sacra III, s. 52—67.

7317. *Koppang, K.* Den akademiske lærerstands understøttelsesselskap 1899—1924.
Den høiere skole 1924, s. 399—402.

7318. *Küffer, Georg.* Aus nordischen Volkshochschulen. Bern u. Lpz. 1923.

7319. *Kvalen, E.* De fremtredende personer i historieundervisningen.
Skole og samfund 1925, s. 224—30.

7320. *Njøsen, P. A.* Folkeoplysningen i Norge fra reformasjonen til 1739 samt Borge og Torsnæs skolevesen fra 1743 til 1920. Sarpsborg. 1925. 139 s.

7321. *R., L.* Folkehøgskulen i 60 år.
Fram 1924 f., nr. 3—7.

7322. *Tvedt, Halfdan.* Trekk av pikeskolens historie i det 19de årh.
Skole og samfund 1924, s. 269—88.

7323. *Øksnevad, Arnt.* Historieundervisningen i folkeskolen.
Norsk skoletidende 1925, s. 581 f., 600 f., 613 f., 631 f.
Skolebladet 1925, s. 478—81, 487 f.

11. Rettsvesen og samfundsforhold.

7324. [*Akermann, Alfred*]. Husmannsloven på Stortinget. Hvor lenge skal borgerpartienes døde hånd få stenge for en løsning av jordspørsmålet? 1924. 31 2-sp. s.

7325. *Aktielove,* De norske (av 19 juli 1910 og 26 juli 1916). Teksten efter endringene av 4 april 1924. Med anmerkninger utg. av Ludv. Fjærli. T.hjem. 1924. 119 s.

7326. *Alten, E.* Loven om rettergangsmaaten for tvistemaal. Med kommentar. 1924. 399 s.

7327. *Augdahl, Per.* Almindelig lov og ret. 1925. 218 s.
Norsk statsborgerbok. III.

7328. *Bankloven.* (Lov om aktiebanker av 4de april 1924.) Utg. med henvisninger og utdrag av forarbeidene av Ludv. Fjærli. T.hjem. 1924. 120 s.

7329. *Bennecke, Olaf.* Kommunisme og nordmænd. 1924. 32 s.
7330. *Berner, Jørgen H.* En historisk fremstilling av lovgivningen mot de smitsomme sygdommer i Norge.
Tidsskr. for den norske lægeforening 1924, s. 388—96, 430—37, 467—86, 518—24, 565—85, 627—47. Jfr. s. 685 f. av N. Christoffersen, s. 784 f. av J. H. Berner
7331. *Bugge, E.* Ord-register til Tidsskrift for retsvidenskap. Ny r., I—III.
Tidsskr. for retsvidensk., N. r. III, s. 491—506.
7332. *Bull, Edv.* Stevne.
Historisk tidsskr. 5. r. VI, s. 130—45.
7333. *Bryn, Halfdan.* Anthropologia norwegica. I. Det østenfjeldske Norges anthropologi. 242 s.
Skrifter utgitt av Det norske videnskapsakademi i Oslo. I. 1925. Nr. 6.
7334. *Bryn, Halfdan.* Menneskerasene og deres utviklingshistorie. 1925. 202 s.
Det norske studentersamfunds folkeskrifter. Nr. 12.
7335. *Castberg, Frede.* Folkenes forbund. 1925. 31 s.
7336. *Castberg,* Frede. Mellemfolkelig rettspleie. Forelesninger holdt ved det Norske Nobelinstitutt. 1925. 157 s.
7337. *Dagestad, Jens.* Den frilyndte ungdomen. 8. saml. 1924.
7338. *D[algard], O[laf].* Bondeungdomslaget 25 år.
Fram 1924, nr. 12 f., s. 21 f.
7339. *Debes, Inge.* Norske Erfaringer om tvungen Voldgift i Arbeidsstridigheder. Foredrag. Kbh. 1923. 20 s.
7340. *Domme* og Kjendelser ved Kristiania Byret i borgerlige Retstrætter. 6. Saml. 1916—21. Udg. af Johs. Stenersen. 1924. XII + 818 s.
7341. *Domme,* Nordiske, i Sjøfartsanliggender. Utg. av Nordisk Skibsrederforening ved J. Jantzen. Aarg. XXIV. 1923. XIV + 688 s. — Aarg. XXV. 1924. XIV + 645 s.
7342. *Fett, Harry.* De klassiske dyder og anarkiets moralister.
Samtiden 1924, s. 186—212.
7343. *Fett, Harry.* Fra Athen til Trangvik. Klassiske indtryk. 1924. 148 s.
7344. *Fett, Harry.* Klassicisme og den indbildte herlighet.
Samtiden 1924, s. 1—24.
7345. *Forhandlinger* paa det 12. nord. juristmøte i Kra. den 22.—24. aug. 1922. Utg. av den norske bestyrelsesavdeling. 197 + 87 + 32 + 25 + 41 + 30 s. 1923.

7346. *Gjelsvik, N.* Norsk tingsret. Forelæsninger. Trykt som manuskript efter en tilhørers referat til bruk for de juridiske studenter. H. 1. 2. utg. 1925. 256 s.

7347. *Gjerding, Jørgen.* Tremærra og gapestokken.
Ung Norig 7. s. 155—58.

7348. *Grundlov*, Kongeriget Norges. Med register og henvisninger. 7. utg. 1925. 33 s.

7349. *Hagerup, Francis.* Konkurs og akkordforhandling. 3. udg. Omarb. paa grundlag af civilprocesreformen. Under medvirkning af P. I. Paulsen. 1924. XVIII + 424 s.

7350. *Hagerup, Francis.* Skifte- og arvebehandling. 3. udg. omarb. paa grundlag af civilprocesreformen under medvirkning af P. I. Paulsen. 1924. XVI + 285 s.

7351. *Hamre, Anders.* Bondeungdomslaget i Oslo 25 aar.
Nordmandsforb. 17. s. 441 f.

7352. *Hasund, S.* Det norske øresbol.
Nord. Jordbrugsforskning 1924.

7353. *Hoel, G. Astrup.* Den moderne retsmetode. 1925. 205 s.

7354. *St. Johanneslogen.* St. Olaus til den hvite Leopard 1749—1924. Tr. som ms. for frimurere. 52 s.

7355. *Isaachsen, Hanna.* Hvad Norges kvinder har opnaadd og utrettet gjennem kvindebevægelsen.
Nylænde 1924. s. 371—76; Nordmandsforb. 17. s. 451—57.

7356. *Lange, Chr. L.* Mellemfolkelig Politik 1815—1914. (Det nittende Aarhundrede. skildret af nordiske Videnskabsmænd.) Kbh. 1925. 244 s.

7357. *Larssen, Henry.* Oversikt over Norges vannkraft- og elektrisitetslovgivning. 1925. 70 s.

7358. *Larsson, Sam.* Nordisk alkohollagstiftning. Några jämförelser.
Svensk tidskr. 1925. s. 317—28.

7359. *Lov* om folkeskolen paa landet av 26. juni 1889 med senere forandringer. Forsynt med utdrag og henvisninger ved J. Schaan. Theiste. Utg. 1921 med tillæg. 130 s.

7360. *Lov* om kommunevalg av 10. juli 1925. 1925. 24 s.

7361. *Lov*, Midlertidig, om arbeiderutvalg i industrielle bedrifter m. v. Utg. av G. Wiesener. 2. utg. 1925. 36 s.

7362. *Lov* om sparebanker av 4. juli 1924. Utg. efter foranstaltning av Centralforeningen for Norges sparebanker ved Bjarne Haugaard og P. I. Paulsen. 1925. 189 s.

7363. *Loven* om haandverksnæring og svenneprøveplakaten utg. med anmerkninger og henvisninger av Th. G. Thorsen. 2. utg. 1925. 107 s.

3764. *Lover* om stortingsvalg og om nominasjon samt Stortingets fullmaktspraksis. Med anmerkninger og henvisninger av O. Joh. Vasbotten. 1924. 158 s.

7365. *Lovtidende,* Norsk. 2. avd. Samling av lover, resolusjoner m. m. Utg. efter offentlig foranstaltning. Utg.: byråchef Young. 1925.

7366. *Lütken, Hans.* Arveloven og adoptionslovens arve- og skiftebestemmelser. Utg. med anmerkninger, henvisninger og formularer. 1924. X + 117 s.

7367. *Madison, Grant.* Den lyse nordiske bølge fra Skandinavien.
Den nordiske race VI, 1, s. 19—22.

7368. *Marstrand, Even.* Arbejderbevægelsen i England, Tyskland og de nordiske Lande under og efter Verdenskrigen. Udg. af Folkeuniversitetsudvalget. Kbh. (1923). 14 s.
Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning. Nr. 320.

7369. *Marstrander, Carl J. S.* Spredte bidrag til vægtens og vægtterminologiens historie hos germanerne. 1924. 33 s.
Videnskapsselskapets skrifter. II. 1924. Nr. 9.

7370. *Mjøen, Fridtjof.* Fra kongressen for inn- og utvandring i Rom 1924.
Den nordiske race V, 2, s. 1 f.

7371. *Mjøen, Jon Alfred* og *Jon Bø.* Kjennboken. En ny vei til individets retslige beskyttelse og et forslag til forenkling av administrationsvæsenet. 1924. 20 s.

7372. *Møte,* Det 13. nord. statistiske, holdt i Kra. 25.—26. aug. 1924. Utg. av Det stastitiske centralbyrå. 140 s.

7373. *Navneloven* av 9. febr. 1923. Med innledning og kommentar av Henrik Lundh. 1924. 100 s.

7374. *Nissen, Hartvig.* Hovedtrekk i Sveriges fengselsvesen, delvis jevnført med Norges og Danmarks. 1924. 123 s.
7375. *Oversigt* over Postvæsenet i andre Lande, særlig i Nabolandene. D. 2. 2. Udg. Tr. som Ms. Kbh. 1923. 56 s.
7376. *Platou, Oscar.* Norsk sjøret. 2. utg. ved Jacob Aars. Bind 1, h. 1. 1925. 304 s.
7377. *Register* over lover, retterbøker, resolusjoner og skrivelser m. v. for den norske kirke samlet av Bernt Støylen. Utg. av Den norske presteforening. 1923. 237 s.
7378. *Salomonsen, Olaf.* Den norske straffeproceslov med kommentar. I. II. 1925. 519 s., 507 s.
7379. *Samarbetet,* Det nordiska.
Det nya Sverige 1925, s. 316—19.
7380. *Skeie, Jon.* Eiendomsret og statsmonopol. Om statens ret til uden erstatning at indskrænke eiendomsraadigheden. særlig i det øiemed at gjøre en virksomhed til statsmonopol. 1923. 308 tosp. s.
7381. *Stenersen, Johs.* Uddrag av Høiesterets Domme i borgerlige Retstrætter for Tiden fra og med 1871. Udg. af Den norske Sagførerforening. IV. 1906—15. 1924. VIII + 1028 s.
7382. *Sveinhaug, Mikkel.* Bønderne og kommunismen. 1924. 22 s.
Frisindede venstres smaaskrifter.
7383. *Sveinhaug, Mikkel.* Samfundssynet over klasseinteresserne. En historisk oversigt. 1924. 24 s.
7384. *Tank, G.* Findes der endnu privatalmenninger i Norge?
Tidsskr. for skogbruk 1924. s. 35—41.
7385. *Tank, G.* Skogfinners retslige stilling i det 17. aarh.
Tidsskr. for skogbruk 1924, s. 178—92.
7386. *Tank, G.* Hvad er en skogsmil?
Tidsskr. for skogbruk 1924, s. 443—47.
7387. *Tank, G.* Gamle høiesteretsdomme i almenninger.
Bygd og bonde IV, s. 145—58.
7388. *Tank, G.* Et lovforslag fra 1815 og dets skjæbne.
Festskrift tilegnet førstebibliotekar A. Kjær 1924, s. 28—36.
7389. *Tank, G.* Reinsjøen i Faaberg og Øier. En retshistorisk undersøkelse.
Bygd og bonde VI. s. 97—106.

7390. *Vogt, Arne.* Norsk lovgivning 1923. 1924.
Norsk retstidende 1924, s. 1—8, 449—54.

7391. *Winter-Hjelm, Thorolf.* Vår offentlige administrasjon belyst ved forholdene på Nore kraftanlegg. 1924. 46 s.

7392. *Østberg, Kristian.* Norsk ret. I. Indledning. Den offentlige ret. Nogen deler av privatretten. Ski. 1924. 111 s.

12. Næringsliv og økonomi.

7393. *Adeler, Arnold.* Grunntrekk av norsk handelslære med omriss av handels- og vekselretten for handelsskolen og det praktiske liv. 9. opl. 1924. 96 s.

7394. *Apothekerforening,* Den norske, stiftet den 25. aug. 1863.
Norges apotekerforenings tidsskr. 1924, s. 53—57, 77—82.

7395. *B., C.* Den norske ingeniørforenings 50-aarsjubilæum.
Teknisk ukebl. 1924, s. 452—57.

7396. *Boktrykkerforening,* Kristiania, 40 aar.
Nordisk trykkeritidende 1924, s. 1—4, 16 f.

7397. *Borgedal, Paul.* Arbeidsdagens lengde og inndeling i jordbruk og skogbruk i Norge. Fr.hald 1924. 144 s.

7398. *Brochmann, Georg.* Skibsbygning og sjøfart gjennem tiderne og i vore dage. 1924. 206 s.
Hjemmets universitet.

7399. *Brækhus, A. Ragnv.* Fra «Restaurationen» til «Stavangerfjord». Et maritimt tilbakeblik. Bergen 1925. 43 s.
Bergens sjøfartsmuseums smaaskrifter. Nr. 1.

7400. *Bugge, Alexander.* Den norske trælasthandels historie. I. Fra de ældste tider indtil freden i Speier 1544. Skien 1925. 355 s.
Anm. av M. Mackeprang i [Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R., 4. s. 361—362; av Fr. Scheel i Hist. tidsskr. 5. r. VI, s. 472—75. Morgenbl. 1925 nr. 180 av S. C. H[ammer].

7401. *Collett, E.* Industriens utvikling i Norge fra aar 1900 og fremover.
Teknisk ukebl. 1924, s. 467—72.

7402. *Dal, Adolf.* Da høifjeldsvidderne var skogklædte.
Tidsskr. for skogbruk 1924, s. 576—81.

7403. *Debes, Inge.* Forbrukerkooperasjonen. I. Forbrukerkooperasjonens historie. 1925. 324 s.

7404. *Festskrift* til femti års jubileet ved Oslo handelsgymnasium. Utg. av bestyrelsen. Oslo 3. mai 1925. 247 s. + 8 bl. billeder.
7405. *Festskrift* utg. i anledning av Den norske Ingeniørforenings femti-aars jubilæum den 9. dec. 1924. Hovedred.: Michael Leegaard. Utg.: Den norske Ingeniørforening. 1924. XIX + 685 s.
7406. *Forhandlinger* ved det nord. nationaløkonomiske møte i Kra. den 30. aug.—1. sept. 1923. Kra. [1924.] XI + 300 s.
7407. *Forretningsstand*, Kristiania, i 300 aar. Jubilæumsaaret 1924. 392 s. fol.
7408. *Forsikringsforening*, Den norske. 28. mai 1900—28. mai 1925. Utarb. av kaptein K. Lorange. 1925. 29 s.
7409. *Funder, Ludvig.* Potetens første innførelse i Norge.
Norsk landmandsbl. 1924, s. 491 f.
7410. *Fürst, Hans Backer.* Gamle og nye norske ovne.
Kommunalt tidsskr. 1924, s. 208 f.
7411. *Gartnerforening*, Kristiania, gjennem 50 aar. 1875—1925. 1925. 125 s.
7412. *Gierløff, Christian.* Det tapte land. 1924. 169 s.
7413. *Gierløff, Christian.* Skogen og folket. 1923.
Anm. i Kirke og kultur 31, s. 217 f. av Gustav Jenssen. — Jfr. nr. 5432.
7414. *Gram, Jens.* Om opgjør mellem kommuner efter nye grænser. 1925. 207 s.
7415. *Gregersen.* Vort lands økonomiske utvikling i de sidste 10 aar.
Arbeidsgiveren 1925, s. 47—50.
7416. *Grevenor, Henrik.* Fra laugstiden i Norge. Utg. av Kra. Haandverks- og Industriforening. 1924. 256 s.
7417. *Grøn, Fr.* Kosthold i Norge før i tiden.
Mundpleien 1924, s. 110—15, 135 f.
7418. *Hasund, S.* Bønder og stat under naturalsystemet. 1924. 122 s.
7419. *Hasund, S.* Grundlinjene i Norges økonomiske system i slutten av Middelalderen. Foredrag.
Tidsskr. for retsvidenskap 1925, s. 105—14.
7420. *Hasund, S.* Vadmaalet i gamalnorsk verderekning.
Meldinger fra Norges landbrukshøiskole 1924, s. 371—76.

7421. *Hersoug, Ole.* Fra Skillebæk til Pasvik. Fra Boris Gleb til Loelvens bredder. En reiseberetning fra Ultima Thule. 1924. 60 s.

7422. *Historie,* Den norske sjøfarts. Utg. av Norges rederforbund. Under red. av Jac. S. Worm Müller. H. 2—11. 1924—25.
Jfr. nr. 5438.

7423. *History* of the Norwegian banking crisis.
Farmand 1924, s. 680 f.

7424. *Hoel, Adolf.* The coal deposits and coal mining of Svalbard (Spitsbergen and Bear Island). 1925. 92 s.
Det norske videnskapsakademi. Resultater av de norske statsunderstøttede Spitsbergenekspeditioner. B. I. Nr. 6.

7425. *Holtsmark, A. E.* Av handelsgymnasiets historie.
Festskrift til femti års jubileet ved Oslo handelsgymnasium 1925, s. 8—71.

7426. *Keilhau, Wilhelm.* Sølvdaleren og guldkronen.
Samtiden 36, s. 434—56.

7427. *Ketilsson, Ivar.* Larviks handelsstands forening 1850 43 1925. Larvik 1925. 80 s.

7428. *Kielland, Jacob Christie.* Den norske ovnindustri gjennem 300 aar.
Teknisk ukebl. 1924, s. 266 f.

7429. *Kittilsen, Ingolf.* Skiens Brugseierforening. En historisk utredning av Brugseierforeningens virksomhet 1881—1923. Utarb. efter Brugseierforeningens foranstaltning. 1924. 433 s.

7430. *Klingenberg, K. S.* Norges geografiske opmaaling gjennem 150 aar. Foredrag.
Naturen 1925, s. 4—26.

7431. *Knutsen, J. C. I.* Spredte træk om garvning i Norge i gammel tid.
Norges apotekerforenings tidsskr. 1925. Vid. del, s. 1—15.

7432. *Kristiansen, Oskar.* Penge og kapital, næringsveie. Bidrag til Norges økonomiske historie 1815—1830. 1925. 399 s.

7433. *Jelstrup.* Statens skogkjøp og deres betydning for nationaløkonomien, industrien og landets opdyrkning.
Tidsskr. f. skogbruk 1924, s. 228—41.

7434. *Ilsaas.* De første norske statskolonister.
Ny jord 1924, s. 81.

7435. *Liv,* Norske. Den norske livrenteforening 1844—1924.
Forsikringstidende 1924, s. 79 f.

7436. *Lødøen, O. I. K.* Opgangssagen.
Heimen I, s. 72 f.

7437. *Mathiesen, C. M.* Træk av rørlæggerhaandverkets historie. 1924. 59 s.

7438. *Mathiesen, Henr.* Trondhjem.
Norges haandverk 1925, s. 155—59.

7439. *Munthe-Kaas, Herman.* Norske ovner i trehundre aar.
Byggekunst VI, s. 136 f.

7440. *Nissen, Per.* Norges næringsliv. Kortfattet fremstillet i tekst og karter. 1924. Fol. 16 s.

7441. *Næringsveier,* Norges, i tekst og billeder. Fra Eidsvoll herred (Akershus fylke). 1925. 176 s.

7442. *Næss, Arne.* «Hvorledes skogeierne i Solør optraadte i 1794 for at opretholde tømmerpriserne under mindre heldige konjunkturer.» (Gmlt. dokument.)
Skogeieren 1924, s. 111 f.

7443. *Rygge, Johan.* Vort brød i fordums tider. (Av Fr. Grøn.)
Den norske tandlægeforenings tidende 34, s. 82—89.

7444. *Sjømandsforening,* Christiania, gjennem 75 aar. Utarb. av Ragnvald Rasmussen og Aug. Pedersen. 1846—1921. Kra. 1921. 98 s.

7445. *Skrifter,* Den norske bankforenings.
Bl. a.: Nr. 2. Viktor Plathe. En kort oversigt over den alm. økon. situation. 1919. — Nr. 3. Hans P. Berg. Spredte bemerkninger om den norske banklovkomités arbeide. 1919. — Nr. 5. Viktor Plathe. Den alm. økon. situation. 1920. — Nr. 9. E. Hagerup Bull. Den finansielle situation. 1921. 4to. 13 s. — Nr. 11. G. Kamstrup Hegge. Den økon. situation. 1922. 4to. — Nr. 13. G. Kamstrup Hegge. Den økon. situation. 1923. 4to. 31 s. — Nr. 16. Lov om aktiebanker av 4. apr. 1924. Med anm. ved Peter Hougen. 152 s. — Nr. 19. G. Gamstrup Hegge. Den økon. situation. — Nr. 21. Beretning om den økonomiske situasjon samt bankchef Kamstrup Hegges foredrag: Aktuelle økonomiske problemer. 1925. 72 s.

7446. *Sparre, H. J.* Arkitektstandens organisation. Et 50 aars jubilæum.
Byggekunst VI, s. 177—80.

7447. *Veivesen*, Det norske. 1274—1624—1824—1924. 1924.
Meddelelser fra Veidirektøren. Nr. 52.

7448. *Veivæsen*, Det norske. Fra 1274 til 1924.
Teknisk ukebl. 1924, s. 439 f.

7449. *Wallem, Fredrik B.* Bidrag til bokhandelens historie i Trondhjem. Tilegnet bokhandler Fridthjov Brun paa hans femtiaarsdag. T.hjem. 1925. 39 s.

7450. *Winm, B. A.* Fra tidligere dages haandverkerliv.
Norsk boktrykkalender VI, s. 75—91; VII, s. 39—56.

7451. *Østberg, Kristian.* Fællesskap i jord og skog.
Ny jord 1924, s. 69—80.

7452. *Østberg, Kristian.* Husefjøla.
Ny jord 1924, s. 109—24.

NORGES HISTORIE

FORFATTERREGISTER FOR 1916—25

VED

JONAS HAUER

A., A. 5206.
A., J. 1354, 6737, 7305.
A., K. 6282.
Åberg, Nils 5538, 39.
Aadvik, L. N. 5284.
Aaen, Tore 2996, 6258, 59.
Aaeng, Rich. 4960.
Aagaard, Aage 4860.
Åkerblom, Axel 219, 453, 584, 971.
Åkermann, Alfred 7324.
Aakre, B. E. 371.
Aakre, Torleiv 3149, 50.
Aaland, Jacob 171, 370, 2877, 78, 5840.
Aalheim, Trygve 2168.
Aall, Anathon 947, 48, 1314, 2020, 4127, 6599.
Aall, Hans 372, 1561, 2182, 2979, 6867.
Aall, Herman Harris 93, 629, 30, 1544, 4742, 5692.
Aalmo, Martin 143.
Aalvik, Nils Larsen 5058.
Åmlid, Åmund 4128.
Aanestad, S. 158, 528, 1232.
Ångström, Anders 7062.
Aaraas, Olav 2108.
Aarekol, Olav 4829.
Aarflot, L. D. 2128, 6760.
Aarnes, Hans 1528, 3645.
Aarrestad, Sven 3436, 3726, 5151, 5208, 6521.
Aars, Harald 691, 3092, 4069, 6734, 35, 6840, 7086.
Aars, Jacob 7376.
Aars, Sophus 282.
Aarset, R. 2531, 3892.
Aarstad, H. 2318, 2757, 2946.
Aarum, Thv. 532, 4509, 5422.
Aarvik, Erik 2927, 6014.
Aas, Einar 4413, 5654, 6154, 7306, 07.
Aas, Hans 5391.
Aas, Ingebret 2330, 2772, 4064, 6126, 6254, 6868.
Aas, Joh. 3882.
Aas, R. L. 7269.
Aasen, Ivar 791, 1484, 4211, 5257, 7141, 67, 68.
Aasgaard, A. B. M. 5197.
Åsgrimsson, Eystein 453, 54.
Aashamar, J. O. 530, 4436.
Aasmundstad, Olav 4768, 6135.
Åstrink, G. 5448.
Aavitsland, A. 2627.
Abel, Magdalene 6955.
Aberstén, S. 6313.
Abildgaard, O. 6869.
Abrahamsen, Erik 3542.
Adam av Bremen 580, 2302.
Adeler, Arnold 1529, 7393.
Adelsvärd, E. R. 625.
Adigard des Gautries, Jean 5571.
Adlerfelt, G. 1639.
Aga, Johannes Pedersen 1661, 3316, 4830, 5656, 5869.
Aga, Kristi 1661.
Ager, Waldemar 250, 51, 6350, 51.
Ahlmann, Hans W:son 641, 1768, 2183, 2508, 2843.
Ahnlund, Nils 709, 2343, 3182, 6562.
Aikio, Matti 3845.
Alfstad, O. A. 208.
Alfstad, Ola K. 1315.
Alhaug, Lars 4399.
Alin, Johan 2235.
Alker, Ernst 6600.

Allum, Hans 1502.
Alm, Ole 3606.
Alm, Paul 6073.
Alm-Vik, Erling 1312.
Almås, Kr. 3720.
Alme, H. A. 908.
Alme, K. 5159.
Almén, Tore 4437.
Almquist, H. 1640, 2373.
Almquist, J. A. 2366.
Almquist, S. 3327, 4413.
Alnæs, Ivar 450, 994, 1516, 2051 a.
Alstad, O. 780.
Alten, E. 5393, 7326.
Amdahl, Einar 6732.
Amdal, Paul 1782.
Amundsen, Einar 1409 a, 2029.
Amundsen, H. 691.
Amundsen, Leiv 3870, 4212, 4633, 5463, 6588, 92, 6601, 02, 6716.
Amundsen, O. Delphin 3640.
Amundsen, Roald 4065.
Anderaa, Johannes 725.
Andersen, Einar 2629.
Andersen, J. Osc. 4381.
Andersen, Karin B. 6789.
Andersen, Kristen 4130.
Andersen, R. 6352.
Andersen, Trygve 5069.
Andersen, Vilh. 2030, 31, 32, 3543, 6604.
Anderson, C. L. 3262.
Anderson, G. J. 771.
Anderson, P. 6226.
Anderson, Rasmus B. 285, 6353, 54.
Anderson, Thor. 5000.
Anderssen, Fridthjov 7107.
Anderssen, Jak. E. 4438.
Anderssen, Jul. A. 3533, 4400.
Anderssen, Justus 6488.
Anderssen, Otto 1517, 2439, 3816.
Andersson, Gunnar 1261.
André, Stephan 3750.
Andreassen, Ola 1841.
Andresen, Hans 5488.
Andresen, Kr. S. 6127.
Andrews, A. Le Roy 4131.
Andrup, O. 60, 600, 959.
Anfinsen, F. H. 6098.
Angell, H. 250, 1270, 1301.
Anker, Ella 4401, 5021.
Anker, Herman 4510.
Anker, Johan 3336.
Anker, Nini Roll 3696.
Ansteensen, Erl. 3198, 5011.
Ansteensen, J. 162.
Ansteinsson, Ove 1312, 5879.
Anthoni, E. 4660.
Anthony, Katherine 509.
Anthun, Olai 1252, 2938.
Arbo, Jens 6460, 74, 6559, 6680, 6738, 7108, 09.
Archer, Erling 4512.
Archer, William 94, 4132.
Arctander, A. M. St. 1865.
Arctander, O. G. 664.
Arctander, Signy 4740.
Arenander, E. O. 5394, 5540.
Arill, David 3950, 4025.
Armfelt, G. 3693.
Arne fra Agder 4715.
Arneberg, Arnstein 2773, 3877.
Arneberg, Halfdan 921, 4070, 71, 6201.
Arnesen, Andreas 6072, 6843.
Arnesen, Arne 718, 888, 5185.
Arnesen, Jenny 1872, 81.
Arnesen, Odd 2595.
Arnesen, Randolf 2109.
Arnevig, Alb. Nicolay 2560.
Arnskov, L. Th. 1082, 6355.
Arstal, Axel 335, 867, 1735.
Arup, Erik 6327.
Arvesen, O. 322, 794.
Arøe, Jacob 757.
Asbjørnsen, P. Chr. 3894, 95, 5258, 59.
Askeland, A. N. 1945.
Askim, Per 1028.
Aster, E. v. 5323.
Astrup, P. 4793.
Aubert, Andreas 817, 24, 65, 82, 900, 06, 09, 3340, 3422.
Aubert, C. 241.
Aubert, Elise, f. Aars 1867. 3341.
Aubert, L. M. B. 1035, 3342.
Aubert, Marcel 6841.
Aubert, Védastine 6505.

Augdahl, Per 4440, 41, 42, 7327.
Augestad, Arent 1283.
Augustson, Aug. Maurice 553, 4356, 57.
Auklend, Jon 3666.
Aulén, Gustaf 3490.
Aure, Anton 4, 414, 825, 919, 1340, 48, 96, 1403, 82, 1502, 1866, 1944, 59, 78, 2033, 2152, 2954, 3344, 57, 58, 3409, 67, 68, 3502, 3635, 83, 3701, 82, 83, 3830, 4133, 5047, 5135, 36, 39, 5260, 6395, 96, 97, 6575, 6742.
Aurenes, Ola 2844, 2947, 4908, 09.
Aurell, Tage 3402, 5073, 6847.
Austbø, Johan 3779, 4402, 5211, 6148.
Austlid, Andreas 1931, 3391, 4403, 5626.

B., A. 3368, 3863, 6183.
B., A. M. 3833.
B., C. 4660, 7395.
B., C. H. 6137.
B., E. 3896, 97, 98, 99, 3900, 01.
B., H. 2841.
B., J. A. 6596.
B., J. G. 4213.
B., K. 2695.
B., L. 3294.
Bachke, A. S. 373, 797.
Backer, H. 415, 967.
Backer-Grøndahl, N. 3356.
Bader, Finn 3489.
Bae, Jacob 6624.
Baildon, W. P. 592.
Bakka, Gabr. 5876.
Bakke, Anna 5912.
Bakke, Harald 5761, 5824, 6217.
Bakke, L. Blom 4443.
Bakke, Olav 4946.
Balke, Peder 3350.
Bang, A. Chr. 6579.
Bang, Nina Ellinger 5617.
Bang, Ole 3263, 3544.
Bang, Thomas B. 9.
Barman, Gregor 1211, 67.
Barstad, H. J. 1655, 2966.
Barth, N. 2549.
Barth, P. W. 3307.
Barth, Thomas 6594.
Barton, Albert O. 285.
Barton, Dunbar Plunket 2421, 5669.
Baumann, Julius B. 3772.
Bautz, Henrik 1557.
Bay, Adolf 552.
Bechholm, Andr. 2774, 75, 4404, 05.
Beck, Joh. 87, 1732, 2743.
Beckman, Nat. 1122, 2245, 4358, 5577.
Beer, J. H. 4645, 5485.
Behm, V. 3184.
Behrend, C. 4134.
Bekkhus, Bjørn 1722.
Belsheim, Einar 4214, 5541, 5984.
Belsheim, Johannes 3354, 6873.
Benedictsen, Åge Meyer 501, 3216.
Benediktsson, Einar 1291.
Bendixen, B. E. 51, 52, 130, 394, 585, 660, 62, 844, 5618.
Benneche, Chr. 657.
Benneche, Olaf 1801, 2975, 76, 6132, 95, 7329.
Bentzen, Louis 2755, 4406.
Berg, Adolph 5762, 63.
Berg, Albert 1708.
Berg, Arno 4513.
Berg, H. 907.
Berg, Hans P. 2110, 7445.
Berg, Lorens 196, 1257, 2915, 3075, 3828, 4860, 5486.
Berg, Simen 2783.
Berg, Wilhelm 3177.
Berg-Jæger 1750.
Berge, A. 3305.
Berge, Johanna Bugge 1410, 21, 43, 1985, 3713.
Berge, Jonas 3767.
Berge, Rikard 362, 70, 416, 811, 15, 907, 1269, 1331, 39, 50, 82, 1410, 11, 1595, 1626, 1907, 35, 84, 86, 87, 88, 89, 2019, 86, 2184, 2327, 2848, 2977, 3024, 69, 3529, 3636, 58, 3821, 29, 32, 80, 89, 91, 3902, 03, 04, 05, 06, 07, 08, 09, 10,

36, 37, 40, 49, 4046, 71, 72, 99, 4215, 4355, 4815, 5162, 67, 5256, 6866, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 6935.
Bergendahl, Erling 3452, 3705.
Bergendahl, G. 4135.
Berger, N. W. 5101.
Bergersen, O. 5640, 6824, 25, 59.
Bergesen, Sigval 4939.
Berggrav, Eivind 451, 631, 34, 1363, 2748, 3345, 3606, 4216, 6547.
Berggrén, P. G. 2372, 5001.
Bergh, Anton 4780.
Bergh, Halvard 682, 907, 910. 3911, 36, 5045, 5261, 6881, 82.
Bergh, Martin 6356.
Bergji, Eivind 4008.
Bergman, Gösta 5630.
Bergsgaard, Arne 2185, 5584, 5684, 5859, 6522, 7308, 09.
Bergwitz, Joh. K. 145, 48, 63, 211, 317, 860, 1134, 80, 1201, 89, 1317, 95, 1656, 92, 1712, 60, 70, 72, 1831, 60, 64, 87, 92, 1914, 38, 71, 2320, 2430, 2601, 33, 94, 2853, 60, 75, 76, 2951, 3128, 3319, 3657, 3884, 5661, 5928.
Berle, J. K. 2776.
Berlin, Knud 1680, 2498, 99, 5022, 5712.
Berner, Carl 687, 6506.
Berner, H. E. 510, 11, 12, 13, 31, 798, 891, 995, 1036, 37, 83, 1170, 1667, 2457.
Berner, Hj. 5988.
Berner, Jørgen H. 6577, 7330.
Bernhoft, Thv. 1324.
Berntsen, M. 6155, 7169, 70.
Berntsen, Toralf 4679, 5578.
Beronka, Johan 4217, 7171.
Berteau, Therese 2093, 6056.
Berulvson 5240.
Besche, Joh. de 2243.
Beyer, Harald 3864, 5324, 7121.
Beyer, Marie 5112.
Bie, Fredrik 1322.
Bie, Ruth Sorensen 4445.
Bille, Henrich 4408.
Bille, Olaf 2129.
Billow, Anders 700.
Bindslev, Alfred 2484.
Bing, Just 55, 134, 264, 374, 75, 838, 1223, 1311, 1883, 2034, 2236, 37, 70, 2400, 2532, 63, 3912, 4136, 37, 38, 4218, 4670, 4923, 5325, 6104, 6830, 7172.
Bing, K. 1204, 1426, 1990.
Birch-Reichenwald, Chr. 4729.
Birck, L. V. 4446, 5663.
Birkeland, G. 1627.
Birkeland, K. T. 2872.
Birkeland, Martin 5252.
Birkeland, Michael 1599, 2225, 3363, 5664.
Birkeland, R. 4409.
Birkeli, E. 6668.
Birknes, Karl L. G. 5959.
Birket-Smith, Kaj 1292.
Birketvedt, Gunvald 3469.
Bjanes, O. T. 5423.
Bjerkan, Johs. A. 3006.
Bjerke, Erling 5937.
Bjerknes, V. 3819, 6454.
Bjoraa, S. J. 6189.
Bjønness-Jacobsen, Mikkel 3365.
Bjørgaas, Knut 742, 1286.
Bjorgum, John 3725.
Bjørkman, Erik 4219.
Bjorlykke, J. M. 187, 3038, 3308, 6122, 6456.
Bjorlykke, K. O. 1084.
Bjorn, Anathon 5542.
Bjørnaraa, Torgeir 6133.
Bjørnbeth, L. 4892.
Bjorndal, A. 1252, 2883, 3403, 3688, 3913, 14, 4101, 02, 7055.
Bjornerem, Anna 6883.
Bjørnsgaard, P. Chr. 190.
Bjornson, Bjørn 3367, 6475.
Bjornson, Bjørnstjerne 1873, 3369, 70, 4144, 5682.
Bjornson, Gudmundur 501.
Bjornson, H. 6398.
Bjornson, Inga 298.
Bjornsrud, G. 711.
Bjornsrud, Kristi L. 3139.
Bjornsrud-Opdahl, Ole O. 3140.

Bjørnstad, Oskar 5839, 6399.
Bjørset, Eyvind 2510, 11, 5891.
Bjørnstad, Erling 5809.
Black, George F. 226.
Blehr, E. 4660.
Blehr, Randi 4447.
Bleiklie, Ivar 1228.
Blekastad, Ivar 3346, 6846.
Bleken-Nilssen, Toralv 6453.
Blichfeld, M. F. 1013.
Blindheim, S. 907.
Blix, Einar 4860.
Blix, P. 4410.
Blom, M. 3846.
Blom-Svendsen, H. 3078, 3384, 3584.
Blomquist, Victor Hugo 4775.
Blomqvist, Theodor 626, 1663, 5674.
Bløndal, Sigfus 3213, 6367.
Bobé, Louis 64, 242, 43, 44, 47, 758, 3290, 4717, 5023, 46, 6394.
Boëthius, B. 1155.
Boëthius, Gerda 5424.
Boëthius, S. J. 5683.
Boer, R. C. 4139, 4220, 21, 36, 5327, 28.
Bohmerkamp 6971.
Bojer, Johan 3117, 6245.
Bokkenheuser, Knud 968.
Boldsen, F. C. 532.
Bolinder, Gustaf 216.
Bolt, Ben. 4885.
Bomhoff, K. 1531.
Bondevik, Kjell 5262, 6885, 86.
Bonnevie, Carl 1676, 5693.
Bonnevie, Marie 5140.
Boor, H. de 2153.
Borchgrevink, Chr. 1014.
Borchgrevink, H. 2405.
Borchsenius, J. 6202, 03.
Borg-Zetterberg, Olga 4638.
Borge, Johannes 5765.
Borgedal, Paul 7397.
Borgstrøm, Hjalmar 3632, 98.
Borrelly, M. 2715.
Borup, Johan 3545, 4140, 41.
Bosse, Ewald 53, 2326.
Bourdelle, Emile 3432.
Boye, Thorvald 1532, 38, 4457, 5408.
Boyesen, Einar 3328, 5070, 6020, 56, 6436, 7310, 11, 12.
Boyesen, Eyvind 2677.
Boyson, Harald 4887.
Braanaas, Adolf H. 6092.
Braatelien, G. T. 3277.
Braaten, Oskar 1234, 3577.
Brander, Uno 5665, 66.
Brandes, Georg 318.
Brandrud, Andreas 598, 1023, 1325, 1342, 1512, 2087, 3214, 3538, 86, 7271.
Brandt, Otto 5648.
Bratager, O. Olsen 4722.
Brate, E. 1434.
Braun, Gustav 5532.
Breda, O. C. 6797.
Bredal, H. N. 62.
Bredal, J. 3546.
Bredal, Johan 1174.
Breidsvoll, Einar 1400, 3466, 3522, 4222.
Breidvik, Mons 3737.
Breilid, Magnus 5181, 5263, 6887.
Brekke, Arnfinn 1485, 4223.
Brekke, Egil 6112.
Bremer, A. H. 4514.
Bremer, Fredrika 901, 6466.
Bremner, Robert Locke 977, 5012.
Brendehaug, Sigurd 6181.
Brenne, N. 6064.
Bretteville Jensen, S. 2970, 6703.
Briem, Eggert 2273.
Brinchmann, Chr. 84, 1407, 3218, 5601.
Brinchmann, N. A. 5695.
Bring, Samuel E. 1142, 48, 49, 1639, 2374, 4641.
Bringa, Torstein 3729, 5230, 7313.
Brinkmann, August 1337, 4515.
Brinton, C. 4088.
Brix, Hans 2035, 3547, 3836, 4142.
Broberg, Sven Grén 1583, 2154, 4635, 5468.
Broch, Hjalmar 1303, 6253.
Broch, Just 4946.
Broch, O. J. 628, 4754.
Broch, Olaf 5346.

Brochmann, Chr. S. 1360.
Brochmann, Diderik H. 533, 1304, 4516.
Brochmann, Georg 4517, 6428, 7398.
Brochmann, I. H. H. 3095.
Brochmann, Johannes 3915.
Brodahl, Joh. E. 130, 170, 182, 395, 776, 851, 3087, 3152, 3451, 3692, 4625, 4943, 62, 73, 5178, 5841, 6013, 6229, 6499.
Brodtkorb, Eilert 4792.
Bromander, C. V. 2417.
Bromé, Janr. 1633.
Brottveit, Olav 3151.
Bru, Ludv. 3137, 64.
Bru, O. 485.
Bruhn, Helge 5697.
Brulin, H. 2155
Brun, Johan 1444, 5068.
Bruun, Christopher 1878, 3392.
Bruun, Daniel 245, 759, 1293. 3439.
Bruun, Gudmund 3204.
Bryder, H. 3221.
Bryhn, Knud 1558.
Bryn, Halfdan 1181, 1783, 2229, 2462, 2864, 89, 2972, 3083, 84, 3118, 4566, 5015, 6461, 6697, 7333, 34.
Brynildsen, R. K. 32, 1121.
Brækhus, A. Ragnv. 6357, 7399.
Brække, H. 907.
Brøgger, A. W. 23, 162, 208, 310, 341, 691, 712, 1235, 1257, 1455, 1610, 2269, 74, 2915, 79, 4518, 5543, 44, 45, 60, 6196, 6287, 6544, 6891, 92, 93, 7072, 73, 86.
Brøgger, W. C. 396.
Brøndum-Nielsen, J. 5490.
Brønsted, J. 2262.
B-s, B. 2343.
Bt., Ad. 42.
Bu, T. 1559.
Bu, Aam. K. 1227, 3602, 3916, 5203, 5425, 5916, 26, 6267.
Bu, O. A. 6471.
Bugge, Alexander 10, 18, 25, 30, 43, 48, 370, 417, 574, 581, 739, 907, 1113, 1269, 72, 96, 1596, 1602, 09, 1761, 85, 1984, 2130, 86, 87, 2252, 2779, 2984, 97, 3069, 3190, 91, 92, 93, 99, 3891, 4143, 4612, 4705, 70, 4949, 82, 5256, 5438, 5546, 47, 48, 5946, 6274, 6866, 89, 7400.
Bugge, Anders 192, 666, 1733, 2021, 22, 2512, 94, 2829, 90, 2915, 37, 52, 3076, 3129, 3291, 4073, 74, 75, 76, 4224, 4755, 4857, 60, 4954, 5048, 5308, 5491, 5745, 5913, 6011, 6123, 56, 6214, 6893, 7071, 74, 75, 76, 86.
Bugge, Arne 4519, 4839.
Bugge, Carl 1560.
Bugge, Chr. A. 515, 5970.
Bugge, E. 7331.
Bugge, Jacob 1413, 14, 87, 1991.
Bugge, Kristian 1990, 2526, 3917, 18, 19, 20, 4225, 4767, 5736.
Bugge, Kr. K. 5786.
Bugge, Mogens Fraas 336.
Bugge, Sophus 6204, 6880.
Bugge, Stein 7122.
Bukdahl, Jørgen 5106, 48, 5698, 6766, 6829, 7077, 7123.
Bull, E. Hagerup 1669, 4520, 6707, 7445.
Bull, Edv. 42, 44, 45, 72, 109, 27, 62, 230, 471, 564, 88, 89, 90, 96, 627, 28, 39, 58, 78, 91, 1048, 1116, 82, 99, 1200, 34, 35, 39, 59, 1311, 1611, 13, 18, 53, 1736, 83, 2027, 2188, 89, 90, 2222, 46, 85, 2324, 70, 2452, 72, 2564, 2796, 2919, 78, 79, 3219, 94, 3497, 4448, 4678, 89, 4842, 4933, 96, 5006, 51, 5492, 93, 5604, 16, 22, 5726, 66, 6021, 6346, 47, 6407, 69, 6548, 62, 6762, 6894, 7332.
Bull, Francis 162, 293, 305, 38, 48, 53, 418, 19, 814, 969, 1205, 34, 1465, 66, 79, 2036, 37, 2222, 2689, 3369, 85, 3541, 3639, 4144, 45, 46, 47, 4692, 97, 4784, 4929, 5077, 5124, 5329, 5646, 5777, 6024, 6598, 6633, 6715, 7103, 06, 24.

Bull, H. J. 812, 1819.
Bull, Henrik 3644.
Bull, J. P. 3735.
Bull, Jacob B. 177, 1778.
Bull, Niels Rosing 3220.
Bunkholdt, Bjørn 5727.
Burchardt, Carl 2038.
Burchardt, C. B. 4148.
Burgun, Achille 2052, 4226.
Busch, Anton C. 3332, 3464, 6503.
Buset, R. 3892.
Buset, Johs. 6468.
Buset, Rasmus 6895.
Busland, H. R. 5906.
Buslett, Ole A. 5087.
Busse, K. 2156.
Butenschøn, Chr. 1533.
Bydahl, H. R. 5783.
Bygdén, L. 3185, 86.
Byrkjeland, J. 2131, 4227.
Byström, O. 621.
Bäckström, Mina 5861.
Bäfverfeldt, Sigurd Jensen 6769
Bækkestad, E. 1690, 2094, 95, 2520, 21, 22, 23, 4762, 63, 64, 65, 66, 5264, 5734, 6358, 6871, 72, 7027, 7272.
Bærheim, Anders 5803.
Bø, Jon 7371.
Bøckman, K. J. 4521.
Bøckman, K. L. 5213.
Bødthun, Jakob 5829, 30.
Bødtker, A. Trampe 3787, 6764.
Bødtker, K. Emil 2833, 4860. 5494.
Bødtker, Sigurd 5317, 7103.
Bøe, A. 1392.
Bøgh, Johan 2565.
Bøhn, Ingvar 3409.
Børve, J. L. 5425.
Bøyesen, E. F. 3609.
Böök, Fr. 5683.

C. 5983.
C., W. A. 30.
Cahen, Maurice 4228, 29, 5347, 48.
Campbell, Oscar James 3548.
Carl XIV Johan 2437.
Carlquist, G. 86, 2389, 91, 2438.
Carlsen, Arne 2111.
Carlsen, Ingvald B. 4360, 61.
Carlson, Thure A. J. 6580.
Carlsson, Gottfr. 2331.
Carøe, K. 602, 734, 48, 1038, 1305,06,07, 2566, 4066.
Case, Janet 1056.
Caspari, Anna 1915.
Caspari, Theodor 970, 5537, 5728.
Castberg, Frede 1534, 4451, 5713, 7335, 36.
Castberg, Johan 1039, 1677, 3264.
Castberg, Torgrim 6476.
Cederberg, A. R. 2157.
Cederschiöld, Gustaf 454, 2305, 2311, 5049.
Celander, Hild. 3921.
Chauvet, Stéphen 3203.
Christensen, Carl 3410.
Christensen, Chr. Degn 2488.
Christensen, Georg 6560.
Christensen, Gunnar 2096
Christensen, Haakon 6023.
Christensen, Hjalmar 85, 95, 135, 335, 632, 1905, 16, 72, 2567, 68, 3792, 4452, 4626, 5495, 96, 5611, 5933, 6523, 49.
Christensen, I. E. 85, 95, 632, 33.
Christensen, Just 4362.
Christensen, Maurice 5426.
Christensen, Peder 5090.
Christensen, Thomas 6639, 7103.
Christensen, Torstein 4230.
Christensen, Victor 6605, 7079.
Christensen, Villads 420, 3874.
Christian V 61.
Christian Frederik 71,75.
Christansen, C. P. O. 5714, 6328.
Christiansen, G. E. 1707, 2917, 4646, 4890, 4941, 5497, 5880, 81, 82, 84.
Christiansen, Gunnar 1706.
Christiansen, Reidar Th. 911, 12, 13, 1783, 1965, 99, 2191, 2353, 3525, 3922, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 51, 92, 93, 4702, 5265, 5890, 6329, 49, 6896, 97.

Christie, H. 5533.
Christie, Nils C. 3430.
Christoffersen, N. 7330.
Christophersen, J. A. 2770.
Clason, Sam. 4725.
Claussen, Christian 1467, 68, 2039, 3706, 4149, 50, 6743, 7125.
Clausen, Julius 1137, 1975, 3549.
Clementsen, O. H. 6508.
Clouston, J. Storer 223, 751.
C-n, M. 400.
Cohn, N. 502.
Cohn, W. 2266.
Cold, T. B. 5689.
Coldevin, Axel J. 5996.
Collett, Alf 295.
Collett, Camilla 1469, 3416.
Collett, E. 7401.
Collin, Chr. 357, 881, 1488, 2040, 41, 5078, 6457.
Conradi, Johan Gottfried 3420.
Cook, Albert Stanburrough 5570.
Cornell, Henrik 7126.
Coucheron, A. J. 63.
Cross, C. F. 5428.
Croger, J. W. 6279.
Cullberg, A. 1674.
Curle, James 227.

D., A. 4508.
Daae, A. 84, 370, 816.
Daae, Aagaat 187, 816, 37, 1375, 1401, 3380, 3421, 4151, 5239, 6236, 6695.
Daae, Hans 5304.
Daae, Ludvig 809, 6024, 6628.
Daae, Peter 2478, 4745.
Dánjalsson á Ryggi, Mikkjal 6317.
Dagestad, Jens 2127, 7337.
Dahl, A. Fasmer 6708.
Dahl, Dagfinn 4523.
Dahl, Daniel 683.
Dahl, Frantz 1040, 1535, 84, 2158, 3506, 07.
Dahl, Jens 6200.
Dahl, Knut 3005.
Dahl, N. A. 125, 5989.
Dahl, Ove 1343, 2403.
Dahl, S. E. 1562.
Dahl, Signe 914.
Dahl, Svend 11, 1582, 4638, 6400.
Dahlberg, E. 2357.
Dahle, Aanon 1843.
Dahle, L. 3425, 5096, 6580.
Dahle, P. Blessing 6310.
Dahler, Christen L. 330.
Dal, Adolf 7402.
Dal, Leonard 1582.
Dalaker, Knud 4904.
Dale, Johs. A. 3096.
Dale, Johs. D. 4873.
Dalen, J. I. 5902, 6898.
Dalgard, Olav 6442, 6625, 6832, 7338.
Damm, K. 273.
Damsgaard, E. 1183, 3728.
Danielsen, Daniel 2540, 4231, 32, 33, 34, 4524.
Danielsen, L. Johan 1383, 84.
Danielsson, Carl 5612.
Dardel, Fr. v. 1169, 2455.
Dardel, N. v. 2455.
Debes, Inge 965, 3858, 4525, 26, 27, 5395, 96, 7339, 7403.
Dedekam, Hans 202, 1445, 46. 2271, 2553, 3500.
Dedichen, Henrik A. Th. 1373, 3429, 3878, 6472.
Delgobe, H. 1227, 1781, 1992, 2079, 3929, 4235.
Devik, O. 799.
Devold, H. 3105, 5583.
Dickmar, Helene 3680.
Diesen 3054.
Diesen, E. 691.
Diesen, Einar 297, 6792.
Diesen, Emil 534, 2159, 2479.
Diesen, G. F. 3591.
Dieserud, Juul 5040, 45, 6359.
Dietrichson, Cathrine 6490.
Dietrichson, David 6490.
Dietrichson, G. 1015.
Dietrichson, J. Ø. 172.
Dietrichson, Lorentz 398, 818, 2858.
Dirckinck-Holmfeld, Edw. 2160.
Diriks, C. F. 6491.
Diriks, Edvard 3433.
Dixelius-Brettner, Hildur 1873.

Dokk, T. O. 5679, 7273.
Dole, Nathan Haskell 3241.
Domaas, Knut 3681.
Dombu, S. R. 4894.
Donnali, S. 4888.
Dons, Carl 1956.
Dons, Chr. 5380.
Dons, Henny 695, 1902.
Dons, Waldemar 950.
Dorph, N. V. 3550.
Dorph, Niels 1763.
Drachmann, Povl 1085, 4750, 5715.
Drage, H. Edvardsen 6119, 20.
Drake, Haq. 3182.
Dresdner, Albert 1175, 1355, 7080.
Drolsum, A. C. 569, 620, 96, 810, 5613.
Due, Alf 6749.
Due, Reidar 2814.
Dumreicher, C. 564.
Dunker, Bernhard 3063.
Dunker, Jens 2780, 81, 82.
Duus, Frits 3089, 3508.
Dustrud, T. 1844.
Dybwad, Bertram 3435.
Dyggve, Ejnar 3098.
Dyrkoren, O. S. 187, 1415, 2558, 3039, 3930.
Døhl, Einar 3119, 3445.
Døl 4883.
Dørum, Helene 6025, 42.
Døssing, Th. 2168.

E., A. 4111.
E., K. 5209.
E., T. 5000.
Ebbel, Bendix 6311, 60.
Eckhoff, J. 5810.
Ecktell, C. J. 1737.
Edquist, M. 4364.
Eeden, W. van 2281.
Eftestol, A. G. 3684.
Eftestøl, Alfr. 3931.
Eftestøl, O. A. 3397, 3470.
Eftestol, Tollei 4833.
Egeberg, H. 5095.
Egebæk, Th. 4411.
Egeland, John 5429.
Eger, Chr. 299.
Eggen, Erik 67, 421, 1361, 1416, 1518, 1958, 2023, 97, 2293, 2399, 3633, 3847, 4103, 04, 05, 13, 52, 4237, 5319, 6558, 6731, 7110, 11, 12, 27.
Egilsson, Sveinbjørn 452.
Ehrencron-Müller, H. 607, 3875, 5469, 6606.
Eide, Arne 164.
Eide, Martin 2618.
Eidnes, Hans 2704, 2891, 3932, 4820, 6496, 6890.
Eidsvaag, Edvard 3120.
Eikrem, Jonas 6899.
Einrem, J. 4365.
Einung, H. H. 1269.
Eitrem, Hans 2222, 4153.
Eitrem, P. S. 4412.
Eitrem, S. 3786, 4666, 6900, 01, 02, 7051, 57.
Ek, Sverker 3933.
Ekblom, R. 2263.
Ekelund, G. A. 2783.
Ekhoff, Emil 399.
Ekholm, Gunnar 5549.
Ekroll, K. 147, 1267.
Ekwall, Eilert 1297, 3195, 5010.
Eknes, L. 2407.
Elden, K. M. 3051.
Elfelt, Kjeld 7128.
Eliassen, A. 5066.
Elison, Albin 7129.
Ellekilde, Hans 4000, 5573.
Elling, Catharinus 407, 408, 951, 1410, 1783, 4106, 07, 21, 7113.
Ellingbo, Martin 7174.
Elmquist, Hjalmar V. 516.
Elster, Kristian 1312, 1536, 1889, 1929, 2042, 43, 48, 3320, 3837, 4154, 5059, 5330, 6795, 7130.
Enewald, N. 2390.
Eng, Hans 5392.
Enge, Martin 4669, 6903.
Engel, Friedrich 3650.
Engelstad, Bjarne 4773.
Engelstoft, P. 6400.
Engen, Olav 2869, 4946.
Enger, Asmund 1417, 26, 3465.
Enger, Gjæver 1717.
Enger, Martin 1699.

Ent, W. van den 7175.
Erdmann, Domenico 181, 2617, 2962, 4860, 5309, 5950, 6144.
Erichsen, B. 5, 564, 1104, 1585, 2161, 5470.
Erichsen, Valborg 422, 423, 3371, 3866, 5331, 6550.
Eriksen, A. 1179.
Eriksen, Aksel 1786.
Eriksen, Gunnar 5397.
Erixon, Sigurd 915.
Erler, Otto 612.
Eskeland, Lars 1029, 1188, 1519, 4238, 4672, 73, 74, 4733, 5014, 60, 61, 5253, 5716, 6318, 61, 6401, 6536, 6836, 37.
Eskeland, Severin 4711.
Esmarch, L. 62, 2746, 3415, 3540.
Espedal, Jens Olavson 6181.
Espegard, Embrik E. 4720.
Espeland, Anton 1227, 1800, 1922, 43, 64, 69, 2053, 2333, 2739, 3382, 3658, 79, 3934, 35, 4239, 40, 4688, 5550, 6759.
Espeland, Arne 2327, 3492.
Estlander, B. 1645.
Evenrud, Even 517.
Evjen, John O. 252.
Evjenth, Ludvig A. 2135.
Ey, Tore 210.

F. 6904.
F., E. D. 2928, 29.
F., I. 1954.
F., S. 3265, 3766, 95.
F., T. 6947.
Fabricius, Knud 59, 570, 2336, 52, 4703, 5629, 36.
Fagerli, E. D. 4864, 5688, 5967.
Fahlbeck, Pontus 5551.
Falbe-Hansen, Ida 4155.
Falck, G. 593.
Falck-Muus, Rolf 3064, 65, 4647, 5498.
Falck-Ytter 6501.
Falcon, Jean 6842.
Falk, Arne 1894.
Falk, Hjalmar 376, 455, 712, 896, 916, 1184, 1418, 2054, 2269, 3788, 3890, 3938, 39, 4241, 42, 43, 4353, 5267, 68, 69, 6548, 6905, 06, 7131, 76.
Falkberget, Johan 4529, 6113.
Falkenberg, Andr. 1750.
Fallize, J. O. 6066.
Falsen, Conrad 300, 2112, 4453, 54.
Fangen, Ronald 1981, 2044, 3471, 3620, 4156, 71.
Farsund, H. P. 2192.
Farup, P. 6597.
Fasting, S. O. 301.
Fatland, Johs. 179.
Faye, F. C. 302.
Fearnley, Thomas 6505.
Fede, Gabr. Villumsen 2635, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 2872, 3305, 3408, 50, 4800, 68, 5091, 5820, 5939, 40, 6284, 6478.
Feilitzen, V. v. 1646.
Feragen, Andr. 6448.
Festin, E. 3184, 6345.
Fett, Harry, 110, 11, 24, 62, 65, 642, 723, 819, 917, 52, 53, 1234, 37, 1718, 28, 41, 2513, 14, 2784, 3292, 3350, 59, 3621, 23, 4077, 78, 4713, 5173, 5310, 5503, 04, 05, 06, 07, 5883, 6026, 6548, 6907, 7081, 86, 7132, 7274, 7342, 43, 44.
Fibiger, A. 6581.
Finne, Arnfinn 3165, 4366, 5430, 6297, 6908, 09.
Finne-Grønn, S. H. 267, 292, 360, 697, 720, 777, 823, 87, 1509, 1928, 40, 2222, 2622, 2777, 85, 86, 3314, 49, 3562, 96, 4844, 5224, 34, 6027, 6423, 81, 6568, 6692.
Finsen, Nulle 800.
Finsen, Vilh. H. 826.
Fischer, Gerhard 691, 1285, 2787, 88, 89, 90, 5862, 6028, 29.
Fischer, Karl 856.
Fisher, H. A. L. 5534.
Fiskaa, H. 3048.
Five, E. O. 7114.
Five, Ola 6176.
Fj., H. 6773.

Fjeldberg, Herm. 6231.
Fjeldsgaard, Kr. 2854, 55, 56, 57.
Fjærli, Ludv. 7325, 28.
Fjærli, Olav 535.
Fjørtoft, Karl K. 187, 1419, 2660, 3040, 3454.
Fjørtoft, Sigurd 3116, 5885.
Fladlien, P. 5168.
Fladmark, O. 6096.
Flakne, O. B. 2973, 3745.
Flaten, Hans 918, 1729, 2727, 3503, 3841, 4832, 5160, 5894.
Flaten, Nils 5045.
Flatin, Kjetil A. 919, 4927, 28.
Flatin, Tov 175, 76, 370, 672, 73, 711, 836, 919, 1219, 53, 1420, 1723, 74, 2088, 2668, 69, 70, 71, 72, 73, 2710, 67, 2830, 2910, 11, 12, 3889, 3942, 43, 44, 4805, 24, 82, 5223, 41, 5350, 6910.
Fleischer, A. 354.
Fleischer, C. G. 4878.
Fleischer, Hans 6567.
Fleischer, Martha Wiborg 6860.
Flekstad, Kaspar 4854.
Fliflet, G. 2630, 4789, 90, 5398, 5805, 06.
Fliflet, Ivar 96.
Flock, L. G. B. 908.
Floden, Halvor 3686, 6495.
Flom, George T. 586, 996, 2055, 2238, 4157, 58, 4244, 45, 46, 78, 6316, 7178, 79.
Flood, Imm. 643, 2515, 3242.
Flor, Hans Zacharias 2913.
Flottmann, Johan Balthazar 3456.
Flovik, O. E. 172, 704.
Flønæs, I. 2974, 3434.
Fløseth, N. K. 4913.
Fog, Emil 807.
Foget, Johs. 4531.
Fokstad, Per 3945, 4794.
Folkestad, Bernhard 3155, 5157.
Folkestad, S. 2791, 3655, 5041, 71, 5249, 6362, 7133.
Fonahn, A. 6483.
Fonkalsrud, A. O. 765.
Fontenay, Fr. de 1140.
Forfang, A. 4368.
Foros, Per 6510.
Forsberg, Ein. 2422.
Forsell, N. 5667, 68.
Forsstrøm, J. E. 709.
Forstrøm, O. 152, 1220, 1641, 2678.
Foss, H. A. 3317, 52, 3457, 3702, 94.
Foss, Kåre 3453.
Foss, Knut 2698, 4414, 4916, 6097, 6437.
Foss, Thorbjørg 5351.
Fossum, Andrew 1294.
Fostervoll, Kaare 6524.
Fosvold, Anders 4996.
Fotland, Nils 5866.
Fougli, K. 162.
Fougner, Simen 3459.
Freding, Thyra 5997.
Freihow, Th. 6800, 50.
Freuchen, Peter 3221.
Friberg, Maikki 5196.
Frich, Stefan 3460.
Fridrichsen, Anton 472, 3400, 4370, 71, 7275.
Fridtun, Jon 1896.
Friesen, Otto von 5585, 7180.
Friis, Aage, 2389, 93, 2446, 4734, 5675.
Friis, Astrid 5614.
Friis, Jacob 162, 691, 894, 1172, 1238, 1311, 2132, 5696.
Friis, Oluf 3551.
Friis-Møller, K. 1296.
From, Sigurd 2381, 3315.
Fromme, F. 630.
Frydenberg, Alf 5369.
Frøisland, Frøis 763, 1302.
Frølich, Georg 6860.
Frølich, Thorbjørn 307, 828, 1338, 1664, 1766, 3463, 5100, 5817, 6513.
Frøseth, Arnt 5788.
Funder, Ludvig 536, 7409.
Furevik, M. 5811.
Fürst, Hans Backer 4079, 5767, 6219, 7410.
Færden, And. 5399.
Fønhus, Mikkjel 2756, 3243.
Føyen 2461.
G., F. G. 6462.

G., G. 3333.
G., O. 28.
G., R. 4372.
G., T. 4874, 5998.
Gaarder, Torbjørn 3619.
Gaarder, Vinsentz 5103.
Gabrielii, Alb. 1852.
Gabrielsen, G. 313.
Gabrielsen, Ingvald 2646.
Gad, Carl 808.
Gade, F. G. 3266, 5870, 6473, 6627.
Gade, Ingeborg 5104.
Galle, Kristofer 1272.
Galschiøt, M. 5105.
Galt, Peder 2343.
Galteland, Olav 2628.
Galtung, Margrethe 6916.
Garaasen, Haakon 3744, 4971, 6241.
Garborg, Arne 975, 1076, 1377, 1467, 1666, 1900, 3755, 3951, 4159, 60, 5062, 5179, 80, 6520, 35, 6690.
Garborg, Hulda 920, 1421, 1695, 1900, 3134, 3267, 3348, 3952, 53, 54, 55, 56, 4814, 5271, 72, 5962, 6542, 6917.
Gardie, R. de la 5694.
Gathorne-Hardy, G. M. 3235, 5534, 6367, 68.
Geelmuyden, Carl 1697.
Geelmuyden, Helga 1422, 4161.
Geirsvold, M. 3156.
Geismar, Oscar 288, 323, 424.
Gejerstam, Gösta av 6184.
Georgi, Walter, 2892.
Gerard, James W. 1176.
Gibson, W. J. 227.
Giellebøl, R. 68.
Gierløff, Christian 521, 1052, 53, 1215, 16, 34, 5149, 5432, 6369, 6452, 7412, 13,.
Gierløff, S. K. 2603.
Giertsen, Per E. 5833.
Gihl, Gunnar 2247.
Gil, Anders 3843.
Gilhuus, J. B. 6712.
Gill, J. K. 1891.
Gill, Johs. 6920.
Gimse, Anders 6556.
Gjelland, N. 3778, 3810, 5107.
Gjelle, K. K. 4879.
Gjelsvik, Eystein 4532, 33.
Gjelsvik, N. 2113, 4723, 5400, 7346.
Gjerde, Olav 2849, 4862, 6918.
Gjerding, Jørgen 2341, 3957, 5273, 6514, 6919, 7347.
Gjerløv, Olaf 1178.
Gjerløw, Ragnvald 3007, 08, 6486.
Gjermoe, E. 5433.
Gjernes, Ingerid 3936.
Gjerset, Knut 17.
Gjessing, Helge 180, 689, 1453, 1783, 2222, 4770.
Gjessing, Marcus 473, 1017, 2089, 4162, 4373, 5381, 7276.
Gjestvang, G. 5884.
Gjone, Toralv 4813, 5845.
Gjærde, Jørgen 1994, 3796, 97.
Glahn, Alfr. 839, 6607, 08.
Gleditsch, Jens 634, 3393, 3578, 3669, 5141, 5609, 6246, 6536, 39, 46, 6817, 38.
Gleditsch, K. G. 1186, 5729, 5846.
Goffeng, E. 5747.
Goldschmidt, V. M. 1447.
Golther, W. 455.
Gotaas, Birger 6489.
Gottlob, K. 3098.
Graarud, G. 5898, 99, 7181.
Grade, Anders 625.
Gram, G. 355, 3509.
Gram, Harald 2474.
Gram, Jens 7414.
Grambo, Peder P. 6242.
Gran, Gerhard 274, 89, 326, 31, 58, 63, 66, 425, 881, 1356, 57, 1403, 1882, 2045, 3294, 3597, 98, 3861, 4737, 5051, 5329, 6407, 46.
Gran, H. H. 1344, 3761.
Gran, J. C. 771.
Gran, T. O. 3881.
Grande, A. W. 3061.
Grande, Ingv. 1084, 86.
Grandjean, Poul Bredo 283, 95, 300, 21, 46, 868, 75.
Gravlund, Thorkild 2193.

Grefstad, Ola 4865, 5975.
Gregersen 4534, 7415.
Greni, Toralf 3958.
Grenness, Otto 3729.
Grevenor, Henrik 4080, 4535, 36, 6030, 31, 6921, 7071, 82, 83, 86, 7416.
Grieg, Edvard 5111, 12, 6557.
Grieg, Erling 726.
Grieg, Harald 2571.
Grieg, Sigurd 575, 5856, 7182.
Grimberg, Carl 2423,5673.
Grimeland, B. A. 2700, 5792, 6003, 44, 84, 6102, 67, 99.
Grimstvedt, Abr. 4537, 5434.
Grosch, H. 400, 954, 1410, 48, 4081.
Groth, Henrik 6840.
Groth, P. 5627.
Groth, P. A. M. 7179.
Groven, Eyvind 5319.
Groven, T. 5266.
Grude, J. 1790, 6157.
Grude, Karoline 5919, 6890, 6922.
Grude, Kr. 6105.
Grude, M. A. 503.
Grudt, O. A. 4895.
Grue, Thoralf 5927.
Grundtvig N. F. S. 6560.
Grundtvig, Stener 6560.
Grøn, Fredrik 2920, 7417, 43.
Grøn, K. 3582.
Grøndahl, I. 3817, 5332.
Grøndahl, Nils Backer 1187.
Grønlie, Oddvar 6923.
Grønner, M. E. 1721.
Grønvold, Aimar 1930.
Grønvold, Fr. 6562.
Grøttum, J. 3530.
Gudbrandsen, H. 5509.
Gude, Betsy 6564.
Gude, Hans 6564.
Günther, Ernst 4738.
Gulbranson, F. W. 4860.
Guldbrand, W. 4717.
Guldal, Olav 6114.
Gullvaag, Olav 4163, 5615.
Gundersen Erik S. 6158.
Gunnersen, G. F. 1895, 2631, 88, 3459, 5169, 5218.
Gunleikson, Erik 2127.
Gunnheim, Chr. 193.
Guzman y Gallo, J. P. de 1128.
Göthe, Gust. 1636.
Gøytil, Aasmund 1996, 3066.

H. 6185.
H., A. 2711, 6039, 6916.
H., B. N. 4978.
H., E. 1546, 6032.
H., J. 5922, 23, 5871.
H., K. 6717.
H., N. E. 7057.
H., P. 3303, 4855, 69, 4937, 5197.
H., S. H. 1995, 2674, 2768, 3959.
H., T. L. 2740.
H—n, P. 2725.
H.-N., H. 3640, 3804.
—h. —h. 4538.
Haakenstad, Ole 2701.
Håkonson-Hansen 3729.
Haaland, M. 6518.
Haaland, R. A. 1256, 2759, 3009, 3842, 4836, 6669, 6815.
Haarberg, Andreas 3531.
Haarklou, Johannes 5320.
Haartveit, Endre 3960.
Haave, Kr. 4539.
Haavoll, Andreas 7184.
Häpke, R. 5602
Haffner, Einar 793, 1030.
Haffner, Vilhelm 92, 1681, 2480, 3781, 4247, 5471, 5700.
Haffner, H. J. 4634, 5466.
Hagane, Olav S. 6257.
Hagberg, Louise 2916.
Hagemann, T. 3323.
Hagen, I. R. 3961.
Hagen, Rikholst 5961.
Hagen, Sigurd 5305.
Hagene, K. F. 6470.
Hagerup, Francis 1359, 2114, 3510, 7349, 50.
Hagerup, J. A. 1996.
Haglund, And. 5002.
Hagnell, A. 5002.
Hahr, Aug. 1829, 4082.
Haldórsson, Jon 231.
Hall, Birger 3776, 6569, 70.
Hallager, G. 504, 1804, 4950.

Hallendorf, Carl 609, 1167,4725, 5680.
Hallesby, O. 3689.
Hallström, Gustaf 1287.
Halmrast, O. 2613.
Hals, Harald 2793.
Hals, Nils 6753
Halvorsen, A. 3760, 4374, 5221, 7279.
Halvorsen, Caroline 6033, 42.
Halvorsen, Finn 1312.
Halvorsen, L. 155.
Hamar, Olav 2865.
Hambro, C. J. 2046, 2495, 3222, 3462, 3646, 3789, 3867, 4164, 5116, 66, 5717, 6363, 64, 65, 6519, 6571.
Hambro, E. 1918.
Hambro, Nico. 1329.
Hamilton, Henning 86.
Hammarstedt, N. E. 3962.
Hammarström, Art. 4675.
Hammer, H. J. 6082.
Hammer, K. V. 97, 831, 4540, 6794.
Hammer, S. C. 162, 1054, 1854, 55, 2794, 3334, 4759, 5725, 51, 5929, 6034, 35, 36, 37, 6039, 6366, 7400.
Hammer, S. H. 2939.
Hammerich, C. 591, 1403.
Hamre, Anders 7351.
Hamre, Bjarne 4165, 66.
Hamsun, Knut 1489.
Handagard, Idar 2428, 3223, 24, 3474, 3603, 5024, 5718, 6340, 6640, 57, 6834, 44, 45, 7134.
Handeland, Oscar 5382.
Haneson, Valdem. 5003.
Hanger, Ludvig 2930.
Hannaas, Torleiv 459, 852, 99, 922, 55, 1002, 1470, 90, 1783, 2056, 3440, 3552, 3670, 3721, 3948, 49, 4211, 48, 5352, 61, 6924, 7135, 85, 7213.
Hannover, Emil 1455, 4088, 5163.
Hansen, Andr. M. 1835, 2228, 95, 5553.
Hansen, Arvid 801, 71, 72, 2458, 4736.
Hansen, Carl 254
Hansen, Carl G. O. 255, 56, 767, 1323, 3785.
Hansen, Chr. 5980.
Hansen, Elling 3717.
Hansen, H. 1651.
Hansen, H. M. 799.
Hansen, Hans 3338.
Hansen, Harald 162.
Hansen, Holger 66, 4716.
Hansen, M. 4459.
Hansen, O. Stv. 907.
Hansen, P. 989.
Hansen, Rich. 4542.
Hansen, Søren 611, 3205.
Hanson, H. A. 2444.
Hanson, Halvor 4972.
Hanson, J. C. M. 771, 5045.
Hanssen, C. 1742.
Hanssen, Einar 5401.
Hanssen, Eug. 1235,
Hanssen, Olav 3473, 3567, 3739, 3840, 3963, 5333, 6925.
Hansson, Andr. 4543.
Hansson, Rs. 5063, 6590.
Hansteen, Carsten I. 4375.
Hansteen, Chr. 4730.
Harbitz, Alf 303, 5050, 5971.
Harbitz, Fr. 4544.
Harbitz, G. P. 4804.
Harbo, Jens Peter 3647.
Harboe, Edvard 3527.
Harboe, Henrik 5472.
Harboe, N. 5402.
Harbou, H. W. 2362.
Harstad, Einar 6802.
Hartmann, Carl 5403.
Hartvig, P. M. S. 401.
Hasak, Max 4963.
Haskins, Charles Homer 26, 1607.
Hasselberg, Carl J. E. 3187, 3595.
Hasselblatt, Emil 1334, 66, 81, 1471, 6689.
Hasund, Johan K. 3136.
Hasund, Sigv. 537, 1087, 2134, 2246, 2321, 3885, 4460, 4545, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 4684, 5435, 5579, 80, 5603, 05, 5744,

6247, 6330, 6926, 27, 7186, 7352, 7418, 19, 20.
Hasvold, P. M. 5760.
Hatt, E. D. 656, 1687.
Hatt, Gudmund 150, 246.
Hatteland, Karl 159, 1088.
Hauan, Hans 4559.
Hauberg, Poul 7010.
Hauch, Gunnar 5111.
Hauch-Fausbøll, Th. 778, 3687.
Hauer, Jonas 5678.
Haug, A. 1089.
Haug, Kristian 866, 74, 2572, 3774, 3791.
Haugaard, Bjarne 7362.
Haugaerne, Knut 5823.
Hauge, Alfred 6582.
Hauge, E. M. 2834.
Hauge, Mauritz 3133.
Haugejorden, Besse N. 5873.
Haugejorden, Halvor 4979.
Haugen, Johs. 1908.
Haugen, Johs. E. 6015, 6804.
Haugerud, A. 172.
Haugerud, Torkjell 2024, 25.
Haugholt, Olav H. 5878.
Haugland, Konrad 6928.
Haukanes, Jon 6585, 6929.
Haukenæs, Th. S. 377, 907, 1227, 1997, 3936, 37.
Havrevold, Finn 6744.
Hazelius, Fritjof 743, 1582, 4638.
Hebbe, Signe 1873.
Heber, Lilly 973, 1982, 6765.
Heber, Sigvard 2658, 5781, 5936.
Heckscher, Eli F. 1090, 1159, 1653, 2435, 4560, 4719.
Hederström, T. 974, 2057.
Hedin, Ein. 1168, 2450.
Heerfordt, C. F. 98.
Heffermehl, Rolf Einar 487.
Hegge, G. Kamstrup 7445.
Hegge, Ole O. 6145, 7187.
Heggelien, Knut 6255.
Heggstad, Leiv 997, 4249, 50, 5353, 54, 6268, 6324, 7188, 89.
Heggtveit, H. G. 474, 1018, 1331, 3347, 3491, 3634, 37, 3826, 4376, 6458.
Hegna, Hans 2294, 2662, 6205.
Heiberg, Axel 4561.
Heiberg, Christen 3534.
Heiberg, G. F. 5436, 5966.
Heiberg, Gunnar 872, 902, 1449, 4100, 4737, 7084.
Heilskov, Chr. 1290, 6504.
Hektoen 4612.
Heje, Kolbjørn 4415.
Helgason, Jón 232, 6341, 42.
Helland, Amund 136, 692, 1239, 1726, 2592.
Helland, M. E. 975.
Helland, Peder 2941.
Hellesnes, Ivar 3741.
Helseth, Olaf 4416.
Helstad, K. 2530.
Heltzen, Ivar Anker 6071.
Hem, Ole L. 6218.
Hemmestveit, Mikkel 3535.
Henmo, Olav 1808.
Henrichsen, H. B. 1776.
Henrichsen, S. 3748.
Henrichsen, Marie 3536.
Henriksen, P. 6591.
Henriksen, T. 475.
Henrikssen, Finn B. 3656.
Herbransen, S. H. 1893, 2914, 4884, 97, 5042, 5822, 6008, 6370, 82, 6752, 6930.
Herlitz, Nils 2485.
Hermannsson, Halldór 228, 753, 3236, 4251.
Hermansen, Victor 1743.
Herre, Bernhard 6592.
Hersoug, Ole 5437, 6249, 6781, 7421.
Hertel, H. 2398.
Hertzberg, Mikael 2091, 3099, 3844, 6038, 6641, 7280.
Hertzberg, N. 2955.
Hertzberg, Nils 312, 1861.
Hesselberg, F. M. 1764, 2835.
Hestad, R. M. 6479.
Hestad, S. M. 6181.
Hestad, Søren 4002, 38.
Heum, O. J. 6593, 6705.
Heurgren, Paul Gerhard 6931.
Heusler, Andreas 426, 976, 2248, 3964.
Heyerdahl, F. 1750.
Heyerdahl, Hieronymus 2795.

Hidle, Johannes 1031.
Hidle, Olav 5720.
Hildebrand, E. 4725.
Himmelstrand, Maria 169.
Himmelstrup, Jens 1450.
Hille, Henrik 7281.
Hiort, Johan 5699.
Hiort-Lorentzen, H. R. 58.
Hiortdahl, Th. 3793, 4067, 6595.
Hiorth-Schøyen, Rolf 3605.
Hirsch, Joh. L. 3141.
Hirschmann 4388.
Hirth, Eirik 6890.
Hirth, Hildur 6890.
Hjelbrekke, Eirik 4838.
Hjelde, B. A. 4563.
Hjelholt, Holger 840, 6609.
Hjelle, L. 3587.
Hjellestad, Hermod 1214, 1714.
Hjelmeland, Oluf 6181.
Hjelmér, Samuel 1666.
Hjelmérus, A. 1660.
Hjelmesæth, N. J. 1229, 2729, 30, 31.
Hjelmqvist, Fredrik 1538 a, 2168.
Hjelt, Ole 3268.
Hjermann, Audun 1862, 1923.
Hjertaas, Mathias 3154, 5908, 11.
Hjort, Johan Bernhard 4461, 62.
Hjort, Otto 313.
Hjortaas, H. Chr. 6647.
Hjorth-Johansen, Trygve 6331.
Hobek, A. 2058.
Hoel, Adolf 263, 3244, 45, 6190, 7424.
Hoel, G. Astrup 7353.
Hoel, Jacob 2746, 3540.
Hoel, Sigurd 3523, 6652, 61.
Hoff, Edvard 2574.
Hoffmann, Anton 4417.
Hoffstad, E. 2797.
Hofmeister, A. 2266.
Hofrén, Manne 2195.
Hofseth, Bjarne 2647.
Hofstad, Peter 2680.
Hognestad, Arne 6040.
Hognestad, Eivind 6526.
Hognestad, Peter 3394, 5085, 5582, 6527.
Hol, L. M. 3434.
Holand, Hjalmar R. 3237, 5031, 45.
Holberg, Ludvig 16, 840, 1351.
Holck, Harald 5130.
Holdhus, Olav 6298.
Hollander, L. M. 194, 583, 3965 4252.
Holm, E. 70.
Holm, Gerhard 4463.
Holm, Hall 3160, 4917.
Holm, O. 6932.
Holm, Olaf 5131.
Holm, Torsten 2335, 5634.
Holmberg, E. 1141.
Holmberg, Theodor 1171.
Holmberg, U. 923.
Holmboe, Jens 351, 3246, 3554, 5191, 6861, 7063.
Holmboe, M. 1376.
Holme, T. N. 1567.
Holmesland, P. 796, 1126, 1218, 48, 84, 2286, 5619, 6288, 6772.
Holmgren, J. 3098.
Holmsen, Gunnar 2821, 5439, 6783.
Holmøy, Johan 3604.
Holst, Axel 4612.
Holst, Fr. J. 6110.
Holst, J. Throne 1568.
Holst, Peter F. 3630.
Holst, R. Sommerfelt 5214.
Holst, Victor 3753.
Holta, Bjørn 6933.
Holta, H. H. 576, 1269, 2059, 2239, 2908, 4930, 5837.
Holta, O. H. 1730.
Holter, Aksel 4984.
Holter, Iver 315.
Holter, Karl 6424.
Holter, W. 315.
Holtsmark, A. E. 7425.
Holtsmark, Bernt 2479, 3815, 4564.
Holtermann, Ch. 5118.
Homme, Tor 3052.
Homme, Torleif 19, 2196, 4650, 5383, 5606, 5720, 6134, 7190.
Hoops, Johannes 937.
Hopland, Ivar 2885.
Hoppe, Ragnar 956.

Hoprekstad, Olav 3157, 58.
Hopstock, H. 488, 3534.
Horn, A. D. 6433.
Horn, H. 1185.
Horne, Aasmund 3376.
Horne, Halvor 5306, 7064.
Horne, Helga 998.
Hoslemo, Knut 3565, 3937, 5266, 6629.
Houge, S. V. 6434.
Hougen, Bjørn 5554.
Hougen, Engebret 316.
Hougen, F. 1694.
Hougen, Harald 4565.
Hougen, Knut 6124.
Hougen, Peter 7445.
Houken, Aage 5697.
Hovda, Theodor 6106.
Hovdan, Jørgine 4418.
Hovdan, Peder 999, 4253.
Hovde, Bj. 4875.
Hovden, Anders 3077, 6528, 6790.
Hovden, Svein 3937.
Hove, Anders 6511.
Hovgaard, W. 31, 3269.
Hovi, G. O. 4983.
Howard, Ebenezer 4566.
Hübert, Margit 2324.
Huitfeldt-Kaas, H. J. 5601.
Huitfeldt-Kaas, Hartvig 705.
Hukkelberg, M. 5749, 55.
Hultenberg, H. 1142.
Hunsager, N. N. 3566.
Hupp, Otto 4254.
Hustvedt, Sigurd Bernhard 427, 977.
Huun, Dan. 4419.
Huus, J. Th. 5025.
Hveding, Johan 2098, 2705, 3247.
Hvidsten, Johan 4464.
Hvoslef, D. 7282.
Hylen, Hans 5909.
Hægstad, D. 7056.
Hægstad, Marius 456, 57, 58, 1000, 1184, 1491, 1620, 1942, 3455, 4255, 7192.
Hætta, Lars Jakobsen 7283.
Hødal, A. 4988.
Høeg, Hans 7284.
Høeg, Ove 6193.
Høegh, Ove Arboe 4860.
Høegh, Karen Sophie 6860.
Høffding, Harald 6610.
Høg, Mogens 3.
Høgevold, Nils 6427.
Høgh, Marie 6406.
Høgsbro, Sofus 5682, 6631.
Høgslund, O. 2609, 6074.
Höijer, O. 2443.
Hølaas, Odd 5186.
Hørven, L. 6573, 74.
Høst, Sigurd 428, 1472, 2197, 4083, 5138.
Høverstad, Torstein 257, 84, 671, 832, 1032, 1424, 1521, 2099, 2106, 3386, 3592, 4421, 22, 5086, 5242, 6439, 6839, 7193, 7285, 7314, 15.
Høye, Bjarne 5440.
Høyem, Brage 3074, 6016.
Høyem, Oluf 489.
Høynes, Hans 3573.

Ibsen, Henrik 1873, 6632.
Ihle, Tor 7136.
Ihlen, Chr. 1345, 4377, 6565, 6936.
Ilsaas, T. 5442, 7434.
Imenes, Karl 3966, 67.
Indrebø, A. 6041.
Indrebø, Gustav 680, 978, 1410, 73, 1662, 2252, 2303, 06, 2543, 2799, 4256, 57, 58, 4816, 5152, 5334, 68, 5510, 5746, 6181, 6429, 6509, 6715, 7194, 95, 96, 97, 98, 7246.
Indrehus, Kr. 3848.
Indrehus, O. 717, 1425.
Ingebretsen, J. M. 4831.
Ingebrigtsen, Herm. Smitt 268, 779, 2477.
Ingerslev, E. 878.
Ingstad, Gunvor 2198.
Ipsen, S. S. 3590.
Irgens, Marcus 4569.
Irgens-Bergh, G. O. A. von 3290, 5046, 6394.
Isaachsen, Asta Lie 858.
Isaachsen, H. 2251, 4570.
Isaachsen, Hanna 6197, 7355.

Isaachsen, Th. 5119.
Isachsen, Ada 3225.
Isachsen, Gunnar 3215, 26, 48, 49, 3823, 6333.
Isene, O. St. 833, 49, 1055, 2115.
Islandsmoen, Olaus 4259, 4983, 6275.
Iversen, Einar 719, 5225.
Iversen, Ragnvald 1492, 93, 4260, 61, 6939, 7138, 7201.
Iversen, Sverre 2544.
Iversen, Thor 5035, 5443.

J., A. N. 4810.
J., B. 5384, 7286.
J., H. 462.
Jaastad, Torgils T. 6267.
Jacobsen, Anton 3968.
Jacobsen, J. C. 539, 1091.
Jacobsen, Julie Monrad 4423.
Jacobsen, M. 1318.
Jacobsen, M. A. 6319.
Jacobsen, Svend 1263.
Jacobson, G. 5033.
Jacobson, Gustaf 2391.
Jacobowsky, C. V. 3178.
Jahn, Gunnar 6934.
Jahnsen, Aug. B. 2090, 6458.
Jakobsen, J. 1832.
Jakobsen, M. 2546, 4781.
Janse, Olov 1605.
Jansen, Einar 2432, 4770, 5274, 6589.
Janson, A. 6309.
Janson, Kristofer 924.
Jantzen, J. 7341.
Jelstrup, Henrik J. 5441, 5957, 7433.
Jensen, Bernhard 6611.
Jensen, Erdman 1756.
Jensen, Fredrik Nicolai 844.
Jensen, Gustav 1412, 1510, 2091, 7413.
Jensen, J. P. 601.
Jensen, Johs. V. 20.
Jensen, Ryving 3206.
Jensen, S. Bretteville 2970, 6703.
Jenssen, Hans 1999.
Jenssen, Jens 6662.
Jensson, Gunnleik 5034.
Jenson, Christen 459, 1002.
Jerdal, Ludv. 4856.
Jersin, G. B. 5144.
Jerstad, Johan 5941, 6935.
Jervel, Sverre 476.
Jessen, Burchard 4777.
Jessen, Emil 2575.
Jo. 4084.
Johannesen, Jørgine Amalie 3011.
Johannessen, A. Vilh. 2576.
Johannessen, Aksel 2699.
Johannessen, Finn 3022.
Johannessen, H. 2344.
Jóhannesson, Alexander 4262, 5355.
Johánnsdóttír, Ólafía 166, 6643.
Johansen, K. 1179.
Johansen, K. E. 2382.
Johanssen, Aars 3407, 3751, 5215.
Johanssen, Karl 3511, 3624, 5192.
Johnsbråten, Magnus 5802
Johnsen, Johs. Andr. 5813.
Johnsen, Oscar Albert 17, 21, 22, 33, 35, 38, 54, 183, 96, 245, 597, 867, 1057, 1135, 1474, 1524, 1653, 2116, 35, 2222, 49, 50, 84, 2322, 24, 25, 28, 2408, 83, 2507, 2614, 88, 2827, 36, 4571, 4648, 60, 89, 4752, 4860, 86, 4971, 5300, 5511, 12, 13, 35, 5609, 5650, 5724, 5952.
Johnsen, P. Rosenkrantz 4109, 5092, 5121, 5321.
Johnson, Johannes 325, 477.
Johnson, O. S. 716, 1847.
Johnson, Simon 6371.
Johnsson, J. W. S. 6626.
Johnstone, A. W. 224, 25, 751.
Joleik, Albert A. 681, 1002, 1486, 1794, 95, 96, 2879, 80, 3027, 28, 29, 30, 3406, 3581, 3969, 4263, 4378, 4572, 6181.
Joleik, O. 1486.
Jónson, Gudbrandur 235.
Jónsson, Finnur 40, 112, 233, 34, 358, 76, 452, 754, 60, 1293, 1475, 1622, 2264, 2312, 3216, 30, 4168, 69, 70, 4264, 5026, 5581, 99, 6334, 7137, 68, 7200.

Jónsson, Janus 429.
Jónsson, Jón 582, 1123.
Jordan, Arnt B. 3860.
Juell, Andr. 1570.
Juell, Christian 6077.
Jürgens, A. 4659.
Jürgensen, Sophus 6938.
Juhler-Paulsen, J. 1691.
Jul-Larsen, N. 4573.
Just, Carl 3574.
Juuhl, Johan C. W. 645, 5992.
Jynge, Gerhard 3589.
Jæger, Herman 430, 979, 4171, 72, 5051, 5149, 5317, 30, 32, 37, 6466, 6855, 6946, 7139.
Jæger, Olaf 845.
Jæger, Oskar 540, 6729, 6828, 58.
Jæger, Tycho C. 77, 79, 1161.
Jägerskiöld, L. A. 744.
Jønsberg, Ragnvald, 6372, 6404.
Jørgensen 1744.
Jørgensen, A. W. 5953.
Jørgensen, Ellen 11, 2244, 4687, 5599, 5621, 6405, 6612.
Jørgensen, Harald F. 4379.
Jørgensen, J. 6220, 7316.
Jørgensen, Th. 7202.
Jørstad, Arne N. 3080, 6250.

K., G. T. 2987.
K., J. 5808.
K., K. 4989.
K., L. 6117, 18, 6940.
K., M. R. 1937.
K., O. 3773.
K., S. 3850.
Kaabein, Ogmund Olavssøn 3594.
Kålund, Kr. 237, 328, 980, 1009.
Kaldhol, H. 5985.
Kallarberg, Eilif 5651, 5757.
Kallevig, Johannes Salve 4770.
Kallsoy, J. 6320.
Karlén, S. 656.
Karlin, K. 5555.
Karlsgot, Herman 4983.
Karsten, T. E. 5556.
Kattevold, Bøie 3711, 6280.
Kehler, Henning 431.
Keilhau, Louise, 6373.
Keilhau, Wilhelm 883, 1019, 1320, 3377, 3512, 3671, 3784, 5027, 5201, 6709, 7426.
Keilhau, Wollert 2166.
Keim, Einar 6198.
Kempe, G. 2000.
Kent, Charles 2475, 76, 86, 87, 3321, 3411, 5335.
Kermode, P. M. C. 222.
Ketilson, Ivar 4860, 5785, 7427.
Kielland, Alexander L. 1364, 3599.
Kielland, Eugenia 490, 1365, 5147.
Kielland, Gabriel Kirsebom 3600.
Kielland, Hjalmar Chr. 3600.
Kielland, Jacob Christie 7428.
Kielland, Jens Z. M. 162, 185, 1710, 80, 2824, 3013.
Kielland, Thor 1451, 52, 53, 2022, 2287, 2963, 3014, 3138, 4085, 86, 4380, 4574, 4677, 4847, 5122, 6022, 31, 6160, 6941, 7071, 85, 86.
Kihle, A. 168.
Kihlman, Erik 4173.
Kiil, E. 2610.
Kildal, Arne 663, 1207, 2117, 6374.
Kildal, S. 141.
Kildal, W. 6000.
Kilde, Tollef 6076.
Killengreen 4612.
Killingstad, A. 3777, 5207, 5730.
Kinck, Hans E. 99 432, 981, 1265, 2307, 3158, 3719, 4174, 4658, 5731, 6551, 6653.
Kinsarvik, Lars 3738.
Kindem, L. 3167, 68, 3778, 4696, 4992, 6075, 6299, 6300, 03, 6655, 56, 96, 6848.
Kirkeberg, O. L. 1380, 1822.
Kirkevold, O. 771.
Kittilsen, Ingolf 6138, 7429.
Kiær, A. Th. 157, 541, 1058, 2545.
Kiærland, Lars 5835.
Kjellén, R. 1150.
Kjelstrup, K. 5863, 6321, 6820.
Kjersmeier, Carl 4175.

Kjerulf, Halfdan 847, 1367, 1930.
Kjos-Hanssen, J. 3970, 4265.
Kjær, A. 2072, 3990, 5108, 7203.
Kjær, Hans 2231.
Kjær, Margarethe 4176, 4266.
Kjær, Nils 4177, 6536.
Kjærland, J. O. 684.
Kjølstad, Lars 5886.
Klausen, Sverre, 2453.
Klaveness, Thoralf 4860.
Klaveness, Thv. 2687.
Klavestad, O. 1717.
Kleen, C. W. 80.
Klein, Ernst 5537.
Kleiven, Ivar 151, 957, 2394, 3313, 4815, 16, 17, 4981, 6041 a, 6663.
Klem, Einar 4770.
Klevgaard, G. 208, 736, 2626, 3145.
Klitgaard, C. 848, 855.
Klingenberg, H. O. 3607.
Klingenberg, K. S. 3486, 3763, 64, 4758, 7430.
Klingenberg, Odd 6251.
Klokk, Olav 2136, 4575, 4795.
Kloster, Robert 6942.
Kloth, Herbert 4693, 5624.
Kluften, Pål 4110, 11, 6080.
Klæboe, Hans B. 2815.
Klæstad, Helge 5404, 05.
Kloften, Elida 4942.
Klovstad, G. O. 3324.
Knaplund, Paul 5676, 5814.
Knudsen, D. F. 5356.
Knudsen, Gunnar 896, 3991, 4835, 5690, 6943, 7057.
Knudsen, H. C. 6722.
Knudsen, Johannes 15, 749, 4267, 6232.
Knudsen, K. 4782, 6716.
Knudsen, Trygve 5357, 6262.
Knudtzon, H. P. K. 1370.
Knudtzon, H. T. 3055.
Knüffermann, H. 1156.
Knutsen, Anna 6890.
Knutsen, Frithjof 1192, 1689.
Knutsen, J. C. 7431.
Kobro, H. 4576, 5444.
Kobro, I. 269, 2771, 3613, 6420.
Koch, Carl 5084.
Kock, Axel 1603, 3971.
Kock, Chr. 5642.
Kock, E. A. 459, 994.
Köcher, Arthur 5601.
Kohmann, G. 4577.
Koht, Halvdan 3, 13, 17, 27, 46, 49, 73, 74, 75, 79, 81, 83, 86, 115, 324, 28, 35, 56, 423, 33, 34, 51, 791, 881, 91, 92, 93, 95, 1059, 88, 1115, 17, 18, 19, 20, 35, 39, 66, 89, 90, 1226, 1311, 89, 97, 1427, 94, 1504, 21, 1612, 17, 19, 20, 24, 25, 57, 65, 1745, 1870, 1936, 2047, 52, 2199, 2200, 01, 02, 22, 52, 61, 64, 65, 77, 84, 96, 97, 99, 2302, 03, 04, 07, 24, 34, 60, 2402, 48, 49, 2648, 2796, 2931, 3271, 94, 3369, 3813, 4268, 69, 70, 71, 72, 4465, 4518, 4651, 65, 68, 80, 85, 89, 4724, 32, 35, 4821, 4998, 5008, 5300, 57, 58, 70, 5572, 85 a, 96, 5600, 60, 81, 84, 5719, 90, 5812, 5954, 6435, 6651, 6726, 7140, 7204, 05, 06, 87.
Kokk, Daniel 3801.
Kolderup, Carl Fred. 3730, 5855.
Kolsrud, Oluf 111, 62, 208, 312, 19, 478, 1020, 22, 23, 1130, 1412, 1508, 1602, 1775, 1809, 1901, 13, 2288, 2322, 2577, 2917, 3593, 4355, 81, 82, 4425, 5472, 6583, 6715, 6821, 22, 7288, 89, 90, 3015, 16, 3387, 3441, 3940, 4778, 4890, 5473, 5947, 6161, 6230.
Kolsrud, Sigurd 1138, 1495, 96, 97, 1586, 1824, 2001, 61, 62, 85, 2203, 30, 3144, 3568, 4273, 74, 75, 76, 5359, 5514, 15, 6276, 6685, 7141, 90.
Kolstad, P. 2762.
Konow, H. W. 90.
Konow, Karl 1874.
Konow, Sten 6944.
Konow, W. 2465.
Koppang, K. 7317.
Koppel, E. 2446, 4734, 5675.

Kopperstad, Knut 2063, 4279, 80, 81, 7207, 08, 09, 10.
Kopseng, K. C. 3277.
Koren, Aug. 518, 2409, 3972, 5336.
Koren, Eivind 1571, 3614, 42.
Koren, L. 5385.
Koren, P. St. 3805.
Koren-Wiberg, Christian 2578, 79, 80.
Koritzinsky, Harry M. H. 2441.
Kornelius, K. O. 2801, 6642.
Kornerup, B. 3537, 6337.
Korsnæs, Knut L. 6186.
Kraasbøl, Hans 2688.
Krabbe, Gregers 3.
Krafft, Sophie 5857.
Krag, Erik 5177.
Krag, Hj. 1061.
Krag, O. 100.
Krag, Vilhelm 3528, 5934, 6552.
Krantz, Cl. 5002.
Krarup, Alfr. 564, 1104, 1585, 2161, 67, 4639, 5470, 74, 5516.
Krarup, F. C. 3490.
Krebs, Harriet 982.
Krefting, Peter, 4580.
Krieger, Andr. Fr. 2446, 4734, 5675.
Krijn, Sophie A. 983, 1476, 1621.
Kristensen, Marius 881, 96, 925, 6312.
Kristensen-Randers, J. P. 802.
Kristiansen, Oskar 4727, 5471, 7432.
Kristoffersen, H. 1245.
Kristvik, Erling 2100.
Krog, F. A. 180.
Krog, Helge 1477.
Krog, Olav 4896.
Krog, Peder 2645.
Krogh, Adam von 3304.
Krogh, Aug. 5910.
Krogh, M. B. 5652.
Krogness, O. 799.
Krogvig, Anders 435, 36, 804, 35, 965, 1179, 1355, 1454, 2048, 49, 64, 3294, 3758, 5051, 6407.
Krohg, Christian 3625.
Krohg, Georg Anton 3622.
Krohg, H. M. 6098.
Krohn, Henrik 6269.
Kroman, K. 3098, 3100, 06, 4964.
Krokkan, Inge 3835, 5691, 5986, 6143, 6659, 6995.
Küffer, Georg 7318.
Kufås, Johs. 2608, 5791.
Kullerud, Joh. 2749.
Kuylenstierna, O. 605, 1151.
Kvaale, Kjetil 1722.
Kvålen, Eivind 7142, 43, 7319.
Kvalsund, O. 187, 1267, 1787.
Kvamme, Torvald 4114.
Kviberg, Per 2802.
Kyllingstad, Olav 2101, 5720.
Kyrre, Hans 4178, 79.
Køedt, A. Peschcke 101.

L. 5161, 6678.
L—d 2690.
L—g, N. 4043.
Laache, R. 1351.
Laache, S. B. 3630.
Låke, Trygve 4914.
La Chesnais 102.
La Cour, Vilh. 1062.
Lagli, Nils 6945.
Lammers, Thorvald 5275.
La Motrayes, A. de 1142.
Lampe, Aadel 1951.
Lampe, C. 5485.
Lampe, G. B. 6088.
Landberg, Georg 5631.
Landmark, A. 6681.
Landmark, F. W. 3389.
Landmark, Joh. D. 6494, 7065.
Landstad, Magnus Brostrup 3634, 37, 3973, 6206, 6946, 47.
Landquist, John 984, 3599.
Langaard, Chr. 3500.
Langaard, Johan H. 5227, 7088.
Langbach, Peder 6375.
Langballe, M. 1717.
Langberg, Ludv. Kr. 5164.
Lange, Albert J. 850, 2621.
Lange, Chr. L. 3513, 7356.
Lange, Eyvind de 1262.
Lange, Sven 3555.
Lange, Øivin 3293.

Langer, N. F. 3501.
Langset, Edvard 3974, 75, 4282.
Langslet, Ola 6948, 49, 50.
Langtvedt, Haaver 6010.
Larsen, Amund B. 460, 5360, 7170.
Larsen, Amund B. d. y. 6320, 23, 6951, 52, 53, 7211, 12.
Larsen, Anagar 5250, 6864.
Larsen, Dina 4581.
Larsen, Ernst 5635.
Larsen, Gunnar 1240.
Larsen, Hanna Astrup 252, 768, 1298.
Larsen, Helene 3378.
Larsen, Henning 3976, 6954.
Larsen, Holger 4383.
Larsen, Joakim 4430.
Larsen, Kay 608, 10.
Larsen, Leonard 4467.
Larsen, N. A. 4582.
Larsen, Sofus 926, 5028, 6376.
Larsen, Trygve 2206.
Larsgaard, Olav 3025, 3448.
Larson, Laurence Marcellus 987, 2469, 5032.
Larssen, Henry 7357.
Larssen, Waldemar 5815.
Larsson, Fede B. 2642.
Larsson, Sam. 7358.
Larsson, Yngve 1540.
Lassen, Carl 2995, 96, 4932, 34, 4771.
Lassen, Wilhelm 1407.
Laurantzon, J. 2489, 5102.
Laurila, K. S. 6634.
Laurin, Carl G. 4087, 88, 5163, 7089, 90.
Laursen, L. 56, 599, 1632, 2342, 49, 4701, 5628.
Laurvik, J. Nilsen 397.
Lauvskard, N. 1252.
Lavik, Andreas 1976.
Lavik, J. 6070.
Lavik, J. A. 1252.
Lavik, Johannes 1933, 3585.
Lavik, Nils 3663.
Lea, Th. 3250, 51.
Leach, Henry Goddard 17 113, 3193, 94.
Lee, Carl 6576.
Leegaard, M. 5960.
Leegaard, Michael 7405.
Leem, Knud 922, 5361, 7172, 7213.
Leewy, K. 699.
Leganger, Hans 4384.
Leganger, N. F. 1108, 6402, 08.
Leganger, Nina Moe 2765.
Lehmann, Edv. 199, 2002.
Le Maire, M. 172.
Lesch, B. 36.
Lescoffier, Jean 3672.
Leutrum, C. v. 1145.
Lexow, Einar 130, 404, 05, 660, 958, 59, 1378, 1428, 1700, 2222, 2581, 4089, 4385, 5311, 5768, 6955, 7291.
Levin, Anna 3413.
Levin, P. 7123.
Levy, Ludovica 1310.
Lewenhaupt, A. 2366.
Li, Einar 5406.
Lid, Kr. 2102.
Lid, Narve 2849.
Lid, Nils 3890, 3939, 77, 78, 4043, 5293, 5362, 6956, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 7042.
Lie, D. I. 2851.
Lie, Erik 3401.
Lie, Finn 2921, 3857, 4823.
Lie, H. P. 7066.
Lie, Hallvor 6963.
Lie, John 6963.
Lie, Johanne Vogt 1868.
Lie, Jonas 324, 25, 858, 1727, 6689.
Lie, Mikael H. 89, 634, 2118, 5407.
Lie, Magnus, 5076.
Lie, Olaf 3253.
Lie, Olaf Hildolf 4386.
Lie, Trygve 6041.
Liestøl, Knut 437, 927, 46, 1429, 30, 1783, 1993, 2003, 65, 2538, 2979, 3194, 3309, 10, 3475, 3665, 3894, 95, 3922, 51, 79, 80, 81, 82, 4043, 4180, 4283, 4652, 91, 4714, 5255, 76, 77, 78, 6911, 37, 43, 46, 64, 65, 66, 67, 68, 80, 7031, 7144, 7214.

Lilienskiold, Johannes 327.
Lillebø, P. A. 6733.
Lilloe, J. A. L. 3651.
Lima, Nikolai 492.
Linck, Anna 3838.
Lind 5958.
Lind, E. H. 4284, 85.
Lind, H. D. 270, 603.
Lindau, Paul 843.
Lindberg, August 805.
Lindberg, Jens 5257.
Lindblom, Andreas 406, 960, 61.
Lindboe, Asbj. 6710, 7123.
Lindboe, Th. 4853.
Lindbæk, Sofie Aubert 691, 1327. 1867, 1974, 3341, 42.
Lindefjeld, O. S. 2659.
Lindeman, Peter 1456, 4111.
Lindeman, Thv. 6691.
Linden, H. van den 578.
Linder, Greta 2168.
Linderholm, E. 2004.
Lindgaard, Nils 1374.
Lindgaard, Rasmus 1374.
Lindhjem, Anna 271.
Lindquist, Ivar A. 985.
Lindqvist, Sune 745, 2240, 53, 68.
Lindroth, Hj. 379, 1111, 2066, 3179, 80, 4286, 6046.
Lindskog, E. 604.
Lindskoug, Ossian 928.
Lindstøl, Tallak 2539, 2692, 4906, 5517, 5752, 97, 98, 5838.
Lindstrøm, Johan 2850.
Lindtveit, Paal 929, 2005.
Lindvall, Gustaf 3207.
Line, Jon 378, 5445.
Ling, M. 3189.
Linvald, Axel 618, 19, 4719, 5636, 47, 5721, 6039.
Lionæs, Einar Chr. 1573.
Liseth, Inga 4881.
Lithberg, Nils 3983.
Litleskare, Joh. 1252, 2884, 5993, 94.
Lochmann, A. 6047.
Lockrem, N. J. 5045.
Loen, Ole 2881.
Lofthus 1157.
Logeman, H. 380, 81, 986, 3984, 4287, 6497, 6613, 14, 7145, 7215.
Lone, Erling 6447, 6851.
Longyear, J. M. 774.
Lorange, K. 7408.
L'Orange, W. 4699.
Lorentz, Y. 57.
Lorentzen, Andr. 2547.
Lorentzen, Georg 4796.
Lorenzen, M. 6578.
Loupedalen, K. 1269, 2006, 5279, 80, 6969.
Lous, Kristian 3487, 6970.
Ludwig 6971.
Lütken, Hans 7366.
Lumholtz, Carl 3662.
Lumholtz, Ludv. 1973.
Lund, Audhild 6634.
Lund, Christian 247.
Lund, E. 354.
Lund, Fredrik Macody 203, 04, 2027, 3091.
Lund, Hans 5682, 6631.
Lund, Henr. 5446.
Lund, O. J. 2497.
Lund, Oddvar 5447.
Lund, Signe 345.
Lund, Thora 5145.
Lund, W. 370, 2888, 4974.
Lundar, Odd 4288.
Lundberg, Oskar 1587, 2169.
Lundborg, H. 2232.
Lunde, Einar 6683, 6798.
Lunde, Herman 3806.
Lunde, Hjørdis 889.
Lunde, Om. 4910, 6972, 73.
Lunde, Peter 370, 657, 728, 5281, 6974.
Lundh, Carl 3868, 69.
Lundh, Henrik 7373.
Luxdorph, B. W. 1649, 6699.
Lyche, Fr. 4785.
Lykke-Seest, P. 4612.
Lyng, M. S. 4818.
Lynge, Fr. 821.
Lyshoel, J. H. 103, 37, 519, 44, 45, 1093, 94, 1541, 42, 43, 2119, 20.
Lyth, Hjalmar 6048.
Lyth, Signe 1241.
Læstadius, Lars Levi 4387.

Lochen, Arne 2026.
Løchen, Thorvald 5887.
Lodrup, Hans P. 5702.
Lodoen, O. I. K. 4584, 4661, 4872, 7436.
Lofgren, E. O. 1163, 2445.
Lofstedt, Einar 4585.
Loken, Haakon 461, 731, 1328, 1478, 3122, 3673, 5170, 5337.
Loken, Olaug 3339, 3526, 79, 3820, 56, 5198.
Loken, Rolf 6223.
Løken, Signe 3476.
Lokke 5999.
Lokre, O. 2988.
Loland, Serine 3667.
Lovdal, Sofie 7292.
Løvenskiold, Leopold 676.
Lovland, A. 2404, 2683.
Lovland, J. 3056, 3360, 3762.
Lovseth, Jorgen E. 2932, 4897, 6451.
Loyland, Jon 657, 2541, 5518, 7026.

M. 862.
M., A. M. 3703.
M., E. 6327.
M., F. 6701.
M., K. L. 2868, 4867.
M., L. 1805, 2999.
M., O. 813.
M., Otto 6975.
Maalsnes, Jon 6724, 25.
Mackeprang, M. 7400.
Macleod, D. J. 227.
Madison, Grant 7367.
Madsen, Georg 1701.
Madsen, Karl 1352.
Magelssen, N. S. 1273, 5759.
Magnus, Arne 4472.
Magnus, Hg. 382.
Magnus, Ingvald 4586.
Magnussen, Johan 1765.
Magnusson, Arne 237, 38, 328, 755, 861, 2387.
Malin, Aarno 2285.
Malm, O. 520, 1063.
Malmin, R. 7293.
Mandt, Gunnar 1668, 6213.
Mannerfelt, M. 2893.
Mannerfelt, O. 606.
Mannsaaker, Jon 2207, 6658.
Manthey, Aug. Chr. 1665.
Marcks v. Würtemberg, G. W. 1147.
Marcus, Carl David 5117, 7146.
Maroni, J. 2091, 5142, 43.
Marquard, E. 61, 1139.
Marstrand, Even 7368.
Marstrand, Jacob 5079.
Marstrand, Vilhelm 3098.
Marstrand, W. 329.
Marstrander, Carl J. S. 220, 896, 1003, 3200, 7216, 17, 18, 19, 7369.
Marstrander, Henning 1268.
Marstrander, P. 198.
Martens, Nora 6049.
Marthinussen, Karl 5610, 6670.
Mathiesen, C. M. 4587, 7437.
Mathiesen, Henr. 200, 01, 1064, 3023, 3102, 08, 09, 10, 23, 24, 4965, 66, 6976, 77, 7438.
Mathiesen, Sigurd 6646, 6865.
Mathisen, Oscar 5190.
Mathorez, J. 3202.
Mauland, Torkell 153, 1246, 2554, 3477, 3985, 4837, 5914, 6089, 6529, 6978.
Mauroy, Lucien 1177.
Mawer, Allen 3196.
Meidell, Birger 5194, 6756.
Meidell, Sigurd 2754.
Meinich, Peter 1750.
Meissner, R. 4289, 5338, 7220.
Melander, E. 88.
Melhus, Alf C. 6065, 6146, 7221.
Mellbye, Chr. S. 6050, 56.
Mellbye, Johan E. 3608, 5609, 5884, 88.
Melsted, Bogi Th. 239, 343.
Merril, Katharine 364.
Mesloe, Engel 178.
Metzler, J. 4388.
Meulen, R. van der 1784, 4290.
Meyer, Chr. 2470, 4743, 5904.
Meyer, Haakon 1875, 3887, 4181.
Meyer, Hans A. 1191, 1575.
Meyer, Johan 1264, 1457, 58, 1811, 12, 3067, 4090, 4951,

5582, 6207, 7086, 91, 92, 93, 7294.
Meyer, Ludvig 1065, 1544.
Michelet, C. F. 2492.
Michelet, Maren 258, 365.
Michelet, Marie 4426.
Michelet, S. 3389, 4389, 5155.
Michelsen, Chr. 3814, 4738, 5704.
Midbøe 2556.
Midtbø, Olav 1224, 2254.
Midthaug, Leif 1876, 2624, 2709, 3366, 4702, 18, 4858, 4905, 53, 5742, 93, 5842, 90.
Midttun, Gisle 1783, 2979, 4099, 4612, 6943, 79, 7086.
Midttun, Olav 438, 1403, 04, 99, 1871, 2456, 3369, 3479, 80, 3569, 3756, 3849, 4113, 4291, 5137, 53, 5339, 6530, 6664, 7031, 7147, 48.
Mikalson, Joh. B. 2894.
Miland, Olav 2863.
Miller, Thomas 752.
Minde, Otto 3418, 4275, 7123.
Misvær, H. 2137.
Mjaatveit, Elias 907, 1252, 1731, 2007, 3986, 5183.
Mjelde, M. M. 6377.
Mjøen, Cläre 5171.
Mjøen, Fridtjof 7370.
Mjøen, Jon Alfred 7371.
Mjøen, Reidar 1235, 1917, 7115.
Mo, Eilert 1500, 2008, 3987, 4292, 93, 94, 95, 96, 97, 5363, 64, 6079, 7222, 23.
Modin, E. 3183.
Moe, Andr. O. 3146.
Moe, E. 370.
Moe, H. 5670.
Moe, Jørgen 3894, 95, 5259.
Moe, Moltke 930, 1993, 3894, 95, 3982, 4182, 5258, 59, 6913, 68, 80, 81.
Moe, O. T. 1948, 3638.
Moe, Olaf 2091, 6713, 6811, 7296.
Moe, P. T. 6140.
Moe, Ragnvald 1066.
Moe, Torger 2138.
Moe, Wladimir 128, 49, 60, 207, 847, 1367, 2516, 17, 2964, 3700, 4769, 5935.
Moen, J. K. 3272.
Moen, N. O. 7094.
Moen, Olav L. 4091.
Mogens, V. 1678.
Mogk, E. 5595, 6982, 7224.
Mohr, Anton 1095.
Mohr, Gustav Lous 6714.
Molaug, Peter 3749.
Molin, Pelle 173.
Mollestad, Knut 3685.
Moltu, Paul 1230, 6009.
Monrad, Anna 6880, 6983.
Monrad, M. J. 5072.
Monrad, O. P. 1909, 3799.
Montelius, Oscar 1114, 2232, 55, 5558.
Montgomery, Arth. 2434, 35.
More, Aubertine W. 3404.
Morén, F. W. 2426, 5669.
Moren, Gudrid 6984.
Moren, Sven 4473, 5193, 5889, 6531, 7225.
Morgenstierne, Bredo 634, 1096, 1346, 3514, 15, 4474, 5687.
Morgenstierne, Chr. 521.
Morgenstierne, Georg 4312.
Morgenstierne, O. von Munthe af 3412, 14, 4706.
Morgenstierne, Otto 1067, 1545.
Morgenstierne, Wilhelm 259, 3273, 6378, 79, 80, 81.
Mork, R. 6295.
Mortensen, Aug. 1747.
Mortensen, Karl 439, 6615, 16.
Mortensson Egnund, Ivar 1970, 2208, 09, 89, 3481, 3988, 89, 6532, 33, 6985, 86.
Mosbech, Holger 479.
Moth, Fr. 4183.
Moursund, B. 2649.
Mow, Gerhard, v. d. Lith 1004.
Mowinckel, I. E. 4588.
Mowinckel, Joh. Ludw. 1097, 2139.
Mowinckel, Rolf 1235, 1912, 2804, 3001, 02, 5569, 5623.
Mowinckel, Sigmund 3490.
Much, R. 6987.
Mühlen, von zur 713.

Müller, P. Læssøe 64.
Müller, Th. A. 1353, 3556, 57, 7149, 50.
Münster, F. H. 4589.
Münster, T. 1957, 3761.
Muldal, Sylfest 5533, 6289.
Munch, Ebbe 5705.
Munch, P. 2446, 2504, 4734.
Munch, P.A. 1128, 3990, 6715, 16.
Munch-Petersen, H. 3516, 17.
Munch Søegaard 272.
Mundheim, Peter Kr. 1227.
Munthe, Arn. 2355, 4698.
Munthe, C. O. 571.
Munthe, C. M. 265, 306, 816, 2170, 2991, 3294, 3303, 4640, 6149, 6409, 10, 11, 23, 6757.
Munthe, Gerhard 1941, 2961.
Munthe, Osc. 6308.
Munthe, Wilhelm 564, 65, 646, 49, 1105, 1235, 1589, 2171, 2222, 6412, 43, 7067.
Munthe-Kaas, Herman 2805, 5312, 7439.
Munthe-Kaas, Hugo 6649.
Munthe-Kaas, O. 4956.
Murray, G. 104.
Muus, Rudolf 2806, 4848, 6051, 7104.
Myhlenphort, M. N. 3227.
Myhre, Sigurd 3668.
Myrhaug, Rasmus 2842.
Myrmo, Erik 4903.
Myrseth, O. 3125.
Møllenbeck, W. 4390, 4812.
Møller, B. 1588.
Møller, Bert. 1005.
Møller, Halfdan 162, 691, 1748.
Møller, Ingeborg 5387, 7241.
Møller, Jørg. E. 3482, 6534.
Møller, Niels 5126, 5247, 7151, 52.
Møller-Nielsen C. H. 6718.
Møllerup, N. 1647.
Mønster, P. 6493.
Mørch, Gudrun 2103.
Mørch, Gustav 5188.
Mørck, Fredrikke 1336, 1405, 3724, 4475, 6406.
Mørkved, Karl L. 5987, 6151.
Mørland, J. 4336.
Mørstad, E. O. 1299.
N., L. 1910.
N., L. F. 3727, 5851, 52, 5972.
N., R. 2032.
n. 3740.
—n—3518.
Naadland, Jakob 5052, 5519, 86.
Nansen, Fridtjof 3254, 55, 56, 5520, 6720.
Natrud, Gudrun 4590, 6052.
Nattestad, Ole Knudsen 6382.
Natvig, Reinhardt 4827.
Naumann, E. 2366, 2446.
Neckel, Gustav 579, 1125, 3991, 4184, 5477.
Nedrebø, Willien 2593, 6445.
Neergaard, Gunnar 769.
Neergaard, Jon 5672.
Negaard, Hj. 5995.
Neiiendam, Michael 6449.
Neiiendam, N. 903.
Neiiendam, Robert 1952, 3558, 6722.
Nergaard, Gunnar 1853, 3283, 84, 85, 86, 87.
Nergaard, Sigurd 1654, 1759, 3992, 93, 5282, 6988, 89.
Nerman, Birger 28, 37, 577, 5559.
Nersten, Nils 2980.
Nesheim, Ivar 4591.
Nestegard, Svein 2410, 4826.
Netland, Torkell 2982.
Neubecker, F. K. 4437.
Neuberth, J. Fr. 4413, 5901.
Neuhaus, Johannes 1112.
Neumann, Fritz 4185, 5340.
Nicholson, Charles A. 3103.
Nickelsen 4612.
Nicolaisen, J. 4298.
Nicolaisen, O. 1688, 2283, 2411, 2548, 2895, 3594, 4092, 6006, 07.
Nicolaysen, Johan 3583.
Nicolaysen, Lyder 3399.
Niedner, F. 2310.
Nielsen, Axel 1068, 2336.
Nielsen, Fr. Lange 3819.
Nielsen, Harald 4186, 5125, 26.
Nielsen, J. 162.
Nielsen, Konrad 4299.
Nielsen, Lauritz 1590.

Nielsen, Ragna 3417.
Nielsen, Rasmus 617.
Nielsen, Salomon 3312.
Nielsen, Sigvard 174.
Nielsen, Yngvar 78.
Nielzon, Emil 1638.
Nikolaisen, J. 480.
Nilsen, Anton B. 6194.
Nilsen, Halkild 3639, 5162.
Nilsen, Josef 4391.
Nilssen, Einar Johs. 3495, 96.
Nilssen, H. C. 4946, 5969.
Nilssen, J. E. 5388.
Nilssen, Sven 4946.
Nilsson, Nils Gustaf 4592, 5448.
Nilssøn, Jens 1023.
Nissen, F. 1234.
Nissen, Hartvig 522, 1069, 3723, 7374.
Nissen, Henriette 6053, 56.
Nissen, Kristian 117, 546, 647, 48, 2645, 50, 2896, 4093, 4660, 4710, 6001, 6222.
Nissen, Per 7440.
Njøsen, P. A. 7320.
Noddeland, G. 2412, 3994.
Norbeck, Karl 5190.
Norbye, P. 6128.
Norbø, T. O. 1709.
Nordahl-Olsen, Joh. 1431, 1702, 3559, 4779, 5769, 6459.
Nordal, Sigurður 47, 2313.
Nordang, Andr. 187, 3042, 5409, 5944.
Nordby, Gunnar 3153.
Nordbye, Nikolai 6225.
Nordbø, G. O. 907, 2604, 5834.
Nordbø, Olav 2605, 06, 3068, 3343, 3995, 96, 97, 6208, 6990.
Nordbø, T. O. 2607.
Nordén, Arthur 6991, 7227.
Nordeng, A. 6992.
Nordenstreng, Rolf 28.
Nordensvan, C. O. 1644, 2364, 2367, 68, 2419.
Nordgaard, O. 1311, 90, 1501, 2009, 3024, 3998, 4300, 01, 4593, 4975, 5099, 6175, 6233, 7228.
Nordhagen, Olaf 205, 1277, 1813, 14, 6234.
Nordhagen, Rolf 2915.
Nordlander, J. 3188.
Nordli, Ragnhild 6916.
Nordlie, Oswald 2489.
Nordlund, Karl 1658.
Nordman, C. A. 5575.
Nordmann, P. 290.
Nordraak, Rikard 870, 3700.
Nordstrøm, J. A. 6314.
Nordstrøm, Jan 3675.
Nordstrøm, Ludvig 105.
Nordstrøm, Marie 4476.
Noreen, Adolf 2241, 4302.
Noreen, Erik 1686, 2067, 4187, 88, 89.
Norrie, Charlotte 1129.
Normann, J. C. 1459.
Nuland, Lars Fr. 4772, 5853.
Numelin, Ragnar 383.
Nummedal, A. 2826.
Nycander, Fredrik 747, 1288, 3704.
Nygaard, Fr. 3704.
Nygaard, Hanna 6741.
Nygaard, M. 1006.
Nygaard, Mads 6654.
Nygård, S. Mossige 6107.
Nygaard-Nielsen, Arne 5313, 6491, 6852, 7086.
Nyhus, Hans 6081.
Nyrop, Kr. 4303.
Nystrøm, Eiler 11, 1479, 1649, 6699, 7069.
Nyquist, Johan 2898.
Nærup, Carl 324, 1925, 3322, 3560, 3852.
Næs, Olaf 6130.
Næss, And. 154, 1792, 3033, 34.
Næss, Arne 7442.
Næss, Leonhard 2559, 3999, 4304.
Näsström, G. 6345.
Nødtvedt, Joh. K. 5828.
Nøkleby, J. Antonsen 2537.
Nørlund, Poul 961, 5029, 6335.

O., E. W. 2848, 4974.
O., M. B. 5283.
O., S. 2745, 6824.

O'Connor, N. J. 29.
Odd 6777.
Ofigsbø, H. 2701, 3395, 3618, 4427, 5848.
Oftedahl, L. 1179, 6090.
Oftedal, J. W. 901, 3865, 5645.
Oftedal, L. A. 1256.
Oftelie, Torkel 772, 1840, 3261, 4305.
Ohm, O. 6162.
Ohrset, A. 1827.
Ohrt, Ferd. 1432.
Olafsen, A. 75.
Olafsen, Olaf 24, 253, 312, 62, 83, 547, 48, 684, 86, 931, 1227, 67, 1349, 1576, 1863, 1911, 84, 2234, 2332, 2619, 20, 97, 2719, 28, 42, 2827, 2956, 3003, 43, 57, 3135, 69, 70, 3295, 96, 3306, 3629, 3732, 33, 3841, 53, 91, 4595, 4918, 19, 93, 94, 95, 5109, 20, 33, 84, 5256, 84, 5410, 11, 5521, 5782, 5801, 74, 6099, 6100, 6270, 71, 72, 81, 6301, 02, 83, 6516, 6779, 93, 6826, 27, 66, 6993, 94, 7297.
Olafsen-Holm, Jorgen 2957, 58, 4920, 6101.
Olán, E. 1830, 5004.
Olaussen, Eugen 4736.
Olavson, Torleiv 2722, 5266.
Olavssøn, Ogmund 3594.
Olrik, Axel 332, 84, 932, 33, 34, 2278, 4000, 5573.
Olrik, H. 1082, 2032, 2389, 3543, 3710, 70, 4849, 6604, 18, 31, 7089.
Olsen, A. 7298.
Olsen, Alfhild 6111.
Olsen, Carl Christian 6748.
Olsen, Christofer 1732.
Olsen, Emil 1820, 2451, 3130, 3676, 3819, 5080, 6263, 64, 6748.
Olsen, H. Norby 6215.
Olsen, Halvor 4428.
Olsen, Hroar 5748.
Olsen, Magnus 114, 15, 16, 358, 85, 86, 440, 896, 935, 1001, 1297, 1412, 26, 33, 34, 85, 1783, 2060, 68, 69, 70, 3990, 4190, 4306, 07, 08, 09, 10, 11, 12, 13, 23, 4770, 5365, 7153, 99, 7229, 30, 31.
Olsen, Ole Tobias 4115.
Olsen, Thorvald 5762, 63.
Olson, E. 1623, 2309.
Olson, Julius E. 4191, 92.
Olson, O. 738.
Olsvig, Viljam 5127.
Olufsen, O. 649.
Omsted, Arne 506, 4596.
Onsager, Nils 2600, 2611, 5732, 6256.
Ording, Arne 3601.
Ording, Einar 5864.
Ording, Fr. 1599, 2225, 3363, 5664, 6484, 85, 6702.
Ording, H. 1356.
Ording, J. F. 2506.
Orholt, E. W. 6265.
Orning, O. Chr. 2615, 2909.
Os, Edvard 572, 4473, 7233.
Ostermann, H. 248, 49, 757, 61, 3220, 27, 28, 29, 3800, 6336, 37.
Otterbech, Agnes 1478.
Otterbech, Jens 118, 1031, 3945, 4003.
Otterbech, Sofie Alvilde 1478.
Otterstad, Hans 6997.
Ottesen, Alette 3379.
Otto, Alf 873.
Ovenstad, Olai 4709.
Overaae, Hans 2140.
Overøye, S. K. J. 6187.
Ovren, Johan 5847.
Owren, J. 688.

P. 2861.
P., C. 4450.
P., T. 4825.
Paasche, Fredrik 34, 39, 162, 441, 54, 819, 988, 1024, 25, 1179, 1385, 1512, 2050, 2210, 79, 90, 2305, 08, 14, 15, 3712, 4004, 4394, 4681, 5329, 6553, 7124.
Palmer, Arthur H. 3372.
Paludan, J. 6617.
Panum, Hortense 936, 4116.
Parelius, H. Chr. 3716.

Parelius, M. 2551, 3229a, 4921, 5620, 5756, 6758.
Paterson, D. R. 3197.
Patursson, Jóannes 5017, 6322, 24.
Patursson, Sverre 6325.
Paul, Johannes 5535, 36.
Paulin, Ossian 2172.
Paulli, R. 564, 782.
Paulsen, Halvor 5412.
Paulsen, P. J. 2114, 3519, 4470, 7349, 50, 62.
Paulson, Andreas 2051.
Paus, L. 327.
Pedersen, A. P. 493.
Pedersen, Aug. 7444.
Pedersen, James 729, 1577.
Pedersen, Jens 1932, 3626, 6831.
Pedersen, Maths 6115.
Pedersen, Oscar 549, 1070, 1179, 4315, 5610, 6054, 55, 6384.
Pedersen, Sverre 732, 3752, 4967.
Pedersen, Tord 21, 2614, 2810, 5522.
Pederson, Eigil 3288.
Peersen, Hanna 4806.
Perleff, Morten 3717.
Persson, Per 5005, 6348.
Perstølen, Torleiv 2712, 4005, 06, 07, 08, 09, 4824, 6487.
Petersen, C. K. Angell 1946.
Petersen, Carl S. 989, 3541, 5124, 28, 6598, 6618.
Petersen, Hans Christian 627.
Petersen, Jan 376, 1116, 1319, 1601, 2231, 4010, 4598, 4860, 6091, 6545, 6684.
Petersen, K. 787, 1071, 2717, 6740.
Petersen, Kr. 5636.
Petersen, Richard 337.
Petersen, Sigv. 5195.
Petersen, Th. 674, 2231, 4313, 4682, 4861, 4940, 68, 5523, 60, 5699, 5831, 6216, 94.
Petri, Gust. 1643.
Petsch, Robert 6635.
Pettersen, Anneken 5979.
Pettersen, Fr. 1820.
Pettersen, Hjalmar 990, 1106, 5478.
Peyron, Gösta 5686.
Pharo, H. 172.
Piene, Kr. 4392.
Piggott, F. T. 613.
Pihl, W. R. 5450.
Phillpotts, Bertha S. 4193.
Pipping, Hugo 4316.
Pjeturss, Helgi 387.
Planitz v. d. 4612.
Plathe, Victor 2141, 4599, 7445.
Platou, Elisa 6056.
Platou, O. 5867.
Platou, Oscar 7376.
Plesner, K. F. 7154.
Plesner, T. 783.
Plünnecke, C. 146, 1221.
Plutzar, Friedrich 5561.
Poelman, H. A. 2298.
Poestion, J. C. 5355.
Pokorny, J. 1003.
Pontoppidan, E. 736, 6762.
Poulsen, Emil 6493.
Prahl, Jan 3722.
Pram, Christen 339.
Prestkvern, Ivar 5285.
Printz, Jens 3351.
Prydz, Olaf 876.
Pryser, Thoralf 6385.
Prytz, A. F. W. J. 6750, 6849.
Prytz, Eiler Krog 2583, 2808, 4600.
Prytz, Jacob 4099.

Quigstad, E. 523.
Quisling, N. A. 1436.
Quam, Louise 5150.
Qvam, F. M. 3398, 5205.
Qvigstad, J. 2010, 2706, 07, 2899, 2900, 01, 02, 3085, 4011, 4317, 18, 4957, 58, 59, 5366, 5574, 92, 5652, 5981, 6224, 6937, 98, 99, 7070, 7234, 39, 83.
Qvisling, J. L. 677, 1719, 1880, 2211, 26, 2691, 6209.

R., A. 2809.
R., A. B. 6414.
R., B. 4012.
R., C. 4840.
R., L. 7321.

Rt., C. 3449.
Raabe, G. E. 5462.
Raabe, Jens 75, 1713, 2212, 3330.
Rabbe, Dorthea 7000.
Rabot, Charles 1836.
Raknes, Ola 5332.
Ramndal, Lars 2424.
Rasch, A. W. 275, 333, 784, 85, 3297, 3427, 5053, 98, 6801.
Rasch, W. 3883.
Rasmussen, Anton 4588.
Rasmussen, Ingeborg 6386.
Rasmussen, Ivar 1980.
Rasmussen, Knud 3442, 6338.
Rasmussen, L. 4601.
Rasmussen, R. P. 4393, 5110.
Rasmussen, Ragnvald 7444.
Rasmussen, W. 162.
Ratche, Arthur 5083, 5172, 5200.
Redal, Olav 260, 771, 3274.
Reddaway, W. F. 65.
Ree, Birger 5598.
Ree, Emma 3428.
Ree, Gunnar 4898.
Ree, Lorentz Harboe 214, 743, 1829, 3142.
Ree, Ørnulf 3775, 4194.
Reedtz-Thott, Otto 5722.
Refsaas, J. 7299.
Refsdal, I. A. 1659, 3431, 6554.
Refsum, Helge 5197, 5286, 87, 5836, 6093, 94, 6853, 90, 7001, 02, 03, 04, 7235.
Refsum, Sverre 5197.
Rehbinder, C. M. V. 6768.
Reichborn-Kjennerud, I. 3890, 3939, 4013, 14, 15, 16, 4319, 5267, 68, 69, 88, 89, 6960, 7005, 06, 07, 08, 09, 10, 11, 7172, 7236.
Reidarson, R. 3035.
Reiersen, Eivind 1193.
Reiersen, John 2651.
Reiestad, Lars 6537.
Rekdal, Bjarne 4922.
Rekstad, J. 6771.
Reimers, Bastian 877.
Reimers, H. Foss 2992.
Reimers, Herman 635.
Reimers, Otto 5875.
Reimers, Sophie 1947.
Reinskou, Finn 2291, 7155.
Reinton, Sigurd S. 1723, 24, 2710, 13, 2911, 4017, 18, 5896.
Reitan, Jørgen 1007, 2071, 4320, 21, 6252, 7237.
Reite, Ole O., d. e. 6816.
Reusch, Chr. P. 5706, 07.
Reusch, Hans 120, 21, 649, 1202, 2142, 4195.
Reuter, O. S. 4322.
Revel, Jean 1606.
Reventlow, Anna Sophie 16.
Reverdil 64.
Revold, Axel 6674.
Reymert, August 4731.
Reymert, Martin L. 7012.
Reynolds, Hans 675, 3208, 5018.
Ribbing, O. 2358.
Rigstad, Ole O. 6430, 6774.
Riis, Andreas 2091.
Riisager, Knudåge 3707.
Riise, K. E. 6813.
Riise, Karl K. 3734.
Riksheim, Vilhjelm 4323, 4602, 6283, 7013, 14, 15, 54, 7238.
Ring, Barbra 162, 1403, 08, 3485, 3697, 6536, 6863.
Ring, Frederick 6387.
Ring, Ole 89.
Ringdal, Karl 1485.
Riple, Alf 5917.
Rise, Ola J. 2925, 33, 3275, 4019, 4889, 6388, 7016.
Rist, P. Fr. 1975.
Riste, Olav 388, 740, 1394, 6296, 7239.
Ristesund, Johannes 1231, 2732, 3045.
Risting, Sigurd 4603.
Risvoll, Lars 665.
Rittershaus, Adeline 938.
Roalkvam, Jakob 4944.
Robberstad, Knut 4683, 5582.
Rocheblave, S. 636.
Rockstroh, K. C. 1642, 5639.
Rode, Ove 3370.
Rodhe, A. E. 1040, 1535, 84, 2158.
Roede, H. C. 2356.
Roffler, Thomas 6636.
Rogne, M. 2351, 2413, 3046, 3580, 3641, 6188.

Rogneby, Adolf 6221.
Rogstad, Anna 6415, 6700.
Rogstad, N. W. 2128, 4604, 05.
Roheim, J. 2831.
Rojahn, F. 3132.
Rolsted, B. 1108, 1593, 2179.
Rolsted, E. V. 3802.
Rolvsjord, K. H. 4899.
Romdahl, Axel L. 217, 746, 1455, 5683, 6819.
Ronander, V. 6121.
Roos, Carl 991, 6619.
Roosval, Johnny 7089.
Rosén, Helge 1437, 2011.
Rosenkrantz, Palle 6620.
Ross, Immanuel 1480, 3494, 4324.
Rossen, H. C. 3230.
Rostrup, Egill 6621.
Rothman, Sven 2173.
Roti, P. J. 1522.
Rubin, Edgar 2020.
Rubow, Paul V. 5129.
Rud, Torleif 6592.
Rudbeck, Gustaf 4685.
Rudi, E. 771.
Rudi, Torstein 1890, 3659.
Rudolfsen, A. 657.
Ruge, H. 208, 736.
Ruge, Otto 2371.
Rui, Lavrants 3798.
Rummelhoff, Iv. 4606.
Runnström, J. 2232.
Rustad, A. 5199.
Rustad, Anton B. 4788.
Rustad, N. 5732, 6292.
Rusti, Olav 4325.
Ruud jr., E. J. 7017, 18.
Ruud, Edv. J. 5938, 7019.
Ruud, Martin B. 3419, 4020, 4196.
Rydberg, Hugo 1008.
Rydfors, A. 2427
Rye, Walter 221.
Rygg, N. 890, 1578, 1926, 2122.
Rygge, Johan 3759, 7443.
Rygh, Arne 41, 637.
Rygh, Karl 213.
Rygh, O. 2072, 7240.
Rygh, Per 4478, 5413.
Rysstad, Gunnar 657, 1258, 1783, 2981, 6326.
Rytter, Henrik 3564, 6444, 7156, 57, 58.
Ræder, Alexius 880, 1164.
Ræder, J. 82.
Ræstad, Arnold 524, 50, 1179, 1547, 2123, 2652, 4660, 5030.
Røe, M. A. 6778.
Røed, Nils 7020.
Røhr, P. K. 2875, 76, 3742.
Røisgard, Lars L. 4980.
Røkke, Olav 6803.
Rølvaag, O. E. 6389.
Rørdam, Valdemar 274, 5537.
Rørholt, Arnold 5708.
Røsok, Anna A. 7021.
Røstad, Anton 5607, 08.

S., A. 3773, 4021, 22.
S., E. 1903.
S., H. 342.
S., J. J. 5045.
S., K. 4911, 7022, 23.
S., M. 1886, 4023.
S., O. 4709, 4987.
S., P. 4808.
Saareim, Kr. 5222.
Saatvedt 4607.
Saba, Isak 4024, 4326.
Sagen, Einar 3335, 5132.
Sakshaug, Ingvald 1523, 4925.
Salomonsen, Olaf 7378.
Salvesen, Engvald Bakkan 5212.
Salvesen, Louise 6643.
Salvesen, Olaf 5739, 40, 41.
Salvesen, S. O. 2847.
Salveson, Aamund 2948, 5290, 6108, 7024.
Samdal, Johan 1194.
Samzelius, P. 1162, 2420.
Sand, A. O. 6290.
Sandaker, Bjarne 6736.
Sandberg, C. F. 6315.
Sandberg, E. 4608, 09.
Sandberg, J. F. 1195, 1685
Sande, O. 907.
Sandgren, C. 2459.
Sandnes, Ola 5924.
Sandvad, Holger 2160, 7159.
Sandvig, Anders 4610.

Sandvik, Ole M. 410, 11, 1330, 68, 1460, 61, 62, 2028, 3575, 3652, 4110, 13, 17, 18, 19, 20, 21, 7116, 17, 18, 19, 20, 7277, 78, 7300.
Sandvik, P. 6648.
Sannes, Olav 5794.
Sars, J. E. 1955.
Sartz, N. S. N. 262.
Sartz, O. 5915, 6142.
Satter, C. 771.
Saxe 5737.
Saxe, Ludv. 6390.
Saxlund, H. 2012.
Saxlund, M. 3003.
Saxlund, Sigurd 1597.
Scarlett, F. 2518.
Schaanning, H. Tho. L. 3617.
Schaffalitzky de Muckadell 5641.
Scharfenberg, Johan 1549.
Schartum, Sv. 5204, 6782, 7301.
Scheel, Fr. 223, 1042, 1132, 1272, 1749, 75, 1828, 2329, 37, 92, 2917, 4327, 4653, 90, 4770, 5043, 5367, 5438, 5524, 5616, 7400.
Scheel, Jørgen 5054, 5644, 6775.
Schéele, G. v. 88.
Scheflo, O. 1179, 5525.
Scheen, H. 2811.
Scheen, Otto L. 3058.
Scheibler, H. 1747.
Schenström, F. 1153, 2379, 5587.
Schetelig, Jacob 2915, 4860.
Schieldrop, Edgar 4407.
Schirmer, Annette 6042, 57.
Schirmer, Th. 442.
Schive, Søren 671.
Schiøtz, Carl 1073.
Schiøtz, J. 1643.
Schiøtz, Johannes 1152, 54, 1598, 1791, 2214, 15, 2348, 2489, 5632, 5709, 6515.
Schiøtz, O. E. 1321.
Schjelderup, Gerhard 1335, 4113, 5229, 6637.
Schjelderup, H. K. 1601.
Schjelderup, Kr. 1675, 3714.
Schjelderup, W. M. 551, 4611.
Schjelderup-Ebbe, Th. 5291, 7025.
Schjøtt, Mathilde, f. Dunker 1333, 2852.
Schmeidler, B. 580, 2266.
Schmidt, C. Th. 2885.
Schmidt, Hans P. J. 347.
Schmidt, Olaus D. 347, 883, 1275, 76, 1374, 1815, 3780, 3811, 4969, 6416, 67, 6810.
Schmidt, P. W. 3674.
Schneider, August 3758.
Schneider, Hermann 4026.
Schneider, I. A. 276.
Schnitler, Carl W. 122, 295, 389, 90, 698, 786, 909, 39, 1225, 1332, 2406, 4087, 94, 95, 5187, 7086, 95, 96, 97.
Schnitler, G. 2467.
Scholten, Helga 4197.
Schou, Adolf 552.
Schou, Alhed 941.
Schou, Peter 5064.
Schrader, O. 940.
Schram, Peder 6785.
Schreiner, Johan 5526, 88, 89.
Schreiner, Kaare 5982.
Schrøder, Edward 4328.
Schrøder, Franz Rolf 2256, 4193, 4329, 5355.
Schroeter, J. Fr. 4654, 5597.
Schrøder, Hans 4770, 6786.
Schrøder, Jens Christian 6786.
Schrøder, P. 717.
Schück, H. 1481.
Schürer von Waldheim, Max 2375.
Schütte, Gudmund 123, 391, 463, 650, 51, 52, 53, 942, 1010, 72, 1196, 2013, 4068, 5563, 7242.
Schultz-Lorentzen, C. W. 3443.
Schulze-Berghof, Paul 5341.
Schumann-Olsen, O. 5771.
Schwach, Conrad Nicolai 3070, 4027.
Schweigaard, A. M. 1450.
Schweigaard, Johan 1198.
Schytte, E. G. 141.
Schønheyder, K. 141, 2124, 4479.
Schøning, A. 5795, 96, 6808.
Schøning, Kaare 5248.

Schøyen, Carl 2897, 2903.
Schøyen, Rolf Hjorth 1312.
Secher, V. A. 1109, 1131.
Seeger, Waldemar 962.
Seierstad, Andreas 4721.
Seim, Einar 2014.
Seip, Didrik Arup 68, 303, 67, 443, 64, 65, 66, 904, 69, 92, 1011, 1503, 04, 2073, 74, 2402, 3610, 4027, 28, 4198, 99, 4260, 4330, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 5356, 68, 71, 72, 6854, 55, 56, 57, 7243, 7244, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 7267.
Seippel, Alexander 4029.
Sejersted, A. 2822.
Sekse, Sjur 13.
Seland, Hans 670, 1218, 1391, 1720, 1934, 50, 2015, 2104, 2666, 2873, 3498, 99, 3576, 88, 3653, 3736, 65, 4030, 31, 32, 4341, 4802, 06, 19, 5819, 5963, 64, 6538, 86, 6628, 77.
Seland, Jon 2216.
Seljedahl, I. A. 3026, 6180.
Selland, S. K. 392, 1438, 2016.
Selmer, Curt 2143.
Selmer, Erik Gløersen 6787.
Selmer, Ernst W. 2075, 4342, 43, 5373, 5501, 7252, 53, 54.
Selmer, Ludvig 3388, 4712.
Semb, Klara 943, 3946, 4033, 6087, 6911, 7028, 29, 30.
Sendstad, Olav 4613.
Senior 6235.
Sethne, Anna 6344.
Setterwall, Kristian 2174, 4641, 42, 5480.
Severinsen, P. 1026.
Shetelig, Haakon 162, 712, 35, 1212, 1326, 1463, 64, 1697, 2217, 31, 33, 69, 5165, 5564, 65, 7086, 98, 99, 7255.
Sievers, E. 5349.
Sigmund, Einar 494, 1524, 2105, 3331, 6042, 6776.
Similengjar 6417.
Simondsen, Konrad 6572.
Sinding, Augusta 3769.
Sinding, Holger 167.
Sinding, Leif 1312, 1889, 1917.
Sinding, Olav 1124, 4694, 4791, 6163.
Sinding, Stephan 3770.
Sinding-Larsen, H. 206, 733, 2812, 13, 2791, 3101, 4124, 6058, 60, 61.
Singdahlsen, O. Lie 5527.
Sirén, Osvald 963.
Siversen, Olaf 2246, 57.
Sivertsen, Ingebjørg 6464.
Sivertsen, Jørgen E. 4395.
Sivertsen, Nils 2440, 3771, 5389.
Sivle, Per 2456.
Sjevrak, M. 2599.
Sjögren, O. 2066, 3181.
Sjögren, V. 2365.
Sjöstrand, Erik 1074.
Sjövall, Birger 623, 1160.
Skånrup, Mathias 6791.
Skaar, G. N. 684.
Skaar, Nils 6745.
Skaaraas, Marius 4480.
Skagen, Dankert 5156.
Skagestad, G. 2091, 5590.
Skagestad, Tomas 3694.
Skancke, Markus 884.
Skancke, Per 3174.
Skappel, S. 2144, 2218, 4614.
Skar, Johannes 191, 7031.
Skard, Eiliv 7160.
Skarprud, Johannes 4034, 6211.
Skattum, O. J. 3660.
Skatvedt, Chr. 2714.
Skatvedt, Thormod 1580.
Skaun, Sigurd 3111.
Skavlan, Einar 5093, 5317, 7105.
Skeie, Jon 1075, 2685, 7380.
Skeidsvoll, A. K. 907.
Skeidsvoll, Agnar 2959, 4050, 5653, 7032.
Skipperud, A. 184.
Skirbekk, Haavard 4935.
Skjelderup, Arthur 349, 50, 1379, 1548, 1939, 4481, 5094.
Skjelderup, Jens 350.
Skjeldsø, L. 907, 4811.
Skjelmerud, E. B. 495.
Skjerbæk, Oluf J. 496.
Skjeseth, K. 554, 3325, 3490.
Skjæveland, Rasmus M. 1409.

Skodvin, Anders 2720.
Skodvin, G. M. 5146.
Skogvold, J. 907, 2017.
Skonhoft, Sigurd 3373.
Skou, Martin J. Mathiassen 1076.
Skoug, Helge 2943.
Skovrup, Ejnar 4167.
Skram, Amalie 1961, 62.
Skrede, Anders 822, 5849, 6665. 6823.
Skrede, Magne 3115.
Skrede, Sverre Moe 4689, 5566.
Skulerud, Olai 1505, 91, 2076, 4344, 45, 4952, 5374, 6498, 7256.
Skylstad, Jac. 3361.
Skørdalsvold, J. J. 5045.
Slaattelid, R. 2442, 4396.
Sletbak, Nils 6179.
Sletten, A. J. 481.
Sletten, Klaus 634, 1077.
Sletto, Olav 2292.
Smedsrud, I. K. 771.
Smidt, Peter 2968.
Smith, A. V. 6630.
Smith, Axel 4770.
Smith, Emil 1439.
Smith, Gabriel 5451.
Smith, Hans 3715.
Smith, Lars 3780.
Smith, Magna 2763.
Smith, Mona 3627.
Smitt-Ingebretsen, H. 6165.
Snorri Sturluson 1623, 2309, 10, 11, 7173.
Solberg, Ingeborg 6042.
Solberg, O. 762, 2653, 3231, 34, 3661.
Solberg, P. C. 2145, 4483, 5414.
Solberg, S. 907.
Solheim, Johannes 1734.
Solheim, Ludvig 180, 722, 2077, 7034, 7257.
Solem, E. H. 3643.
Solem, Erik 4484.
Sollied, Olaf 2584, 5773, 6814.
Sollied, P. R. 130, 555, 1703, 3232, 33, 34, 3444, 5773.
Sollied, Thora 6650.
Sollien, A. 1966.
Solnørdal, O. 5415.
Solvang, Jens 7035, 36, 37.
Sommer, Eirik 3782.
Sommerfeldt, Amund 6916.
Sommerfeldt, H. 2603.
Sommerfeldt, W. P. 7, 566, 567, 830, 1107, 98, 1582, 92, 1696, 1769, 2175, 76, 77, 78, 2222, 2840, 2904, 4638, 43, 44, 5473, 81, 82, 83.
Sommerfelt, Alf 750, 4229, 5013, 5360, 75, 6937, 7258, 59.
Sommerfelt, Chr. 327, 691.
Sommerfelt, Vilh. 277, 701, 885.
Sommerschild, Johan 6098.
Sopp, O. J. 4485, 4612.
Soulier, E. 638.
Sparre, C. 1165.
Sparre, H. J. 7446.
Speerschneider, C. J. 2383.
Sperati, Octavia 138.
Spilling, K. 2125.
Spur, Erik 6339.
Spurcheland, Oscar 1751.
St., A. H. 7039.
Staël von Holstein, L. 4739.
Stalleland, Kristen 3311, 6566, 6694.
Stamsø, H. 4945, 5799, 5945.
Standnes, Anders 4002, 35, 36, 37, 38, 6181.
Stang, E. 1544.
Stang, Fredrik 89, 827, 864, 905, 64, 3520, 4486, 6937.
Stauri, Rasmus 1977, 6561.
Stavem, O. 1513.
Stavem, S. H. 186.
Stavenow, L. 4725.
Stavnem, P. L. 444, 4125.
Stebbing, E. P. 2146.
Steckzén, B. 2357.
Steen, Sverre 4850, 6168.
Steenberg, Andr. Sch. 3327.
Steenberg, Per 7277, 78.
Steenerson, Knut 1300.
Steensby, H. P. 1295, 1833, 3236, 38, 39.
Steenstrup, Johannes 654, 944, 1043, 2222, 5576, 5647.
Stefanson, Jon 240, 5016.
Steffen, Richard 7161.

Steffens, H. Krog 161.
Steffensen, J. M. 1386, 1897, 2882, 3572, 3746, 3888, 4039, 40, 5217, 5903, 68, 6181, 6425, 32, 63, 6500, 12, 6704, 21.
Steffensen, Thv. 1752, 53, 54.
Steile, O. B. 208.
Steile, Ove B. W. 3859.
Steinnes, Asgaut 5942, 6109, 6746, 7111.
Steinsaaker, Absalon 5216.
Steinsnes, Svein 4041.
Steinsvik, Rasmus 4200.
Stender-Petersen, Ad. 4201, 6622.
Stene, John 482.
Stene, N. 2341.
Stenersen, Johs. 4493, 7340, 81.
Stenersen, St. J. 4728.
Stensaas, J. 6788.
Stensaker, Asbjørn 1634.
Stensaker, M. 6178.
Stensaker, Thor 3802.
Stevens, O. B. 1300.
Stevenson, B. 765.
Sthyr, Christen 2913.
Stiansen, P. 3081, 6391, 7040.
Stigersand, A. 2775.
Stille, A. 1133, 43, 1628, 2376.
Stockfleth, Tomas Rosing de 1482.
Stokka, Teodor 2750.
Stokke, Olaf Olaussen 2708.
Stolee, M. J. 6645.
Stoltenberg, Einar 4042, 5292, 7041.
Stoltz, G. 139, 1440, 1704, 2078, 79, 5376, 77, 6555.
Stomberg, A. A. 6392.
Storaker, Joh. Th. 393, 4043, 5293, 7042.
Storm, G. 2810.
Storm, Jeanette 1924.
Storm, Johan 1601, 4345, 7256.
Strand, Ingv. 6136.
Stranna, Olav 1269, 2848, 3936, 5965.
Strandnes, A. H. 6181.
Straumsheim, Henrik 3047.
Stray, Chr. 5400.
Strompdal, Ivar 2726.
Strompdal, K. 5294, 95, 5892.
Strugstad, Andr. 6809.
Strugstad, Anton 1960.
Strøm, H. H. 667, 721.
Strøm, Hans 2407, 3048.
Strøm, K. Münster 4686.
Strøm, Wilh. 3004.
Strømme, L. 7303.
Stub, H. G. 886.
Stuevold-Hansen 497.
Stuland, Arne 498, 2219, 3036, 5943.
Sturtevant, Albert Morey 4202, 03, 4338, 5342, 43.
Stærnes, N. G. 711.
Støren, E. 1250, 2378, 2425, 2859, 2934, 4863, 4900, 01, 5296, 5976, 6078, 6430, 6774, 7043, 44, 45, 46, 47, 7260.
Størmer, Carl 841, 3819, 5235.
Støylen, Bernt 7377.
Suhm, P. Fr. 1137.
Sund, Carl 1192, 1689.
Sund, Oscar 5774.
Sundberg, Ewald 1393.
Sundheim, A. M. 5045.
Sundt, E. 691.
Sundt, Eilert 2965.
Sundt, H. 3287.
Sundt, Trygve 4936.
Sundvor, Johannes 320, 1372, 1793, 3648.
Sv., K. 6754.
Svalastoga, Sveinung 6796.
Svanø, Endre Johannesen 2433, 4761.
Svarstad, A. C. 5220.
Svedberg, The. 14.
Sveinhaug, Mikkel 2923, 7382, 83.
Sveinsson, Einar 1668.
Svello, Hallvard 5254.
Svendsen, H. Blom 352, 483, 4355.
Svendsen, Martin 4204.
Svendsen, R. 5884.
Svendsen, Reinert 212.
Svensén, E. 1614.
Svensen, Sven 1525, 4346, 5893.
Svensson, J. V. 1197, 1604, 2242.

Sverdrup, Edv. 1514, 2091, 2479, 6580.
Sverdrup, Elisabeth Bergithe 83.
Sverdrup, Georg 614, 615 1157, 2395, 96, 4044, 45, 46, 47, 6912.
Sverdrup, Jakob 3825, 4347, 7261, 62, 63.
Sverdrup, S. 3059.
Swang, Ole 2598, 5075, 6727.
Swensen, Wilhelm 6068.
Swenson, L. 6723.
Sydnes, Kristofer 1799, 2414, 3032, 5818.
Sydow, C. W. von 945, 4048, 49, 5567.
Sylou-Kreutz, Edvard 3699.
Sylow, C. 5226.
Syltevig, Nils 3383.
Synnes, Hjalmar 3049, 3161.
Synnestvedt, N. 6098.
Sæbe, Lars Iversen 4050.
Sæbye, Fanny 6601.
Sæbye, Poul 6601.
Sæland, Sem 799, 3754, 4432, 6455.
Sæter, Ivar 2675, 4397, 4822, 4997, 5390, 6438, 6799.
Sæteren, Ola 4051.
Sætrang, Ivar 1027, 2092.
Sævartveit, O. 1101.
Söderhjelm, Werner 445, 1483.
Soderlund, Alfred 4760.
Solvberg, Lauritz 6767.
Soraas, Lars 4125.
Sorebo, Sigv. 6181.
Sorensen, G. 556.
Sorensen, H. P. 4747.
Sorensen, Henrik 3862.
Sorensen, Jens 15.
Sorensen, Johan 7048.
Sorensen, Th. 3209.
Sörensson, Per 623.
Sørestrand, Martinus 3747.
Sorflaten, Magne 5804.
Sorlie, Mikjel 4348, 5081.

T., E. 3162.
T., H. 3831.
T., N. 6539.
T., S. 2703.

Tacitus 2243.
Tallgren, Anna Maria 368.
Tandberg, G. 3804, 5251.
Tandberg, J. 2479.
Tang, Per 5858.
Tanga, Gunnar 6152.
Tank, Gunnar 3, 195, 507, 563, 1035, 44, 2338, 2632, 2702, 3175, 4487, 4726, 4818, 5416, 17, 18, 19, 20, 21, 5671, 77, 6131, 6306, 7384, 85, 86, 87, 88, 89.
Tank, Roar 162, 4695, 4770, 4860, 5438, 5637, 6024, 6169, 6730.
Taraldlien, Bendik 6210.
Taraldsen, N. 5800, 7049.
Taranger, Absalon 18, 573, 1045, 46, 2258, 80, 2301, 22, 4488, 4683, 5582.
Techen, Fr. 595.
Teige, Johan 6307.
Tellefsen, Thomas 5229, 6817.
Tennfjord, Peter 3532.
Tennoe, K. J. 3446.
Thalbitzer, Carl 4751.
Thaulow, Chr. 1816.
Thaulow, Th. 5231.
Theigstol, O. 208.
Theiste, J. Schaan. 7359.
Thesen, Rolv 5344.
Thiis, Jens 4088, 4096, 5163, 5314, 6447, 7086.
Thoft, B. 4472.
Thomassen 172. 4489.
Thomassen, G. Emil 6755.
Thomassen, Th. 4052, 4986, 5297, 5378, 5454.
Thomassen, Th. J. 144.
Thomassen-Overvik, B. 5750.
Thomle, C. S. 4470.
Thomle, E. A. 340, 655, 792, 1138, 1371, 88, 1856, 3337, 55, 64, 3461, 3539, 71, 3649, 3768, 3822, 72, 73, 5067, 5123, 54, 5955, 6763, 6807.
Thomle, J. E. 557, 4470, 90, 91.
Thommesen, Rolf 639.
Thomsen, Vilh. 1608.
Thon, Eivind 2814.
Thoner, Just 2447, 5593, 94.

Þórðarson, Matthías 3104, 7266.
Thorén, G. 1146.
Thoresen, G. Haavie 1955.
Thoresen, Magdalene 1975.
Thorkildsen, Hj. 2542.
Þórlólfsson, Björn K. 7264.
Thormodsæter, Sofus A. L. 16, 279, 309, 790, 1347.
Thoroddsen, Th. 230, 3217.
Thorpe, L. O. 2080.
Thorsen, Th. G. 1551, 7363.
Thorseth, Paul 2528.
Thorsrud, Ole 208, 1904, 6507.
Thrane, Nanna 2415.
Thrap, D. 691.
Thuesen, Arthur 291, 3615, 5345, 7162, 63.
Tvedt, N. B. 2081.
Thyrén, Johan W. 3521.
Thomt, Enevold 2815.
Tiberg, Antonie 846, 1921, 63.
Tieghem, P. van 2018, 4205.
Tiller, Kr. 2752.
Tillier, Fr. 5825.
Tillier, S. 4053, 5307.
Tilset, Arne 6177.
Tinayre, Marcelle 4744.
Tingsten, Lars 5657, 58, 62.
Tiselius, Carl A. 6313, 15.
Tjensvoll, Nils 5920.
Tjernagel, H. 3280.
Tobiassen, Erling 6706.
Todal, P. 6004.
Toen, Guttorm 4985.
Tofte, Harald 2384.
Togeby, S. P. N. 993.
Tokerud, Ole H. 2603.
Toll, Hans 2282, 2300, 17, 4676, 5591, 7164.
Topdal, Anders 3808.
Torgals, Per Olaf O. 6243.
Torgersen, Halvard 659, 4616.
Torland, R. 1247.
Torne, Kris Wold 6679.
Torp, Alf 467, 1012, 1506, 2082.
Tråen, A. E. 6482.
Traaen, G. Egeberg 3326.
Traasdahl, Jacob 1976.
Trampe, Fr. 71.
Trapness, Albert Kjorboe 3827.
Trask, J. D. 397.
Treschow, F. M. 5956.
Trondsen, Knut 6747.
Tronsmo, Nils 3886.
Trosner, Nils 4707.
Trædal, Lasse 3876.
Trønsdal, F. L. 3281.
Trønnes, Tollef 1358.
Tunberg, Sv. 2220, 59.
Turi, Johan 656.
Tuxen, A. 2359.
Tvedt, Halfdan 6056, 7322.
Tvedt, Jens 6536.
Tvedt, K. N. 3289.
Tveit, Andreas 2019, 3079, 5298.
Tveit, Nils 6017, 18.
Tveiten, Gunnar 2942, 5174, 6083, 84, 85.
Tveiten Svein 3948, 49.
Tveito, Haakon 2524, 6666.
Tveitstøl, Anders 2535.
Tverdahl, John 6170.
Tveter, H. J., 4618.
Tveter, Haakon 857, 1554, 4617, 5455, 5655.
Tveteraas, R. 834, 1779, 3159, 3718, 4433, 4912, 5299, 6171, 72, 73, 74, 6543, 84.
Tybring, Fred. 2828, 3099, 3105, 6129, 6426.
Tærum, Ivar 7050.
Tønsberg, H. 2180, 3855.
Törne, P. O. v. 2221.

U. 1885.
U., S. 3112.
U.-H., A. 2905.
Ueland, O. G. 3834.
Ueland, O. G. J. 5659.
Uhrskov, Anders 294, 794, 3396.
Ullerud, Anders 6012.
Ullestad, A. 526.
Ullmann, Axel V. 4349.
Ullmann, Viggo 359.
Ullmann, Vilhelmine 359.
Ultvedt, Syver Chr. 4494.
Ulvestad, Martin 773.
Ulvig, Elisa 6291.
Undset, Ingvald 7051.
Undset, Sigrid 1234, 4054, 5082, 5176, 5865, 6880, 7304.

Uppdal, Kristofer 6536.
Urdahl, Laurentius 3318.
Urdahl, O. Th. 4657.
Uri, O. M. 4398.
Urkegjærde, Elling 2735.
Ursin, N. 1763.
Urstad, Johs. 2350, 5114, 5844.
Ussing, Henrik 7052.
Ustvedt, Yngvar 2816, 6626.
Utheim, Hans 6833.
Utheim, Trygve 4495.
Utigaard, Torjus H. 772.

Vaa, Dyre 3423, 4097, 98, 5243, 5315, 6675, 7100.
Vaadne, Olav 897.
Vaage, Magnus 2949, 5202.
Våge, O. A. 7053.
Vaagen, S. 5758.
Vada, Karl 1979, 4350.
Vadder, Knut 3592.
Valentin, Hugo 5244.
Valstad, Otto 3374, 5754.
Valstad, Tilla 3374.
Valtysson, Helgi 2316, 3210.
Vang, Andris Eivindsen 898.
Vangensteen, Jens Johan 1401.
Vangensten, Ove C. L. 50.
Vartdal, H. 1267.
Vasbotten, O. Johan 5710, 7364.
Vashus, Albert 189, 361, 1266.
Vassbotn, Andreas 3654.
Vassdal, Kristine 7054.
Vatn, Edv. 6005.
Vaucher, P. 2377.
Veblen, Andrew A. 771, 3282, 5045.
Vedel, Valdemar 5685.
Vedeler, Albert 6835.
Vedeler, G. H. 3072.
Vegard, L. 799.
Vemmestad, Stian 1777, 4055, 6069.
Vemo, K. 412.
Veset, J. O. 3913, 7055.
Veslestøl, H. 5228, 5735.
Vetlesen, Thom. 3524.
Veum, Bendik 4623.
Vevle, Olav 4434.
Vidalenc, Georges 3690.
Vídalín, Páll 238.
Viddal, Olav 5316, 7101, 02.
Vidnes, Jacob 4206.
Vigeland, Daniel 5932.
Viig, Olaf B. 1362.
Vik, A. S. 4748.
Vik, Jakob E. 5877.
Vik, Severin 2871.
Viken, Ola I. 2935.
Viksjø, Hans 4435.
Vinje, Aasmund O. 1402, 7138.
Vinje, Karen Marie 3720.
Vinsnes, Joh. Fr. 3483.
Vinther, P. J. M. 806.
Vislie, Geirmund 5777.
Vislie, Vetle 3851, 6212, 6540.
Visted, Kristofer 1984, 3801, 4056, 57, 5256, 5300, 6866, 7057, 58.
Vogel-Jørgensen, T. 2586.
Vogt, Arne 1555, 4497, 7390.
Vogt, Carl 3053, 60.
Vogt, David 2906, 4880.
Vogt, Johanne 6480.
Vogt, Nils 1242, 1398, 2401, 2818, 19, 20, 3854, 4612.
Vogt, Nils Collett 1217, 1312, 69, 1920, 5138, 6548, 6635.
Vogt, Ottar 4624.
Vogt, R. 1063, 3879, 6862.
Vogt, Volrath 3695.
Vogt, Walther Heinrich 4662, 7165.
Vollstad, Andr. 2654.
Vonen, Nikka 6880.
Voss, J. Fredrik 1526.
Voss, Sofie 4207.
Voss, Valentin 4498.
Vreim, Halvor 5925.
Vrenne, Trygve 1312.
Vries, Jan de 946, 4058, 4663, 64, 65, 5301, 02, 6623, 38.
Vulsberg, Sæmund 6125.
Værnes, J. 4983.
Værnesbranden, J. Nilssen 6935.

W., C. 499.
W., E. 5601, 7176.
Wbg., O. 2380.
Waage-Eriksen, P. 2557.
Wadstein, Elis 2260.

Wahl, J. 1210, 2345, 63, 4704, 5625, 38, 43, 5775, 6062, 63.
Wahlström, Lydia 616.
Wall, Annie 6711.
Wallem, Fredrik B. 214, 15, 500, 723, 43, 1243, 1527, 1783, 1829, 2385, 4625, 4970, 5236, 5699, 6238, 39, 40, 7059, 7449.
Walnum, J. 1080.
Walsh, A. 3201.
Wandel, Bagge 749.
Wandel, C. F. 69, 1648.
Wanscher, Vilhelm 3106.
Warburg, Karl 446.
Waschnitius, Viktor 4351.
Wedel-Jarlsberg, G. 6153.
Weglo, Ole M. 1254.
Weibull, Curt 1127, 2261.
Weibull, L. 587, 1110.
Weierholt, Ivar 5832.
Weiersøe-Jensen, S. 3375, 3437.
Welle, Ivar 5007, 6541.
Welle-Strand, Edvard 710, 1684, 1715, 2471, 82, 91, 2519, 2907, 4499, 5182, 5776, 5816, 5977, 78.
Wendelborg, Kristian 4059.
Werenskiold, Erik 965, 5115, 6676.
Werenskiold, Th. 5049.
Werenskiold, Werner 2693, 3258, 59, 5037, 5530.
Wergeland, Agnes M. 280, 96, 308, 69, 413, 47, 48, 527.
Wergeland, Haakon 2223.
Wergeland, Henrik 7267.
Wesenberg, B. 5711.
Wessel, A. B. 669, 879, 2655, 56, 57, 3731, 4797, 5097, 6818.
Wessén, Elias 1021, 5303.
West, F. J. 1016.
Westerby, Kristian 2083.
Westergaard, H. 1085, 1927.
Westerlund, G. 1635.
Western, Aug. 2084, 3611, 3790, 4352, 53, 5826.
Westling, Fr. 1630.
Wicklund, Erling Tambs 5649.
Widerberg, C. S. 162, 698, 2339, 47, 4700, 5633.
Widerberg, N. M. 2323.
Wieckowska, H. 5681.
Wiehr, Josef 3484.
Wiers-Jensen, H. 140, 2587, 88, 4208, 7106.
Wiesener, Anton Mohr 130, 662, 826, 1208, 1594, 1698, 1705, 2181, 4626, 4776, 5753, 78, 79, 80, 6517.
Wiesener, G. 4500, 01, 7361.
Wikander, J. G. 2361.
Wiklund, K. B. 656, 1142.
Wilberg, Th. L., 4099.
Wilcke, J. 2336, 5629.
Wildhagen, Fredrik Chr. 3493, 5684.
Wille, N. 3504.
Williams, Mary Wilhelmine 2267.
Willoch, Sigurd 6563.
Wilse, A. B. 185, 1710, 2824, 3013.
Wilse, J. N. 2085, 3000.
Wimarson, N. 1628, 2357, 5531.
Winge, Paul 1047, 1507.
Winsnes, Andreas H. 1515, 1877, 3871, 4209, 5246, 7166.
Winter-Hjelm, Thorolf 7391.
Winther, Chr. 1469.
Wisløff, Joh. M. 3689.
With, Nanna 281, 1309.
With-Seidelin, C. L. 2362.
Wittrock, G. 626, 2445.
Wium, Bernh. A. 5458, 7450.
W—n, O. 5609.
Wold, E. E. 3114.
Wolff, Hammond 2589.
Wolff, Otto 3570.
Wolff, Simon Olaus 3073, 5379.
Woll, Hans 6682.
Woll, Johan 1251, 4060.
Worm-Müller, Jacob S. 71, 76, 622, 40, 1158, 1653, 2222, 2326, 2436, 2820, 4737, 5438, 6480, 7422.
Wormdahl, L. J. 2936.
Wrangel, E. 819.
Wrangel, F. N. 624.
Wright, Louise 3438.
Wulfsberg, G. 3381.
Wulfsberg, J. G. 2990, 5743.
Wyller, Trygve 3708.

X. 5210.

Yderstad, Olav 2676.
Young, O. K. 4471, 7365.
Ytreberg, Sev. 3082.
Ytterboe, S. 5897.

Zachariassen, Aksel 4736.
Zachrisson, R. E. 1834.
Zeeh, E. 1144.
Zehngraff, Johs. 3107.
Zeier, Johan 1255.

Ø., L. K. 3612.
Ødegaard, J. 4627.
Ødegaard, L. K. 2874, 4061, 4870, 5113, 34, 75, 5232, 37, 38, 5860.
Ødegaard, N. 1244.
Ødegaard, O. K. 208, 09, 370, 736, 37, 1629, 1825, 69, 98, 2224, 2319, 88, 3143, 47, 48, 3354, 6278, 6806.
Ødegaard, Olaf 142.
Ødegaard, Olav 2866, 67.
Ødegaard, Rolv 2751, 2989.
Ødelien, M. 4502.
Ødvin, Magnhild 3561.
Öhquist, Johannes 5537.
Øien, Carl 2783.
Øksnevad, Arnt 6693, 7323.
Øksnevad, Reidar 4210.
Øksnevad, Toralv 2464.
Ørjasæter, Tore 829, 1316, 6536.
Østberg, Kristian 508, 1556, 2147, 2924, 3211, 12, 4062, 63, 4503, 04, 05, 06, 07, 4628, 29, 30, 4798, 5009, 19, 20, 5459, 60, 5609, 6244, 7060, 61, 7392, 7451, 52.
Øverås, Eirik 2107.
Øvergaard, Louise 5827.
Øvergaard, Ole 2696.
Øverkil, Olav 3405.
Øverland, Arnulf 1967, 3447, 3691, 5158.
Øvrebø, Fridtjof 129, 197, 1271, 1399, 2272, 3824.
Øvrebø, S. M. 2760, 3031.
Øvretveit, Søren 560.
Øyo, A. O. 208.

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING.

Vedtekter

(efter beslutning i generalforsamling den 22. desbr. 1869, med endringer efter beslutning den 16. mars 1916).

§ 1. Den Norske Historiske Forenings formål er gjennem utgivelse og understøttelse av skrifter å fremme historisk studium og kunnskap nærmest med hensyn til fedrelandet og dets litteratur.

§ 2. Foreningen utgir et tidsskrift for historisk videnskapelighet, hvori optas ikke blott egentlige historiske fremstillinger, men også arbeider henhørende til den nordiske sprog- og oldtidsvidenskap samt etnografiske, topografiske eller statistiske skildringer av landet og folket. Ved siden herav kan særskilt utgis større historiske arbeider. Forsåvidt foreningens midler tillater det, virker den også ved utgivelse av eldre skrifter der har litterær og historisk interesse.

§ 3. Ordentlig medlem av foreningen er enhver som melder sig til bestyrelsen og betaler til foreningens kasse en avgift av 5 kroner årlig eller 100 kroner én gang for alle. Bestyrelsen kan innby overordentlige eller æresmedlemmer, som ikke erlegger kontingent. Medlemmene erholder alle av foreningen utgitte skrifter.

§ 4. Foreningens anliggender varetas av en bestyrelse av 5 medlemmer, som i tilfelle av vakanse supplerer sig selv inntil næste generalforsamling. Årlig uttrer vekselvis de to eller tre eldste bestyrelsesmedlemmer; forsåvidt flere medlemmer har fungert i like lang tid, avgjør loddtrek-

ning hvem der skal uttre. Bestyrelsen samles på formannens innbydelse så ofte som et av dens medlemmer forlanger det.

§ 5. En av bestyrelsen antatt kasserer avlegger årlig regnskap, som efter å være revidert av dertil valgt revisor, fremlegges for den næste ordentlige generalforsamling.

§ 6. I begynnelsen av året holdes i Kristiania efter offentlig innbydelse fra bestyrelsen en generalforsamling. I denne velges medlemmer av bestyrelsen og en revisor, avgis beretning om foreningens virksomhet og fremgang, fremlegges det foregående års regnskap og forhandles for øvrig alle de gjenstande foreningen vedkommende som av bestyrelsen eller nogen annen av foreningens medlemmer måtte bringes under diskusjon. Bestyrelsen kan også sammenkalle overordentlige generalforsamlinger, når den finner sådant hensiktsmessig.

§ 7. Forandringer i disse vedtekter kan alene skje i foreningens ordentlige generalforsamling. Forslag til sådanne forandringer må fremsettes så betimelig at de av bestyrelsen kan kunngjøres 1 måned forinnen møtet. For å gi beslutninger som forandrer vedtektene, gyldighet, må minst 20 medlemmer være til stede.

§ 8. Foreningen trer i virksomhet fra 1. januar 1870.

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING 1923.

Årsberetning for 1923.

Foreningen har for 1923 utgitt:

Historisk Tidsskrift,	5. R. V, h. 6 og 7. . .	21½ ark
—»—	5. R. VI, h. 1.	6 »
Årsleveringen utgjør tilsammen		27½ ark.

Ifølge foreningens reviderte regnskap utgjorde:

I. Inntektene.

Beholdning fra forrige år		kr.	4 611,08
Renter av:			
Vogts legat . . . . kr.	110,18		
Holsts legat . . . . »	68,66		
Livsvarige medlemmers fond »	449,29		
Fondet av 1916 . . . . . . »	1 575,00		
Bankinnskudd . . . . »	43,35		
		»	2 246,48
Statsbidrag		»	4 000,00
Bidrag av Professor Aschehougs Fond . .		»	800,00
Bidrag av grosserer G. Birkeland		»	1 500,00
Salg av skrifter		»	1 427,69
		Transport kr.	14 585,25

Transport kr. 14 585,25

Kontingent til:

Norsk Historisk Forening:

for 1921 . . . kr.	3,00		
» 1922 . . . »	753,00		
» 1923 . . . »	2 303,75		
» 1924 . . . »	65,00		
	kr. 3 124,75		
Dansk Historisk Forening . »	116,00		
		»	3 240,75
		Sum kr.	17 826,00

II. Utgiftene.

Trykning	kr.	6 194,25
Korrekturlesning	»	140,00
Forfatterhonorar	»	1 046,50
Portoutgifter	»	195,07
Annonser	»	71,76
Kasserer- og ekspedisjonsgebyr samt lagergodtgjørelse	»	648,15
Provisjon for salg av skrifter	»	478,40
Revisjon	»	75,00
Avsetning til tilvekstfondet for Fondet av 1916	»	78,75
Kontingent til Dansk Historisk Forening .	»	144,47
Tilfeldig	»	3,85
	Sum kr.	9 076,20

Status pr. 31. desbr. 1923.

Aktiva:

Kassebeholdning		kr.	8 749,80
Statsråd Vogts legat:			
Pantobligasjon	kr. 2 040,87		
Bankinnskudd	» 428,19		
		»	2 469,06
Statsråd Holsts legat:			
Pantobligasjon	kr. 1 459,13		
Bankinnskudd	» 80,24		
		»	1 539,37
Livsvarige medlemmers fond:			
Statsobligasjoner	kr. 5 500,00		
Kommuneobligasjoner	» 2 000,00		
Bankinnskudd	» 349,99		
		»	7 849,99
Fondet av 1916:			
Kommuneobligasjoner	kr. 31 500,00		
Tilvekstfondet	» 983,58		
		»	32 483,58
Beholdning av skrifter		»	1 500,00
Restanser for 1923		»	796,15
		Kr.	55 388,05

Passiva:

Trykningsgjeld	kr.	2 000,00

Det Skandinaviske Selskaps efterlatte midler hadde ved utgangen av 1923 med renter steget til kr. 1 599,85.

Medlemstallet pr. 31. desbr. 1923 var:

3	æresmedlemmer,
30	innbudne medlemmer,
74	livsvarige —»—
45	danske —»—
38	svenske —»—
742	årsbetalende norske medlemmer.
I alt 932	medlemmer.

Medlemstallet har således pånytt gått litt op, og medlemmene har fått en betydelig større årslevering av tidsskriftet enn de normalt kan gjøre krav på.

Årsregnskapet gir ellers ikke det riktige billede av foreningens stilling. Likså lite i 1923 som i de to foregående år lyktes det å få utgitt i løpet av regnskapsåret alle de tidsskrift-hefter som skulde utgjøre årets levering. De langvarige stansninger i boktrykkerfaget, og andre troknings-vanskeligheter, hadde i løpet av 1921 og 1922 forårsaket så store forsinkelser, at det første hefte for 1923 ikke kunde bli utsendt før i desember måned, og den nye lange konflikt i vårmånedene 1924 bevirket at det siste hefte for 1923 først blev ferdig i oktober 1924. Hadde alle utgiftene ved årsleveringen for 1923 kunnet komme med i årets regnskap, vilde utgiftssiden ha fått en økning på omkring kr. 6 600,00, og kassebeholdningen vilde ha gått ned fra kr. 8 749,80 til omkring kr. 2 100,00.

Heller ikke for 1924 vil det kunne lykkes å komme i full orden med årsleveringen; men bestyrelsen håper dog å kunne få utsendt omkring to tredjeparter av den innen årets utgang, så at det vil være mulig å få tidsskriftet à jour i løpet av 1925.

Regnskapet viser iøvrig en trykningsgjeld på kr. 2 000.00. Det var rest-summen på M. Birkelands «Historiske Skrif-

ter». Det er bestyrelsen en glede å kunne meddele at grosserer G. Birkeland, Trondhjem, i løpet av 1924 har innbetalt hele denne sum, så at dermed alle utgifter ved de to første bind av dette verk er dekket. Bestyrelsen har overfor grosserer Birkeland uttalt sin varme erkjentlighet for den utmerkede liberalitet han har vist foreningen ved sine bidrag, som tilsammen har gått op til kr. 17 000,00.

Bestyrelsen forbereder nu et 3dje bind av M. Birkelands skrifter, idet den gjennem rektor Fr. Ording har fått tilsagn om et nytt bidrag hertil; trykningen av dette nye bind er alt i gang, og det vil forhåpentlig utkomme i 1925.

Medlemmene kan således for det kommende år imøtese en både kvantitativt og kvalitativt meget verdifull levering.

Bestyrelsen ønsker å gjøre medlemmene særlig opmerksom på den nyhet ved tidsskriftet som blev besluttet og gjennemført i 1923: I første hefte av det nye bind som i dette år begynte, blev alle avhandlinger ledsaget av et kort sammendrag på engelsk. Beslutningen var en følge av et ønske som blev vedtatt efter forslag fra norsk side på den internasjonale historikerkongress i Bryssel i april 1923. Ordningen vil bli opretthold også i fremtiden, og bestyrelsen håper derigjennem både å gjøre norsk historisk forskning bedre kjent i utlandet og opnå faste forbindelser videre omkring i verden enn hittil.

Halvdan Koht,
f. t. formann.

Generalforsamling

blev holdt på Universitetet 21. november 1924.

Formannen la frem årsberetning og revidert regnskap for 1923, og begge deler blev uten bemerkning godkjent.

De tre uttredende bestyrelsesmedlemmer, professorene Koht, Johnsen og O. Kolsrud, blev enstemmig gjenvalgt. Likeså revisor, universitetskasserer Olav Larssen.

Advokat Knudtzon forespurte om ikke bestyrelsen fant grunn til å innføre en mer lettvint måte for numerering av tidsskriftet enn ved rekke og bind. Formannen oplyste at bestyrelsen hadde hatt spørsmålet under overveielse og vilde ta det op til mulig løsning når 6te bind av 5te rekke var fullført.

Bestyrelsesmøte like efter generalforsamlingen gjenvalgte professor Koht til formann.

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING 1924.

Årsberetning for 1924.

Foreningen har for 1924 utgitt Historisk Tidsskrift, 5. R. VI, h. 2—4, tilsammen 20 ark.

Ifølge foreningens reviderte regnskap utgjorde:

I. Inntektene.

Beholdning fra forrige år			kr.	8 749,80
Renter av:				
Vogts legat	kr.	113,93		
Holsts legat	»	69,77		
Livsvarige medlemmers fond	»	452,30		
Fondet av 1916	»	1 575,00		
Bankinnskudd	»	669,57		
			»	2 880,57
Bidrag av Professor Dr. L. Daaes Legat			»	200,00
Bidrag av grosserer G. Birkeland			»	2 000,00
Salg av skrifter			»	1 583,37
Kontingent til:				
Norsk Historisk Forening				
for 1922	kr.	14,00		
» 1923	»	442,00		
» 1924	»	1 901,50		
» 1925	»	150,00		
	kr.	2 507,50		
Dansk Historisk Forening	»	133,00		
			»	2 640,50
			Sum kr.	18 054,24

II. Utgiftene.

Trykning	kr.	6 557.00
Korrekturlesning	»	180.00
Forfatterhonorar	»	2 100,00
Portoutgifter	»	296.37
Annonser	»	81.55
Kasserer- og ekspedisjonsgebyr samt lagergodtgjørelse	»	600.00
Revisjon	»	75,00
Avsetning til tilvekstfondet for Fondet av 1916	»	78,75
Tilfeldig	»	3,00
Sum	kr.	9 971.67

Status pr. 31. desbr. 1924.

Aktiva:

Kassebeholdning		kr.	8 082.57
Statsråd Vogts legat:			
Pantobligasjon	kr. 2 040,87		
Bankinnskudd	» 432,99		
		»	2 473.86
Statsråd Holsts legat:			
Pantobligasjon	kr. 1 459,13		
Bankinnskudd	» 80,24		
		»	1 539.37
Livsvarige medlemmers fond:			
Statsobligasjoner	kr. 5 500,00		
Kommuneobligasjoner . . .	» 2 000,00		
Bankinnskudd	» 349,99		
		»	7 849.99
Transport		kr.	19 945.79

	Transport	kr.	19 945,79
Fondet av 1916:			
Kommuneobligasjoner . .	kr. 31 500,00		
Tilvekstfondet	» 1 117,54		
		»	32 617,54
Beholdning av skrifter		»	1 500,00
Restanser for 1924.		»	1 106,65
	Sum	kr.	55 169,98

Det Skandinaviske Selskaps efterlatte midler hadde ved utgangen av 1924 med renter steget til kr. 1 682,40.

Medlemstallet pr. 31. desbr. 1924 var:

3	æresmedlemmer,
30	innbudne medlemmer,
73	livsvarige —»—
46	danske —»—
36	svenske —»—
721	årsbetalende norske medlemmer
I alt 909	medlemmer.

Heller ikke i 1924 lyktes det å få årsleveringen til medlemmene ferdig innenfor regnskapsåret. Siste hefte for 1923 var på grunn av de siste års tryknings-vanskeligheter ikke blitt utsendt før i oktober 1924. En dobbeltlevering for 1924 kunde likevel bli utsendt alt i november s. å., og en tredje levering derefter i januar 1925, fjerde og siste levering i den påfølgende april. En meget vesentlig del av den tidligere forsinkelse blev således innhentet, og bestyrelsen har godt håp om å komme fullt à jour i 1925.

Som følge av forsinkelsen i leveringene kan ikke regnskapet gi det riktige billede av foreningens økono-

miske stilling. De to leveringer som først kunde utkomme i 1925, kostet tilsammen kr. 4 071,60, og med denne sum vilde altså kassebeholdningen ha vært forminsket.

Det 3dje bind av M. Birkelands «Historiske Skrifter» som bestyrelsen ifjor mente å kunne stille i utsikt for 1924, blev dess verre ikke så tidlig ferdig at det kunde bli medtatt i leveringen for året. Det er imidlertid allerede utsendt som 1ste—3dje levering for 1925, og for dette år vil da medlemmene få en betydelig større levering enn de normalt kan regne på. Dette er bl. a. muliggjort ved et bidrag på kr. 2 500,00 som er innbetalt gjennem rektor Fr. Ording for utgivelsen av verkets 3dje bind.

Av Professor Daaes Legat fik foreningen i 1924 et bidrag på kr. 200,00 til hjelp ved trykningen av arkivkonsulent G. Tanks avhandling «Salg af statsgods efter 1814», som blev utgitt blandt leveringene for 1923.

Statens bidrag blev i 1924 nedsatt med 20 prosent (til kr. 1 600,00) i likhet med de andre statsbevilgninger til videnskapelige tidsskrifter; det kom ikke til utbetaling før over nyåret 1925.

Medlemmenes kontingent gik i 1924 meget dårligere inn enn den har gjort på mange år. Bestyrelsen vil tro at dette i stor utstrekning skyldtes forsinkelsen på leveringene. Men bestyrelsen vil også minne om at medlemmene av Den Norske Historiske Forening, på grunn av de oplagte fond og ved hjelp av bidrag fra forskjellige kanter, mottar hvert år omtrent det tredobbelte, ofte endog mer, av det som medlems-kontingenten regelmessig kunde skaffe. Bestyrelsen tør derfor appellere til medlemmene om i egen interesse å slå ring om foreningen og støtte dens arbeide.

Halvdan Koht,
f. t. formann.

Generalforsamling

blev holdt på Universitetet 19. oktober 1925.

Formannen la frem årsberetning og revidert regnskap for 1924. Begge deler blev uten bemerkning godkjent.

Av de uttredende bestyrelsesmedlemmer, riksarkivar Kr. Koren og professor Edv. Bull, frabad riksarkivar Koren sig gjenvalg. Prof. Bull blev gjenvalgt, og som nytt medlem blev innvalgt dosent dr. Jacob S. Worm-Müller. Til revisor blev universitetskasserer Olav Larssen gjenvalgt.

Bestyrelsesmøte like efter generalforsamlingen gjenvalgte professor Koht til formann.

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING 1925.

Årsberetning for 1925.

Foreningen har for 1925 utgitt:

M. Birkeland, Historiske Skrifter, ved Fr. Ording, bind III	25 5/8	ark
Historisk Tidsskrift, 5. R. VI, h. 5.	8	»
Årsleveringen utgjør tilsammen	33 5/8	ark.

Ifølge foreningens reviderte regnskap utgjorde:

I. Inntektene.

Beholdning fra forrige år			kr.	8 082,57
Renter av:				
Vogts legat	kr.	109,32		
Holsts legat	»	68,89		
Livsvarige medlemmers fond	»	448,39		
Fondet av 1916	»	1 617,50		
Bankinnskudd	»	279,18		
			»	2 523,28
Statsbidrag			»	1 600,00
Bidrag av Professor Dr. L. Daaes Legat .			»	200,00
Bidrag innbetalt ved rektor Fr. Ording . .			»	2 500,00
Salg av skrifter			»	191,43
Transport			kr.	15 097,28

		Transport kr.	15 097,28
Kontingent til			
Norsk Historisk Forening			
for 1921 og tidligere år	kr.	50,00	
» 1922	»	30,00	
» 1923	»	305,00	
» 1924	»	2 029,25	
» 1925	»	2 685,35	
» 1926	»	140,00	
	Kr.	5 239,60	
Dansk Historisk Forening	»	186,00	
		»	5 425,60
		Sum kr.	20 522,88

II. Utgiftene.

Trykning	kr.	14 100,95
Korrekturlesning	»	138,00
Forfatterhonorar	»	1 347,00
Portoutgifter	»	523,92
Annonser	»	123,46
Kasserer- og ekspedisjonsgebyr samt lagergodtgjørelse	»	1 085,12
Revisjon	»	75,00
Avsetning til tilvekstfondet for Fondet av 1916	»	80,75
Kontingent til Dansk Historisk Forening	»	186,00
Tilfeldig	»	1,00
Sum	kr.	17 661,20

Status pr. 31. desbr. 1925.

Aktiva:

Kassebeholdning		kr.	2 861,68
Statsråd Vogts legat:			
Pantobligasjon	kr. 2 040,87		
Bankinnskudd	» 432,99		
		»	2 473,86
Statsråd Holsts legat:			
Pantobligasjon	kr. 1 459,13		
Bankinnskudd	» 80,24		
		»	1 539,37
Livsvarige medlemmers fond:			
Statsobligasjoner	kr. 5 500,00		
Kommuneobligasjoner	» 2 000,00		
Bankinnskudd	» 349,99		
		»	7 849,99
Fondet av 1916:			
Kommuneobligasjoner	kr. 31 500,00		
Hypotekbankobligasjon	» 1 000,00		
Tilvekstfondet	» 218,69		
		»	32 718,69
Beholdning av skrifter		»	2 000,00
Restanser for 1925		»	679,70
		Sum kr.	50 123,29

Det Skandinaviske Selskaps efterlatte midler hadde ved utgangen av 1925 med renter steget til kr. 1 750,22.

Medlemstallet pr. 31. desbr. 1925 var:

3	æresmedlemmer,	
30	innbudne medlemmer,	
72	livsvarige	—»—
45	danske	—»—
40	svenske	—»—
677	årsbetalende norske medlemmer.	
I alt 867	medlemmer.	

Således som bestyrelsen ifjor hadde håpet, lyktes det i 1925 å komme fullt à jour med trykningen og utsendelsen av årsleveringen til medlemmene. Årets regnskap viser derfor nu foreningens sanne økonomiske stilling. Resultatet er en nedgang i kassebeholdningen på over 5 000 kroner. Men heldigvis arbeider foreningen fremdeles uten underskudd. Dette skyldes dels de forskjellige fonds som den efterhvert har lagt sig til, — tilsammen omtr. 44 500 kroner. Dels skyldes det det bidrag på kr. 2 500,00 som siste år er innbetalt ved rektor Fr. Ording til utgivelse av 3dje bind av riksarkivar Birkelands «Historiske Skrifter».

Fra Professor Dr. L. Daaes Legat har foreningen mottatt kr. 200,00 som bidrag til trykningen av stud. philol. Johan Schreiners avhandling «Studier til Olav den Helliges historie».

«Fondet av 1916» er i siste år blitt øket med kr. 1 000,00, kommet fra det tilvekstfond som 5 prosent av rentene årlig blir avsatt til; disse 1 000,00 kr. vil således fra nu av gi renter til foreningens drift.

Den tillit som bestyrelsen ifjor uttalte til at medlemmenes årsavgift vilde bli fullt innbetalt når tidsskriftets årslevering kom i orden, har heldigvis vist sig fullt berettiget, og i virkeligheten har innbetalingen i 1925 foregått bedre enn nogensinne tidligere.

Samtidig er dessverre foreningens medlemstall gått ikke ubetydelig ned, — fra 909 til 867. Bestyrelsen er ikke i tvil om at denne nedgang i vesentlig grad skyldes de trykkede økonomiske tider, som navnlig så godt som fullstendig stanser all ny-innmeldelse i foreningen. Men bestyrelsen kan da ikke la være å fremheve, at den årslevering som medlemmene i det siste år har mottatt, rent forretningsmessig representerer omtrent det firdobbelte av årsavgiften. Og medlemmene deler visselig bestyrelsens glede over at det har lykkes å fullføre den store og vakre utgave av riksarkivar Birkelands efterlatte arbeider.

I 1926 vil bestyrelsen fortsette den rekke utgaver av samtids-historiske minnesmerker som den gjennem mange år har besorget, idet den vil utsende til medlemmene en samling brev fra stortingene 1818—1833 fra bonde-tingmannen Jacob Hoel.

Bestyrelsen tør derfor håpe, at medlemstallet atter vil stige og hurtig nå den gamle høide.

Halvdan Koht,
f. t. formann.

Generalforsamling

blev holdt på Universitetet 29. september 1926.

Formannen la frem årsberetning og revidert regnskap for 1925.

Auksjonsforvalter A. Olafsen henstillet til bestyrelsen forskjellige måter å få øket medlemstallet på. Formannen oplyste at alle disse måter var blitt brukt, men ikke hadde ført til synderlige resultater, uten tvil på grunn av de dårlige tider.

Årsberetning og regnskap blev derefter godkjent.

Formannen gav meddelelse om den nystiftede internasjonale historiker-organisasjon og om planene for den internasjonale historikerkongress i Oslo 1928.

Auksjonsforvalter Olafsen uttalte medlemmenes takk til bestyrelsen for dens optreden i disse spørsmål.

De uttredende bestyrelsesmedlemmer, professorene Koht, Johnsen og Kolsrud, blev gjenvalgt. Likeså revisor, universitetskasserer Olav Larssen.

Bestyrelsesmøte like efter generalforsamlingen gjenvalgte professor Koht til formann.

Printed
in
Norway